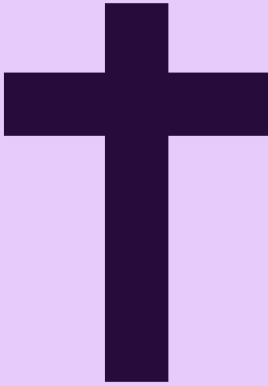

Alacatzalala Mixtec
New Testament

Portions of the Holy Bible in the Alacatzalala Mixtec
language of Mexico

**Alcatlatzala Mixtec New Testament
Portions of the Holy Bible in the Alcatlatzala Mixtec
language of Mexico**

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Alcatlatzala

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-05-14

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 14 May 2025 from source files dated 14
May 2025

a74bf3f-bd55-5ab9-983e-8d19de48c198

Contents

SAN MATEO . . .	1
SAN MARCOS . . .	93
SAN LUCAS . . .	148
SAN JUAN . . .	246
HECHOS	327
ROMANOS	439
1 CORINTIOS . . .	491
2 CORINTIOS . . .	539
GÁLATAS	568
EFESIOS	586
FILIPENSES . . .	603
COLOSENSES . . .	615
1 TESALONICENSES	626
2 TESALONICENSES	635
1 TIMOTEO	640
2 TIMOTEO	654
TITO	663
FILEMÓN	669
HEBREOS	672
SANTIAGO	705
1 PEDRO	717
2 PEDRO	730
1 JUAN	737
2 JUAN	749
3 JUAN	751
JUDAS	753
APOCALIPSIS . . .	757

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nītaa taMateo

*Ñayó'o ká'an xa'a naxii
síkuá Jesucristo
(Lc. 3:23-38)*

1 Yó'o vaxi kivi naxii síkuá Jesucristo; tayó'o kúu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, tayó'o kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham na xindoo xina'á.

2 TaAbraham xikuu yivá taIsaac; taIsaac xikuu yivá taJacob; taJacob xikuu yivá taJudá xí'in inká nañani ra.

3 TaJudá xikuu yivá taFares xí'in taZara, ta si'í ovi tayó'o xinani ñá Tamar. TaFares xikuu yivá taEsrom; taEsrom xikuu yivá taAram.

4 TaAram xikuu yivá taAminadab; taAminadab xikuu yivá taNaasón; taNaasón xikuu yivá taSalmón.

5 TaSalmón xikuu yivá taBooz, si'í taBooz xinani ñá Rahab. TaBooz xikuu yivá taObed, si'í taObed xinani ñá Rut. TaObed xikuu yivá taIsaí.

6 TaIsaí xikuu yivá tarey David ta tayó'o xa'nda chiño noo naIsrael, ta tarey David xikuu yivá taSalomón. Ta si'í taSalomón xikuu ñá naki'in taDavid tá nixi'i yii ñá tañoó, ta xinani Urías.

7 TaSalomón xikuu yivá taRoboam; taRoboam xikuu yivá taAbías; taAbías xikuu yivá taAsa.

8 TaAsa xikuu yivá taJosafat; taJosafat xikuu yivá taJoram; taJoram xikuu yivá taUzías.

9 TaUzías xikuu yivá taJotam; taJotam xikuu yivá taAcáz; taAcáz xikuu yivá taEzequías.

10 TaEzequías xikuu yivá taManasés; taManasés xikuu yivá taAmón; taAmón xikuu yivá taJosías.

11 TaJosías xikuu yivá taJeconías xí'in inká ñani ra. Xindoo nayó'o ñoo Israel ta kivi saá kixaá naño Babilonia ta kixá'á na káni tá'an na xí'in naIsrael, ta kündeé naBabilonia noo nayó'o. Ta saá tjin na naIsrael ku'á'an na xí'in na ñoo Babilonia.

12 Ta saá taJeconías xikuu yivá taSalatiel; taSalatiel xikuu yivá taZorobabel.

13 TaZorobabel xikuu yivá taAbiud; taAbiud xikuu yivá taEliaquim; taEliaquim xikuu yivá taAzor.

14 TaAzor xikuu yivá taSadoc; taSadoc xikuu yivá taAquim; taAquim xikuu yivá taEliud.

15 TaEliud xikuu yivá taEleazar; taEleazar xikuu yivá taMatán; taMatán xikuu yivá taJacob.

16 TaJacob xikuu yivá taJosé, ta taJosé xikuu yii ñáMaría, ta ñáyó'o xikuu

* 1:16 To'on "Cristo" kóni kachí ña: Taq ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi.

si'í tã Jesús, tã kúu Cristo.*

17 Ta saá n̄ya'a uxu kom̄i nave'e ra, na x̄ikuu x̄ij̄i síkuá Jesucristo ña k̄ixá'á nda k̄uiya x̄itaku tã Abraham tãnda k̄uiya x̄itaku tã David. Ta tuku n̄ya'a uxu kom̄i nave'e ra, ña k̄ixá'á nda k̄uiya x̄itaku tã David tãnda k̄uiya naño Babilonia t̄iin na naIsrael kuá'an na ñoo Babilonia. Ta n̄ya'a ink̄a uxu kom̄i nave'e ra, ña k̄ixá'á nda k̄uiya kee naño Israel n̄ixá'an na ñoo Babilonia tãnda k̄uiya k̄aku Jesucristo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo
(Lc. 2:1-7)

18 K̄iv̄i k̄aku Jesucristo si'a n̄ix̄iyo. Ña María ña kuu si'í ra, n̄ix̄iyo ini ña tonda'a ña x̄i'in tã José. Ta tayó'o, tã'an k̄a tonda'a ra x̄i'in ña, ta k̄unda'a ini ra ñó'o sa'ya ña, ta on s̄iv̄i sa'ya tã José k̄ia, chi ña ñó'o kúu ña sa'ya Níma Ndios.

19 Ta tã José, tã kóni kuu yij̄i ña María, ñii tã va'a ní ini kúu ra, ta n̄-xīin ra ndato'on ra x̄i'in n̄ivi ña ñó'o sa'ya ña María ta sakuka'an ra noo ña. Ta saá ch̄ika'a ini ra sandakoo se'é ra ña, ña on koni ndi'i n̄ivi ñayó'o.

20 Tá x̄ani s̄inj̄i ra sandakoo ra ña, ta ñoo n̄ik̄is̄in tã José ta n̄ix̄aní ra ñii ñaáγγελ kee noo Ndios k̄ixi ña noo ra, ta káchí ña saá x̄i'in ra:

—Tata José, sa'ya ñani síkuá t̄arey David kúu ún,

on kuyi'ví ini ún naki'in ún ña María koo ña x̄i'in ún, chi sa'ya ña ña kaku, sa'ya Níma Ndios kúu ña.

21 Tá kaku tã sa'ya ña, ta chinóo ún k̄iv̄i ra kunaní ra Jesús.† Saá kunaní ra, chi tã sakaku nan̄ivi xa'a kuachi na kuu ra —káchí ñaáγγελ x̄i'in tã José.

22 Ta ndi'i ñayó'o n̄ix̄iyo, chi saá x̄inj̄i ñó'ó kundivi ña n̄ika'an Ndios x̄i'in tã profeta‡ x̄ina'á, chi tã profeta n̄itaa ra si'a:

23 Ña ña'a lo'o, ña yij̄i ña tã'an tonda'a tã, ta kee sa'ya ña, ta sakaku ña ñii tã lo'o,

ta kunaní ra Emanuel, káchí to'on Ndios ña n̄itaa tã profeta x̄ina'á. Ta k̄iv̄i “Emanuel” kóni kachí ña saá: Ndios yóo ra x̄i'in yó.

24 Ta saá nakáx̄in ini tã José, ta ndakoo ra, ta k̄isa ndivi ra tá yóo ndi'i ña n̄ika'an ñaáγγελ x̄i'in ra, ta naki'in va'a ra ña María ndu ña ñásí'í ra.

25 Ta tã José x̄i'in ña María on vása ní-kis̄in x̄i'in tá'an na and̄a k̄iv̄i k̄aku sa'ya ña, ta saá tã José chinóo ra k̄iv̄i tã lo'o k̄aku yó'o kunaní ra Jesús.

2

Ñayó'o ká'an xa'a nandichí na nákoní k̄imí k̄iv̄i k̄ixaa na x̄ito na tã Jesús

1 Tã Jesús k̄aku ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta tã Herodes x̄ikuu

† 1:21 K̄iv̄i “Jesús” kóni kachí ña: Ndios sákaku ra n̄ivi.

‡ 1:22 N̄i profeta kúu n̄ivi na ká'an ndoso to'on Ndios.

‡ 1:22 N̄i profeta

rey ñoo estado Judea. Ta saá kixaa nandíhí na nákoní kímí ñoo Jerusalén; nayó'o kixi na chí noo vaxi kana ño'o.

² Ta saá kixá'á na ndáka to'on na ñañoo Jerusalén, káchí na si'a:

—¿Mikía kaku talo'o ta kuu rey noo ndó'ó najudío?* Chí noo vaxi kana ño'o xini ndi ñii kímí, ta saá kundaa ini ndi xa kaku ra, ta vitin vaxi ndi yó'o ña kasa to'ó ndi ra —káchí nandíhí.

³ Kivi xini so'o tarey Herodes to'on ña nika'an nandíhí yó'o, ta nindi'i ní ini ra. Ta ñii kiva saá nindi'i ini ñañoo Jerusalén.

⁴ Ta saá tarey Herodes kana ndi'i ra naná'no noo nasutu, ta kana ra ndi'i na sáná'a ndayí Ndios, ta kixaa ndi'i nayó'o noo ra. Ta nindaqa to'on ra nayó'o, mikía kaku Cristo.

⁵ Ta nayó'o ndakuin na, káchí na saá:

—Ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea yó'o kaku ra, chi saá káchí to'on Ndios ña ñitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá:

⁶ Ñoo Belén, ña ndá'vi ndaa estado Judea,

kúu ña ñii ñoo ña ndáyá'ví ní ka noo ndi'i ñoo;

chi nda ñoo yó'o kixi ta kuiso chiño,

ta kundaa ra ñañoo Israel, káchí to'on Ndios ña ñitaa taprofeta —káchí na ndiso chiño noo ñañoo judío xí'in tarey Herodes.

⁷ Ta saá taHerodes kana se'é ra nandíhí na nákoní kímí, ta nayó'o kixaa na noo ra, ta nindaqa to'on ra na, ndá kivi kúu ña nitivi naye'e kímí xini na. Ta saá ndato'on na xí'in ra, ta kundaa ini ra.

⁸ Ta tiví ra na ku'a'an na ñoo Belén, ta nika'an ra si'a xí'in na:

—Kua'an ndó ñoo Belén, ta nandukú ndó míhí yóo talo'o. Tá xini ndó ra, ta saá ndikó tuku ndó yó'o ta ndato'on ndó xí'in i, ta saá yi'i ko'on i kasa to'ó i ra —káchí taHerodes xí'in na.

⁹ Ta kivi ndi'i xini so'o na ña nika'an tarey, ta saá kee na ku'a'an na. Ta kímí tí xini na, ku'a'an si'na rí noo na, ta nixaa rí ta xikanóo rí noo kándú'u talo'o.

¹⁰ Tá xini na xikanóo tikímí yó'o, ta saá kusij ní ini na.

¹¹ Ta niki'vi na ini ve'e, ta xini na talo'o xí'in si'í ra ñaMaría. Ta saá xikuxítí na noo talo'o, ta kisa to'ó na ra. Ta ñakuiná na xaton válí na, ta saní'i na ra ñaoro, xí'in xuxa va'a ña yá'ví ní, xí'in nduta va'a tá támi xá'an ñani rá mirra.

¹² Ta Ndios tiví ra xani noo nandíhí yó'o, ta saá kundaa ini na ña on ndikó na ñoo noo yóo tarey Herodes. Ta saá ndikó na kuano'o na inká yichi, ta on vása ní-ndikó ka na yichi noo kixi na.

Ñayó'o ká'an xa'a nave'e taJesus kivi ku'a'an na ñoo

* 2:2 Najudío kúu nasá'ya ñani síkuá taIsrael ta xinaní Jacob xina'á.

Egipto

13 Tá kee nandíchí na nákoní kímí kuano'ò na, ta ñoo ñikisín taJosé ta ñixaní ra ñii ñaángel kee ñoo Ndios kixi ña ñoo ra, ta káchí ña saá xí'in ra:

—Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in si'í ra, ta kama kee ndó kò'on ndó andá ñoo Egipto, ta kán kundoo ndó andá kivi ka'an i xí'in ún, saá ndikó ndó. Chi tarey Herodes nandukú ra tikuá'á lo'o, chi kóni ra ka'ni ña'á ra —káchí ñaángel xí'in taJosé.

14 Ta xandikon ñoo saá taJosé xí'in ñaMaría ndakoo na, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kee na kuá'an na andá ñoo Egipto.

15 Ta ñoo yó'o ñixiyo na andá kuyiyo ñixi'i tarey Herodes. Saá kundivi to'on Ndios ña ñitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá: “Kana i sa'ya i vaxi ra ña kee ra ñoo Egipto, ta no'ò ra ñoo ra”, káchí to'on Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a tarey Herodes kivi xa'nda chiño ra ka'ni na ndi'i naváli

16 Tá tarey Herodes kundaa ini ra nandíchí na nákoní kímí sandá'ví na ra, ta ñisaa ní ra. Ta saá naká'an ra ña ndato'on na xí'in ra ama kaku talo'o. Ta saá xa'nda chiño ra ñoo natropa ña ka'ni ndi'i na nataa válí na ovi kuyiyo ta chí ñiño na ndóo ñoo Belén xí'in inká na ñoo yatin. Ta saá kuá'a ní naváli ñixi'i, kisa natropa.

17 Ta saá kundivi ña ñitaa taprofeta Jeremías, kachí ra saá:

18 Xini so'o na xáku ní ña'a ñoo Ramá, ndeé ní xáku ñá, ta kúchuchú ní ini ñá; ñaRaquel kúu ñá, xáku ní ñá xa'a sa'ya ñá, ta on vása xin ñá kindoo ini ñá ña kuá'a ní nataa válí ñixi'i, káchí to'on Ndios, ña ñitaa taJeremías xina'á.

19 Ta ñixi'i tarey Herodes, ta taJosé yóo ra ñoo Egipto, ta ñoo ñikisín ra ta ñixaní ra ñii ñaángel kee ñoo Ndios kixi ña ñoo ra, ta ndato'on ña xí'in ra:

20 —Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in si'í ra, ta no'ò ndó ñoo Israel, chi xa ñixi'i na kóni ka'ni tikuá'á lo'o —káchí ñaángel xí'in ra, tixin xani kixi ñoo ra.

21 Ta saá ndakoo taJosé xí'in ñaMaría, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kuano'ò na ñoo Israel.

22 Ta kivi xini so'o taJosé to'on taArquelao sa'ya taHerodes kúu ta ñakuiso chiño ñoo estado Judea, ta ñiyi'ví ní ra kò'on ra ñoo yó'o. Ta tuku ñixaní ra ñii ñaángel ñika'an ña xí'in ra, ña on kò'on ka ra estado Judea, ta saá k'i'in ra kuá'an ra inká yichi ña kuá'an estado Galilea.

23 Ta ñixaa ra estado yó'o, ta nakani ini ra va'a ka kò'on ra koo ra ñoo Nazaret, ñii ñoo ndikon ndaa estado Galilea. Ta saá kundivi to'on ñika'an naprofeta, kachí na saá xa'a ta ti'ví Ndios sakaku

ra na ñoyívi: “Ñii tañoo Nazaret kuu ra”, káchí to'on Ndios ña nītaa na xīnā'á.

3

Ñayó'o ká'ān xā'a tājuañ,
tā sákuchu ñivi

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

¹ Ta saá ñiya'a kuā'a ní kujiya, ta kixaa tājuañ tā sákuchu ñivi, ñixaa ra ñoo yóo yuku yichí estado Judea. Ta ñixaa kuā'a ní ñivi xīñi so'o na ña ñikā'ān ndoso ra xī'in na.

² To'on yó'o kúu ña ñikā'ān ra xī'in na:

—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xā'a ña on vá'a ke'é ndó, chí xa yóo yatin ní yichí ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó —káchí tājuañ xī'in na.

³ Xā'a tājuañ yó'o nītaa tājuañ Isaiás xīnā'á, káchí ra saá:

Ta ñoo yóo yuku yichí ko'on ra ká'ān ndoso ra, káchí ra saá:

“Ná koo ti'va ini ndó, saá chí yāchí kixaa mji tāká'no ñoo yó;

kindaa ndó ña on vá'a sási ñoo ndó, ta saá vā'a kuchiño naki'in ndó ra”, káchí taa tājuañ koo yuku yichí,

saá káchí to'on Ndios ña nītaa tājuañ Isaiás xīnā'á.

⁴ Tikoto tājuañ kuva'a ña xī'in yisj tícamello, ta nó'ni ñii ñá'ño ñii kitj toko ra. Ta xixi ra tika ndiama xī'in ñoño tiyóko válí yóo yuku.

⁵ Ta ñivi ñaño Jerusalem, xī'in na ndóo ndi'i saá kuā'a

ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, xī'in na ndóo yatin yu'u yuta Jordán vaxi na, ta kixaa na ña konj so'o na to'on ña ká'ān ndoso tājuañ.

⁶ Ta saá xīñi so'o na, ta kixá'á na ná'ma na xā'a kuachi na. Ta tājuañ sákuchu ra ñayó'o yuta Jordán.

⁷ Ta tājuañ xīni ra vaxi kuā'a ní naná'no ñoo najudío, na kúu nafariseo xī'in nasaduceo, chí kóni na kuchu na, kasa tājuañ. Ta tājuañ ñikā'ān ra to'on yó'o xī'in na:

—Ta ndó'ó, ¡sā'ya koo xati kúu ndó! ¿Yu kúu na ñikā'ān xī'in ndó kuchu ndó, ta saá sakaku xī'in mji ndó ña on saxo'vi Ndios ndó'ó kijj ña vaxi?

⁸ Tá ndixa nandikó ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichí Ndios, ta xīñi ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ña vā'a ndatán kóni Ndios.

⁹ Saá chí on vá'a kani sijn ndó ndí xā'a ña kúu ndó sā'ya ñani síkuá tājuañ Abraham, Ndios sakaku ra ndó'ó. Ta ká'āñj xī'in ndó, Ndios kuchiño ra ndasa ra yuu yó'o ñivi na koo sā'ya ñani síkuá tājuañ Abraham.

¹⁰ Ta ñivi na on vása kisa ndivi ña kóni Ndios, ndatán yóo yiton tón koon kuj'i on vá'a nda'a, saá yóo na ñoo Ndios. Ta Ndios xa yóo ti'va ra xī'in yáchá sijn ña ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása koon kuj'i vā'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó kōko nó ñoo xixi ño'o.

11 Ta yí'i, sákuchuj ndó'ó xí'in takuí, ña kundaa ini ñivi ña ndixa ñandikó ini ndó. Ta taa tã vaxi sataj kúu tã ndeé ka ñoo yí'i. Ta yí'i kúu ñii tã kisa chiño kuiti ñoo ra. Ta tayó'o sakuchu ra ndó'ó xí'in mji Níma Ndios, ña yoo ndatán yoo ño'q xixi.

12 Xa yoo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi ñivi, ta ke'é ra xí'in ñivi ndatán ké'é ñivi xí'in ndikjin trigo ña xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra ñivi na va'a ñoo na on vá'a. Ta taxi va'a ra ñivi na va'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra ñivi na on vá'a ñoo xixi ño'q, ta nda ñii kivi on nda'va ña —káchí tãJuan xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a tãJuan kivi sakuchu ra tãJesus

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

13 Ta saá kee tãJesus estado Galilea, ta kixaa ra ñoo yoo tãJuan yu'u yuta Jordán, ta tãJesus ndukú ra ñoo tãJuan ña sakuchu ña'á ra.

14 Ta tãJuan ñi-xiin ra sakuchu ra tãJesus, káchí ra saá xí'in ra:

—On vása xini ñó'ó sakuchuj yó'ó. Yó'ó kúu tã xini ñó'ó sakuchu ún yí'i va —káchí tãJuan xí'in tãJesus.

15 Ta ndakuijn tãJesus, káchí ra saá:

—Va'a ka sakuchu ún yí'i vitin, saá chi xini ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ña xa'nda chiño Ndios —káchí tãJesus.

Ta saá ñinoo ini tãJuan, ta sakuchu ra tãJesus.

16 Tá ndi'i sakuchu ña'á ra, ta tãJesus ke'ta ra yu'u yuta.

Ta ñixona ñoyivi ñino ñoo ra, ta xini ra vaxi noo Níma Ndios, ndatán vaxi noo ñii tísata, saá vaxi noo ña, ta xikanoo ña ñoo ñíndichi ra.

17 Ta ñivi na ndoo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios ñika'an ra nda ñoyivi ñino, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya j, tã kí'vi ní ini j xini j, ta kúsi j ní ini j xini j ra —káchí Ndios xa'a tãJesus.

4

Ñayó'o ká'an xa'a tãJesus kivi ñaníma ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

1 Ta saá Níma Ndios ñika'an ña xí'in tãJesus ko'on ra yukuj yichí, chi ñaníma ndiva'a ká'no koto ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'ví ña ra.

2 Ta nda lo'o on vása ní-xixi tãJesus, chi ñixiyo so'on ra ovi siko ndivi xí'in ovi siko ñoo, ta saá xí'i ní ra soko.

3 Ta kixaa ñandiva'a ká'no ñoo tãJesus ña koto ndoso ña ra, ta ñika'an ña xí'in ra to'on yó'o, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún ñoo yuu ña ndoo yó'o ná nduu ña sija va'a —káchí ña xí'in ra.

4 Ta ndakuijn tãJesus, káchí ra saá xí'in ñaníma ndiva'a:

—To'on Ndios káchí ña saá: “On sivi nina ña xixi ñivi kúu ña xini ñó'ó ña kutakuj na. Ta xini ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta saá kutakuj na”, káchí

tɔ'on Ndios —káchí tɔJesús xí'in ñanímá ndivá'a.

⁵ Ta saá ñanímá ndivá'a ká'no nɪkɔ'ɔn ña xí'in tɔJesús kɔ'ɔn ra xí'in ña, ta nɪxɔɔ na yíta na sɪnɪ torre ve'e ñɔ'o ká'no ñoo Jerusalén,

⁶ ta nɪkɔ'ɔn ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sɔ'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mɪi ún ndɔ nɪnɔ, chi saá káchí tɔ'on Ndios:

Ndios ti'ví ra ángel ña chin-deé na yó'ó, ta kundaa vɔ'a na yó'ó.

Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún nɔɔ nda'a na,

kɔtɔ nakava ún nɔɔ yuɔ, ta takué'e ún,

káchí tɔ'on Ndios —saá káchí ñandivá'a xí'in tɔJesús.

⁷ Ta ndakuijn tɔJesús:

—Saá tuku káchí tɔ'on Ndios: “On vá'a koto ndoso yó Ndios” —káchí tɔJesús xí'in ñanímá ndivá'a.

⁸ Ta sondi'i ñandivá'a ká'no nɪkɔ'ɔn tuku ña xí'in tɔJesús kɔ'ɔn ra xí'in ña, ta saá ndɔa na ñii yukɔ sɪkón ní, ta ñandivá'a saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká ñoyívi.

⁹ Ta saá nɪkɔ'ɔn ñandivá'a xí'in ra, káchí ña:

—Tá kuxítí ún nɔɔɪ ta kasa tɔ'ó ún yí'i, ta saá taxiɪ ndáyí nda'a ún kuu ún taká'no nɔɔ ndi'i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká kómí ña —káchí ñandivá'a xí'in ra.

¹⁰ Ta ndakuijn tɔJesús, nɪkɔ'ɔn ra xí'in ña:

—ɪKuta'a ún nɔɔɪ, yó'ó, ñanímá ndivá'a ká'no Satanás!, chi káchí tɔ'on Ndios saá: “Ndasá kuiti Ndios kasa tɔ'ó yó, ta kasa ndivi yó xí'in ra, ta on kasa tɔ'ó yó, ni on kasa ndivi yó xí'in inkɔ na”, káchí tɔ'on Ndios —saá nɪkɔ'ɔn tɔJesús xí'in ñanímá ndivá'a.

¹¹ Ta saá ñandivá'a sandakoo ña ra, ta kee ña kuɔ'ɔn ña, ta saá kɪxɔɔ naángel chindeé na tɔJesús, taxi na ndi'i ña xɪnɪ ñó'ó nɔɔ ra.

Ñayó'o ká'ɔn xɔ'a tɔJesús ña kɪxá'á ra kisa ndivi ra chiño Ndios

(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

¹² Kɪvɪ xɪnɪ sɔ'o tɔJesús xɔ'a ña chɪkɔɔ na tɔJuan ini ve'e kɔa, ta ndikó tɔJesús kuɔno'o ra estado Galilea.

¹³ Ta nɪxɔɔ ra ñoo Nazaret, ta kee tuku ra kuɔ'ɔn ra koo ra ñoo Capernaum, ña nákaɔ yatin yu'u mɪni, nɔɔ yóo yatin ñoo nɔɔ ndóo sɔ'ya ñani sɪkuá tɔZabulón xí'in inkɔ tɔNeftalí.

¹⁴ Ta saá kundivi ña nɪkɔ'ɔn tɔprofeta Isaías kuyɔ xɪnɔ'á, ta kachí ra saá:

¹⁵ Ñoo nɔɔ ndóo sɔ'ya ñani sɪkuá tɔZabulón xí'in inkɔ tɔNeftalí,

nákaɔ ña yatin yu'u mɪni, inkɔ yu'u yu'ta Jordán.

Ta estado Galilea, ta kán ndóo sava nɪvi na on vása kúu najudío, ni on vása ndíkɔn na yichɪ najudío.

¹⁶ Ndatán ndóo na naa ní ini, án na naa ní nɔɔ, saá

ndóo na, chi ɔn vása táku na ɔɔ Ndios.

Ta ñii kivi koni na ñii ño'ò ká'no ye'e, ña ye'e ña ɔɔ na tãdã nĩmã na, chi Ndios taxi ra ña kundaã ini na ñava'a ña ná kundikɔn na yichĩ ra, ta ɔn ndi'i xa'a na ɔɔ ra,

káchĩ tɔ'on Ndios ña nĩtaa tãIsaías xĩnã'á.

17 Ta saá kixá'á tãJesús ká'an ndoso ra tɔ'on Ndios xí'in nivi, káchĩ ra saá:

—Ta vitin ɔn vása ke'é ka ndó ña ɔn vá'a, ta nandikó ini ndó, chi xa yóo yatin ní yichĩ ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó —káchĩ tãJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a tãJesús kivi kana ra kɔmĩ tãa na táva tiaká, ña kundikɔn na sãta ra

(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

18 Tá kuã'an tãJesús yu'u mĩni Galilea, ta xĩni ra ɔvi tãa, ñii ra ñaní Simón ta inkã kivi ra kúu Pedro, ta inkã tãa ñaní ra Andrés, ñani tãSimón yó'o kúu ra. Ta ɔvi tãa yó'o sákana na ñonɔ ini takuii, chi na táva tiaká kúu na.

19 Ta ñikã'an tãJesús xí'in na:

—Na'a ndó kundikɔn ndó yi'i, ta saná'a i ndó'ó ndasaá nakaya ndó nivi kundikɔn na yichĩ Ndios —káchĩ tãJesús xí'in na.

20 Ta xãdikɔn sandakoo nataa yó'o ñonɔ na, ta xikundikɔn na kuã'an na sãta tãJesús.

21 Ta tãJesús kuã'an ka ra, ta xĩni ra inkã ɔvi tãa, tãJacobó xí'in ñani ra tãJuan,

sa'ya tãZebedeo. Ndóo na ini tón barco xí'in yivá na, sãnda'a na ñonɔ na. Ta tãJesús ñikã'an ra xí'in na:

—Na'a ndó kundikɔn ndó yi'i.

22 Ta xãdikɔn sandakoo nataa yó'o tón barco na, ta sandakoo na yivá na, ta xikundikɔn na kuã'an na sãta tãJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a tãJesús kivi saná'a ra kuã'a ní nivi
(Lc. 6:17-19)

23 Ta saá xĩka tãJesús kuã'an ra ndi'i saá ñoo ndá'vi ndaa estado Galilea, ta saná'a ra nivi ve'e ño'ò sinagoga, ta ká'an ndoso ra tɔ'on ñava'a xa'a yichĩ ña xá'nda chiño Ndios, ta saá sãnda'a ra nivi na ndeé ndó'o ndi'i saá ɔɔ kue'e.

24 Ta kixá'á ñixitã ní'nó tɔ'on xa'a tãJesús ndi'i saá ñoo Siria, ta nivi kuã'an na xí'in na ndeé ndó'o ta ñixãã na ɔɔ yóo ra estado Galilea. Ta na ndeé ndó'o yó'o, sava na kómĩ nĩmã ndivã'a, sava na xĩ'i yi'i, sava na ɔn kivi kaka, ta tãJesús sãnda'a ra ndi'i nayó'o.

25 Kuã'a ní nivi na kee estado Galilea, na kee ñii xiiña ɔɔ ñaní Decápolis, na kee ñoo Jerusalén, xí'in inkã kuã'a ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta na kee inkã tá'ví yu'u yuta Jordán, ñakutá'an na ta kuã'an na sãta tãJesús.

5

Ñayó'o ká'an xa'a tãJesús kivi ñikã'an ndoso ra xí'in

n̄ivi ñii x̄iki

1 Ta x̄ini taJesús k̄ixaa kuá'a ní n̄ivi, ta saá ndaa ra ñii x̄iki, ta x̄ikoo ra, ta k̄ixaa nax̄ika x̄i'in ra yatin noo ra ña koni so'o na ña ka'an ra.

T̄o'on yó'o saná'a taJesús xa'a n̄ivi na ní'i ñava'a táxi N̄dios nda'a na, ta nákaa ñasij̄i ním̄a na
(Lc. 6:20-23)

2 Ta k̄ixá'a taJesús sáná'a ra na, káchí ra saá x̄i'in na:

3 —Tá kúu ndó nandá'v̄i, na kúndaq̄a ini ndí x̄ini ñó'ó ndó N̄dios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij̄i ním̄a ndó, chi kúu ndó n̄ivi na ndík̄on yich̄i noo xá'nda chiño N̄dios.

4 'Tá kúchuchú ini ndó nda xáku ndó xa'a ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij̄i ním̄a ndó, chi vaxi ñii k̄iv̄i N̄dios ndasa va'a ra ini ndó.

5 'Tá na ñino ini kúu ndó, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij̄i ním̄a ndó, chi vaxi ñii k̄iv̄i ndi'i ño'o ñoyívi yó'o kuu ña naki'in ndó, káchí N̄dios.

6 'Tá nándukú ndó N̄dios, ndatán n̄ivi na x̄i'í ní so'ko án na yich̄i ní takuii nándukú na ña kuxu na, án ña ko'o na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij̄i ním̄a ndó, chi ñii k̄iv̄i N̄dios taxi ra ña kutú ini ndó x̄i'in ñava'a.

7 'Tá kúnda'v̄i ini ndó x̄ini ndó ink̄a n̄ivi, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij̄i ním̄a ndó, chi N̄dios kundá'v̄i ini ra koni ra ndó'ó.

8 'Tá ndino'o ní ini ndó kúu ndó n̄ivi na va'a noo N̄dios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij̄i ním̄a ndó, chi vaxi ñii

k̄iv̄i x̄i'in nduch̄u noo ndó koni ndó N̄dios.

9 'Tá ndó'ó kúu na k̄isa chiño ká'an to'on va'a x̄i'in n̄ivi ña kundoo va'a na x̄i'in tá'an na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij̄i ním̄a ndó, chi N̄dios naki'in va'a ra ndó'ó chi sa'ya ra kúu ndó.

10 'Tá yóo n̄ivi na ké'é ñandiva'a x̄i'in ndó chi táku ndó ndatán kóni N̄dios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij̄i ním̄a ndó, chi kúu ndó n̄ivi na ndík̄on yich̄i noo xá'nda chiño N̄dios.

11 'Tá yóo n̄ivi na kándiva'a x̄i'in ndó, ta saxo'v̄i na ndó'ó, ta ká'an na ñavatá xa'a ndó chi ndík̄on ndó ȳi'í, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij̄i ním̄a ndó.

12 K̄iv̄i ña kundeé ndó noo ña xó'v̄i ndó, ta ná kusij̄i ní ini ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi N̄dios nda'a ndó ñoyívi ñino. Nan̄ivi na x̄itaku x̄ina'á saxo'v̄i ní na naprofeta, ta ñii k̄i'va saá n̄ivi saxo'v̄i na ndó'ó vitin, chi ndík̄on ndó ȳi'í —káchí taJesús x̄i'in na.

T̄o'on yó'o saná'a taJesús ndasaá x̄ini ñó'ó kutaku n̄ivi na ndík̄on ña'a

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

13 Ta tuku káchí taJesús saá x̄i'in nax̄ika x̄i'in ra:

—Ndatán yóo ñij̄i yo'va ña chíkaa yó x̄i'in ña kuxu yó, saá yóo ndó'ó noo nan̄ivi ñoyívi yó'o. Tá yóo ñij̄i ña on vása yo'va, ta on kuchiño ka nduva'a ña. Ta on vása x̄ini ñó'ó ka ñij̄i yó'o, ta va'a ka ná kuit̄a ña yich̄i noo ya'a n̄ivi ta kundoso na ña.

14 'Ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo ndó'ó noq ñivi ñoyívi yó'o. Nii ñoo ña yóo sivi yuku, on sivi ña yóo se'é kúu ña, ta ndi'i ñivi kúchiño koni na ña.

15 Tá ñivi nátoon na ño'o, ta on vása chíkaa se'é na ña, ta chínóo na ña noq síkón, ta saá náye'e ña noq ndi'i ñivi na ndóo ve'e.

16 Ta saá ndó'ó, tá kutaku ndó ndatán kóni Ndios ta naye'e ndó ndatán yóo ño'o yé'e ñoyívi yó'o, ta saá nanivi koni na ñava'a ke'é ndó, ta kasa ká'no na Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino —káchí taJesús xí'in na.

Tò'on yó'o saná'a taJesús xa'a ndayí ñitaa taMoisés

17 Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—On kani ini ndó ndí yí'í kóni i sandi'í'í xa'a ndayí Ndios, ni on kani ini ndó ndí yí'í kóni i sandi'í'í xa'a to'on Ndios ña ñitaa naprofeta xina'á. On sivi xa'a ñayó'o kúu ña kixaa; yí'í vaxi'í kasa ndivi'í to'on ña ñika'an Ndios.

18 Ndixa ká'an i xí'in ndó, ta kivi yóo ka ñoyívi ñino xí'in ñoyívi yó'o, ta on nondaa nda ñii letra, ta nda ñii punto noq ndayí to'on Ndios ña ñitaa taMoisés, ta ndixa kundivi ndi'í ña.

19 Ta saá tá yóo ñii ta ta yá'a ndoso ra ñii ndayí yó'o, vará ña lo'o ní kúu ña, ta saá tuku saná'a ra inká ñivi ña ya'a ndoso na ndayí yó'o, ta Ndios káchí ra tayó'o kúu ta lo'o ní ka noq ndi'í inká na ndikon yichi Ndios. Tá

yóo ñii ta ta kisa ndivi ra ndayí yó'o, ta saná'a ra inká ñivi ña kasa ndivi na ña, ta Ndios káchí ra tayó'o kúu ta ká'no ní ka noq ndi'í inká na ndikon yichi ra.

20 Lo'o ní kisa ndivi nafariseo xí'in na saná'a ndayí Ndios ña kóni Ndios. Ta ndó'ó, xini ñó'ó kasa ndivi va'a ka ndó ndi'í ña kóni Ndios. Yí'í ká'an i xí'in ndó, tá on kasa ndivi ndó ñayó'o, ta saá on kuchiño ndó kivi ndó noq xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús.

Tò'on yó'o saná'a taJesús ña on vá'a saq ini ñivi koni na inká ñivi
(Lc. 12:57-59)

21 Ta taJesús ñika'an tuku ra saá xí'in ñivi:

—Xa xini so'o ndó ña ñika'an namaestro na saná'a ndayí Ndios xina'á. Ñika'an na xí'in naxii síkuá yó, káchí na saá: “On ka'ni ndó ñivi. Tá ñii ta xa'ni ra inká ta, ta saá xini ñó'ó ko'on ra noq nachiño ña kasa nani na xa'a kuachi ra”, káchí namaestro.

22 Ta vitin yí'í ká'an i xí'in ndó, tá yóo ñii ta ta sáa ní ini ra xini ra ñani ra, ta ta sáa ini yó'o ndiso ra kuachi noq Ndios. Tá yóo ñii ta ká'an ra to'on ña kándiva'a ra xí'in ñani ra, ta ta ká'an to'on yó'o ndiso ra kuachi noq nachiño ná'no. Tá yóo ñii ta ká'an ra to'on ña sátavi chi'ña ra ñani ra, káchí ra saá: “Takí'ví kúu ún”, ta tayó'o kúu ta ta ku'an yichi noq ko'on ra

ndaya noq xixi ño'o ndi'i saá kivi.

²³ 'Tá ku'a'an ndó taxi ndó ñasókq noq Ndios ve'e ño'o ká'no, ta ná'ká'an ndó yóo tañani ndó ta on vá'a kóni ra xini ra ndó'ó, saá chi xáni siji ra on vá'a ke'é ndó xí'in ra,

²⁴ ta on taxi ndó ñasókq noq Ndios, sandakoo na'á ndó ña, ta ko'on ndó ta kuaku ndá'ví ndó noq tañani ndó ña nakutá'an va'a ndó xí'in ra, ta saá ndikó ndó taxi ndó ñasókq noq Ndios.

²⁵ 'Tá ñii nivi kóni na taxi na kuachi xa'a ndó noq nachiño, tá ta'an ka xa'a ndó ve'e chiño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani ndó kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa nani ndó kuachi xí'in na, ta yiyo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a tapolicía, ta ko'on ndó ve'e ka.

²⁶ Ndixa ká'an i xí'in ndó, on kee yachi ndó ve'e ka chi on tava na ndó'ó anda ná cha'vi ndó ndi'i s'i'un ña ní'ká ndó —káchí taJesús xí'in nivi.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a kuachi ña kivi ta xa xí'in ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ra

²⁷ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro na saná'a ndayí Ndios xina'á, káchí na saá: "On vá'a kusun ñii ta xí'in ñii ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ra", káchí namaestro.

²⁸ Ta yi'j ká'an i xí'in ndó, tá ñii ta xito ra ñii ña'a ta

kóni ra kusun ra xí'in ñá, ta tayó'o xí'in ní'ma ra xa niki'vi ra kuachi xí'in ñá.

²⁹ 'Tá nduchy noq ndó kúu ña chinda'á ndó'ó ku'an kivi ndó kuachi, ta saá va'a ka tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka sandaño'ó ndó ñii ñá'ño yi'ki ko'nu ndó, noq ña ko'on ndó xí'in ndi'i yi'ki ko'nu ndó ndaya.

³⁰ Tá nda'a ndó kúu ña chinda'á ndó'ó ku'an kivi ndó kuachi, ta saá va'a ka kandoso ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka sandaño'ó ndó ñii ñá'ño yi'ki ko'nu ndó, noq ña ko'on ndó xí'in ndi'i yi'ki ko'nu ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús ña on vá'a sandakoo va'a ta ñásí'í ra

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹ Ta tuku káchí taJesús saá:

—Nika'an namaestro xina'á, káchí na saá: "Tá ñii ta kóni ra sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta saá xini ñó'ó taxi ra ñii tutu nda'a ñá ña ká'an ndi sandakoo va'a ra ñá", káchí namaestro.

³² Ta yi'j ká'an i xí'in ndó, tá ñii ña'a ñá yóo yi'j on vása ní-ki'vi ña kuachi xí'in inka ta, ta yi'j ñá on ko' yichi kómí ra sandakoo va'a ra ñá. Tá ñii ta sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ñáyó'o tonda'a tuku ñá, ta yi'j ñá tano'ó ndiso ra kuachi, chi ke'é ra ña kivi ña kuachi xí'in inka ta. Ta ta tonda'a xí'in ñáyó'o kivi ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tano'ó kúu ñá

noq Ndios —káchí taJesús
xí'in na.

*Tò'on yó'o saná'a taJesús
xini ñó'ó kasa ndivi nivi tò'on
ká'an na*

³³ Ta káchí taJesús saá:

—Xa xini so'o ndó ña
nika'an namaestro xí'in
naxii síkuá yó xina'á, káchí
na saá: “Tá chiná'a ndó Yivá
yó Ndios ña kasa ndivi ndó
ñii chiño, ta saá xini ñó'ó
kasa ndivi ndó ndi'i ña ká'an
ndó”, káchí namaestro.

³⁴ Ta yi'i ká'an i xí'in ndó,
on vása va'a chiná'a ndó
Yivá yó Ndios. Ni on vá'a
chiná'a ndó xa'a ñoyívi nino.
On vása va'a ka'an ndó saá,
chi ñoyívi nino kúu noq
xá'nda chiño Ndios.

³⁵ Ni on vá'a chiná'a ndó
xa'a ñoyívi yó'o. On vása
va'a ka'an ndó saá, chi Ndios
kúu taká'no noq ñoyívi yó'o.
Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a
ñoó Jerusalén. On vása
va'a ka'an ndó saá, chi ñoo
Jerusalén kúu ñoo noq koo
taRey ká'no.

³⁶ Ni on vá'a chiná'a ndó
xa'a sini ndó. On vása
va'a ka'an ndó saá, chi on
kuchiño mji ndó nasama
ndó ñii yisi sini ndó nduu ña
ña yaa án ña toón.

³⁷ Ta saá tá ká'an ndó,
káchí ndó saá: “Kasa ndivi
yó chiño yó'o”, ta saá xini
ñó'ó kasa ndivi ndó ña;
tá ká'an ndó, káchí ndó
saá: “On vása kasa ndivi yó
ñayó'o”, ta saá on kasa ndivi
ndó ña. On vása xini ñó'ó
chinóo ndó ka'an ndó inká
tò'on ña kandixa nivi ndó'ó,
chi inká tò'on ña chinóo

ndó vaxi ña sini ñandiva'a
—káchí taJesús.

*Tò'on yó'o saná'a taJesús
ña on ndikó ni'i nivi
ña on vá'a ke'é natá'an na
xí'in na*

(Lc. 6:29-30)

³⁸ Ta tuku káchí taJesús
saá xí'in nivi:

—Xa xini so'o ndó ña
nika'an namaestro xina'á,
káchí na saá: “Tá yóo
ñii ta satakué'e ra nduchú
noq inká ta, ta yóo ndayí
ñii ki'va saá satakué'e na
nduchú noq mji ra. Tá yóo
ñii ta kani ra yu'u inká ta
ta tayó'o nakava ñii no'o ra,
ta yóo ndayí ñii ki'va saá
kani na yu'u ra ta nakava ñii
no'o mji ra”, káchí namae-
stro.

³⁹ Ta yi'i ká'an i xí'in ndó,
on ndikó ni'i ndó ña on vá'a
xí'in nivi na satakué'e ndó'ó.
Tá kani nivi xa'nda nda'a na
noq ñii ndó, ta on kani tá'an
ndó xí'in na, ta va'a ka taxi
ndó ná kani na inká tá'vi noq
ndó.

⁴⁰ Tá yóo nivi ká'an kuachi
na xa'a ndó noq nachiño, ta
kóni na kindaa na kotó ndó,
ta va'a ka taxi ndó kotó ndó
xí'in inká tikachí ndó nda'a
na.

⁴¹ Tá yóo nivi kisa nduxa
na xí'in ndó kuiso ndó ña'a
ña ko'on ndó xí'in na ñii
kilómetro, ta va'a ka ko'on
ndó xí'in na ovi kilómetro.

⁴² Tá yóo nivi ndúkú na
ña'a noq ndó, ta va'a taxi
ndó ña ndúkú na nda'a na.
Tá yóo nivi ndúkú na ña sa-
tati ndó na, ta saá ndó'ó, sa-
tati ndó na —káchí taJesús.

Tq'on yó'o saná'a taJesús xini ñó'ó kuki'vi ini nivi koni na nivi na sáa ini xini ña'á

(Lc. 6:27-28, 32-36)

⁴³ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro xina'á, káchí na saá: “Kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó, ta kusaa ini ndó koni ndó na sáa ini xini ndó'ó”, káchí namaestro.

⁴⁴ Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, kuki'vi ini ndó koni ndó na sáa ini xini ndó'ó, ta ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in na sátavi chi'ña ndó'ó. Ta ke'é ndó ñava'a xí'in nivi na on xiin koni ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in Ndios xa'a nivi na saxo'vi ndó'ó.

⁴⁵ Tá ke'é ndó ñava'a xí'in nivi na sáa ini xini ndó'ó, ta saá nivi kundaa ini na ndixa kúu ndó sa'ya Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino. Chi Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndi'i nivi; chindú'u ra ña ye'e ño'o noo nivi na on vá'a xí'in noo nivi na va'a, ta sákoon ra saví noo nivi na va'a xí'in noo nivi na on vá'a.

⁴⁶ Tá kí'vi ini ndó xini ndó ndasaá kuiti nivi na kí'vi ini xini ndó'ó, ta on kundati ndó naki'in ndó ñava'a noo Ndios, chi nda ndi'i nivi na káya si'un xa'a nagobierno kí'vi ini nayó'o xini na nivi na kí'vi ini xini ña'á.

⁴⁷ Tá ká'an ndó tq'on tq'ó xí'in ndasaá kuiti natá'an ndó, ta, ¿yu kúu ka ví ñava'a ke'é ndó noo inka nivi?, chi nda nivi na on vása kándixa

Ndios ká'an na tq'on tq'ó xí'in tá'an na.

⁴⁸ Ndatán yóo Yivá yó Ndios tava'a, tayij, tandaa, ñii kí'va saá xini ñó'ó kutaku ndó —káchí taJesús xí'in nivi.

6

Tq'on yó'o saná'a taJesús ndasaá xini ñó'ó chindeé nivi nandá'vi

¹ Ta tuku nika'an taJesús xí'in nivi, káchí ra saá:

—Tá ke'é ndó ñava'a ña kóni Ndios, ta kasa kuenda xí'in mii ndó ña on ke'é ndó ñava'a yó'o xa'a ña koto inka nivi. Saá chi tá ndasaá kuiti ke'é ndó ñava'a xa'a ña kanóo va'a tq'on ndó noo inka nivi, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, on taxi ra nda ñii ñava'a nda'a ndó.

² Ta saá, tá sání'i ndó si'un nda'a nandá'vi, ta on ka'an ndoso ndó xí'in ndi'i nivi ña ke'é ndó saá. Chi nivi na ovi yu'u, tá sání'i na si'un nda'a nandá'vi, ta ká'an ndoso na xí'in ndi'i na ndóo ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso na xí'in nivi yichi, chi kóni na ña kasa tq'ó ña'á na, saá chi ke'é na ñava'a xí'in nandá'vi. Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñatq'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a inka nivi xa'a ña chindeé na nandá'vi, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on kóo ka ñava'a naki'in na kivi ña vaxi noo Ndios.

³ Ta saá ndó'ó, tá sání'i ndó si'un nda'a nandá'vi, ta va'a ka ña on koni nda ñii nivi yukia taxi ndó, vará

natá'an ndó kúu na, ta ɔn ndato'on ndó xí'in na,

⁴ ta saní'i se'é ndó ña'a nda'a nandá'ví. Ta saá Yivá yó Ndios, ta xito ña ké'é se'é ndó, taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña saní'i ndó —káchí taJesús.

Tɔ'on yó'o saná'a taJesús ndasaá va'a ka'an nivi xí'in Ndios

(Lc. 11:2-4)

⁵ Ta káchí taJesús saá xí'in na:

—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta ɔn ke'é ndó ndatán ké'é nivi na ɔvi yu'u. Chi nayó'o kúsij ní ini na yíta na ɔo xito ndi'i nivi ve'e ño'o sinagoga, án yíta na yichí ɔo xito ku'a ní nivi ña ká'an na xí'in Ndios. Ta ndixa ká'aní xí'in ndó, ñatɔ'ó ña náki'in na ɔvi yu'u nda'a inká nivi xa'a ña ká'an na xí'in Ndios, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi ɔn koó ka ñava'a naki'in na ɔo Ndios.

⁶ Ta ndó'ó, tá kóni ndó ka'an ndó xí'in Ndios, ta kivi ndó ini ve'e ndó, ta nakasi ndó yé'é ndó, ta saá ka'an ndó xí'in Ndios. Ta Yivá yó Ndios, ta ɔn vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchú ɔo ndó, xito ra ña ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña ká'an ndó xí'in ra.

⁷ Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta ɔn ka'an ndó tɔ'on ña ɔn vása ndáyá'ví, ndatán ká'an nivi na ɔn vása ndikɔn Ndios, chi xáni sijní na Ndios koni so'o ra na xa'a ña ku'a ní tɔ'on ká'an na.

⁸ ɔn vá'a ka'an ndó xí'in Ndios ndatán ká'an nayó'o,

chi Yivá yó Ndios xíní va'a ra yu kúu ña xíní ñó'ó ɔo ndó ta ta'an ka ndukú ndó ña ɔo ra —káchí taJesús xí'in na.

⁹ Ta tuku káchí ra saá:

—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó:

Tata Yivá yó, ta yóo ñoyívi ñino,

ná kanóo síkón ní ñatɔ'ó ún.

¹⁰ Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún ɔo ndi'i nivi.

Ndatán yóo ñoyívi ñino kisa ndivi ndi'i na ña kóni ún, ñii kiva saá ñoyívi yó'o ná kasa ndivi ndi'i nivi ña kóni ún.

¹¹ Ndi'i saá kivi taxi ún ña xíní ñó'ó kuxu ndi.

¹² Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, ndatán kisa ká'no ini mji ndi xa'a nivi na ké'é ña ɔn vá'a xí'in ndi.

¹³ Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'í ña ɔn kivi ndi kuachi, ta sakaku ún ndi'í ɔo ndi'í ña ɔn vá'a.

Chi yó'ó kúu ta xa'nda chiño, yó'ó kúu ta kómí ndeé, ta ndi'i nivi kasa ká'no na yó'ó ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá ná koo ña.

Saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁴ Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Tá kasa ká'no ini ndó xa'a nivi na ké'é ñandiva'a xí'in ndó, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino, kasa ká'no ini ra xa'a ndó.

¹⁵ Tá ɔn kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi nivi, ta saá Yivá

yó Ndios ɔn kasa ká'no ini ra x̄a'á kūachi ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá x̄in̄i ñó'ó koo so'on n̄ivi

16 Ta káchí taJesús x̄i'in na:

—Tá yóo so'on ndó ña kasa to'ó ndó Ndios, ta ɔn ndasa chuchú ndó n̄oɔ ndó, ndatán yóo n̄oɔ n̄ivi na ɔvi yu'u, chi nayó'o sáná'a na ña chuchú n̄oɔ na, ña kundaa ini ink̄a n̄ivi ña yóo so'on na. Ndixa ká'an̄i x̄i'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ɔvi yu'u nda'a ink̄a n̄ivi x̄a'á ña yóo so'on na, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi ɔn k̄oɔ k̄a ñava'a naki'in na n̄oɔ Ndios.

17 Ta ndó'ó, tá yóo so'on ndó, ta nakata ndó n̄oɔ ndó, ta nacho'on ndó s̄in̄i ndó.

18 Ta saá n̄ivi ɔn kundaa ini na ña yóo so'on ndó. Ta Yivá yó Ndios, t̄aa t̄a ɔn vása kúchiño ndó koto ndó x̄i'in nduch̄u n̄oɔ ndó, x̄ito ra ña ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó x̄a'á ña yóo so'on ndó —káchí taJesús x̄i'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús x̄a'á ñakuiká ndino'o yóo ñoyívi n̄ino

(Lc. 12:33-34)

19 Ta tuku káchí taJesús saá x̄i'in na:

—On ndukú ndó taan va'a ndó ñakuiká ñoyívi yó'o, chi ñoyívi yó'o yóo tikisin x̄axi ndi'i rí ña, ta ink̄a ñakuiká kivi kuxé'é ña ta ndi'i x̄a'á ña, án nakuí'ná kivi k̄i'vi na

ve'e ndó ta kasa kuí'ná na ñakuiká ndó.

20 Va'a k̄a kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios, ta saá kukomí ndó ñakuiká ndino'o ñoyívi n̄ino, chi ñoyívi n̄ino ɔn k̄oɔ tikisin, ni ɔn kuxé'é ña'a, ni nakuí'ná ɔn k̄ivi kasa kuí'ná na ñakuiká ndino'o ña yóo ñoyívi n̄ino.

21 Saá chi n̄oɔ ñó'o ñakuiká kómí ndó, kán yóo ním̄a ndó x̄i'in s̄in̄i ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús x̄a'á ño'o yé'e ini n̄ivi

(Lc. 11:34-36)

22 Ta tuku n̄ika'an̄i taJesús x̄i'in n̄ivi, káchí ra saá:

—Ndátán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo nduch̄u n̄oɔ yó. Tá va'a yóo nduch̄u n̄oɔ ndó, ta va'a yé'e ndi'i ini ndó, saá va'a kundaa ini ndó ñandaa.

23 Tá ɔn vása va'a yóo nduch̄u n̄oɔ ndó, ta naa ní ini ndó. Saá chi x̄áni s̄in̄i ndó x̄ika ndó x̄i'in ño'o yé'e, ta ɔn s̄ivi ñandaa kúu ña. Ta saá, ¡nd̄achun naa ní ini ndó! —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús x̄a'á s̄i'ún

(Lc. 16:13)

24 Ta tuku káchí taJesús saá x̄i'in na:

—Nd̄a ñii t̄aa ɔn k̄ivi kasa chiño ra n̄oɔ ɔvi patrón. Tá yóo ɔvi patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra, ta kusaq̄ ini ra koni ra t̄a ink̄a. Ta kivi kusij̄ ini ra kasa chiño ra x̄i'in ñii ra, ta ɔn kua'a ra kasa chiño ra x̄i'in t̄a ink̄a. To'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu t̄a x̄á'nda

chiño nḡḡ yó, ta ḡn kḡví taxi yó ka'nda chiño sḡ'ún nḡḡ yó —káchí tḡJesús.

Tḡ'on yó'o saná'a xḡ'a Ndios táxi ra ña xḡnḡ ñó'ó nda'a ndi'i sa'ya ra
(Lc. 12:22-31)

25 Ta tuku káchí tḡJesús saá xí'in na:

—Ta ká'anjí xí'in ndó, ḡn kundi'i ini ndó xḡ'a ña xḡnḡ ñó'ó kutaku ndó, ni ḡn kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ña ko'o ndó, ni ḡn kundi'i ini ndó xḡ'a tikḡḡ ña kundixin ndó ñoyívi yó'o, saá chi nímḡ yó ndáya'ví ní kḡ ña nḡḡ ña xíxi yó, ta yḡkí koñu yó ndáya'ví ní kḡ ña nḡḡ tikḡḡ yó.

26 Ta koto ndó ndasaá táku tísaa, ni ḡn vása chí'i rí, ni ḡn vása nákaya rí ña xáxi rí, ni ḡn vása táan va'a rí ña xáxi rí. Mḡi Yivá yó Ndios, tḡ yóo ñoyívi nḡno, táxi ra ña xáxi tísaa yó'o. Ta ndó'ó, ndáya'ví ní kḡ ndó nḡḡ tísaa.

27 Ta ndó'ó, ḡn sḡví xí'in ña ndi'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón kḡ ndó xí'in mḡi ndó, chí ñii laá Ndios kúu tḡ xá'nda chiño ndasaá kḡ'va síkón koo ndó.

28 '¿Ndachun ndi'i ini ndó xḡ'a tikḡḡ ña xḡnḡ ñó'ó ndó? Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yóo yukú; yita yó'o ḡn vása kása chiño ña, ni ḡn vása kása va'a ña tikḡḡ ña.

29 Ta ndixa ká'anjí xí'in ndó, vará tḡrey Salomón, tḡakuíká ní xḡkuu ra, ta xḡkomí ní ra kuḡ'a ní tikḡḡ va'a, ta yita ña yóo yukú livi

ní kḡ ña nḡḡ tikḡḡ va'a ña xḡndixin tayó'o.

30 Vará ndḡ lo'o kḡví táku yita válí yukú, chí ñii kḡví ndáxaa ña, ta inkḡ kḡví ndá'va ña, ta saá táan na ña ini xḡḡn kḡkḡ ña, ta Ndios ndáa ra ña, ta ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o saná'a ndí Ndios ndáa va'a ra ndó'ó, chí ndó'ó ndáya'ví ní kḡ ndó nḡḡ yita válí. ¿Ndachun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó?

31 Ta saá ḡn kundi'i ini ndó, ta ni ḡn kḡ'anjí ndó, káchí ndó saá: “¿Mí kixi ña kuxu yó? ¿Mí kixi ña ko'o yó? ¿Mí kixi ña kundixin yó?”, ḡn káchí ndó saá.

32 Chí nḡvi na ḡn vása ndíkon Ndios kúu nḡvi na ndi'i ní ini xḡ'a ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xḡnḡ va'a ra yu kúu ndi'i ña xḡnḡ ñó'ó yó.

33 Ta mḡi ndó, ndino'o ini ndó ná kundikon ndó yichí nḡḡ xá'nda chiño Ndios, ta kḡsa ndivi ndó ndi'i ña kóni mḡi ra, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xḡnḡ ñó'ó nda'a ndó.

34 Ta saá ḡn kundi'i ní ini ndó xḡ'a ña konḡ ñó'ó nḡḡ ndó kḡví ña va'xi. Ndi'i saá kḡví kómí ndó tondíni, ta Ndios xḡnḡ ra taxi ra ndi'i ña xḡnḡ ñó'ó nda'a ndó kḡví vitin. Ta ḡn kundi'i ini ndó xḡ'a kḡví taḡn —káchí tḡJesús xí'in nḡvi.

7

Tḡ'on yó'o saná'a tḡJesús ña ḡn vá'a kḡ'anjí nḡvi tḡ'on ña ḡn vá'a xḡ'a inkḡ na
(Lc. 6:37-38, 41-42)

1 Ta káchí tǎJesús saá xí'in na:

—On ka'an ndó to'on ña on vá'a xa'a inkā n̄ivi, saá chi kuachi kúu ña noo Ndios, tǎa tǎ kasa nani xa'a ndi'i kuachi n̄ivi ñii kivi vaxi.

2 Ndatán ka'an ndó to'on ña on vá'a xa'a inkā n̄ivi, saá ka'an Ndios ña on vá'a xa'a ndó. Ndatán yóo kiva taxi ndó nda'a inkā n̄ivi, ta m̄ji kiva yó'o taxi Ndios nda'a ndó.

3 Ndatán yóo n̄ivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii m̄jí lo'o nduchū noo ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton ká'no nduchū noo m̄ji na, ta saá yóo ndó'ó, chi kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é m̄ji ndó.

4 Tá ñii yiton ká'no nákaa nó nduchū noo ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, káchí ndó saá: "Taxi ún ná tavaǐ m̄jí lo'o nákaa nduchū noo ún", káchí ndó.

5 Tá saá ké'é ndó, ta, n̄ivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Chi si'na xini ñó'ó tava ndó yiton nákaa nduchū noo ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó m̄jí lo'o nákaa nduchū noo ñani ndó.

6 'On taxi ndó ña'a ñayji Ndios nda'a tí ina koto sandi'i rí xa'a ña, ta ndikó rí kaxi rí ndó'ó. Ta on kata ndó ñakuiká ndó noo tikiñi koto kundoso rí ña —káchí tǎJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a tǎJesús ndasaá ndukú n̄ivi noo Ndios (Lc. 11:9-13; 6:31)

7 Ta tuku káchí tǎJesús saá xí'in na:

—On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xini ñó'ó ndó noo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kána ndó yé'é yichi Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña kivi ndó yichi ra.

8 Chi ndi'i n̄ivi na ndúkú noo Ndios ña xini ñó'ó na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i n̄ivi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i n̄ivi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña kivi na yichi ra.

9 'Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra s̄ita va'a noo ndó, ta on kivi taxi ndó yuu nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra.

10 Tá ndúkú ra ñii tiaká noo ndó kuxu ra, ta on kivi taxi ndó ñii koo nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra.

11 Vará ndó'ó kúu ndó n̄ivi na on vá'a, ta saá ni, táxi ndó ñava'a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, tǎ yóo ñoyivi n̄ino, kúu ra tǎ va'a ní ka noo n̄ivi, ta ndixa taxi ra ñava'a nda'a ndi'i n̄ivi na ndukú ña noo ra.

12 'Ñii kiva ndatán kóni ndó ké'é n̄ivi ñava'a xí'in ndó, saá ké'é ndó ñava'a xí'in na. Tá ké'é ndó saá, ta kisa ndivi ndó ña n̄ika'an ndayí Ndios ña n̄itaa tǎMoisés xí'in to'on ña n̄itaa naprofeta xina'á —káchí tǎJesús.

To'on yó'o saná'a tǎJesús xa'a yichi noo kutaku n̄ivi

xí'in Ndios

(Lc. 13:24)

13 Ta káchí tuku taJesús
xí'in na:

—Ta xíni ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee ña kivi ndó yé'é ña táño ní ña ko'on ndó yichi Ndios. Chi yoo inká yichi ña ndíká ní, ta ndíká ní kúu yé'é ña; ta yichi yó'o kuá'an ña ño ndi'i xa'a ñivi, ta kuá'a ní ñivi kuá'an na yichi yó'o.

14 Ta yichi táño ña kómí yé'é táño, kúu ña kuá'an ño kutaku ñivi xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta lo'o ní ñivi kúu na nání'i yichi táño yó'o ta ndikon na ña —káchí taJesús.

Tq'on yó'o saná'a taJesús ndasaá nákoní yó ñivi na sáná'a tq'on vatá
(Lc. 6:43-44)

15 Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Koto va'a ndó chi yoo naprofeta vatá. Xáni ini ndó navá'a kúu na xa'a ña livi ní tq'on sáná'a na, ta on xíni ndó ndi ña on vá'a yoo ini na, chi kóni na sandá'vi na ndó'ó.

16 Koto ndó yukía ké'é na, tá yoo ña on vá'a ké'é na, ta saá kundaa ini ndó on sivi na sáná'a tq'on Ndios kúu na. Nda ñii ñivi on kivi ka'nda na tíuva nda'a tón ñiño, ni on kivi ka'nda na tíhigo nda'a tón vi'nda.

17 Ndi'i yiton tón va'a, koon ku'i tí va'a nda'a nó, ta ndi'i yiton tón on vá'a, koon ku'i tí on vá'a nda'a nó.

18 Nda ñii yiton tón va'a, on kivi koon ku'i tí on vá'a

nda'a nó. Ta nda ñii yiton tón on vá'a, on kivi koon ku'i tí va'a nda'a nó.

19 Ta ta ta kómí yiton, tayó'o ka'nda ra ndi'i yiton tón koon ku'i tí on vá'a nda'a, ta chikaá ra nó ño ño'ko'ko nó.

20 Ndatán yoo yiton xí'in ku'i nó, saá yoo ñivi xí'in ña ké'é na. Ta saá nakoni ndó ñivi na sáná'a ñavatá, chi ké'é na ña on vá'a —káchí taJesús xí'in na.

Tq'on yó'o saná'a taJesús xa'a ñivi na kivi yichi Ndios
(Lc. 13:25-27)

21 Ta káchí tuku taJesús saá xí'in na:

—Tá yoo ñivi na ká'an xí'in i: “Yó'ó kúu taKá'no ta xá'nda chiño ño ndi”, káchí na xí'in i, ta on sivi ndi'i ñivi na ká'an tq'on yó'o kúu na kúchiño kivi ño xá'nda chiño Ndios. Ndasaá ñivi na kisa ndivi ña kóni Yivá i Ndios, ta yoo ñoyivi ñino, nayó'o kúu na kúchiño kivi na yichi ra.

22 Kivi ña vaxi tá kasa nani Ndios xa'a kuachi ñivi, ta kuá'a ní ñivi kachí na saá xí'in i: “Tata, Tata, ndiso ndi tq'on ñixa'an ndi ta ñika'an ndoso ndi tq'on ún ño ñivi, ta xí'in tq'on ún tava ndi ñaníma ndiva'a, ta xí'in tq'on ún kuá'a ní milagro ké'é ndi ño ñivi”, kachí na.

23 Ta yi'i ndakuin i, kachí i xí'in nayó'o: “On sivi na ndikon yi'i kúu ndó, kuta'a ndó ño i, chi na ndiva'a kúu ndó'ó”, kachí i xí'in na —káchí taJesús xí'in ñivi.

Tq'on yó'o sáná'a tãJesus ndí xíní ñó'ó ñivi kasa ndivi na ña ká'ãn ra

(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)

24 Ta káchí tuku tãJesus saá xí'in na:

—Ndátán yóo ñii tãa tã ndíchí ní sijní, ta tayó'o vã'a kisa vã'a ra ve'e ra sãtã yuu chée kútũ, saá yóo ñivi na xíní sq'o tq'onj, ta kisa ndivi na ña ká'ãnj xí'in na.

25 Ta ndeé ní kóon sãvj, ta xá'no ní yũta, ta xã'ã ve'e tayó'o ndeé ní káni takuú, ta saá ndeé ní káni tãchí ve'e ra, ta ve'e yó'o ñn vása ní-nakava ña, chi xã'ã ve'e yó'o nákaã kútũ ña sãtã yuu chée.

26 Ndátán yóo ñii tãa tã ñn vása ndíchí sijní, ta tayó'o kisa vã'a ra ve'e ra ñoq yóo yotí vitá, saá yóo ñivi na xíní sq'o tq'on ña ká'ãnj, ta ñn vása kisa ndivi na ña.

27 Ta ndeé ní kóon sãvj, ta xá'no ní yũta, tãndã xã'ã ve'e tayó'o ndeé ní káni takuú, ta ndeé ní káni tãchí ve'e yó'o, ta saá ñn vása ní-kundeé ña, ta ñakava ña ta ndi'i xã'ã ña —káchí tãJesus xí'in ñivi.

28 Tá tãJesus ndi'i ñika'ãn ra xí'in na, ta ñaka'nda ini ndi'i ñivi xã'ã ña xíní sq'o na ña sáná'a ra,

29 chi sáná'a ra na ndátán sáná'a ñii tãa tã kómí ndayí, ta inkã namaestro na sáná'a ndayí Ndios, nayó'o sáná'a na ndátán sáná'a ñivi na ñn vása kómí ndayí.

8

Ñayó'o ká'ãn xã'ã tãJesus

kivi sanda'a ra

ñii tã ndeé ndó'o kue'e tá'yí
(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

1 Ta saá kee tãJesus ta vaxi noo ra xikí, ta kuã'ã ní ñivi xikundikõn na sãtã ra.

2 Ta kixaa ñii tãa tã ndeé ní ndó'o kue'e tá'yí ña ñani lepra. Kixaa ra xikuxítí ra ñoq tãJesus, ta káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yíj ñoq kue'e ña ndó'o j —káchí tã ndeé ndó'o xí'in tãJesus.

3 Ta tãJesus chinóo ra nda'ã ra soqo tayó'o, ta ñika'ãn ra:

—Kónij chindeéj yó'ó. jNda'a ún! —káchí tãJesus xí'in ra.

Ta xandikõn saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduvã'a ra.

4 Ta saá ñika'ãn tãJesus xí'in ra:

—Ñn ndato'on ún xí'in ndã ñii ñivi. Ta vitin ko'õn ún ñoq tasutũ ná koto ra yó'ó ña kundaa ini ra xa ñinda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasóko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña ñitaa tãMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'ã Ndios ña kundaa ini ñivi xa ñinda'a ún —káchí tãJesus xí'in ra.

Ñayó'o ká'ãn xã'ã tãJesus

kivi sanda'a ra

tã kisa chiño ñoq ñii taká'no ñoq natropa

(Lc. 7:1-10)

5 Ta saá tãJesus ñikí'vi ra ñoo Capernaum. Ta ñoo yó'o yóo ñii tãño Roma, ta ndíso chiño ra xí'in ñii ciento natropa, ta kixaa ra ñoq tãJesus, xãku ndá'ví ra,

6 káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, yóo ñii ɬa ɬa kisa chiño ɲoɔj, ta ndeé ní ndó'o ra, kándú'u ra ve'ej, ɔn kivi kanda ra, ta xó'vi ní ra.

7 Ta ɲika'an ɬaJesús xí'in ra:

—Ko'onj xí'in ún ve'e ún ña sanda'aj ra.

8 Ta ndakuijn ɬa ndiso chiño xí'in natropa, káchí ra saá:

—Tata, yó'ó kúu ɬa ká'no ní ɲoɔj, ta yi'j kúu ɬa ɲino ní ɲoɔ ún, ñakán ɔn vása va'a ko'on ún ve'ej. Chi kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún ɲoɔ kue'e, ta nduva'a ɬa kisa chiño ɲoɔj.

9 Kúndaq ini'j xa'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño ɲoɔj, ta kisa ndivi'j ña ká'an na xí'inj; ta yi'j xá'nda chiñoj ɲoɔ inká natropa, ta kisa ndivi na ña ká'anj. Tá yi'j ká'anj xí'in ñii ɬatropa ña ko'on ra, ta saá kuá'an ra. Tá kána'j inká ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'anj xí'in ɬa xika chiño ɲoɔj kasa ndivi ra ñii chiño, ta kisa ndivi ra ña —káchí ra xí'in ɬaJesús.

10 Ta ɬaJesús ɲaka'nda ini ra xinj so'o ra to'on yó'o, ta ɲika'an ra xí'in ɲivi na ndóo xí'in ra:

—Ndixa ká'anj xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel ɬa'an nakutá'anj xí'in ñii ɬa ɬa kándixa Ndios ndatán kándixa ɬayó'o, ta ni ɔn sivi ɬajudío kúu ra.

11 Ká'anj xí'in ndó, ta vaxi ñii kivi ka'an Ndios viko ñoyívi ɲino, ta kixaa kuá'a ní ɲivi, na kixi ɲoɔ vaxi kana ño'o, ta inká na kixi ɲoɔ

kuan ketá ño'o, ta kixaa na vaxi ndi'i saá xiiña ñoyívi. Ta kundɔo na kuxu na xí'in naxij sikuá yó ɬaAbraham, ɬaIsaac xí'in ɬaJacob.

12 Najudío kúu na si'na chitónj Ndios kundɔo na xí'in ra viko ñoyívi ɲino, ta kuá'a ní nayó'o ɔn xiin na kandixa na Ndios. Ta Ndios ɔn taxi ra ki'vi na ɔn vása kándixa ña'a kuxu na ɲoɔ yóo viko, ta ko'on na ɲoɔ yóo yavi naa, ɲoɔ kuaku ní na, ɲoɔ ndeé ní xo'vi na —káchí ɬaJesús xí'in ɲivi.

13 Ta ɲika'an ɬaJesús xí'in ɬa ndiso chiño xí'in natropa, káchí ra saá:

—Vitin va'a, no'o ún ve'e ún. Ta xa nduva'a ɬa kisa chiño ɲoɔ ún xa'a ña kándixa ún yi'j —káchí ɬaJesús.

Ta mii hora ɲika'an ɬaJesús ñayó'o, nduva'a ɬa ndeé ndó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ɬaJesús kivi sanda'a ra ña'a ñásiso ɬaPedro

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

14 Ta saá kuá'an ɬaJesús ve'e ɬaPedro. Ta ɲixaa ra ta xini ra ña'a ñásiso ɬaPedro, kándú'u ña ɲoɔ xito, ndeé ní ndó'o ña kue'e ka'ni.

15 Ta chínóo ra nda'a ra satá nda'a ñá, ta xandikon saña kue'e xí'in ñá ta nduva'a ñá. Ta saá ndakoo ñá, ta kixá'á ñá kisa ndivi ñá ña kuxu na.

Ñayó'o ká'an xa'a ɬaJesús kivi sanda'a ra

kuá'a ní na ndeé ndó'o

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

16 Tá xikuaa kuá'an kuñoó kúu ña, ta kuá'a ní ñivi kuá'an na xí'in natá'an na noo taJesús; sava na kómí nímā ndivá'a. Ta sava na kómí inkā noo kue'e. Ta taJesús xa'nda chiño ra noo ndi'i ñanímā ndivá'a kee ña, ta tava ra ña, ta saá tuku sandúvā'a ra ndi'i na kómí inkā noo kue'e.

17 Ña ke'é ra ndi'i ñayó'o kúu ña kisa ndivi ra ña ñitaa taprofeta Isaías xina'á xa'a taa ta ti'ví Ndios ñoyívi yó'o, kachí ra saá: "Kíndaa ra ndi'i kue'e ña xó'vi yó, ta nduvá'a yó", kachí taIsaías xina'á.

Ñayó'o ká'an yó'vi ní kundikon ñivi taJesús
(Lc. 9:57-62)

18 Ta xini taJesús kuá'a ní ñivi xino nduu na noo ra, ta ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, kachí ra saá:

—Ná ko'yo inkā xiiña noo m̄ini.

19 Ta saá kixaa ñii tamaestro ta sáná'a ndayí Ndios, ta ñika'an ra xí'in taJesús, kachí ra saá:

—Tata, kundikon i sata ún, nda mí ko'on ún ta ko'on i xí'in ún —káchí ra.

20 Ta ndakuijn taJesús, kachí ra saá:

—Tíñokuii kómí rí kavua noo kisin rí, ta tísaa kómí rí takā rí nda'a yiton noo kisin rí, ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, on koó ve'e i noo kusun i —káchí taJesús xí'in ra.

21 Ta inkā ta ndíkon xini so'o ña sáná'a taJesús, ñika'an ra saá xí'in ra:

—Tata, kóni i kundikon i yó'ó. Ta si'na taxi ún ña kundati i nda ná kivi yivá,i, ta sandúxun i ra, ta saá kundikon i yichi ún —káchí ra.

22 Ta ñika'an taJesús xí'in ra, kachí ra saá:

—Ñivi na on vása ndino'o táku noo Ndios, vá'a sandúxun na natá'an na nandíi. Ta yó'ó, xini ñó'ó kundikon ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sayaa ra tachí xí'in takuii m̄ini

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

23 Ta saá ñiki'vi taJesús ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra.

24 Ta kixá'á ndeé ní káni tachí na'á noo takuii, ta kixá'á nákutú takuii ini tón barco. Ta taJesús kándú'u ra kisin ra ini tón barco.

25 Ta naxíka xí'in ra sanakaxín na ini ra, ta ñika'an na xí'in ra:

—Tata, ¡sakaaku ún ndi'í! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuii, chi kuan ketá tón barco ini m̄ini!

26 Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tachí na'á xí'in takuii m̄ini. Ta saá kutásin tachí na'á xí'in takuii m̄ini, ñii yaa yaa kuu.

27 Ta naka'nda ní ini na, ta nindakā to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi nda tachí na'á xí'in takuii

m̄ini x̄ini s̄o'o t̄o'on ká'an ra!
—káchí na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tava ra níma ndiva'a
xikomí ovi taa*

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Ta n̄ixaa taJesús inka tá'ví yu'u m̄ini noo ndoo naño Gadara. Ta ovi taa ta kómí níma ndiva'a kixaa na noo ra. Ta ovi tayó'o sákán kee na kavua noo ndúxun nandíí, chi kavua yó'o táku nataa yó'o. Kue'ę ní na, ta nda ñii n̄ivi on kivi ya'a na yichí yu'u kavua noo táku ovi tayó'o.

²⁹ Ta ovi tayó'o x̄ini na vaxi taJesús, ta kixá'á ñandiva'a ña kómí na x̄i'in ndi'i ndee ña n̄ika'an ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún x̄i'in ndi vitin?, chi yó'o taJesús kúu Sa'ya Ndios. ¿Án kixaa ún vitin saxo'vi ún ndi'í?, saá chi ta'an kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi —káchí ña x̄i'in taJesús.

³⁰ Ta yatin yó'o x̄ika ku'a ní tíkiní x̄ixa'an rí.

³¹ Ta ndi'i níma ndiva'a xaku ndá'ví ña noo taJesús, káchí ña saá:

—Tána tava ún ndi'í ko'on ndi, ta taxi ún kivi ndi ini tíkiní ka.

³² Ta n̄ika'an taJesús saá x̄i'in ña:

—Va'a, jki'vi ndó ini rí!

Ta saá kee ndi'i níma ndiva'a ña xikomí ovi tayó'o, ta n̄ixaa ña ta n̄iki'vi ña ini ndi'i tíkiní, ta ndi'i tíkiní x̄ino rí ku'a'an rí, ta sakooyo x̄i'in m̄ii rí ta'vi, noo n̄ikooyo

rí ini m̄ini, ta n̄ika'a ndi'i rí ta n̄ixi'í ndi'i rí.

³³ Ta n̄ivi na ndaa kinj x̄ino na ku'a'an na ndato'on na x̄i'in naño, yukía ndo'o kinj sana na, ta ndato'on na yukía ndo'o ovi taa ta xikomí níma ndiva'a.

³⁴ Ta saá ndi'i naño kee na ku'a'an na noo yoo taJesús. Tá x̄ini na ra, ta xaku ndá'ví na noo ra ná kee ra ko'on ra inka ñoo.

9

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sanda'a ra ta on kivi
kanda*

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

¹ Ta saá taJesús ndaa ra tón barco, ta ndikó ra ku'a'an ra inka x̄i'ña noo m̄ini, ta n̄axaa ra ñoo ra.

² Ta saá sava n̄ivi vaxi na x̄i'in ñii ta ndee ndó'o noo taJesús, kánoo ra noo x̄ito, ñisokó na, chi on kivi kanda ra. Tá taJesús x̄ini ra ña kándixa na ndi kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta n̄ika'an taJesús x̄i'in ta ndee ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, on kuyi'vi ún. Vitin xa kisa ká'no ini x̄a'a kuachi ún —káchí taJesús.

³ Ta sava na sáná'a ndayí Ndios x̄ini s̄o'o na ña n̄ika'an taJesús, ta x̄ani s̄ini na saá: “¿Ndachun kándiva'a tayó'o x̄i'in Ndios? ¿Án x̄ani ini ra m̄ii ra kúu Ndios?”, káchí na, x̄ani s̄ini na.

⁴ Ta taJesús x̄ini ra yukía x̄ani s̄ini nayó'o, ta n̄ika'an ra saá:

—¿Ndachun x̄ani s̄ini ndó ña on vá'a yó'o?

⁵ ¿Yukía yò'vi kà kà'anì xí'in tã òn kivi kanda? ¿Án yò'vi kà kà'anì xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yò'vi kà kà'anì xí'in ra ña nakundichi ra, ta kò'òn xá'á ra?

⁶ Ta vitin sanda'aì tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'ó ndí yì'ì kúu tã kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata ì kuachi ñivi —káchí tãJesus xí'in na.

Ta saá ñiká'an ra xí'in tã ndeé ndó'o:

—Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'ò ún vitin —káchí tãJesus xí'in ra.

⁷ Ta ñakundichi tayó'o, ta kuano'ò ra ve'e ra.

⁸ Ndi'i na yíta yó'o ñaka'nda ní ini na xito na ndasaá keta ra kuano'ò ra, ta kisa ká'no ní na Ndios, chi taxì ra ndayí ra nda'a ñivi.

Ñayó'o ká'an xa'a tãJesus kivi kana ra tãMateo ña kundikon ra sata ra
(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

⁹ Ta saá tãJesus kee ra kuá'an ra, ta xini ra ñii tã ñaní ra Mateo, yoo ra kisa chiño ra ñoo káya ra sji'un xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta ñiká'an tãJesus xí'in tãMateo, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata ì —káchí ra xí'in ra.

Ta saá ñakundichi tãMateo, ta kuá'an ra sata tãJesus.

¹⁰ Tá ñixaa tãJesus xí'in naxíka xí'in ra ve'e tãMateo, ta kixaa kuá'a ní na káya sji'un xa'a nagobierno xí'in kuá'a ní inká na kánoo tò'on

ña òn vá'a xa'a, ta xikundoo na xíxi na xí'in tãJesus.

¹¹ Ta nafariseo xini na yu kúu ñivi ndoo xíxi xí'in tãJesus, ta ñiká'an na xí'in naxíka xí'in tãJesus, káchí na saá:

—Òn vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi tãMaestro xí'in ñivi na káya sji'un xa'a nagobierno, xí'in inká na kánoo tò'on ña òn vá'a xa'a? —káchí nafariseo xí'in na.

¹² Ta xini so'o tãJesus yukía ñiká'an na, ta ñiká'an ra saá xí'in na:

—Ñivi na òn vása ndeé ndó'o, òn vása xini ñó'ó nayó'o na kasa tatan ña'á, ta ñivi na ndeé ndó'o kúu na xini ñó'ó kutátán.

¹³ Xini ñó'ó kundaa ini ndó yukía káchí Ndios ñoo tò'on ra, ña káchí saá: “Kóni ña kundá'ví ini ndó koni ndó inká ñivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá òn xiin ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá òn vása kusii ini ña so'oo ndó nda'a ì”, káchí Ndios. Òn sivi xa'a ñanivi va'a kúu ña kixaa ñoyívi yó'o. Ta xa'a ñanivi òn vá'a kúu ña kixaa ì, ta kanai na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi Ndios —káchí tãJesus xí'in nafariseo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yoo so'on ñivi

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴ Ta naxíka xí'in tãJuan tã sakuchu ñivi, kixaa na ñoo tãJesus, ta ñindaká tò'on na ra:

—Kuá'a ní yichi yoo so'on ndi, ta yoo so'on nafariseo. Ta naxíka xí'in mii ún,

¿ndachun nda ñii kivi on vasa yoo so'on na?

¹⁵ Ta ndakuijn taJesus, kachi ra saá:

—Tá yoo ñii ta tonda'a, ta ndi'i nivi na yoo viko yoo xixi na, ta on kivi kuchuchú ini na, saá chi yoo ka tayó'o xí'in na. Ta kivi ña vaxi on koo ka ra xí'in na. Ta saá kía koo so'on na.

¹⁶ 'Tá yoo tikoto ña yata, ta nda ñii nivi on sanda'a na ña xí'in tikoto xaá, saá chi tá nakata na ña, ta nduu lo'o ña xaá, ta nasita ña tikoto yata, ta kini ka ta'nda tikoto yata yoo'o.

¹⁷ Ta vino xaá, ta nda ñii nivi on vasa taan na rá ini ñii yata, saá chi ta'nda ñii yoo'o, ta kuita ndi'i távino ta ndi'i xa'a ñii. Xini ñó'o taan na távino xaá ini ñii xaá, ta saá kundeé rá koo rá, ta ñii xaá yoo'o on ta'nda ña —kachi taJesus xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi sanataku ra ñii ñálo'o ñá nixi'i, ta sanda'a ra ñii ñáña'a ñá nitonda'a nda'a tikoto ra

(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

¹⁸ Tá ká'an taJesus xí'in na, ta saá kixaá ñii ta xá'nda chiño noo ñaño judío, ta kixaá ra xikuxítí ra noo taJesus, ta nika'an ra, kachi ra saá xí'in ra:

—Tata, sakan nixi'i ñálo'o sa'ya i. Ná ko'on ún xí'in i ve'e i, ta ná chinoo ún nda'a ún sinj ñá, ta nataku ñá —kachi tayó'o xí'in taJesus.

¹⁹ Ta saá nakundichi taJesus, ta kee ra ku'a'an ra

sata tayó'o, ta naxíka xí'in ra ku'a'an na xí'in ra ve'e tayó'o.

²⁰ Ta yoo ñii ña'a ku'a'an ñá xí'in nivi na ku'a'an sata taJesus. Ta xa uxu ovi kuyia ndeé ní ndó'o ñá kue'e xita ñii. Ta kixaá ñá sata taJesus, ta nitonda'a nda'a ñá yu'u tikoto ra,

²¹ chi xani ini ñá saá: "Tá lo'o kuiti ná tonda'a nda'a yoo tikoto ra, ta saá nduva'a yoo", xani sinj ñá.

²² Ta ndikó koo taJesus ta xini ra ñá, ta kachi ra saá xí'in ñá:

—On kuyi'ví ún, nana. Xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i.

Ta saá xandikon nduva'a ñá, ta nyaa xita ñii ñá.

²³ Ta nixaá taJesus ve'e ta xá'nda chiño. Ta xini ra na tivi tilalí, ta xini ra ku'a'a ní nivi ndá síso kúu na, xaku ní na xa'a ñálo'o ñá nixi'i.

²⁴ Ta nika'an ra xí'in na:

—Ku'a'an ndi'i ndó ke'e. Ñálo'o yoo'o on vasa ní-xi'i ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —kachi ra.

Ta saá kusiki na taJesus ta nixaku ndaa na ra.

²⁵ Ta ti'ví ra ndi'i nivi ku'a'an na ke'e, ta niki'ví ra noo kándú'u ñálo'o, ta tin na nda'a ñá, ta ndakoo ñá.

²⁶ Ta saá nixita ní'nó to'on xa'a ña nataku ñálo'o yoo'o ndi'i saá ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi sanda'a ra ovi takuáá

²⁷ Ta kee taJesus ku'a'an ra, ta ovi takuáá ndikon ra sata ra ku'a'an ra, ta nda'yi ovi saá takuáá, kachi ra saá:

—Tata, sa'ya taDavid,* jná kundá'ví ini ún koni ún ndi'í! —káchí ovi takuáá yó'o.

28 Tá niki'vi taJesús ñii ve'e, ta kixaa ovi takuáá yó'o noo ra, ta nindaqa to'on ra ovi tayó'o, káchí ra xí'in ra:

—¿Án kándixa ndó yi'í kúchiño i sanda'a i ndó'ó?

—Oon, Tata, kándixa ndi yó'ó —káchí ovi takuáá.

29 Ta saá ntondaa nda'a ra nduchu noo takuáá yó'o, ta nika'an ra xí'in ra:

—Xa'a ña kándixa ndó yi'í saá nda'a ndó vitin.

30 Ta nduva'a ovi ra saá, va'a nakoto nduchu noo ra. Ta taJesús nika'an ra xí'in ra:

—Kuenda koo ndó, on ndato'on ndó xí'in nda ñii nivi ndasaá nduva'a ndó.

31 Ta saá ni, tayó'o kee ra ta sakuita ní'nó ndi'i ra to'on xa'a yukia ke'é taJesús xí'in ra ndi'i saá ñoo yatin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii tañ'í

32 Tá kee ovi ta xikuu takuáá kuano'o ra, ta inka nivi kixaa na noo taJesús xí'in ñii ta tañ'í chi kómí ra nima ndiva'a.

33 Ta tava taJesús nima ndiva'a ña kómí tayó'o, ta saá kúchiño kixá'a ka'an ta xikuu tañ'í. Ta naka'nda ní ini nivi na yíta yó'o, ta nika'an na, káchí na saá:

—iNda ñii yichi on ta'an koni ndi ñava'a yó'o ñoo Israel! —káchí na.

34 Ta nafariseo na xini yukia nindo'o tañ'í, káchí na saá:

—Tayó'o táva ra nima ndiva'a xí'in ndee ñandiva'a ká'no ña ndiso chiño xí'in ndi'i ñandiva'a —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kundá'ví ní ini ra xini ra nivi

35 Ta saá ku'an taJesús ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ta sáná'a ra nivi ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso ra to'on ñava'a xa'a yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta saá sánda'a ra nivi na xó'vi ndi'i saá noo kue'e.

36 Tá xito ra ndi'i nivi na ndikon sata ra, ta kundá'ví ní ini ra xini ra na, chi ndeé ní xó'vi na. Ta on kivi chindeé xí'in mii na, ta ni on koó nivi na chindeé ña'a. Ndatán yóo ndikachi tí on koó ta ta ndaa rí, saá yóo nivi yó'o.

37 Ta saá nika'an ra xí'in naxika xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndatán yóo kui'i ña xa yóo ti'va nakaya, saá yóo nivi na xa yóo ti'va kundikon yi'í, ta on koó nivi kasa chiño noo i nakaya na nayó'o.

38 Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó noo Ndios ña ti'vi ra inka nivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyivi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

10

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nakaxin ra uxu ovi ta,

* 9:27 "Sa'ya taDavid" kóni káchí ña: Ta ta ti'vi Ndios ña sakuu ra nivi. On vása kóni káchí ña sa'ya mii tarey David, ta kuiti kóni káchí ña sa'ya ñani síkuu ra.

ta taxi ra ñandayí nda'a natqa yó'o

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

1 Kana taJesus uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kixaa na noo ra, ta taxi ra ndayí nda'a na ña tava na níma ndiva'a ña saxo'vi inka ñivi, ta taxi ra ndayí nda'a na sanda'a na ndi'i noo kue'e.

2 Ta na uxu ovi taa yó'o naní na apóstol.* Ta ñii ñii taapóstol yó'o naní si'a: si'na ñii ra naní Simón ta inka kivi ra kúu Pedro; inka ra naní Andrés, ñani taSimón kúu ra; inka ra naní Jacobo, xí'in ñani ra taJuan, sa'ya taZebedeo kúu ovi tayó'o;

3 inka ra naní Felipe; inka ra naní Bartolomé; inka ra naní Tomás; inka ra naní Mateo, tayó'o xikuu ta nakaya si'un xa'a nagob-ierno; inka ra naní Jacobo, sa'ya taAlfeo kúu ra; inka ra naní Lebeo ta inka kivi ra kúu Tadeo;

4 inka ra naní Simón, ta kúu ta ndíkõn partido naní ña cananeo; inka ra naní Judas Iscariote. Tayó'o xikuu taa ta ñitõnda ñisikõ kuí'ná taJesus nda'a na sáa ini xini ña'a.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi tiví ra naapóstol ko'on na ka'an ndoso na to'on ra

(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

5 Ta tiví taJesus uxu ovi naapóstol ko'on na ka'an

ndoso na to'on ra, ta káchí ra xí'in na saá:

—On ko'on ndó noo inka ñivi na on sivi kúu najudío, on kivi ndó nda ñii ñoo naSamaria.

6 Ta ko'on ndó noo najudío ñoo Israel, chi ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó noo xito'o rí, saá yóo nayó'o.

7 Tá ku'a'an ndó, ta ka'an ndó xí'in na to'on yó'o, kachí ndó saá: “Xa yóo yatin ní yichí va'a ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó”, kachí ndó xí'in na.

8 Ta sanda'a ndó ñivi na ndeé ndó'o, ta sanataku ndó ñivi na ñixi'i, ta sanda'a ndó ñivi na ndeé ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní lepra, ta tava ndó níma ndiva'a ña saña ña ñivi. Ta saní'i ndó'ó ndayí ña kasa ndivi ndó ndi'i ñayó'o, ta on vása xini ñó'ó cha'vi ndó ña. Ta saá, tá ke'é ndó ñava'a xí'in ñivi, ta on ndukú ndó ña cha'vi na ndó'ó.

9 'Tá ku'a'an ndó chiño yó'o, ta on kuni'i ndó si'un ko'on ndó,

10 ni leká ndó, ni inka tikoto ndó, ni inka nduxan ndó, ni on kuni'i ndó yiton.† Chi ndó'ó kómí ndó ndayí naki'in ndó ña xini ñó'ó noo ndó, nda'a ñivi na ke'é ndó ñava'a xí'in.

11 'Tá ñixaa ndó ñii ñoo ká'no án ñii ñoo lo'o, ta nandukú ndó ñivi va'a; tá naní'i ndó na, ta saá kundoo ndó ve'e na nda tõnda kivi kee ndó ñoo nayó'o.

* 10:2 To'on “apóstol” kóni kachí ña: Ñivi na tiví taká'no kasa ndivi na chiño ra. † 10:10 Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

12 Tá kuḗ'ḗn kǐ'vi ndó ve'e nḡo kundḡo ndó yó'o, ta kḗ'ḗn ndó tḡ'on yó'o xí'in nḡivi: "Ná koo ndi'i ñava'a ini nḡivi na yóo ve'e yó'o", kachí ndó.

13 Tá nayó'o naki'in va'a na ndó'ó ve'e na, ta saá kivi kasa ndivi Ndios ñava'a ndukú ndó nḡo ra xa'a nayó'o. Tá ḡn xḡin na naki'in va'a na ndó'ó, ta ḡn vása naki'in na ñava'a ndukú ndó nḡo Ndios xa'a na, ta ñava'a yó'o ndikó ña saṭa mḡi ndó.

14 Tá yóo nḡivi na ḡn xḡin naki'in va'a na ndó'ó, ta ḡn xḡin na konǐ so'o na tḡ'on kḗ'ḗn ndó, ta saá kee ndó ve'e na án ñoo na, ta ko'ḡon ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaḗ.‡

15 Ndixa ká'ḗn ḡ xí'in ndó, tḡndaḗ ñii kǐvǐ ña kasa nani Ndios xa'a kuḗchi ndi'i nḡivi ñoyívi yó'o, ta kǐvǐ yó'o ndeé ka yo'vǐ saxo'vǐ ra nañoo yó'o nḡo nḡivi na ḡn vá'a na xḡndḡo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra kuḡya xḡna'á —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'ḗn xa'a naapóstol ña xo'vǐ ní na kǐvǐ ña vaḡi

16 Ta tuku nḡka'ḗn ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ti'vǐ ḡ ndó'ó ko'ḡon ndó ka'ḗn ndoso ndó tḡ'on ḡ xí'in nḡivi. Ta kasa kuenda ndó, chi ndḗtán ko'ḡon ndikachi ma'ño tḡndivḗ'yí saá ko'ḡon ndó, chi yóo ní nḡivi na máña na kóni ke'é ñandivḗ'a xí'in ndó. Ta saá ndíchí ní koo

ndó nḡo na, ta kuu ndó nḡivi nandaḗ nḡo na.

17 Koto va'a ndó nḡo nḡivi, chi taxi na kuḗchi xa'a ndó nḡo na ndíso chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, ta kani na ndó'ó xí'in kuártá.

18 Tiin na ndó'ó ko'ḡon ndó xí'in na nḡo nachíño ná'no án nḡo tḗrey, ta taxi na kuḗchi xa'a ndó nḡo nayó'o, chi ndó'ó kúu na ndíkḡon yichǐ. Tá kundḡo ndó nḡo nachíño yó'o, ta saá kukomí ndó yichǐ kḗ'ḗn ndó tḡ'on ñava'a xa'a ḡ xí'in nayó'o ta xí'in inkḗ nḡivi na ḡn vása kúu najudío.

19 Táná tiin na ndó'ó, ta ḡn kundi'i ini ndó xa'a tḡ'on ña ndakuḡin ndó, saá chi mḡi kǐvǐ ña kundo'o ndó ñayó'o, Ndios taxi ra tḡ'on ña kḗ'ḗn ndó.

20 Chi ḡn sǐvǐ tḡ'on mḡi ndó kúu ña kḗ'ḗn ndó, saá chi Nímḗ Yivá yó Ndios kúu ña taxi tḡ'on kḗ'ḗn ndó xí'in na.

21 'Kǐvǐ ña vaḡi sava nataḗa taxi na kuḗchi xa'a ñani na nḡo nachíño, ta sava na kúu yivá taxi na kuḗchi xa'a sa'ya na nḡo nachíño. Ta sava na kúu sa'ya kasa toon na nḡo yivá sí'í na, ta taxi na kuḗchi xa'a mḡi yivá sí'í na yó'o nḡo nachíño, ta nachíño kḗ'ḗn na, kachí na saá: "Va'a, ná kivi nayó'o", kachí na.

22 Ndi'i nḡivi kusḗ ini na konǐ na ndó'ó chi na ndíkḡon yichǐ kúu ndó. Tá ḡn sandakoo ndó yichǐ ta kundíkḡon va'a ndó ña, ndḗ nḡo ndi'i ña xo'vǐ ndó ñoyívi

‡ 10:14 Ña sakisin na xa'a na ta koyo yaḗ, káchí ña saá: Nḡivi na ḡn xḡin konǐ so'o, nayó'o nákuiso na kuḗchi nḡo Ndios.

yó'o, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

²³ Tá ñivi saxo'vi na ndó'ó ñii ñoo, ta saá kama kee ndó ko'on ndó inka ñoo. Ndixa ká'an i xí'in ndó, ta nda ta'an ndi'i ka'an ndoso ndó to'on Ndios ñoo ndi'i saá ñoo Israel, ta yi'i, ta ta kixi ñoo Ndios, ndikó tuku ñoyivi yó'o.

²⁴ Ñii ta sakuá'a, on vása kúu ra ta ká'no ka ñoo támaraestro ra, ta ñii támaraestro on vása kúu ra ta ká'no ka ñoo ta xá'nda chiño ñoo ra.

²⁵ Ta ta sakuá'a kúchiño nduu ra ndatán yoo támaraestro ra, ta támaraestro kúchiño nduu ra ndatán yoo ta xá'nda chiño ñoo ra. Ñii ki'va saá kundo'o ndó xí'in i chi ñivi ñika'an na xa'aj, sakunaní na yi'i Beelzebú, S ta ñii ki'va saá ka'an na xa'aj ndó, chi ndikon ndó yichij —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña on kuyi'vi yó ñivi

(Lc. 12:2-9)

²⁶ Ta tuku ñika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—Ta saá on kuyi'vi ndó ñoo ñivi na kándiva'a xí'in ndó. Xini ñó'ó ka'an ndoso ndó xa'aj xí'in na, chi ndatán yoo ña yoo se'é, saá yoo to'on ñava'a xa'aj. Ta nda ñii ñava'a nákaa se'é on kivi koo se'é ña ndi'i saá kivi, ta xini ñó'ó nativi ña.

²⁷ To'on ña ká'an se'é i ñoo naa xí'in ndó, ndato'on ndó ña xí'in ndi'i ñivi kivi ndivi

yé'e ño'o; ta to'on ña ká'an yaaj xí'in kuiti ndó, ta kuita ndó sinj ve'e ta ka'an ndoso ndó to'on yó'o.

²⁸ On kuyi'vi ndó ñoo ñivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi on kuchiño na sandi'i na xa'aj níma ndó. Va'a ka kuyi'vi ndó ñoo Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'aj yiki koñu ndó xí'in níma ndó, ta sakana ra ndó'ó ndaya.

²⁹ 'Koto ndó tísaa válí, ñii si'un lo'o kúu ya'vi ovi rí. Tá on sivi ña káchí ini Ndios kúu ña, ta nda ñii tísaa lo'o on kivi nakava rí ñoo ño'o ta kivi rí, chi Ndios ndaa ra ndi'i rí.

³⁰ Ta ndó'ó, Ndios manj ní ka ra ndó'ó, chi xini ndi'i ra ndasaá kúu yisj sinj ndó.

³¹ Ta ndixa ndaa va'a ra ndó'ó, ñakan on kuyi'vi ndó, chi ku'aj ní ka ndaya'vi ndó ñoo tísaa válí —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an yu kúu ñivi ndakuijn ta Jesús xa'aj

(Lc. 12:8-9)

³² Ta ñika'an tuku ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ñivi na ndakuijn xa'aj ñoo ñivi ñoyivi yó'o, ta yi'i ñii ki'va saá ndakuijn xa'aj na ñoo Yivaj Ndios, ta yoo ñoyivi ñino.

³³ Ta ñivi na on xijn ndakuijn xa'aj, ta yi'i on ndakuijn xa'aj nayó'o ñoo Yivaj Ndios, ta yoo ñoyivi ñino —káchí ta Jesús.

*Ñayó'o ká'an ña on vása
yoo yu'ú nivi xa'a taJesús
(Lc. 12:51-53; 14:26-27)*

34 Ta nika'an tuku taJesús,
káchí ra saá:

—On kani sijní ndó ndí
ña kundoo va'a ndó xí'in
natá'an ndó, kúu ña kixaa j
ño'yívi yó'o, chi xa'a ña
nata'ví j nivi kúu ña kixaa j.
Ndatán yoo ñii espada sijn
tá'ví ña ñii ña'a ovi ñá'ño,
saá yoo to'on j. Saá chi sava
nivi kándixa na to'on j, ta
inká nivi on vása kándixa na
to'on j.

35 Sava nataa ko'on na
yichí j, ta sava nataa sa'ya na
ko'on na inká yichí. Sava
náña'a ko'on ná yichí j, ta
sava náña'a sa'ya ná ko'on
ná inká yichí. Sava náña'a
ko'on ná yichí j, ta xano ná
ko'on ná inká yichí. Ta saá
kundaá ini yó ndí on vása
kivi koo yu'ú nivi xa'a j.

36 Ta nivi na on kua'a
kutá'an xí'in nivi na ndikon
yichí j, kuu nivi natá'an mji
na na táku ve'e na.

37 'Ndi'i nivi na kóni ko'on
yichí j, xíní ñó'ó kuki'vi ní ka
ini na koni na yí'í noo nave'e
mji na. Tá nivi kí'vi ka ini
na xíni na yivá na, án sí'í
na, án sa'ya na noo yí'í, ta
saá nayó'o on vása kómí na
nda'yí kundikon na sata j.

38 Ndi'i nivi na on xiin
kusokó tón cruz mji na,* ta
on xiin na kasa ndivi na
to'on j, ta nayó'o on vása
kómí na ndayí kundikon na
yichí j.

39 Ndi'i nivi na ndasaá
kuiti ndúkú ña kutaku va'a
na ñoyívi yó'o, ta on xiin
na xo'vi na xa'a j, ta nayó'o
on kuchiño na kutaku na
xí'in Ndios. Ta nivi na on
vása ndí'í ini ndúkú kutaku
va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña
kundikon na yí'í, nayó'o kúu
nivi na kutaku xí'in j —káchí
taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña
naki'in nivi na kándixa
taJesús*

(Mr. 9:41)

40 Ta tuku nika'an taJesús
saá:

—Ndi'i nivi na náki'in va'a
ndó'ó, chi na ndikon yí'í kúu
ndó, ta nayó'o náki'in va'a
tuku na yí'í. Ta ndi'i nivi
na náki'in va'a yí'í, ta nayó'o
náki'in va'a na Ndios, ta kúu
ta tí'ví yí'í vaxi j.

41 Ndi'i nivi na náki'in
va'a ñii taprofeta, chi ká'an
ndoso ra to'on Ndios, ta
nayó'o ñii kí'va naki'in na
ñava'a xí'in taprofeta nda'a
Ndios. Ta ndi'i nivi na
náki'in va'a ñii tava'a, chi
tava'a ní kúu ra, ta nayó'o ñii
kí'va naki'in na ñava'a xí'in
tava'a yó'o nda'a Ndios.

42 Ndi'i nivi na táxi lo'o
takuii vixin ko'o ñii ndó'ó,
chi na ndikon yí'í kúu
ndó, vará on sí'vi naná'no
kúu ndó, ta ndixa ká'an j
xí'in ndó, nayó'o naki'in na
ñava'a nda'a Ndios kivi ña
vaxi —káchí taJesús xí'in na.

* 10:38 To'on kusokó na tón cruz mji na kóni kachí ña: Xíní ñó'ó koo tí'va nivi
ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndikon na taJesús.

11

*Ñayó'o ká'ān xā'a tājésús
kivi nika'ān ra
xí'in naxíka xí'in tājúan, tāj
sākuchu nivi*

(Lc. 7:18-35)

1 Tá ndi'i saná'a tājésús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kēe ra kuā'an ra saná'a ra nivi kuā'a ní ñoo estado Galilea, ta ká'ān ndoso ra to'on Ndios xí'in na.

2 Ta tājúan taja tāj sākuchu nivi, nákaa ra ini ve'e kaa, ta xini so'o ra xā'a ndi'i ñava'a ké'é tājésús xí'in nivi, ta ti'ví ra ovi naxíka xí'in ra kuā'an na noo tājésús, ta nixaā na noo ra,

3 ta nindaqā to'on na ra, káchí na saá:

—¿Án yó'o kúu taja tāj ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inka ra?

4 Ta ndakuijn tājésús, nika'ān ra xí'in naxíka xí'in tājúan, káchí ra saá:

—Ná ndikó ndó noo tājúan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xini so'o ndó ta ña xini ndó yó'o.

5 Chi xa xini ndó nivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xito na vitin. Ta nivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta nivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní lepra, ta vitin xa ndundii na. Nivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xini so'o na. Ta nivi na nixi'i, natakú na. Ta vitin nandá'ví xini so'o na to'on ñava'a ká'ān ndoso i. Ta ndi'i ña xini so'o ndó ta xito ndó kisa ndivi i yó'o, saá ndato'on ndó xí'in tājúan.

6 Ta taja tāj kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñasii níma tayó'o —káchí tājésús xí'in naxíka xí'in tājúan.

7 Ta saá kēe na kuano'o na, ta tājésús kixá'á ká'ān ra xí'in nivi na ndoo noo ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi nixa'ān ndó xito ndó tājúan noo yuku yichí, ¿yukiā ndáti ndó koto ndó? ¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyóó tón kisin ní, kisa tachi? Ó'on, on sivi saá.

8 ¿Án ká'ān ndó koto ndó ñii taja tāj va'a ní tikoto ndixin? Ó'on, chi nivi nakuiká na va'a ní tikoto ndixin on vása ndoo na yuku yichí, nayó'o ndoo na ve'e ná'no ña livi ní.

9 ¿Án nixa'ān ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va, tājúan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ka chiño kisa ndivi tājúan noo chiño kisa ndivi inka naprofeta na nika'ān ndoso to'on Ndios xina'á.

10 Ta kuiya niya'a ñii taprofeta nita ra to'on Ndios xā'a tājúan, to'on Ndios ña káchí saá: Tayó'o kuu tāj xika chiño noo i, ta ti'ví i ra ko'on si'na ra noo tājKá'no tāj ti'ví i ñoyívi.

Ta ndasa va'a ra yichi ña ko'on tājKá'no tāj ti'ví i sakaku nivi ñoyívi, saá nika'ān Ndios xā'a tājúan xina'á.

11 Ta nika'ān tuku tājésús xí'in na, káchí ra saá:

—Ñandixa ká'āni xí'in ndó, on koó inka taprofeta

ká'no ká nḡḡ tajuán, ta sákuchu nḡvi. Ta saá ni, taa ta nḡḡ ní ká yóo nḡḡ ndi'i inká nḡvi na náki'in yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kúu ta ká'no ká nḡḡ tajuán —káchí tajuésús xí'in na.

12 Ta nḡká'an tuku ra saá xí'in na:

—Nda kivi kixá'á tajuán ká'an ndoso ra to'on Ndios tãda vitin, yóo nḡvi na chíkaa ndee ndiva'a ña sandi'i na xa'a yichí Ndios.

13 Yóo ndayí Ndios ña nḡtaa tajuésús xina'á, ta yóo to'on Ndios ña nḡtaa inká naprofeta. Ta ndi'i ñayó'o nḡká'an ña yu kúu ña koo nda xina'á tãda kivi kixá'á nḡká'an ndoso tajuán, taa ta sákuchu nḡvi.

14 To'on Ndios xina'á káchí ña ndí tãprofeta Elías ndikó ra ñoyívi yó'o kivi ta'an ká kixaa ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o. Xini ñó'ó kundaa ini ndó ndí xa kundivi to'on yó'o, saá chi ndatán nḡxiyo tajuésús saá yóo tajuán, taa ta sákuchu nḡvi.

15 Ndi'i ndó'ó nḡvi na yóo so'o, xini ñó'ó chíkaa so'o ndó ña ká'an j xí'in ndó —káchí tajuésús xí'in na.

16 Ta nḡká'an tuku ra saá xí'in na:

—¿Ndasaá yóo nḡvi na ndóo ñoyívi yó'o vitin? Ndatán yóo naválí na sásiki noyá'vi, saá yóo na. Sava naválí ká'an na xí'in inká naválí tá'an na,

17 káchí na saá: “Tá tivi ndi música livi xa'a ndó, ta nḡ-xiin ndó kata xá'á ndó.

Tá xita ndi yaa ndá'ya ní ña xita na nḡḡ ndúxun na nḡxi'j, ta nḡ-xiin ndó kuaku ndó”, káchí naválí.

18 Ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo ndó, chi tajuán on vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñii kivi on vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xa'a ra: “Tayó'o kómí ra nima ndiva'a.”

19 Ta yi'i, taa ta kixi nḡḡ Ndios, kixaa j ñoyívi yó'o, ta xixi va'a j, ta xí'i j vino, ta káchí ndó saá xa'a j: “Ta ndee ní xixi ra, ta ku'a j ní xí'i ra. Ta kúsij ní ini ra xika ra xí'in na káya s'ún xa'a nagobierno, xí'in inká nḡvi na kánóo on vá'a to'on xa'a”, saá káchí ndó xa'a j. Ta ndi'i nḡvi na kómí ñandichí Ndios, kúu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndí ñandichí Ndios kúu ñandaa —káchí tajuésús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xa'a naño
na on xijn koni so'o
ña ká'an tajuésús
(Lc. 10:13-15)*

20 Ta saá kixá'á tajuésús nḡká'an ndoso ra to'on yo'vi ña saa ra nḡḡ naño nḡḡ ké'é ra ku'a j ní milagro xí'in nḡvi, saá chi nḡ-xiin na ndikó koo ini na ña sandakoo na ña on vá'a ké'é na. Nḡká'an ra xí'in nanḡvi ñoo yó'o, káchí ra saá:

21 —¡Ndá'ví ní ndó, nḡvi naño Corazín! ¡Ndá'ví ní ndó, nḡvi naño Betsaida! Chi vaxi ñii kivi ña xo'vi ní ndó. Saá chi ku'ya xina'á tá ní xini ví naño Tiro xí'in naño Sidón milagro ña ké'é j xí'in ndó vitin,

níkúu, ta nandikó ní ká ini nayó'o, ta nakundixin na tikotó ndayí noo, ta chikaa na yaá no'ó sijní na ña kúchuchú ní ini na xa'a kuachi na.

²² Ta ndixa ká'anjí xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i na ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, naño Corazín xí'in naño Bet-saida. Ndeé ká yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón.

²³ Ta ndó'ó, naño Capernaum, ¿án xáni sijní ndó kanóo va'a ní to'on ndó nda ñoyívi ñino? ¡On vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó nino, nda ndaya. Saá chi kuyá xina'á tá ní xini ví naño Sodoma milagro ña ké'éj xí'in ndó vitin, ta naño Sodoma on ndi'i xa'a na, níkuu.

²⁴ Ta ndixa ká'anjí xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, naño Capernaum. Ndeé ká yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an, ná kixi nivi nakindée na noo taJesús (Lc. 10:21-22)

²⁵ Ta saá taJesús nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yiváj, kisa ká'noj yó'ó. Yó'ó kúu taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi ñino. Kisa ká'noj yó'ó chi xa saná'a ún

nayó'o, na nino ini kúu na, ta kúndaá ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'ún ñava'a yó'o noo inká nivi na naní nandichí, xí'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yóo ñoyívi yó'o,

²⁶ chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i nivi, Tata —káchí taJesús xí'in Ndios.

²⁷ Ta tuku nika'an taJesús xí'in nivi, káchí ra saá:

—Yiváj Ndios taxi ra ndi'i ñava'a nda'aj. Nda ñii nivi on vása xini na ini yi'i, ta ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laá mji Ndios kúu ta xini va'a ini yi'i. Ta nda ñii nivi on vása xini na ini Yiváj Ndios, ta ñii laá yi'i, ta ta kúu Sa'ya ra, kúu ta xini ini ra, ta nivi na naka'xin i taxi i koni na ini ra.

²⁸ Ndi'i ndó'ó nivi na xa kúnaa ní noo ndi'i chiño, ta veé ní ndiso ndó, na'a ndó noo, ta yi'i taxi ña nakindée ndó.

²⁹ Nakuiso ndó xí'in ña ndiso i ta kasa chiño ndó xí'in i, ta kandixa ini ndó yi'i, ta sakuá'á ndó yichi i, chi ta ta yaá ini ta ndá'ví ini kúu i, ta saá naní'i ndó ña koo va'a ini ndó, ta nakindée níma ndó.

³⁰ Saá chi ña nakuiso ndó xí'in i ta ña kasa chiño ndó xí'in i, on vása yo'vi ní ña, ta ni on vása veé ní chiño yó'o —káchí taJesús xí'in nivi.

12

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra xa'a kivi yij ña nákindée najudío

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

1 Nii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra kuá'an na yá'a na ma'ño noo yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'á na xí'i ní na soko, ta saá xá'nda na yokó ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo.

2 Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na saá xí'in taJesús:

—Naxíka xí'in ún niya'a ndoso na ndayí Ndios chi xá'nda na trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'á.

3 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xá'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra, kivi nixi'i ní na soko?

4 Saá chi kuyá xina'á niki'vi nayó'o ini ve'e Ndios, ta xixi na sita va'a ñayii vará on sivi sutu xikuu na. Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasaa sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a ñayii.”

5 Ta xa ka'vi ndó ndayí Ndios ña ká'an on kivi kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó. Ta nasutu kisa ndivi na chiño ve'e ño'o ká'no kivi yii ña nákindée yó, ta on koó kuachi ndiso na xa'a ñayó'o.

6 Ta ndixa ká'an xí'in ndó, yi'i kúu ta ta kómí ní ka ndayí noo ve'e ño'o ká'no.

7 To'on Ndios káchí ña saá: “Kóni ña kundá'ví ini ndó koni ndó inká nivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá on

xjin ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá on vása kusii ini ña sóko ndó nda'a i”, káchí Ndios. Tá va'a ná kundaa ini ndó to'on yó'o, níkuu, ta saá on chikaa kuachi ini ndó koni ndó nivi na on koó kuachi kómí.

8 Yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kómí ndayí ká'an yukia va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sanda'a ra
ñii ta ta yichí nda'a
(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)*

9 Ta kee taJesús kuá'an ra, ta niki'vi ra ve'e ño'o sinagoga.

10 Ta yóo ñii ta, ta yichí nda'a kúu ra, ta on vása kánda ña. Ta ndóo nafariseo xito na yu kúu ñii ña on vá'a ke'é taJesús, ña kuchiño chikaa na kuachi sata ra. Ta saá ndakaa to'on na ra:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios ña kándixa yó? ¿Án kúchiño sanda'a yó nivi kivi yii ña nákindée yó?

11 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ndikachi sana ndó, ta náka va rí ñii yavi kónó kivi yii ña nákindée yó, ta, ¿yukia ke'é ndó? ¿Án on ko'on ndó tava ndó kití sana ndó tí náka va?

12 ¿Ta kuá'a ní ka ndaya'ví ñii ta noo ñii kití sana yó! Ta ndixa ñava'a kúu ña ke'é yó chiño va'a kivi yii ña nákindée yó.

13 Ta saá n̄ik̄a'ḅan taJesús xí'in ṭaa ṭa yichí nda'a:

—Sanakaḅ ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta ṭayó'o sanakaḅ ra nda'a ra, ta nduṽa'a ña. Ndatán yóo ink̄a nda'a ra ña ṽa'a, saá k̄indoo ña.

14 Ta k̄ee nafariseo kuḅa'ḅan na, ta k̄ixá'á na ká'ḅan na xí'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na taJesús.

Ñayó'o ká'ḅan xa'a ña n̄itaa ñii taṽofeta xa'a taJesús

15 Ta taJesús xini ra yukia xáni ini nafariseo, ta k̄eta ra ve'e ñoo sinagoga ta kuḅa'ḅan ra. Ta kuḅa'a ní n̄ivi x̄ikundik̄on na sata ra, ta saá sanda'a ra ndi'i na ndeé ndó'o.

16 Ta n̄ik̄a'ḅan ra xí'in na:

—On ka'ḅan ndó xí'in nda ñii n̄ivi xa'a ña ké'é i.

17 Ñayó'o n̄ik̄a'ḅan ra, ta saá kundivi to'on ña n̄ik̄a'ḅan Ndios xí'in taṽofeta Isaías x̄ina'á. Ta to'on yó'o n̄itaa taIsaías ña n̄ik̄a'ḅan Ndios xa'a ṭaa ṭa ti'ví ra sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o, káchí ña saá:

18 Yó'o yóo ṭaa ṭa nakaxin̄i ña kasa chiño ra noo i, ta kí'vi ní ini i xini i ra, ta kúsii ní ini i xini i ra.

Ta nataxi i Níma i ini ra, ta saá ka'ḅan ndoso ra ñandaḅa xí'in ndi'i n̄ivi.

19 On ṇaa ra, ta ni on kutee ra, ta on nda'yi ndaa ra xí'in nda ñii n̄ivi.

Ta on nda'yi ra ko'on ra yichí ña koni so'o n̄ivi.

20 Ndatán yóo ñii ṭaa ṭa on vása ka'no ka ñii tón tamá tá'nó chi tón xa tá'nó kúu nó, saá yóo ṭaa ṭa nakaxin̄i,

ta ndatán yóo ñii ṭaa ṭa on vása nda'va ka ñii tímá tón xa kána ñi'ma yi'va, saá yóo ṭaa ṭa nakaxin̄i,

chi ṭa kundá'ví ini kuu ra koni ra n̄ivi nandá'ví na vitá ini, na on k̄ivi chindeé xí'in m̄ii,

andaḅa kundeé ra noo ndi'i ña on vá'a ta chinoo síkón ra ñava'a ñandaḅa.

21 Ta ndi'i n̄ivi na ñoyívi yó'o xí'in ndino'o níma na kundati na ra ña ké'é ra ñava'a ta sakaku ra na,

káchí Ndios, n̄itaa taIsaías x̄ina'á.

Ñayó'o ká'ḅan, n̄ivi n̄ik̄a'ḅan na xa'a taJesús

kómí ra ndee ñaním̄a ndiva'a (Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

22 Ta n̄ivi kuḅa'ḅan na ña kuḅa'ḅan ñii ṭaa ṭa kómí níma ndiva'a xí'in na noo taJesús, ta k̄ixaḅ na noo yóo ra. Ṭaa ṭa ndeé ndó'o yó'o kúu ra ṭakuáá ta ñí'í ra, ta taJesús sanda'a ña'á ra, ta saá kúchiño nakoto ra ta naka'ḅan ra.

23 Ta ndi'i n̄ivi na ndoo yó'o naka'nda ní ini na xini na ña ké'é taJesús, ta n̄ik̄a'ḅan na, káchí na saá:

—¿Án ṭayó'o kúu ṭasa'ya ñani síkuá taDavid, ṭa ndáti yó ti'ví Ndios kixaḅ?

24 Ta xini sɔ'o nafariseo ña nika'an nivi yó'o, ta saá nika'an tá'an na:

—Xí'in ndee ña Beelzebú,* ña kúu ñaká'no nɔɔ ndi'i nima ndiva'a, táva tayó'o nima ndiva'a —káchí na.

25 Ta ta Jesús xini ra ndi'i ña xáni ini nafariseo, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú nivi, ta nata'vi tá'an na, ta kixá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e nɔɔ nata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xa'a nivi ve'e yó'o.

26 Tá ñanima ndiva'a ká'no Satanás natava ña ini nivi nima ndiva'a tá'an ña, ní kúu, ta saá nata'vi tá'an ñandiva'a ta káni tá'an ña xí'in tá'an ña, ta yachi ní ndi'i xa'a yichi ña.

27 Mji ndó ká'an ndó ndi'í xí'in ndee ñanima ndiva'a ká'no táva ñandiva'a. Tá ndixa saá xáni ini ndó, ta na ndikɔn sata ndó na táva ñandiva'a, ¿míchí vaxi ndee nayó'o táva na ñandiva'a? Na ndikɔn sata ndó kachí na on sivi ndee ñanima ndiva'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na ñandiva'a. Ta saá kixaa ñii kivi na ndikɔn sata mji ndó yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndiso ndó chi ñavatá ká'an ndó xa'a i.

28 Ta yi'i, kómí ndee Nima Ndios ña tava ñima ndiva'a, ta ña ké'é yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi

ña kixá'á xá'nda chiño Ndios nɔɔ nivi ñoyivi yó'o.

29 'Ta yóo ñii ta ndee ní ndaku, ta nivi on kuchiño ki'vi na ve'e ra ña kindaa na ñakuiká kómí ra. Si'na xini ñó'ó katón na ra, ta saá kuchiño ki'vi na kindaa na ndi'i ñakuiká kómí ra. Ndatán yóo ta ndee ní ndaku yó'o, saá yóo ñanima ndiva'a ká'no.

30 'Ndi'i nivi na on vása yóo yu'ú xí'in i, nayó'o kúu na on xin koni na yi'i. Ta ndi'i nivi na on vása chindee yi'i nakaya na nivi ña kundikɔn na yichi Ndios, nayó'o kúu na sakuita ní'no nivi ña on kundikɔn na yichi Ndios.

31 'Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, Ndios kuchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é nivi, ta kuchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i to'on ña ká'an ndiva'a na xí'in Ndios. Ta ndi'i nivi na ká'an ndiva'a xí'in Nima Ndios,† ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nivi yó'o.

32 Ta nivi na ká'an ndiva'a xí'in yi'i, ta ta kixi nɔɔ Ndios, ta Ndios kuchiño kasa ká'no ini ra xa'a na. Ta nivi na ká'an ndiva'a xí'in Nima Ndios, ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nayó'o vitin, ni ndi'i saá kujya ña vaxi —káchí ta Jesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an, ndatán yóo nima nivi,
saá yóo to'on ña ká'an na
(Lc. 6:43-45)*

* 12:24 Inka kivi ñani Satanás kúu Beelzebú. † 12:31 Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Nima Ndios kúu ña ká'an nivi ndi'í ndee ña kisa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi nɔɔ nima ndiva'a ká'no.

33 Ta tuku *nika'an* taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yóo yiton tón va'a, ta saá kóon ku'i tí va'a nda'a nó. Tá yóo yiton tón on vá'a, ta saá kóon ku'i tí on vá'a nda'a nó. Tá xito ndoso ndó ku'i tí yóo nda'a yiton, ta saá kundaa ini ndó án tón va'a kúu nó, án tón on vá'a kúu nó. Ndatán yóo yiton, saá yóo nivi.

34 Ta ndó'ó, ká'an*i* xí'in ndó, isa'ya koq xati kúu ndó! Chi m*i* ndó kúu nivi na on vá'a, ta ñakán on kúchiño ka'an ndó to'on va'a. Ndatán yóo níma nivi, saá yóo to'on ña ká'an na.

35 Nivi na kómí níma va'a, ká'an na to'on va'a. Ta nivi na kómí níma on vá'a, ká'an na to'on on vá'a.

36 Ta ká'an*i* xí'in ndó, kixaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a ndi'i nivi ñoyivi yó'o, ta koni ñó'ó ndi'i nivi taxi na kuenda xa'a ndi'i to'on ña on vá'a nika'an na.

37 Chi xa'a to'on m*i* ndó ña nika'an ndó, Ndios kasa nani ra xa'a ndó'ó, ta saá ka'an ra án kundoo ndó xí'in ra, án ko'on ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi kivi ndukú na

ñii milagro noq taJesús

(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

38 Ta sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayi Ndios nika'an na xí'in taJesús, káchí na saá:

—Tata maestro, kóni ndi ña ke'éún ñii milagro noq ndi.

39 Ta ndakuijn taJesús:

—Nivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá chi ndúkú ndó ñii milagro noq ña kandixa ndó ndí taq ta kixi noq Ndios kúu*i*. Ta on ke'é*i* inka milagro ña koto ndó, chi va'a ka xini ñó'ó kundaa ini ndó ña nindo'o taprofeta Jonás ku^{ya} xina'á.

40 Ta taJonás xinaka*a* ra un*i* ndiví, ta un*i* ñoo tixin titiaká ká'no. Ta saá yi'i, taq ta kixi noq Ndios, kunaka*a* i un*i* ndiví, ta un*i* ñoo tixin ño'o.

41 Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyivi yó'o, ta naño Nínive chikaa na kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña nika'an taJonás xí'in na, ta nandikó ini na ta kandixa na Ndios. Ta yi'i, taq ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noq taJonás, ta on xiin ndó koni so'o ndó ña ká'an*i*.

42 Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyivi yó'o, ta saá tuku ñii ñareina, ña nixa'nda chiño noq ñoo naní Sabá xina'á, chikaa ña kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Chi ñareina yó'o xiká ní nixa'an ña xini so'o ña to'on ña nika'an tarey Salomón, chi ta ndichí ní sini xikuu ra. Ta yi'i, taq ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noq taSalomón, ta on xiin ndó koni so'o ndó to'on ña ká'an*i* —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra xa'a níma ndiva'a

(Lc. 11:24-26)

43 Ta tuku n̄kaʼan taJesús xí'in na:

—Tá ñii níma ndiva'a sáña ña ñii taa, ta saá kuʼan ña noq yukū yichí ña nandukú ña noq nakindée ña. Tá on vása nání'i ña noq nakindée ña,

44 ta xáni ini ña saá: “Ndikó yó ndi'vi yó ini taa noq kee yó vaxi yó”, káchí ña. Ta ndikó ña, náxa ña noq yóo taa noq kee ña, ta nákoto ña vichí ini ra. Ndatán yóo ñii ve'e n̄ti'ví ta ndasa livi na, saá yóo ini taa yó'o.

45 Ta ndikó níma ndiva'a kuʼan ña, ta nándukú ña inká níma ndiva'a, ta nání'i ña uxá níma ña ndiva'a ní ka noq m̄i ña. Ta ndikó koo ña, ta kuʼan uxá níma ndiva'a yó'o xí'in ña, ta kixaa ndi'i ña nakoo ña ini taa yó'o. Ta saá xó'vi ní ka ra vitin noq ña si'na. Saá kundo'o ndó'ó na ndóo ñoyivi yó'o vitin tá on xiin ndó koni so'o ndó to'onj —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kixaa si'i taJesús xí'in ñani ra
(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

46 Tá ká'an ka taJesús xí'in n̄vi, ta saá kixaa si'i ra xí'in nañani ra, ta yíta na ke'e noq yóo ra, ta kóni na kaʼan na xí'in ra.

47 Ta ñii taa ndato'on ra xí'in taJesús:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na kaʼan na xí'in ún —káchí ra.

48 Ta ndakuijn taJesús, n̄kaʼan ra xí'in tayó'o:

—¿Yu kúu si'íj? ¿Ta yu kúu nañanij?

49 Ta saná'a nda'a ra naxíka xí'in ra, ta n̄kaʼan ra, káchí ra saá:

—Yó'o ndóo si'íj xí'in nañanij.

50 Chi n̄vi na kisa ndivi ña kóni Yiváj Ndios, ta yóo ñoyivi ñino, nayó'o kúu ñanij xí'in ki'vaj xí'in si'íj —káchí taJesús.

13

Cuento yó'o ndátō'on xa'a ta chí'i ndikin trigo

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

1 Ta m̄i kivi yó'o keta taJesús ñii ve'e ta kuʼan ra, ta n̄xaa ra xikoo ra yu'u m̄ni.

2 Ta kixaa kuʼa ní n̄vi noq ra, ta saá ndaa ra ñii tón barco ta xikoo ra sata tón barco noq m̄ni, ta ndi'i n̄vi yó'o yíta na yu'u takuii.

3 Ta kixá'á ra ndátō'on ra kuʼa ní cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

—Saá ndo'o ñii taa ta chí'i ndikin trigo.

4 Ta kixá'á ra xíta ní'nó ra ndikin trigo ña chí'i ra noq ño'o. Ta sava ña n̄koyo yichj, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña.

5 Sava ndikin n̄koyo noq yásín ní ño'o sata yu'u, ta ndikin yó'o kama ní n̄nduta ña, chí on vása kuikon noq ño'o yó'o.

6 Ta keta ño'o ta n̄yichj ña, ta ndi'i xa'a ña, saá chí n̄-kee kónó tio'o ña.

7 Ta sava ña n̄koyo ma'ño tón ñiño, ta n̄nduta ña, ta n̄-kuchiño kua'no ña, saá

chi xá'no tón ñiño yó'o ta xá'ni ndutá nó ña.

⁸ Ta sava ndikɪn nɪkoyo noo ño'ọ vạ'a ña kuikon. Ta nɪndutá ña, ta xá'no ña, ta kuạ'a ní nɪxɪyo ndikɪn yita yó'o. Sava yita tɔxi ña ñii ciento ndikɪn, sava yita tɔxi ña ụnɪ sɪkọ ndikɪn, ta sava yita tɔxi ña ọkọ ụxụ ndikɪn.

⁹ Ndi'i ndó'ó nɪvi na yoo sọ'o, xɪnɪ ñó'ó chikaạ sọ'o ndó ña ká'ạnɪ xí'in ndó —káchí tạJesus xí'in na.

Ñayó'o ká'ạn ndạchun tạJesus sáná'a ra nɪvi xí'in cuento

(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Ta kɪxaạ naxɪka xí'in ra noo ra, ta nɪndaqạ tọ'on na ra:

—¿Ndạchun xí'in cuento sáná'a ún nɪvi?

¹¹ Ta ndạkuiɪn ra, nɪkạ'ạn ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, kúndaạ ini ndó tọ'on ña ñó'o se'é ña yọ'vɪ ní ña ká'ạn xạ'a yichɪ noo xá'nda chiño Ndios, chi saá tɔxi Ndios nda'ạ ndó. Ta inkạ nɪvi kuiti xɪnɪ sọ'o na tọ'on yó'o, ta ọn vása kúndaạ vạ'a ini na yukɪạ káchí ña.

¹² Ta nɪvi na kúndaạ ini tọ'on ká'ạnɪ, ta Ndios taxi ra ña kúndaạ vạ'a kạ ini na ña, ta nɪvi na ọn xɪin kúndaạ ini tọ'on ña ká'ạnɪ, ta ña lo'o tọ'on xɪnɪ sọ'o na ta sandaño'ó na ndi'i ña.

¹³ Xạ'a ñayó'o kúu ña sáná'aɪ nɪvi xí'in cuento: Vará xító na, ta ọn vása xɪnɪ na ñandaạ. Vará xɪnɪ sọ'o na, ta ọn vása chíkaạ sọ'o na, ni ọn vása kúndaạ ini na ña ndátọ'onɪ.

¹⁴ Ta saá kɪsa ndivi na tọ'on ña nɪtaa tạprofeta Isaías xɪnạ'á, ña káchí: Ndios káchí ra saá:

“Vará xɪnɪ sọ'o ní na, ta ndạ ñii kɪvɪ ọn kúndaạ ini na ña xɪnɪ sọ'o na.

Vará xító ní na, ta ndạ ñii kɪvɪ ọn kúndaạ ini na yukɪạ xító na.

¹⁵ Ta nɪmạ nɪvi yó'o xa kútá'yá yuụ ña.

Ta nákasɪ kútụ na sọ'o na, ta nákasɪ na nduchụ noo na, chi ọn xɪin na koto na, ni ọn xɪin na konɪ sọ'o na.

Ña ké'é na saá kúu ña ọn xɪin na kúndaạ ini na ñandaạ,

ni ọn xɪin na ndikó na kixɪ na nooɪ ña sanda'aɪ na”,

káchí Ndios, káchí tạprofeta xɪnạ'á.

¹⁶ 'Ta mɪi ndó, nákaạ ñasɪɪ nɪmạ ndó chi xító ndó ñavạ'a ké'éɪ, ta xɪnɪ sọ'o ndó ña ká'ạnɪ xí'in ndó.

¹⁷ Ndixa ká'ạnɪ xí'in ndó, kuiyạ xɪnạ'á nɪxɪyo kuạ'a ní nạprofeta xí'in inkạ nɪvi na nɪxɪka ndạkú noo Ndios, ta ndi'i nayó'o kútoo na koto na ña xító ndó vitin, ta nɪ-kuchiño na, ta kútoo na konɪ sọ'o na ña xɪnɪ sọ'o ndó vitin, ta nɪ-kuchiño na —káchí tạJesus xí'in naxɪka xí'in ra.

Ñayó'o ká'ạn tạJesus nándaxin ra cuento

xạ'a tạa chí'i ndikɪn trigo

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

¹⁸ Ta tuku nɪkạ'ạn tạJesus xí'in naxɪka xí'in ra:

—Ta vitin konɪ sọ'o ndó yukɪạ káchí cuento xạ'a tạ chí'i ndikɪn trigo.

19 Ndik̄in ña ñikoyoyich̄i ndátō'on ña x̄a'a ñivi na x̄in̄i s̄o'o x̄a'a yich̄i ñoq̄ x̄á'nda chiño Ndios, ta nayó'o on vása kúndaq̄ ini na, ta saá vax̄i ñandiv̄a'a ká'no ta táva ña to'on Ndios ña x̄in̄i s̄o'o na.

20 Ta ndik̄in ña ñikoyoyoq̄ yuū ndátō'on ña x̄a'a ñivi na x̄in̄i s̄o'o to'on Ndios, ta x̄and̄ik̄on náki'in va'a na ña, ta kús̄ij̄ ní ini na.

21 Ta yá'a ñii kán̄i lo'o, tá k̄ix̄á'a vax̄i ña x̄ó'v̄i na, án̄ ink̄a ñivi on x̄iin̄ k̄a na koni ña'a na x̄a'a ña kándixa na to'on Ndios, ta nayó'o x̄and̄ik̄on sándakoo na yich̄i Ndios, ta on x̄iin̄ k̄a na kandixa na, saá chi on t̄a'án̄ chikaaq̄ va'a ini na to'on Ndios.

22 Ta ndik̄in ña ñikoyoyoq̄ tón̄ ñiño ndátō'on ña x̄a'a ñivi na x̄in̄i s̄o'o to'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ini na, ta k̄ix̄á'a na k̄isa chiño na ña kukomí na kuā'a ní ñakuíká ñoyívi yó'o, ta saá on x̄iin̄ k̄a na kutak̄u na ndatán̄ ká'ān̄ to'on Ndios.

23 Ta ndik̄in ña ñikoyoyo ño'o va'a ña kuíkon ndátō'on ña x̄a'a ñivi na x̄in̄i s̄o'o to'on Ndios, ta kándixa ini na ña. Nayó'o kúu na kúndeé nduu ñivi na va'a ini ta ke'é na kuā'a ní ñava'a ñoq̄ Ndios. Ndatán̄ yóo ñii ndik̄in ña táxi ok̄o ux̄u ndik̄in, ta ink̄a ndik̄in ña táxi un̄i s̄ik̄o ndik̄in, ta ink̄a ndik̄in ña táxi ñii ciento ndik̄in, saá yóo ñivi na kándixa ndino'o ini to'on Ndios —kách̄i t̄aJesús x̄i'in̄ nax̄ika x̄i'in̄ ra.

Cuento yó'o ndátō'on ña x̄a'a yita trigo x̄i'in̄ ku'ū na'a

24 Ta ndátō'on t̄aJesús ink̄a cuento ña saná'a ra ñivi, kách̄i ra saá:

—Ndatán̄ yóo ñii t̄a chí'i ra ndik̄in trigo, saá yóo yich̄i ñoq̄ x̄á'nda chiño Ndios.

25 K̄iv̄i k̄is̄in̄ t̄a chí'i trigo ta k̄is̄in̄ ndi'i t̄a k̄isa chiño ñoq̄ ra, ta k̄ix̄aaq̄ ñii t̄a t̄a s̄aa ini x̄in̄i ña'a, ta chí'i ra ndik̄in ku'ū na'a ñoq̄ ño'o ñoq̄ xa chí'i na ndik̄in trigo, ta saá k̄eta ra kuā'ān̄ ra.

26 Ta ñind̄ut̄a trigo ta x̄a'no ña, ta k̄ix̄aaq̄ k̄iv̄i kána yok̄o ña, ta saá x̄in̄i ñivi ndi ku'ū na'a x̄á'no ña ma'ñó yita trigo.

27 Ta na k̄isa chiño ñoq̄ t̄a chí'i trigo k̄ix̄aaq̄ na ñoq̄ ra, ta ñik̄a'ān̄ na x̄i'in̄ ra: “Tata, ¿án̄ on vása kuiti ní-chi'i ún̄ ndik̄in trigo? Ta vitin̄ yóo kuā'a ní ku'ū na'a x̄i'in̄ trigo. ¿Mích̄i k̄ix̄i ña?”, kách̄i na.

28 Ta ndak̄uijn̄ t̄a chí'i trigo: “Ñii t̄a t̄a s̄aa ini x̄in̄i ȳi'í k̄ix̄i ra chí'i ra ku'ū na'a.” Ta na k̄isa chiño ñoq̄ ra ñind̄ak̄a to'on na ra: “¿Án̄ kóni ún̄ to'on ndi ndi'i ku'ū na'a?”

29 Ta ndak̄uijn̄ ra, kách̄i ra saá: “Ó'on, on to'on ndó ku'ū na'a k̄ot̄o to'on ndó trigo x̄i'in̄ ña.

30 Va'a ná taxi yó kua'no x̄i'in̄ tá'an̄ ña and̄a k̄iv̄i ka'nda yó ña. Ta k̄iv̄i t̄a'nda ña ta k̄a'ān̄ i x̄i'in̄ na x̄á'nda, kach̄i saá: Ka'nda ndi'i ndó ña, ta tava síin̄ ndó trigo, ta ki'in̄ ndó ku'ū na'a, ta katón̄ nomi ndó ña ta k̄o'on ña k̄ok̄o ña; ta saá taan̄ va'a

ndó ndik̄in trigo yak̄a ve'e j", kachí t̄a t̄a ch̄i'i trigo x̄i'in na k̄isa chiño ñoq̄ ra —káchí t̄a Jesús x̄i'in nax̄ika x̄i'in ra.

Cuento yó'o ndát̄o'on x̄a'q̄ ndik̄in mostaza

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹ Ta ndát̄o'on t̄a Jesús ink̄a cuento ña saná'a ra ñivi, káchí ra saá x̄i'in na:

—Ndatán yóo ñii ndik̄in mostaza ña ch̄i'i ñii t̄a ño'o ra, saá yóo yich̄i ñoq̄ xá'nda chiño Ndios.

³² Ta ndik̄in mostaza kúu ña válí ní k̄a ñoq̄ ndi'i ndik̄in yóo ñoyívi yó'o, ta k̄iv̄i ndút̄a ña ta ndúu ña ña ká'no ní k̄a ñoq̄ ndi'i ink̄a ñat̄at̄a ch̄i'i ñivi. K̄iv̄i x̄a'no ña, ta ndúu ña ñii tón yit̄on ká'no, ta k̄ix̄aa t̄isaa k̄isa va'a rí tak̄a rí nda'a nó.

Cuento yó'o ndát̄o'on x̄a'q̄ levadura

(Lc. 13:20-21)

³³ Ta tuku ndát̄o'on t̄a Jesús ink̄a cuento, káchí ra saá:

—Ndatán yóo levadura ña ñasaka ñivi x̄i'in yux̄an s̄it̄a va'a, saá yóo yich̄i ña xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura ñasaka ñivi x̄i'in un̄i ko'ndo ná'no yux̄an harina, ta k̄undeé ña s̄anaño ña ndi'i yux̄an yó'o.

Ñayó'o ká'an ndaq̄chun saná'a t̄a Jesús ñivi x̄i'in cuento

(Mr. 4:33-34)

³⁴ Ta k̄iv̄i ñik̄a'an t̄a Jesús x̄i'in ñivi, ta ndasaá kuiti x̄i'in cuento saná'a ra na; on vása ní-saná'a ra nayó'o x̄i'in ink̄a ñoq̄ t̄o'on.

³⁵ Saá k̄isa ndivi ra t̄o'on Ndios ña ñit̄aa ñii t̄aprofeta x̄in̄a'á, ña káchí saá:

K̄a'an̄i x̄i'in ñivi x̄i'in cuento;

ta ndát̄o'on̄i x̄i'in na x̄a'q̄ t̄o'on ña ñix̄iyo se'é nd̄a k̄iv̄i k̄isa va'a ñoyívi yó'o t̄anda k̄iv̄i vitin,

k̄achí Ndios, ñit̄aa t̄aprofeta x̄in̄a'á.

Ñayó'o ká'an t̄a Jesús nándaxin ra cuento x̄a'q̄ yita trigo x̄i'in ku'u na'á

³⁶ Ta ñind̄ayi t̄a Jesús ñivi, ta ñik̄i'vi ra ve'e. Ta k̄ix̄aa yatin nax̄ika x̄i'in ra ñoq̄ ra, ta ñik̄a'an na x̄i'in ra:

—Nandaxin ún ñoq̄ ndi yuk̄iá kóni kachí cuento x̄a'q̄ ku'u na'á x̄i'in yita trigo.

³⁷ Ta ndakuijn ra, káchí ra saá x̄i'in na:

—T̄aa t̄a ch̄i'i ndik̄in trigo kúu ȳi'i, t̄aa t̄a k̄ix̄i ñoq̄ Ndios.

³⁸ Ta ño'o ñoq̄ ch̄i'i ra kúu ñoyívi yó'o, ta ndik̄in trigo kúu ñivi na kūa'an yich̄i Ndios. Ta ku'u na'á kúu ñivi na ndík̄on yich̄i ñaníma ndiva'a.

³⁹ Ta t̄aa t̄a s̄aa ini t̄a ch̄i'i ku'u na'á kúu ñaníma ndiva'a ká'no. Ta k̄iv̄i ña ka'nda na trigo x̄i'in ku'u na'á kúu k̄iv̄i sondí'í ñoyívi yó'o, ta na ka'nda kúu naángel.

⁴⁰ Ndatán náto'on ñivi ku'u na'á ñoq̄ ño'o ch̄i'i na, ta ka'mi na ku'u na'á yó'o ñoq̄ x̄ix̄i ño'o, saá ke'é naángel k̄iv̄i sondí'í ñoyívi yó'o.

41 Yi'i, ɬaa ɬa kixi ɲoo Ndios, ti'vi'i naáŋgel ko'on na tava na ndi'i ɲivi na chú'u inká ɲivi ke'é na ña on vá'a, ta tava na ndi'i ɲivi na ke'é ña on vá'a.

42 Ta taan na ɲivi yó'o ɲoo ndeé ní xixi ño'o, ɲoo kuaku ní na ta xo'vi ní na.

43 Ta ndi'i ɲivi na kisa ndivi ña kóni Ndios kundoo na ɲoo xá'nda chiño Yivá yó Ndios, ta ndátan yóo ña yé'e ño'o, saá naye'e ɲivi yó'o. Ndi'i ɲivi na yóo so'o, xini ñó'ó chikaa so'o na ña ká'anj xí'in na —káchí ɬajesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátō'on xq'a ñakuiká ña yóo se'é

44 Ta tuku ndátō'on ɬajesús ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Ñii ñakuiká yóo se'é ɬixin ño'o, ta ñii ɬaa naní'i ra ña, ta kúsii ní ini ra, ta tuku chikaa se'é ra ña, ta ɲixá'an ra ɲisikó ndi'i ra ña kómí ra, ta saá ndjikó ra sata ra ño'o yó'o ɲoo chikaa se'é ra ñakuiká. Ndatán yóo ñakuiká yó'o, saá yóo yichí ɲoo xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndátō'on xq'a yuu livi

45 Ta ndátō'on ɬajesús inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ñii ɬaa ɬa síkó ña'a ndúkú ra yuu livi ní ña ndáya'ví ní naní ña perla.

46 Ta naní'i ra ñii yuu livi ña ndáya'ví ní, ta ɲixá'an ra ɲisikó ndi'i ra ña kómí ra, ta saá ndjikó ra sata ra yuu livi yó'o. Ndatán yóo yuu livi ña

ndáya'ví ní, saá yóo yichí ña xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndátō'on xq'a ñono ña tava na tiaká

47 Ta ndátō'on ɬajesús inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ñii ñono ña chíkaa na ini ɲini, ta kuá'a ní ɲoo tiaká tava na, saá yóo yichí ña xá'nda chiño Ndios.

48 Tá chútú ñono, ta násita na ña yu'u takuí. Ta saá nákaixin na ndi'i tiaká tí va'a ta táan na rí ini chikiva, ta xata na tí on vá'a.

49 Saá kundo'o ɲivi kivi sondí'i ñoyívi yó'o: ta kixaa naáŋgel ta nata'ví na ɲivi na va'a xí'in na on vá'a,

50 ta na on vá'a kuítá na ko'on na ɲoo xixi ño'o ndi'i saá kivi, ɲoo kuaku ní na ta xo'vi ní na.

Ñayó'o ká'an ɬajesús xq'a ñakuiká xqá xí'in ñakuiká yatá

51 Ta ɬajesús ɲindaqa to'on ra naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Án kúndaq ini ndó ndi'i ña ɲiká'anj xí'in ndó?

—Kúndaq va'a ini ndi, Tata —káchí na.

52 Ta ɲiká'an ɬajesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i na saná'a ndayí Ndios ña ɲitaa ɬaMoisés ta ndikon na yichí ɲoo xá'nda chiño Ndios, ta ndátan yóo ñii ɬaa xí'in ve'e ra ɲoo ñó'o ñakuiká yatá xí'in ñakuiká xqá, saá yóo nayó'o. Ta saá kúchiño na konj ñó'ó na ñakuiká xqá xí'in ñakuiká yatá —káchí ra.

*Ñayó'o ká'ān xá'a taJesús
kivi ñixiyo ra ñoo Nazaret
(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)*

⁵³ Ta ndi'i ndato'on taJesús
cuento ña sáná'a ra na, ta
kee ra kuá'an ra.

⁵⁴ Ta ñaxaa ra ñoo mji
ra, ta kixá'á ra sáná'a ra
ñivi ve'e ño'o sinagoga. Ta
ñaka'nda ní ini na, ta káchí
na xí'in tá'an na saá:

—¿Mikía sakuá'á tayó'o
ndi'i ña xini ní ra? ¿Mikía
kee ndee ña ké'é ra milagro
xí'in ñivi?

⁵⁵ ¿Ān on sivi tayó'o kúu
sa'ya tãarpintero? ¿Ān on
sivi si'í tayó'o kúu ñá ñani
María? ¿Ān on sivi ñani
taJacobó, taJosé, taSimón
xí'in taJudas kúu ra?

⁵⁶ ¿Ān on ndixa ndóo kiva
ra ñoo yó yó'o? ¿Mikía kixi
ña xini ní tayó'o? —káchí
na.

⁵⁷ Ta ni-xiin na koni so'o
na ña ká'an ra. Ta ñika'an
taJesús, káchí ra saá xí'in
na:

—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o
kisa to'ó na taprofeta, ta
ñaño mji ra xí'in nave'e mji
ra on xiin na kasa to'ó na ra
—káchí ra.

⁵⁸ Ta saá on vása ní-ke'é ra
kuá'a ní milagro xí'in na, chi
ni-xiin na kandixa na ra.

14

*Ñayó'o ká'ān xá'a ña
ñixi'i taJuan, ta sakuchu ñivi
(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)*

¹ Ta kivi yó'o tarey
Herodes, ta xá'nda chiño
noo ñaño estado Galilea,
xini so'o ra ndi'i ñava'a ña
ké'é taJesús,

² ta ñika'an ra xí'in na kisa
chiño noo ra:

—TaJesús yó'o kúu taJuan,
ta sakuchu ñivi, ta ñixi'i ra ta
vitiñ natakú ra, ñakán kómí
ra ndee ké'é ra ndi'i milagro
yó'o vitiñ —káchí tarey.

³⁻⁴ Ñika'an taHerodes
to'on yó'o chi xáni sini ra
xa'a ña on vá'a ké'é ra
xí'in taJuan. Chi taJuan
ñika'an ra kuá'a ní yichi
xí'in taHerodes, káchí ra
saá:

—Ndayí Ndios ña ñitaa
taMoisés káchí ña, on
koó yichi naki'in ún ñási'í
ñani ún koo ñá xí'in ún
—káchí ra.

Saá chi taHerodes
xa ñitonda'a ra xí'in
ñáHerodías ñási'í taFelipe
ta kúu ñani mji ra. Ta
taHerodes, xa'a ña sakusii
ra ini ñási'í ra yó'o, xa'nda
chiño ra noo natropa ña tiin
na taJuan, ta katón na ra ta
chikaa na ra ini ve'e ka.

⁵ Ta taHerodes kóni
ra ka'ni ra taJuan, ta
ni-kuchiño ra chi yí'ví ra noo
ñivi, chi ñivi xáni ini na ndí
taJuan kúu ra profeta.

⁶ Ta ñii kivi kana viko
ñixino kuiya taHerodes, ta
ñasa'ya ñáHerodías kata
xá'a ña noo ndi'i na ndóo
viko yó'o, ta kusií ní ini
taHerodes xini ra ñá, kata
xá'a ñá.

⁷ Ta saá chiná'a ra Ndios
ña taxi ra nda'a ñálo'o yó'o
ndi'i ña ndukú ña noo ra.

⁸ Ta si'í ña ñika'an ña xí'in
sa'ya ña yukia ndukú ña noo
tarey, ta saá ñika'an ñálo'o
yó'o xí'in tarey:

—Chinóo ún sɨnɨ tɨJuan, tɨ sɨkuchu nɨvi, nɔɔ kɔ'ɔ ña ndíkɔ, tɨ taxi ún ña nda'a j.

⁹ Ta kúchuchú ní ini tɨrey ña xɨnɨ sɔ'o ra ña ndúkú ñálo'o, tɨ saá ni, xɔ'nda chiño ra ña kasa ndivi na ña ndukú ñá nɔɔ ra, xɔ'a ña xɨnɨ sɔ'o ndi'i na ndóo viko yukíɔ nɨkɔ'ɔn ra xí'in ñálo'o ña chɨná'a ra Ndios.

¹⁰ Ta tɨ'ví ra natropa kuɔ'ɔn na ve'e kɔa, tɨ kɔndoso na sɨkɔn tɨJuan.

¹¹ Ta saá ní'i na sɨnɨ tɨJuan kánóo ña nɔɔ kɔ'ɔ tɨ taxi na ña nda'a ñálo'o, tɨ ñálo'o yó'o nɔtaxi ñá kɔ'ɔ yó'o nda'a si'í ñá.

¹² Ta naxíka xí'in tɨJuan kɨxɔɔ na ve'e kɔa, tɨ nɔkuiso na yíkí kɔñu ra, tɨ nɨxɔ'ɔn na sɔndúxun na ña. Ta saá kɨxɔɔ na nɔɔ yóo tɨJesús, tɨ ndɔtɔ'on na xí'in ra yukíɔ nɨndo'o tɨJuan.

Ñayó'o ká'ɔn xɔ'a tɨJesús kɨvɨ taxi ra xɨxi ɔ'on mɨl tɔa (Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Ta kɨvɨ xɨnɨ sɔ'o tɨJesús ña nɨndo'o tɨJuan, tɨ saá kɔe ra kuɔ'ɔn ra ini tón barco, tɨ nɨxɔɔ ra ñii xiiña nɔɔ ɔn kɔó nɨvi. Ta saá xɨnɨ sɔ'o nɨvi mí kuɔ'ɔn tɨJesús, tɨ kɔe na kuɔ'ɔn xá'á na sɔtɔ ra.

¹⁴ Tá nɔɔ tɨJesús tón barco, tɨ xɨnɨ ra kuɔ'a ní nɨvi, tɨ kúndá'ví ní ini ra xɨni ra na, tɨ sɔnda'a ra nɨvi na ndeé ndó'o.

¹⁵ Ta xa nɨkuuaa ní kúu ña, tɨ saá nɨtɔndaɔ yatin uxu ɔvɨ naxíka xí'in ra, tɨ nɨkɔ'ɔn na xí'in ra:

—Tata, nɔɔ ndóo yó vɨchí ní, tɨ nɨkuuaa ní kúu ña vitin. Vɔ'a ti'ví ún ndi'i nɨvi yó'o ná kɔ'ɔn na ñoo válí yatin ña ndukú na sata na ña kuxu na —káchí naxíka xí'in ra.

¹⁶ Ta ndɔkuiin tɨJesús, nɨkɔ'ɔn ra xí'in naxíka xí'in ra:

—On vása xɨnɨ ñó'ó kɔ'ɔn na. Mji ndó taxi kuxu na —káchí ra.

¹⁷ Ta nɨkɔ'ɔn na saá:

—On kɔó kuɔ'a ñaxíxi. Yóo kuiti ɔ'on sɨtɔ vɔ'a tɨ ɔvɨ kúu tiɔká.

¹⁸ Ta nɨkɔ'ɔn tɨJesús saá xí'in na:

—Taxi ndó ña yóo nda'a j.

¹⁹ Ta saá nɨkɔ'ɔn ra xí'in nɨvi kundɔo ndi'i na nɔɔ yita síi. Ta kɨ'in ra ɔ'on sɨtɔ vɔ'a xí'in ɔvɨ tiɔká, tɨ xɨto ndaa ra ñoyívi nɨno, tɨ nɨkɔ'ɔn ra, káchí ra:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta tɨ'ví ra sɨtɔ vɔ'a, tɨ taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, tɨ nayó'o nɔtaxi na ña nda'a ndi'i nɨvi na ndóo yó'o.

²⁰ Ta nɔni ña xɨxi ndi'i nɨvi ndɔ nɨxɔa ini na. Tá ndi'i xɨxi na, tɨ naxíka xí'in tɨJesús sɔkutú na uxu ɔvɨ chikiva xí'in ña kɨndɔo ndoso, chi nɨ-kundeé nanɨvi kuxu ndi'i na ña.

²¹ Ta ndi'i na xɨxi yó'o xɨkuu na ñii ɔ'on mɨl tɔa, xí'in inkɔ kuɔ'a ní nás'í xí'in kuɔ'a ní naválí.

Ñayó'o ká'ɔn xɔ'a tɨJesús ña xíka ra nɔɔ mɨni (Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

²² Ta saá tɨJesús xɔ'nda chiño ra nɔɔ naxíka xí'in

ra ña ndaa na tón barco ta ko'on si'na na noo ra nda inká xiiña noo m̄ini, saá chí n̄indo ra ndayi ra ndi'i n̄ivi.

23 Tá ndi'i n̄indayi ra n̄ivi, ta ndaa ra kuá'an ra yuku noo ka'an ra xí'in Ndios. Ta saá n̄iketá ño'o ta k̄unaa, ta yoo mató'ón ra yuku yó'o,

24 ta tón barco kánoo nó ma'ño m̄ini. N̄i-kuchiño ko'on ka nó chi ndeé ní káni tach̄i xí'in takuii ta sakuiko ní ña tón barco.

25 Ta xa yatin kóni t̄ivi kúu ña,* ta taJesús xíka xá'á ra noo takuii vaxi ra noo kánoo tón barco.

26 Tá x̄ini naxíka xí'in ra ndí xíka ra noo m̄ini, ta saá n̄iyi'ví ní na, ta xí'in ndi'i ndeé na n̄ika'an na:

—iÑii ñi'ná kúu ñakaa!
—káchí ra.

27 Ta saá kama n̄ika'an taJesús xí'in na:

—On kundi'i ini ndó, chi yi'j va kúu i. On kuyi'ví ndó —káchí taJesús xí'in na.

28 Ta n̄ika'an taPedro, káchí ra saá:

—Tata, tá ndixa yó'o kúu ún, ta ka'nda chiño ún noo i ta ná kundoso i noo takuii ta xaa i noo ún.

29 —Na'a —káchí taJesús xí'in ra.

Ta taPedro noo ra tón barco, ta k̄ixá'á ra xíka xá'á ra noo takuii ña xaa ra noo taJesús.

30 Ta x̄ini ra ndeé ní vaxi tach̄i, ta n̄iyi'ví ní ra, ta k̄ixá'á ra kuá'an n̄iketá ra ini m̄ini, ta xí'in ndi'i ndeé ra n̄ika'an ra:

—Tata, ¡sakaku ún yi'j!
—káchí ra.

31 Ta taJesús x̄andik̄on sanakaa ra nda'a ra, ta t̄in ra taPedro, ta n̄ika'an ra xí'in ra:

—iTaa ta lo'o ní kándixa ini yi'j kúu yó'ó! ¿Ndachun xíka ini ún, ta on vása kándixa ún yi'j chindeé j yó'ó?

32 Ta saá ndaa na tón barco, ta n̄iyaa tach̄i.

33 Ta na ñó'o ini tón barco x̄ikuxítí na noo taJesús, ta k̄isa to'ó na ra, n̄ika'an na saá xí'in ra:

—iNdixa yó'ó kúu ún Sa'ya Ndios! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús k̄ivi sanda'a ra n̄ivi ñoo Genesaret

(Mr. 6:53-56)

34 N̄iya'a na m̄ini ta n̄ixaa na inká xiiña, ta noo na tón barco ñoo Genesaret.

35 Ta n̄akoni nan̄ivi ñoo yó'o yu kúu taJesús, ta saá t̄i'ví na n̄ivi ndato'on na xí'in inká na ñoo yatin ña k̄ixaa taJesús. Ta nayó'o k̄ixaa na xí'in na ndeé ndó'o noo ra.

36 Ta x̄aku ndá'ví na noo ra ña taxi ra tondaa nda'a na ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta ndi'i n̄ivi na n̄itondaa nda'a ña'á nduvá'a na.

15

Ñayó'o ká'an yu kúu n̄ivi na yakua noo Ndios

(Mr. 7:1-23)

1 Ta sava nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios k̄ixi na ñoo Jerusalén, ta

* 14:25 Ña cuarta vigilia nákaa ña t̄ixin kaa un̄i xí'in kaa iño xitaan.

kixaa na noo taJesus, ta nindaqa to'on na ra:

2 —¿Ndachun yá'a ndoso naxíka xí'in ún noo ña saná'a naxij síkuá yó xina'á? Chi on vása ndá'á na ta xíxi na —káchí na xí'in taJesus.

3 Ta ndakuijn taJesus, nika'an ra saá xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndachun yá'a ndoso ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, ta kisa ndivi ndó ña saná'a naxij síkuá ndó xina'á?

4 Chi Ndios nika'an ra, kachí ra saá: “Kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó”, ta “Xíni ñó'ó kivi ndi'i nivi na kándiva'a xí'in yivá na án xí'in si'í na”, kachí Ndios.

5 Ta ndó'ó, saná'a ndó kachí ndó yóo yichí ka'an ñii ta xí'in yivá ra ta xí'in si'í ra, kachí ra saá: “On kúchiñoj chindeéj ndó'ó, saá chi xa nika'anj taxi ndi'i ña kómij nda'a Ndios”, kachí ra.

6 Ta xa'a ña ká'an ra ñayó'o kachí ña saá: On vása xíni ñó'ó ka kasa to'ó ra yivá ra, ta on vása xíni ñó'ó ka kasa to'ó ra si'í ra. Ta saá chíkaa nino ndó to'on Ndios xa'a ña ndíkon ndó yichí mji ndó.

7 ¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaqa kúu to'on Ndios ña ñitaa taprofeta Isaías xa'a ndó kujya xina'á, ña kachí saá:

8 Nivi yó'o kisa to'ó na yijí xí'in ndasaá kuiti to'on kée yu'u na,

ta nima na xíka ní yóo ña nooj, chi on vása

ndino'o ini na kisa to'ó na yijí.

9 Ta nda maní kisa to'ó na yijí,

chi saná'a na nivi ña kúu ndayí mji na, ta on vása saná'a na nivi ña xá'nda chiñoj noo na, kachí Ndios —kachí taJesus xí'in nafariseo ta xí'in na saná'a ndayí.

10 Ta taJesus kana ra nivi vaxi na noo ra, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Konj so'o ndó, ta kundaa ini ndó ña ka'an j xí'in ndó.

11 Ña xíxi nivi ta ña kí'vi yu'u na, ta on vása ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios. Ta to'on ña on vá'a vaxi yu'u nivi, ta ñayó'o ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios —kachí taJesus xí'in na.

12 Ta naxíka xí'in ra kixaa na noo ra, ta nindaqa to'on na ra:

—¿Án xíni ún ña nisaq ní nafariseo ña xíni so'o na to'on ña nika'an ún xí'in na?

13 Ta ndakuijn ra:

—Ndatán yóo ku'u ña on vása ní-chi'i Yivá yó Ndios, ta xíni ñó'ó to'on ndi'i ra ña, saá yóo nafariseo yó'o.

14 Ta saá on kani sinj ndó xa'a na. Ndatán yóo nakuáá tijn na nda'a inka nakuáá ku'a'an na yichí, saá yóo nayó'o. Tá ñii takuáá tijn ra nda'a inka takuáá ku'a'an na yichí, ndiovi ra saá koyo ta'vi.

15 Ta ndakuijn taPedro, nika'an ra, kachí ra saá:

—Nandaxin ún noo ndi cuento saná'a ún xa'a ña

ndasaá nduu n̄ivi na yaḱuaḱu ḱoḱo Ndios.

16 Ta n̄iḱa'ḱan taḱJesus x̄i'in na:

—¿Án ñii k̄i'va ndatán yóo ink̄a n̄ivi, saá yóo ndó'ó?

¿Án ta'án kundaa ini ndó?

17 Ndi'i ña x̄ixi n̄ivi k̄i'vi ña yu'u na ta x̄aa ña t̄ixin na, ta saá yá'a ña x̄it̄a ña.

18 Ta t̄o'on ña ɔn vá'a vaḱi ña yu'u na chi káku ña n̄ima na, ta ñayó'o ndása ña nduu n̄ivi na yaḱuaḱu ḱoḱo Ndios.

19 Chi ndi'i ña ɔn vá'a xáni ini n̄ivi káku ña n̄ima na. Ta chínda'á ña na ke'é na ndi'i saá ḱoḱo ña ɔn vá'a, ña kúu ña x̄a'ni na ink̄a n̄ivi, x̄i'in ña k̄i'vi t̄aa kuachi ñoyívi x̄i'in ink̄a ña'a ña ɔn s̄iví kúu ñásí'í ra, án k̄i'vi ña'a kuachi ñoyívi x̄i'in t̄aa t̄aa ɔn s̄iví kúu ȳi ñá, x̄i'in ndi'i ink̄a ḱoḱo ñakini ña ke'é n̄ivi x̄i'in ink̄a ña'a án t̄aa. Ta ink̄a ña ɔn vá'a ke'é na kúu ña k̄isa kuí'ná na, x̄i'in ña ká'ḱan na ñavatá, x̄i'in ña kándiva'a na x̄i'in ink̄a n̄ivi.

20 Ndi'i ñayó'o kúu ña ndása ña nduu n̄ivi na yaḱuaḱu ḱoḱo Ndios. Tá ña ɔn vása ndá'á n̄ivi ña kuxu na, ñayó'o ɔn vása ndása ña nduu na n̄ivi yaḱuaḱu ḱoḱo Ndios —káchí taḱJesus.

Ñayó'o ká'ḱan x̄a'a ñii ña'a

ñá k̄ixi x̄i'ká

ta k̄andixa ñá taḱJesus

(Mr. 7:24-30)

21 Ta kee taḱJesus x̄i'in

naxíka x̄i'in ra, ta kuḱa'ḱan na

ñii xiiña ḱoḱo yóo yatin ñoo Tiro x̄i'in Sidón.

22 Ta ñii ñáCanaán* vaḱi yatin ñá ḱoḱo kuḱa'ḱan ra, ta x̄i'in ndi'i ndee ñá n̄iḱa'ḱan ñá, káchí ñá si'a x̄i'in ra:

—Tata, sa'ya taDavid, j̄ná kundá'ví ini ún koni ún ȳi'í! Sa'ya j̄ ñálo'o ndee ní xó'vi ñá, chi kómí ñá n̄ima ndiva'a —káchí ñá.

23 Ta ɔn vása ní-ndakuijn taḱJesus nda ñii t̄o'on. Ta saá naxíka x̄i'in ra k̄ixaa na ḱoḱo ra, ta x̄aku ndá'ví na ḱoḱo ra:

—Ka'ḱan ún x̄i'in ñáyó'o ná k̄o'ɔn ñá, saá chi ndá'yi ní ñá vaḱi ñá s̄ata yó.

24 Ta n̄iḱa'ḱan taḱJesus:

—Ndios t̄i'ví ra ȳi'í vaḱi j̄ kuiti ḱoḱo ñañoo Israel, chi ndatán yóo ndikachi t̄i ndañó'ó ḱoḱo xito'o rí, saá yóo ñayó'o —káchí ra.

25 Ta ñáña'a yó'o n̄itondaa yatin ñá, ta x̄ikuxití ñá ḱoḱo taḱJesus, ta n̄iḱa'ḱan ñá x̄i'in ra:

—Tata, j̄chindee ún ȳi'í!

26 Ta ndakuijn ra, n̄iḱa'ḱan ra:

—ɔn vása va'a tava n̄ivi s̄it̄a va'a ña x̄ixi sa'ya na ta sakana na ña ḱoḱo t̄i ina kuxu rí ña.

27 Ta n̄iḱa'ḱan ñá x̄i'in ra, káchí ñá saá:

—Ndixa, Tata. Ta saá ni, t̄i ina x̄ixi rí ña ch̄achi kóyo yu'u mesa xito'o rí —káchí ñá.

28 Ta taḱJesus n̄iḱa'ḱan ra:

—Nana, kónó ní ch̄ikaa ún ña ndáa ini ún ȳi'í. Ta kasa

* 15:22 N̄ix̄ijo ñii xiiña x̄inaní Canaán x̄ina'á, ta n̄ivi na x̄it̄aku yó'o ɔn s̄iví najudío x̄ikuu na, ta nan̄ivi x̄ind̄o yó'o n̄ixaa na x̄ind̄o na ñii xiiña ḱoḱo nan̄i Fenicia yatin ñoo Tiro x̄i'in Sidón.

ndiviꝝ ña ndúkú ún noꝝ i
—káchí ra.

Ta ñálo'o sa'ya ñaña'a yó'o
mji hora yó'o nduṽa'a ñá.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sanda'a ra
kuá'a ní nivi na ndeé ndó'o*

²⁹ Ta saá taJesús kee ra
kuá'an ra yu'u mjni Galilea.
Ta ndaa ra ñii yuku ta xikoo
ra.

³⁰ Ta kuá'a ní nivi kixaa na
noꝝ ra, ta xí'in nayó'o kixaa
nivi na on kivi kaka xá'á,
nivi nakuáá, nivi nañí'í, nivi
na lavó nda'a, nivi na lavó
xa'a, xí'in inká na ndeé
ndó'o ndi'i saá noꝝ kue'e
kixaa na noꝝ taJesús. Ta
sanda'a ra ndi'i na ndeé
ndó'o yó'o.

³¹ Ta saá naka'nda ní ini
nivi xini na ndí na xikuu
nañí'í ká'an na, na xikuu na
lavó nda'a xí'in na lavó xa'a
nduṽa'a na, na xikuu na on
kivi kaka xá'á xika na, na
xikuu nakuáá xito na. Ta
ndi'i nivi kisa ká'no na ta
kisa to'ó na Ndios ta xá'nda
chiño noꝝ naIsrael.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi taxi ra xixi komi mil ta
(Mr. 8:1-10)*

³² Ta taJesús kana ra
naxíka xí'in ra vaxi na noꝝ
ra, ta nika'an ra xí'in na,
káchí ra saá:

—Kúnda'ví ní inij xini
nivi, chi xa unj kivi ndoo na
yó'o ta on koó ña kuxu na.
On xiinj ti'ví na no'ó na
koto kivi nduú na yichi, chi
xí'í ní na soko —káchí ra.

³³ Ta ndakuijn naxíka xí'in
ra:

—¿Míkíá sata yó sítá va'a
kuxu ndi'i nanivi, chi vichi
ní kaa yó'o?

³⁴ Ta nindaqa to'on taJesús
naxíka xí'in ra:

—¿Ndasaá sítá va'a kómí
ndó?

Ta ndakuijn na:

—Yóo uxá sítá va'a xí'in
lo'o tiaká válí.

³⁵ Ta saá nika'an ra xí'in
nivi kundoo ndi'i na noꝝ
ño'ó.

³⁶ Ta k'i'in ra uxá sítá va'a
xí'in lo'o tiaká, ta nika'an ra,
káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios,
táxa'vi ña'á ún taxi ún
ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sítá va'a yó'o,
ta ta'ví ra tiaká, ta taxi ra
ña nda'a naxíka xí'in ra, ta
nayó'o ntaxi na ña nda'a
nivi kuxu na.

³⁷ Ta nani ña xixi ndi'i
nivi nda nixaa ini na. Tá
ndi'i xixi na, ta naxíka
xí'in taJesús sakutú na
uxá chikiva sítá va'a xí'in
tiaká ña kindoo ndoso, chi
ni-kundeé nivi kuxu ndi'i na
ña.

³⁸ Ta ndi'i nivi na xixi
yó'o xikuu na komi mil ta
xí'in inká kuá'a ní násí'í xí'in
kuá'a ní naválí.

³⁹ Ta taJesús nika'an ra
nindaꝝi ra nivi yó'o ta
kuano'ó na, ta saá ndaa ra
tón barco, ta kuá'an ra ñii
xiiña nani ña Magdala.

16

*Ñayó'o ká'an xa'a na-
fariseo xí'in nasaduceo*

*kivi ndukú na ñii milagro ñoo
taJesús*

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

1 Ta nafariseo xí'in nasaduceo kixaa na ñoo taJesús. Ta kóni koto ndoso na ra, káchí na saá xí'in ra:

—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndi, tá ndixa Ndios tì'ví yó'ó.

2 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Tá ñikuaa, tá kukuá'á ñoo sakán ñiketá ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: "Va'a ní koo kivi taan."

3 Tá xitaan, tá kukuá'á ndi'i ñoo sakán vaxi kana ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vása va'a koo kivi vitin." ¡Nivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Xini va'a ndó ña kúu seña ña káchí ndasaá koo kivi, ta, ¿ndachun on vása kundaa ini ndó yukia kóni kachí ña xito ndó xí'in ña xini so'o ndó ké'éj vitin?

4 ¡Nivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá chi ndúkú ndó ñii milagro ñooj ña kandixa ndó tá taa tá kixi ñoo Ndios kúu j. Ta yi'i on ke'éj inká milagro ña koto ndó, chi va'a ka xini ñó'ó kundaa ini ndó ña ñindo'o taprofeta Jonás kuyá xina'á.

Ta saá kee taJesús ku'a'an ra xí'in naxíka xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a
levadura nafariseo*

(Mr. 8:14-21)

5 Ta ndaa na tón barco ta ku'a'an na ñiya'a na inká xiiña ñoo mñi, ta naxíka xí'in taJesús nandoso na kuni'i na sija va'a ko'on na.

6 Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Koto va'a ndó. On naki'in ndó levadura nafariseo xí'in nasaduceo.

7 Ta ñika'an naxíka xí'in ra xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ká'an ra saá xí'in yó chi on koó sija va'a ní'i yó.

8 Ta kundaa ini taJesús yukia ñika'an xí'in tá'an na, ta káchí ra saá xí'in na:

—Na on vása kándixa kúu ndó. ¿Ndachun ká'an xí'in tá'an ndó: "On koó sija va'a ní'i yó", káchí ndó?

9 ¿Án ta'an kundaa ini ndó? ¿Án nandoso ndó ña ta'víj o'on sija va'a xixi na o'on mil taa, ta ñindo'o ku'a'a ní ka chikiva sija va'a?

10 ¿Án nandoso ndó xa'a uxá sija va'a xixi na komi mil taa, ta ñindo'o ku'a'a ní ka chikiva sija va'a?

11 ¿Ndachun on vása kundaa ini ndó chi on sivi xa'a sija va'a kúu ña ká'an j xí'in ndó vitin? Koto va'a ndó, on naki'in ndó levadura nafariseo xí'in nasaduceo —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.

12 Ta saá kundaa ini na on sivi xa'a levadura ña ñó'o xí'in sija va'a kúu ña ká'an taJesús xa'a. Ta ña ká'an ra xa'a xí'in na kúu ña koto va'a na ñoo to'on ña sáná'a nafariseo xí'in nasaduceo.

*Ñayó'o ká'an xa'a
taPedro kivi ñika'an ra ndi
taJesús kúu Cristo ta tì'ví
Ndios sakaku ñivi ñoyivi yó'o*
(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

13 Ta kixaa taJesús ñii xiiña ñoo yóo yatin ñoo

Cesarea Filipino, ta n̄indaḡa to'on ra naxika xí'in ra:

—¿Yukía káchí n̄ivi xa'a i yu kúu i?

14 Ta ndakuin na, káchí na saá:

—Sava n̄ivi ká'an yó'ó kúu ún taJuan, ta sākuchu n̄ivi. Sava na ká'an yó'ó kúu ún ta profeta Elías. Ta inka na ká'an yó'ó kúu ún taJeremías án inka ta profeta ta xitaku xiná'a.

15 Ta n̄indaḡa to'on ra na:

—Ta m̄i ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu i?

16 Ta ndakuin taSimón Pedro, n̄ika'an ra:

—Yó'ó kúu Cristo, ta ta t̄i'vi Ndios sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o, ta kúu ún Sa'ya Ndios tatáku.

17 Ta n̄ika'an taJesus xí'in ra:

—Ñava'a ní ke'é Ndios xí'in ún, tata Simón, sa'ya taJonás, chi on s̄ivi n̄ivi kúu na saná'a yó'ó ñanda'a yó'o. Ta Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi n̄ino, kúu ta saná'a yó'ó.

18 Ndixa ká'an i xí'in ún, ta vitin sakunaní i yó'ó Pedro,* ta sata yuu yó'o† kasa va'a i ve'e ño'oi noo nakutá'an ndi'i n̄ivi na kandixa ȳi'i, ta nda ñii k̄ivi on ndi'i xa'a ña, chi ndee ña xá'ni n̄ivi, on kuchiño kundeé ka ña noo n̄ivi na kándixa ȳi'i, ta kutaku ndino'o na ndi'i saá k̄ivi.

19 Ta nataxi i nda'a ún llave ña nakuiná ún yé'é noo k̄i'vi nan̄ivi yich̄i noo xá'nda chiño Ndios. Ta Ndios taxi ra

nda'yí nda'a ún ña ka'an ún yu kúu ñava'a ta yu kúu ña on vá'a ke'é n̄ivi ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú ra xí'in ún xa'a ndi'i ñayó'o —káchí ra xí'in taPedro.

20 Ta taJesus n̄ika'an ra xí'in na:

—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii n̄ivi ndí ȳi'i kúu Cristo, ta ta t̄i'vi Ndios sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus ndát'o'on ra ña ka'ni na ra

(Mr. 8:31-9:1; Lc. 9:22-27)

21 Nda k̄ivi yó'o k̄ixá'a taJesus ndát'o'on ra xí'in naxika xí'in ra ndí x̄ini ñó'ó ko'on ra ñoo Jerusalén. Ta ñoo yó'o naxikua'a noo najudío, xí'in na saná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu saxo'vi ní na ra. Ta ka'ni na ra, ta k̄ivi un̄i nataku ra, kasa Ndios.

22 Ta saá taPedro ta va s̄in ña'a ra, ta k̄ixá'a ra n̄inaa ra xí'in taJesus xa'a ña n̄ika'an ra, ta taPedro n̄ika'an ra, káchí ra saá xí'in taJesus:

—¡Ná on taxi Ndios kundo'o ún ñayó'o, Tata! ¡Nda ñii k̄ivi on kundo'o ún saá!

23 Ta ndikó koo taJesus ta n̄ika'an ra xí'in taPedro, káchí ra saá:

—¡Kuta'a ún noo i, ñandiva'a ká'no! Ta yó'ó taPedro sási ún noo i ña on kasa ndivi i ña kóni Yivá i Ndios. On vása xá'ni ini ún ndatán xá'ni ini Ndios. Ta kuiti xá'ni ini ún ndatán xá'ni

* 16:18 To'on griego "petros" k̄ivi Pedro, kóni kachí ña: yuu lo'o. † 16:18 To'on griego "petra" kóni kachí ña: yuu ká'no.

ini n̄ivi —káchí t̄aJesús xí'in t̄aPedro.

²⁴ Ta n̄ika'an t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i n̄ivi na kóni kundikõn yí'i xíní ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini m̄i na, ta kusokó na tón cruz m̄i na[‡] ta kundikõn na satāj.

²⁵ Ndi'i n̄ivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta õn x̄in na xo'v̄i na xa'āj, ta nayó'o õn kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta n̄ivi na õn vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'ā ña kundikõn na yí'i, nayó'o kúu n̄ivi na kutaku xí'in j.

²⁶ Tá kómí n̄ivi ndi'i ñakuiká ñoyívi yó'o, ta õn vása táku ndino'o na nõo Ndios, ta nda man̄i kúu ña. Saá chí õn kuchiño na cha'vi na xí'in ndi'i ñakuiká kómí na xa'ā ña kutaku na xí'in Ndios.

²⁷ Ta yí'i, t̄a t̄a k̄ixi nõo Ndios, vaxi ñii k̄iv̄i ndikó j ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña livi yé'e Yivá j Ndios, ta kixaq̄ naángel xí'in j, ta saá cha'vi j ñii ñii n̄ivi xa'ā ndi'i ñava'a án ña õn vá'a ke'é na ñoyívi yó'o.

²⁸ Ndixa ká'an j xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku k̄a ndó ña kivi koni ndó yí'i, k̄iv̄i ndikó j ñoyívi yó'o ña ka'nda chiño j nõo ndi'i n̄ivi —káchí t̄aJesús xí'in na.

17

Ñayó'o ká'an xa'ā k̄iv̄i

*n̄ataxa t̄aJesús,
x̄ini un̄i taxíka xí'in ra
(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)*

¹ N̄iya'a ñño k̄iv̄i ta t̄aJesús n̄akaxin ra un̄i taxíka xí'in ra, t̄aPedro, t̄aJacobó xí'in t̄aJuan t̄a kúu ñani t̄aJacobó yó'o, ta ku'a'an na xí'in ra ñii yukú síkón.

² Ta kán x̄ini na nasama nõo t̄aJesús. Ndatán yé'e ño'o saá náye'e nõo ra. Ta nduyaa tikot̄o ra. Ndatán yóo ño'q̄ ña yé'e saá yóo tikot̄o ra.

³ Ta saá n̄it̄ivi t̄aMoisés xí'in t̄aElías, ndát̄o'on na xí'in t̄aJesús.

⁴ Ta n̄ika'an t̄aPedro xí'in t̄aJesús:

—Tata, va'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a ndi un̄i ti'a'va, ñii ña koo m̄i ún, ñii ña koo t̄aMoisés, ta ink̄a ña koo t̄aElías —káchí t̄aPedro xí'in ra.

⁵ Tá ká'an k̄a t̄aPedro, ta nõo ñii v̄ik̄o ña yé'e nda nõo ñíndichi ra xí'in nataa yó'o, ta n̄isa'vi ndi'i na t̄ixin v̄ik̄o. Ta t̄ixin v̄ik̄o yó'o k̄ixi t̄o'on ña n̄ika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya j, t̄a kí'vi ní ini j xíní j, ta kúsij ní ini j xíní j ra. Ta koni so'o va'a ndó t̄o'on ña ká'an ra —káchí Ndios.

⁶ Tá x̄ini so'o naxíka xí'in t̄aJesús t̄o'on yó'o, ta x̄ikundee ndi'i na nõo ño'q̄, ta n̄iyi'ví ní na.

[‡] 16:24 T̄o'on kusokó na tón cruz m̄i na kóni kachí ña: Xíní ñó'ó koo ti'va n̄ivi ña xo'v̄i na ta ndákuiti k̄iv̄i na xa'ā ña ndikõn na t̄aJesús.

7 Ta taJesús kixaa ra noo na, ta n̄t̄ondaa nda'a ra na, ta n̄ika'an ra saá xí'in na:

—Ndakoo ndó. Ta on kuyi'ví ndó.

8 Tá na un̄i yó'o nakoto ndaa na, ta nda ñii n̄ivi on koó ka ní-xini na, nda ñii laá kuiti taJesús ñ̄ndichi noo na.

9 Tá vaxi noo na yuk̄u yó'o, ta taJesús xa'nda chiño ra noo na, káchí ra saá xí'in na:

—On ndato'on ndó xí'in nda ñii n̄ivi ña sakán x̄ini ndó. Tá kixaa k̄ivi k̄ivi ta natakūj, saá kivi ndato'on ndó xí'in n̄ivi —káchí ra xí'in na.

10 Ta naxíka xí'in ra n̄indaqa to'on na taJesús, káchí na saá:

—¿Ndachun ká'an na sáná'a ndayí Ndios ndí si'na x̄ini ñó'ó kixi taElías, ta saá kixaa ta ta ti'ví Ndios sakaku ra n̄ivi ñoyívi yó'o? —káchí na.

11 Ta ndakuijn taJesús:

—Ndixa taElías si'na x̄ini ñó'ó kixaa ra, ta ndasa va'a ndi'ra ñ̄a'a.

12 Ta ȳi'j ká'an̄i xí'in ndó, xa k̄ixi taElías, ta on vása ní-nakon̄i n̄ivi ra, ta ke'é na xí'in ra ndi'ra ña on vá'a káchí ini m̄ji na. Ñii k̄i'va saxo'v̄i na tayó'o, saá saxo'v̄i na ȳi'j, ta ta k̄ixi noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

13 Ta saá kundaa ini naxíka xí'in ra ndí taJesús ká'an ra xa'a taJuan, ta sakuchu n̄ivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús k̄ivi sanda'a ra

ñii talo'o ta kómí níma ndiva'a

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

14 Ta kixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra noo nákutá'an ku'a ní n̄ivi, ta ñii ta kixaa yatin ra noo taJesús, ta x̄ikuxítí ra noo ra.

15 Ta n̄ika'an ra, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, kundá'ví ini ún koni ún talo'o sa'yāj. Saá chi ta x̄i'j ȳi'j kúu ra, ta ndeé ní kini xó'v̄i ra. Ku'a ní yich̄i náka ra noo x̄ixi ño'o, ta ku'a ní yich̄i náka ra ini takuií.

16 N̄ixa'an ra xí'in̄i noo naxíka xí'in ún, ta on vása ní-kuchiño na sanda'a na ra —káchí ra.

17 Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra xí'in n̄ivi:

—jN̄ivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on x̄iin ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá ka k̄ivi x̄ini ñó'ó kutakūj xí'in ndó? ¿Nda ama kundedé ini xí'in ndó? Ta vitin, va'a taxi ndó ná kixi talo'o yó'o noōj —káchí ra.

18 Ta kixaa talo'o ta taJesús xa'nda chiño ra noo níma ndiva'a ña kee ña. Ta ñanima ndiva'a yó'o kee ña, ta x̄andik̄on nduva'a talo'o.

19 Ta kixaa naxíka xí'in taJesús noo ra, ta n̄indaqa to'on se'é na ra:

—¿Ndachun on vása ní-kuchiño ndi tava ndi níma ndiva'a yó'o?

20 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra xí'in na:

—On vása ní-kuchiño ndó chi x̄ini ñó'ó kandixa ka ndó Ndios. Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, tá kandixa ndó

Ndios vará nda lo'o kuiti, ndatán yoo ndikijin mostaza lo'o ní ña, ta xa'a ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndeë ña ka'an ndó xí'in yuku ká'no ñíndichi yó'o: "Kuta'a ún yó'o ta ku'a'an ún inká xiiña kaq", kachí ndó, ta yuku ká'no ñíndichi yó'o kuta'a ña. Saá chi tá kándixa lo'o ndó Ndios, ta kuchiño ndó kasa ndivi ndó ndi'i ña'a.

²¹ Ta ñanímā ndiva'a tá'an ña xikomí talo'o yó'o, xini ñó'o koo so'on ndó ta ka'an ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndátō'on tuku ra xa'a ña kivi ra

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

²² Ta yoo taJesús xí'in naxíka xí'in ra estado Galilea, ta ñika'an ra xí'in na:

—Ñii kivi ña vaxi ñii ta nataxi ra yí'i, ta kúu ta ta kixi ñoo Ndios, nda'a ñivi.

²³ Ta nayó'o ka'ni na yí'i, ta tondaa kivi uní natakuj, kasa Ndios —káchí ra xí'in na.

Ta kúchuchú ní ini naxíka xí'in ra xini so'o na to'on yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi na s'ún ve'e ño'o ká'no

²⁴ Tá ñixaá taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum, ta na káya s'ún naní dracma xa'a ve'e ño'o ká'no kixaá na ñoo taPedro, ta ñindaqá to'on ña'a na:

—¿Án on vása chá'vi taMaestro s'ún xa'a ve'e ño'o ká'no?

²⁵ Ta ndakuijn taPedro, káchí ra saá:

—Chá'vi va ra ña —káchí ra.

Ta saá taPedro ñiki'vi ra ve'e, ta si'na ñika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Yukía xáni ini ún, Simón? Narey ñoyívi yó'o, ¿yo ñoo ñivi ndúkú na s'ún?

¿Án ndúkú na s'ún ñoo naño mji na, án ndúkú na s'ún ñoo ñivi na inká ñoo?

²⁶ Ta ndakuijn taPedro:

—Ndúkú na ña ñoo ñivi na inká ñoo.

Ta ñika'an taJesús:

—Ta naño mji narey on vása chá'vi na.

²⁷ Ta saá ni, xa'a ña on sasaá yó na, va'a ka ku'a'an ún mji, ta sakana ún ini takuí yí'va ña kómí ka chiki'í ñoo ña satiin yu'u títiaká, ta títiaká tínoó tiin ún nakuiná ún yu'u rí, ta nani'ún ñii s'ún, ta ko'on ún ve'e ño'o ká'no, ta cha'vi ún xa'a yí'i xí'in xa'a mji ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

18

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu taká'no ka

ñoo xá'nda chiño Ndios

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

¹ Ta kixaá naxíka xí'in taJesús ñoo ra, ta ñindaqá to'on na ra:

—¿Yu kúu taká'no ka ñoo xá'nda chiño Ndios?

² Ta saá kana taJesús ñii talo'o, ta ñika'an ra

xí'in t̄alo'o yó'o kundichi ra ma'ño n̄o naxika xí'in ra.

³ Ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, tá on vása ndasa n̄ino xí'in m̄i ndó, tá on vása nduu ini ndó ndatán yóo ini naválí, ta on k̄ivi k̄'vi ndó n̄o xá'nda chiño Ndios.

⁴ Ta t̄a t̄a ndása lo'o xí'in m̄i, ndatán yóo t̄alo'o yó'o, ta t̄ayó'o kúu taká'no ka n̄o xá'nda chiño Ndios.

⁵ Ndi'i n̄ivi x̄a'a ña kándixa na ȳi', ta náki'in v̄a'a na naválí, kóni kachí ña saá, ndí ȳi' náki'in v̄a'a na —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an x̄a'a ña ȳiyo k̄'vi n̄ivi kuachi

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ Ta tuku n̄ika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Tá yóo nakuálí na ndik̄on ȳi', ta n̄ivi na chinda'á nakuálí yó'o k̄'vi na kuachi, ¡ndá'ví ní n̄ivi yó'o! V̄a'a ka si'na ink̄a n̄ivi ná katón na ñii ȳu ká'no s̄ik̄on nayó'o, ta sakana ña'á na n̄o kónó v̄a'a ini takuií, ña on chinda'á na nakuálí k̄'vi na kuachi.

⁷ ¡Ndá'ví ní n̄ivi ñoyívi yó'o!, saá chi ndi'i k̄ivi yóo ku'a ní ña on vá'a ña chinda'á n̄ivi k̄'vi na kuachi. ¡Ta ndá'ví ní ka n̄ivi na chinda'á ink̄a n̄ivi k̄'vi na kuachi!

⁸ "Tá ñii nda'a ndó án ñii x̄a'a ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuān k̄'vi ndó kuachi, ta saá v̄a'a ka kandoso ndó ña ta sakana ndó ña. Chi v̄a'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nda'a ndó án ñii laá x̄a'a

ndó, n̄o ña ko'on ndó xí'in ovi nda'a ndó ta xí'in ovi x̄a'a ndó ndaya n̄o x̄ixi ño'o ndi'i saá k̄ivi.

⁹ Tá ñii nduch̄u n̄o ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuān k̄'vi ndó kuachi, ta v̄a'a ka tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi v̄a'a ka kutaku ndó xí'in ñii laá nduch̄u n̄o ndó, n̄o ña ko'on ndó xí'in ovi nduch̄u n̄o ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndato'on x̄a'a ñii t̄indikachi ndaño'ó
(Lc. 15:3-7)

¹⁰ Ta ndato'on tuku taJesús ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Koto v̄a'a ndó ña on kani s̄ini ndó na on vása ndaya'ví kúu naválí yó'o. Ká'an̄i xí'in ndó, naángel na ndáa naválí yó'o ndóo na ndi'i saá k̄ivi xí'in Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi n̄ino.

¹¹ Saá chi ȳi', t̄a t̄a k̄ixi n̄o Ndios, k̄ixaa i ñoyívi yó'o sakaku i n̄ivi na ndaño'ó.

¹² '¿Yukía xáni ini ndó? Tá yóo ñii t̄a kómí ra ñii ciento ndikachi sana ra, ta ñii rí ndaño'ó, ta saá, ¿án on sandakoo ra tí kom̄i s̄iko x̄a'on kom̄i kundoo m̄i rí yuku, ta ko'on ra nandukú ra tí ndaño'ó?

¹³ Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, tá naní'i ra rí, ta kusij ní ka ini ra x̄a'a tí naní'i ra n̄o ndi'i ink̄a tí kom̄i s̄iko x̄a'on kom̄i sana ra.

¹⁴ Ndátán yóo t̄a ndáa ndikachi, saá yóo Yivá yóo Ndios, ta yóo ñoyívi n̄ino.

On xijin ra ndañó'ó nda ñii nivi noq ra —káchí tãJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kasa ká'no ini nivi xaq'á natá'an na

(Lc. 17:3)

¹⁵ Ta tuku nika'an tãJesús xí'in na:

—Tá yóo ñii tãtá'an ún, ta ke'é ra ña on vá'a xí'in ún, ta xini ñó'ó ko'on mató'on ún ka'an ún xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ún. Tá tayó'o chikaá so'o ra ña ká'an ún, ta ndikó ini ra xaq'á ña on vá'a ke'é ra, ta saá tuku nakoo va'a ra xí'in ún ta nakoo va'a ra xí'in Ndios.

¹⁶ Tá tayó'o on xijin ra koni so'o ra ña ká'an ún, ta saá kana ún ñii án ovi nivi ko'on na xí'in ún, ta noq nayó'o ka'an tuku ún xí'in ra. Ta saá kasa ndivi ún to'on Ndios, ña káchí ndi xini ñó'ó ovi án uní nivi na ndakuijn kasa ndaa xaq'á kuachi.

¹⁷ Ta saá ni, tá tayó'o on xijin ra koni so'o ra ña ká'an uní ndó xí'in ra, ta saá ndato'on ndó xí'in na ve'e ño'o yukía ke'é ra. Tá on xijin ra koni so'o ra ña ká'an na ve'e ño'o, ta ke'é ndó xí'in tayó'o ndatán yóo ña ké'é ndó xí'in ta on vása kándixa Ndios, án ndatán yóo ña ké'é ndó xí'in ñii tã tã káya s'i'ún xaq'á nagobierno ñoo Roma, saá ke'é ndó xí'in tayó'o.

¹⁸ 'Ta Ndios taxi ra ndayí nda'a ndó ña ka'an ndó yu kúu ñava'a ta yu kúu ña on vá'a ke'é nivi ñoyívi yó'o. Ta

saá koo yu'ú ra xí'in ndó xaq'á ndi'i ñayó'o.

¹⁹ 'Ta ká'an i xí'in ndó, tá yóo yu'ú ovi ndó ñoyívi yó'o xaq'á ña ndukú ndó noq Ndios, ta saá Yivá i tã yóo ñoyívi njino kasa ndivi ra ña.

²⁰ Saá chi noq nákutá'an ovi án uní na ndikon sata i ta ká'an na xí'in i, ta yi'í yóo i xí'in nayó'o —káchí tãJesús.

²¹ Ta saá tãPedro nitondaá yatin ra noq tãJesús, ta njindaqa to'on ña'a ra:

—Tata, ¿ndasaá yichi xini ñó'ó kasa ká'no ini i xaq'á tã tã ké'é ña on vá'a xí'in i? ¿Án va'a anda uxá yichi kasa ká'no ini i xaq'á ra?

²² Ta ndakuijn tãJesús:

—On vása ká'an i xí'in ún anda uxá yichi kasa ká'no ini ún xaq'á ra, ká'an i xí'in ún anda uní siko uxu yichi uxá, saá kasa ká'no ini ún xaq'á ra.

Cuento yó'o ndato'on xaq'á ovi tãa níká

²³ Ta ndato'on tãJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Ndátán yóo ñii tarey kóni ra ndasa va'a ra kuenda xí'in na kisa chiño noq ra, saá yóo noq xá'nda chiño Ndios.

²⁴ Ta yóo ñii tã tã kisa chiño noq tarey, ta níká ra noq tarey uxu mil s'i'ún naní talento.* Ta kivi kixá'á tarey ndása va'a ra kuenda, ta nivi kixaa na xí'in tã níká yó'o.

²⁵ Ta on vása ní-kuchiño taxa'vi ra s'i'ún tarey, ta saá xá'nda chiño tarey ña siko na ra kuu ra esclavo, ndátán kasa chiño kití saá

* 18:24 Ñii talento kúu s'i'ún ña kúu ya'vi ñii tã tã kisa chiño xaq'on kuija.

kasa chiño ra nõõ xito'o ra. Ta xã'nda chiño tuku tarey ña sîkó na ñásí'í ra xí'in sa'ya ra, xí'in ndi'i ña kómí ra ña cha'vi ra ndi'i ña níká ra.

²⁶ Ta saá tã kisa chiño yó'o xikuxítí ra ta xaku ndá'ví ra nõõ tarey, káchí ra saá: "Tata, kundá'ví ini ún koni ún yí'í, ta saá cha'vi ndi'í sî'ún ña níká i nda'a ún."

²⁷ Ta saá kundá'ví ini tarey xini ra tayó'o, ta kisa ká'no ini ra xã'a ña níká ra, ta taxi ra ndayí kuã'an ndíka tayó'o.

²⁸ Ta saá tã kisa chiño yó'o kee ra kuã'an ra, ta yichí nakutá'an ra xí'in inkã tãtá'an mji ra tã níká nõõ ra ñii ciento sî'ún válí ñaní denario.† Ta tñin ra sîkõn tã níká lo'o yó'o nõõ ra ta kixá'á ra sakuá'na ña'á ra, káchí ra saá xí'in ra: "¡Cha'vi yí'í vitin ña níká ún nõõ i!"

²⁹ Ta saá tãtá'an ra tã níká lo'o yó'o xikuxítí ra ta xaku ndá'ví ra nõõ ra, ta káchí ra saá: "Kundá'ví ini ún koni ún yí'í, ta cha'vi ndi'í ña níká i nda'a ún."

³⁰ Ta ñi-xiin ra kundati ra. Ta saá chikaã ra tã níká lo'o yó'o nõõ ra ini ve'e kãã anda cha'vi ra ndi'i ña níká ra.

³¹ Ta inkã na kisa chiño nõõ tarey xini na ña ndó'o tã níká lo'o, ta kúchuchú ní ini na, ta ñixã'an na ndãto'on na xí'in tarey ndi'i ña xini na ndó'o tã níká lo'o yó'o.

³² Ta saá tarey kãna ra tã

kisa ká'no ini ra xã'a yó'o, ta kixãã ra nõõ ra, ta tarey ñikã'an ra xí'in ra, káchí ra saá: "¡Yó'ó tãa ndiva'a kúu ún! Kisa ká'no ini i xã'a ndi'i ña níká ún nõõ i, chí xaku ndá'ví ún nõõ i."

³³ Ñii k'i'va ndãtãn kisa ká'no ini i xã'a ún, saá xini ñó'ó kasa ká'no ini ún xã'a tãtá'an ún tã níká lo'o nõõ ún."

³⁴ Ta tarey ñisãã ní ini ra, ta chikaã ra tayó'o ini ve'e kãã, ta xã'nda chiño ra ña saxõ'vi ña'á na anda kixãã kivi ña cha'vi ndi'i ra ña níká ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí tãJesús.

³⁵ Ta tuku káchí tãJesús saá:

—Ndãtãn ke'é tarey yó'o, ñii k'i'va saá ke'é Yivá i Ndios xí'in ndó, tá õn xini ndó kasa ká'no ndino'o ini ndó xã'a natá'an ndó.

19

Ñayó'o ká'an xã'a tãJesús kivi saná'a ra ña õn vá'a sandakoo va'a tã ñásí'í ra

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

¹ Ta ndi'i ñikã'an tãJesús xí'in na, ta saá kee ra estado Galilea ta kuã'an ra estado Judea ña nákaã inkã tá'vi yu'u yuta Jordán.

² Ta kuã'a ní ñivi xindikõn na satã ra, ta sanda'a ra na ndeé ndó'o.

³ Ta sava nafariseo kixãã na nõõ ra ña koto ndoso ña'á na, ta ñikã'an na xí'in ra:

† 18:28 Ñii denario kúu sî'ún ña kúu ya'vi ñii tã tã kisa chiño ñii kivi.

—¿An yóo yichí ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra xa'a ña káchí ini mji ra?

⁴ Ta ndakuijn tajesús, káchí ra saá:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios ña ká'an xa'a kivi kisa va'a Ndios ñoyivi yó'o? Chi Ndios kisa va'a ra ñii taa xí'in ñii ña'a.

⁵ Ta nika'an Ndios: “Xa'a ñayó'o ñii taa sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra si'í ra ña tonda'a ra xí'in ñásí'í ra, ta na ovi yó'o nduu na ñii ñivi”, káchí to'on Ndios.

⁶ Ta saá, on sivi ka ovi ñivi kúu na, saá chi ñii ñivi kúu na noo Ndios. Ta ñivi na sanakutá'an Ndios, nda ñii inká ñivi on vá'a sata'vi tá'an na nayó'o —káchí tajesús xí'in na.

⁷ Ta ñindaká to'on nariseo tajesús:

—Ta saá, ¿ndachun taxi ta Moisés ndayi nda'a taa ña kasa va'a ra tutu xa'a ña sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ka'an ra ndayi ra ña ko'on ña?

⁸ Ta ndakuijn tajesús:

—Ta Moisés taxi ra ndayi ña sandakoo va'a nataa ñásí'í na chi ndó'o najudío ñi-xiin ndó chika ndó to'on Ndios ini ndó. Chi xina'a kivi kixá'a ñoyivi on vása ní-chitóni Ndios sandakoo va'a taa ñásí'í ra.

⁹ Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, tá ñii ña'a ña yóo yij ta on vása ní-ki'vi ña kuachi xí'in inká taa, ta yij ña on koó yichí kómí ra sandakoo va'a ra ña. Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kivi ra kuachi

xí'in ñásí'í ra ñaovi. Ta taa taa tonda'a xí'in ñaña'a ña ñindoo, kisa yij ña, ta tayó'o kivi ra kuachi xí'in ña, chi ñásí'í tanó kúu ña noo Ndios —káchí tajesús xí'in nafariseo.

¹⁰ Ta naxika xí'in ra nika'an na, káchí na saá xí'in tajesús:

—Tá on koó yichí sandakoo va'a taa ñásí'í ra, ta va'a ka on tonda'a ra.

¹¹ Ta ndakuijn tajesús, káchí ra saá:

—Yóo ñivi na on kivi naki'in to'on yó'o. Ta ndasaá kuiti ñivi na chindee Ndios kuchiño naki'in va'a to'on yó'o.

¹² Yóo taa taa on vása tonda'a chi saá kaku ra. Yóo inká taa taa on kuchiño koni ñó'o ra ña'a, saá chi xa'nda na ra ña on koni ñó'o ka ra ña'a. Ta yóo inká taa taa chika ini on tonda'a, saá chi kóni ra kasa chiño ra noo Ndios. Ndi'i taa taa va'a kuchiño naki'in to'on yó'o, xini ñó'o kasa ndivi ra ña —káchí tajesús.

Ñayó'o ká'an xa'a tajesús kivi chinoo ra nda'a ra siní naváli

(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

¹³ Ta kixa ñivi xí'in naváli noo yóo tajesús ña chinoo ra nda'a ra siní na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na. Ta naxika xí'in ra nika'an na xí'in ñivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in naváli yó'o —káchí na.

¹⁴ Ta nika'an tajesús saá:

—Taxi ndó naváli ná kixi na noo, on kasi ndó noo

na ña kixi na, chi ñivi na ndíkõn yichì nõõ xá'nda chiño Ndios, ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo na.

¹⁵ Ta chinóo ra nda'a ra sijnì naválí yó'o, ta saá kẹe ra kuạ'an ra inkạ xiiña.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa takuiká ní

(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶ Ta ñii taa kixaa ra nõõ tạJesus, ta ñikạ'an ra, káchì ra saá:

—Tata maestro, taa va'a ini kúu ún, ¿ndá chiño va'a xini ñó'ó ke'é jì, ta taxi Ndios ña kutaku jì xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

¹⁷ Ta ndakuijn tạJesus:

—¿Ndachun ká'an ún yi'jì kúu taa va'a ini? Saá chi õn koó nda ñii ñivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu taa va'a ndino'o ini. Tá kóni ún kutaku ún xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xini ñó'ó kasa ndivi ún ndayí ra.

¹⁸ Ta saá ñindakạ to'on tayó'o tạJesus, káchì ra:

—¿Ndá ndayí xini ñó'ó kasa ndivi jì? —káchì ra.

Ta ndakuijn tạJesus;

—On ka'ni ún ñivi, õn kivi ún kuachì ñoyivi xí'in inkạ ña'a ña õn sivi kúu ñási'í ún, õn kasa kui'ná ún ña kómì ñivi, õn ka'an ún ñavatá xa'a inkạ ñivi,

¹⁹ ta kasa to'ó ún yivá ún, ta kasa to'ó ún si'í ún, ta ñii kiva ndatán kivi ini ún xini ún xí'in mji ún, saá kuki'vi ini ún kóni ún natá'an ún —káchì tạJesus xí'in ra.

²⁰ Ta saá ndakuijn tayó'o, ñikạ'an ra xí'in tạJesus:

—Yi'jì nda lo'o jì kisa ndivi jì ndi'i saá ndayí yó'o. ¿Án yóo inkạ chiño kumanì kasa ndivi jì? —káchì ra.

²¹ Ta ndakuijn tạJesus:

—Tá kóni ún kuu ún taa va'a ndino'o ini, ta kuạ'an ún siko ún ndi'i ñakuiká kómì ún, ta saní'í ún sivi ún nda'a nandá'ví. Ta saá kukomì ún ñakuiká ndino'o xí'in Ndios ñoyivi ñino. Tá ndi'í ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikõn ún yi'jì —káchì tạJesus xí'in ra.

²² Ta xini so'o tayó'o ña ñikạ'an tạJesus, ta kúchuchú ní ini ra, ta kẹe ra kuạ'an ra, saá chi kuạ'a ní ñakuiká kómì ra.

²³ Ta ñikạ'an tạJesus xí'in naxika xí'in ra, káchì ra saá:

—Ndixa ká'an jì xí'in ndó, yo'vi ní kivi nakuiká yichì nõõ xá'nda chiño Ndios.

²⁴ Tuku ká'an jì xí'in ndó, vará yo'vi ní tá kuchiño ñii tícamello ya'a rí yavi xa'a tükú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuiká yé'é ña kivi ra yichì nõõ xá'nda chiño Ndios —káchì tạJesus xí'in na.

²⁵ Ta naxika xí'in ra xini so'o na ña ñikạ'an tạJesus, ta ñaka'nda ní ini na, ta ñindakạ to'on na ra:

—Tá yo'vi ní kivi nakuiká yichì Ndios, ta, ¿yu kuu ñivi kuchiño kivi yichì Ndios ta kundoo na xí'in ra?

²⁶ Ta tạJesus xito ra nõõ na, ta ñikạ'an ra xí'in na:

—Ñivi õn kuchiño na sakaku xí'in mji na, ñii laá Ndios kuu taa kuchiño sakaku ña'a. Ndios kuchiño

20

kasa ndivi ra ndi'i chiño. Qn koó ña yo'vi noo Ndios.

27 Ta nika'an ta Pedro xí'in ra:

—Ta mji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndikon ndi satá ún. ¿Yu kúu ñava'a naki'in ndi xa'a ñayó'o? —káchí ra.

28 Ta nika'an ta Jesús xí'in na:

—Ndixa ká'anj xí'in ndó, tá kixaa kivi ña nduxaa ñoyívi, ta yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kooj táyi ká'no tón livi ña ka'nda chiñoj, ta mji ndó na ndikon yi'i kundoo ndó uxu ovi táyi ná'no, ta ka'nda chiño ndó noo na uxu ovi ti'vi nivi nañoo Israel.

29 Ta ndi'i nivi na sandakoo ve'e na, án ñani na, án kiva na, án yivá na, án si'í na, án ñási'í na, án sa'ya na, án ño'o na, xa'a ña chikaa ini na ko'on na yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta nayó'o naki'in na ñava'a noo Ndios. Ñoyívi yó'o Ndios taxi ra nda'a na ku'a ní ka ñava'a, anda ñii ciento ñava'a xa'a ñii ñii ñava'a ña sandakoo na. Ta saá ñoyívi njino Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

30 Ta saá ku'a ní nivi nanó nduu na nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu na nivi nanó —káchí ta Jesús xí'in na.

Cuento yó'o ndato'on xa'a nivi na kisa chiño xí'in tíuva

1 Ta ndato'on ta Jesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Ndátan yoo ñii ta ta kómí ño'o, saá yoo yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta tayó'o kee ra ve'e ra xitaan ní, ta ku'a'an ra ndukú ra na kasa chiño xí'in ra noo ño'o noo nataan ra tón uva.

2 Ta naní'i ra nivi, ta nika'an ra xí'in na: “Cha'vi ndó'ó ñii si'un denario* tá ko'on ndó kasa chiño ndó kivi vitin noo ño'oj noo nataanj tón uva.” Ta saá ku'a'an na kasa chiño na.

3 Ta ka jin xitaan† tuku ku'a'an ra, ta xini ra sava nivi ndóo na noyá'vi chi on koó chiño kómí na.

4 Ta nika'an ra xí'in na: “Ko'on ndó kasa chiño ndó noo ño'oj noo nataanj tón uva, ta cha'vi ndó'ó ña kúu ya'vi ndó.” Ta saá ku'a'an na kasa chiño na noo ra.

5 Ta ka uxu ovi ta tuku ka unj xikuaa‡ tuku kee ra ku'a'an ra, ta naní'i ra nivi na kasa chiño noo ra.

6 Ta ka o'on xikuaa§ tuku kee ra ku'a'an ra, ta naní'i ra inká nivi na ndóo mji ta on koó chiño kómí na. Ta njindaká to'on ra na: “¿Ndachun ndivi ndaa ndóo mji ndó yó'o, ta on vása kisa chiño ndó?”

7 Ta ndakuijn na: “Chi nda ñii nivi on vása ní-ka'an

* 20:2 Ñii denario kúu si'un ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi. † 20:3 Ka jin xitaan naní ña ka unj noo nañoo Roma, chi ka noo noo nañoo Roma kúu ka uxá xitaan. ‡ 20:5 Ka uxu ovi ndivi naní ña ka jin noo nañoo Roma, ta ka unj xikuaa naní ña ka jin noo nañoo Roma. § 20:6 Ka o'on xikuaa naní ña ka uxu ñii noo nañoo Roma.

xí'in ndi kasa chiño ndi xí'in na." Ta saá nika'an ra xí'in na: "Ndó'ó ko'on ndó kasa chiño ndó noo ño'oj noo nataani tón uva, ta naki'in ndó ña kúu ya'vi ndó."

8 Tá xikuaa niketá ño'o kúu ña, ta ta xí'in ño'o noo kisa chiño na nika'an ra xí'in ta ndiso chiño noo na kisa chiño noo ra, káchí ra saá: "Kana ún na kisa chiño kixi na yó'o, ta cha'vi ún na. Si'na kixá'á ún cha'vi ún na niki'vi sondí'í, ta sandi'í ún cha'vi ún na si'na niki'vi kisa chiño."

9 Ta kixaa na niki'vi kisa chiño kaa o'on xikuaa, ta ñii ñii na naki'in na ñii s'i'ún denario.

10 Ta saá kixaa na niki'vi noo na xitaan ní kixá'á kisa chiño, ta nayó'o ndati na naki'in ka na s'i'ún. Ta ñii ñii nayó'o naki'in na ñii laá s'i'ún denario.

11 Ta kixá'á na ká'an kuáchí na noo ta ta xí'in ño'o noo kisa chiño na,

12 káchí na saá xí'in ra: "Nivi na kisa chiño ñii laá hora, ta naki'in na s'i'ún ñii ki'va ndatán yóo ña naki'in ndi'í na kisa chiño ndivi ndaa, ta ndeé ní kisa chiño ndi ta ñi'ni ní ní nixi'í ndi."

13 Ta ndakuin ta ta xí'in ño'o, káchí ra saá xí'in ñii tayó'o: "Tata migo, on vása ké'éj nda ñii ña on vá'a xí'in ún. ¿An on vása ní-kindoo yu'ú ún xí'in naki'in ún ñii s'i'ún denario?"

14 Va'a ná ki'in ún s'i'ún ún ta kuano'o ún vitin. Saá chi yi'í káchí ini'í cha'vi'í ñii

s'i'ún ta kisa chiño sondí'í ndatán yóo ña cha'vi'í yó'o.

15 ¿An on koó yichi kómij ke'éj ña kónij xí'in s'i'únij? ¿An kisa kuinj ini ún chi ta va'a ini kúuj xí'in nivi?," káchí ta xí'in ño'o xí'in ta kisa chiño noo ra.

16 Ta saá nivi nanoo nduu na nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu na nivi nanoo. Saá chi Ndios nákana ra ku'aa ní nivi, ta lo'o kuiti kúu na nakaxin ra —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndato'on ra xa'a ña kivi ra
(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

17 Ta ku'aa taJesús yichi ku'aa ndaa ñoo Jerusalén, ta ta'va sín ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

18 —Ta vitin ku'aa yó yichi ku'aa ndaa ñoo Jerusalén, ta ñii ta nataxi ra yi'í, ta kúu ta ta kixi noo Ndios, nda'a naná'no noo nasutu, xí'in nda'a na sáná'a ndayí Ndios. Ta nayó'o kachí na yi'í xini ñó'ó kivi'í,

19 ta nataxi na yi'í nda'a na on vása kúu najudío ka'ni na yi'í. Ta kusiki ní na yi'í, kuaku ndaa na yi'í, kani ní na yi'í xí'in kuártá, ta sondi'í ka'ni na yi'í nda'a tón cruz. Ta kivi uní naku'í —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a si'í taJacobo xí'in taJuan kivi ndukú ña ñii nav'a noo taJesús
(Mr. 10:35-45)

* 20:20 TaJacobo, inká kivi ra kúu Santiago.

20 Ta saá kixaa si'í taJacobó* xí'in taJuan, sa'ya taZebedeo kúu ra, ta kixaa ñá xí'in ovi sa'ya ñá noo taJesús, ta xikuxítí ñá chi ndukú ñá ñii ñava'a noo ra.

21 Ta nika'an taJesús xí'in ñá:

—¿Ndá ñava'a kóni ún ke'é i xí'in ún?, nana.

Ta ndakuijn ñá:

—Tata, kivi kixá'á ún ka'nda chiño ún ñoyívi, taxi ún ná koo ñii sa'ya i táyi tón kundichi sijn kua'á ún ta inká ra koo táyi tón kundichi sijn yitin ún.

22 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ovi sa'ya ñá:

—On vása kúndaq ini ndó yukia ndúkú ndó noo i xa'a mji ndó. ¿An ndixa kúndeé ndó xo'vi ní ndó ndatán xo'vi yi'i?

Ta ndakuijn na ovi yó'o:

—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in taJesús.

23 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa xo'vi ní ndó ñii ki'va ndatán xo'vi yi'i. Ta on kúchiño taxi i ndayí kundoo ndó táyi tón kuita sijn kua'á i xí'in sijn yitin i. Saá chi Yivá i Ndios kúu taa ta chitóni yu kúu ñivi kundoo táyi kán —káchí taJesús xí'in ovi tayó'o.

24 Ta xini so'o inká uxu naxíka xí'in taJesús yukia ndúkú ovi taa yó'o noo ra, ta kixá'á na nisaq ní na xini na ta ovi yó'o.

25 Ta taJesús kana ra vaxi ndi'i na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Xini ndó na ndiso chiño noo na ñoo inká xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mji na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo ñivi.

26 Ta mji ndó, on vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii taa kóni ra kuu ra taká'no noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó.

27 Tá ñii taa kóni ra kuu ra tanqó noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra tamozo noo ndó.

28 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kixi xa'a ña chin-deé i ñivi, ta on sivi xa'a ña chin-deé ñivi yi'i kúu ña kixi i. Ta taxi xí'in mji ña kivi i, ta xí'in ñayó'o cha'vi i ña va'a saña kua'a ní ñivi noo ndi'i ña on vá'a ndiso na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ovi takuáá
(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

29 Ta saá kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Jericó, kua'an na yichi, ta kua'a ní ñivi ndikon kua'an satá na.

30 Ta ndóo ovi takuáá yu'u yichi yó'o, ta xini so'o ra yá'a taJesús yichi, ta xí'in ndi'i ndeé ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata, sa'ya taDavid, ¡ná kundá'ví ini ún koni ún ndi'í! —káchí ra.

31 Ta ñivi na kua'an yichi nika'an na xí'in ra:

—¡Kasi ndó yu'u ndó! —káchí na.

Ta ni-chikaa so'o ovi takuáá ña nika'an na xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya taDavid, jná kundá'ví ini ún koni ún ndi'í! —káchí ra.

³² Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta kana ra ovi takuáá kixi ra noo ra, ta taJesús nindaká to'on ra takuáá yó'o:

—¿Yukía kóni ndó ke'éj xí'in ndó? —káchí ra.

³³ Ta ndakuin ovi takuáá, káchí ra saá:

—Tata, kóni ndi sanda'a ún nduchú noo ndi, ta va'a koto ndi —káchí ra.

³⁴ Ta kundá'ví ní ini taJesús xini ña'á ra, ta nitondaa nda'a ra nduchú noo ra. Ta xandikon nduva'a nduchú noo ovi ra saá, ta xa va'a xito ra, ta saá nakundikon ovi ra saá sata taJesús.

21

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi niki'vi ra ñoo Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

¹ Kivi kuá'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichi ña kuá'an ñoo Jerusalén, ta nixaa na ñoo Betfagé, ña nákaa noo xiki tón Olivo. Ta taJesús nika'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra,

² káchí ra saá:

—Kuá'an ndó ñoo ña xito ndaa ndó kaa. Tá nixaa ndó ñoo kaa, ta naní'i ndó ñii burra nó'ni rí, ta ñii sa'ya rí xí'in rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o.

³ Tá yóo nivi na ndaka to'on ndó'o: “¿Ndachun ndáxin ndó kití yó'o?”, kachí

na xí'in ndó, ta ndakuin ndó, kachí ndó saá xí'in na: “TaKá'no noo yó xini ñó'ó rí, tá ndi'i xini ñó'ó ra rí, ta kama ní nataxi ra rí nda'a ndó”, kachí ndó xí'in na —káchí taJesús.

⁴ Ta ndi'i ñayó'o nixiyo, chi saá xini ñó'ó kundivi ña nika'an Ndios xí'in taprofeta, chi taprofeta nitaa ra to'on ña káchí saá:

⁵ Ka'an ún xí'in ñañoo Jerusalén:*

“Koto ndó, taRey ñoo ndó vaxi ra noo ndó, ta ndá'ví ini kúu ra, yóso ra ñii burro, yóso ra ñii burro lo'o, sa'ya tí ndiso ñaveé”, káchí to'on Ndios.

⁶ Ta kuá'an ovi naxíka xí'in taJesús, ta kisa ndivi na chiño ndatan yóo ña nika'an taJesús xí'in na.

⁷ Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xí'in burra ta xí'in sa'ya rí. Ta chinóo na tikoto na sata rí, ta saá nakoso taJesús ta kuá'an ra yichi.

⁸ Ta kuá'a ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo yá'a ra kuá'an ra, ta sava nivi xa'nda na noo nda'a tón yiton ta chindoo na nó yichi ña ya'a ra sata nó, saá kisa to'ó na ra.

⁹ Ta nivi kuá'an si'na noo ra xí'in na ndikon kuá'an sata ra, ndeé ní kusi iní na, ta ká'an na, káchí na saá:

—¡Kasa ká'no yó Ndios xa'a sa'ya taDavid yó'o! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta ta kixaa xí'in

* 21:5 Inka kivi naní ñoo Jerusalén kúu Sion.

ndayí Ndios! ¡Ná kanóo síkón ñat'ó Ndios! —káchí ñivi na kuá'an xí'in taJesús.

¹⁰ Ta taJesús ñikí'vi ra ñoo Jerusalén, ta ndi'i nañoo yó'o ñii ñisiso na, ndáka to'on na ta ká'an na xí'in tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuijn ñivi na kuá'an xí'in taJesús:

—Tayó'o kúu taJesús, taprofeta ta kee ñoo Nazaret estado Galilea —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹² Ta ñikí'vi taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ra táva ndi'i ra na síkó xí'in na sáta ña kee na ko'on na. Ta sandiva ra mesa ñivi na sáma si'ún, ta xa'ta ra táyi na síkó tísata.

¹³ Ta ñiká'an ra xí'in ndi'i na:

—Saá káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á: “Ve'e i kunaní ña ve'e ñoo ko'on ñivi ña ka'an na xí'in i”, káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chí sanduu ndó ve'e yó'o ñii kavua nakuí'ná —káchí taJesús xí'in na.

¹⁴ Ta saá ñivi nakuáá xí'in ñivi na on kivi kaka kixaa na ñoo taJesús ve'e ño'o ká'no yó'o, ta sanda'a ra na.

¹⁵ Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no ñoo nasutu ñisaa ní na xini na taJesús, chí xini na ndi'i milagro ke'é ra, ta xini so'o

na ñiká'an navalí na yita ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, xí'in ndi'i ndee na káchí na saá:

—¡Kasa ká'no yó Ndios xa'a sa'ya taDavid yó'o!

¹⁶ Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no ñoo nasutu ñinda'ka to'on na taJesús:

—¿Án xini so'o ún yukia ká'an navalí yó'o?

Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Oon, xini so'o i ña ká'an na. Ta ndó'ó, ¿án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios, ñoo káchí ña saá?:

Ndios chitóni ra ka'an navalí ñat'ó xa'a ra.

Nda yu'u navalí xí'in yu'u navalí pá'a na chichín naki'in ra ñat'ó,

káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁷ Ta sandakoo taJesús naná'no yó'o ta kuá'an ra ñoo Betania, ñoo ñikisín ra ñii ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña sátavi chi'ña taJesús tón higo
(Mr. 11:12-14, 20-26)

¹⁸ Ta xitaan ní kúu ña, ta kee taJesús ñoo yó'o ndikó ra kuá'an ra ñoo Jerusalén, ta xí'i ní ra so'ko.

¹⁹ Ta xini ra ñii tón higo yatin yu'u yichi, ta ñixaa yatin ra ñoo ñíndichi nó, ta ñi-nani'i ra nda ñii kui'i nda'a nó. Nina yukú kuiti yóo nda'a nó. Ta saá ñiká'an ra xí'in tón higo yó'o, káchí ra saá:

—On koon ka kui'i nda'a ún nda ñii kivi ña va'xi —káchí ra.

Ta xandikōn niyichi tōn higo yó'o.

²⁰ Ta xini naxika xí'in ra yukia nindo'o tōn higo yó'o, ta naka'nda ní ini na, ta nindaqa to'on na taJesús:

—¿Ndachun kama ní niyichi tōn higo yó'o? —káchí na xí'in ra.

²¹ Ta ndakuijn taJesús:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta on vása xika ovi ini ndó, ta saá kuchiño kasa ndivi ndó ndatán yoo ña ke'éj xí'in tōn higo yó'o. Tá ka'an ndó, kachí ndó saá xí'in ñii xikj ká'no: "Kuta'a ún ta ko'on ún sakana xí'in mji ún noo mjni", ta saá koo ña.

²² Tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta naki'in ndó ndi'i ña ndukú ndó noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño (Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³ Ta kixaa taJesús ke'e ye'é ve'e ño'o ká'no ta sáná'a ra niyi, ta naxikuá'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kixaa na noo ra, ta nindaqa to'on na ra:

—¿Míkía kixi ndayí ke'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na xí'in ra.

²⁴⁻²⁵ Ta ndakuijn taJesús:

—Ta yi'i kóni i ndaka to'on i ndó'o ñii laá to'on. ¿Míkía kixi ndayí taJuan sakuchu ra niyi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án niyi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra niyi? Tá ndakuijn ndó ña ndaka

to'on i ndó'o, ta saá ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí ke'éj chiño yó'o —káchí taJesús xí'in na.

Ta saá kixá'a na ká'an tá'an xí'in mji na:

—¿Ndasaá koo ndakuijn yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mji yó: "¿Ndachun on vása ní-kándixa ndó ña nika'an ra?"

²⁶ Táná ka'an yó niyi kuiti kúu na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá yiyo ní sasaa yó naño, chi nayó'o kándixa na ndi taJuan xikuu ra ñii taprofeťa —káchí na, ká'an tá'an na.

²⁷ Ta saá ndakuijn na, káchí na si'a xí'in taJesús:

—On xini ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.

Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ta ni yi'i, on ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí kómí i ña ke'éj chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndato'on xa'a ñii ta kómí ovi sa'ya

²⁸ Ta taJesús nindaqa to'on ra na:

—¿Yukía kani sini ndó xa'a ña kóni i ndato'on i xí'in ndó vitin? Saá ndo'o ñii ta, kómí ra ovi sa'ya ra. Ta nika'an ra xí'in sa'ya ra tanoó, káchí ra saá: "Sa'ya i, ko'on ún vitin kasa chiño ún noo ño'o i noo nataani tón uva."

²⁹ Ta ndakuijn sa'ya ra: "On ko'on i", káchí ra, ta saá niya'a ñii káni lo'o ta

nandikó ini ra, ta nixá'an ra kisa chiño ra.

³⁰ Ta saá taa ta kómí ovi sa'ya yó'o nika'an ra xí'in inka sa'ya ra, ñii ki'va nika'an ra xí'in tanóó. Ta ndakuijn sa'ya ra taví yó'o, káchí ra saá: "Va'a, tata, ko'onj", káchí ra, ta tayó'o on vása ní-xa'an ra kasa ndivi ra chiño.

³¹ Ta vitin, ziyukía xáni ini ndó? ¿Ndá sa'ya tayó'o kúu ta kisa ndivi ña xa'nda chiño yivá ra? —káchí taJesús.

Ta ndakuijn na:

—Tanóó kúu ta kisa ndivi chiño ña kóni yivá ra —káchí na.

Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an j xí'in ndó, nivi na káya si'un xa'a nagobierno, xí'in náña'a ná kisin xí'in kua'a ní taa, kúu na si'na ka kúchiño ki'vi noo ndó yichí noo xá'nda chiño Ndios.

³² Chi taJuan kixi ra noo ndó ña saná'a ra ndó'ó ndasaá va'a kutaku ndó noo Ndios, ta ni-xiin ndó kandixa ndó ra. Ta na káya si'un xa'a nagobierno xí'in náña'a ná kisin xí'in kua'a ní taa, nandikó ini na ta kandixa na ña nika'an ra. Ta ndó'ó xini ndó ndi'i ñayó'o, ta ni-xiin ndó nandikó ini ndó, ta on vása ní-kandixa ndó ra —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndát'o on xa'a nivi na on vá'a na táti ño'o noo yóo tón uva

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ Ta nika'an taJesús:

—Konj so'o ndó inka cuento ña saná'aj ndó'ó.

Saá ndo'o ñii taa, nataan ra tón uva. Ta kisa va'a ra ñii namá xino nduu ña ndi'i noo ño'o noo nataan ra tón uva. Ta xata ra noo ño'o ña kisa va'a ra ñii noo ko'on nduta tíuva, ta kisa va'a ra ñii torre noo kundoo nivi kundaa na tón uva yó'o.

'Ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva ra inka nivi, ta kee ra kuá'an ra inka ñoo xiká ní.

³⁴ Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta taa ta xí'in yiton tón uva tiví ra namozo ra kuá'an na naki'in na sava tíuva ña kuu ya'vi ra.

³⁵ Ta nivi na táti ño'o noo yóo tón uva tjin na namozo yó'o, ta kani ní na ñii tayó'o, ta xa'ni na ñii tatá'an tayó'o, ta koon na yuu inka ra.

³⁶ Ta taa ta xí'in yiton tón uva tiví ra kua'a ka namozo kuá'an na naki'in na tíuva, ta ñii ki'va njindo'o nanóó, saá ndó'o nayó'o.

³⁷ 'Ta saá taa ta xí'in yiton tón uva tiví ra sa'ya mji ra kuá'an ra noo na táti ño'o, chí xani ini ra: "Ndixa kasa to'ó na sa'ya mji yó."

³⁸ Ta na táti ño'o xini na kixaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaá kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu ta naki'in ñakuiká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuiká ra", káchí na.

³⁹ Ta saá tjin na ra, ta sakana na ra nda sata namá ña xino nduu noo yóo tón

uva, ta x̄a'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí t̄aJesús.

40 Ta t̄aJesús n̄indaḡa t̄o'on ra n̄ivi na x̄ini so'o cuento yó'o:

—¿Yukíḡa x̄áni ini ndó? K̄ivi ndikó t̄a t̄a x̄i'in yiton tón uva, ¿yukíḡa kundo'o n̄ivi na táti ño'o n̄oḡ yóo tón uva, kasa t̄a x̄i'in ño'o?

41 Ta nd̄akuin na, káchí na saá:

—On kundá'ví ini ra koni ra n̄ivi na on vá'a na táti ño'o n̄oḡ yóo tón uva, ta sandi'i ra x̄a'ḡa na. Ta satati tuku ra ño'o ra ink̄a n̄ivi, ta nataxi na tíuva nda'ḡa ra ña kuu ya'vi ra —káchí na.

42 Ta n̄ika'ḡan t̄aJesús x̄i'in na:

—¿Án on vása ní-ka'vi ndó t̄o'on Ndios, ña káchí saá?:

Yóo yuḡ ña n̄i-xiin n̄ivi na kisa va'a ve'e koni ñó'ó na,

ta m̄ii yuḡ yó'o nduu ña yuḡ ñanó'ó nákaḡ x̄a'ḡa ve'e.

Ndios kúu t̄a kisa ndivi saá, ña'a livi ní kúu ña ke'é Ndios,

ta m̄ii yó náka'nda ini yó x̄ini yó ñayó'o, káchí n̄ivi,

káchí t̄o'on Ndios.

43 Ta saá ká'ḡan̄i x̄i'in ndó, Ndios tava ra ndó'ó n̄oḡ xá'nda chiño ra, ta taxi ra kund̄o ink̄a n̄ivi n̄oḡ xá'nda chiño ra, ta n̄ivi yó'o kúu na kasa ndivi ña kóni Ndios.

44 Ndi'i n̄ivi na kaki'i ta nakava na s̄at̄a yuḡ ña nduu ñanó'ó yó'o, n̄ivi yó'o ndi'i x̄a'ḡa na; ta yuḡ yó'o, tá nakava ña s̄at̄a n̄ivi, ta

chi'ma ña na, nd̄a nduu na yaḡ —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

45 Ta x̄ini so'o nafariseo x̄i'in naná'no n̄oḡ nas̄utu cuento ña nd̄at̄o'on t̄aJesús, ta kund̄aḡ ini na cuento yó'o ká'ḡan ña x̄a'ḡa m̄ii na.

46 Ta saá x̄ani s̄ini na ndúkú na ndasaá koo tiin na ra, ta on vása ní-kuchiño na, chi yí'ví na k̄oḡ saḡ naño'o, chi ndi'i naño'o kándixa na t̄aJesús kúu ra ñii t̄apofeta.

22

Cuento yó'o nd̄at̄o'on x̄a'ḡa yu kúu n̄ivi na kuxu vik̄o ká'no x̄i'in Ndios

(Lc. 14:15-24)

1 Ta tuku nd̄at̄o'on t̄aJesús ñii cuento ña saná'a ra nafariseo x̄i'in naná'no n̄oḡ nas̄utu, káchí ra saá:

2 —Nd̄at̄án yóo ñii t̄arey x̄aḡin ra ñii vik̄o ká'no ña tonda'ḡa sa'ya ra, saá yóo yich̄i n̄oḡ xá'nda chiño Ndios.

3 Ta m̄ii k̄ivi vik̄o t̄i'ví ra namozo ra kuḡ'ḡan na nakana na n̄ivi na xa nd̄at̄o'on ra x̄i'in koo vik̄o yó'o, ta n̄i-xiin na kixi na.

4 Ta saá tuku t̄i'ví ra ink̄a namozo ra, káchí ra saá: “K̄o'on ndó k̄a'ḡan ndó si'a x̄i'in n̄ivi na k̄anāi: Xa yóo ndivi ndi'i ña kuxu ndó. Xa n̄ixi'i'j̄ s̄ind̄ik̄i x̄i'in ink̄a kit̄i tí ndu'u san̄a t̄arey kuxu ndó; xa yóo ti'va ndi'i ña'a. Kama ndó kixi ndó vik̄o tonda'ḡa, káchí ndó x̄i'in na”, káchí t̄arey x̄i'in namozo.

5 Ta n̄ivi na k̄ana ra yó'o n̄i-xiin na k̄o'on na vik̄o, ta sava na kee kuḡ'ḡan n̄oḡ ch̄i'i

na, ta inkā na kuā'an nōq kisa chiño na.

⁶ Ta inkā na tjin na namozo tarey, ta saxo'vi ña'á na, ta xa'ni ña'á na.

⁷ Ta xini so'o tarey ña njindo'o namozo ra, ta saá ndeé ní njsaa ra. Ta tji'vi ra natropa ña sandi'i na xa'a ndi'i nivi na xa'ni namozo ra ta chikaa na ño'o ña kōko ndi'i ñoo nayó'o.

⁸ Ta saá njika'an ra xí'in inkā namozo ra: "Xa yóo ndivi ndi'i viko tonda'a, ta nivi na si'na kana i kixi viko, on vása kómí ká na ndayí kixi na.

⁹ Ta vitin ko'on ndó ndi'i yichi nōq nákutá'an nivi ta nakaya ndó na ná kixi na viko."

¹⁰ Ta saá kee namozo kuā'an na yichi, ta nakaya na ndi'i nivi na naní'i na yichi, nava'a án na on vá'a kúu na, ta saá chutú ndaa ve'e nōq yóo viko tonda'a.

¹¹ "Ta kixaa tarey viko ta chindeé ra na nakutá'an yó'o, ta nakoto ra ñii taa on vása ndixin ra tikoto yaa ña ndixin na ñó'o viko tonda'a.*

¹² Ta njindakā to'on ra tayó'o: "Tata, ¿ndachun njiki'vi ún yó'o, ta on kōqo tikoto yaa ndixin ún?" Ta tayó'o on vása ní-kundaa ini ra ndasaá koo ndakuin ra.

¹³ Ta tarey njika'an ra xí'in namozo ra: "Katón ndó nda'a xí'in xa'a tayó'o ta tava ndó ra ke'e, ta chikaa ndó ra nōq naa ní, nōq ndeé

ní kuaku ra, nōq ndeé ní xo'vi ra", káchí tarey.

¹⁴ Saá chi Ndios nákana ra kuā'a ní nivi, ta lo'o kuiti kúu na nakaxin ra —káchí ta Jesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi nivi kota nda'a nagob-ierno

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵ Ta saá nafariseo kee na kuā'an na, ta nakoo yu'ú na ndasaá koo ndukú na ña ká'an ta Jesús to'on on vá'a ña kuchiño na chikaa na ra kuachi.

¹⁶ Ta tji'vi na na ndikōn sata na xí'in na ndikōn partido ta Herodes, ta kixaa na nōq ta Jesús, ta njika'an na saá xí'in ra:

—Tata maestro, xini ndi yó'o kúu ún taa tá ká'an ñandaa, ta sán'a ún ñandaa xa'a yichi Ndios. Ta on vása ndi'i ini ún ña ká'an nivi xa'a ña sán'a ún, ta on vása nakaxin ún nivi, ta ñii ki'va ká'an ún xí'in ndi'i na.

¹⁷ Ta saá ká'an ún yukia xáni ini ún. ¿Án va'a cha'vi yó kota nōq tarey César ñoo Roma? ¿Án on vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in ra.

¹⁸ Ta ta Jesús kundaa ini ra ndi kóni na koto ndoso na ra, ta njika'an ra xí'in na:

—¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! ¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó yi'i?

¹⁹ Taxi ndó si'ún ña chá'vi ndó kota ná koto i nōq ña.

* **22:11** Si'a nijxyo viko tonda'a xina'á: taa tá ká'an viko yó'o sán'i ra tikoto yaa kundixin ñii ñii nivi na ki'vi kuxu nōq viko. † **22:19** Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa tá kisa chiño ñii kivi.

Ta saaná'a na ñii s'i'ún naní denario.†

²⁰ Ta saá nindaq̄a to'on ra na:

—¿Yo na'ná, ta yo kivi kúu ña yoo noo s'i'ún yó'o?

²¹ Ta ndakuijn na:

—S'i'ún yó'o kómí ña na'ná xí'in kivi tarey César.

Ta saá nika'an ta Jesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí ta Jesús xí'in na.

²² Ta xini so'o na ña nika'an ra xí'in na, ta naka'nda ní ini na. Ta saá sandakoo na ra, ta kee na ku'a'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi nixi'i ta nataku na

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³ Ta mji kivi yó'o, nasaduceo kixaa na noo ta Jesús. Nasaduceo yó'o kúu naná'no na saná'a ta ká'an na ndí na nixi'i on vása nataku ka na. Ta nindaq̄a to'on na ta Jesús:

²⁴ —Tata maestro, ndayí Ndios ña nita ta Moisés, káchí ña saá: “Tá ñii ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra xini ñó'ó tonda'a ra xí'in ña nindo yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya ta nixi'i, saá koo sa'ya nayó'o”, káchí ndayí ña nita ta Moisés.

²⁵ Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o natá'an ndi, uxá ñani kúu ra. Tanóo tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta nixi'i ra, ta on koó

sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra taonvi tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o.

²⁶ Ñii ki'va ndo'o tanóo, saá ndo'o inka ñani ra. Taonvi nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra taonvi tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra takomj tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taon'on tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tajño tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taxaxa tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na.

²⁷ Ta saá nixi'i mji ñaña'a yó'o.

²⁸ Ta kivi nataku ndi'i na nixi'i, ¿yukú ta kuu yij ñaña'a yó'o?, chi ndi'i ta uxá ñani nixiyo ra xí'in ña —káchí na xí'in ta Jesús.

²⁹ Ta ndakuijn ta Jesús, káchí ra saá xí'in na:

—Sándá'ví xí'in mji ndó, chi naa ní ini ndó, on vása kúndaq̄a ini ndó ña ká'an to'on Ndios, ni on vása kúndaq̄a ini ndó ña kúu ndee Ndios.

³⁰ Saá chi kivi nataku nivi na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyivi ñino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inka nivi. Ndatán yoo naangel ñoyivi ñino, saá koo nivi na kundoo xí'in Ndios.

³¹ Xa'a ña nataku na nixi'i, ¿án on vása ní-ka'vi ndó yukía nika'an Ndios xí'in

tạMoisés xịna'á? Kạchí ra saá:

³² “Yì'ị kúu Ndios, ta tạAbraham, tạIsaac, xí'in tạJacob kisa tọ'ó ra yì'ị vitin”, kạchí Ndios. Ta xí'in tọ'on yó'o kúndaạ ini yó ndí táku kạ xị sikuá yó yó'o, chi na ndixa nịxị'ị ọn kuchiño na kasa tọ'ó na Ndios —káchí tạJesus xí'in na.

³³ Ta xịni sọ'o nịvi ña nịka'ạn ra xí'in nasaduceo, ta nạka'nda ní ini na.

Ñayó'o ká'ạn xạ'a ndayí ña xịni ñó'ó ní kạ noo inka ndayí

(Mr. 12:28-34)

³⁴ Ta nafariseo xịni sọ'o na ndí tạJesus sayạạ ra yu'u nasaduceo ta ọn vása ní-naní'i kạ na ña kạ'ạn na xí'in ra, ta saá nafariseo nạkutá'an xí'in tá'an mịi nayó'o.

³⁵ Nii tafariseo yó'o kúu ñii tạ xịni vạ'a ndayí ña nịtaạ tạMoisés, ta nịnda kạ tọ'on ra ña koto ndoso ra tạJesus, káchí ra saá:

³⁶ —Tata maestro, ịnda ndayí Ndios kúu ña xịni ñó'ó ní kạ noo ndi'i inka ndayí? —káchí ra.

³⁷ Ta ndạkuijịn tạJesus:

—Ndayí ña xịni ñó'ó ní kạ kúu ñayó'o: “Kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i nịmạ yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i sịni yó.”

³⁸ Ñayó'o kúu ndayí ñanọ, ña xịni ñó'ó ní kạ.

³⁹ Ndatán sáná'a ndayí ñanọ, saá sáná'a ndayí ñaọvị, káchí ña saá: “Nii kị'va ndatán kị'vi ini yó xini

yó xí'in mịi yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó.”

⁴⁰ Qvị ndayí yó'o kúu ña ná'no vạ'a, ta kúu ña noo kạku ndi'i inka ndayí ña nịtaạ tạMoisés, ta noo ñayó'o kee ndi'i tọ'on ña saná'a naprofeta xịna'á.

Ñayó'o ká'ạn xạ'a yu kúu nave'e Cristo

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ Ta ndóo kạ nafariseo, ta tạJesus nịnda kạ tọ'on ra na,

⁴² káchí ra saá xí'in na:

—ịYukia xáni ini ndó xạ'a Cristo? ịYu kúu nave'e tayó'o?

Ta ndạkuijịn na:

—Nii sa'ya ñani sikuá tẹrey David kuu ra —káchí na.

⁴³ Ta saá nịka'ạn ra si'a xí'in na:

—Tá ndixa Cristo kuu ra sa'ya ñani sikuá tẹrey David, ịta ndạchun nịka'ạn tẹrey David xạ'a Cristo, kạchí ra: “TạKá'no noo ị kúu ra”? Chi Nịmạ Ndios nịka'ạn ini tạDavid, ta nịtaạ ra tọ'on yó'o, ña káchí saá:

⁴⁴ Ndios nịka'ạn ra xí'in tạKá'no noo ị:

“Koo ún xí'in ị sịni kua'á ị noo táyị tón tọ'ó yó'o, tạnạ kịvị taxị koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tịxin xạ'a ún”, kạchí Ndios,

nịtaạ tạDavid xịna'á.

⁴⁵ Xí'in tọ'on yó'o tạDavid káchí ra Cristo kúu tạKá'no noo ra. Ta, ịmị kuchiño kúu Cristo sa'ya ñani sikuá tạDavid? —káchí tạJesus xí'in na.

46 Ta nda ñii nayó'o ñi-kuchiño ndakuijn na nda ñii to'on ña ñika'an ra xí'in na, tãnda kivj yó'o ñi-xiin ka na ndaka to'on na ra ña koto ndoso na ra.

23

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivj chikaq ra kuqchi satã nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

1 Ta saá taJesús ñika'an ra xí'in ñivi, ta xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

2 —Nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios kómí na yichj nandaxin na ndayí ña ñitaa taMoisés.

3 Ta saá xíni ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña ká'an na xí'in ndó. Ta on kutaku ndó ndatán táku nayó'o, chi ña sáná'a na ndó'ó on vása kisa ndivi mji na.

4 Chi nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ké'é na ndatán ké'é ñivi na kátón chiño veé ní ta yo'vj ní kuiso ñivi, ta sákuiso na ña satã inkã ñivi, ta mji na nda lo'o on xiin na tindaa na chiño veé ta yo'vj ní yo'o.

5 Ndi'i ña ké'é na kúu xa'a ña kóni mji na ña koto inkã ñivi ta ka'an na ndí va'a ní ñivi kúu nafariseo xí'in na sáná'a ndayí. Ta nayó'o kátón ndaa na ta'ya na ñii caja lo'o ño'ó tutu kómí to'on Ndios, ta inkã caja lo'o kátón ndaa na nó ño'ó chiyo nda'a na, ta tón ovj caja válí kátón nayó'o kúu tón ná'no

ka ño'ó caja inkã ñivi. Ta ndixin na tikoto ña tákaa yi'va nání ní ka ño'ó ñayi'va yu'u tikoto inkã ñivi.

6 Ta ño'ó yóo vikó xíxi, ndúkú na kundoo na ño'ó táyi ná'no tón to'ó. Ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'ó sinagoga.

7 Ta xíka na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní ñivi na, kóni na ña ka'an ñivi xí'in na, kachí na saá: "Rabí, Rabí."*

8 'Ta ndó'ó, on vása va'a ke'é ndó ña ndati ndó ñii kiva saá ka'an ñivi xí'in ndó, kachí na: "Rabí", chi ñii laá kúu ta Maestro ño'ó ndó, ta ndi'i ndó'ó kúu ndó ñani ndó xí'in tá'an ndó.

9 Ta on ka'an ndó "Yivá j" kachí ndó xí'in nda ñii ta, saá chi ñii laá kúu Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino.

10 Ta on taxi ndó ka'an na xí'in ndó "Taká'no" kachí na, chi ñii laá kúu Ta taKá'no ño'ó ndó.

11 Ta ta ká'no ní ka ño'ó ndó'ó kuu ta kasa chiño ño'ó ndó.

12 Chi ndi'i na kisa ká'no xí'in mji nduu na nanjño ní, ta ndi'i na kisa ñjño xí'in mji nduu na naná'no ní, kasa Ndios xí'in na —káchí taJesús.

13 Ta ñika'an tuku taJesús xí'in nafariseo ta xí'in na sáná'a ndayí Ndios, káchí ra saá:

—Ñii kivj xo'vj ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! jNa ovj yu'u kúu ndó! Chi nákasi ndó

* 23:7 To'on "Rabí" kóni kachí ña: Tata Maestro.

yichí ña ɔn ya'a nanivi ña kivi na yichí nɔɔ xá'nda chiño Ndios. Ta ni mji ndó, ɔn xiin ndó kivi ndó yichí yó'o.

14 'iÑii kivi xovivi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ɔvi yu'u kúu ndó! ɔn vá'a ké'é ndó chi kíndaa ndó ve'e náña'a ná nixi'i yii. Tá ndi'i ke'é ndó saá, ta xí'in ñavatá ini ndó, xá'an ndó ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an ndó xí'in Ndios. Ké'é ndó saá xá'a ña kóni ndó kani siní nivi ndí ndó'ó kúu nava'a ni nɔɔ Ndios. Ta xá'a ña ɔn vá'a ké'é ndó, Ndios saxovivi ka ra ndó'ó nɔɔ inká nivi.

15 'iÑii kivi xovivi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ɔvi yu'u kúu ndó! Saá chi kuá'an ndó ndi'i saá xiiña nda nɔɔ m̄ini, ta ndúkú ndó nivi na kundikon yichí ndó. Ta nivi na ndíkon yichí ndó, ndása ndó nayó'o nivi na ndiva'a ní ka ini nɔɔ ndó, ta ndixa ko'ɔn nayó'o ndaya xí'in ndó.

16 'iÑii kivi xovivi ní ndó'ó, chi sáná'a ndó nivi ko'ɔn na yichí ña káchí mji ndó, ta ndixa mji ndó nakuáá kúu ndó, ɔn vása xini ndó yichí! Saá chi ká'an ndó, káchí ndó saá: "Tá ñii nivi ká'an na chiná'a na xá'a ve'e ño'o ká'no, ta ɔn vása xini ñó'ó kasa ndivi na to'on na. Tá ká'an na chiná'a na xá'a ñaoro ña yóo ve'e ño'o ká'no, ta saá ndixa xini ñó'ó

kasa ndivi na ña ká'an na", káchí ndó.

17 ¡Nakí'ví kúu ndó ta nakuáá kúu ndó! ¿Yukía kúu ñaká'no xini ñó'ó ní ka? ¿Án ñaoro, án mji ve'e ño'o ká'no?, saá chi ve'e ño'o ká'no kúu ña ndása yii ndi'i ñaoro ñó'o ini ña.

18 Ta tuku ká'an ndó: "Tá ñii nivi ká'an na chiná'a na xá'a nama yii ve'e ño'o ká'no, ta ɔn vása xini ñó'ó kasa ndivi na to'on na. Tá ká'an na chiná'a na xá'a ña sóko na nɔɔ Ndios ña ndóso nɔɔ nama yó'o, ta saá ndixa xini ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an na", káchí ndó.

19 ¡Nasó'ó ta nakuáá kúu ndó'ó! ¿Yukía kúu ñaká'no xini ñó'ó ní ka? ¿Án ña sóko nivi nándoso nɔɔ nama, án mji nama yii ve'e ño'o ká'no?, saá chi nama ve'e ño'o ká'no kúu ña ndása yii ndi'i ñasóko ña nándoso nɔɔ ña.

20 Chi nivi na chiná'a xá'a nama yii ve'e ño'o ká'no, nayó'o chiná'a na xá'a ndi'i ñasóko ña nándoso nɔɔ nama yó'o,

21 ta nivi na chiná'a xá'a ve'e ño'o ká'no, nayó'o chiná'a na Ndios, ta yóo ve'e ño'o ká'no.

22 Ta nivi na chiná'a xá'a ñoyivi n̄ino, nayó'o chiná'a na xá'a tón táyi ká'no Ndios, ta chiná'a na xá'a mji Ndios, ta yóo ñoyivi n̄ino.

23 'iÑii kivi xovivi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Nivi na ɔvi yu'u kúu ndó! Saá chi táxi

† 23:23 Yuku váli yó'o kúu m̄ino castila xí'in eneldo xí'in comino.

ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo ña tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii ñii ñoo yuku válí ña xixi yó,† ta on vása kisa ndivi ndó chiño ña xini ñó'ó ní ka ñoo Ndios. Chi ñoo Ndios ña xini ñó'ó ní ka kúu ña ke'é yó ñandaa xí'in inká ñivi, ña kundá'ví ini yó koni yó ndi'i ñivi, ta chikaá ndino'o ini yó ña kandixa yó Ndios. Xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o ñoo Ndios. Ta saá ni, on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inká chiño válí ñoo ra.

24 ¡Ndó'ó sáná'a ndó ñivi ko'on na yichi, ta mji ndó nakuáá kúu ndó! Ké'é ndó ndatán ké'é ñivi na xí'i takuii ta si'na sáxixin na titikon lo'o ta koko na tícamello ñó'o xí'in takuii xí'i na.

25 ¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Nákata ndó sata vaso xí'in sata ko'o, ta ini mji ndó chutú ní ñaku'ná, ta on vása táku ndó ñandakú.

26 ¡Ndó'ó nafariseo nakuáá kúu ndó! Si'na xini ñó'ó ndasa ndii ndó nima ndó, ta saá ndundii ndi'i mji ndó ñoo Ndios.

27 ¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Ndatán yoo ñii ve'e yaa ñoo nduxun ñivi na ñixi'i, saá yoo ndó'ó, chi yaa ní sata ve'e yó'o ta tixin ña nina chutú leke xí'in ndi'i ña tá'yí.

28 Ndatán káa ñivi na va'a ní, saá káa ndó ñoo inká

ñivi, ta nima ndó chutú ña on vá'a xí'in ñavatá.

29 ¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Livi ní kisa va'a ndó ve'e ñoo ñinduxun naprofeta xina'a, ta saá livi ní ndasa va'a ndó ñoo ñinduxun inká ñivi na va'a.

30 Ta ká'an ndó: "Tá ní xitaku yó xina'a kuiya xitaku naxii síkuá yó, ta nda lo'o on chindeé yó nayó'o ña ka'ni na naprofeta", káchí ndó.

31 Ta xí'in to'on yó'o ná'ma mji ndó ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá na xa'ni naprofeta xina'a.

32 ¡Ta vitin va'a saxino ndó kasa ndivi ndó ña kixá'a ké'é naxii síkuá ndó xina'a!

33 ¡Sa'ya koq xati kúu ndó'ó! ¿Ndasaá kuchiño sakaku xí'in mji ndó ña on ko'on ndó ndaya?

34 Ta saá ti'ví naprofeta na ká'an ndoso to'on, ta ti'ví nandichí na xini to'on, ta ti'ví na sáná'a to'on ta ká'an na xí'in ndó. Ta ndó'ó ka'ni ndó sava nayó'o, ta inká na katakaá ndaa ndó ña kivi na nda'a tón cruz, ta sava na kani ndó xí'in kuártá ve'e ño'o sinagoga, ta sava nayó'o ñii ñii ñoo ndó taxin ndó na.

35 Ta sata mji ndó nakava kuachi xa'a ña ñixita ñii ndi'i ñivi na va'a xina'a, ta kixá'a ña xí'in ña ñixi'i ta Abel,† ta ndi'i ña xí'in ña ñixi'i ta Zacarías, sa'ya ta Berequías. Ta ñivi xii síkuá ndó xa'ni na

† 23:35 Ta Abel xikuu sa'ya ta Adán xí'in ña Eva, ta tayó'o ñixi'i ra, ké'é ñani ra ta Caín.

ta Zacarías kivi xindichi ra ma'ño ña kúu ye'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu nama yij noo sóko na ña'a noo Ndios.

³⁶ Ta ndixa ká'an j xí'in ndó, sata mji ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'i navá'a yó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xaku ta Jesús xa'a ñoo Jerusalén (Lc. 13:34-35)

³⁷ Ta tuku nika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—iNañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na koon yuu nivi na t'ví Ndios ña chindeé na ndó'ó! iKua'a ní yichi káchí ini j nakaya j ndó'ó, ndatan ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí tixin ndixin rí, ta ni-xiin ndó kundaa j ndó'ó!

³⁸ Ta vitin sandakoo Ndios ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña.

³⁹ Ta ndixa ká'an j xí'in ndó, nañoo Jerusalén, on koto ka ndó yij nda tondaa kivi ka'an ndó to'on yó'o: “Ná ke'é Ndios navá'a xí'in tayó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios”, káchí ndó xa'a j.

24

Ñayó'o ká'an xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ndi'i xa'a ña ñii kivi ña vaxi (Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

¹ Ta saá ta Jesús keta ra ve'e ño'o ká'no ta kuachan ra, ta naxíka xí'in ra nixaa yatin na noo ra, ta kixá'a na ká'an na xí'in ra xa'a ve'e ño'o yó'o.

² Ta nika'an ta Jesús xí'in na:

—¿An xito ndó ndi'i ñayó'o? Ta ndixa ká'an j xí'in ndó, nda ñii ka yuu on koo ka sata inka yuu. Saá chi ñii kivi ña vaxi tani ve'e ño'o yó'o ta ndi'i xa'a ña —káchí ta Jesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o

(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ta saá kuachan na xiki tón Olivo ta xikoo ta Jesús noo ño'o, ta naxíka xí'in ra xito na on koó ka nivi, ta kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, kóni ndi ndato'on ún xí'in ndi, ¿ama koo saá ña káchí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi ña xa yatin kixi tuku ún, ta kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o? —káchí na.

⁴ Ta ndakuijn ta Jesús, káchí ra saá xí'in na:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó.

⁵ Saá chi kuachan ní ta kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, káchí na saá: “Yij kúu Cristo, ta t'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o”, káchí na xí'in ndó, ta sandá'ví na kuachan ní nivi.

⁶ Ta koni so'o ndó yoo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xí'ká, ta on kuyí'ví ndó. Chi xini ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'an kixaa kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o.

7 Kiví ña vaxi nakuita ñivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in ñivi na inka ñoo ná'no, ta ñoo ñoo yóo narey ka'ni tá'an na xí'in inka ñoo ñoo yóo inka narey. Ta kuá'a ní xiiña taan ñoo ño'o, ta koo ní soko, xí'in ndi'i ñoo kue'e.

8 Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'a ña xo'vi ní ñivi.

9 'Sava ñivi tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta nataxi na ndó'ó nda'a nachiño ná'no, ta saxo'vi na ndó'ó, ta ka'ni na sava ndó'ó. Ndi'i ñivi ñoyívi yó'o kusaá ini na koni na ndó'ó chi na ndikon yi'i kúu ndó.

10 Ta kiví kundivi ñayó'o saá, kuá'a ní ñivi sandakoo na yichí'i, ta kusaá ní ini na koni na xí'in tá'an mji na, ta sandá'ví xí'in tá'an mji na nataxi na natá'an na nda'a nachiño.

11 Ta nakuita kuá'a ní naprofeta vatá sandá'ví na kuá'a ní ñivi.

12 Ndeé ní kua'no ka ña on vá'a, ta kuá'a ní ñivi sandakoo na ña kuki'vi ini na koni tá'an na.

13 Ta ñivi na on vása sandakoo yichí'i, ta kundikon va'a na ña, nda kixaa kiví ndi'i ña xo'vi na ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kiví ña vaxi.

14 Ta ñivi na ndikon yi'i ndato'on na xa'a'i xí'in ndi'i ñivi na ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o ña kundaá ini na to'onj, ta saá kixaa kiví ñasondi'í ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

15 Ta ndó'ó na ká'vi to'on yó'o xini ñó'ó kundaá ini

ndó to'on yó'o ña ñika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Kuiya xina'a taprofeta Daniel ñika'an ra xa'a ña on vá'a ñakini ña sandi'i xa'a ñayí. Ta kixaa kiví koto ndó yóo ña on vá'a ñakini yó'o ve'e ño'o ká'no,

16 ta ndi'i ñivi na ndóo estado Judea yó'o, xini ñó'ó kee na ta kono na ko'on na ñoo yóo yukú síkón.

17 Tá ñivi nándoso na sinj ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e na.

18 Tá ñivi ñó'o yukú, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na tikachí na.

19 ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya válí na chíchín, chi ndeé ní koo ña xo'vi ná kiví kundivi ñayó'o saá!

20 Ndukú ndó ñoo Ndios ña on kuu ña kiví vixin ní, ni kiví yi'i ña nákindée yó ña kundo'o ndó saá.

21 Nda kiví ñoo ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o tanda vitin, nanjvi xo'vi na. Ta kiví koo ña on vá'a yó'o saá, ndeé ní ka xo'vi ndi'i ñivi. Ta nda ñii ka kiví ña vaxi on xo'vi ka na ndatan xo'vi na kiví yó'o.

22 Ta xa'a ña kúnda'ví ini Ndios xini ra ñivi na ñakaxin ra ndikon yichí ra kúu ña chitóni ra salo'o kiví xo'vi ñivi ñoyívi yó'o. Tá on vása ní-chitóni ra saá, níkuu, ta nda ñii ñivi on kiví kaku na ñoo ña xo'vi na.

23 'Tá yóo ñii ñivi na ka'an xí'in ndó: "Yó'o yóo Cristo ta

tì'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", án "Koto ndó, kaḡ yóo ra", kachí na xí'in ndó, ta ɔn kandixa ndó na.

²⁴ Chi nakuita kuḡ'a ní navatá ta ka'an na, kachí na sí'a: "Yì'j kúu Cristo ta tì'ví Ndios", ta inka na ka'an, kachí na: "Yì'j kúu taprofeta ta ká'an ndoso to'on Ndios", ta ɔn sí'vi nandaḡ kúu na. Navatá yó'o tɔndaḡ na ke'é na milagro ña sandá'ví na ñivi, taḡḡ yatin kuchiño sandá'ví na ñivi na naḡaxin Ndios kundikon yichí ra.

²⁵ Vitin kúndaḡ ini ndó ndi'i ñayó'o, chi xa ndato'on j xí'in ndó.

²⁶ Ta saá tá ka'an ñivi xí'in ndó, kachí na: "Koto ndó noḡ yóo yuku yichí, chi kán yóo taḡ ta tì'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", kachí na, ta ɔn ko'ɔn ndó noḡ yóo yuku yichí koto ndó ra. Tá ka'an tuku na xí'in ndó: "Koto ndó ini ve'e, chi yó'o yóo taḡ ta tì'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", kachí na, ta ɔn kandixa ndó ña ka'an na.

²⁷ Ndatán yóo taxa ña náye'e ñoyívi, kixá'á ña náye'e ña nda noḡ kána ño'o taḡḡ noḡ ndétá ño'o náye'e ña, saá koo kivi ndikó j ñoyívi yó'o.

²⁸ Tá xító ndó míkiḡ ndáchí kuḡ'a ní tiḡko chée,* ta saá kúndaḡ ini ndó míchí kándú'u ñii kití tí ñixi'j. Ñii kiva saá kúndaḡ ini ndó seña ña kachí xa yatin ní tɔndaḡ kivi ña ndikó j ñoyívi yó'o —kachí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a xa yatin kixaa kivi ndikó taJesús ñoyívi yó'o

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹ Ta tuku ñika'an taJesús, kachí ra saá xí'in na:

—Ta kivi ndi'i ña xo'vi ñivi, xandikon ña ño'o ká'no yé'e kunaa noḡ ña, ta tíyoḡ ɔn vása naye'e ka rí, ta tikiimi kee rí ñoyívi ñino ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndee yóo ñoyívi ñino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o.

³⁰ Ta ndi'i ñivi koni na ñii seña ñoyívi ñino ña saná'a ña ndikó yì'j, taḡ ta kixi noḡ Ndios, ta saá ndi'i nañoḡ ñoyívi yó'o kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na. Ta saá ndi'i ñivi koni na yì'j, ta vaxi j ma'ño viko, xí'in ndee ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi.

³¹ Xí'in ña ndá'yi trompeta, yì'j ti'ví j naángel ko'ɔn na nakaya na ndi'i ñivi na naḡaxin j na kúu na ndikon yichí j. Ta ñivi yó'o kee na ndi'i saá xiiña noḡ ño'o ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino, ta kixaa na noḡ j.

³² 'Ta ndó'ó, sakuá'á ndó ta kúndaḡ ini ndó ña saná'a yitɔn tón higo: Tá xa vaxi nduxaa nó, ta nákoḡ yuku yúta nda'a nó, ta saá kúndaḡ ini ndó xa ñikuyatin ní kixaa sa'vi.

³³ Ta kivi xító ndó xa kuḡ'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on j xí'in ndó, ta saá kúndaḡ ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó j ñoyívi yó'o.

* 24:28 To'on griego ña kachí "tiḡko chée" ta tuku kachí ña "taşın yá'á."

34 Ta ndixa ká'anjí xí'in ndó, ñivi na xito kixá'á seña yó'o kutaku ká na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'oní xí'in ndó.

35 Ña ñoyívi ñino xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'oní on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

36 'Nda ñii ñivi on vása xini na ama ndikó, ni ñivi na ndoo ñoyívi yó'o, ni naángel na ndoo ñoyívi ñino. Ta ñii laá Ndios Tata Yivá yó kuu taa ta xini ama ndikó ñoyívi yó'o.

37 Ñii ki'va xitaku ñivi kivi ñixijo taNoé, saá kutaku na kivi kuyatin ndikó ñoyívi yó'o.

38 Saá chi kivi xitaku taNoé xina'á ndi'i ñivi xixi na, xí'i na, ta tonda'a na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yoo na nda nitonda kivi ñiki'vi taNoé ini tón barco.

39 Ta on vása ní-kundaa ini na yukia kundo'o na anda kivi kixá'á ñikoon savi na'á, ta saá tani ndi'i na ta ñika'a na xí'in takuii ta ñixi'í ndi'i ñivi yó'o. Saá chi on vása ní-xiyo ti'va na, ta ñii ki'va saá on vása koo ti'va ñivi kivi ndikó ñoyívi yó'o.

40 Tá ovi taa kisa chiño ra yuku, ta naki'iní ñii tayó'o ko'on ra xí'iní, ta inká ra ndoo.

41 Tá ovi násí'í yoo ná ndíko ná, ta naki'iní ñii ña ko'on ña xí'iní, ta inká ña ndoo.

42 'Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on vása xini ndó ama ndikó yi'í, taKá'no noo ndó, ñoyívi yó'o.

43 Ta kundaa va'a ini ndó ñayó'o: Tá ñii taa yoo ra ve'e ra, ta xini ra ama kixaa takui'ná, ta saá koo ti'va ra ta on taxi ra ki'vi takui'ná yó'o kasa ku'ná ra ñakuiká kómí ra ve'e ra.

44 Ta saá ndó'ó xini ñó'ó kundoo ti'va ndó, saá chi ndikó ñoyívi yó'o ñii kivi ña on vása ndati ndó —káchí tajesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñivi na kisa chiño xí'in ndino'o ini (Lc. 12:41-48)

45 Ta ñika'an tuku tajesús, káchí ra saá:

—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii taa ta kisa chiño xí'in ndino'o ini noo ra? Ta taká'no yó'o sakuiso chiño ra tayó'o ña taxi tayó'o kuxu ñivi na yoo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o.

46 Ta saá kunakaa ñasii níma ta kisa chiño xí'in ndino'o ini kivi ndikó taká'no noo ra, ta koto ra va'a ní kisa ndivi ra chiño.

47 Ta ndixa ká'anjí xí'in ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a ta kisa chiño xí'in ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ña'a ve'e taká'no yó'o.

48 Tá yoo ñii taa ta on vása kisa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xani siní ra saá: "Xa na'á ní kuáchí taká'no noo yó, on vása xini yó nda kivi ndikó ra", xani siní ra.

49 Ta saá kixá'á ra ndi'i saá kivi kani ra na kisa chiño xí'in ra, ta ñii ki'va saá kixá'á ra ndi'i saá kivi xixi ra ta xí'i ra xí'in na xí'i ní.

50 Ta ñii kivi ña on vása ndati ra, ni hora ña on vása

yóo ti'va ra, ta ndikó taká'no noo ra.

⁵¹ Ta taká'no noo ra yó'o saxo'vi ní ña'á ra, ta ti'vi ña'á ra ko'on ra noo ndoo nivi na on vá'a na ovi yu'u, noo kuaku ní na ta noo xo'vi ní na —káchí ta Jesús xí'in na.

25

Cuento yó'o ndát'o'on xa'a uxu násí'í ná ta'an tonda'a

¹ Ta nika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—Ná ndat'o'on i ñii cuento xí'in ndó ndasaá koo kivi ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o. Saá ndo'o uxu násí'í ná kee ku'a'an noo yóo viko tonda'a ñii ñátá'an ná. Ta ná uxu yó'o ní'i ná ño'o tóon ta kee ná ku'a'an ná nakutá'an ná xí'in ta ta tonda'a.

² Ta o'on násí'í yó'o ná ndíchí ní sini ta xa yóo ti'va ná, ta inka o'on násí'í ná on vása ndíchí sini ni on vása yóo ti'va ná.

³ Ta o'on náña'a ná on vása ndíchí sini yó'o, vará ní'i ná ño'o tóon, ta on vása ndíso ka ná aceite ña chikaa ná ini ño'o yó'o.

⁴ Ta ná o'on ndíchí sini, ndíso ka ná kisi ñó'o aceite xí'in ño'o tóon.

⁵ Ta xa ná'á ní nikuáchi ta kóni tonda'a, on ko'o ra kixaa, ta uxu násí'í yó'o kani ma'ná ná ta nikisin ná.

⁶ Ta ma'ño ñoo xini so'o uxu saá náña'a ká'an nivi: “¡Xa vaxi ta ta tonda'a! ¡Kee ndó naki'in va'a ndó ra!”, káchí na.

⁷ Ta saá ndakoo uxu násí'í yó'o, ta kixá'á ná kasa ndivi

ná ña natoon ye'e va'a ño'o ná.

⁸ Ta o'on náña'a ná on vása ndíchí sini nika'an ná xí'in náña'a ná xa yóo ti'va: “Taxi lo'o ndó aceite nda'a ndi, saá chi kóni nda'va ño'o ndi”, káchí ná.

⁹ Ta ndakuijn násí'í ná xa yóo ti'va: “On kúchiño taxi ndi aceite, chi on kunani ña koni ñó'o ndó'ó xí'in ndi'i. Va'a ka ku'a'an ndó noo síko na aceite ta sata ndó ña koni ñó'o mji ndó”, káchí ná.

¹⁰ Tá ku'a'an násí'í ná on vása ndíchí sini ña sata ná aceite, ta kixaa ta ta tonda'a. Ta násí'í ná ndíchí sini ná xa yóo ti'va xí'in ño'o tóon nakutá'an ná xí'in ra, ta niki'vi ná xí'in ra viko tonda'a. Ta ndási kútu ye'é ve'e noo yóo viko.

¹¹ Ta saá násí'í ná on vása ndíchí sini, ndikó ná kixaa ná ta kana ná, káchí ná saá: “¡Tata, tata, nakuiná ún ye'é ná ki'vi ndi viko!”, káchí ná.

¹² Ta ndakuijn ta tonda'a, káchí ra saá: “Ndixa ká'an i xí'in ndó, on vása xini ndó'ó”, káchí ra xí'in násí'í ná on vása ndíchí sini ni on vása yóo ti'va. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús.

¹³ Ta saá nika'an ka ta Jesús xí'in na:

—Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on vása xini ndó ama ndikó yi'i, ta ta kixi noo Ndios —káchí ra xí'in na.

Cuento yó'o ndát'o'on xa'a si'un taxi tapatrón

nda'a unj na kisa chiño ñoq ra

(Lc. 19:11-27)

14 Ta ñika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—Ná ndato'onj inká cuento xín ndó ndasaá koo ña ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Saá ndo'o ñii tã si'na kã kee ra ko'on ra ñii chiño inkã ñoo, ta kãna ra na kisa chiño ñoq ra, ta kixaa na, ta sakuiso chiño ra na ñakuiká kómí ra.

15 'Taxi ra ñii bolsa ká'no sji'un ña kómí o'on talento* nda'a ñii tã kisa chiño ñoq ra, ta inkã bolsa sji'un ña kómí ovi talento nda'a inkã ra, ta ñii bolsa sji'un ña kómí ñii talento nda'a taunj, saá chi xínj va'a ra ndasaá kisa chiño ñii ñii tã kisa chiño ñoq ra. Ta saá kee ra kuã'an ra.

16 Tã tã ñaki'in o'on bolsa ná'no sji'un, ta ñixa'an ra sãta ra ta ñisikó ra, ta saá ñaki'in ra inkã o'on bolsa ná'no sji'un.

17 Ñii kiva kisa chiño tã tanó saá kisa chiño taovi yó'o xínj ovi bolsa ná'no sji'un, ta ñaki'in ra inkã ovi bolsa ná'no sji'un sãta ña.

18 Ta taunj ñaki'in ñii bolsa ká'no sji'un, ta xãta kónó ra ñii yavj ñoq ño'o, ta sandúxun ra sji'un tapatrón ra.

19 'Ta ñiya'a kuã'a ní kivi, ta saá ndikó tapatrón ñaxaa ra ve'e ra, ta kóni ndasa ra kuenda xínj na kisa chiño ñoq ra.

20 Ta kixaa tã ñaki'in o'on bolsa ná'no sji'un, ta ñika'an ra xínj tapatrón: "Tata,

taxi un o'on bolsa ná'no sji'un nda'aj, ta vitin yó'o ñaki'in un ña, ta ñaki'in un inkã o'on bolsa ná'no sji'un ña ñaki'inj sãta ña xã'a ña kisa chiño j ña", káchí ra.

21 Ta ñika'an tapatrón: "Va'a ní kisa ndivi un chiño. Va'a ní tamozo kúu un. Va'a ní kúchiño kundaa ini j yó'o. Ta sakuiso chiño j yó'o kuã'a ní kã ñã'a, saá chi va'a ní kisa ndivi un chiño lo'o yó'o. Ta vitin na'a kivi un ve'e j ta kusij ní ini un xínj", káchí tapatrón.

22 Ta tã ñaki'in ovi bolsa ná'no sji'un kixaa ra ñoq tapatrón, ta ñika'an ra: "Tata, taxi un ovi bolsa ná'no sji'un nda'aj, ta vitin yó'o ñaki'in un ña, ta ñaki'in un inkã ovi bolsa ná'no sji'un ña ñaki'inj sãta ña xã'a ña kisa chiño j ña", káchí ra.

23 Ta ñika'an tapatrón: "Va'a ní kisa ndivi un chiño. Va'a ní tamozo kúu un. Va'a ní kúchiño kundaa ini j yó'o. Ta sakuiso chiño j yó'o kuã'a ní kã ñã'a, saá chi va'a ní kisa ndivi un chiño lo'o yó'o. Ta vitin na'a kivi un ve'e j ta kusij ní ini un xínj", káchí tapatrón.

24 Ta tã ñaki'in ñii bolsa ká'no sji'un kixaa ra, ta ñika'an ra: "Tata, xínj va'a j yó'o kúu ñii tã tã ndeé ní ini. Yó'o kúu tã nákaya ñã'a ñoq on vása ní-chi'un, ta náki'in un ñava'a ñoq on vása ní-kisa chiño un.

25 Ta ñiyj'ví ini j, ta ñixa'anj chikaa se'éj

* 25:15 Ñii talento kúu sji'un ña kúu ya'vi ñii tã tã kisa chiño xã'on kujya.

sí'ún ún yaví kónó tixin ño'ó. Ta vitin yó'o naki'in ún sí'ún ún ña taxi ún nda'a'í", káchí ra.

²⁶ Ta ndakuijn tapatrón, káchí ra saá: "¡Yó'ó kúu tamozo ndiva'a, ta xúxán ní! Tá xa xíní ún yí'í kúu ta nákaya ña'a noo on vása ní-chi'í, ta náki'iní ñava'a noo on vása ní-kisa chiño j,

²⁷ ta, ¿ndachun ni-chikaa va'a ún sí'ún j ini ve'e noo tá'vi sí'ún? Ta kivi ndikó j, naki'in j sí'ún j xí'in síkí ña, níkuu", káchí tapatrón.

²⁸ Ta saá nika'an tapatrón xí'in nivi na ndóo xí'in ra: "Kindaa ndó nda'a ra bolsa ká'no sí'ún, ta taxi ndó ña nda'a ta kómí uxu bolsa ná'no sí'ún.

²⁹ Ta ndi'i nivi na va'a xíní kukomí sí'ún, ta nayó'o naki'in ka na kua'a ka sí'ún. Ta nivi na on vása xíní ndasaá va'a kukomí na sí'ún, tанда ñalo'o kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o.

³⁰ Ta tamozo ta on vása kisa chiño va'a, tava ndó ra ke'e noo naa ní, noo kuaku ní ra ta xo'vi ní ra", káchí tapatrón. Ta ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá koo
kivi sondí'í ndikó taJesús
ñoyívi yó'o*

³¹ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta kivi ndikó j ñoyívi yó'o, yí'í, ta ta kixi noo Ndios, ndikó j xí'in ndi'i ñalivi ña ye'e, xí'in ndi'i naängel, ta saá koo j noo

táyí tón ká'no tón to'ó noo ka'nda chiño j.

³² Ta nivi na kixi ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o kixaa na nakutá'an na noo j, ta nata'ví nayo'o ndatán náta'ví ñii ta ndikachi sana ra xí'in túsú'u sana ra.

³³ Ndatán yoo ñii ta chindoo ra tndikachi sana ra noo yoo nda'a kua'á ra, ta títisú'u sana ra chindoo ra rí noo yoo nda'a yitin ra, saá chindoo j nanivi na va'a noo yoo nda'a kua'á j ta nivi na on vá'a chindoo j na noo yoo nda'a yitin j.

³⁴ Ta yí'í, taRey, ka'an j xí'in nivi na ndóo noo yoo nda'a kua'á j: "Ndó'ó kúu na naki'in ñava'a nda'a Yivá j. Vitin na'a ndó kivi ndó noo xá'nda chiño Ndios, saá chi nda ñanoó kivi kixá'á ñoyívi ndó'ó kúu na chitón j ra naki'in ndi'i ñava'a ra.

³⁵ Chi kivi nixi'í j soko ta ndó'ó taxi ndó ña xixi j. Kivi niji'í j takuii ndó'ó taxi ndó takuii xí'í j. Ta kivi nixiyo xiká j noo ñoo j, ta ndó'ó taxi ndó ñii xiiña noo xindú'u j nakindée j.

³⁶ Kivi on koó tikoto j ní-xiyo, ta ndó'ó taxi ndó tikoto xindixin j. Kivi ndeé ní saxo'vi kue'e yí'í ta ndó'ó nixaa ndó nika'an ndó to'on va'a xí'in j. Kivi xinakaa j ini ve'e ka ta nixa'an ndó chindeé ndó yí'í", kachí j xí'in na.

³⁷ Ta saá nivi na va'a ini yó'o ndaka to'on na yí'í, kachí na saá: "Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi'í ún soko ta taxi ndi ña xixi ún? ¿Ama xini ndi yó'ó niji'í ún

takuií ta taxi ndi takuií x'i'ún?

³⁸ ¿Ama nixiyo xíká ún noo ñoo ún ta taxi ndi ñii xiiña noo xindú'u ún nakindée ún? ¿Ama xini ndi yó'ó on koó tikoto ún ní-xiyo ta taxi ndi tikoto nda'a ún xindixin ún?

³⁹ ¿Ama xini ndi saxo'vi ní kue'e yó'ó, án xini ndi yó'ó xinakaá ún ini ve'e ka ta nixa'an ndi chindee ndi yó'ó?"

⁴⁰ Ta yi'i, ta Rey, ndakuin i, ka'an i x'i'in na: "Ndixa ká'an i x'i'in ndó, ndi'i saá yichi chindee ndó nivi nandá'ví ní na ndikon yi'i, ndi yi'i kúu ta chindee ndó saá", kachí i x'i'in na.

⁴¹ 'Ta yi'i, ta Rey, ka'an i x'i'in na ndóo noo yoo nda'a yitin i: "Kuta'a ndó noo i, ndó'ó na ndiso chi'ña. Kua'an ndó ko'on ndó noo xixi ño'o ña on vása nda'va ndi'i saá kivi, chi Ndios kisa va'a ra ño'o xixi yó'o ña xo'vi ní ñanímá ndiva'a ká'no x'i'in ndi'i inká níma ndiva'a tá'an mji ña.

⁴² Saá chi kivi nixi'i i soko ta ndó'ó ni-taxi ndó ña kuxu i. Kivi nyichij i takuií, ta ndó'ó ni-taxi ndó takuií ko'o i. Kivi nixiyo xíká i noo ñoo i, ta ndó'ó ni-taxi ndó ñii xiiña kandú'u i nakindée i.

⁴³ Kivi on koó tikoto ní-xiyo kundixin i, ta ndó'ó ni-taxi ndó tikoto nda'a i. Kivi ndeé ní saxo'vi kue'e yi'i án kivi xinakaá i ini ve'e ka ta ndó'ó ni-xa'an ndó

chindee ndó yi'i", kachí i x'i'in na.

⁴⁴ Ta nivi na on vá'a yó'o ndaka to'on na yi'i, kachí na saá: "Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi'i ún soko? ¿Ama xini ndi yó'ó nyichij ún takuií? ¿Ama xini ndi yó'ó nixiyo xíká ún noo ñoo ún? ¿Ama xini ndi yó'ó on koó tikoto ní-xiyo kundixin ún? ¿Ama xini ndi ndeé ní saxo'vi kue'e yó'ó?, ¿ama xini ndi yó'ó xinakaá ún ini ve'e ka, ta on vása ní-chindee ndi yó'ó?"

⁴⁵ Ta yi'i ndakuin i, ka'an i x'i'in na: "Ndixa ká'an i x'i'in ndó, ndi'i saá yichi ña on vása ní-chindee ndó nivi nandá'ví ní na ndikon yi'i, ndi yi'i kúu ta on vása ní-chindee ndó saá", kachí i x'i'in na.

⁴⁶ Ta na on vá'a yó'o ko'on na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nivi na va'a ko'on na kutaku na x'i'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi —kachí ta Jesús.

26

Ñayó'o ká'an xa'a ña ká'an tá'an nivi tiin na ta Jesús

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Ta ndi'i saná'a ta Jesús ndi'i to'on yó'o nivi, ta saá nika'an ra x'i'in naxíka x'i'in ra, kachí ra:

² —Xini ndó kumanj ovi kivi ña tondaa kivi kana viko Pascua.* Ta nataxi na yi'i,

* 26:2 Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxi sikuá na noo naño Egipto kuja xina'a.

t̄a t̄a k̄ixi n̄o Ndios, nda'a n̄ivi na oñ x̄in koni ȳi'j̄ ña katakaa ndaa na ȳi'j̄ ña kivi'j̄ nda'a tón cruz —káchí ra x̄i'in na.

3 Ta saá m̄ji kivi'j̄ yó'o na sáná'a ndayí Ndios x̄i'in nax̄ikuá'a n̄o najudío x̄i'in naná'no n̄o nasutu, ñakutá'an ndi'i na yé'é ve'e t̄aCaifás, ta t̄aCaifás yó'o kúu taká'no n̄o ndi'i nasutu.

4 Ta ñika'an tá'an ndi'i nayó'o ndasaá koo kasa va'a na kuachi vatá x̄a'a t̄aJesús, ta tiin na ra ña ka'ni ña'á na.

5 Ta ñika'an na, káchí na saá:

—Oñ kuchiño tiin yó ra kivi'j̄ viko, kot̄o koni ndi'i nan̄ivi ñoo yó'o, ta s̄iso na nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi —káchí na.

Ñayó'o ká'an x̄a'a ñii ña'a kivi'j̄ chikaa ña nduta támi xá'an s̄ini t̄aJesús (Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

6 Ta yóo t̄aJesús ñoo Betania ve'e t̄aSimón, t̄a x̄ikomí kué'e tá'yí naní ña lepra.

7 Tá yóo t̄aJesús x̄ixi ra n̄o mesa, ta k̄ixaa yatin ñii ña'a ní'i ñá ñii yuyū ña kuv̄a'a x̄i'in yuyū naní alabastro, t̄ixin ña ñó'o nduta tá xá'an támi ní, ta nduta yó'o kúu tá yá'ví ní. Ta chikaa ndi'i ñá rá s̄ini t̄aJesús.

8 Ta nax̄ika x̄i'in ra x̄ini na ñayó'o ta ñisaa ní na, ta ñika'an na:

—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o x̄a'a nduta yá'ví ní?

9 Va'a k̄a ná s̄ikó ña nduta yó'o ta kuá'a ní s̄i'ún naki'in ñá, níkuu, ta saá kuchiño

chindeé ñá nandá'ví —káchí na.

10 Ta x̄ini so'o t̄aJesús yukia ñika'an na, ta ñika'an ra saá x̄i'in na:

—¿Ndachun ká'an ndó sandi'i ndó ñáyó'o? Chi ñava'a kúu ña ke'é ñá x̄i'in.

11 Ndi'i saá kivi'j̄ yóo nandá'ví x̄i'in ndó. Ta ȳi'j̄, salo'o ní k̄a kivi'j̄ yóo j̄ x̄i'in ndó.

12 Chikaa ñá nduta tá xá'an támi s̄ini'j̄ ña k̄isa ti'va ñá ȳikí koñu'j̄ ña nduxun ña.

13 Ndixa ká'an j̄ x̄i'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o n̄o k̄a'an ndoso na to'on ñava'a x̄a'a j̄, ndato'on na x̄i'in n̄ivi yukia ke'é ñáyó'o. Ta saá naká'an n̄ivi x̄a'a ñava'a ke'é ñá x̄i'in j̄ —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

Ñayó'o ká'an x̄a'a t̄aJudas ndasaá k̄indo'o ra x̄i'in naná'no ña nataxi ra t̄aJesús nda'a na

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

14 Ta saá t̄aJudas Iscariote, t̄a kúu ñii t̄a uxu ovi'j̄ x̄ika x̄i'in t̄aJesús, kee ra ñix̄a'an ra n̄o naná'no n̄o nasutu,

15 ta ñinda'ka to'on ra na:

—¿Ndasaá s̄i'ún taxa'vi ndó ȳi'j̄ tá nataxi'j̄ t̄aJesús nda'a ndó? —káchí ra x̄i'in na.

Ta saá taxa'vi na ra oko uxu s̄i'ún ñaplata.

16 T̄anda saá k̄ixá'a ndúkú t̄aJudas ndasaá koo nataxi ra t̄aJesús nda'a na.

Ñayó'o ká'an xa kuá'an kuño'o

ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

17 Ta n̄itondaa kivi kixá'á viko xixi najudío s̄ita va'a ña on koó levadura kómí,† ta naxíka xí'in taJesús kixaa na noo ra, ta n̄indaqa to'on ña'á na:

—¿Mikía kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua? —káchí na.

18 Ta ndakuijn taJesús:

—Kua'an ndó, ta kua'an ki'vi ndó ñoo Jerusalén, ta kua'an ndó ve'e ñii taa ta xini tá'an xí'in yó, ta ka'an ndó si'a xí'in ra: "TaMaestro káchí ra ndí xa kixaa yatin kivi kasa ndivi ra chiño ká'no. Ta ve'e ún kóni ra kuxu ra viko Pascua xí'in naxíka xí'in ra", saá kachí ndó xí'in taa —káchí taJesús.

19 Ta naxíka xí'in ra n̄ixa'an na, ta kisa ndivi na ña kuxu ra xí'in na viko Pascua, ndatán xa'nda chiño taJesús noo na.

20 Tá kua'an kuñoó, ta kixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, ta xikundoo na noo mesa kuxu na.

21 Tá ndóo na xixi na, ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñii ndó'ó kúu taa ta s̄ikó kuí'ná yí'i ta nataxi ra yí'i nda'a n̄ivi na sáa ini xini yí'i —káchí ra.

22 Ta ndi'i nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na n̄indaqa to'on na taJesús:

—Tata, ¿án yí'i kúu ta ká'an ún xa'a?

23 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra xí'in na:

—Ñii ndó'ó ta sáchi s̄ita va'a ini ko'ó xí'in i, tayó'o kúu ta s̄ikó kuí'ná yí'i noo na sáa ini xini yí'i.

24 Ta yí'i, taa ta kixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní ta kivi i, ndatán n̄itaa naprofeta xina'á. Ta, jndá'vi ní taa ta s̄ikó kuí'ná yí'i noo na sáa ini xini yí'i! Va'a ka níxiyo on kaku tayó'o, níkuu —káchí taJesús xí'in na.

25 Ta taJudas, ta kúu ta s̄ikó kuí'ná taJesús noo na sáa ini xini ña'á, n̄indaqa to'on ra taJesús:

—Maestro, ¿án yí'i kúu ta ká'an ún xa'a?

Ta ndakuijn taJesús:

—Saá va, yó'ó kúu ra —káchí ra.

26 Tá xixi ka na, taJesús ki'in ra s̄ita va'a, ta n̄ika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún s̄ita va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta ta'vi ra s̄ita va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta n̄ika'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó s̄ita va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yiki ko'nu i.

27 Ta ki'in taJesús ñii copa ña ñó'o vino, ta n̄ika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún nduta ko'o ndi yó'o —káchí ra.

† 26:17 Viko yó'o kána ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxij síkuá na noo nañoo Egipto kuyja xina'á.

Ta t̄axi ra copa ñó'o vino yó'o nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra, ta n̄ika'an ra saá xí'in na:

—Ndi'i ndó, ko'o ndó táyó'o.

²⁸ Chi nduta yó'o kúu n̄iji ña kuíta. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xaá ña ka'an ndasaá ndoo ndi'i kuachi nan̄ivi, ta saá kuchiño kund̄o v̄a'a na xí'in ra ndi'i saá k̄ivi.

²⁹ Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, on ko'o k̄āi vino nda kixaā k̄ivi nakutá'an yó noo xá'nda chiño Yivá yó Ndios. Ta saá ko'ōi távino xaá xí'in ndó —káchí t̄aJesús.

Ñayó'o ká'an̄ x̄a'a t̄aJesús, ká'an̄ ra ndí t̄aPedro k̄a'an̄ ra on vása x̄in̄i ña'a ra
(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

³⁰ Ta ndi'i x̄ita na ñii yaa ña ká'an̄ xa'a Ndios, ta kee na ku'a'an̄ na x̄iki tón Olivo.

³¹ Ta n̄ika'an̄ t̄aJesús xí'in na:

—Ñóó vitin ndi'i ndó'ó sandakoo ndó ȳi'i, chi saá kundivi to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'a, ña káchí saá: "Satakué'ēj̄i t̄a t̄a ndáa t̄indikachi, ta t̄indikachi yó'o kuíta ní'nó ndi'i rí", káchí Ndios.

³² Ta k̄ivi natakūi, ko'on̄ si'nai ña kundatīi ndó'ó ñoo estado Galilea —káchí t̄aJesús xí'in na.

³³ Ta t̄aPedro ndakuīn ra, n̄ika'an̄ ra xí'in t̄aJesús:

—Tata, tá ndi'i n̄ivi sandakoo na yó'ó, ta ȳi'i on sandakoōi yó'ó.

³⁴ Ta n̄ika'an̄ t̄aJesús xí'in ra:

—Ndixa ká'an̄i xí'in ún, t̄a'an̄ ka kana nduxú chée ñóó vitin, ta xa un̄i yichi n̄ika'an̄ ún xí'in n̄ivi ña on vása x̄in̄i ún ȳi'i —káchí t̄aJesús xí'in ra.

³⁵ Ta n̄ika'an̄ t̄aPedro xí'in ra:

—Tata, t̄anda x̄in̄i ñó'ó kivīi xí'in ún, ta nda ñii yichi on vása k̄a'an̄i on vása x̄in̄i yó'ó —káchí t̄aPedro.

Ta ñii káchí saá n̄ika'an̄ ndi'i ka naxíka xí'in t̄aJesús.

Ñayó'o ká'an̄ x̄a'a t̄aJesús ña kúchuchú ní ini ra ká'an̄ ra xí'in Ndios
(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Ta t̄aJesús ku'a'an̄ ra, ta naxíka xí'in ra ku'a'an̄ na xí'in ra, ta n̄ixaā na ñii noo nan̄i Getsemaní, ta n̄ika'an̄ ra xí'in na:

—Kund̄o ndó yó'o ta ná ko'on̄i k̄a'an̄i xí'in Ndios —káchí ra.

³⁷ Ta n̄ika'an̄ ra xí'in t̄aPedro, ta xí'in ovīi sa'ya t̄aZebedeo, ku'a'an̄ na xí'in ra ta n̄ixaā na, ta k̄ixá'á t̄aJesús kúchuchú ní ini ra ta ndi'i ní ini ra.

³⁸ Ta n̄ika'an̄ ra xí'in un̄i táyó'o:

—Ndeé ní kúchuchú inīi anda ñii kóni ña kivīi. Kundatīi on yó'o ta kundito ndó, on kusun̄ ndó —káchí t̄aJesús xí'in na.

³⁹ Ta t̄aJesús kee ra ku'a'an̄ ra ñii xiiña xíká ka lo'o, ta x̄ikuxítí ra ta x̄ikundee ra nda n̄itondaā t̄a'ya ra noo ño'o, ta n̄ika'an̄ ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá mji, tá kuchiño, ta on taxi ún ña xo'vi ní yó'o. Ta saá ni, on kundivi ña kóni mji, ta va'a ka ná kundivi ña kóni mji ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

⁴⁰ Ta saá nakundichi ra ta ndikó ra kixaa ra noo ndoo uní naxíka xí'in ra. Ta ndi'i nayó'o kisin na. Ta taJesús nika'an ra xí'in taPedro:

—¿An on vása kuchiño ndó kundito ndó xí'in i vará ñii hora?

⁴¹ On kusun ka ndó ta kundito ndó ka'an ndó xí'in Ndios ña on nakava ndó kuachi. Ndó'ó yóo ini ndó ke'é ndó ñava'a, ta on kuchiño ke'é ndó ñava'a yó'o xí'in ndee mji ndó —káchí taJesús xí'in na.

⁴² Ta yichi ovi tuku ndikó taJesús ku'a'an ra ka'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá mji, tá xini ñó'ó xo'vi ña yo'vi ní yó'o, ta va'a ka saá ná koo ña kóni mji ún —káchí ra.

⁴³ Ta ndikó tuku ra kixaa ra noo ndoo naxíka xí'in ra, ta naní'i ra na kisin na, saá chi ndee ní xí'i na ma'ná.

⁴⁴ Ta yichi uní ndikó tuku ra ku'a'an ra, ta nika'an ra xí'in Ndios ndatan yoo to'on ña si'na nika'an ra.

⁴⁵ Ta tuku ndikó ra kixaa ra noo naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¿An va'a kusun ka ndó ta nakindee ka ndó? Koto ndó, xa nitondaa hora ña nataxi na yi'i, ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi na on vá'a.

⁴⁶ Ndakoo ndó, ná ko'yo. Ta koto ndó, yó'o vaxi ta nataxi yi'i nda'a nanivi na

saá ini xini yi'i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá tiin na taJesús

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Tá ta'an ka ndi'i ka'an taJesús xí'in na, ta kixaa taJudas ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús. Ta kixaa ku'a'a ní nivi xí'in ra, ta ní'i na espada xí'in yiton. Naxiku'a'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu xa ti'vi na nivi yó'o ña tiin na taJesús.

⁴⁸ Ta taJudas xa si'na nika'an ra xí'in na ndasaá nakoni na taJesús, káchí ra si'a:

—Taa ta chindee i xí'in ña chitoi noo kúu taJesús. Ta tiin ndó ra —káchí ra xí'in na.

⁴⁹ Ta saá nitondaa yatin ra noo taJesús, ta nika'an ra:

—Kua'a, Tata Maestro —káchí ra.

Ta nichito ra noo taJesús.

⁵⁰ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Tata, kasa ndivi ún ñachiño vaxi ún.

Ta saá nivi na yoo xí'in taJudas nitondaa yatin na noo taJesús ta tiin na ra.

⁵¹ Ta ñii taxíka xí'in taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra ñii so'o ta kisa chiño noo taká'no noo nasutu.

⁵² Ta nika'an taJesús xí'in taxíka xí'in ra yó'o:

—Taxi va'a ún espada ún noo nákaa va'a ña, saá chi ndi'i na xá'ni xí'in espada

ñii kǐ'va saá tuku kivi nayó'o xí'in espada.

53 ¿Án on vása kúndaá ini ún kúchiño ndukú j noo Yivá j ta tiká'an kuiti ti'ví ra kuá'a ní mil‡ naángel kixaa na chindeé na yi'i?

54 Táná ti'ví ra naángel, ta on vása kuchiño kasa ndivi j to'on Ndios ña káchí xín j ñó'ó kundo'o j ñayó'o —káchí ra xí'in taxíka xí'in ra.

55 Ta nǐka'an taJesús xí'in inká nivi:

—¿Án xáni sin j ndó takuí'ná kúu j? ¿Ndachun vaxi ndó noo j ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yi'i? Ta yi'i, ndi'i saá kivi nixiyo j sáná'a j nivi ve'e ño'o ká'no, ta nǐ-tiin ndó yi'i.

56 Ta ndi'i ñayó'o kundo'o j vitin, chi saá xín j ñó'ó kundivi to'on Ndios ña nǐtaa naprofeta —káchí taJesús.

Ta ndi'i naxíka xí'in ra sandakoo na taJesús, ta xino na kuá'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kixaa ra noo nachiño

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

57 Ta saá nivi na tiin taJesús, nixaa ra xí'in na ve'e taCaifás, ta kúu taká'no noo nasutu. Ta ve'e tayó'o xa nakutá'an ndi'i naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios.

58 Ta taPedro ñii xíká ndíkõn ra kuá'an ra sata taJesús anda nixaa ra ve'e tasutu ká'no. Ta xikoo

ra xí'in napolícia ke'e ve'e tasutu yó'o ña koto ra yukía kundo'o taJesús.

59 Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu xí'in ndi'i inká nachiño naní na Junta Suprema nándukú na nivi na ka'an to'on vatá ña kuvá'a kuachi xa'a taJesús, ta saá kuchiño nataxi na ra nda'a nivi ña ka'ni na ra.

60 Vará kuá'a ní nivi kivi na nǐka'an na ñavatá xa'a taJesús, ta on vása ní-naní'i na kuachi ra ña ka'ni na ra. Ta sondi'i kixaa ovi ta vatá yu'u,

61 ta nǐka'an nayó'o saá xa'a taJesús:

—Tayó'o nǐka'an ra, káchí ra: “Yi'i kúchiño j sandi'i j xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña un j kivi tuku kasa va'a j ña”, káchí taJesús —káchí ovi ta yó'o.

62 Ta saá taká'no noo nasutu nakundichi ra, ta nindaqa to'on ra taJesús:

—¿Án on vása ndakuijn ún yu'u na? ¿Yukía kachí ún xa'a to'on ña ká'an nayó'o xa'a ún?

63 Ta taJesús tásiin yoo ra, on vása ní-ndakuijn ra. Ta tuku nǐka'an taká'no noo nasutu xí'in ra:

—Ta xá'nda chiño j noo ún chiná'a ún Ndios tatáku, ta ka'an ún ñandaá xí'in ndi, ¿án Cristo ta ti'ví Ndios kúu ún? ¿Án ndixa Sa'ya Ndios kúu ún? —káchí ra.

64 Ta ndakuijn taJesús:

‡ 26:53 To'on griego káchí ña: Ndios ti'ví ra uxu ovi legión naángel. Ñii legión natropa xikomí ña komi mil anda ñño mil nivi.

—Saá va, m̄ji ún n̄jka'an. Ta ȳi'j tuku ká'an j̄ xí'in ndó, k̄jv̄i ña v̄axi koto ndó ȳi'j, t̄a t̄a k̄ixi n̄o Ndios, xa yóo j̄ n̄o táȳi tón yóo s̄ijn kua'á Ndios, t̄a t̄a kóm̄i ndi'i ndeē. Ta koni ndó ȳi'j ndikó j̄ ñoyívi yó'o, ta v̄axi j̄ ma'ño v̄ik̄o —káchí t̄aJesús.

65 Ta taká'no n̄o nasutu ndi'i x̄inj̄ so'o ra ñayó'o, ta n̄jsaa ní ra, ta ndata ra tikoto m̄ji ra, ta n̄jka'an ra:

—j̄Tayó'o kándiva'a kini ra xí'in Ndios! On vása x̄inj̄ ñó'ó k̄a yó ink̄a n̄ivi taxi na kuachi xa'a ra. Ndó'ó x̄inj̄ so'o ndó ña on vá'a n̄jka'an ra.

66 ¿Yukíā x̄ani ini ndó ke'é yó xí'in tayó'o? —káchí ra xí'in naná'no na kúu nachíño.

Ta ndakuijn̄ nayó'o:

—Yóo kuachi ra. Ta x̄inj̄ ñó'ó k̄iv̄i ra —káchí na.

67 Ta k̄ixá'á na kúndaa na tás̄ij̄ yu'ū na n̄o ra, ta káni na ra xí'in ȳikí nda'a na, ta ink̄a na xí'in xa'nda'nda'a na káni na n̄o ra,

68 ta káchí na saá xí'in ra:

—Tá Cristo kúu ún, ta k̄a'an ún xí'in ndi, ¿yukú ndi k̄ani yó'ó? —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a t̄aPedro k̄iv̄i n̄jka'an ra un̄i yich̄i

on vása x̄inj̄ ra t̄aJesús

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

69 Ta yóo t̄aPedro ke'e ve'e taká'no n̄o nasutu, ta k̄ixaa ñii ña'a ñá kisa chiño n̄o nave'e yó'o, ta n̄jka'an ñá xí'in t̄aPedro, káchí ñá saá:

—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii t̄a n̄ixika xí'in t̄aJesús, t̄a k̄ixi estado Galilea —káchí ñá.

70 Ta n̄o ndi'i na ndóo yó'o t̄aPedro n̄jka'an ra, káchí ra saá:

—On vása kúndaa ini j̄ yukíā ká'an ún xí'in j̄.

71 Ta saá kee ra yé'é ke'e ve'e yó'o, ta yóo ink̄a ña'a ñá kisa chiño n̄o nave'e yó'o, ta x̄inj̄ ñá t̄aPedro, ta n̄jka'an ñá xí'in nan̄ivi, káchí ñá saá:

—Tayó'o kúu ñii t̄a n̄ixika xí'in t̄aJesús, t̄a k̄ixi ñoo Nazaret —káchí ñá.

72 Ta t̄aPedro tuku n̄jka'an ra nda ch̄iná'a ra Ndios ña káchí ra saá:

—On vása x̄inj̄ j̄ takaa —káchí ra.

73 Ta n̄jya'a ñii káni lo'o, ta nan̄ivi yíta yó'o n̄itondaa yatin na n̄o t̄aPedro, ta n̄jka'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Ndixa yó'ó kúu ún ñii t̄atá'an t̄aJesús, chí xí'in t̄o'on ña ká'an ún kúndaa ini ndi kee ún estado Galilea —káchí na.

74 Ta k̄ixá'á t̄aPedro xí'in ndi'i ndeē ra n̄jka'an ra, káchí ra saá:

—Xa n̄jka'an j̄ xí'in ndó, on vása x̄inj̄ j̄ takaa. j̄Ndios ná saxo'v̄i ra ȳi'j tá ñavata ká'an j̄! —káchí ra.

Ta x̄andik̄on k̄ana ñii nduxú chée.

75 Ta saá naká'an t̄aPedro t̄o'on ña n̄jka'an t̄aJesús xí'in ra: “T̄a'an k̄a kana ñii nduxú chée ta xa un̄i yich̄i n̄jka'an ún xí'in n̄ivi ndi on vása x̄inj̄ ún ȳi'j.” Ta kee t̄aPedro ke'e, ta ndeé ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

27

*Ñayó'o ká'an xá'a ña nataxi na taJesús
kuá'an ra noo taPilato*

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

1 Ta n̄it̄ivi ink̄a k̄iv̄i ta ndi'i nax̄ikua'a noo najudío x̄i'in naná'no noo nasutu nakutá'an na ta nakoo yu'ú na ña ka'ni na taJesús.

2 Ta saá katón na ra, ta kuá'an ra x̄i'in na, ta n̄ixaa na nataxi na ra nda'a tagobernador Poncio Pilato.

Ñayó'o ká'an xá'a ña n̄ixi'i taJudas

3 Ta taJudas ta nataxi taJesús nda'a naná'no noo nasutu, x̄in̄i ra ndí ch̄ikaa ini nayó'o ka'ni na taJesús, ta kúchuchú ní ini ra ta ndikó ini ra xá'a ñayó'o, ta sandikó ra oko uxu s̄i'ún ñaplata nda'a nax̄ikua'a noo najudío x̄i'in naná'no noo nasutu.

4 Ta n̄ika'an taJudas x̄i'in na, káchí ra saá:

—N̄ik̄i'vīi kuachi n̄ataxīi nda'a ndó ta ta va'a ta on koó kuachi kómí, ña ka'ni ndó ra.

Ta ndakuijn na, n̄ika'an na x̄i'in taJudas:

—On vása ndí'i ini ndi xá'a ña ke'é ún. On s̄iv̄i kuachi m̄ji ndi k̄iá, kuachi m̄ji ún k̄iá —káchí na x̄i'in ra.

5 Ta saá taJudas n̄ixá'an ra sakana ra s̄i'ún ñaplata ini ve'e ño'o ká'no, ta kee ra kuá'an ra. Ta n̄ixaa ra ñii xiina ta sakuá'na x̄i'in m̄ji ra.

6 Ta naná'no noo nasutu nakaya na s̄i'ún ñaplata

yó'o, ta n̄ika'an na, káchí na saá:

—On k̄iv̄i taan yó s̄i'ún yó'o ini caja ve'e ño'o ká'no noo ñó'o ña sóko nan̄ivi, chi s̄i'ún ña ch̄a'vi yó xá'a ña k̄iv̄i ñii ta k̄iá —káchí na.

7 Ta saá nakoo yu'ú na, ta s̄ata na x̄i'in s̄i'ún yó'o ñii ño'o naní “Ño'o ta kisa chiño x̄i'in ño'o k̄isín”, ta tax̄i na ña nda'a n̄ivi na kee ink̄a ñoo ña va'a nduxun natá'an na k̄iv̄i n̄ixi'i na.

8 Ta saá sákunaní na ño'o yó'o “Ño'o N̄ij” anda k̄iv̄i vitin.

9 Ta kundivi ña n̄ika'an taprofeta Jeremías x̄ina'á, kachí ra saá: “N̄aki'in na oko uxu s̄i'ún ñaplata, ña ndáya'ví ña k̄iv̄i ra, ñayó'o kúu ya'vi ch̄inoo naIsrael,

10 ta x̄i'in s̄i'ún yó'o s̄ata na “Ño'o ta kisa chiño x̄i'in ño'o k̄isín”, ndatán yóo ña n̄ika'an Ndios x̄i'in̄i”, kachí taprofeta.

Ñayó'o ká'an xá'a taPilato ña n̄indaqa to'on ra taJesús

(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

11 Ta ñíndichi taJesús noo tagobernador Pilato, ta tayó'o n̄indaqa to'on ra taJesús, káchí ra x̄i'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús:

—To'on m̄ji ún káchí ȳi'i kúu tarey.

12 Ta nax̄ikua'a noo najudío x̄i'in naná'no noo nasutu tax̄i na kuachi xá'a

taJesús noo taPilato, ta taJesús nda ñii to'on on vása ní-ndakuijn ra noo na.

¹³ Ta saá taPilato nindaqa to'on ra taJesús:

—¿An on vása xini so'o ún ndi'i ña ká'an na xa'a ún?

¹⁴ Ta taJesús nda ñii to'on ni-xiin ra ndakuijn ra. Ta naka'nda ní ini taPilato xa'a ñayó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taPilato nika'an ra xini ñó'o kivi taJesús

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

¹⁵ Ñii ñii viko Pascua tagobernador saña ra ñii ta nákaa ini ve'e kaa ko'on ndíka ra. Ta najudío káxin na yu kúu tayó'o.

¹⁶ Ta yóo ñii ta kánoo ní to'on xa'a ta nákaa ra ini ve'e kaa, naní ra Barrabás.

¹⁷ Ta nakutá'an ku'a ní nivi noo tagobernador, ta taPilato nindaqa to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Yukú taa kóni ndó saña j ko'on ndíka? ¿An saña j taBarrabás? ¿An saña j taJesús, taa ta sákunaní nivi Cristo? —káchí ra.

¹⁸ Saá chi kundaqa ini taPilato ndí na kisa kuini ini xini taJesús kúu na, ñakán nataxi na ra nda'a ra.

¹⁹ Ta taPilato yóo ra noo táyi noo kisa nani ra xa'a kuachi, ta ñásí'í ra t'í'ví ña ña ndato'on ña xí'in ra: “On kasa nani ka ún xa'a kuachi tayó'o, saá chi taa ta on koó kuachi kúu ra, chi ñoo ndive'e kini ní nixanij xa'a ra, ta ndí'i ní ini j”, káchí ñá.

²⁰ Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu chú'u na nivi ña ndukú na ko'on ndíka taBarrabás, ta ndukú na ña kivi taJesús.

²¹ Ta tagobernador tuku nindaqa to'on ra na:

—¿Yukú ta ovi yó'o kóni ndó saña j ko'on ndíka? —káchí taPilato xí'in na.

Ta ndakuijn na:

—Saña ún taBarrabás ko'on ndíka ra —káchí na.

²² Ta taPilato nindaqa to'on tuku ra na:

—¿Ta yukia koo taJesús, taa ta naní Cristo? —káchí taPilato.

Ta ndi'i na ndakuijn na, káchí na saá:

—¡Ná kivi ra! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

²³ Ta saá tuku nindaqa to'on taPilato na:

—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra?

Ta ndeé ka nika'an nayó'o, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

²⁴ Ta kundaqa ini taPilato on vása xijin ka na chikaa so'o na to'on ra, ta kixá'á na ndeé ka nisiso na. Ta xa'nda chiño ra noo na kisa chiño xí'in ra taxi na takuí nda'a ra, ta saá nda'a ra noo nanivi, káchí ra saá:

—Yi'i on vása kuiso j kuachi xa'a ña kivi tava'a yó'o. Mij ndó kuiso kuachi xa'a ña kivi ra —káchí tagobernador xí'in nivi.

²⁵ Ta ndi'i nivi ndakuijn na, káchí na saá:

—iMii ndi xí'in sa'ya ndi kuiso ndi kuachi xa'a ña kivi tayó'o! —káchí na.

²⁶ Ta saá taPilato saña ra taBarrabás. Ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa siin noo, ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

²⁷ Ta natropa tagobernador, kuá'an taJesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta nixaa na ta nakaya na ndi'i ka natropa, ta xino nduu ndi'i na ra.

²⁸ Ta kindaa na ndi'i tikoto ndixin taJesús ta sakundixin na ra ñii tikoto kuá'á, ndatán yoo tikoto ndixin tarey,

²⁹ ta kisa va'a na ñii corona ñiño ta chinoo na ña sini ra. Ta taxi na nda'a ra ña tiin ra ñii yiton xí'in nda'a kua'á ra, ta xikuxítí na noo ra ña kúsiki na ra, ta xaku ndaa na ra, ká'an na si'a xí'in ra:

—iNá koo va'a taRey noo najudío! —káchí na.

³⁰ Ta kundaa na tásji yu'u na noo ra, ta tón yiton taxi na nda'a ra tuku kindaa na nó, ta suku na nó sini ra.

³¹ Ta ndi'i na kúsiki na ra ta xaku ndaa na ra, ta saá kindaa na tikoto kuá'á ndixin ra ta tuku sakundixin na ra tikoto mii ra. Ta kuá'an ra xí'in na ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

³² Ta kee natropa, ta kuá'an taJesús xí'in na, ta nakutá'an na xí'in ñii ta

ta kixi ñoo Cirene, naní ra Simón, ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

³³ Ta nixaa na ñii xiiña naní ña Gólgota, ña kóni kachí Leke Sini Ndií.

³⁴ Ta natropa taxi na vino tá nasaka xí'in nduta yova ní ko'o ra, ta taJesús xito ndoso ra lo'o nduta yó'o, ta ni-xiin ra ko'o ra rá.

³⁵ Ta saá katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz, ta natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaa na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús. Ta saá kundivi ña ñitaa taprofeta xina'á xa'a taJesús, kachí ra ndí ta'ví na tikoto ra ta chikaa na ndati xa'a tikoto ndixin ñino ra, saá ñitaa ra xa'a taJesús.

³⁶ Ta xikundo na ndaa na ra.

³⁷ Ta chinoo kutu na ñii tón vití lo'o sini tón cruz, ta noo tón vití yó'o naka'yi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña saá: “Tayó'o kuu taRey noo najudío.”

³⁸ Ta katakaa ndaa na ovi takuí'ná siin taJesús, ñii takuí'ná tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin kua'á ra, ta inká ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin yitin ra.

³⁹ Ta nanivi yá'a yichi noo tákaa ndaa taJesús kándiva'a ní na xí'in ra, ta káva na sini na,

⁴⁰ káchí na saá xí'in ra:
—Yó'ó kuu ta ta nika'an: “Yi'i sandi'ii xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uní kivi tuku kasa va'ai ña”,

káchí ún, ta vitin, ¡sakaku xí'in mji ún! Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta saá, ¡sanoo xí'in mji ún nda'á tón cruz! —káchí na xí'in ra.

⁴¹ Ta ñii k'i'va saá nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'á ñoo najudío xí'in naná'no ñoo nasutu kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ká'an na xí'in ra:

⁴² —Tayó'o sakaku ra inká ñivi, ta on vása kivi sakaku xí'in mji ra vitin. Tá ndixa kúu ra ta Rey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in mji ra nda'á tón cruz vitin, ta saá kandixa yó ra.

⁴³ Ta tayó'o ñika'an ra ndaa ini ra Ndios. Tá ndixa Ndios k'ivi ini ra xini ra tayó'o, ta Ndios ná sakaku ña'á ra vitin, chi ñika'an tayó'o: "Yi'i kúu Sa'ya Ndios", káchí ra —saá ká'an na, xáku ndaa na ra.

⁴⁴ Ta ñii k'i'va saá ovi taku'ná tákaa ndaa sijn ra kúsiki ña'á ra ta kándiva'a ra xí'in ta Jesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá ñixi'i ta Jesús

(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

⁴⁵ Ta ñitondaa kaa uxu ovi ma'ño ndivi, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyívi anda kaa unj xikuaa.*

⁴⁶ Ta kaa unj kúu ña, ta saá ndeé va'a ñika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—Elí, Elí, ¿lama sabac-tani? —káchí ta Jesús. To'on yó'o káchí ña saá: Tata Yivá mji, Tata Yivá mji,

¿ndachun sandakoo ún yi'i?, káchí ña.

⁴⁷ Ta sava ñivi na yita yatin yó'o, xini so'o na ña ñika'an ra, ta káchí na saá:

—Tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chindeé ña'á ra —káchí na.

⁴⁸ Ta xandikon ñii tayó'o xino ra kua'an ra, ta sachii ra ñii tikoto kuikon xí'in vino yiyá, ta chinoo ra ñayó'o ñoo yiton, ta ndikó ra taxi ra ko'o ta Jesús.

⁴⁹ Ta inká ñivi ñika'an na saá xí'in tayó'o:

—On ke'é ún ra. Ná koto yó án kixi ta Elías sakaku ña'á ra —káchí na.

⁵⁰ Ta saá ta Jesús xí'in ndi'i ndeé ra ñika'an ra, ta ñixi'i ra.

⁵¹ Tá mií saá xandikon ñindata ma'ño tikoto tákaa Cuarto Yij ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ña ñindata ña chi ñino ta ñoo ña nda ñino. Ta ñitaan ñoo ño'o, ta ñayuu ná'no chachi ña.

⁵² Ta ñixoná ñoo ño'o na ñixi'i, ta ñataku kua'á ní ñivi na xikuu na kándixa Ndios.

⁵³ Ta kivi ñataku ta Jesús, ndeé nayó'o ñoo ñinduxun na, ta ñikivi na ñoo yij Jerusalén, ta kua'á ní ñivi xini na nayó'o.

⁵⁴ Ta ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa, yoo ra xí'in inká natropa ndaa na ta Jesús. Ta nayó'o xini na ñitaan ñoo ño'o, ta xini na ndi'i ña yiyo ní ñiya'a, ta ñiyi'ví ní na, ta ñika'an na:

—Ndixa tayó'o xikuu Sa'ya Ndios —káchí na.

* **27:45** Kaa uxu ovi ndivi ñani ña kaa ñoo ñoo ñoo Roma, ta kaa unj xikuaa ñani ña kaa ñin ñoo ñoo Roma.

55 Ta nda xiká yíta kuá'a ní násí'í xító ná. Náyo'ó kúu ná xindikon sata taJesús chindeé ná ra kisa chiño ná noo ra, ta kee ná xí'in ra estado Galilea ta kixaá ná noo Jerusalén.

56 Nii ñáyó'ó kúu ñaMaría Magdalena, inka ña kúu ñaMaría, si'í taJacobó xí'in taJosé, ta inka ña kúu si'í ta ovi sa'ya taZebedeo.

Ñayó'ó ká'an xa'a ña ninduxun taJesús

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

57 Ta xikuaa ta xa kuá'an kunaa kúu ña, ta kixaá ñii takuíká, ta kixi noo Arimatea, naní ra José. Tayó'ó kúu ñii ta xindikon sata taJesús.

58 Ta nixa'an ra noo taPilato, ta ndukú ra yiki koñu taJesús ña sanduxun ra ña, ta taPilato xa'nda chiño ra noo natropa ña nataxi na ña nda'a ra.

59 Ta nixaá taJosé ta naki'in ra yiki koñu taJesús, ta chisúku ndaa ra ña xí'in ñii tikoto ndii ña on vása yakuá.

60 Ta nixa'an ra ta chikaa va'a ra yiki koñu taJesús ini kavua ña xaá ña sakán kisa va'a ra ini. Ta saá nakasi ra yé'é kavua yó'ó xí'in ñii yuu ká'no, ta kee ra kuano'o ra.

61 Ta nindoo ñaMaría Magdalena xí'in inka ñaMaría, ndoo na yatin noo yoo kavua yó'ó.

Ñayó'ó ká'an xa'a natropa na ndaa noo ninduxun taJesús

62 Ta inka kivi ña kúu kivi yii ña nákindée najudío, ta nafariseo xí'in naná'no noo nasutu nixaá na noo taPilato.

63 Ta nika'an na, káchí na saá xí'in ra:

—Tata, náká'an ndi ña nika'an ta vatá yu'u taJesús kivi xitaku ra, nika'an ra si'a: "Tá nixi'ij ta tixin ña unj kivi nataku j", káchí ra.

64 Nakan ka'nda chiño ún noo natropa ná nakasi kútu va'a na kavua noo ninduxun ra anda tonda kivi unj, ta saá nivi na xindikon sata ra, koto kixi na ñii noo, ta tava na yiki koñu ra ta ndato'on na xí'in nivi, káchí na saá: "Xa natakú ra", káchí na. Ta to'on yó'ó sandá'ví ní ka ña nanivi noo ña sandá'ví mji ra na xí'in to'on ra —káchí naná'no noo najudío.

65 Ta nika'an taPilato xí'in na:

—Va'a, yoo natropa, ná ko'on na xí'in ndó. Ta nakasi va'a ndó yé'é kavua noo ninduxun ra —káchí ra.

66 Ta nixa'an na ta kisa kútu va'a na yé'é kavua, ta xakin na ñii sello yé'é ña on nona ña, ta saá nindoo natropa yatin yé'é kavua ña kundaa na ña.

28

Ñayó'ó ká'an xa'a taJesús kivi natakú ra

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

1 Ta nija'a kivi yii ña nákindée najudío, ta nitivi inka kivi; ñayó'ó kúu kivi noo semana ña kúu

domingo, ta ñáMaría Magdalena xí'in inká ñáMaría nixaa ná koto ná ñoq ñinduxun taJesús.

² Ta xandikon ndeé ní ñitaan ñoq ño'ó, saá chi ñii ángel kee ñoq Ndios nda ñoyívi ñino, ñoq ña ñoyívi yó'o, ta kixaa ña ta sakuta'a ña yuu ndási yé'é kavua, ta xikoo ña sata yuu yó'o.

³ Ta ñaángel yó'o náye'e ní ña, ndatán náye'e ñii taxa, ta tikoto ña yaa ní ña, ndatán yaa kaxin saá yóo ña.

⁴ Ta natropa na ndaa yé'é kavua ndeé ní ñiyí'ví na xini na ña, ñii kisin ñino na xí'in ña yí'ví na, ta saá ñakoyo na ñoq ño'ó ta ndaño'ó ini na. Ndatán ñii kiva yóo na ñixi'j, saá yóo na ndóo na.

⁵ Ta ñaángel ñika'an ña xí'in násí'í yó'o:

—On kuyi'ví ndó, saá chi yi'j xini'j ndí ndó'ó nándukú ndó taJesús, ta ta katakaa ndaa na nda'a tón cruz.

⁶ On koó ka ra yó'o, chi xa ñatakú ra, ñii kiva yóo to'on ña ñika'an ra xí'in ndó, saá yóo ña. Na'a ndó koto ndó ñoq chínóo na ra.

⁷ Ta saá kama ní ko'on ndó ta ndato'on ndó xí'in na ñixika xí'in ra, kachí ndó saá xí'in na: “Xa ñatakú ra, ta ko'on si'na ra ñoq ndó ña kundati ra ndó'ó estado Galilea. Kán koni ndó ra”, kachí ndó xí'in na. Ñayó'o kúu to'on ña ndato'on i xí'in ndó —káchí ñaángel xí'in násí'í yó'o.

⁸ Ta saá násí'í yó'o vará nda yí'ví ní ná, ta kúsii

ní ka ini ná, ta kama ní kee ná xino ná ku'a'an ná ndato'on ná xí'in na ñixika xí'in taJesús.

⁹ Ta xandikon taJesús ñakutá'an ra xí'in náña'a yó'o yichi, ta chindeé ra ná ta ñika'an ra si'a xí'in ná:

—Kua'a, nana. Ná koo ñava'a ini ndó —káchí ra xí'in ná.

Ta ñixaa yatin ná ñoq ra, ta xikuxití ná ta ñomi ná xa'a ra ta kisa to'ó ná ra.

¹⁰ Ta taJesús ñika'an ra xí'in ná:

—On kuyi'ví ndó. Ku'a'an ndó ndato'on ndó xí'in na ñixika xí'in i ná ko'on na estado Galilea, ta kán koni na yi'j —káchí ra xí'in ná.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ndato'on natropa na xindaa yé'é kavua ñoq ñinduxun taJesús

¹¹ Ta kee násí'í ku'a'an ná, ta sava natropa na xindaa yé'é kavua ndikó na ku'a'an na ñoo ká'no, ta ndato'on na xí'in naná'no ñoq nasutu ndí'í ña ñixiyo xini na.

¹² Ta naná'no ñoq nasutu ñakutá'an na xí'in naxiku'a'a ñoq najudío, ta ñakoo yu'ú na taxi na ku'a'a ní si'ún nda'a natropa,

¹³ ta ñika'an na, káchí na saá xí'in na:

—Si'a koo ka'an ndó xí'in ñivi xa'a ña ñixiyo xini ndó, kachí ndó si'a: “Tá kisin ndi ñoo koni, ta na ñixika xí'in taJesús nixaa na, ta kisa ku'ná na yiki koñu ra, ta ku'a'an na xí'in ña”, saá kachí ndó xí'in ñivi.

14 Tá tagobernador koni
sq'o ra tq'on yó'o, ta mji
ndi ndakuin xa'a ndó, ña
on sakuiso ra kuachi ndó'ó
—káchí naná'no xí'in nat-
ropa.

—káchí taJesús xí'in naxíka
xí'in ra.

15 Ta saá natropa naki'in
na si'ún ta kisa ndivi na
chiño ña nika'an na xí'in na.
Ta tq'on yó'o kúu ña nijita
ní'nó noq ndi'i najudío anda
kivi vitin.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
ña sakuiso chiño ra naxíka
xí'in ra*

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-
49; Jn. 20:19-23)

16 Ta saá na uxu ñii naxíka
xí'in taJesús kuá'an na es-
tado Galilea, ta nijaa na
yuku noq nika'an taJesús
ko'on na.

17 Ta xini na ra ta kisa
tq'ó na ra, vará sava nayó'o
nijika ini na án ndixa kúu
tayó'o taJesús.

18 Ta nijaa yatin taJesús
noq na ta nika'an ra saá xí'in
na:

—Ndios taxi ra ndi'i ndayí
ña ka'nda chiño i noq ndi'i
na ndóo ñoyívi ñino xí'in
ñoyívi yó'o.

19 Ta saá ká'an i xí'in ndó:
Kuá'an ndó ndi'i saá xiiña
ñoyívi yó'o ta saná'a ndó
nanivi ndasaá koo kundikon
na yichi i, ta sakuchu ndó na
xí'in kivi Yivá yó, xí'in kivi
yi i taSa'ya ra, ta xí'in kivi
Níma Ndios.

20 Ta saná'a ndó na ña
kasa ndivi na ndi'i tq'on ña
nika'an i xí'in ndó. Ta ndixa
yi i koo i xí'in ndó ndi'i saá
kivi ña vaxi anda kivi sondí'í
ñoyívi yó'o. Saá ná koo ña

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña ñitaa taMarcos

*Ñayó'o ká'an xa'a taJuan,
ta sákuchu ñivi*

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

¹ Si'a kixá'á to'on ñava'a xa'a Jesucristo, Sa'ya Ndios,

² tá yóo ña ñitaa taprofeta Isaías, ta ta ñika'an ndoso to'on Ndios kuíya xina'á. Ñitaa ra ña ñika'an Ndios xí'in ta ti'ví ra sakaku na ñoyívi yó'o, kachí ra saá:

Ti'ví ñii ta xíka chiño ño ñi ko'on si'na ra ño ún, ña ndasa va'a ra yichí ño ko'on ún.

³ Ta ño yóo yuku yichí ko'on ra ka'an ndoso ra, kachí ra saá:

“Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachí kixaa mji taKá'no ño yó;

kindaa ndó ña on vá'a sási ño ndó, ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra”, kachí ta ta koo yuku yichí,

kachí taIsaías xina'á.

⁴ Saá kixaa taJuan ño yóo yuku yichí ta ñii xiiña ño yóo takuii sákuchu ra ñivi, ta ñika'an ndoso ra xí'in ñivi, kachí ra saá:

—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ndó, ta saá na'a ndó kuchu ndó —kachí ra.

⁵ Ta ñivi ñaño Jerusalén, xí'in na ndóo ndi'i saá ku'a ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea vaxi na, ta kixaa na ña koni so'o na to'on ká'an ndoso taJuan. Ta saá xini so'o na, ta kixá'á ná'ma na xa'a kuachi na, ta taJuan sákuchu ra nayó'o yuta Jordán.

⁶ Ta taJuan ndixin ra tikoto ña kuva'a xí'in yisi tícamello, ta nó'ni ñii ñá'ño ñii kití toko ra. Ta xíxi ra tika ndíama xí'in ñoño tíyoko válí yóo yuku.

⁷ Ta ñika'an ndoso ra, kachí ra saá xí'in ñivi:

—Sata yi'i vaxi ñii ta ta ndeé ka ño yi'i. Ta yi'i kúu ñii ta kisa chiño kuiti ño ra.

⁸ Yi'i sákuchu ñi ndó'o xí'in takuii, ta ta vaxi sákuchu ra ndó'o xí'in mji Níma Ndios —kachí taJuan xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJuan
kivi sákuchu ra taJesús*

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹ Ta saá kee taJesús ñoo Nazaret estado Galilea, ta kixaa ra ño yóo taJuan, ta taJuan sákuchu ra taJesús yuta Jordán.

¹⁰ Ta keta taJesús yu'u yuta, ta xini ra ñixona ñoyívi ñino ño ra, ta xini ra vaxi noo Níma Ndios, ndatán vaxi noo ñii tísaata, saá vaxi noo ña, ta xikanoo ña ño ñindichi ra.

¹¹ Ta ñivi na ndóo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios ñika'an ra nda ñoyívi ñino, kachí ra saá:

—Yó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsij ní ini i xini i yó'o —kachí Ndios.

Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús kivi ñanímā ndivā'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

12 Ta xandikōn Nímā Ndios nīkā'ān ña xí'in tājésús kō'ōn ra xí'in ña nōq yóo yuku yichí.

13 Ta ōvi sīkō kivi yóo tājésús nōq yuku yichí yó'o, yóo ra nōq táku tikitī yukú, ta ñanímā ndivā'a ká'no xito ndoso ña ra. Ta saá kīxaa naángel, ta chindeé na ra, taxī na nda'a ra ña xīnī ñó'ó nōq ra.

Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús ña kixá'a ra kisa ndivi ra chiño Ndios

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

14 Kivi chīkaa na tājūan ini ve'e kaa, ta tājésús kuā'ān ra estado Galilea, ta nīkā'ān ndoso ra tō'on ñavā'a xā'a Ndios xí'in nivi,

15 káchí ra saá:

—Xa kīxaa kivi ña chitóni Ndios. Ta xa yóo yatin ní yichí ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó. Ōn vása ke'é ka ndó ña ōn vá'a, ta nandikó ini ndó ta kandixa ndó tō'on ñavā'a yó'o —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús kivi kana ra

kōmī taa na táva tiaká ña kundikōn na satā ra

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

16 Tá kuā'ān tājésús yu'u mīni Galilea, ta xīni ra tājSimón* xí'in ñani ra tājAndrés, nayó'o sákana na ñonō ini takuú, chi na táva tiaká kúu na.

17 Ta nīkā'ān tājésús xí'in na:

—Na'a ndó kundikōn ndó yī'i, ta saná'a i ndó'ó ndasaá nakaya ndó nivi kundikōn na yichí Ndios.

18 Ta xandikōn sandakoo nataa yó'o ñonō na, ta xīkundikōn na kuā'ān na satā tājésús.

19 Ta lo'o ka kuā'ān tājésús, ta xīni ra tājJacobo xí'in ñani ra tājJuan, sa'ya tājZebedeo, ndóo na ini tón barco sánda'a na ñonō na.

20 Ta nīkā'ān tājésús xí'in na:

—Na'a ndó kundikōn ndó yī'i.

Ta saá sandakoo nataa yó'o yivá na tājZebedeo, ta sandakoo na inkā na kisa chiño nōq na, ta xīkundikōn na kuā'ān na satā tājésús.

Ñayó'o ká'ān xq'a tājésús kivi nakutá'an ra

xí'in ñii taa tã kómí nímā ndivā'a

(Lc. 4:31-37)

21 Ta nīxaa na ñoo Capernaum, ta ndi'i saá kivi yīi ña nákindée najudío tājésús kí'vi ra ve'e ñō'o sinagoga sáná'a ra nivi.

22 Ta naka'nda ini nivi xīni sō'o na ña ká'ān ra, chi sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii taa tã kómí ndayí, ta inkā namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña nītaa tājMoisés xīnā'á, nayó'o sáná'a na ndatán sáná'a nivi na ōn vása kómí ndayí.

23 Ta ve'e ñō'o sinagoga yóo ñii taa tã kómí nímā ndivā'a, ta ñii ndeé ní

* 1:16 Inkā kivi ñani tājSimón kúu Pedro.

nika'ʔan ñandiva'a, káchí ña saá:

24 —Yó'ó kúu Jesús tañoo Nazaret, ta, ¿ndachun sándi'i ún ndi'i? ¿An xa kixaa ún sandi'i ún xa'a ndi? Xini va'a i yu kúu ún, yó'ó kúu Taa taYij ta kixi noo Ndios —káchí ña xí'in ra.

25 Ta taJesús nika'ʔan ra xí'in ñandiva'a, káchí ra saá:

—iKasi yu'u ún ta saña ún tayó'o!

26 Ta nímā ndiva'a ndeé ní sakisin ña tayó'o, ta ninda'yi ní ña, ta saá saña ña tayó'o.

27 Ta ndi'i na ndóo naka'nda ini na xini na ñayó'o, ta ninda'ka to'on xí'in tá'an mji na:

—¿Yukia yó'o? ¿An inka ndeé xaá sáná'a ra mji yó vitin? Kómí ra ndayí xá'nda chiño ra noo nímā ndiva'a ta kisa ndivi ña ña ká'ʔan ra —káchí na.

28 Ta kama ní nixita ní'nó to'on xa'a taJesús ndi'i ñoo estado Galilea.

Ñayó'o ká'ʔan xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ña'a ñásiso taSimón

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

29 Tá kee na ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta ku'a'ʔan taJesús xí'in taJacobó xí'in taJuan, ta nixaa na ve'e taSimón xí'in ñani ra taAndrés.

30 Ta ña'a ñásiso taSimón kándú'u ñá noo xito, ndeé ní ndó'o ñá kue'e ka'ni. Tá kixaa taJesús ta ndato'on na xí'in ra ña ndó'o ñá.

31 Ta saá taJesús ñitondaa yatin ra noo kándú'u ñá,

ta tjin ra nda'a ñá chindee ra ñá ndakoo ñá. Ta xandikon saña kue'e xí'in ñá ta nduva'a ñá, ta kixá'a ñá kisa ndivi ñá ña kuxu na.

Ñayó'o ká'ʔan xa'a taJesús kivi sanda'a ra

ku'a'a ní na ndeé ndó'o

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

32 Tá xikuaa nijetá ño'o, ta ku'a'a ní ñivi ku'a'ʔan na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o, xí'in inka na kómí nímā ndiva'a, ta nixaa na noo taJesús.

33 Ta saá ku'a'a ní ñañoo nakutá'an na ye'é ve'e noo yoo taJesús,

34 ta sanda'a ra ku'a'a ní na ndeé ndó'o, chi ku'a'a ní noo kue'e yoo xí'in na. Ta tava ra ku'a'a ní nímā ndiva'a xikomí sava na, ta on vasa ní-taxi ra ka'ʔan nda ñii nímā ndiva'a yó'o, chi ñanímā ndiva'a xini ña yu kúu ra.

Ñayó'o ká'ʔan xa'a taJesús kivi nika'ʔan ndoso ra to'on va'a ku'a'a ní ñoo estado

Galilea

(Lc. 4:42-44)

35 Ta xitaan ní ta naa ka, ndakoo taJesús ta kee ra ku'a'ʔan ra ñii xiiña noo on koó ñivi, ta nika'ʔan ra xí'in Ndios.

36 Ta taSimón xí'in natá'an ra kee na ku'a'ʔan na nandukú na ra,

37 ta naní'i na ra, ta nika'ʔan na saá xí'in ra:

—Ku'a'a ní ñivi nándukú na yó'ó.

38 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—Ko'on yó ndi'i ñoo yatin ña ka'ʔan ndoso i to'on va'a

xí'in n̄ivi, chi x̄a'á ñayó'o kúu ña k̄ixaāj —káchí ra xí'in na.

³⁹ Ta x̄ika ra ndi'i saá ñoo estado Galilea, ta kí'vi ra ve'e ño'o sinagoga ña ka'an ndoso ra to'on va'a x̄a'á Ndios, ta táva ra kuá'a ní ním̄a ndiva'a ña kómí n̄ivi.

Ñayó'o ká'an x̄a'á taJesús k̄ivi sanda'a ra ñii t̄aa ndeé ndó'o kue'e tá'yí (Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰ Ta ñii t̄aa, ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí ña naní lepra, ta k̄ixaā ra noo yóo taJesús, ta x̄ikuxítí ra noo ra, ta x̄aku ndá'ví ra, káchí ra saá:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yí'i noo kue'e ña ndó'o j̄.

⁴¹ Ta taJesús kúnda'ví ní ini ra x̄ini ra tayó'o, ta ch̄inóo ra nda'a ra s̄ok̄o tayó'o, ta n̄ika'an ra:

—Kóni j̄ chindeé j̄ yó'ó. j̄Nda'a ún!

⁴² Ta x̄and̄ik̄on saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra.

⁴³ Ta saá taJesús n̄inda'yi ra tayó'o, ta n̄ika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

⁴⁴ —On ndato'on ún xí'in nda ñii n̄ivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña kundāa ini ra xa n̄inda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasók̄o ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundāa ini n̄ivi xa n̄inda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

⁴⁵ Ta kee ra kuá'an ra, ta nda vík̄a ndato'on ra xí'in n̄ivi ña ndo'o ra, ta n̄ix̄ita ní'no to'on ndasaá nda'a ra,

k̄isa taJesús. X̄a'á ñayó'o taJesús on vása k̄ivi kí'vi ka ra ink̄a ñoo, ta kuá'an ra yóo ra ñii x̄iña noo on koó n̄ivi. Ta saá ní, kuá'a ní n̄ivi na kee ndi'i saá ñoo k̄ixaā na noo ra.

2

Ñayó'o ká'an x̄a'á taJesús k̄ivi sanda'a ra ta on k̄ivi kanda

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

¹ N̄iya'a sava k̄ivi ta taJesús ndikó tuku ra ñoo Capernaum, ta nan̄ivi x̄ini so'o na ña ndikó ra.

² Ta x̄and̄ik̄on kuá'a ní n̄ivi nakutá'an na ve'e noo yóo ra, ta n̄i-kunani kund̄o ndi'i na ve'e yó'o, ni nda yé'é on vása ní-kunani kund̄o na. Ta ká'an taJesús to'on ñava'a x̄a'á Ndios xí'in ndi'i na.

³ Ta kom̄i t̄aa ñisokó na ñii x̄ito noo kánóo t̄a on k̄ivi kanda, ta kuá'an na ve'e noo yóo taJesús.

⁴ Ta n̄i-kuchiño kí'vi na xí'in tayó'o ini ve'e noo yóo taJesús chi chútú ní n̄ivi. Ta saá nda na s̄inj̄ ve'e, ndiso na x̄ito noo kánóo t̄a on k̄ivi kanda, ta k̄indaa na sava chíyó ña n̄ix̄ona ñii yav̄i noo kúchiño sanoo na tayó'o noo taJesús.

⁵ Tá taJesús x̄ini ra ña kándixa na kom̄i t̄aa yó'o ndi kúndeé ra sanda'a ra t̄atá'an na, ta n̄ika'an taJesús xí'in ta ndeé ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa k̄isa ká'no ini j̄ x̄a'á kuachi ún —káchí taJesús.

6 Ta ndóo sava na sáná'a ndayí Ndios, ta xini so'o na ña nika'an taJesús, ta xáni sini na saá:

7 “¿Ndá ndayí kómí tayó'o ka'an ra saá? Kándiva'a ra xí'in Ndios. Chi kúndaá ini yó ndí ñii láá Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi.”

8 Ta xandikon taJesús xini ra yukia xáni sini nayó'o, ta nika'an ra saá xí'in na:

—¿Ndachun xáni sini ndó ña on vá'a yó'o?

9 ¿Yukia yo'vi ka ka'an i xí'in ta on kivi kanda? ¿An yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿An yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña nakundichi ra, ta ná kuiso ra xito ra ta ko'on xá'a ra?

10 Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kúndaá ini ndó'o ndí yí'i kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata i kuachi nivi —káchí taJesús xí'in na.

Ta saá nika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o yó'o:

11 —Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'o ún vitin —káchí taJesús xí'in ra.

12 Ta xandikon nakundichi tayó'o, ta nakusokó ra xito ra, ta kee ra kuano'o ra, xini ndi'i nivi. Ta ndi'i nayó'o naka'nda ní ini na, ta kisa ká'no ní na Ndios, nika'an na saá:

—iTa'an koni yó ñava'a yó'o! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taLeví ña kundikon ra sata ra (inka kivi naní taLeví kúu Mateo) (Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

13 Ta nija'a ñayó'o, ta ku'a'an taJesús xika ra yu'u mjni Galilea. Ta ku'a'a ní nivi kixaa na noo ra, ta kixá'a ra sáná'a ra na.

14 Ta yá'a ra ku'a'an ra, ta xini ra taLeví sa'ya taAlfeo, yoo ra kisa chiño ra noo káya ra si'un xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra.

Ta saá nakundichi taLeví, ta ku'a'an ra sata taJesús.

15 Tá nixaa taJesús xí'in naxika xí'in ra ve'e taLeví, ta kixaa ku'a'a ní na káya si'un xa'a nagobierno xí'in ku'a'a ní inka na kánoo to'on ña on vá'a xa'a, ta xikundoo na xixi na xí'in taJesús, chi ku'a'a ní nayó'o kúu na ku'a'an sata ra.

16 Ta nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios xini na yu kúu nivi ndóo xixi xí'in taJesús, ta nika'an na xí'in naxika xí'in taJesús:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xixi ra xí'in nivi na káya si'un xa'a nagobierno, xí'in inka na kánoo to'on ña on vá'a xa'a? —káchí na.

17 Ta xini so'o taJesús yukia nika'an na, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Nivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xini ñó'o nayó'o na kasa tatan ña'a, ta nivi na ndeé ndó'o kúu na xini ñó'o kutátan. On sivi xa'a nivi va'a kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o. Ta xa'a nivi on vá'a kúu ña kixaa i, ta kana i na ña nandikó ini na

ta kundikōn na yichī Ndios
—káchí ra xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xá'a ña yóo
so'on ñivi*

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

18 Nafariseo xí'in na
ndíkōn sata tajuán yóo so'on
na. Ta kixaa sava ñivi ñoo
taJesús, ta ñindaqa to'on na
ra:

—Kuá'a ní yichī yóo so'on
na ndíkōn sata tajuán, ta yóo
so'on nafariseo. Ta naxíka
xí'in mji ún, ¿ndachun nda
ñii kivi on vása yóo so'on
na?

19 Ta ndakuin taJesús,
káchí ra saá:

—Tá yóo ñii ta tonda'a,
ta ndi'i ñivi na yóo viko
tonda'a yó'o xíxi na, ta on
kivi koo so'on na, saá chi yóo
ka tayó'o xí'in na.

20 Ta kivi ña vaxi on koo
ka ra xí'in na. Ta saá kía koo
so'on na.

21 'Tá yóo tikoto ña yatá,
ta nda ñii ñivi on sanda'a na
ña xí'in tikoto xaá, saá chi tá
nakata na ña, ta nduu lo'o
ña xaá, ta nasita ña tikoto
yatá, ta kini ka ta'nda tikoto
yatá yó'o.

22 Ta nduta vino xaá, ta
nda ñii ñivi on vása taan
na rá ini ñii yatá, saá chi
ta'nda ñii yó'o, ta kujta ndi'i
tánduta vino ta ndi'i xa'a ñii.
Xini ñó'ó taan na tánduta
vino xaá ini ñii xaá —káchí
taJesús.

*Ñayó'o ká'an xá'a taJesús
kómí ra ndayí ka'nda chiño
ra xa'a kivi yii ña nákindée
najudío*

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

23 Ñii kivi yii ña nákindée
najudío, ta taJesús xí'in
naxíka xí'in ra, kuá'an na
yá'a na ma'ño ñoo yóo yita
trigo. Ta naxíka xí'in taJesús
kixá'a na xa'nda na yokō ta
kindaa na soo trigo, ta xaxi
na trigo.

24 Ta xini nafariseo ña ke'é
nayó'o, ta ñika'an na saá
xí'in taJesús:

—Naxíka xí'in ún ñiya'a
ndoso na ndayí Ndios chi
xa'nda na trigo, ta on vá'a
kasa chiño yó kivi yii ña
nákindée yó, káchí ndayí
Ndios ña ñitaa taMoisés
xina'a.

25 Ta ndakuin taJesús,
káchí ra saá xí'in na:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó
to'on Ndios ñoo ká'an ña
xa'a xii síkuá yó tarey David
xí'in natá'an ra, kivi ñixi'j ní
na soko?

26 Kuiya xina'a xitaku
taAbiatar ta ndiso chiño ñoo
ndi'i nasutu, ta ñikivi tarey
David ini ve'e Ndios, ta xixi
ra sita va'a ñayii vará on
sivi sutu xikuu ra. Ta taxi ra
sita va'a yó'o nda'a natá'an
ra xixi na. Ta káchí ndayí
Ndios saá: "Ndasaá sutu
kuiti kúchiño kuxu sita va'a
ñayii" —káchí taJesús xí'in
na.

27 Ta káchí ka ra saá xí'in
na:

—Xa'a ñivi kúu ña kisa
va'a Ndios kivi ña nákindée
yó, on sivi xa'a kivi ña
nákindée yó kúu ña kisa
va'a ra ñivi.

28 Yi'j, ta ta kixi ñoo
Ndios, kómij ndayí ka'an j
yukia va'a ke'é yó kivi yii ña

nákindée yó —káchí t̃aJesús xí'in na.

3

Ñayó'o ká'an xa'a t̃aJesús kivi sanda'a ra ñii t̃a t̃a yichí nda'a

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

1 Ñii kivi t̃aJesús ñikivi tuku ra ve'e ño'o sinagoga, ta yóo ñii t̃a t̃a yichí nda'a, ta on vása kánda ña.

2 Ta ndóo sava nafariseo ña nándukú na ndasaá chikaa na kuachi sata t̃aJesús. Ta xíto naní na yukia ke'é t̃aJesús, án sanda'a ra tayó'o, chi kivi yii ña nákindée na kúu ña.

3 Ta t̃aJesús ñika'an ra xí'in t̃a t̃a yichí nda'a si'a:

—Na'a kundichi ún ma'ño noo ndi'i ñivi yó'o.

4 Ta saá t̃aJesús ñinda'ka to'on ra ñivi:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios xa'a kivi yii ña nákindée yó? ¿Án on vása ndixa káchí ña ke'é yó ñava'a ta on ke'é yó ñandiva'a? ¿Án on vása ndixa káchí ña va'a sakaku yó ñivi ta on sandi'i yó xa'a na? —káchí ra.

Ta nayó'o nda ñii na on vása ndakuiin, tásiin ndóo na.

5 Ta t̃aJesús ñakoto va'a ra noo ndi'i na, ta ñisaá ra xini ra na, ta kúchuchú ní ini ra chi na toon ní ini kúu na. Ta ñika'an ra xí'in t̃a t̃a yichí nda'a:

—Sanakaá ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaá ra nda'a ra, ta nduva'a ña.

6 Ta kee nafariseo ku'a'an na, ta kixá'a ká'an tá'an na xí'in na ndikon partido t̃aHerodes ndasaá koo ka'ni na t̃aJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ku'a'a ní ñivi ndóo na yu'u ñini

7 Ta t̃aJesús xí'in naxika xí'in ra kee na ku'a'an na yu'u ñini Galilea. Ta ku'a'a ní ñivi na kixi ndi'i saá ñoo estado Galilea ku'a'an na sata ra.

8 Tá xini so'o ñivi na inka ñoo ñava'a ké'é t̃aJesús, ta ku'a'a ní na kixaa noo ra. Nayó'o kee na ndi'i saá xiiña, ña kúu ñoo Jerusalén xí'in inka ku'a'a ñoo estado Judea, ku'a'a ñoo estado Idumea, ku'a'a ñoo ña ñó'o inka tá'vi yuta Jordán, xí'in ku'a'a ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Tiro, xí'in ñoo Sidón.

9 Ta t̃aJesús ñika'an ra xí'in naxika xí'in ra ña koo ti'va ñii tón barco lo'o, ña ndaa ra sata tón yó'o, saá chi yóo ku'a'a ní ñivi, ta chutú ní na noo ra, ta yiyo ní chinda'a na ra ta nakava ra ta takué'e ra.

10 Ta xa sanda'a ra ku'a'a ní ñivi, ñakan inka na ndee ndó'o kóni na tondaa yatin na ra anda tiin na ra ña koni na nda'a na.

11 Ta ñivi na kómí níma ndiva'a xini na ra, ta xikuxítí na nda noo ño'o noo ra, ta xí'in ndi'i ndee na ñika'an na, káchí na saá:

—¿Yó'ó kúu ún Sa'ya Ndios!

12 Ta t̃aJesús xa'nda chiño ra noo ndi'i ñanímá ndiva'a ña on ndato'on ña yu kúu ra.

*Ñayó'o ká'ān xā'a tājésús
kivi nāqaxin ra uxu ovi taa,
ta taxi ra ñandayí nda'a na
(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)*

13 Ta saá tājésús ndaa ra ñii xikj ta kána ra na nāqaxin ra vaxi noo ra, ta kixaa na nakutá'an na xí'in ra.

14 Ta nāqaxin ra uxu ovi taa, ña kasa chiño na xí'in ra, ta ko'on na ka'ān ndoso na to'on ñava'a xí'in nivi inkā ñoo,

15 ta kukomí na ndayí ña sanda'a na na ndeé ndó'o, ta kukomí na ndayí ña tava na nima ndiva'a ña saxo'vi inkā nivi.

16 Ta ñii ñii ta uxu ovi yó'o naní ra si'a: ñii ra naní Simón, ta tājésús sakunaní ña'á ra Pedro;

17 inkā ra naní Jacobo, xí'in ñani ra tājuan, sa'ya tājebedeo kúu ovi tayó'o, ta tājésús nāchinóo ra inkā kivi ña ovi saá tayó'o ña kúu Boanerges; to'on yó'o kóni kachí ña: Ndason ní tachi na ká'ān na, ndatán ndá'yi savi, saá ká'ān na;

18 inkā ra naní Andrés; inkā ra naní Felipe; inkā ra naní Bartolomé; inkā ra naní Mateo;* inkā ra naní Tomás; inkā ra naní Jacobo, sa'ya tājefeo; inkā ra naní Tadeo; inkā ra naní Simón ta kúu ta ndíkon partido naní ña cananeo;

19 inkā ra naní Judas Iscariote. Tayó'o xikuu taa ta nitonda nisikó kuí'na tājésús nda'a na sáa ini xini

ña'á.

*Ñayó'o ká'ān, nivi nika'ān
na xā'a tājésús
kómí ra ndeē ñanímā ndiva'a
(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)*

Ta saá tājésús kuano'o ra ñoo Capernaum, ta niki'vi ra ñii ve'e,

20 ta kuā'a ní nivi tuku nakutá'an na ve'e yó'o, ta chutú ní nivi anda ni ni-kivi kuxu ra xí'in naxika xí'in ra.

21 Tá xini so'o nave'e ra ñayó'o, ta kixaa na naki'in na ra no'o ra xí'in na ve'e na, chi kachí na saá:

—Tā sána ini kúu ra.

22 Ta na saná'a ndayí Ndios na kixi ñoo Jerusalén, nika'ān na saá:

—Ñaká'no noo ndi'i nima ndiva'a, naní ña Beelzebú,† tii ní ña tājésús yó'o. Xí'in ndeē ñaká'no noo ndi'i nima ndiva'a táva tayó'o ñanímā ndiva'a —kachí na.

23 Ta tājésús kána ra na vaxi na noo ra, ta ndato'on ra xí'in na ñii cuento ña saná'a ra na:

—¿Ndasaa kúchiño ñanímā ndiva'a ká'no tava ña nima ndiva'a tá'an mii ña?

24 Tá yoo ñii ñoo, ta on vása yoo yu'ú nivi, ta nata'vi tá'an na, ta kixá'a na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xā'a ñoo yó'o.

25 Tá yoo ñii ve'e noo nata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xā'a nivi ve'e yó'o.

26 Ta ñanímā ndiva'a ká'no Satanás xí'in ndi'i

* 3:18 Inkā kivi naní tājefeo kúu Leví. Beelzebú.

† 3:22 Inkā kivi naní Satanás kúu

nímā ndivā'a tá'an ña, táná nata'vi tá'an ña án ná kani tá'an ña xí'in tá'an mji ña, ta yaxhi ní ndi'i xa'a yichi ña.

27 'Tá yóo ñii taa ndeé ní ndaku, ta ñivi on kúchiño kivi na ve'e ra ña kindaa na ñakuiká kómí ra. Si'na xini ñó'ó katón na ra, ta saá kuchiño kivi na kindaa na ndi'i ñakuiká kómí ra. Ndatán yóo taa ndeé ní ndaku yó'o, saá yóo ñanímā ndivā'a ká'no.

28 'Ndixa ká'an i xí'in ndó, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ké'e ñivi, ta kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i to'on ña ká'an ndivā'a na xí'in Ndios.

29 Ta ndi'i ñivi na ká'an ndivā'a xí'in Nímā Ndios,‡ ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a ñivi yó'o, saá chi nakuiso na kuachi ña on vá'a yó'o ndi'i saá kivi ña vaxi.

30 Njika'an taJesús saá xí'in na, saá chi na saná'a ndayí Ndios njika'an na si'a:

—Nímā ndivā'a tiiñ ña tayó'o —káchí na xa'a taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kixaa ñanani taJesús xí'in si'í ra

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

31 Ta saá kixaa ñanani taJesús xí'in si'í ra. Ta yíta na ke'e ñoo yóo ra, ta tvi na njika'an na kana na ra kixi ra ñoo na.

32 Ta ñivi na ndóo xini so'o ña ká'an taJesús, ndato'on na xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, si'í ún xí'in ñanani ún yíta na ke'e, ta ndúkú na yó'ó —káchí na.

33 Ta ndakuiñ taJesús, njika'an ra xí'in na:

—¿Yu kúu si'í? ¿Ta yu kúu ñani?

34 Ta nakoto ra ñoo ndi'i ñivi na ndóo ñoo ra, ta njika'an ra, káchí ra saá:

—Yó'o ndóo si'í xí'in ñani.

35 Chi ñivi na kisa ndivi ña kóni Ndios, nayó'o kúu ñani xí'in kiva' xí'in si'í —káchí taJesús.

4

Cuento yó'o ndato'on xa'a taa chi'í ndikñ trigo

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

1 Ta tuku kixá'a taJesús saná'a ra ñivi yu'u mñi. Ta kixaa ku'a ní ñivi ñoo yóo ra, ta saá ndaa ra ñii tón barco, ta xikoo ra sata tón barco ñoo mñi, ta ndi'i ñivi yó'o yíta na yu'u takuii.

2 Ta kixá'a ra ndato'on ra ku'a ní cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

3 —Konj so'o ndó cuento yó'o. Saá ndo'o ñii taa taa chí'í ndikñ trigo.

4 Ta kixá'a ra xíta ní'no ra ndikñ trigo ña chí'í ra ñoo ño'o. Ta sava ña ñikoyo yichi, ta kixaa tísaa ta xaxi ri ña.

5 Sava ndikñ ñikoyo ñoo yásín ní ño'o sata yuu, ta

‡ 3:29 Ñii to'on ña ká'an ndivā'a xí'in Nímā Ndios kúu ña ká'an ñivi ndi'í ndeé ña kisa ndivi chí'no va'a kúu ndeé ña vaxi ñoo nímā ndivā'a ká'no.

ndikɪn yó'o kama ní nɪnduɬa ña, chi ɔn vása kuɪkon nɔɔ ño'ɔ yó'o.

⁶ Ta keta ño'ɔ ta nɪyɪchi ña, ta ndi'i xa'a ña, saá chi nɪ-kee kónó tio'o ña.

⁷ Ta sava ña nɪkoyo ma'ño tón ñiño, ta nɪnduɬa ña, ta nɪ-kuchiño kua'no ña, saá chi xa'no tón ñiño yó'o ta xa'ni nduta nó ña, ñakán nɪ-kuchiño taxi ña ndikɪn.

⁸ Ta sava ndikɪn nɪkoyo nɔɔ ño'ɔ va'a ña kuɪkon. Ta nɪnduɬa ña, ta xa'no ña, ta ku'a ní nɪxɪyo ndikɪn yita yó'o. Sava yita taxi ña oko uxu ndikɪn, sava yita taxi ña unɪ sɪko ndikɪn, ta sava yita taxi ña ñii ciento ndikɪn.

⁹ Ta nɪka'an ka taJesús:

—Ndi'i ndó'ó nɪvi na yóo so'o, xini ñó'ó chikaa so'o ndó ña ká'anɪ xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun taJesús sáná'a ra nɪvi xí'in cuento

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Tá xa kee nɪvi kuano'o na, ta nɪndoo taJesús xí'in uxu ɔvi naxika xí'in ra xí'in inká na ndikon satá ra, ta nɪndaká to'on ña'a na yukía káchí cuento ña ndato'on ra.

¹¹ Ta saá nɪka'an ra xí'in na:

—Ta ndó'ó kúndaɬa ini ndó to'on ña ñó'o se'é ña yo'vi ní ña ká'an xa'a yichɪ nɔɔ xá'nda chiño Ndios, chi saá taxi Ndios nda'a ndó. Ta inká nɪvi kuiti xini so'o na to'on yó'o, ta ɔn vása kúndaɬa va'a ini na yukía káchí ña.

¹² Ta saá kundiwi ña nɪtaa ñii taprofeta xina'a, káchí ra: “Vará xito na, ta ɔn vása xini na ñandaɬa. Vará xini so'o na, ta ɔn vása chikaa so'o na, ni ɔn vása kúndaɬa ini na ña ndato'onɪ. Ñakán ɔn vása nándikó ini na, ta Ndios ɔn kuchiño kasa ká'no ini ra xa'a na”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an taJesús nándaxin ra cuento xa'a taá chí'i ndikɪn trigo
(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³ Ta saá taJesús nɪka'an ra xí'in na:

—¿Án ɔn vása kúndaɬa ini ndó yukía káchí cuento yó'o? Tá ɔn vása kúndaɬa ini ndó ñayó'o, ta, ¿ndasaá kúndaɬa ini ndó inká cuento ña ndato'onɪ xí'in ndó?

¹⁴ Ta cuento yó'o káchí ña saá: Taá ta chí'i ndikɪn trigo ñii kɪ'va yóo ra xí'in ñii taá ta ká'an ndoso to'on Ndios xí'in nɪvi.

¹⁵ Sava nɪvi ndatán ndó'o ndikɪn ña nɪkoyo yichɪ, saá ndó'o na. Saá chi xini so'o na to'on yó'o, ta kixaa ñandiva'a ká'no ta táva ña to'on Ndios ña xini so'o na.

¹⁶ Sava nɪvi ndatán ndó'o ndikɪn ña nɪkoyo nɔɔ yuu, saá ndó'o na. Saá chi xini so'o na to'on Ndios, ta xandikon náki'in va'a na ña, ta kúsiɪ ní ini na.

¹⁷ Ta yá'a ñii káni lo'o, tá kixá'a vaxi ña xó'vi na, án inká nɪvi ɔn xɪin ka na koni ña'a na xa'a ña kándixa na to'on Ndios, ta nayó'o xandikon sándakoo

na yichí Ndios, ta ɔn xijin ka na kandixa na, saá chi ɔn ta'án chikaá va'a ini na to'on Ndios.

¹⁸ Ta sava nivi ndatán ndó'o ndikɔn ña ñikoyo noo tón ñiño, saá ndó'o na. Saá chi xini so'o na to'on Ndios,

¹⁹ ta chiño yoo ñoyivi yó'o sándi'i ní ini na, ta kixá'a na kisa chiño na ña kukomí na kuá'a ní ka ñakuiká ñoyivi yó'o, ta chíkaa ní ini na kasa ndivi na ña kúsij ini mji na, ta saá ɔn xijin ka na kutaku na ndatán ká'an to'on Ndios.

²⁰ Ta sava nivi ndatán ndó'o ndikɔn ña ñikoyo ño'o va'a ña kuikon, saá ndó'o na. Saá chi xini so'o na to'on Ndios, ta náki'in va'a na ña, kándixa na ña, ta kúndeé na nduu na nivi na va'a ini, ta ké'é na kuá'a ní ñava'a noo Ndios. Ndatán yoo ñii ndikɔn ña táxi oko uxu ndikɔn, ta inká ndikɔn ña táxi unj siko ndikɔn, ta inká ndikɔn ña táxi ñii ciento ndikɔn, saá yoo nivi na kándixa ndino'o ini to'on Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátɔ'on xa'a ndasaá yoo ño'o tóon
(Lc. 8:16-18)

²¹ Ta ndátɔ'on taJesús xí'in na inká cuento ña saná'a ra na:

—Tá nátoon yó ñii ño'o, ta ɔn chikaá se'é yó ña tixin ñii yaxin án tixin xito. ɔn vása ké'é yó saá, ta va'a ka chinoo yó ña noo síkón ña naye'e ndi'i ña.

²² Kúndaá ini yó ndí ndi'i ña yoo se'é vitin, ñii kivi ña vaxi nativi ndi'i ña, ña konj ndi'i nivi ña.

²³ Ndi'i ndó'o nivi na yoo so'o, xini ñó'o chikaá so'o ndó ña ká'an xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

²⁴ Ta tuku ñika'an taJesús xí'in na:

—Kani va'a ini ndó xa'a ña xini so'o ndó. Ndatán yoo kiva cho'on ndó, saá koo kiva cho'on Ndios xí'in ndó. Ta ndó'o na va'a xini so'o, Ndios taxi ra kuá'a ka ña kundaá ini ndó ña xini so'o ndó.

²⁵ Nivi na kúndaá ini ñandaá vitin, kundaá ka ini na kivi ña vaxi, ta nivi na ɔn xijin kundaá ini ñandaá vitin, ta kivi ña vaxi Ndios kúndaá ndi'i ra ñalo'o kundaá ini na.

Cuento yó'o ndátɔ'on xa'a ndasaá xá'no yita trigo

²⁶ Ta tuku ñika'an taJesús xí'in nivi:

—Ndatán ndó'o ndikɔn ña xita ní'no ñii ta ña chi'i ra noo ño'o, saá yoo yichí noo xá'nda chiño Ndios.

²⁷ Ta tayó'o án ta kisin án ta ndító kúu ra, ta saá yá'a ñoo ta yá'a ndivi, ta ɔn vása xini ra ndasaá ndúta ndikɔn trigo yó'o, ta xá'no ña noo ño'o.

²⁸ Ño'o chindeé ña ndikɔn ña ndúta ña; si'na kuu ña ndatán ñii ku'u kuí, ta saá koo yokó ña, ta sondi'i koo ndikɔn ña.

²⁹ Tá xa ñixino va'a ñatrigo, ta tí'vi ra nivi ka'nda na ña, chi xa kixaa kivi ka'nda na ña —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndátɔ'on xǎ'a ndikɪn mostaza

(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

³⁰ Ta nɪkǎ'an tuku taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndasaá yóo yichɪ nɔɔ xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndatɔ'on yó ña nandaxin yó xǎ'a ña?

³¹ Ndatán yóo ñii ndikɪn mostaza, saá yóo yichɪ nɔɔ xá'nda chiño Ndios. Váli ní kǎ ndikɪn yó'o nɔɔ ndi'i ndikɪn yóo ñoyívi yó'o.

³² Tá xa chɪ'i nɪvi ndikɪn yó'o, ta xá'no ña ta ndúu ña ña ká'no ní kǎ nɔɔ ndi'i inkǎ ñatata chí'i nɪvi. Ta nándika tón nda'a ña nɔɔ táxi ña kundaɥi nandoso tísaa —káchí taJesús.

Ñayó'o kǎ'an ndachun saná'a taJesús nɪvi xí'in cuento

(Mt. 13:34-35)

³³ Ta nɪkǎ'an taJesús xí'in nɪvi kuǎ'a ní kǎ cuento ña saná'a ra na xǎ'a yichɪ nɔɔ xá'nda chiño Ndios. Ndatɔ'on ra xí'in na xí'in cuento váli yó'o ña va'a kúchiño kundaǎ ini na.

³⁴ Ta ɔn vása ní-saná'a ra nayó'o xí'in inkǎ nɔɔ tɔ'on. Tá kíndɔo mató'ón ra xí'in naxíka xí'in ra, ta nandaxin ndi'i ra cuento yó'o nɔɔ na.

Ñayó'o kǎ'an xǎ'a taJesús kɪvi sayaa ra tachɪ xí'in takuií mɪni

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵ Ta kɪvi yó'o tá kuǎ'an kuñoó, taJesús nɪkǎ'an ra xí'in uxu ɔvi naxíka xí'in ra:

—Ná ko'yɔ inkǎ xiiña nɔɔ mɪni.

³⁶ Ta nɪndaɪi ra nɪvi, ta naxíka xí'in ra ndaa na kuǎ'an na xí'in taJesús ini tón barco. Ta kuǎ'a kǎ tón barco ndíkɔn kuǎ'an xí'in na.

³⁷ Ta kixá'a ndeé ní káni tachɪ na'á nɔɔ takuií, tãda kuǎ'an ndaa takuií ta nakutú rá ini tón barco, ta kixá'a nó kuǎ'an ketá nó ini takuií.

³⁸ Ta taJesús sata tón barco kándú'u ra kísɪn ra ta kánóo sɪni ra nɔɔ ñii kachɪ. Ta naxíka xí'in ra sanakáxin na ini ra, ta nɪkǎ'an na xí'in ra:

—¡Tata Maestro! ¿Án ɔn vása ndí'i ini ún, yɪyo ní kǎ'a ndi'i yó xí'in takuií, chi kuǎ'an ketá tón barco ini mɪni?

³⁹ Ta ndakoo taJesús, ta xá'nda chiño ra nɔɔ tachɪ na'á xí'in takuií mɪni:

—¡Koo yaa ndó, koo tásɪn ndó! —káchí ra.

Ta saá nɪyaa tachɪ ta takuií mɪni ñii yaa yaa nakoo rá.

⁴⁰ Ta nɪkǎ'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun ɔn vása kándixa ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?

⁴¹ Saá ni, nɪyí'ví kǎ na, ta nɪndaqǎ tɔ'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi ndá tachɪ na'á xí'in takuií mɪni xɪni sɔ'o tɔ'on kǎ'an ra! —káchí na.

5

Ñayó'o kǎ'an xǎ'a taJesús kɪvi tava ra nima ndiva'a xikomi ñii taa

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

¹ Ta saá nɪxaa taJesús xí'in uxu ɔvi naxíka xí'in ra inkǎ

tá'ví yu'u m̄ini noo ndóo nañoo Gadara.

² Tá noo taJesus tón barco, ta ñii taa ta kómí nima ndiva'a kee ra kavua noo ndúxun nandjí, ta kua'an ra ña nakutá'an ra xí'in taJesus.

³ Ta tayó'o táku ra kavua, ta nda ñii n̄ivi on vása kivi kátón na ra, ni xí'in cadena kaa.

⁴ Xa kua'a ní yichí kátón na nda'a ra, kátón na xa'a ra, tãnda ñii válí válí cháchí cadena kaa, ta tá'nda ña, ni on vása kúchiño ña kuno'ni ña ra. Nda ñii n̄ivi n̄i-kundeé na xí'in ra.

⁵ Ndiví ñoo ndá'yi ra xíka ra noo ndúxun na, ñii kiva saá ndá'yi ra xíka ra noo yuku, ta sátake'e ra ñii koñu m̄i ra xí'in yu.

⁶ Tá x̄ini ra taJesus nda xíká ka, ta xíno ra n̄ixaa ra xikuxítí ra noo taJesus.

⁷ Ta kixá'á ñaním̄a ndiva'a ña kómí ra xí'in ndi'i ndee ña n̄ika'an ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in j̄? Chi yó'o taJesus kúu Sa'ya Ndios taKá'no. Tãnda noo Ndios ká'an j̄ xí'in ún, on saxo'v̄i ún ȳi j̄ —káchí ña xí'in taJesus.

⁸ N̄ika'an ña si'a, saá chi taJesus xa kixá'á ra táva ra ním̄a ndiva'a, káchí ra saá:

—¿Ním̄a ndiva'a, kee ún ta saña ún tayó'o!

⁹ Ta taJesus n̄inda'ka to'on ra ním̄a ndiva'a:

—¿Ndasaá naní ún?

Ta ndakuijn ña:

—Naní ndi Legión chi kua'a ní kúu ndi.

¹⁰ Ta xáku ndá'ví ña noo taJesus ña on ti'ví ra ndi'i ñaním̄a ndiva'a ko'on ña ink̄a xiiña.

¹¹ Ta yatin noo yóo ñii yuku, xíka kua'a ní tíkini xíxa'an rí.

¹² Ta ndi'i ñaním̄a ndiva'a xáku ndá'ví ña noo taJesus, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'i ko'on ndi kivi ndi ini ndi'i tíkini kaa —káchí ña.

¹³ Ta taJesus taxi ra ña ndukú ním̄a ndiva'a. Ta saá kee ndi'i ním̄a ndiva'a ña xikomí tayó'o, ta n̄ikivi ña ini ndi'i tíkini. Ta ovi mil kúu tíkini yó'o. Ta ndi'i tíkini xíno rí kua'an rí, ta sakoyo xí'in m̄i rí ta'vi, noo n̄ikoyo rí ini m̄ini, ta n̄ika'a ndi'i rí ta n̄ixi'i ndi'i rí.

¹⁴ Ta n̄ivi na ndaa kinj̄ xíno na kua'an na ndato'on na xí'in na ndóo ñoo xí'in na ndóo yuku, ña ndo'o kinj̄ sana na. Ta saá kixaa n̄ivi xíto na yukia ndo'o tíkini xí'in taa ta xikomí ním̄a ndiva'a.

¹⁵ Ta kixaa na noo yóo taJesus, ta yó'o x̄ini na yóo ta xikomí kua'a ní ním̄a ndiva'a, xa ndixin ra tikoto, ta xa nakoo va'a s̄inj̄ ra. Ta nan̄ivi yó'o n̄iyi'ví ní na.

¹⁶ Ta n̄ivi na xa x̄ini ña n̄ixijo ndato'on na xí'in ink̄a n̄ivi yukia ndo'o tayó'o xí'in ndi'i tíkini.

¹⁷ Ta saá kixá'á n̄ivi xáku ndá'ví na noo taJesus ña kee ra ko'on ra ink̄a ñoo.

¹⁸ Tá ndaa taJesus ini tón barco, ta ta xikomí ním̄a ndiva'a xáku ndá'ví ra noo ra:

—Taxi ún ná kọ'on i xí'in ún —káchí ra.

19 Ta tǎJesus nǐ-xiin ra taxi ra kọ'on ra, ta nǐka'an ra xí'in tayó'o:

—No'ọ ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún xí'in natá'an ún xa'a ñaká'no ní ke'é Ndios xí'in ún, ta ndasaá kundá'ví ní ini ra xí'in ún —káchí tǎJesus.

20 Ta saá kee tayó'o kuano'ọ ra, ta kǐxá'á ra ndáto'on ra xí'in nǐvi na ndóo ndi'i ñoo noo ño'ọ Decápolis, ta ká'an ra xa'a ñaká'no ní ke'é tǎJesus xí'in ra. Ta ndi'i na ndóo yó'o ñaka'nda ní ini na.

Ñayó'o ká'an xa'a tǎJesus kǐvi sanatakú ra ñii ñálo'o ñá nǐxi'i, ta sanda'a ra ñii ña'a ñá ñitonda nda'a tikoto ra
(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

21 Tá tuku ndíkó tǎJesus xí'in tón barco, ta ñaxaa ra nda yu'u mǐni noo kee ra kuá'an ra, ta kuá'a ní nǐvi ñakutá'an na xí'in ra yu'u takuii yó'o.

22 Ta kǐxaa ñii tǎ xá'nda chiño xí'in ve'e ño'ọ sinagoga, ñaní ra Jairo. Ta xǐni ra tǎJesus, ta xǐkuxítí ra noo ra,

23 ta ndeé ní xa'ku ndá'ví ra noo ra, káchí ra saá:

—Tata, ndeé ní ndó'o ñálo'o sa'yaǐ, xa ñá yoo kǐvi kúu ñá. Ná kọ'on ún xí'in i ve'e i, ta ná chinoo ún nda'a ún sǐni ñá, ta nda'a ñá ta kutakú ka ñá —káchí tǎJairo xí'in tǎJesus.

24 Ta kee tǎJesus kuá'an ra xí'in tǎJairo ve'e ra. Ta kuá'a

ní nǐvi ndíkọn na sata ra nda ñii chínda'á na ra.

25 Ta yoo ñii ña'a kuá'an ñá xí'in nǐvi na kuá'an sata tǎJesus, ta xa uxu ovi kǐiya ndeé ní ndó'o ñá kue'e xita nǐi.

26 Xó'vi ní ñá chi xa nǐxa'an ñá noo kuá'a ní ndotor, ta sandi'i ñá sǐ'ún ñá. Ta on vása ní-kuchiño nduva'a ñá, ta ndeé ní ka ndó'o ñá.

27 Ta xǐni so'o ñá xa'a tǎJesus, ta kǐxaa ñá sata ra xí'in nǐvi, ta ñitonda nda'a ñá tikoto ra,

28 chi xani sǐni ñá: “Tá lo'o kuiti ná tonda nda'a yó tikoto ra, ta saá nduva'a yó”, xani sǐni ñá.

29 Tá ñitonda nda'a ñá tikoto ra, ta saá xandikọn nǐyaa xita nǐi ñá, ta kunda ini ñá ndí xa nda'a ñá.

30 Ta tǎJesus kunda ini ra kee lo'o nde'e ra. Ta ndíkó koo ra, ta ñinda'ka to'on ra nǐvi:

—¿Yukú ndó ñitonda nda'a tikoto i? —káchí ra.

31 Ta ñaxíka xí'in ra ndakuiin na:

—Xító ún ndí kuá'a ní nǐvi ta ñii chínda'á tá'an na ta chínda'á na yó'ó, ta, ¿ndachun ndáka to'on ún: “Yukú ndó ñitonda nda'a tikoto i”?

32 Ta tǎJesus xito ra noo nǐvi nándukú ra yukú na ñitonda nda'a tikoto ra.

33 Ta ñáña'a yó'o, ta yí'ví ñá nda kisin ñá, chi kunda ini ñá yukía kuva'a xí'in ñá, ta kǐxaa ñá xǐkuxítí ñá noo tǎJesus, ta ndáto'on ñá ndi'i ñanda'á xí'in ra.

34 Ta nika'an taJesus xí'in ñá:

—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i. Ta vitin no'ó ún, ta ná koo va'a ini ún chi nduva'a ún, xa kee kue'e yó'ó.

35 Tá ká'an ka taJesus xí'in ñáyó'o, ta saá kixaa nivi na kee ve'e taJairo, ta nika'an na xí'in taJairo:

—Sa'ya ún xa nixi'i ñá. ¿Ndachun sándi'i ka ún taMaestro yó'ó?

36 Ta xini so'ó taJesus ña nika'an na, ta nika'an ra xí'in taJairo:

—On kuyi'vi ún. Kundaa va'a ini ún yi'i.

37 Ta ni-xiin ra kundikon nivi satá ra, kuiti taxi ra ko'on unj naxíka xí'in ra na kúu taPedro, taJacobo, xí'in taJuan, ñani taJacobo yó'ó.

38 Ta nixaa taJesus ve'e taJairo, ta xini ra ku'a'a ní nivi ndá síso kúu na, xáku ní na chi kúchuchú ní ini na xa'a ñálo'o ñá nixi'i.

39 Ta niki'vi taJesus ini ve'e, ta nika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun xáku ní ndó? Ñálo'o yó'ó on vása ní-xi'i ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —káchí ra.

40 Ta saá kusiki na taJesus ta nixaku ndaa na ra. Ta tayó'ó ti'vi ra ndi'i na ku'a'an na ke'e, ta ndasaá kuiti xí'in yivá ñálo'o xí'in si'i ñá xí'in unj taxíka xí'in ra, niki'vi ra noo kándú'u ñálo'o.

41 Ta tjin ra nda'a ñá, ta nika'an ra xí'in ñá:

—Talita cumi —káchí ra. To'on aramaico yó'ó káchí

ña: Ñálo'o, ká'anj xí'in ún, ndakoo ún.

42 Ta xandikon ndakoo ñá, nakundichi ñá, ta kixá'a ñá xíka ñá, chi uxu ovi kuiya kómí ñá. Ta naka'nda ní ini na ndóo yó'ó.

43 Ta xa'nda chiño taJesus noo na ña on ndato'on na xí'in nda ñii nivi yukia ndo'o ñálo'o, ta nika'an ra xí'in nave'e ñá taxi na kuxu ñá.

6

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi nixiyo ra ñoo Nazaret (Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

1 Ta taJesus kee ra kuano'ó ra ñoo ra, ta naxíka xí'in ra ku'a'an na xí'in ra.

2 Tá kixaa kivi yij ña nákindée najudío, saá kixá'a ra sáná'a ra nivi ve'e ño'o sinagoga, ta ku'a'a ní na xini so'ó ña nika'an ra, naka'nda ní ini na, ta káchí na saá:

—¿Mikía sakuá'a tayó'o ndi'i ñayó'o? ¿Mí kixi ña ndíchí ní ra, ta mikía kee ndee ña ké'é ra milagro xí'in nivi?

3 ¿Án on sivi tayó'o kúu carpintero? ¿Án on sivi si'i tayó'o kúu ñaMaría? ¿Án on sivi ñani taJacobo, taJosé, taJudas xí'in taSimón kúu ra? ¿Án on ndixa ndóo ki'va ra ñoo yó yó'ó? —káchí na.

Ta ni-xiin na kandixa na ra.

4 Ta nika'an taJesus, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kisa to'ó na taprofeta, ta naño mji ra xí'in nave'e mji

ra ɔn xjin na kasa tɔ'ó na ra —káchí ra.

⁵ Ta saá ɔn vása ní-ke'é ra nda ñii milagro xí'in nañoo yó'o. Kuiti chinóo ra nda'a ra sava na ndeé ndó'o, ta nda'a nayó'o.

⁶ Ta taJesús naka'nda ini ra chi nañoo mji ra nj-xiin na kandixa na ra. Ta saá kee ra kuá'an ra ñii ñii ñoo válí yatin sáná'a ra ñivi.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tí'ví ra uxu ovi naxíka
xí'in ra
kɔ'on na ka'an ndoso na
tɔ'on ra*

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷ Ta kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta kixá'a ra tí'ví ra ovi ovi na kɔ'on na ñii ñii ñoo, ta taxi ra ndayí nda'a na ña tava na nima ndiva'a ña saxo'vi inká ñivi.

⁸ Saá nika'an ra xí'in na:

—Tá kuá'an ndó chiño yó'o, ta ɔn kuni'i ndó ña kuxu ndó, ni leká ndó, ni sji'un ndó ɔn kuni'i ndó. Ta kuiti va'a kuni'i ndó ñii yiton* kɔ'on ndó.

⁹ Va'a ko'on nduxan xa'a ndó, ta ɔn kuiso ka ndó inká tikoto ña nasama ndó —káchí taJesús xí'in na.

¹⁰ Ta nika'an ka ra xí'in na:

—Tá nixa ndó inká ñoo, ta ve'e noo naki'in va'a na ndó'ó, kundoo ndó nda tondaa kivi kee ndó ñoo nayó'o.

¹¹ Tá yóo ñii ñoo noo ɔn xjin ñivi naki'in va'a na ndó'ó, ta ɔn xjin na koni so'o na tɔ'on ka'an ndó, ta

saá kee ndó ñoo yó'o, ta kɔ'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaa. Saá saná'a kaxín ndó ndí nayó'o nákuiso na kuachi noo Ndios, chi ɔn xjin na koni so'o na tɔ'on ra. Ndixa ká'an xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i ñivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndeé ka yo'vi saxo'vi ra nañoo yó'o noo ñivi na ɔn vá'a na xindoo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra kujya xina'a —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

¹² Ta saá kee uxu ovi naxíka xí'in ra nixa'an na nika'an ndoso na xí'in ñivi ndí xini ñó'ó nandikó ini na ta sandakoo na kuachi na.

¹³ Ta tava na kuá'a ní nima ndiva'a ña xikomí ñivi, ta chikaa na aceite olivo sini án noo kí'vi yiki koñu ñivi na ndeé ndó'o, ta nda'a na.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña
nixi'i taJuan, ta sakuchu ñivi
(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)*

¹⁴ Ta tarey Herodes xini so'o ra ña kánoo va'a tɔ'on xa'a taJesús xa'a ndi'i ñava'a ña ke'é ra. Ta nika'an ra saá: —Tayó'o kúu taJuan, ta sakuchu ñivi, ta nixi'i ra ta vitin natakú ra, ñakán kómí ra ndeé ké'é ra ndi'i milagro yó'o vitin —káchí ra.

¹⁵ Inká na ká'an:

—Taprofeta Elías kúu tayó'o —káchí na.

Ta inká na ká'an:

—Ta ká'an ndoso tɔ'on Ndios kúu tayó'o, ndatán nixiyo naprofeta xina'a, saá yóo ra —káchí na.

* 6:8 Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

16 Ta xini s'oto t'Herodes ña nika'an na xa'a t'Jesus, ta nika'an ra:

—Yi'í xa'nda chiño i ña kandoso na sikon t'Juan. Ta vitin natakú ra —káchí ra.

17-18 Nika'an t'Herodes to'on y'oto chi xani siní ra xa'a ña on vá'a n'ike'é ra x'ín t'Juan. Chi t'Juan nika'an ra ku'a ní yichi x'ín t'Herodes, káchí ra saá:

—Ndayí Ndios ña nitaa t'Moisés káchí ña, on ko'o yichi naki'in ún ñásí'í ñani ún koo ñá x'ín ún —káchí ra.

Saá chi t'Herodes xa nitonda'a ra x'ín ñaHerodías ñásí'í t'Felipe t' kúu ñani mji ra.

Ta t'Herodes, xa'a ña sakusij ra ini ñásí'í ra y'oto, xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na t'Juan, ta katón na ra, ta chika'a na ra ini ve'e kaa.

19 Ta ñaHerodías sa'a ní ini ñá xini ñá t'Juan ta kóni ñá ka'ni ñá ra. Ta ni-kuchiño ñá;

20 chi t'Herodes yí'ví ra noo t'Juan, ta ndáa ña'a ra chi xini ra t'ava'a kúu t'Juan, t'ayij kúu ra. Ta xini s'oto ra to'on ña ká'an t'Juan ta ñii sándi'i ña ini t'Herodes, ta saá ni, kúsij ini ra xini s'oto ra to'on ká'an t'Juan.

21 Ta sondi'i ñaHerodías naní'i ñá ndasa'a koo ka'ni ñá t'Juan. Ñii kivi t'Herodes nixino ra ku'ya ta kana vikoto ra, ta saá taxi ra kuxu na ndiso chiño x'ín ra, x'ín na ndiso chiño noo

natropa ra, x'ín naxiku'a ñoo estado Galilea.

22 Ta kixaa ñasa'ya ñaHerodías kata xa'a ña noo na, ta kúsij ní ini t'Herodes x'ín na ndoo vikoto y'oto xini na ñá, kata xa'a ñá. Ta t'arey nika'an ra x'ín ñálo'o:

—Ndukú ún nda nda ñava'a kóni ún noo i, ta taxi i ña nda'a ún.

23 Ta tuku nika'an ra x'ín ñá:

—Chíná'a i Ndios taxi i nda yukia ndúkú ún noo i, anda ta'ví sava i ñakuiká kómij ta taxi i ña nda'a ún.

24 Ta kee ña nixa'an ña nika'an ñá x'ín si'í ñá:

—¿Ndá ñava'a ndukú i noo t'arey?

Ta ndakuijn si'í ñá:

—Ndukú ún noo ra siní t'Juan t' sakuchu nivi.

25 Ta kama ndikó ña noo t'arey ta nika'an ñá x'ín ra:

—Kóni i ña chinoo ún siní t'Juan t' sakuchu nivi, noo ko'oto ña ndika, ta taxi ún ña nda'a i.

26 Ta kúchuchú ní ini t'arey ña xini s'oto ra ña ndukú ñálo'o, ta saá ni, xa'a ña xini s'oto ndi'i na ndoo vikoto yukia nika'an ra x'ín ñálo'o ña chiná'a ra Ndios, ni-kuchiño nasama ra ña nika'an ra x'ín ñá.

27 Ñakán xandikon ti'ví ra ñii t'atropa ku'a'an ra ve'e kaa ki'in ra siní t'Juan.

28 Ta nixaa t'ay'oto, ta kandoso ra sikon t'Juan, ta ní'i ra siní t'Juan kánoo ña noo ko'oto taxi ra ña nda'a ñálo'o, ta ñálo'o y'oto n'at'axi ñá ko'oto y'oto nda'a si'í ñá.

29 Tá x̄inj̄i s̄o'o nax̄íka x̄í'in t̄aJuan yuk̄īa ndo'o ra, ta k̄ixaa na ve'e k̄aa ta n̄akuiso na ȳik̄i koñu ra, ta n̄ix̄a'̄an na sand̄ux̄un na ña ñii kavua. Saá nd̄i'i historia x̄a'a ña n̄ix̄i'j̄i t̄aJuan, k̄isa t̄aHerodes.

Ñayó'o ká'̄an x̄a'a t̄aJesús k̄ivi t̄axi ra x̄ixi o'on m̄il t̄aa (Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

30 Ta nd̄ikó ux̄u ovi nax̄íka x̄í'in t̄aJesús nax̄aa na noo ra, ta nd̄ato'on na x̄í'in ra nd̄i'i ña ke'é na, nd̄ato'on na nd̄i'i ña saná'a na n̄ivi.

31 Ta kūa'a ní n̄ivi yóo, na kūa'an na k̄ixaa, ñakán on k̄ivi kuxu na. Ta saá n̄ika'̄an t̄aJesús x̄í'in nax̄íka x̄í'in ra:

—Na'a ndó ko'on ndó x̄í'in̄i noo on koó n̄ivi ña nakindée yó ñii k̄ani lo'o.

32 Ta saá kee na kūa'an na x̄í'in tón barco noo on koó n̄ivi.

33 Ta kūa'a ní n̄ivi x̄ini na kee t̄aJesús x̄í'in nax̄íka x̄í'in ra kūa'an na. Ta kūa'a ní nayó'o kee na ñoo, ta kūa'an x̄á'a na and̄a x̄ino na, ta n̄ixaa si'na na noo nakutá'an na x̄í'in t̄aJesús.

34 Tá noo t̄aJesús tón barco, ta x̄ini ra kūa'a ní n̄ivi, ta kúndá'ví ní in̄i ra x̄ini ra na, chi nd̄atán yóo ndikachi tí on koó t̄a ndaa, saá yóo n̄ivi yó'o. Ta saá k̄ixá'a ra saná'a ra na kūa'a ní ñava'a.

35 Ta xa n̄ikuaa ní kúu ña, ta saá n̄itondaa yatin ux̄u ovi

nax̄íka x̄í'in ra, ta n̄ika'̄an na x̄í'in ra:

—Tata, noo ndóo yó v̄ichí ní, ta n̄ikuaa ní kúu ña vitin.

36 Va'a ti'ví ún ndi'i n̄ivi yó'o ná ko'on na rancho án ñoo válí ña yóo yatin ña ndukú na sata na ña kuxu na.

37 Ta nd̄akuiin t̄aJesús, n̄ika'̄an ra x̄í'in nax̄íka x̄í'in ra:

—M̄ii ndó taxi kuxu na —káchí ra.

Ta n̄ika'̄an na x̄í'in ra:

—¿Án ko'on nd̄i x̄í'in ovi ciento s̄i'ún denario,† ta sata nd̄i s̄ita va'a ña kuxu na?

38 Ta n̄inda'ka to'on t̄aJesús na:

—¿Ndasaá s̄ita va'a kómi ndó? Kūa'an ndó koto ndó —káchí ra.

Ta x̄ini na ndasaá kúu ña yóo, ta n̄ika'̄an na x̄í'in ra:

—O'on s̄ita va'a ta ovi tiaká yóo.

39 Ta t̄aJesús x̄a'nda chiño ra noo nax̄íka x̄í'in ra ña nata'ví na ñii ti'vi ñii ti'vi n̄ivi kundoo na noo yita síi.

40 Ñakán x̄ikundoo na kūa'a ti'vi ña ciento n̄ivi ta kūa'a ti'vi ña ovi s̄iko ux̄u n̄ivi.

41 Ta saá k̄i'in t̄aJesús o'on s̄ita va'a x̄í'in ovi tiaká, ta x̄ito ndaa ra ñoyivi n̄ino, ta n̄ika'̄an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún t̄axi ún ñaxíxi.

Ta t̄a'ví ra s̄ita va'a, ta t̄axi ra ña nda'a nax̄íka x̄í'in ra, ta nayó'o n̄ataxi na ña nda'a ndi'i n̄ivi na ndóo yó'o. Ta

† 6:37 Ñii denario kúu s̄i'ún ña kúu ya'vi ñii t̄aa t̄a k̄isa chiño ñii k̄ivi.

tá'ví ra oví tiaká ta n̄taxi na rí nda'a ndi'i n̄ivi.

⁴² Ta n̄ani ña x̄ixi ndi'i n̄ivi nda n̄ixaa ini na,

⁴³ ta naxíka x̄í'in taJesús n̄aki'in na uxu oví chikiva s̄ita va'a x̄í'in tiaká ña k̄indoo ndoso, chi n̄i-kundee nan̄ivi kuxu ndi'i na ña.

⁴⁴ Ta ndi'i na x̄ixi yó'o x̄ikuu na ñii o'on mil ta.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña x̄ika ra noo m̄ini

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

⁴⁵ Ta saá taJesús xa'nda chiño ra noo naxíka x̄í'in ra ña ndaa na tón barco ta ko'on si'na na noo ra nda ink̄a x̄iña noo m̄ini noo yóo ñoo Betsaida, saá chi n̄indoo ra ndayi ra ndi'i n̄ivi.

⁴⁶ Ta ndi'i n̄indayi ra n̄ivi, ta ndaa ra ku'a'an ra yuku noo ka'an ra x̄í'in Ndios.

⁴⁷ Ta saá n̄iketá ño'o ta kunaa, ta kánoo tón barco ma'ño m̄ini, ta yóo mató'on ra yuku yó'o.

⁴⁸ Ta x̄ini taJesús naxíka x̄í'in ra ñii ndeé kisa chiño na x̄í'in tón barco ña ko'on nó, chi ndeé ní káni tach̄i ta s̄andikó ña nó. Ta xa yatin kóni t̄ivi kúu ña,‡ ta taJesús x̄ika xá'a ra noo takuii va'xi ra noo kánoo tón barco. Ta k̄ixá'a ra yá'a ra yatin noo yóo tón barco.

⁴⁹ Ta x̄ini naxíka x̄í'in ra ndí x̄ika ra noo m̄ini, ta x̄ani s̄inj̄i na ndí kuiti ñi'ná kúu ña. Ta n̄inda'yi ní na,

⁵⁰ chi ndi'i na x̄ini na, ta n̄iyi'ví ní na. Ta saá kama n̄ika'an taJesús x̄í'in na:

—On kundi'i ini ndó, chi yi'j̄i va kúu j̄i. On kuyi'ví ndó —káchí taJesús x̄í'in na.

⁵¹ Ta ndaa ra tón barco noo ndoo na, ta n̄iyaa tach̄i. Ta n̄aka'nda ní ini na ndoo na,

⁵² chi nasó'ó ní kúu na, ta on vása kúnda'a ini na yu kúu taJesús, ta ni on vása kúnda'a ini na mí va'xi ndee ra ña ké'é ra ña kúchiño ra taxi ra x̄ixi ku'a'a ní n̄ivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús k̄ivi s̄anda'a ra n̄ivi ñoo Genesaret

(Mt. 14:34-36)

⁵³ N̄iya'a na m̄ini ta n̄ixaa na ink̄a x̄iña noo yóo ñoo Genesaret noo katón ndaa na tón barco.

⁵⁴ Tá noo na tón barco, ta nan̄ivi na yíta yó'o x̄andikon nakoni na taJesús.

⁵⁵ Ta nan̄ivi yó'o x̄ino na ku'a'an na ndi'i saá ñoo yatin ndat̄o'on na x̄í'in ndi'i n̄ivi, ta n̄ivi na x̄inj̄i so'o ñayó'o, n̄akuiso na n̄ivi ndeé ndó'o ta ku'a'an na x̄í'in na noo taJesús.

⁵⁶ Ta nda mí x̄iña x̄aa taJesús, án ñoo válí, án ñoo ná'no, án rancho, ta nan̄ivi ch̄indoo na na ndeé ndó'o noo yá'a ra. Ta xa'ku ndá'ví na noo ra ña taxi ra t̄ondaa nda'a na ra, vará lo'o yu'u tikot̄o ra, ta ndi'i n̄ivi na n̄it̄ondaa nda'a ña'á nduva'a na.

7

Ñayó'o ká'an yu kúu n̄ivi na yakua noo Ndios
(Mt. 15:1-20)

‡ 6:48 Ña cuarta vigilia nákaa ña t̄ixin kaa un̄i x̄í'in kaa j̄ño xita'an.

1 Ta sava nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios kẹe na ñoo Jerusalén, ta k̄jxāa na ñoo t̄aJesús.

2 Ta x̄ini na ndí sava naxíka xí'in t̄aJesús ñi-nda'á na ndatán ch̄indú'u nax̄ii síkuá na x̄ina'á, ta x̄ixi na. Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ñika'an na xa'a naxíka xí'in t̄aJesús, káchí na saá:

—Na ndíso kuachi kúu nayó'o.

3 (Saá chi nafariseo xí'in ink̄a najudío si'na vivíi ndá'á na ta saá xíxi na, chi kisa ndivi na ña saná'a nax̄ii síkuá na x̄ina'á.

4 Tá k̄iv̄i x̄a'an na sata na noyá'vi, ta ndíkó na ve'e na, si'na nákata na ndi'i ña sata na, ta saá vivíi ndá'á na ta kuxu na. Ta kisa ndivi na ku'a ní ink̄a ña saná'a nax̄ii síkuá na x̄ina'á, ña nákata na vaso, xí'in k̄isi, xí'in ndi'i k̄a ña x̄ini ñó'ó na, ta saá nákata na ñoo x̄indoo na xíxi na.)

5 Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ñinda'ka t̄o'on na t̄aJesús:

—¿Ndachun on vása kisa ndivi naxíka xí'in ún ña saná'a nax̄ii síkuá yó x̄ina'á, ña si'na vivíi nda'á na ta kuxu na?, chi na on vása ndá'á, nayakuá kúu na ñoo Ndios.

6 Ta t̄aJesús ndakuin ra:

—¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaa kúu t̄o'on Ndios ña ñitaa t̄aprofeta Isaías xa'a ndó kuiya x̄ina'á, káchí Ndios saá:

Ñivi yó'o kisa t̄o'ó na ȳi'í xí'in ndasaá kuiti t̄o'on kée yu'u na,

ta níma na xíká ní yóo ña ñoo, chi on vása ndino'o ini na kisa t̄o'ó na ȳi'í.

7 Ta nda man̄i kisa t̄o'ó na ȳi'í,

chi sáná'a na ñivi ña kúu ndayí m̄i na, ta on vása sáná'a na ñivi ña xá'nda chiño ñoo na, káchí Ndios, ñitaa t̄alsafas.

8 Xa sandakoo ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, xa'a ña ndik̄on ndó kisa ndivi ndó ña sáná'a ñivi ndasaá x̄ini ñó'ó nakata ndó k̄isi xí'in vaso. Ta kisa ndivi ndó ku'a ní ink̄a ña sáná'a na ña ñii kúu xí'in ñayó'o —káchí t̄aJesús xí'in na.

9 Ta tuku ñika'an ra xí'in na:

—Xaa noo ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, ta kuiti kisa ndivi ndó ña saná'a nax̄ii síkuá ndó x̄ina'á.

10 Chi ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés káchí ña saá: “Kasa t̄o'ó ndó yivá ndó, ta kasa t̄o'ó ndó si'í ndó”, ta “X̄ini ñó'ó k̄iv̄i ndi'i ñivi na kándiva'a xí'in yivá na án xí'in si'í na”, káchí Ndios.

11 Ta ndó'ó, sáná'a ndó káchí ndó yóo yich̄i ka'an ñii t̄a xí'in yivá ra ta xí'in si'í ra, káchí ra saá: “On kúchiño ñi chindeéi ndó'ó, saá chi xa ñika'an ñi taxi ñi ña kóm̄i nda'a Ndios”, káchí ra.

12 Ta ñayó'o kúu ñava'a ñoo ndó'ó, ña on vása x̄ini ñó'ó ka kasa t̄o'ó ra yivá ra, ta on vása x̄ini ñó'ó ka kasa t̄o'ó ra si'í ra.

13 Ta saá chíkaa ñino ndó t̄o'on Ndios xa'a ña ndik̄on

ndó yichí mji ndó, ta sáná'a ndó yichí mji ndó inká n̄ivi. Ta kisa ndivi ndó kuá'a ní ka ña ɔn vá'a ña ñii kúu xí'in ñayó'o —káchí taJesús xí'in na.

14 Ta taJesús kana ra n̄ivi vaxi na ɔo ra, ta n̄ika'an ra saá xí'in na:

—Konj so'o ndi'i ndó, ta kundaa ini ndó ña ka'anj xí'in ndó.

15 Ña xíxi n̄ivi ta ña kí'vi yu'u na, ta ɔn vása ndása ña nduu n̄ivi na yakuá ɔo Ndios. Ta to'on ña ɔn vá'a vaxi yu'u n̄ivi, ta ñayó'o ndása ña nduu n̄ivi na yakuá ɔo Ndios.

16 Ndi'i ndó'o n̄ivi na yóo so'o, xini ñó'o chikaa so'o ndó ña ka'anj xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

17 Tá sandakoo ra n̄ivi yó'o, ta n̄ikí'vi ra ve'e, ta naxíka xí'in ra n̄indaqa to'on ña'a na yukíá káchí cuento yó'o ña saná'a ra.

18 Ta n̄ika'an ra xí'in na:

—¿Án ñii k̄i'va ndatán yóo inká n̄ivi, saá yóo ndó'o?

¿Án ta'an kundaa ini ndó? Ndi'i ña xíxi n̄ivi ta kí'vi ña yu'u na, ta ɔn vása ndása ña ña nduu na n̄ivi yakuá ɔo Ndios.

19 Ña xíxi n̄ivi ɔn vása xaa ña níma na, kuiti xaa ña t̄ixin na, ta saá yá'a ña xíta ña —káchí ra.

Xí'in to'on yó'o taJesús káchí ra ndi'i ña xíxi n̄ivi ñandii kúu ña.

20 Ta n̄ika'an ka ra xí'in na:

—Ña ɔn vá'a vaxi níma n̄ivi kúu ña ndása ña nduu n̄ivi na yakuá ɔo Ndios.

21 Chi ndi'i ña ɔn vá'a xáni ini n̄ivi káku ña níma na. Ta chinda'a ña na ke'é na ndi'i saá ɔo ña ɔn vá'a, ña kúu ña kí'vi ta kuachi ñoyívi xí'in inká ña'a ña ɔn s̄iví kúu ñásí'í ra, án kí'vi ña'a kuachi ñoyívi xí'in inká ta ta ɔn s̄iví kúu yij ña, xí'in ndi'i inká ɔo ñakini ña ke'é n̄ivi xí'in inká ña'a án ta, xí'in kuachi ña xá'ni n̄ivi inká n̄ivi,

22 xí'in ña kisa ku'ná na, ta xí'in ña kóni na kukomí na ndi'i ñakuiká, ta xí'in ña ke'é na ndi'i saá ɔo ña ɔn vá'a, ta xí'in ña sándá'ví na n̄ivi, ta xí'in ña nda lo'o ɔn vása násita xí'in mji na ɔo ña ke'é na ña ɔn vá'a, ta xí'in ña kisa ku'ni na, ta xí'in ña ka'an vatá na, ta xí'in ña kúsij ini na kisa ká'no xí'in mji na, ta xí'in ña xáni ini na ndi'i ɔo ña ɔn vása ndáya'ví.

23 Ndi'i ña ɔn vá'a yóo vaxi ini n̄ivi ta ndása ña nduu na nayakuá ɔo Ndios —káchí taJesús.

*Ñayó'o ka'an xa'a ñii ña'a
ná xixi xíká
ta kandixa ná taJesús
(Mt. 15:21-28)*

24 Ta kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta kuá'an na ñii xiiña ɔo yóo yatin ñoo Tiro xí'in Sidón. N̄ikí'vi ra ñii ve'e, ta ɔn x̄iin ra ña konj n̄ivi míchí yóo ra, ta n̄i-kivi koo se'é ra ɔo na.

25 Ta ñii ña'a, yóo ñii ñálo'o sa'ya ñá, ta kómí ñálo'o yó'o níma ndiva'a. Tá ña'a yó'o x̄inj ná míchí

yóo taJesús, ta kixaa ñá ta xikuxítí ñá ñoq ra.

²⁶ Ñii ña'a on sivi ñajudía kúu ñá, nave'e ñá kee na ñoo Grecia, ta kaku ñá ñoo Siria Fenicia. Ta xaku ndá'ví ñá ñoq taJesús tava ra níma ndiva'a saxo'vi sa'ya ñá.

²⁷ Ta nika'an ra xí'in ñá:

—Si'na xini ñó'ó taxi ndi ña kuxu sa'ya ndi nda xaa ini na, saá chi on vása va'a tava nivi sita va'a ña xixi sa'ya na, ta sakana na ña ñoq tí ina kuxu rí ña —káchí ra.

²⁸ Ta ndakuijn ñá:

—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina ñó'ó tixin mesa xixi rí ña chachi ña sákoyo naváli ñoq ño'q —káchí ñá.

²⁹ Ta taJesús nika'an ra:

—Xa'a to'on ñava'a ndakuijn ún, vitin no'q ún ve'e ún, xa kee níma ndiva'a ña saxo'vi sa'ya ún.

³⁰ Ta naxaa ñá ve'e ñá, ta kándú'u sa'ya ñá ñoq xito, on koq ka níma ndiva'a kómí ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sandúva'a ra ñii taa só'ó ta ñí'í ra

³¹ Ta saá kee taJesús ñii xiiña yó'o ñoq yóo yatin ñoo Tiro ta nija'a yatin ra ñoo Sidón, ta ku'a'an ra nija'a ra ñii xiiña naní ña Decápolis, ta nixaa ra yatin mjni Galilea.

³² Ta ñii taa tasó'ó ta ñí'í ra ku'a'an ra xí'in sava nivi, ta kixaa na ta ndukú na ñoq taJesús ña chinóo ra nda'a ra tayó'o xa'a ña sanda'a ña'a ra.

³³ Ta taJesús tava siin ra tasó'ó yó'o, ta chikaa ra nduku nda'a ra ini so'o tayó'o. Ta chikaa ra tásii yu'u ra ñoq nduku nda'a ra ta chiso ra tásii yó'o ñoq yaa tasó'ó tañí'í.

³⁴ Ta nakoto ndaa taJesús ñoyívi ñino, ta si'na ñii kónó va'a tava ra tachi ra, ta nika'an ra to'on yó'o:

—¡Efata!

To'on aramaico yó'o káchí ña: ¡Ná nona!

³⁵ Ta nika'an ra saá, ta xandikon nixoná so'o tayó'o, ta nduva'a yaa ra, ta kúchiño kixá'a va'a ká'an ra.

³⁶ Ta taJesús xa'nda chiño ra ñoq na xini ña ke'é ra, ña on ndato'on na xí'in nda ñii nivi ndasaá nda'a tayó'o. Vará nika'an ka ra xí'in na ndúkú ra ñayó'o ñoq na, ta saá ni, nduxa ndato'on na xí'in inká nivi ndasaá nduva'a tasó'ó.

³⁷ Ta naka'nda ní ini na ndóo na, káchí na saá:

—Tayó'o ké'é ra ndi'i ñava'a. Sándaa ra nasó'ó ta va'a xini so'o na, ta nañí'í va'a ká'an na —káchí na.

8

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi komi mil nivi (Mt. 15:32-39)

¹ Ñii kivi nakutá'an ku'a'a ní nivi xí'in taJesús. Ta on koq ña kuxu na, ta taJesús kana ra naxíka xí'in ra vaxi na ñoq ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

2 —Kúndá'ví ní iniḽ xíniḽ nḽvi, chí xa unḽ kiviḽ ndóo na yó'o ta on koó ña kuxu na.

3 Xí'i ní na soko, ta on xijinḽ ti'víḽ na no'o na koḽo kiviḽ ndúú na yichḽ, chí sava na kixi na xíká ní —káchí ra.

4 Ta ndakuiḽ naxíka xí'in ra:

—¿Míkíá sata yó sḽta va'a kuxu ndi'i nanivi, chí vichí ní káa yó'o? —káchí na.

5 Ta nḽdaká to'on taJesús naxíka xí'in ra:

—¿Ndasaá sḽta va'a kómí ndó?

—Yóo uxá sḽta va'a —káchí na.

6 Ta saá nḽka'an ra xí'in nḽvi kundoo ndi'i na noo ño'o. Ta kḽ'in ra uxá sḽta va'a yó'o, ta nḽka'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sḽta va'a yó'o, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o nḽtaxi na ña nda'a nḽvi kuxu na.

7 Ta yóo sava tiaká válí, ta nḽka'an ra táxa'vi ña'á Ndios, ta taxi ra rí nda'a naxíka xí'in ra ña taxi na rí nda'a nḽvi kuxu na.

8 Ta naní xixi ndi'i nḽvi nda nḽxaa ini na. Ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxá chikiva sḽta va'a xí'in tiaká ña kḽndoo ndoso.

9 Ta ndi'i na xixi yó'o xḽkuu na komḽ mil nḽvi. Ta taJesús nḽka'an ra nḽḽayi ra nḽvi yó'o, ta kuano'o na.

10 Ta saá ndaa ra tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta

kuā'an ra ñii xiiña naní ña Dalmanuta.

Ñayó'o ká'an xa'a nafariseo kivi ndúkú na ñii milagro noo taJesús

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

11 Ta nafariseo kḽxaa na noo taJesús. Ta ká'an na to'on kuáchí xí'in ra ña kóni na koto ndoso na ra, káchí na saá:

—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndḽ tá ndixa Ndios ti'ví yó'o.

12 Ta taJesús ñii kóno va'a tava ra tachḽ ra, ta nḽka'an ra xí'in na:

—¿Ndachun ndúkú ndó'o ña ke'éḽ ñii milagro koto ndó?, chí xa nḽke'éḽ kuā'a ní milagro. Ndixa ká'anḽ xí'in ndó, on ke'é kaḽ inka milagro noo ndó.

13 Ta saá taJesús sandakoo ra na, ta tuku ndaa ra tón barco, kuā'an ra inka xiiña noo mḽni.

Ñayó'o ká'an taJesús ndato'on ra

xa'a ña on vá'a sán'a nafariseo

(Mt. 16:5-12)

14 Ta kee naxíka xí'in taJesús kuā'an na xí'in tón barco yó'o, ta nḽndoso na kuni'i na sḽta va'a ko'on na, kuiti ñii laá sḽta va'a nákaa ndiso na kuā'an na.

15 Ta nḽka'an taJesús xí'in na:

—Koto va'a ndó, on naki'in ndó levadura* nafariseo, xí'in levadura taHerodes —káchí ra.

* 8:15 Levadura kúu ña yiyá ña sánaño yuxan.

16 Ta nika'an naxika x'in ra x'in ta'an na, kachi na saá:

—Ká'an ra saá x'in yó chi on koó sítá va'a ní'i yó.

17 Ta kundaa ini taJesús yukia nika'an x'in ta'an na, ta kachi ra saá x'in na:

—¿Ndachun ká'an x'in ta'an ndó: “On koó sítá va'a ní'i yó”, kachi ndó? ¿An on vása xini ndó, ta kundaa ini ndó? ¿Ndachun toon ní ini ndó ta on x'in ndó kandixa ndó?

18 Yoo nduchú noo ndó ta on vása xito ndó. Yoo so'o ndó ta on vása xini so'o ndó. ¿An on vása náka'an ndó ña xini ndó?

19 Tá ta'víj o'on sítá va'a ña xixi o'on mil nivi, ¿ndasaá chikiva sakutú ndó sítá va'a ña kindoo ndoso naki'in ndó?

—Uxu ovi chikiva sítá va'a naki'in ndi —kachi na, ndakuijn na.

20 —Tá ta'víj uxá sítá va'a xa'a na komi mil nivi, ¿ndasaá chikiva sakutú ndó sítá va'a ña kindoo ndoso naki'in ndó? —kachi ra.

Ta ndakuijn na:

—Uxa chikiva naki'in ndi.

21 Ta nika'an ra x'in na:

—Ta saá ni, ¿án nda vitin on kivi kundaa ini ndó?

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii takuáá ñoo Betsaida

22 Ta kixaa na ñoo Betsaida, ta ñii taa takuáá nduchú noo kuá'an ra x'in nivi, ta kixaa na noo taJesús, ta xaku ndá'vi na noo ra ña tondaa nda'a ra takuáá ña nakoto nduchú noo ra.

23 Ta taJesús tjin ra nda'a takuáá ta kuá'an ra x'in ra, kee ra nda noo ñoo lo'o yó'o. Tá chinoo taJesús tájij yu'u ra nduchú noo takuáá, ta chinoo ra nda'a ra sata tayó'o, ta nindaká to'on taJesús ra:

—¿An xa va'a xito ún vitin?

24 Ta ndani'i ra noo ra xito ra, ta nika'an ra x'in taJesús:

—Xito j nataa, ndatan kaa yiton saá kaa na, ta xika na —kachi ra.

25 Ta tuku nitondaa nda'a taJesús sata nduchú noo tayó'o. Ta nixona nduchú noo ra, ta nduva'a ra, tанда va'a xito kaxin ra ndi'i ña yoo.

26 Ta taJesús ti'vi ra tayó'o kuano'o ra ve'e ra, ta kachi ra saá x'in ra:

—On ki'vi ún ñoo lo'o yó'o, ta on ndato'on ún x'in nivi ndasaá nda'a ún.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra ndi taJesús kuu Cristo ta ti'vi Ndios sakaku nivi ñoyivi yó'o
(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

27 Ta kee taJesús kuá'an ra x'in naxika x'in ra ñii xiiña noo yoo yatin ñoo Cesarea Filipo. Tá kuá'an ra yichj, nindaká to'on ra naxika x'in ra:

—¿Yukia kachi nivi xa'a j yu kuu j?

28 Ta ndakuijn na, kachi na saá:

—Sava nivi ká'an yó'o kuu ún taJuan ta sakuchu nivi. Sava na ká'an yó'o

kúu ún taprofeta Elías, ta inka na ká'an yó'ó kúu ún inka taprofeta ta xitaku xina'á.

²⁹ Ta ndaqa to'on ra na:

—Ta mji ndó, zyukia káchí ndó yu kúu i?

Ta ndakuin ta Pedro, nika'an ra:

—Yó'ó kúu Cristo, ta ta ti'vi Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o.

³⁰ Ta ta Jesús nika'an ra xí'in na:

—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii nivi yu kúu i.

Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús ndato'on ra ña ka'ni na ra (Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

³¹ Ta saá kixá'á ta Jesús ndato'on ra xí'in naxika xí'in ra kivi vaxi naxiku'a na noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu on kua'a na kandixa na ra ta saxo'vi ní na ra. Ta ka'ni na ra, ta kivi unj natakú ra, ke'é Ndios.

³² Ta nika'an kaxín ra xí'in na xa'a ña xo'vi ra. Ta ta Pedro tava síin ra ta Jesús, ta kixá'á ninaa ra xí'in ta Jesús xa'a ña nika'an ra.

³³ Ta ndikó koo ta Jesús xító ra noo naxika xí'in ra, ta nika'an ra xí'in ta Pedro, káchí ra saá:

—iKuta'a ún noo i, ñandiva'a ká'no! Ta yó'ó ta Pedro on vása xáni ini ún ndatán xáni ini Ndios. Ta kuiti xáni ini ún ndatán xáni ini nivi —káchí ta Jesús xí'in ta Pedro.

³⁴ Ta saá kana ta Jesús ndi'i nivi vaxi na noo ra, ta kana ra naxika xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xini ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini mji na, ta kusokó na tón cruz mji na† ta kundikon na sata i.

³⁵ Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xjin na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndi'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i ta ndato'on na to'on i xí'in nivi, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i.

³⁶ Tá kómí nivi ndi'i ñakuiká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda manj kúu ña.

³⁷ Saá chi on kuchiño na cha'vi na xí'in ndi'i ñakuiká kómí na xa'a ña kutaku na xí'in Ndios.

³⁸ Kua'a ní nivi na táku vitin kúu na on vá'a, na on vása kándixa Ndios. Ta saá tá yóo nivi na kúka'an noo xa'a yi'i xí'in xa'a to'on i noo inka nivi, ta saá yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kuka'an noo i xa'a nayó'o noo Ndios kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña yé'e ña kómí Yivá i Ndios, ta kixaa naangel yi'i xí'in i —káchí ta Jesús xí'in na.

9

¹ Ta nika'an ta Jesús xí'in na:

† 8:34 To'on kusokó na tón cruz mji na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndakuiti kivi na xa'a ña ndikon na ta Jesús.

—Ndixa ká'an jí'ín ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó ña xá'nda chiño Ndios jí'ín ndee ká'no ra —káchí táJesús jí'ín na.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nqataxa táJesús, xini uní taxíka jí'ín ra
(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

² Níya'a iño kivi ta táJesús nakaxin ra uní taxíka jí'ín ra, táPedro, táJacobo jí'ín táJuan, ta kuá'an na jí'ín ra ñii yuku síkón. Ta kán xini na nasama noo táJesús.

³ Ta nqataxa tikoto ra, nduu yaa kachí ña, ta nda ñii nivi ñoyívi yó'o on kivi nakata na tikoto ña yaa ní ndatán yoo tikoto ra.

⁴ Ta saá nivi táMoisés jí'ín táElías, ndát'o'on na jí'ín táJesús.

⁵ Ta níka'an táPedro jí'ín táJesús:

—Tata Maestro, va'a ní ndóo yó yó'o. Va'a ná kasa va'a ndi uní tia'va, ñii ña koo mii ún, ñii ña koo táMoisés, ta inka ña koo táElías —káchí táPedro jí'ín ra.

⁶ Níka'an táPedro saá chi on vása kúndaá ini ra yukía ka'an ra, chi na yí'ví ní kúu uní na saá.

⁷ Ta noo ñii viko chée nda noo yíta nataa yó'o, ta nisa'vi na tixin viko, ta tixin viko yó'o kixi to'on ña níka'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'yaí, tá k'í'ví ní ini jí'ín. Ta koni so'o va'a ndó to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.

⁸ Ta nakoto na, ta xandikon nda ñii nivi ní-xini ka na, nda ñii laá kuiti táJesús ñíndichi noo na.

⁹ Ta vaxi noo na yuku yó'o, ta táJesús xa'nda chiño ra noo na ña on ndato'on na jí'ín nda ñii nivi xa'a ña sakán xini na. Tá kixaa kivi kivi ra ta nataku ra, saá kivi ndato'on na jí'ín nivi.

¹⁰ Ta chikaá va'a na ña xini na ini mii na, ta on vása ní-ndato'on na ñayó'o jí'ín inka nivi. Ta nindaqa to'on jí'ín tá'an na yukía káchí ña “nataku ra.”

¹¹ Ta nindaqa to'on na táJesús:

—¿Ndachun ká'an na sán'a ndayí Ndios ndí si'na xini ñó'ó kixi táElías, ta saá kixaa ta tá t'í'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o? —káchí na.

¹² Ta ndakuijn táJesús:

—Ndixa táElías si'na xini ñó'ó kixaa ra, ta ndasa va'a ra ndi'í ña'a. Ta, ¿ndachun káchí to'on Ndios ña nita na xina'á, ta ta kixi noo Ndios xini ñó'ó xo'vi ní ra ta nanivi kuchiton na ra?

¹³ Ta yí'í ká'an jí'ín ndó, xa kixi táElías, ta ke'é na jí'ín ra ndi'í ña on vá'a káchí ini mii na, ndatán káchí to'on Ndios ña nita na xa'a ra kuyá xina'á —káchí táJesús jí'ín na.

Ñayó'o ká'an xa'a táJesús kivi sanda'a ra ñii talo'o tá kómí níma ndiva'a

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Ta kixaa táJesús jí'ín uní taxíka jí'ín ra noo ndóo

inkā naxíka xí'in ra, ta xīni ra nākutá'an kuā'a ní nīvi noq na, ta na sáná'a ndayí Ndios náa na xí'in naxíka xí'in taJesús.

15 Ta nīvi xīni na taJesús, nāka'nda ini na, ta xīno na nīxaa na noq ra chindeé ña'á na.

16 Ta taJesús nīndaqā to'on ra nīvi yó'o:

—¿Yukíā náa ndó xā'a xí'in na?

17 Ta ñii tātá'an nanīvi yó'o ndākuīn ra:

—Tata maestro, kīxaa j xí'in ta'lo'o sa'ya j noq ún, chí nīmā ndivā'a tīn ní ña ra ta on kīví kā'an ra.

18 Tá tīn ña ra sákana ña ra noq ño'o, kée chikiño yu'u ra, andā nākaxi no'o ra, ta nda'a ra xí'in xā'a ra ñii kútoon ña ta kīsin ña. Xa nīndukú j noq naxíka xí'in ún ña tava na nīmā ndivā'a yó'o, ta on vása ní-kuchiño na —káchí ra.

19 Ta ndākuīn taJesús, nīkā'an ra xí'in na:

—jNīvi na on xīn kandixa Ndios kúu ndó'ó! ¿Ndasá ká kīví xīnī ñó'ó kutaku j xí'in ndó? ¿Nda ama kündeé ini j xí'in ndó? Ta vitin, vā'a taxi ndó ná kixi ta'lo'o yó'o noq j —káchí taJesús.

20 Ta kīxaa ta'lo'o noq taJesús. Tá nīmā ndivā'a xīni ña taJesús, ta xāndīkōn tīn ña ta'lo'o, ta kini ní sākisin ña ra, ta nākava ra noq ño'o ta kīxá'á ra kée nda'a ra, kée xā'a ra. Ta kée chikiño yu'u ra.

21 Ta taJesús nīndaqā to'on ra yivá ta'lo'o:

—¿Ama kīxá'á ra ndó'o ra kuē'e yó'o?

Ta nīkā'an yivá ta'lo'o:

—Kīxá'á ña xí'in ra nda lo'o ra.

22 Kuā'a ní yichī sákana ña ra noq xīxī ño'o, ta kuā'a ní yichī sákana ña ra ini takuī, chí kóni ña ka'ni ña ra. Tá kúchiño ún, ta chindeé ún ndī'i. Kundá'ví ini ún koni ún ndī'i, ta sanda'a ún ra —káchí yivá ta'lo'o.

23 Ta nīkā'an taJesús:

—¿Nda chun ká'an ún, án kúchiño j? Ta mīi ún, ¿án kúchiño ún kandixa ún Ndios? Chí xí'in nīvi na kándixa, ta Ndios kúchiño ra kasa ndivi ra ndī'i saá noq ñavā'a xí'in na.

24 Ta xāndīkōn yivá ta'lo'o nīkā'an ra:

—Kándixa j Ndios. Chindeé ún yī'i ná kandixa ká j.

25 Ta xīni taJesús kuā'a ní ká nīvi xīno na kīxaa na noq ra, ta nīkā'an ra xí'in nīmā ndivā'a, káchí ra saá:

—Nīmā só'ó, nīmā ñí'í, yī'i xá'nda chíno j noq ún, kee ún ta'lo'o ta on tīn ká ún ra —káchí ra.

26 Ta nīnda'yī nīmā ndivā'a, ta tuku sākisin ña ra ta sákana ña ta'lo'o noq ño'o, ta saá kee ña ra. Ndatán káa ta nīxi'i, saá káa ta'lo'o kándú'u ra, ta kuā'a ní nīvi nīkā'an na:

—Nīxi'i ra —káchí na.

27 Ta taJesús tīn ra nda'a ta'lo'o ta ndaní'i ña'á ra, ta nākundichi ta'lo'o.

28 Tá nīkī'ví taJesús ve'e, ta naxíka xí'in ra nīndaqā to'on se'é na ra:

—¿Ndachun on vása ní-kuchiño ndi tava ndi níma ndiva'a yó'o?

²⁹ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Saá chi ñaníma ndiva'a tá'an ña xikomí talo'o yó'o, xini ñó'ó koo so'on ndó ta ka'an ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndátō'on tuku ra xa'a ña kivi ra

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰ Ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra kee na ñoo yó'o ta nija'a na ñii xiiña estado Galilea. Ta taJesús ni-xiin ra ña kundaqa ini nivi míchí ku'a'an ra,

³¹ saá chi xini ñó'ó saná'a ra naxíka xí'in ra, ta kixá'a ra ká'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñii kivi ña vaxi ñii ta nataxi ra yi'i, ta kúu ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi. Ta nayó'o ka'ni na yi'i, ta tondaqa kivi uní nataku i, ke'é Ndios —káchí taJesús xí'in na.

³² Ta naxíka xí'in ra on vása ní-kundaqa ini na yukia káchí to'on ña nika'an ra xí'in na, ta yí'ví na ndaka to'on na ra yukia kóni kachí ña ká'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu taká'no ka

noo xá'nda chiño Ndios

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³ Ta kixaqa taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum. Ta yóo taJesús ve'e, ta nindaqa to'on ra na:

—¿Yukia náa ndó xa'a vaxi yó yichi?

³⁴ Ta nayó'o tásjin ndóo na, on vása ndakuiin na, chi yichi ninaa na xí'in tá'an na xa'a yu kúu ta ká'no ka noo ndi'i na.

³⁵ Ta xikoo taJesús noo táyi, ta kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Tá ñii ta kóni ra kuu ra taká'no, xini ñó'ó nduu ra ta kisa nino xí'in mi, ta kuu ra ta kisa chiño noo inka nivi.

³⁶ Ta kana ra ñii talo'o, ta nika'an ra xí'in ra nakundichi ra ma'ño noo naxíka xí'in ra. Ta ndani'i ra talo'o yó'o ta xinomi ndaa ña'a ra, ta nika'an ra xí'in na:

³⁷ —Ndi'i nivi xa'a ña kándixa na yi'i, ta náki'in va'a na naváli, kóni kachí ña saá: ndi yi'i náki'in va'a na. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, kóni kachí ña saá: ndi náki'in va'a na Ndios, ta ti'ví yi'i kixaqa i.

Ñayó'o ká'an, nivi na on vása sáq ini xini taJesús, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in ra

(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

³⁸ Ta nika'an taJuan xí'in taJesús:

—Tata Maestro, xini ndi ñii ta táva ra níma ndiva'a. Xá'nda chiño ra noo níma ndiva'a xí'in ndayí ún, káchí ra. Ta nika'an ndi xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi on sivi ta ndikon sata ún xí'in ndi kúu ra.

³⁹ Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—On kasi ndó nọọ ra, chi yóo yu'ú takán xí'in mji yó. Ndá ñii ñivi na ké'é milagro xí'in inká ñivi ta xá'nda chiño na xí'in ndayíj, ọn kivi kama ní ká'an na ña ọn vá'a xa'a j,

⁴⁰ chi ñivi na ọn vása sáa ini xini mji yó, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in mji yó.

⁴¹ Ndixa ká'an j xí'in ndó, ndi'i ñivi na táxi lo'o takuii ko'o ñii ndó'ó, chi ndikọn ndó yíj ta kúu Cristo, nayó'o naki'in na ñavá'a nda'a Ndios kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yiyo kivi ñivi kuachi

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴² Ta tuku ñiká'an taJesús saá xí'in na:

—Tá yóo nakuáli na ndikọn yíj, ta ñivi na chinda'á nakuáli yó'o kivi na kuachi, ñdá'ví ní ñivi yó'o! Vá'a ká si'na inká ñivi ná kátón na ñii yuú ká'no sịkọn nayó'o, ta sakana ña'á na nọọ kónó vá'a ini takuii, ña ọn chinda'á na nakuáli kivi na kuachi.

⁴³ Tá ñii nda'a ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuąn kivi ndó kuachi, ta saá vá'a ká kandosó ndó ña. Chi vá'a ká kutakú ndó xí'in ñii laá nda'a ndó, nọọ ña kọ'ọn ndó xí'in ọvi nda'a ndó ndaya nọọ xixi ño'ọ ndi'i saá kivi,

⁴⁴ nọọ ọn vása xíj titikusú, ta ni ọn vása ndá'vá ño'ọ ña xixi.

⁴⁵ Tá ñii xa'a ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuąn kivi ndó kuachi, ta saá vá'a ká kandosó ndó ña. Chi vá'a ká

kutakú ndó xí'in ñii laá xa'a ndó, nọọ ña kọ'ọn ndó xí'in ọvi xa'a ndó ndaya nọọ xixi ño'ọ ndi'i saá kivi,

⁴⁶ nọọ ọn vása xíj titikusú, ta ni ọn vása ndá'vá ño'ọ ña xixi.

⁴⁷ Tá ñii nduchú nọọ ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuąn kivi ndó kuachi, ta vá'a ká tava ndó ña. Chi vá'a ká kutakú ndó xí'in ñii laá nduchú nọọ ndó, nọọ ña kọ'ọn ndó xí'in ọvi nduchú nọọ ndó ndaya,

⁴⁸ nọọ ọn vása xíj titikusú, ta ni ọn vása ndá'vá ño'ọ ña xixi.

⁴⁹ 'Ta saá ndi'i na kóni kọ'ọn yichí Ndios xini ñó'ó koo ti'va na ña xọ'vi lo'o na vitin ña nduu na nandii nọọ Ndios.

⁵⁰ Ña vá'a kúu ñij yọ'vá. Tá yóo ñij ña ọn vása yọ'vá, ta ọn kúchiño ká nduva'a ña. Ndixa xini ñó'ó kuu ndó ñivi na vá'a ndatán yóo ñij yọ'vá, ta xini ñó'ó ké'é ndó ñavá'a xí'in ñivi, ta vivii kutakú ndó xí'in ndi'i na —káchí taJesús xí'in na.

10

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra

ña ọn vá'a sandakoo vá'a taa ñásí'í ra

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

1 Ta taJesús kee ra ñoo Capernaum ta kuą'an ra estado Judea ta ñixaá ra inká tá'ví yu'ú yuta Jordán. Tuku ñakutá'an kuą'a ní ñivi nọọ ra, ta ndatán yóo chiño ké'é ra ndi'i saá kivi, tuku saná'a ra ñivi.

² Ta sava nafariseo kixaa na noo ra ña koto ndoso ña'a na, ta njika'an na xí'in ra:

—¿An yoo yichi ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra?

³ Ta ndakuijn tajesús, káchí ra saá:

—¿Yukia ká'an ndayí Ndios ña nítáa taMoisés xina'á?

⁴ Ta njika'an na:

—TaMoisés taxi ra ndayí nda'a taa ña kasa va'a ra tutu xa'a ña sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ka'an ra xí'in ñá ndayí ra ñá ko'on ñá.

⁵ Ta ndakuijn tajesús:

—TaMoisés nítáa ra ndayí yó'o chi ndó'ó najudío nj-xiin ndó chika ndó to'on Ndios ini ndó.

⁶ Ta xina'á kivi kixá'á kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o, kisa va'a ra ñii taa xí'in ñii ña'a.

⁷ Xa'a ñayó'o ñii taa sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra sí'í ra ña tonda'a ra xí'in ñásí'í ra,

⁸ ta na ovi yó'o nduu na ñii nivi. Ta saá, on sivi ka ovi nivi kúu na, saá chi ñii nivi kúu na noo Ndios.

⁹ Ta nivi na sanakutá'an Ndios, nda ñii inká nivi on vá'a sata'ví tá'an na nayó'o —káchí tajesús xí'in na.

¹⁰ Ta njkivi na ve'e, ta naxíka xí'in tajesús tuku njndaka to'on ña'a na xa'a to'on yó'o.

¹¹ Ta ndakuijn tajesús:

—Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovi.

¹² Tá ñii ña'a sandakoo va'a ñá yij ñá, ta tonda'a

tuku ñá, ñáyó'o kivi ñá kuachi xí'in yij ñá taovi —káchí tajesús.

Ñayó'o ká'an xa'a tajesús kivi chinoo ra nda'a ra sinj naváli
(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³ Ta kixaa nivi xí'in naváli noo yoo tajesús ña chinoo ra nda'a ra sinj na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra njika'an na xí'in nivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in naváli yó'o —káchí na.

¹⁴ Tá xinj so'o tajesús ña njika'an naxíka xí'in ra, ta nisa'a ra xa'a ñayó'o. Ta njika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Taxi ndó naváli ná kixi na noo j, nda lo'o on kasi ndó na ña kixi na, chi nivi na ndíkon yichi noo xá'nda chiño Ndios, ndatán yoo naváli yó'o, saá yoo na.

¹⁵ Ndixa ká'an j xí'in ndó, tá on xijn ndó kasa njno xí'in mji ndó noo Ndios, ndatán njno yoo ini naváli yó'o, ta on kivi kivi ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios.

¹⁶ Ta ndani'i ra ta xinomi ndaa ra ñii ñii naváli yó'o, ta chinoo ra nda'a ra sinj na ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa takuiká ní
(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷ Tá naki'in tajesús ku'an ra, ta ñii taa xino ra kixaa ra noo tajesús, ta xikuxítí ra noo ra, ta njndaka to'on ña'a ra:

—Tata maestro, ɬa va'a ini kúu ún, ɔnda chiño va'a xini ñó'ó ke'é i, ta taxi Ndios ña kutaku i x'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

18 Ta ndakuijn taJesús:

—ɔNdachun ká'an ún yi'i kúu ɬa ɬa va'a ini? Saá chi on koó nda ñii nivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu ɬa va'a ndino'o ini.

19 Xini ún ndayí ña xa'nda chiño Ndios kasa ndivi nivi. Kachí Ndios x'in nivi saá: “On kivi ndó kuachi ñoyivi x'in inká ña'a ña on sivi kúu ñásí'í ndó, ta on kivi ndó kuachi ñoyivi x'in ɬa ɬa on sivi kúu yi'í ndó, on ka'ni ndó nivi, on kasa kuí'ná ndó ña kómí nivi, on ka'an ndó ñavatá xa'a inká nivi, on sandá'ví ndó nivi ña kindaa ndó ña kómí na, ta kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó sí'í ndó”, saá kachí ndayí Ndios —kachí taJesús x'in ra.

20 Ta nika'an tayó'o:

—Yi'i nda lo'o i kisa ndivi i ndi'i saá ndayí yó'o —kachí ra.

21 Ndi'i xini so'o taJesús ta xito kaxin ra noo tayó'o xa'a ña ndato'on ra, ta niki'vi ini taJesús xini ña'a ra.

—Kumanj inká chiño kasa ndivi ún. Ku'a'an ún sikó ún ndi'i ñakuiká kómí ún, ta saní'í ún si'ún nda'a nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñakuiká ndino'o x'in Ndios ñoyivi nino. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yi'i, ta koo ti'va ún xo'vi ún xa'a i —kachí taJesús x'in ra.

22 Ta xini so'o tayó'o ña nika'an taJesús, ta kúchuchú ní ini ra. Ta kee ra ku'a'an ra, saá chi ku'a'a ní ñakuiká kómí ra.

23 Ta taJesús xito ra noo ndi'i naxika x'in ra, ta nika'an ra x'in na:

—ɔNdachun yo'vi ní kivi nakuiká yichi noo xá'nda chiño Ndios!

24 Naxika x'in ra naka'nda ini na xini so'o na to'on yó'o. Ta tuku nika'an taJesús:

—ɔNdachun yo'vi ní kivi nivi yichi noo xá'nda chiño Ndios xa'a ña ndaa ní ini na ñakuiká na!

25 Vará yo'vi ní tá kuchiño ñii tícamello ya'a rí yavi xa'a túkú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuiká yé'é ña kivi ra yichi noo xá'nda chiño Ndios —kachí taJesús x'in na.

26 Ta naxika x'in ra naka'nda ní ka ini na, ta nika'an x'in tá'an na:

—Tá yo'vi ní kivi nakuiká yichi Ndios, ta, ɔyu kúu nivi kuchiño kivi na yichi Ndios ta kundoo na x'in ra?

27 Ta taJesús xito ra noo na, ta nika'an ra x'in na:

—Nivi on kuchiño na sakaku x'in mji na, ñii laá Ndios kúu ɬa kuchiño sakaku ña'a. Ndios kuchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On koó ña yo'vi noo Ndios.

28 Ta kixá'a taPedro nika'an ra x'in taJesús:

—Ta mji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndikon ndi satá ún.

29 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra:

—Ndixa ká'anj xí'in ndó, ndi'i nivi na sandakoo ve'e na, án ñani na, án k'iva na, án yivá na, án si'í na, án ñási'í na, án sa'ya na, án ño'o na, xa'a ña kundikon na yi'i ta ndato'on na to'onj xí'in nivi,

30 ta nayó'o naki'in na ñava'a noo Ndios. Ñoyivi yó'o Ndios taxi ra nda'a na ku'a ní ka ñava'a, anda ñii ciento ñava'a xa'a ñii ñii ñava'a ña sandakoo na, ña kúu ve'e na, xí'in ñani na, xí'in k'iva na, xí'in si'í na, xí'in sa'ya na, xí'in ño'o na, ta taxi ra ña xo'vi na xa'a ña kundikon na yi'i. Ta ñoyivi njno Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

31 Ta saá ku'a ní nivi nanó nduu na nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu na nivi nanó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús tuku nika'an ra ndí xinj ñó'o kivi ra

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

32 Ta ku'a'an na yichi ku'an ndaa ñoo Jerusalén, ta taJesús ku'a'an si'na ra noo nanivi, ta nayó'o naka'nda ní ini na, ta yí'ví na ndikon na ku'a'an na sata ra. Ta tava síin taJesús na uxu ovi xí'ka xí'in ra, ta ndato'on ra xí'in na yukia kundo'o ra.

33 —Ta vitin ku'a'an yó ñoo Jerusalén, ta ñii taa nataxi ra

yi'i, ta kúu taa ta kixi noo Ndios, nda'a naná'no noo nasutu, xí'in nda'a na sáná'a ndayi Ndios. Ta nayó'o kachí na yi'i xinj ñó'o kivi, ta nataxi na yi'i nda'a na on vása kúu najudío ka'ni na yi'i.

34 Ta kusiki na yi'i, kuaku ndaa na yi'i, kundaa na tási yu'u na noo, kani ní na yi'i xí'in kuártá, ta sondi'í ka'ni na yi'i. Ta kivi unj natakuj —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJacobó xí'in taJuan kivi ndukú na ñii ñava'a noo taJesús

(Mt. 20:20-28)

35 Ta taJacobó* xí'in taJuan, sa'ya taZebedeo, nitonda yatin na noo taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata Maestro, kóni ndi ke'é ún ñii ñava'a xí'in ndi.

36 Ta ndakuijn taJesús:

—¿Ndá ñava'a kóni ndó ke'éj xí'in ndó?

37 Ta ndakuijn na:

—Tata, tá kixaa kivi ka'nda chiño ún ñoyivi, taxi ún ná koo ndi táyi tón kundichi sijn kua'á ún xí'in táyi tón kundichi sijn yitin ún.

38 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—On vása kúnda ini ndó yukia ndukú ndó noo xa'a mji ndó. ¿Án ndixa kúndeé ndó xo'vi ní ndó ndatán xo'vi yi'i?

39 Ta ndakuijn na ovi yó'o:

* 10:35 TaJacobó, inká kivi ra kúu Santiago.

—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in tajesús.

Ta nika'an tajesús xí'in na:

—Ndixa xo'vi ní ndó ñii ki'va ndatán xo'vi yi'i,

⁴⁰ ta on kúchiño taxi ndayí kundoo ndó táyi tón kuita siin kua'ái xí'in siin yitiní. Saá chi Yiváí Ndios kúu taa tã chitóni yu kúu nivi kundoo táyi yó'o —káchí tajesús xí'in ovi tayó'o.

⁴¹ Ta xini so'o inka uxu naxíka xí'in tajesús yukía ndukú ovi taa yó'o noo ra, ta kixá'á na njsaa ní na xini na tãjacobo xí'in tãjuan.

⁴² Ta tajesús kana ra vaxi ndi'i na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Xini ndó na ndiso chiño noo na ñoo inka xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mji na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo nivi.

⁴³ Ta mji ndó, on vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii taa kóni ra kuu ra taká'no noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra tã kasa chiño noo ndó.

⁴⁴ Tá ñii taa kóni ra kuu ra tanoo noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra tamozo noo ndi'i ndó.

⁴⁵ Ta yi'i, taa tã kixi noo Ndios, kixij xa'a ña chindeé nivi, ta on sivi xa'a ña chindeé nivi yi'i kuu ña kixij. Ta taxi xí'in mji ña kivi, ta xí'in ñayó'o cha'vi ña va'a saña ku'a ní nivi noo ndi'i ña on vá'a ndiso na —káchí tajesús.

Ñayó'o ká'an xa'a tajesús kivi sanda'a ra takuáá tãBartimeo

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶ Ta kixaa na ñoo Jericó. Tá kee tajesús ku'a'an ra xí'in naxíka xí'in ra xí'in ku'a'a ní nivi ñoo yó'o, ta yoo ñii takuáá naní ra Bartimeo, sa'ya tãTimeo, yoo ra yu'u yichí. Tã ndaka chi'ña si'un kuu ra noo na yá'a yichí yó'o.

⁴⁷ Tá xini so'o ra yá'a tajesús, taño Nazaret, ta kixá'á ra xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Jesús, sa'ya tãDavid,† jná kundá'ví ini ún koni ún yi'í! —káchí ra.

⁴⁸ Ta nivi na ku'a'an yichí nika'an na xí'in ra:

—¡Kasi ún yu'u ún! —káchí na.

Ta ni-chikaa so'o takuáá ña nika'an na xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé va'a kã ká'an ra:

—Tata, sa'ya tãDavid, jná kundá'ví ini ún koni ún yi'í! —káchí ra.

⁴⁹ Ta xikundichi tajesús yichí yó'o, ta nika'an ra xí'in nivi yó'o:

—Kana ndó ra ná kixi ra noo i.

Ta saá kana na takuáá, káchí na xí'in ra:

—Chikaa ún ndee ini ún. Nakundichi ún, chi kána ra yó'ó kixi ún noo ra —káchí na xí'in ra.

⁵⁰ Ta saña ra tikachí ra, ta ñii kandeta ra nakundichi ra, ta kixaa ra noo tajesús.

† 10:47 "Sa'ya tãDavid" kóni káchí ña: Taa tã ti'vi Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni káchí ña sa'ya mji tarey David, ta kuiti kóni káchí ña sa'ya ñani síkuá ra.

⁵¹ Ta n̄kaʼan taJesús xí'in ra:

—¿Yukía kóni ún ke'éj xí'in ún?

Ta ndakuijn takuáá:

—Tata Maestro, kóni j sanda'a ún nduchū nooj ta va'a koto j —káchí ra.

⁵² Ta n̄kaʼan taJesús xí'in ra:

—Va'a kuano'o ún. Xa nduvá'a nduchū noo ún, saá chí kándixa ún yí'j.

Ta xandikōn nda'a nduchū noo ra, ta xa va'a xito ra, ta saá nakundikōn ra sata taJesús.

11

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi n̄ki'vi ra ñoo Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

¹ Kivi kuá'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichí ña kuá'an ñoo Jerusalén, ta n̄xaa na ñoo Betfagé yatin ñoo Betania. Ñoo yó'o ñó'o ña noo xito ndaa xiki tón Olivo. Ta taJesús n̄kaʼan ra xí'in ovi naxíka xí'in ra,

² káchí ra saá:

—Kuá'an ndó ñoo ña xito ndaa ndó kaá. Tá n̄xaa ndó ñoo kaá, ta naní'i ndó ñii burro lo'o nó'ni rí, tí ta'an koso na kúu rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o.

³ Tá yóo n̄vi na ndaka to'on ndó'ó: “¿Ndachun ndáxin ndó burro yó'o?”, kachí na xí'in ndó, ta ndakuijn ndó, kachí ndó saá xí'in na: “TaKá'no noo yó xinj ñó'ó rí, tá ndi'i xinj ñó'ó ra rí, ta kama ní nataxi ra rí nda'a ndó”, kachí ndó xí'in

na —káchí taJesús xí'in ovi naxíka xí'in ra.

⁴ Ta saá kuá'an na, ta n̄xaa na ñoo, ta naní'i na ñii burro lo'o nó'ni ndaa rí noo ke'e yatin yé'é ñii ve'e, ta ndaxin na rí.

⁵ Ta sava na ndóo n̄ndaka to'on ña'a na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

⁶ Ta saá ndakuijn ovi tayó'o ñii ki'va ndatán n̄kaʼan taJesús xí'in na, ta na ndóo yó'o taxi na ndayí kuá'an burro xí'in na.

⁷ Ta saá ndikó na k̄xaa na noo taJesús xí'in burro lo'o, ta ch̄noo na tikoto na sata rí, ta saá nakoso taJesús ta kuá'an ra yichí.

⁸ Ta kuá'a ní n̄vi ch̄ndoo na tikoto na yichí noo yá'a ra kuá'an ra, ta sava n̄vi xa'nda na noo nda'a tón yiton, ta ch̄ndoo na nó yichí noo yá'a ra kuá'an ra, saá kisa to'ó na ra.

⁹ Ta n̄vi na kuá'an si'na noo ra xí'in na ndikōn kuá'an sata ra, ndeé ní kúsi ini na, ta ká'an na, káchí na saá:

—¡Kasa ká'no yó Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta ta k̄xaa xí'in ndayí Ndios!

¹⁰ ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in yó kivi ña kixá'a ka'nda chiño ra noo yó, ndatán n̄kaʼan Ndios xí'in xij síkuá yó tarey David! ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí n̄vi na kuá'an xí'in taJesús.

¹¹ Ta taJesús n̄ki'vi ra ñoo Jerusalén ta n̄ki'vi ra yé'é ve'e ño'o ká'no. Ta xito káxin ra noo ndi'i ña'a ña

yóo ini ve'e ño'o. Ta saá ndikó ra ñoo Betania xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, chi xa ñikuaa ní kúu ña.

Ñayó'o ká'an xa'a ña satavi chi'ña taJesus tón higo (Mt. 21:18-19)

12 Ta inká kivi ta kee na ñoo Betania ta kuá'an na ñoo Jerusalén, ta taJesus xí'i ní ra soko.

13 Ta xini ra nda xíká ní ñii tón higo ta yóo yuku kuí nda'a nó, ta saá kuá'an ra koto ra án on koó kuí'i nda'a nó. Tá ñitondaa yatin ra ñoo yóo yiton yó'o, ta nda ñii kuí'i on koó, nina yuku kuiti yóo chi tá'an kixaa kivi ña koon higo.

14 Ta saá ñika'an taJesus xí'in yiton tón higo, káchí ra saá:

—Nda ñii ka kivi ña vaxi, nda ñii ñivi on kaxi na nda ñii kuí'i nda'a ún —káchí ra.

Ta naxíka xí'in ra xini so'o na ña ñika'an ra xí'in yiton yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesus kivi tava ra ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no (Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

15 Ta ñixaa na ñoo Jerusalén, ta taJesus ñiki'vi ra ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ra táva ra ndi'i na síkó xí'in na sáta ña kee na ko'on na. Ta sandiva ra mesa ñivi na sama si'ún, ta xaata ra táyi na síkó tísata,

16 ta on vása ní-taxi ra ya'a nda ñii ñivi na ndiso ñakía'vi yé'é ve'e ño'o.

17 Ta kixá'á ra saná'a ra ñivi, káchí ra saá:

—Saá káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á: “Ve'e i kunani ña ve'e ñoo ko'on ndi'i ñivi ña ka'an na xí'in i”, káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o ñii kavua nakuí'ná —káchí taJesus xí'in na.

18 Ta na saná'a ndayi Ndios xí'in naná'no ñoo nasutu xini so'o na ña ñika'an ra, ta kixá'á na ndúku na ndasaá koo ka'ni na taJesus, chi yí'ví ní na ñoo ra, xa'a ña ndi'i ñivi náka'nda ini na xini so'o na ña saná'a ra.

19 Ta xa kóni kuñoó kúu ña, ta taJesus kee ra ñoo Jerusalén ta ndikó ra ñoo Betania.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ñiyichi tón higo (Mt. 21:20-22)

20 Ta inká kivi xitaan ní, ndakoo na ta kuá'an tuku na yichi ñoo Jerusalén, ta xini na xa ñiyichi tón higo, nda tio'o xa'a nó ñiyichi.

21 Ta ñaká'an taPedro to'on ña ñika'an taJesus xí'in tón higo, ta ñika'an ra xí'in taJesus:

—Tata Maestro, koto ún, ñiyichi tón higo tón satavi chi'ña ún kivi koni.

22 Ta ndakuiin taJesus, káchí ra saá xí'in naxíka xí'in ra:

—Kandixa ndino'o ini ndó Ndios.

23 Ndixa ká'an i xí'in ndó, nda yukú ndó'ó ka'an ndó xí'in ñii xiki ká'no, kachí ndó si'a: “Kuta'a ún ta ko'on ún

sakana xí'in m̄i ún n̄o m̄ini", tá ɔn vása xíka ɔv̄i ini ndó, ta ndixa kandixa ndó kasa ndivi ña ña n̄ika'an ndó xí'in ña, ta saá kundivi ña.

²⁴ Ta ká'an̄i xí'in ndó, tá kandixa ndino'o ini ndó Ndios, ta naki'in ndó ndi'i ña ndukú ndó n̄o ra.

²⁵ Tá ká'an̄ ndó xí'in Ndios, tá ɔn vá'a kóni ini ndó xíni ndó ink̄a n̄ivi, ta va'a k̄a kasa ká'no ini ndó xa'a na, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyivi n̄ino, kivi kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó.

²⁶ Tá ɔn x̄iin ndó kasa ká'no ini ndó xa'a ink̄a n̄ivi, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyivi n̄ino, ɔn kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an̄ xa'a ñandayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño

(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

²⁷ Ta k̄ixāa tuku na ñoo Jerusalén. Ta xíka taJesús n̄o ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in nax̄ikūa n̄o najudío xí'in naná'no n̄o nasutu k̄ixāa na n̄o ra,

²⁸ ta n̄indāka to'on na taJesús:

—¿Míkí̄a k̄ixi ndayí ke'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na tāxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na xí'in ra.

²⁹⁻³⁰ Ta ndakuijn taJesús:

—Ta ȳi'j kóni j ndaka to'on̄i ndó'ó ñii laá to'on. ¿Míkí̄a k̄ixi ndayí taJuan sakuchu ra n̄ivi? ¿Án tāxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án

n̄ivi kúu na tāxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra n̄ivi? Tá ndakuijn ndó ña ndaka to'on̄i ndó'ó, ta saá k̄a'an̄i xí'in ndó míkí̄a k̄ixi ndayí ke'é j chiño yó'o —káchí taJesús xí'in na.

³¹ Ta saá k̄ixá'a na ká'an̄ tá'an xí'in m̄i na:

—¿Ndasá koo ndakuijn yó vitin? Chi táná k̄a'an̄ yó Ndios tāxi ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús m̄i yó: “¿Ndāchun ɔn vása ní-kandixa ndó ña n̄ika'an̄ ra?”

³² ¿Án kivi k̄a'an̄ yó n̄ivi kuiti kúu na tāxi ndayí nda'a taJuan? —káchí na, ká'an̄ tá'an na.

Ká'an̄ tá'an na saá chi yí'v na kōto sāa ñaño, chi ndi'i ñaño kándixa na ndi taJuan x̄ikuu ra ñii tāprofeta.

³³ Ta saá ndakuijn na, káchí na si'a xí'in taJesús:

—On x̄in̄i ndi yu kúu na tāxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.

Ta saá taJesús n̄ika'an̄ ra xí'in na:

—Ta ni ȳi'j, ɔn k̄a'an̄i xí'in ndó míkí̄a k̄ixi ndayí kómí j ña ke'é j chiño yó'o —káchí ra.

12

Cuento yó'o ndát̄o'on xa'a n̄ivi na ɔn vá'a na táti ño'o n̄o yóo tón uva

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

¹ Ta k̄ixá'a taJesús ká'an̄ ra xí'in na, ndāto'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii tāa, nātaan ra tón uva. Ta k̄isa va'a ra ñii

naṃa xino nduu ña ndi'i noo ño'o noo nataan ra tón uva. Ta xaṭa ra noo ño'o ta kisa va'a ra ñii noo ko'on nduta tíuva, ta kisa va'a ra ñii torre noo kundoo nivi kundaa na tón uva yó'o. Ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva inká nivi, ta kee ra kuá'an ra inká ñoo xíká ní.

² Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta ta xí'in yiton tón uva tiví ra ñii tamozo ra kuá'an ra naki'in ra sava tíuva ña kuu ya'vi ra.

³ Ta nivi na táti ño'o noo yóo tón uva tiin na tamozo yó'o, ta kani ní na ra, ni-xiin na taxi na rí nda'a ra, ta saá ndikó vichí ra kuano'o ra.

⁴ Ta ta ta xí'in yiton tón uva tuku tiví ra inká ta kuá'an ra naki'in ra tíuva. Ta koon na yuu ra, ta'ví na sini ra, ta sakuka'an na noo ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'o ra ve'e tapatrón.

⁵ Ta ta ta xí'in yiton tón uva tuku tiví ra inká tamozo kuá'an ra, ta xa'ni na tayó'o. Ta saá tiví tuku ra kuá'a ní namozo kuá'an na, ta kani ní na sava nayó'o, ta xa'ni na sava nayó'o.

⁶ 'Ta saá on koó ka inká na kúchiño tiví ra ko'on, ta nindoo ñii ta ta kúu sa'ya mji ra, ta kí'vi ní ini ra xini ra sa'ya ra yó'o. Ta saá tiví ra sa'ya ra kuá'an ra noo nivi na táti ño'o, chi xani ini ra: "Ndixa kasa to'ó na sa'ya mji yó", ká'an ra.

⁷ Ta na táti ño'o xini na kixaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaá kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta

sa'ya ra yó'o kúu ta naki'in ñakuiká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuiká ra", káchí na.

⁸ Ta saá tiin na ra, ta xa'ni na ra, ta sakana na yiki koñu ra nda satá naṃa ña xino nduu noo yóo tón uva. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí ta Jesús.

⁹ Ta ta Jesús nika'an ra xí'in nivi na xini so'o cuento yó'o:

—¿Vitin yukia ke'é ta ta xí'in yiton tón uva? Ká'an i xí'in ndó, ndikó ra naxaa ra, ta sandi'i ra xa'a nivi na táti ño'o ra. Ta tuku satati ra ño'o ra inká nivi.

¹⁰ '¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios, ña káchí saá?:

Yóo yuu ña ni-xiin nivi na kisa va'a ve'e koni ñó'ó na,

ta mji yuu yó'o nduu ña yuu ñanoo nákaa xa'a ve'e.

¹¹ Ndios kúu ta kisa ndivi saá, ña'a livi ní kúu ña ke'é Ndios,

ta mji yó náka'nda ini yó xini yó ñayó'o, káchí nivi,

káchí to'on Ndios —káchí ta Jesús xí'in na.

¹² Ta saá xani sini na ndúkú na ndasaá koo tiin ña'a na, chi kundaa ini na cuento ña nika'an ta Jesús ndí ká'an ña xa'a na. Ta ni-kuchiño tiin na ra, chi yí'vi na koto saá nivi na ndóo yó'o. Ta saá kee na kuá'an na.

*Ñayó'o ká'an xá'a ña chá'vi ñivi kota nda'a nagob-
ierno*

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

13 Ta tì'ví na sava na-
fariseo xí'in na ndíkõn par-
tido taHerodes kuá'an na
noo taJesús ña satì'ví na ñii
to'on ka'an taJesús.

14 Ta kixaa na noo taJesús,
ta ñika'an na si'a xí'in ra:

—Tata maestro, xinj ndi
yó'o kúu ún taa ta ká'an
ñandaá, ta on vása ndí'i
ini ún ña ká'an ñivi xa'a
ña sáná'a ún, ta on vása
náka'in ún ñivi, ta ñii kiva
ká'an ún xí'in ndi'i na.
Sáná'a ún ñandaá xa'a yichi
Ndios. Ta vitin kóni ndi
nda'ka to'on ndi yó'o, ¿án
vá'a cha'vi yó kota noo tarey
César ñoo Roma? ¿Án on
vá'a cha'vi yó ña? —káchí
na xí'in ra.

15 Ta taJesús kúndaá ini
ra ndí na ovi yu'u kúu na,
kóni na koto ndoso na ra, ta
ñika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun kóni ndó koto
ndoso ndó yí'i? Taxi ndó ñii
sì'ún ná koto i noo ña.

16 Ta taxi na ñii sì'ún nda'a
ra, ta xíto ra ña, ta ñinda'ka
to'on ra na:

—¿Yo na'ná, ta yo kivi kúu
ña yóo noo sì'ún yó'o?

Ta ndakuijn na:

—Sì'ún yó'o kómí ña
na'ná xí'in kivi tarey César
—káchí na.

17 Ta ñika'an taJesús xí'in
na:

—Taxi ndó nda'a tarey
César ña kúu kuenda ra,
ta taxi ndó nda'a Ndios ña

kúu kuenda Ndios —káchí
taJesús xí'in na.

Ta ñaka'nda ní ini na chi
vá'a ní ñika'an ra.

*Ñayó'o ká'an xá'a ñivi
ñixi'i ta nataku na*

(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

18 Nasaduceo kixaa na noo
taJesús. Nasaduceo yó'o
kúu na naná'no na sáná'a
ta ká'an na ndí na ñixi'i
on vása nataku ka na. Ta
ñinda'ka to'on na taJesús:

19 —Tata maestro, ndayí
Ndios ña ñitaa taMoisés,
káchí ña saá: “Tá ñii taa
ñixi'i ra, ta on koó sa'ya
ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta
ñani ra xinj ñó'ó tonda'a
ra xí'in ña ñindo'o yó'o, ña
kivi koo sa'ya na. Ndatán
koo sa'ya ta ñixi'i, saá koo
sa'ya nayó'o”, káchí ndayí
ña ñitaa taMoisés.

20 Ta, ¿yukia káchí yó'o
xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o
taa, uxá ñani kúu ra. Tanoó
tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta
ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na
ní-xiyo.

21 Ta ñani ra taovi tonda'a
ra xí'in ñaña'a yó'o, ta ñixi'i
ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo.
Ta ñani ra tauni tonda'a ra
xí'in ñaña'a yó'o. Ñii kiva
ndo'o tanoó xí'in taovi, saá
ndo'o tauni yó'o, ñixi'i ra, ta
on koó sa'ya na ní-xiyo.

22 Ta ñani ra takomí
tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o,
ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya
na. Ta ñani ra taon tonda'a
ra xí'in ñaña'a yó'o, ta ñixi'i
ra, ta on koó sa'ya na. Ta
ñani ra taño tonda'a ra xí'in
ñaña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta

on koó sa'ya na. Ta ñani ra t̃ax̃a t̃onda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta saá ñixi'i m̃ji ñaña'a yó'o.

23 Ta k̃ivi natak̃u ndi'i na ñixi'i, ¿yukú t̃aa kuu ỹi ñaña'a yó'o?, chi ndi'i t̃aa ux̃a ñani ñixiyo ra xí'in ña —káchí na xí'in t̃aJesús.

24 Ta nd̃akuijn t̃aJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Sándá'ví xí'in m̃ji ndó, chi naa ní ini ndó, on vása kúndãa ini ndó ña ká'an t̃o'on Ndios, ni on vása kúndãa ini ndó ña kúu ndee Ndios.

25 Saá chi k̃ivi natak̃u na ñixi'i, on vása t̃onda'a ka na ñoyivi ñino, ni on vása taxi na sa'ya na t̃onda'a na xí'in ink̃a ñivi. Nd̃atán yóo naángel ñoyivi ñino, saá koo ñivi na kund̃oo xí'in Ndios.

26 X̃a'a ña natak̃u na ñixi'i, ¿án on vása ní-ka'vi ndó yuk̃iá ñika'an Ndios xí'in t̃aMoisés x̃ina'á, k̃ivi x̃ini ra yit̃on ñiñ̃o x̃ixi nó? Káchí ra saá: “Yi'i kúu Ndios, ta t̃aAbraham, t̃aIsaac, xí'in t̃aJacob kisa t̃o'ó ra ỹi'i vitin”, káchí Ndios.

27 Ta xí'in t̃o'on yó'o kúndãa ini yó ndí táku ka x̃ijí síkuá yó yó'o, chi na ndixa ñixi'i on kuchiño na kasa t̃o'ó na Ndios. Sána ini ndó chi on vása kúndãa ini ndó ndí ñivi na ñixi'i tuku natak̃u na —káchí t̃aJesús xí'in nasaduceo.

Ñayó'o ká'an x̃a'a ndayí ña x̃ini ñó'ó ní ka ñoo ink̃a ndayí

(Mt. 22:34-40)

28 Ñii t̃aa t̃a sáná'a ndayí Ndios k̃ixaa ra x̃ini so'o ra ña ñika'an tá'an na. Ta kund̃aa ini ra va'a ní nd̃akuijn t̃aJesús yu'u na, ta saá ñindãka t̃o'on ra t̃aJesús:

—Tata, ¿ndá ndayí Ndios kúu ña x̃ini ñó'ó ní ka ñoo ndi'i ink̃a ndayí?

29 Ta nd̃akuijn t̃aJesús:

—Ndayí ña x̃ini ñó'ó ní ka kúu ñayó'o: “Koni so'o ndó, naIsrael, Ndios Yivá yó kúu ñii laá Ndios.

30 Kuki'vi ini ndó koni ndó Ndios xí'in ndi'i ñim̃a ndó, xí'in ndi'i ini ndó, xí'in ndi'i s̃ini ndó, xí'in ndi'i ndee ndó.” Ñayó'o kúu ndayí ñanoó, ña x̃ini ñó'ó ní ka.

31 Nd̃atán sáná'a ndayí ñanoó, saá sáná'a ndayí ñaovi, káchí ña saá: “Ñii k̃i'va nd̃atán k̃i'vi ini ndó x̃ini ndó xí'in m̃ji ndó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó.” On koó ka ink̃a ndayí ña ndáya'ví ní ka ñoo ovi ndayí yó'o —káchí t̃aJesús.

32 Ta t̃a sáná'a ndayí Ndios ñika'an ra:

—Va'a ní ká'an ún, Tata Maestro. Ñandãa ká'an ún yóo ñii laá Ndios, ta on koó ka ink̃a Ndios.

33 Ña kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i ñim̃a yó, xí'in ndi'i s̃ini yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndee yó, ta ña kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó nd̃atán k̃i'vi ini yó x̃ini yó xí'in m̃ji yó kúu ña ndáya'ví ní ka ñoo ndi'i ña soqo yó xí'in ña ka'mi yó ñoo ñam̃a ỹi

ve'e Ndios —káchí t̃a sáná'a ndayí.

34 Tá t̃aJesús x̃inj̃i s̃o'o ra va'a ní ndíchí ñj̃ka'̃an t̃a sáná'a ndayí, ta káchí ra saá x̃í'in ra:

—Yatin ní yóo ún ña k̃i'vi ún yich̃i ñõo xá'nda chiño Ndios.

Ta saá nd̃a ñii ñj̃vi ñj̃-xiin k̃a na nd̃ak̃a t̃o'on na ra ña koto ndoso ña'á na.

Ñayó'o ká'̃an x̃a'a yu kúu nave'e Cristo

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

35 Ta t̃aJesús saná'a ra ñj̃vi yé'é ve'e ño'o ká'no, ta káchí ra saá x̃í'in na:

—¿Nd̃achun na sáná'a ndayí Ndios ña ñj̃taa t̃aMoisés x̃ina'á káchí na ndí Cristo, t̃a ti'ví Ndios sak̃aku ra ñj̃vi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá t̃arey David?

36 Chi Níma Ndios ñj̃ka'̃an ini t̃aDavid, ta ñj̃taa ra t̃o'on yó'o, ña káchí saá:

Ndios ñj̃ka'̃an ra x̃í'in t̃aKá'no ñõo j̃i:

“Koo ún x̃í'in j̃i s̃j̃in kua'á j̃i ñõo táỹi tón t̃o'ó yó'o, t̃anda k̃iṽi tax̃i j̃i koyo ndi'ni na káni tá'an x̃í'in ún t̃j̃xin x̃a'a ún”, k̃achí Ndios,

ñj̃taa t̃aDavid x̃ina'á.

37 X̃í'in t̃o'on yó'o t̃aDavid k̃achí ra Cristo kúu t̃aKá'no ñõo ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá t̃aDavid? —káchí t̃aJesús x̃í'in na.

Ta kuá'a ní ñj̃vi ndóo yó'o, ta kúsij̃i ní ini na x̃inj̃i s̃o'o na ña ñj̃ka'̃an ra.

Ñayó'o ká'̃an x̃a'a t̃aJesús k̃iṽi ch̃ikãa ra kuach̃i

sat̃a na sáná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

38 Ta t̃aJesús saná'a k̃a ra na, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó õn kundik̃on ndó yich̃i ñj̃vi na sáná'a ndayí Ndios, chi kuiti ká'vi na ndayí ta õn vása kasa ndivi na ña. Kísa ká'no x̃í'in m̃j̃i na, kúsij̃i ní ini na kundixin na tikot̃o va'a, ta kuá'̃an va'xi na ñõo ñj̃vi ña koto ña'á na. Ta x̃ika na noyá'vi, ta kóni na ña kasa t̃o'ó ní ñj̃vi na,

39 ta kútoo ní na kund̃o na táỹi tón ná'no tón t̃o'ó tón yóo ve'e ño'o sinagoga. Ta ñõo yóo vik̃o x̃ixi, ndúkú na kund̃o na ñõo táỹi ná'no tón t̃o'ó.

40 Ta ké'é na ña õn vá'a, chi kíndaa na ve'e ná'ña'a ná ñj̃xi'j̃i ỹj̃i. Ta ndi'i ke'é na saá ta x̃í'in ñavatá ini na, xá'̃an na ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'̃an na x̃í'in Ndios. Ké'é na saá x̃a'a ña kóni na kani s̃j̃inj̃i ñj̃vi ndí nayó'o kúu nava'a ní ñõo Ndios. Ta x̃a'a ña õn vá'a ké'é na, Ndios sax̃o'ṽi k̃a ra nayó'o ñõo ink̃a ñj̃vi —káchí t̃aJesús x̃í'in na.

Ñayó'o ká'̃an x̃a'a s̃j̃i'ún ña ñj̃sõk̃o ñii ña'a ñá ñj̃xi'j̃i ỹj̃i

(Lc. 21:1-4)

41 Ta saá x̃ikoo t̃aJesús yé'é ve'e ño'o ká'no, yatin ñõo ñíndichi caja ña ñó'o s̃j̃i'ún x̃a'a Ndios. Ta x̃ito ra ñj̃vi táan na s̃j̃i'ún ini caja. Ta nakuíká táan na kuá'a ní s̃j̃i'ún ini caja yó'o.

42 Ta kixaa ñii ña'a ndá'ví ñá nixi'i yi, táan ñá oví s'i'ún kuálí ini caja, ta lo'o ní ndákā s'i'ún yó'o.

43 Ta taJesús kana ra uxu oví naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñándá'ví yó'o taxi ñá ví'í ká s'i'ún noo ña taxi nakuiká,

44 chi nakuiká, vará taxi na ku'a ní s'i'ún, ta kindoo ví'í ká ña nda'a mii na. Ta ñándá'ví yó'o, vará lo'o ní s'i'ún ní'i ñá, ta taxi ndi'i ñá s'i'ún ña kómí ñá, ta saá sandakoo ña ndi'i ña xini ñó'ó ñá —káchí taJesús xí'in na.

13

Ñayó'o ká'an xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ndi'i xa'a ña ñii kivi ña vaxi (Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

1 Ta saá taJesús keta ra ve'e ño'o ká'no ta ku'a'an ra, ta ñii taxíka xí'in ra nika'an ra xí'in ra:

—Tata Maestro, koto ún, jndachun ná'no ní yuu ñó'o kuvá'a ve'e ño'o yó'o! jNdachun livi ní ve'e ño'o yó'o!

2 Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—¿Án xító ún ndi'i ñalivi yó'o? Nda ñii ká yuu on koo ká sata inká yuu. Saá chi ñii kivi ña vaxi tani ve'e ño'o yó'o ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a

xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

3 Ta saá ku'a'an na xiki tón Olivo ña nákaa noo xító ndaa ve'e ño'o ká'no. Ta xikoo taJesús noo ño'o, ta taPedro, taJacobo, taJuan xí'in taAndrés xito na on koo ká nivi, ta kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in ra:

4 —Tata, kóni ndi ndato'on ún xí'in ndi, ¿ama koo saá ña káchí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi xa kuyatin ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.

5 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'o.

6 Saá chi ku'a'a ní ta kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ká'an na xí'in ndó, káchí na saá: “Yi'í kúu Cristo, ta ta t'í'vi Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o”, káchí na xí'in ndó, ta sandá'ví na ku'a'a ní nivi.

7 'Ta koni so'o ndó yoo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyí'ví ndó. Chi xini ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'an kixaa kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o.

8 Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nivi na inká ñoo ná'no, ta ñoo noo yoo narey ka'ni tá'an na xí'in inká ñoo noo yoo inká narey. Ta ku'a'a ní xiiña taan noo ño'o, ta koo ní soko, ta nakuita nanivi chi ndi'i ní ini na, ta saá ní ini na, ta kani tá'an na xí'in

natá'an na. Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'á ña xo'vi ní nivi.

9 'Ta ndó'ó, kundaa xí'in mji ndó, chi tiin na ndó'ó kō'on ndó xí'in na, ta nataxi na ndó'ó nda'a nachiño ná'no, ta kani ní na ndó'ó ve'e ño'o sinagoga. Taxi na kuachi xa'a ndó noo nagobrnador án noo narey chi na ndíkōn yi'i kúu ndó. Tá kundoo ndó noo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichi ka'an ndó to'on ñava'a xa'a i.

10 Si'na nivi na kándixa yi'i xini ñó'ó ka'an ndoso na to'on ñava'a xa'a i noo ndi'i nivi na ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o, ta saá kixaa kivi sondí'í.

11 Tá tiin na ndó'ó kō'on ndó xí'in na, ta chikaa na kuachi xa'a ndó noo nachiño, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuijn ndó. Saá chi mji kivi ña kundo'o ndó saá, Ndios taxi ra to'on ña ka'an ndó noo nayó'o, chi on sivi mji ndó'ó kuu na ka'an noo na, ta Níma Ndios ña yóo ini ndó kuu ña ka'an.

12 Kivi ña vaxi sava nataa taxi na kuachi xa'a ñani na noo nachiño, ta sava na kúu yivá taxi na kuachi xa'a sa'ya na noo nachiño. Ta sava na kúu sa'ya kasa toon na noo yivá sí'í na, ta taxi na kuachi xa'a mji yivá sí'í na yó'o noo nachiño, ta nachiño ka'an na saá: "Ná kivi nayó'o."

13 Ndi'i nivi kusaá ini na koni na ndó'ó chi na ndíkōn yichi kúu ndó. Tá on sandakoo ndó yichi ta

kundikōn va'a ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí ta Jesús.

14 Ta ndó'ó na ká'vi to'on yó'o, xini ñó'ó kundaa ini ndó to'on yó'o ña nika'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Kuiya xina'a taprofeta Daniel nika'an ra xa'a ña on vá'a ñakini ña sandi'i xa'a ñayii. Ta kixaa kivi koto ndó yóo ña on vá'a ñakini yó'o ve'e ño'o ká'no, ta ndi'i na ndóo estado Judea yó'o, xini ñó'ó kee na ta kono na kō'on na noo yóo yuku síkōn.

15 Tá yóo nivi ta nándoso na sini ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na ndi'vi na naki'in na ña kómí na ve'e na.

16 Tá yóo nivi ta ñó'o na yuku, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na tikachi na.

17 ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya válí na chíchín, chi ndeé ní koo ña xo'vi ná kivi kundivi ñayó'o saá!

18 Ndukú ndó noo Ndios ña on kuu ña kivi vixin ní ña kundo'o ndó saá.

19 Nda kivi noo ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o tãda vitin, nanivi xo'vi na. Ta kivi koo ña on vá'a yó'o saá, ndeé ní ka xo'vi ndi'i nivi. Ta nda ñii ka kivi ña vaxi on xo'vi ka na ndatán xo'vi na kivi yó'o.

20 Ta xa'a ña kúnda'ví ini Ndios xini ra nivi na nakaxin ra ndíkōn yichi ra kúu ña

chítóni ra salo'o kivi xó'vi nivi ñoyivi yó'o. Tá on vása ní-chitóni ra saá, níkuu, ta nda ñii nivi on kivi kaku na noo ña yó'vi ní xó'vi na.

²¹ 'Tá yoo nivi na ka'an xí'in ndó: "Yó'o yoo Cristo ta t'í'vi Ndios sakaku na ñoyivi yó'o", án "Koto ndó, kaá yoo ra", kachí na xí'in ndó, ta on kandixa ndó na.

²² Chi nakuita ku'a ní navatá ta ka'an na, kachí na si'a: "Yi'í kúu Cristo taa ta t'í'vi Ndios", ta inká na ka'an, kachí na: "Yi'í kúu taprofeta ta ká'an ndoso to'on Ndios", ta on sivi nandaá kúu na. Navatá yó'o tondaá na ke'é na milagro ña sandá'vi na nivi, tãnda yatin kuchiño sandá'vi na nivi na nakaxin Ndios kundikon yichi ra.

²³ Ta ndó'ó koto va'a ndó, chi vitin kundaá ini ndó ndi'i ñayó'o, chi xa ndato'onj xí'in ndó —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a
xa yatin kixaa kivi ndikó
taJesús ñoyivi yó'o*

(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴ Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi kán, tá ndi'i ña xó'vi nivi, ta ña ño'o ká'no yé'e kunaa noo ña, ta tíyoo on vása naye'e ka rí,

²⁵ ta tíkimi kee rí ñoyivi ñino ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndee yoo ñoyivi ñino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o.

²⁶ Ta saá ndi'i nivi koni na yi'í, taa ta kixi noo Ndios, ta

vaxi ma'ño viko, xí'in ndee ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi.

²⁷ Ta yi'í ti'ví naángel ko'on na nakaya na ndi'i nivi na nakaxin na kúu na ndikon yichi. Ta nivi yó'o kee na ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi ñino, ta kixaa na noo i.

²⁸ 'Ta ndó'ó, sakuá'a ndó ta kundaá ini ndó ña saná'a yiton tón higo: Tá xa vaxi nduxaa nó, ta nákooyuku yúta nda'a nó, ta saá kundaá ini ndó xa nükuyatin ní kixaa savi.

²⁹ Ta kivi xito ndó xa ku'a'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'onj xí'in ndó, ta saá kundaá ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó ñoyivi yó'o.

³⁰ Ta ndixa ká'anj xí'in ndó, nivi na xito kixá'a seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'onj xí'in ndó.

³¹ Ña ñoyivi ñino xí'in ña ñoyivi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'onj on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

³² 'Nda ñii nivi on vása xini na ama ndikó, ni nivi na ndoo ñoyivi yó'o, ni naángel na ndoo ñoyivi ñino, ni yi'í taa taSa'ya Ndios. Ta ñii laá Ndios Tata Yivá yó kúu taa ta xini ama ndikó ñoyivi yó'o.

³³ 'Ta saá ndó'ó, koto va'a ndó, kundoo ti'va ndó ta ka'an ndó xí'in Ndios, chi on vása xini ndó ama ndikó ñoyivi yó'o.

³⁴ Ndatán ke'é ñii taa ta ku'a'an xíka, saá ké'é i

xí'in ndó. Saá chi tayó'o sandakoo ra ve'e ra, ta taxí ra ndayí nda'a namozo ra, ta ñii ñii na sakuiso ra na chiño, ta xá'nda chiño ra noo ta ndaa yé'é ve'e ra ña koo ti'va ra.

³⁵ Ta ká'an*i* xí'in ndó, kundito ndó chi on vása xíni ndó ama ndikó*i*, án kuá'an kuñoó, án ma'ñoó ñoo, án xitaan naa ka ta kána nduxú chée, án xitaan ni*tivi*, kuu ña ndikó*i*.

³⁶ Koto va'a ndó koto ñii kama ndikó*i*, ta nani'i*i* ndó'ó ndóo ndó kisin ndó.

³⁷ Ta to'on ká'an*i* xí'in ndó, ká'an*i* xí'in ndi'i ni*vi*: Ná kundoo ti'va ndó —káchí taJesus xí'in na.

14

*Ñayó'o ká'an xa'a ña ká'an tá'an ni*vi* tiin na taJesus*

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Ta kúman*i* ovi kivi ña tondaa kivi kana viko Pascua,* xí'in inká viko noo xixi najudío sita va'a ña on koó levadura kómí. Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu ndúkú na ndasaá koo kasa va'a na kuachi vatá xa'a taJesus, ta tiin na ra ña ka'ni ña'á na.

² Ta nika'an na, káchí na saá:

—On kuchiño tiin yó ra kivi viko, koto koni ndi'i nanivi ñoo yó'o, ta siso na nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi —káchí na.

*Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a kivi chikaa ña nduta támi xá'an sin*i* taJesus*
(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³ Ta yóo taJesus ñoo Betania ve'e taSimón, ta xikomí ku'e tá'yí naní ña lepra. Tá yóo taJesus xixi ra noo mesa, ta kixaa yatin ñii ña'a ní'i ñá ñii yuyu ña kuvá'a xí'in yuu naní alabastro, tixin ña ñó'o nduta tá xá'an támi ní, tá kuvá'a xí'in yuku nardo kúu rá, ta nduta yó'o kúu tá yá'ví ní. Ta nixa'no ña sikon yuyu yó'o ta chikaa ndi'i ñá rá sin*i* taJesus.

⁴ Ta sava na ndóo nisa*a* ní na xini ña'á na, ta nika'an na xí'in tá'an na:

—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o xa'a nduta yá'ví ní?

⁵ Va'a ka ná siko ñá nduta yó'o ta un*i* ciento si'un denario† naki'in ñá, níkuu, ta saá kuchiño chindeé ñá nanda'ví —káchí na, ká'an na.

Ta ká'an na to'on on vá'a xí'in ñá.

⁶ Ta taJesus nika'an ra xí'in na:

—On ka'an ndó to'on kuáchí xí'in ñaña'a yó'o. ¿Ndachun sandi'i ndó ñá? Chi ñava'a kúu ña ke'é ñá xí'in*i*.

⁷ Ndi'i saá kivi yóo nanda'ví xí'in ndó ta kuchiño chindeé ndó na. Ta yi*i*, salo'o ní ka kivi yoo*i* xí'in ndó.

⁸ Ñaña'a yó'o ke'é ñá ñava'a, chikaa ñá nduta tá

* **14:1** Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakuu ra naxi sikuá na noo ñaño Egipto kuuya xina'á. † **14:5** Ñii denario kúu si'un ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

xá'an támi s̄inj̄i ña k̄isa ti'va ña ȳikí koñūi ña ndux̄un ña.

⁹ Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o noq̄ ka'an̄ ndoso na to'on ñava'a x̄a'āi, ndato'on na xí'in ñivi yukí̄a ke'é ñáyó'o. Ta saá naká'an̄ ñivi x̄a'ā ñava'a ke'é ñá xí'in̄i —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an̄ x̄a'ā taJudas ndasaá k̄indoo ra xí'in naná'no ña nataxi ra taJesús nda'a na

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰ Ta saá taJudas Iscariote, ta kúu ñii tāa ta ux̄u ovi xíka xí'in taJesús, kee ra ñix̄a'an̄ ra noq̄ naná'no noq̄ nasutu ña nataxi ra taJesús nda'a na.

¹¹ Ta kusij̄ ní ini na x̄inj̄i so'o na ña ñik̄a'an̄ taJudas xí'in na, ta nayó'o ñik̄a'an̄ na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'ó —káchí na.

Ta saá k̄ixá'á ndúkú taJudas ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na.

Ñayó'o ká'an̄ xa kūa'an̄ kuñoó ta x̄ixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹² Ta ñitondaā k̄ivi k̄ixá'á vik̄o x̄ixi najudío s̄itā va'a ña on̄ koó levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na, xá'ni na ndikachi lo'o ña náká'an̄ na vik̄o Pascua. Ta naxíka xí'in taJesús ñindaq̄a to'on na ra:

—¿Míkí̄a kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó vik̄o Pascua? —káchí na.

¹³ Ta saá t̄i'vi taJesús ovi naxíka xí'in ra, káchí ra saá xí'in na:

—Kūa'an̄ ndó, ta kūa'an̄ k̄i'vi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an̄ ndó xí'in ñii tāa ndisō k̄isi takuii, ta kundikon̄ ndó ko'on̄ ndó s̄ata ra,

¹⁴ ta ve'e noq̄ k̄i'vi ra, ka'an̄ ndó xí'in tāa ta xí'in ve'e yó'o: “TaMaestro t̄i'vi ndi'ī vaxi ndi ndaqā to'on ndi yó'ó: ¿Míkí̄a yóo ñii cuarto ve'e ún noq̄ kuxu ra vik̄o Pascua xí'in ndi'i, naxíka xí'in ra?”, káchí ndó.

¹⁵ Ta saá tāa ta xí'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkí̄a yóo ñii cuarto ká'no ve'e ra ña kánoō piso ovi, noq̄ yóo ndi'i ña x̄inj̄i ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó vik̄o Pascua —káchí taJesús xí'in na.

¹⁶ Ta ovi naxíka xí'in ra kee na kūa'an̄ na, ta ñik̄i'vi na ñoo Jerusalén, ta ñaní'i na ndatán yóo ña ñik̄a'an̄ taJesús xí'in na, ta k̄isa ndivi na ña kuxu na vik̄o Pascua.

¹⁷ Tá kūa'an̄ kuñoó, k̄ixaā taJesús xí'in ux̄u ovi naxíka xí'in ra.

¹⁸ Ta ndóo na x̄ixi na noq̄ mesa, ta ñik̄a'an̄ taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, ñii ndó'ó na x̄ixi xí'in̄i kúu tāa tāa s̄ikó ku'ná ȳi'i, ta nataxi ra ȳi'i nda'ā ñivi na s̄aā ini x̄ini ȳi'i —káchí ra.

¹⁹ Ta k̄ixá'á nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na ñindaq̄a to'on na taJesús:

—Tata, ¿án yí'i kúu ta ká'an ún xá'a?

Ta inká na nika'an:

—¿Án yí'i kúu ra?

²⁰ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra xí'in na:

—Ñii ndó'ó ta uxu ovi kúu ra, ta sáchii sítá va'a ini ko'ó xí'in i, tayó'o kúu ta siko kuí'ná yí'i noo na sáa ini xini yí'i.

²¹ Ta yí'i, taa ta kixi noo Ndios, ndixa xo'vi níj ta kivi, ndatán nítáa naprofeta xina'á. Ta, indá'ví ní taa ta siko kuí'ná yí'i noo na sáa ini xini yí'i! Va'a ka níxiyo on kaku tayó'o, níkuu —káchí taJesús xí'in na.

²² Tá ndóo ka na xixi na, taJesús k'i'in ra sítá va'a, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún sítá va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta tá'vi ra sítá va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta nika'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó sítá va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yiki koñu i.

²³ Ta k'i'in taJesús ñii copa ña ñó'o ndutá vino, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún ndutá ko'ó ndi yó'o —káchí ra.

Ta taxi ra copa ñó'o ndutá vino yó'o nda'a na, ta ndi'i na xí'i na rá,

²⁴ ta nika'an ra saá xí'in na:

—Ndutá yó'o kúu nijj ña kujta. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xaá

ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in nivi ñava'a Ndios.

²⁵ Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ko'ó ka i ndutá vino nda kixaa kivi nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios. Ta saá ko'ó yó tándutá vino xaá —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús, ká'an ra ndi taPedro ka'an ra

on vása xini ña'a ra

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶ Ta ndi'i xita na ñii yaa ña ká'an xa'a Ndios, ta kee na kuá'an na xiki tón Olivo.

²⁷ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ñoó vitin ndi'i ndó'ó sandakoo ndó yí'i, chi saá kundivi to'on Ndios ña nítáa na xina'á, ña káchí saá: "Satakué'e i taa ta ndáa tindikachi, ta tindikachi yó'o kujta ní'nó ndi'i rí", káchí Ndios.

²⁸ Ta kivi natakui, ko'on si'nai ña kundati ndó'ó ñoo estado Galilea —káchí taJesús xí'in na.

²⁹ Ta taPedro nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata, tá ndi'i nivi sandakoo na yó'ó, ta yí'i on sandakoo i yó'ó.

³⁰ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ún, tá'an ka kana nduxú chée ovi yichi ñoó vitin, ta xa unj yichi nika'an ún xí'in nivi ña on vása xini ún yí'i —káchí taJesús xí'in ra.

³¹ Ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an taPedro, káchí ra saá:

—Tata, tãnda xini ñó'ó kivi xi'in ún, ta nda ñii yichi on vása ka'an j on vása xini yó'ó —káchí taPedro.

Ta ñii káchí saá nika'an ndi'i ka naxika xi'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kúchuchú ní ini ra ká'an ra xi'in Ndios

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Ta nixaã na ñii ñoo naní Getsemaní, ta nika'an taJesús xi'in naxika xi'in ra:

—Kundo ndó yó'o táná ko'on j ka'an j xi'in Ndios —káchí ra.

³³ Ta nika'an ra xi'in taPedro ta xi'in taJacobo xi'in taJuan, kuã'an na xi'in ra ta nixaã na, ta kixá'á taJesús kúchuchú ní ini ra ta ndi'i ní ini ra.

³⁴ Ta nika'an ra xi'in unj tayó'o:

—Ndeé ní kúchuchú ini j andã ñii kóni ña kivi. Kundati ndó yó'o ta kundito ndó, on kusun ndó —káchí taJesús xi'in na.

³⁵ Ta taJesús kee ra kuã'an ra ñii xiiña xiká ka lo'o, ta xikuxítí ra ta xikundee ra ndã ñoo ño'o, ndukú ra ñoo Ndios, tá kúchiño ví, ta on taxi Ndios xo'vi ra.

³⁶ Ta káchí ra xi'in Ndios saá:

—Tata Yivá mii j, xini va'aj yó'ó kúchiño kasa ndivi ún ndi'i saá ña'a. Ta ña kóni kúu ña on taxi ún ña xo'vi. Ta saá ni, on kundivi ña kóni mii j, ta va'a ka ná kundivi ña kóni mii ún —káchí taJesús xi'in Ndios.

³⁷ Ta saá nakundichi ra, ta ndikó ra kixaã ra ñoo ndóo

unj naxika xi'in ra. Ta ndi'i nayó'o kisin na. Ta taJesús nika'an ra xi'in taPedro:

—¿Án kisin ún? ¿Án on vása kúchiño ún kundito ún vará ñii hora?

³⁸ Ta nika'an ra xi'in unj naxika xi'in ra:

—On kusun ka ndó ta kundito ndó ka'an ndó xi'in Ndios ña on nakava ndó kuachi. Ndó'ó, yóo ini ndó ke'é ndó ñava'a, ta on kúchiño ndó ke'é ndó ñava'a yó'o xi'in ndee mii ndó —káchí taJesús xi'in na.

³⁹ Ta tuku ndikó taJesús kuã'an ra, ta nika'an ra xi'in Ndios ndatán yóo to'on ña si'na nika'an ra.

⁴⁰ Ta ndikó tuku ra kixaã ra ñoo ndóo naxika xi'in ra, ta naní'i ra na kisin na, saá chi ndee ní xi'i na ma'ná. Ta nayó'o on vása xini na yukia ka'an na xi'in ra.

⁴¹ Ta yichi unj nixa'an ra ta nika'an ra xi'in Ndios, ta ndikó ra kixaã tuku ra ñoo ndóo naxika xi'in ra, ta nika'an ra xi'in na:

—¿Án va'a kusun ka ndó ta nakindee ka ndó? Koto ndó, xa ñitondã hora ña nataxi na yi'i, ta ta kixi ñoo Ndios, nda'a ñivi na on vá'a.

⁴² Ndakoo ndó, ná ko'yo. Ta koto ndó, yó'o vaxi ta nataxi yi'i nda'a nanivi na sã ini xini yi'i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaã tjin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³ Tá ta'an ka ndi'i ka'an taJesús xi'in na, ta kixaã

taJudas ta kúu ñii ta uxu ovj xíka xí'in taJesús. Ta kixaa ku'a ní nivi xí'in ra, ta ní'i na espada xí'in yiton. Naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu xa tiví na nivi yó'o ña tiin na taJesús.

44 Ta taJudas xa si'na nika'an ra xí'in na ndasaá nakoni na taJesús, káchí ra si'a:

—Taa ta chindeéj xí'in ña chitoj noo kúu taJesús. Ta tiin ndó ra katón ndó ra ta ko'on ra xí'in ndó noo naná'no —káchí ra xí'in na.

45 Ta saá kixaa ra, ta nitondaa yatin ra noo taJesús, ta nika'an ra:

—Kua'a, Tata Maestro.

Ta nichito ra noo taJesús.

46 Ta saá nivi na yóo xí'in taJudas xandikon tiin na taJesús.

47 Ta ñii ta ndikon sata taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra ñii so'o ta kisa chiño noo taká'no noo nasutu.

48 Ta nika'an taJesús xí'in nivi na tiin ña'a:

—¿Án xáni sinj ndó takuí'ná kúuj? ¿Ndachun vaxi ndó nooj ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yí'i?

49 Ta yí'i, ndi'i saá kivi nijyoyj sáná'aj nivi ve'e ño'o ká'no, ta ni-tiin ndó yí'i. Ta ndi'i ñayó'o kundo'oij vitin, chi saá xínj ñó'ó kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta —káchí taJesús.

50 Ta ndi'i naxíka xí'in ra sandakoo na taJesús, ta xino na ku'a'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii talo'o ta ku'a'an sata taJesús

51 Ta ñii talo'o ndikon ra ku'a'an ra sata taJesús, ta ní'no ra ñii laá tikoto ndíka noo, ta nivi tiin na ra,

52 ta tayó'o sandakoo ra tikoto ndíka noo nda'a na, ta kee ra yalá ra xino ra ku'a'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kixaa ra noo nachiño

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

53 Ta saá nivi na tiin taJesús, nijaa ra xí'in na noo taká'no noo nasutu. Ta nakutá'an ndi'i naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu.

54 Ta taPedro ñii xíka ndikon ra ku'a'an ra sata taJesús anda nijaa ra ve'e tasutu ká'no. Ta xikoo ra xí'in napolícia nasaá ra yatin noo xixi ño'o ke'e ve'e yó'o.

55 Ta naná'no noo nasutu xí'in ndi'i inká nachiño naní na Junta Suprema nándukú na nivi na ka'an to'on vatá ña kuva'a kuachi xa'a taJesús, ta saá kuchiño nataxi na ra nda'a nivi ña ka'ni na ra, ta ni-kuchiño naní'i na kuachi ra.

56 Chi ku'a'a ní nivi nika'an na to'on vatá xa'a ra, ta ña nika'an na on vása ní-nakutá'an to'on na.

57 Sava na nakuita na nika'an na ñavatá xa'a ra, káchí na saá:

58 —Ndi'i xini so'o ndi nika'an ra, kachi ra: "Yi'i sandi'i xa'a ve'e no'o ka'no yo'o na kisa va'a nivi, ta tixin na uni kivi kasa va'a i ink'a ve'e no'o na on sivi kuv'a xi'in nda'a nivi kuu na", kachi taJesus —kachi na.

59 Ta ni-kuchiño nakutá'an to'on na nika'an na.

60 Ta taká'no noo nasutu nakundichi ra ma'ño ndi'i na ndoo yo'o, ta ninda'ka to'on ra taJesus:

—¿An on vása ndakuijn ún yu'u na? ¿Yukia kachi ún xa'a to'on na ka'an nayó'o xa'a ún?

61 Ta taJesus tásiin yo'o ra, on vása ní-ndakuijn ra nda ñii to'on. Ta taká'no noo nasutu tuku ninda'ka to'on na'a ra:

—¿An Cristo ta ti'vi Ndios kuu ún? ¿An ndixa Sa'ya Ndios kuu ún? —kachi ra.

62 Ta ndakuijn taJesus:

—Oon, yi'i kuu i. Ta kivi na vaxi koto ndo yi'i, ta ta kixi noo Ndios, xa yo'o noo táyi tón yo'o sijn kua'a Ndios, ta ta kómí ndi'i ndee, ta koni ndo yi'i ndikó i ñoyívi yo'o, ta vaxi i ma'ño viko —kachi taJesus.

63 Ta taká'no noo nasutu ndi'i xini so'o ra ñayó'o, ta nisa' ní ra, ta ndata ra tikoto mi ra, ta nika'an ra:

—On vása xini ñó'o ka yo' ink'a nivi taxi na kuachi xa'a ra.

64 Ndó'o xini so'o ndo ndi nika'an ra ñii kuu ra xi'in Ndios, ta ñii kuachi ka'no ní noo Ndios kuu na nika'an ra saá. ¿Yukia xani ini

ndo ke'é yo' xi'in tayó'o? —kachi ra xi'in naná'no na kuu nachiño.

Ta ndi'i nayó'o nika'an na ndi yo'o kuachi ra, ta xini ñó'o kivi ra.

65 Ta sava na kixá'a na kúndaa na tási yu'u na noo ra, ta nakasi na noo ra ta kani na ra xi'in yiki nda'a na, ta kachi na saá:

—Ta taprofe'ta ta xini va'a kuu ún, ta saá ka'an ún xi'in ndi, ¿yukú ndi kani yo'ó? —kachi na xi'in ra.

Ta napolicia xi'in xa'nda nda'a na kani na noo ra.

Ñayó'o ka'an xa'a taPedro kivi nika'an ra uni yichi

on vása xini ra taJesus

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

66 Ta yo'o taPedro ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta kixaa ñii na'a ñá kisa chiño noo nave'e yo'o.

67 Ta xini ñá taPedro yo'o ra nása' ra yatin noo xixi ño'o, ta xito kaxin ñá noo ra, ta nika'an ñá xi'in ra:

—Saá tuku yo'ó kuu ún ñii ta nixika xi'in taJesus, ta kixi ñoo Nazaret —kachi ñá.

68 Ta taPedro nika'an ra, kachi ra saá:

—On vása xini i takaa, ni on vása kúndaa ini i yukia ka'an ún xi'in i.

Ta saá kee ra yé'é ke'e ve'e yo'o. Ta kana ñii nduxú chée.

69 Ta ñaña'a kisa chiño yo'o xini tuku ñá ra, ta nika'an ñá xi'in nanivi, kachi ña saá:

—Tayó'o kuu ñii tatá'an taJesus —kachi ñá.

⁷⁰ Ta tãPedro tuku nĩkã'an ra:

—On vása xínij tãkaa —káchí ra.

Ta nĩya'a ñii kánj lo'o, ta nanjivi yíta yatin ñoq tãPedro, ta nĩkã'an tuku na xí'in ra saá:

—Ndixa yó'ó kúu ún ñii tatá'an tãJesús, chi kixi ún estado Galilea, saá chi ndatán ká'an nakán saá ká'an ún —káchí na.

⁷¹ Ta kixá'á tãPedro xí'in ndi'i ndeë ra nĩkã'an ra, káchí ra saá:

—Xa nĩkã'anj xí'in ndó, on vása xínij tãkaa. ¡Ndios ná saxo'vi ra yij tá ñavata ká'anj! —káchí ra.

⁷² Ta xandikõn kana nduxú chée yichij õvi. Ta saá ñaká'an tãPedro to'on ña nĩkã'an tãJesús xí'in ra: "Ta'an ka kana nduxú chée õvi yichij ñoó vitin, ta xa unij yichij nĩkã'an ún xí'in njivi ndí on vása xínij ún yij." Ta kúchuchú ní ini tãPedro, ta kixá'á ra ndeé ní xáku ra ña náká'an ra to'on yó'o.

15

Ñayó'o ká'an xã'a ña nãtaxi na tãJesús

kuã'an ra ñoq tãPilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ Ta njivi inkã kivi xitaan ní, ta naná'no ñoq nasutu ñakutá'an na xí'in naxikuã'a ñoq najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in ndi'i inkã nachiño na kúu Junta Suprema, ta ñakoo yu'ú na yukia ke'é na xí'in tãJesús. Ta saá katón na tãJesús, ta kuã'an ra xí'in na, ta

nĩxãã na nãtaxi na ra nda'a tagobernador Pilato.

² Ta tãPilato njindaãã to'on ra tãJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey ñoq najudío? —káchí ra.

Ta ndakuijn tãJesús:

—To'on mji ún káchí yij kúu tarey.

³ Ta naná'no ñoq nasutu taxi na kuã'a ní kuãchi xã'a tãJesús.

⁴ Ta tãPilato tuku njindaãã to'on ra tãJesús:

—¿Án on ndakuijn ún yu'ú na? ¡Konj so'o ún ndi kuã'a ní kuãchi táxi na xã'a ún!

⁵ Ta tãJesús ndã ñii to'on nj-ndakuijn ra. Ta ñaka'nda ní ini tãPilato xã'a ñayó'o.

Ñayó'o ká'an xã'a tãPilato nĩkã'an ra xínij ñó'ó kivi tãJesús

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

⁶ Ñii ñii vikõ Pascua tagobernador saña ra ñii tã nákaã ini ve'e kãã ko'on ndikã ra. Ta najudío kãxin na yu kúu tayó'o.

⁷ Ta yóo ñii tãã naní ra Barrabás, nákaã ra ini ve'e kãã xí'in natá'an ra, chi kisa toon na ta kãni tá'an na xí'in naná'no na xá'nda chiño ñoq na, ta xã'ni na njivi.

⁸ Ta kuã'a ní njivi ñakutá'an na ñoq tagobernador, ta kixá'á na ndúkú na ñoq ra ña saña ra ñii tã nákaã ini ve'e kãã, chi saá ké'é tagobernador ñii ñii kuiya.

⁹ Ta tãPilato njindaãã to'on ra njivi yó'o, káchí ra saá:

—¿An kóni ndó saña j
taRey noo ndó'ó najudío?
—káchí ra xí'in na.

10 Saá chí kundaá ini
taPilato ndí naná'no noo
nasutu na kisa kuíni ini xíni
taJesús kúu na, ñakán ntaxi
na ra nda'a ra.

11 Ta naná'no noo nasutu
yó'o chú'u na nivi ña ndukú
na ko'on ndiká taBarrabás.

12 Ta taPilato tuku nika'an
ra xí'in na:

—¿Yukía koo ta ta
sákunaní ndó taRey noo ndó
najudío?

13 Ta ndakuijn na, nika'an
na:

—¡Ná kivi ra! ¡Katakaa
ndaa ún ra nda'a tón cruz!
—káchí na.

14 Ta saá tuku nindaqa
to'on taPilato na:

—¿Yu kúu kuachi niki'vi
ra?

Ta ndeé ka nika'an nayó'o,
káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra
nda'a tón cruz!

15 Ta taPilato kóni ra kasa
ndivi ra ña kóni nivi, ta
saá saña ra taBarrabás, ta
xa'nda chiño ra noo natropa
ña kani na taJesús xí'in
kuártá ña nó'ni kaa sijn noo,
ta katakaa ndaa na ra nda'a
tón cruz.

16 Ta natropa, ku'aan
taJesús xí'in na ve'e chiño
ká'no, ta nixaá na ta nakaya
na ndi'i ka natropa.

17 Ta kindaa na tikoto
ndixin taJesús ta sakundixin
na ra ñii tikoto ndí'í, ndatán
yóo tikoto ndixin tarey, ta
kisa va'a na ñii corona ñiño
ta chínó na ña sijn ra.

18 Ta kixá'á na ká'an na
si'a xí'in ra:

—¡Ná koo va'a taRey noo
najudío! —káchí na, kúsiki
na ra.

19 Ta suku na tón yiton sijn
ra, ta kundaá na tásji yu'u na
noo ra, ta xikuxití na noo ra
ña kúsiki na kisa to'ó na ra.

20 Tá ndi'i ña kúsiki na ra
ta xaku ndaa na ra, ta saá
kindaa na tikoto ndí'í ndixin
ra, ta tuku sakundixin na ra
tikoto mji ra. Ta ku'aan ra
xí'in na ña katakaa ndaa na
ra nda'a tón cruz.

*Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá
katakaa ndaa na taJesús
nda'a tón cruz*

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-
43; Jn. 19:17-27)

21 Ta nakutá'an na xí'in ñii
ta ta kixi ñoo Cirene naní
ra Simón, tayó'o kúu yivá
taAlejandro xí'in taRufo, ta
ndeé ra yuku kuano'o ra
yichi ñoo Jerusalén. Ta na-
tropa kisa nduxa na xí'in
tayó'o ña kuiso ra tón cruz
taJesús.

22 Ta ku'aan taJesús xí'in
na, ta nixaá na ñii xiiña naní
ña Gólgota, ña kóni kachí
Leke Sijn Ndji.

23 Ta natropa taxi na nduta
vino tá nasaka xí'in nduta
mirra ko'o ra, ta taJesús
ni-xiin ra ko'o ra nduta yó'o.

24 Ta saá katakaa ndaa na
ra nda'a tón cruz, ta natropa
nata'ví na tikoto ra. Chikaa
na ndati ña koto na yukú ñii
ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o
tikoto taJesús.

* 15:25 Kaa jin xitaan naní ña kaa unj noo nañoo Roma, chi kaa noo noo nañoo
Roma kúu kaa uxá xitaan.

25 Njĩtonḁaa kaa jĩn xitaan,* ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

26 Ta chinóo kútu na ñii tón vitĩ lo'o sijnĩ tón cruz, ta noo tón vitĩ yó'o naka'yi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchĩ ña saá: "Tayó'o kúu taRey noo najudío."

27 Ta katakaa ndaa na ovi taku'ná sijn taJesús, ñii taku'ná tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi sijn kua'á ra, ta inká ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi sijn yitin ra.

28 Saá kundivi to'on Ndios ña njĩtaa naprofeta xina'á xa'a ta ta ti'vi Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, káchĩ ña saá: "Kani sijnĩ njivi ñii kúu ra xí'in njivi na on vá'a, na toon ní ini", káchĩ ña.

29 Ta nanjivi yá'a yichi noo tákaa ndaa taJesús kándivá'a ní na xí'in ra, ta káva na sijnĩ na, káchĩ na saá xí'in ra:

—Yó'ó kúu ta ta njika'an: "Yi'j sandi'ij xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña unj kivi tuku kasa va'aj ña", káchĩ ún,

30 ta vitin, sakaku xí'in mji ún, ta sanoo xí'in mji ún nda'a tón cruz! —káchĩ na xí'in ra.

31 Ta ñii ki'va saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu kúsiki na ra ta xaku ndaa na ra, ká'an na xí'in tá'an na, káchĩ na saá:

—Tayó'o sakaku ra inká njivi, ta on vása kivi sakaku xí'in mji ra vitin.

32 Tá ndixa kúu ra Cristo, taRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in mji ra nda'a tón cruz vitin ña koto yó, ta saá kandixa yó ra —káchĩ na.

Ta na ovi tákaa ndaa xí'in ra kúsiki ña'á na ta kándivá'a na xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá njixi'ij taJesús

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

33 Ta njĩtonḁaa kaa uxu ovi ma'ñó ndiví, ta kixá'á kúnaa ndi'ij ñoyívi andá kaa unj xikuaa.†

34 Ta kaa unj kúu ña, ta saá ndeé va'a njika'an taJesús, káchĩ ra saá:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabac-tani? —káchĩ taJesús. To'on yó'o káchĩ ña saá: Tata Yivá mji, Tata Yivá mji, ¿ndachun sandakoo ún yi'ij?, káchĩ ña.

35 Ta sava njivi na yita yatin yó'o, xinj so'o na ña njika'an ra, ta káchĩ na saá:

—Konj so'o ndó, tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chindeé ña'á ra —káchĩ na.

36 Ta ñii tayó'o xíno ra kuá'an ra, ta sachii ra ñii tikoto kuikon xí'in vino yiyá, ta chinóo ra ñayó'o noo yiton, ta ndikó ra taxi ra ko'o taJesús, ta njika'an tayó'o xí'in njivi:

—On ke'é ndó ra. Ná koto yó án kixi taElías sanoo ña'á ra —káchĩ ra.

37 Ta saá taJesús xí'in ndi'ij ndeé ra njika'an ra, ta njixi'ij ra.

† 15:33 Kaa uxu ovi ndiví nanjĩ ña kaa jĩno noo ñaño Roma, ta kaa unj xikuaa nanjĩ ña kaa jĩn noo ñaño Roma.

38 Tá mií saá xandikōn n̄ndaṭa ma'ño tikoto tákaa Cuarto Yii ve'e ño'ó ká'no, ta kixá'á ña n̄ndaṭa ña chí ñino ta noo ña nda ñino.

39 Ta ṭa ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa, yóo yatin ra noo tákaa ndaa ṭaJesús, ta xini so'o ra ñii ndeé n̄ka'an ṭaJesús ta n̄ixi'i ra, ta ṭa ndiso chiño yó'o n̄ka'an ra saá:

—Ndixa ṭayó'o xikuu Sa'ya Ndios —káchí ra.

40 Ta nda xíká yíta ku'a ní násí'í xíto ná. Ñii ñáyó'o kúu ñaMaría Magdalena, inká ña kúu ñaMaría, sí'í ṭaJosé xí'in ṭaJacobo ṭalo'o, ta inká ña kúu ñaSalomé.

41 Náyó'o kúu ná x̄indikōn saṭa ṭaJesús, ch̄indeé ná ra, k̄isa chiño ná noo ra estado Galilea. Ta yíta ku'a ní inká násí'í ná ndikōn saṭa ra, ná k̄ixaá xí'in ra ñoo Jerusalén yó'o kúu ná.

Ñayó'o ká'an x̄a'a ña n̄nduxun ṭaJesús

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

42 Ta k̄iv̄i viernes kúu ña, ta k̄iv̄i yó'o k̄isa ndivi na ndi'i ña x̄ini ñó'ó na x̄a'a k̄iv̄i yii ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa ku'a'an kunná kúu ña, xa yatin ní ṭondaa hora ña kixá'á k̄iv̄i ña nakindée na.

43 Ta k̄ixaá ṭaJosé, ṭa k̄ixi ñoo Arimatea, ta kúu ra ṭachiño ká'no ṭatá'an na Junta Suprema. Ta ndáti ra k̄iv̄i kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o. Ta on vása ní-yi'ví ra, ta n̄ixa'an ra noo ṭaPilato ndukú ra yikí

koñu ṭaJesús ña sandúxun ra ña.

44 Ta n̄aka'nda ní ini ṭaPilato x̄ini so'o ra ña kama ní n̄ixi'i ṭaJesús, ta kana ra ṭa ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa vāxi ra, ta n̄indaṭa ṭo'on ña'á ra:

—¿An ñandaa n̄ixi'i ṭaJesús? —káchí ra.

45 Ta ṭa ndiso chiño yó'o n̄ka'an ra, káchí ra:

—Ndixa xa n̄ixi'i ṭaJesús.

Ta saá ṭaPilato ṭaxi ra yichi nda'a ṭaJosé naki'in ra yikí koñu ṭaJesús.

46 Ta ṭaJosé saṭa ra ñii tikoto va'a, ta n̄ixaá ra ta sanoo ra yikí koñu ṭaJesús nda'a tón cruz, ta xí'in tikoto va'a yó'o ch̄isúku ndaa ra yikí koñu ṭaJesús. Ta n̄ixa'an ra ta ch̄ikaa va'a ña'á ra ini kavua, ta n̄akasi ra yé'é kavua yó'o xí'in ñii yuu ká'no.

47 Ta ñaMaría Magdalena xí'in ñaMaría sí'í ṭaJosé x̄ito ná mikia ch̄inóo na yikí koñu ṭaJesús.

16

Ñayó'o ká'an x̄a'a ṭaJesús k̄iv̄i n̄ataku ra

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

1 Ta n̄iya'a k̄iv̄i yii ña nákindée najudío, ta ñaMaría Magdalena xí'in ñaSalomé, xí'in ñaMaría sí'í ṭaJacobo, saṭa ná ña'a ña xá'an támi ña ko'on ná chikaa ná ña yikí koñu ṭaJesús.

2 Ta xitaan ní ta sakán keta ño'o, k̄iv̄i noo semana ña

kúu domingo, kuá'an ná noo n̄nduxun taJesús.

³ Ta ká'an xí'in tá'an m̄ji ná, káchí ná saá:

—¿Yu kúu na chindeé m̄ji yó ña sakuta'a na yuu ña nona k̄i'vi yó kavua yó'o? —káchí ná.

⁴ Ta saá n̄jxaa ná, ta nakoto ná on vása ndásī ka yé'é kavua xí'in yuu ká'no.

⁵ Ta n̄jki'vi ná ini kavua. Ta x̄ini ná ñii t̄aa yoo ra s̄ijn kua'á noo x̄indú'u ȳiki koñu taJesús, ta ndixin ra ñii tikot̄o káni, yaa ní ña, ta násí'í yó'o n̄jyí'ví ní ná.

⁶ Ta saá n̄jka'an ra xí'in ná:

—On kuyí'ví ndó. Ndó'ó nándukú ndó taJesús taño Nazaret, t̄aa t̄a k̄atakaa ndaa na nda'a tón cruz. Xa n̄taku ra. On koó ka ra yó'o. Koto ndó noo ch̄inoo na ra.

⁷ Ta kuá'an ndó ta ndato'on ndó xí'in taPedro xí'in ink̄a na n̄jxika xí'in ra, kachí ndó saá xí'in na: “Ko'on si'na taJesús noo ndó ña kundati ra ndó'ó estado Galilea. Kán koni ndó ra, tá yoo ña n̄jka'an ra xí'in ndó”, kachí ndó xí'in na —káchí t̄aa yó'o xí'in násí'í yó'o.

⁸ Ta saá násí'í yó'o kee ná yé'é kavua, ta x̄ino ná kuá'an ná, yí'ví ní ná anda k̄isin ná kuá'an ná. Ta n̄j-xiin ná ndato'on ná xí'in nda ñii n̄jvi, saá chi yí'ví ní ná.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús k̄ivi n̄jivi ra noo ñaMaría Magdalena

(Jn. 20:11-18)

⁹ Ta saá taJesús n̄taku ra xitaan ní k̄ivi noo semana

ña kúu domingo. Ta si'na n̄jivi ra noo ñaMaría Magdalena ña xa t̄ava ra ux̄a n̄im̄a ndiva'a x̄ikomí.

¹⁰ Ta saá kuá'an ña ndato'on ña xí'in na n̄jxika xí'in ra. Ta naní'i ña nayó'o, ndoo na kúchuchú ní ini na ta x̄aku ní na.

¹¹ Ta x̄ini so'o na ña n̄jka'an ña xa n̄taku taJesús, saá chi xa x̄ini ña ra, ta n̄j-xiin nayó'o kandixa na ña.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús k̄ivi n̄jivi ra noo ovi na x̄indik̄on s̄ata ra

(Lc. 24:13-35)

¹² TaJesús, k̄ivi n̄jivi ra yich̄i noo ovi n̄jvi na kuá'an yuk̄u, ta on vása ná'a ka ra tá si'na xa na'a ra.

¹³ Ta na ovi yó'o ndikó na ta n̄jxaa na noo yoo ink̄a na x̄indik̄on s̄ata taJesús, ta ndato'on na xí'in nayó'o ña xa x̄ini na ra, ta na x̄ini so'o ñayó'o n̄j-xiin na kandixa na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña sakuiso chiño ra naxíka xí'in ra

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴ Ta saá taJesús n̄jivi ra noo na ux̄u ñii naxíka xí'in ra, tá ndoo ka na noo mesa. Ta ndeé ní n̄jka'an ra xí'in na on vá'a ké'é na xa'a ña n̄j-xiin na kandixa na ña n̄taku ra, chi kisa só'ó xí'in m̄ji na, saá chi n̄j-xiin na koni so'o na to'on ña n̄jka'an n̄jvi na x̄ini xa n̄taku ra.

¹⁵ Ta saá n̄jka'an ra xí'in na:

—Kuá'an ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ta ka'an

ndoso ndó tɔ'on ñavá'a xá'a i nɔɔ nivi.

¹⁶ Nivi na kandixa yi'i ta kuchu na, ta saá Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta nivi na on vása kandixa yi'i, nayó'o kuachi ndiso na ta kuachi ñayó'o taxi ña ña xɔ'vi ní na ndi'i saá kivi ña vaxi.

¹⁷ Ta vitin ká'an i xí'in ndó, milagro yó'o koo xí'in na kándixa yi'i: xí'in ndayíi ta xí'in kivi i tava na níma ndivá'a; ta ká'an na inká nɔɔ tɔ'on xáá ña on vása ní-sakuá'a na;

¹⁸ tá ñii sana tiin na tíkɔɔ xati ta on koo ña kundo'o na; tá ñii sana ko'o na táveneno ta on koo ña kundo'o na; ta chinóo na nda'a na siji án nɔɔ kí'vi na ndeé ndó'o ta nduvá'a na. Milagro yó'o kuu ña kunakaá xí'in na kándixa yi'i —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xá'a ta Jesús ña ndaa ra

kuano'o ra ñoyívi nino

(Lc. 24:50-53)

¹⁹ Tá ndi'i níka'an ta Jesús saá xí'in na, ta ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino, ta xikoo ra sijn kua'á Ndios.

²⁰ Ta saá na níxika xí'in ra kixá'a na kuá'an na ká'an ndoso na tɔ'on Ndios nɔɔ nivi ndi'i saá xiiña. Ta mji ta Jesús chindeé ra na ña yoo milagro xí'in nivi. Xá'a ñayó'o nivi na xito milagro yó'o ta na níxika xí'in ta Jesús kúndaá ini na ndi tɔ'on ká'an ndoso na kuu ñandaá. Saá yoo ña.

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nĩtaa taLucas

*TaLucas taa ra to'on yó'o
kua'an ña nda'a taTeófilo*

¹ "Tata Teófilo, xa kua'a ní nivi nĩtaa na xa'a ña ndixa ke'é Jesucristo xí'in yó'o.

² Ta ñii kiva ndatán yoo to'on ña saná'a na xindikon satá ra, saá yoo ña nĩtaa na. Tānda kivi kixá'á Jesucristo kisa chiño ra ñoyivi yó'o, xini na ña ke'é ra, ta xini so'o na ña saná'a ra, ta nayó'o nika'an ndoso na to'on ra.

³ Ta saá tuku yi'i xa sakuá'a va'a i ndi'i ña ke'é ra xí'in ndi'i ña saná'a ra nda kivi kixaa ra ñoyivi yó'o. Ta xani sinji va'a ná taa i to'on ña ndaa yó'o, ndatán nixiyo ña, ta ti'vi i tutu yó'o xaa ña nda'a ún, Teófilo ta to'o.

⁴ Ta saá kundaa va'a ini ún ñandaa kúu ña xa saná'a na yó'o xa'a Jesucristo", káchí taLucas xí'in taTeófilo.

*Ñii ángel ña kixi noo
Ndios
ká'an ña kaku taJuan, ta
sakuchu nivi*

⁵ Kivi tarey Herodes xá'nda chiño ra noo nañoo estado Judea, nixiyo ñii sutu naní ra Zacarías. Tayó'o kúu ñii ta náta'an xí'in ñii ti'vi sutu, ta kivi ti'vi nasutu yó'o naní Abías. Násí'í taZacarías yó'o naní ña Elisabet, ta mji ra xí'in násí'í

ra kúu nasa'ya ñani síkuá tasutu Aarón.

⁶ TaZacarías xí'in násí'í ra ñaElisabet nivi nandaa kúu na noo Ndios, ta kándixa ndi'i na ña xá'nda chiño Ndios, ta inka nivi ni-kuchiño naní'i na to'on ña ka'an on vá'a na xa'a taZacarías xí'in násí'í ra.

⁷ Ta on koó sa'ya na, chi ñánóma kúu ñaElisabet, ta ñáyó'o xí'in yi ña na xikua'a ní kúu na.

⁸ Ta saá nitondaa kivi nasutu natá'an taZacarías kixaa na kasa chiño na noo Ndios ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén.

⁹ Chikaa na ndati xí'in yuu válí chi saá ke'é na ña koto na yukú chiño kukomí ñii ñii sutu. Ta saá keta ña taZacarías nini'i ra chiño ña kivi ra Cuarto Yji ña nákaa ini ve'e ño'o yó'o, ta ka'mi ra xuxa va'a ña ndoso noo mesa tón yji.

¹⁰ Kivi niki'vi taZacarías Cuarto Yji ña ka'mi ra xuxa va'a noo Ndios, ta ndi'i nivi ndoo na ndati na ke'e ña kúu yé'é ve'e ño'o, ta ká'an na xí'in Ndios.

¹¹ Ta saá ñii ángel kixi noo Ndios kixaa ña noo taZacarías, ñíndichi ña sijn kua'a mesa tón yji noo xixi xuxa va'a.

¹² Ta xini ra ñaángel, ta kixá'á ndi'i ní ini ra, ta yí'ví ní ra.

¹³ Ta saá nika'an ñaángel xí'in ra:

—Tata Zacarías, on kuyi'ví ún, chi Ndios xini so'o ra ña nika'an ún xí'in ra, ta ke'é ra ñii ñava'a xí'in ndó: koo sa'ya ún

xí'in ñásí'í ún ñáElisabet, ta chinóo ndó kivi ra kunani ra Juan.

14 Kivi kaku sa'ya ndó, ta kusii ní ini ndó'ó. Ta kusii ní ini inká nivi kivi kaku ra,

15 chi noo Ndios sa'ya ndó kuu ra ñii ta ta ká'no. Ta nda ñii kivi on ko'o ra vino, ni on ko'o ra inká nduta tá sáxiini nivi. Tanda kivi kixá'á ra kunaka ra tixin sí'í ra, ta chutú nima ra xí'in ñandeé Nima Ndios.

16 Ta saá chindeé ra ku'a ní naIsrael sanandikó ra nima na ña ko'on na yichi Ndios.

17 Ndatán ñii kiva nixiyo ndeé Nima Ndios xí'in taprofeta Elías xina'á, saá koo Nima Ndios xí'in sa'ya ndó yó'o. Ta kukomí ra yichi ka'an ra xí'in nivi ña nakutá'an va'a na kúu yivá xí'in sa'ya na. Ta chindeé ra nivi na on xin koni so'o ña nduu na nivi na va'a kandixa Ndios. Saá sa'ya ndó yó'o chindeé ra naIsrael ña koo ti'va na naki'in na Ta taKá'no noo yó —káchí ñaángel xí'in taZacarías.

18 Ta ndakuijn taZacarías, njndaka to'on ra ñaángel, káchí ra saá:

—¿Ndasaá koo kundaa ini ña kundivi ña ká'an ún xí'in i?, chi vitin taxikua'a ní kúu i, ta saá tuku ñaxikua'a ní kúu ñásí'í —káchí taZacarías xí'in ñaángel.

19 Ta ndakuijn ñaángel, nika'an ña xí'in taZacarías.

—Yi'í naníj Gabriel, ta ndi'í saá kivi ñindichi noo Ndios. Ta mji Ndios kúu ta

ti'ví yi'í vaxi i ka'an i ñava'a yó'o xí'in ún.

20 Ta vitin xa'a ña on vása ní-kandixa ún to'on ña nika'an i xí'in ún, on kuchiño ka ka'an ún nda ñii to'on nda kixa kivi kundivi to'on yó'o. Ta ndixa vaxi ñii kivi ña kundivi ndi'í ña nika'an i xí'in ún —káchí ñaángel xí'in taZacarías.

21 Ta nivi na ndóo ndati ke'e, ká'an xí'in tá'an na ña kuáchí ní taZacarías, ta kixá'á na ndi'í ní ini na xa'a ra.

22 Ta saá keta taZacarías, ta ni-kuchiño ka'an ra xí'in na. Ta kundaa ini na ndi Ndios ti'ví ra ñii ña nitivi noo tayó'o ini Cuarto Yii ve'e ño'o. Ñakán kía ni-kuchiño ka'an ka ra xí'in na, nda sáná'a kuiti ra xí'in nda'a ra.

23 Ta nitondaa kivi ndi'í kisa chiño taZacarías ve'e ño'o, ta kuano'o ra.

24 Ta saá nija'a lo'o kivi, ta ñásí'í ra ñáElisabet nikee sa'ya ñá. Ta nixiyo ñá o'on yoo ini ve'e ñá, ta nda lo'o on vása ní-keta ñá. Ta nika'an ñá, kachi ñá saá:

25 “Ndios ke'é ra ñava'a xí'in i, xa nitaxi ra ñii ñato'ó ká'no nda'a i chi vitin koo ñii sa'ya i, ta kindaa ra ña kúka'an noo i noo nivi”, kachi ñá.

To'on yó'o káchí ñaángel ña kixi noo Ndios kivi nika'an ña xí'in ñaMaría

26 Xa iño yoo ñó'o sa'ya ñáElisabet ta saá ti'ví Ndios ñaángel Gabriel ku'a'an ña ñoo Nazaret, ña nákaa es-tado Galilea.

27 Kuá'ān ña koto ña ñii ñákuáan lo'o naní ñá María, ñá tǎ'án tonda nda ñii tǎa kúu ñá. Ta xa ndási ña tonda'á ñá xí'in ñii tǎa naní ra José, sa'ya ñani síkuá tǎrey David kúu ra.

28 Ta nixaā ñaáangel noo ñáMaría yó'o ta chindeé ña'á ña, nika'ān ña, káchí ña saá:

—¡Kua'a, nana! Yó'ó kúu ñá ñini'i ñava'a noo Ndios, ta yóo ra xí'in ún. Ta ke'é ra ñava'a ní ka xí'in ún noo ndi'i inká násí'í.

29 Ta ñáMaría xini ñá ñaáangel yó'o, ta xini so'o ñá to'on ña nika'ān ña, ta kixá'á ndi'i ní ini ñá, xáni sini ñá: “¿Ndaçhun nika'ān ñaáangel to'on yó'o xí'in yó'?”

30 Ta saá ká'ān ka ñaáangel xí'in ñá:

—On kuyi'ví ún, chi Ndios taxi ra ñii ñatǎ'ó ní nda'á ún.

31 Ta vitin kee sa'ya ún, ta kivi kaku talo'o sa'ya ún, ta chinóo ún kivi ra kunaní ra Jesús.*

32 Ta kuu ra tǎa tǎ ká'no, ta sakunaní na ra Sa'ya Ndios tǎKá'no, ta Ndios taxi ra ña kuu tǎyó'o tǎrey ká'no. Ndatán nixiyo xii síkuá ra tǎrey David, saá koo ra.

33 Ta ka'nda chiño ra noo naIsrael, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'á ndee ra, ta kuu ra tǎrey ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí ñaáangel xí'in ñáMaría.

34 Ta saá ndakuijn ñáMaría:

—¿Ta ndasaá koo ñayó'o?, chi nda ñii tǎa on tǎ'án tonda yí'í —káchí ñá xí'in ñaáangel.

35 Ta ndakuijn ñaáangel:

—Ta Nima Ndios kixaa ña xí'in ún, ta ndee Ndios tǎKá'no kixaa ña ndatán ñii kundaṭi koo ña, ta nakundixin ní ndi'i ún ña. Ñakán sa'ya ún kuu ra ñii tǎa yii, ta kunaní ra Sa'ya Ndios.

36 Ta ñave'e ún ñáElisabet xa ñó'o sa'ya ñá. Vará ñáxikuá'a ní kúu ñá, ta on kivi koo sa'ya ñá, káchí ñivi, ta vitin xa iño yoo ñó'o sa'ya ñá.

37 Saá chi Ndios kúchiño ra kasa ndivi ra ndi'i chiño, on koó nda ñii chiño ña yo'vi noo Ndios —káchí ñaáangel xí'in ñáMaría.

38 Ta ndakuijn ñáMaría, káchí ñá saá:

—Yí'í kúu ñá kisa chiño noo Ndios, ta va'a ná ke'é ra xí'inj ndatán yóo ña nika'ān ún xí'inj —káchí ñáMaría xí'in ñaáangel.

Ta saá kee ñaáangel kuá'ān ña.

To'on yó'o ká'ān ñáMaría kuá'ān ñá koto ñá ñáElisabet

39 Ta nija'a lo'o kivi, ta kee ñáMaría, nómi ñá kuá'ān ñá ñoo ña nákaā ma'ño yuku estado Judea.

40 Ta nixaā ñáMaría, ta niki'vi ñá ve'e tǎZacarías, ta nika'ān ñá to'on chindeé ñá ñáElisabet.

41 Tá xini so'o ñáElisabet ña chindeé ñáMaría, ta kandeta sa'ya ñá tixin ñá,

* 1:31 Kivi “Jesús” kóni káchí ña: Ndios sákaku ra ñivi.

ta Nímā Ndios kixaa ña, ta sakutú ña nímā ñáElisabet xí'in ndee Ndios.

42 Ta xí'in ndi'i ndee ñá nika'an ñá xí'in ñáMaría, káchí ñá saá:

—¡Ta ká'no ní ka ñava'a ke'é Ndios xí'in ún noo ndi'i inka násí'í ñoyívi yó'o! ¡Ta ká'no ní ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya ún!

43 Ta, ¡ndachun Ndios ke'é ra ñava'a xí'in i ña taxi ra kixaa ún koto ún yi'í! ¡Yu kúu yi'í, ta vaxi ún koto ún yi'í! Chi yó'ó kúu sí'í taKá'no noo i.

44 Xinj so'o i to'on chindee ún yi'í, ta saá sa'ya i kandeta ra tixin i chi kúsij ní ini ra.

45 Ta nákaa ñasij nímā ún, chi kándixa ún Ndios ña kasa ndivi ra ña nika'an ra xí'in ún —káchí ñáElisabet xí'in ñáMaría.

46 Ta nika'an ñáMaría saá: Xí'in nímā i kisa ká'no i Ndios.

47 Kúsij ní ini i chi Ndios sakaku ra yi'í.

48 Ndios ndaa ra yi'í, vará ndasaá kuiti ñándá'ví ñá kisa chiño noo ra kúu i.

Ñakán nivi na táku vitin xí'in nivi na kutaku kivi ña vaxi sakunaní na yi'í: Ña'a ñá nákaa ñasij nímā, káchí nivi xa'a i.

49 Saá chi Ndios ta kómí ndee ká'no, ke'é ra ku'a a ní ñava'a xí'in i.

¡Taa tayij kúu Ndios!

50 Ta kivi vitin xí'in kivi ña vaxi Ndios kundá'ví ini ra xini ra nivi na kisa to'ó ña'a.

51 Ndios xí'in ndee mji ra kisa ndivi ra ku'a a ní chiño ná'no.

Ta xí'in ndee ra xa'ta ní'no ra nivi na kisa ká'no xí'in mji.

52 Ta Ndios sanoo ra nda ninno nivi naná'no ñoyívi yó'o, na kúu na ña'a ní ini,

ta ndani'i síkón ra nivi na on vása ña'a ini ña nduu na naná'no.

53 Ndios taxi ra ku'a a ní ñaxíxi nda'a nivi nandá'ví na xí'i soko, ta taxi ra nivi nakuiká ku'a'an vichí na.

54 Ndios chindee ra naIsrael, ndi'i saá kivi kundá'ví ini ra xini ra na,

55 chi saá nika'an ra xí'in xij síkuá yó taAbraham, ta xí'in ndi'i sa'ya ñani síkuá tayó'o.

Ndios káchí ra kundá'ví ini ra koni ra mji yó ndi'i saá kivi ña vaxi,

káchí ñáMaría.

56 Ta saá nindoo ñá, nixiyo ñá xí'in ñáElisabet unj yoo, ta kee ñá kuano'o ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kaku tajuan, taa ta sakuchu nivi

57 Tá xa nitondaa kivi kaku sa'ya ñáElisabet, ta kaku ñii taa lo'o.

58 Ta saá kundaa ini nave'e ñá xí'in na xini tá'an xí'in ñá ndí Ndios ke'é ñava'a xí'in ñá ña kaku sa'ya ñá. Ta saá kúsij ní ini ndi'i na xí'in ñá.

59 Ta nitondaa kivi ona kaku tiku'á lo'o yó'o, ta kisa ndivi na costumbre naní ña circuncisión xí'in ra ña kóni kachí xá'nda na lo'o ñij sinj

ñat̄e ra. Ta kóni na saku-
naní na ra Zacarías, chi saá
naní yivá ra.

60 Ta n̄ika'an si'í ra
ñáElisabet, káchí ñá saá:

—On k̄iví saá, va'a ná ku-
naní ra Juan —káchí ñá.

61 Ta nd̄akuijn na, káchí
na:

—¿Nd̄achun kóni ún ku-
naní ra saá? Nd̄a ñii
nave'e ún on koó naní saá
—káchí na.

62 Ta saná'a nda'a na noo
yivá ra ndasaá kóni ra ku-
naní sa'ya ra.

63 Ta saá ndukú ra ñii v̄it̄i
noo na, ta t̄a ra k̄iví noo tón
v̄it̄i yó'o: "Kunaní ra Juan."
Ta n̄aka'nda ini ndi'i na.

64 Ta saá x̄andikon
t̄aZacarías k̄ixá'á kúchiño
ka'an ra, ta kisa ká'no ra
Ndios.

65 Ta ndi'i n̄ivi na ndóo
yó'o n̄aka'nda ini na, ta
k̄ixá'á na sakūit̄a ní'no na
t̄o'on x̄a'a ñayó'o ndi'i saá
ñoo ña ñó'o yuk̄u estado
Judea.

66 Ta ndi'i n̄ivi na x̄inj̄i so'o
ña ndo'o t̄aZacarías, x̄áni ini
na x̄a'a ña, ta n̄indak̄a t̄o'on
tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kuu tikuá'á lo'o
sa'ya t̄aZacarías k̄iví
kuká'no ra? —káchí na,
chi kúndāa ini na ndí kómí
t̄alo'o yó'o ndēe Ndios.

*Xí'in t̄o'on yó'o t̄aZacarías
kisa ká'no ra Ndios*

67 Ta Ním̄a Ndios sakutú
ña ini t̄aZacarías xí'in ndēe
Ndios, ta n̄ika'an ra, káchí ra
saá:

68 Ná kasa ká'no yó Ndios, t̄a
xá'nda chiño noo m̄ji
yó naIsrael,

Ndios ch̄indeé ra n̄ivi ñaño
yó na kúu na ndík̄on
ña'á, ta sak̄aku ra yó.

69 Ta t̄i'ví ra ñii t̄a t̄andeé ní,
ta kixaa ra sak̄aku ra
m̄ji yó.

T̄andeé yó'o kúu ñii sa'ya
ñani síkuá t̄arey
David, t̄a t̄a k̄isa
chiño noo Ndios kuiya
x̄ina'á.

70 Saá yóo ña k̄indoo Ndios
xí'in nax̄ij̄i síkuá yó
naIsrael, chi Ndios
t̄axi ra t̄o'on ra nda'a
naprofeta ña n̄ika'an
ndoso na kuiya x̄ina'á,
káchí na saá:

71 Ndios sak̄aku ra m̄ji yó
noo na s̄a ini x̄ini yó,
ta sak̄aku ra m̄ji yó
noo ndi'i n̄ivi na on
x̄ijn̄i koni yó.

72 X̄ina'á kundá'ví ini Ndios
x̄ini ra nax̄ij̄i síkuá yó,
ta kasa ndivi ra t̄o'on ra
ña ch̄indú'u ra ke'é ra
xí'in na.

73 N̄ika'an Ndios xí'in x̄ij̄i
síkuá yó t̄aAbraham

74 ña ndixa sak̄aku ra m̄ji
yó noo n̄ivi na s̄a ini
x̄ini yó,

ñakán on kuyi'ví yó kasa
chiño yó noo Ndios.

75 Ta kuu yó n̄ivi na ndakú
ini, na nataxi xí'in m̄ji
noo Ndios, saá kasa
ndivi yó chiño noo ra
ndi'i saá k̄iví ña ku-
tak̄u yó,

káchí t̄aZacarías.

76 Ta saá n̄ika'an ra xí'in
tikuá'á lo'o sa'ya ra, káchí ra
saá:

Yó'ó, t̄alo'o, k̄iví kuká'no ún,
ta kuu ún t̄aprofeta

tā kā'ān ndoso tō'on
Ndios.

Ndasa vā'a ún yichī xā'a ña
kivi kixaa Taa tāKá'no
noo yó, taa tā vaxi
ñoyívi yó'o, ta yó'ó
kuu tā kō'on si'na noo
ra.

77 Ta saná'a ún nivi ndasaá
koo ña sakaku Ndios
nivi na ndikōn ñá'á,
chi kasa ká'no ini ra xā'a
kuachi na.

78 Sandoo ra ndi'i kuachi yó
chi Ndios kúu ra tā
ká'no ní ini.

Ñakán ti'ví ra ñii taa tā yóo
ñoyívi ñino, ta ndatán
yóo ño'ó ña yé'e, saá
yóo taa tā ti'ví ra.

Kivi kixaa ra ñoyívi yó'o,
ta ndatán yóo ñii kivi
xáá, saá koo ña.

79 Saá chi ke'é ra ña naye'e
ño'ó noo nivi na xika
yichī naa noo yóo ña
on vá'a,

ta saá kuchiño naki'in na
kō'on na yichī vā'a,
ta kunakaa ñava'a ini
na,

káchí tāZacarías xí'in
tikua'á lo'o sá'ya ra.

80 Ta saá talo'o tāJuan
yó'o xā'no ra, ta nduu ra
ñii taká'no xí'in ndee Níma
Ndios. Ta kee ra kua'an ra,
ta táku ra yukū yichī tãnda
ñitõnda kivi kixá'á ra ká'an
ndoso ra tō'on Ndios noo
naño mji ra naIsrael.

2

Ñayó'o ká'an xā'a ña
kaku Jesucristo
(Mt. 1:18-25)

1 Kujiya saá xā'nda chiño
tarey Augusto ña ndakoo ñii
censo ndi'i nivi.

2 Censo yó'o kúu ñanqó
ndakoo kujiya xā'nda chiño
tagobernador Cirenio noo na
táku ñoo estado Siria.

3 Ta saá ndi'i nivi nixa'an
na ñoo noo xitaku xii síkuá
na, ta náka'yi kivi na.

4 Ñakán kía kee tāJosé ñoo
ra Nazaret ña ndá'vi ndaa
estado Galilea, ta kuā'an ra
ñoo Belén ña ndá'vi ndaa
estado Judea, chi tāJosé kúu
ra sá'ya ñani síkuá tarey
David, taa tā xitaku ñoo
Belén kujiya xina'á.

5 Ta kee tāJosé kuā'an
ra, ta kuā'an ñáMaría xí'in
ra naka'yi kivi na, chi xa
kindoo tāJosé tonda'a ra
xí'in ñá, ta ñáyó'o xa ñó'o
sá'ya ñá.

6 Ta nixa'a na ñoo Belén, ta
ñitõnda kivi kaku sá'ya ñá.

7 Ta saá kaku ñii taa lo'o,
sá'ya noo ñá kúu ra, ta
chisúku ndaa ñá ra xí'in
tikoto, ta chindú'u ñá ra ini
yiton noo xixa'an kitj, chi on
vása ní-naní'i na ve'e noo
kindoo na, saá chi xa chutú
ndi'i ve'e noo kisin nivi na
xika yichī.

*Naángel na kixi noo
Ndios nika'an na xí'in nivi
na ndaa ndikachi*

8 Tá ñoo kaku sá'ya
ñáMaría, ta yukū yatin
ñoo Belén, ndóo na ndaa
ndikachi.

9 Ta saá keta ñii ñaángel
ña kixi noo Ndios, ta livi ní,
ta ká'no ní náye'e ño'ó ña
kee noo Ndios, ta náye'e ña

noḡ ndóo na ndáa ndikachi, ta n̄iyi'ví ní ndi'i na.

¹⁰ Ta n̄ika'an ñaáγγελ xí'in na, káchí ña saá:

—On kuyi'ví ndó, chi vaḡi j̄ ndato'on j̄ ñava'a xí'in ndó, ta on s̄iví ndasaá ñii ñava'a xa'a ndó'ó kúu ña ká'an j̄, ta vitin ká'an j̄ ñava'a xa'a ndi'i n̄ivi, xa'a ña kusij̄ ní ini na xí'in ndó.

¹¹ Kivi vitin kaḡu ñii taḡo'o ñoo taḡey David, ta taḡo'o yó'o kúu Taḡa ta Saḡaku ndó'ó. Ta Cristo Taḡa ta Ká'no noḡ yó kúu ra.*

¹² Ta ñayó'o koto ndó ña kundaa ini ndó ndí to'on ña ká'an j̄ kúu ñandaa, chi naní'i ndó taḡo'o n̄isúku ra tikoto, ta nákaa ra ini yiton noḡ xixa'an kit̄j̄ —káchí ñaáγγελ xí'in na ndáa ndikachi.

¹³ Ta xandikon k̄ixaḡ kua'a ní ka naáγγελ, ta naḡutá'an na xí'in ñaáγγελ yó'o. Ta k̄ixá'á na kasa ká'no na Ndios, káchí na saá:

¹⁴ ¡Ná kanóo s̄ikón ñato'ó Ndios, ta yóo ñoyívi n̄ino!

Ná koo va'a ini n̄ivi ñoyívi yó'o, na kúu n̄ivi na kúsij̄ ini Ndios x̄ini ra, káchí naáγγελ.

¹⁵ Tá ndi'i ñayó'o, ta saá ndi'i naáγγελ kuano'o na ñoyívi n̄ino. Ta na ndáa ndikachi n̄ika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Vitin ko'on yó ñoo Belén koto yó yu kúu ña yóo xa'a ña n̄ika'an ñaáγγελ ña ti'ví Ndios k̄ixi noḡ yó —káchí na.

¹⁶ Ta saá kama kee na kua'an na nandukú na tikuá'á lo'o, ta n̄ixaḡ na naní'i na ta José xí'in ña María xí'in tikuá'á lo'o, nákaa ra ini yiton noḡ xixa'an kit̄j̄.

¹⁷ Tá x̄ini na tikuá'á lo'o, ta ndato'on na ndi'i ña n̄ika'an ñaáγγελ xa'a ra.

¹⁸ Ta ndi'i n̄ivi na x̄ini so'o to'on ña ndato'on na ndáa ndikachi, naḡa'nda ní ini nayó'o.

¹⁹ Tá ña María ch̄ikaḡ va'a ña to'on yó'o n̄ima ña, ta naḡani ní s̄inj̄ ña xa'a ña.

²⁰ Ta saá ndi'i na ndáa ndikachi, kuano'o na, ta k̄isa ká'no na ta k̄isa to'ó na Ndios, chi kúsij̄ ní ini na xa'a ndi'i ña x̄ini na xí'in ndi'i ña x̄inj̄ so'o na. Ñii k̄i'va ndatán yóo ña n̄ika'an ñaáγγελ xí'in na, saá yóo ña.

Ta José xí'in ña María kua'an na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ña taxi na tikuá'á lo'o Jesús nda'a Ndios

²¹ Tá n̄itondaa kivi onḡ kaḡu tikuá'á lo'o, ta k̄isa ndivi na costumbre naní circuncisión xí'in ra, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñii s̄inj̄ ñateḡe ra, ta saḡunaní na ra Jesús, chi saá n̄ika'an ñaáγγελ xí'in ña María kivi ta'an ka kee sa'ya ña.

²² Ta n̄itondaa kivi kasa ndivi ta José xí'in ña María ña ká'an ndayí Ndios ña n̄itaa ta Moisés. Ndayí yó'o káchí ña yuk̄ia ke'é ña'a xa'a ña kaḡu sa'ya ña, ta kukomí ña yich̄i k̄i'vi tuku ña ve'e

* 2:11 To'on "Cristo" kóni káchí ña: Taḡa ta ti'ví Ndios ña saḡaku ra n̄ivi.

ñò'o. Ta saá taJosé xí'in ñáMaría kee na kuá'an na xí'in tikuá'á lo'o Jesús, chi kóni na taxi na ra nda'a Ndios ve'e ñò'o ká'no ñoo Jerusalén.

²³ Saá chi ndayí Ndios ña n̄taa taMoisés xina'á káchí ña si'a: "Ndi'i taváli tanōó sa'ya n̄vi, xini ñó'ó taxi na ra nda'a Ndios", káchí ndayí.

²⁴ Ñakán kía kuá'an na ve'e ñò'o ká'no ña sokō na kit̄i v́alí nōō Ndios, chi yóo inkā ndayí Ndios ña káchí saá: "N̄vi nandá'v́i xini ñó'ó sokō na ovi t̄indúlú án ovi t̄is̄ata nōō Ndios xa'a ña kaku sa'ya na", káchí ndayí Ndios ña n̄taa taMoisés kujya xina'á.

²⁵ Ta ñoo Jerusalén, yóo ñii ta n̄aní ra Simeón, ta tandaa kuu ra, ta kisa to'ó ní ra Ndios, ta yóo Níma Ndios xí'in ra. Ta taSimeón yó'o ndáti ra ta ta ti'ví Ndios sakaku n̄vi naIsrael.

²⁶ Ta Níma Ndios xa n̄ka'an ña xí'in taSimeón yó'o:

—On kivi yach̄i ún, si'na koni ún Cristo, ta ta ti'ví Ndios —káchí Níma Ndios xí'in ra.

²⁷ Ta n̄ixa taJosé xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús ve'e ñò'o ká'no ña kasa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios. Ta m̄i kivi yó'o, Níma Ndios xa n̄ka'an ña xí'in taSimeón ña ko'on ra ve'e ñò'o yó'o.

²⁸ Ta saá taSimeón nakutá'an ra xí'in na, ta t̄iin ra x̄inomi ndaa ra tikuá'á

lo'o Jesús, ta k̄ixá'á ra kisa ká'no ra Ndios, káchí ra saá: ²⁹ Tata, yó'ó kuu taKá'no nōō ndi'i ña yóo.

Ta vitin va'a taxi ún ña kivi chi xa yóo va'a ini vitin,

chi xa kisa ndivi ún ña n̄ka'an ún xí'in i.

³⁰ Xa xini tikuá'á lo'o yó'o, ta ta ti'ví ún sakaku n̄vi ñoyivi yó'o.

³¹ Nōō ndi'i n̄vi kisa ndivi ún ñava'a.

³² Ndatán yóo ño'ō ña yé'e saá yóo tikuá'á lo'o yó'o, chi saná'a ra yich̄i ún nōō n̄vi na on vása kuu naIsrael.

Ta xa'a tayó'o, kanóo síkón ñato'ó naIsrael na kuu na ndikōn yó'o,

káchí taSimeón xí'in Ndios.

³³ Ta taJosé xí'in ñáMaría n̄ka'nda ini na ndóo na, ña xini so'o na ña n̄ka'an taSimeón xa'a tikuá'á lo'o Jesús.

³⁴ Ta saá taSimeón n̄ka'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ná chindee k̄a ra ndó'ó —káchí ra xí'in na.

Ta n̄ka'an k̄a ra xí'in ñáMaría, si'í tikuá'á lo'o Jesús, káchí ra saá:

—Ndios ch̄itóni ra sa'ya ún yó'o kuu ra ta ta sakaku kuá'a ní naIsrael. Ta saá ni, sava naIsrael on kua'a na naki'in va'a na ra, ta nayó'o ndi'i xa'a na. Sa'ya ún yó'o saná'a ra n̄vi xa'a Ndios, ta kuá'a ní n̄vi on kandixa na ra.

³⁵ Ña ké'é n̄vi yó'o kuu ña saná'a yukia x̄ani s̄ini na. Ta saá, nana, t̄onaa

ñii kivi tã'vi níma ún; ndatán xa'nda ña xí'in espada, saá kundo'o níma ún, chi kuchuchú ini ún xa'a sa'ya ún —káchí tãSimeón xí'in ñáMaría.

³⁶ Ta ini ve'e ño'o ká'no yó'o yóo ñii ñáprofeta, naní ñá Ana. Ñii sa'ya tãFanuel kúu ñá, ta xij síkuá ñá xikuu tãAser, ta ñáxikuá'a ní kúu ñá. Kivi xikuu ñá ñálo'o, nĩtonda'a ñá, ta nixiyo ñá xí'in yij ñá uxã kuyã, ta saá nixi'j ra.

³⁷ Ta ñáAna kindoo kuãan ñá, ta nixino ñá komi siko komi kuyã. Ta ndivi ñoo yóo ñá, kisa ká'no ñá Ndios, ta ndã ñii kivi on vása keta ñá ve'e ño'o. Yóo kivi on vása xixi ñá chi yóo so'on ñá, ká'an ñá xí'in Ndios.

³⁸ Ta kixaa ñáAna noo yóo ñáMaría xí'in tãJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús, ta nika'an ñá xí'in Ndios:

—Tata Ndios, táxa'vi ún, chi tã'vi ún tikuá'á lo'o yó'o kixaa ra ñoyivi yó'o —káchí ñá.

Ta nika'an ñá xa'a tãJesús xí'in ndi'i nivi na kúu na ndáti ndí Ndios sakaku ra nañoo Jerusalén.

ÑáMaría, tãJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús kuano'o na ñoo Nazaret

³⁹ Kivi ndi'i kisa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios ña nĩtaa tãMoisés xina'á, ta saá tãJosé xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús nãki'in na

kuano'o na ñoo Nazaret estado Galilea.

⁴⁰ Ta ñoo yó'o xa'no tãlo'o Jesús, ta ñii ñii kuyã nduu ndeé ka ra. Ta nduu ra tã ndíchí ní sijní, ta Ndios kúsij ní ini ra xini ña'á ra.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nĩndoo tãlo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

⁴¹ Ndi'i saá kuyã tãJosé xí'in ñáMaría xa'an na viko Pascua† ñoo Jerusalén.

⁴² Kivi nixino tãJesús uxu ovi kuyã, ta kee ra kuãan ra xí'in na viko yó'o, chi saá nixiyo costumbre na.

⁴³ Ta kivi ndi'i viko, ta nãki'in na kuano'o na, ta nĩndoo tãJesús ñoo Jerusalén, ta on vása ní-xinj tãJosé ni ñáMaría ña nĩndoo ra.

⁴⁴ Xáni ini na án vaxi tãJesús xí'in inkã nave'e na án vaxi ra xí'in inkã natá'an na, ká'an na. Saá kúu, ta xa nija'a ñii kivi xika na kuãan na yichí, ta saá kixá'á na nándukú na ra xí'in ñii ñii nave'e na, xí'in ñii ñii natá'an na.

⁴⁵ Ta on koó ra, ni-naní'i na. Ta saá ñáMaría xí'in tãJosé ndikó na kuãan na ñoo Jerusalén nandukú na ra.

⁴⁶ Tãnda kivi unj naní'i na tãJesús ve'e ño'o ká'no, yóo ra mã'ño namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña nĩtaa tãMoisés xina'á. Xinj so'o tãlo'o Jesús ña ká'an namaestro yó'o, ta ndákã to'on ra na.

† 2:41 Pascua najudío kána ña uxã kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaku ra naxij síkuá na noo nañoo Egipto kuyã xina'á.

47 Ta ndi'i nayó'o naka'nda ini na xini so'o na ña ká'an ta Jesús chi va'a ní siji ra, ta ndíchi ní to'on ndakuijn ra.

48 Ta kixaa ta José xí'in ña María, xini na talo'o Jesús, ta naka'nda ini na xito na, ta nika'an si'í ra xí'in ra:

—Talo'o, ¿ndachun ke'é ún saá xí'in ndi? Yivá ún xí'in yí'i, nandukú ndi yó'ó, ta ndí'i ní ini ndi xa'a ún.

49 Ta saá ndakuijn ta Jesús:

—¿Ndachun nandukú ndó yí'i? ¿An on vása xini ndó ndí chiño Yivá i xini ñó'ó kasa ndivi i? —káchí ra.

50 Ta on vása ní-kundaa ini na yukia kóni kachí to'on ña nika'an ra xí'in na.

51 Ta saá kee ta Jesús ñoo Jerusalén xí'in ta José xí'in ña María, ta kuano'o na ñoo Nazaret. Ta naxaa na kán, ta ndi'i saá kivi chikaa so'o ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña ká'an yivá ra xí'in si'í ra. Ta si'í ra, nima mii ña chikaa va'a ña ndi'i ña ndó'o ña xí'in ta Jesús.

52 Ta xa'no ta Jesús, ta nduu ká'no ka ra, ta kuu ndíchi ka siji ra. Ta Ndios xí'in nivi kúsi i ní ini na xini na ra.

3

Ta Juan, ta sa sákuchu nivi, ká'an ndoso ra noo nivi xa'a yichi Ndios

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

1 Kuiya xa'on xá'nda chiño tarey Tiberio noo ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma, tagobernador Poncio Pilato

xá'nda chiño ra noo ñaño estado Judea, tarey Herodes xá'nda chiño ra noo ñaño estado Galilea, tarey Felipe, ta kuu ñani ta Herodes yó'o, xá'nda chiño ra noo ñaño estado Iturea xí'in Traconite, ta tarey Lisaniás xá'nda chiño ra noo ñaño Abilinia.

2 Ta tasutu Anás xí'in tasutu Caifás kuu taná'no noo ndi'i nasutu ñoo Israel. Ta mii kuiya yó'o Ndios nika'an ra xí'in ta Juan, ta yoo yuku yichí, ta kuu sa'ya ta Zacarías.

3 Ta kee ta Juan ku'a'an ra ndi'i saá xiiña yatin yuta Jordán. Ta nika'an ndoso ra to'on Ndios xí'in nivi, kachí ra saá:

—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ndó, ta saá na'a ndó kuchu ndó —káchí ra, ká'an ra xí'in nivi.

4 Ta xa'a ta Juan yó'o nitaa taprofeta Isaías xina'á, kachí ra saá:

Noo yoo yuku yichí ka'an ndoso ra, kachí ra saá:

“Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mii ta ká'no noo yó.

Kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó,

ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra”, kachí ta ta koo yuku yichí.

5 “Saá chi vaxi kivi tá ndi'i noo kóno nduu ndaa ña,

ta ndi'i yuku nduu ña yoso. Ndi'i yichi yakua nduu ndakú ña,

ta ndi'i yichij yuu ní, ndundii ña, ta nduva'a ña.

6 Ta ndi'i nivi ñoyivi yó'o koni na yu kúu ta ti'ví Ndios ña sakaku ra na",

káchí to'on Ndios ña nítáa taIsaías xina'á.

7 Ta kuá'a ní nivi nixaa na noo yóo taJuan, chi kóni na sakuchu ra na, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—iNdó'ó, sa'ya koq xati kúu ndó! ¿Yu kúu na nika'an xí'in ndó kuchu ndó, ta saá sakaku xí'in mji ndó ña on saxo'vi Ndios ndó'ó kivi ña vaxi?

8 Tá ndixa nandikó ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichij Ndios, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a ndatán kóni Ndios. Saá chi on vá'a kani sijn ndó ndí xa'a ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá taAbraham, Ndios sakaku ra ndó'ó. Ta ká'an i xí'in ndó, Ndios kúchiño ra ndasa ra yuu yó'o nivi na nduu sa'ya ñani síkuá taAbraham.

9 Ta nivi na on vása kisa ndivi ña kóni Ndios, ndatán yóo yiton tón koon kuj'i on vá'a nda'a, saá yóo na noo Ndios. Ta Ndios xa yóo ti'va ra xí'in yáchá sijn ña ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása koon kuj'i va'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó kókó nó noo xixi ño'o —káchí taJuan, ká'an ra xí'in na.

10 Ta saá njindaká to'on na taJuan:

—¿Yukía va'a xini ñó'ó ke'é ndi ña on xo'vi ndi saá? —káchí na.

11 Ta ndakuijn taJuan, nika'an ra:

—Tá yóo ñii ta, ta kómí ra ovi tikoto, ta xini ñó'ó taxi ra ñii tikoto nda'a ta on koq nda ñii tikoto kómí. Tá yóo ña xixi ñii ta, ta xini ñó'ó taxi ra ña kuxu ta on koq ñaxixi —káchí taJuan xí'in na.

12 Ta sava nivi na káya s'i'un noo nagobierno ñoo Roma kixaa na noo taJuan chi kóni na sakuchu ra na, ta nika'an na xí'in ra:

—Maestro, ¿yukía va'a xini ñó'ó kasa ndivi ndi?

13 Ta ndakuijn ra:

—On sandá'vi ndó nivi, ta kuiti naki'in ndó s'i'un ña káchí nagobierno xí'in ndó.

14 Ta sava natropa kixaa na njindaká to'on na ra:

—Ta mji ndi, ¿yukía va'a xini ñó'ó kasa ndivi ndi?

Ta ndakuijn taJuan, nika'an ra xí'in na:

—On kasa ku'ná ndó s'i'un inká nivi, ta on ka'an ndó ñavatá xa'a na. On ka'an kuáchí ndó xa'a ya'vi ndó, ta kusij ní ini ndó xí'in ña chá'vi na ndó'ó xa'a chiño ké'é ndó —káchí taJuan xí'in na.

15 Ta kuá'a ní nivi ndati na ña kixaa Cristo, ta ta ti'ví Ndios ña sakaku ra na, ta xani ini na saá: "¿An on sivi mji taJuan kúu ra?"

16 Ta taJuan nika'an ra xí'in na:

—Yi'i sákuchu i ndó'ó xí'in takuii, ta sata yi'i vaxi ñii ta ta ndeé ka noo yi'i. Ta yi'i kúu ta kisa chiño kuiti noo ra. Ta ta ndeé ka noo vaxi sataj, ta sakuchu ra ndó'ó

xí'in m̄ji Ním̄ Ndios, ña yóo ndatán yóo ño'ò xixi.

17 Xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi ñivi, ta ke'é ra xí'in ñivi ndatán ké'é ñivi xí'in ndik̄in trigo ña xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra ñivi na va'a noo na on vá'a. Ta taxi va'a ra ñivi na va'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra ñivi na on vá'a noo xixi ño'ò, ta nda ñii kivi on nda'va ño'ò yó'o.

18 Ta xí'in ku'a ní to'on ndichí, ndato'on taJuan xí'in ñivi ña nandikó ini na, ta saá tuku ñika'an ndoso ra to'on va'a xa'a Ndios xí'in na.

19 Ta xa'a tarey Herodes, ñika'an taJuan, káchí ra saá: "On vá'a ke'é tarey Herodes, chi tonda'a ra xí'in ñásí'í ñani m̄ji ra taFelipe", káchí ra, ñika'an ra noo ñivi. Ta taJuan ñika'an ka ra xa'a ku'a ní ink̄a ña on vá'a ke'é taHerodes yó'o.

20 Ta xí'in ndi'i ña on vá'a yó'o, taHerodes ke'é ka ra ink̄a ña on vá'a ní ka ña chika'a ra taJuan ini ve'e ka.

Ñayó'o ká'an xa'a taJuan kivi sakuchu ra taJesús

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

21 Ta kivi ta'an kunaka'a taJuan ini ve'e ka, ta sakuchu ra ku'a ní ñivi. Ta saá sakuchu ra taJesús. Ta ká'an ka taJesús xí'in Ndios, ta ñixona ñoyívi ñino noo ra,

22 ta vaxi noo Ním̄ Ndios. Ndatán ná'a tísata vaxi noo rí, saá kixi noo ña, ta xikanoo ña noo ñíndichi taJesús. Ta ñivi na ndoo yu'u yuta xini so'o na to'on

Ndios ñika'an ra nda ñoyívi ñino, káchí ra si'a:

—Yó'ó kúu Sa'ya j, ta kí'vi ní ini j xini j, ta kúsi j ní ini j xini j yó'ó —káchí Ndios.

To'on yó'o ká'an yu kúu naxii síkuá taJesús

(Mt. 1:1-17)

23 Tá ñixino taJesús oko uxu kujya, ta kixá'a ra sáná'a ra ñivi. Xani ini ñivi ndi sa'ya taJosé kúu ra. Ta taJosé kúu sa'ya taElí.

24 Ta taElí kúu sa'ya taMatat, ta taMatat kúu sa'ya taLeví, ta taLeví kúu sa'ya taMelqui, ta taMelqui kúu sa'ya taJana, taJana kúu sa'ya taJosé.

25 TaJosé kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taAmós, taAmós kúu sa'ya taNahum, taNahum kúu sa'ya taEslí, taEslí kúu sa'ya taNagai.

26 TaNagai kúu sa'ya taMaat, taMaat kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taSemei, taSemei kúu sa'ya taJosé, taJosé kúu sa'ya taJudá.

27 TaJudá kúu sa'ya taJoana, taJoana kúu sa'ya taResa, taResa kúu sa'ya taZorobabel, taZorobabel kúu sa'ya taSalatiel, taSalatiel kúu sa'ya taNeri.

28 TaNeri kúu sa'ya taMelqui, taMelqui kúu sa'ya taAdi, taAdi kúu sa'ya taCosam, taCosam kúu sa'ya taElmodam, taElmodam kúu sa'ya taEr.

29 TaEr kúu sa'ya taJosué, taJosué kúu sa'ya taEliezer, taEliezer kúu sa'ya taJorim,

t̄aJorim kúu s̄a'ya t̄aMatat,
t̄aMatat kúu s̄a'ya t̄aLeví.

³⁰ T̄aLeví kúu s̄a'ya
t̄aSimeón, t̄aSimeón kúu
s̄a'ya t̄aJudá, t̄aJudá kúu
s̄a'ya t̄aJosé, t̄aJosé kúu s̄a'ya
t̄aJonán, t̄aJonán kúu s̄a'ya
t̄aEliaquim.

³¹ T̄aEliaquim kúu s̄a'ya
t̄aMelea, t̄aMelea kúu s̄a'ya
t̄aMainán, t̄aMainán kúu
s̄a'ya t̄aMatata, t̄aMatata
kúu s̄a'ya t̄aNatán.

³² T̄aNatán kúu s̄a'ya
t̄aDavid, t̄aDavid kúu s̄a'ya
t̄aIsaí, t̄aIsaí kúu s̄a'ya
t̄aObed, t̄aObed kúu s̄a'ya
t̄aBooz, t̄aBooz kúu s̄a'ya
t̄aSalmón, t̄aSalmón kúu
s̄a'ya t̄aNaasón.

³³ T̄aNaasón kúu s̄a'ya
t̄aAminadab, t̄aAminadab
kúu s̄a'ya t̄aAram, t̄aAram
kúu s̄a'ya t̄aEsrom, t̄aEsrom
kúu s̄a'ya t̄aFares, t̄aFares
kúu s̄a'ya t̄aJudá.

³⁴ T̄aJudá kúu s̄a'ya
t̄aJacob, t̄aJacob kúu s̄a'ya
t̄aIsaac, t̄aIsaac kúu s̄a'ya
t̄aAbraham, t̄aAbraham kúu
s̄a'ya t̄aTaré, t̄aTaré kúu
s̄a'ya t̄aNacor.

³⁵ T̄aNacor kúu s̄a'ya
t̄aSerug, t̄aSerug kúu s̄a'ya
t̄aRagau, t̄aRagau kúu s̄a'ya
t̄aPeleg, t̄aPeleg kúu s̄a'ya
t̄aHeber, t̄aHeber kúu s̄a'ya
t̄aSala.

³⁶ T̄aSala kúu s̄a'ya
t̄aCainán, t̄aCainán kúu
s̄a'ya t̄aArfaxad, t̄aArfaxad
kúu s̄a'ya t̄aSem, t̄aSem kúu
s̄a'ya t̄aNoé, t̄aNoé kúu s̄a'ya
t̄aLamec.

³⁷ T̄aLamec kúu s̄a'ya
t̄aMatusalén, t̄aMatusalén

kúu s̄a'ya t̄aEnoc, t̄aEnoc
kúu s̄a'ya t̄aJared, t̄aJared
kúu s̄a'ya t̄aMahalaleel,
t̄aMahalaleel kúu s̄a'ya
t̄aCainán.

³⁸ T̄aCainán kúu s̄a'ya
t̄aEnós, t̄aEnós kúu s̄a'ya
t̄aSet, t̄aSet kúu s̄a'ya
t̄aAdán, t̄aAdán kúu s̄a'ya
Ndios.

4

*Ñayó'o ká'an x̄a'a t̄aJesús
kivi ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no
x̄ito ndoso ña ra*

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

¹ Ta ním̄a t̄aJesús ch̄utú ní
ña x̄i'in ndeḗ Ním̄a Ndios,
ta k̄ee ra ȳuta Jordán, ta
Ním̄a Ndios ñik̄a'an ña x̄i'in
ra k̄o'on ra ñoḡ yóo yuku
ȳichí.

² Ta ovi s̄ik̄o kivi yóo
t̄aJesús yuku ȳichí, ta
ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no x̄ito
ndoso ña ra, chi kóni ña
sandá'ví ña ra. Ta nd̄a lo'o
on vása ní-xixi t̄aJesús, chi
ñix̄iyo so'on ra ovi s̄ik̄o kivi,
ta saá x̄i'í ní ra soḡo.

³ Ta k̄ix̄aa ñaním̄a ndiv̄a'a
ká'no ñoḡ ra ña koto ndoso
ña ra, ta ñik̄a'an ña x̄i'in ra,
káchí ña saá:

—Tá ndixa S̄a'ya Ndios
kúu ún, ta va'a ka'nda
chiño ún ñoḡ ȳu ña ndóo
yó'o ná nduu ña s̄it̄a va'a
—káchí ña x̄i'in t̄aJesús.

⁴ Ta nd̄akuijn t̄aJesús,
káchí ra saá x̄i'in ñaním̄a
ndiv̄a'a:

—To'on Ndios káchí ña
saá: “On s̄ivi nina ña x̄ixi
ñivi kúu ña x̄ini ñó'ó kutaku
na. Ta x̄ini ñó'ó kandixa va'a

na to'on Ndios, ta saá kuktakú na", káchí to'on Ndios —káchí tajesús xí'in ñanímá ndivá'a.

⁵ Ta saá ñanímá ndivá'a ká'no ñiká'an ña xí'in tajesús ko'on ra xí'in ña, ta ndaa na ñii yukú síkón ní, ta ñandivá'a saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yoo ñoyívi yó'o,

⁶ ta ñiká'an ñanímá ndivá'a xí'in tajesús, káchí ña saá:

—Taxií ndayí nda'a ún kuu ún taká'no noo ndi'i ñoyívi yó'o, ta taxií ndi'i ñakuiká xí'in ndi'i ñava'a nda'a ún. Saá chi ña'a mjií kúu ndi'i ña, ta yoo yichíí taxií ña nda'a ñivi na káchí ini mjií xínií.

⁷ Tá kuxítí ún nooí, ta kasa to'ó ún yií, ta taxií ndi'i ña kómíí nda'a ún —káchí ñanímá ndivá'a xí'in tajesús.

⁸ Ta tajesús ndakuiin ra, ñiká'an ra xí'in ña:

—iKuta'a ún nooí, yó'ó, ñanímá ndivá'a ká'no Satanás! Chi káchí to'on Ndios saá: "Ndaaá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa ndivi yó chiño ra, ta on kasa to'ó yó, ni on kasa ndivi yó chiño inká na", káchí to'on Ndios —saá ñiká'an tajesús xí'in ñanímá ndivá'a.

⁹ Ta saá ñanímá ndivá'a ká'no ñiká'an ña xí'in tajesús ko'on ra xí'in ña, ta ñixaa na yíta na sijní torre ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta ñiká'an ñanímá ndivá'a xí'in ra:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mjií ún nda ñino,

¹⁰ chi saá káchí to'on Ndios:

Ndios ti'ví ra ángel ña chin-deé na yó'ó ta kundaa va'a na yó'ó.

¹¹ Ta naángel natiin na yó'ó kanoo ún noo nda'ana,

ko'to nakava ún noo yuu, ta takué'e ún,

káchí to'on Ndios —káchí ñanímá ndivá'a xí'in tajesús.

¹² Ta ndakuiin tajesús:

—Saá tuku káchí to'on Ndios: "On vá'a koto ndoso yó Ndios" —káchí tajesús.

¹³ Ta ndi'i xito ndoso ñanímá ndivá'a tajesús, ta kee ña kuá'an ña, ta ndati ña inká kivi ña ndikó ña koto ndoso ña ra.

Tajesús kixá'a ra kisa ndivi ra chiño Ndios

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴ Ta saá ndikó tajesús kuá'an ra, ta ñaxaa ra estado Galilea, ta ndee Níma Ndios yoo ña xí'in ra. Ta ñixita ní'no to'on xa'a ra ñii ñii ñoo.

¹⁵ Ta tajesús saná'a ra ñivi na nákutá'an kuá'a ní ve'e ño'o sinagoga ña yoo estado Galilea yó'o. Ta ndi'i ñivi na xíni so'o ña ká'an ra, va'a ní ká'an na xa'a ra.

Tajesús ñaxaa ra ñoo Nazaret

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶ Ta tajesús ñaxaa ra ñoo Nazaret noo xa'no ra. Ta ndi'i saá kivi yii ña nákindée najudío xá'an ra ve'e ño'o sinagoga. Ta saá ñii kivi yii, ñakundichi ra ña ka'vi ra

tɔ'on Ndios ɲoɔ inkā ɲivi na ɲakutá'an ve'e ño'o yó'o.

17 Ta ɲaxi na nda'a ra tɔ'on Ndios ña ɲita a ɲapɔfeta Isaías xina'á. Ta ɲaJesús ɲandika ra ña, ta ɲan'i ra ɲoɔ ká'an ña saá:

18 Níma Ndios yoo ña xí'in i, ta ɲakaxin ña yi'i vaxi i ña ndatɔ'on i tɔ'on va'a xí'in nandá'ví.

Ti'ví ña yi'i ña sandúva'a i ɲivi na tá'vi níma.

Ta ti'ví ña yi'i vaxi i saña i na nó'ni ndaa xí'in kuachi na.

Ti'ví ña yi'i sanda'a i nduchu ɲoɔ nakuáá, ña va'a koto na,

ta sakaku i ɲivi na xó'vi ɲoɔ ña sáxo'vi ña'á.

19 Ta ti'ví ña yi'i vaxi i ka'an ndoso i xí'in ɲivi ndí vitin ɲitondaa kivi Ndios chindeé ra na,

káchí tɔ'on Ndios ña ɲita a ɲaIsaías ña ka'vi ɲaJesús.

20 Ta saá ɲakasi ɲaJesús tutu yó'o, ta ɲaxi ra nda'a ɲa ɲa xika chiño ɲoɔ ve'e ño'o sinagoga, ta xikoo ra, ta ndi'i ɲivi ndáti na, xíto na ɲoɔ ɲaJesús.

21 Ta kixá'á ɲaJesús ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Mii kivi vitin, Ndios xa kisa ndivi ra tɔ'on ra ña xini so'o ndó ka'vi i —káchí ɲaJesús xí'in na.

22 Ta ndi'i ɲivi va'a ní ká'an na xa'a ra. Ta ɲaka'nda ini na ndoo na, chi va'a ní ká'an ra. Ta ɲindaka tɔ'on tá'an na:

—¿An on sivi sa'ya ɲaJosé kuu tayó'o? ¡Ndachun va'a ní xini ra! —káchí na.

23 Ta saá ɲika'an ɲaJesús xí'in na:

—Kúnda a ini i ndí kóni ndó ka'an ndó xí'in i: “Ndotor, kasa ɲatan xí'in mii ún.” Saá chi xini so'o ndó xa'a ñava'a ke'é i ñoo Capernaum, ta vitin kóni ndó ña ñii ki'va saá ke'é i ñava'a ñoo i yó'o —káchí ra xí'in na.

24 Ta saá ɲika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, nda ñii ɲapɔfeta, on vása náki'in va'a na ra ñoo mii ra.

25 Naká'an ndó tɔ'on Ndios xa'a ɲapɔfeta Elías, ɲa ɲa ɲika'an ndoso tɔ'on Ndios xina'á. Kivi ɲixika ɲaElías ñoyivi yó'o, ta Ndios ke'é ra ña on vása ní-koon savi un i kuyi'a sava, ta ndi'i ɲivi ndee ní ɲixi'i na so'ko.

26 Tá mii saá ñoo Israel ɲixiyo ku'a ní náña'a nandá'ví, ná ɲixi'i yi. Ta saá ni, Ndios on vása ní-ti'ví ra ɲaElías ko'on ra nda ñii ve'e náña'a yó'o ná táku ñoo Israel ña nataxi ná ñaxíxi nda'a ra. Ta ñii ñoo xíká ɲaní Sarepta, ña nákaa ɲoɔ ño'o ɲaní Sidón, kuu ñoo ɲoɔ ti'ví Ndios ɲaElías ku'a'an ra koo ra ve'e ñii ña'a ndá'ví ña ɲixi'i yi.

27 Ta inkā kuyi'a xina'á ɲapɔfeta Eliseo ɲika'an ndoso ra tɔ'on Ndios xí'in ɲivi, ta ɲixiyo ku'a ní naIsrael na xindeé ní ndó'o kue'e tá'yí ɲaní ña lepra. Ta Ndios on vása ní-sanda'a ra nda ñii ɲivi naño Israel na xikomí kue'e lepra, ta Ndios sanda'a ra ñii laá ɲaNaamán, ɲa ɲaño Siria

x̄ikuu ra. Tayó'o ɔn sivi t̄aIsrael x̄ikuu ra, ta tayó'o kúu t̄a t̄a s̄anda'a Ndios —káchí t̄aJesús xí'in na.

28 Tá n̄ivi na ndóo ve'e ño'o sinagoga ñoo Nazaret x̄in̄i s̄o'o na t̄o'on ña n̄ika'̄an t̄aJesús, ta n̄isaa ní na x̄ini na ra.

29 Saá n̄akuita na, ta t̄ijn na ra, ta t̄ava na ra noo ñoo, ta kūa'̄an na xí'in ra ñii x̄ik̄i s̄ikón. Saá chí kóni na sakana na ra nd̄a n̄in̄o noo kónó.

30 Ta ɔn vása ní-kuchiño na sakana na ra, chí t̄aJesús n̄iya'a ra ma'ñó na, ta n̄aki'in ra kūa'̄an ra.

TaJesús n̄akutá'an ra xí'in ñii t̄a t̄a kómí n̄ima ndiva'a (Mr. 1:21-28)

31 Ta n̄ixaa t̄aJesús ñoo Capernaum estado Galilea, ta k̄indoo ra yó'o. Ta ndi'i saá k̄ivi ȳi ña nákindée najudío, kí'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta sáná'a ra n̄ivi.

32 Ta n̄aka'nda ini n̄ivi x̄in̄i s̄o'o na ña ká'̄an ra, chí sáná'a ra na nd̄atán sáná'a ñii t̄a t̄a kómí ndayí.

33 Ta ve'e ño'o sinagoga yó'o yóo ñii t̄a t̄a kómí n̄ima ndiva'a, ta ñii ndeé ní n̄ika'̄an ñandiva'a, káchí ña saá:

34 —Yó'ó kúu t̄aJesús tañoo Nazaret, ta, ¿nd̄achun s̄andi'i ún nd̄i'j? ¿Án xa k̄ixaa ún sandi'i ún xa'̄a nd̄i vitin? X̄in̄i va'a j̄ yu kúu ún, yó'ó kúu T̄aa t̄aȲij t̄a k̄ixi noo Ndios —káchí ña xí'in t̄aJesús.

35 Ta saá n̄ika'̄an t̄aJesús xí'in ñandiva'a, káchí ra saá:

—jKasi yu'u ún ta saña ún tayó'o!

Ta n̄ima ndiva'a sanakava ña t̄a ndeé ndó'o nd̄a noo ño'o, noo ndi'i n̄ivi. Ta saá saña ña ra, ta nd̄a lo'o ɔn vása ní-satakué'e ña ra.

36 Ta ndi'i n̄ivi na ndóo, n̄aka'nda ini na x̄ini na ñayó'o, ta n̄inda'ka t̄o'on xí'in tá'an m̄ji na:

—¿Yukia yó'o? jSaá chí kómí ra ndeé xí'in ndayí, ta xá'nda chíño ra noo n̄ima ndiva'a, ta kisa ndivi ña ña ká'̄an ra! —káchí na.

37 Ta kama ní n̄ixit̄a ní'nó t̄o'on xa'̄a t̄aJesús ndi'i ñoo ña ñó'o yatin.

Ñayó'o ká'̄an xa'̄a t̄aJesús k̄ivi s̄anda'a ra ña'̄a ñásiso t̄aSimón (Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

38 Ta k̄ee t̄aJesús ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta n̄aki'in ra kūa'̄an ra ve'e t̄aSimón* ta n̄ixaa ra ve'e tayó'o. Ta ña'̄a ñásiso t̄aSimón ndeé ní ndó'o ñá kué'e ka'ni. Ta n̄indukú na ñava'a noo t̄aJesús chindeé ra ñá.

39 Ta saá t̄aJesús n̄itondaa yatin ra noo kándú'u ñá, ta kixá'á ra xá'nda chíño ra noo kué'e ña saña ña ñáyó'o. Ta x̄and̄ikon saña kué'e xí'in ñá, ta nd̄uva'a ñá. Ta nd̄akoo ñá, ta kixá'á ñá kisa ndivi ñá ña kuxu na.

TaJesús s̄anda'a ra kūa'̄a ní na ndeé ndó'o (Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

* 4:38 Inka k̄ivi n̄ani t̄aSimón kúu Pedro.

40 Tá xikuaa n̄iketá ño'ó, ta kuá'a ní n̄ivi kuá'an na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o, ta n̄ixaa na noo taJesús. Ta taJesús n̄itondaa nda'a ra ñii ñii na, ta sandúv'a ra na.

41 Ta tava ra kuá'a ní níma ndiv'a xikomí sava na. Tá kee níma ndiv'a n̄ivi, ta xí'in to'on ndason n̄ika'an ña xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Yó'ó kúu Sa'ya Ndios —káchí ña.

Ta taJesús on vása ní-taxi ra ká'an ká ñaníma ndiv'a, chí xín̄i ña Cristo kúu ra.

*TaJesús ká'an ndoso ra to'on Ndios
kuá'a ní ñoo estado Galilea
(Mr. 1:35-39)*

42 Tá n̄it̄ivi inká k̄iv̄i, kee taJesús kuá'an ra ñii xiiña noo on koó n̄ivi. Ta kuá'a ní n̄ivi kee na kuá'an na nandukú na ra. Ta n̄ixaa na noo taJesús, ta on x̄in na taxi na kee ra ko'on ra inká ñoo.

43 Ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—Xín̄i ñó'ó ká'an ndoso j̄ to'on ñava'a xa'a yich̄i Ndios noo n̄ivi na inká ñoo, chí xa'a ñayó'o Ndios t̄i'ví ra ȳi'j̄ vax̄ij̄ ñoyívi yó'o —káchí ra xí'in na.

44 Ta saá taJesús kee ra kuá'an ra kuá'a ní ve'e ño'o sinagoga estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios noo n̄ivi.

5

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
k̄iv̄i kana ra nataa ña
kundikon na ra*

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

1 Ñii k̄iv̄i ñ̄indichi taJesús yu'u m̄ini ká'no naní Genesaret.* Ta kuá'a ní n̄ivi vax̄i ta'a na noo ra, chí kóni na kon̄i so'o na to'on Ndios.

2 Ta taJesús x̄ini ra ov̄i tón barco yíta nó yu'u m̄ini chí xa noo nataa na táva tiaká, ta k̄ixá'a na nákata na ñono na yu'u takuú.

3 Ta taJesús ndaa ra ñii tón barco, tón barco taSimón kúu nó. Saá ndukú taJesús ña sakuta'a lo'o ká ra nó ma'ño takuú. Ta x̄ikoo taJesús ini tón barco yó'o, ta k̄ixá'a ra sáná'a ra n̄ivi na yíta yu'u takuú.

4 Tá nd̄i'i n̄ika'an ra xí'in nayó'o, ta n̄ika'an ra xí'in taSimón:

—Vitin va'a sakuta'a ún tón barco noo kónó va'a takuú yó'o, ta sakana ni'ni ndó ñono ña ná kako'on tiaká —káchí taJesús xí'in ra.

5 Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Tata Maestro, xa n̄ikisa chiño nd̄i niño ñoo, ta nda ñii tiaká on vása ní-tava nd̄i. Ta vitin tuku sakana ni'ni nd̄i ñono, chí saá xa'nda chiño ún noo nd̄i.

6 Ta sakana ni'ni na ñono ini takuú, ta kuá'a ní tiaká n̄ikako'on. N̄ichútú ndaa rí ini ñono, t̄anda k̄ixá'a ña tá'nda ña xí'in ña veé ní tiaká.

* 5:1 Inká k̄iv̄i naní m̄ini Genesaret kúu m̄ini Galilea.

7 Ta xí'in nda'a na k̄ana na natá'an na, na ñó'o ini ink̄a tón barco, ña kixi na chindeé ña'á na. Ta saá k̄ixaa nayó'o, ta s̄akutú na ov̄i tón barco xí'in tiaká. Ta chútú ndaa tón barco, ta ña veé ní ndiso nó k̄ixá'á nó kūan ketá nó ini takuii.

8 Tá x̄ini taSimón ña chútú ndaa tón barco, ta x̄ikuxítí ra noq̄ taJesús, ta ñik̄a'an ra xí'in ra:

—Ȳi'j̄ kúu t̄aa t̄a kómí kūachi, ta yó'ó kúu t̄aȳi. Ñakán on vása kómíj̄ yich̄i kutá'anj̄ xí'in ún —káchí taSimón xí'in taJesús.

9 Chi taSimón yó'o xí'in natá'an ra, ñaka'nda ini na ta ñiyi'ví na ña x̄ito na chútú ndaa tón barco xí'in tiaká.

10 Ta ñii saá ñiyi'ví ov̄i sa'ya taZebedeo, ñani na Jacobo xí'in Juan, ta ñii káchí kisa chiño na xí'in taSimón, ta un̄i t̄aa yó'o kúu t̄a xí'in yiton tón barco. Ta ñik̄a'an taJesús xí'in taSimón:

—On kuyi'ví ún. Saá chi vitin kixá'á ún ink̄a chiño, ña kúu ña nakaya ún ñivi kundik̄on na yich̄i Ndios —káchí taJesús xí'in taSimón.

11 Ta saá ñatava na tón barco nda noq̄ yich̄i yu'u m̄j̄ni, ta sandakoo na ndi'i ña kómí na, ta x̄ikundik̄on na kūa'an na s̄at̄a taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii t̄aa t̄a ndeé ndó'o kue'e tá'yí

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

12 Ñii kivi yóo taJesús ñii ñoo, ta k̄ixaa ñii t̄aa ndeé ní

ndó'o ra kue'e tá'yí ña ñani lepra. Tá x̄ini ra taJesús, ta k̄ixaa ra noq̄ ra, ta x̄ikuxítí ra nda ch̄indú'u ra t̄a'ya ra noq̄ ño'o, ta x̄aku ndá'ví ra noq̄ taJesús, káchí ra saá:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún ȳi'j̄ noq̄ kue'e ña ndó'oj̄ —káchí ra xí'in taJesús.

13 Ta taJesús ch̄inoo ra nda'a ra soq̄o tayó'o, ta ñik̄a'an ra:

—Kónij̄ chindeéj̄ yó'ó. j̄Nda'a ún! —káchí ra xí'in ra.

Ta x̄andik̄on saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra.

14 Ta taJesús xa'nda chiño ra noq̄ ra, káchí ra saá:

—On ndato'on ún xí'in nda ñii ñivi. Ta vitin ko'on ún noq̄ tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaa ini ra xa ñinda'a ún. Ta kuni'ún ndi'i ñasoko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundaa ini ñivi xa ñinda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

15 Ta ñix̄ita ní'nó to'on xa'a ña ke'é taJesús, ta kūa'a ní ñivi kūa'an na nakutá'an na noq̄ taJesús ña konj̄ so'o na to'on ña ká'an ra, ta kóni na sanda'a ra na noq̄ ndi'i kue'e ndó'o na.

16 Ta kūa'a ní yich̄i taJesús xá'an ra ñii xiiña noq̄ on koq̄ ñivi, ña k̄a'an ra xí'in Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra t̄a on kivi kanda

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

17 Ñii kivi taJesús sáná'a ra ñivi, ta ndoo sava nafariseo

xí'in inká na sáná'a ndayí Ndios ña nítáa tá Moisés xina'á. Kixi sava nayó'o kuá'a ñoo estado Galilea, ta sava na kixi ñoo Jerusalén xí'in inká kuá'a ñoo estado Judea. Ta ndóo na xini sq'o na ña ká'an tá Jesús, ta ndee Ndios yóo xí'in ra ña sanda'a ra nivi.

¹⁸ Ta vaxi komi taa ñisokó na ñii xito noq kánóo ñii taa tá on kivi kanda, ta kixaa na ve'e noq yóo tá Jesús. Ndúkú na kivi na xí'in tá on kivi kanda ini ve'e yó'o, chi kóni na chindú'u na ra noq tá Jesús ña sanda'a ña'á ra.

¹⁹ Ta chutú ndaa nivi, ta ni-kuchiño kivi na xí'in xito noq kánóo tá on kivi kanda. Ta saá ndaa na sini ve'e, ndiso na xito noq kánóo ra, ta kindaa na sava chíyó ña nixona ñii yavi noq kuchiño sanoo na tayó'o noq tá Jesús.

²⁰ Tá tá Jesús xini ra komi taa yó'o kándixa na ndi kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta nika'an ra xí'in tá ndee ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa kisa ká'no ini j xa'a kuachi ún —káchí tá Jesús xí'in ra.

²¹ Ta nafariseo xí'in inká na sáná'a ndayí Ndios xini sq'o na ña nika'an tá Jesús, ta kixá'á na xani sini na saá: “¿Ndá ndayí kómí tayó'o ká'an ra saá? ¿Án xani ini ra mji ra kúu Ndios? Chi kúndaa ini yó ndi ñii laá Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi”, xani sini na.

²² Ta tá Jesús xini ra yukia xani sini nayó'o, ta nika'an

ra xí'in na:

—¿Ndachun xani sini ndó ña on vá'a yó'o?

²³ ¿Yukia yo'vi ka ka'an i xí'in tá on kivi kanda? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña nakundichi ra ta ko'on xá'á ra?

²⁴ Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'ó ndi yi'j kúu tá kómí ndayí Ndios ñoyivi yó'o ña nakata i kuachi nivi.

Ta saá nika'an ra xí'in tá ndee ndó'o yó'o:

—Nakundichi ún ta nakuiso ún xito ún, ta no'q ún vitin —káchí tá Jesús xí'in ra.

²⁵ Ta saá noq ndi'i nivi na yita yó'o, xandikon nakundichi tayó'o, ta nakusokó ra xito ra, ta naki'in ra yichi kuano'o ra ve'e ra. Ta kisa ká'no ní ra Ndios chi nda'a ra.

²⁶ Ndi'i nivi naka'nda ní ini na, ta kisa ká'no na Ndios. Ta kixá'á na yivi ní na, ká'an na:

—jNdachun ñava'a ní xini ndi kivi vitin! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a tá Jesús kivi kanda ra tá Leví ña kundikon ra sata ra (inká kivi nani tá Leví kúu Mateo) (Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ Ta saá tá Jesús kee ra kuá'an ra, ta xini ra ñii taa nani ra Leví, yóo ra kisa chiño ra noq káya ra si'un xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta nika'an tá Jesús xí'in tá Leví, káchí ra saá:

—Na'a kundikon ún sata i —káchí ra xí'in ra.

28 Ta taLeví sandakoo ra ndi'i ña kómí ra, ta ñakundichi ra, ta kuá'an ra saṭa taJesús.

29 Ta saá taLeví kisa ndivi ra ñii viko ká'no ve'e ra xa'a taJesús. Ta kuá'a ní na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in kuá'a ní inká na kánóo to'on ña on vá'a xa'a, ni xiyo na ve'e yó'o xíxi na xí'in taJesús.

30 Ta nafariseo xí'in na saná'a ndayí Ndios, xini na yu kúu ni vi ndóo xíxi xí'in taJesús. Ta saá nika'an na xí'in naxíka xí'in taJesús si'a:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi ndó xí'in ni vi na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in inká na kánóo to'on ña on vá'a xa'a? —káchí na.

31 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Ni vi na on vása ndeé ndó'o, on vása xini ñó'o nayó'o na kasa taṭan ña'a, ta ni vi na ndeé ndó'o kúu na xini ñó'o kutátan.

32 On si vi xa'a ni vi va'a kúu ña kixaaji ñoyívi yó'o. Ta xa'a ni vi na on vá'a kúu ña kixaaji, ta kanaji na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yóo so'on ni vi

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

33 Ta nika'an ni vi xí'in taJesús:

—Kuá'a ní yichi na ndikon saṭa taJuan yóo so'on na, ta ká'an na xí'in Ndios,

ta ñii ki'va saá yóo nafariseo. Ta naxíka xí'in mi'ún, ¿ndachun nda ñii ki vi on vása yóo so'on na? —káchí na.

34 Ta ndakuin taJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii ta tonda'a, ta ndi'i ni vi na yóo viko tonda'a yó'o xíxi na, ta on ki vi koo so'on na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in na.

35 Ta ki vi ña va xi, on koo ka ra xí'in na. Ta saá ki a koo so'on na.

36 Ta saá ndato'on taJesús ovi cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tikoto ña yatá, ta nda ñii ni vi on ka'nda na tikoto xaá ña sanda'a na noo tikoto yatá. Saá chi tikoto ña xaá ndi'i xa'a ña, ta ñii ñá'ño tikoto xaá on vása va'a kuna'a ña ña nakutá'an ña xí'in ña yatá.

37 Ta nduta vino xaá, ta nda ñii ni vi on vása taan na rá ini ñii yatá. Saá chi ta'nda ñii yó'o, ta kuita ndi'i tánduta vino, ta ndi'i xa'a ñii.

38 Xini ñó'o taan na tánduta vino xaá ini ñii xaá, ta saá kundeé rá koo rá, ta ñii xaá yó'o on ta'nda ña.

39 Ta ni vi na kusi ini xí'i tánduta vino yatá on xi in na ko'o na tánduta vino xaá, chi ká'an na: "Tánda vino yatá kúu tá va'a ka noo tánduta vino xaá", káchí na —káchí taJesús xí'in na.

6

TaJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra

xá'á kivi yii ña nákindée najudío

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

1 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra, kuá'an na yá'a na ma'ño noo yoo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'á na xá'nda na yoko ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo.

2 Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na:

—¿Ndachun yá'a ndoso ndó ndayí Ndios?, chi xa'nda ndó trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nítáa taMoisés xina'á —káchí nafariseo.

3 Ta ndakuin taJesús, nika'an ra saá xí'in na:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xa'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra kivi nixi'i na soko?

4 Saá chi kuyá xina'á niki'vi tarey David ini ve'e Ndios, ta xixi ra sítá va'a ñayii, vará on sivi tasutu xikuu ra. Ta taxí ra sítá va'a yó'o nda'a natá'an ra xixi na. Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu sítá va'a yii” —káchí taJesús xí'in na.

5 Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kómii ndayí ka'an i yukia va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

TaJesús sanda'a ra taa ta yichí nda'a

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

6 Ta inka kivi yii ña nákindée najudío, taJesús niki'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta kixá'á ra sáná'a ra nivi. Ta yoo ñii taa, ña yichí kuu nda'a kua'á ra, ta on vása kánda ña.

7 Ta ndoo sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, nándukú na ndasaá chikaa na kuachi sata taJesús. Ta xito naní na yukia ke'é taJesús, án sanda'a ra tayó'o, chi kivi yii ña nákindée na kuu ña.

8 Ta taJesús xini ra ña xani ini nayó'o, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Na'a kundichi ún ma'ño noo ndi'i nivi yó'o.

Ta saá nakundichi ra ta kixaa ra.

9 Ta taJesús ninda'ka to'on ra nivi:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios xa'a kivi yii ña nákindée yó? ¿An on vása ndixa káchí ña ke'é yó ñava'a, ta on ke'é yó ñandiva'a? ¿An on vása ndixa káchí ña sakaku yó nivi, ta on sandi'i yó xa'a na? —káchí ra.

10 Ta taJesús nakoto va'a ra noo ndi'i na, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Sanakaa ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaa ra nda'a ra, ta nduva'a ña.

11 Ta nafariseo nisaá ní ini na, ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na taJesús.

Ta Jesús naqaxin ra uxu ovi taa ña kasa ndivi na chiño ra

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

12 Ñii kivi kee ta Jesús ku'a'an ndaa ra ñii xiki ña ka'an ra xí'in Ndios. Niño ñoo nika'an ra xí'in Ndios.

13 Ta nitivi inka kivi. Ta kana ra na ndikon sata ra vaxi na noo ra, ta naqaxin ra uxu ovi taa, ta sakunaní ra na apóstol.*

14 Ta ñii ñii ta uxu ovi apóstol yó'o naní ra si'a: ñii ra naní Simón, ta ta Jesús sakunaní ña'á ra Pedro; inka ra naní Andrés, ñani ta Simón kúu ra; inka ra naní Jacobo; inka ra naní Juan; inka ra naní Felipe; inka ra naní Bartolomé;

15 inka ra naní Mateo; inka ra naní Tomás; inka ra naní Jacobo, sa'ya ta Alfeo kúu ra; inka ra naní Simón, ta ta ndikon partido naní ña zelote kúu ra;

16 inka ra naní Judas, sa'ya ta Jacobo kúu ra; inka ra naní Judas Iscariote, tayó'o xikuu taa ta nitondaa nisikó kuí'ná ta Jesús nda'a na sáa ini xini ña'á.

Ta Jesús sanda'a ra ku'a'a ní nivi

(Mt. 4:23-25)

17 Ta noo yukú vaxi noo ta Jesús xí'in na naqaxin ra kaka xí'in ra, ta kixaa na ñii yoso. Ta nakutá'an ku'a'a ní nivi na ndikon sata ra xí'in inka na kixaa noo ra. Sava nayó'o kixi na ñoo Jerusalén xí'in ku'a'a ka ñoo

estado Judea, inka na kixi ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón, ña ñó'o yatin yu'u takuii mñi. Kixaa na koni so'o na to'on ña ka'an ta Jesús xí'in na, ta ndúkú na ña sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o kue'e.

18 Ta ta Jesús tava ra ndi'i nima ndiva'a, ta sanda'a ra na ndeé ndó'o.

19 Ndi'i nayó'o kóni na tondaa na ta Jesús, saá chi ndeé Ndios kée ña ra, ta sánda'a ña na.

Ka'an ta Jesús yu kúu na náki'in ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta nákaa ñasii nima na

(Mt. 5:1-12)

20 Ta saá xito ta Jesús noo naxika xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Tá kúu ndó'ó nandá'ví, na kúnda'a ini ndí xini ñó'ó ndó Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii nima ndó, chi kúu ndó nivi na ndikon yichi noo xá'nda chiño Ndios.

21 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán nivi na xí'i ní so'ko nándukú na ña kuxu na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii nima ndó, chi Ndios taxi ra ña kutú ini ndó xí'in ñava'a.

'Tá kúchuchú ini ndó tándá xáku ndó xa'a ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii nima ndó, chi vaxi kivi Ndios sakutú ka ra ñasii ní nima ndó.

22 'Tá yóo nivi ta sáa ini na xini na ndó'ó, ta on xiin na kutá'an va'a na xí'in ndó, ta kánda'a na xí'in ndó ta chíkaa na ñató'ó ndó nda ninó chi ndikon ndó yi'i,

* 6:13 To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

ta x̄a'a ñayó'o nákaa ñasijj níma ndó.

23 Kijvi ña kũndeé ndó xó'vi ndó si'a, ta ná kusijj ní ini ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'a ndó ñoyívi njino. Nanjivi na xitaku xina'á saxo'vi ní na naprofeta, ta ñii kiva saá sa'ya ñani síkuá na saxo'vi na ndó'ó vitin, x̄a'a ña ndikõn ndó yijj.

Ta Jesús ká'an yu kúu njivi xó'vi kijvi ña vaxi

24 'iNdá'ví ní ndó'ó nakuiká!, chi kúsijj ní ini ndó xí'in ña yóo ñoyívi yó'o.

25 'iNdá'ví ní ndó'ó na chútú tixin vitin!, chi vaxi kijvi ña õn kóo ka ña kuxu nda'a ndó, ta kivi ndó soko.

'iNdá'ví ní ndó'ó na sijj ní xáku vitin!, chi vaxi kijvi ña kuchuchú ní ini ndó tãnda kuaku ndó.

26 'iNdá'ví ní ndó'ó na va'a ní ká'an ndi'i njivi x̄a'a vitin! Saá chi xina'á xijj síkuá ndó ñii kiva saá va'a ní njika'an na x̄a'a naprofeta vatá —káchí ta Jesús xí'in na.

Njivi na sáa ini xini yó, xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó na

(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Saá njika'an ka ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

—Kónijj ka'an kajj xí'in ndó'ó na xinj s'o'õ ña ká'an j: Kuki'vi ini ndó koni ndó njivi na sáa ini xini ndó'ó, ta ke'é ndó ñava'a xí'in njivi na õn xijn koni ndó'ó.

28 Ndukú ndó nõ Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in njivi na sátavj chi ña ndó'ó, ta

ka'an ndó xí'in Ndios x̄a'a njivi na kãdiva'a xí'in ndó.

29 Tá kãni njivi x̄a'nda nda'a na nõ ñii ndó, ta õn kani tá'an ndó xí'in na, ta va'a ka taxi ndó ná kani na inkã tá'ví nõ ndó. Tá ñii njivi kindaa na tikachí ndó, ta va'a taxi ndó ña kindaa na ndã kotõ ndó.

30 Tá yóo njivi na ndúkú ña'a nõ ndó, ta va'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a na. Tá yóo njivi na kindaa ña kómí ndó nda'a ndó, ta õn ndukú ndó nataxi na ña kindaa na nda'a ndó.

31 Ta ñii kiva ndatãn kóni ndó ke'é njivi ñava'a xí'in ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in na.

32 'Saá chi tá kí'vi ini ndó xini ndó ndasaá kuiti njivi na kí'vi ini xini ndó'ó, ta õn vása ká'no ñayó'o nõ Ndios, chi inkã njivi, vará na õn vá'a kúu na, ta saá ni, kí'vi ini nayó'o xini na njivi na kí'vi ini xini ña'a.

33 Tá ké'é ndó ñava'a xí'in ndasaá kuiti na ké'é ñava'a xí'in ndó, ta õn vása ká'no ñayó'o nõ Ndios, chi inkã njivi, vará na õn vá'a kúu na, ta saá ni, ké'é na ñava'a xí'in njivi na ké'é ñava'a xí'in na.

34 Tá sátati ndó ña kómí ndó ndasaá kuiti nda'a njivi na ndãti ndó nataxi ña nda'a ndó, ta õn vása ká'no ñayó'o nõ Ndios, chi ndã njivi na õn vá'a sátati na ña kómí na nda'a natá'an na, chi xãni sjinj na ñii kijvi naki'in tuku na ña sátati na.

35 Ta ndó'ó, xinj ñó'ó kuki'vi ini ndó koni ndó njivi na sáa ini xini ndó'ó. Ke'é ndó ñava'a xí'in na, ta sátati

ndó na ña kómí ndó, vará on vása ndáti ndó naki'in tuku ndó ña sáti ndó. Ta saá kuchiño naki'in ndó ñava'a taxi Ndios nda'a ndó. Chi ñava'a ke'é ndó saná'a ña ndixa kúu ndó sa'ya Ndios taKá'no. Chi Ndios ké'é ra ñava'a xí'in ñivi na on vá'a, ta xí'in ñivi na on xiin nakoni ndi'i ñava'a vaxi ño Ndios.

³⁶ Kundá'ví ini ndó koni ndó inká ñivi, saá chi Yivá yó Ndios kúu ta kundá'ví ní ini xini ndi'i ñivi.

On ka'an yó to'on ña on vá'a xa'a inká ñivi
(Mt. 7:1-5)

³⁷ 'Tá on ka'an ndó ña on vá'a xa'a inká ñivi, ta Ndios on ka'an ra ña on vá'a xa'a ndó'ó. Tá on sataví chi'ña ndó inká ñivi, ta Ndios on sataví chi'ña ra ndó'ó. Tá kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi inká ñivi, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó.

³⁸ Tá taxi ndó ñava'a nda'a inká ñivi, ta saá Ndios taxi ra ñava'a nda'a ndó. Ndatán yóo kiva chutú ña sá kutú ni' na, tãda koyo ndaa mji ña, saá koo kiva ña taxi Ndios nda'a ndó. Ndatán yóo kiva ña taxi ndó nda'a inká ñivi, ta mji kiva yó'o taxi Ndios nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na. Nika'an ra, káchí ra saá:

—¿Án kuchiño ñii takuáa tiin ra nda'a inká takuáa ña ko'on ra ñii yichi? On kuchiño, chi ovi ra saá koyo ta'vi.

⁴⁰ Tá yóo ñii ta sakuá'a, ta on kuchiño kuu ra ta ká'no ka ño ña maestro ra. Ta saá ni, tá ndi'i sakuá'a ní ra, ta kuchiño tonda ra koo ra ndatán yóo ña maestro ra —káchí taJesús.

⁴¹ Ta ndato'on taJesús inká cuento ña saná'a ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndatán yóo ñivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii mji lo'o nduchú ño ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton tón ká'no nduchú ño mji na, ta saá yóo ndó'ó, chí kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é mji ndó.

⁴² Tá nákaa ñii yiton ká'no nduchú ño ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, káchí ndó saá: "Taxi ún ná tava mji lo'o nákaa nduchú ño ún", káchí ndó. Tá ké'é ndó saá, ta, ñivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Chi si'na xini ñó'ó tava ndó yiton nákaa nduchú ño ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó mji lo'o nákaa nduchú ño ñani ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ña ké'é ñivi saná'a yukia yóo ini na

(Mt. 7:17-20; 12:33-35)

⁴³ —Nda ñii yiton tón va'a, on kivi koon ku'i tí on vá'a nda'a nó, ta nda ñii yiton tón on vá'a, on kivi koon ku'i va'a nda'a nó.

⁴⁴ Tá xito ndó ku'i nda'a yiton, ta saá kunda ini ndó nda yiton kúu nó. Yiton tón

ñiño ta ɔn vása kóon tíhigo ni tíuva nda'a nó.

⁴⁵ Tón yitɔn sáná'a saá: Nivi na kómí nímá va'a, ká'an na tɔ'on va'a. Ta nivi na kómí nímá ɔn vá'a, ká'an na tɔ'on ɔn vá'a. Saá chi ndatán yóo nímá nivi, saá yóo tɔ'on ña ká'an na —káchí taJesús xí'in na.

Xíni ñó'ó kasa ndivi nivi ña ká'an taJesús xí'in na
(Mt. 7:24-27)

⁴⁶ Ta saá nika'an ka ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndachun ká'an ndó yi'i kúu taKá'no noo ndó, ta ɔn xjin ndó kasa ndivi ndó ña ká'an i xí'in ndó?

⁴⁷ Ta vitin ndátɔ'on i xí'in ndó ndasaá yóo nivi na xini sɔ'o tɔ'on i ta kisa ndivi na ña ká'an i xí'in na.

⁴⁸ Ndatán yóo ñii ta ta ndíchí sɔni, saá yóo na. Saá chi ta ta ndíchí sɔni xáta kónó ra ta kisa va'a ra ve'e ra satá yuu chée kútɔ. Tá ndeé ní kóon savj, ta xá'no ní yuta, ta xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuii, ta ve'e ra ɔn vása ní-nakava ña, chi xa'a ve'e yó'o nákaa kútɔ ña satá yuu chée.

⁴⁹ Ta ndatán yóo ñii ta ta ɔn vása ndíchí sɔni, ta tayó'o kisa va'a ra ve'e ra noo yóo yotí vitá, saá yóo nivi na xini sɔ'o tɔ'on ña ká'an i, ta ɔn vása kisa ndivi na ña. Tá ndeé ní kóon savj, ta xá'no ní yuta, tãnda xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuii, ta ɔn vása ní-kundee ña, ta nakava ña ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús xí'in na.

7

TaJesús sanda'a ra ñii ta ta kisa chiño
noo ñii ta ndiso chiño xí'in natropa

(Mt. 8:5-13)

¹ Tá ndi'i nika'an taJesús xí'in na, ta ndikó ra kuano'o ra ñoo Capernaum.

² Ta yóo ñii tañoo Roma ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa kúu ra, ta ndeé ní ndó'o ñii ta kisa chiño noo ra nda yóo ña kivi ra. Ta tapatrón ra kí'vi ní ini ra xini ña'á ra.

³ Ta xini sɔ'o ra tɔ'on ña nika'an nivi xa'a taJesús, ta tɔ'vi ra sava naxikua'a noo najudío kɔ'on na ndukú na noo taJesús kixi ra sanda'a ra ta kisa chiño noo ra.

⁴ Kivi nixa'a naxikua'a noo taJesús, ta kixá'á na xáku ndá'vi na noo ra, ká'an na xí'in ra:

—Tata, vaxi ndi ndúkú ndi ñamanj noo ún sanda'a ún ta kisa chiño noo ta ndiso chiño xí'in natropa ñoo Roma. Taká'no yó'o kúu ñii ta ta va'a ní, ta xa'a ñayó'o va'a chindee ún ra.

⁵ Saá chi kí'vi ní ini ra xini ra mji yó nañoo Israel, ta kisa va'a ra ve'e ño'o sinagoga ñoo yó —káchí na xí'in taJesús.

⁶ Ta saá kee taJesús ku'a'an ra xí'in na. Ta xa yatin xa'a na ve'e noo kándú'u ta ndeé ndó'o, ta ta ndiso chiño xí'in natropa tɔ'vi ra sava natá'an ra ku'a'an na ka'an na xí'in taJesús si'a:

—Tata, si'a káchí tətá'an ndi, tə ndíso chiño nọọ natropa ñoo Roma: Ọn vá'a sandi'i kə ini ún ña kixi ún ve'e ra. Saá chi xáni sɪni ra yó'ó kúu tə ká'no ní nọọ ra, ta tə nɪnọ ní kúu ra nọọ ún. Ɲakán ọn vá'a kɪ'vi ún ini ve'e ra,

7 ni ọn vása kómí ra yichɪ kixaa ra nọọ ún, xáni sɪni ra. Ta kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún nọọ kuɛ'e, ta nduvə'a tə ndeé ndó'o, káchí ra.

8 Kúndaɗa ini ra xə'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño nọọ ra, ta kisa ndivi ra ña ká'an na xí'in ra; ta mɪi ra xá'nda chiño ra nọọ inkə natropa, ta kisa ndivi na ña ká'an ra. Tá ká'an ra xí'in ñii tətropa ña kə'on ra, ta saá kuə'an ra. Tá kána ra inkə ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'an ra xí'in tə xika chiño nọọ ra kasa ndivi ra ñii chiño, ta kisa ndivi ra ña, saá káchí tə ndíso chiño nọọ natropa, ta tɪ'ví ra ndi'j kə'an ndi tə'on yó'o xí'in ún —káchí na xí'in təJesús.

9 Ta təJesús naka'nda ini ra xini sọ'o ra tə'on yó'o, ta nɪkə'an ra xí'in nɪvi na ndóo xí'in ra:

—Ndixa ká'anɪ xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel tə'an nakutá'anɪ xí'in ñii təa tə kándixa Ndios ndatán kándixa təyó'o, ta ni ọn sɪvi təjudío kúu ra —káchí təJesús xí'in na.

10 Ta saá na kixi xí'in chiño ndikó na kuəno'o na. Tá naxaa na ve'e tə ndíso chiño xí'in natropa, ta xini na xa nduvə'a təa tə kisa chiño nọọ ra.

TəJesús sanataku ra sa'ya ñii ña'a ñándá'vi

11 Tá ndi'i ñayó'o, ta kɛ təJesús kuə'an ra xí'in naxika xí'in ra ñii ñoo naní ña Naín. Ta kuə'a ní nɪvi kuə'an na sətə ra.

12 Ta nɪxaa na yatin nọọ ñoo, ta nakutá'an na xí'in nɪvi ñisokó na xətən nọọ nákaa ñii tə nɪxi'j kuə'an na sandúxun na ra. Tə nɪxi'j yó'o kúu talo'o, ñii laá ra saá kúu sa'ya si'í ra, ta nɪxi'j ra, ta nɪndọ mató'ón si'í ra, chi ñá xa nɪxi'j yɪ kúu ñá. Ta kuə'a ní natá'an ñá kuə'an na xí'in ñá.

13 Ta xini təJesús ñáyó'o, ta nətə'ví ní ini ra xini ña'a ra, ta nɪkə'an ra xí'in ñá:

—Ọn kuaku ún —káchí ra xí'in ñá.

14 Ta nɪxaa yatin ra, ta nɪtondaa nda'a ra xətən nọọ nákaa talo'o nɪxi'j. Ta nɪvi na ñisokó xətən, xikuita na, ta təJesús nɪkə'an ra xí'in talo'o nɪxi'j, káchí ra saá:

—Talo'o, ká'anɪ xí'in ún, ɪndakoo ún! —káchí təJesús xí'in ra.

15 Ta nətaku ra, ta ndanı'i lo'o xí'in mɪi ra, ta xikoo ra, ta kixá'á ra ká'an ra. Ta təJesús nətaxi ra talo'o yó'o nda'a si'í ra.

16 Ta ndi'i nɪvi na yíta yó'o kixá'á na yí'ví na, ta ká'an na ñavə'a xə'a Ndios, káchí na saá:

—Ñii təprofeta ká'no xa kixaa ra nọọ yó. Ndios xa kixaa ra chindeé ra nañoo ra —káchí na.

17 Ta saá nɪxɪtə ní'nó tə'on xə'a təJesús ndi'i saá ñoo

estado Judea, xí'in inká ñoo ñó'o yatin estado Judea.

TaJuan, ta sákuchu ñivi, ti'ví ra naxíka xí'in ra kuá'an na ndaká to'on na tajesús

(Mt. 11:2-19)

18 Ta ñivi naxíka xí'in taJuan ta ta sákuchu ñivi, ñixa'an na koto na ra, chi nákaa ra ini ve'e kaa, ta ñika'an na xí'in ra xa'a ndi'i ña ké'é tajesús. Ta taJuan kana ra ovi naxíka xí'in ra,

19 ta ti'ví ra na kuá'an na noo tajesús, ña ndaká to'on na ra si'a:

—¿Án yó'o kúu ta ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inká ra?

20 Ta saá, ñixaa naxíka xí'in taJuan noo tajesús, ta ñika'an na xí'in ra:

—TaJuan ta sákuchu ñivi, ti'ví ra ndi'i vaxi ndi ndaká to'on ndi yó'o: “¿Án yó'o kúu ta ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inká ra?” —káchi na xí'in ra.

21 Ta mji hora kixaá nayó'o noo tajesús, ta sanda'a ra kuá'a ní ñivi na ndeé ndó'o ndi'i saá noo ku'e'e, ta ta va ra nima ndiva'a kómí ñivi, ta sanda'a ra nduchu noo nakuáá ña koto va'a na.

22 Ta ndakuijn tajesús, ñika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan:

—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xini so'o ndó, ta ña xini ndó yó'o. Chi xa xini ndó ñivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xító na vitin. Ta

ñivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta ñivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in ku'e'e tá'yí naní ña lepra, ta vitin xa ndundii na. Ta ñivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xini so'o na. Ta ñivi na ñixi'i, nataku na. Ta vitin ñivi nandá'ví xini so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso'i. Ta ndi'i ña xini so'o ndó ta xito ndó kisa ndivi i yó'o, saá kachí ndó ndato'on ndó xí'in taJuan.

23 Ta ta ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñasii nima tayó'o —káchi tajesús xí'in naxíka xí'in taJuan.

24 Ta saá kee na kuano'o na, ta tajesús kixá'á ká'an ra xí'in ñivi na ndóo noo ra, kachí ra saá:

—Ta kivi ñixa'an ndó xito ndó taJuan noo yuku yichí, iyukia ndáti ndó koto ndó? ¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyóo tón kisin ní kisa tachí? Ó'on, on sivi saá.

25 ¿Án ká'an ndó koto ndó ñii ta ta va'a ní tikoto ndixin? Ó'on, chi ñivi na va'a ní tikoto ndixin ta kómí na ñakuíká, on vása ndóo na yuku yichí, nayó'o ndóo na ve'e ná'no ña livi ní.

26 ¿Án ñixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va, taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ka chiño kisa ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi inká naprofeta na ñika'an ndoso to'on Ndios xina'á.

27 Ta kuiya niya'a ñii taprofeta nitaa ra to'on

Ndios xá'a taJuan, to'on
Ndios ña káchí saá:

Tayó'o kuu ta xíka chiño
noo i,

ta ti'ví ra ko'on si'na ra
noo taKá'no ta ti'ví
ño'yívi.

Ta ndasa va'a ra yichí ña
ko'on taKá'no ta ti'ví
sakaku ñivi ñoyívi,

saá ñika'an Ndios xá'a
taJuan xiná'a.

²⁸ Ta ñika'an tuku taJesús
xí'in na, káchí ra saá:

—Ñandixa ká'an xi'in
ndó, on ko' inka taprofeta
ká'no ka noo taJuan, ta
sakuchu ñivi. Ta saá ni, ta
ta ñino ní ka yoo noo ndi'i
inka ñivi na náki'in yichí ña
xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o
kúu ta ká'no ka noo taJuan
—káchí taJesús xí'in na.

²⁹ Ta naño yó'o xí'in na
káya si'un xa'a nagobierno
ño Roma xini so'o na to'on
yó'o, ta xani sini na ndi ña
chitóni Ndios ñandaa kúu
ña. Saá chi xa ñixa'an na
noo taJuan ta sakuchu ra na.

³⁰ Ta nafariseo xí'in
inka namaestro na xini
va'a ndayí Ndios ña ñitaa
taMoisés, ni-xiin na naki'in
na ñava'a ña chitóni Ndios
xa'a na, chi ni-xiin na taxi
na sakuchu taJuan na.

³¹ Ta saá kixá'a ká'an
taJesús xí'in ñivi:

—¿Ndasaá yoo ñivi na
ndóo ñoyívi yó'o vitin?

³² Ndatán yoo naváli na
sásiki noyá'vi, saá yoo na.
Sava naváli ká'an na xí'in
inka naváli tá'an na, káchí
na saá: "Tá tivi ndi música
livi xa'a ndó, ta ni-xiin ndó

kata xá'a ndó. Tá xita
ndi yaa ndá'ya ní ña xita
na noo nduxun na ñixi'i,
ta ni-xiin ndó kuaku ndó",
káchí naváli.

³³ Ndatán yoo naváli yó'o,
saá yoo ndó, chi taJuan
on vása ní-xixi va'a ra, ta
nda ñii kivi on vása ní-xi'i
ra vino, ta káchí ndó xa'a
ra: "Tayó'o kómí ra ñima
ndiva'a."

³⁴ Ta yi'i, ta xixi noo
Ndios, kixaa ñoyívi yó'o, ta
xixi va'a i, ta xi'i vino, ta
káchí ndó saá xa'a i: "Ta
ndeé ní xixi ra, ta ku'a ní
xi'i ra. Ta kúsi ní ini ra xíka
ra xí'in na káya si'un xa'a
nagobierno, xí'in inka ñivi
na kánóo on vá'a to'on xa'a",
saá káchí ndó xa'a i.

³⁵ Ta ndi'i ñivi na kómí
ñandichí Ndios, kúu na ké'é
ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndi
ñandichí Ndios kúu ñandaa
—káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ñixa'a ra kuxu ra ve'e tafariseo Simón

³⁶ Ñii tafariseo naní Simón
kana ra taJesús ko'on ra ve'e
ra kuxu ra. Ta taJesús kee
ra ku'a'an ra, ta ñixaa ra ve'e
tafariseo yó'o, ta xikoo ra
kuxu ra.

³⁷ Ta ñii ña'a, ñaño yó'o
kúu ñá, ta kánóo on vá'a
to'on xa'a ñá, ta xini so'o
ña ndi ñixaa taJesús ve'e
taSimón. Ta kee ñá ku'a'an
ña xí'in ñii yuyu ña kuv'a
xí'in yuyu naní alabastro, ta
chútú ñayó'o xí'in nduta tá
xá'an támi, tá yá'vi ní kúu
rá.

³⁸ Ta ñixaa ñá, xikuxítí
ña xa'a taJesús, ta xáku

ñá, ta xí'in tánḡḡ ñá, kixá'á ñá nákata ñá xā'a ra, ta náyakón ñá xā'a ra xí'in yisj sijnj ñá. Ta chikaa ñá ndi'ndutá tá xá'an támi xā'a ra, ta chíto ñá xā'a ra.

³⁹ Ta xito tafariseo ña ké'é ñá xí'in taJesús, ta kixá'á ra xáni sijnj ra saá: "Tá ndixa taprofeta ndino'o kúu tayó'o, níkúu, ta kundaa ini ra ndi ña'a yó'o ñá kánóo ḡn vá'a to'on xā'a kúu ñá", xáni ini tafariseo.

⁴⁰ Ta taJesús nika'an ra saá xí'in ra:

—Tata Simón, yóo ña kónij ka'anij xí'in ún —káchí ra.

Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Va'a, ka'an ún xí'inij, Tata Maestro —káchí ra.

⁴¹ Ta taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in ra, nika'an ra káchí ra saá:

—Saá ndo'o ḡvi ta ta níká sji'un ḡḡ ñii ta sātati sji'un. Ñii ta níká ra ḡ'on ciento sji'un denario, ta inkā ra níká ḡvi sijkḡ uxu sji'un denario. *

⁴² Ta nda ñii ra ḡn vása kómí ra sji'un cha'vi ra ña níká ra. Ta saá ta sātati sji'un kisa ká'no ini ra xā'a ndiovi nayó'o, ḡn vása ka níká na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

Ta nindaqa to'on ra taSimón:

—¿Yukía xáni sijnj ún? ¿Yukú ñii ta ḡvi yó'o kuki'vi ka ini ra koni ra ta sātati sji'un ra?

⁴³ Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Taa ta níká kuā'a ní ka sji'un kúu ta ta kuki'vi ka ini koni ra ta sātati sji'un ra —káchí ra.

Ta nika'an taJesús xí'in taSimón:

—Ndixa ká'an ún —káchí ra.

⁴⁴ Ta ndikó koo ra xito ra ḡḡ ña'a, ta nika'an ra xí'in taSimón:

—¿Án xito ún ñáyó'o? Chi ñáyó'o nakata ñá xā'aj xí'in tánḡḡ ñá, ta náyakón ñá xā'aj xí'in yisj sijnj ñá. Ta yó'ó, tá niki'vij ve'e ún, ta ḡn vása ní-taxi ún takuii nakataij xā'aj,

⁴⁵ ta ḡn vása ní-chindee ún yi'ij xí'in ña chíto ún ḡḡij. Ta ñáyó'o chíto ñá xā'aj, nda niki'vij ve'e ún tанда vitin ḡn vása sándakoo ñá chíto ñá xā'aj.

⁴⁶ Ta yó'ó, ḡn vása ní-chikaa ún aceite sijnj ña kasa to'ó ún yi'ij. Ta ñáyó'o chikaa ñá ndutá tá xá'an támi xā'aj.

⁴⁷ Ta vitin kónij ka'anij xí'in ún: Vará kuā'a ní kuachi xikomí ñáyó'o, ta kisa ká'no iniij xā'a ndi'ñá. Kí'vi ní ini ñá xini ñá yi'ij, saá chi xini ñá kuā'a ní kuachi ñá kisa ká'no iniij xā'a. Ta inkā nivi, na kómí lo'o kuachi, ta kasa ká'no iniij xā'a ña, nayó'o lo'o kuiti kuki'vi ini na koni na yi'ij —káchí ra xí'in taSimón.

⁴⁸ Ta nika'an taJesús xí'in ñáyó'o:

—Xa kisa ká'no iniij xā'a kuachi ún, nana —káchí ra xí'in ñá.

* 7:41 Ñii denario kúu sji'un ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

49 Ta inká na ndóo ñoq mesa, kixá'á na ká'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kúu tayó'o, ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi? Chi ñii laá Ndios kómí ra yichí ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ñivi —káchí na.

50 Ta taJesús ñika'an ra xí'in ña'a:

—Xa'a ña kándixa ún yí'i, Ndios sakaku ra yó'o. Ta vitin ná koo va'a ini ún ta kuano'o ún ve'e ún —káchí ra xí'in ñá.

8

Ñayó'o ká'an yu kúu násí'í ná chindeé taJesús

1 Ta saá kee taJesús, ku'a'an ra ku'a'a ní ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ká'an ndoso ra ñoo ñivi to'on ñava'a xa'a yichí ñoo xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ra ku'a'an uxu ovi naapóstol,

2 xí'in násí'í ná ndíkon sata ra. Sava násí'í yó'o ndeé xindo'o ná kue'e, ta taJesús sanda'a ra ná. Ta tava ra nima ndiva'a xikomí inká ná, ta nduva'a ná. Ñii ñaña'a yó'o naní ñá María Magdalena, ta xikomí ñá uxá nima ndiva'a, ta taJesús tava ra ndi'i ña, ta nduva'a ñá.

3 Inká ña naní Juana, ña kúu násí'í taChuzá, ta ta ndiso chiño xí'in ve'e ká'no tarey Herodes. Inká ña naní Susana, ta ku'a'a ní ka násí'í ndíkon sata taJesús, ta chindeé ná ra xí'in ña xini nó'o ra nda'a ra.

TaJesús ndát'o'on ra cuento xa'a ta chí'i ndikin trigo

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

4 Ta nakutá'an ku'a'a ní ñivi na kee ñii ñii ñoo, ku'a'an na koni so'o na ña ka'an taJesús, ta ñika'an ra xí'in na ñii cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

5 —Saá ndo'o ñii ta chí'i ndikin trigo. Ta kixá'á ra xita ní'no ra ndikin trigo ña chí'i ra ñoo ño'o. Ta sava ña ñikoyo yichí, ta ñivi xindoso na ña, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña.

6 Sava ndikin ñikoyo ñoo yásín ní ñoo ño'o sata yu, ta ndikin yó'o kama ní ñinduta ña, ta ñyichí ña, ta ndi'i xa'a ña, chí on vása yoo ko'yo ñoo ño'o yó'o.

7 Ta sava ña ñikoyo ma'ño tón ñiño, ta ñinduta ña, ta ñi-kuchiño kua'no ña, saá chí xa'no tón ñiño yó'o, ta xa'ni nduta nó ña.

8 Ta sava ndikin ñikoyo ñoo ño'o va'a ña kuikon. Ta ñinduta ña, ta xa'no ña, ta ku'a'a ní ñixiyo ndikin yita yó'o, nda sava yita taxí ñii ciento ndikin —káchí taJesús xí'in na.

Tá ndi'i cuento yó'o, ta saá xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra xí'in na:

—Ndi'i ndó'o ñivi na yoo so'o, xini nó'o chikaa so'o ndó ña ká'an jí xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun taJesús saná'a ra ñivi xí'in

cuento

(Mt. 13:10-17, 18-23; Mr. 4:10-12, 13-20)

9 Ta saá naxíka xí'in taJesús nındaḡa to'on na ra:

—¿Yukía kóni kachí cuento yó'o? —káchí na.

10 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, Ndios taxi ra ña kúndaḡa ini ndó to'on ña ñó'o se'é ña yo'vi ní ña ká'an xa'a yichi noo xá'nda chiño ra. Ta inkā nivi kuiti xini so'o na cuento ña ndát'o'ni xí'in na, ta on vása kúndaḡa va'a ini na yukía káchí ña. Ta saá kundivi to'on Ndios ña káchí saá: “Vará xito na, ta on vása xini na ñandaḡa. Vará xini so'o na, ta on vása chíkaḡa so'o na, ni on vása kúndaḡa ini na ña ndát'o'ni”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús.

11 Ta saá nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Vitin ká'anj xí'in ndó yukía káchí cuento yó'o xa'a ta chí'i ndikjn trigo. Ndikjn ña chí'i ta ndát'o'ni xa'a to'on Ndios.

12 Ndikjn ña nikojo yichi ndát'o'ni xa'a nivi na xini so'o to'on Ndios, ta saá vaxi ñandiva'a ká'no, ta táva ña to'on Ndios ña xini so'o na, koḡo kandixa na Ndios ta sakaku ra na.

13 Ta ndikjn ña nikojo noo yuu ndát'o'ni xa'a nivi na xini so'o to'on Ndios, ta xandikon náki'in va'a na ña, ta kúsij ní ini na. Ta yá'a ñii kánj lo'o, tá kixá'á vaxi ña xó'vi na án ña xito ndoso ña'á, ta nayó'o sándakoo na yichi Ndios, ta on xijn ka

na kandixa na, saá chi on ta'an chíkaḡa va'a ini na to'on Ndios.

14 Ta ndikjn ña nikojo noo tón ñiño ndát'o'ni xa'a nivi na xini so'o to'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ña ini na, ta kixá'á na kisa chiño na ña kukomí na ku'a ní ñakuíká ñoyívi yó'o, ta chíkaḡa ní ini na kasa ndivi na ña kúsij ini mji na, ta saá on xijn ka na kutaku na ndátán ká'an to'on Ndios.

15 Ta ndikjn ña nikojo ño'o va'a ña kuikon ndát'o'ni xa'a nivi na kúu na ndino'o ini náki'in to'on Ndios. Saá chi nivi yó'o xini so'o na to'on Ndios, ta kándixa na ña. Ta nayó'o on vása sándakoo na yichi Ndios, ta kúndeé na nduu na nivi na va'a ini, na ke'é ku'a ní ñava'a noo Ndios. Ndatán yóo yita trigo ña táxi ku'a ní ndikjn, saá yóo nivi na va'a yó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

TaJesús ndát'o'ni ra cuento ña sáná'a ndasaá yóo ño'o toon

(Mr. 4:21-25)

16 Ta saá nika'an ka taJesús, káchí ra saá:

—Tá nátoon yó ñii ño'o, ta on chíkaḡa se'é yó ña tixin ñii yaxjn án tixin xito. On vása ké'é yó saá, ta va'a ka chinóo yó ña noo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nivi na kivi ve'e kuchiño koto na ña.

17 Kúndaḡa ini yó ndí ndi'i ña yóo se'é vitin, ñii kivi ña vaxi nativi ndi'i ña, ña konj ndi'i nivi ña, ta kúndaḡa ini na xa'a ña.

18 'Ta xini ñó'ó kundaa xí'in mji ndó ña koni so'o va'a ndó. Saá chi nivi na kúndaá ini ñandaá vitin, ta kivi ña vaxi kundaa ka ini na. Ta nivi na on xiin kundaa ini ñandaá vitin, ta kivi ña vaxi Ndios kindaa ndi'i ra ñalo'o kúndaá ini na.

TaJesús ká'an yu kúu si'i ra xí'in ñani ra

(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

19 Nii kivi kixaa si'i taJesús xí'in nañani ra, ta ni-kuchiño na tondaa na noo ra, chi chútú ní nivi ve'e yó'o.

20 Ta ñii taa ndato'on ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, si'í'ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na ka'an na xí'in ún —káchí ra.

21 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Nivi na xini so'o to'on Ndios ta kisa ndivi na ña, nayó'o kúu nañani xí'in si'ij —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sayaa ra tachi xí'in takuii mjni

(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

22 Nii kivi taJesús nikivi ra ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Ná ko'yo inka xiiña noo mjni —káchí ra.

Ta kee na ku'a'an na.

23 Ta ku'a'an tón barco noo takuii, ta taJesús xikandú'u ra nikisjn ra. Ta kixá'á ndee ní káni tachi na'á noo takuii, ta takuii kixá'á rá nákutú

rá ini tón barco, ta tón yó'o kóni ketá nó ini takuii.

24 Saá nataa naxíka xí'in taJesús sanakáxin na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:

—¡Maestro! ¡Maestro! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuii mjni! —káchí na xí'in ra.

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuii mjni. Ta saá kutásin tachi na'á xí'in takuii mjni, ñii yaa yaa kuu.

25 Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndaa ra yó? —káchí ra.

Ta nayó'o yí'ví ní na, ta naka'nda ní ini na ndóo na, ta njndaká to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? Chi xá'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuii mjni, ta xini so'o ña to'on ká'an ra —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ñii taa

(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

26 Nixaa barco inka tá'vi yu'u mjni noo ndóo nañoo Gadara.

27 Tá noo taJesús tón barco, ta nakutá'an ra xí'in ñii tañoo Gadara, ta tayó'o kómí ra níma ndiva'a. Xa ku'a ní kuyá xíka yálá ra, ta on xiin ra koo ra ve'e ra, ta táku ra kavua noo ndúxun na nixi'ij.

28 Tá xini ra taJesús, ta nixaa ra xikuxití ra noo taJesús, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra:

—¿Yukia kóni ún ke'é ún xí'in ij? Chi yó'ó taJesús kúu

Sa'ya Ndios taKá'no. Ta xáku ndá'ví ñoq ún ndí on saxo'ví ún yí'í —káchí ra xí'in taJesús.

²⁹ Nika'an ra si'a, saá chi taJesús xa kixá'á ra táva ra nima ndiva'a, káchí ra saá:

—¡Nima ndiva'a, kee ún ta saña ún tayó'o! —káchí taJesús.

Kivi niya'a, nima ndiva'a kuá'a ní yichi tjin ña tayó'o. Vará inká nivi xindaa na ra, ta xí'in cadena kaa kuá'a ní yichi chikatón na nda'a ra, chikatón na xa'a ra, ta ni-kuchiño ña, ta ña nakundeé ra kama chachi cadena kaa yó'o, xí'in ndee ñanima ndiva'a xikomí tayó'o. Ta ñandiva'a kisa nduxa ña xí'in ra kuá'an ra yóo ra ñoq yuku yichí.

³⁰ Ta saá taJesús nindaqa to'on ra tayó'o, nika'an ra saá:

—¿Ndasaá ñaní ún?

Ta ndakuijn ra:

—Ñaní ndí Legión.

Nika'an ra saá chi kuá'a ní kúu nima ndiva'a kómí ra.

³¹ Ta xáku ndá'ví nima ndiva'a ñoq taJesús, ña on ti'ví ra ndi'i ña ko'on ña yavi ña kónó ní ña on vása ndi'i kónó.

³² Ta yatin yóo ñii yuku, xíka kuá'a ní kiní xíxa'an rí. Ta ndi'i nima ndiva'a xaku ndá'ví ña ñoq taJesús, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'í ko'on ndi'í ki'vi ndi'í ini ndi'í tikiñi kaa —káchí ña.

Ta taJesús taxi ra ña ndukú nima ndiva'a.

³³ Ta saá kee ndi'i nima ndiva'a ña xikomí tayó'o, ta

niki'vi ña ini ndi'í tikiñi. Ta ndi'í tikiñi xíno rí kuá'an rí, ta sakoyo xí'in mji rí ta'vi, ñoq nikoyo rí ini mñi, ta nika'a ndi'í rí ta nixi'í ndi'í rí.

³⁴ Ta nivi na ndaa kiní xini na ñayó'o, ta xíno na kuá'an na ndato'on na xí'in na ndoo ñoo xí'in na ndoo yuku, ña ndo'o kiní sana na.

³⁵ Ta saá kixaa nivi xito na yukia ndo'o tikiñi ta yukia ndo'o ta ta xikomí nima ndiva'a. Ta kixaa nivi yó'o ñoq yóo taJesús, ta xini na ta xikomí kuá'a ní nima ndiva'a, yóo ra yatin xa'a taJesús, ta xa ndixin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sini ra. Ta nanivi yó'o nivi'ví ní na.

³⁶ Ta inká nivi na xini ndasaá nduva'a ta xikomí nima ndiva'a ndato'on na xa'a ña ke'é taJesús.

³⁷ Ta ndi'í na ndoo ñoo Gadara yó'o kixá'á na xáku ndá'ví na ñoq taJesús ña kee ra ko'on ra inká ñoo. Saá chi yí'ví ní na. Ta ndaa taJesús ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra ta kuá'an na.

³⁸ Ta kivi ndaa taJesús ini tón barco, ta ta xikomí nima ndiva'a xaku ndá'ví ra ñoq ra:

—Taxi ún ná ko'on i xí'in ún —káchí ra.

Ta taJesús ni-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta nika'an ra xí'in tayó'o:

³⁹ —No'o ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún xí'in natá'an ún xa'a ñaká'no ní ke'é Ndios xí'in ún —káchí taJesús.

Ta saá kee tayó'o kuano'o ra, ta kixá'á ra ndato'on ra

xí'in ndi'i nañoo ra yu kúu ñava'a ke'é ta Jesús xí'in ra.

Ta Jesús sanataku ra ñii ñálo'o ñá ñixi'i,

ta sánda'a ra ñii ñáña'a ñá ñitondaa nda'a tikoto ra

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

⁴⁰ Tá tuku ndikó ta Jesús xí'in tón barco, ta naḡaa ra nda yu'u m̄ini noo kee ra kuḡ'an ra, ta kuḡ'a ní ñivi kúsi ñi ini na naḡatá'an na xí'in ra, chi ndáti na ndikó ra.

⁴¹ Ta k̄ixaa ñii ta xá'nda chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, nañi ra Jairo. Tá x̄ini ra ta Jesús, ta x̄ikuxítí ra noo ra, ta ndeé ní x̄aku ndá'ví ra noo ra ña ko'on ra xí'in ra ve'e ra.

⁴² Saá chi ñii laá kuiti ñálo'o kúu sa'ya ta Jairo, ta kómí ñá uxu ovi kuyya, ta ndeé ní ndó'o ñá, xa ña yoo kivi kúu ñá. Ta kee ta Jesús kuḡ'an ra xí'in ta Jairo ve'e ra. Ta kuḡ'a ní ñivi ndikon na sata ra nda ñii chínda'á na ra.

⁴³ Ta yoo ñii ña'a kuḡ'an ñá xí'in ñivi na kuḡ'an sata ta Jesús, ta xa uxu ovi kuyya ndeé ní ndó'o ñá kue'e xita ñii. Ta xa ñixa'an ñá noo kuḡ'a ní ndotor, ta sandi'i ñá si'ún ñá. Ta on vása ní-kuchiño nduva'a ñá.

⁴⁴ Ta vitin vaxi ñá sata ta Jesús, ta ñitondaa nda'a ñá yu'u tikoto ra, ta saá xandikon ñiyaḡ xita ñii ñá, ta nda'a ñá.

⁴⁵ Ta ñika'an ta Jesús:

—¿Yukú ndó ñitondaa nda'a yi'i? —káchi ra.

Ta ndi'i ñivi ká'an na:

—On sivi yi'i ñitondaa nda'a yó'ó —káchi na.

Ta ta Pedro xí'in inka naxika xí'in ta Jesús ñika'an na xí'in ra:

—Tata Maestro, yoo kuḡ'a ní ñivi ta ñii chínda'á tá'an na, ta chínda'á na yó'ó, ta ndáka to'on ún: ¿Yukú ndó ñitondaa nda'a tikoto i?, káchi ún —káchi na xí'in ra.

⁴⁶ Ta ndakuiin ta Jesús, ká'an ra:

—Xini ndi ñii ñivi ñitondaa yi'i, chi kúndaḡ ini kee lo'o ndee i —káchi ra.

⁴⁷ Ta saá kúndaḡ ini ñáña'a yó'o ndi on kúchiño koo se'é ka ñá, ta k̄ixá'a yí'ví ñá nda kisin ñá, ta k̄ixaa ñá x̄ikuxítí ñá noo ta Jesús. Ta noo ndi'i ñivi, k̄ixá'a ñá ndato'on ñá ndachun ñitondaa nda'a ñá tikoto ra, ta xandikon nduva'a ñá.

⁴⁸ Ta ñika'an ta Jesús xí'in ñá:

—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i. Ta vitin no'o ún, ta ná koo va'a ini ún.

⁴⁹ Tá ká'an ka ta Jesús xí'in ñáyó'o, ta saá k̄ixaa ñivi na kee ve'e ta Jairo, ta ñika'an na xí'in ta Jairo:

—Sa'ya ún xa ñixi'i ñá. ¿Ndachun sandi'i ka ún ta Maestro yó'o?

⁵⁰ Ta x̄ini so'o ta Jesús ña ñika'an na, ta ñika'an ra xí'in ta Jairo:

—On kuyi'ví ún. Kundaa va'a ini ún yi'i, ta nduva'a sa'ya ún —káchi ra.

⁵¹ Ta ñixaa ta Jesús ve'e ta Jairo, ta ñi-xiin ra kundikon ñivi sata ra, kuiti

taxi ra ko'on unj naxika xí'in ra na kúu taPedro, taJacobo, xí'in taJuan. Ta taxi ra ndayí ña k'í'vi yivá ñálo'o xí'in si'í ñá ini ve'e xí'in ra.

⁵² Ta ndóo kuá'a ní nivi xáku ní na chi kúchuchú ní ini na xa'a ñálo'o ñá nixi'j. Ta nika'an taJesús xí'in na:

—On kuaku ndó, chi ñálo'o yó'o on vása ní-xi'j ñá, ñá k'isín kuiti kúu ñá —káchí ra.

⁵³ Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra, chi xini na ndí nixi'j va'a ñá.

⁵⁴ Ta taJesús tjin ra nda'a ñálo'o, ta nika'an ra xí'in ñá:

—Ñálo'o, ká'an j xí'in ún, jndakoo ún! —káchí ra.

⁵⁵ Ta saá natakú ñá, ta xandikon ndakoo ñá. Ta nika'an taJesús:

—Taxi ndó ña'a ná kuxu ñá —káchí ra.

⁵⁶ Ta yivá ñá xí'in si'í ñá ñaka'nda ini na ndóo na, ta taJesús xa'nda chiño ra noo na, káchí ra saá:

—On ndato'on ndó xí'in nda ñii nivi xa'a ña natakú sa'ya ndó —káchí taJesús xí'in na.

9

TaJesús t'í'vi ra uxu ovi naxika xí'in ra ko'on na ka'an ndoso na to'on ra

(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

¹ Ñii kivi taJesús kana ra uxu ovi naxika xí'in ra, ta kixaa na noo ra, ta taxi ra nde'e xí'in ndayí nda'a na ña tava na nima ndiva'a ña saxo'vi inka nivi, ta taxi ra

nde'e xí'in ndayí nda'a na ña sanda'a na ndi'i noo kue'e.

² Ta t'í'vi ra na ko'on na ka'an ndoso na xa'a yichi ña xa'nda chiño Ndios, ta sanda'a na nivi na nde'e ndó'o.

³ Nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Tá kuá'an ndó chiño yó'o, ta nda ñii ña'a on kuni'i ndó ko'on ndó: on kuni'i ndó yiton,* ni leká ndó, ni ña kuxu ndó, ni si'un ndó, ni inka tikoto ndó.

⁴ Tá nixaa ndó inka ñoo, ta ve'e noo naki'in va'a na ndó'o, kundoo ndó nda tondaa kivi kee ndó ñoo nayó'o.

⁵ Tá yóo ñii ñoo noo on xjin nivi naki'in va'a na ndó'o, ta saá kee ndó ñoo yó'o ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaa. Saá saná'a kaxín ndó ndí nayó'o nákuiso na kuachi noo Ndios, chi on xjin na koni so'o na to'on ra —káchí taJesús xí'in na.

⁶ Ta saá kee naxika xí'in taJesús, ta kuá'an na ndi'i ñoo, ta ká'an na xí'in nivi to'on ñava'a xa'a yichi Ndios, ta sanda'a na nivi na nde'e ndó'o.

Tarey Herodes xika ini ra xa'a taJesús

(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

⁷ Ta tarey Herodes, xini so'o ra xa'a ndi'i ñava'a ña ke'é taJesús, ta on vása xini ra yukia kúu to'on ña ndixa xa'a taJesús. Saá chi sava nivi ká'an na si'a:

* 9:3 Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

—Ta Jesús kúu ta Juan, ta sakuchu ñivi, ta ñixi'i ra ta vitin ñataku ra —káchí na.

⁸ Ta inka na ká'an:

—Ta profeta Elías, ña ta ñika'an ndoso to'on Ndios xina'a, vitin kixaa tuku ra ñoyivi yó'o —káchí na.

Ta inka na ká'an:

—Ta Jesús kúu inka ta profeta ta xitaku xina'a, ta vitin ñataku ra —káchí na.

⁹ Ta tarey Herodes ñika'an ra:

—Yi'i kúu ta xa'nda chiño ña kandoso na sikon ta Juan. ¿Ta yu kúu tayó'o ta ká'an na xa'a vitin? —káchí ra.

Ta kixá'a ra ndúkú ra ndasaá kuchino koni ra ta Jesús.

Ta Jesús taxi ra xixi o'on mil ña

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

¹⁰ Ta ndikó uxu ovi naapótol na ti'vi ta Jesús, ta ñaxaa na ño ña, ta ndato'on na xí'in ra ndi'i ña ke'é na. Ta saá ta Jesús kana ra nayó'o ña ko'on na xí'in ra inka xiiña ño on ko'ovi, ta ñixaa na yatin ño Betsaida.

¹¹ Ta saá ñivi xini so'o na míchi ku'a'an ta Jesús, ta kee na ku'a'an na sata ra. Ta kixaa na ño ña, ta ta Jesús ñaki'in va'a ra na. Sána'a ra na xa'a yichi ña xa'nda chiño Ndios, ta sanda'a ra ñivi na ndeé ndó'o.

¹² Ta xa ñikuaa ní kúu ña, ta saá ñitonda yatin na uxu ovi xika xí'in ta Jesús, ta ñika'an na xí'in ra:

—Tata, va'a ti'vi ún ndi'i ñivi yó'o ná ko'on na rancho

án ñoo válí ña yoo yatin, ta nandukú na ño kusun na ñoo vitin, ta sata na ña kuxu na, chi ño ndoo yó vichi ní yó'o.

¹³ Ta ndakuiin ta Jesús, ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Mji ndó taxi kuxu na —káchí ra.

Ta ñika'an na saá:

—On ko'ovi ku'a'a ñaxíxi. Yoo kuiti o'on sata va'a ta ovi kúu tiaká. ¿Án kóni ún ko'on ndi' ñoo sata ndi' ña kuxu ndi'i ñivi yó'o? —káchí na xí'in ra.

¹⁴ Chi yoo ku'a'a ní ñivi, nda o'on mil ña ndoo. Ta ñika'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Nata'vi ndó ñivi ñii ti'vi ñii ti'vi kundoo na, ta ovi siko uxu ñivi kúu ñii ñii ti'vi —káchí ra.

¹⁵ Ta ñika'an na xí'in ñivi, ta xikundoo ndi'i na.

¹⁶ Ta saá ki'in ta Jesús o'on sata va'a xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyivi ñino, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'vi ra sata va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o ñataxi na ña nda'a ndi'i ñivi na ndoo yó'o. Ta ta'vi ra ovi tiaká ta ñataxi na ri nda'a ndi'i ñivi.

¹⁷ Ta ñani ña xixi ndi'i ñivi nda ñixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in ta Jesús ñaki'in na uxu ovi chikiva sata va'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso, chi ñi-kundeé ñani ñivi kuxu ndi'i na ña.

Ta Pedro ká'an ra ta Jesús kúu Cristo, ta ta tì'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o
(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)

18 Ta saá ñii kivi ta Jesús ká'an mató'on ra xí'in Ndios, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in ra yóo na xí'in ra. Tá ndi'i nika'an ta Jesús, ta nindaqa to'on ra na:

—¿Yukía káchí nivi xa'a j yu kúu j? —káchí ra.

19 Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Sava nivi ká'an yó'o kúu ún ta Juan, ta sakuchu nivi. Sava na ká'an yó'o kúu ún ta profeta Elías, ta inka na ká'an yó'o kúu ún inka ta profeta ta xitaku xina'á.

20 Ta ta Jesús nindaqa to'on ra na:

—Ta mji ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu j?

Ta ndakuijn ta Pedro, nika'an ra:

—Yó'o kúu Cristo, ta ta tì'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o.

21 Ta ta Jesús nika'an ra xí'in na:

—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii nivi yu kúu j.

Ta Jesús ndát'o'on ra ña ka'ni na ra

(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31-9:1)

22 Ta ta Jesús nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra si'a:

—Yi'j, ta ta kixi noo Ndios, kivi vaxi naxiku'a'a

noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu on kua'a na kandixa na yi'j ta saxo'vi ní na yi'j. Ta ka'ni na yi'j, ta kivi unj nataku j, saá ke'é Ndios.

23 Tá ndi'i nika'an ra ñayó'o, ta nika'an ra xí'in ndi'i nivi na ndóo yatin:

—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'j xini ñó'o sandakoo na ndi'i ña káchí ini mji na, ta ñii ñii kivi kusokó na tón cruz mji na† ta kundikon na sata j.

24 Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xijn na xo'vi na xa'a j, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndi'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'j, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in j.

25 Tá kómí nivi ndi'i ñakuiká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda manj kúu ña.

26 Ta nivi na kúka'an noo xa'a yi'j, ta kúka'an noo na xa'a to'on j noo inka nivi, ta saá yi'j, ta ta kixi noo Ndios, kuka'an noo j xa'a nayó'o noo Ndios kivi ña ndikó j ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña yé'e ña kómí Yivá j Ndios xí'in na angel yij, na kixa xí'in j.

27 Ndixa ká'an j xí'in ndó, sava ndó'o na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó ñava'a ká'no noo xá'nda chiño Ndios.

† 9:23 To'on kusokó na tón cruz mji na kóni kachí ña: Xini ñó'o koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndakuiti kivi na xa'a ña ndikon na ta Jesús.

Kivi nátaxa taJesus, xini unj taxíka x'in ra

(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

28 Njya'a yatin oná kivi, ta nakaxin taJesus unj taxíka x'in ra, taPedro, taJacobo x'in ra, taJuan, ta kuá'an na x'in ra ñii yuku síkón, ña ka'an ra x'in Ndios.

29 Tá mií ká'an ra x'in Ndios, ta nasama noo taJesus, ta nátaxa tikoto ra, nduyaa ní ña.

30 Ta saá njivi taMoisés x'in taElías, ndát'o on na x'in taJesus.

31 Ta ñii ká'no ña náye'e, ta xino nduu ndi'i ña noo yita na ká'an x'in taJesus. Njka'an na ndasaá koo kee ra ñoyivi yó'o, chi xa yatin tondaa kivi ña nakuita nanjivi ñoo Jerusalén ta ka'ni na ra.

32 Vará taPedro x'in inka ovi natá'an ra kóni ní na kusun na, ta saá ni, kuchiño na xindito na, ta xini na ñaká'no náye'e, ta xino nduu ña taJesus x'in ovi taa na yoo x'in ra.

33 Tá xa yatin ko'on na ovi yó'o, ta njka'an taPedro x'in taJesus:

—Tata Maestro, va'a ní ndoo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a ndi unj tia'va, ñii ña koo mji ún, ñii ña koo taMoisés, ta inka ña koo taElías.

Njka'an taPedro saá chi on vása kúndaq ini ra yukia ká'an ra.

34 Tá ká'an ka taPedro, ta noo ñii vjko chée nda noo ñindichi ra x'in nataa yó'o,

ta njsa'vi ndi'i na tixin vjko, ta njyi'vi ní na.

35 Ta tixin vjko yó'o kixi to'on ña njka'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya j, ta kí'vi ní ini j xini j. Ta konj so'o va'a ndó to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.

36 Tá xini so'o na to'on yó'o, ta ni-xini ka na ovi taa ta njka'an x'in taJesus, nda ñii laá kuiti taJesus ñindichi noo na. Ta naxika x'in taJesus on vása ní-ndato'on yachi na x'in nda ñii njivi xa'a ña xini nayó'o.

Ñayó'o ká'an taJesus sanda'a ra

ñii talo'o ta kómí nima ndiva'a

(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

37 Ta njivi inka kivi, ta ndikó taJesus vaxi noo ra yuku x'in taPedro, taJuan, x'in taJacobo, ta nakutá'an na x'in kuá'a ní njivi na kixaa noo na.

38 Ta ñii tatá'an nanjivi yó'o, x'in ndi'i ndee ra njka'an ra x'in taJesus:

—Tata maestro, kundá'vi ini ún koni ún talo'o sa'ya j. On koó ka inka sa'ya j,

39 ta kuá'a ní yichi ñanima ndiva'a tiiin ña ra, ta ndá'yi ní ra, ta ndeé ní sákisin ña ra, tãnda kée chikiño yu'u ra. Sátakué'ë ní ña ra, ta on xjin ña saña ña ra.

40 Ta xa xaku ndá'vi j noo naxika x'in ún tava na nima ndiva'a yó'o, ta on vása ní-kuchiño na —káchí ra.

41 Ta ndakuiin taJesus, njka'an ra x'in na:

—iNivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on xjin ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá ka kivi xini ñó'ó kutakuji xí'in ndó? ¿Nda ama kundeé ini xí'in ndó? —káchí ra.

Ta saá nika'an taJesús xí'in yivá talo'o ta kómí nima ndiva'a:

—Na'a xí'in sa'ya ún —káchí ra.

42 Ta kixaá talo'o yatin noo taJesús, ta nima ndiva'a tuku tjin ña ra, ta sakana ña ra noo ño'o, ta kini ní sakisin ña ra nda kée nda'a ra xí'in xa'a ra. Ta taJesús xa'nda chiño ra noo nima ndiva'a ña kee ña. Ta ñanima ndiva'a yó'o kee ña, ta xandikon nduva'a talo'o, ta taJesús nataxi ra talo'o yó'o nda'a yivá ra.

43 Ta ndi'i nivi naka'nda ní ini na, chi xini na ñandee ká'no kómí Ndios.

Yichi ovi taJesús ká'an ra xa'a ña xo'vi ra ta kivi ra
(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Ta na ndóo yó'o naka'nda ini na xa'a ñava'a ke'é taJesús, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

44 —Chikaá va'a so'o ndó to'on ña ká'aní xí'in ndó vitin. Nii kivi ña vaxi ñii ta nataxi ra yi'i, ta kuu ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi —káchí taJesús.

45 Ta naxíka xí'in ra on vása ní-kundaa ini na yukia káchí to'on ña nika'an ra xí'in na, saá chi on vása ní-taxi yachi Ndios ña kundaa ini na. Ta yí'ví ní na

ndaqa to'on na ra yukia kóni kachí ña ká'an ra.

Naxíka xí'in taJesús náa na xa'a yu kuu ta ká'no ka noo ndi'i na

(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

46 Nii kivi naxíka xí'in taJesús kixá'a na náa na xí'in tá'an na xa'a yu kuu ta ká'no ka noo ndi'i na.

47 Ta xini ndi'i taJesús yukia xáni ini na, ta kana ra ñii talo'o, ta kixaá ra xikundichi ra sijn taJesús.

48 Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i nivi xa'a ña kándixa na yi'i, ta náki'in va'a na naváli, kóni kachí ña saá: ndí yi'i náki'in va'a na. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, káchí ña saá: ndí náki'in va'a na Ndios, ta ta t'ví yi'i vaxi. Saá chi ta ta kuu ta nino ka noo ndó, tayó'o kuu ta ká'no ka noo ndi'i ndó —káchí taJesús xí'in na.

Nivi na on vása saá ini xini taJesús, nayó'o kuu na yoo yu'ú xí'in ra

(Mr. 9:38-40)

49 Ta nika'an taJuan xí'in taJesús:

—Tata Maestro, xini ndi ñii ta táva ra nima ndiva'a. Xá'nda chiño ra noo nima ndiva'a xí'in ndayí ún, káchí ra. Ta nika'an ndi xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi on sivi ta ndikon sata ún xí'in ndi kuu ra —káchí ra xí'in taJesús.

50 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—On kasi ndó nọọ ra, chi yóo yu'ú takán xí'in mji yó. Saá chi nivi na on vása sáa ini xini mji yó, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in mji yó —káchí tajesús xí'in ra.

Tajesús ká'an ra ndí taja Jacobo xí'in tajuana on vása xini na mí vaxi to'on ña ká'an na

⁵¹ Ta xa vaxi kivi ndikó tajesús ko'on ra ñoyivi nino, ta chikaá ini ra ko'on ra ñoo Jerusalén.

⁵² Ta saá tiví ra sava na xika chiño nọọ ra, ná ko'on na ñii ñoo estado Samaria ña kasa ndivi na ña xaá ra.

⁵³ Ta naño kán ni-xiin na naki'in na tajesús, chi xini na ndí kóni ra ko'on ra ñoo Jerusalén.‡

⁵⁴ Ta ovi taa taxíka xí'in tajesús, taja Jacobo xí'in tajuana, xini na ndí ni-xiin nivi naño Samaria yó'o naki'in va'a na tajesús, ta nika'an nataa yó'o xí'in tajesús:

—Tata, zan kóni ún ndukú ndi nọọ Ndios chikaá ra ño'o ta ka'mi ña ndi'i nivi naño yó'o?, chi saá kisa taprofeta Elías kuyá xina'á —káchí na xí'in tajesús.

⁵⁵ Ta ndikó koo tajesús, nika'an ra xí'in na:

—Ndó'ó, on vása va'a ká'an ndó saá,

⁵⁶ chi on sivi xa'a ña sandi'i xa'a nivi kúu ña kixaa ñoyivi yó'o, ta yi'i, taa ta kixi nọọ Ndios, ta vaxi sakaku nivi kúu j —káchí ra.

Ta saá kee na kuá'an na inká ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na kóni kundikon sata tajesús (Mt. 8:19-22)

⁵⁷ Kuá'an tajesús xí'in naxíka xí'in ra yichi, ta nakutá'an na xí'in ñii taa, ta nika'an ra xí'in tajesús si'a:

—Tata, kundikon j sata ún, nda mí ko'on ún ta ko'on j xí'in ún —káchí ra.

⁵⁸ Ta ndakuin tajesús, nika'an ra:

—Tíñokui kómí rí kavua nọọ kisin rí, ta tísaa kómí rí taká rí nda'a yiton nọọ kisin rí, ta yi'i, taa ta kixi nọọ Ndios, on koó ve'e j nọọ kusun j —káchí tajesús xí'in ra.

⁵⁹ Ta saá nika'an tajesús xí'in inká taa:

—Na'a kundikon ún sata j —káchí ra.

Ta ndakuin tayó'o, nika'an ra:

—Va'a Tata, ta si'na taxi ún ña kundatij nda ná kivi yivá j, ta sanduxun j ra, ta saá kundikon j yichi ún —káchí ra.

⁶⁰ Ta nika'an tajesús xí'in ra:

—Nivi na on vása ndino'o táku nọọ Ndios, va'a sanduxun na natá'an na nandí. Ta yó'ó, yóo inká chiño ña xini ño'ó ní ka kasa ndivi ún: Va'a ko'on ún ka'an ndoso ún to'on xa'a yichi nọọ xá'nda chiño Ndios —káchí tajesús xí'in ra.

⁶¹ Ta nika'an inká taa, káchí ra saá xí'in tajesús:

‡ 9:53 Nivi na Samaria on xjin na kóni na nivi na Israel na ndóo ñoo Jerusalén.

—Kóni kundikõnɪ yó'ó, Tata, ta si'na taxi ún ná kò'õnɪ ndayɪɪ nave'eɪ —káchí ra.

⁶² Ta saá ndakuijn tãJesus, káchí ra:

—Tá yóo ñii tã tá'ví nõõ ñno'õ, ta tiin ra xa'a yatã, ta ndikó koo ra nakoto ra chí sãtã ra, ta õn vása va'a kasa chiño ra. Ndatán yóo tayó'o, saá yóo nivi na kixá'á kuã'an yichɪ Ndios, ta õn xijn na sandakoo na yichɪ yatã. Ta nayó'o õn vása va'a kasa chiño na yichɪ Ndios —káchí tãJesus xí'in ra.

10

TãJesus tí'ví ra unɪ sɪkõ uxu tãa kuã'an na ka'an na xí'in nivi xa'a yichɪ Ndios

¹ Ta ndi'i ñayó'o, ta tãJesus nakaxin ra unɪ sɪkõ uxu tãa, ta tí'ví ra na, õvi õvi na kuã'an si'na na ndi'i saá ñoo, ta saá xaã mji tãJesus.

² Ta tã'an ka kò'õn na ta nika'an tãJesus xí'in na:

—Ndatán yóo kuj'i ña xa yóo ti'va nakaya, saá yóo nivi na xa yóo ti'va kundikõn yi'ɪ, ta õn kòó nivi kasa chiño na nõõɪ nakaya na nayó'o. Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó nõõ Ndios ña ti'ví ra inkã nivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o.

³ Ta vitin kuã'an ndó kasa ndivi ndó chiño xa'a Ndios. Ta ndó'ó, ndatán yóo ndikachi válí mã'ño tĩndiva'yí, saá koo ndó, chi yóo kuã'a ní nivi na õn vá'a ini nõõ kò'õn ndó.

⁴ Tá kuã'an ndó, ta õn kuni'i ndó sɪ'ún, ni leká ndó, ni inkã nduxãn ndó. Ta õn kuita ndó ndatõ'on ndó xí'in nivi yichɪ.

⁵ Tá nixaã ndó nõõ kuã'an ndó, ta ve'e nõõ xaã ndó, ka'an ndó xí'in nivi: “Ná koo va'a ini ndó'ó na ndóo ve'e yó'o”, kachí ndó xí'in na.

⁶ Tá yóo nivi na va'a ini ve'e yó'o, ta ndixa ná koo va'a ini na. Tá õn kòó nivi na va'a ini ve'e yó'o, ta saá ñava'a nika'an ndó xa'a nayó'o, õn nõõ ña xí'in na, ta ndikó ña xí'in mji ndó.

⁷ Ta nõõ naki'in va'a nivi ndó'ó, ta kundõõ ndó ve'e nayó'o. Ta va'a kuxu ndó ta ko'o ndó ndã ndã ña taxi na nda'a ndó. Ndó'ó kisa ndivi ndó chiño ña chindeé nayó'o, ta saá yóo ndayɪ xa'a ña taxi na ña kuxu ndó. Saá chi ndi'i nivi na kisa chiño kómí na ndayɪ naki'in na ya'vi na.

⁸ Tá xaã ndó ñii ñoo, ta nivi naki'in va'a na ndó'ó, ta va'a kuxu ndó ña taxi na nda'a ndó,

⁹ ta sanda'a ndó nivi na ndeé ndó'o, ta ka'an ndó saá xí'in na: “Xa yóo yatin yichɪ nõõ xá'nda chiño Ndios”, kachí ndó xí'in na.

¹⁰ Tá xaã ndó ñii ñoo, tá õn vása náki'in va'a nivi ndó'ó, ta kee ndó kuã'an ndó yichɪ ñoo yó'o, ta ka'an ndó si'a:

¹¹ “Ná sakisin ndi xa'a ndi ña nakõyo yaã ñoo ndó. Xí'in ñayó'o kundãã ini ndó ndí mji ndó kúu na ndiso kuãchi, chi nɪ-xiin ndó konɪ sò'o ndó tõ'on Ndios. Ta kundãã ini ndó ndí xa yóo

yatin yichi nõq xá'nda chiño Ndios", káchí ndó xí'in na.

¹² Ta ká'an jì xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyivi yó'o. Ta kivi yó'o ndeé ka yov'i saxov'i Ndios naño yó'o nõq nivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma kuiya xina'á —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ka'an xa'a naño na on xiin koni so'o ña ká'an taJesús

(Mt. 11:20-24)

¹³ TaJesús ká'an ka ra, káchí ra saá:

—¡Ndá'ví ní ndó, nivi naño Corazín! ¡Ndá'ví ní ndó, nivi naño Betsaida! Chi vaxi ñii kivi ña xov'i ní ndó. Saá chi kuiya xina'á tá xini ví nivi naño Tiro xí'in naño Sidón milagro ña ké'éj xí'in ndó vitin, níkuu, ta nandikó ní ka ini nayó'o, ta nakundixin na tikoto ndayí nõq, ta chikaa na yaa no'o sinj na ña kúchuchú ní ini na xa'a kuachi na.

¹⁴ Ñakán kía, tá tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyivi yó'o, ¡ta kivi yó'o xov'i ní ndó'o, naño Corazín xí'in naño Betsaida! Ndeé ka yov'i saxov'i Ndios ndó'o nõq nivi na on vá'a na xindoo ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón.

¹⁵ Ta ndó'o, nivi naño Capernaum ¿án xani sinj ndó kanoo va'a ní to'on ndó nda ñoyivi ñino? ¡On vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'o kq'on ndó ñinq, nda ndaya —káchí taJesús xí'in na.

¹⁶ Ta saá njika'an ka taJesús xí'in unj siko uxu taa, káchí ra:

—Ndó'o kómí ndó ndayí jì ndato'on ndó xí'in nivi. Ta ndi'i nivi na naki'in va'a to'on ña ká'an ndó, to'on yí'j kúu ña naki'in na. Ndi'i nivi na on xiin naki'in ndó'o, ta yí'j kúu ta on xiin na naki'in na. Ta ndi'i na on xiin naki'in yí'j, Ndios kúu ta on xiin na naki'in na, chi Ndios kúu taa ta ti'ví yí'j vaxi jì —káchí taJesús.

¹⁷ Ta saá njixa'an na unj siko uxu taa, ta nitondaa kivi ndikó na, ta kúsij ní ini na, ta kixaa na nõq taJesús, ta njika'an na si'a:

—Tata, nda níma ndiva'a kisa ndivi ña ña xa'nda chiño ndi nõq ña xí'in ndayí ún.

¹⁸ Ta ndakuij taJesús, njika'an ra saá:

—Xini jì ñandiva'a ká'no Satanás kee ña ñoyivi ñino, ta nakava ña nda nõq ño'o. Ndatán kaa ñii taxa, saá kaa ña nakava ña nda nõq ño'o.

¹⁹ Xa taxij ndeé jì nda'a ndó ña kuchiño kundoso ndó sata tikoo xí'in títisi'ma, ta kundeé ndó nõq ndi'i ndeé ñandiva'a, ta nda lo'o on kuchiño ña satakué'e ña ndó'o.

²⁰ Ndó'o, kúsij ní ini ndó vitin, xa'a ña kuchiño ndó xá'nda chiño ndó nõq níma ndiva'a. Ta va'a ná kusij ní ka ini ndó chi Ndios xa njika'yi ra kivi ndó nõq tutu ña yoo ñoyivi ñino —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús kúsij ní ini ra
(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

21 Ta mji hora yó'o, ta Níma Ndios saktú ña níma tã Jesús xí'in ñasij, ta ñika'an ra xí'in Ndios si'a:

—Tata Yivá j, ¡kisa ká'no j yó'ó! Yó'ó kúu Tãa tã Ká'no tã xá'nda chiño noq ndi'i ña yóo ñoyivi yó'o xí'in ña yóo ñoyivi ñino. Kisa ká'no j yó'ó, chi xa saná'a ún nayó'o, na ñino ini kúu na, ta kúndaq ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o noq inkã ñivi na

naní nandichí, xí'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yóo ñoyivi yó'o, chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i ñivi, Tata —káchí tã Jesús xí'in Ndios.

22 Ta ñika'an ka ra saá:

—Yivá j Ndios xa taxi ra ndi'i ñava'a nda'aj. Nda ñii ñivi on vása xínj na ini yí'j, tã tã kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laá mji Ndios kúu tã xínj va'a ini yí'j. Ta nda ñii ñivi on vása xínj na ini Yivá j Ndios, ta ñii laá yí'j, tã tã kúu Sa'ya ra, kúu tã xínj ini ra, ta ñivi na ñakaxin j taxi j konj na ini ra —káchí tã Jesús.

23 Ta saá ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Nákaq ñasij níma ndó chi xító ndó ñava'a ké'é j ñoyivi yó'o.

24 Ta kuyã xina'á ñixijo kuã'a ní naprofe ta xí'in kuã'a ní narey, ta ndi'i nayó'o kutoo na koto na ña xító ndó vitin, ta ñi-kuchiño na. Ta kutoo na konj so'o na ña xínj so'o ndó vitin, ta ñi-kuchiño na —káchí tã Jesús xí'in na.

Tã Jesús ndato'on ra cuento

xã'ã ñii tã tã va'a taño Samaria

25 Ta saá kixaa ñii tã maestro tã xínj va'a ndayí Ndios ña ñitaa tã Moisés xina'á, ta ñindaqã to'on ra tã Jesús, chi kóni ra koto ndoso ña'á ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, ¿yukia ke'é j, ta taxi Ndios koo j xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi? —káchí ra.

26 Ta ndakuijn tã Jesús, ñika'an ra:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios ña ñitaa tã Moisés xina'á? ¿Yukia ká'vi ún noq ndayí yó'o? —káchí ra.

27 Ta ndakuijn tayó'o, ñika'an ra saá:

—Saá káchí ña: “Ná kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndee yó, xí'in ndi'i sinj yó. Ñii kiva ndatán kí'vi ini yó xini yó xí'in mji yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó”, káchí ndayí Ndios —káchí ra xí'in tã Jesús.

28 Ta ndakuijn tã Jesús, ñika'an ra:

—Va'a ní ká'an ún. Tá kasa ndivi ún ndayí yó'o, ta Ndios taxi ra ña kutaku ún xí'in ra —káchí tã Jesús xí'in tayó'o.

29 Ta kóni tã maestro yó'o kasa ndaa ra xa'a mji ra noq tã Jesús, ta ñakán tuku ñindaqã to'on ra tã Jesús, ñika'an ra saá:

—¿Yu kúu natá'an yó?

30 Ta ndakuijn tã Jesús, ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ña'á ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa kee ra ñoo Jerusalén, ta kuá'an ra yichí ña kuá'an ñoo Jericó. Tá kuá'an noo ra, ta kana koyo sava nakuí'ná yichí yó'o, ta sasi na ra, kisa kuí'ná na ndi'i ña kómí ra, k'indaa na tikoto ra, kani ní na ra, satakue'e ní na ra nda salo'o kivi ra. Ta sandakoo na ra, ta kuá'an na.

31 Ta saá vaxi ñii sutu, ta nixaa ra noo kándú'u taa ta takue'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta nija'a xiyó ra, ta kuá'an ra.

32 Ta saá vaxi inká taa, tatá'an naLeví, na kúu na ndiso chiño xí'in ve'e ño'o ká'no. Kixaa ra noo kándú'u ta takue'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta nija'a xiyó ra, ta kuá'an ra.

33 Ta saá vaxi inká taa tañoó Samaria, ta kixaa ra noo kándú'u ta takue'e. Tá xini ña'á ra, ta kundá'ví ní ini ra xini ra ta takue'e yó'o.

34 Ta nixaa yatin ra noo ra, ta kixá'á ra chikaa ra aceite xí'in vino noo takue'e tayó'o ña kasa tatan ña'á ra. Ta chikatón ra tikoto ndi'i saá noo takue'e ra. Ta ndani'i ña'á ra, ta sandaa ña'á ra sata tiburro sana ra, ta naki'in ra kuá'an ra xí'in ra ñii ve'e noo kisin na xika yichí, ta saá xindaa ña'á ra.

35 Tá niti'vi inká kivi, ta taxi taa taSamaria yó'o ovi s'ún denario* nda'a ta xí'in ve'e yó'o, ta nika'an ra xí'in ra: "Kundaa lo'o ún ta takue'e yó'o ná ndo'o lo'o ra ve'e ún. Tá ni-nani s'ún yó'o kutátán

ra, ta chinoo ún s'ún mji ún, ta saá cha'vi yó'o kivi ndikó'i", káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesus xí'in tamaestro ta sáná'a ndayí Ndios.

36 Ta nika'an taJesus xí'in ra:

—Unj taa nija'a noo kándú'u taa ta takue'e yó'o. ¿Yukú taa ke'e ñava'a ndatán ke'e tatá'an ra xí'in ra? —káchí taJesus.

37 Ta ndakuiin ra, nika'an ra:

—Taa ta ke'e ñava'a xí'in ra kúu tatá'an ra —káchí ra xí'in taJesus.

Ta nika'an taJesus xí'in ra:

—Kuá'an ún, ta ndatán ke'e ta kundá'ví ini xini ta takue'e yó'o, saá ke'e ún xí'in inká nivi —káchí taJesus xí'in ra.

TaJesus nixaa ra ve'e ñáMarta xí'in ñáMaría

38 Kuá'an taJesus xí'in naxika xí'in ra, ta nixaa na ñii ñoo lo'o. Ta ñii ña'a naní ñá Marta naki'in ñá na, ta niki'vi na ini ve'e ñá.

39 Ta ñáMarta yoo ki'vi ñá naní María, ta kixaa ñáMaría xikoo ñá yatin xa'a taJesus, ta xini so'o ñá yukia ndato'on ra.

40 Ta ñáMarta ndi'i ní ini ñá chi yoo kuá'a ní chiño kasa ndivi ñá. Ta kixaa ñá noo taJesus, ta nika'an ñá xí'in ra:

—Tata, ¿án on vása ndi'i ini ún, chi ñii laá miji kisa chiño i? Chi ki'vi sandakoo ñá ndi'i chiño, ta kóni ña

* 10:35 Ñii denario kúu s'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

ka'an ún xí'in ñá ná chin-deé ñá yí'í —káchí ñá xí'in taJesús.

⁴¹ Ta ndakuijn ra:

—Nana, ndí'i ní ini ún chi yoo ku'a ní chiño.

⁴² Ta ñii chiño kúu ña xíní ñó'ó ka ñoo ndí'i inka ña kisa ndivi ún. Kí'vi ún ñaMaría xa ñakaxin ña kasa ndivi ña chiño ña xíní ñó'ó ka, chi yoo ñá, xíní so'o ña to'on ña ká'anj. Ta nda ñii ñivi, on vá'a kindaa na chiño yó'o nda'a ñá —káchí taJesús xí'in ñaMarta.

11

TaJesús sáná'a ra ndasaá va'a ka'an ñivi xí'in Ndios (Mt. 6:9-15; 7:7-11)

¹ Ñii kivi ñika'an taJesús xí'in Ndios, ta ñii taxíka xí'in ra kixaa ra ñoo ra, ta ñika'an ra xí'in ra:

—Tata, kóni ndi ña saná'a ún ndí'i ndasaá ka'an ndi xí'in Ndios, saá chi taJuan ta sakuchu ñivi saná'a ra naxíka xí'in ra ndasaá koo ka'an na xí'in Ndios.

² Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra:

—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó:

Tata Yivá yó, ta yoo ñoyívi ñino,

na kanoo síkón ní ñato'ó ún. Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún ñoo ndí'i ñivi.

Ndatán yoo ñoyívi ñino kisa ndivi ndí'i na ña kóni ún, ñii kí'va saá ñoyívi yó'o ná kasa ndivi ndí'i ñivi ña kóni ún.

³ Ndi'i saá kivi taxi ún ña xíní ñó'ó kuxu ndi.

⁴ Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, chi saá kisa ká'no ini mji ndi xa'a ñivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.

Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndí'i ña on kivi ndi kuachi, ta sakaku ún ndí'i ñoo ndí'i ña on vá'a,

saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

⁵ Ta saá ndato'on ra xí'in na inka cuento ña saná'a ra na, ñika'an ra si'a:

—Ñii ma'ño ñoo, ta ñii ndó'ó ko'on ndó ve'e tamigo ndó, ta ka'an ndó xí'in ra: “Ñani, zan kúchiño ún taxi ún uní sítá va'a nda'a j?,

⁶ chi ñii tamigo j xíka ra viaje, ta sakán kixaa ra ve'e j, ta on koó ña'a ñoo j taxi j kuxu ra”, kachí ndó.

⁷ Ta tamigo ndó yó'o on keta ra ve'e ra, ta ndakuijn ra, kachí ra saá: “On sandi'í ún yí'í. Xa ndási kútu yé'é j, ta xa kándú'u j xí'in sa'ya j, ñakán on kivi ndakoo j taxi j sítá va'a nda'a ún”, kachí ra xí'in ndó.

⁸ Vará tamigo ndó kúu ra, ta on kua'a ra ndakoo ra taxi ra ña kuxu ndó. Ta xa'a ña on xiin ndó sandakoo ndó sándi'í ndó ra, ta ndixa ndakoo ra taxi ra ndí'i ña xíní ñó'ó nda'a ndó.

⁹ Cuento lo'o yó'o sáná'a ña si'a: On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xíní ñó'ó ndó ñoo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú

ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kána ndó yé'é yichí Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña kǐ'vi ndó yichí ra.

¹⁰ Chi ndi'i nivi na ndúkú noo Ndios ña xǐnǐ ñó'ó na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i nivi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i nivi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña kǐ'vi na yichí ra.

¹¹ 'Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra sǐtǎ va'a noo ndó, ta on kǐví taxi ndó yuu nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. Tá ndúkú ra ñii tiaká noo ndó kuxu ra, ta on kǐví taxi ndó ñii koó nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra.

¹² Tá ndúkú ra ñii ndivi noo ndó, ta on kǐví taxi ndó tisi'mǎ nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra.

¹³ Vará ndó'ó kúu ndó nivi na on vá'a, ta saá ni, táxi ndó ñavǎ'a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, tǎ yóo ñoyívi ñino, kúu ra tǎ va'a ní kǎ noo nivi, ta ndixa taxi ra Nímǎ ra nda'a ndi'i nivi na ndukú ña noo ra —káchí taJesus xǐ'in na.

Ñayó'o kǎ'an xǎ'a nivi na nǐka'an xǎ'a taJesus kómí ra ndee ñanímǎ ndiva'a (Mt. 12:22-30; Mr. 3:19-27)

¹⁴ Inkǎ kǐví taJesus táva ra ñii nímǎ ndiva'a ña kómí ñii tǎa tañǐ'í. Tá kee nímǎ ndiva'a, ta saá va'a naǐka'an ra. Ta naǐka'nda ini nivi na xǐni ñayó'o.

¹⁵ Ta sava na nǐka'an na xǎ'a taJesus:

—Xǐ'in ndee ñaBeelzebú,* ña kúu ñaká'no noo ndi'i nímǎ ndiva'a, táva tayó'o nímǎ ndiva'a —káchí na.

¹⁶ Ta inkǎ nivi kóni koto ndoso na taJesus, ta ndúkú na noo ra ña ke'é ra ñii mi-lagro ña saná'a ra noo na ña ndixa kómí ra ndee Ndios.

¹⁷ Ta taJesus xǐnǐ ra ña xáni ini na, ta nǐka'an ra xǐ'in na:

—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú nivi, ta naǐa'vi tá'an na, ta kǐxá'a na káni tá'an na xǐ'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xǎ'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e noo naǐa'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xǎ'a nivi ve'e yó'o.

¹⁸ Ta ñanímǎ ndiva'a ká'no Satanás, táná tava ña ini nivi nímǎ ndiva'a tá'an ña, níkúu, ta saá naǐa'vi tá'an ñandiva'a ta káni tá'an ña xǐ'in tá'an ña, ta yǎchi ní ndi'i xǎ'a yichí ña. Ndátǎ'onǐ to'on yó'o xǐ'in ndó, chi káchí ndó xǐ'in ndee ñandiva'a ká'no táva i nímǎ ndiva'a.

¹⁹ Ta yǐ'ǐ, tá xǐ'in ndee ñanímǎ ndiva'a ká'no táva i nímǎ ndiva'a, níkúu, ta nivi na ndíkǎon sǎtǎ ndó, ¿míchí vaǐxi ndee na táva na nímǎ ndiva'a? Na ndíkǎon sǎtǎ ndó káchí na on sǐví ndee nímǎ ndiva'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na nímǎ ndiva'a. Ta saá kǐxǎa ñii kǐví nivi na ndíkǎon sǎtǎ mǐi ndó yó'o kuu na kasa nani xǎ'a kuǎchi ndíso ndó, chi ñavatá kǎ'an ndó xǎ'a i.

²⁰ Ta yǐ'ǐ, kómí i ndee Ndios ña tava i nímǎ

* 11:15 Inkǎ kǐví nañi Satanás kúu Beelzebú.

ndivá'a, ta ña ké'éj yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi ña kixá'á xá'nda chiño Ndios noo ñivi ñoyívi yó'o.

21 'Tá yóo ñii taa, ta ndeé ní ndaku ra, ta kómí ra espada ná'no xí'in inká ña xínj ñó'ó kundaa ra ve'e ra xí'in ndi'i ñakuiká ra, ta saá ñivi nakuí'ná on kuchiño na kivi na ini ve'e ra.

22 Tá ñii kivi kixaa inká taa tã ndaku ka noo taa tã xí'in ve'e yó'o, ta kundeé ra noo tã xí'in ve'e yó'o, ta kindaa ra ndi'i ñakuiká kómí tayó'o, ta nata'ví ra ña xí'in natá'an ra. Ndatán yóo tã ndeé ní ndaku, saá yóo ñaníma ndivá'a ká'no. Ta ndatán yóo tã ndeé ka noo ra, saá yóo yí'j —káchí tãJesús xí'in na.

23 Ta ñika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i ñivi na on vása yóo yu'ú xí'inj, nayó'o kúu na on xiin koni na yí'j. Ta ndi'i ñivi na on vása chindeé yí'j nakaya na ñivi xa'a ña kundikõn na yichí Ndios, nayó'o kúu na sakuítã ní'no ñivi ña on kundikõn na yichí Ndios —káchí tãJesús xí'in na.

TãJesús saná'a ra xa'a níma ndivá'a

(Mt. 12:43-45)

24 Ta ñika'an tãJesús xí'in na:

—Tá ñii níma ndivá'a sáña ña ñii taa, ta saá kuá'an ña yukú yichí ña nandukú ña noo nakindée ña. Tá on vása nání'i ña noo nakindée ña, ta xáni ini ña saá: "Ndikó yó ndi'vi yó ini taa

noo kee yó vaxi yó", káchí ña.

25 Ta ndikó ña, náxaa ña noo yóo taa noo kee ña. Ta nákoto ña, ndatán yóo ñii ve'e ñiti'ví ta ndasa livi na, saá yóo ini tayó'o.

26 Ta ndikó níma ndivá'a kuá'an ña, ta nándukú ña inká níma ndivá'a. Ta nání'i ña uxá níma ña ndivá'a ní ka noo mji ña. Ta ndikó koo ña ta kuá'an uxá níma ndivá'a yó'o xí'in ña ta kixaa ndi'i ña nakoo ña ini tayó'o. Ta saá xó'vi ní ka ra vitin noo ña si'na —káchí tãJesús.

Ñayó'o ká'an yu kúu ñivi na kómí ñasij ini táxi Ndios

27 Tá ká'an ka ra xí'in ñivi, ta ñii ña'a ña ñindichi ma'ño ndi'i ñivi, xí'in ndi'i ndeé ña ñika'an ña xí'in ra saá:

—jNdachun nákaa ñasij ní ini si'ún, chi sakaku ña yó'o ta saku'a'no ña yó'o! —káchí ña.

28 Ta ndakuiin tãJesús, káchí ra saá:

—jTa ví'i ka ñasij nákaa ini ñivi na xínj so'o to'on Ndios ta kisa ndivi na ña! —káchí ra xí'in ña.

Ñayó'o ká'an xa'a ñivi na ndúkú ñii milagro noo tãJesús

(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

29 Tá kuá'a ní ñivi ñakutá'an na ta kixaa yatin na, ta tãJesús kixá'á ra ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ñivi na táku ñoyívi yó'o vitin kúu na na ndivá'a ní ini. Saá chi ndúkú na ñii milagro noo j ña kandixa na ndí taa tã kixi noo Ndios

kúu*j*. Ta ɔn ke'é*j* inká mi-lagro ña koto na, chi va'a ká xini ñó'ó kundaa ini na ña nindo'o taprofeta Jonás kuyi*yá* xina'á.

³⁰ Saá chi nañoo Nínive kundaa ini na ndasaá nindo'o taJonás, ta nandikó ini na. Ta ñii ki'va saá nivi na táku vitin koni na ña kundo'o*j*, ta nivi na kundaa ini xa'a ñayó'o nandikó ini na.

³¹ Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyivi yó'o, ta ñii ñareina, ñá nixa'nda chiño noo ñoo naní Sabá xina'á, chikaa ñá kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Chi ñareina yó'o xíká ní nixa'an ñá xini so'o ñá to'on ña nika'an tarey Salomón, chi ta ndichí ní siji xikuu ra. Ta yi*j*, ta yoo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noo taSalomón, ta ɔn xjin ndó koni so'o ndó ña ká'an*j*.

³² Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a na ñoyivi yó'o, ta saá tuku nañoo Nínive chikaa na kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña nika'an taJonás xí'in na, ta nandikó ini na ta kandixa na Ndios. Ta yi*j*, ta ta yoo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noo taJonás, ta ɔn xjin ndó koni so'o ndó to'on ña ká'an*j* —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a ño'o yé'e ini nivi

(Mt. 5:15; 6:22-23)

³³ Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ta nivi, tá nátoon na ño'o, ta ɔn vása chikaa se'é na ña, ta chínóo na ña noo

síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nivi na ki'vi ve'e kuchiño koto na.

³⁴ Ndatán yoo ño'o ña yé'e, saá yoo nduchú noo yó. Tá va'a yoo nduchú noo ndó, ta va'a yé'e ndi'i ini ndó, saá va'a kundaa ini ndó ñandaa. Tá ɔn vása va'a yoo nduchú noo ndó, ta naa ní ini ndó.

³⁵ Ñakán kía xini ñó'ó koto va'a xí'in mii ndó án ndixa xíka ndó noo yé'e. Tá xáni siji ndó xíka ndó xí'in ño'o yé'e, ta ɔn sivi ñandaa kúu ña, ta saá, indachun naa ní ini ndó!

³⁶ Tá ndixa yé'e ño'o ini ndó, ta nda lo'o ɔn vása naa ini ndó, ta saá ño'o ña yé'e ini ndó ndatán yoo ñii ño'o ká'no yé'e noo xíka ndó, saá koo ña.

TaJesús chikaa ra kuachi sata nafariseo xí'in na saná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

³⁷ Ta ndi'i nika'an taJesús xí'in na, ta ñii tafariseo kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesús ku'an ra xí'in tafariseo ve'e ra, ta nixaa ra, ta xikoo ra kuxu ra.

³⁸ Ta naka'nda ini tafariseo xito ra ɔn vása ní-nda'á taJesús, ndatán ki'va yoo ndayí mii na.

³⁹ Ta taJesús nika'an ra xí'in ra:

—Ndó'ó nafariseo nákata ndó sata vaso xí'in sata ko'o. Ta ini mii ndó chútú ní ñakuí'ná xí'in ña ɔn vá'a.

⁴⁰ ¡Ndachun kí'ví ní ndó! ¿Án ɔn vása xini ndó mii Ndios, ta ta kisa va'a ña kúu

saṭa yó, mji ra kúu ta kisa va'a ini yó?

41 Tá ndino'o ini ndó taxi ndó ñava'a ndó ña chindeé ndó nandá'ví, ta saá ndundii ini ndó.

42 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo! Vará táxi ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo ña ṭaxa ndó ṭixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii ñii noo yuku válí ña xíxi yó,[†] ta on vása kisa ndivi ndó chiño ña xini ñó'ó ní noo Ndios. Chi noo Ndios ña xini ñó'ó ní kúu ña ke'é yó ñandaḡa xí'in inká nivi, ta kuki'vi ini yó koni yó Ndios. Xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o noo Ndios, ta saá ni, on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inká chiño válí noo ra.

43 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo! Kútoo ní ndó kundoo ndó táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. Saá tá xíka ndó noyá'vi, ta kóni ndó ña kasa to'ó ní nivi ndó'ó.

44 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in natá'an ndó! Saá chi ndatán yóo ño'o noo ninduxun na nixi'i, ta on vása tivi ña tá'yí ñó'o ṭixin ño'o, saá yóo ndó'ó —káchí ta Jesús xí'in na.

45 Ta ñii tamaestro ta xini va'a ndayí Ndios nika'an ra xí'in ta Jesús:

—Tá chíkaḡa ún kuachi saṭa nafariseo yó'o, ta ñii ki'va saá chíkaḡa ún kuachi saṭa ndi —káchí ra.

46 Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra saá:

—iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! Chi sákuiso ndó nivi chiño veé ní, ta xo'vi ní kuiso na. Ta mji ndó, nda lo'o on xijin ndó tindaa ndó chiño veé ta xo'vi ní yó'o.

47 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! iNa ovi yu'u kúu ndó! Livi ní kisa va'a ndó ve'e noo ninduxun naprofeta xina'a. Ta naxii síkuá mji ndó kúu na xa'ni naprofeta yó'o.

48 Xí'in ñayó'o kundaḡa ini yó ñii kúu ini ndó xí'in ini naxii síkuá ndó. Chi naxii síkuá ndó kúu na xa'ni naprofeta xina'a, ta ndó'ó kúu na kisa va'a ve'e noo ninduxun na.

49 'Ñakán kía Ndios nika'an ra to'on ndíchi xa'a ndó saá: "Ti'vii naprofeta ña ka'an ndoso na to'on i xí'in naño Israel, ta ti'vii naapóstol ña kasa ndivi na chiño i, ta naño yó'o, on kua'a na naki'in va'a na nda ñii na ti'vii, ta ka'ni na sava na, ta saxo'vi na inká na", káchí Ndios.

50 Ta saṭa mji ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'i naprofeta, tá nda kixá'a kivi noo tанда vitin.

51 Saá chi kixá'a ña xí'in ña nixi'i ta Abel,[‡] ta ndi'i ña xí'in ña nixi'i ta Zacarías. Ta naxii síkuá ndó xa'ni na ta Zacarías kivi xindichi ra ma'ño ña kúu ye'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu nama yji noo sóko na ña'a noo Ndios.

[†] 11:42 Yuku válí yó'o kúu mjno castila xí'in yuku yova. [‡] 11:51 Ta Abel xikuu sa'ya ta Adán xí'in ña Eva, ta tayó'o nixi'i ra, ke'é ñani ra ta Caín.

Ta ndixa ká'anjí xí'in ndó, satá mji ndó na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nji ndi'i nava'a yó'o.

⁵² 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! Ndatán ké'é ñii taa ta chíkaa se'é llave, saá ké'é ndó. Saá chi sási ndó noo nivi na kóni kivi yichi Ndios, ta ni mji ndó xjin ndó kivi ndó yichi ra —káchí tajesús xí'in na.

⁵³ Tá ká'an tajesús xí'in na, ta nafariseo xí'in inka na sáná'a ndayí Ndios, njsaa ní na, ta kixá'á na sándi'i ní na ra xí'in to'on,

⁵⁴ chi kóni na ña nakava ra ká'an ra to'on ña on vá'a, ta saá kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noo nachiño.

12

Tajesús sáná'a ra naxíka xí'in ra

ña on ke'é na ndatán ké'é nafariseo na ovi yu'u

¹ Kuá'a ní mil nivi nakutá'an na noo tajesús, ñii chútú ndaa na tãda xindoso na xa'a tá'an na. Ta tajesús kixá'á ra ká'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó on ko'on ndó yichi nafariseo, chi na ovi yu'u kúu na. Ndatán yoo levadura ña kisa chiño se'é xí'in yuxan, saá yoo yichi nafariseo.

² Ta nda ñii ña nákaa se'é on kivi koo se'é ña ndi'i saá kivi, chi ñii kivi nativi ña. Ndi'i ña ndási noo nivi, ta vaxi kivi koni ndi'i na ñayó'o.

³ Ñii kivi ndi'i to'on ña nika'an se'é ndó noo naa,

koni so'o ndi'i nivi ñayó'o kivi ndivi yé'e ño'o. Ta to'on ña nika'an yaa ndó xí'in natá'an ndó ini ve'e ndó, ta vaxi kivi ndaa nivi sini ve'e na, ta ká'an ndoso na to'on yó'o ña koni so'o ndi'i inka nivi —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña on kuyi'vi yó nivi

(Mt. 10:28-31)

⁴ Saá nika'an ka tajesús:

—On kuyi'vi ndó noo nivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi on kuchiño na sandi'i na xa'a nima ndó.

⁵ Va'a ka kuyi'vi ndó noo Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yiki koñu ndó, ta kómí ra ndee sakana ra ndó'ó ndaya. Ñakán kía, va'a ka kuyi'vi ndó noo Ndios.

⁶ 'Koto ndó tísaa válí: ovi si'un válí kúu ya'vi o'on rí. Ta Ndios on vása nãdoso ra xa'a nda ñii tísaa lo'o yó'o, ta ndaa ra ndi'i rí.

⁷ Ta ndó'ó, Ndios manj ní ka ra ndó'ó, chi xini ndi'i ra ndasaá kúu yisi sini ndó. Ta ndixa ndaa va'a ra ndó'ó, ñakán on kuyi'vi ndó, chi kuá'a ní ka ndaya'vi ndó noo tísaa válí —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña xa'a nivi na ndakuijn xa'a tajesús

noo inka nivi ñoyivi yó'o

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Ta saá nika'an ka tajesús xí'in na, káchí ra saá:

—Nivi na ndakuijn xa'aj noo nivi ñoyivi yó'o, ta yi'i,

ñii kɪ'va saá ndakuɪɪnɪ xɑ'a na ɲoɔ naáŋgel xí'in Ndios.

9 Ta ɲɪvɪ na ɔn xɪɪn ndakuɪɪn xɑ'aɪ, ta yɪ'i ɔn ndakuɪɪnɪ xɑ'a nayó'o ɲoɔ naáŋgel xí'in Ndios.

10 "Ta ndi'i ɲɪvɪ na ká'ɔn to'on ndivɑ'a xí'in yɪ'i, tɑ tɑ kɪxi ɲoɔ Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xɑ'a na. Ta ndi'i ɲɪvɪ na ká'ɔn to'on ndivɑ'a xí'in Nímɑ Ndios,* ta Ndios ɔn kasa ká'no ini ra xɑ'a ɲɪvɪ yó'o —káchɪ tɑJesús.

11 Ta ɲɪkɑ'ɔn kɑ ra xí'in naxɪka xí'in ra, káchɪ ra saá:

—Tá tiin na ndó'ó kɔ'ɔn ndó xí'in na, ta taxi na kuɑchi xɑ'a ndó ɲoɔ nachiño án ɲoɔ naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta ɔn kundɪ'i ini ndó xɑ'a to'on ña ndakuɪɪn ndó.

12 Saá chi mɪɪ kɪvɪ ña kundo'o ndó ñayó'o, Nímɑ Ndios taxi ña to'on ña kɑ'ɔn ndó —káchɪ tɑJesús.

TɑJesús ndátɔ'on ra ñii cuento

ña saná'a ra na xɑ'a ñakuɪká

13 Ñii tɑ tɑ yóo xí'in ndi'i ɲɪvɪ na ndóo xɪɪn sɔ'o ña ká'ɔn tɑJesús, kɪxɑɑ ra ɲoɔ ra ta ɲɪkɑ'ɔn ra xí'in ra saá:

—Tata maestro, kɑ'ɔn ún xí'in ñaniɪ ndí xɪɪn ñó'ó nata'ví ra ñakuɪká ña kɪndɔo kɪvɪ ɲɪxi'i yivá ndɪ, ta taxi ra lo'o ñakuɪká yó'o nda'aɪ —káchɪ ra xí'in tɑJesús.

14 Ta ndakuɪɪn tɑJesús, ɲɪkɑ'ɔn ra saá:

—Tata, ¿ndɑchun xáni ini ún yɪ'i kúu tɑchiño án juez tɑ tá'ví ñakuɪká xí'in ndó? —káchɪ tɑJesús xí'in ra.

15 Ta ɲɪkɑ'ɔn tɑJesús xí'in ndi'i ɲɪvɪ na ndóo yó'o:

—Kasa kuenda xí'in mɪɪ ndó ña ɔn vása kútoo ndó koo kuɑ'a ní ñakuɪká nda'a ndó. Saá chi tá kómɪ ndó ví'í ní ñakuɪká, ta ɔn vása chindee ñakuɪká ndó'ó ña kutaku vɑ'a ndó ɲoɔ Ndios —káchɪ tɑJesús xí'in na.

16 Ta saá ɲɪkɑ'ɔn ra ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii tɑ tɑkuɪká, tɑ kómɪ kuɑ'a ní ño'o. Ta vɑ'a ní keta ra xí'in ña chɪ'i ra, ta chútú ve'e ra xí'in ña kuxu ra.

17 Ta kɪxɑ'á ra xáni ini ra: "¿Yukɪɑ ke'é yó vitin? ɔn vása yóo kɑ míchɪ taxi vɑ'a yó ña kómɪ yó", káchɪ ra.

18 Ta saá ɲɪkɑ'ɔn ra: "¡Áan! Xɪɪn va yó mí taxi vɑ'a yó ña. Sandɪ'i yó xɑ'a ve'e yatá, ta kasa vɑ'a yó inka ve'e xɑá ña ká'no kɑ ɲoɔ kunani ko'on ndi'i ndikɪn trigo mɪɪ yó, xí'in ndi'i kɑ ña kómɪ yó.

19 Ta ndi'i ɲakoo vɑ'a ña kómɪ yó, ta kɑ'ɔn yó xí'in mɪɪ yó, kachɪ yó saá: Vitin yóo kuɑ'a ní ña kómɪ yó, ta náni ñayó'o kuxu yó kuɑ'a ní kuɪyɑ. Ta vɑ'a ní kuiti nakindee yó, kuxu vɑ'a yó, ko'o vɑ'a yó, ña kusɪɪ ní ini yó chi yóo ví'í ní ña kómɪ yó", xáni ini tɑkuɪká yó'o.

* 12:10 Ñii to'on ña ká'ɔn ndivɑ'a xí'in Nímɑ Ndios kúu ña ká'ɔn ɲɪvɪ ndí ndee ña kɪsa ndivɪ chiño vɑ'a kúu ndee ña vɑxi ɲoɔ nímɑ ndivɑ'a ká'no.

20 Ta nika'an Ndios xí'in ra: "¡Yó'ó kúu t̄a t̄a kí'ví!, saá chi ñoó vitin kivi ún. Ta ndi'i ña kómí ún, ñava'a ink̄a n̄ivi nduu ña", kachí Ndios xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o.

21 Ndatán ndo'o takuiká yó'o, saá kundo'o ndi'i n̄ivi na kómí ñakuiká ñoyívi yó'o, tá on vása kómí na ñakuiká ndino'o ñoyívi n̄ino xí'in Ndios —káchí ra.

Ndios táxi ra ña xini ñó'ó nda'a ndi'i sa'ya ra

(Mt. 6:25-34)

22 Ta saá nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ta ká'an̄i xí'in ndó, on kundi'i ini ndó xa'a ña xini ñó'ó kutaku ndó, ni on kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ni on kundi'i ini ndó xa'a tikoto ña kundixin ndó ñoyívi yó'o.

23 Saá chi nima yó ndaya'ví ní ka ña noo ña xixi yó. Ta yiki koñu yó ndaya'ví ní ka ña noo tikoto yó.

24 Koto ndó ndasaá taku titikaka, ni on vása chí'í rí, ni on vása nákaya rí ña xáxi rí, ta on koó ve'e rí noo táan va'a rí ña xáxi rí. Ta Ndios táxi ra ña xáxi titikaka yó'o. Ta ndó'ó, ndaya'ví ní ka ndó noo titikaka yó'o.

25 Ta ndó'ó, on sivi xí'in ña ndi'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón ka ndó xí'in m̄i ndó, chi ñii laá Ndios kúu t̄a xá'nda chiño ndasaá ki'va síkón koo ndó.

26 On vása kúchiño ndó ke'é ndó ñayó'o, vará lo'o ní chiño kúu ña. Ta saá,

¿ndachun ndi'i ní ka ini ndó xa'a ink̄a ña'a?

27 'Koto ndó ndasaá livi ndaxaa yita ña yóo yuku; yita yó'o on vása kisa chiño ña, ni on vása kisa va'a ña tikoto ña. Ta ndixa ká'an̄i xí'in ndó, vará tarey Salomón, takuiká ní xikuu ra, ta xikomí ní ra ku'a'a ní tikoto va'a, ta yita ña yóo yuku, livi ní ka ña noo tikoto va'a ña x̄indixin tayó'o.

28 Vará nda lo'o kivi taku yita válí yuku, chi ñii kivi ndaxaa ña, ta ink̄a kivi ndá'va ña, ta saá táan na ña ini x̄iton koko ña, ta Ndios ndáa ra ña, ta livi ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o sáná'a ndi' Ndios ndáa va'a ra ndó'ó, chi ndó'ó ndaya'ví ní ka ndó noo yita válí. ¡Ndachun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó!

29 On kundi'i ini ndó xa'a mí kixi ña kuxu ndó, án mí kixi ña ko'o ndó, án mí kixi ink̄a ña xini ñó'ó ndó.

30 Chi n̄ivi na on vása ndíkõn Ndios kúu n̄ivi na ndi'i ní ini xa'a ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xini va'a ra yu kúu ndi'i ña xini ñó'ó noo ndó.

31 Ta m̄i ndó, ndino'o ini ndó ná kundikõn ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xini ñó'ó nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

Xini ñó'ó kukomí yó ñakuiká ñoyívi n̄ino

(Mt. 6:19-21)

32 Ta nika'an ka taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ñii ti'vi ndikachi sanaj, saá yóo ndó'ó. Ta on kuyi'vi ndó, chi kúsiy ini Ndios taxi ra nda'a ndó ñava'a kómí ra noo xá'nda chiño ra.

³³ Siko ndó ña kómí ndó, ta taxi ndó si'un nda'a nivi nandá'ví. Ta saá kukomí ndó ñakuiká ndino'o ñoyivi njino xí'in Ndios. Ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñakuiká yó'o, chi ñoyivi njino on koó tikisin, ni on kuxé'é ña'a, ni nakuiná on kivi kasa kuiná na ñakuiká ndino'o ña yóo ñoyivi njino.

³⁴ Saá chi noo ñó'o ñakuiká kómí ndó, kán yóo nima ndó xí'in sijn ndó.

Xini ñó'o koo ti'va yó ña ndikó tajesús

³⁵ 'Ndi'i saá kivi namozo ndixin na tikoto ta ní'i na ño'o náye'e, saá yóo ti'va na naki'in na taká'no noo na. Ta ndatán ndóo ti'va namozo yó'o, saá koo ti'va ndó'ó.

³⁶ Ndáti namozo yó'o ña ndikó taká'no noo na, chi kuajan ra vikoto nda'a. Ta ndatán ndáti nayó'o saá kundati ndó'ó ña ndikó j. Saá chi nda ndá hora ndikó taká'no ta kani ra yé'é, ta ndóo ti'va namozo ra ña xandikon nakuiná na yé'é noo ra, ta naki'in va'a na ra.

³⁷ Ta kunakaá ñasij nima namozo tá on vása kisin na, ta yóo ti'va na nakuiná na yé'é ña kivi taká'no noo na. Ndixa kajan xí'in ndó, taká'no yó'o katón ra toalla

tixin ra, ta chinóo ra ñaxixi noo mesa ña kuxu namozo ra.

³⁸ Ta kunakaá ñasij nima namozo tá kundoo ti'va na nda ndá hora ndikó taká'no, án ma'ño ñoó, án xa vaxi tivi.†

³⁹ Ta kundaa va'a ini ndó ñayó'o: Tá ñii ta yóo ra ve'e ra, ta xini ra ama kixaá takuí'ná, ta saá koo ti'va ra ta on taxi ra kivi takuí'ná yó'o kasa kuiná ra ña yóo ve'e ra.

⁴⁰ Saá tuku ndó'ó, xini ñó'o kundoo ti'va ndó, chi ndikó j ñoyivi yó'o ñii kivi ña on vása ndáti ndó —káchí tajesús xí'in na.

Ñayó'o kajan xa'a nivi na kisa chiño xí'in ndino'o ini (Mt. 24:45-51)

⁴¹ Ta taPedro njindaka to'on ra tajesús, njikajan ra saá:

—Tata, ¿án ndasaá xí'in mji ndi naxika xí'in ún ndato'on cuento yó'o, án ndato'on ún ña xa'a ña saná'a ún inka nivi? —káchí ra xí'in tajesús.

⁴² Ta ndakuijn tajesús, njikajan ra:

—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii ta ta kisa chiño xí'in ndino'o ini noo ra? Ta taká'no yó'o sakuiso chiño ra tayó'o ña taxi tayó'o kuxu nivi na yóo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o.

⁴³ Ta saá kunakaá ñasij nima ta kisa chiño xí'in ndino'o ini kivi ndikó taká'no noo ra, ta koto ra va'a ní kisa ndivi ra chiño.

† 12:38 Ña segunda vigilia xí'in ña tercera vigilia ñó'o ña tixin kaja jin ñoó xí'in kaja unj xitaan.

44 Ta ndixa ká'anjí xí'in ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a tá kisa chiño ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ña'a ve'e taká'no yó'o.

45 Tá yóo ñii taa ta on vása kisa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xáni sijní ra saá: "Xa na'á ní kuáchí taká'no noo yó, on vása xíní yó ndá kivi ndikó ra", xáni sijní ra. Ta saá kixá'á ra ndi'i saá kivi káni ra nataa xí'in naña'a na kisa chiño xí'in ra, ta ñii kiva saá kixá'á ra ndi'i saá kivi xixi ní ra, ta xí'i ní ra, nina taxíini kúu ra.

46 Ta ñii kivi on vása ndati ra, ni hora ña on vása yóo ti'va ra, ta ndikó taká'no noo ra. Ta taká'no noo ra yó'o saxo'vi ní ña'á ra, ta ti'vi ña'á ra ko'on ra noo ndoo nivi na on vá'a, na on vása kisa ndivi ña xá'nda chiño taká'no noo na.

47 'Tá yóo ñii tamozo, ta xa xíní ra yukia kóni taká'no noo ra, ta on vása ní-xiin ra kasa ndivi ra ña, ni on vása ní-xiyo ti'va ra kivi ndikó taká'no noo ra, ta saá ndee ní xo'vi tayó'o.

48 Ta inká tamozo, vará ké'é ra ña on vá'a, chi on vása xíní ra yukia kóni taká'no noo ra, ta lo'o xo'vi ra. Saá chi tá Ndios táxi ra kuá'a ní ñava'a nda'a nivi, ta ndati ra nayó'o kasa ndivi na kuá'a ní chiño va'a. Tá Ndios sákuiso ví'í ní ká chiño nivi, ta ndati ra nayó'o kasa ndivi na kuá'a ní ká chiño va'a —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ña nata'vi

tá'an nivi xa'a taJesús
(Mt. 10:34-36)

49 Ta nika'an taJesús saá:

—Ndatán yóo ño'o ña xá'mi mi'í, saá koo chiño ña kasa ndivi ñoyivi yó'o. ¡Kóni kama ní tondaa kivi ña kasa ndivi chiño yó'o!

50 Xíni ñó'o xo'vi ní, ta ndi'i ní ini nda kixaa kivi ña xo'vi ní.

51 On kani sijní ndó ndi ña kundoo va'a ndó xí'in natá'an ndó, kúu ña kixaa ñoyivi yó'o, chi xa'a ña nata'vi nivi kúu ña kixaa.

52 Chi ndi'i kivi ña vaxi ñii ve'e on vása koo yu'ú ndi'i na xa'á. Tá ndoo o'on nivi ñii ve'e, ta uní na kundikon yi'i, ta ovi na on vása kándixa na yi'i. Tá ovi na ko'on yichi, ta uní na on vása kándixa na yi'i.

53 Vará nave'e kúu na, on kivi koo yu'ú na: ñii taa ko'on ra yichi, ta sa'ya ra talo'o ko'on ra inká yichi; ñii talo'o ko'on ra yichi, ta yivá ra ko'on ra inká yichi; ñii ña'a ko'on ña yichi, ta sa'ya ña ñalo'o ko'on ña inká yichi; ñii ñalo'o ko'on ña yichi, ta si'í ña ko'on ña inká yichi; ñii ña'a ko'on ña yichi, ta xano ña ko'on inká yichi; ñii ña'a ko'on ña yichi, ta siso ña ko'on inká yichi. Ta saá kundaa ini yó ndi on vása kivi koo yu'ú nivi xa'á —káchí taJesús.

Nanivi xini ñó'o kundaa ini na
ña kóni kachí ña ké'é taJesús
(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

13

54 Ta saá n̄ika'an taJesús xí'in ku'a ní n̄ivi na ndóo xí'in ra:

—Tá xíto ndó vaxi v̄iko noo ku'an ketá ño'o, ta x̄ini ndó yukia koo, chi kachi ndó yachi ní koon savi, ta ñandaa kia.

55 Tá xíto ndó vaxi tachi chí sur, ta saá kachi ndó ñi'ni ní koo kivi vitin, ta ñandaa kia.

56 ¡N̄ivi na ovi yu'u kúu ndó!, chi x̄ini ndó yukia koo tá xika tachi, ta x̄ini ndó yukia koo tá xíto ndó vaxi v̄iko. ¿Ndachun on vása kúndaa ini ndó yukia kóni kachi ña xíto ndó xí'in ña x̄ini so'o ndó ké'é i vitin? —kachi taJesús xí'in na.

Kama x̄ini ñó'ó ka'an ndó xí'in na táxi kuachi xa'a ndó ña kindoo man̄i ndó xí'in na (Mt. 5:25-26)

57 —¿Ndachun on vása kasa nani m̄i ndó kuachi xí'in ñava'a ñandaa?

58 Tá ñii n̄ivi kóni na taxi na kuachi xa'a ndó noo nachino, tá ta'an ka xa'a ndó ve'e chiño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani ndó kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa nani ndó kuachi xí'in na, ta yijo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a tapolicía, ta ko'on ndó ve'e ka.

59 Ndixa ká'an i xí'in ndó, on kee yachi ndó ve'e ka chi on tava na ndó'ó anda ná cha'vi ndó ndi'i s̄i'ún ña níka ndó —kachi taJesús xí'in n̄ivi.

X̄ini ñó'ó yó nandikó ini yó ta ko'on yó yichi Ndios

1 M̄i kivi yó'o, sava n̄ivi kee na ku'a'an na, ta n̄ixaa na noo taJesús. Ta saá kixá'a na ká'an na xí'in ra:

—Sava na estado Galilea na ñó'o yé'é ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, xa'ni na kit̄i tí sóko na nda'a Ndios. Ta tagobernador Pilato xa'nda chiño ra noo natropa ka'ni na ndi'i n̄ivi yó'o. Ta saá n̄i n̄ivi na n̄ixi'i yó'o xí'in n̄i kit̄i tí xa'ni na nasaka ña —kachi na xí'in taJesús.

2 Ta ndakuijn taJesús, ká'an ra xí'in na:

—¿Án xáni ini ndó n̄ivi na estado Galilea yó'o x̄ikuu n̄ivi na on vá'a ní ka noo inka n̄ivi, ñakán n̄ixi'i na saá?

3 Ó'on, on sivi na on vá'a ní ka n̄i-xikuu na noo inka n̄ivi. Ta m̄i ndó, tá on x̄in ndó nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó.

4 ¿Yukia xáni s̄ini ndó xa'a xa'on un̄i n̄ivi na n̄ixi'i chi nakava torre ñoo Siloé sata na? ¿Án xáni ini ndó na n̄ixi'i yó'o x̄ikuu na n̄ivi on vá'a ní ka noo inka nañoo Jerusalén?

5 Ó'on, on sivi saá. Ta ndó'ó, tá on x̄in ndó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó —kachi taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento ña sán'a ndasaá

ke'é Ndios xí'in ñivi na on vása kisa ndivi to'on ra

6 Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in na xa'a ña saná'a ra na, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ta xí'in yiton tón higo, tón ñíndichi noo ño'o ra. Ñii kivi kixaa ra nándukú ra kui'i nda'a tón yiton yó'o, ta nda ñii rí, on vása ní-nani'i ra nda'a nó.

7 Ta saá ta xí'in yiton ñika'an ra xí'in ta ndaa ño'o ra: “Xa uní kuiya vaxi nándukú kui'i nda'a tón yó'o, ta on koó rí. ¿Ndachun kundichi ka nó?, chi sándi'i xa'a ño'o xí'in nó. Va'a ka'nda ún yiton yó'o”, káchí ta xí'in yiton yó'o.

8 Ta ndakuijn ta ndaa ño'o ra, ñika'an ra: “Tata, taxi ún ña kundichi nó inká kuiya, ta kata tíkuija xa'a nó, ta taan i si'ví kití xa'a nó, ta saá koto yó án on koo kui'i nda'a nó.

9 Tá on koo kui'i koon nda'a nó, ta saá va'a ka'nda yó nó”, káchí ra xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sánda'a ra ñii ña'a ñá toso sata

10 Ñii kivi yij ña nákindée najudío, yoo taJesús ini ve'e ño'o sinagoga ta saná'a ra ñivi.

11 Ta yoo ñii ña'a, ta xa'on uní kuiya ndeé ndó'o ña kue'e. Saá chi níma ndiva'a tíin ña'a, ta on vása táxi ña nduu ndakú sata ñá, ta xí'in ñanduxa xika toso ñá.

12 Tá xini taJesús ñaña'a ndeé ndó'o yó'o, ta ñika'an

ra xí'in ñá kixi ñá noo ra, ta káchí ra si'a:

—Nana, vitin xa nduva'a ún, on vása ndeé ndó'o ka ún —káchí ra xí'in ñá.

13 Ta saá chínóo ra nda'a ra sata ñá, ta xandikon nduu ndakú sata ñá, ta kixá'a ñá kisa ká'no ñá Ndios.

14 Ta taká'no noo na ve'e ño'o sinagoga yó'o, saa ní ini ra xa'a ña sánda'a taJesús ñayó'o, chi kivi yij ña nákindée najudío kuu ña, ta on vá'a kasa chiño ñivi kivi yó'o. Ta ñika'an ra saá:

—Yoo ñño kivi kasa chiño yó ñii ñii semana. Ñakan va'a kixi ndó ñño kivi yó'o nduva'a ndó, ta kivi yij ña nákindée yó on vá'a kixi ndó ña nduva'a ndó —káchí taká'no xí'in ñivi na ñó'o ini ve'e ño'o sinagoga.

15 Ta saá ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—¡Na ovi yu'u kuu ndó!, chi ká'an ndó on vá'a sánda'a ñivi kivi yij ña nákindée yó. Ta mji ndó, vará kivi yij nákindée yó kuu ña, ta maní ní ndó kití sana ndó. Chi tá yoo sündiki án burro sana ndó ta yichi ní rí takuí, ta saá ndaxin ndó rí ko'on rí ko'o rí takuí.

16 Ta ña'a yó'o, ñii kiva kuu ñá sa'ya ñani síkuá taAbraham ndatan kuu mji yó, ta xa xa'on uní kuiya ndeé ndó'o ñá xí'in kue'e ña ké'é ñandiva'a Satanás xí'in ñá. Ta saá, ¿án on vá'a ndaxin i ñá, ta saña kue'e ñá, vará kivi yij ña nákindée yó kuu ña? —káchí taJesús xí'in na.

17 Tá x̄inj̄ s̄o'o nayó'o ña n̄ika'an taJesús, ta saá kúka'an n̄o'o ndi'i na, ta ndeé ka sáa ini na x̄ini na taJesús. Ta ink̄a nañoo yó'o, kúsij̄ ní ini na xa'a ñava'a ña ná'no ke'é taJesús x̄i'in na.

TaJesús ndato'on ra ñii cuento xa'a ndik̄in mostaza
(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

18 Ta n̄ika'an ka taJesús x̄i'in n̄ivi, káchí ra saá:

—¿Ndasaá yóo yich̄i n̄o'o xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndato'on yó ña nandaxin yó xa'a ña?

19 Ndátán yóo ñii ndik̄in lo'o mostaza, ña ch̄i'i ñii t̄a ño'o ra, ta ndút̄a yit̄on ká'no, t̄and̄a v̄axi t̄isaa k̄isa va'a rí t̄ak̄a rí nda'a nó, saá yóo yich̄i n̄o'o xá'nda chiño Ndios —káchí ra x̄i'in na.

TaJesús ndato'on ra ñii cuento xa'a levadura
(Mt. 13:33)

20 Saá tuku n̄ika'an ra:

—¿Ndasaá yóo yich̄i n̄o'o xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndato'on yó ña nandaxin yó xa'a ña?

21 Ndátán yóo levadura ña ñasaka n̄ivi x̄i'in yux̄an s̄j̄ta va'a, saá yóo yich̄i ña xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura ñasaka n̄ivi x̄i'in un̄i ko'ndo ná'no yux̄an harina, ta k̄undeé ña sanaño ña ndi'i yux̄an yó'o —káchí ra x̄i'in na.

Yé'é ña k̄i'vi n̄ivi yich̄i Ndios kúu yé'é táñó
(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Ta kūa'an taJesús yich̄i ñoo Jerusalén, ta yá'a ra

ñoo válí x̄i'in ñoo ná'no, ta saná'a ra n̄ivi na ñii ñii ñoo n̄o'o kūa'an ra.

23 Ta saá ñii t̄a n̄indak̄a t̄o'on ra taJesús, káchí ra si'a:

—Tata, ¿án sak̄aku Ndios lo'o ní n̄ivi, án kūa'a ní n̄ivi sak̄aku ra?

Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra:

24 —Yé'é n̄o'o k̄i'vi n̄ivi yich̄i Ndios táñó ní ña, ñakán x̄inj̄ ñó'ó ndixa xa'a ndó ndeé ña k̄i'vi ndó. Saá chi k̄iv̄i ña v̄axi kūa'a ní n̄ivi ndukú na k̄i'vi na, ta on kuchiño ka k̄i'vi na.

25 Ñii k̄iv̄i taká'no nakasi ra yé'é, ta on kuchiño ka k̄i'vi ndó. Tá kindoo ndó ke'e k̄iv̄i kán, ta kani ní ndó yé'é, ta kuaku ndá'ví ndó n̄o'o ra ña nakuiná ra yé'é k̄i'vi ndó, ta saá ndakuijn ra: “On vasa x̄inj̄i ndó'ó, ni on vasa x̄inj̄i mí k̄ixi ndó”, káchí ra x̄i'in ndó.

26 Ta saá ka'an ndó x̄i'in ra: “X̄inj̄i ún ndi'i, tata, chi x̄ixi ndi, ta x̄i'i ndi x̄i'in ún, ta n̄ixika ún ñoo ndi saná'a ún ndi”, káchí ndó x̄i'in ra.

27 Ta ka'an ra x̄i'in ndó: “Xa n̄ika'an̄i x̄i'in ndó ña on vasa x̄inj̄i míchí k̄ixi ndó. On s̄iv̄i na ndik̄on ȳi'i kúu ndó, kuta'a ndó n̄o'o, chi na ndiva'a kúu ndó'ó”, káchí ra x̄i'in ndó.

28 Ta saá ko'on ndó n̄o'o kuaku ní ndó, n̄o'o ndeé ní xo'v̄i ndó, chi koni ndó taAbraham x̄i'in taIsaac, x̄i'in taJacob, x̄i'in ndi'i naprofeta na n̄ika'an ndoso t̄o'on Ndios x̄ina'á, koto ndó ndóo na n̄o'o yóo Ndios. Ta

ndó'ó, ɔn kivi kɪ'vi ndó nɔɔ yóo ra, ta ndɔo ndó ke'e.

²⁹ Ta kixi nɪvi na kee ndi'i saá xiiña ñoyivi yó'o nakutá'an na kuxu na viko Ndios.

³⁰ Ta kuá'a ní nɪvi na kúu nasondí'í nduu na nanóo, ta kuá'a ní nɪvi na kúu nanóo nduu na nasondí'í —káchí taJesús xí'in na.

*TaJesús xáku ra xa'a
nañoo Jerusalén
(Mt. 23:37-39)*

³¹ Ta mɪi kɪvɪ yó'o, kixaa sava nafariseo nɔɔ taJesús, ta nɪka'an na xí'in ra:

—Va'a ka kee ún ta ko'on ún inka xiiña, chi tarey Herodes kóni ra ka'ni ra yó'ó —káchí na.

³² Ta ndakuijn taJesús, nɪka'an ra:

—Kuá'an ndó nɔɔ ñokuii Herodes, ta ka'an ndó xí'in ra: “Kɪvɪ vitin xí'in kɪvɪ taan tavaɪ níma ndiva'a ña tiin sava nɪvi, ta sanda'ai inka na ndeé ndó'o, tãda kɪvɪ unɪ sandi'i i chiño i”, saá káchí ndó xí'in taHerodes.

³³ Xíni ñó'ó ko'onɪ kɪvɪ vitin xí'in kɪvɪ taan xí'in kɪvɪ yisa, ta saá xaaɪ ñoo Jerusalén. Saá chi nda ñii naprofeta, ɔn vá'a kɪvɪ na inka ñoo —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Saá kixá'á ra ká'an ka ra:

—iNañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na kóon yuu nɪvi na tɪ'ví Ndios ña chindeé na ndó'ó! iKuá'a ní yichɪ káchí iniɪ nakayaɪ ndó'ó, ndatán ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya

rí tɪxin ndɪxin rí, ta nɪ-xiin ndó kundaaɪ ndó'ó!

³⁵ Ñakán vitin Ndios sandakoo ra ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña. Ta ndixa ká'anɪ xí'in ndó, nañoo Jerusalén, ɔn koto ka ndó yɪɪ nda tɔndaɪ kɪvɪ ka'an ndó to'on yó'o: “Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taɪ ta kixaa xí'in ndayí Ndios”, káchí ndó xa'aɪ —káchí taJesús xí'in na.

14

*TaJesús sanda'a ra ñii taɪ
ta ndeé ndó'o xí'in kuiño*

¹ Ñii kɪvɪ yɪi ña nákindée najudío, kuá'an taJesús ve'e ñii taká'no nɔɔ nafariseo kuxu ra xí'in na. Ta ve'e yó'o ndóo inka nafariseo, xito naní na taJesús.

² Saá chi yóo ñii taɪ ta ndeé ndó'o xí'in kue'e kuiño.

³ Ta taJesús nɪndaɪa to'on ra nafariseo xí'in sava namastro na xini va'a ndayí Ndios, káchí ra saá:

—¿Yukia káchí ndayí Ndios ña nɪtaa taMoisés? ¿Án káchí ña va'a sanda'a yó nɪvi kɪvɪ yɪi ña nákindée yó, án káchí ña ɔn vá'a sanda'a yó na? —káchí ra xí'in na.

⁴ Ta ɔn vása ní-ndakuijn na yu'u ra. Ta taJesús, chɪnóo ra nda'a ra satɪ ta ndeé ndó'o, ta sanda'a ña'a ra. Ta saá tɪ'ví ña'a ra kuano'o ra ve'e ra.

⁵ Ta tuku nɪndaɪa to'on taJesús nafariseo, nɪka'an ra saá:

—Ta ndó'ó, ¿án ɔn ndixa kisa chiño ndó kɪvɪ yɪi ña

nákindée yó? Saá chi tá ñii kivi yí ñii burro sana ndó, án ñii sindiki sana ndó nakava rí ini takuii ño kónó, ta, ¿án on kama ko'on ndó tava ndó rí? —káchí ra xí'in na.

6 Ta on vása ní-naní'i na to'on ña ndakuin na.

Ta Jesús saná'a ra ñivi ña on kasa ká'no xí'in mii na

7 Tá kixaa ñivi kuxu na, ta xini ta Jesús kútoo na koo na ño táyí tón to'ó ní ka. Ta saá ndato'on ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

8 —Tá ko'on ndó ñii viko tonda'a, ta on ndukú ndó koo ndó táyí tón to'ó ní, chi kivi kixaa inka ñivi na ná'no ka ño ndó'ó.

9 Ta saá ta ta ká'an viko tonda'a ka'an ra xí'in ndó: "Taxi ndó táyí ndó ná koo inka naná'no yó'o", káchí ra xí'in ndó. Ta saá kuka'an ño ndó chi nduxa ko'on ndó koo ndó inka táyí tón yóo sata.

10 Ñayó'o kúu ñava'a ke'é ndó tá ku'a'an ndó viko tonda'a: koo ndó ño táyí tón yóo sata. Ta saá ta ta ká'an viko kixaa ra ka'an ra xí'in ndó: "Ñani yó, na'a ndó koo ndó ño táyí tón to'ó yó'o", káchí ra xí'in ndó. Ta saá kanóo va'a ní ñato'ó ndó ño ndi'i inka na xixi ño mesa xí'in ndó.

11 Saá chi ndi'i ñivi na kisa ká'no xí'in mii, ñii kivi kuka'an ño na. Ta ñivi na kisa ñino xí'in mii nduu na naná'no na to'ó —káchí ta Jesús xí'in na.

12 Ta saá ñika'an ra xí'in ta xí'in ve'e yó'o:

—Tá xákin ún ñii viko ve'e ún, ta on nakana ún natá'an ún, ni ñani ún, ni nakuíka tá'an ún, chi nayó'o nakana tuku na yó'ó, ta saá taxa'vi na yó'ó.

13 Tá xákin ún viko ve'e ún, ta va'a ka kana ún ñivi nandá'ví, na on ko'ó ña kómí, xí'in ñivi na on kivi kaka, xí'in ñivi na ñichi'ña, xí'in inka ñivi nakuáá.

14 Ná ko'on nayó'o kuxu na xí'in ún, ta saá kunakaa ñasii ini ún. Saá chi nayó'o on kuchiño na taxa'vi na yó'ó xí'in inka viko. Ta Ndios taxa'vi ra yó'ó kivi nataku na ñixi'i na xikuu na va'a ini —káchí ta Jesús xí'in ra.

Ta Jesús ndato'on ra cuento ña saná'a ra yu kúu ñivi na kuxu viko ká'no xí'in Ndios (Mt. 22:1-10)

15 Tá xini so'o ñii ta ta yóo ño mesa xí'in ta Jesús ña ñika'an ra, ta ñika'an ra xí'in ta Jesús, káchí ra saá:

—¡Nakaa ñasii ní ini ñivi na kuxu viko ñino ño xá'nda chiño Ndios! —káchí ra.

16 Ta ndato'on ta Jesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii ta xákin ra ñii viko ká'no, ta kana ra ku'a'a ní ñivi.

17 Tá kixaa hora kuxu na, ta ti'ví ra ñii mozo ra ka'an ra xí'in ñivi kixi na viko, chi xa kisa ndivi ndi'i ra ña kuxu na.

18 Saá kee tamozo, ku'a'an ra ka'an ra xí'in ñii ñii ñivi ná ko'on kuxu viko yó'o. Ta nanivi yó'o kixá'a na ndukú na ño ra ña kasa

ká'no ini ra xá'a na, chi ɔn kúchiño ko'ɔn na viko. Nii ra nika'an: "Sakán satai lo'o ño'o ta nduxa ko'ɔni kotoi ña. Ta saá xáku ndá'ví noo ún ña kasa ká'no ini ún, ɔn kuna'ai ko'ɔni xí'in ún viko", káchí ra.

19 Ta inka ra nika'an: "Sakán satai ɔ'on yunta sindiki, ta kóni ko'ɔn lo'oi koto ndosoí rí. Xáku ndá'ví noo ún ña kasa ká'no ini ún, chi ɔn kuna'ai ko'ɔni xí'in ún", káchí ra.

20 Ta inka ra nika'an: "Sakán tonda'ai, ta saá ɔn kivi ko'ɔni viko ve'e taká'no noo ún", káchí ra.

21 Ta saá ndikó tamozo, ta naxaa ra noo taká'no noo ra, ta ndato'on ra xí'in ra: "Nda ñii na kana ún ni-xiin kixi", káchí ra. Ta taká'no yó'o nisaa ní ini ra, ta xá'nda chiño ra noo tamozo ra: "Kua'an ún ndi'i saá yichi ná'no, ndi'i saá yichi válí ñoo yó'o, ta nakaya ún nivi nandá'ví, na ɔn koó ña kómí, xí'in nivi na ɔn kivi kaka, xí'in nivi na nichí'ña, xí'in nivi nakuáá, ta kixi na xí'in ún ña kuxu na viko yó'o", káchí taká'no xí'in tamozo ra.

22 Ta saá kee tamozo nixa'an ra nakaya ra nivi yó'o. Tá ndikó ra naxaa ra, ta ndato'on ra xí'in taká'no noo ra: "Xa nikisa ndivi ndi'i ña nika'an ún xí'in i, ta saá ni, yoo ka noo kundoo nivi na kivi kuxu viko yó'o", káchí ra.

23 Ta ndakuijn taká'no,

nika'an ra saá: "Tuku ko'ɔn ún yichi ná'no xí'in yichi válí kasa nduxa ún xí'in nivi ná kixi ndi'i na, tанда chútú ndaa na ve'e i.

24 Chi ndixa ká'an i xí'in ún, ndi'i nanoo na kana i kuxu ve'e i, ni-xiin na kixi na. Ta nda ñii nayó'o ɔn vása kuxu ka na viko i", káchí taká'no xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra ndi xo'vi ní nivi na kundikon yichi ra (Mt. 10:37-38)

25 Nii kivi kua'an ñii ti'vi nivi xí'in taJesús yichi, ta nika'an ra xí'in na:

26 —Ndi'i nivi na kóni ko'ɔn yichi i xini ñó'o kuki'vi ní ka ini na koni na yi'i noo yivá na, án noo si'í na, án noo sa'ya na, án noo ñásí'í na, án noo ñani na xí'in kiva na. Ta saá tuku xini ñó'o kuki'vi ka ini na koni na yi'i noo mji na. Tá ɔn xijn na kasa ndivi na saá, ta ɔn kúchiño na kundikon na yi'i.

27 Ndi'i nivi na ɔn xijn kusokó tón cruz mji na,* ta ɔn xijn na kasa ndivi na to'oni, ta nayó'o ɔn kúchiño na kundikon na satai —káchí taJesús.

28 Ta ndato'on ra xí'in na ovi cuento válí ña saná'a ra na, nika'an ra saá:

—Tá ñii ndó'o kóni ndó kasa va'a ndó ñii ve'e, ta, zan ɔn si'na kani va'a sinj ndó án nani si'ún kuva'a ña tанда xino ve'e ndó?

* 14:27 To'on kusokó na tón cruz mji na kóni kachí ña: Xini ñó'o koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndakuiti kivi na xa'a ña ndikon na taJesús.

29 Saá chi tá kixá'á ndó lo'o kuiti xa'a ve'e, ta ndi'i si'un ndó, ta ndi'i nanivi kuaku ndaa na ndó'ó, ta ka'an na saá xa'a ndó:

30 "Nakí'vi kúu nivi yó'o, kixá'á na kisa va'a na ve'e, ta ni-kundeé na xinó ña", kachí na xa'a ndó. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

31 Ta taJesús nika'an ra inká cuento xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tarey kóni kani tá'an ra xí'in inká tarey, ta saá si'na kani va'a sinj ra án kundeé uxu mil natropa kómí ra kani tá'an na xí'in oko mil natropa kómí inká tarey.

32 Tá xáni sinj ra on vása kúndeé natropa kómí ra, tá xíká ka lo'o vaxi inká tarey ta kani tá'an xí'in ra, ta saá va'a ka ti'vi ra na xíka chiño noo ra ko'on na noo tarey yó'o ña kasa nani na kuachi xí'in ra. Ta saá kuchiño va'a kutaku ndi'i na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

33 Ta nika'an ka ra:

—Ta saá ndi'i ndó'ó na kóni ko'on yichi i, xini ñó'ó kani sinj ndó án kundeé ini ndó ndañó'ó ndó ndi'i ña kómí ndó xa'a i. Tá xito ndó on kuchiño ndó, ta on kivi kuu ndó nivi na ndikon yi'i —káchí taJesús xí'in na.

*Nivi na sándakoo yichi taJesús,
tá yóo ñii ña on vása yo'va ka, saá yóo nayó'o
(Mt. 5:13; Mr. 9:50)*

34 Saá ndato'on taJesús inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ña va'a kúu ñii yo'va. Tá yóo ñii ña on vása yo'va, ta on kuchiño ka nduva'a ña.

35 Ñii ña on vása yo'va ka, on vása va'a ka ña nasaka ña xí'in ño'o, ni on vása va'a nasaka yó ña xí'in abono. Ta on vása ndaya'vi ka ñii ña on vá'a yó'o, ta va'a ka ná kuita ña. Ndi'i ndó'ó nivi na yóo so'o, xini ñó'ó chikaa so'o ndó ña ka'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

15

*Cuento yó'o ndato'on ña xa'a ñii tindikachi ndañó'ó
(Mt. 18:10-14)*

1 Ñii kivi sava ta ta káya si'un ko'on nda'a nagob-ierno, ta inká nivi na kánóo on vá'a to'on xa'a, kixaa ndi'i na konj so'o na ña ka'an taJesús.

2 Ta saá nafariseo xí'in sava na saná'a ndayí Ndios, kixá'á ka'an kue'e na xa'a taJesús, ta nika'an na saá:

—On vá'a ta kúu tayó'o, chi náki'in va'a ra nivi na on vá'a, tandra xixi ra xí'in na —káchí na.

3 Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

4 —Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ciento ndikachi sana ndó, ta ñii rí ndañó'ó, ta saá, ¿án on sandakoo ndó tí komi siko xa'on komi kundoo mji rí yuku, ta ko'on ndó nandukú ndó tí ndañó'ó nda mí naní'i ndó rí?

5 Tá naní'i ndó rí, ta kusij ini ndó, ta tiin ndó rí chinóo ndó rí soko ndó, ta kuḅan ndixi ndó xí'in rí.

6 Tá naxaa ndó ve'e ndó, ta nakana ndó ndi'i nave'e ndó xí'in natá'an ndó, ta kaḅan ndó xí'in na: “Ná kusij ní ini ndó xí'inj chi naní'ij tindikachi sanaj tí ndañó'ó”, kachí ndó xí'in na.

7 Ta ndixa ká'anj xí'in ndó, ndatán kusij ní ini ndó xaḅa tindikachi yó'o, saá kusij ní ini Ndios koni ra ñii ṭaa án ñii ña'a na nandikó ndino'o ini, ta naki'in na kuḅan na yichí ra. Kúsij ka ini Ndios xini ra ñii nayó'o noo ña kúsij ini ra xini ra kuḅa ní inká nivi na va'a, na on vása xinj ñó'ó nandikó ka ini —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndátō'on xaḅa ñii s'ún ña ndañó'ó

8 Ta taJesús ndátō'on ra inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii ña'a kómí ñá uxu s'ún ñaplata,* ta ndañó'ó ñii s'ún yó'o, ta saá, ḅán on ndixa natoon ñá ño'o, ta kixá'á ñá ti'ví ñá ve'e ñá, ta nandukú va'a ñá anda naní'i ñá s'ún ña ndañó'ó?

9 Tá naní'i ñá s'ún, ta kana ñá natá'an ñá xí'in na ndóo yatin ve'e ñá, ta ndátō'on ñá xí'in na: “Ná kusij ini ndó xí'inj chi naní'ij s'únj ña ndañó'ó”, kachí ñá xí'in na.

10 Ndixa ká'anj xí'in ndó, ndatán kúsij ini ñáyó'o, saá kúsij ini naángel na yóo xí'in Ndios xini na nivi

na nandikó ndino'o ini, ta naki'in na kuḅan na yichí Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndátō'on xaḅa ndasaá ke'é ñii ṭaa xí'in ovi sa'ya ra

11 Ta taJesús saná'a ra nivi xí'in inká cuento xaḅa Ndios, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ṭaa, kómí ra ovi sa'ya ra.

12 Sa'ya ra ṭa kúu ṭalo'o nikaḅan ra xí'in yivá ra: “Tata, ñakuíká ña naki'inj tá nixi'ún, vitin taxi ún ña nda'a'j”, káchí ra xí'in yivá ra. Ta saá yivá ra ṭa'ví ra ndi'i ñakuíká, ta ntaxi ra ña nda'a ndiovi sa'ya ra.

13 Ta nija'a lo'o kuiti kivi, ta sa'ya ra ṭa kúu lo'o nisikó ra ndi'i ña naki'in ra, ta nakuiso ra ndi'i s'ún, ta kee ra kuḅan ra inká ñoo xíká. Ta ñoo kán sandi'i ndi'i ra s'ún ra, chi nda lo'o ni-nasita xí'in mji ra, ta ke'é ra ndi'i noo ña on vá'a ña káchí níma mji ra.

14 Ta niṭonḅaa kivi sandi'i ndaa ra s'ún ra, ta saá kixaa kivi káni soko ndi'i ñoo kán. Ta ṭalo'o yó'o, on vása ní'í ka ra ña kuxu ra.

15 Ta saá kee ra kuḅan ra, ta naní'i ra chiño noo ñii ṭaa ñoo kán. Ta tayó'o xaḅanda chiño ra noo ṭalo'o yó'o kundaa ra tíkinj.

16 Ta xí'j ní ṭalo'o yó'o soko, nda kóni ra kuxu ra ña xáxi tíkinj, ta on vása táxi na ña nda'a ra kuxu ra.

17 Ta saá kixaa ñii kivi naki'in sijnj ra ñava'a, ta

* 15:8 S'ún ñaplata yó'o naní'í ña ṭō'on griego “dracma.”

xáni ini ra saá: “Ndi'i namozo ve'e yivá i xíxi vā'a na, ta yí i, on koó ña kuxu i, xa yatin yóo ña kivi i xí'in soko.

18 Ta vitin ndikó i no' o i noo yivá i, ta ka'an i xí'in ra si'a: Tata, niki'vi i kuachi noo Ndios ta niki'vi i kuachi noo mji ún.

19 Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún, ta va'a ñii ki'va tá ke'é ún xí'in namozo ún, saá ke'é ún xí'in i vitin”, xáni ini talo'o yó'o.

20 Ta naki'in ra kuano'o ra ñoo ra noo yóo yivá ra.

'Ta nda noo xiká tívi vaxi talo'o, ta nakoto yivá ra, ta kundá'ví ní ini yivá ra xini ña'a ra, ta kee yivá ra xino ra ku'a'an ra nakutá'an ra. Tá nixaa ra, ta nomi ra sa'ya ra, ta nichito ra noo tayó'o.

21 Ta saá kixá'á sa'ya ra ká'an ra xí'in yivá ra: “Tata, niki'vi i kuachi noo Ndios, ta niki'vi i kuachi noo mji ún. Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún”, káchí ra xí'in yivá ra.

22 Ta yivá ra nika'an ra xí'in namozo ra: “Kama ko'on ndó ki'in ndó tikoto ña va'a ní ka ña kundixin sa'ya i yó'o, ta taxi ndó nduxan ña ko'on xa'a ra, ta taxi ndó se'e ña kunakaa nda'a ra.

23 Ta ko'on ndó tiin ndó ñii sindiki lo'o tí kuu tí ndu'u sana i, ta ka'ni ndó rí ña koo viko xa'a sa'ya i ta ndikó.

24 Chi ndeé ní kúchuchú ini xa'a sa'ya i, ndatán nixiyo ta nixi' i saá nixiyo ra noo i, ta vitin kúsi i ní ini i,

chi táku ra ndikó ra ndixaa ra. Taa ta ndaño'ó xikuu ra noo i, ta vitin naní' i ra”, káchí yivá talo'o xí'in namozo ra. Ta saá kixá'á na ká'an na viko ve'e ra, ta kúsi i ní ini ndi' i na.

25 'Ta inká sa'ya ra tanoo kisa chiño ra yuku, ta kuán ndixi ra ve'e ra, ta kixaa yatin ra satá ve'e, ta xini so'o ra música ña tívi na xí'in ña sáká'a na, ta xini so'o ra ña káta xá'á na.

26 Ta saá kana ra ñii tamozo, ta nindaqa to'on ña'a ra: “¿Yukia kuu ni?”, káchí ra.

27 Ta ndakuijn tamozo, nika'an ra: “Ta ñani ún ndikó ndixaa, ta yivá ún xa'ni ñii sindiki lo'o tí ndu'u ña ka'an ra viko, chi kúsi i ní ini ra ña ndixaa va'a ñani ún”, káchí ra.

28 Ta saá njsaa ní ñani ra tanoo yó'o, ta ni-xiin ra ndi'vi ra ve'e noo yóo viko. Ta keta yivá ra xaku ndá'ví ra noo ra ndi'vi ra ve'e.

29 Ta ndakuijn ra, káchí ra saá: “Xa ku'a ní kuyá kisa chiño i noo ún, ta ndi' i saá kivi kisa ndivi i ña ká'an ún. Ta saá ni, nda ñii tisú'u lo'o on vása ní-taxi ún nda'a i ña kasa ndivi i viko xí'in na náta'an xí'in i.

30 Ta sa'ya ún ta ndikó ndixaa vitin, sandi' i ra ndi' i si' ún mji ún xí'in náña'a tani ra, ta xa'a tayó'o xa'ni ún sindiki lo'o tí ndu'u ña yóo viko”, káchí ra xí'in yivá ra.

31 Ta ndakuijn yivá ra, nika'an ra: “Sa'ya i, ndi' i saá kivi yóo ún xí'in i, ta ndi' i ña kómí i, ña'a mji ún kuu ndi' i

ña.

³² Ta xínì ñó'ó koo vikò ña kúsij ní ini yó, chi ndatán nixiyo tã nixi'i saá nixiyo ñani ún ñoq̄j, ta vitin ndatán yóo tã ñatakũ saá yóo ra. Tã ndañó'ó ñoq̄j xikuu ra, ta vitin ñaní'i ra", káchí yivá ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí tãJesús xí'in na.

16

TãJesús ndatò'on ra cuento xq'a ñii tã ndíso chiño

¹ Ta tãJesús ndatò'on ra inkã cuento xí'in naxíka xí'in ra ña saná'a ña'á ra:

—Saá ndo'o ñii takuiká xí'in tã ndíso chiño xí'in ñakuiká ra. Ta inkã tãa nixaa ra ñoq̄ takuiká ndatò'on ra xí'in ra: "Tata, tã ndíso chiño xí'in ñakuiká ún sándá'ví ra yó'ó, chi ñn vá'a kisa chiño ra xí'in ñakuiká ún", káchí ra.

² Ta saá takuiká kãna ra tã ndíso chiño xí'in ñakuiká ra, ta ñindakã tò'on ña'á ra: "¿Án ñandaa kúu tò'on ña ndatò'on na xí'inj xq'a ún? Ta vitin taxi ún ndi'i tutu kuenda nda'aj, ta ñn vása kasa chiño kã ún xí'inj", káchí takuiká xí'in ra.

³ Ta tã ndíso chiño yó'o kixá'á xáni ini ra saá: "¿Yukia koo vitin? Ta taká'no ñoq̄ yóo ñn xijn kã ra kasa chiño yóo xí'in ra, ta ñn vása kúndeé yóo kata yóo xí'in pico, ta ná ko'yò ndakã chi'ña yóo, ta kuka'an ní ñoq̄ yóo.

⁴ ¡Áan! ¡Vitin kixaa sijn yóo ndá chiño ke'é yóo! Ke'é yóo ñava'a xí'in ñivi na níka ñoq̄ tapatrón yóo, ta saá nayó'o naki'in va'a na mji yóo koo yóo ve'e na", xáni ini ra.

⁵ Ta saá kixá'á ra kána ra ñii ñii na níka ñoq̄ tapatrón ra. Ta ñindakã tò'on ra tãnoq̄: "¿Ndasaá níka ún ñoq̄ tapatrónj?", káchí ra.

⁶ Ta ndakuijn tayó'o, káchí ra saá: "Kòm̄ mil litro aceite ña xixi kúu ña níka'j." Ta ñika'an tã ndíso chiño xí'in ra: "Va'a naki'in ún tutu ña káchí kòm̄ mil litro níka ún, ta nasama yóo ndá ñvi mil litro kuu ña níka ún vitin", káchí ra.*

⁷ Ta kãna ra inkã tãa, ta ñindakã tò'on ña'á ra: "¿Ndasaá níka ún ñoq̄ tapatrónj?", káchí ra. Ta ndakuijn tã níka, ñika'an ra: "Ñii mil chikiva trigo kúu ña níka'j", káchí ra. Ta ñika'an tã ndíso chiño xí'in ra: "Naki'in ún tutu, ta nasama yóo ña káchí tutu ndá ñnã ciento chikiva kuníka ún", káchí ra.†

⁸ Tá xijn so'o takuiká yukia ke'é tã ndíso chiño yó'o, ta ñika'an takuiká yó'o xí'in ra: "Tãa tã ndíchí ní sijn kúu ún, chi xínj va'a ún ndasaá kasa ndivi ún ña keta va'a xí'in mji ún", káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí tãJesús.

Ta tuku ñika'an ra:

—Cuento yó'o káchí ña ndí nandíchí ní kúu ñivi na

* **16:6** Kòm̄ mil litro ndutã kúu ñii ciento barril, ta ñvi mil litro kúu ñvi sijo uxu barril. † **16:7** Ñii mil chikiva trigo kúu ñii ciento medida trigo, ta ñnã ciento chikiva kúu kòm̄ sijo medida trigo.

ndíkõn yichì ɔn vá'a ñoyívi yó'o, chí xínì vạ'a na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na ña keta vạ'a xí'in mji na. Ta ñivi na ndíkõn yichì Ndios lo'o kuiti xínì na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na, ña keta vạ'a xí'in mji na nõõ Ndios.

⁹ Ñakán ká'an jì xí'in ndó, sị'ún ndó ña yóo ñoyívi ɔn vá'a yó'o, vạ'a kạ chindeé ndó inkạ ñivi xí'in ña, ta ñivi na naki'in sị'ún yó'o nduu na migo ndó. Ta saá, tá tɔndaạ kịvị ña ɔn vása ndáyạ'vị kạ sị'ún ñoyívi yó'o, ta koo na naki'in vạ'a ndó'ó koo ndó ñoyívi ñino.

¹⁰ 'Tạạ tá vạ'a ini, tá vạ'a kisa ndivi ra chiño válí, ta saá tayó'o vạ'a kasa ndivi ra chiño ná'no. Ta tạạ tá ɔn vá'a ini, tá ɔn vá'a kisa ndivi ra chiño válí, ta tayó'o ɔn vá'a kasa ndivi ra chiño ná'no.

¹¹ Ta ndó'ó, tá ɔn vá'a kisa ndivi ndó xí'in ñakuíká ñoyívi ɔn vá'a yó'o, ta saá, ¿án xání sị'ni ndó taxi Ndios ñakuíká ndino'o nda'ạ ndó ñoyívi ñino?

¹² Chi ndi'i ña kómí ndó ñoyívi yó'o ɔn sịvị ñakuíká mji ndó kúu ña, ta kúu ña kuiti ña sạtati Ndios ndó'ó. Ta saá tá ɔn vása kúchiño vá'a kasa ndivi ndó xí'in ñakuíká sạtati Ndios ndó'ó ñoyívi yó'o, ta saá, ¿án xání sị'ni ndó taxi ra ñakuíká ndino'o kukomí ndó ñoyívi ñino?

¹³ 'Nda ñii tạạ ɔn kịvị kasa chiño ra nõõ ɔvị patrón. Tá yóo ɔvị patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra,

ta kusạạ ini ra koni ra tạạ inkạ. Ta kivi kusị'ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta ɔn kua'a ra kasa chiño ra xí'in tạạ inkạ. Tọ'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu tạạ xá'nda chiño nõõ yó, ta ɔn kịvị taxi yó ka'nda chiño sị'ún nõõ yó —káchí tạJesús.

¹⁴ Tá xị'ni sọ'o nafariseo tọ'on yó'o, ta ñixakụ ndaa na tạJesús, chí kútoo ní na sị'ún.

¹⁵ Ta ñikạ'an tạJesús xí'in na:

—Ndó'ó, na ɔn vása ndino'o ini kúu ndó, chí kuiti ké'é ndó chiño ña ká'an ñanivi ndí navạ'a kúu ndó, ta Ndios xínì vạ'a ra ini ndó. Yóo chiño ña xání sị'ni ñivi kúu ña ñavạ'a ní nõõ na, ta ɔn sịvị ñavạ'a kúu ña nõõ Ndios, ta ñakán sạạ ini ra xínì ra chiño yó'o —káchí tạJesús xí'in na.

Tọ'on yó'o ká'an xạ'ạ ndayị Ndios ña ñitaa tạMoisés xị'ng'á

¹⁶ Ta ñikạ'an kạ tạJesús, káchí ra saá:

—Kịvị kịxạạ tạJuan tạ sákuchu ñivi, xa yóo ndayị Ndios ña ñitaa tạMoisés xị'ng'á, xa yóo tọ'on Ndios ña ñitaa naprofeta. Ta saá kịxá'á ká'an ndosoị tọ'on ñavạ'a xạ'ạ yichì ña xá'nda chiño Ndios, ta ndi'i ñivi chíkaạ na ndee ña kuạn kị'vi na yichì yó'o.

¹⁷ 'Vará yọ'vị ní yóo ña ndasaá koo ndi'i xạ'ạ ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino, ta yọ'vị ní kạ yóo ña ndasaá ndi'i xạ'ạ ña ká'an ndayị Ndios. Ta ndạ ñii lo'o chíin

on samā ndayí Ndios, ta ndixa ndi'i ndayí yó'o kundivi ndi'i ndaa ña —káchí taJesús.

TaJesús saná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a taa ñásí'í ra

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18 Ta nika'an taJesús, káchí ra saá:

—Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáoví. Ta taa tonda'a xí'in ñaña'a ñá nindo, kisa yijí ñá, ta tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tanoó kúu ña noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndát'o'on ra cuento xa'a takuíká xí'in taLázaro

19 Ñii kivi ndát'o'on taJesús ñii cuento xí'in nivi ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii takuíká, ta ndixin ra tikoto ña yá'ví, tikoto ñalino va'a color ndí'í ndixin ra, ta va'a ní xixi ra ndi'i saá kivi.

20 Ta nixiyo inka taa tandá'ví naní ra Lázaro, ndeé ní ndó'o ra, yoo kue'e ndi'i tá'yí yikí koñu ra, ta kándú'u ra yé'é ve'e takuíká yó'o.

21 Ta taLázaro kóni ra kuxu ra ña koyo xa'a tón mesa takuíká. Tanda tí ina kixaa rí ti'vi ndaa rí noo tá'yí yikí koñu ra.

22 Saá nitondaa ñii kivi ta nixi'i taLázaro, ta naangel naki'in na ra, ta ku'an ra xí'in na ña kutaku ra ñoyívi ñino, noo yoo xij

sikuá yó taAbraham. Ta saá kixaa kivi nixi'i takuíká ta ninduxun ra.

23 Ta takuíká yó'o xó'vi ní ra noo yoo ra xí'in inka na nixi'i, ta nakoto ndaa ra, ta xini ra nda xiká yoo taAbraham, ta siin ra yoo taLázaro.

24 Ta takuíká xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra xí'in taAbraham, káchí ra saá: “Tata yivá'i Abraham, kundá'ví ini ún koni ún yijí, ta ti'ví ún taLázaro ko'on ra saketá nduku nda'a ra takuii, ta chikaa ra lo'o takuii noo yaa i ña ná ndiko lo'o ña, chi xó'vi ní j yó'o noo xixi ño'o”, káchí takuíká.

25 Ta ndakuiin taAbraham, nika'an ra: “Sa'ya i, naká'an ún kivi xitaku ún ñoyívi, va'a ní nixiyo ún. Nixiyo ndi'i ña káchí ini ún, ta taLázaro yó'o nina ña on vása va'a xikomí ra. Ta vitin taLázaro va'a ní yoo ra yó'o, ta yó'ó xó'vi ní ún.

26 Ta on kivi ya'a taLázaro ko'on ra chindeé ra yó'ó, chi yoo ñii ta'vi ká'no, ta nda ñii ndi on kivi ya'a ndi xaa ndi noo yoo ndó, ni ndó'ó, on kivi ya'a ndó kixi ndó yó'o”, káchí taAbraham xí'in takuíká.

27 Saá ká'an tuku takuíká: “Tata Abraham, xaku ndá'ví noo ún ka'an ún xí'in taLázaro ná ko'on ra ve'e yivá i,

28 noo ndoo o'on ñani. Saá chi kóni ña va'a ndat'o'on ra xí'in ndi'i ñani ña nandikó ini na, koto kixi na noo yoo j, noo xó'vi ní j”,

káchí ra.

²⁹ Ta n̄ika'ān t̄aAbraham xí'in ra: "Ñani ún xa kómí na t̄o'on Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés x̄ina'á, ta xa kómí na t̄o'on Ndios ña n̄itaa ink̄a naprofeta. Va'a ná chikaa s̄o'o na t̄o'on yó'o", káchí ra.

³⁰ "Ó'on, tata", káchí t̄akuiká. "On chikaa s̄o'o na t̄o'on ña n̄itaa nakán. Ta saá tá ñii t̄a n̄ixi'i nandikó ra ñoyívi, ta ndato'on ra xí'in na, ta ndixa nandikó ini na", káchí ra.

³¹ Ta n̄ika'ān t̄aAbraham: "Ó'on, on s̄iví saá. Tá on x̄iin na kon̄i s̄o'o na t̄o'on Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés xí'in ink̄a naprofeta x̄ina'á, ta ni on kandixa na ña ka'ān t̄a n̄ixi'i, táná nandikó ra ka'ān ra xí'in na", káchí t̄aAbraham xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí t̄aJesús xí'in na.

17

Ndá'ví ní n̄ivi na chinda'á ink̄a n̄ivi k̄i'vi na kuachi

(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

¹ Ñii k̄ivi n̄ika'ān t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i saá k̄ivi kuā'a ní ña on vá'a yóo ña chinda'á n̄ivi k̄i'vi na kuachi. Ta, j̄ndá'ví ní ka n̄ivi na chinda'á ink̄a n̄ivi k̄i'vi na kuachi!

² Ta va'a ka si'na ink̄a n̄ivi ná katón na ñii yūú ká'no s̄ikon nayó'o, ta sakana ña'á na noo kónó va'a ini takuií, ña on chinda'á na nakuáli k̄i'vi na kuachi.

³ Koto va'a xí'in m̄ji ndó ña on ke'é ndó ña on vá'a. Tá yóo ñii tatá'an ndó, ta ké'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta saá

ka'ān ndó xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ndó. Tá tayó'o nandikó ini ra, ta x̄ini ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa'a ra.

⁴ Tá yóo ñii t̄a ux̄a yichi ña ñii k̄ivi ke'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta ux̄a yichi saá nandikó ini ra ta x̄aku ndá'ví ra noo ndó, ta x̄ini ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa'a tayó'o —káchí t̄aJesús xí'in naxíka xí'in ra.

N̄ivi na kándixa Ndios kómí na ndee ká'no

⁵ Ta saá n̄ika'ān naxíka xí'in t̄aJesús xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, chindeé ún ndi'i ña kandixa va'a ní ka ndi Ndios —káchí na.

⁶ Ta ndakuijn t̄aJesús, káchí ra saá:

—Ñii ndik̄in mostaza, lo'o ní ña. Ta ndó'ó, tá kandixa ndó Ndios, vará nda lo'o kuiti, ndatán yóo ndik̄in mostaza, ta xa'a ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndee ka'nda chiño ndó noo yiton ká'no tón sicómoro yó'o, ta kasa ndivi nó t̄o'on ndó. Tá ka'ān ndó xí'in yiton yó'o: "Kuta'a ún, ta kuā'an ún kunnakaún ini takuií", ta kasa ndivi yiton yó'o ña ka'ān ndó —káchí t̄aJesús xí'in na.

X̄ini ñó'ó kasa ndivi va'a yó chiño xa'a taká'no noo yó

⁷ Ta ndato'on t̄aJesús ink̄a cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii t̄amozo ndó, ta kisa chiño ra ño'o ndó, án ndáa ra kit̄i sana ndó, ta va'xi ra ve'e ndó, zyukia ka'ān

ndó xí'in ra? ¿Án ka'ḁan ndó xí'in ra ña kuiti nakindée ra ta kuxu ra?

⁸ On ka'ḁan ndó saá, chi ndixa ka'nda chiño ndó noḡ ra ña si'na kasa va'a ra ñaxíxi, ta taxi ra ña kuxu ndó. Tá ndi'i xixi ndó'ó, ta ka'ḁan ndó xí'in ra va'a ná kuxu ra.

⁹ Ta on kundati ra ka'ḁan ndó xí'in ra: "Táxa'vi ún", chi kuiti kisa ndivi ra chiño noḡ mji ra.

¹⁰ Ndátán yóo tamozo yó'o, saá yóo ndó'ó noḡ Ndios. Tá kisa ndivi ndó ndi'i ña xa'nda chiño Ndios noḡ ndó, ta va'a ka'ḁan ndó: "On sivi namozo ti'va ní kúu ndi, ta on vása ní-kisa ndivi ndi ñii chiño ká'no ní, ta kuiti kisa ndivi ndi chiño ña xini ñó'ó kasa ndivi ndi", kachí ndó —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sánda'a ra uxu ta xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra

¹¹ Tá kuḁan taJesús ñoo Jerusalén, ta nija'a ra yichi noḡ nákutá'an ño'o naSamaria xí'in ño'o naGalilea.

¹² Saá nixaḁ ra yatin noḡ ñoo lo'o, ta nakutá'an ra xí'in uxu ta, ta ndi'i nayó'o ndeé ní ndó'o na xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra. Ta xiká lo'o yíta na.

¹³ Ta saá kixá'á na xí'in ndi'i ndeḡ na, ká'ḁan na xí'in taJesús:

—¡Tata Maestro, kundá'ví ini ún koni ún ndi'í!

¹⁴ Tá xini taJesús na ndeé ndó'o yó'o, ta nika'ḁan ra xí'in na:

—Kuḁan ndó noḡ sutu ná koto ra ndó'ó án xa ninda'a ndó —káchí ra xí'in na.

Saá kee na kuḁan na yichi, ta on vása ka' ndeé ndó'o na, xa nduva'a ndi'i na.

¹⁵ Ñii ta nakoto ra xa nduva'a ra, ta ndikó ra kuḁan ra, ta ndeé ní kisa ká'no ra Ndios.

¹⁶ Tá nixaḁ ra noḡ taJesús, ta xikuxítí ra, tанда noḡ ño'o nitondaḁa ta'ya ra, ta nika'ḁan ra, káchí ra saá:

—Táxa'vi ún sánda'a ún yi'í —káchí ra.

Ta tayó'o on sivi taIsrael kúu ra, kixi ra ñoo estado Samaria.

¹⁷ Ta taJesús nindaḁa to'on ra nivi na ndóo xí'in ra:

—¿Án on sivi uxu kúu ta nduva'a? ¿Ndachun ñii laá tayó'o ndikó? ¿Mikía yóo inka nataḁa tá'an tayó'o?

¹⁸ Chi ñii laá tayó'o, ta on sivi taIsrael kúu ra, ta ndikó ra ta kisa ká'no ra Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁹ Ta saá nika'ḁan taJesús xí'in ta nduva'a:

—Nakundichi ún, ta kuḁano'o ún. Xa nduva'a ún chi kandixa ún yi'í —káchí taJesús xí'in ra.

Nafariseo nindaḁa to'on na taJesús ama tondaḁa kivi ña ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o

(Mt. 24:23-28, 36-41)

²⁰ Ñii kivi nafariseo kixaḁ na noḡ taJesús, ta nindaḁa to'on ña'a na, káchí na saá:

—¿Ama kixaḁ kivi kixá'á Ndios ka'nda chiño ra ñoyívi yó'o? —káchí na.

Ta ndakuijn ta Jesús, ká'an ra:

—Yichij nqo xá'nda chiño Ndios, on sivi ñii ña kúchiño koni yó kúu ña.

21 Ñakán kía nda ñii nivi on kivi ka'an na: “Yó'o yóo ña”, ni on kivi ka'an na: “Kaá yóo ña.” Saá chi yichij nqo xá'nda chiño Ndios xa kixaa ña, yóo ña ma'ño ndó —káchí ta Jesús xí'in na-fariseo.

22 Ta ta Jesús nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vaxi kivi ña kachí ní ini ndó koto ndó yi'i, ta ta kixi nqo Ndios. Kachí ini ndó koo i xí'in ndó, vará ñii kivi, ta on kuchiño ka.

23 Ta saá ka'an nivi xí'in ndó: “iKoto ndó! Yó'o yóo ra”, án “Kaá yóo ra”, kachí na, ta on kandixa ndó na.

24 Ndatán yóo taxá ña náye'e ñoyívi, kixá'á ña náye'e ña nda nqo kána ño'o tанда nqo ndétá ño'o náye'e ña, saá koo kivi ndikó i ñoyívi yó'o.

25 Ta si'na xini ñó'ó xo'vi ní, ta nivi na táku ñoyívi yó'o vitin on kua'a na kandixa na yi'i.

26 Ñii ki'va xitaku nivi kivi nixiyo ta Noé, saá kutaku na kivi kuyatin ndikó i ñoyívi yó'o.

27 Saá chi kivi xitaku ta Noé xina'á ndi'i nivi xixi na, xí'i na, ta tonda'a na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yóo na nda nitonda'a kivi niki'vi ta Noé ini tón barco. Ta saá

kixá'á nikoona savi na'á, ta tani ndi'i nivi ta nika'a na xí'in takuii, ta nixi'i ndi'i nivi yó'o.

28 Ñii ki'va ndatán xitaku nivi kivi xitaku ta Noé, saá xitaku nivi kivi xitaku ta Lot xina'á. Saá chi xixi na, xí'i na, sáta na, síkó na, chí'i na, ta kisa va'a na ve'e na.

29 Ta kivi ña kee ta Lot xí'in nave'e ra ñoo Sodoma, Ndios sakoyo ra ño'o xixi xí'in ño'o ká'ndi naní ña azufre kixi ña ñoyívi nino, ta ndi'i nivi ñoo yó'o nixixi na ta ndi'i xa'a na.

30 Ñii ki'va ndatán nixiyo nivi na xitaku xina'á xí'in ta Noé án xí'in ta Lot, saá kutaku na kivi ndikó i ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndi'i nivi nakoní na ndi yi'i kúu ta ta kixi nqo Ndios.

31 'Ta kivi ña ndikó i, tá nivi nándoso na sivi ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e na. Tá nivi ñó'o na yuku, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na ña kómí na.

32 Naká'an ndó yukia ndo'o ñási'í ta Lot kivi kee ña ñoo Sodoma.*

33 Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndi'i ní ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i.

34 'Kivi ndikó i ñoyívi yó'o, ta naki'in i sava nivi ko'on

* 17:32 Ñási'í ta Lot nandikó ña nakoto ña sata ña, ta yiki koñu ña ndu ña ñii, ta nixi'i ña.

na xí'in i, ta sava na ndo. Tá ovi nivi kisin na ñii noo xito, ta naki'in i ñii na, ta inka na ndo.

³⁵ Tá ñii ve'e yoo ovi násí'í ndiko ná, ta naki'in i ñii ñá, ta inka ñá ndo.

³⁶ Tá ovi taa kisa chiño ra yuku, ta naki'in i ñii tayó'o, ta inka ra ndo —káchí tajesús.

³⁷ Ta naxíka xí'in tajesús njindaká to'on ña'á na, káchí na saá:

—¿Míkía kundivi ñayó'o?, Tata —káchí na.

Ta ndakuin tajesús nika'an ra:

—Tá xito ndó míkía ndáchí ku'a ní tioko chée,† ta saá kúndaá ini ndó míchí kándú'u ñii kití tí nixi'i. Ta kivi ña ndikó'i, ndi'i nivi kúndaá ini na xa'a ñayó'o —káchí tajesús.

18

On sandakoo yó ká'an yó xí'in Ndios

¹ Ñii kivi ndato'on tajesús ñii cuento xí'in naxíka xí'in ra. Xí'in cuento yó'o sáná'a ra na ña on nakava ini na ka'an na xí'in Ndios, ta xini ñó'ó ka'an na xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

² Ta káchí tajesús saá:

—Saá ndo'o ñii tajeuz yoo ra ñii ñoo, ta on vása kisa to'ó ra Ndios, ni on vása kisa to'ó ra nda ñii nivi.

³ Ta ñoo yó'o, yoo ñii ña'a, ñá nixi'i yij kúu ñá, ta ñayó'o ku'a'an ñá ndi'i saá kivi noo tajeuz ña kasa nani ra kuachi xa'a ñá. Nika'an

ñá saá xí'in ra: “Ná kasa nani ún ñandaá xí'in i, chi yoo ñii taa, ta saá ini ra xini ra yi'i, kóni ra sandá'vi ra yi'i”, káchí ñá xí'in tajeuz.

⁴ Ta on vása xijn tajeuz chindeé ra ñá. Ta nija'a ku'a ní kivi, ta saá xani ini tajeuz: “Vará on vása kisa to'ó'i Ndios, ni on vása kisa to'ó'i nivi,

⁵ ta chindeé i ña'a yó'o, chi sándi'i ní ñá yi'i, ta on vása kúndeé ka ini i, chi vaxi ñá sándi'i ñá yi'i ndi'i saá kivi. Ta ñakán kasa nani i ñandaá xa'a ñá”, káchí tajeuz. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí tajesús.

⁶ Ta nika'an ka ra xí'in na:

—Konj so'o va'a ndó to'on nika'an tajeuz. Vará ta on vá'a kúu ra, ta kisa ndivi ra ñandaá xí'in ñaña'a yó'o, chi ndi'i saá kivi xáku ndá'vi ñá noo ra.

⁷ Ta Ndios kúu tava'a tandaá. ¿Án on vása ndixa Ndios kasa nani ra ñandaá xí'in nivi na ñaxin ra, na kúu na xáku ndá'vi noo ra ndivi ñoo? ¿Án xani sinj ndó ña na'á ní kundati na, ta saá ndakuin Ndios yu'u na?

⁸ Ndixa ká'an i xí'in ndó. Ndios kama ní kasa nani ra ñandaá xa'a na. Ta yi'i, on vása xini i, ¿án naní'i nivi na ndixa kándixa yi'i, kivi ña ndikó'i ñoyivi yó'o? —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ká'an xa'a ñii tafariseo xí'in

† 17:37 To'on griego ña káchí “tioko chée” ta tuku káchí ña “tasin yá'a.”

*ñii taa ta nákaya s'i'ún ko'on
nda'a nagobierno ñoo Roma*

9 Ta saá taJesús nika'an ra xí'in nivi na xáni sinj kuiti mji na kúu nava'a, ta xáni sinj na inká nivi, on vása va'a nayó'o. Ta taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra nayó'o:

10 —Saá ndo'o ovi taa nixa'an ra ve'e ño'o ka'an ra xí'in Ndios. Ñii tayó'o kúu tafariseo ta inká ra kúu ta káya s'i'ún xa'a nagobierno.

11 Ta tafariseo ñíndichi ra, ta ká'an ra xa'a mji ra, káchí ra saá: “Tata Ndios, táxa'vi ún, yi'j on vása yoo j ndatan yoo inká nivi, chi on sivi ta kisa ku'ná kúu j, ni on sivi ta on vá'a kúu j, ni on sivi ta kisin xí'in inká ña'a kúu j, ni on vása yoo j ndatan yoo taa ta ñíndichi ka'a, ta káya s'i'ún xa'a nago-bierno.

12 Taa ta va'a kúu j chi ovi kivi ñii ñii semana yoo so'on j. Ta tá'vi j uxu ko'ndo s'i'ún ña kómí j. Ta ñii ko'ndo yó'o táxi j nda'a ún. Saá ké'é j ndi'i saá kivi”, káchí ra xí'in Ndios.

13 Ta inká taa ta káya s'i'ún xa'a nagobierno ñíndichi ra xíká lo'o. Ta kisa ninj xí'in mji ra noj Ndios, ta ni on xin ra koto ra ñoyivi ninj, ta kuiti xito ra noj ño'o. Ta kúchuchú ní ini ra nda káni ra kándíká ra, ta nika'an ra xí'in Ndios si'a: “Tata Ndios, kundá'vi ini ún koni ún yi'j, vará ta on vá'a kúu j”, káchí ra.

14 Ndixa ká'an j xí'in ndó, kivi kuano'o tayó'o ve'e ra kindjo va'a ra noj Ndios. Ta

tafariseo, on vása ní-kindjo va'a ra noj Ndios. Saá chi ndi'i nivi na kisa ká'no xí'in mji noj Ndios, ta Ndios chikaa ra nayó'o ninj. Ta nivi na kisa ninj xí'in mji noj Ndios, ta Ndios chinoo va'a ra ñato'ó na —káchí taJesús xí'in na.

*TaJesús chinoo ra nda'a
ra sinj naváli*

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

15 Ta kixa'a nivi xí'in nakuáli noj yoo taJesús ña chinoo ra nda'a ra sinj na, ta ndukú ra ñava'a noj Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra nika'an na xí'in nivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in nakuáli yó'o —káchí na.

16 Ta taJesús kana ndi'i ra nakuáli vaxi na noj ra, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Taxi ndó nakuáli ná kixi na noj j, nda lo'o on kasi ndó na ña kixi na, chi nivi na ndikon yichí noj xá'nda chiño Ndios, ndatan yoo nakuáli yó'o, saá yoo na.

17 Ndixa ká'an j xí'in ndó, tá on xin ndó kasa ninj xí'in mji ndó noj Ndios ndatan ninj yoo ini nakuáli yó'o, ta on kivi kivi'vi ndó yichí noj xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús.

*Ñii tachiño kuíka ní ká'an
ra xí'in taJesús*

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

18 Ñii tachiño kixa'a ra noj taJesús, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, taa va'a ní ini kúu ún. ¿Ndá chiño va'a

xíni ñó'ó ke'éj ta taxi Ndios ña kutaku j xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

19 Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra:

—¿Ndachun ká'an ún yi'j kúu ta ta va'a ini? Saá chi on koó nda ñii nivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu ta va'a ndino'o ini.

20 Xíni ún ndayí ña xa'nda chiño Ndios kasa ndivi nivi. Káchí Ndios xí'in nivi saá: “On kivi ndó kuachi ñoyívi xí'in inká ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ndó, ta on kivi ndó kuachi ñoyívi xí'in ta ta on sivi kúu yi'j ndó, on ka'ni ndó nivi, on kasa kuí'ná ndó ña kómí nivi, on ka'an ndó ñavatá xa'a inká nivi, ta kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó”, saá káchí ndayí Ndios —káchí ta Jesús xí'in ra.

21 Ta nika'an tayó'o:

—Yi'j nda lo'o j kisa ndivi j ndi'i saá ndayí yó'o —káchí ra.

22 Tá xini so'o ta Jesús ña ndakuijn ra, ta nika'an tuku ra xí'in ra:

—Kúmanj inká chiño kasa ndivi ún. Ku'an ún sjikó ún ndi'i ñakuiká kómí ún, ta saní'í ún s'i'ún nda'a nivi nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñakuiká ndino'o xí'in Ndios ñoyívi njno. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yi'j —káchí ta Jesús xí'in ra.

23 Tá xini so'o tayó'o ña nika'an ta Jesús, ta kúchuchú ní ini ra, saá chi ku'a ní ñakuiká kómí ra.

24 Tá xini ta Jesús ña kúchuchú ní ini ra, ta nika'an ra saá:

—¿Ndachun yo'vi ní kivi nakuiká yichi noo xa'nda chiño Ndios!

25 Vará yo'vi ní tá kuchiño tícamello ya'a rí yavi xa'a tókú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuiká yé'é ña kivi ra yichi noo xa'nda chiño Ndios —káchí ta Jesús xí'in na.

26 Ta nivi na xini so'o to'on yó'o, nindaká to'on na ta Jesús:

—Tá yo'vi ní kivi nakuiká yichi Ndios, ta saá, ¿yu kúu nivi kuchiño kivi na yichi Ndios, ta kundoo na xí'in ra?

27 Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra saá:

—Nivi on kuchiño na sakaku xí'in mji na, ñii laá Ndios kúu ta kuchiño sakaku ña'a. Ndios kuchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On koó ña yo'vi noo Ndios —káchí ta Jesús.

28 Ta saá nika'an ta Pedro xí'in ra:

—Ta mji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndikon ndi sata ún.

29 Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra:

—Ndixa ká'an j xí'in ndó, ndi'i nivi na sandakoo ve'e, án yivá na, án si'í na, án ñani na, án kiva na, án ñásí'í na, án sa'ya na, xa'a ña chíkaa ini na ko'on na yichi noo xa'nda chiño Ndios,

30 ta nayó'o naki'in na ku'a ní ka ñava'a taxi Ndios nda'a na ñoyívi yó'o. Ta ñoyívi njno Ndios taxi ra ña

kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

Yichi uní ká'an taJesús kivi ra

(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

³¹ Ta taJesús, kana ra ndi'i saá uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Ta vitin kuá'an yó yichi kuáan ndaa ñoo Jerusalén, ta ñoo kán kundivi ndi'i to'on Ndios ña nítáa naprofeta xa'a yí'i, taá ta kixi noo Ndios.

³² Nataxi na yí'i nda'a na on vása kúu najudío, ta kuaku ndaa na yí'i, kandiva'a na xí'iní, ta kundaa na tási yu'u na noo i.

³³ Ta kani ní na yí'i xí'in kuártá, ta sondi'i ka'ni na yí'i. Ta kivi uní nataku i —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Ta naxíka xí'in ra ni-kundaa ini na yukía kóni kachí to'on yó'o, chi ña xinakaa se'é noo na xikuu ña.

TaJesús sanda'a ra ñii takuáa ta yoo ñoo Jericó

(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

³⁵ Ñii kivi kuá'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta kuá'a ní nivi ndikon na kuá'an na sata ra. Ta xa yatín xaa ra ñoo Jericó, ta ñii takuáa yoo ra yu'u yichi, ta ndáka chi'ña ra si'un noo nivi na yá'a yichi yó'o.

³⁶ Tá xinj so'o takuáa yó'o ñii síso yá'a kuá'a ní nivi

kuá'an na yichi, ta nindaqa to'on ra na:

—¿Yukía koo vitin?

³⁷ Ta nika'an na xí'in ra:

—TaJesús tañoo Nazaret kúu ta yá'a yó'o.

³⁸ Tá xinj so'o ra ñayó'o, ta kixá'a ra xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Jesús, sa'ya taDavid,* iná kundá'ví ini ún koni ún yí'i! —káchí ra.

³⁹ Ta nivi na kuá'an si'na yichi nika'an na xí'in ra:

—¡Kasi ún yu'u ún! —káchí na.

Ta ni-chikaa so'o takuáa ña nika'an na xí'in ra, ta kixá'a ra ndee va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya taDavid, iná kundá'ví ini ún koni ún yí'i! —káchí ra.

⁴⁰ Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta xa'nda chiño ra noo nivi ña ko'on na ki'in na takuáa ta kixi ra xí'in na noo ra. Tá kixaa takuáa noo taJesús, ta taJesús nindaqa to'on ña'a ra, nika'an ra saá:

⁴¹ —¿Yukía kóni ún ke'é i xí'in ún?

Ta ndakuin takuáa:

—Tata, kóni i sanda'a ún nduchú noo i ta va'a koto i —káchí ra.

⁴² Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Va'a, xa nduva'a nduchú noo ún, saá chi kándixa ún yí'i.

⁴³ Ta xandikon nda'a nduchú noo ra, ta xa va'a xito ra, ta saá nakundikon ra sata taJesús, ta kixá'a ra kisa ká'no ra Ndios. Tá

* 18:38 “Sa'ya taDavid” kóni kachí ña: Taá ta ti'vi Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mji tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

xini nivi yó'o ndí taJesús sanda'a ra takuáá, ta ndi'i nivi yó'o kixá'á na kisa ká'no na Ndios.

19

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús xí'in taZaqueo

1 Ta nixaá taJesús ñoo Jericó, ta kuá'an ra yichí ma'ño ñoo yó'o.

2 Ta yóo ñii ta takuíká naní ra Zaqueo, ta ta ndiso chiño xí'in nivi na káya sî'ún xa'a nagobierno kúu ra.

3 Ta kóni ra koto ra yu kúu taJesús, ta on vása kúchiño ra, chi chutú ní nivi. Saá chi taZaqueo kúu ra ta ta kuítí ní.

4 Ta saá kee ra, xíno ra kuá'an si'na ra, ta nixaá ra noo kumaní ya'a taJesús. Ta taZaqueo ndaa ra nda'a ñii yiton tón sicómoro ká'no, ña kuchiño koni ra taJesús.

5 Ta nixaá taJesús xa'a yiton noo kánoo taZaqueo, ta nakoto ndaa ra, ta xini ra taZaqueo, ta nika'an ra xí'in ra:

—Tata, xandikon noo ún chi xini ñó'ó kindoo i ve'e ún kivi vitin —káchí taJesús.

6 Ta saá xandikon noo taZaqueo, ta kúsi ní ini ra naki'in ra taJesús ve'e ra.

7 Tá xini nivi ñayó'o, ta kixá'á na kándiva'a na xí'in taJesús, ká'an na, káchí na saá:

—On vá'a koo taJesús ve'e taZaqueo, chi ta on vá'a kúu ra —káchí na.

8 Ta taZaqueo nakundichi ra nika'an ra xí'in taJesús:

—Koto ví, Tata, vitin ta'ví i ndi'i ñakuíká kómí, ta taxi ñii sava ñayó'o nda'a nandá'ví. Tá yóo nivi na sandá'ví i kindaa i ña xikomí na, ta vitin taxi i nda'a na komi yichí ka ñayó'o —káchí ra xí'in taJesús.

9 Ta ndakuin taJesús, nika'an ra:

—Kivi vitin Ndios sakaku ra tayó'o xí'in nave'e ra, chi ñii kiva ndatan xii síkuá yó taAbraham kandixa ra Ndios, saá kándixa taZaqueo vitin. Ta saá kúndaq ini yó taZaqueo kúu ñii sa'ya ndino'o taAbraham.

10 Yi'i, ta kúu ta ta kixi noo Ndios, vaxi i nandukú i ta sakaku i nivi na ndañó'ó noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento xa'a namozo na ndiso chiño xí'in uxu sî'ún (Mt. 25:14-30)

11 Ta nivi na kuá'an sata taJesús xini so'o na to'on ña ká'an ra, ta xa yatin xaá ra ñoo Jerusalén, ta xani sini nivi vitin tondaq kivi Ndios kixá'á ra ka'nda chiño ra noo na ñoyivi yó'o. Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na,

12 káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taká'no, kóni ra ko'on ra inká ñoo xíká, ta ndikó ra, chi ñoo xíká yó'o sakuiso na chiño ra kuu ra tarey ñoo ra, ta ka'nda chiño ra noo naño ra.

13 Tá xa yatin tondaq kivi kee taká'no yó'o ko'on ra, ta kana ra uxu namozo ra, ta kixaá na noo ra. Ta taxi ra

ñii sɿ'ún naní mina* nda'a ñii ñii namozo, ta nɿka'an ra xí'in na, káchí ra saá: "Kasa chiño ndó sɿ'ún yó'o nda kivi ndikó i", káchí ra xí'in na.

14 Ta nɿvi nañoo ra on xijin na koni na ra, ñakán tɿ'ví na sava natá'an na ko'on na ka'an na xí'in mji tarey ká'no ñoo xíká, kachí na saá: "On vása kóni ndi tayó'o nduu ra tarey, ta ka'nda chiño ra noo ndi", kachí na.

15 Ta saá ni, nɿxa'an ra, ta nduu ra tarey, ta ndikó ra ñoo ra. Ta nɿka'an ra xí'in namozo ra: "Vitin ko'on ndó kana ndó uxu ta ta taxi i sɿ'ún nda'a, ná kixi na yó'o ña kundaá ini i ndasaá sɿ'ún naki'in nayó'o satá sɿ'ún ña taxi i nda'a na", káchí ra.

16 Ta tanoó kixaa ra, ta kachí ra saá: "Tata, kisa chiño i sɿ'ún ña taxi ún nda'a i, ta naki'in i uxu sɿ'ún satá ña", káchí ra.

17 Ta káchí tarey: "Va'a, tamozo va'a kúu ún. Va'a ní kisa ndivi ún xí'in chiño ña lo'o, ta vitin táxi i yó'o nduu ún ta ta ka'nda chiño noo uxu ñoo", káchí tarey xí'in tamozo yó'o.

18 Ta tamozo ovi kixaa ra noo tarey, ta nɿka'an ra: "Tata, kisa chiño i sɿ'ún ña taxi ún nda'a i, ta naki'in i o'on sɿ'ún satá ña", káchí ra.

19 Ta ndakuijn tarey, nɿka'an ra xí'in ra: "Va'a, ta vitin taxi i yó'o nduu ún ta ka'nda chiño noo o'on ñoo", káchí ra.

20 Ta kixaa inká tamozo

noo tarey, ta nɿka'an ra: "Tata, yó'o yóo sɿ'ún ña taxi ún nda'a i. Taxi va'a i ña, chisúku ndaa i ña xí'in tikoto. Ni-xiin sandaño'ó i ña,

21 chi yí'ví i noo ún. Saá chi yó'ó kúu ñii ta ta ndeé ní ini, chi kindaa ún sɿ'ún vará on vása ní-kisa chiño ún, ta nákaya ún ña'a noo on vása ní-chi'i ún", káchí tamozo xí'in tarey.

22 Ta nɿka'an tarey xí'in ra: "i Tamozo ndiva'a kúu yó'ó! Ta xí'in to'on ña nɿka'an mji ún, vitin sanakuiso i kuachi yó'ó. Káchí ún ndi yi' i kúu ta ndeé ini, ta ta kindaa sɿ'ún vará on vása ní-kisa chiño i, ta yi' i nákaya ña'a noo on vása ní-chi'i i, káchí ún.

23 Tá ndixa ñayó'o kúu ña xáni ini ún, ta saá, ¿ndachun ni-chikaá va'a ún sɿ'ún i ini ve'e noo tá'vi sɿ'ún?, ta kivi ndikó i, naki'in i sɿ'ún i xí'in siki ña, níkúu", káchí tarey xí'in tamozo on vá'a yó'o.

24 Ta nɿka'an tarey xí'in na ndóo xí'in ra: "Kindaa ndó sɿ'ún nda'a tayó'o, ta taxi ndó ña nda'a ta ta kómí uxu sɿ'ún", káchí ra.

25 Ta ndakuijn na, nɿka'an na: "Tata, tayó'o xa kómí ra uxu sɿ'ún", káchí na.

26 Ta nɿka'an tarey: "Ta ndi'i nɿvi na va'a xini kukomí ña'a, ta nayó'o naki'in ka na ñava'a. Ta nɿvi na on vása xini ndasaá va'a kukomí na ña'a, tанда ñalo'o kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o.

* 19:13 Ñii mina kúu sɿ'ún ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño unj yoo.

27 Ta vitin tónḁa kivi kasa nani i kuachi xa'a nivi na on xiin koni yi'i, nivi na on xiin taxi yi'i kuu ta ta ka'nda chiño noo na. Va'a ko'on ndó ki'in ndó na ta kixi na yó'o, ta saá ka'ni ndó na noo i", káchí tarey xí'in na. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús.

*Niki'vi taJesús ñoo
Jerusalén*

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11;
Jn. 12:12-19)

28 Ta ndi'i nika'an taJesús to'on yó'o, ta naki'in ra ku'a'an ra yichi ñoo Jerusalén.

29 Ta nixa'a ra yatin ñoo Betania xí'in ñoo Betfagé, ña ñó'o noo xiki tón Olivo. Ta taJesús nika'an ra xí'in ovi naxika xí'in ra,

30 káchí ra saá:

—Ku'a'an ndó ñoo ña xito ndaa ndó ka'a. Ta nixa'a ndó ñoo ka'a, ta nani'i ndó ñii burro lo'o nó'ni rí, tí on ta'an koso na kúu rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o.

31 Tá yóo nivi na ndaka to'on ndó'o: "¿Ndachun ndáxin ndó burro yó'o?", kachí na xí'in ndó, ta ndakuin ndó, kachí ndó saá xí'in na: "TaKá'no noo yó xini ñó'o rí", kachí ndó xí'in na —káchí taJesús xí'in ovi naxika xí'in ra.

32 Ta saá ku'a'an na, ta nixa'a na ñoo ta nani'i na burro lo'o. Ñii ki'va ndatan yóo ña nika'an taJesús xí'in na, saá yóo ña nani'i na.

33 Tá ndáxin na burro lo'o, ta nivi xí'in sana tío'o, ninda'ka to'on ña'a na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

34 Ta ndakuin na, káchí na saá:

—Mji taKá'no noo yó xini ñó'o rí —káchí na xí'in na.

35 Ta saá ndikó na kixa'a na noo taJesús xí'in burro lo'o, ta chinoo na tikoto na sata rí, ta nakoso taJesús ta ku'a'an ra yichi.

36 Tá yóso ra rí, ku'a'an ra yichi, ta ku'a'a ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo yá'a ra ku'a'an ra, saá kisa to'o na ra.

37 Tá kixá'a ra vaxi noo ra xiki tón Olivo, ta ndi'i nivi na ndikon sata ra kusi ní ini na, ta kixá'a na ndeé ní ká'an na, ta kisa ká'no na Ndios xa'a ña ku'a'a ní milagro ke'é ra, xini na.

38 Nika'an na saá:

—¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tarey yó'o, ta ta kixa'a xí'in ndayí Ndios! ¡Vitin Ndios taxi ra koo va'a nivi xí'in ra ñoyivi ñino! ¡Ná kanoo síkón ñatq'o Ndios! —káchí na.

39 Ta sava nafariseo ku'a'an na xí'in nivi yó'o, ta nika'an na xí'in taJesús:

—Tata maestro, ka'an ún xí'in na ndikon sata ún, ña on ka'an na saá —káchí na.

40 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Tána ka'an i xí'in nayó'o ndi tásiin koo yu'u na, ta saá nda yu'u ndoo yó'o kixá'a ña ndeé ní kasa ká'no ña yi'i —káchí ra xí'in na.

41 Ta kixaā taJesús yatin ñoo Jerusalén. Tá xini ra ñoo yó'o, ta kixá'á ra kúchuchú ní ini ra, ta xáku ra xa'ā ñivi nañoo yó'o,

42 ta ñika'an ra saá:

—¡Kóni níj vitin kundaā ini ndó yu kúu ña kivi taxi koo va'a ini ndó! Saá chi ña nákaā se'é ñoo ndó kúu ña vitin, ta on kivi koni ndó ña.

43 Ta vaxi ñii kivi ndi'i na sáa ini xini ndó'ó kono nduu ndi'i na ñoo ndó, ta nakasi na ndi'i yichi ndó, ta on kuchiño kee ndó ñoo ndó. Ta ndi'i saá xiiña ñoo ndó, kixá'á ñivi yó'o kani tá'an na xí'in ndó.

44 Ta sandi'i na xa'ā ndi'i ve'e ndó, ta sandi'i na xa'ā ndi'i ndó'ó. On ndoo ka ndā ñii yuu ndiso tá'an namā ve'e ndó ña koto ndó, chi ndi'i xa'ā ve'e ndó. Saá kundo'o ndó chi kivi kixaā ña sakaku j ndó'ó, ta ñi-xiin ndó nakoni ndó yi'i —káchí taJesús xí'in nañoo Jerusalén.

TaJesús tava ra ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no
(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

45 Ta ñixaā na ñoo Jerusalén, ta taJesús ñiki'vi ra ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ra táva ra ndi'i ñivi na síkó xí'in ñivi na sáta, ña kee na ko'on na.

46 Ta ñika'an ra xí'in na:

—Saá káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á: “Ve'e j kuu ve'e ñoo ko'on ñivi ña ka'an na xí'in j”, káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó

ve'e yó'o ñii kavuā nakuí'ná —káchí taJesús xí'in na.

47 Ndi'i saá kivi taJesús xíka ra sáná'a ra ñivi ini ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén yó'o, ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in nachiño ná'no xí'in naná'no ñoo nasutu, ndúkú na ndasaá koo ka'ni na taJesús.

48 Ta ñi-kivi naní'i na ndasaá ka'ni na ra, chi ndi'i ñivi kusi j ini na xini so'o na to'on ña ká'an ra.

20

Ndayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

1 Ñii kivi yóo taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta sáná'a ra ñivi, ká'an ra xí'in na to'on ñava'a xa'ā yichi Ndios. Ta saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'ā ñoo najudío xí'in naná'no ñoo nasutu kixaā na ñoo taJesús,

2 ta ñika'an na xí'in ra si'a:

—Ka'an ún xí'in ndi, ¿míkíā kixi ndayí ké'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'ā ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na.

3 Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Ta yi j kóni j ndaka to'on j ndó'ó ñii laá to'on, ta va'a ndakuin ndó yu'uj.

4 ¿Míkíā kixi ndayí taJuan sakuchu ra ñivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'ā ra? ¿Án ñivi kúu na taxi ndayí nda'ā ra ña sakuchu ra ñivi? —káchí taJesús xí'in na.

⁵ Ta saá kixá'á na ká'an tá'an xí'in mji na:

—¿Ndasaá koo ndakuijn yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mji yó: “¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña nika'an ra?”

⁶ Táná ka'an yó nivi kuiti kúu na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá yiyo ní sasaa yó naño, ta kixá'á na tiin na yuu, ta koon na mji yó, chi ndi'i nivi yó'o kándixa na ndí taJuan xikuu ra ñii taprofeta —káchí na, ká'an tá'an na.

⁷ Ta saá ndakuijn na, káchí na si'a xí'in taJesús:

—On xini ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.

⁸ Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ta ni yi'i, on ka'an i xí'in ndó míkiá kixi ndayí kómíi ña ké'éi chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndato'on xa'q nivi na on vá'a na táti ño'o noo yoo tón uva

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹ Ta saá taJesús ndato'on ra inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ta, nataan ra tón uva, ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva inká nivi, ta kee ra ku'a'an ra koo ra inká ñoo ku'a'a ní kiví.

¹⁰ Ta kixaa yatin kiví ña ka'nda na tíuva yó'o, ta ta xí'in yiton tón uva ti'ví ra ñii tamozo ra ku'a'an ra naki'in ra sava tíuva ña kuu ya'vi

ra. Ta nivi na táti ño'o noo yoo tón uva tin na tamozo yó'o, ta kani ní na ra, ni-xiin na taxi na rí nda'a ra, ta saá ndikó vichí ra kuano'o ra.

¹¹ Ta ta ta xí'in yiton tón uva tuku ti'ví ra inká ta ku'a'an ra naki'in ra tíuva. Ta nikandiva'a na xí'in ra, ta kani ní na ra, ta sakuka'an na noo ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'o ra ve'e tapatrón.

¹² Ta ta ta xí'in yiton tón uva tuku ti'ví ra inká tamozo ku'a'an ra, ta tin na ra, ta satakué'e ní na ra, ta taxin na ra, kuano'o ra.

¹³ “Ta saá ta ta xí'in yiton tón uva nika'an ra: “¿Yukía koo ke'é yó vitin? Vá'a ka ti'ví yó sa'ya yó, ta kí'vi ní ini yó xini yó. Tá nivi na táti ño'o yó nakoni na sa'ya yó yó'o, ta kasa to'ó na ra”, káchí ra.

¹⁴ Ta nivi na táti ño'o xini na kixaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: “Takaá kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu ta naki'in ñakuiká xí'in ño'o yó'o táná kiví yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuiká ra”, káchí na.

¹⁵ Ta saá tin na ra, ta sakana na ra nda sata nama ña xino nduu noo yoo tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí taJesús.

Ta taJesús nika'an ra xí'in nivi na xini so'o cuento yó'o:

—¿Vitin yukía ke'é ta xí'in yiton tón uva?

16 Ká'an i xí'in ndó, ndixa ndikó ra naxaa ra ta sandi'i ra xa'a nivi na táti ño'o ra. Ta tuku satati ra ño'o ra inka nivi —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuijn nivi, nika'an na:

—iNá on taxi Ndios kundo'o ndi saá! —káchí na.

17 Ta taJesús xító ra ño'o na, ta nika'an ra xí'in na:

—¿Án on vása kúndaq ini ndó ña kóni kachí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ña káchí saá?:

Yoo yuu ña ni-xiin nivi na kisa va'a ve'e koni ñó'o na,

ta mji yuu yó'o nduu ña yuu ñanoó nákaa xa'a ve'e,

káchí to'on Ndios.

18 Ndi'i nivi na kaki'i ta nakava na satá yuu yó'o ndi'i xa'a na. Ta yuu yó'o, táná nakava ña satá nivi, ta chi'ma ña na nda nduu na yaq —káchí taJesús xí'in na.

19 Ta saá naná'no ño'o nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios xani sijn na ndúkú na ndasaá koo tiin ña'á na, chi nayó'o kúndaq ini na cuento ña nika'an taJesús ndi ká'an ña xa'a na. Ta ni-kuchiño tiin na ra, chi yí'ví na koto saq nivi na ndoo yó'o.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi nivi kota nda'a nagob-
ieri*

(Mt. 22:15-22; Mr. 12:13-17)

20 Ta saá naná'no ño'o nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios tiví na sava nivi ña koto ndoso na taJesús. Ña ká'an na ndatán ká'an nivi

na ndino'o ini, saá ka'an nayó'o xí'in taJesús, chi kóni na ña sativí na ñii to'on ká'an ra, ta kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra ño'o tagobernador.

21 Saá kixaa na ño'o taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata maestro, xini ndi yó'o kuu ún taa ta sáná'a ñandaq. Ta on vása náxaxin ún nivi, ta ñii kiva ká'an ún ñandaq xí'in ndi'i na, ni on vása násama ún to'on ún, ta sáná'a ún ñandaq xa'a yichi Ndios.

22 Ta vitin kóni ndi ndaka to'on ndi yó'o, ¿án va'a cha'vi yó kota ño'o tarey César ñoo Roma? ¿Án on vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in ra.

23 Ta taJesús kúndaq ini ra ndi na ovi yu'u kuu na, kóni na koto ndoso na ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó yi'i?

24 Taxi ndó ñii si'ún ná koto i ño'o ña. ¿Yo na'ná, ta yo kivi kuu ña yoo ño'o si'ún yó'o? —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuijn na:

—Si'ún yó'o kómí ña na'ná xí'in kivi tarey César —káchí na.

25 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kuu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kuu kuenda Ndios —káchí taJesús xí'in na.

26 Ta saá ni-kuchiño naní'i na to'on ña taxi na kuachi xa'a taJesús ño'o nachiño. Ta

naḱa'nda ini na chi va'a ní nika'an ra, ta ni-naní'i na ña ndakuin na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi nixi'i ta natakú na

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

²⁷ Nasaduceo kixaa na noo taJesús. Nasaduceo yó'o kúu na naná'no na sáná'a ta ká'an na ndí na nixi'i on vása natakú ka na. Ta njindaká to'on na taJesús:

²⁸ —Tata maestro, ndayí Ndios ña nítáa taMoisés káchí ña saá: “Tá ñii ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra xini ñó'ó tonda'a ra xí'in ñá njndo yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya ta nixi'i, saá koo sa'ya nayó'o”, káchí ndayí ña nítáa taMoisés.

²⁹ Ta, zyukia káchí yó'o xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o ta, uxá ñani kúu ra. Tanoo tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo.

³⁰ Ta ñani ra taovi tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo.

³¹ Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra takomj tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taon tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tauxa tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o,

ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na.

³² Ta saá nixi'i mji ñaña'a yó'o.

³³ Ta kivi natakú ndi'i na nixi'i, zyukú ta kuu yi ñaña'a yó'o?, chi ndi'i ta uxá ñani nixiyo ra xí'in ñá —káchí na xí'in taJesús.

³⁴ Ta ndakuin taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—On vása kúnda'a va'a ini ndó xa'a ñoyivi njno xí'in Ndios. Saá chi ñoyivi yó'o kúu noo tonda'a ta xí'in ña'a, ta táxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká na.

³⁵ Ta kivi natakú nivi na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyivi njno, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká nivi.

³⁶ Ta nivi natakú on kuchiño kivi ka na, ta ndatán yoo naángel saá koo nivi na kundoo xí'in Ndios. Sa'ya ndino'o Ndios kuu nayó'o, xa'a ña natakú na.

³⁷ Xa'a ña natakú na nixi'i, mji taMoisés nítáa ra to'on ña kisa ndaa ndí nivi na nixi'i xini ñó'ó natakú na. Saá chi ñii kivi xini taMoisés yiton ñiño xixi nó, ta saá nika'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá: “Yi'i kúu Ndios noo taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob, ta nayó'o kisa ká'no na yi'i”, káchí Ndios xí'in taMoisés.

³⁸ Ta xí'in to'on yó'o kúnda'a ini yó ndí táku ka xii síkuá yó yó'o. Ndó'ó káchí ndó na nixi'i kúu na, ta noo Ndios nayó'o táku na, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa ká'no na Ndios —káchí taJesús xí'in nasaduceo.

39 Ta *njika'an* sava na *sáná'a ndayí* Ndios:

—*Va'a ní ká'an ún*, tata maestro —*káchí* na *xí'in* *taJesús*.

40 Ta *saá nasaduceo* *nj-xiin* *ká* na *ndaqá to'on* na ra *ña* koto *ndoso* na ra.

Ñayó'o ká'an *Cristo kúu* *tá ká'no ká noq tarey* *David*

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

41 Ta *taJesús* *nindaqá to'on* ra na *ndóo* *xí'in* ra:

—*¿Ndachun káchí* na *ndí* *Cristo*, *tá ti'ví* *Ndios sakaku* ra *njivi*, *kuu ñii sa'ya* *ñani* *sikuá tarey* *David*?

42 *Chi mji* *tarey* *David* *njtaa* ra *noq* *tutu naní* *ña* *Salmos*, *kachí* ra *saá*:

Ndios njika'an ra *xí'in* *taKá'no noq* *i*:

“*Koo ún* *xí'in* *nj* *sijn* *kua'á* *nj* *noq* *táy* *tón* *to'ó* *yó'o*,

43 *tanda* *kivi* *taxi* *nj* *koyo* *ndi'i* na *káni* *tá'an* *xí'in* *ún* *tixin* *xá'a ún*”, *kachí* *Ndios*,

njtaa *taDavid* *xina'á*.

44 *Xí'in* *to'on* *yó'o* *taDavid* *kachí* ra *Cristo kúu* *taKá'no* *noq* ra. Ta, *¿mí* *kúchiño* *kúu* *Cristo sa'ya* *ñani* *sikuá* *taDavid*? —*káchí* *taJesús* *xí'in* na.

TaJesús chíkaq ra *kuachi* *sata* na *sáná'a ndayí* *Ndios*

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

45 *Tá xini* *so'o* *ndi'i* *njivi*, ta *njika'an* *taJesús* *xí'in* *naxika* *xí'in* ra, *kachí* ra *saá*:

46 —*Koto va'a* *ndó* *on* *kundikon* *ndó* *yichí* *njivi* na *sáná'a ndayí* *Ndios*, *chi* *kuiti* *ká'vi* na *ndayí* ta *on* *vása*

kasa *ndivi* na *ña*. *Kísa ká'no* *xí'in* *mji* na, *kúsi* *ní* *ini* na *kundixin* na *tikoto* *va'a*, ta *kuá'an* *vaxi* na *noq* *njivi* *ña* *koto* *ña'a* na. Ta *xika* na *noyá'vi*, ta *kóni* na *ña* *kasa* *to'ó* *ní* *njivi* na, ta *kútoo* *ní* na *kundoo* na *táy* *tón* *ná'no* *tón* *to'ó* *yóo* *ve'e* *ño'o* *sinagoga*. Ta *noq* *yóo* *viko* *xixi*, *ndúkú* na *kundoo* na *noq* *táy* *ná'no* *tón* *to'ó*.

47 Ta *ké'é* na *ña on* *vá'a*, *chi* *kíndaa* na *ve'e* *náña'a* *ná* *nixi'i* *yj*. Ta *ndi'i* *ke'é* na *saá* ta *xí'in* *ñavatá* *ini* na, *xá'an* na *ve'e* *ño'o* *sinagoga*, ta *na'á* *ní* *ká'an* na *xí'in* *Ndios*. *Ké'é* na *saá* *xá'a* *ña* *kóni* na *kani* *sini* *njivi* *ndí* *nayó'o* *kúu* *nava'a* *ní* *noq* *Ndios*. Ta *xá'a* *ña on* *vá'a* *ké'é* na, *Ndios* *saxo'vi* *ká* ra *nayó'o* *noq* *inka* *njivi* —*káchí* *taJesús* *xí'in* na.

21

Ñayó'o ká'an *xá'a* *sí'un* *ña* *nisoqo* *ñii* *ña'a* *ña* *nixi'i* *yj* (Mr. 12:41-44)

1 Ta *taJesús* *yóo* ra *yé'é* *ve'e* *ño'o* *ká'no*, ta *xito* ra *njivi* *nakuiká* *táan* na *sí'un* *ini* *caja* *ña* *ño'o* *sí'un* *xá'a* *Ndios*.

2 Ta *xini* ra *ñii* *ña'a* *ñándá'ví* *ña* *nixi'i* *yj*, *táan* *ña* *ovi* *sí'un* *kuálí* *ini* *caja*, ta *lo'o* *ní* *ndaqá* *sí'un* *yó'o*.

3 Ta *njika'an* *taJesús* *xí'in* *naxika* *xí'in* ra:

—*Ndixa ká'an* *nj* *xí'in* *ndó*, *ñándá'ví* *yó'o* *taxi* *ví'í* *ká* *ña* *sí'un* *noq* *ña* *taxi* *nakuiká*.

4 *Chi* *nakuiká*, *vará* *taxi* na *kuá'a* *ní* *sí'un*, ta *kindoo* *ví'í* *ní* *ká* *ña* *nda'a* *mji* na. Ta *ñándá'ví* *yó'o*, *vará* *lo'o*

ní sɪ'ún ní'i ñá, ta ɬaxi ndi'i ñá sɪ'ún ña kómí ñá, ta saá sandakoo ñá ndi'i ña xíní ñó'ó ñá —káchí ɬajesús xí'in na.

Tajesús ká'an ra xá'a kivi ndi'i xá'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

5 Ta sava naxíka xí'in ɬajesús ká'an tá'an na ndi'ivi ní yóo yuu ñó'o kuva'a ve'e ño'o ká'no, ta livi ní ná'a inká ña saní'i nivi koo ini ve'e ño'o yó'o. Ta nika'an ɬajesús xí'in na:

6 —Ñii kivi ña vaxi ndi'i ñalivi ña xito ndó ve'e ño'o yó'o, ndi'i xá'a ña, ta nda ñii ká yuu, on koo ká sata inká yuu. Saá chi tani ve'e ño'o ta ndi'i xá'a ndi'i ña —káchí ɬajesús.

Xíní ñó'ó koo ti'va yó xa vaxi kivi sondí'i

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

7 Ta nindaká to'on na ɬajesús:

—Tata Maestro, ¿ama koo saá ña káchí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi'ivi ña kundaa ini ndi'ivi ña xa yatin ndi'i xá'a ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.

8 Ta ndakuin ɬajesús:

—Koto va'a ndó ña on sandá'vi nivi ndó'ó. Saá chi kuá'a ní ɬaa kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ká'an na xí'in ndó, káchí na saá: “Yi'ivi kuu Cristo, ɬaa ɬa ɬi'ivi Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o, ta xa yatin tondaa kivi kixá'a ka'nda chiño i noo na ñoyívi yó'o”, káchí na xí'in ndó. Ta on kundikon ndó sata nivi na ká'an saá xí'in ndó.

9 Ta koni so'o ndó yoo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyí'vi ndó. Chi xíní ñó'ó kundivi ndi'ivi ñayó'o, ta saá ni, ɬá'an ká kixaa kivi sondí'i ñoyívi yó'o.

10 'Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nivi na inká ñoo ná'no, ta ñoo noo yoo narey ka'ni tá'an na xí'in inká ñoo noo yoo inká narey.

11 Ta kuá'a ní xiiña ndee ní ɬaan noo ño'o, ta koo ní soko, ta kuá'a ní ñoo kunkaa ndi'ivi noo kue'e, ta ñoyívi nino koo seña ná'no koni na, ta yi'vi ní nivi.

12 "Ta saá ni, tá ɬá'an ká kixaa kivi kundivi ñayó'o, ta xo'vi ní ndó'ó, chi sava nivi tiin na ndó'ó, ta nataxi na ndó'ó nda'a naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta taan na ndó'ó ini ve'e kaa. Taxi na kuachi xá'a ndó noo nagob-ernador án noo narey chi na ndikon yi'ivi kuu ndó.

13 Tá kundoo ndó noo nachino yó'o, ta saá kukomí ndó yichi ká'an ndó to'on ñava'a xá'a i.

14 Ta on kundi'ivi ini ndó xá'a to'on ña ndakuin ndó noo nachino,

15 chi yi'ivi taxi i to'on xí'in ñandíchi siní ndó, ta saá ká'an ndó xí'in na. Ta nivi na on xin koni ndó'ó, on kivi naní na to'on ña ndakuin na yu'u ndó.

16 Ta kivi ña vaxi, ta yivá ndó, án si'ivi ndó, án ñani ndó, án inká nave'e ndó, án migo ndó chikaa na kuachi

saṭa ndó, ta ka'ni na sava ndó'ó.

¹⁷ Ndi'i nivi ñoyívi yó'o kusaá ini na koni na ndó'ó chi na ndikɔn yi'i kúu ndó.

¹⁸ Ta Ndios kundaa va'a ra ndó'ó, ta nda ñii yisi sɔni ndó, ɔn taxi ra ña ndi'i xa'a ña.

¹⁹ Tá ɔn vása sandakoo ndó yichíi, ta kundikɔn va'a ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

²⁰ 'Tá xító ndó xa xino nduu natropa ñoo Jerusalén yó'o, ta saá kundaa ini ndó xa kixaa kivi ndi'i xa'a ña.

²¹ Ta kivi yó'o, ndi'i nivi na ndóo estado Judea yó'o, xini ñó'ó kono na ko'ɔn na noo yoo yuku sikon. Ta ndi'i nivi na ndóo ñoo Jerusalén xini ñó'ó kee ndi'i na ko'ɔn na. Ta ndi'i nivi na ndóo yuku, ɔn vá'a ndi'vi na ñoo Jerusalén.

²² Saá chi kivi yó'o Ndios xini ñó'ó saxo'vi ra ñoo Jerusalén, ta saá kundivi ndi'i to'on ra ña ñtaa na xina'á.

²³ ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yoo sa'ya válí na chíchín kivi kán!, chi ndeé ní koo ña xo'vi nivi ñoyívi, ta ndeé ní saxo'vi Ndios ñoo yó'o.

²⁴ Natropa ka'ni na sava nivi xí'in espada, ta tiin na inká nivi ko'ɔn xí'in na kuá'a ní ñoo xíká, ta kán kasa nduxá na xí'in na ña kasa chiño na. Ta nivi na ɔn sivi najudío kúu, kuu

na ka'nda chiño noo ñoo Jerusalén. Saá koo tãda tãdaa kivi ña chiton Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Kuá'a ní koo seña ña ka'an xa yatin ndikó taJesús ñoyívi yó'o

(Mt. 24:29-35, 42-43; Mr. 13:24-37)

²⁵ Ta saá ñika'an taJesús xí'in na:

—Kivi xa yatin ndikó ñoyívi yó'o koni ndó seña ñoyívi ñino: koto ndó koo seña xí'in kimi, xí'in yoo, xí'in ño'o ká'no ña yé'e. Ta ndi'i nivi ñoyívi ndi'i ní ini na, ta yi'ví ní na koni na takuii mɔni, chi ndeé ní ni'i rá ta nakuíta ní yaka rá noo rá.

²⁶ Sava nivi nda kivi nduu na xí'in ña yi'ví ní na, ta ɔn vása kundaa ini na yukia kundo'o ñoyívi yó'o. Saá chi ndi'i ña kómí ndeé yoo ñoyívi ñino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o.

²⁷ Ta saá ndi'i nivi koni na yi'i, ta ta kixi noo Ndios, ta vaxi ña ma'ño viko, xí'in ndeé ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi.

²⁸ Tá kixá'á xító ndó seña ña ñika'an ñi xí'in ndó, ta va'a kusii ní ini ndó, ta koto ndaa ndó ñoyívi ñino, chi xa vaxi kuyatin kivi ndikó ñi sakaku ñi ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

²⁹ Ta saá ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Va'a koto ndó yiton higo, án ndi'i inká yiton.

³⁰ Tá xa vaxi nduxáá nó ta nákooyuku yuta nda'a

nó, ta saá kúndaꝯ ini ndó xa n̄kuyatin ní kixaꝯ sav̄i.

³¹ Ta k̄iv̄i x̄ito ndó xa kuꝯ'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on̄i x̄i'in ndó, ta saá kúndaꝯ ini ndó xa vaxi kuyatin k̄iv̄i kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o.

³² 'Ta ndixa ká'an̄i x̄i'in ndó, n̄ivi na x̄ito kixá'á seña yó'o kutakū ka na nda nd̄i'i kundivi ndi'i ña ndato'on̄i x̄i'in ndó.

³³ Ña ñoyívi n̄ino x̄i'in ña ñoyívi yó'o ñii k̄iv̄i vaxi ndi'i xa'á ña, ta to'on̄i on̄i ndi'i xa'á ña, ta kindoꝯ ña ndi'i saá k̄iv̄i.

³⁴ 'Ta koto va'a x̄i'in m̄ii ndó ña on̄i nduu ndó n̄ivi nasó'ó, na on̄i vása kandixa ka Ndios. On̄i kutakū ndó ndatán káchí ním̄a m̄ii ndó, ni on̄i kuu ndó n̄ivi na x̄iini, ni on̄i kuu ndó n̄ivi na ndí'i ní ini xa'á chiño ñoyívi yó'o. Saá chi x̄ini ñó'ó koo ti'va ndó kundati ndó ȳ'i, koto naka'nda ini ndó k̄iv̄i ndikó̄i.

³⁵ Chi ndatán kama ní náka va ñono sakako'on̄i ña kit̄i, saá kixaꝯ k̄iv̄i ña ndikó̄i noꝯ n̄ivi na ndóo ndi'i saá x̄iina ñoyívi yó'o.

³⁶ Ta ndó'ó, x̄ini ñó'ó kundoo ti'va ndó ndi'i saá k̄iv̄i xa'á ña ndikó̄i. Ndi'i saá k̄iv̄i ndukú ndó noꝯ Ndios ña taxi ra ndee ña kuchiño kundeé ndó noꝯ ndi'i ña yo'v̄i vaxi, ta saá kuchiño kuita ndó noꝯ ȳ'i k̄iv̄i ndikó̄i ñoyívi yó'o —káchí taJesús x̄i'in na.

³⁷ Ta ndi'i saá k̄iv̄i taJesús sáná'a ra n̄ivi ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta xa kuꝯ'an kuñoó, kée ra xá'an ra x̄iki tón Olivo.

³⁸ Ta ndi'i saá xitaꝯan vaxi n̄ivi ve'e ño'o yó'o ña kon̄i so'o na to'on̄i ña ká'an taJesús.

22

Ká'an tá'an na ndasaá kuchiño tiin na taJesús

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

¹ Xa n̄kuyatin ní kana vikoo Pascua,* ta vikoo yó'o naIsraael x̄ixi na sita va'a ña on̄i koo levadura kómí.

² Ta na sáná'a ndayí Ndios x̄i'in naná'no noꝯ nasutu ndúkú na ndasaá koo ka'ni se'é na taJesús, chi yí'vi na noꝯ n̄ivi na ndikoo sata ra.

³ Ta ñandiva'a ká'no Satanás n̄ik̄i'vi ña ini taJudas Iscariote ta kúu ñii ta ta uxu ovi x̄ika x̄i'in taJesús.

⁴ Ta saá kee ra n̄ixa'an ra noꝯ naná'no noꝯ nasutu x̄i'in naná'no noꝯ napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no, ta n̄ika'an ra x̄i'in na ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'á na.

⁵ Ta kusij ní ini na x̄ini so'o na ña n̄ika'an taJudas x̄i'in na, ta nayó'o n̄ika'an na x̄i'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'á ndi, ta taxa'vi ndi yó'ó —káchí na.

⁶ Ta taJudas kindoo ra saá x̄i'in na, ta kixá'á ndúkú ra ndasaá koo nataxi ra taJesús

* 22:1 Pascua najudío kána ña ux̄a k̄iv̄i xa'á ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra nax̄i sikuá na noꝯ nañoo Egipto kuja x̄ina'á.

nda'a na. Ndúkú ra kivi ña on koó ku'a ní nivi xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xa ku'a'an kuñoó ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

7 Saá ñitonda kivi viko najudío xixi na sítá va'a ña on koó levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na xá'ni na ndikachi lo'o ña náká'an na viko Pascua.

8 Ta ñika'an taJesús xí'in taPedro xí'in taJuan, káchí ra:

—Ku'a'an ndó kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua.

9 Ta ndakuiin na, ñika'an na:

—¿Míkíá kóni ún kasa ndivi ndi ña?

10 Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Ku'a'an ndó, ta ku'a'an kivi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an ndó xí'in ñii ta ndiso kisi takuii, ta kundikon ndó ko'on ndó sata ra nda naxaa tayó'o ve'e ra noo kivi ra,

11 ta ka'an ndó xí'in ta ta xí'in ve'e yó'o, káchí ndó saá: “TaMaestro tiví ndi vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'o: ¿Míkíá yóo ñii cuarto ve'e ún noo kuxu ra viko Pascua xí'in ndi, naxíka xí'in ra?”, káchí ndó.

12 Ta saá ta ta xí'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkíá yóo ñii cuarto ve'e ra ña kánóo piso ovi, noo yóo ndi'í ña xini ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko

Pascua —káchí taJesús xí'in na.

13 Ta kee na ku'a'an na, ta ñikivi na ñoo Jerusalén, ta naní'i na ndatán yóo ña ñika'an taJesús xí'in na, ta kisa ndivi na ña kuxu na viko Pascua.

14 Ta xikuaa ta xa ku'a'an kunaa, kixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, ta xikundo na noo mesa kuxu na.

15 Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Xa na'á ní kóni kuxu xí'in ndó viko Pascua yó'o, kivi si'na ka noo ña kixaa ña xo'vi.

16 Ndixa ká'an xí'in ndó, on kuxu ka xí'in ndó inka viko Pascua nda ndixa kasa ndivi chiño ña kasa ndaa xa'a viko yó'o, tанда nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

17 Ta saá ki'in taJesús ñii copa ña ñó'o vino, ta ñika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún nduta ko'o ndi yó'o —káchí ra, ta ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ki'in ndó ña ñó'o vino yó'o, ta ñii ñii ndó ko'o lo'o ndó.

18 Ndixa ká'an xí'in ndó, on ko'o ka vino tанда kixaa kivi nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

19 Ta ki'in ra sítá va'a, ta ñika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún sítá va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta tiví ra sítá va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka

xí'in ra kuxu na. Ta n̄ikā'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó s̄itā vā'a yó'o, chi ñayó'o kúu ȳikí koñu i ña taxi i xā'a ndó. Ta ndatán t̄av̄i i s̄itā vā'a ña kuxu ndó vitin, saá k̄iv̄i ña vaxi ta'ví ndó s̄itā vā'a ta kuxu ndó ña xā'a ña naká'an ndó ȳi' i —káchí t̄aJesús xí'in na.

²⁰ Ta ndi' i x̄ixi na, ta k̄i' in t̄aJesús copa ña ñó'o vino, ta n̄ikā'an ra:

—Ndutā yó'o kúu n̄ij̄i ña kuitā xā'a ndó'ó. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto x̄aá ña k̄a'an ndasaá kuchiño naki'in ndó ñava'a Ndios.

²¹ 'Ta vitin ñii ndó'ó na x̄ixi xí'in i kúu t̄a t̄a s̄ikó kuí'ná ȳi' i noo n̄ivi na s̄aá ini x̄ini ȳi' i.

²² Ta ȳi' i, t̄a t̄a k̄ixi noo Ndios, ndixa x̄o'vi ní ta k̄iv̄i i, ndatán ch̄itóni Ndios. Ta, j̄ndá'ví ní t̄a t̄a s̄ikó ȳi' i noo n̄ivi na s̄aá ini x̄ini ȳi' i! —káchí t̄aJesús xí'in na.

²³ Ta k̄ixá'a naxíka xí'in ra n̄indaq̄a t̄o'on tá'an na yukú t̄a nataxi t̄aJesús nda'a na s̄aá ini x̄ini ña'á.

Naxíka xí'in t̄aJesús náa ní na x̄a'a yu kúu taká'no ka

²⁴ Ta saá k̄ixá'á na náa ní na x̄a'a yu kúu t̄a ká'no ka noo ndi' i na.

²⁵ Ta n̄ikā'an t̄aJesús xí'in na:

—Narey na xá'nda chiño noo na ñoo ink̄a x̄iñña, nayó'o kisa ká'no xí'in m̄ji na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo n̄ivi. Ta narey yó'o s̄akunaní xí'in m̄ji na:

Na vā'a ní ké'é chiño ña chindeé na n̄ivi.

²⁶ Ta m̄ji ndó, on vā'a kutak̄u ndó saá. On kasa ká'no xí'in m̄ji ndó, ta vā'a ka kasa n̄ino xí'in m̄ji ndó. Tá ñii t̄a kúu taká'no noo ndó'ó, ta x̄ini ñó'ó nduu ra t̄a kasa chiño noo ndó —káchí t̄aJesús xí'in na.

²⁷ Ta saá n̄indaq̄a t̄o'on t̄aJesús naxíka xí'in ra:

—¿Yukíá káchí ndó? ¿Yu kúu taká'no ka, án t̄a t̄a x̄ixi noo mesa, án t̄a t̄a kisa chiño noo t̄a x̄ixi? ¿Án on ndixa taká'no ka kúu t̄a x̄ixi noo mesa? Ta ȳi' i, vará t̄aKá'no noo ndó kúu i, ta ndatán ké'é t̄a kisa chiño noo ndó, saá ké'é i xí'in ndó.

²⁸ 'Ta ndó'ó kúu na x̄indoo xí'in i k̄iv̄i ña n̄iya'a i kuā'a ní tondó'ó ȳo'vi, ta on vása ní-sandakoo ndó ȳi' i.

²⁹ Ta ȳi' i taxi i ndayí nda'a ndó ña ka'nda chiño ndó, ndatán Yivá i Ndios xa taxi ra ndayí nda'a i ka'nda chiño i.

³⁰ Ta ñakán kuchiño kuxu ndó ta ko'o ndó xí'in i noo mesa noo xá'nda chiño ȳi' i, ta kundoo ndó ux̄u ov̄i táyi ná'no, ta ka'nda chiño ndó noo na ux̄u ov̄i ti'vi n̄ivi naño Israel —káchí t̄aJesús xí'in na.

T̄aJesús ká'an ra ndi t̄aPedro ka'an ra

ñā on vása x̄ini ña'á ra

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

³¹ Ta n̄ikā'an t̄aJesús xí'in t̄aPedro, káchí ra saá:

—Simón, Simón, ¡koto ví!, chi ñandivā'a Satanás xa

ndukú ña yichí ñoq Ndios ña ndeé ní koto ndoso ña ndó'ó. Ndatán ndó'o ndikín trigo kivi sáxixin na ña, saá kundo'o ndó.

³² Ta yi'i, xa xaku ndá'víj ñoq Ndios xa'a ún xa'a ña on sandakoo ún kándixa ún yi'i. Ta yó'ó, ta ndi'i nija'a ñayó'o ta tuku kundikón ún yichí, ta saá chindeé ún natá'an ún ña va'a kundikón na yichí xí'in ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

³³ Ta ndakuijn taPedro, nika'an ra:

—Tata, yóo ti'vai ko'onj xí'in ún nda ve'e kaa, án nda kivi xí'in ún —káchí ra xí'in taJesús.

³⁴ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Ndixa ká'anj xí'in ún, ta'an ka kana nduxú chée ñoo vitin, ta xa unj yichí nika'an ún xí'in nivi ña on vása xini ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

Xa yatin kixaa ña koto ndoso na ndikón sata taJesús

³⁵ Ta saá nika'an ra xí'in inka naxíka xí'in ra:

—Náká'án ndó kivi ña nija'a, kivi ti'víj ndó'ó nixa'an ndó ku'a ní ñoo nika'an ndó to'on ñava'a xa'a Ndios. Vará on koó leká ní-xini'i ndó, ni on koó inka nduxan ní-xini'i ndó, ta, ¿án kisa manj ñii ña'a xini ñó'ó ndó? —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra:

—Ó'on Tata, on koó ña'a ní-kisa manj nda'a ndi kivi nixa'an ndi —káchí na.

³⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta vitin yóo inka ña ndátó'onj xí'in ndó: Tá kómí ndó si'un, kuni'i ndó ña. Tá on koó espada ní'i ndó, ta va'a siko ndó tikachí ndó ta sata ndó espada kuni'i ndó.

³⁷ Chi vitin tónḁa kivi ña kundivi to'on Ndios ña nita na xina'a xa'a, káchí ña saá: “Ñii ki'va ndatán xó'vi ta ta va'a, saá kundo'o ta ta kivi ñoq Ndios”, káchí ña. Ta ndi'i to'on Ndios ña nita na xa'a xini ñó'ó kundivi ndi'i ña —káchí taJesús xí'in na.

³⁸ Ta ndakuijn naxíka xí'in ra, nika'an na:

—Tata, yó'o yóo ovi espada —káchí na.

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Xa va'a —káchí ra.

TaJesús nika'an ra xí'in Ndios ñoq naní Getsemani (Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Saá kee taJesús ñoo Jerusalén, naki'in ra ku'a'an ra xiki tón Olivo, ñoq xá'an ra ku'a ní yichí tá'an ñoo. Ta naxíka xí'in ra ndikón na sata ra.

⁴⁰ Ta nixaa na, ta nika'an ra xí'in na:

—Ndukú ndó ñoq Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kündeé ndó ñoq ña vaxi koto ndoso ndó'ó, ta on nakava ndó kuachi —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

⁴¹ Ta saá taJesús kee ra ku'a'an ra ñii xíka ka lo'o, ta ñii ki'va ñoq nakava yuu ña sákana yó xí'in nda'a yó, saá

kúu ñaxíká kuá'an ra ñoq na, ta xikuxítí ra ká'an ra xí'in Ndios:

42 —Tata Yivá mii, tá kóni ún, ta on taxi ún ña xo'vi ní yó'o. Ta saá ni, on kundivi ña kóni mii, ta va'a ka ná kundivi ña kóni mii ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

43 Ta saá ñii ñaángel ña kixi ñoq Ndios, kixaa ña ñoq taJesús taxi ña ndeë ra.

44 Ta kixá'á xo'vi ní taJesús xí'in ña ndí'i ní ini ra, ta xí'in ndí'i níma ra ñika'an ra xí'in Ndios, ta ñixiño tatiin ra. Ndatán yoo ñii, saá ñixiyo tatiin ra, ta ñakoyo tatiin ra nda ñoq ño'o.

45 Ta ndí'i ñika'an ra xí'in Ndios, ta ñakundichi ra ndikó ra kixaa ra ñoq naxíka xí'in ra. Ta nayó'o ñi-kuchiño kundeé na xí'in ña kúchuchú ní ini na, ta ñakán ñikisín ndí'i na.

46 Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun kisin ní ndó? Va'a ndakoo ndó, ta ndukú ndó ñoq Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña on vása nakava ndó kuachi —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá tiin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

47 Ta ta'an ka ndí'i ka'an taJesús xí'in na, ta kixaa ñii ti'vi ká'no ñivi ñoq ra. Ta taJudas Iscariote ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús, vaxi si'na ra, ta kixaa ra, ta kóni ra chito ra ñoq taJesús ña chindeé ña'a ra.

48 Ta ñika'an taJesús xí'in ra:

—Tata Judas, ¿án xí'in ña chito ún ñoq, nataxi ún yí'í nda'a ñivi na saá ini xíni yí'í? —káchí ra xí'in ra.

49 Tá naxíka xí'in taJesús xito na ñayó'o, ta ñindaqa to'on ña'a na:

—Tata, ¿án kani ndi nayó'o xí'in espada? —káchí na.

50 Ta xandikon ñii taxíka xí'in taJesús ta'va ra espada, ta kandoso va'a ra so'o kua'a ñii ta ta kisa chiño ñoq taká'no ñoq nasutu.

51 Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Xa va'a, on ke'é ka ndó saá —káchí ra.

Ta ñitondaa nda'a ra so'o ta ta'kué'e, ta sanda'a ra ña.

52 Ta saá ñika'an taJesús xí'in naná'no ñoq nasutu, xí'in naná'no ñoq napolícia na ndáa ve'e ño'o ká'no, xí'in inká naxíku'a, na kóni tiin ña'a:

—¿Án xáni siní ndó takuí'ná kúu? ¿Ndachun vaxi ndó ñoq ní'í ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yí'í?

53 Ta yí'í, ndí'i saá kivi ñixiyoj sáná'a ñivi ve'e ño'o ká'no, ta ñi-tiin ndó yí'í. Ta vitin ñitondaa kivi Ndios taxi ra ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni mii ndó, ta kivi vitin kúu ña ndeé ka xá'nda chiño ñandiva'a ñoq ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TaPedro ñika'an ra uní yichí on vása xíni ra taJesús

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

54 Ta saá t̄j̄in na taJesús, ta kuá'an ra xí'in na, n̄j̄xaa na ve'e taká'no n̄oq nasut̄y. Ta taPedro ñii xíká ndik̄on ra kuá'an ra s̄at̄a taJesús anda n̄j̄xaa ra ve'e yó'o.

55 Ta x̄a'mi na ño'o ke'e ve'e taká'no n̄oq nasut̄y, ta nakutá'an sava n̄ivi x̄ind̄oq na yatin n̄oq x̄ix̄i ño'o. Ta taPedro x̄ikoo ra xí'in nayó'o.

56 Ta ñii ña'a ñá kisa chiño n̄oq nave'e yó'o, x̄ini ñá taPedro yóo ra yatin n̄oq x̄ix̄i ño'o, ta x̄ito káx̄in ñá n̄oq ra, ta n̄ika'an ñá:

—Tayó'o kúu ñii ta n̄ix̄ika xí'in taJesús —káchí ñá.

57 Ta ndakuijn taPedro, n̄ika'an ra:

—Nana, on vása x̄in̄i ta ká'an ún x̄a'a —káchí ra.

58 Ta n̄j̄ya'a ñii kán̄i lo'o, ta saá ñii ta x̄ini ra taPedro, ta n̄ika'an ra xí'in ra:

—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii tatá'an taJesús —káchí ra.

Ta ndakuijn taPedro, n̄ika'an ra:

—Tata, on s̄iv̄i ȳi'j̄ kúu ta n̄ix̄ika xí'in ra —káchí ra.

59 Ta saá n̄j̄ya'a ink̄a hora, ta ink̄a ta n̄ika'an ra:

—Ndixa tayó'o kúu ñii ta n̄ix̄ika xí'in taJesús, chí tañoo estado Galilea kúu ra —káchí ra.

60 Ta ndakuijn taPedro, n̄ika'an ra:

—On vása kúndaq̄ ini j̄ yuk̄iá ká'an ún xí'in j̄.

Tanda ta'an ka ndi'i ka'an taPedro, ta kana ñii nduxú chée.

61 Ta saá ndikó koo taJesús x̄ito káx̄in ra n̄oq taPedro. Ta naká'an taPedro to'on

ña n̄ika'an taJesús xí'in ra: “Ta'an ka kana ñii nduxú chée ta xa un̄i yich̄i n̄ika'an ún xí'in n̄ivi ndí on vása x̄in̄i ún ȳi'j̄.”

62 Ta kee taPedro ke'e, ta kúchuchú ní ini ra, ta ndeé ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

Napolicía kúsiki na taJesús

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

63 Ta saá napolícía na ndáa taJesús, k̄ixá'á na xáku ndaa na ra, ta káni ní na ra.

64 Ta nakasi na n̄oq ra ta káni na ra xí'in ȳik̄i nda'a na, ta káchí na saá:

—Tá taprofeta kúu ún, ta ka'an ún xí'in ndi, ¿yukú ndi kani yó'ó? —káchí na xí'in ra.

65 Ta xí'in kuá'a ní to'on kini kándiv̄a'a na xí'in taJesús.

Napolicía nat̄axi na taJesús nda'a nachiño nan̄i na Junta Suprema

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

66 Ta saá n̄it̄ivi ink̄a k̄iv̄j̄, ta nakutá'an ndi'i nax̄ikuá'a n̄oq najudío, xí'in naná'no n̄oq nasut̄y, xí'in na sáná'a ndaȳi Ndios, nakutá'an ndi'i na ndóo na ve'e chiño. Ta kuá'an taJesús xí'in napolícía, ta n̄j̄xaa na n̄oq nachiño na kúu na Junta Suprema. Ta nayó'o n̄ika'an na xí'in taJesús:

67 —Ka'an ún xí'in ndi, ¿an Cristo ta t̄i'ví Ndios kúu ún?

Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra:

—Nda manj ka'anj xí'in ndó yí'j kúu ra, chi on vása kandixa ndó yí'j.

⁶⁸ Ta nda manj ndaka to'onj ndó'ó, chi on ndakuijn ndó yu'uj, ni on kua'a ndó saña ndó yí'j.

⁶⁹ Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, yí'j, ta ta kixi noo Ndios, kooj noo táyi tón yóo siin kua'á Ndios, ta ta kómí ndi'i ndee —káchí taJesús xí'in na.

⁷⁰ Ta saá nindaqa to'on na ra:

—¿Án kóni kachí'ún ndí Sa'ya Ndios kúu yó'ó? —káchí na.

Ta ndakuijn ra, nika'an ra:

—Ndixa káchí mji ndó, yí'j kúu Sa'ya Ndios —káchí ra.

⁷¹ Ta saá nika'an na xí'in natá'an na:

—On vása xini ñó'ó yó inka nivi taxi na kuachi xa'a tayó'o, chi mji yó xini so'o yó káchí ra kúu ra Sa'ya Ndios, ta xí'in to'on yó'o kándiva'a ra xí'in Ndios —káchí na.

23

Ñayó'o ká'an ña taxi na kuachi xa'a taJesús noo tagobernador Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ Ta saá nakuita ndi'i na, ta ku'an taJesús xí'in ndi'i na, tанда nixaa na noo tagobernador Pilato.

² Ta kixá'á na táxi na kuachi xa'a taJesús noo ra, nika'an na, káchí na saá:

—Xini ndi tayó'o sán'a ra naño yó ña sandakoo na yichí va'a. Ká'an ra xí'in na ña on vá'a taxi na kota nda'a

tarey César. Ta ká'an ra mji ra kúu Cristo, ña kóni kachí mji ra kúu ñii tarey —káchí na xí'in taPilato.

³ Ta taPilato nindaqa to'on ra taJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús:

—To'on mji ún káchí yí'j kúu tarey.

⁴ Ta saá nika'an taPilato xí'in naná'no noo nasutu, ta nika'an ra xí'in nivi, káchí ra:

—Nda ñii kuachi tayó'o on vása ní-nani'ij, on koó xa'a ña kivi ra —káchí taPilato.

Nixaa taJesús noo taHerodes

⁵ Ta tuku tuku ndeé ka nika'an na xí'in taPilato saá:

—Xí'in to'on ña sán'a tayó'o sásaa ra nivi ndi'i saá ñoo estado Judea ña kani tá'an na xí'in nagobierno. Kixá'á ra ñoo estado Galilea sásaa ra nivi, tанда ñoo Jerusalén yó'o sásaa ra nivi xí'in to'on ña on vá'a ká'an ra.

⁶ Tá xini so'o taPilato ñayó'o, ta nindaqa to'on na na, nika'an ra saá:

—¿Án taño estado Galilea kúu tayó'o? —káchí ra.

⁷ Tá kundaa ini taPilato ndí taJesús kúu ñii ta taño estado Galilea, ta nika'an ra:

—Ta tarey Herodes kúu ta ndiso chiño kasa nani kuachi yó'o —káchí taPilato.

Ta saá tiví taPilato taJesús ku'an ra noo taHerodes, chí taHerodes yóo ra ñoo Jerusalén kivi yó'o.

⁸ Ta tãHerodes kúsij ní ini ra ña xini ra tãJesús, chi xa na'á ní kóni ní ra koni ra tãJesús. Saá chi xa xinj so'õ tãHerodes kuã'a ní to'on ña ká'an nivi xa'a tãJesús, ta kóni ra tãJesús ke'é ra ñii milagro ñava'a nõõ ra.

⁹ Ta kuã'a ní yichi tãHerodes nindaqa to'on ra tãJesús, ta ndã ñii to'on ni-xiin ra ndakuijn ra.

¹⁰ Ta naná'no nõõ nasutu xí'in na sáná'a ndayí Ndios, ta ndeé ní ka ká'an na, chíkaã na kuãchi sãta tãJesús nõõ tãHerodes.

¹¹ Ta saá tãHerodes xí'in natropa ra kixá'á na ké'é na ña õn vá'a xa'a ña sakuka'an na nõõ tãJesús, ta kusiki na ra. Ta ní'i na ñii tikoto livi, ndatán yóõ tikoto ndixin tarey, ta chinóõ na ña sãta tãJesús xa'a ña kuakũ ndaa na ra. Ta saá tá ndi'i kusiki na ra, ta tãHerodes sandikó ra tãJesús kuã'an tuku ra nõõ tãPilato.

¹² Ta kivi yó'õ tãHerodes xí'in tãPilato kixá'á ra ndúu migo tá'an ra, chi kivi xinã'á tãnda kivi yó'õ tãHerodes xí'in tãPilato ni-xiin ra koni tá'an ra.

TãPilato káchí ra xini ñó'õ kivi tãJesús

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:39-19:16)

¹³ Ta tãPilato kana ra ndi'i naná'no nõõ nasutu xí'in inkã naná'no nõõ naIsrael xí'in ndi'i inkã nivi,

¹⁴ ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'õ kúu nivi na taxi kuãchi xa'a tãJesús nõõj.

Nika'an ndó xí'inj xa'a ra ña xika ra chú'u ra nivi ña kani tá'an na xí'in nagobierno, káchí ndó. Ta xito ndoso va'aj ra nõõ ndi'i ndó, ta õn vása ní-naní'ij ndã ñii kuãchi ña chíkaã ndó sãta ra.

¹⁵ Ta ni tãHerodes ni-naní'i ra kuãchi tayó'õ, ñakán sandikó tuku ña'á ra vaxi ra nõõj. Õn vása ní-naní'ij kuãchi ndeé sãta tayó'õ, ta saá õn vása xini ñó'õ kivi ra.

¹⁶ Ta va'a kuiti natropa kani na ra xí'in kuártá, ta sañaj ra ko'õn ndikã ra —káchí tãPilato xí'in na.

¹⁷ Saá chi ñii ñii viko Pascua tagobernador xini ñó'õ saña ra ñii tãa tã nákaã ini ve'e kaã, ko'õn ndikã ra.

¹⁸ Ta ndã ñii nivi ni-xiin na saña ra tãJesús, ta ñii yu'ú kúu ndi'i nivi yó'õ, káchí na saá:

—jNá kivi tayó'õ! jVa'a saña ún tãBarrabás ko'õn ndikã ra! —káchí na.

¹⁹ TãBarrabás yó'õ nákaã ra ini ve'e kaã, chi kisa toon ra ta kani tá'an ra xí'in naná'no na xá'nda chiño nõõ nañoõ ra, ta xa'ni ra nivi.

²⁰ Ta tãPilato kóni ra saña ra tãJesús, ta tuku nika'an ra xí'in nivi ndi saña ra tãJesús.

²¹ Ta ndeé ní ka nika'an na:

—jNá kivi tãJesús! jKatakaã ndaa ún ra nda'a tón cruz! jKatakaã ndaa ún ra nda'a tón cruz!

²² Ta yichi unj nika'an tãPilato xí'in na:

—¿Yu kúu kuãchi niki'vi ra? Õn vása nání'ij ndã

ñii kuachi ndeé sata ra, on vasa xini ñó'ó kivi ra. Va'a ka saxo'vi ní ra, ta saña ra ko'on ndika ra —káchí taPilato xí'in na.

23 Ta ni-xiin nivi yó'o, ta tuku ndeé ní ká'an na:

—¡Ná kivi taJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

Naná'no noo nasutu xí'in inká nivi, ñii yu'ú ndi'i na, nika'an na xini ñó'ó kivi taJesús. Ta saá kuchiño na tonda q'on na xa'a ña kóni na.

24 Ta taPilato xa'nda chiño ra ña kasa ndivi na xí'in taJesús ña kóni nivi yó'o.

25 Ta saña ra ta ta nakaxin na ko'on ndika, vará xinaka ra ini ve'e ka xa'a ña kani tá'an ra xí'in nagobierno, ta xa'ni ra nivi. Ta saá taPilato nataxi ra taJesús nda'a na ña ke'é na xí'in ra ndatán yóo ña kóni mji na.

Katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz

(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

26 Ta saá kee natropa, ta ku'a'an taJesús xí'in na, ta nakutá'an na xí'in ñii ta ta kixi ñoo Cirene, naní ra Simón, ta ndee ra yuku kuano'o ra yichí ñoo Jerusalén, ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

27 Ta ku'a'a ní nivi ndikon na ku'a'an na sata taJesús. Sava náña'a ná ndikon sata ra, ndeé ní xáku ná, nda

nda'yi ná, chi kúchuchú ní ini ná xa'a ra.

28 Ta ndikó koo taJesús, nika'an ra xí'in ná:

—Ndó'ó, náña'a ñoo Jerusalén, on kuaku ndó xa'a'i, ta xa'a mji ndó, xí'in xa'a sa'ya ndó kuaku ndó.

29 Chi vaxi kivi ña xo'vi ní ñaño Jerusalén, ta ka'an nivi saá: “Naka ñasii níma náña'a nóma, ná on koó sa'ya, ta náka ñasii níma náña'a ná on koó sa'ya válí na chíchín”, kachí na.

30 Tá tonda kivi kixá'a xo'vi ní nivi, ta ka'an na saá: “Va'a ka ná nakava yuku sata yó, ta va'a ka ná sandúxun xiki mji yó ña on xo'vi ka yó”, kachí nivi.

31 Tá taxi Ndios ke'é nivi ña on vá'a yó'o xí'in yi'i, vará ta ta on vasa kómí kuachi kúi, ta ñii kivi ña vaxi ndeé ka xo'vi nivi na kómí kuachi —káchí taJesús.*

32 Ta nixiyo ovi ta ta kómí kuachi, ta ku'a'an ra xí'in natropa xa'a ña kivi ra xí'in taJesús.

33 Ta nixa na ñii xiiña naní ña Leke Sini Ndií, ta yó'o katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz. Ta katakaa ndaa na ovi ta ta kómí kuachi, ñii tayó'o táka ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin kua'a taJesús, ta inká ra táka ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin yitin taJesús.

* 23:31 Q'on griego káchí ña saá: Tá ke'é nivi ña on vá'a xí'in yiton tón kuí yitin, ta kini ka ke'é na ña on vá'a xí'in yiton yichí kivi ña vaxi.

34 Ta saá n̄ka'ān taJesús xí'in Ndios:

—Tata Yivá j, kasa ká'no ini ún xa'ā n̄vi na xá'ni yí'j, chi ɔn vása kúndaā ini nayó'o yukíā ké'é na —káchí ra.

Ta natropa n̄ata'ví na tikoto ra, chikaa na ndatj ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús.

35 Ta xíto n̄vi ña ndó'o taJesús, ta naná'no noo naIsrael xáku ndaa na ra, ta ká'ān na:

—Tayó'o sakaku ra inkā n̄vi. Ta va'a k̄a ná sakaku xí'in m̄i ra vitin, tá ndixa kúu ra Cristo, ɔa ta t̄i'ví Ndios sakaku m̄i yó —káchí na.

36 Ta natropa n̄ixaā yatin na xa'a tón cruz noo tákaa taJesús, ta xáku ndaa na ra. Chikaa na nduta vino yiyá yu'u ra ña ko'o ra,

37 ta n̄ka'ān na xí'in ra:

—Tá ndixa taRey noo najudío kúu yó'ó, ta va'a sakaku xí'in m̄i ún vitin —káchí na xí'in taJesús.

38 Ta chinóo kútu na ñii tón vitj lo'o sinj tón cruz. Ta noo tón vitj yó'o naka'yj unj noo to'on ña kúu to'on griego, latín, xí'in hebreo, ña ká'ān xa'ā kuachi ra, ta káchí ña saá: “Tayó'o kúu taRey noo najudío.”

39 Ta ñii ta kómí kuachi, tákaa ndaa ra nda'a tón cruz sin taJesús, kixá'á ra kándiva'a ra xí'in ra, n̄ka'ān ra saá:

—Tá Cristo, ɔa ta t̄i'ví Ndios vaxi sakaku m̄i yó kúu ún, ta vitin sakaku xí'in m̄i ún ta sakaku ún ndi'j —káchí ra xí'in taJesús.

40 Ta inkā ta kómí kuachi, ta tákaa ndaa nda'a tón cruz inkā sin taJesús, ndakuin ra n̄ka'ān ra xí'in tayó'o:

—jOn vá'a káchí ún saá! ¿Án ɔn vása yí'ví ún noo Ndios?, chi vitin kivi yó.

41 Ta yó'ó xí'in yí'j, xo'vi yó xí'in ñandaā, chi ndixa n̄ki'vi yó kuachi. Ta tayó'o, ɔn koó kuachi ndiso ra —káchí ra xí'in inkā tatá'an ra.

42 Ta saá n̄ka'ān ra xí'in taJesús:

—Tata, tá tondaā kivi ka'nda chiño ún noo kixá'á kuu ún rey, ta naká'án ún xa'ā j —káchí ra.

43 Ta ndakuin taJesús, n̄ka'ān ra xí'in ra:

—Kivi vitin koo ún xí'in j noo yóo Ndios, noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ní —káchí ra.

Ñayó'o ká'ān ndasaá n̄xi'i taJesús

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

44 Ta n̄tondaā kaa uxu ovj ma'ño ndiví, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyivi anda kaa unj xikuaa.†

45 Ta kúnaa ndi'i, ta ɔn vása yé'e k̄a ño'o. Ta n̄ndaata ma'ño tikoto tákaa Cuarto Yij ve'e ño'o ká'no.

46 Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndee ra n̄ka'ān ra xí'in Ndios:

† 23:44 Kaa uxu ovj ndiví naní ña kaa j̄no noo ñaño Roma, ta kaa unj xikuaa naní ña kaa jin noo ñaño Roma, chi kaa noo noo ñaño Roma kúu kaa uxá xitaan.

—Tata Yivá i, nda'a mji ún táxi i níma i.

Ta ndi'i nika'an ra saá, ta nixi'i ra.

⁴⁷ Ta yóo ñii tã tã ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa, ta xini ra ndi'i ña yiyo ní nja'a, ta kisa ká'no ra Ndios, nika'an ra saá:

—Ndixa tayó'o xikuu ñii tãvã'a, tã on vása ndiso kuachi —káchí ra.

⁴⁸ Ta kuã'a ní nivi xikuíta yatin na noo yóo tón cruz, ta xito na yukia nindo'o taJesus. Ta saá ndikó na kuano'o na, ta káni na kándiká mji na kuã'an na, chi kúchuchú ní ini na.

⁴⁹ Ta ndã xiká yita kuã'a ní nivi na xini tá'an vã'a xí'in taJesus, ta saá tuku yita náña'a ná xindikon sata taJesus, ndã kivi kee ra estado Galilea tãnda kixaa ra ñoo Jerusalén, ta vitin xito ná yukia ndó'o taJesus.

Ñayó'o ká'an xã'a ña ninduxun taJesus

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

⁵⁰ Nixiyo ñii tãvã'a tãto'ó, naní ra José, ta kúu ra tãchiño tá'an naJunta Suprema. Kúu ra tãño Arimatea, ña nákaa estado Judea.

⁵¹ Ta ndáti ra kivi kixá'a ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o. Vará ñii kúu ra xí'in natá'an ra naJunta Suprema na ndukú kivi taJesus, ta on vása ní-xiyo yu'ú ra xí'in nayó'o.

⁵² Ta taJosé yó'o nixa'an ra noo taPilato, ta ndukú ra yiki

koñu taJesus ña sanduxun ra ña.

⁵³ Ta saá nixaa ra ta sanoo ra yiki koñu taJesus nda'a tón cruz, ta xí'in ñii tikoto vã'a chisúku ndaa ra yiki koñu taJesus. Ta nixa'an ra ta chikaã vã'a ra ña ini kavua ña xãã, noo ndã ñii nivi on tã'an nduxun.

⁵⁴ Ta kivi viernes kúu ña, ta kivi yó'o kisa ndivi nãjudío ndi'i ña xini ñó'ó na xã'a kivi ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa kuã'an kunaa, xa yatin ní tondãa hora ña kixá'a kivi ña nakindée na.

⁵⁵ Ta náña'a, ná xindikon sata taJesus ndã estado Galilea tãnda ñoo yó'o, kuã'an ná sata taJosé, ta xini ná kavua noo sanduxun na taJesus, ta xito ná mikia chinoo na yiki koñu ra.

⁵⁶ Ta saá kuano'o ná ta kisa ndivi ná tãtan ña xá'an támi ña chikaã ná yiki koñu taJesus. Ta ñakindée ná kivi yii, chi saá kisa ndivi ná ña ká'an ndayí Ndios ña nitaã taMoisés.

24

Ñayó'o ká'an xã'a kivi nataku taJesus

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

¹ Ta nitiivi inka kivi; ñayó'o kúu kivi noo semana ña kúu domingo, ta náña'a yó'o ní'i ná tãtan ña xá'an támi kisa vã'a ná, ta kuã'an ná noo ninduxun taJesus.

² Ta nixaa yatin ná noo ninduxun ra, ta ñakoto ná on vása ndási ka yé'é kavua xí'in yuu ká'no.

³ Ta *niki*'vi ná ini kavua, ta on *koó* *ká* *yiki* *koñu* *taJesús* ní-xini ná.

⁴ Ta *ndí*'i ní ini ná, ta *xíka* *sini* ná *yukía* *koo* *ke'é* ná. Ta *xandikón* *xini* ná *ovi* *taa* *yíta* *yatin* ra *noo* ná, *ndíxin* ra *tikoto* *yaa* *ña* *náye'e* *táxa*.

⁵ Ta *niji*'ví ní *náña'a* *yó'o*, ta *xikuxití* ná *nda* *nítondaa* *ta'ya* ná *nda* *noo* *ño'o*. Ta *nika'an* *taa* *ta* *ndíxin* *tikoto* *yaa* *ña* *náye'e* *táxa* *xí'in* ná:

—¿*Ndachun* *nándukú* *ndó* *ñii* *ta* *táku* *noo* *sánduxun* na na *nixi'i*?

⁶ On *koó* *ká* ra *yó'o*. ¡*Xa* *nataku* ra! *Naká'an* ini *ndó* *ña* *nika'an* ra *xí'in* *ndó* *kivi* *nixiyo* ra *estado* *Galilea*,

⁷ *chi* *nika'an* ra *saá*: “*Xini* *ño'ó* *tiin* na *yí'i*, *taa* *ta* *kixi* *noo* *Ndios*, ta *nataxi* na *yí'i* *nda'a* *nivi* na on *vá'a*, ta *katakaa* *ndaa* na *yí'i* *nda'a* *tón* *cruz*, ta *kivi* *i*. *Tá* *tondaa* *kivi* *uni*, ta *nataku* *i*”, *káchí* *taJesús* *xí'in* *ndó* —*káchí* *naángel* *xí'in* *náña'a* *yó'o*.

⁸ *Saá* *naká'an* ini ná *to'on* *nika'an* *taJesús* *xí'in* ná,

⁹ ta *ndikó* ná *ku'a'an* ná, ta *nda'to'on* ná *xí'in* *mji* na *uxu* *ñii* *nixika* *xí'in* *taJesús*, ta *nda'to'on* ná *xí'in* *inka* na *xindikón* *sata* ra.

¹⁰ *Náña'a* *yó'o* *nani* ná: *María* *Magdalena*, *Juana*, *xí'in* *inka* *ña* *María*, *ña* *kúu* *si'i* *taJacobó*. Ta *nixiyo* *inka* *ká* *náña'a* *xí'in* ná.

¹¹ Ta *nivi* na *xini* *so'o* *ña* *ká'an* *náña'a* *yó'o*, *ni* on *vása* *kándixa* na *ña* *ká'an* ná, *chi* *nda'tán* *yóo* *to'on* *ña*

on *vása* *ndáya'vi*, *saá* *yóo* *ña* *noo* *nivi* *yó'o*.

¹² Ta *taPedro* *xandikón* *nakundichi* ra, ta *xino* ra *ku'a'an* ra *nda* *nixaa* ra *noo* *ninduxun* *taJesús*. Ta *xikundee* ra, *xito* ra *noo* *xinakaa* *yiki* *koñu* *taJesús*, ta on *koó* *ká* *ña* *ní-xini* ra. *Nda* *tikoto* ra *kuiti* *ndóo* *noo* *xindú'u* *yiki* *koñu* ra. *Saá* *naka'nda* ini ra, *kuano'o* ra, *chi* on *vása* *kúnda* ini ra *yukía* *ndo'o* *yiki* *koñu* *taJesús*.

taJesús *nakutá'an* ra *xí'in* *ovi* *nivi* na *ku'a'an* *ñoo* *Emaús* (*Mr.* 16:12-13)

¹³ Ta *mji* *kivi* *yó'o* *ovi* *nivi* na *xindikón* *sata* *taJesús*, *kee* na *ku'a'an* na *ñoo* *Emaús*. *Nda* *ñoo* *Jerusalén* *tanda* *ñoo* *Emaús* *kómí* *ña* *uxu* *ñii* *kilómetro*.*

¹⁴ Ta *ndiovi* na *saá* *ká'an* *tá'an* na *xá'a* *ña* *ndo'o* *taJesús* *ñoo* *Jerusalén*.

¹⁵ *Tá* *ta'an* *ká* *ndi'i* *ka'an* *tá'an* na *ku'a'an* na *yichi*, ta *kixaa* *taJesús* *nakutá'an* ra *xí'in* na, ta *kixá'a* ra *ku'a'an* ra *xí'in* na.

¹⁶ Ta *nj-kuchiño* na *nakoni* na *taJesús*, *chi* *Ndios* *ke'é* ra *ña* on *nakoni* na ra.

¹⁷ Ta *taJesús* *ninda'ka* *to'on* *ña'a* ra:

—¿*Yu* *kúu* *ña* *nda'to'on* *ndó* *xá'a*, *ku'a'an* *ndó* *yichi* *yó'o*? Ta, ¿*nda'chun* *kúchuchú* ní ini *ndó*? —*káchí* *taJesús* *xí'in* na.

¹⁸ Ta *ñii* *nayó'o* *nani* *Cleofas*, *nda'kuin* ra, *nika'an* ra *xí'in* *taJesús*:

* 24:13 *Uxu* *ñii* *kilómetro* *kúu* *uni* *siko* *estadio*, *ña* *kúu* *kí'va* *ña* *xicho'on* *naño* *griego*.

—Ndi'i n̄ivi na ndóo ñoo Jerusalén x̄inj na yu kúu ña n̄ix̄iyo k̄iv̄i s̄akán n̄iya'a. ¿Án yó'ó kúu s̄ijn laá ɬaa, ɬa ɔn vása ní-x̄inj ña n̄ix̄iyo? —káchí ɬa Cleofas x̄i'in ɬa Jesús.

19 Ta ndakuijn ɬa Jesús:

—¿Yo xa'a ká'an ndó? ¿Yukia n̄ix̄iyo? —káchí ra.

Ta ndakuijn na, n̄ika'an na:

—Ká'an ndi xa'a ɬa Jesús ɬaño Nazaret. ɬayó'o x̄ikuu ra ñii ɬa profeta, ta ndeé ní n̄ix̄iyo ñava'a ke'é ra, ta ɬo'on ña n̄ika'an ra x̄ikomí ña ndeé noo n̄ivi ta noo Ndios.

20 Ta naná'no noo nasutu x̄i'in ink̄a na xá'nda chiño noo yó, ɬijn na ra, ta ɬaxi na kuachi xa'a ra noo nago-bierno, ta ñakán xa'ni na ra nda'a tón cruz.

21 Ta ndi'j, x̄indati ndi ɬa Jesús yó'o kúu ɬaa ɬa vaxi sakaku naño m̄ji yó na Is-rael. Ta k̄iv̄i vitin n̄ix̄ino un̄i k̄iv̄i ña n̄ix̄i'j ra.

22 Ta saá ni, sava náña'a nátá'an ndi ndaɬo'on ná x̄i'in ndi ɬo'on ña ɬaxi na ka'nda ní ini ndi vitin, chi x̄itaan ní k̄iv̄i vitin n̄ixa'an náyo'o noo n̄induxun ɬa Jesús,

23 ta n̄i-naní k̄a ná yikí koñu ra. Ta ndikó ná kuano'o ná, ta n̄ika'an ná x̄i'in ndi'j, ta x̄i'in ink̄a na x̄indikon s̄ata ɬa Jesús ndi x̄ini ná naángel na n̄ika'an x̄i'in ná xa n̄atakú ɬa Jesús.

24 Ta sava natá'an ndi n̄ixa'an na noo n̄induxun ɬa Jesús. Ndaɬán n̄ika'an náña'a x̄i'in na, ta saá ndixa

yóo ña, ta ɔn vása ní-x̄ini k̄a na ɬa Jesús —káchí nayó'o x̄i'in ɬa Jesús.

25 Ta saá n̄ika'an ɬa Jesús x̄i'in na:

—¿Án k̄iv̄i s̄inj ndó? ¿Ndaɬhun yo'vi ní kandixa ndó ndi'i ɬo'on ña n̄ita naprofeta, na n̄ika'an ndoso ɬo'on Ndios x̄ina'á!

26 ¿Án ɔn ndixa naprofeta kachí na ndi Cristo ɬa ti'vi Ndios x̄inj ñó'ó xo'vi ní ra, ta k̄iv̄i kundivi ñayó'o, ta k̄iv̄i ra noo ka'nda chiño ra, ta kasa ká'no ní na ra? —káchí ɬa Jesús x̄i'in na.

27 Ta saá k̄ixá'á ɬa Jesús x̄i'in ɬo'on Ndios ña n̄ita ɬa Moisés x̄ina'á, ta saná'a ra xa'a ɬo'on ña n̄ita ndi'j ink̄a naprofeta. Ndaɬo'on káxín ra x̄i'in na yukia kachí ndi'j ɬo'on Ndios yó'o xa'a m̄ji ra.

28 Ta n̄ixa'a na ñoo Emaús, ta ɬa Jesús x̄ito ya'a ra ko'on ra.

29 Ta xaku ndá'vi na noo ra, n̄ika'an na x̄i'in ra:

—Kindoo ún ve'e yó'o x̄i'in ndi, chi xa n̄ikuaa ní kúu ña —káchí na x̄i'in ɬa Jesús.

Ta n̄ik̄iv̄i ra ve'e x̄i'in na.

30 Ta ndóo ndi'j na noo mesa, ta ɬa Jesús k̄i'in ra s̄ita va'a, ta n̄ika'an ra x̄i'in Ndios:

—Táxa'vi ún xa'a ñayó'o kuxu yó.

Ta ɬa'vi ra s̄ita va'a, ta ɬaxi ra ña nda'a na.

31 Ta x̄i'in ña ke'é ɬa Jesús saá, Ndios ɬaxi ra ña na k̄oni na ɬa Jesús kúu ra. Ta x̄andikon ndaño'ó ra noo na.

32 Ta n̄ika'an na x̄i'in tá'an na:

—¿Án on ndixa nda kandeta mji níma yó vaxi yó kivi nika'an ra xí'in yó yichi, ta ndato'on káxín ra xí'in yó yukia kóni kachí to'on Ndios ña nítáa na xina'á? —káchí na.

³³ Ta saá xandikon nakuita na, ta ndikó na ku'a'an tuku na ñoo Jerusalén. Ta kixaa na noo ndoo uxu ñii naapóstol xí'in naxíka xí'in na.

³⁴ Ta nayó'o nika'an na xí'in na ovi kixaa yó'o:

—iÑandaá kia natakú taJesús taKá'no noo yó! TaSimón Pedro xa xini ña'á ra —káchí na.

³⁵ Ta saá na ovi nivi kixaa yó'o, ndato'on na xí'in na ndoo ndí nakutá'an na xí'in taJesús kivi ku'a'an na yichi ñoo Emaús. Ta nika'an na tá mji xini na tá'ví taJesús sítá va'a ña taxi ra nda'a na kuxu na, ta saá nakoni na ra.

TaJesús nakutá'an ra xí'in naxíka xí'in ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

³⁶ Ta ta'an ka ndi'i ndato'on na, ta kixaa taJesús xikundichi ra ma'ño na, ta káchí ra saá:

—iNá koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.

³⁷ Ta nyi'ví ní na xini na taJesús, chi kuiti ká'an na ndí níma ra kúu ña.

³⁸ Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun xika ini ndó án ndixa yi'i kúu taJesús?

³⁹ Koto ndó xa'aj yó'o, ta saá kundaá ini ndó yi'i kúu

taJesús. Tondaá nda'a ndó yi'i, ta saá kundaá ini ndó, chi níma on koó koñu ña, ni leke ña on koó; ta yi'i, kúchiño koto ndó leke i xí'in koñu i —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.

⁴⁰ Ta saá saná'a ra nda'a ra xí'in xa'a ra noo xiño'o clavo.

⁴¹ Vará nda kúsii ní ini na, ta on kivi kandixa na taJesús kúu ra, ta naka'nda ní ini na. Ta nika'an ra xí'in na:

—¿Án yóo lo'o ñaxíxi? —káchí ra.

⁴² Ta taxi na ñoño tíyoko xí'in ñii ñá'ño tiaká tí yatan nda'a ra.

⁴³ Ta ki'in ra ña, ta xaxi ra ña noo ndi'i na.

⁴⁴ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta kivi nixika i xí'in ndó, ta ndato'on i xí'in ndó ndí xini ñó'ó xo'vi ní, chi saá kasa ndivi i ndi'i to'on Ndios ña ká'an xa'aj, ña kúu ndayí ña nítáa taMoisés xí'in tutu ña nítáa inka naprofeta, xí'in tutu naní ña Salmos. Ta ñii ki'va ndatán káchí to'on Ndios yó'o xa'aj, saá kisa ndivi i —káchí taJesús xí'in na.

⁴⁵ Saá viví ndato'on taJesús xí'in na ña kundaá va'a ini na to'on Ndios yó'o ña nítáa na xina'á.

⁴⁶ Ta nika'an ra xí'in na:

—To'on Ndios ña nítáa na xina'á káchí ña ndí Cristo xini ñó'ó kivi ra, ta natakú ra kivi uní.

⁴⁷ Saá na kándixa ra kixá'á na ka'an ndoso na to'on ra noo nivi nañoo Jerusalén, ta ka'an ndoso na to'on ra noo ndi'i nivi nañoo ñoyívi

yó'o. Ta xí'in ndayí m̄i ra, ndatɔ'on na xí'in n̄ivi ndí xín̄i ñó'ó ndikó ini na ta sandakoo na ña on vá'a, ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na.

⁴⁸ Ta ndó'ó kúu na xín̄i va'a xa'a ndi'i ñayó'o, ta kúchiño ndó ndakuijn ndó xa'a ña.

⁴⁹ Vaxi kivi ti'ví j ñava'a ña n̄ika'an Yivá j Ndios ndixa kixaa ña noo ndó. Ta xín̄i ñó'ó kundati ndó ñoo Jerusalén nda kivi naki'in ndó ndeē ña kixi ñoyívi n̄ino —káchí taJesús xí'in na.

*TaJesús ndaa ra kuano'o
ra ñoyívi n̄ino
(Mr. 16:19-20)*

⁵⁰ Ta saá kuā'an taJesús xí'in na ndíkɔn satā ra, ta n̄ixaa na yatin noo ñoo Betania. Ta taJesús ndaní'i ra nda'a ra, ta n̄ika'an ra xí'in na:

—¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndó!

⁵¹ Ta ndi'i n̄ika'an ra ñayó'o, ta ndaa ra kuano'o ra ñoyívi n̄ino.

⁵² Ta saá na ndíkɔn taJesús kisa ká'no na ra, ta ndikó na kuano'o na ñoo Jerusalén, ta kúsij ní ini na.

⁵³ Ta ndi'i saá kivi ndóo na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, kisa ká'no na Ndios. Saá yóo ña.

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nġtaa taJuan

*To'on yó'o ká'an ña xa'a
Jesucristo, ta ta kúu To'on
Ndios*

1 Nda ta'an ka kixá'a kuva'a ndi'i ña yóo ñoyívi, xa yóo To'on Ndios. Ta To'on Ndios xa yóo ña xí'in Ndios nda si'na, ta To'on yó'o kúu mġi Ndios.

2 To'on Ndios yó'o xa yóo ña xí'in Ndios nda si'na ka ñoq ndi'i ña'a.

3 Xí'in To'on yó'o Ndios kġsa va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi nġno xí'in ña yóo ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ña yóo, kuva'a ña xí'in mġi To'on Ndios. Ta nda ñii ña yóo, on vása ní-kuva'a ña xí'in inkā ndeġ án inkā to'on.

4 Ta To'on Ndios yó'o kúu ta ta táku ndino'o, ta ndeġ ña táxi kutaku ndi'i nġvi, káku ña ñoq ra. Ta ndatán yóo ño'q ña yé'e ñoq nġvi ña táxi kuchiño koto na, saá yóo ta yó'o.

5 Ta ndi'i saá kġvi ndatán yóo ño'q ña yé'e ñoq naa ní, saá yóo ra, ta ñanaa ní yó'o, nda lo'o on vása kuchiño ña nda'va ña ño'q yé'e yó'o.

6 Nġxiyo ñii ta ta tġví Ndios ña ka'an ndoso ra to'on Ndios ñoq nġvi, ta tayó'o xġnaní ra Juan.

7 Ta Ndios tġví ra tayó'o ña ndakuiġn ra xa'a ta ta yóo ndatán yóo ño'q ndino'o

ña yé'e. Ta taJuan yó'o ndato'on ra xí'in nġvi xa'a ta yó'o xa'a ña kuchiño kandixa na ra.

8 Ta ndixa taJuan yó'o on sġví mġi ra xġkuu ño'q ndino'o ña yé'e, ta ndasaá kuiti kġxi ra ndato'on ra to'on ña ndaa xa'a ta ta kúu ño'q ndino'o.

9 Ta saá kġxaa kġvi kaġu taJuan, ta lo'o kuiti nġya'a, ta kaġu ta ta kúu ño'q ndino'o. Ta ño'q ndino'o yó'o yé'e ñoq ndi'i nġvi na táku ñoyívi xa'a ña kuchiño koto na yu kúu yichġ va'a.

10 Ta ta ta kúu ño'q ndino'o kġxaa ra ñoyívi yó'o, ta xġtaku ra xí'in nġvi. Vará ndi'i nġvi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi kuva'a ña xí'in ndeġ ra, ta nanġvi ñoyívi yó'o ní-nakoni na yu kúu ra.

11 Tayó'o kġxaa ra ñoq nġvi na kúu nañoq mġi ra, ta nayó'o nġ-xiġn na naki'in na ra.

12 Ta saá ni, nġxiyo sava nġvi na naki'in va'a ña'á, ta kandixa na ra. Ta nda'a nġvi yó'o na naki'in va'a ña'á, taxi ra ndayí nduu na sa'ya Ndios.

13 Ta nġvi na nduu sa'ya Ndios, nayó'o kaġu xa'a na, ta on vása ní-kaku tuku na ñii kġ'va ndatán si'na kaġu na tġxin si'í na. Saá chí on sġví xa'a ña kóni yivá si'í na kúu ña tuku kaġu xa'a na. Ta xa'a ña kóni Ndios kúu ña nduu nġvi sa'ya mġi Ndios.

14 Ta To'on Ndios nduu ña ñii ta ndino'o, ta xġkomí ra yġkġ koġu nġvi, ta xġtaku ra xí'in ndġ ñoyívi yó'o. Ta xġni ndġ ñava'a ká'no ña livi ní

ña kómí ra. Ta m̄i ñava'a ká'no ña livi ní ña kómí Ndios kúu ña kómí ra, chí ñii laá m̄i ra kúu Sa'ya Ndios, ta t̄a t̄a ndixa ndaa ndino'o ini kúu ra, ta chútú ini ra xí'in ndi'i saá n̄o ñava'a.

15 Ta t̄aJuan ndakuijn ra ñandaá x̄'a t̄a yó'o t̄a kúu To'on Ndios, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Vará ȳi' si'na kaku j̄ n̄o tayó'o, ta ndixa t̄a t̄a ká'no n̄o ȳi' kúu ra, chí on t̄a'an k̄a kutaku j̄ t̄ixin si'íj, ta xa táku tayó'o —káchí t̄aJuan, t̄a t̄a sákuchu ñivi, x̄'a Jesucristo, t̄a t̄a kúu To'on Ndios.

16 Ta t̄a yó'o, chútú ndaa ini ra xí'in ndi'i saá n̄o ñava'a. Ta m̄i yó, xa náki'in yó ku'a ní ñava'a táxi ra nda'a yó ñii ñii kivi.

17 Kuiya x̄ina'á, nda'a x̄i síkuá yó t̄aMoisés, Ndios t̄axi ra ndayí ña x̄'nda chiño n̄o yó. Ta saá k̄ixaa Jesucristo ñoyivi yó'o, ta t̄axi ra ña kúndaá ini yó ñava'a ká'no ña yóo ini Ndios, ta t̄axi ra ña kúndaá ini yó ñandaá ndino'o.

18 Nda ñii ñivi on t̄a'an koni na Ndios xí'in nduchu n̄o m̄i na. Ta Jesucristo saná'a ra m̄i yó yu kúu Ndios ta ndasaá yóo ini Ndios, chí yóo ra xí'in Ndios ta x̄in̄i va'a ña'á ra, ta ñii laá m̄i ra kúu Sa'ya Ndios.

To'on yó'o ká'an ña x̄'a t̄a t̄aJuan, t̄a t̄a sákuchu ñivi (Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

19 Ñii kivi yóo t̄aJuan saná'a ra ñivi, ta naná'no

n̄o najudío na táku ñoo Jerusalén t̄i'ví na sava nasutu xí'in sava naLeví, na kúu na ndiso chiño xí'in ve'e ño'o ká'no, ku'a'an na ndaka to'on na t̄aJuan. Ta ñixaa na n̄o tayó'o, ta ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¿Yu kúu yó'ó? —káchí na xí'in ra.

20 Ta t̄aJuan on vása ní-yi'ví ra ka'an ra xí'in na, ta ndakuijn ra, káchí ra saá:

—On sivi ȳi' kúu Cristo, t̄a t̄a ti'ví Ndios sakaku ñivi —káchí ra xí'in na.

21 Ta tuku ñindaaka to'on na ra, káchí na saá:

—¿Ta yu kúu yó'ó? ¿Án yó'ó kúu taprofeta Elías?

Ta ñika'an t̄aJuan xí'in na:

—On sivi t̄aElías kúu ȳi' —káchí ra.

Ta ñindaaka to'on ka na ra, káchí na saá:

—¿Án yó'ó kúu ink̄a taprofeta ká'no t̄a ndáti ndi kixaa?

Ta ndakuijn t̄aJuan, ñika'an ra saá:

—On sivi ȳi' kúu taprofeta ndáti ndó —káchí ra.

22 Ta saá ñika'an ka na xí'in ra, káchí na saá:

—Va'a ka'an ún xí'in ndi yu kúu ún, chí x̄in̄i ño'ó ndikó ndi ta ndato'on ndi xí'in ñivi na t̄i'ví ndi vaxi ndi. Ta vitin ka'an ún xí'in ndi ndixa yu kúu ún.

23 Ta ñika'an t̄aJuan xí'in na, káchí ra saá:

—Ȳi' kúu t̄a t̄a ñika'an taprofeta Isaías x̄'a, chí kuiya x̄ina'á taprofeta Isaías yó'o ñitaa ra to'on Ndios ña káchí saá: Ñii kivi n̄o yóo

yuku yichí koo ñii taa, ta ndeé ní ka'an ndoso ra noo ñivi, kachí ra saá: “Ndatán yoo ña ndasa ndakú ñivi yichi, ta nakuiná na yichi yó'o noo ña kixaa taká'no, ta ñii kiva saá xini ñó'ó nakuiná ndó ini ndó ña koo ti'va ndó naki'in ndó Taa taká'no noo yó'”, kachí to'on Ndios ña ñitaa taIsaiás kujya xina'á —kachí taJuan xí'in na.

²⁴ Ta sava na kixaa noo taJuan yó'o kúu na nafariseo,

²⁵ ta nafariseo yó'o ñindaqa to'on na taJuan, kachí na saá:

—Tá on sivi Cristo kúu ún, ta ni on sivi taElías kúu ún, ta ni on sivi inka taprofeta ká'no kúu ún, ta saá, ¿ndachun sákuchu ún ñivi? —kachí na xí'in ra.

²⁶ Ta ndakuijn taJuan, ñika'an ra xí'in na:

—Xí'in takuii kuiti sákuchui ñivi. Ta ndixa xa yoo ñii taa ta táku ñoo Israel xí'in ndó vitin, ta on ta'an koni ndó ra.

²⁷ Tayó'o kúu taa ta vaxi sata i. Ta taa ta ká'no ní noo i kúu ra, ta yi'i kúu taa ta ñino ní ka noo ra. Yi'i kúu ta kisa chiño kuiti noo ra —kachí taJuan xí'in na.

²⁸ Saá ndo'o taJuan xí'in ñivi yó'o yatin ñoo Betábara* ña nákaq yu'u yuta Jordán noo sákuchu taJuan ñivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'q ña nakutá'an taJuan xí'in taJesus

²⁹ Ta saá ñitivi inka kivi, ta taJuan nakoto ra vaxi taJesus, ta ñika'an ra xí'in ñivi, kachí ra saá:

—Koto ndó! Tayó'o kúu taa ta ti'vi Ndios kivi xa'a kuachi ñivi. Ndatán yoo ndikachi lo'o tí sóko ñivi noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, saá yoo tayó'o.

³⁰ Tayó'o kúu taa ta ndato'on i xí'in ndó xa'a. Ñika'an i xí'in ndó ndí vaxi ñii taa sata i, ta taa ta ká'no noo i kúu ra, chi kivi kaku i, xa táku ra.

³¹ Ta si'na on vása ní-kundaa ini i tá tayó'o kúu taa ta ti'vi Ndios sakaku ra mji yó. Ta yi'i sákuchui ñivi xí'in takuii, chi saá kisa ndivi i ña kóni Ndios xa'a ña kuchiño naño Israel nakoni na yu kúu tayó'o —kachí taJuan xí'in ñivi.

³² Ta saá ñika'an ka taJuan xa'a taJesus, kachí ra saá:

—Yi'i xini i ndasaá kixi noo Níma Ndios nda ñoyivi ñino, ta noo ña ndatán vaxi noo ñii tísata, ta xikanóo ña noo ñíndichi taJesus.

³³ Si'na on vása ní-kundaa ini i tá tayó'o kúu taa ta ti'vi Ndios sakaku ra mji yó, ta mji Ndios ta ti'vi yi'i sákuchui ñivi, ñika'an ra xí'in i, kachí ra saá: “Ñii kivi koto ún Níma i ndasaá kixi noo ña nda ñoyivi ñino, ta kanóo ña noo ñíndichi ñii taa, ta tayó'o kúu taa ta sákuchu ñivi xí'in Níma i”, kachí Ndios xí'in i.

* 1:28 Inka kivi ñoo Betábara kúu Betania.

34 Ta vitin xa xini i ñayó'o ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'in i, ta saá ká'an i ñandaa xí'in ndó ndí taJesús yó'o kúu Sa'ya Ndios —káchí taJuan xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña xa'q qovi taa ta kixá'á xíka xí'in taJesús

35 Ta nitiivi inka kivi, ta tuku yóo taJuan xí'in ovi naxíka xí'in ra.

36 Ta xini taJuan niya'a taJesús ku'a'an ra, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Koto ndó kaa, chi taa ta ku'a'an kaa, ndatán yóo ndikachi lo'o tí sóko nivi noo Ndios xa'q ku'achi na, saá yóo ra —káchí taJuan.

37 Tá xini so'o ovi taa yó'o ña ká'an taJuan, ta xandik'on kixá'á na ndik'on na ku'a'an na sata taJesús.

38 Ta saá taJesús nandikó koo ra ta nindaká to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Yukía ndúkú ndó?

Ta ndakuijn na, nindaká to'on na ra, káchí na saá:

—Tata Rabí, ¿mikiá yóo ve'e noo kindoo ún vitin? —káchí na xí'in ra. (Ta to'on Rabí kóni kachí ña Maestro.)

39 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Na'a ndó ko'on ndó xí'in i ta koni ndó mí yóo ña —káchí ra xí'in na.

Ta saá ku'a'an na xí'in ra nda ve'e noo kindoo ra. Tá nixaa na ve'e yó'o, ta xa nitondaa kaa komi xikuaa

kúu ña,† ta kindoo na ve'e yó'o xí'in ra nda inka kivi.

40 Nii tayó'o naní Andrés, ta kúu ra taa ta xa xini so'o ña nika'an taJuan, ta kixá'á ra ndik'on ra sata taJesús. TaAndrés yó'o kómí ra ñii ñani ra, ta naní Simón Pedro.

41 Ta saá kama ní kee taAndrés yó'o ku'a'an ra nandukú ra ñani ra taSimón Pedro. Tá nixaa ra ta naní'i ña'á ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Xa nakutá'an ndi xí'in taa ta kúndaa ini ndi kúu taMesías —káchí ra. (To'on Mesías kúu to'on hebreo ña kóni kachí Cristo to'on griego.)

42 Ta saá taAndrés xandik'on ku'a'an ra, ta ku'a'an ñani ra xí'in ra, ta nixaa na noo yóo taJesús. Ta taJesús xito kaxín ra noo taa ta kúu ñani taAndrés yó'o, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Yó'ó kúu taSimón, sa'ya taJonás. Ta vitin kunaní ún Cefas —káchí ra. (Ta kivi Cefas kúu to'on arameo, ta kóni kachí ña Pedro to'on griego, ta ovi kivi yó'o kóni kachí ña yuu.)

To'on yó'o ká'an ña taJesús kana ra taFelipe xí'in taNatanael ña kundik'on na sata ra

43 Ta nitiivi inka kivi, ta xáni sinj taJesús ko'on ra ñoo estado Galilea. Ta kee ra ku'a'an ra, ta nixaa ra ñoo yó'o, ta naní'i ra taFelipe. Ta

† 1:39 Kaa komi xikuaa naní ña kaa uxu noo naño Roma, chi kaa noo noo naño Roma kúu kaa uxá xitáan.

nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sataj —káchí ra Jesús xí'in taFelipe.

44 Ñoo Betsaida estado Galilea kúu ñoo mji taFelipe yó'o. Ta saá tuku taSimón Pedro xí'in taAndrés kúu na naño yó'o.

45 Ta saá taFelipe kee ra ku'a'an ra nándukú ra taNatanael. Tá naní'i ña'a ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Xa nakutá'an ndj xí'in ñii taa ta kúu ta ndáti yó chi kuiya xina'á taMoisés xí'in inká naprofeta nitaa na xa'a tayó'o. TaJesús sa'ya taJosé kúu ra, ta kúu ra taño Nazaret —saá nika'an taFelipe xí'in taNatanael.

46 Ta ndakuijn taNatanael, káchí ra saá:

—Ñoo Nazaret, ¿káchí ún? ¿Án ndixa kúchiño kee ñii tava'a ñoo yó'o? —káchí taNatanael xí'in taFelipe.

Ta ndakuijn taFelipe, káchí ra saá:

—Na'a ko'on ún xí'inj, ta koto ún —káchí ra. Ta kee na ku'a'an na.

47 Ta saá taJesús xini ra taNatanael vaxi yatin ra noo yóo ra, ta nika'an taJesús, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu taIsrael ndino'o. Taa ta ndaa ini kúu ra, ta nda lo'o on vása sándá'ví ra ñivi —káchí ra.

48 Ta ndakuijn taNatanael, káchí ra saá:

—¿Ndasaá va'a xini ún yí'j, tata?

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—On ta'an ka xa taFelipe kana ra yó'o, ta xa xini yó'o, yóo ún xa'a yiton tón higo —káchí ra.

49 Ta ndakuijn taNatanael, káchí ra saá:

—Tata Rabí, ndixa yó'o kúu Sa'ya Ndios, yó'o kúu taa taRey, taká'no noo naIsrael.

50 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—¿Án kuiti kándixa ún yí'j xa'a ña nika'anj xí'in ún ndí xini yó'o kivi yóo ún xa'a yiton tón higo? Ta saá ni, vaxi ñii kivi koni ka ún ñaná'no ní ka noo ñayó'o —káchí taJesús xí'in taNatanael.

51 Ta nika'an taJesús xí'in ndi'i ñivi na ndikon sata ra, káchí ra saá:

—Na ndixa ndaa ká'anj xí'in ndó ndí ñii kivi ña vaxi koni ndó ndasaá nona ñoyivi ñino, ta saá koni ndó ku'a'a ní naángel Ndios na ku'a'an ndaa nda ñoyivi ñino ta na vaxi noo nda ñoyivi yó'o, noo yóo yí'j, taa ta kixi noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

2

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii viko tonda'a ñoo Caná

1 Nítondaa kivi unj, ta kana viko tonda'a ñoo Caná ña nákaa estado Galilea. Ta ñaMaría ña kúu sí'í taJesús xa yóo ña noo koo viko yó'o.

2 Ta ñivi na ká'an viko yó'o xa kana na taJesús xí'in naxíka xí'in ra ña koo na viko yó'o. Ta saá kee na

kuḗ'ḗn na, ta nḗxaḗ na nḗo yóo vikḗ tonda'ḗ.

³ Tá yóo na vikḗ yó'o, ta saá ndi'i nduta vino tá xí'i nḗvi, ta nda lo'o ka rá ḗn koó. Ta saá ñá María si'í ta Jesús nḗka'ḗn ñá xí'in ra, káchí ñá saá:

—Ndi'i ndaḗ nduta vino, ta ḗn koó ka rá ko'o nḗvi na kḗxaḗ —káchí ñá xí'in ta Jesús.

⁴ Ta ndakuijn ta Jesús, káchí ra saá xí'in si'í ra:

—¿Ndaḗchun ndátḗ'on ún tondini yó'o xí'in i, nana?, chí ḗn ta'án tondaḗ hora ña chitóni Ndios ña kasa ndivi i chíno ná'no —káchí ta Jesús xí'in si'í ra.

⁵ Ta saá nḗka'ḗn ñá xí'in nḗvi na kḗsa chíno nḗo na ká'ḗn vikḗ yó'o, káchí ñá saá xí'in na:

—Ndi'i ña ka'nda chíno sa'yaḗ nḗo ndó, va'a kasa ndivi ndó ña —káchí si'í ta Jesús xí'in na kḗsa chíno vikḗ yó'o.

⁶ Yatin nḗo yóo ta Jesús yíta iño kḗsi yḗu ná'no, chí najudío xini ñó'ó na takuií tá ñó'o ini kḗsi yó'o ña kasa ndivi na ndayí na, ña káchí ndasaá xini ñó'ó nda'á na xa'ḗ ña koo na nḗvi na ndii nḗo Ndios. Ta ñii ñii kḗsi yḗu yó'o kúndeé ña ko'on komi sḗko litro án nda ñii ciento litro takuií ini ña.

⁷ Ta nḗka'ḗn ta Jesús xí'in nḗvi na kḗsa chíno nḗo na ká'ḗn vikḗ, káchí ra saá xí'in na:

—Sakutú ndaḗ ndó takuií ini ndi'i kḗsi yó'o —káchí ra xí'in na.

Ta kḗxá'á na sákutú ndaḗ na takuií ini ndi'i kḗsi yó'o.

⁸ Ta nḗka'ḗn tuku ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

—Vitin tava ndó lo'o rá ta taxi ndó rá nda'ḗ ta ndiso chíno xí'in vikḗ yó'o —káchí ta Jesús.

Ta saá ke'é nḗvi na kḗsa chíno yó'o.

⁹ Tá ta ndiso chíno xí'in vikḗ xito ndoso ra nduta yó'o, ta ḗn sivi ka takuií kúu rá, chí nduḗ rá vino. Ta tayó'o ḗn vása ní-xini ra míchí kḗxi távino yó'o, ta ndasaá kuiti na kḗsa chíno nḗo ra xini na míchí kee rá. Ta saá ta ndiso chíno xí'in vikḗ kana ra ta ta tonda'ḗ,

¹⁰ ta nḗka'ḗn ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Inka nḗvi si'na táxi na vino tá va'a ní ka ko'o nḗvi na kḗxaḗ vikḗ. Ta saá, xa kuḗ'ḗ ní vino va'a yó'o xí'i na, ta saá ta ta sákana vikḗ táxi ra vino tá nḗno ní kóni ko'o nḗvi na kḗxaḗ vikḗ. Ta yó'ó, ni-ke'é ún saá, chí chikaḗ va'a ún vino tá va'a ní, tondaḗ vitin tava ún rá ta taxi ún rá ko'o yó —káchí ra xí'in ta tonda'ḗ yó'o.

¹¹ Ta seña yó'o kúu ñanḗo ke'é ta Jesús, ta ñoo Caná ña nákaḗ estado Galilea kúu nḗo ke'é ra ña. Xí'in ñava'a yó'o ta Jesús saná'a ra ndee ká'no ña livi ní kómí ra. Ta naxíka xí'in ta Jesús kándixa na ra.

¹² Ta ndi'i nḗya'a ñayó'o, ta kee ta Jesús kuḗ'ḗn ra. Ta si'í ra, xí'in ñani ra, xí'in naxíka xí'in ra, kuḗ'ḗn na xí'in ra, ta nḗxaḗ na ñoo Capernaum, ta xḗndo na ñoo yó'o lo'o kuiti kivi.

Tq'on yó'o ká'an ña xq'a
taJesús tava ra
na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o
ká'no

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

13 Ta xa vaxi yatin kivi kana viko Pascua najudío* ñoo Jerusalén, ta taJesús kee ra kuq'an ra viko yó'o.

14 Kixaa ra noo yoo ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta yó'o xini ra nivi na síkó tísindiki, na síkó tándikachi, xí'in na síkó tísata. Ta yoo inká nivi na sama sji'un.†

15 Tá taJesús xini ra nayó'o, ta k'i'in ra ñii tuchu káni, ta kisa va'a ra ñii kuártá xí'in tuchu yó'o. Ta xí'in kuártá yó'o kixá'á ra táva ra ndi'i nivi na síkó yó'o, ta saá kama kee ndi'i na kuq'an na xí'in tándikachi ta xí'in tísindiki síkó na. Ta taJesús sandiva ra mesa nivi na sama sji'un, ta nixita ní'no ndi'i sji'un na.

16 Ta xq'nda chiño ra noo nivi na síkó tísata, káchí ra saá xí'in na:

—iTiin ndó tava ndó tísata yó'o! Qn vá'a sanduu ndó ve'e Yiváji ñii noyá'vi —káchí ra xí'in na síkó tísata.

17 Ta saá naxíka xí'in ra naká'an na ña káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á xq'a ña ke'é taJesús yó'o vitin, chí káchí ña saá: “Ñii nixino sáaji xí'in ña ká'un ini j xq'a

ña on vá'a ké'é nivi xí'in ve'e Yiváji Ndios”, káchí to'on Ndios.

18 Ta najudío na xini ña ke'é ra saá ñindaka to'on na taJesús, káchí na saá:

—¿Ndá milagro ke'é ún koni ndi ña saná'a ún kundaq ini ndi ña ndixa kómí ún ndayí ke'é ún saá xí'in ve'e ño'o yó'o? —káchí na xí'in ra.

19 Ta ndakuin taJesús, ñika'an ra:

—Tána sandi'i ndó xq'a ve'e ño'o yó'o, ta saá tixin ña unj kivi kasa va'a j ña ta tuku nakundichi ña —káchí taJesús xí'in na.

20 Ta ndakuin tuku najudío, ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Ovi siko iño kuuya xa kisa chiño nivi xq'a ña kisa va'a na ve'e ño'o ká'no yó'o. Ta yó'o, ¿án xani sinj ún ndí kuchiño ún kasa va'a ún ve'e ño'o yó'o tixin ña unj kuiti kivi?

21 Ta taJesús on sivi xq'a ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén yó'o kuu ña ká'an ra, chí tayó'o ká'an ra xq'a yiki koñu mji ra.

22 Ta naxíka xí'in taJesús on vása kundaq ini na ñayó'o, tanda kixaa kivi ña nixi'j taJesús ta tixin ña unj kivi natakü ra, tanda saá naká'an na to'on yó'o, ta kandixa na to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ta kandixa

* 2:13 Pascua najudío kána ña uxá kivi xq'a ña náká'an na ndasaá Ndios saqaku ra naxi sikuá na noo naño Egipto kuuya xina'á. † 2:14 Ndi'i kitj yó'o kuu kitj tí soqo nivi noo Ndios xq'a kuachi na. Ta sama na sji'un chí ndasaá kuiti sji'un najudío kuu ña xini ñó'o na ña kuchiño sata na kitj ta soqo na rí ve'e ño'o ká'no.

na tɔ'on ña nɪkɑ'ɑn tɑJesús xɪnɪ sɔ'o na vitin.

Tɔ'on yó'o ká'ɑn ña tɑJesús xɪnɪ vɑ'a ra ini ndi'i nɪvi

²³ Ta yóo tɑJesús ñoo Jerusalén nɔo kána viko Pascua, ta ñii ñii kɪvɪ kána viko Pascua yó'o, ke'é ra kuɑ'ɑ ní milagro ña xɪnɪ nɪvi, ta kuɑ'ɑ ní nɪvi yó'o kɪxá'á na kándixa na ra.

²⁴ Ta tɑJesús ɔn vása ndáa ini ra nɪvi yó'o chi xɪnɪ ra ndasaá yóo ini ndi'i nɪvi.

²⁵ Ni ɔn vása ní-xɪnɪ ñó'ó ra inkɑ nɪvi ña ndatɔ'on na xɪ'in ra, chi xa xɪnɪ vɑ'a ra ndasaá yóo ini ndi'i nɪvi.

3

Tɔ'on yó'o ká'ɑn ña xɑ'a tɑJesús

xɪ'in ñii tɑa tɑ nɑní Nicodemo

¹ Nɪxɪyo ñii tɑa tɑ nɑní Nicodemo, tɑfariseo kúu ra, ta ñii taká'no nɔo najudío kúu ra, ta tɑtá'an nachiño nɑní Junta Suprema kúu ra.

² Ta ñii ñoo, ta xa ñoo ní kúu ña, kee tɑNicodemo kuɑ'ɑn ra, ta nɪxaɑ ra nɔo tɑJesús, ta nɪkɑ'ɑn ra xɪ'in ra, káchí ra saá:

—Tata Rabí, xɪnɪ ndi yó'ó kúu ñii tɑmaestro tɑ tɪ'ví Ndios, chi ndɑ ñii nɪvi ɔn vása kúchiño ke'é na milagro ndatán yóo ña ké'é ún, tá ɔn kɔó Ndios yóo xɪ'in na —saá káchí tɑNicodemo xɪ'in tɑJesús.

³ Ta ndakuijn tɑJesús, nɪkɑ'ɑn ra:

—Ñandixa ká'ɑn ɪ xɪ'in ún, ndɑ ñii nɪvi ɔn kɪvɪ kɪ'vi na

yichɪ nɔo xá'nda chiño Ndios tá ɔn kaku tuku na inkɑ yichɪ —káchí tɑJesús xɪ'in ra.

⁴ Ta saá tɑNicodemo nɪndakɑ tɔ'on tuku ra tɑJesús, nɪkɑ'ɑn ra:

—¿Ndasaa kuchiño ke'é ñii tɑxɪkuɑ'ɑ ña tuku kaku ra?, chi ɔn kuchiño ndikó tuku ra ndi'vi ra tɪxin si'í ra ta kaku ra inkɑ yichɪ —káchí ra.

⁵ Ta ndakuijn tɑJesús, nɪkɑ'ɑn ra saá:

—Ñandixa ká'ɑn ɪ xɪ'in ún, xɪnɪ ñó'ó kaku nɪvi xɪ'in takuii ta xɪ'in Níma Ndios. Tá ɔn ke'é na saá, ta ɔn kuchiño na kɪ'vi na yichɪ nɔo xá'nda chiño Ndios.

⁶ Ndi'í nɪvi na káku tɪxin si'í kómí na kɔnu xɪ'in níma nɪvi, chi nɪvi kúu na. Ta nɪvi na káku xɪ'in ndee Níma Ndios kúu nɪvi na ndixa táku Níma Ndios ini.

⁷ Ta saá ɔn naka'nda ini ún xɑ'ɑ tɔ'on ña nɪkɑ'ɑn ɪ xɪ'in ún ndí xɪnɪ ñó'ó kaku tuku nɪvi inkɑ yichɪ.

⁸ Ndatán yóo tɑchɪ saá yóo Níma Ndios, chi tɑchɪ xɪka ña yó'o ta xɪka ña kaɑ, ta ɔn vása xɪnɪ yó míchí vaxi ña, ni ɔn vása xɪnɪ yó míchí kuɑ'ɑn ña. Ndasaa kuiti xɪnɪ sɔ'o yó mí ní'ɪ ña. Ñii kɪ'va saá yóo ña xɪ'in nɪvi na káku xɑá xɪ'in ndee Níma Ndios. Saá chi ɔn kúchiño koto yó ndasaá kisa chiño Níma Ndios ini nɪvi yó'o —káchí tɑJesús xɪ'in tɑNicodemo.

⁹ Ta tɑNicodemo nɪndakɑ tɔ'on ra tɑJesús, káchí ra saá:

—¿Ndasaa kuchiño koo ña ká'ɑn ún xɑ'ɑ, tata?

10 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Yó'ó kúu tamaestro taká'no noo nañoo Israel. ¿Ndachun on vása kúndaá ini ún ña ká'an j xí'in ún?

11 Ñandixa ká'an j xí'in ún ndí mji ndí ká'an ndí xa'a ña xínj ndí, ta ndakuijn ndí xa'a ña xito ndí, ta ndó'ó on xijn ndó kandixa ndó to'on ká'an ndí xí'in ndó.

12 Ta vitin ndátō'on j xí'in ndó xa'a ña yóo ñoyívi yó'o, ta on vása kándixa ndó yí'i. Ta saá yō'vi ní ká kandixa ndó yí'i táná ndatō'on j xí'in ndó xa'a ña yóo ñoyívi ñino noo yóo Ndios.

13 'Nda kivi noo tãnda kivi vitin on ta'an ndaa nda ñii ñivi ñoyívi ñino ta noo tuku na nda ñoyívi yó'o. Ta ndasaá kuiti yí'i kúu ñii laá ta ta kee ñoyívi ñino noo yóo Ndios, ta noo j kixaa j ñoyívi yó'o.

14 Kuiya xina'a kivi ñixiyo taMoisés yuku yichí, ta xí'in kaa ña naní bronze kisa va'a ra ñii koo, chi saá nika'an Ndios xí'in ra ke'é ra. Ta taMoisés kani ndichi ra ñii yiton ta noo yiton yó'o, katakaa ndaa ra koo yó'o. Ta ndí'i ñivi na ndeé ndó'o, tá ndasaá kuiti xito ndaa na koo kaa yó'o, ta nduva'a ndí'i ñivi na ke'é saá. Ta ñayó'o xikuu ñii ña chindú'u Ndios ña saná'a ra ndasaá kundo'o yí'i, ta ta kixi noo Ndios, chi ñii kivi ña va xi ñivi ñoyívi yó'o kani ndichi na ñii yiton síkón ta katakaa ndaa na yí'i noo yiton yó'o.

15 Saá kundo'o j xa'a ña

ndí'i ñivi na kandixa yí'i, ndixa kutaku na xí'in Ndios ndí'i saá kivi ña va xi, ta nda ñii kivi on ndí'i xa'a na —káchí taJesús xí'in taNicodemo.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios k'vi ní ini ra xíni ra ñivi

16 Ta nika'an ka taJesús xí'in taNicodemo, káchí ra saá:

—Kí'vi ní ini Ndios xíni ra ñivi ñoyívi yó'o, ñakán t'vi ra yí'i, ta kúu ñii laá Sa'ya ra noo ra, ta kixaa j ñoyívi yó'o, ta ndí'i ñivi na ndino'o kandixa yí'i, on ndí'i xa'a nayó'o, ta ndixa kutaku na xí'in Ndios ndí'i saá kivi ña va xi.

17 On sivi xa'a ña ko'on ñivi noo xo'vi ní na kúu xa'a ña t'vi Ndios yí'i, ta ta kúu Sa'ya mji ra, ña kixaa j ñoyívi yó'o. Ta Ndios t'vi ra yí'i xa'a ña kasa ndivi j chiño ña kuchiño sakaku ra ñivi ñoyívi yó'o noo ndeé ña on vá'a.

18 'Saá chi ndí'i ñivi na ndino'o kándixa yí'i, on ko'on na noo xo'vi ní na. Ta ndí'i ñivi na on xijn kandixa yí'i kúu ñivi na ndíso kuachi noo Ndios, ta xínj ñó'ó ko'on na noo xo'vi ní na. Saá chi ñi-xiin na kandixa na yí'i, ta ta kúu ñii laá Sa'ya Ndios.

19 Ñayó'o kúu xa'a ña Ndios ká'an ra ndí ñivi ndíso na kuachi noo ra: vará xa kixaa j ñoyívi yó'o, ta yí'i kúu Ño'o ndino'o yé'e, ta ku'a ní ñivi on xijn na koni na Ño'o yó'o. Nda víka, kúsij ní ka ini na xíni na ñanaa ní,

chi kútoó ní na ké'é na ña ɔn vá'a.

²⁰ Ta ndi'i n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a, nayó'o sáa ini na xini na Ño'ɔ ndino'o yé'e, ta ni ɔn x̄in na kuyatin na noɔ ña, chi yí'ví na kɔtɔ nat̄ivi ndi'i ña ɔn vá'a ke'é na.

²¹ Ta saá ni, n̄ivi na ké'é ñavá'a, nayó'o ndixa kúsij̄ ini na kúyatin na noɔ yóo Ño'ɔ yé'e, chi saá nat̄ivi káxín ndí ké'é na chiño va'a kuiti x̄in ndee Ndios —káchí taJesús x̄in taNicodemo.

Tɔ'on yó'o ká'an ña x̄a'a ña ndakuiin taJuan x̄a'a taJesús

²² Ta ndi'i n̄iya'a ñayó'o, ta saá kee taJesús kuá'an ra. Ta naxíka x̄in ra kuá'an na x̄in ra nda ñoo estado Judea, ta sakán lo'o kivi ndóo na ñoo yó'o, ta sákuchu na n̄ivi.

²³ Ta ñii k̄i'va saá yóo taJuan sákuchu ra n̄ivi inka ñoo naní Enón ña nákaa yatin ñoo Salim, chi yatin ñoo yó'o yóo kuá'a ní takuií. Ta kuá'a ní n̄ivi k̄ixaa na noɔ ra, ta sákuchu ra na.

²⁴ Saá chi ɔn ta'an k̄ixaa kivi tiin na taJuan kɔ'on ra ve'e ka.

²⁵ Ta ñii kivi saá sava naxíka x̄in taJuan k̄ixá'a na náa na x̄in inka najudío chi ɔn vása yóo yu'ú na x̄a'a ndasaá x̄in ñó'ó kuchu n̄ivi án ndasaá x̄in ñó'ó nda'a na x̄in takuií ña koo ndii na noɔ Ndios.

²⁶ Ta saá k̄ixaa nayó'o noɔ taJuan ta n̄ika'an na x̄in ra:

—Tata Rabí, ¿án náka'an ún taɔ ta n̄ixiyo x̄in ún inka tá'ví yu'u yuta Jordán, taɔ ta ndaɔ'on ún xa'a x̄in ndi? Ta vitin yóo ra inka xiiña sákuchu ra n̄ivi, ta ndi'i n̄ivi kuá'an na noɔ yóo ra —káchí nayó'o x̄in taJuan.

²⁷ Ta ndakuiin taJuan n̄ika'an ra, káchí ra saá x̄in na:

—Nda ñii n̄ivi ɔn kivi kasa ndivi na chiño va'a, tá ɔn sivi Ndios kúu ta taxi ndayí x̄in ndee nda'a na ña ke'é na saá.

²⁸ Xa x̄in̄i so'o ndó ña n̄ika'an̄i x̄in̄i ndó: “On sivi yí'í kúu Cristo, taɔ ta t̄i'ví Ndios sakaku n̄ivi. Ta yí'í ndasaá kuiti kúu j̄ taɔ ta t̄i'ví Ndios vaɔi si'na noɔ Cristo ña chindeéj̄ n̄ivi koo ti'va na xa'a ña kixaa ra”, saá n̄ika'an̄i x̄in̄i ndó.

²⁹ Ta vitin ndatán yóo ñii taɔ ta xa yóo ti'va naki'in ra ñii ña'a ñá kuu ñásí'í ra, saá yóo Cristo. Ta yí'í ndatán yóo tamigo taɔ ta tonda'a yó'o, saá yóo j̄, chi tamigo ra kúsij̄ ní ini ra ña x̄in̄i so'o ra tɔ'on ña ká'an taɔ ta tonda'a yó'o. Ta ñii k̄i'va saá chútú ñasij̄ ini j̄ vitin, chi xa k̄ixaa Cristo ta x̄in̄i so'o j̄ tɔ'on ra.

³⁰ Ta ñatɔ'ó tayó'o x̄in̄i ñó'ó kua'no ka ña, ta yí'í x̄in̄i ñó'ó nduu j̄ ta n̄ino ní ka noɔ ra —káchí taJuan x̄in̄i naxíka x̄in̄i ra.

Tɔ'on yó'o ká'an ña x̄a'a taɔ ta k̄ixi noɔ Ndios

³¹ Ta n̄ika'an̄i ka taJuan, káchí ra saá:

—Taa ta kixi noo Ndios kúu ra taa taká'no noo ndi'i ña yoo. Ta nivi na kaku ñoyivi yó'o kúu na nivi ñoyivi yó'o, ta ndasaá kuiti ká'an na xa'a ña yoo ñoyivi yó'o. Ta taa ta kixi ñoyivi nino noo yoo Ndios, kúu ra taa taká'no noo ndi'i ña yoo ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi nino.

³² Tayó'o ndakuijn ra ká'an ra ña ndixa ndaa xí'in nivi xa'a ña xini so'o ra, ta xa'a ña xini ra, ta nivi on xijn na kandixa na to'on ká'an ra.

³³ Ta saá ni, yoo sava nivi na kándixa ta náki'in va'a na to'on ra, ta nivi yó'o ndakuijn na ndí Ndios kúu tandaa ndino'o.

³⁴ Ta taa ta tiví Ndios ká'an ra ndasaá kuiti to'on Ndios, ta Ndios ndi'i saá kivi sákutú ra xí'in Níma ra ini tayó'o.

³⁵ Kí'vi ní ini Ndios xini ra Sa'ya ra, ta saá Ndios taxi ra ndi'i ndee xí'in ndi'i ndayí nda'a ra, ta kúu ra taa taká'no noo ndi'i ña yoo.

³⁶ Ndi'i nivi na kándixa Sa'ya Ndios kúu nivi na ndino'o táku noo Ndios ndi'i saá kivi. Ta ndi'i nivi na on xijn kandixa Sa'ya Ndios kúu nivi na on vása táku noo Ndios, ta kivi ña vaxi Ndios saxo'vi ní ra nivi yó'o —káchí taJuan.

4

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ña'a ñáño estado Samaria

¹ Nafariseo xini so'o na ndí ku'a'a ní ka nivi ndikon sata taJesus vitin noo nivi na ndikon sata taJuan, ta taJesus sákuchu ra ku'a'a ní ka nivi noo taJuan káchí na, ká'an na.

² Ta on sivi mji taJesus kúu ta sákuchu nivi, chi naxíka xí'in ra kúu na sákuchu nivi.

³ Ta kivi xini so'o taJesus ña ká'an nivi saá xa'a ra, ta kee ra ñoo estado Judea ta kuano'o ra ñii ñoo estado Galilea.

⁴ Ta saá nduxa xini ñó'o ya'a ra ma'ño estado Samaria.

⁵ Ta nixa'a ra ñii ñoo naní Sicar, ña náka'a yatin noo yoo ño'o ña nitaxi taJacob nda'a sa'ya ra taJosé kuya xina'a ní.*

⁶ Ta pozo ña kisa va'a taJacob kuya xina'a yoo ka ña ñoo yó'o. Ta xa yatin tonda'a ma'ño ndiví† kúu ña, ta kixa'a taJesus noo yoo pozo yó'o, ta kúna'a ní ra, chi xíka ní kixi ra, ta saá xikoo ra nakindée lo'o ra.

⁷ Ta kixa'a ñii ña'a ñáño Samaria ña tava ña takuí pozo yó'o, ta taJesus nika'an ra xí'in ña, káchí ra saá:

—Nana, ¿án taxi lo'o ún takuí ko'o i? —káchí ra xí'in ña.

⁸ Ta on koó naxíka xí'in taJesus, chi ku'a'an na ñii ñoo yatin ña sata na ña kuxu na xí'in ra.

⁹ Ta ndakuijn ñáña'a, nika'an ña saá xí'in taJesus:

* 4:5 TaJacob yó'o kúu xii síkuá najudío xí'in ñaño Samaria. † 4:6 Ka uxu ovi ndivi naní ña ka jñq noo ñaño Roma.

—Yó'ó kúu tajudío ta yí'í kúu ñii ña'a ñáño Samaria. ¿Ndachun ndúkú ún nọọ yí'í taxi i takuíi ko'o ún? —káchí ñá. (Saá chi najudío ọn vása náta'an va'a na xí'in naño Samaria.)

10 Ta saá ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ñá:

—Tá xini ví ún ñava'a ña kóni Ndios taxi ra nda'a ún, ta tá xini ví ún yu kúu yí'í, ta saá ndukú ún nọọ i takuíi ko'o ún, ta yí'í taxi i rá nda'a ún. Ta takuíi tá taxi i nda'a ún kúu takuíi tá kómí ndee ña taxi rá kutaku ndino'o nivi —káchí taJesús xí'in ñá.

11 Ta ndakuijn ñaña'a yó'o, nika'an ñá, káchí ñá saá:

—Tata, ọn vása ní'í ún nda ñii ña kuchiño tava ún takuíi, ta kónó ní ñó'o rá pozo yó'o. Ta saá, ¿míkía vaxi takuíi tá ká'an ún xa'a?

12 ¿An ká'no ka ndee kómí ún nọọ ndee ña xikomí xii síkuá yó taJacob?, chi taJacob sandakoo ra pozo yó'o xa'a ndi, na kúu sa'ya ñani síkuá ra, chi tayó'o xí'in sa'ya ra xi'i na takuíi pozo yó'o kuiya xina'á, ta ñii kiva saá xi'i kitj sana ndi'i na —káchí ñá xí'in taJesús.

13 Ta taJesús ndakuijn ra nika'an ra xí'in ñá:

—Ndi'i nivi na xí'i takuíi pozo yó'o, ñii káni lo'o yá'a, ta tuku yichí na takuíi.

14 Ta ndi'i nivi na ko'o takuíi tá taxi i nda'a na, nayó'o nda ñii kivi ọn yichí ka na takuíi. Saá chi takuíi tá taxi i ko'o nivi nduu rá ñii pozo ká'no ní ini na, ta

nda ñii kivi ọn ndoko takuíi yó'o. Ta nivi na ko'o takuíi tá taxi i ọn kivi na, chi takuíi tá taxi i kómí rá ndee ña taxi rá kutaku ndino'o nivi ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in ñáño Samaria.

15 Ta ndakuijn ñá káchí ñá saá:

—Tata, taxi ún nda'a i takuíi tá ká'an ún xa'a ná ko'o i. Ta saá ọn yichí ka i takuíi nda ñii kivi, ta ni ọn kuikó ka i takuíi ndi'i saá kivi —káchí ñá xí'in taJesús.

16 Ta tuku ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ñá:

—Kua'an ún kana ún yij ún, ña kixaa ra xí'in ún yó'o —káchí ra xí'in ñá.

17 Ta ndakuijn ñá, nika'an ñá xí'in ra:

—Ọn koó yij i kómí i, tata —káchí ñá.

Ta taJesús nika'an ra xí'in ñá:

—Ñandixa kúu ña ká'an ún ndi ọn koó yij ún, nana,

18 chi xa ọ'ọn ta xikuu yij ún, ta ta yóo xí'in ún vitin ọn sivi yij ún kúu ra. Ñandixa kúu ña ká'an ún ndi ọn koó yij ún kómí ún, nana —káchí taJesús xí'in ñá.

19 Ta ndakuijn tuku ñá nika'an ñá:

—Tata, vitin kunda'a ini i ndi yó'ó kúu ñii taprofeta.

20 Ta vitin, tata, ¿yukía káchí ún?, chi yukú ká'no xito yó ka kúu xiiña nọọ nivi naxii síkuá ndi kisa ká'no na Ndios, ta ndó'o najudío káchí ndó xini ñó'ó kasa ká'no yó Ndios ve'e

ño'o ká'no ñoo Jerusalén —káchí ñá xí'in tajesús.

21 Ta ndakuijn tajesús, nika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—Kandixa ún ña ndato'on j xí'in ún vitin, nana. Xa yatin vaxi kivi ña on konj ñó'ó ka ko'on nivi yukū ka, ni on konj ñó'ó ka ko'on na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén xa'a ña kasa ká'no na Ndios.

22 Vitin ndó'ó, nivi naño Samaria, xí'in ñanaa ini ndó kisa ká'no ndó Ndios, chi on ta'an kundaa ini ndó xa'a ra. Ta mji ndj najudío xini ndj yu kúu Ndios ta ta kisa ká'no ndj, chi Ndios chitónj ra ndí tixin naño judío kixi ñii ta ta sakaku nivi.

23 Xa yatin ní vaxi kivi, ta xa vitin kúu kivi ña nivi na kúu na ndixa kasa ká'no Yivá j Ndios, nayó'o xini ñó'ó kasa ká'no na ra xí'in ña ndino'o níma na, ta xí'in ña xini na to'on ndixa xa'a ra. Saá chi Yivá j nándukú ra nivi ña kasa ká'no na ra saá.

24 Ndios kúu Níma ndino'o, ta saá nivi xini ñó'ó ña koo Níma Ndios ini na ña kuchiño va'a kasa ká'no na ra, ta xí'in ña ndino'o ndaa ini na xini ñó'ó kasa ká'no na ra.

25 Ta ndakuijn ñá, nika'an ñá, káchí ñá saá:

—Xini ndí ñii kivi kixaa ta Mesías, ta ta ti'ví Ndios sakaku ra mji yó. Ta tayó'o tuku sákananí na ra Cristo. Ta kivi kixaa tayó'o, ta saná'a ra mji yó ña nandaxin ra ndi'i ña xini ñó'ó kundaa ini yó —káchí ñá xí'in tajesús.

26 Ta ndakuijn tajesús nika'an ra xí'in ñá:

—Yi'j, ta ta ká'an xí'in ún, kúu ta ta ká'an ún xa'a —káchí ra xí'in ñá.

27 Ta saá kixaa naxíka xí'in tajesús, ta naka'nda ini na xini na ña ká'an ra xí'in ñii ña'a. Ta nda ñii nayó'o ni-ka'an na xí'in ra yu kúu ña ndaka to'on ra ñá, án yu kúu ña ndato'on ra xí'in ñaña'a yó'o. Tásijn kuiti yita na.

28 Ta saá ñaña'a ñoo Samaria sandakoo ñá kisi ña xini ñó'ó ñá xikó ñá takuí noo yóo pozo yó'o, ta ndikó ñá kuano'o ñá ñoo ñá. Tá naxaa ñá, ta nika'an ñá xí'in nanivi ñoo ñá, káchí ñá saá xí'in na:

29 —Na'a ndó koto ndó ñii ta ta nika'an xí'in xa'a ndi'i ña ke'éj. ¿Án on sivi Cristo kúu tayó'o? —káchí ñá xí'in nivi ñoo ñá.

30 Ta saá kee nayó'o ña ku'a'an na noo yóo tajesús.

31 Ta on ta'an ka kixaa ñaña'a yó'o xí'in nivi noo yóo tajesús, ta naxíka xí'in tajesús xaku ndá'ví na noo ra, káchí na xí'in ra saá:

—Tata Rabí, na'a kuxu ún —káchí na.

32 Ta nika'an tajesús xí'in na:

—Yóo ñaxíxi kómí yi'j, ta ndó'ó on vása xini ndó yu kúu ña —káchí ra xí'in na.

33 Ta naxíka xí'in ra ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Án xa kixi nivi taxi na xixi ra? —káchí na.

34 Ta ndakuijn tajesús, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ñaxíxi ndino'o kúu ña kasa ndivi i ta saxino i ña kóni Ndios, ta ta ti'vi yi i kixaa i.

³⁵ Yoo to'on ña ká'an saá: "Tá chí'i yó ndikin trigo, ta ndati yó ya'a komi yoo, ta saá nakaya yó yoko trigo ña naki'in yó ndikin ña", káchí to'on ña xini yó. Ta saá ni, on vása xini ñó'ó kundati ka yó, ta vitin ná kixá'á yó nakaya yó ña xa nixino. Saá chi vitin koto ndó kaa, ku'a ní nivi vaxi. Ta ndatan yoo ku'a ní yoko trigo ña xa nixino, ta xa yoo ti'va ña nakaya yó ña, saá yoo nivi na vaxi yó'o.

³⁶ Ta ndixa Ndios cha'vi ra ndó'ó na kúu na nakaya nivi yó'o ña ki'vi na yichi ra. Ta inká nivi si'na chi'i na to'on Ndios ini nayó'o, ta saá na chi'i yó'o kusij ní ini na xí'in ndó xa'a ña ki'vi nivi yichi Ndios ta kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

³⁷ Yoo inká to'on káchí saá: "Yoo nivi na chí'i, ta inká kúu nivi na nakaya ña xa nixino", káchí to'on ña xini yó. Ta ñandaá kúu ña ká'an to'on yó'o,

³⁸ chi ndatan yoo nivi na chí'i, saá yoo nivi na si'na nika'an to'on Ndios xí'in ñaño Samaria yó'o. Ta ndó'ó, ndatan yoo nivi na kixá'á nakaya ña xa nixino noo chí'i inká nivi, saá yoo ndó'ó. Saá chi inká nivi xa ndeé ní kisa chiño na xí'in nayó'o, ta ñakán kía xa yoo ti'va na vitin ña ki'vi na yichi Ndios. Ta ndó'ó, on vása ní-kisa chiño ndó xí'in

nayó'o, ta yi i ti'vi i ndó'ó ña nakaya ndó nivi yó'o ña ki'vi na yichi Ndios. Xini ñó'ó kundaa ini ndó ndi inká nivi kúu na ndeé ní kisa chiño, ta ndó'ó vitin naki'in ndó ya'vi xa'a chiño nayó'o —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

³⁹ Ku'a ní nivi na Samaria, na kúu na táku ñoo yó'o, kandixa na ta Jesús chi chikaa so'o na to'on ña ndato'on ñaña'a ñoo mji na xí'in na, káchí ña saá: "Tayó'o ndato'on kaxin ra xí'in i xa'a ndi'i ña ke'éj", káchí ña xí'in nivi ñaño ña.

⁴⁰ Ta saá kixaa ñaño Samaria yó'o noo ta Jesús, ta xaku ndá'vi na noo ra ña ná ndo ra xí'in na ñoo na, ta ta Jesús nixiyo ra ovi kivi ñoo nayó'o.

⁴¹ Ta saá ku'a ní ka nivi kandixa na ta Jesús chi chikaa so'o na to'on ña nika'an ra xí'in na.

⁴² Ta nika'an na xí'in ña'a ñaño mji na yó'o, káchí na saá:

—Si'na kandixa ndi ra xa'a to'on ña ndato'on ún xa'a ra. Ta vitin kándixa va'a ndi ra chi xini so'o ndi to'on ña nika'an mji ra, ta kundaa ini ndi ndi ndixa tayó'o kúu Cristo, Ta ta Sakaku nivi ñoyívi yó'o —káchí na xí'in ña.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña sanda'a ta Jesús sa'ya ñi tachíño ká'no

⁴³ Tá nija'a ovi kivi nixiyo ta Jesús ñoo Samaria, ta saá kee ra kuano'o ra ñoo estado Galilea.

44 Ta taJesús xa nika'an ra ndí nda ñii ta profeta on vása kisa to'ó na ra ñoo mji ra.

45 Ta saá ni, kivi na xaa taJesús ñoo estado Galilea, ta nanivi ñoo yó'o va'a ní naki'in na ra. Ku'a ní nivi na estado Galilea yó'o nixiyo na ñoo Jerusalén kivi kana viko Pascua, ta xa xini na ndi'i ñava'a ke'é taJesús xí'in nivi ñoo Jerusalén yó'o.

46 Ta saá taJesús kee tuku ra ku'a'an ra ñoo Caná ña nákaa estado Galilea, ta kixaa taJesús ñoo yó'o. Ta ñoo Caná yó'o kúu noq ke'é taJesús ña takuií nduú rá vino. Ta yóo ñii ta kixi ñoo Capernaum, ta kúu ra tachiño ká'no ta kisa chiño noq tarey, ta ndeé ní ndó'o sa'ya ra ta kándu'u nda ñoo Capernaum.

47 Tá xini so'o tachiño ká'no yó'o ndí kixaa tuku taJesús ñoo Caná, chi kee ra estado Judea, ta saá ku'a'an ra ta nixaa ra xaku ndá'ví ra noq taJesús ña ko'on tayó'o xí'in ra ña sanda'a ra talo'o sa'ya ra, ta ndeé ní ndó'o, ta xa nda yóo ña kivi talo'o yó'o.

48 Ta ndakuiin taJesús nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndó'ó, on xijin ndó kandixa ndó yi'i. Tanda ke'éj milagro koni ndó, án nda ke'éj ñava'a ña naka'nda ini ndó koni ndó, tanda saá kixá'á ndó kandixa ndó yi'i —káchí taJesús.

49 Ta ndakuiin tachiño ká'no ta kisa chiño noq tarey, káchí ra saá:

—Tata, kama ní ko'on ún xí'in i koto kivi talo'o sa'ya i —káchí ra.

50 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Va'a, tata, kuano'o ún vitin, chi talo'o sa'ya ún on kivi ra, kutaku ka ra —káchí taJesús xí'in taká'no yó'o.

Ta tayó'o ndixa kandixa ra to'on ña nika'an taJesús xí'in ra, ta kee ra kuano'o ra.

51 Tá ku'a'an ra yichi noq kuano'o ra, ta nakutá'an ra xí'in sava na kisa chiño noq ra vaxi na. Ta nayó'o nika'an na xí'in taká'no noq na, káchí na saá:

—Tata, táku talo'o sa'ya ún, xa nduva'a ra vitin —káchí na xí'in ra.

52 Ta nindaka to'on taká'no noq na, káchí ra saá xí'in na:

—¿Ama kixá'á saña kue'e xí'in talo'o sa'ya i? —káchí ra.

Ta ndakuiin na, nika'an na:

—Tá nitonda ka ñii xikuaa kivi koni kúu ña saña kue'e ka'ni xí'in ra —káchí na xí'in taká'no noq na.

53 Ta saá taká'no yó'o naká'an ra ndí mji hora yó'o kúu ña nika'an taJesús xí'in ra ndí on kivi sa'ya ra. Ta saá tachiño ká'no yó'o xí'in ndi'i nave'e ra kandixa na taJesús.

54 Ñayó'o kúu milagro ñaovi ke'é taJesús ñoo estado Galilea, ta ke'é ra

‡ 4:52 Kaa ñii xikuaa naní ña kaa uxá noq ñaño Roma.

ñava'a yó'o kivi ndikó ra kixaa ra, ña nixa'an ra ñoo Judea.

5

Tò'on yó'o ká'an ña xa'a taJesus sanda'a ra ñii ta ta on kivi kaka

¹ Tá ndi'i ñayó'o, ta saá kee taJesus estado Galilea, ta ku'a'an ra ñoo Jerusalén noo koo ñii vikó ká'no ña sakana najudío.

² Ta ñoo Jerusalén yó'o nákaa ve'e ño'o ká'no, ta ve'e ño'o ká'no yó'o xino nduu ña xí'in ñii nama ká'no, ta ñii yé'é ña kómi nama yó'o naní ña Yé'é Ndikachi. Ta yatin yé'é yó'o yóo ñii pozo ká'no, ta to'on hebreo naní pozo yó'o Betesda. Ta yu'u pozo yó'o xino nduu ña xí'in o'on tia'va ña on vása ndási xa'a.

³ Ta ndi'i saá kivi ku'a'a ní nivi na ndeé ndó'o ndóo na ini tia'va yó'o. Nayó'o kúu nivi nakuáá xí'in nivi na yó'vi ní xíka, xí'in nivi na on kivi kanda. Ta nayó'o yóo na ndáti na kixá'á kanda takuii pozo, chi kóni na kivi na ini takuii yó'o xa'a ña nduva'a na noo kue'e ndó'o na.

⁴ Saá chi nda ama ví yóo kivi ña ñii ñaángel ña kee noo Ndios nóo ña, ta kixaa ña sákanda ña takuii pozo yó'o. Ta saá ndi'i nivi na ndeé ndó'o nákundeé na ña xa'a na noo yóo pozo, ta ñii nivi na si'na kúchiño noo nda yu'u takuii ta kivi na ini takuii pozo, ta xandikon nduva'a nivi yó'o.

⁵ Ta ini ñii tia'va ña xino nduu pozo yó'o, kándú'u ñii ta ta ndeé ndó'o, chi on kivi kanda xa'a ra. Ta xa oko xa'on uni kuiya yóo ña on vása kúchiño kaka ra.

⁶ Ta saá kixaa taJesus, ta xini ra ta kándú'u yó'o. Ta ndato'on na xí'in taJesus ndi xa na'á ní ndeé ndó'o tayó'o. Ta saá taJesus ninda'ka to'on ra ta ndeé ndó'o yó'o, káchí ra saá xí'in ra:

—¿Án kóni ún nduva'a ún noo kue'e ndó'o ún?

⁷ Ta ndakuiin ta kándú'u, nika'an ra:

—Tata, on koó nda ñii nivi chindeé yi'i ña kúchiño kivi'i ini takuii. Saá chi kivi kixaa ñaángel sákanda ña takuii, ta yi'i ndúkú ndeé i kivi'i ini takuii, ta on ta'an ka xa'i, ta inka nivi yachi ka kivi na ini takuii noo i —káchí ra xí'in taJesus.

⁸ Ta saá nika'an taJesus xí'in ra:

—Ta vitin nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta xa va'a kaka xá'á ún —káchí taJesus xí'in ra.

⁹ Ta saá xandikon nduva'a tayó'o, ta nakundichi ra, ta nakusokó ra xito ra, ta kixá'á ra ku'a'an xá'á ra. Ta ñii kivi yii ña nákindée najudío kúu kivi ña sanda'a taJesus tayó'o.

¹⁰ Tá naná'no noo najudío nakutá'an na xí'in ta ta nda'a yó'o, ta nika'an na xí'in ra káchí na saá:

—Vitin kúu kivi yii ña nákindée yó, ta nija'a ndoso ún ndayi xa'a kivi yii

yó'o, chi ñísokó ún x̄ito ún x̄íka ún —káchí na x̄í'in ra.

¹¹ Ta ndakuijn t̄aa t̄a nduv̄a'a yó'o, ñik̄a'an ra x̄í'in na, káchí ra saá:

—T̄aa t̄a sanda'a ȳi'j̄ ñik̄a'an ra x̄í'in j̄: “Ná kuiso ún x̄ito ún ta v̄a'a ko'on x̄á'á ún”, káchí ra x̄í'in j̄ —saá káchí ra x̄í'in na.

¹² Ta ñindaḡa to'on na ra:

—¿Yu kúu t̄aa t̄a ñik̄a'an x̄í'in ún ndí ndaní'i ún x̄ito ún ta v̄a'a ko'on x̄á'á ún? —káchí na x̄í'in ra.

¹³ Ta t̄aa t̄a nduv̄a'a yó'o on vása x̄in̄i ra yu kúu t̄aa t̄a sanda'a ña'á, chi kama ní ñiya'a t̄aJesús ma'ño noḡ chútú ñivi, ta kūa'an ra ink̄a x̄i'ña.

¹⁴ Ta ñiya'a lo'o, ta saá t̄aJesús ñakutá'an ra x̄í'in t̄aa t̄a nduv̄a'a yó'o ini ve'e ño'o ká'no, ta ñik̄a'an ra x̄í'in ra:

—Koto ún, vitin xa nduv̄a'a ún, ta saá on k̄i'vi k̄a ún kūachi, chi koḡo kixaa ink̄a ña ndeé ní k̄a kundo'o ún —káchí t̄aJesús x̄í'in ra.

¹⁵ Ta saá t̄aa t̄a nduv̄a'a yó'o kee ra kūa'an ra, ta ñixaa ra ndat̄o'on ra x̄í'in naná'no noḡ najudío, káchí ra saá:

—T̄aJesús kúu t̄aa t̄a sandúv̄a'a ȳi'j̄ —káchí ra x̄í'in na.

¹⁶ Ta saá naná'no noḡ najudío k̄ixá'á na s̄aa ní ini na, ta ndúkú na ndí'i noḡ ña on vá'a ña kúchiño ke'é na x̄í'in t̄aJesús, t̄anda t̄ondaa na ña ka'ni na ra, kóni na. Saá chi k̄iv̄i ȳi'j̄ ña nákindée najudío kúu k̄iv̄i ña t̄aJesús

sandúv̄a'a ra tayó'o, ta káchí na ndí t̄aJesús ñiya'a ndoso ra ndayí chi k̄isa chiño ra k̄iv̄i ȳi'j̄, káchí na.

¹⁷ Ta saá t̄aJesús ñakutá'an ra x̄í'in naná'no yó'o, ta ñik̄a'an ra x̄í'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i saá k̄iv̄i k̄isa chiño Yivá j̄ Ndios, ñakán ndi'i saá k̄iv̄i k̄isa chiño j̄ —káchí ra.

¹⁸ Ta saá naná'no noḡ najudío ñisaa k̄a na, ta ndeé k̄a ndúkú na ka'ni na t̄aJesús, chi x̄áni s̄inj̄ na ndí ñik̄i'vi ra ov̄i kūachi ndeé ní. X̄áni s̄inj̄ na ndí ñiya'a ndoso ra ndayí x̄a'a k̄iv̄i ȳi'j̄, ta ink̄a kūachi ra kúu ña ká'an ra ndí Ndios kúu Yivá ra, ña kóni kachí ñii kúu ra x̄í'in Ndios.

*T̄o'on yó'o ká'an ña t̄aJesús,
t̄aa t̄a kúu Sa'ya Ndios, kómí
ra ndayí*

¹⁹ Ta ñik̄a'an t̄aJesús x̄í'in na, káchí ra saá:

—Ña ndixa ndaa ká'an j̄ x̄í'in ndó ndí on koḡo nda ñii chiño ké'é j̄ x̄í'in ndayí m̄ij̄ j̄, chi Yivá j̄ Ndios kúu t̄aa t̄a táxi ndayí nda'a j̄ ke'é j̄ ndi'i chiño, ta ndasaá kuiti ké'é j̄ chiño ña x̄in̄i j̄ ké'é Yivá j̄. Ta ñii k̄i'va ndatán ké'é Yivá j̄, saá ké'é ȳi'j̄, t̄aa t̄a kúu Sa'ya ra.

²⁰ Saá chi k̄i'vi ní ini Yivá j̄ x̄in̄i ra ȳi'j̄, t̄aa t̄a kúu Sa'ya ra, ñakán sáná'a ra ȳi'j̄ ke'é j̄ ndi'i noḡ ñava'a, ndatán yóo ña ké'é m̄ij̄ ra. Ta ndixa saná'a ra ȳi'j̄ ke'é j̄ ñava'a ná'no k̄a noḡ ñayó'o, t̄anda naka'nda ní ini ndó koni ndó ña ke'é j̄.

21 Saá chi ndatán Yivá i Ndios sanatakú ra nivi na nixi'i, saá yi'i, ɬa ɬa kúu Sa'ya ra, taxi i ña kutaku ndino'o ndi'i nivi na kúu na kóni i ke'é i saá xí'in.

22 Yivá i Ndios on vása kisa nani ra kuachi nda ñii nivi, ta nda'a yi'i, ɬa ɬa kúu Sa'ya ra, taxi ra ndayí ña kasa nani i ndi'i kuachi nivi,

23 chi Ndios kóni ra ndi' ndi'i nivi ná kasa to'ó na Sa'ya ra, ndatán ñii ki'va kisa to'ó na mii ra. Ta ndi' nivi na on xjin kasa to'ó yi'i, nayó'o on vása kisa to'ó na Yivá i Ndios, ɬa ɬa ti'vi yi'i kixaa i.

24 Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndi' ndi'i nivi na chikaá so'o to'on ká'an i, ta kándixa na Yivá i Ndios, ɬa ɬa ti'vi yi'i, ta nayó'o kúu nivi na ndino'o táku, ta kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá chi nivi yó'o sandakoo va'a na ña kuá'an na yichi noo ndi'i xa'a na, ta vitin kuá'an na yichi Ndios noo táku ndino'o na ndi'i saá kivi.

25 Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndi' nivi na on ɬa'an kukomí Níma Ndios, ndatán yóo na nixi'i, saá yóo nayó'o. Tandá kivi vitin tandá kivi vaxi nivi yó'o koni so'o na to'on ña ka'an yi'i, ɬa ɬa kúu Sa'ya Ndios. Ta ndi' nivi na chikaá so'o to'on i, nduu na nivi na kutaku ndino'o. Ta vitin xa kixaa kivi ña kundivi ndi' ñayó'o saá.

26 Yivá i Ndios kúu ɬa ɬatáku ndino'o, ta ndi' ndee ña táxi kutaku nivi, káku ña ini Ndios. Ta ñii ki'va saá

yi'i, ɬa ɬa kúu Sa'ya Ndios, kúu ɬa ɬatáku ndino'o, ta ndi' ndee ña táxi kutaku nivi, káku ña ini, chi saá taxi Ndios ndayí nda'a i.

27 Ta saá tuku taxi Ndios ndayí nda'a i ña kasa nani i kuachi nivi, chi yi'i kúu ɬa ɬa kixi noo ra.

28 On naka'nda ini ndó ña xini so'o ndó to'on ña xa nika'an i xí'in ndó vitin, chi vaxi kivi nivi na nixi'i ta ninduxun na, nayó'o koni so'o na to'on i,

29 ta natakú na, ta ndakoo na, ta sandakoo na ñaña noo ninduxun na. Ta nivi na nixi'i ta natakú yó'o, tá xikuu na nivi na ke'é ñava'a, ta nayó'o kutaku na xí'in Ndios. Ta tá xikuu na nivi na ke'é ña on vá'a, ta nayó'o ko'on na noo xo'vi ní na —káchí ɬa Jesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá kúndaa ini yó ndi ɬa Jesús kómí ra ndayí Ndios

30 Ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—On sivi xí'in ndayí mii i kasa nani i kuachi nivi, ta xí'in ndayí ña taxi Ndios nda'a i kúu ña kasa nani i kuachi nivi. Ñii ki'va ndatán ká'an Ndios xí'in i, saá kasa nani i kuachi nivi. Ta xí'in ñandaa kasa nani i kuachi na, chi on sivi xí'in ña kóni mii i kúu ña kasa nani i kuachi nivi, ta kasa nani i xa'a kuachi na ndatán kóni Ndios, ɬa ɬa ti'vi yi'i kixaa i.

31 Tá ndasaá kuiti mii i kuu ɬa ndakuiin xa'a i, ta saá on vása ndaya'vi ña ká'an i

noq ñii tajuez, vará to'on ña ndaa kúu ña ká'an i.

³² Ta ndixa yóo inká taa ta ndákuijn xa'aj, ta yi'i xini ndi tayó'o ká'an ra ñandaa xa'aj.

³³ Ta ndó'ó, xa ti'vi ndó na xika chiño noq ndó ku'án na noq taJuan, taa ta sákuchu nivi, ta nindaka to'on na ra xa'aj. Ta tayó'o ndákuijn ra, nika'an ra ñandaa xa'aj.

³⁴ Ta yi'i, on vása xini ñó'ó nivi ña ndakuijn na xa'aj. Ta saá ni, ká'an xi'in ndó xa'a taJuan, chi kóni ña kandixa ndó to'on ña ndaa nika'an ra xa'aj. Ta saá Ndios kuchiño sakaku ra ndó'ó.

³⁵ Ta ndatán yóo ño'o lo'o ña ndeé ní yé'e, saá nixiyo taJuan. Ta ñii káni lo'o kutoo ní ndó xini ndó ño'o ña yé'e yó'o, chi sáná'a ña ndó'ó yichi ña ndaa.

³⁶ Ta yóo inká ña ndákuijn xa'aj, ta ña ká'no ka ndáya'ví noq to'on ña nika'an taJuan kúu ñayó'o. Saá chi chiño ña sakuiso Ndios yi'i ña kasa ndivi, chiño yó'o kúu ña ndákuijn xa'aj, chi chiño ña kisa ndivi sáná'a káxin ña noq ndó'ó ndi Yivá Ndios kúu taa ta ti'vi yi'i kasa ndivi ña kóni ra.

³⁷ Ta mji Ndios taa ta ti'vi yi'i kúu inká ta ndákuijn xa'aj. Ta ndó'ó, on ta'an koni so'o ndó to'on ra, ta ni on vása xini ndó ndasaá káa ra,

³⁸ ta ni on vása nákaa to'on ra níma ndó. Saá chi on xijn ndó kandixa ndó yi'i,

taa ta ti'vi Ndios.

³⁹ Ndi'i saá kivi ndeé ní sakuá'á ndó ta ká'vi ndó to'on Ndios ña nita na xina'á, chi xani sijn ndó ndi to'on yó'o chindeé ña ndó'ó ña kutaku ndó xi'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta mji to'on Ndios yó'o kúu ña ndákuijn xa'aj,

⁴⁰ ta ndó'ó, on xijn ndó kixi ndó noq xa'a ña taxi kutaku ndino'o ndó xi'in Ndios.

⁴¹ 'On vása ndúkú ña kasa ká'no nivi yi'i.

⁴² Ta xini va'aj ndasaá yóo ini ndó'ó, ta xini va'aj on vása kí'vi ini ndó xini ndó Ndios.

⁴³ Yi'i kixaa xi'in ndayí Yivá Ndios, ta ndó'ó on xijn ndó naki'in va'a ndó yi'i. Táná kixaa inká taa xi'in ndasaá kuiti ndayí mji ra, ta ndó'ó naki'in va'a ndó tayó'o.

⁴⁴ Tá on xijn ndó ke'é ndó ña kóni Ndios, ta saá on kuchiño kandixa ndó yi'i. Saá chi ndi'i mji ndó ndixa sándi'i ndó ini ndó ña ndúkú ndó ndasaá va'a kuchiño kasa ká'no ndó xi'in tá'an mji ndó. Ta nda lo'o on vása sándi'i ndó ini ndó ña ndúkú ndó ke'é ndó ña xini ñó'ó xa'a ña kasa ká'no Ndios ndino'o mji ndó.

⁴⁵ Ta yi'i, on taxi kuachi xa'a ndó noq Ndios. Saá chi mji taxii sikuá ndó taMoisés kúu taa ta taxi kuachi xa'a ndó noq Ndios. Ta ndó'ó ndaa ini ndó taMoisés ndakuijn ra ka'an ra ñava'a xa'a ndó noq Ndios, ta taMoisés ndixa on vása ndakuijn ra saá xa'a

ndó.

⁴⁶ Saá chi kujya xina'á taMoisés nítáa ra to'on Ndios xa'a'i, ta on vása kándixa ndó to'on yó'o. Tá ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó to'on ña nítáa taMoisés, níkuu, ta saá kuchiño kandixa ndó yi'i.

⁴⁷ Tá on vása kuchiño ndó kandixa ndó to'on ña nítáa taMoisés, ta saá, ¿ndasaá kuchiño kandixa ndó to'on ña ká'an xi'in ndó vitin? —káchí taJesús xi'in na.

6

To'on yó'o ká'an ña taJesús taxi ra ña xixi ku'a ní nivi

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

¹ Ta ndi'i nija'a ñayó'o, ta saá taJesús ndaa ra tón barco xi'in naxíka xi'in ra, ta ku'a'an na xi'in ra inká tá'vi yu'u m̄ini naní Galilea. Yoo inká kivi m̄ini yó'o, naní ña Tiberias.

² Ku'a'a ní nivi ndik̄on na ku'a'an na sata taJesús chi xa xini na milagro va'a ke'é ra ña sanda'a ra nivi na ndee ndó'o.

³ Ta nixaá tón barco yu'u takuii m̄ini, ta noo taJesús xi'in naxíka xi'in ra. Ta saá naki'in ra ku'a'an ndaa ra ñii xiki, ta naxíka xi'in ra ku'a'an na sata ra. Ta saá nixaá ra noo xiki, ta xikoo ra ta ñii saá xikundoo naxíka xi'in ra.

* **6:4** Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaaku ra naxi síkuá na noo nafoo Egipto kujya xina'á. † **6:7** Ñii denario kúu s̄i'un ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

⁴ Ta kivi yó'o kúu kivi ña yatin kana viko Pascua najudío.*

⁵ Ta taJesús ndani'i ra noo ra, ta xini ra ku'a'a ní nivi vaxi, ta nindaqa to'on ra ñii taxíka xi'in ra, ta naní Felipe, káchí ra saá xi'in ra:

—Tata Felipe, ¿míkía sata yó s̄ita va'a kuxu nivi yó'o? —káchí taJesús xi'in ra.

⁶ Ta xa xini va'a taJesús yukía ke'é ra xa'a ña kuxu nivi, ta saá ni, nindaqa to'on ra taFelipe chi kóni ra koto ndoso ra tayó'o.

⁷ Ta ndakuiin taFelipe, nika'an ra:

—Tána ko'on yó xi'in ovi ciento s̄i'un denario,† ta on kunani s̄i'un yó'o ña sata yó vará nda lo'o ní ña kuxu ñii ñii nivi, chi vi'i ní nivi kúu nayó'o —káchí taFelipe xi'in taJesús.

⁸ Ta saá taAndrés, ta kúu ñii taxíka xi'in taJesús, ta ñani taSimón Pedro kúu ra, ta nika'an ra xi'in taJesús, káchí ra saá:

⁹ —Ñii talo'o yó'o ní'i ra o'on s̄ita va'a ña kuv'a'a xi'in cebada, ta ní'i ra ovi tiaká válí. Ta lo'o ní kúu ña, ta on kunani ña kuxu ndi'i nivi —káchí taAndrés xi'in taJesús.

¹⁰ Ta nika'an taJesús xi'in nataa naxíka xi'in ra, káchí ra saá:

—Ka'an ndó xi'in nivi ná kundoo na —káchí ra.

Saá chi yoo ku'a'a ní yita s̄ii noo va'a kundoo nivi yó'o.

Ta saá ndi'i n̄ivi x̄ikund̄o na, ta yatin ɔ'on mil kúu nina ɬa, x̄i'in kuá'a ní ka ña'a x̄i'in naválí.

¹¹ Ta saá k̄i'in ɬaJesús ɔ'on s̄iɬa va'a yó'o, ta n̄ika'an ra x̄i'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ún xa'a s̄iɬa va'a yó'o —káchí ra.

Ta saá ɬaxi ra ña nda'a naxíka x̄i'in ra, ña nata'vi na ña kuxu ndi'i n̄ivi. Ta ñii káchí saá ke'é ɬaJesús x̄i'in ɔ'vi ɬiaká válí, ta n̄ani rí x̄ixi ndi'i n̄ivi. Ta ndi'i n̄ivi yó'o x̄ixi na nda n̄ixaa ini na.

¹² Tá ndi'i x̄ixi nayó'o, ta n̄ika'an ɬaJesús x̄i'in naxíka x̄i'in ra, káchí ra saá:

—Nakaya ndó ndi'i ña k̄ind̄o ndoso yó'o, ña ɔn kuit̄a nda lo'o ña x̄i'in m̄i'í —káchí ra x̄i'in na.

¹³ Ta saá nakaya ndi'i na ña k̄ind̄o ndoso noo ña x̄ixi na, ña x̄ikuu ɔ'on s̄iɬa va'a válí. Ta x̄i'in ñayó'o s̄akutú na ux̄u ɔ'vi chikiva s̄iɬa va'a.

¹⁴ Tá x̄ini n̄ivi milagro yó'o ña ke'é ɬaJesús, ta saá k̄ixá'a na ká'an na x̄i'in tá'an na, káchí na saá:

—Ndixa ɬayó'o kúu m̄i'í ɬaprofeta ká'no ɬa ndáti yó k̄ixaa ñoyívi yó'o —káchí na, ká'an na x̄i'in tá'an na.

¹⁵ Ta k̄undaa ini ɬaJesús ña x̄ani s̄inj̄i n̄ivi yó'o ña kasa ndux̄a na x̄i'in ra nduu ra rey noo na, ta saá kama kee mató'on ra kuá'an ra, ta kuá'an ndaa ra ñii x̄ik̄i.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'a ɬaJesús

x̄ika xá'a ra noo takuií m̄ini
(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

¹⁶ Tá xa kuá'an kuñoó kúu ña, ta naxíka x̄i'in ɬaJesús n̄aki'in na kuá'an na yu'u takuií m̄ini,

¹⁷ ta ndaa na ini tón barco, ta kuá'an na ñoo Capernaum. Ta xa naa kúu ña, ta ɬaJesús ɔn ɬá'an ndikó ra k̄ixaa ra noo na.

¹⁸ Ta saá kuá'an na x̄i'in tón barco noo takuií m̄ini, ta k̄ixá'a ndeé ní káni ɬach̄i ta sákanda ní ña takuií yó'o.

¹⁹ Ta nayó'o, x̄i'in ndi'i ndeé na síta na takuií x̄i'in yit̄on ña chinda'a tón barco kuá'an nó, ta xa kuá'an na ñii ɔ'on án ñii ñño kilómetro noo takuií,‡ ta saá nakoto na vaxi xá'a ɬaJesús noo takuií m̄ini yó'o, ta k̄ixá'a na yí'vi ní na. Ta xa yatin vaxi ra noo tón barco ñó'o na,

²⁰ ta n̄ika'an ɬaJesús x̄i'in na:

—On kuyi'ví ndó, chi yi'í va kúu j̄ —káchí ra x̄i'in na.

²¹ Ta saá kúsiij̄ ní ini na, ta n̄aki'in na ɬaJesús ndaa ra tón barco x̄i'in na, ta kama ní n̄ixaa na noo kuá'an na.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'a kuá'a ní n̄ivi nándukú na ɬaJesús

²² Ta n̄it̄ivi ink̄a k̄ivi, ta ink̄a tá'ví yu'u m̄ini yó'o, xa ndóo n̄ivi ndáti na k̄ixaa ɬaJesús, chi x̄ini na ñii laá barco n̄ixiyo yu'u takuií yó'o, ta saá k̄undaa ini na

‡ 6:19 ɔ'on án ñño kilómetro kúu ɔko ɔ'on án ɔko ux̄u estadio, ña kúu k̄i'va x̄icho'on nañoo griego.

ndí t̄aJesús ɔn vása ní-ndaa ra ini tón barco yó'o, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in ra ndaa na ini tón barco yó'o, ta xa kuá'an na xí'in nó.

23 Ta saá x̄ito na sava barco tón k̄ixi ñoo Tiberias k̄ixaa nó yu'u takuií m̄ini yó'o. Ta ndi'i tón barco yó'o k̄ixaa nó m̄ii xiiña yatin n̄oo x̄ixi na s̄ita va'a ña taxi t̄aJesús nda'a na, k̄iv̄i si'na n̄ika'an ra taxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios.

24 Ta saá k̄undaa ini na ɔn k̄oo t̄aJesús ní-kixaa, ni ɔn k̄oo naxíka xí'in ra yoo ka na yó'o, ta saá nan̄ivi yó'o ndaa na ini tón barco tón k̄ixi ñoo Tiberias, ta kuá'an na ñoo Capernaum nandukú na t̄aJesús.

T̄o'on yó'o ká'an ndi t̄aJesús kúu ra

s̄ita va'a ndino'o ña táxi kutaku n̄ivi

25 Ta saá nan̄ivi yó'o n̄ixaa na ink̄a tá'ví yu'u takuií m̄ini yatin ñoo Capernaum, ta nan̄i'i na t̄aJesús. Ta saá n̄indaaka t̄o'on na ra, káchí na xí'in ra:

—Tata Rabí, ¿ama k̄ixaa ún yó'o? —káchí na.

26 Ta ndakuijn t̄aJesús, n̄ika'an ra xí'in na:

—Ta ndixa ká'an̄i xí'in ndó ɔn s̄iv̄i xa'a ña x̄ini ndó milagro ña ke'éj̄i n̄oo ndó kúu ña nándukú ndó ȳi'j̄i. Ta xa'a ña taxīi s̄ita va'a x̄ixi ndó and̄a n̄ixaa ini ndó kúu ña nándukú ndó ȳi'j̄i.

27 ɔn vá'a tá ndasaá kuiti sandi'i ndó ini ndó ña ndúkú ndó ña kuxu ndó, chí ñayó'o ña yax̄i ní tá'ȳi kúu ña. Ta

va'a ka chikaa ndó ndee ña ndukú ndó ink̄a n̄oo ñaxíxi ña ɔn vása tá'ȳi. Ta ȳi'j̄i, t̄a t̄a k̄ixi n̄oo Ndios, taxīi ña kuxu ndó s̄ita va'a ña kómí ndee ña taxi kutaku ndino'o ndó, ta nda ñii k̄iv̄i ɔn ndi'i xa'a ndó. Saá chí Yivá̄j̄i Ndios xa taxi ra ndayí ra nda'āj̄i ña ke'éj̄i saá —káchí t̄aJesús xí'in na.

28 Ta saá n̄indaaka t̄o'on na ra, káchí na xí'in ra:

—¿Yukiā x̄ini ñó'ó ke'é ndi ña kivi kasa ndivi ndi chiño ña kóni Ndios? —káchí na xí'in t̄aJesús.

29 Ta t̄aJesús ndakuijn ra, n̄ika'an ra saá:

—Ñayó'o kúu ña kóni Ndios ke'é ndó ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni ra: x̄ini ñó'ó kandixa ndó ȳi'j̄i, t̄a t̄a t̄i'ví ra —káchí t̄aJesús xí'in na.

30 Ta saá n̄indaaka t̄o'on tuku na ra:

—¿Ndá milagro kúu ña ke'é ún n̄oo ndi ña koni ndi, ta saá kandixa ndi ndi yó'ó kúu ún t̄a t̄a t̄i'ví Ndios? Ta vitin, ¿yu kúu ña ke'é ún?

31 Chí nax̄īi s̄ikuá yó x̄ixi na s̄ita va'a ña nan̄i maná k̄iv̄i n̄ixiyo na yuku ȳichí. Ta xa'a ñayó'o káchí t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'a: “Taxi ra s̄ita va'a ña k̄ixi ñoyívi n̄ino, x̄ixi na”, káchí t̄o'on Ndios —káchí na xí'in t̄aJesús.

32 Ta ndakuijn t̄aJesús n̄ika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an̄i xí'in ndó, ɔn s̄iv̄i t̄aMoisés x̄ikuu t̄a taxīi s̄ita va'a ña k̄ixi ñoyívi n̄ino x̄ixi na, ta Yivá̄j̄i Ndios kúu t̄a taxi ña

xixi naxij síkuá yó. Ta vitin Ndios táxi ra nda'á ndó sįta va'a ndino'o ña kixi ñoyívi ñino.

³³ Ta sįta va'a ndino'o ña táxi Ndios kúu ąa ąa kixi noo Ndios ta noo ra ta kįxaa ra nda ñoyívi yó'o, ta ąayó'o ndixa taxi ra kutaku ndino'o ñivi —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Ta ndakuin na, ñika'an na xí'in ra:

—Tata, ndi'i saá kivi taxi ún sįta va'a yó'o nda'á ndi ña kuxu ndi ña —káchí na xí'in taJesús.

³⁵ Ta ndakuin taJesús ñika'an ra xí'in na:

—Yi'i kúu sįta va'a ndino'o, ta táxi ña kutaku ndino'o ñivi. Ta ñivi na ndikon yi'i nda ñii kivi on kivi ka na soko, ta ñivi na kándixa yi'i nda ñii kivi on yichį ka na takuii.

³⁶ Xa ndato'on i xí'in ndó to'on yó'o, ta tuku ká'an i xí'in ndó vitin ndi ndó'ó, vará xito ndó yi'i xí'in nduchų noo ndó, ta on xiin ndó kandixa ndó yi'i.

³⁷ Ta ñivi na chitóni Yivá i Ndios kundikon na sata i, ndi'i nayó'o kįxaa na noo i. Ta naki'in va'ai ndi'i na kįxaa noo i, ta nda ñii kivi on vása taxin i nda ñii nayó'o ña kuxíká na noo i.

³⁸ Chi yi'i kee i noo Yivá i Ndios ta kįxaa i ñoyívi yó'o xa'a ña kasa ndivi i ña kóni Yivá i, ąa ąa ti'vi yi'i vaxi i. Ta on sivi xa'a ña kóni mii i kúu ña kįxaa i ñoyívi yó'o.

³⁹ Ta Yivá i, ąa ąa ti'vi yi'i vaxi i, kóni ra ña on sandańó'ó i nda ñii ñivi na taxi ra nda'ai. Ta saá tá kįxaa

kivi sondi'i ñoyívi yó'o, ta sanataku i ndi'i ñivi yó'o.

⁴⁰ Yivá i Ndios kóni ra ndi ñivi na xini yi'i ta kándixa na yi'i, ta ndi'i nayó'o kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, ta kivi sondi'i, yi'i sanataku i ndi'i ñivi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

⁴¹ Ta saá kįxá'a najudío ká'an on vá'a na xa'a taJesús, chi ñika'an ra, káchí ra saá: “Yi'i kúu sįta va'a ndino'o ña kixi noo Ndios”, káchí ra.

⁴² Ta kįxá'a na ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿An on sivi ąayó'o kúu taJesús sa'ya taJose?, chi xini va'a yó yivá ra, xí'in si'i ra. Ta saá, ¿ndachun ká'an ra kee ra ñoyívi ñino noo yóo Ndios? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁴³ Ta saá ñika'an taJesús xí'in na:

—On ka'an kuáchí ka ndó to'on on vá'a xa'ai xí'in tá'an ndó.

⁴⁴ Saá chi tá Yivá i Ndios, ąa ąa ti'vi yi'i vaxi i, on vása chikaą ra ini ñivi ña kįxaa na noo i ña kundikon na yi'i, ta nda ñii ñivi on kuchińo ke'é na saá. Ta tá kįxaa kivi sondi'i, ta ndixa yi'i sanataku i ndi'i ñivi yó'o, na kúu na ndikon yi'i.

⁴⁵ To'on Ndios ña ñitaa naprofeťa kuyą xina'a káchí ña saá: “Mii Ndios saná'a ra ndi'i ñivi”, káchí to'on yó'o. Ta ndi'i ñivi na chikaą so'o to'on ña saná'a Yivá i Ndios ta sakuá'a na ña, nayó'o kįxaa na noo i.

⁴⁶ 'Ndixa nda ñii ñivi on ta'an koni na Ndios xí'in

nduchũ nõõ na, ta ndasaá kuiti yĩĩ, tãa tã kixi nõõ ra kúu tãa tã xa xĩni ña'á.

47 Ña ndixa ndaa ká'an̄i xí'in ndó: Ndi'i n̄ivi na kándixa yĩĩ kúu n̄ivi na táku ndino'o ndi'i saá k̄iv̄i.

48 Yĩĩ kúu s̄itã va'a ndino'o, ta kóm̄i ndee ña taxīi ña kutaku ndino'o n̄ivi.

49 Vará nax̄iĩ síkuá yó x̄ina'á x̄ixi na s̄itã va'a ña naní maná k̄iv̄i n̄ix̄iyo na yukũ ȳichí, ta saá ni, n̄ix̄i'ĩ ndi'i nayó'o.

50 Ta yĩĩ kúu s̄itã va'a ña kixi nõõ Ndios. Táná kuxu n̄ivi s̄itã va'a yó'o, ta saá õn k̄iv̄i kã na, ta kutaku ndino'o na ndi'i saá k̄iv̄i ña vāxi.

51 Yĩĩ kúu s̄itã va'a ña táku, ña kixi nõõ Ndios, ta nõõ ña k̄ixaã ña ñoyívi yó'o. Táná kuxu n̄ivi s̄itã va'a yó'o, ta ndixa õn ndi'i x̄a'ã na, ta n̄ivi yó'o kutaku na ndi'i saá k̄iv̄i. S̄itã va'a ña ká'an̄i x̄a'ã yó'o kúu koñũ ña sokȭi x̄a'ã ndi'i n̄ivi ñoyívi yó'o ña kuchiño kutaku na ndi'i saá k̄iv̄i —káchí tãJesús xí'in na.

52 Tá najudío na ndóo yó'o x̄in̄i s̄o'o na to'on yó'o, ta saá k̄ixá'á na náa na xí'in tá'an na, chi õn vása kúndaã ini na to'on n̄ika'an̄i tãJesús. Ta n̄ika'an̄i na, káchí na saá:

—¿Ndasaá ke'é tayó'o ña taxi ra koñũ ra kuxu yó? —káchí na.

53 Ta ndakuijn̄i tãJesús, n̄ika'an̄i ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa kúu to'on yó'o: N̄ivi na õn kuxu koñũ ñi ni õn ko'o na n̄iĩ, nayó'o ndixa õn kutaku ndino'o na.

54 Ta ndi'i n̄ivi na x̄ixi koñũ ñi ta xí'i na n̄iĩ, nayó'o kúu n̄ivi na ndixa táku ndino'o, ta k̄iv̄i sondí'í, yĩĩ sanataku ñi nayó'o.

55 Saá chi koñũ ñi kúu ñava'a ndino'o x̄ixi n̄ivi, ta n̄iĩ kúu ñava'a ndino'o xí'i n̄ivi.

56 Ndi'i n̄ivi na x̄ixi koñũ ñi ta xí'i na n̄iĩ kúu n̄ivi na ñii yóo xí'in ñi, ta yĩĩ ñii yóo ñi xí'in nayó'o.

57 Ndios tãa tatáku ndino'o, t̄i'ví ra yĩĩ, ta yĩĩ táku ndino'o ñi chi táku Ndios. Ta ñii k̄i'va saá ndi'i n̄ivi na kuxu koñũ ñi, nayó'o kutaku ndino'o na chi táku ñi.

58 Yĩĩ kúu s̄itã va'a ndino'o ña kee ñoyívi n̄ino nõõ yóo Ndios. Õn vása ñii kúu s̄itã va'a yó'o xí'in s̄itã va'a ña naní maná ña x̄ixi nax̄iĩ síkuá yó x̄ina'á. Saá chi, vará x̄ixi na s̄itã va'a maná yó'o, ta saá ni, n̄ix̄i'ĩ ndi'i na. Ta ndi'i n̄ivi na kuxu s̄itã va'a ndino'o ña kúu koñũ ñi, ta n̄ivi yó'o kutaku ndino'o na ndi'i saá k̄iv̄i ña vāxi —káchí tãJesús xí'in na.

59 TãJesús n̄ika'an̄i ra to'on yó'o k̄iv̄i yóo ra sáná'a ra n̄ivi ve'e ño'o sinagoga ñoo Capernaum.

To'on n̄ika'an̄i tãJesús kóm̄i ña ndee taxi ña kutaku ndino'o n̄ivi

60 Tá x̄in̄i s̄o'o na ndi'i to'on ña n̄ika'an̄i tãJesús yó'o, ta kuã'ã ní n̄ivi na ndikõn s̄atã ra, k̄ixá'á na ká'an̄i tá'an na, káchí na saá: —To'on yó'o yó'v̄i ní ña. ¿Yu kúu n̄ivi kuchiño

kandixa na tɔ'on yó'o?
—káchí na xí'in tá'an na.

61 Ta kúndaꝓ ini taJesús ña ká'an ɔn vá'a na xa'a tɔ'on ndato'on ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—¿Án tɔ'on ña ndato'on i xí'in ndó sándi'i ña ini ndó?

62 Ta saá, ¿ndasaá ka ví naka'nda ní ini ndó táná koto ndó yí'i, ta ta kixi noo Ndios, kivi ndikó i ndaa i ñoyivi ñino noo si'na nijiyoyi?

63 Ñii laá Níma Ndios kómí ña ndee ña taxi ña kutaku ndino'o ñivi, ta ndee ña kómí yíkí koñu ñivi ɔn vása kúndeé ña taxi ña kutaku ndino'o nda ñii ñivi. Tɔ'on ña nika'an i xí'in ndó kúu tɔ'on Níma Ndios ta kómí ña ndee ña taxi ña kutaku ndino'o ndó.

64 Ta saá ni, sava ndó'o ɔn vása kándixa ndó tɔ'on ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

Chi nda kivi noo xa kúndaꝓ ini taJesús yu kuu ñivi na ɔn kandixa ña'a, ta kúndaꝓ ini ra yu kuu ta ta ko'on siko kuí'na ña'a nda'a ñivi na sáa ini xini ña'a.

65 Ta saá nika'an ka ra xí'in na:

—Ñakán kía xa ndato'on i xí'in ndó ndí nda ñii ñivi ɔn kuchiño na kixaa mji na noo i ña kundikon na yí'i, tá ɔn vása chíkaa Ndios ini na ke'é na saá —káchí taJesús xí'in na.

66 Tānda kivi saá ku'a ní ñivi na xindikon sata taJesús, sandakoo na ra, ta ɔn vása ka ku'a'an na sata ra.

67 Ta saá taJesús ñindaꝓ tɔ'on ra na uxu ɔvi xíka xí'in ra, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Ta ndó'o, ¿yukía káchí ini ndó? ¿Án kóni ndó sandakoo ndó yí'i ndatán ñivi yó'o sandakoo na yí'i? —káchí ra xí'in na.

68 Ta ndakuijn taSimón Pedro nika'an ra:

—Tata, ¿yu kúu ka ví inka ta ta kuchiño ndi kundikon ndi?, chi ñii laá yó'o kúu ta ta ká'an tɔ'on ña kómí ndee ña taxi kutaku ndino'o ñivi.

69 Xa kándixa va'a ndi yó'o, ta xini ndi yó'o kúu Cristo, ta ta tiví Ndios sakaku ñivi ñoyivi yó'o ta kúu ún Sa'ya Ndios tatáku —káchí taPedro xí'in taJesús.

70 Ta taJesús ndakuijn ra nika'an ra, káchí ra saá:

—¿Án ɔn ndixa mji yí'i kúu ta ta nakaxin mji uxu ɔvi ndó'o ña kundikon ndó yí'i?, ta ini ñii ndó'o nákaa ñaníma ndiva'a —káchí taJesús xí'in na.

71 Káchí ra saá xa'a taJudas sa'ya taSimón Iscariote, chi taJudas yó'o kúu ñii tatá'an na uxu ɔvi xíka xí'in taJesús, ta vaxi kivi taJudas yó'o siko kuí'na ra taJesús nda'a na sáa ini xini ña'a.

7

Tɔ'on yó'o ká'an ña nañani taJesús ɔn ta'an kandixa na ra

1 Ta saá taJesús xíka ra ku'a ní ñoo ña ñó'o estado Galilea, chi ɔn xiin ra kaka ka ra ñoo ña ñó'o estado

Judea, chi naná'no ñoq na judío ndúkú na ka'ni na ra.

² Ta saá xa yatin tónḁaa kivi ña sákana najudío viko ká'no, ña naní viko ve'e tia'va.*

³ Ta nañani taJesus kixaa na ñoq ra, ta ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—¿An on vá'a sandakoo ún ñoo válí yó'o ta ko'on ún ñoo ná'no ña ñó'o estado Judea?, chi ñoo kán ku'a ní ka ñivi na ndikõn sata ún kuchiño koto na milagro ke'é ún.

⁴ Tá ndixa ké'é ún chiño ná'no, ta, ¿ndachun on vása saná'a ún ña ñoo ndi'i ñivi ña kuchiño na koni na ña ké'é ún? Chi nda ñii taq on tondaa ra kuu ra taká'no, tá tayó'o kisa chiño se'é ra —káchí nañani taJesus xí'in ra.

⁵ Nañani ra ñika'an na saá xí'in ra chi on ta'an kandixa na ra.

⁶ Ta ndakuijn taJesus, ñika'an ra xí'in na:

—On ko'on i viko vitin chi on ta'an tondaa kivi ña chitóni Ndios. Ta mji ndó, nda ndá ka kivi kúu ña va'a ko'on ndó,

⁷ chi nanivi ñoyivi yó'o on kivi kusaq ini na koni na ndó'ó. Ta yi'i, saq ní ini ñivi yó'o xini na yi'i, chi ká'an kaxin i xí'in na xa'a ña on vá'a ké'é na.

⁸ Ta va'a ku'a'an ndó viko vitin, ta yi'i, on ko'on i xí'in ndó, chi on ta'an kixaa kivi ña chitóni Ndios ko'on i

—káchí taJesus xí'in nañani ra.

⁹ Ta saá ñindoo ra ñoo estado Galilea.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndato'on taJesus xí'in ñivi na ndóo viko ve'e tia'va

¹⁰ Ta nañani taJesus kee na ku'a'an na viko ña kána ñoo Jerusalén. Ta saá ñiya'a lo'o kivi, ta kee taJesus ku'a'an se'é ra viko yó'o, ña on vása koni ñivi ku'a'an ra.

¹¹ Ta najudío na ndóo viko yó'o nándukú na taJesus, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Mikía yóo taJesus? —káchí na.

¹² Ta ku'a'a ní ñivi ká'an na ndato'on na xí'in tá'an na xa'a taJesus. Sava na ká'an xa'a ra va'a ní taq kúu ra, ta inká na ká'an xa'a ra on vása va'a taq kúu ra, chi ta sándá'ví kuiti ñivi kúu ra, káchí na.

¹³ Ta ndi'i ñivi na ká'an yó'o, ndasaá kuiti xí'in tá'an mji na ká'an na, chi on xijn na ña koni so'o naná'no ñoq najudío xa'a ña ndato'on na. Saá chi yí'ví na ñoq naná'no yó'o.

¹⁴ Ta tondaa kivi ña kúu mji ma'ño viko yó'o, ta taJesus ñixaa ra ve'e ño'o ká'no, ta kixá'a ra sáná'a ra ñivi na ndóo yó'o.

¹⁵ Tá najudío xini so'o na ña ká'an taJesus sáná'a ra, ta ñaka'nda ini na xa'a ña xini so'o na, ta ñika'an na, káchí na saá:

* 7:2 Viko yó'o kána ña uxá kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios chindee ra naxij síkuá na kivi xitaku na ñoq ño'o yichí kuyá xina'a.

—¿Ndachun va'a ní xini tayó'o?, ta on vása ní-ka'vi ra kuá'a ní kuja ve'e noo ká'vi na —káchí na.

16 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—On sivi to'on miji kúu ña sáná'a'i, ta sáná'a'i to'on Ndios, ta ta tiví yi'i.

17 Ta ndi'i nivi na chikaa ini ña kasa ndivi na ña kóni Ndios, nivi yó'o kúu na kúchiño kundaa va'a ini ndi án ndixa xí'in ndayí Ndios sáná'a'i nivi, án kuiti xí'in ndayí miji sáná'a'i na.

18 Ta ta ta ká'an xí'in ndayí mii, tayó'o ká'an ra ña kasa ká'no xí'in mii ra noo nivi. Ta ta ta ndúkú ña kanoo síkón ñato'ó inka ta ta tiví ña'á, ta ta ta ndúkú ñayó'o kúu ta ká'an ña ndixa ndaa, ta on koó ñavatá ini tayó'o.

19 '¿Án on sivi ñandaa kúu ña taMoisés taxi ra ndayí Ndios nda'a naxii síkuá yó? Ta nda ñii ndó'ó on vása kándixa ndó ndayí yó'o. Ta vitin, ¿ndachun kóni ndó ka'ni ndó yi'i?

20 Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Yó'ó, ndixa nákaa níma ndiva'a ini ún, ta sáka ní ña sijn ún! ¿Yu kúu nivi kóni ka'ni yó'ó? —káchí na xí'in ra.

21 Ta ndakuijn taJesús:

—Ñii milagro ke'éj noo ndó, ta ndi'i ndó'ó naka'nda ní ini ndó, chi ke'éj ñava'a yó'o kivi yij.

22 Ta mii ndó, kivi yij ña nákindée ndó, ta saá ni, kisa chiño ndó. Saá chi tá ñii talo'o sa'ya ndó nijino ra ona kivi mii kivi yij, ta nduxa kasa ndivi ndó costumbre ña ñani circuncisión,† chi saá kisa ndivi ndó ña xa'nda chiño taMoisés noo naxii síkuá yó. (Ta on sivi taMoisés kúu tanoo xa'nda chiño ña kasa ndivi nivi ña ñani circuncisión yó'o, chi on ta'an ka kixaa kivi kaku taMoisés, ta naxii síkuá yó taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob xa kisa ndivi na ñayó'o.)

23 Ta xa'a ña on xijn ndó ya'a ndoso ndó noo ndayí taMoisés, ta nduxa kasa ndivi ndó chiño lo'o ña ñani circuncisión, vará mii kivi yij kúu ña. Ta saá, ¿ndachun saá ini ndó xini ndó yi'i xa'a ña kisa ndivi chiño va'a, chi sanda'a'i ñii ta ndeé ndó'o, vará kivi yij xikuu ña?

24 Tá ndasaá kuiti xito ndó ña ké'é nivi, ta on vása kúchiño kasa nani ndó xa'a ña ké'é na. Saá chi xini ñó'ó kundaa ini ndó yu kúu ña ndixa ndaa, ta saá kúchiño kasa nani ndó xa'a nivi án ndixa ndiso na kuachi —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ndi on vása kundaa ini nivi án ndixa taJesús kúu Cristo

25 Ta saá sava nivi na táku ñoo Jerusalén ká'an tá'an na, káchí na saá:

† 7:22 Costumbre najudío ña ñani "circuncisión" kúu ña xa'nda na lo'o ñii sijn ñatepe talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

—¿*Án* *on* *siví* *tayó'o* kúu *taa* *tá* kóni *nachiño* *ná'no* *ka'ni* na?

²⁶ Ta *vitin* *yó'o* *yóo* *ra*, *ká'an* *ndoso* *ra* *noo* *yó*, *ta* *nda* *ñii* *naná'no* *on* *vása* *ká'an* *na* *xí'in* *ra*. ¿*Án* *xáni* *sini* *nachiño* *ná'no* *yó'o* *ndí* *tayó'o* kúu *Cristo*, *taa* *tá* *tí'ví* *Ndios* *sakaku* *mji* *yó*?

²⁷ Ta *tayó'o* *on* *kivi* *kuu* *ra* *Cristo*, *chi* *xáni* *sini* *yó* *ndí* *nda* *ñii* *nivi* *on* *konj* *na* *míchi* *kixi* *Cristo*. Ta *tajésús* *yó'o*, *xini* *yó* *nda* *ño* *kixi* *ra* —*káchí* *na*, *ká'an* *na* *xí'in* *tá'an* *na*.

²⁸ Ta *yóo* *tajésús* *sáná'a* *ra* *nivi* *ve'e* *ño'o* *ká'no*, *ta* *saá* *ndeé* *ka* *ndaní'i* *ra* *tachí* *ra*, *ta* *nika'an* *ra*:

—¿*Án* *ndixa* *xini* *ndó* *yí'i*?
¿*Án* *ndixa* *xini* *ndó* *míkía* *kixi*? *On* *siví* *xí'in* *ndayí* *miji* *kúu* *ña* *kixaaj* *ñoyivi* *yó'o*, *ta* *yí'i* *kixaaj* *xí'in* *ndayí* *Ndios*, *taa* *tá* *tí'ví* *yí'i*, *ta* *tayó'o* *kúu* *taa* *tandaa* *ndino'o*. Ta *ndó'ó*, *on* *vása* *xini* *ndó* *ra*.

²⁹ Ta *yí'i*, *xini* *va'a* *ra* *chi* *kixi* *noo* *ra*, *ta* *tayó'o* *tí'ví* *ra* *yí'i* *kixaaj* *ñoyivi* *yó'o* —*káchí* *tajésús*, *ká'an* *ra*.

³⁰ Tá *xini* *so'o* *na* *ña* *nika'an* *ra*, *ta* *kixá'a* *na* *ndúkú* *ndeé* *na* *tiin* *na* *ra*, *ta* *nda* *ñii* *nivi* *nj-kuchiño* *na* *tondaa* *na* *tiin* *na* *ra*, *chi* *on* *tá'an* *tondaa* *kivi* *ña* *chitóni* *Ndios*.

³¹ Ta *ku'a* *ní* *nivi* *kandixa* *na* *ra*, *ta* *ká'an* *na*, *káchí* *na* *saá*:

—*Ndixa* *tayó'o* *kúu* *Cristo*, *chi* *on* *kivi* *kixaaj* *inka* *taa* *tá* *kuchiño* *ke'é* *milagro*

ná'no *ka* *noo* *ña* *ke'é* *tayó'o*
—*káchí* *na*, *ká'an* *na*.

To'on *yó'o* *ká'an* *ña*
nafariseo *tí'ví* *na* *napolicía*
ña *tiin* *na* *tajésús*

³² Ta *nafariseo* *xini* *so'o* *na* *ña* *nda* *to'on* *nivi* *xá'a* *tajésús*. Ta *saá* *nafariseo* *yó'o* *xí'in* *naná'no* *noo* *nasutu* *tí'ví* *na* *napolicía* *na* *nda* *ve'e* *ño'o* *ká'no* *ña* *ko'on* *na* *tiin* *na* *tajésús*.

³³ Ta *nika'an* *tajésús* *xí'in* *nivi*:

—*Ñii* *káni* *lo'o* *koo* *ka* *i* *xí'in* *ndó*, *ta* *saá* *ko'on* *i* *ndikó* *i* *noo* *yóo* *taa* *tá* *tí'ví* *yí'i* *kixaaj*.

³⁴ Ta *saá* *nandukú* *ndó* *yí'i*, *ta* *on* *kuchiño* *ndó* *naní'i* *ndó* *yí'i*, *ta* *ni* *on* *kuchiño* *ndó* *ko'on* *ndó* *noo* *koo* *i* —*káchí* *ra* *xí'in* *na*.

³⁵ Ta *saá* *naná'no* *noo* *najudio* *ká'an* *tá'an* *na*, *káchí* *na* *saá*:

—¿*Míkía* *ko'on* *tayó'o*?
¿*Ndachun* *ká'an* *ra* *ko'on* *ra* *noo* *on* *kivi* *naní'i* *yó* *ra*? ¿*Án* *ko'on* *ra* *ño* *xiká* *ña* *kúu* *ño* *griego* *noo* *táku* *ku'a* *ní* *najudio*? ¿*Án* *ko'on* *ra* *ño* *kán* *ña* *saná'a* *ra* *nagriego*?

³⁶ *Chi* *on* *vása* *kúndaaj* *ini* *yó* *yukía* *káchí* *to'on* *ká'an* *ra*, *chi* *nika'an* *ra* *ndí* *nandukú* *yó* *ra* *ta* *on* *vása* *naní'i* *yó* *ra*, *ta* *ni* *on* *kuchiño* *yó* *xaj* *yó* *noo* *ko'on* *ra* *koo* *ra* —*káchí* *na*, *ká'an* *na* *xí'in* *tá'an* *na*.

To'on *yó'o* *ká'an* *ña* *xaj*
noo *kaku* *ku'a* *ní* *yuta* *xí'in*
takui *tá* *táku*

³⁷ Ta *nitondaa* *kivi* *sondí'i* *viko* *yó'o*, *ta* *mji* *ñayó'o* *kúu*

kivi ká'no ní ka. Ta saá nakundichi taJesús, ta xí'in ndi'i ndeē ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Ndi'i nivi na yichi ní takuii, va'a kixi na noo, ta taxi takuii ko'o na.

³⁸ Ta nivi na kandixa yi, ta ini nayó'o kaku takuii tá táku, ta nandika takuii yó'o ku'a'an rá, ta nduu rá ku'a'a ní yuta ná'no, chi saá káchí to'on Ndios ña nītaa na xina'á —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ku'a'a ní yuta ná'no xí'in takuii tá táku yó'o ká'an ña xa'a Níma Ndios ña naki'in nivi na kandixa taJesús. Ta kivi nika'an ra ñayó'o, ta on ta'an ka naki'in nivi Níma Ndios saá, chi on ta'an tonda'a kivi ña ndikó taJesús ñoyivi nino noo yóo ñalivi ká'no xí'in Ndios.

To'on yó'o ká'an xa'a ña náta'vi tá'an nivi xa'a taJesús

⁴⁰ Tá xini so'o na ña ká'an taJesús, ta sava nivi nika'an na, káchí na saá:

—Ñanda'a kía tayó'o kúu taprofeta ká'no ta ndáti ndi kixaa —káchí na.

⁴¹ Ta inká na ká'an, káchí na saá:

—Tayó'o kúu Cristo, ta ta t'ivi Ndios sakaku ra mii yó —káchí na.

Ta sava na ká'an:

—On kivi kuu tayó'o Cristo chi Cristo on kivi kuu ra ta kixi ñoo estado Galilea.

⁴² To'on Ndios ña nītaa na xina'á káchí ña Cristo kuu ra ñii sa'ya ñani síkuá tarey David, ta kaku ra

ñoo Belén ña nákaa estado Judea noo xitaku tarey David, káchí to'on Ndios —káchí na, ká'an na.

⁴³ Ta saá kixá'á na náta'vi tá'an na xa'a taJesús, chi on vása kúchiño ñii koo yu'ú na xa'a ra.

⁴⁴ Sava na kóni na tiin na ra ña ko'on ra ve'e kaa, ta nda ñii na ni-kuchiño ña tonda'a na tiin na ra.

To'on yó'o ká'an ña ndi napolicia naka'nda ini na ña xini so'o na to'on taJesús

⁴⁵ Ta saá napolicia ndikó na kixaa na noo ndoo nafariseo xí'in inká naná'no noo nasutu. Ta nayó'o ninda'ka to'on na napolicia yó'o:

—¿Ndachun ni-tiin ndó taJesús kixi ra yó'o xí'in ndó? —káchí na.

⁴⁶ Ta ndakuijn napolicia nika'an na:

—Nda ñii yichi on ta'an koni so'o ndi ñii ta ká'an ra to'on ndatan ká'an tayó'o —káchí na.

⁴⁷ Ta ndakuijn nafariseo, nika'an na, káchí na saá:

—¿Án xa sandá'vi ra ndó'o?

⁴⁸ Chi nda ñii naná'no ñoo yó'o, ta nda ñii mii ndi nafariseo on vása kándixa ndi ra.

⁴⁹ Ta nivi na chikaa so'o ña ká'an ra, nayó'o kúu na on vása xini va'a ndayí Ndios ña nītaa taMoisés, ta nivi na nīta'vi chi'ña kúu nayó'o —káchí nafariseo xí'in napolicia.

⁵⁰ Ta ñii tafariseo ta yóo xí'in nayó'o kúu

taNicodemo, ta tayó'o kúu taa ta yachi ka nixa'an ra ñii ñoo ñoo taJesus. Ta vitin ká'an ra xí'in nafariseo yó'o, káchí ra saá:

⁵¹ —Ndayí Ndios ña nítáa taMoisés ña kándixa yó káchí ña saá: Tá yóo ñivi taxi kuachi xa'a ñii taa, ta saá si'na nachiño xini ñó'ó koni so'o na to'on ña ka'an mji ra ndakuin ra xa'a ra. Ta saá nachiño kuchiño kasa nani na xa'a ra án ndiso ra kuachi. Saá káchí ndayí ña kándixa yó —káchí taNicodemo xí'in na.

⁵² Ta ndakuin na, nika'an na xí'in ra:

—¿Án yó'ó kúu tatá'an ra? ¿Án taño Galilea kúu yó'ó xí'in ra? Xini ñó'ó ka'vi va'a ún to'on Ndios ña nítáa na xina'á, ta saá kundaa ini ún ndí nda ñii taprofeta on ta'an kee ra ñoo estado Galilea —káchí na xí'in taNicodemo.

⁵³ Ta saá kee ndi'i na kuano'o na ve'e na.

8

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ña'a ña niki'vi kuachi xí'in ñii taa

¹ Ta taJesus ku'a'an ra, ta ku'a'an ndaa ra ñii xiki ña naní Xiki tón Olivo.

² Ta ñitivi xitaan inka kivi, ta ndikó taJesus, kixaa ra ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. Ta saá kixaa ñii ti'vi ká'no ñivi ñoo ra, ta xikoo ra, ta kixá'á ra sáná'a ra ñivi yó'o.

³ Ta saá sava nafariseo xí'in nataa na sáná'a ndayí Ndios ña nítáa taMoisés

kuiya xina'á, vaxi na ñoo taJesus. Ta kixaa na ñoo ra xí'in ñii ña'a, ñá tjin na, chi naní'i na ñá tá'an mji kí'vi ñá kuachi xí'in ñii taa ta on sivi yij ñá kúu, káchí na. Ta kani ndichi na ñaña'a yó'o ma'ño ñoo ndoo ku'a'a ní ñivi, yatin ñoo yóo taJesus.

⁴ Ta saá nafariseo xí'in nataa na sáná'a ndayí nika'an na xí'in taJesus, káchí na saá:

—Tata maestro, naní'i ndi ñaña'a yó'o tá'an mji kí'vi ñá kuachi xí'in ñii taa ta on sivi yij ñá kúu.

⁵ Ta ndayí Ndios ña nítáa taMoisés xina'á xá'nda chiño ña ndí xini ñó'ó koon yó yuu ndi'i náña'a ná ké'é saá, anda kivi ná. Ta yó'ó, yukia káchí ún xa'a ñayó'o? —káchí na xí'in ra.

⁶ Saá ñindaká to'on na taJesus chi ndúkú na ña nakava ra kuachi, ñakán kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra ñoo nachiño. Ta taJesus on vása ní-ndakuin ra yu'u na, ta chindee ra ñoo ra, ta xí'in nduku nda'a ra, kixá'á ra táa ra ñoo ño'o.

⁷ Ta tuku tuku ndaká to'on na yu kúu ña ke'é na xí'in ñaña'a yó'o. Ta saá taJesus ndani'i ra ñoo ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yukú ndó'ó na on koó nda ñii kuachi kómí, ta vitin kuu ndó nanó sakana yuu sata ñaña'a yó'o —káchí taJesus xí'in na.

⁸ Ta tuku chindee ra ñoo ra, ta taa ra xí'in nduku nda'a ra ñoo ño'o.

⁹ Ta ñivi yó'o xini so'o na ña nika'an ra xí'in na, ta saá

ñii ñii na kee na kuḗ'an na. Si'na kee na xikua'a ní ka, ta saá xikundikōn ndi'i inkā na, kuḗ'an na. Ta saá sijn laá kuiti ñaña'a yó'o nindoo ñindichi noo taJesús.

10 Ta taJesús ndani'i ra noo ra, ta nindakā to'on ra ñaña'a yó'o, káchí ra xí'in ñá:

—Nana, ¿míchí kuḗ'an nivi na chikaḗ kuachi sata ún? ¿Án on koó nda ñii nayó'o yíta na ká'an na ndí xíní ñó'ó kivi ún? —káchí ra xí'in ñá.

11 Ta ndakuijn ñá, nika'an ñá:

—On koó ka nda ñii nivi na ká'an xíní ñó'ó kivi i yíta yó'o, Tata.

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra saá:

—Ta ni yi'i, on ka'an i ndí xíní ñó'ó kivi ún, nana. Ta vitin kuano'o ún, ta on ki'vi ka ún kuachi —káchí taJesús xí'in ñá.

To'on yó'o ká'an ña taJesús kúu ño'o ndino'o yé'e

12 Ta saá taJesús tuku nika'an ra xí'in nivi na ndoo ve'e ño'o yó'o:

—Yi'i kúu ño'o ndino'o yé'e noo nivi ñoyívi. Ta ndi'i nivi na kundikōn yi'i, on ko'on ka na yichi naa ní ña on vá'a, chí kukomí na ño'o ndino'o ña taxi kutaku ndino'o na —káchí taJesús.

13 Ta nafariseo nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Ndasá kuiti mji ún ká'an ún ndakuijn ún xa'a ún, ta on koó inkā nivi ndakuijn xa'a ún. Ta saá ña ká'an ún xa'a mji ún, on

vása ndaya'ví ña noo ndí —káchí na xí'in taJesús.

14 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Vará ndakuijn i xa'a mji i, ta saá ni, ña ndaya'ví kúu to'on ña ká'an i, chí xíní va'a i míchí kixi i, ta xíní va'a i míchí ko'on i. Ta ndó'ó, on vása xíní ndó míchí kixi i, ta ni on vása xíní ndó míchí ko'on i.

15 Ta ndó'ó, ndasaá kuiti xí'in ñandíchi sijn nivi kisa nani ndó xa'a kuachi inkā nivi. Ta yi'i, on vása kisa nani i xa'a kuachi nda ñii nivi vitin.

16 Ta saá ni, táná kasa nani i xa'a kuachi nivi, ta xí'in ña ndixa ndaa ke'é i saá. Chí on sivi ñii laá mji i kasa nani i xa'a kuachi nivi, ta Yivá i Ndios, ta ta ti'vi yi'i, ñii yóo ra xí'in i ña kasa nani ndí xa'a kuachi nivi.

17 Yóo ndayí ña kisa ndivi ndó ña káchí ndí xíní ñó'ó koo ovi nivi, tá ñii koo yu'ú to'on ña ndakuijn na ovi yó'o, ta saá va'a kandixa yó ña ká'an na, chí saá kisa ndaa na xa'a kuachi, káchí ndayí ña kisa ndivi ndó.

18 Ta yi'i kúu ñii ta ta ndakuijn xa'a mji i, ta Yivá i, ta ta ti'vi yi'i, kúu inkā ta ndakuijn xa'a i —káchí taJesús xí'in na.

19 Ta saá nindakā to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Mikía yóo Yivá ún? —káchí na.

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—On vása xíní ndó yi'i, ni on vása xíní ndó Yivá i. Tá kundaa ini ndó yu kúu i,

níkúu, ta saá ndixa kundaa ini ndó yu kúu Yivá i —káchí ta Jesús xí'in na.

20 Ndi'i to'on yó'o nika'an ta Jesús xí'in na kivi yóo ra ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, chi yóo ra sáná'a ra ñivi na ndóo yatin ñoo yíta caja ñoo táan na si'ún ña sóko ñivi ñoo Ndios. Ta nda ñii ñivi ñi-tiin na ra ña nataxi na ra nda'a nachiño, chi on ta'an tondaa kivi chitóni Ndios saá ke'é na xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ña ndí ta Jesús on sivi taa ta ñoyivi yó'o kúu ra

21 Ta saá nika'an ta Jesús xí'in na:

—Yachi ní kee i ko'on i, ta ndó'ó nandukú ndó yi'i, ta on kuchiño ndó nani'i ndó yi'i. Saá chi on xjin ndó ndikó ini ndó xa'a kuachi ndiso ndó, ta ndixa kivi ndó xí'in kuachi ndiso ndó. Ta saá on kivi ko'on ndó ta xaa ndó ñoo ko'on i —káchí ra.

22 Ta naná'no ñoo najudío ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—On kivi ko'on yó ñoo ko'on ra, káchí ra. ¿An xani sijn ra ka'ni xí'in mji ra, ñakán nika'an ra saá? —káchí na ká'an na xí'in tá'an na.

23 Ta nika'an ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i ndó'ó kúu ndó ñivi ñoyivi yó'o, ta ndasaá kuiti ndikon ndó yichi ñoyivi yó'o. Ta yi'i, taa ta kee ñoyivi ñino kúu i, ta on vása ndikon i yichi ñoyivi yó'o.

24 Xa ndato'on i xí'in ndó ndixa kivi ndó xí'in kuachi ndiso ndó. Saá chi tá on vása kándixa ndó to'on ña ndato'on i xa'a i xí'in ndó yu kúu yi'i, ta ndixa kivi ndó xí'in kuachi ndiso ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

25 Ta saá nika'an na xí'in ra:

—Ta yó'ó, ¿yu kúu ún? —káchí na xí'in ra.

Ta ndakuijn ra, nika'an ra xí'in na:

—Tanda kivi kixá'á i ká'an i xí'in ndó, xa ndato'on i xí'in ndó yu kúu i.

26 Yóo ku'a ní ña kuchiño ká'an i xí'in ndó xa'a ña on vá'a ké'é ndó. Saá chi taa ta tiví yi'i vaxi i kúu tondaa ndino'o, ta ñii kiva saá ndatán yóo to'on ña xini so'o i ká'an ra, saá yóo ña ká'an i xí'in ñivi ñoyivi yó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

27 Ta ñivi yó'o on vása ní-kundaa ini na ndí ta Jesús ká'an ra xa'a Yivá ra Ndios.

28 Ta saá nika'an ka ta Jesús xí'in na, káchí ra:

—Ta ñii kivi tiin ndó yi'i ta ndani'i ndó yi'i, taa ta kixi ñoo Ndios, ta katakaa ndaa ndó yi'i ñii ñoo síkón. Ta saá kundaa ini ndó yu kúu i. Ta kivi yó'o ndixa kundaa ini ndó ndí nda ñii chiño on vása kisa ndivi mató'on i ña, ta ni on vása ká'an i to'on ña vaxi kuiti sijn mji i. Ndasaa kuiti to'on ña ká'an Yivá i xí'in i, ñayó'o kúu ña ká'an i xí'in ñivi.

29 Taa ta tiví yi'i vaxi i, yóo ra xí'in i ndi'i saá kivi, ta nda ñii kivi on vása sándakoo mató'on ra yi'i, chi ndi'i saá

kiví kisa ndivi chiño ña kúsij ini ra xini ra —káchí tajesús xí'in na.

³⁰ Tá xini so'o na ña nika'an ra, ta kuqa ní nivi na ndoo yó'o kandixa na ra.

To'on yó'o ká'an ña ndi ña ndixa ndaa ndino'o kuu ña saña nivi ko'on ndika na noo ña on vá'a

³¹ Ta saá nika'an tajesús xí'in najudío na xa kandixa ña'á:

—Ta ndó'ó, tá ñii ñii kiví vaxi chika so'o ndó to'on i, ta kasa ndivi ndó to'on ña sáná'aj ndó'ó, ta saá kuu ndó nivi na ndino'o ini ndikon ndó yi'i.

³² Ta saá koni va'a ndó yu kuu ña ndixa ndaa ndino'o, ta ñandaa ndino'o yó'o kuu ña saña ndó ña kuchiño ko'on ndika ndó —káchí tajesús xí'in na.

³³ Ta ndakuijn na, nika'an na, káchí na saá:

—Ndi'i kuu ndi sa'ya ñani síkuá tAbraham, ta nda ñii kiví on vása ní-xikuu ndi namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño ña kisa chiño na noo napatrón na. ¿Ndachun ká'an ún xí'in ndi ñii kiví vaxi saña ndi ko'on ndika ndi?

³⁴ Ta ndakuijn tajesús, nika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa kuu to'on ká'an i xí'in ndó: Ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a, nayó'o yoo na ndatán yoo namozo na kisa chiño noo ña on vá'a, chi ña on vá'a yó'o kuu ña xa'nda chiño noo na.

³⁵ Nda ñii nivi na ndasaá kuiti kisa chiño noo taká'no,

on vása kómí nayó'o ndayí kutaku na ve'e taká'no ndi'i saá kiví ña vaxi. Ta ta kuu sa'ya mii taká'no xí'in ve'e, ndixa kómí tayó'o ndayí kutaku ra ve'e yivá ra ndi'i saá kiví.

³⁶ Ta saá ndixa tá Sa'ya mii Ta ta Ká'no kuu ta saña ndó'ó ko'on ndika ndó noo ña on vá'a, ta mii ña ndixa ndaa ko'on ndika ndó, ta ña on vá'a on kukomí ka ña ndayí ka'nda chiño ña noo ndó.

³⁷ Xini va'aj ndó'ó kuu ndó sa'ya ñani síkuá tAbraham. Ta saá ni, kóni ndó ka'ni ndó yi'i, chi on xijn ndó naki'in va'a ndó to'on i ña kutaku ña ñi ndó.

³⁸ Yi'i ká'an i xí'in ndó ndasaá kuiti ña xini ta xini so'o i noo nixiyo i xí'in Yivá i. Ta ndó'ó, ké'é ndó ndasaá kuiti ña xini so'o ndó ká'an yivá ndó xí'in ndó —káchí tajesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an yu kuu yivá nivi na on xijn naki'in ñandaa

³⁹ Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in tajesús:

—TAbraham kuu yivá ndi —káchí na xí'in ra.

Ta nika'an tajesús xí'in na:

—Tá sa'ya ndino'o tAbraham kuu ndó, ta saá ko'on ndó kundikon ndó yichí ra, níkuu.

⁴⁰ Ta ndó'ó, on vása ndikon ndó yichí tAbraham, chi kóni ndó ka'ni ndó yi'i, ta yi'i kuu ta ká'an to'on ña ndaa, ña kuu to'on ña xini so'o i nika'an Ndios xí'in i. Ta tAbraham, on

vása ní-ke'é ra ndatán ké'é ndó vitin.

⁴¹ Ta ndó'ó, ké'é ndó ndatán yóo ña ké'é m̄i yivá ndó —káchí ra xí'in na.

—On s̄iví sa'ya sáká kúu ndi. Chi x̄ini ndi ñii laá kúu yivá ndi, ta kúu Ndios —káchí na xí'in ra.

⁴² Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Tá ndixa Ndios kúu yivá ndó, ta saá kuki'vi ini ndó koni ndó ȳi, chi ȳi keēi noo Ndios, ta k̄ixaāi yóōi yó'o vitin. Ta on vása ní-kixaāi xí'in ndayí m̄i, ta xí'in ndayí Ndios k̄ixaāi, chi Ndios kúu tāa tā t̄iví ȳi vaxīi.

⁴³ ¿Ndachun on vása kúndāa ini ndó to'on ña ká'an̄i xí'in ndó? On vása kúchiño ndó kúndāa ini ndó chi on x̄iin ndó chikāā s̄o'o ndó to'on̄i.

⁴⁴ Saá chi yivá ndó kúu ñaním̄a ndiva'a ká'no, ta ndó'ó kóni ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a ña sakusīi ndó ini yivá ndó. T̄andā k̄ixá'á k̄ivi noo t̄andā vitin ñaním̄a ndiva'a ká'no yó'o kúu ña xá'ni ñivi. Ta ñandiva'a ká'no yó'o, nda lo'o on vása ndik̄on ña yichi ndaā, saá chi nda lo'o on vása yóo ña ndixa ndaā ini ña. To'on ña vatá ká'an̄i ña kúu to'on ña káku ini m̄i ña, chi ndixa nina ñavatá kuiti kúu ñaním̄a ndiva'a ká'no, ta kúu ña yivá ndi'i ñavatá.

⁴⁵ Ta ȳi, ká'an̄i ñandāa xí'in ndó, ta xa'ā ñayó'o, on x̄iin ndó kandixa ndó ȳi.

⁴⁶ ¿Án yóo ñii ndó'ó na kúchiño naní'i ndó ta kasa

ndāa ndó xa'ā ñii ña on vá'a ke'é̄i? Tá to'on ña ndixa ndaā kúu ña ká'an̄i xí'in ndó, ta saá, ¿ndachun on x̄iin ndó kandixa ndó to'on ká'an̄i?

⁴⁷ Ndi'i ñivi na kúu sa'ya ndino'o Ndios chikāā s̄o'o na to'on ña ká'an̄i ra. Ta ndó'ó, on s̄iví sa'ya Ndios kúu ndó, ñakán on vása chikāā s̄o'o ndó to'on ña ká'an̄i Ndios —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an̄i ña ndi on ta'an̄i k̄a kaku taAbraham ta xa yóo taJesús

⁴⁸ Ta ndakuīn sava najudío, ñika'an̄i na xí'in taJesús, káchí na saá:

—¿Án on s̄iví ndixa yó'o kúu ún taño Samaria? ¿Án on s̄iví ndixa kúu ún tāa ta kómí ñii ñaním̄a ndiva'a ña sáka ní s̄in̄i ún?

⁴⁹ Ta ndakuīn taJesús, ñika'an̄i ra xí'in na:

—On koó níma ndiva'a kómí̄i, ta ndixa kisa to'ó̄i Yivá̄i Ndios. Ta ndó'ó, nda lo'o on vása kisa to'ó̄i ndó ȳi.

⁵⁰ Ta on vása ndúkú̄i ña kasa ká'no ñivi ȳi. Ta saá ni, yóo inkā Tāa taKá'no, ta tayó'o kúu ta ndúkú̄i ña kasa ká'no ñivi ȳi, ta m̄i ra kúu ta kisa nani xa'ā kuachi xí'in ñandāa.

⁵¹ Ña ndixa ndaā ká'an̄i ndi ndi'i ñivi na chikāā s̄o'o to'on ña sáná'āi, on k̄ivi nayó'o, ta kutaku na ndi'i saá k̄ivi vaxi —káchí taJesús xí'in na.

⁵² Ta saá najudío ñika'an̄i na xí'in ra, káchí na saá:

—Vitin xíní vạ'a ndi ndi ndixa kómí ún nímạ ndivạ'a, chi nina tọ'on sána ká'an ún. Saá chi mji taxii síkuá yó tạAbraham xí'in ndi'i inka naprofeta na nịkạ'an tọ'on Ndios xịnạ'á, nayó'o nịxi'i ndi'i na. Ta yó'ó, káchí ún ña táná chikaạ sọ'o nịvi tọ'on ña sán'a ún, ta ndạ ñii kịvi ọn kịvi na.

⁵³ ¿Án xáni sịni ún kúu ún tạ ká'no kạ nọ tạAbraham, xii síkuá yó? ¿Án xáni sịni ún kúu ún tạ ká'no kạ nọ inka naprofeta? Ndi'i nayó'o, xa nịxi'i na. ¿Yu kúu yó'ó, ñakán kisa ká'no xí'in mji ún? —káchí na xí'in ra.

⁵⁴ Ta ndạkuiin tạJesus, nịkạ'an ra xí'in na:

—Ta y'i, táná kasa ká'no xí'in mji, ta ọn vása ndáya'ví ña ké'éj saá. Ta Yiváj kúu tạ kisa ká'no y'i, ta Yiváj yó'o kúu Ndios tạ kisa ká'no ndó, káchí ndó.

⁵⁵ Ta ndó'ó, ọn vása xíní ndó Yiváj Ndios, ta y'i xíní vạ'a j ra. Chi tá y'i ná kạ'an j ọn vása xíní ra, ta kuu ñii tạ ká'an tọ'on vatá kuiti, ñii kị'va ndqtán yóo mji ndó ká'an ndó nina tọ'on vatá. Ta ña ndixa ndạ kúu ña xíní vạ'a j Yiváj Ndios ta chíkaạ sọ'o j tọ'on ká'an ra.

⁵⁶ Kuyạ xịnạ'á taxii síkuá ndó tạAbraham kúsii ní ini ra xạ'a ña nịkạ'an Ndios xí'in ra ndí koto ra ña kịxaaj ñoyívi yó'o. Ta saá ndixa xini tạAbraham kịxaaj ñoyívi yó'o, ta kusii ní ini ra xini ra ñayó'o —káchí tạJesus xí'in na.

⁵⁷ Ta nịkạ'an najudío xí'in tạJesus, káchí na saá:

—Ni ọn tạ'an kukomí ún ọvi sịko uxu kuiya, ta ká'an ún xa xini ún tạAbraham. ¿Ndasaa kuchiño kandixa ndi ña ká'an ún? —káchí na xí'in ra.

⁵⁸ Ta ndạkuiin tạJesus, nịkạ'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndạ ká'an j xí'in ndó ndi kịvi ọn tạ'an kạ kaku tạAbraham, xa yóo j ta xa táku j —káchí ra.

⁵⁹ Tá ndi'i xini sọ'o na tọ'on yó'o, ta nịsaa ní kạ ini na xini na tạJesus, ta kịxá'á na tíin na yuu, ña kóni na koon na yuu ra ña ka'ni na ra. Ta tạJesus nịkị'vi ra ma'ño nịvi, ta nị-kuchiño na koni kạ na ra, ta kee ra ve'e ño'o ká'no kuạ'an ra.

9

Tọ'on yó'o ká'an ña tạJesus sanda'a ra ñii tạ takuáá

¹ Ta tạJesus xika ra kuạ'an ra, ta ñakutá'an ra xí'in ñii tạ takuáá. Ta tayó'o, takuáá nduchụ nọ kúu ra kaku ra.

² Ta naxika xí'in tạJesus nịndạkạ tọ'on na ra, káchí na saá:

—Tata Rabí, ¿yukú na ndiso kuachi, xạ'a ña kaku tayó'o kuáá nduchụ nọ ra? ¿Án yivá ra xí'in sí'í ra, án mji ra ndiso kuachi xạ'a ña kaku kuáá ra?

³ Ta ndạkuiin tạJesus, nịkạ'an ra:

—Ọn sivi kuachi mji ra kúu ña, ni ọn sivi kuachi yivá ra xí'in sí'í ra kúu ña

kaku ra saá. Tayó'o kaku kuáa ra xa'a ña kuchiño koto ñivi chiño va'a ña kasa ndivi Ndios xí'in ra.

⁴ Vitin kúu kivi ndivi yé'e ño'o, ta xini ñó'o yó kasa ndivi yó chiño Ndios, ta ta tiví yí'i kixaaj. Saá chi vaxi ña kuñoó, ta saá tá kixaaj ñanaa ní, ta nda ñii ñivi on kivi ka kasa chiño na.

⁵ Ta ndi'i kivi ña yóo kaj ñoyívi yó'o, yí'i kúu ño'o yé'e noo ndi'i ñivi ná saná'aj yichi ña ndaa —káchí taJesús xí'in na.

⁶ Ta saá taJesús, chikaa ra tási yu'u ra noo ño'o noo ñíndichi ra, ta kisa va'a ra lo'o nda'yi xí'in tási yu'u ra, ta chínóo ra lo'o nda'yi yó'o sata ndiovi nduchú noo takuáa yó'o,

⁷ ta ñika'an ra xí'in takuáa, káchí ra saá:

—Va'a vitin ku'a'an ún pozo naní Siloé, ta nakata ún nduchú noo ún xí'in takuí pozo yó'o —káchí taJesús xí'in ra. (Ta to'on Siloé kóni kachí ña: Taa ta tiví na ku'a'an.)

Ta saá kee takuáa ku'a'an ra noo yóo pozo yó'o, ta ñixaa ra, ta nakata ra nduchú noo ra xí'in takuí pozo. Ta saá ndikó ra kuano'o ra ve'e ra, ta xa va'a xito nduchú noo ra, chi xa nduva'a ra.

⁸ Ta ñivi na táku yatin noo yóo ra, xí'in inká ñivi na xini ña'á kivi xindukú chi'ña ra sj'ún noo na, nayó'o ñika'an na, káchí na saá:

—¿An on sivi tayó'o kúu ta ta ñixiyo xindukú chi'ña

sj'ún noo ñivi? —káchí na, ká'an na.

⁹ —Ndixa tayó'o kúu ra —káchí sava na.

Ta inká na ñika'an:

—Ó'on, on sivi tayó'o kúu ra, ndasaá kuiti ná'a ra ndatán ná'a ta xindukú chi'ña —káchí na.

Ta mji ra, ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa yí'i kúu ta ta xikuu takuáa ta xindukú chi'ña —káchí ra xí'in na.

¹⁰ Ta saá ñinda'ka to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Ndasaá va'a xito nduchú noo ún vitin? —káchí na xí'in ra.

¹¹ Ta ndakuin ra, ñika'an ra:

—Taa ta naní Jesús kisa va'a ra lo'o nda'yi ta chínóo ndaa ra ña sata nduchú noo i. Ta ñika'an ra xí'in i ko'on i nakata i noo i xí'in takuí tá ñó'o ini pozo Siloé. Tá ndi'i kisa ndivi i ñayó'o, ta saá va'a tívi xito i —káchí ra xí'in na.

¹² —Ta vitin, ¿mikia yóo ta ke'é saá xí'in ún? —káchí na xí'in ra.

—On vása xini i —káchí ra.

To'on yó'o ká'an ña nafariseo ñinda'ka to'on na ta ta xikuu takuáa

¹³ Ta ñivi kóni na ndi ta ta xikuu takuáa yó'o ko'on ra xí'in na noo nafariseo, ta saá kee ra ku'a'an ra xí'in na.

¹⁴ Saá chi ñii kivi yíi ña nákindée najudío kúu kivi ña taJesús kisa va'a ra nda'yi ta chínóo ra lo'o ña sata nduchú noo takuáa, ta va'a nátivi xito tayó'o.

15 Ta saá n̄ixaḡ ra xí'in na, ta nafariseo n̄indaḡa to'on na ṭaḡ ṭa x̄ikuu ṭakuáá yó'o, káchí na xí'in ra:

—¿Ndasaá va'a x̄íto nduchū ṇoḡ ún? —káchí na.

Ta ndakuijn ra, n̄ika'ḡan ra xí'in na:

—Ch̄inóo ndaa ra lo'o nda'yi sata nduchū ṇoḡ i, ta saá nakataj ṇoḡ i xí'in takuií, ta xí'in ña ke'é j saá va'a x̄íto j vitin —káchí ra.

16 Ta sava nafariseo n̄ika'ḡan na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ṭaḡ ṭa ke'é saá xí'in ṭayó'o ḡn kivi kuu ra ñii ṭaḡ ṭa k̄ixi ṇoḡ Ndios, chi ḡn vása kisa to'ó ra ndayí Ndios ña káchí ḡn vá'a kasa chiño yó kivi ȳi —káchí na, ká'ḡan na.

Ta ink̄a na ká'ḡan, káchí na saá:

—Ndixa ṭaḡ ṭa va'a kúu ra chi nda ñii ṭaḡ ṭa ḡn vá'a ḡn kúchiño ra ke'é ra milagro va'a ndatán yóo ña ke'é ṭayó'o —káchí na.

Ta saá ḡn vása kivi koo yu'ú na xa'ḡa ṭajesús.

17 Ta tuku n̄indaḡa to'on nafariseo ṭaḡ ṭa x̄ikuu ṭakuáá:

—Ta, ¿yukia káchí yó'ó xa'ḡa ra? Chi yó'ó kúu ṭaḡ ṭa s̄anda'a ra nduchū ṇoḡ.

Ta ndakuijn ṭaḡ ṭa x̄ikuu ṭakuáá, n̄ika'ḡan ra xí'in na:

—Ñii ṭaprofeta kúu ra —káchí ra.

18 Ta naná'no ṇoḡ najudío ḡn x̄iin na kandixa na ndí ndixa ṭayó'o x̄ikuu ṭakuáá ta vitin nduva'a ra. Ta saá k̄ana na yivá ra xí'in si'í ra va'xi na ña kasa ndaḡ na ndi'i ñayó'o.

19 Ta saá n̄indaḡa to'on na yivá ṭayó'o xí'in si'í ra, káchí na saá:

—¿Án ña ndixa ndaḡ ṭayó'o kúu sa'ya ndó? Chi ka'ku ra kúu ra ṭakuáá, káchí ndó, ta vitin, ¿ndachun va'a x̄íto ra?

20 Ta ndakuijn yivá ra xí'in si'í ra, káchí na saá:

—Ndixa x̄ini ndi ṭayó'o kúu sa'ya ndi, ta x̄ini ndi ṭa ka'ku kuáá kúu ra.

21 Ta ḡn vása x̄ini ndi ndachun va'a x̄íto ra vitin, ni ḡn vása x̄ini ndi yu kúu ṭaḡ ṭa s̄anda'a nduchū ṇoḡ ra. Va'a ndaḡa to'on ndó m̄i sa'ya ndi yó'o ndasaá yóo ña nduva'a nduchū ṇoḡ ra, chi xa ṭachée kúu m̄i ra vitin, ta va'a kúchiño ra ndakuijn ra xa'ḡa m̄i ra —káchí na xí'in naná'no ṇoḡ najudío yó'o.

22 N̄ika'ḡan yivá ra xí'in si'í ra saá, chi yí'ví na koḡo naná'no ṇoḡ najudío saxo'vi ña'á na, chi naná'no yó'o xa xa'nda chiño na ndí nda ñii n̄ivi ḡn ka'ḡan na kachí na ndí ṭajesús kúu Cristo, ṭaḡ ṭa ti'ví Ndios. Ta ndi'i n̄ivi na ká'ḡan saá ḡn kivi k̄i'vi ka' na ini ve'e ño'o sinagoga, ni ḡn kivi kutá'an ka' na xí'in ink̄a najudío, káchí naná'no yó'o.

23 Ta xa'ḡa ña yiyo kundo'o na saá, yivá ṭa x̄ikuu ṭakuáá xí'in si'í ra ndakuijn na n̄ika'ḡan na: “Sa'ya ndi xa kúu ra ṭachée vitin, va'a ka' ndaḡa to'on ndó m̄i ra”, káchí na xí'in naná'no ṇoḡ najudío.

24 Ta saá tuku k̄ana nafariseo ṭaḡ ṭa x̄ikuu ṭakuáá, ta n̄ika'ḡan na xí'in ra:

—Va'a kasa ká'no ún Ndios xa'a ña va'a xito nduchu noo ún. Saá chi mii ndi, xini ndi ña ta Jesús yó'o kúu ta ta ké'é ña on vá'a —káchí na xí'in ra.

²⁵ Ta ndakuijn ra, nika'an ra saá:

—On vása lo'o xini tá ta ta ké'é ña on vá'a kúu ra. Ta ñii laá ñandixa xini va'a i kúu ñayó'o: takuáá xikuu i, ta vitin va'a xito i —káchí ra.

²⁶ Ta tuku nindaka to'on na ra:

—¿Yukia ke'é ra xí'in ún? ¿Ndasaá yóo ña va'a xito nduchu noo ún vitin? —káchí na.

²⁷ Ta tuku ndakuijn ra, nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Xa ndato'on ndi'i xí'in ndó ndasaá ke'é ra xí'in i, ta on xiin ndó kandixa ndó ña nika'an i. ¿Ndachun kóni ndó tuku inká yichi ndato'on i xí'in ndó ndasaá ke'é ra xí'in i? ¿Án saá tuku mii ndó vitin kóni ndó kundikon ndó ra xí'in i? —káchí ra xí'in na.

²⁸ Tá ndi'i xini so'o na ña nika'an tayó'o, ta kixá'a na sáa ní ini na xini na ra, ta kándiva'a na xí'in ra, káchí na saá:

—Yó'o kúu ta ta ndikon sata ta ta ké'é ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i kúu na ndixa ndikon yichi ta Moisés, taxii síkuá yó.

²⁹ Chi xini ndi ndixa Ndios nika'an ra xí'in ta Moisés, ta ta Jesús yó'o, on vása xini ndi míchí kixi ra —káchí na.

³⁰ Ta ndakuijn ra, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa náka'nda ini i xini so'o i to'on ká'an ndó, chi ká'an ndó on vása xini ndó míchí kixi ra, ta tayó'o kúu ta ta sanda'a nduchu noo i.

³¹ Ta xini yó ndi Ndios on vása chika so'o ra to'on ña ká'an nivi na ké'é ña on vá'a. Ta Ndios ndixa chika so'o ra to'on ña ká'an nivi na kisa to'o ña'a, na kúu na kisa ndivi ña kóni ra.

³² Tāda kivi noo kuva'a ñoyivi yó'o, tāda kivi vitin nda ñii nivi on ta'an koni so'o na xa'a ñii ta ta sanda'a nduchu noo ñii ta kaku kuáa, ta va'a xito ra.

³³ Tá on vása ní-kixi ta yó'o noo Ndios, ta saá on koo ndee kukomí ra ke'é ra ñava'a —káchí ra xí'in na.

³⁴ Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra:

—¡Tā ta kómí chí'ña kúu yó'o! ¡Nda kivi kaku ún tāda vitin ta ta on vá'a kúu ún! ¿Án xani sinj ún kúu ún ta ta ndíchí ka, ñakán kóni ún saná'a ún ndi'i? —káchí na xí'in ra.

Ta saá taxin va'a na ra ve'e ño'o sinagoga, ta ku'a'an ra ke'e.

To'on yó'o ká'an ña ndi nivi na on xiin kandixa ñandaa, ndatán yóo nakuáa, saá yóo nayó'o

³⁵ Kivi xini so'o ta Jesús ña taxin va'a na ta ta xikuu takuáa yó'o, ta on taxi ka na kivi ra ini ve'e ño'o sinagoga, ta saá ta Jesús nandukú ra tayó'o, ta nani'i ña'a ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Án kándixa ún t̄a t̄a k̄ixi n̄o Ndios? —káchí ra xí'in ra.

³⁶ —¿Yu kúu tayó'o, tata? K̄a'an ún xí'in̄i, chí kóni kandixaj ra —káchí ra, ndakuijn ra.

³⁷ Ta n̄ik̄a'an t̄aJesús xí'in ra:

—Xí'in nduchū n̄o ún xa x̄ini ún ra, t̄a t̄a k̄a'an xí'in ún vitin kúu ra —káchí ra.

³⁸ Ta saá ndakuijn ra, n̄ik̄a'an ra xí'in t̄aJesús:

—Tata, t̄aKá'no n̄o kúu ún, kándixaj yó'ó —káchí ra, ta k̄isa ká'no ña'á ra.

³⁹ Ta t̄aJesús n̄ik̄a'an ra, káchí ra saá:

—K̄ixaāi ñoyivi yó'o xa'a ña sanat̄ivi ndasaá yóo ini n̄ivi, án n̄ivi na kándixa ñandāa kúu na, án n̄ivi na ɔn x̄ijn kandixa ñandāa kúu na. Ta saá n̄ivi na ɔn k̄ivi koto, chí ndixa nakuáá kúu na, sanda'aj nduchū n̄o nayó'o ña va'a koto na. Ta n̄ivi na va'a x̄ito, tá ɔn x̄ijn na kandixa na t̄o'on ña ndaā, ta nayó'o kūa'an na yich̄i ɔn vá'a ña kúu n̄o naa, ta t̄ondaa na koo na ndat̄an yóo n̄ivi nakuáá.

⁴⁰ Ta sava nafariseo yita na yó'o, ta x̄inj̄i s̄o' na ña n̄ik̄a'an t̄aJesús, ta n̄indāka t̄o'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Án kóni ún kachí ún ndí ndi'j̄i kúu n̄ivi nakuáá? —káchí na xí'in ra.

⁴¹ Ta ndakuijn t̄aJesús, n̄ik̄a'an ra:

—Tá ndixa ndó'ó kúu ndó n̄ivi nakuáá, níkúu, ta saá ɔn vása ndíso ndó kūachi

xa'a ña ɔn vása x̄ito nduchū n̄o ndó. Ta ndó'ó, vará káchí ndó ndí va'a ní x̄ito nduchū n̄o ndó, ta ɔn x̄ijn ndó koto ndó ñandāa, ni ɔn x̄ijn ndó kandixa ndó ña. Ta xa'a ñayó'o, ndíso k̄a ndó kūachi n̄o Ndios —káchí t̄aJesús xí'in na.

10

T̄o'on yó'o k̄a'an ña xa'a ñii t̄a t̄a va'a ndaā t̄indikachi

¹ Ta saá t̄aJesús ndat̄o'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Ña ndixa ndaā k̄a'an̄i xí'in ndó t̄o'on yó'o. Tá yóo ñii korra n̄o k̄is̄in t̄indikachi, ta k̄ixaā ñii t̄a, ta tayó'o nakundeé ra k̄i'vi ra ñii xiiña n̄o ɔn s̄ivi yé'é kúu, ta ña ke'é ra saá táxi ña kundaā ini yó ndí tayó'o ɔn s̄ivi t̄a t̄a va'a kúu ra, ta tayó'o kúu ra t̄a takuí'ná.

² Tá yóo ink̄a t̄a t̄a k̄ixaā, ta x̄ito yó tayó'o kūan k̄i'vi ra yé'é korra n̄o ñó'o t̄indikachi, ta saá kundaā ini yó ndí ndixa tayó'o kúu ra t̄a t̄a ndaā t̄indikachi yó'o.

³ Ta ink̄a t̄a t̄a ndaā yé'é ña ndás̄i korra n̄o ñó'o t̄indikachi, tá x̄ito tayó'o vaxi t̄a t̄a ndaā ndikachi, ta nakoná ra yé'é ña k̄i'vi t̄a t̄a ndaā t̄indikachi. Ta t̄a t̄a ndaā t̄indikachi yó'o kána ra, k̄a'an ra ñii ñii k̄ivi t̄indikachi sana ra ña kundikon rí s̄ata ra. Ta saá ñii ñii t̄indikachi yó'o x̄inj̄i s̄o' rí tach̄i tayó'o, ta kée rí kūa'an rí ndíkon rí s̄ata ra.

4 Tá ndi'i kee ndi'i tándikachi sãna ra, ta saá kuã'an si'na ra, ta ndi'i tiyó'o ndíkõn rí kuã'an rí sata ra. Saá chi va'a xini rí tachi xito'o rí.

5 Ta tándikachi yó'o õn vása ko'on rí sata inkã tãa, chi õn vása xini rí ra. Ndã víkã xino rí nõõ tayó'o, chi õn vása nákoní rí tachi ká'an ra —káchí tãJesús, ndãto'on ra xí'in na.

6 Ndãto'on ra cuento yó'o xí'in nivi ña saná'a ra na, ta nayó'o õn vása ní-kundãã ini na yukia kóni kachí cuento yó'o.

To'on yó'o ká'an ña ndi tãJesús yóo ra ndãtãn yóo ñii tãa tã va'a ndãã tándikachi

7 Ta saá tãJesús tuku nika'an ra xí'in na:

—Ñã ndixa ndãã ká'an i xí'in ndó: Ndãtãn yóo yé'é korra nõõ ndásí ñó'o tándikachi, saá yóo i. Ta nivi na ndíkõn yi'i, ndãtãn yóo ndikachi sãna i saá yóo na.

8 Ta õn tã'an kã kixaa i ñoyivi yó'o, kixi kuã'a ní nivi na õn vá'a, ta nakuí'ná xikuu ndi'i na. Ta nayó'o ndúkú na ña kundikõn tándikachi ko'on rí sata na, ta ni-kuchiño na, chi tándikachi sãna i õn vása ní-chikaa so'o rí ña nika'an na xí'in rí.

9 Ta ñii laá yé'é yóo, ta yi'i kúu yé'é yó'o. Ta ndi'i nivi na kivi ñii laá yé'é yó'o, ta sakaku i nayó'o. Ta nayó'o, ndãtãn yóo tándikachi tí vivii ndãã i, saá yóo na, chi táxi i ña ko'on ndíkã na ta

chindeé i na ña ndixa naní'i na ña xini ñó'o na ña va'a kutaku na.

10 'Ta nivi nakuí'ná, ndasaá kuiti vaxi na xã'a ña kasa kuí'ná na nivi na kúu tándikachi sãna i, án xã'a ña ka'ni ña'á na ta sandi'i na xã'a na. Ta yi'i, kixaa i xã'a ña taxi i ña ndixa ndãã kutaku nivi na kúu tándikachi sãna i, ta kixaa i xã'a ña ví'i ní va'a kutaku nayó'o na kúu na ndíkõn yi'i.

11 Ta yi'i ndãtãn yóo tãa tã va'a ndãã ndikachi saá yóo i. Saá chi ndixa tãa tã va'a ndãã tándikachi táxi xí'in mji ra ndã kivi ra xã'a rí.

12 Ta tãa tã õn sivi xito'o tándikachi kúu, ta ndãã ra ndikachi xã'a ña ki'in ya'vi ra si'un, tayó'o õn vása va'a chíkuenda ra xí'in rí. Chi tayó'o, tá xito ra vaxi tándiva'yí ña ka'ni rí tándikachi, ta saá yí'ví ra ta kama xino ra kuã'an ra, ta sãndakoo ra tándikachi yó'o. Ta saá kí'vi tándiva'yí ña sataku'é rí, ta sákujta ní'nó rí ndi'i tándikachi yó'o.

13 Ta tãa tã kisa chiño kuiti xã'a si'un, tayó'o xino ra kuã'an ra, chi õn sivi sãna ra kúu tándikachi, ni õn vása kí'vi ini ra xini ra rí.

14 'Ta yi'i õn vása ké'é i ndãtãn ké'é tayó'o, chi yi'i kúu tãa tã va'a ní ndãã tándikachi sãna i. Yi'i xini va'a i ndikachi sãna i, ta tándikachi sãna i xini va'a rí yi'i.

15 Ñii kiva saá mji Yivá i xini va'a ra yi'i, ta yi'i xini

va'a j Yivá j. Ta ndixa kí'vi ní ini j xíni j tándikachi sana j, tãnda yóo ti'va j taxi xí'in mji j ña kivi j xa'a rí.

¹⁶ Yóo inka ndikachi sana j ta on koó rí ñó'o xí'in tí xa ndikõn sata j vitin. Ta xíni ñó'ó ko'on j nakaya j rí ña kundikõn rí sata j. Ta saá tíyó'o chikaa so'o rí to'on j, ta tíyó'o xí'in tí xa yóo xí'in j, nduu ndi'i rí ñii laá kuiti ti'vi ndikachi sana j, ta ñii laá yi j kuu ta ndaa ndi'i tándikachi sana j yó'o.

¹⁷ 'Yivá j Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra yi j chi yi j taxi xí'in mji j ña kivi j xa'a tándikachi sana j. Ta taxi xí'in mji j ña kivi j saá xa'a ña tuku naki'in xí'in mji j ta natakuj.

¹⁸ Nda ñii nivi on vása kómí na ndayí kindaa na ña táku j. Ta yi j xí'in ña káchí ini j, taxi xí'in mji j ña kivi j. Saá chi kómí j ndayí ña taxi xí'in mji j ña kivi j, ta kómí j ndayí ña tuku naki'in xí'in mji j ta natakuj. Kómí j ndayí yó'o chi saá xa'nda chiño Yivá j nooj ña ke'é j saá —káchí taJesús xí'in na.

¹⁹ Tá ndi'i xini so'o na to'on yó'o, ta tuku nita'vi tá'an najudío. On vása kúchiño koo yu'ú na xa'a taJesús.

²⁰ Ku'a a ní nayó'o ká'an na, káchí na saá:

—TaJesús yó'o kúu ta ta sána sijn, chi kómí ra ñii níma ndiva'a. Nda manj konj so'o yó ña ká'an ra —káchí na.

²¹ Ta inka najudío yó'o ká'an na, káchí na saá:

—On sivi saá, chi ñii ta ta kómí níma ndiva'a on vása kúchiño ka'an ra to'on ndatán ká'an tayó'o. ¿Án yóo ñii níma ndiva'a ña kómí ndee ña sanduva'a ña ñii takuáá? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a naná'no noo najudío kóni na ka'ni na taJesús

²² Ta saá nitõnda yoo vixin, ta kána viko ká'no ñoo Jerusalén, ña kúu viko xa'a ña náka'an najudío ndasaá naxij síkuá na tuku ntaxi na ve'e ño'o ká'no nda'a Ndios kujya xina'a.

²³ Ta taJesús xika ra ñii xiiña ña naní Corredor tarey Salomón, ña nákaa noo yóo ke'e ve'e ño'o ká'no yó'o.

²⁴ Ta naná'no noo najudío kixi ta'a na noo ra, ta xino nduu na ra, ta nindaqa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—¿Ndasaá ka kivi ya'a, ta saá kasa ndaa ún xa'a mji ún ña kundaa ini ndi yu kúu ún? Tá yó'ó kúu Cristo, ta ta ti'vi Ndios sakaku ra mji ndi, ta va'a ka'an kaxín ún xí'in ndi vitin ndi sivi kúu ún —káchí na xí'in ra.

²⁵ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Xa nika'an j xí'in ndó yi j kúu ra, ta on xijn ndó kandixa ndó yi j. Yóo ku'a a ní milagro va'a ña ke'é j, ta xí'in ndayí Yivá j Ndios ke'é j ndi'i ña. Ta ndi'i ñava'a yó'o kúu ña ndakuijn xa'a j ta sáná'a ña noo ndó'o yu kúu j.

26 Ta ndó'ó, ɔn xjin ndó kandixa ndó yi'i chi ɔn vása yóo ndó ndatán yóo tindikachi sanaj.

27 Chi ndi'i nivi na yóo ndatán yóo tindikachi sanaj, nayó'o nákon na tachi'i ña ká'an xi'in na. Ta yi'i, xini va'ai ndi'i nayó'o, ta ndi'i nayó'o ndikon na satai.

28 Yi'i táxij ña ndixa kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nda ñii kivi ɔn ndi'i xa'a na. Ta nda ñii nivi ɔn kuchiño na kindaa na nayó'o nda'ai.

29 Yiváij Ndios kúu taja taxi nivi yó'o nda'ai. Ta Yiváij kúu taja taja ká'no va'a ka noo ndi'i nivi. Ta xa'a ñayó'o, nda ñii nivi ɔn kuchiño na kindaa na nda ñii nayó'o nda'a ra.

30 Ta yi'i xi'in Yiváij Ndios, ñii laá kúu ndi —káchí taja Jesús xi'in na.

31 Ta saá najudío yó'o tuku natin na yuu ña koon na ra, chi kóni na ka'ni na ra.

32 Ta taja Jesús nika'an ra xi'in na:

—Noo ndó'ó xa ke'é ij ku'a ní milagro va'a xi'in ndayi Yiváij. Ta vitin, ¿nda ñava'a ke'é ij kúu ña kóni ndó ka'ni ndó yi'i xa'a? —káchí ra xi'in na.

33 Ta naná'no noo najudío yó'o ndakuijn na, káchí na saá xi'in ra:

—On sivi xa'a ña milagro va'a ke'é ún kúu ña kóni ndi ka'ni ndi yó'ó, ta xa'a to'on ña ɔn vá'a ká'an ún xa'a Ndios kúu ña kóni ndi ka'ni ndi yó'ó, chi vará ndasaá kuiti ñii taja kúu ún, ta

ká'an ún xa'a mji ún kúu ún Ndios —káchí na xi'in ra.

34 Ta ndakuijn taja Jesús, nika'an ra xi'in na:

—¿An ɔn vása ndixa yóo ñii xiiña noo ká'an to'on Ndios ña káchí saá: “Ndátán yóo ndios válí saá yóo ndó”?, káchí Ndios xi'in naná'no noo naxij síkuá ndó kuyaja xina'a.

35 Ta xini yó to'on Ndios ña nitaa na xina'a ñandaa ndino'o kúu ña, ta nda ñii kivi ɔn vása násama ña. Ta to'on yó'o káchí ndi mji Ndios kúu taja taja nika'an xi'in nivi na naki'in to'on ra kuyaja xina'a, ta káchí ra saá: “Ta ndó'ó, ndátán yóo ndios válí, saá yóo ndó”, káchí ra xi'in na.

36 Ta ndixa mji Ndios yó'o kúu taja taja nakaxin yi'i, ta tiví ra yi'i kixaa ij ñoyivi yó'o ña kasa ndivi ij chiño ra. Ta saá, ¿ndachun ká'an ndó xi'in ndi yi'i ká'an to'on ña ɔn vá'a xa'a Ndios chi ká'an, káchí kúu Saja Ndios?

37 Ta yi'i, tá ɔn vása ké'é ij chiño va'a, ndátán yóo ña ké'é Yiváij Ndios, ta saá ɔn vása xini ñó'ó kandixa ndó ndi to'on ndaa ká'an xi'in ndó.

38 Ta saá ni, tá ndixa kisa ndivi ij chiño va'a ndátán yóo ña ké'é Yiváij Ndios, ta saá xini ñó'ó kandixa ndó ndi to'on ndaa ká'an xi'in ndó. Tá ɔn xjin ndó kandixa ndó to'on ña ká'an, ta saá xini ñó'ó kani sini ndó xa'a milagro va'a ña ké'é ij. Ta saá kundaa ini ndó ndi ñandixa kúu ña ká'an xi'in ndó, ta

kandixa ndó ndí Yivá i Ndios táku ra ini i, ta yí'í táku i ini Yivá i Ndios —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta saá naná'no noo najudío yó'o tuku ndukú na tiin na ra ña chikaá na ra ini ve'e kaá, ta ñi-kuchiño na, chí taJesús ñikaku ra, kuá'an ndíka ra.

⁴⁰ Ta ndíko taJesús, kuá'an ra inká tá'ví yu'u yuta Jordán, ta ñixaá ra noo si'na taJuan ñixiyo ra, sákuchu ra ñivi, ta yu'u yuta yó'o kindoo taJesús.

⁴¹ Ta kuá'a ní ñivi ñixaá na noo yóo ra. Ñivi yó'o ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—TaJuan on vása ní-ke'é ra nda ñii milagro, ta saá ni, ndí'i to'on ña ñika'an ra xa'a taJesús yó'o kúu to'on ña ndixa ndaa —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁴² Ta mji xiiña yó'o noo ñixaá na, kuá'a ní ñivi kandixa na taJesús.

11

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ñixi'i taLázaro

¹ Ta ñoo Betania yóo ñii taá naní ra Lázaro, ta ndeé ní ndó'o ra. Ta mji ñoo yó'o táku ñaMaría xí'in ñaMarta, ná kúu kiva ra.

² Ta ñaMaría ña kúu kiva taLázaro yó'o kúu ña'a ña chikaá nduta tá xá'an támi ní xa'a taJesús, ta nayakón ña xa'a ra xí'in yisi sinj ña.

³ Ta xa'a ña ndeé ndó'o taLázaro, náki'va ra ñaMaría xí'in ñaMarta tiví ná ñii ta xika chiño noo ná,

kuá'an ra noo taJesús, ña ka'an ra xí'in ra. Ta ñixaá ra, ta káchí ra saá:

—Tata, vitin ndeé ní ndó'o taá ta kúu ta kí'vi ini mji ún xini ún —káchí tayó'o xí'in taJesús.

⁴ Tá xinj so'o taJesús ñayó'o, ta ñika'an ra:

—On sivi xa'a ña kivi taLázaro kúu ña ndeé ní ndó'o ra vitin. Ta ña ndeé ní ndó'o ra kúu xa'a ña kuá'a ní ñivi chinóo síkón na ñato'ó Ndios, ta ñii ki'va saá chinóo síkón na ñato'ó yí'í, taá ta kúu Sa'ya Ndios.

⁵ Ta taJesús kí'vi ní ini ra xini ra ñaMarta xí'in kivi ña ñaMaría, xí'in kiva ná taLázaro.

⁶ Ta kivi xinj so'o ra ndí ndeé ní ndó'o taLázaro, ta saá ni, kindoo ka ra ovi ka kivi noo yóo ra.

⁷ Tá ñiya'a ovi kivi yó'o, ta ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vitin kee yó ndíko tuku yó ko'on yó ñoo estado Judea —káchí ra.

⁸ Ta naxíka xí'in ra ñika'an na, káchí na saá:

—Tata Rabí, sakán lo'o kivi ñiya'a, naná'no noo najudío na ndóo ñoo estado Judea, salo'o kuiti, ta ka'ni na yó'ó xí'in yuu, níkuu. ¿Ndachun kóni ún ndíko tuku yó ñoo yó'o? —káchí na.

⁹ Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—¿An on ndixa uxu ovi hora kómí ñii ndiví ña ye'e ño'o? Ta taá ta xíka ndiví, on vása kachi'i xa'a ra ña'a,

chi va'a yé'e ño'o noo yichi xíka ra.

¹⁰ Ta ta'a ta xíka ñoo naa, tayó'o káchi'i xa'a ra ku'a'a ní ña'a, chi on koó ño'o ye'e yichi noo ku'a'an ra —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

¹¹ Ta saá nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Taa tamigo yó taLázaro kisin ra vitin, ta ko'onj ña sanakaxin j ini ra.

¹² Ta saá ndakuijn naxíka xí'in ra, nika'an na:

—Tata, tá ta kisin kúu ra, ta saá kúnda'a ini yó ndí ta xa ku'a'an nduva'a kúu ra —káchí na.

¹³ Nayó'o on vása kúnda'a ini na ña ká'an taJesús, chi kóni kachí ra nixi'j taLázaro, ta nayó'o xáni sinj na ndasaá kuiti kisin taLázaro.

¹⁴ Ta saá taJesús nika'an kaxin ra xí'in na, káchí ra saá:

—TaLázaro xa nixi'j ra.

¹⁵ Ta kúsij ini j ña on vása ní-xiyo j xí'in taLázaro kivi nixi'j ra, chi ña ndó'o ra saá kúu ñava'a xa'a mji ndó. Saá chi ñayó'o chindeé ña mji ndó ña kandixa va'a ndó yí'j. Ta ko'yo vitin koto yó noo kándú'u ra —káchí taJesús xí'in na.

¹⁶ Ta ñii taxíka xí'in taJesús naní ra Tomás, ta kúu ta sakunaní na taKuátí, nika'an ra xí'in inká naxíka xí'in taJesús:

—Va'a ko'on ndi'i yó xí'in ra xa'a ña kivi yó xí'in ra —káchí ra.

To'on yó'o ká'an ña ndi'i nivi na kándixa taJesús

kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi

¹⁷ Tá nixa'a na ñoo Betania, ta xinj so'o taJesús ña xa nija'a komj kivi ninduxun taLázaro yó'o.

¹⁸ Ta ñoo Betania yó'o nákaa yatin ña ñoo Jerusalén, ñii unj kilómetro kúu ñaxíka.*

¹⁹ Ta ku'a'a ní najudío xa kixa'a na ñoo Betania yó'o, chi nayó'o kóni na chikaa na ndee ini ñaMaría xí'in ñaMarta, chi kúchuchú ní ini náyo'o xa'a ña nixi'j takiva náña'a yó'o.

²⁰ Tá kixa'a nivi ndato'on na ndí vaxi taJesús, ta xinj so'o ñaMarta to'on yó'o, ta kee ña ku'a'an ña nakutá'an ña xí'in ra. Ta ñaMaría kindoo ña ve'e.

²¹ Ta nixa'a ñaMarta noo taJesús, ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tata, tá nixiyo ún xí'in ndí yó'o, níkúu, ta on kivi takiva j.

²² Ta saá ni, vitin kúnda'a ini j ndí Ndios ndixa taxi ra nda'a ún nda kúu ka ñava'a ndukú ún noo ra —káchí ñaMarta xí'in taJesús.

²³ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ña, káchí ra saá:

—Taa takiva ún natakú ra —káchí ra.

²⁴ Ta ndakuijn ñaMarta:

—Xa xinj ndí ndixa natakú ra, ta ñayó'o kundivi kivi sondí'í ñoyívi, chi kivi saá ndi'i nivi na nixi'j natakú na —káchí ña xí'in ra.

* 11:18 Unj kilómetro kúu xa'on estadio.

25 Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra saá:

—Yi'i kúu ndee ña táxi nataku nivi na nixi'i, ta yi'i kúu ndee ña táxi kutaku ndino'o nivi. Ndi'i nivi na kándixa yi'i, vará kixaa ñii kivi ña kivi na, ta nayó'o ndixa kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi vaxi.

26 Ta ndi'i nivi na kúu na táku ndino'o chi kándixa na yi'i, nayó'o nda ñii kivi on ndi'i xa'a na. ¿An kándixa ún to'on yó'o ña ká'an xi'in ún? —káchí ta Jesús xi'in ña Marta.

27 Ta ndakuijn ña, nika'an ña:

—Ndixa, Tata, kándixa i to'on ká'an ún, ta kándixa i yó'o kúu Cristo, Sa'ya Ndios, ta ta xindati ndi ña ti'vi Ndios, ta vitin xa kixaa ra ñoyivi yó'o —káchí ña Marta xi'in ta Jesús.

To'on yó'o ká'an ña ta Jesús xáku ra noo ninduxun ta Lázaro

28 Ta saá ndikó ña Marta kuano'o ña, ta naxaa ña ve'e ña. Ta kana ña kivi ña ña María kixi ña noo ña, ta nika'an se'é ña xi'in ñayó'o, káchí ña saá:

—Ta Maestro kixaa ra yatin noo ñoo yó'o, ta kána ra yó'o ko'on ún noo ra —káchí ña.

29 Tá xini so'o ña María to'on yó'o, ta kama ní nakundichi ña, ta kee ña ku'a'an ña noo yóo ta Jesús.

30 Ta ta Jesús on ta'an ka kivi ra ñoo Betania, ta yóo ka ra mii xiiña noo nakutá'an ña Marta xi'in ra.

31 Ta najudío na xa kixaa ndoo ve'e noo táku ña María xi'in ña Marta xa'a ña chikaa na ndee ini nayó'o, xito na kama ní nakundichi ña María, ta kee ña ku'a'an ña, ta saá kee na ku'a'an na sata ña, chi xani sini na: “Ku'a'an ña noo ninduxun ta Lázaro ña kuaku ña xa'a ra”, saá xani sini na.

32 Ta nixaa ña María noo yóo ta Jesús, ta xikuxití ña xa'a ra, ta nika'an ña xi'in ra, káchí ña saá:

—Tata, tá nixiyo ún xi'in ndi yó'o, ní kúu, ta on kivi takiva i —káchí ña.

33 Tá xito ta Jesús xáku ní ña María, ta xáku ní natá'an ña na kixaa xi'in ña, ta saá ña xito ra yó'o nda sakanda ña ini ra, ta nita'vi ní ini ra.

34 Ta nindaká to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Mikiá sanduxun ndó ta nixi'i?

Ta ndakuijn na, nika'an na:

—Na'a, ko'on ún xi'in ndi ta koni ún noo ninduxun ra —káchí na.

35 Ta ta Jesús kixá'a ra xáku ní ra.

36 Ta sava najudío na ndoo yó'o, nika'an xi'in tá'an na, káchí na saá:

—Koto ndó, ndee ní kivi ini ra xini ra ta ta nixi'i —káchí na, ká'an na.

37 Ta inka na ká'an xi'in tá'an na, káchí na saá:

—Tayó'o sanda'a ra nduchú noo takuáa. ¿Ndachun on vasa ní-xiyo ra ña chindee ra ta Lázaro ña on kivi ra, ní kúu? —káchí na.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'á taJesús sanataku ra taLázaro

38 Ta tuku nda mji níma taJesús kánda ña xí'in ña kúchuchú ní ini ra, ta kuá'an ra, ta nixaá ra noo yóo kavua noo ninduxun taLázaro. Ta xini ra ñii yuu veé ña ká'no ní, ña va'a ndási yu'u kavua yó'o.

39 Ta nika'an taJesús xí'in nivi na yíta yó'o, káchí ra saá:

—Tiin ndó yuu ña ndási yu'u kavua yó'o, ta sakuta'a ndó ña —káchí ra xí'in na.

Ta nika'an ñaMarta xí'in ra, káchí ña saá:

—On vá'a vitin, Tata, chi xa nixino komi kivi nixi'i ra, ta saá xa xá'an tá'yí ní ra vitin —káchí ña.

40 Ta nika'an taJesús xí'in ña, káchí ra saá:

—¿An on vása náká'an ún ña nika'an i xí'in ún, nana? Chi nika'an i tá kandixa ún yi'i, ta saá koni ún ñava'a ká'no ña táxi ña kuá'a ní nivi chinóo síkón na ñato'ó Ndios —káchí ra xí'in ña.

41 Ta saá sakuta'a na yuu ña ndási yu'u kavua noo ninduxun taLázaro. Ta taJesús nakoto ndaa ra ñoyívi ñino, ta nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá i, táxa'vi ún chi xini so'oun xa'á ña ndúkú i noo ún vitin.

42 Xini va'a i ña ndi'i saá kivi xini so'oun ña ká'an i xí'in ún, ta vitin ká'an i to'on yó'o, saá chi kóni i ña kundaá ini nivi na yíta yó'o ndí yó'ó kúu ta ta ti'vi yi'i

kixaá i —káchí taJesús xí'in Ndios.

43 Ta ndi'i nika'an ra to'on yó'o xí'in Ndios, ta xí'in ndi'i ndeé ra nika'an ra xí'in taLázaro, káchí ra saá:

—Lázaro, keta ún, ta na'a ún yó'o —káchí ra.

44 Ta saá taLázaro, ta xa nixi'i kúu ra, ta nataku ra vitin, ta keta ra tixin kavua, ta kixaá ra xikundichi ra noo nivi na yíta yó'o. Ta yiki koñu taLázaro násuku ndaa ndi'i ña xí'in tikoto ña chisúku na ra kivi ninduxun ra. Ta sini ra xí'in noo ra násuku ndaa ña xí'in inka tikoto. Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndaxin ndó ra noo tikoto ña nó'ni ra, ta saña ra ko'on ndika ra —káchí taJesús xí'in nivi.

Tɔ'on yó'o ká'an ña naná'no noo najudío xikoo yu'ú na ndasaá koo ka'ni na taJesús

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

45 Ta saá najudío, na kuá'an xí'in ñaMaría nixaá na noo yóo taJesús, xini na ñava'a yó'o ke'é taJesús ña sanataku ra taLázaro, ta kuá'a ní nayó'o kandixa na taJesús.

46 Ta inka najudío yó'o kuá'an na, ta nixaá na noo nafariseo ta ndato'on na xí'in na yukia ke'é taJesús xí'in taLázaro.

47 Ta nafariseo xí'in nasutu ná'no noo najudío kana na nivi na kúu nachifno ná'no, na naní Junta Suprema, ta nakutá'an na.

Ta saá kixaa na, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukíā ke'é yó vitin? Chi ta Jesús yó'o ke'é ra ku'ā ní milagro.

⁴⁸ Táná taxi yó ña ke'é ka ra saá, ta ndi'i ñivi kixá'á na kundikōn na ra. Ta saá yjyo ní sakaku ra kuachi xí'in nagobierno ñoo Roma, ta kama ní nachíño ñoo Roma tí'ví na natropa ta sandi'i na xa'ā naño yó Israel, ta ñii saá sandi'i na xa'ā ve'e ño'o ká'no ñoo yó —káchí na, ká'an na.

⁴⁹ Ta ñii sutu tatá'an na Junta Suprema yó'o, naní ra Caifás, ta kuyja yó'o xikuu ra tasutu ká'no ñoo ndi'i nasutu, ta ñika'an ndoso ra xí'in natá'an ra na Junta Suprema, káchí ra saá:

—¿Án nakí'ví kúu ndó?, jchi on vá'a xáni sijní ndó!

⁵⁰ On vása kúndaā ini ndó ndí va'a ka kúu ña kivi ñii ta xa'ā ñivi ñoo yó, koto ndi'i xa'ā ndi'i yó naño Israel —káchí ra xí'in na.

⁵¹ Ta on sivi sijní mji ra kúu ña kaku to'on yó'o ña ñika'an ra saá, ta to'on ña kee ñoo Ndios kúu ña. Saá chi chitóni Ndios tasutu ká'no kuu ta ka'an to'on ña káchí ndí ta Jesús kivi ra xa'ā ndi'i naño Israel.

⁵² Ta on sivi ndasaá kuiti xa'ā naño Israel kúu ña kivi ta Jesús, ta kivi ra xa'ā ñivi na táku ndi'i xiiña ñoyívi. Saá ke'é ra xa'ā ña nakaya ra ñivi na kúu sa'ya Ndios, na ndóo ndi'i

saá xiiña ñoo ño'o, ña nduu na ñii tí'vi ñivi xí'in ra.

⁵³ Ta kivi nakutá'an na Junta Suprema yó'o, ta xikoo yu'ú na, ta chikaā ini na ka'ni na ta Jesús.

⁵⁴ Ta ñakán ta Jesús on vása ní-xika tívi ka ra ñoo ñivi, ta kee ra ñoo estado Judea yó'o, ta ñixaa ra ñii ñoo lo'o naní Efraín, ña nákaā yatin ñoo yóo yuku yichí. Ta kindoo ra yó'o xí'in naxíka xí'in ra.

⁵⁵ Ta saá xa yatin tónḁa kivi ña kasa ndivi najudío viko Pascua.† Ta ku'ā ní ñivi kee na ñoo na, ta ku'ā'an na ñoo Jerusalén. Ña si'na ka ta'an kana viko Pascua yó'o, ku'ā'an na xa'ā ña kasa ndivi na ndayí ña ñitaa ta Moisés kuyja xina'á. Ndayí yó'o ká'an ña ndasaá ke'é na xí'in mji na ña koo ndii na ñoo Ndios xa'ā viko yó'o.

⁵⁶ Ta ñixaa na ñoo Jerusalén, ta nandukú ní na ta Jesús ndiní xiiña ñoo Jerusalén yó'o. Ta nakutá'an na yita na ke'e yatin yé'é ve'e ño'o ká'no, ta ndaka to'on tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukíā xáni sijní ndó? ¿Án xáni sijní ndó kixaa ta Jesús viko Pascua yó'o? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

⁵⁷ Ta nafariseo xí'in nasutu ná'no ñoo najudío xa si'na xa'nda chíño na ñoo ñivi, káchí na saá:

—Tá yóo ñivi na xíní mikíā yóo ta Jesús, ta nayó'o

† 11:55 Pascua najudío kana ña uxā kivi xa'ā ña náka'an na ndasaá Ndios sakaku ra naxij sikuá na ñoo naño Egipto kuyja xina'á.

xíni ñó'ó ndato'on na xí'in nachiño ná'no ña kuchíño tiin na ra —káchí naná'no yó'o, xa'nda chiño na.

12

Tò'on yó'o ká'an ña xa'q
ñáMaría
chikaa ñá nduta xá'an támi
xa'q tajésús

(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

1 Ta ñño kivi yachi ka on ta'an kixá'á vikò Pascua, ta ndikó tuku tajésús kixaa ra ñoo Betania noq yóo taLázaro. Ta taLázaro yó'o kúu ta xa ñixi'i, ta tajésús sanatakú ña'á ra.

2 Ta ñixaa tajésús ñii ve'e noq xakin na ñii vikò lo'o ña kisa to'ó na tajésús. Ta ñáMarta xika ñá táxi ña xixi ñivi na ndóo vikò yó'o, ta taLázaro kándú'u ra noq yóo tón mesa, xixi ra xí'in tajésús.

3 Ta saá inka ñáki'va taLázaro ñáMaría, kixaa ña noq yóo xa'q tajésús. Ní'i ñá ñii yuyu ña sava litro* chútú ña xí'in nduta va'a tá xá'an támi, naní rá nardo, tá yá'ví ní kúu rá. Ta ñáMaría chikaa ñá rá xa'q tajésús, ta yákón ñá xa'q ra xí'in yisi sijní ñá. Ta sikò ña xá'an támi nduta yó'o, ñixita ní'nó ndi'i ña ini ve'e yó'o.

4 Ta ñii taxíka xí'in tajésús, naní ra Judas Iscariote, sa'ya taSimón kúu ra, ta on vá'a kóni tayó'o xa'q ña ke'é ñáña'a yó'o saá. Tajudas yó'o kúu ta ta sijkó

kuí'ná tajésús nda'a ñivi na saá ini xini ña'á.

5 Ta ñika'an tajudas, káchí ra saá:

—¿Ndachun on vása ní-sikó ñá nduta yó'o xí'in ya'vi rá ña kúu uní ciento s'i'un denario,† ta saní'i ñá s'i'un yó'o nda'a ñivi nandá'ví, níkuu? —káchí tajudas xí'in na.

6 Ta on sivi xa'q ña ndixa kí'vi ini ra xini ra ñivi nandá'ví kúu ña ñika'an tajudas saá, chi tajudas kúu ta ta ndíso chiño xí'in s'i'un ña xini ñó'ó tajésús xí'in naxíka xí'in ra. Ta yóo sava kivi tajudas kisa kuí'ná ra lo'o s'i'un yó'o.

7 Ta tajésús ndakuijn ra, ñika'an ra xí'in tajudas, káchí ra saá:

—On sandi'i'un ñáña'a yó'o chi ñava'a ke'é ñá xí'in i. Saá chi chikaa va'a ñá nduta yó'o ña koni ñó'ó ñá rá kivi vitin xa'q ña kasa ti'va ñá yiki koñu i, chi xa yatin kixaa ña kivi ta nduxun i.

8 Ta ndó'ó, ndi'i saá kivi yóo nandá'ví xí'in ndó, ta yi'i, salo'o ní ka kivi yóo i xí'in ndó —káchí tajésús xí'in ñivi na ndóo vikò lo'o yó'o.

Tò'on yó'o ká'an ña ndí
kóni na ka'ni na taLázaro

9 Ku'a ní najudío xini so'o na ña kixaa tajésús ñoo Betania, ta ku'a'an na koto na ra, ta ñii saá kóni na koto na taLázaro ta ta xikuu ta

* 12:3 Sava litro nduta kúu ñii libra. ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

† 12:5 Ñii denario kúu s'i'un ña kúu

n̄ixi'i, ta taJesús sanataku ña'á ra.

¹⁰ Ta saá naná'no noo nasutu na kúu na xa yóo yu'ú ña ka'ni na taJesús, ta vitin nakoo yu'ú nayó'o ña ka'ni na taLázaro.

¹¹ Kóni na ka'ni na taLázaro chi kuá'a ní najudío xa sandakoo na yichi nasutu yó'o, ta kixá'a na ndikõn na sata taJesús, chi sanataku ra taLázaro.

To'on yó'o ká'an ña xa'a kivi n̄ik̄i'vi taJesús ñoo Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

¹² Ta n̄it̄ivi ink̄a kivi, ta chutú ní n̄ivi ñoo Jerusalén chi xa kóni kixá'a viko Pascua, ta n̄ivi na nákutá'an yó'o x̄ini so'o na vitin kixaa taJesús ñoo Jerusalén yó'o.

¹³ Ta saá kee na kuá'an na, ta xa'nda na noo nda'a tón yiton ñoo, ta ní'i na kuá'a ní ñoo yó'o, ta kuá'an na nakutá'an na x̄in taJesús yichi noo vaxi ra. Ta x̄in ndi'i ndee na, n̄ika'an na, káchí na saá:

—¡Ná kasa ká'no yó Ndios!
¡Ná ke'é Ndios ñava'a x̄in tayó'o, t̄aa t̄a kixaa x̄in ndayí Ndios!
¡Ná ke'é Ndios ñava'a x̄in tayó'o t̄aa t̄a kúu Rey, taká'no noo naIsrael!
—káchí na, ká'an na.

¹⁴ Ta taJesús xa naní'i ra ñii burro lo'o ta yóso ra vaxi ra. Saá kisa ndivi ra ña káchí to'on Ndios ña n̄it̄aa na x̄ina'á, ña káchí saá:

¹⁵ On kuyi'ví ndó, ñañoo Jerusalén.

Koto ndó, yó'o vaxi t̄aa t̄a kúu Rey noo ndó,

vaxi ra yóso ra ñii burro lo'o, saá káchí to'on Ndios ña n̄it̄aa na x̄ina'á.

¹⁶ Ta naxika x̄in taJesús on vása ní-kundaa ini na yukia kóni kachí ndi'i ña x̄ito na yó'o. Ta saá ni, kivi ndi'i kundivi ña n̄ixi'i taJesús ta nataku ra ta ndikó ra ndaa ra ñoyivi n̄ino, t̄anda saá naká'an na to'on Ndios ña n̄it̄aa na x̄ina'á xa'a taJesús. Ta saá kundaa ini na ndi'ndi'i ña ke'é n̄ivi x̄in taJesús kúu ña kisa ndivi na to'on Ndios yó'o.

¹⁷ N̄ixiyo kuá'a ní n̄ivi na x̄ini taJesús kivi sanataku ra taLázaro. Chi t̄a xa n̄ixi'i x̄ikuu ra, ta n̄induxun ra t̄ixin kavua, ta saá kixaa taJesús, ta kana ra taLázaro x̄in kivi ra, ta sanataku ña'á ra. Ta n̄ivi na x̄ini ñayó'o xata ní'nó na to'on xa'a ñava'a yó'o ke'é taJesús.

¹⁸ Ñakán kia ndi'i n̄ivi na x̄ini so'o to'on yó'o, kee na kuá'an na ña nakutá'an na x̄in taJesús yichi noo vaxi ra ña kixaa ra ñoo Jerusalén.

¹⁹ Ta xa'a ñayó'o nafariseo n̄ika'an na x̄in tá'an na, káchí na saá:

—¡Nda manj kúu ña ndukú yó kundeé yó noo tayó'o!
¡Koto ndó! Ndi'i saá n̄ivi ñoyivi yó'o ndikõn na sata taJesús vitin —káchí na, ká'an na x̄in tá'an na.

To'on yó'o ká'an ña n̄ivi na ink̄a ñoo n̄andukú na taJesús

20 Ta sava *njivi* na *kixaa* ñoo Jerusalén ña kasa *tɔ'ó* na Ndios *vikɔ* Pascua kúu na *inká* ñoo, ta *ká'an* na *tɔ'on* griego.

21 Ta sava nagriego *yó'o* *kixaa* na *noq* ñii *taxíka* *xí'in* *táJesus* *tá* *nani* Felipe, *tá* *tá* *kee* ñoo Betsaida estado Galilea kúu ra. *Kixaa* nagriego *noq* *táFelipe* *yó'o*, ta *nika'an* na *xí'in* ra, *káchí* na *saá*:

—Tata, *kóni ndi* koto *ndi* *táJesus* —*káchí* na *xí'in* ra.

22 Ta *táFelipe* *nixa'an* ra *ndaɔ'on* ra *xí'in* *inká* *taxíka* *xí'in* *táJesus*, *tá* *nani* Andrés, ta *ndiovi* na *saá kee* na *kuá'an* na, ta *nixaa* na *noq* *táJesus* ña *ndaɔ'on* na *xí'in* ra *xá'a* ña *kóni* nagriego *yó'o*.

23 Ta *nda**kuijn* *táJesus*, *nika'an* ra *saá*:

—Xa *kixaa* *yatin* ní *kivi* ña *yí'i*, *tá* *tá* *kixi* *noq* Ndios, kasa *ndivi* *chiño* *ká'no*, ta *xá'a* ñayó'o Ndios kasa *ká'no* ra *yí'i*, ta *kanóo* *síkón* ña *taɔ'ó*.

24 Ta ña *ndixa* *nda**a* *ká'an* *xí'in* *ndó* *tá* *yóo* ñii *ndikjn* *trigo*, ta *tá* *on* *chi'i* *nivi* *ndikjn* *yó'o*, ta *kindoo* *mató'on* ña. Ta *saá* *ni*, *tá* *chi'i* *nivi* *ndikjn* *trigo* *yó'o* *tixin* ño'o, ta *saá* *ndixa* *tá'vi* *soq* ña, ta *nda**tá* ña ta *kua'no* ña, ta *nduu* ña *kuá'a* ní *ndikjn* *trigo*. Ta *nda**tán* *yóo* *ndikjn* *trigo* ña *chi'i* *nivi* *tixin* ño'o *saá* *yóo* *chi* *xini* ñó'ó *kivi*, ta *nduxun*, ta *natakuj*. Ta *xá'a* ña *kundo'o* *saá*, *kuá'a* ní *nivi* *kutaku* na *xí'in* Ndios.

25 Ta *nda**tán* *yí'i* *táxi* *xí'in* *mji* ña kasa *ndivi* ña *kóni* Ndios, ñii *kí'va* *saá* *nivi* na *ndikɔn* *yichí*, *xini* ñó'ó na *taxi* *xí'in* *mji* na ña *ke'é* na ña *kóni* Ndios. *Chi* *ndi'i* *nivi* na *ndasaá* *kuiti* *kúsi* *ini* *kutaku* *vá'a* ñoyívi *yó'o*, *nayó'o* *ndañó'ó* na *noq* Ndios. Ta *ndi'i* *nivi* na *on* *vása* *ndi'i* ní *ini* *xá'a* ña *kutaku* *vá'a* na ñoyívi *yó'o*, *nayó'o* kúu na *nani'i* *yichí* *nda**a* ña *vá'a* *kutaku* na *xí'in* Ndios.

26 *Ndi'i* *nivi* na *kóni* kasa *chiño* *noq*, *xini* ñó'ó *kundikɔn* na *yichí*, ta *saá* *nda**tán* *yóo* ña *ke'é*, *saá* *ke'é* na. Ta *Yivá* Ndios kasa *tɔ'ó* ra *ndi'i* *nivi* na kúu na *kísa* *chiño* *noq*.

Tɔ'on *yó'o* *ká'an* ña *táJesus* *nda**ɔ'on* ra *xí'in* *nivi* *ndasaá* *koo* ña *kivi* ra

27 'Ta *vitin* *ndi'i* ní *inij*, ta *xáni* ní *inij* *yukía* *ka'an* *xí'in* Ndios. ¿*Án* *ndukú* *noq* *Yivá* Ndios ña *sakaku* ra *yí'i* *noq* ña *xo'vi* ní? *Ó'on*, *on* *ka'an* *saá*, *chi* *xá'a* ña kasa *ndivi* *chiño* *yo'vi* ní, *nda* *kivi* kúu ña *kixaa* *ñoyívi* *yó'o* —*káchí* *táJesus*.

28 Ta *saá* *nika'an* *táJesus* *xí'in* Ndios, *káchí* ra *saá*:

—Tata *Yivá*, *vitin* kasa *ndivi* *ún* *chiño* *xá'a* ña kasa *ká'no* *nivi* *yó'ó* ta *chinóo* *síkón* na *ña**ta**ɔ'ó* *ún* —*káchí* *táJesus* *xí'in* Ndios.

Ta *saá* *xini* *so'o* ra *tachi* *tɔ'on* Ndios ña *kixi* *ñoyívi* *nino* ña *nika'an* ña, *káchí* ña *saá*:

—Xa *kísa* *ndivi* *chiño* *ká'no* ña *kísa* *ká'no* *nivi* *yí'i*, ta *chinóo* *síkón* na *ña**ta**ɔ'ó*,

ta tuku inkā yichī ke'é j saá —káchí t'ón nīkā'an ña xí'in ra.

²⁹ Ta ñivi na ndóo xí'in taJesús xīnī s'ó na tachi yó'o, ta sava ñivi xani sīnī na án ndá'yi savi. Ta inkā na nīkā'an, káchí na:

—Ñii ángel ña kixi ñoq Ndios nīkā'an ña xí'in ra —káchí na, ká'an na.

³⁰ Ta taJesús nīkā'an ra xí'in na:

—On sivi xā'a yī'i kúu ña nīkā'an tachi yó'o, ta nīkā'an tachi yó'o xā'a ña chindeé ña ndó'o ña ndixa kandixa ndó yī'i.

³¹ Vitin xa yatin kixaa kivi ña kasa nani Ndios xā'a kuachi ñivi ñoyivi yó'o. Ta saá ñanímā ndivā'a ká'no, ña kúu ña xá'nda chiño ñoq ñivi ñoyivi yó'o vitin, Ndios sakana ra nímā yó'o ko'on ña ke'e ñoq naa ní.

³² Ta yī'i, kivi ndaní'i ñivi yī'i ñoq síkón, ta xí'in ñayó'o ke'é j ña ndi'i ñivi kixaa na ñoq j —káchí taJesús xí'in na.

³³ Nīkā'an ra t'ón yó'o ña ndato'on ra xí'in ñivi ña kundaa ini na ndí kivi ra nda'a tón cruz.

³⁴ Ta ndakuijn ñivi, nīkā'an na, káchí na saá:

—Xa ká'vi ndi t'ón Ndios ña ñitaa na kuiya xīnā'á ña káchí xā'a Cristo, taa taa ti'ví Ndios. Ta t'ón yó'o káchí ña ndí Cristo kutaku ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta yó'o káchí ún ndí ndaní'i na taa taa kixi ñoq Ndios, ta sandaa na ra nda'a tón cruz. Ta, zyú kúu taa taa ká'an ún xā'a, taa

káchí ún kúu taa taa kixi ñoq Ndios? —káchí na xí'in ra.

³⁵ Ta ndakuijn taJesús, nīkā'an ra xí'in na:

—Ndátan yóo ño'q ndino'o yé'e, saá yóo j, ta salo'o kuiti kaa kivi yóo j xí'in ndó. Xīnī ñó'ó kundikon ndó yichī j ña yé'e ndino'o, ko'qo ñii kama naki'in yichī ña naa ndó'ó. Chi ñivi na xīka yichī naa on vása xīnī nayó'o míchī kuā'an na.

³⁶ Yī'i kúu Ño'q ndino'o yé'e, ta vitin kivi ña yóo kaa j xí'in ndó, xīnī ñó'ó kandixa ndó yī'i. Ta saá nduu ndó ñivi na kuā'an yichī ñoq yé'e Ño'q ndino'o —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndi'i nīkā'an ra saá, ta kee ra kuā'an ra, ta ñixaa ra ñii xīña ñoq chise'é xí'in mji ra ko'qo naní'i nanivi ra.

T'ón yó'o ká'an ña kuā'a ní najudío ñi-xiín na kandixa na taJesús

³⁷ Vará taJesús xa ke'é ra kuā'a ní milagro xīnī ñivi, ta saá ni, ñi-xiín na kandixa na ra.

³⁸ Ta xí'in ña on kandixa na ra, kisa ndivi na ña nīkā'an t'ón Ndios ña ñitaa taprofe'ta Isaías kuiya xīnā'á, ña káchí saá:

Yivá yó Ndios, lo'o ní ñivi kándixa na t'ón ún ña ndato'on j xí'in na.

Ni on vása ní-kundaa ini na ndí xí'in ndee mji ún kúu ña kisa ndivi j ndi'i chiño ná'no ña xīnī na,

káchí t'ón ña ñitaa taIsaías xīnā'á.

39 Vitin kisa ndivi najudío yó'o ndatán yóo ña nĩtaa taIsaías kuiya xina'á, chi ni-kuchiño na kandixa na taJesús. Ta inká xiiña noo to'on Ndios ña nĩtaa taIsaías xina'á, káchí ña saá xa'a nivi yó'o:

40 On vása ní-xiin na nakoni na ta ko'on na yichi ña kúu ñandaá,
ñakán kía Ndios taxi ra ña nduu nayó'o ndatán yóo nivi nakuáá,
chi on vása kúchiño na koni na ñandaá.

Ta xa'a ña ni-xiin na kandixa na ñandaá, Ndios taxi ra ña nduu toon ní ka ini na,

nduu na nivi na on vása kúchiño kandixa ñandaá.

Ta xa'a nivi yó'o, Ndios nika'an ra, kachí ra saá:

"Nda lo'o ni-xiin na nandikó ini na,

ta ni-xiin na xixi na noo i xa'a ña sanda'ai na ña va'a kutaku na yichi ndaa",

kachí Ndios noo to'on ra ña nĩtaa taIsaías kuiya xina'á.

41 TaIsaías yó'o xikuu ñii taprofeta ta nika'an ndoso to'on Ndios kuiya xina'á, ta xini ra ndi'i ndee ña livi ká'no ña kómí taJesús ñoyívi ñino. Ta saá taIsaías nĩtaa ra to'on yó'o, ña ndát'o'on xa'a ña ndó'o taJesús kivi táku ra ñoyívi yó'o.

42 Vará sava nachiño ná'no noo najudío kándixa na taJesús ndí ndixa kúu ra ta ta ti'ví Ndios, ta on vása ní-xiin na ka'an na saá xí'in

inká nivi chi yí'ví na noo nafariseo. Saá chi nafariseo xa xa'nda chiño na ndí ndi'i nivi na kándixa ndí taJesús kúu Cristo, ta ta ti'ví Ndios vaxi, nayó'o on kuchiño ka na ki'vi na ini ve'e ño'o sinagoga, káchí nafariseo.

43 Ndi'i nivi na kúu na yí'ví ka'an ña kándixa na taJesús, nayó'o xáni siní na ndí ña ndáya'ví ní ka kúu ña kanóo va'a ñato'ó na noo nivi ñoyívi yó'o, ta xáni siní na lo'o ní ndáya'ví ña kúu ña kanóo va'a ñato'ó na noo Ndios.

To'on yó'o ká'an ña ndi to'on taJesús

kúu ña kasa nani xa'a kuachi nivi

44 Ta saá xí'in ndi'i ndee ra, taJesús nika'an ra xí'in nivi, káchí ra saá:

—Ta nivi na kándixa yi'i, nayó'o on sivi ñii laá mii kándixa na, ta kándixa na Ndios, ta ta ti'ví yi'i kixaa i.

45 Ta nivi na xini yi'i, nayó'o xini na Yivá i Ndios, ta ta ti'ví yi'i kixaa i.

46 Yi'i kúu Ño'o ndino'o yé'e ñoyívi yó'o. Ta ndi'i nivi na ndixa kándixa yi'i, nayó'o on ko'on ka na yichi noo naa.

47 Ta ndi'i nivi na kuiti xini so'o to'on ña ká'an i, ta on xiin na kasa ndivi na ña, ta on sivi yi'i kúu ta ta kasa nani xa'a ña on vá'a ké'é nayó'o. Saá chi on sivi xa'a ña kasa nani xa'a kuachi nivi kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o, ta xa'a ña sakaku i nivi ñoyívi yó'o kúu ña kixaa i.

48 Ta nivi na on xiin koni yi'i, ta ni on xiin na

kandixa na tɔ'onj, ta ndixa xa yoo ña kasa nani xa'a kuachi nayó'o. Chi tá kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta mji tɔ'on ña njka'anj xí'in nayó'o kasa nani xa'a kuachi na ña kúu ña on vása ní-xiin na chikaa so'o na tɔ'on yó'o.

⁴⁹ Chi xí'in ndayí Yivá j Ndios ká'anj tɔ'on ña ndátɔ'onj xí'in ndó. Ta on sivi ndasaá kuiti tɔ'on mji j kúu ña ká'anj. Saá chi Yivá j Ndios kúu ta ta t'ví yí j kixaa j, ta xa'nda chiño ra ndá tɔ'on kúu ña ka'anj xí'in ndó, ta xa'nda chiño ra yu kúu ña saná'a j ndó'ó.

⁵⁰ Ta yí j, xini va'a j ndí ña xa'nda chiño Yivá j Ndios kúu ña táxi kutaku ndino'o nivi ndi'i saá kivi. Ta ñii kiva ndatán yoo tɔ'on ña xa'nda chiño ra ka'anj, saá ká'anj xí'in nivi —káchí tɔ'Jesus xí'in na.

13

Tɔ'on yó'o ká'an ña nakata tɔ'Jesus xa'a ñii ñii naxíka xí'in ra

¹ Ta on ta'an ka kixá'a kana viko Pascua,* ta tɔ'Jesus xini ra ña xa yatin ní tondaa kivi ña kee ra ñoyívi yó'o, ta ndikó ra no'o ra noo yoo Yivá yó Ndios. Ndi'i saá kivi tɔ'Jesus xa kí'vi ní ini ra xini ra nivi na kándixa ña'á ñoyívi yó'o, ta vitin kixaa kivi ña saná'a ra na ndasaá ndixa ndeé ní kí'vi ini ra xini ra na, chi nda lo'o on ndi'i ña kí'vi ini ra xini ra na.

² Ta xikuaa ní, xa kóni kunaa kúu ña, ta saá yoo tɔ'Jesus xixi ra xí'in naxíka xí'in ra. Ta ñanimá ndiva'a ká'no xa chikaa ña ini tɔ'Judas Iscariote, sa'ya tɔ'Simón, ña nataxi ra tɔ'Jesus nda'a nivi na saá ini xini ña'á.

³ Ta tɔ'Jesus kúndaa ini ra ndí Yivá ra Ndios xa taxi ra nda'a ra ndi'i ndayí noo ndi'i ña yoo, ta xini tɔ'Jesus ña kixi ra noo Ndios ta vitin yachi ní ndikó ra no'o ra.

⁴ Ta saá nakundichi ra ta tava ra tikoto káni ña kánoo sata tikoto ndixin ra, ta chinoo va'a ra ña ñii xiiña, ta saá katón ra ñii toalla toko ra.

⁵ Chikaa ra takuii ini ñii kaa ña kóno ini, ta kixá'a ra nakata ra xa'a ñii ñii taxíka xí'in ra. Ta xí'in toalla yákon ra xa'a ñii ñii tayó'o.

⁶ Tá kixaa ra noo yoo xa'a tɔ'Simón Pedro, ta njka'an tɔ'Pedro xí'in ra:

—Tata, yó'ó kúu ta taká'no noo j. ¿Án nakata ún xa'a j?

⁷ Ta ndakuijn tɔ'Jesus, njka'an ra:

—Vitin on vása kúndaa ini ún yukia kóni kachí ña ké'é j yó'o, ta ñii kivi vaxi kúndaa va'a ini ún xa'a ñayó'o —káchí tɔ'Jesus xí'in tɔ'Pedro.

⁸ —On vá'a saá, Tata —káchí tɔ'Pedro xí'in tɔ'Jesus —nda ñii kivi on taxi j nakata ún xa'a j —káchí ra.

* **13:1** Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxi sikuá na noo nañoo Egipto kuja xina'á.

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Tá on taxi ún nakata j xa'a ún, ta on kuchiño ka ún kuu ún ta ta ndikon yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

⁹ Ta ndakuijn taPedro, nika'an ra:

—Tá saá yóo ña ká'an ún, Tata, ta va'a ka on nakata ún ndasaá kuiti xa'aj, ta nakata ún nda nda'aj tãda sinij —káchí taPedro xí'in taJesús.

¹⁰ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Ndi'i nivi na xa chichi takuii, na xa yóo ndii ndi'i satã koñu kuu nayó'o, ta ndasaá kuiti xini ñó'o ndoo xa'a na. Ta ndó'o, nanivi ndii kuu ndó, ta saá ni, on sivi ndi'i ndó kuu nivi ndii —káchí ra xí'in na.

¹¹ Nika'an ra saá xí'in na, chi xini ra yu kuu ta ta nataxi kuí'ná ña'á nda'a nivi na saá ini xini ña'á.

¹² Tá ndi'i nakata ra xa'a naxika xí'in ra, ta nakundixin ra tikoto ra, ta tuku nakoo ra noo yóo tón mesa, noo xixi ra xí'in na. Ta saá nindaqa to'on ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¿An kundaqa ini ndó yukia kóni kachí ñachiño ke'éj ña nakata j xa'a ndó?

¹³ Chi ndó'o káchí ndó yi'i kuu taKá'no noo ndó, ta káchí ndó xí'inj kuu j taMaestro ndó, ta ñandaqa kuu ña káchí ndó saá.

¹⁴ Ta xa'a ña kuu j taMaestro ndó, ta xa'a ña kuu j taKá'no noo ndó, ndixa xini ñó'o kasa ndivi ndó

chiño ndatán yóo ña kisa ndivi j xí'in ndó, tãda kasa nino ka xí'in mii ndó ta saá koo ti'va ndó nakata ndó xa'a tá'an ndó.

¹⁵ Saá chi xa chindú'u j ña ke'éj yó'o ña saná'aj ndó'o, ta ñii ki'va saá xini ñó'o ke'é ndó xí'in tá'an ndó. Yi'i kisa nino xí'in mii j xa'a ña chin-deéj ndó'o, ta ñii ki'va saá xini ñó'o kasa nino xí'in mii ndó xa'a ña chindeé tá'an ndó.

¹⁶ Ña ndixa ndaa kuu to'on yó'o: Nda ñii tamozo on vása kuu ra ta ká'no ka noo ta xá'nda chiño noo ra, ta nda ñii ta ta tí'vi tapatrón ko'on chiño noo ra, on vása kuu tayó'o ta ká'no ka noo tapatrón ta tí'vi ña'á ko'on ra chiño.

¹⁷ Ta ndó'o, tá ndixa kundaqa ini ndó to'on yó'o, ta saá ná kunakaa ñasij ini ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ña.

¹⁸ 'On vása ká'an j saá xa'a ndi'i ndó, chi xini va'aj ini ñii ñii ndó'o na kuu nivi na nakaxinj. Ta yóo to'on Ndios ña nita na kuia xina'á, ña káchí saá: "Ñii ta ta yóo xixi sãta va'a xí'in j, vitin tayó'o nduu ra ta saá ini xini yi'i", káchí to'on Ndios. Ta ndi'i to'on Ndios yó'o xini ñó'o kundivi ña.

¹⁹ Ndátoto'oj ñayó'o xí'in ndó vitin ña on ta'an ka kundivi ña. Ta saá tá kixaa kivi ña kundivi ndi'i ñayó'o, ta kandixa ndó ndí Yi'i Kuu j ta ta kixi noo Ndios.†

²⁰ Ña ndixa ndaa ká'an j

† 13:19 To'on hebreo ña káchí "Yi'i Kuu j" kuu kivi Ndios ndino'o.

xí'in ndó, ndi'i nivi na náki'in va'a nivi na tì'víjì kò'òn chiño nòojì, ña ké'é na saá kóni kachí ña náki'in va'a na yì'ì. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yì'ì, ña ké'é na saá kóni kachí ña náki'in va'a na Ndios, taa taa tì'ví yì'ì vaxijì —káchí tajaJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña tajaJesús ká'an ra ndí ñii taa sǐkó kuí'ná ña'á ra
(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

²¹ Ta saá tajaJesús kónó ní nákaa ña ndí'ì ní ini ra, nda sákisin ña nímá ra, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ña ndixa ndaa ká'an jí xí'in ndó vitin ndí ñii ndó'ó kúu taa taa sǐkó kuí'ná yì'ì ta nataxi ra yì'ì nda'a nivi na saá ini xini yì'ì —káchí ra xí'in na.

²² Ta naxíka xí'in ra nakoto na nòojì tá'an na, ta xáni sǐnjì na yu kúu taa taa ká'an tajaJesús xa'a.

²³ Ta ñii taxíka xí'in tajaJesús, taa kúu taa kí'vi ní ini tajaJesús xini ra, yóo yatin ra sǐjn tajaJesús,

²⁴ taa tajaSimón Pedro nixika nda'a ra nòojì tayó'o ña ndakaa to'on ra tajaJesús yu kúu taa taa ká'an ra xa'a.

²⁵ Ta saá tayó'o ndikó koo ra ta nakoto ra nòojì tajaJesús, ta nindakaa to'on ña'á ra, káchí ra saá:

—¿Yu kúu taa taa ká'an ún xa'a, Tata? —káchí ra.

²⁶ Ta ndakuijn tajaJesús, nika'an ra:

—Kúu ra taa taa taxi jí nda'a sǐta va'a ña chindaxinjì yó'o —káchí tajaJesús.

Ta chindaxin ra sǐta va'a ta taxi ra ña nda'a tajaJudas Iscariote taa kúu sa'ya tajaSimón.

²⁷ Ta tajaJudas naxi'in ra sǐta va'a yó'o, ta xixi ra ña, ta saá xandikon ñanímá ndiva'a ká'no naní Satanás niki'vi ña ini ra. Ta tajaJesús nika'an ra xí'in ra:

—Va'a kama kasa ndivi ún chiño ña chikaajì ini ún ke'é ún —káchí ra xí'in tajaJudas.

²⁸ Ta nda ñii naxíka xí'in ra na ndóo xixi nòojì mesa, on vása kúndaajì ini na ndachun nika'an tajaJesús saá xí'in tajaJudas.

²⁹ Saá chi tajaJudas kúu taa ndiso chiño xí'in sǐ'ún ña sáta na ña xinjì ñó'ó tajaJesús xí'in ndi'i naxíka xí'in ra, ta saá sava na xáni sǐnjì na ndí tajaJesús ká'an ra xí'in tajaJudas ña kò'òn ra sata ra ña konjì ñó'ó na xa'a vikò Pascua, án ká'an ra xí'in tajaJudas ña taxi ra lo'o sǐ'ún nda'a nivi na kúu nandá'ví.

³⁰ Tá ndi'ì xixi tajaJudas sǐta va'a ña taxi tajaJesús nda'a ra, ta kee ra kuajì an ra ke'e. Ta xa ñoó ní kúu ña.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ndayí xa'a, xa'nda chiño tajaJesús nòojì na kándixa ña'á

³¹ Ta ndi'ì kee tajaJudas, kuajì an ra ke'e, ta nika'an tajaJesús xí'in na nindoo xí'in ra, káchí ra saá:

—Vitin kasa ndivi jí ñii ñava'a ká'no, ta xa'a ñayó'o nivi kasa ká'no na yì'ì ta

chinóo síkón na ñato'ó yí'i, taa tã kixi noo Ndios. Ta ñii k'i'va saá kasa ká'no na Ndios ta chinóo síkón na ñato'ó ra, xa'a ñava'a ká'no yó'o ña kasa ndivi i.

³² Ndixa xí'in ñava'a ña kasa ndivi i vitin, yí'i chinóo síkón i ñato'ó Ndios. Ta mji Ndios chinóo síkón ra ñato'ó yí'i. Ta yachí ní kasa ndivi Ndios saá.

³³ Ta ndó'ó, sa'ya mji i, salo'o kuiti kivi yóo ka i xí'in ndó, ta vitin ndato'on i xí'in ndó ndatán yóo to'on ña xa nika'an i xí'in naná'no noo najudío, kivi nika'an i xí'in na, kachí i saá: "Nandukú ndó yí'i, ta on kuchiño ndó ko'on ndó noo ko'on i", saá kachí i xí'in na, ta ñii k'i'va saá ká'an i xí'in ndó'ó vitin.

³⁴ Ta vitin ndato'on i xí'in ndó xá'nda chiño i noo ndó ñii ndayí xaá, ña kachí saá: Ndixa kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. Ñii k'i'va ndatán k'vi ini xini ndó'ó, saá kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó.

³⁵ Tá ndixa k'vi ini ndó xini tá'an ndó, ta xa'a ñayó'o ndi'i nivi kundaá ini na ndi' ndó'ó kúu nivi na kándixa yí'i ta ndíkõn ndó yí'i —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra ndi taPedro ka'an ra uní yichí ña on xini ña'a ra
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

³⁶ Ta taSimón Pedro ninda'ka to'on ra taJesús, kachí ra saá:

—Tata, ¿míchí ko'on ún?

Ta ndakuin taJesús, nika'an ra:

—Vitin on kivi ko'on ún xí'in i noo ko'on i. Ta saá ni, tá ndi'i niva'a kua'a ní kivi, ta saá kuchiño ún ko'on ún noo ko'on i —káchí taJesús.

³⁷ Ta taPedro nika'an ra, kachí ra saá:

—Tata, ¿ndachun on kivi ko'on i xí'in ún vitin? Chi yí'i, xa yóo ti'va i nda kivi i noo ún —káchí taPedro xí'in taJesús.

³⁸ Ta ndakuin taJesús, nika'an ra xí'in taPedro:

—¿Án ndixa kía xa yóo ti'va ún kivi ún noo i? Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ún vitin, tá on ta'an ka kana nduxú chée ñoo vitin, ta xa uní yichí nika'an ún xí'in nivi ña on vása xini ún yí'i —káchí taJesús xí'in taPedro.

14

To'on yó'o ká'an ñii laá Jesucristo kúu yichí ña xa nivi noo yóo Ndios

¹ Nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, kachí ra saá:

—On kundi'i ini ndó. Ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó Ndios, ta ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó yí'i.

² Ve'e Yivá i Ndios ñoyívi nino ká'no ní ña. Yóo kua'a ní xiiña noo va'a kutaku ndi'i ndó. Tá on sivi ñandaá kúu ña ká'an i xa'a ve'e Yivá i, ní kúu, ta nda lo'o on ndato'on i saá xí'in ndó. Ta vitin ko'on i ña kasa ndivi i xiiña noo va'a kutaku ndó.

³ Tá ndi'i kisa ndivi i xiiña noo va'a kutaku ndó ve'e

Yivá*j*, ta ndikó*j* ñoyívi yó'o ña naki'in*j* ndó'ó ta ko'on ndó xí'in*j*. Ta saá nda mji noo táku*j*, ndó'ó kutaku ndó xí'in*j* ndi'i saá kivi.

⁴ Ndó'ó, xa xini ndó yichi ña ndasaá kuchiño xa ndó noo ko'on*j* —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

⁵ Ta ñii taxíka xí'in ta Jesús, naní ra Tomás, nindaqa to'on ra, káchí ra saá:

—Tata, on vása xini ndi míchí ko'on ún, ta saá, ¿ndasaá koo kuchiño koni ndi yichi?

⁶ Ta ndakuin ta Jesús, nika'an ra xí'in ra:

—Yi'i kúu yichi ña kuchiño xa nivi noo Ndios, ta yi'i kúu noo kaku ñanda ndino'o, ta yi'i kúu ndee ña taxi kutaku ndino'o nivi. On koó inká yichi ña kuchiño xa nivi noo Ndios: ñii laá yi'i kúu yichi ña taxi xa nivi noo Ndios ta kutaku na xí'in ra.

⁷ Ta ndó'ó, tá ndixa xini ndó yi'i, ta saá ndixa koni ndó Yivá*j* Ndios. Tanda vitin tanda ndi'i kivi vaxi, xa xini va'a ndó ra, ta xí'in nduchú noo ndó xa xini ndó ra —káchí ta Jesús xí'in na.

⁸ Ta inká taxíka xí'in ta Jesús, naní ra Felipe, nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata, saná'a ún ndi'i ndasaá kuchiño koni ndi Yivá yó Ndios, ta ñayó'o kuiti kúu ndi'i ña xini ñó'ó ndi.

⁹ Ta ndakuin ta Jesús, nika'an ra xí'in ra:

—Xa ku'a ní kivi yoo*j* xí'in ndó, ta, ¿án on ta'an koni ún yi'i, tata? Ndi'i

nivi na xini yi'i, nayó'o ñii káchí xini na Yivá*j*. Ta saá, ¿ndachun ká'an ún xí'in*j* xini ñó'ó saná'a*j* ndó'ó ndasaá kuchiño koni ndó Yivá*j*?

¹⁰ ¿Án on ta'an kandixa ún ndi yi'i táku*j* ini Yivá*j* ta Yivá*j* táku ra ini mji? To'on ña ká'an*j* xí'in ndó, on sivi ndasaá kuiti to'on mji kúu ña, chi to'on Yivá*j* Ndios kúu ña. Saá chi Yivá*j* táku ra ini mji, ta chiño mji ra kúu ña kisa ndivi.

¹¹ Va'a kandixa ndó to'on ña ká'an*j* xí'in ndó ndi yi'i táku*j* ini Yivá*j* ta Yivá*j* táku ra ini mji. Tá on kivi kandixa ndó yi'i xa'a to'on yó'o, ta va'a kandixa ndó yi'i xa'a milagro ñava'a ke'é*j* noo ndó ña saná'a yu kúu*j*.

¹² Ña ndixa ndaa ká'an*j* xí'in ndó, ndi'i nivi na kándixa yi'i kuchiño na ke'é na ñii ki'va ndatan yoo chiño ke'é*j*. Ta ndixa nayó'o ke'é na chiño ña ná'no ka noo chiño ke'é*j*, chi yi'i ndikó*j* noo Yivá*j*.

¹³ Ta ndó'ó na kándixa yi'i, tá xí'in ndayí kivi*j*, ndukú ndó ñava'a ña xini ñó'ó ndó, ta yi'i kasa ndivi*j* ndi'i ña ndukú ndó. Ta xa'a ña ke'é*j* saá, nivi kasa ká'no na Yivá yó ta chinoo síkón na ñato'o ra.

¹⁴ Tuku ká'an*j* xí'in ndó'ó na kúu nivi na kándixa yi'i: Tá xí'in ndayí kivi*j* ndukú ndó ñava'a, ta yi'i kasa ndivi*j* ndi'i ña ndukú ndó noo*j* —káchí ta Jesús.

To'on yó'o ká'an xa'a Níma Ndios

koo ña xí'in ñivi na kándixa taJesús

15 Ta taJesús ñika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta ndó'ó, tá kí'vi ini ndó xíni ndó yí'i, ta saá kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño i ñoq ndó.

16 Ta yí'i, ndukú i ñoq Yivá yó Ndios ta ndixa ti'ví ra Nímā ña ñaní “Nímā ña chíkaa ndee ini ñivi”, ta kutaku ña xí'in ndó ndi'i saá kivi ña vaxi.

17 Ta Nímā yó'o saná'a ña ndó'ó ndasaá kuiti ña ndixa ndaa ndino'o. Ta ñivi na ndíkõn yichí õn vá'a ñoyívi yó'o õn vása kúchiño na naki'in na Nímā yó'o, saá chi õn vása kúchiño koto na ña, ni õn vása xíni na ña. Ta ndó'ó, ñivi na kándixa yí'i, ndixa xíni ndó Nímā yó'o, chi yóo ña xí'in ndó vitin, ta kivi ña vaxi kunakaa ña ini ñii ñii ndó'ó.

18 Ta yí'i, õn sandakoo mató'óni ndó'ó, ña kutaku ndó ndatán táku naváli xindá'ví na õn koq yivá si'í. Ta yí'i yachí ní ndikó i ta kixaa i ñoq ndó.

19 Tixin ña salo'o kivi, ñivi na ndíkõn yichí õn vá'a ñoyívi yó'o, õn kuchiño ka na koto na yí'i. Ta ndó'ó, õn kundo'o ndó saá, chi ndixa koto ka ndó yí'i. Ta xa'a ña ndixa ndino'o táku i, ndó'ó ndixa ndino'o kutaku ndó.

20 Kivi kundivi ñayó'o saá, ta ndó'ó ndixa kundaá ini ndó ndí yí'i táku i ini Yivá i, ta ndó'ó táku ndó ini yí'i, ta yí'i táku i ini ndó'ó.

21 Ndi'i ñivi na náki'in va'a ña xá'nda chiño i ñoq na, ta kisa ndivi na ña, nayó'o saná'a na ndí ndixa kúu na ñivi na kí'vi ini xíni yí'i. Ta ndi'i ñivi na kí'vi ini xíni yí'i, ta Yivá i Ndios ndixa kuki'vi ini ra koni ra nayó'o. Ta saá tuku yí'i ndixa kuki'vi ini i koni i nayó'o ta taxi xí'in mji i ñoq na, ña koni va'a na yí'i —káchí taJesús xí'in na.

22 Ta saá inka taxíka xí'in taJesús, ñaní ra Judas (ta õn sívi taJudas Iscariote kúu tayó'o), ñika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, ¿ndachun taxi ún ndasaá kuiti mji ndi kuu ñivi na kuchiño koni va'a yó'ó? ¿Ndachun õn vása ke'é ún saá xí'in ndi'i ñivi ñoyívi yó'o ña kuchiño koni na yó'ó?

23 Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra xí'in ra:

—Ndi'i ñivi na kí'vi ini xíni yí'i, ñivi yó'o kasa ndivi na to'on i. Ta Yivá i Ndios kuki'vi ini ra koni ra nayó'o, ta Yivá i xí'in yí'i ndixa kixaa ndi ñoq nayó'o, ta kutaku ndi xí'in na.

24 Ta ñivi na õn vása kí'vi ini xíni na yí'i, nayó'o õn vása kisa ndivi na to'on i. Ta õn sívi ndasaá kuiti to'on yí'i kúu ña ká'an i, ta ndixa kúu ña to'on Yivá yó Ndios, ta ta ti'ví yí'i kixaa i.

25 'Ndi'i ñayó'o ndátõ'on i xí'in ndó kivi yóo ka i xí'in ndó vitin.

26 Ta kixaa kivi Yivá yó Ndios ti'ví ra Nímā ña chíkaa ndee ini ñivi, ta xí'in ndayí kivi i ti'ví ra Nímā

yó'o, ta kixaa ña kutaku ña ini ndó, ta saná'a ña ndó'ó ndi'i ña xini ñó'ó kundaa ini ndó, ta sanaká'an ña ndó'ó ndi'i to'on ña nika'anj xí'in ndó.

27 'Ta vitin táxij ña kunnaka ñava'a ini ndó. Ta ñava'a yó'o kúu ña kaku inij, ta sání'ij ña ndó'ó. Ta ñava'a yó'o ña táxij ña kunnaka ña ini ndó, on sivi ñii kúu ña xí'in ña táxi ñivi na ndikon yichj ñoyivi yó'o nda'a ndó ña koo va'a ini ndó. Ta saá ndó'ó ñivi na kándixa yij, vitin xá'nda chiñoj noo ndó: On kundij ini ndó, ta ni on kuyiví ini ndó.

28 Xa xinj so'o ndó ña nika'anj xí'in ndó ndí keej ko'onj vitin, ta kixaa ñii kivi ndikój noo ndó. Tá ndixa ndino'o kí'vi ini ndó xini ndó yij, ta saá kusij ní ini ndó ña kundaa ini ndó ku'a'anj noo yóo Yivá yó, chi Yivá yó kúu ta ta ká'no ka noo yij.

29 Ta xa ndato'onj xí'in ndó ndi'i ñayó'o vitin tá on ta'an ka kundivi ña. Ta saá tá kixaa kivi kundivi ndi'i ña ndato'onj xí'in ndó, ta koni ndó ña, ta saá kandixa ka ndó yij.

30 'On vása ku'a'a ní ka ndato'onj xí'in ndó vitin, chi xa vaxi ñanímá ndiva'a ká'no ña kúu ña xá'nda chiño noo ñivi na ndikon yichj ñoyivi yó'o. Ta saá ni, ñanímá ndiva'a ká'no yó'o nda lo'o on vása xá'nda chiño ña noo yij.

31 Ta yij, ndasaá kuiti kisa ndivij ña xá'nda chiño Yivá j Ndios nooj. Ta xa'a ña

kisa ndivij saá, kundaa ini ñivi ndí ndixa kí'vi ní inij xinj Yivá j Ndios. Ta vitin, nakuita ndó, na'a ndó ko'on ndó xí'inj —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

15

To'on yó'o ká'an ña, ndatán yóo mji tón uva ndino'o, saá yóo ta Jesús

1 Ta saá ta Jesús ndato'on ra inká cuento ña saná'a ra naxíka xí'in ra, káchí ra saá: —Ta yij, ndatán yóo mji tón uva ndino'o, saá yóoj. Ta Yivá j Ndios ndatán yóo ta ta ndaa tón uva xí'in ndi'i nda'a nó, saá yóo ra.

2 Ta xá'nda ra ndi'i nda'a tón uva noo on vása kóon tíuva. Ta nda'a tón uva noo va'a kóon rí, náka'nda tuku lo'o ra noo ña, ña taxi ña va'a ka koon tíuva.

3 Ta to'on ña nika'anj xí'in ndó, ndatán yóo ña sijn xá'nda, ta kindaa ña ndi'i ña on vása va'a yóo ini ndó, saá yóo to'on yó'o. Ta vitin ñivi na ndundii kúu ndó xa'a ña chikaa so'o ndó to'on ña nika'anj xí'in ndó.

4 Ta saá xini ñó'ó koo ndó xí'inj ndi'i saá kivi, ta yij kooj xí'in ndó'ó. Saá chi táná ta'nda, ta nandosó xíká yo'o nda'a tón uva, ta ña nandosó xíká yó'o, on vása kúchiño mji ña taxi ña nda ñii kuj. Ñayó'o saná'a ña ndó'ó tá on vása ñii yóo ndó xí'inj, ta saá on kuchiño ndó ke'é ndó nda ñii ñava'a.

5 'Yij, ndatán yóo mji tón uva ndino'o saá yóoj, ta ndó'ó, ndatán yóo yo'o nda'a

tón uva yó'o, saá yóo ndó'ó xí'in̄i. Tá ñii yóo ndó'ó xí'in̄i, ta yí'i, ñii yóōi xí'in̄i ndó, ta saá ndixa ké'é ndó kuá'a ní chiño va'a. Ta chiño yó'o ndatán tíkūi'i va'a ní ña kóon nda'a tón uva saá yóo ña. Ta saá ni, tá yóo yo'o nda'a tón uva ña ñita'nda nandoso xíká, ñayó'o on kuchiño ña taxi ña koon nda ñii kūi'i nda'a ña. Ta ñii k̄i'va saá, tá on vása k̄a ñii yóo ndó xí'in̄i, ta nda ñii chiño va'a on kuchiño ndó ke'é ndó.

⁶ Ta ñivi na kúxíká noo yí'i, ta on vása ñii yóo k̄a na xí'in̄i, nayó'o ndatán yóo nda'a tón uva ña ñita'nda nandoso xíká ta ñiȳich̄i ña, saá yóo na noōi. Ta nda'a ñiȳich̄i yó'o, ñivi nakaya na ña, ta taan na ña noō yóo ño'o xíxi, ta k̄ok̄o ña.

⁷ 'Ta ndó'ó, tá ñii yóo ndó xí'in̄i, ta to'on̄i táku ña ini ndó, ta saá va'a ndukú ndó noō Yivá̄i Ndios nda ndá k̄a ña kóni ndó, ta ndixa taxi ra ña ndúkú ndó nda'a ndó.

⁸ Ta vitin ñayó'o ke'é ndó xa'a ña chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios noō ink̄a ñivi: Xín̄i ñó'ó nduu ndó ñivi na va'a ini, na kisa ndivi ña kóni Ndios, ta saá saná'a ndó ndixa kúu ndó ñivi na ndík̄on yí'i —káchí ta Jesús xí'in̄i naxíka xí'in̄i ra.

⁹ Ta ñika'an̄ k̄a ra xí'in̄i na, káchí ra saá:

—Ñii k̄i'va ndatán kí'vi ini Yivá̄i Ndios xín̄i ra yí'i, saá kí'vi inīi xín̄īi ndó'ó. Ta saá ñii ñii k̄iv̄i ná kutakū k̄a ndó t̄ixin̄i ña kí'vi ní inīi xín̄īi

ndó'ó, ta on sandakoo ndó yí'i.

¹⁰ Tá kasa ndivi ndó ña xá'nda chiñōi noō ndó, ta saá ñii ñii k̄iv̄i kutakū ndó t̄ixin̄i ña kí'vi ní inīi xín̄īi ndó'ó. Saá chi yí'i, ñii k̄i'va saá kisa ndivīi ña kóni Yivá̄i Ndios, ta ndi'i saá k̄iv̄i tákūi t̄ixin̄i ña kí'vi ní ini ra xín̄i ra yí'i.

¹¹ 'Ndat̄o'on̄i ñayó'o xí'in̄i ndó chi kónīi ña ndixa ná kus̄īi ní ini ndó'ó. Chi m̄īi ñas̄īi ña káku ini m̄īīi, kónīi ndí ná kunakā ñas̄īi yó'o ini ndó'ó, ta saá kuu ndó ñivi na kus̄īi ndino'o ini.

¹² Ña xá'nda chiñōi noō ndó kúu ñayó'o: Ndixa kūki'vi ini ndó koni tá'an ndó, ndatán kí'vi inīi xín̄īi ndó'ó.

¹³ Saá chi tāa tāa ndixa ká'no ní k̄a kí'vi ini xín̄i natá'an kúu tāa tāa táxi xí'in̄i m̄īi nda k̄iv̄i ra xa'a nayó'o.

¹⁴ Ta ndó'ó, táná kasa ndivi ndó ña ká'an̄i xí'in̄i ndó, ta kuu ndó ñivi na náta'an va'a xí'in̄i.

¹⁵ On k̄a'an̄ k̄āi xí'in̄i ndó kúu ndó ndasaá kuiti na kisa chiño noōi, chi ñivi na kisa chiño noō ñii taká'no on vása xín̄i na yu kúu ña xáni s̄in̄i taká'no yó'o ke'é ra. Ta yí'i sakunan̄īi ndó'ó namigōi na náta'an va'a xí'in̄i, saá chi xa ndat̄o'on̄i xí'in̄i ndó ndi'i ña saná'a Yivá̄i Ndios yí'i.

¹⁶ On s̄iv̄i m̄īi ndó kúu ñivi na nākaxin̄i kundik̄on ndó yí'i, ta yí'i kúu tāa tāa nākaxin̄īi ndó'ó ña kundik̄on ndó yí'i, ta sakuiso chiñōi ndó'ó ña kasa ndivi ndó

kuḗ'a ní chiño va'a. Ta chiño va'a yó'o koo ña ndatán yóo ku'i va'a ña koo na'á ní kivi. Ta saá Yivá i Ndios taxi ra nda'a ndó ndi'i ña ndúkú ndó noḡ ra xí'in ndayí kivi i.

17 Ñayó'o kúu ña xá'nda chiño i noḡ ndó: Kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Tḡ'on yó'o ká'an ndi nivi na ndikḡon yichi ñoyívi yó'o, sáḡ ini na xíni na nivi na ndikḡon yichi taJesús

18 Ta nika'an ka taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Tá nivi na ndikḡon yichi ḡn vá'a ñoyívi yó'o sáḡ ini na xíni na ndó'ó, ta saá naká'an ndó ndí si'na ka ñii kiva saá ke'é na xí'in i.

19 Táná koo yu'ú ndó xí'in nivi ñoyívi yó'o, ta saá nanivi ñoyívi yó'o kuki'vi ini na koni na ndó'ó. Ta ndó'ó, ḡn sivi na ndikḡon yichi ḡn vá'a ñoyívi yó'o kúu ndó, chi yi'i nakaxini ndó'ó ña sandakoo ndó yichi ḡn vá'a yó'o xa'a ña kundikḡon ndó yichi i. Ñakán kía nivi na ndikḡon yichi ḡn vá'a ñoyívi yó'o sáḡ ní ini na xíni na ndó'ó.

20 Naká'an ndó tḡ'on ña nika'an i xí'in ndó saá: “Nda ñii tamozo ḡn vása kúu ra ta ká'no ka noḡ ta xá'nda chiño noḡ ra”, káchí i xí'in ndó. Ta tḡ'on yó'o kóni kachí ña ñii kiva ké'é na xí'in yi'i, Taa taKá'no noḡ ndó, saá ke'é na xí'in ndó'ó na kísa chiño noḡ i. Nivi ñoyívi yó'o saxḡ'vi na yi'i, ta saá ndixa saxḡ'vi na ndó'ó. Ta saá ni,

nixiyo nivi na chikaḡ sḡ'o tḡ'on i, ta ñii kiva saá koo nivi na chikaḡ sḡ'o tḡ'on ña ka'an ndó xí'in na.

21 Saá ke'é nivi xí'in ndó chi ndó'ó kúu na ndikḡon yichi i. Chi nivi na kuḗ'an yichi ḡn vá'a ñoyívi yó'o ḡn vása xíni na Ndios, ta kúu taa ta tiva yi'i kixaa i.

22 'Tá ḡn vása ní-kixi i noḡ na, tá ni ḡn vása ní-ndatḡ'on i xí'in na, níkúu, ta saá ḡn vása ndiso na kuḗchi noḡ ña ndatḡ'on i xí'in na. Ta vitin ḡn kivi kachí na ḡn vása ndiso na kuḗchi, chi nika'an i xí'in na yu kúu ñandaa, ta ni-xiin na kasa ndivi na ña ndatḡ'on i xí'in na.

23 Ndi'i nivi na sáḡ ini xíni yi'i kúu na sáḡ ini xíni Yivá i Ndios.

24 Xa kísa ndivi i kuḗ'a ní milagro ná'no, ta nda ñii nivi, ta ni si'na ta ni vitin, ḡn vása ní-ke'é na ñava'a ndatán yóo ñamilagro kísa ndivi i ñoyívi yó'o. Tá ḡn vása ní-ke'é i saá, níkúu, ta nivi ḡn vása ndiso na kuḗchi xa'a ña ni-xiin na kandixa na yi'i. Ta ndixa xini na milagro ke'é i, ta saá ni, sáḡ ní ini na xíni na yi'i, ta ñii kiva saá, sáḡ ini na xíni na Yivá i Ndios.

25 Saá ké'é nivi yó'o chi tḡ'on Ndios xíni ñó'ó kundivi ña. Ta ñii xiiña noḡ tḡ'on Ndios yó'o vaxi ndayí ña nita taMoisés kuiya xina'a, ta káchí ña saá: “Sáḡ ini nivi xíni na yi'i, vará nda lo'o ḡn koó xa'a ña ké'é na saá”, káchí tḡ'on Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

26 Ta nika'an ka taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vaxi kivi kixaa Níma Ndios noo ndó, ta Níma yó'o kúu ña chíkaa ndee ini nivi, ta ndato'on ña ndasaá kuiti ñandaá ndino'o xí'in nivi. Níma yó'o kee ña noo Ndios ta kixaa ña noo ndó, chi yi'i ti'vi'i ña xí'in ndayí Yivá'i, ta Níma Ndios yó'o ka'an ña xí'in ndó ndi'i ñandaá xa'a'i.

27 Ta saá ndó'o kuu ndó nivi na ka'an xa'a'i ndi'i ñandaá xí'in inka nivi, saá chi nda kivi kixá'a'i kisa ndivi'i chíno Yivá'i ñoyívi yó'o, ndó'o kúu nivi na kixá'a kisa chíno xí'in i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

16

1 Ta taJesús nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i to'on yó'o xa nika'an i ña xí'in ndó xa'a ña on sandakoo ndó yich'i.

2 Chi vaxi kivi tá naná'no noo najudío on taxi ka na ki'vi ndó ini ve'e ño'o sinagoga. Ta vaxi kivi nivi kani sin'i na ndi ñava'a ní kúu ña ke'é na ña ka'ni na ndó'o, chi xí'in ña ké'é na saá kúu ñava'a kasa ndivi na ña kóni Ndios, saá kani sin'i m'i na.

3 Saxo'vi na ndó'o saá, chi nda ñii kivi on ta'an koni ndixa na Yivá yó Ndios, ta ni on ta'an koni ndixa na yi'i.

4 Ta vitin xa ndato'on i xí'in ndó ñayó'o, ta saá tá kixaa kivi ña kundo'o ndó ñayó'o, ta saá naká'an ndó to'on yó'o ña nika'an i xí'in ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o ká'an ña xa'a chíno ña kasa ndivi Níma Ndios

Ta nika'an ka taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta kivi kixá'a ndó kisa ndivi ndó chíno xí'in i, on vása ní-ka'an i xí'in ndó ndasaá kundo'o ndó xa'a'i, chi yóo ka'i xí'in ndó.

5 Ta vitin ndikó i no'o i noo ta'a ta ti'vi yi'i kixaa i, ta nda ñii ndó'o on vása ndaka to'on ndó yi'i míchí ko'on i.

6 Ta saá ni, vitin kúchuchú ní ini ndó xa'a ña xin'i so'o ndó ña ká'an i ko'on i.

7 Ta ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndi ñii ñava'a xa'a ndó kúu ña ko'on i. Saá chi tá on vása ko'on i, ta on kivi kixaa Níma ña naní Níma ña chíkaa ndee ini nivi. Ta yi'i, táná ko'on i, ta ti'vi'i Níma yó'o kixaa ña noo ndó.

8 Tá kivi kixaa Níma Ndios yó'o, ta saná'a ña nivi ñoyívi yó'o ña kundaá va'a ini na yu kúu na ndiso kuachi noo Ndios, ta kundaá va'a ini na yu kúu ñava'a nandaá, ta kundaá va'a ini na ndixa Ndios kasa nani ra xa'a ndi'i nivi na ndiso kuachi.

9 Saá chi Níma Ndios yó'o chindeé ña nivi ña kundaá ini na ndi ndiso na kuachi xa'a ña ni-xiin na kandixa na yi'i.

10 Ta Níma Ndios chindeé ña nivi ña kundaá ini na ndi yi'i kúu ta'a ta va'a, ta ndaa, saá chi yi'i ndikó i no'o i noo Yivá'i Ndios, ta ndó'o on kivi koni ka ndó yi'i ñoyívi yó'o.

11 Ta Níma Ndios chindeé ña nivi ña kundaá ini na ndixa Ndios kasa nani ra

xa'a kuachi na, chi xa kisa nani ra kuachi ñanima ndiva'a ká'no, ña kúu ña xá'nda chiño ñoq ñivi ñoyivi yó'o, ta ndixa xo'vi ní ñandiva'a yó'o xa'a kuachi ndiso ña —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

12 Ta ñika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yoo ku'a ní ka to'on ña kóni ka'an xí'in ndó, ta on ka'an ña xí'in ndó vitin, chi vitin on kúchiño kundee ndó koni so'o ndó ndi'i to'on yó'o.

13 Tá kixaá Níma Ndios, nina ñandaá ndato'on ña xí'in ndó, ta saná'a kaxín ña ndó'ó ndasaá va'a kundikon ndó yichí ña ndaa. Saá chi Níma Ndios yó'o on vása ka'an ña ndasaá kuiti to'on mji ña, ta ka'an ña ndatán yoo mji to'on ña xini so'o ña ñika'an Ndios, saá ka'an ña xí'in ndó. Ta Níma Ndios yó'o ndato'on ña xí'in ndó yukia koo kivi ña vaxi.

14 Ta chinoo síkón ña ñato'ói ñoq ñivi, chi ndi'i ñandíchi ña kómíj, Níma Ndios naki'in ña ñayó'o, ta taxi ña ñandíchi yó'o nda'a ndó ña kundaá ini ndó ndi'i ñandaá.

15 Ndi'i ñava'a kómí Yivá j kúu ñava'a kómíj. Ñakán kía ñika'an xí'in ndó ndí Níma Ndios naki'in ña ñandíchi, ta taxi ñandíchi yó'o nda'a ndó ña kundaá ini ndó ndi'i ñandaá —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ña ndí vaxi yatin kivi

ña naxíka xí'in taJesús kusii ní ini na

16 Ta ñika'an ka taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Salo'o ka kuiti kumaní ta on koni ka ndó yi'i, ta saá ya'a lo'o kuiti kivi ta tuku koni ka ndó yi'i. Saá chi salo'o ka kivi kumaní, ta ndikói no'oi ñoq yoo Yivá j Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

17 Ta sava naxíka xí'in ra ñika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukia kóni kachí to'on ña ñika'an ra xí'in yó'o? Chi ñika'an ra salo'o ka kuiti kumaní ta on koni ka yó ra. Ta saá ya'a lo'o kuiti kivi ta saá tuku koni yó ra, saá chi ko'on ra ñoq yoo Yivá ra, káchí ra. ¿Yukia kóni kachí to'on yó'o ña ñika'an ra xí'in yó'o?

18 Ta tuku ndaka to'on tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukia kóni kachí to'on “salo'o kuiti kumaní”? On vása kundaá ini yó yukia kóni kachí ra xí'in to'on yó'o —káchí na, ká'an na.

19 Ta taJesús xini ra ndí kóni na ndaka to'on na ra xa'a to'on ña ñika'an ra xí'in na, ta saá tuku ñika'an ra, káchí ra xí'in na:

—¿Án kóni ndó kundaá ini ndó yukia káchí to'on ña ñika'an xí'in ndó ña káchí saá: “Salo'o ka kuiti kumaní ta on koni ka ndó yi'i, ta saá ya'a lo'o kuiti kivi ta tuku koni ndó yi'i”?

20 Ña ndixa ndaa kúu to'on yó'o ndí ndó'ó kuaku ndó ta ndá'ví ní ka'an ndó, ta mji

kivj yó'o nanivi ñoyívi yó'o va'a ní koni na, ta kusij ní ini na. Ta ndó'ó, vará lo'o kuiti kivj kuchuchú ní ini ndó, ta saá kixaa ñasij ní, ta kunakaa ña ini ndó.

²¹ Ndatán yó'vi ndó'o ñii ña'a ña xa kóni kaku sa'ya, saá kundo'o ndó. Ndeé ní xó'vi ña'a yó'o tá'an mji xa yatin kaku sa'ya ñá. Ta saá, tá ndi'i nja'a kaku sa'ya ñá, ta kúsij ní ini ñá. Ta saá nándoso ña xa'a ndi'i ña yó'vi ní nixó'vi ñá, chi kúsij ní ini ña xa'a ña kaku inká taa ñoyívi yó'o.

²² Ndatán yóo ña njindo'o ña'a yó'o, saá koo ña kundo'o ndó kivj vaxi, chi kuaku ní ndó ta kuchuchú ní ini ndó xa'a ña ko'onj. Ta saá kixaa kivj ña ndikó tuku j xí'in ndó, ta kusij ní ini ndó, ta nda ñii njivi on kuchiño na kindaa na ñasij kunakaa ini ndó.

²³ 'Ta kivj yó'o on vása ndáka to'on ka ndó yí'i. Ta ña ndixa ndaa kúu to'on ña ká'anj xí'in ndó vitin: Ndi'i ña ndukú ndó noo Yivá j Ndios xí'in ndayí kivj j, Yivá j ndixa taxi ra nda'a ndó ndi'i ña ndúkú ndó noo ra.

²⁴ Tānda vitin on ta'an ndukú ndó nda ñii ñava'a noo Ndios xí'in ndayí kivj j. Ta vitin va'a ndukú ndó ña kóni ndó noo Ndios, ta naki'in ndó ña, ta saá kunakaa ndino'o ñasij ini ndó.

To'on yó'o ká'an ña taJesus kundedé ra noo ñandiva'a ñoyívi yó'o

²⁵ 'Nda kivj xini tá'an yó tānda vitin ndato'onj xí'in

ndó ta saná'aj ndó'ó xí'in to'on ña yó'vi kundaaj ini ndó. Ta vitin kixaa kivj ña on ka'an ka j xí'in ndó xí'in to'on yó'vi, ta ndixa ndato'on káxinj xí'in ndó xa'a Yivá j.

²⁶ Ta kivj kundaaj ini ndó to'on yó'o, ta saá mji ndó, xí'in ndayí kivj j, ndukú ndó ña xinj ñó'ó ndó noo Ndios. On vása konj ñó'ó kuaku ndá'vi j noo Ndios xa'a ndó,

²⁷ chi ndixa mji Ndios kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó. Saá chi ndó'ó kí'vi ní ini ndó xini ndó yí'i, ta kándixa ndó yí'i kixij noo Ndios.

²⁸ Keej noo Yivá j Ndios ta kixaa j ñoyívi yó'o. Ta vitin keej ñoyívi yó'o ta ndikó j no'oj noo Yivá j Ndios —káchí taJesus xí'in naxíka xí'in ra.

²⁹ Ta ndakuijn naxíka xí'in ra, njka'an na, káchí na saá:

—Vitin to'on ña káxín ní kúu ña ká'an ún xí'in ndj. Vitin on vása ká'an ún to'on ña yó'vi ní kundaaj ini ndj.

³⁰ Ta vitin kundaaj ini ndj ndí ña ndixa on koó nda ñii ña on vása xinj ún. Tá on ta'an ka ndaka to'on njivi yó'ó, xa xinj ndi'i ún ña xáni sjinj na. Ta xa'a ñayó'o kándixa ndj yó'ó kúu ún taa ta kixi noo Ndios —káchí na xí'in taJesus.

³¹ Ta saá taJesus njka'an ka ra xí'in na:

—¿An ndixa kándixa ndó yí'i vitin?

³² Ta yachj ní kixaa ña kuita ní'no ndi'i ndó, ta saá ñii ñii ndó no'o ndó ve'e mji ndó. Ta sandakoo mató'ón ndó yí'i. Ta ndixa

on vása koo mató'ónj chi Yiváj Ndios yóo ra xí'inj.

³³ Ndató'onj ñayó'o xí'in ndó ña on kundi'i ní ini ndó, ta ná koo ñavá'a ini ndó xá'a ña ñii yóo ndó xí'inj. Vará ndixa ndeé ní xó'ví ndó ñoyívi yó'o, ta on kuyí'ví ndó ta chikaa ndeé xí'in mji ndó, chi yí'j xa kúndeéj noo yichj on vá'a ñoyívi yó'o —káchí tajesús xí'in naxíka xí'in ra.

17

Tó'on yó'o ká'an ña xá'a ña ndúkú tajesús noo Ndios

¹ Ta ndi'i ndató'on ra ñayó'o xí'in naxíka xí'in ra, ta saá tajesús nakoto ndaa ra ñoyívi njino, ta njika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yiváj, xa kixaa mji kivi ká'no ní. Ta vitin yí'j, taa tã kúu Sa'ya ún, ndúkúj noo ún ña chinóo síkón ún ñató'ój noo njivi. Ñavá'a yó'o ndúkúj noo ún xá'a ña chinóo síkónj ñató'ój mji ún noo njivi.

² Yó'ó kúu taa tã taxi ndayí nda'a yí'j ña kuu j taa taká'no noo ndi'i njivi, xá'a ña taxi j ndi'i saá kivi kutaku ndino'o ndi'i njivi na kúu na taxi ún nda'aj.

³ Yó'ó kúu ñii laá Ndios ndino'o, ta yí'j kúu Jesucristo, taa tã tã'ví ún kixaa j ñoyívi yó'o ña sakaku j njivi. Ta saá tá tondaa njivi konj ndixa na yó'ó, ta konj ndixa na yí'j Jesucristo, ta ña ke'é na saá kúu ña táxi kutaku ndino'o njivi ndi'i saá kivi.

⁴ 'Ta vitin xa kisa ndivi j ndi'i chiño ña taxi ún

nda'aj, ta xá'a ñayó'o kuá'a ní njivi kasa ká'no ní na yó'ó.

⁵ Ta vitin, Tata Yiváj, chinóo síkón ún ñató'ój noo mji ún. Ñii kiva ndatán njixyo síkón ñató'ój kivi xitaku j xí'in ún ñoyívi njino si'na tá on tã'an ka kuvá'a ñoyívi yó'o, saá ná koo ña.

⁶ 'Njivi na taxi ún nda'aj ña kundikon na yí'j, ta saná'a vaa'aj nayó'o ña kundaa ini na xá'a ún. Njivi na nakaxin ún kúu na, ta taxi ún na nda'aj ña kundikon na yí'j, ta ndixa chikaa so'o na to'on ún.

⁷ Ta vitin njivi yó'o kundaa ini na ndi' ndi'i ña taxi ún nda'aj kúu ña vaxi noo mji ún,

⁸ chi njika'anj xí'in na ndi'i to'on ña taxi ún ña ndató'onj xí'in na. Ta ndi'i to'on yó'o naki'in vaa na ña, ta xa kundaa ini na ndi' ndixa yí'j kee j noo ún, ta kándixa na ndi' yó'ó kúu taa tã tã'ví yí'j kixaa j ñoyívi yó'o.

⁹ 'Xá'a njivi yó'o na ndikon yí'j ndúkúj noo ún, ta on vása ndúkúj noo ún xá'a njivi na ndikon yichj on vá'a ñoyívi yó'o. Ndúkúj noo ún xá'a njivi na taxi ún nda'aj, chi njivi na nakaxin mji ún kúu nayó'o.

¹⁰ Chi ndi'i njivi na ndikon yí'j kúu na ndikon yó'ó, ta ndi'i njivi na ndikon yó'ó kúu na ndikon yí'j. Xá'a ña ke'é nayó'o kúu ña kánóo síkón ñató'ój.

¹¹ 'Ta yí'j, on koo kaj ñoyívi yó'o, chi salo'o kivi kumanj ta ndikó j no'oj noo

m̄ji ún ñoyívi n̄jino, ta n̄jivi na ndíkõn yì'ì kundõo ka na ñoyívi yó'o. Tata Yivá'ì, t̄a t̄a kúu t̄a ndino'o yìì, xáku ndá'ví'ì nõõ ún ña xí'in ndayí k̄ivì ún kundaa va'a ún n̄jivi na t̄axi ún nda'a'ì. Kundaa va'a ún nayó'o xa'a ña ñii kuu na. Ñii k̄i'va ndatán ñii kúu m̄ji yó, saá ná kuu nayó'o.

12 Ta k̄ivì n̄jix̄yo j̄ xí'in n̄jivi na ndíkõn s̄at̄a j̄ ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá k̄ivì x̄indaa j̄ nayó'o na kúu na t̄axi ún nda'a'ì. Ta xí'in ndayí k̄ivì ún x̄indaa j̄ na, ta saá nda ñii nayó'o n̄j-ndañó'ó na nõõ j̄. Ndasaa kuiti t̄a t̄a ndíkõn yich̄i ñandiv̄a'a kúu t̄a t̄a ndañó'ó nõõ j̄. Saá n̄jix̄yo xa'a ña kundivì t̄o'on m̄ji ún ña n̄jtaa na x̄ina'á xa'a tayó'o.

13 'Vitin ndikó j̄ xaaj̄ nõõ ún, Tata Yivá'ì. Ta ña yóo ka j̄ ñoyívi yó'o, ká'an̄ j̄ t̄o'on yó'o ña kon̄ j̄ s̄o'o n̄jivi na ndíkõn yì'ì ña kus̄i ini na. Ndatán ñii k̄i'va ch̄útú ini j̄ xí'in ñas̄i, saá ná kutú ñas̄i ini nayó'o.

14 Xa ndat̄o'on j̄ t̄o'on ún xí'in nayó'o na kúu na ndíkõn yì'ì. Ta n̄jivi na ndíkõn yich̄i ñoyívi yó'o sáa ini na x̄ini na nayó'o, saá chi n̄jivi na ndíkõn yì'ì õn vása ñii yóo yu'ú na xí'in n̄jivi na ndíkõn yich̄i õn vá'a ñoyívi yó'o. Ta ñii k̄i'va saá yì'ì, õn vása ñii yóo yu'ú j̄ xí'in n̄jivi na ndíkõn yich̄i õn vá'a ñoyívi yó'o.

15 Ta õn vása ndúkú j̄ nõõ ún ña tava ún n̄jivi na

ndíkõn yì'ì ña sandakoo na ñoyívi yó'o, ta ndixa ndúkú j̄ nõõ ún ña kundaa va'a ún n̄jivi yó'o nõõ ña õn vá'a ndi'i k̄ivì táku ka na ñoyívi yó'o.

16 N̄jivi na ndíkõn yì'ì õn vása ndíkõn na yich̄i õn vá'a ñoyívi yó'o, chi yì'ì õn vása ndíkõn j̄ yich̄i õn vá'a yó'o.

17 Tata Yivá'ì, chindeé ún nayó'o ña ch̄ikaã s̄o'o na t̄o'on m̄ji ún ña kúu ña ndixa ndaa, ta xí'in ñayó'o, ndasa ndii ún ini na.

18 Ndatán yóo ña t̄i'ví ún yì'ì kasa ndivì j̄ chiño ña kóni ún ñoyívi yó'o, saá yóo ña ti'ví j̄ n̄jivi na ndíkõn yì'ì ña kasa ndivì na chiño ña kóni ún ñoyívi yó'o.

19 Ta táxi ndino'o xí'in m̄ji j̄ kasa ndivì j̄ ña kóni ún. Ta xa'a ña ké'é j̄ saá, na ndíkõn yì'ì nduu na n̄jivi na nataxi ndino'o xí'in m̄ji ña kasa ndivì na ña kóni ún.

20 'Õn s̄ivì ndasaa kuiti xa'a n̄jivi na ndíkõn yì'ì vitin kúu ña xáku ndá'ví'ì nõõ ún, ta xáku ndá'ví'ì nõõ ún xa'a n̄jivi na kundikõn yì'ì k̄ivì ña va'xi, chi nayó'o kúu na kandixa t̄o'on ña ndat̄o'on na ndíkõn yì'ì vitin.

21 Xáku ndá'ví'ì nõõ ún xa'a ndi'i n̄jivi na kundikõn yì'ì ña chindeé ún na ña ñii kuu ndi'i na. Ndatán yó'o táku ún ini m̄ji j̄, ta yì'ì táku j̄ ini m̄ji ún, ñii k̄i'va saá kóni j̄ ndí n̄jivi yó'o kutaku na ini m̄ji yó. Saá ná koo ña xa'a ña kundaa ini n̄jivi ñoyívi yó'o ndí ndixa yó'o kúu t̄a t̄a t̄i'ví yì'ì k̄ixaaj̄ ñoyívi yó'o.

22 M̄ji ñava'a ká'no ña

18

taxi ún nda'aj kúu ñava'a ká'no táxi nda'a ñivi na ndíkõn yi'i xa'a ña ñii kuu ndi'i na, ñii ki'va ndatán ñii kúu mji yó.

23 Chi yi'i kutakuji ini ñivi yó'o, ndatán yó'ó táku ún ini mji. Ta saá ñii nduu ini ndi'i yó, ta xa'a ñayó'o ñivi ñoyívi yó'o kundaa ini na ndí yó'ó kúu ta ta ti'ví yi'i kixaa ñoyívi yó'o, ta kundaa ini na ndí ndixa ñii ki'va ndatán kí'vi ini ún xini ún yi'i, saá kí'vi ini ún xini ún ñivi na ndíkõn yi'i.

24 'Tata Yiváji, ndúkúji noq ún xa'a ndi'i ñivi na taxi ún nda'aj, chi kóniji ña xa'a nayó'o kutaku na xí'ini ñoyívi ñino. Ndixa kóniji ña koto na ñava'a ká'no ña livi yé'e ña kómiji chi taxi ún ñava'a yó'o nda'aj. Saá ke'é ún xí'ini, chi si'na tá õn ta'an kuvá'a ñoyívi, ta xa kí'vi ini ún xini ún yi'i.

25 Tata Yiváji, yó'ó kúu ta ta ndino'o ndaa. Vará ñivi na ndíkõn yichí õn vá'a ñoyívi yó'o õn vása xini na yó'ó, ta yi'i xini va'a yó'ó, ta ñivi na ndíkõn sataji xini na ña ti'ví ún yi'i kixaa ñoyívi yó'o.

26 Xa saná'aji nayó'o ndi'i ña kúu ña xini ñó'ó kundaa ini na xa'a ún, ta õn vása sandakooji ña saná'aji na ndi'i ña xini ñó'ó kundaa ini na xa'a ún. Ta xa'a ñayó'o ndatán ñii ki'va kí'vi ini ún xini ún yi'i, ñii ki'va saá kuki'vi ini na koni tá'an na. Ta saá tuku yi'i kutakuji ini na —káchí taJesús xí'in Ndios.

Tõ'on yó'o ká'an ña xa'a ña tiin na taJesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

1 Tá ndi'i ñika'an taJesús xí'in Ndios, ta kee ra ku'a'an ra, ta naxíka xí'in ra kee na ndíkõn na ku'a'an na sata ra. Njya'a na ñii yivi ñani ña Cedrón. Ta inka tá'ví yu'u yivi yó'o yóo ñii jardín, ta kixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta ñiki'vi na jardín yó'o.

2 Ta taJudas, ta kúu ta ñisikó ku'ná taJesús nda'a na sáa ini xini ña'á, xa xini ra noq yóo jardín yó'o, chi yó'o kúu xiiña noq ku'a'a ní yichí xixa'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

3 Ta saá taJudas kixaa ra yó'o, ta ñii ti'vi natropa xí'in napolícia na ndaa ve'e ño'o ká'no kixaa na xí'in ra. Sava nafariseo xí'in sava naná'no noq nasutu ti'ví na napolícia yó'o ña tiin na taJesús. Sava nayó'o ní'i na candil noq xixi ño'o, sava na ní'i na yiton noq kánóo ño'o ña xixi, ta sava na ní'i espada.

4 Ta taJesús xa kúndaa ndi'i ini ra yukia xini ñó'ó kundo'o ra, ta nakundichi ra ku'a'an ra nakutá'an ra xí'in na kixaa yó'o, ta ñindaqa tõ'on ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¿Yukú ta ndúkú ndó?
—káchí ra xí'in na.

5 Ta ndakuiin na:

—Ndúkú ndi taJesús, tañoo Nazaret —káchí na.

—Yì'ì Kúu ì —káchí
taJesús xí'in na.*

Ta taJudas, ta kúu ta nìsikó
kuí'ná taJesús, ñíndichi ra
xí'in na.

⁶ Tá xinjì so'o na to'on
nìka'an taJesús: “Yì'ì kúu ì”,
káchí ra, ta kama kixá'á na
kuá'an símá na chí sata, ta
ndíva na nìkoyo na noo ño'o.

⁷ Ta saá tuku nìndaqa
to'on taJesús na, káchí ra saá
xí'in na:

—¿Yukú ta ndúkú ndó?
—káchí ra.

Ta tuku ndakuijn na,
káchí na saá:

—Ndi'ì ndúkú ndì taJesús,
taño Nazaret —káchí na.

⁸ —Xa nìka'an ì xí'in ndó
yì'ì kúu ra —káchí taJesús
xí'in na. —Tá yì'ì kúu ta
ta ndúkú ndó, ta saá taxi
ndó ndí nìvi na yóo xí'in ì
ná ko'on ndíka na —káchí
taJesús xí'in na.

⁹ Xí'in to'on yó'o kundi
to'on ña sakan nìka'an
taJesús xí'in Ndios, chí
nìka'an ra, káchí ra saá:
“Tata Yivá ì, nda ñii nìvi
na taxi ún nda'a ì, on vása
ní-sandañó'ó ì na”, káchí
taJesús xí'in Ndios.

¹⁰ Ta taSimón Pedro ta
ra espada, ta kandoso va'a
ra so'o kua'á ñii ta ta
naní Malco, ta kúu ta ta
kísa chiño noo taká'no noo
nasutu.

¹¹ Ta saá taJesús xa'nda
chiño ra noo taPedro,
nìka'an ra xí'in ra:

—Chikaá va'a ún es-
pada ún, saá chí Ndios
chitóni ra ña yo'vi xo'vi ì,

ta ndixa kasa ndivi ì ndi'
ña yo'vi yó'o —káchí taJesús
xí'in taPedro.

*To'on yó'o ká'an ña nìxaa
taJesús noo tasutu ká'no*

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-
54; Lc. 22:54)

¹² Ta saá natropa xí'in ta
ndíso chiño xí'in na, ta xí'in
napolicía na ndáa ve'e ño'o
ká'no, tjin na taJesús, ta
katón na ra.

¹³ Ta saá nìxa'an ra xí'in
na noo ñii tasutu ká'no
ta naní Anás, ta kúu siso
taCaifás. Ta kuyya yó'o
taCaifás kúu taká'no noo
ndi'ì nasutu ñoo Israel.

¹⁴ Ta mji taCaifás yó'o kúu
taa ta xa si'na ndato'on xí'in
najudío ndí va'a ka xinjì ñó'ó
ñii laá taa kivi xa'a nivi
naño Israel, ko'oto ndi'ì na
ndi'ì xa'a.

*To'on yó'o ká'an ña xa'a
taPedro*

ñíndichi ra ke'e ve'e taAnás

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-
68; Lc. 22:55-57)

¹⁵ Ovi taa taxíka xí'in
taJesús ndíkon na sata ra
kuá'an na, ta nìxaa na ve'e
tasutu ká'no taAnás. Ñii
tayó'o kúu taSimón Pedro,
ta inká ra kúu ta ta xinjì
tá'an xí'in tasutu ká'no yó'o,
ñakan taxi na nìkivi tayó'o
xí'in taJesús ke'e ve'e tasutu
yó'o.

¹⁶ Ta taPedro nindoo ra
ñíndichi ra yatin yé'é. Ta
saá tatá'an ra yó'o, taxíka
xí'in taJesús, ta kúu ta xinjì
tá'an xí'in tasutu, keta ra ta
nìka'an ra xí'in ñaña'a ña

* 18:5 To'on hebreo ña káchí “Yì'ì Kúu ì” kúu kivi Ndios ndino'o.

ndáa yé'é. Ta saá taxí ñá niki'vi taPedro.

¹⁷ Ta ñaña'a ñá ndáa yé'é yó'o nindaqá to'on ñá taPedro, káchí ñá saá xí'in ra:

—¿An on sivi yó'ó kúu ún ñii taxíka xí'in taa ta ñíndichi kaá? —káchí ñá.

Ta ndakuijn taPedro:

—¡On vása! On sivi yi'i kúu ra —káchí ra.

¹⁸ Ta ndeé ní vixin ñoo yó'o, ta na kisa chiño noo nave'e sutu yó'o xí'in inká napolicia na ndáa ve'e ño'o ká'no, xá'mi na ño'o, ta yíta na yatin noo xixi ño'o ña nasaá na. Ta taPedro ñíndichi ra xí'in na násaá ra.

To'on yó'o ká'an ndi tasutu ká'no xito ndoso ra taJesús

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

¹⁹ Ta tasutu ká'no kixá'á ra ndáká to'on ra taJesús xa'a ñivi naxíka xí'in ra, ta ndáká to'on ñá'á ra xa'a to'on ña saná'a ra ñivi.

²⁰ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra, káchí ra saá:

—Kivi saná'aj ñivi, ta on vása ní-saná'a se'éj na, chi saná'aj na ve'e ño'o válí sinagoga xí'in ve'e ño'o ká'no noo nákutá'an ndi'i najudío, ta ndá ñii to'on se'é ñi-ka'an jí xí'in na.

²¹ ¿Ndachun ndáká to'on ún yi'i ndá to'on kúu ña saná'aj ñivi? Va'a ka ná ndáká to'on ún ñivi na xini so'o ña saná'aj, chi nayó'o xini na yu kúu ña nika'an jí xí'in na —káchí taJesús xí'in tasutu ká'no.

²² Tá ndi'i xini so'o ra ñayó'o, ta ñii tapolicia ta ndáa ve'e ño'o ká'no, ta kúu ta ñíndichi yatin sijn taJesús, kani ra noo taJesús xí'in xa'nda nda'a ra, ta nika'an ra xí'in ra:

—¿Ndachun ndakuijn ún saá yu'u tasutu ká'no? —káchí ra.

²³ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in tayó'o:

—Tá on vá'a nika'an jí, ta vitin yó'ó ka'an ún xí'in jí yu kúu to'on on vá'a nika'an jí. Ta tá to'on va'a nika'an jí, ta, ¿ndachun kani ún yi'i? —káchí ra xí'in ra.

²⁴ Ta saá tasutu Anás tiví ra taJesús, nó'ni ka ra, kuá'an ra xí'in na noo taCaifás, ta kúu tasutu ká'no noo ndi'i inká nasutu noo najudío.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPedro

nika'an tuku ra on vása xini ra taJesús

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

²⁵ Ta yóo taSimón Pedro noo ke'e ve'e taAnás, ñíndichi ra násaá ra yatin noo xixi ño'o. Ta ñii taa nindaqá to'on ra taPedro, káchí ra saá:

—¿An on sivi yó'ó kúu ñii taxíka xí'in tayó'o? —káchí ra xí'in taPedro.

Ta ndakuijn taPedro:

—¡On vása! On sivi yi'i kúu ra —káchí ra.

²⁶ Ta ñíndichi yatin ñii ta kisa chiño noo tasutu ká'no, ta tayó'o kúu ñii tave'e taa ta xa'nda taPedro so'o. Ta ta kisa chiño yó'o nindaqá

tɔ'on ra ta Pedro, káchí ra saá:

—¿An on ndixa yó'ó kúu ñii ta xini xi'in ta Jesús noo yóo jardín? —káchí ra xi'in ta Pedro.

27 Ta ndakuijn ta Pedro, káchí ra saá:

—On sivi yi'i kúu ra —káchí ra. Ta xandikon mií saá kana nduxú chée.

*Tɔ'on yó'ó ká'an ña xa'a ta Jesús
nixaa ra noo tagobernador
Pilato*

(Mt. 27:1-2, 11-31; Mr. 15:1-20; Lc. 23:1-5, 13-25)

28 Ta xitaan ní kúu ña, ta napolicia xi'in ta Jesús, kee na ve'e ta Caifás ta ku'aan na ve'e ká'no noo yóo ta Pilato, ta taño Roma kúu ra, ta kúu ra tagobernador ta xá'nda chiño noo najudío. Ta najudío na chíkaa kuachi satá ta Jesús, ndikon na ku'aan na xi'in napolicia yó'ó, ta nixaa na ke'e ve'e ká'no yó'ó. Ta najudío yó'ó ni-xiin na ki'vi na ini ve'e yó'ó, ta yíta na ke'e. Saá chi yóo ndayí najudío ña káchí ndí on kivi ki'vi na ve'e ni'vi na on vása kúu najudío. Chi tá ya'a ndoso na ndayí yó'ó, ta nduu na ni'vi yakua noo Ndios, ta on kuchiño na kuxu na vikɔ Pascua.†

29 Ta saá ta Pilato kee ra ve'e ra ta kixaa ra nda ke'e noo yíta najudío yó'ó, ta nindaqa tɔ'on ra na xa'a ta Jesús, káchí ra saá xi'in na:

—¿Ndá kuachi kúu ña sakuiso ndó tayó'o? —káchí ta Pilato xi'in na.

30 Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—Tá on sivi ñii ta ta kómí kuachi kúu ra, ta on vása kixi ndi nataxi ndi ra nda'a ún, níkuu —káchí na xi'in ta Pilato.

31 Ta ndakuijn ta Pilato, nika'an ra saá:

—Va'a ka naki'in ndó ra ko'on ra xi'in ndó ña kasa nani mi ndó xa'a kuachi ra, ndatán yóo ndayí mi ndó najudío —káchí ra xi'in na.

Ta ndakuijn najudío, nika'an na:

—Ta Jesús yó'ó xini ñó'ó kivi ra, ta mi ndi najudío, on vása kómí ndi ndayí taxi ndi kivi ni'vi na kómí kuachi, chí ndasaá kuiti nachiño ñoo Roma kúu na kómí ndayí taxi ña kivi ni'vi na kómí kuachi —káchí na xi'in ta Pilato.

32 Xi'in ña nika'an na tɔ'on yó'ó, kundivi tɔ'on ña nika'an ta Jesús ndasaá koo kivi ra. Saá chi tá nachiño ñoo Roma káchí na ndí ni'vi ndiso na kuachi ña táxi kivi na, ta saá katakaa ndaa na ni'vi yó'ó nda'a tón cruz nda kivi na.

33 Ta saá ta Pilato ndikó ra ni'vi ra ini ve'e ra, ta xa'nda chiño ra ná kixi ta Jesús noo ra. Ta saá kixaa ta Jesús noo ra, ta nindaqa tɔ'on ña'a ra, káchí ra saá:

—¿An ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra xi'in ra.

† 18:28 Pascua najudío kána ña xa kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxii sikuá na noo naño Egipto kuyá xina'a.

34 Ta ndakuijn taJesús:

—¿Án káku to'on yó'o sijn̄i m̄ji ún ña ká'an ún xí'in̄i saá? ¿Án káku to'on yó'o sijn̄i ink̄a n̄ivi, ta xijn̄i so'o ún ña, ta saá ká'an ún xí'in̄i? —káchí taJesús xí'in ra.

35 Ta ndakuijn taPilato, káchí ra saá:

—¿Án xáni sijn̄i ún tajudío kúu i? Ta yó'ó, tajudío kúu m̄ji ún, ta n̄ivi naño m̄ji ún xí'in nasutu ná'no ve'e ño'o ñoo ún kúu na táxi kuachi xa'a ún noo i vitin. ¿Ndá kuachi kúu ña n̄ik̄i'vi ún? —káchí taPilato xí'in taJesús.

36 Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra saá:

—On s̄ivi ñoyivi yó'o kúu noo xá'nda chiño i. Tá ñoyivi yó'o kúu noo xá'nda chiño i, níkuu, ta saá n̄ivi na ndík̄on ȳi'j kani tá'an na xa'a i, ña on taxi na ȳi'j nda'a n̄ivi na sáa ini xini ȳi'j. Ta ndixa ñoo ká'no noo xá'nda chiño i on vása ndá'vi ndaa ña ñoyivi yó'o —káchí taJesús xí'in taPilato.

37 Ta tuku n̄ika'an taPilato xí'in ra:

—¿Án kóni kachí to'on yó'o ndí ndixa ñii tarey kúu yó'ó? —káchí ra xí'in taJesús.

Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra saá:

—To'on m̄ji ún káchí ȳi'j kúu tarey. Ta ȳi'j ndakuijn̄i xa'a i, ká'an̄i ndí k̄ixa'a i ñoyivi yó'o ta kaku i xa'a ña saná'a i yu kúu ñanda'a. Ta ndi'i n̄ivi na ñii yu'ú yóo xí'in ñanda'a chíkaa

so'o na to'on ña ká'an̄i xí'in na —káchí taJesús xí'in taPilato.

38 Ta ndakuijn taPilato, káchí ra saá:

—¿Yu kúu m̄ji ñanda'a? —káchí ra.

Ta saá tuku keta taPilato, ta n̄ika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Ndá ñii kuachi tayó'o n̄i-kuchiño nan'i i xa'a ña kivi ra.

39 Ta vitin kixaa viko Pas-cua, ta ndi'i saá viko yó'o saña i ñii ta'a ta nákaa ini ve'e kaa ña kee ra ko'on ndík̄a ra. ¿Án kóni ndó ña saña i tayó'o, ta kúu Rey noo ndó'ó najudío? —káchí taPilato xí'in na.

40 Ta ndakuijn na, ta xí'in ndi'i ndee na, n̄ika'an na, káchí na saá:

—Ó'on, on saña ún tayó'o. Va'a ka saña ún taBarrabás ná ko'on ndík̄a ra —káchí na xí'in taPilato.

Ta taBarrabás yó'o xikuu ñii ta'a taku'na.

19

1 Ta saá taPilato xa'nda chiño ra noo natropa kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa s̄ijn noo.

2 Ta saá natropa kisa va'a na ñii corona ñiño ch̄inóo na sijn̄i ra. Ta sakundixin na ra xí'in ñii tikoto ndí'í toón, ndatán yóo tikoto capa ndixin tarey. Ta ke'é na saá xa'a ña kuaku ndaa na ra ta xa'a ña kusiki na taJesús.

3 Ta natropa yó'o n̄ika'an na xí'in ra, káchí na saá ña kusiki na ra:

—¡Ná koo va'a taRey noo nañoo judío! —káchí na, kúsiki na taJesús.

Ta natropa yó'o tuku tuku ká'an na xí'in ra kúsiki na ra saá, ta xí'in xa'nda nda'a na kani na noo ra.

⁴ Ta tuku keta taPilato nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Koto ndó yó'o, vaxi ra xí'in i. Ta saá kuchiño kundaa ini ndó ndí nda ñii kuachi on vása ní-naní'ij kómí ra —káchí ra xí'in na.

⁵ Ta kixaa taJesús ndixin ra tikoto capa ndí'í toón, ta kánóo corona ñiño sijní ra, ta ñíndichi ra noo nivi yó'o. Ta nika'an ka taPilato, káchí ra saá:

—Koto ndó, yó'o yóo ra —káchí ra xí'in na.

⁶ Tá nasutu ná'no xí'in na ndaa ve'e ño'o xito na ñíndichi taJesús, ta xí'in ndi'i ndee na, nika'an na, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na, ká'an na xí'in ndi'i ndee na.

Ta ndakuijn taPilato, nika'an ra xí'in na:

—Ndó'ó, ná ki'in mji ndó ra, ta ná ko'on ra xí'in ndó, ta katakaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz. Saá chi yí'ij, nda ñii kuachi ni-kuchiño naní'ij kómí ra —káchí ra xí'in na.

⁷ Ta ñii toon ká'an najudío, káchí na saá:

—Kómí ndi ndayí ña káchí xíní ñó'ó kivi ra, chi ká'an ra ndí mji ra kúu Sa'ya Ndios —káchí na xí'in taPilato.

⁸ Tá xinjí so'o taPilato to'on yó'o ña nika'an na, ta niji'vi ní ra.

⁹ Ta saá tuku ndikó taPilato nindj'vi ra ini ve'e ra, ta kana ra taJesús ta kixaa ra noo ra, ta nindaqa to'on ña'a ra, káchí ra xí'in ra saá:

—¿Míchí kee ún? —káchí ra.

Ta taJesús, nda lo'o on vása ní-ndakuijn ra.

¹⁰ Ta tuku nindaqa to'on taPilato ra:

—¿Án on xijn ún ndakuijn ún yu'u i? ¿Án on vása xíní ún yí'ij kómí ndayí ña saña yó'ó ko'on ndíka ún, ta kómí ndayí ka'ni yó'ó nda'a tón cruz? —káchí ra xí'in taJesús.

¹¹ Ta saá ndakuijn taJesús nika'an ra xí'in taPilato:

—Tá on ko'o ndayí ña taxí Ndios nda'a ún, ta on kivi ka'nda chiño ún noo i. Ta saá ta ta nataxi yí'ij nda'a ún kúu ta ta ndiso kuachi ndee ní ka noo kuachi ña ndiso yó'ó —káchí taJesús xí'in taPilato.

¹² Tá xinjí so'o taPilato ñayó'o, ta saá ndukú ra ndasaá koo kuchiño saña ra taJesús ko'on ndíka ra. Ta najudío tuku tuku ká'an na xí'in ndi'i ndee na, káchí na saá:

—Táná saña ún tayó'o, ta saá on sivi ka tamigo tarey César kúu ún, chi ndi'i nivi na ndasa rey xí'in mji, ndatán ke'é tayó'o, kúu na nivi na sáa ini xini tarey César —káchí najudío xí'in taPilato.

13 Tá x̄inj̄i s̄o' o t̄aPilato ñayó'o, ta saá t̄ava ra t̄aJesús nd̄a k̄e'e n̄oq̄ n̄ivi ña kuchiño koto na ra. Ta saá x̄ikoo t̄aPilato n̄oq̄ ñii táȳi tón t̄o'ó, tón ñíndichi ñii x̄iíña ña n̄aní Yos̄o Nd̄ík̄a,* ta tuku n̄aní ña Gabata t̄o'on hebreo.

14 Ta xa yatin m̄a'ño ndiví† kúu ña, ta k̄iv̄i yó'o xa yatin kixá'á vik̄o Pascua. Ta saá t̄aPilato n̄ik̄a'ān ra x̄í'in na-judío, káchí ra saá:

—Yó'o yóo t̄aRey t̄aká'no n̄oq̄ ndó —káchí ra x̄í'in na.

15 Ta nd̄akuij̄in na x̄í'in ndi'i ndeē na, n̄ik̄a'ān na, káchí na saá:

—¡Ná k̄iv̄i ra! ¡Ná k̄iv̄i ra! ¡Katak̄aa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

Ta t̄aPilato n̄indak̄a t̄o'on ra na, káchí ra saá:

—¿Án kóni ndó ȳi'j̄i katak̄aa ndaa j̄i t̄aRey n̄oq̄ ndó nda'a tón cruz? —káchí ra x̄í'in na.

Ta nd̄akuij̄in nas̄ut̄u ná'no, káchí na saá:

—Ñii l̄aá rey n̄oq̄ nd̄i kúu t̄arey César —káchí na.

16 Ta saá, t̄aPilato n̄at̄axi ra t̄aJesús nda'a natropa ña katak̄aa ndaa na ra nda'a tón cruz.

T̄o'on yó'o ká'ān ña x̄a'a ña katak̄aa ndaa na t̄aJesús nda'a tón cruz ta n̄ixi'j̄i ra

(Mt. 27:32-50; Mr. 15:21-37; Lc. 23:26-49)

17 Ta saá t̄j̄in na t̄aJesús, ta s̄akuiso na ra yit̄on tón cruz ña kūa'ān ra x̄í'in na n̄oq̄ k̄iv̄i ra. Ta n̄ixaa ra ñii x̄iíña n̄oq̄ n̄aní Leke S̄inj̄i

Nd̄ij̄i, ta t̄o'on hebreo n̄aní ña Gólgota.

18 Ta yó'o kúu n̄oq̄ k̄atak̄aa ndaa na t̄aJesús nda'a tón cruz. Ta saá tuku n̄ix̄iyo k̄a ovi t̄aa, ta ñii t̄ayó'o, k̄atak̄aa ndaa na ra nda'a tón cruz tón ñíndichi s̄ijn̄ kua'á t̄aJesús, ta ink̄a t̄ayó'o k̄atak̄aa ndaa na ra nda'a tón cruz tón ñíndichi s̄ijn̄ yitin t̄aJesús.

19 Ta t̄aPilato x̄a'nda chiño ra ña chinóo ndaa na ñii v̄it̄i s̄inj̄i tón cruz n̄oq̄ t̄ak̄aa ndaa t̄aJesús. Ta káchí letra ña n̄ik̄a'ȳi n̄oq̄ tón v̄it̄i saá: “T̄ayó'o kúu t̄aJesús, t̄año Nazaret, t̄aRey n̄oq̄ najudío”, káchí ña.

20 Kūa'ā ní najudío ká'vi na letra yó'o, chi yatin ní ñoo Jerusalén kúu n̄oq̄ k̄atak̄aa ndaa na t̄aJesús nda'a tón cruz. Uñi n̄oq̄ t̄o'on kúu ña n̄ik̄a'ȳi n̄oq̄ tón v̄it̄i yó'o, ña kúu t̄o'on hebreo, t̄o'on latín, x̄í'in t̄o'on griego, ta ñii káchí ká'ān t̄o'on yó'o.

21 Ta saá nas̄ut̄u ná'no n̄oq̄ najudío kūa'ān na k̄a'ān kūachi na n̄oq̄ t̄aPilato. Tá n̄ixaa na, ta n̄ik̄a'ān na, káchí na saá x̄í'in ra:

—On v̄asa v̄a'a ká'ān letra ña káchí t̄aJesús yó'o kúu t̄aRey n̄oq̄ nd̄i najudío. V̄a'a k̄a ka'yi ún ink̄a letra ña kachi: “T̄ayó'o káchí ra m̄ji ra kúu Rey” —káchí na, ká'ān na x̄í'in t̄aPilato.

22 Ta nd̄akuij̄in t̄aPilato n̄ik̄a'ān ra x̄í'in na:

—T̄o'on ña xa n̄ik̄a'ȳi yó'o, saá koo ña, on nasama k̄a j̄i

* 19:13 Yos̄o yó'o k̄ūv̄a'a ña x̄í'in ȳūu ña t̄ān n̄ivi n̄oq̄ ña. † 19:14 K̄aa ūxu ovi ndiví n̄aní ña k̄aa j̄iñ̄o n̄oq̄ ñaño Roma.

ña —káchí tãPilato xí'in na.

²³ Tá ndi'i katakaa ndaa na tãJesús nda'a tón cruz, ta saá komi natropa yó'o nata'ví na tikoto ra, ta ñii ñii na naki'in lo'o ña. Ta kindoo ñii tikoto kani tãJesús, ta ni-xiin na ndata na ña, chi kúu ña ñii ní ká'no tikoto, ña on vása ní-kuku na.

²⁴ Ta natropa nika'an tá'an na, káchí na saá:

—On ndata yó tikoto yó'o. Va'a ka chikaa yó ndati, ta ka'nda chiño ña yukú yó naki'in tikoto yó'o —káchí na.

Saá nixiyo ña ke'é na, ta kundivi ña ká'an to'on Ndios, ña ñitaa na xina'á, ña káchí saá: “Nata'ví na tikoto i, ta chikaa na ndati xa'a tikoto ní ká'no ña xinoo satã tikoto xindixin i”, káchí to'on Ndios, ña ñitaa na xina'á, ta ndatán ká'an to'on yó'o saá ke'é natropa xí'in tikoto tãJesús.

²⁵ Yatin xa'a tón cruz noo tákaa ndaa tãJesús, yita sava násí'í. Ñii ñá kúu ñaMaría, si'í tãJesús, inkã ñá kúu kivi'vi ñaMaría yó'o, inkã ñá kúu násí'í tãCleofas, naní ñá María, ta inkã ñá naní María Magdalena.

²⁶ Tá tãJesús xini ra si'í ra ñindichi ñá yó'o ta xini ra ñii taxíka xí'in ra, tã kúu tã tã kí'vi ní ini ra xini ra. Ta saá tãJesús nika'an ra xí'in si'í ra, káchí ra saá:

—Nana, tayó'o kuu sa'ya ún —káchí ra xí'in ñá.

²⁷ Ta saá nika'an ra xí'in taxíka xí'in ra:

—Tata, ñayó'o kuu si'í ún —káchí ra xí'in ra.

Tanda kivi yó'o nduu ñaMaría si'í ra, tanda kivi saá kixá'á ñá táku ñá ve'e tayó'o.

²⁸ Tá ndi'i nija'a ñayó'o, ta tãJesús kúndaã ini ra ndi xa kisa ndivi ra ndi'i chiño ña taxí Ndios nda'a ra kasa ndivi ra, ta saá nika'an ra to'on xa'a ña kundivi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, káchí ra saá:

—Yichi ní takuii —káchí ra.

²⁹ Yoo ñii kisi ña ñó'o vino yiyá, ta saá sachii na ñii tikoto kuikon xí'in vino yiyá ta katón na ña noo ñii yiton kani, naní nó hisopo, ta ndaní'i na nó, ta chikaa na ña yu'u tãJesús, ta xito ndoso ña'á ra.

³⁰ Tá ndi'i xi'i ra lo'o vino yiyá yó'o, ta saá nika'an tãJesús:

—Nixino chiño i —káchí ra.

Ta saá nakuiko sinj ra ta nixi'i ra.

To'on yó'o ká'an ña tivi na tón lanza sin kándikã tãJesús

³¹ Kivi yó'o kisa ndivi na-judío ña kana vikõ Pascua inkã kivi ña kúu ñayii ní. Ta xa'a ñayó'o najudío ni-xiin na kindoo yiki koñu ndii nivi na nixi'i ña kutakaa ndaa ka ña nda'a tón cruz. Ta saá nixa'an na ndukú na noo tãPilato ña ka'nda chiño ra noo natropa ña ko'on na ka'no na yiki xa'a nataa na tákaa ndaa ka nda'a tón cruz, ña kama ní kivi na. Ta saá kuchiño sanoo na yiki koñu nayó'o ña on tã'an ka kixá'á kivi yij.

32 Ta saá natropa naki'in na ndayí ta kixaa na, ta kixá'á na xá'no na yíkí xa'a ñii ñii taa ta tákaa ndaa ka siin taJesús.

33 Ta kixaa na kóni na ka'no na yíkí xa'a taJesús, ta nakoto na xa nixi'i ra, ta saá on vása ní-xa'no na yíkí xa'a ra.

34 Ta ñii tatropa yó'o tivi ra tón lanza siin kándiká yíkí koñu taJesús. Ta ña ke'é ra saá, kee ku'a ní ñii xí'in takuii noo tivi ra tón lanza yó'o.

35 Ta yi'i, taa ta ndát'o'on to'on yó'o xí'in ndó, nixiyo i xini ndi'i ñayó'o, ta ña ndixa ndaa kúu to'on ña ká'an i xí'in ndó. Ta xini va'a i ndi ñandixa kúu to'on yó'o, ta ndát'o'on i ña xí'in ndó xa'a ña kandixa ndó ndi taJesús kúu taa ta t'í'vi Ndios sakaku ra mii yó.

36 On vása ní-xa'no na yíkí xa'a taJesús chi xini ñó'ó kundivi to'on Ndios, ña nítáa na xina'á, káchí ña saá: "Nda ñii yíkí ra, ni-xa'no na", káchí ña.

37 Ta inká xiiña noo to'on Ndios káchí saá: "Koto ndaa na taa ta tivi na tón lanza siin kándiká", saá káchí to'on Ndios.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nduxun taJesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

38 Tá ndi'i nija'a ñayó'o, ta ñii taa naní ra José, taño Arimatea kúu ra, nixaa ra nika'an ra xí'in taPilato, ndukú ra noo ra ña taxi ra

yíkí koñu taJesús xa'a ña sanduxun ra ña. Ta taJosé yó'o, vará kúu ra taa ta kándixa taJesús, ta tayó'o ni-taxi ra ña kundaa ini nivi ña kándixa ra taJesús, chi yí'vi ra noo naná'no noo najudío. Ta saá taxi taPilato ndayí nda'a taJosé, ta naki'in ra yíkí koñu taJesús, ta ku'a'an ña xí'in ra ña sanduxun ra ña.

39 Ta saá tuku kixaa taNicodemo noo yóo taJosé. TaNicodemo yó'o kúu ra taa ta ñii ñoo naa nixa'an ra noo taJesús ña ñindaká to'on ña'á ra. Ta vitin taNicodemo yó'o ní'i ra oko uxu kilo ña xá'an támi, ña naní mirra xí'in inká ña naní áloe.‡

40 Ta saá taNicodemo xí'in taJosé naki'in na yíkí koñu taJesús, ta chisúku ndaa na ña xí'in tikoto va'a ña naní lino. Ta tikoto yó'o, si'na sakuchu na ña xí'in ña xá'an támi ña ní'i taNicodemo, chi saá kisa ndivi najudío xí'in yíkí koñu na nixi'i xa'a ña sanduxun na ña.

41 Ta yatin noo xitakaa ndaa taJesús nda'a tón cruz nixiyo ñii jardín noo nixiyo ñii kavua noo va'a nduxun nivi. Ta kavua yó'o kúu ña xaá, chi nda ñii nivi on ta'an nduxun na ini ña.

42 Ta ini kavua xaá yó'o sanduxun na yíkí koñu taJesús, chi nákaa kavua yó'o yatin noo yíta tón cruz. Ta kama ní ke'é na saá, chi salo'o ní kumaní ta kixá'á kivi yii viko Pascua, ta

‡ 19:39 Oko uxu kilo kúu ñii ciento libra.

kivj nákindée najudío kúu ñayó'o.

20

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña natakū tǎJesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

¹ Ta xitaan kivj noó semana, ña kúu domingo, tá'an naa ka kúu ña, ta ñáMaría Magdalena nixaa ñá noo yóo kavua noo ninduxun tǎJesús. Ta nakoto ñá on koó ka yuu ña xindaşj yé'é kavua yó'o, xa kuta'a ña.

² Ta saá ndikó ñá, xíno ña kuano'o ñá ndato'on ñá xí'in tǎSimón Pedro xí'in inka tǎ tǎ nixika xí'in tǎJesús. Ta tayó'o kúu tǎ tǎ kí'vi ní ini tǎJesús xíni ra. Ta nika'an ñáMaría Magdalena xí'in ovi na saá:

—Njví xa nítava na yikí koñu Tǎa tǎKá'no noo yó, on koó ka ña yóo noo ninduxun ra. Ta on vása xíni ndí míchí nixa'an na chínóo na ña —káchí ñá xí'in ovi tayó'o.

³ Ta saá tǎPedro xí'in inka tǎ nixika xí'in tǎJesús kama kee na ku'a'an na koto na noo ninduxun tǎJesús.

⁴ Ovi na saá xíno ní na ku'a'an na, ta ñii ra ndeé ka xíno ku'a'an, ta tayó'o kúu tǎ nixaa si'na ka noo tǎPedro.

⁵ Ta tǎ si'na ka nixaa yó'o, xikundee ra xíto ra tixin kavua noo ninduxun yikí koñu tǎJesús, ta xíni ra tikoto ñalino va'a ña chisúku ndaa na yikí koñu tǎJesús, ñayó'o kuiti xíni ra, ta saá ni, ni-ki'vi ra ini kavua yó'o.

⁶ Ta saá nixaa tǎPedro, ta niki'vi ra ini kavua, ta saá tuku xíni ra tikoto ña chisúku ndaa na yikí koñu tǎJesús.

⁷ Ta saá tuku xíni ra tikoto ña chisúku ndaa na sikon ra tǎnda şini tǎJesús. Ta tikoto yó'o, vivii nita'no va'a ña, kándú'u síin ña ñii xiiña.

⁸ Ta saá, tǎa tǎ si'na nixaa noo nákaa kavua, niki'vi ra tixin kavua yó'o. Tá xíni ra tikoto kándú'u síin ña ñii xiiña yó'o, ta saá kǎndixa ra ña ndixa natakū tǎJesús.

⁹ Ta kivj yó'o nataa na nixika xí'in tǎJesús on tǎ'an kundaş ini na to'on Ndios ña nítava na xina'á ña káchí ndí xíni ñó'ó kivj tǎJesús, ta saá natakū ra, káchí to'on yó'o.

¹⁰ Ta saá ndikó tǎPedro xí'in inka tǎ nixika xí'in tǎJesús, kuano'o na ve'e na.

To'on yó'o ká'an ñáMaría Magdalena xíni ñá tǎJesús

(Mr. 16:9-11)

¹¹ Ta ñáMaría Magdalena nindo ñá yé'é kavua, ta xáku ñá chi kúchuchú ní ini ñá xa'a tǎJesús. Ta saá xikundee ñá xíto ñá tixin kavua,

¹² Ta xíni ñá ovi naángel ndixin na tikoto yaa ní, ta ndóo na noo xindoso yikí koñu tǎJesús. Nii ñaángel yóo ña chi noo nixiyo xa'a tǎJesús, ta inka ñaángel yóo ña chi noo nixiyo şini ra.

¹³ Ta nika'an naángel xí'in ñáMaría Magdalena, káchí na saá:

—Nana, ¿ndachun xáku ún? —káchí na xí'in ñá.

Ta ndakuijn ñá, nika'an ñá:

—Nivi naki'in na yiki koñu Taa taká'no noo, ta on vása xini míchi nixa'an na chínó na ña —káchí ñá.

¹⁴ Ta saá ndikó koo ñá, nakoto ñá chí sata ñá, ta xini ñá ñindichi taJesús yó'o, ta on vása ní-nakoni ñá taJesús kúu ra.

¹⁵ Ta nika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—Nana, ¿ndachun xáku ún? ¿Yu kúu na nándukú ún? —káchí ra xí'in ñá.

Ta xani sini ñá tayó'o kúu taa ta ndaa jardín, ta nika'an ñá xí'in ra:

—Tata, ¿án yó'o kúu taa ta naki'in yiki koñu ta ninduxun yó'o?, ta ka'an ún xí'in míchi nixa'an ún chínó ún ña, ta ko'on naki'in ña ta sanduxun ña —káchí ñá xí'in ra.

¹⁶ Ta saá nika'an taJesús kivi ñá:

—¡María! —káchí ra xí'in ñá.

Ta tuku nakoto ñá noo ra, ta nakoni ñá ndí taJesús kúu ra, ta nika'an ñá xí'in ra:

—¡Tata Raboni! —káchí ñá xí'in ra. (T'on "Raboni" kúu t'on hebreo ña kóni káchí Maestro.)

¹⁷ Ta nika'an taJesús xí'in ñá, káchí ra:

—On tiin ún yi'i vitin, chi on ta'an ndikó noo yóo Yivá. Va'a ko'on ún ndato'on ún xí'in inká na ndikon yi'í ndí xa yatín ní ndikó ko'on nakutá'an xí'in Yivá. Ta Yivá kúu Yivá ndó'ó, ta mji ra kúu Ndios mji, ta kúu ra Ndios

mji ndó, saá kachí ún xí'in na —káchí taJesús xí'in ñáMaría Magdalena.

¹⁸ Ta saá ñaMaría Magdalena ndikó ña kuano'o ñá ndato'on ñá xí'in na nixika xí'in taJesús. Tá nixaá ñá noo na, ta nika'an ñá xí'in na, káchí ñá saá:

—¡Xini taJesús Taa taká'no noo yó! —káchí ñá, ta ndato'on ñá xí'in na ndí t'on ña nika'an taJesús xí'in ñá.

T'on yó'o ká'an ña na nixika xí'in taJesús xini na ra (Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

¹⁹ Ta mji kivi yó'o, ña kúu kivi domingo, xa ku'an kunaan kúu ña, ta na nixika xí'in taJesús, nakutá'an na ini ñii ve'e, ta nakasi kútu na yé'é ve'e yó'o, chi yí'ví na noo naná'no noo najudío. Ta saá xati'va kixaá taJesús xikundichi ra ma'ño na, ta chindeé ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.

²⁰ Ta saá taJesús saná'a ra nda'a ra, ta saná'a ra siin kándiká ra noo takué'e ra. Ta kúsi ní ini na ña xini na ra, taa ta kúu taká'no noo na.

²¹ Ta tuku nika'an taJesús xí'in na:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! Ndatán ti'ví Yivá yi'í, saá ti'ví ndó'ó ko'on ndó kasa ndivi ndó chiño noo.

²² Ta saá taJesús tivi ra tachi yu'u ra noo yita na, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Naki'in ndó Níma Ndios ini ndó.

²³ Ta saá tá kisa ká'no ini ndó xa'a kuachi nivi, ta saá on koo ka kuachi kuiso na. Tá on vása kisa ká'no ini ndó xa'a kuachi nivi, ta saá nayó'o ndiso ka na kuachi na —káchí taJesús xí'in na nixika xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taTomás
on vása kándixa ra tá ndixa táku taJesús

²⁴ Ta ñii tatá'an na uxu ovi ta na nixika xí'in taJesús naní ra Tomás, ta saá tuku sakunaní na ra taKuátí, ta tayó'o on koó ra ní-xiyo xí'in natá'an ra kivi kixi taJesús noo na.

²⁵ Ta natá'an ra yó'o nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—iXa xini ndi mji Taa taKá'no noo yó! —káchí na xí'in ra.

Ta taTomás ndakuin ra, káchí ra saá:

—Nda ki'va koni yavi noo xinaka clavo nda'a ra, tãnda ki'va saki'vii nduku nda'aj yavi yó'o, ta saki'vii nduku nda'aj noo yóo yavi siin kándiká ra, tãnda saá kandixa i ña ká'an ndó xí'in i —káchí taTomás xí'in na.

²⁶ Ta saá niya'a onã kivi, ta tuku nakutá'an na nixika xí'in taJesús mji ve'e noo si'na nitivi ra noo na kivi nataku ra. Ta vitin yóo taTomás xí'in na. Ta tuku ndási kútu yé'é ve'e noo nakutá'an na, ta saá tuku xati'va kixaa taJesús noo na, ta chindee ra na, káchí ra saá xí'in ra:

—iNá koo ñava'a ini ndó!

²⁷ Ta saá nika'an ra xí'in taTomás, káchí ra:

—Na'a kixi ún, ta chikaa ún nduku nda'aj ún yó'o, noo yóo yavi nda'aj, ta koto ún ña. Ta chikaa ún nduku nda'aj ún noo yóo yavi siin kándiká i. Ta saá on kuu ka ún tã tã on vása kándixa, ta va'a kuu ún tã tã kándixa ñandaã —káchí taJesús xí'in taTomás.

²⁸ Ta saá ndakuin taTomás, nika'an ra, káchí ra saá:

—iYó'ó kúu Taa taKá'no noo i! iYó'ó kúu Ndios mji, ta ndikon i! —káchí ra xí'in taJesús.

²⁹ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Xa'a ña xini ún yi'i, vitin kándixa ún yi'i. Ta nákaa ñasii ini nivi na on ta'an koni yi'i, ta saá ni, kándixa na yi'i —káchí taJesús xí'in taTomás.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ndachun nitaa taJuan tutu yó'o

³⁰ Ta taJesús ke'é ra kua'a ní ka milagro, xini nivi na ndikon sata ra, ta on vása ní-taa i noo tutu yó'o xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra.

³¹ Ta ndi'i to'on ña vaxi noo tutu yó'o, nitaa i ña xa'a ña kundaã ini ndó'ó ndi taJesús kúu Cristo, ta kúu ra Sa'ya Ndios. Táná ndixa kandixa ndó ra, ta saá ndee ra xí'in ndayí ña kómí kivi ra taxi ña kutaku ndino'o ndó'ó.

21

Tɔ'on yó'o ká'an kixaa taJesus noo uxá na nixika xí'in ra

¹ Tá ndi'i nija'a ñayó'o, ta inká yichí kixaa taJesus noo na nixika xí'in ra yu'u m̄ini ña naní Tiberias.* Si'a nixiyo kivi kixaa ra noo na:

² Nakutá'an sava na nixika xí'in taJesus yu'u m̄ini yó'o, ndóo na. Nayó'o kúu taSimón Pedro, xí'in taTomás ta sakunaní na taKuátí, xí'in taNatanael, ta kúu tañoo Caná estado Galilea, xí'in ovi sa'ya taZebedeo, xí'in inká ovi ta ta kúu ta nixika xí'in taJesus.

³ Ta nika'an taSimón Pedro xí'in na, káchí ra saá:

—Ko'onj tavaj tiaká xí'in ñono —káchí ra.

Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra:

—Ko'on ndi xí'in ún —káchí na.

Ta saá ndaa na tón barco, ta kuá'an na noo takuií m̄ini. Ta ñii ní ñoo ndúkú na tava na tiaká xí'in ñono, ta nda ñii rí n̄i-kuchiño na tava na.

⁴ Ta xa kuá'an kixá'á tiví xitaan kúu ña, ta saá ñíndichi taJesus yu'u takuií m̄ini, ta na nixika xí'in ra yó'o on vása ní-kuchiño na nakoní na ndí taJesus kúu ra.

⁵ Ta nda xíká ka noo ñíndichi taJesus, nika'an ra xí'in na:

—Nañani yó, ¿án kómí ndó tiaká kuxu yó? —káchí ra xí'in na.

Ta ndakuijn na:

—Ó'on, nda ñii tiaká n̄i-kuchiño ndi tava ndi, tata —káchí na.

⁶ Ta saá nika'an tuku taJesus xí'in na, káchí ra:

—Sakana ni'ni ndó ñono ini takuií, chí sijn kua'á tón barco, ta saá tava ndó tiaká —káchí ra xí'in na.

Tá ke'é na saá, ndatan nika'an ra xí'in na, ta kuá'a ní tiaká chútú ini ñono, ta on vása ní-kundeé na tava na ñono, chí kuá'a ní tiaká ñó'o ini ña.

⁷ Ta ñii ta nixika xí'in taJesus, ta kúu ta kí'vi ní ini taJesus xini ra, nika'an ra xí'in taSimón Pedro, káchí ra:

—¡Mij Taa taKá'no noo yó kúu ra! —káchí ra.

Tá xini so'o taSimón Pedro ñayó'o, ta saá kama nakundixin ra tikoto ra, ña kúu ña tava ra xa'a ña kisa chiño ra, ta sakana xí'in m̄ini ra noo takuií ña kama ko'on ra ta xa'a ra noo ñíndichi taJesus.

⁸ Ta inká nivi na ñó'o ini tón barco, síta na ñono noo chútú tiaká, ta kuá'an na xí'in tón barco sata taPedro. Saá chí yatin yu'u takuií yó'o xíndichi tón barco: ñaxíká xíndichi nó xikuu ñii ciento metro.†

⁹ Tá kixaa na xí'in tón barco yu'u takuií, ta noo na tón barco yó'o, ta xini na ñii ño'o xixi noo kánóo ñii tiaká yatan rí, ta saá tuku xini na sita va'a.

* 21:1 M̄ini Tiberias, inká kivi ña kúu m̄ini Galilea. † 21:8 Ñii metro ñii kúu ña xí'in ovi codo, ña kúu kiva xicho'on naño Israel. Ta saá ñii ciento metro kúu ovi ciento codo.

10 Ta *nika'an* taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Taxi ndó lo'o tiaká tí sakán tava ndó xí'in ñono ña kuxu yó —káchí ra xí'in na.

11 Ta taSimón Pedro, ndaa tuku ra tón barco, ta nasita ra ñono noo ñó'o tiaká, nasita ra ña nda yu'u takuii noo yóo ño'o yichí. Ta ku'a'a ní tiaká, ta nina tí ná'no ñó'o ini ñono, ta kúu rí nda ñii ciento ovi siko uxu uní tiaká ná'no. Vará ku'a'a ní tiaká ñó'o, ta veé ní, ta on vása ní-ta'nda ñono yó'o.

12 Ta taJesús *nika'an* ra, káchí ra xí'in na:

—Na'a ndó kuxu yó —káchí ra.

Ta nda ñii na *nixika* xí'in ra *ni-ndaka* to'on na ra yu kúu ra, chi xa nakoni na taJesús, Taa taKá'no noo na kúu ra.

13 Ta saá taJesús *tjin* ra *sita* va'a, ta taxi ra lo'o ña nda'a ñii ñii na *nixika* xí'in ra. Ta saá ta'ví ra tiaká, ta taxi ra lo'o rí nda'a ñii ñii na.

14 Nda *kivi* natakú taJesús tанда vitin, ñayó'o kúu yichí uní ña kixa'a ra noo na *nixika* xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña uní yichí
taJesús *nindaka* to'on ra taPedro

15 Tá ndi'i xixi na, ta taJesús *nindaka* to'on ra taSimón Pedro, káchí ra saá:

—Yó'ó taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi ka ini ún xini ún yi'i noo ña kí'vi ini nayó'o xini na yi'i? —káchí ra.

Ta ndakuiin taSimón Pedro, káchí ra saá:

—Oon, Tata, Taa taKá'no noo kúu ún, xini ún ndí kí'vi ini xini yó'ó —káchí ra xí'in taJesús.

Ta ndakuiin taJesús, *nika'an* ra xí'in ra:

—Taxi ún ñava'a ña xini ñó'ó ña kixá'an tindikachi váli sana'i —káchí ra xí'in taSimón Pedro.

16 Ta tuku yichí taJesús *nindaka* to'on ña'a ra, káchí ra saá:

—Yó'ó taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi ini ún xini ún yi'i? —káchí ra.

Ta tuku ndakuiin taPedro, *nika'an* ra, káchí ra saá:

—Oon, Tata, Taa taKá'no noo kúu ún, xini ún ndí kí'vi ní ini xini yó'ó —káchí ra.

Ta saá taJesús ndakuiin ra:

—Vivíi kundaa ún tindikachi sana'i —káchí ra.

17 Ta ña yichí uní taJesús *nindaka* to'on ra taSimón Pedro, káchí ra saá:

—Yó'ó taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi ini ún xini ún yi'i? —káchí ra.

Ta taPedro kúchuchú ní ini ra, chi uní yichí taJesús *nindaka* to'on ña'a ra, káchí ra: “¿Án ndixa kí'vi ini ún xini ún yi'i?” Ta saá ndakuiin ra, *nika'an* ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, Taa taKá'no noo kúu ún, yó'ó kúu taa ta xini ndi'i ña yóo ini nivi, ta xini ún ña ndixa kí'vi ini xini yó'ó —káchí ra.

Ta tuku *nika'an* taJesús xí'in ra:

—Taxi ún ñava'a ña xini ñó'ó kixá'an tindikachi sana'i —káchí ra.

18 Ta *nika'an* ka ra xí'in taPedro, káchí ra saá:

—Ñandaá ká'an*i* xí'in ún, tá *kivi* xikuu ún ta'lo'o, ta xa'nda chiño ún ndá tikoto xikoni m*i* ún xindixin ún, ta ñii *ki*'va saá xa'nda chiño ún ndá mí kóni m*i* ún ko'on ún xixa'an ún. Ta *kivi* kuu ún ta*a* ta xikua'a ní, ta inka *nvi* kuu na ka'nda chiño noo ún xa'a ña nandika ún nda'a ún, ta *nvi* yó'o sakundixin na yó'o tikoto, ta xí'in ñanduxa ko'on ún xí'in nayó'o noo on vása kóni ún ko'on ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

19 Ta xí'in to'on yó'o taJesús saná'a ña'a ra ndasaá koo *kivi* taPedro, ta xa'a ña *kivi* ra yó'o chinoo síkón ra ñato'ó Ndios. Ta saá tuku *nika'an* taJesús xí'in taPedro, káchí ra saá:

—Na'a, kundikón ún sata*i* —káchí ra.

*To'on yó'o ká'an xa'a taJuan, ta ta nita*a* tutu yó'o*

20 Ta taPedro ndikó koo ra nakoto ra sata ra, ta xini ra ndí ndikón ñii ta*a* ta kúu inka ta *nixika* xí'in taJesús, ta*a* ta kí'vi ní ini taJesús xini ra kúu tayó'o. Ta tayó'o kúu ta*a* ta sakán lo'o *kivi* *niva*'a xinoo *sinj*i** ra m*i* kándiká taJesús, ta *nindaka* to'on ra taJesús, kachí ra: “¿Yu kúu ta*a* ta síkó kuí'na yó'o noo *nvi*?” kachí ra xí'in taJesús.

21 Ta taPedro xini ra tayó'o vaxi ra, ta *nindaka* to'on ra taJesús, káchí ra saá:

—Tata, taKá'no noo*i*, ¿yukia kundo'o tayó'o? —káchí ra.

22 Ta ndakuijn taJesús:

—Tá kóni *i* ña kutaku ra nda *kivi* ndikó*i* ñoyívi yó'o, ¿yukia ndó'o ún ndini ún xa'a tayó'o? Ta yó'o, xini ñó'o kundikón ún *yi*'i —káchí ra xí'in taPedro.

23 Ñakán *ki*a** *nixita* ní'no to'on xa'a tayó'o ña on *kivi* ra, chi saá ndato'on xí'in tá'an inka na *nixika* xí'in taJesús. Ta taJesús on vása ní-ka'an ra ña on *kivi* tayó'o. Saá chi *nika'an* ra: “Tá kóni *i* ña kutaku tayó'o nda *kivi* ndikó*i* ñoyívi yó'o, ta, ¿yukia ndó'o ún ndini ún xa'a tayó'o?”, kachí taJesús.

24 Ta *yi*'i kúu tayó'o, ta*a* ta *nixika* xí'in taJesús, ta ndakuijn*i* xa'a ndi'i ñayó'o, ta *yi*'i kúu ta*a* ta *nita*a** to'on yó'o, ta xini yó ndi'i ña ndakuijn*i* xa'a kúu ñandaá.

25 Yoo *ku*a*'a* ní inka chiño *kisa* ndivi taJesús ñoyívi yó'o, ta on vása ní-taa*i* ndi'i ña *kisa* ndivi ra. Saá chi táná taa*i* ndi'i ñayó'o, níkuu, ta xini ñó'o kuu ña *ku*a*'a* ní tutu, ta xani *sinj*i** ndí on vása kunani ñoyívi yó'o ña kutú tutu yó'o. Saá ná koo ña.

Tutu yó'o ká'an xa'a chiño ña kisa ndivi naapóstol na sakuiso chiño Jesucristo

*To'on yó'o ká'an
ndí taJesús kindoo ra xí'in
ñivi na kándixa ña'á
ña ndixa kixaa Níma Ndios
kutaku ña ini na*

1 Ñayó'o kúu tutu ñaovi tí'ví xaa nda'á ún, tata Teófilo. Tutu ñanoó nítai ndato'onj xa'a ndi'i ña ke'é taJesús, ta xí'in ndi'i ña saná'a ra, nda kivi kixaa ra ñoyívi yó'o

2 tãda kivi ndaa ra kuano'o ra ñoyívi ñino. Ta saá kivi on ta'án ndaa ra ñoyívi ñino, ta xí'in ndee Níma Ndios, taJesús nika'an ra xa'nda chiño ra noo nataa na nakaxin ra kuu naapóstol ña kasa chiño na noo ra.*

3 Tá ndi'i ña nixovj ní taJesús ta nixi'i ra ta nataku ra, ta saá ovi siko ka kivi nixiyo ra ñoyívi yó'o, ta nitivi ra ku'á ní yichi noo naapóstol yó'o, ta xí'in mji ra saná'a káxin ra noo na ndí ña ndaa nataku ra, ta ndixa kúu ra ta táku, ta ndato'on ra xí'in na xa'a yichi noo xa'nda chiño Ndios.

4 Ñii kivi ña nakutá'an taJesús xí'in naapóstol yó'o,

ta xa'nda chiño ra noo na, nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—On kee ndó ñoo Jerusalén yó'o vitin, ta kundati ndó nda ná kixaa mji ñava'a ña kindoo Ndios xí'in ndó ti'ví ra kixaa ña noo ndó. Mji ñava'a yó'o kúu ña xa ndato'onj xí'in ndó xa'a.

5 Xíni ndó ndí sakán lo'o kuiya niya'a, taJuan nixiyo ra sakucho ra ñivi xí'in takui, ta tixin ña lo'o ní kivi vaxi, ta ndó'ó kuchu ndó xí'in Níma Ndios —káchí taJesús xí'in na.

*To'on yó'o ká'an xa'a
taJesús
ndaa ra kuano'o ra ñoyívi
ñino*

6 Ñii kivi nakutá'an taJesús xí'in naapóstol, ta nindaqa to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—Tata, ¿án vitin xa nitõdaa kivi kindaa ún ndee nda'a ñaño Roma, ta kixá'a mji ún ka'nda chiño ún noo ñaño yó naIsrael? Ta saá ñoo mji yó tuku kukomí ña ndee ña ka'nda chiño ña noo mji yó.

7 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ndios on taxi ra ña kundaq ini ndó ama kasa ndivi ra chiño ra. Ñii laá mji Ndios kómí ra ndayí ka'nda chiño ra ndá kivi ta ndá hora kundivi ña chitóni ra kasa ndivi ra xí'in ñivi ñoyívi yó'o.

8 Ta ndó'ó, kivi ña kixaa Níma Ndios ña kutaku ña ini

* 1:2 To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

ndó, ta saá naki'in ndó ndee Ndios, ta kuu ndó n̄ivi na ndakuin xa'aj. Si'na kixá'á ndó ndato'on ndó xa'aj xí'in n̄ivi na táku ñoo Jerusalén, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo estado Judea, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo estado Samaria, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo ndi'i xiiña ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ñoo yó'o ndato'on ndó xí'in n̄ivi xa'aj —káchí ta Jesús xí'in na.

⁹ Ta ndi'i nika'an ra, ta saá Ndios sandaa ra ta Jesús ku'a'an no'o ra ñoyívi ñino. Ta naapóstol na ñiyita xí'in ra yó'o, xíto na ku'a'an ndaa ra nda ñino, tandá nixa'a ra nda ñoo kánóo viko yaa. Ta saá ni-taxi ka viko yó'o koto na ra.

¹⁰ Tá yíta na xíto ndaa ka na ñoyívi ñino, ta xati'va nakoto na yíta ovi ta xí'in na, ndixin nataa yó'o tikoto yaa ní,

¹¹ ta ovi nataa yó'o nika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Ndó'ó, nataa nañoo estado Galilea, ¿ndachun yíta ndó xíto ndaa ndó ñoyívi ñino? Chi Ndios xa naki'in tuku ra ta Jesús, kuano'o ra ñoyívi ñino vitin. Ta ndátan ndaa ra kuano'o ra ñoyívi ñino vitin, ñii ki'va saá ñii kivi vaxi tuku ndikó ra kixi ra ñoyívi yó'o —káchí ovi nataa yó'o xí'in naapóstol na yíta yó'o.

To'on yó'o ká'an yu kuu taq ta nakuiso chiño ñoo ta Judas

¹² Ta saá naapóstol yó'o ñoo na ñoo xiki tón Olivo ta kuano'o na nda ñoo Jerusalén. Xiki tón Olivo yó'o yatin yóo ña ñoo Jerusalén: ñaxiká yóo ña kuu ñii kilómetro.[†]

¹³ Tá niki'vi na ñoo Jerusalén, ta saá naxaa na ñii ve'e, ta ndaa na ñii cuarto ña kánóo ñoo yóo piso ovi ñoo ndóo na. Ta naapóstol na ndóo yó'o kuu ta Pedro, ta Jacobo, ta Juan, ta Andrés, ta Felipe, ta Tomás, ta Bartolomé, ta Mateo, ta Jacobo ta kuu sa'ya ta Alfeo, xí'in ta Simón ta kuu tatá'an napartido zelote, xí'in ta Judas ta kuu sa'ya inka ta naní Jacobo.

¹⁴ Ndi'i nataa yó'o nákutá'an na xí'in nañani ta Jesús xí'in si'í ra ña María xí'in inka nási'í ná xindikon satá ta Jesús. Ta ndi'i n̄ivi yó'o, nákutá'an na ndi'i saá kivi, ta ñii yu'ú yóo na ká'an na xí'in Ndios.

¹⁵ Ta kixa'a ñii kivi ña nákutá'an ñii ciento oko n̄ivi na kándixa ta Jesús, ta yóo na ká'an na xí'in Ndios. Ta saá nakundichi ta Pedro, ta nika'an ra, káchí ra xí'in na saá:

¹⁶ —Natá'an yó, xini ñó'ó kundivi ndátan káchí to'on Ndios ña ñitaa tarey David kuyá xina'á, chi Nima Ndios taxí ña to'on ña ñitaa ra ña ká'an xa'a ta Judas Iscariote, ta xikuu ta xini'i yichi n̄ivi na ñin ta Jesús.

¹⁷ Ta ta Judas xikuu ra ñii

[†] 1:12 Ñii kilómetro kuu ñakáni ña kivi kaka n̄ivi kivi yij ña nákindée na, káchí ndayí najudío.

tatá'an mji ndi, na kúu taa na nixika xí'in tãJesús, ta ñii káchí kjsa chiño ra xí'in ndi.

¹⁸ Ta saá ni, njsikó ra tãJesús, ta kji'in ra sji'ún xã'a ña ke'é ra ña on vá'a yó'o, ta xí'in sji'ún yó'o sata ra ñii ño'o. Ta saá nixaã ra noo yoo ño'o sata ra yó'o, ta xã'ni xí'in mji ra, ta nakava ra noo ño'o yó'o. Tá nakava ra, ta sijní ra kani ña noo ño'o, ta njndatã tixin ra ndã kee xiti ra.

¹⁹ Ta ndi'i njivi nañoo Jerusalén xijní so'o na ña ndo'o tãJudas nixi'i ra. Ñakán sakunaní na ño'o ña sata ra Acéldama, ta kivi yó'o kóni kachí ña: Ño'o noo nixita nji.

²⁰ Xí'in ñayó'o kundivi ña káchí to'on Ndios ña nita na kujyã xina'á, saá chi ñii xiiña noo tutu ña naní Salmos, káchí ña saá:

Vã'a kã ná koo vichí ve'e ra, ndã ñii njivi ná on kutaku ka na ini ve'e ra,

káchí to'on Ndios. Ta inkã xiiña noo to'on Ndios káchí ña saá:

Xíni ñó'ó inkã taa nakuiso chiño noo ra,

káchí to'on Ndios —káchí tãPedro kã'an ra.

²¹ Ta tuku njika'an tãPedro, káchí ra saá:

—Ta vitin xíni ñó'ó nakaxin yó ñii taa tã nakuiso chiño noo tãJudas. Ta taa yó'o xíni ñó'ó kuu ra ñii taa tã ñii káchí nixika xí'in yó kivi xindikon yó sata tãJesús,

²² ndã kivi tãJuan sakuchu ra tãJesús, tãndã kivi ndãã tãJesús ñoyívi njino. Saá chi

taa tã nakaxin yó xíni ñó'ó kuu ra ñii taa tã ñii káchí kuchiño ndakuijn xí'in yó noo njivi, ña ndato'on ra ndi ndixa nataku tãJesús —káchí tãPedro, kã'an ra.

²³ Ta saá njika'an na kivi ovi taa tã kuchiño nakuiso chiño noo tãJudas. Ta ñii ra naní Matías, inkã ra naní José. Ta tãJosé yó'o yoo inkã kivi ra ña kuu Barsabás; ta inkã kivi sakunaní na ra kuu Justo.

²⁴ Ta saá ndi'i njivi na nakutá'an yó'o njika'an na xí'in Ndios, káchí na saá:

—Tata Ndios, yó'ó kuu Taa tãKã'no noo ndi, ta xini'ún níma ndi'i njivi, ñakán ndúkú ndi noo ún saná'a ún noo ndi, yukú ñii tã ovi yó'o nakaxin ún

²⁵ kuu ñii tapóstol tã nakuiso chiño noo tãJudas, chi xã'a ña on vá'a ke'é tãJudas sandakoo ra chiño ña sakuiso chiño ún ra, ta nixi'i ra, ta saá kuã'an ra ñii xiiña noo xíni ñó'ó ko'on ra —káchí na, kã'an na xí'in Ndios.

²⁶ Ta saá chikaã na suerte ña kundaã ini na yu kuu taa tã nakuiso chiño noo tãJudas. Ta saá taa tã keta nakuiso chiño kuu tãMatías. Ta saá ndu ra ñii tatá'an naapóstol. Ta saá tuku ndu na uxu ovi naapóstol.

2

To'on yó'o kã'an xã'a kivi kixaa Níma Ndios ñoyívi yó'o

¹ Xa njya'a uxã semana nataku tãJesús, ta kixaa kivi

ña kána vikō ña ñaní Pentecostés.* Ta ndi'i ñivi na kándixa ta Jesús ñakutá'an na ndóo na ini ñii ve'e.

² Ta xati'va xini sō'o na ña ní'i, vaxi noo ña ñoyivi ñino. Ta ndatán ní'i tachí ndeé ní, saá ní'i ña. Tá kixaa ña, ta sakutú ña xí'in ña ní'i yó'o ini ve'e noo ndóo ñivi yó'o.

³ Ta saá xini na ndatán yóo yaa ño'o xixi, saá yóo ña xito na. Ta ñita'vi yaa ño'o yó'o, xikundoso ña ñino yatin siní ñii ñii ñivi na ndóo yó'o.

⁴ Ta saá Níma Ndios, ñikí'vi ña ta sakutú ña ini ñii ñii ñivi yó'o, ta kixá'á na ká'an na ku'á ní noo to'on ña ká'an ñivi inká ñoo xiká, to'on ña on vása ní-sakuá'á na ká'an na, chí Níma Ndios taxi ña ká'an na to'on yó'o.

⁵ Ta mji kivi yó'o, ñoo Jerusalén ñakutá'an ku'á ní ñivi najudío na kúu na ndíkōn Ndios xí'in ña ndino'o ní ini na. Ñivi yó'o kixi na ndi'i saá ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma, ta ku'á ní noo to'on ká'an na.

⁶ Tá nayó'o xini sō'o na ña ndeé ní ní'i ini ve'e noo ñakutá'an ñivi na xindikōn sata ta Jesús, ta saá ñakutá'an ku'á ní ñivi yó'o, ta ku'á na koto na yu kúu ña ndeé ní ní'i, chí on vása kúnda'ini na ndachun ní'i ña saá. Ta náka'nda ní ini ndi'i nayó'o noo to'on ña xini sō'o na, saá chí ñii ñii ñivi yó'o xini sō'o na to'on ña ká'an mji ñaño na.

⁷ Ndixa náka'nda ini na noo ña xini sō'o na, ta ká'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Ndachun va'a ní ká'an nayó'o to'on mji yó? ¿An on ndixa kúu nayó'o ñivi ñaño estado Galilea?

⁸ ¿Ndasaá va'a kúchiño ka'an nayó'o ku'á ní noo to'on ña kúu to'on ñii ñii ñoo noo kixi yó?

⁹ Saá chí kixi yó ku'á ní ñoo ña ño'o ku'á ní xiiña, ña ñaní: Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia,

¹⁰ Frigia, Panfilia, xí'in Egipto. Ta inká yó kixi ñii xiiña ña ñaní Libia, kee yó ñoo ña náka' yatin ñoo Cirene. Ta inká yó kúu ñivi na kixi ñoo Roma. Sava yó kúu ñivi najudío, ta inká yó kúu ñivi na xindikōn inká yichí, ta chika'ini yó ndíkōn yó yichí najudío, ta ñii kiva ndatán yóo ña kisa to'ó najudío Ndios, saá ké'é yó vitin.

¹¹ Sava yó kixi ñoo ña ñaní isla Creta,† ta sava yó kixi yó ñii xiiña ña xiká ñaní Arabia. Vará ñivi na kixi ku'á ní ñoo xiká kúu yó, ta saá ni, vitin ñii ñii mji yó va'a xini sō'o yó to'on ña ká'an ñaño mji yó, ta kúnda'ini yó to'on ña ká'an ñivi yó'o xa'á ñava'á ká'no ña lívi xa ké'é Ndios —saá káchí ñivi na kixi ndi'i saá ñoo ña yóo ndi'i xiiña ña ndá'vi ndaa ñoo Roma.

¹² Tá ñaka'nda ini na ndóo na, ta ká'an na ndákā to'on

* 2:1 Vikō yó'o sákana najudío ñii ñii kujya xa'á ña taxi na ña táxa'vi ña'á nda'á Ndios xa'á ña ñakaya na noo ña chí'i na. † 2:11 To'on "isla" kóni kachí ña xa'á ño'o yichí, ta takuii mñi xino nduu ndi'i rá ña.

xí'in tá'an na, káchí na saá:
 —¿Yukía kóni kachí ñayó'o?, chi on koo ñayó'o ní-xiyo —káchí na.

13 Ta saá ni, sava nivi yó'o xáku ndaa na, xíto na nivi na ká'an ku'a'a ní noo to'on, ta tuku ká'an na, káchí na saá:

—Nayó'o va xi'i ní na, ñakán xíini ní na vitin —káchí na.

To'on yó'o ká'an ndí taPedro níka'an ndoso ra to'on xa'a taJesus noo ku'a'a ní nivi

14 Ta saá taPedro ñakundichi ra xí'in inká uxu ñii naapóstol, ta kixá'á ra ndeé ní ká'an ndoso ra noo ndi'i nivi na ndoo yó'o, ta káchí ra saá:

—Natá'an yó, ndó'ó na kúu najudío, ta inká ndó'ó na kee inká xiiña ta kixaa ndó ñoo Jerusalén yó'o, vitin koni so'o ndó ña ndato'on i xí'in ndó,

15 chi sava ndó'ó xáni sijní ndó ndí naxíini kúu ndi, ta on sivi ñandaa kúu ña xáni sijní ndó saá, chi xitaan ní kúu ña, ni on ta'an tondaa kaa jin xitaan kúu ña.‡

16 Ta ña xíto ndó yó'o kúu ña kundivi to'on Ndios ña ñitaa taprofeta Joel, ta ta níka'an ndoso to'on Ndios kuíya xina'á. Nítaa taJoel, kachí ra saá:

17 Saá ká'an Ndios:

Tá xa yatin vaxi kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o,

ta saá ti'vii Níma i ko'on ña koo ña xí'in nivi ndi'i saá xiiña ñoyívi.

Ta yi'i taxi i ña ka'an nivi to'on ña káku Níma i, ta ka'an ndoso na to'on yó'o noo inká nivi.

Án sa'ya ndó ña'a kúu ná, án sa'ya ndó ta kúu na,

ta yi'i Ndios taxi i ndee ña ka'an ndoso na to'on i noo inká nivi.

Ta ndó'ó na kúu nivi nakuáchí, ta taxi i ña tivi noo ndó koto ndó ña kóni i kundaa ini ndó.

Ta ndó'ó na kúu nivi naxiku'a'a, ta taxi i ña xani ndó ña saná'a i ndó'ó ña kóni i kundaa ini ndó.

18 Ta kivi saá ti'vii Níma i ko'on ña koo ña xí'in ndi'i nivi na kúu na kisa chiño noo i,

ta saá ka'an ndoso na noo inká nivi to'on ña káku Níma i.

19 Ta ke'é i ñaná'no ñoyívi njino ña koto nivi,

ta on vása kundaa ini na yukía kóni kachí ña,

ta naka'nda ní ini nivi koto na ña.

Ta ke'é i inká ñaná'no ñoyívi ño'o ña koto nivi xa'a ña saná'a i ndee i noo na.

Saá chi koto na ku'a'a ní nji kuíta noo ño'o,

ta koto na ndeé ní xixi ño'o, ta koto na ku'a'a ní ñi'ma koo.

20 Ta ño'o ká'no ña yé'e ndivi kunaa noo ña.

‡ 2:15 Kaa jin xitaan ñani ña kaa unj noo ñaño Roma, chi kaa noo noo ñaño Roma kúu kaa uxá xitaan.

Ta yoo tí yé'e ñoo naa
kukuá'á noo rí,
ta ndatán yoo nji kuá'á, saá
kuá'á koo noo rí.

Tá ndi'i kundivi ndi'i ñayó'o,
ta saá kixaa mji kivi
ká'no ña kasa nani
xa'a kuachi ndi'i nivi,
káchí Ndios.

21 Ta kivi saá ndi'i nivi
na ka'an ndukú noo
Ndios ña chindeé ra
na,

ta Ndios koni so'o ra ña
ka'an na, ta sakaku ra
nivi yó'o,

káchí to'on Ndios ña nita
ta profeta Joel kuya xina'á.

22 'Natá'an yó naño'o Is-
rael, chikaa so'o ndó to'on
yó'o ña ka'an xi'in ndó
xa'a ta Jesús ta xitaku ñoo
Nazaret. Mji Ndios ti'vi ra
ta Jesús, ta taxi ra ndee nda'a
ra ña ke'é ra ku'a ní chiño
ná'no, ke'é ra ñava'a ña
chindeé ra nivi, ta naka'nda
ini nivi xito na ñava'a yó'o,
ta ke'é ra ñava'a ña kisa
nda noo nivi ndixa kómi ra
ndayi Ndios ke'é ra saá.

23 Ndios xa xini ra yukia
kundo'o ta Jesús ñoyivi yó'o,
ta ndatán chitoní Ndios, saá
kundivi ña. Ta sava ndó'o,
na kuu naño'o najudío tjin
ndó ra, ta nixa'an ndó, ta
nataxi ndó ra nda'a nivi na
saa ini xini ña'á. Ta ñii yu'ú
nixiyo ndó xi'in nivi na on
vá'a yó'o ña xa'ni na ra xi'in
ña katakaa ndaa na ra nda'a
tón cruz.

24 Ta Ndios ni-taxi ra ña
kindoo ta Jesús kuu ra tandji
ndi'i saá kivi, ta saá Ndios
sanataku ña'á ra. Ndee ña
xa'ni nivi ni-kuchiño kundeé

ña noo ta Jesús, saá chi lo'o
kuiti kivi xikuu ra ta ta
nixi'i, ta saá nataku ra.

25 Nayó'o yoo yu'ú ña xi'in
to'on ña nika'an tarey David
kuya xina'á xa'a ta Jesús, chi
kachí ra saá:

Ndi'i saá kivi xitoi Taa
ta Ká'no noo i,

yoo ra xi'in i, ta xa yoo ti'va
ra chindeé ra yi'i.

Va'a ndaa ra yi'i ña on
nakava i ke'é i ña on
vá'a.

26 Ta saá kusii ní ini i ta
ká'an i to'on sii ní.

Vará ñii kivi kivi ndatán
ndi'i nivi kivi na,

yoo va'a ini i, ta on vása
kúchuchú ini i.

Saá chi ndaa ini i yó'o, Tata
Ndios.

27 Ña on vása taxi ún koo
nimai ndi'i saá kivi
noo ndoo nivi na
nixi'i,

ni on taxi ún ña ta'yi yiki
koñu i tixin ñañá.

Chi ta ta nakaxin ún kasa
chiño noo ún kuu i, ta
ta tayi kuu i.

28 Yó'o Tata Ndios, xa
saná'a ún yi'i yichi
va'a noo kusii ini ún
kutaku i.

Ta sakutú ún ini i xi'in ñasii
mji ún, chi ndi'i saá
kivi yoo ún xi'in i,

saá káchí to'on ña nita
ta David kuya xina'á — káchí
ta Pedro xi'in nivi na
nakutá'an yó'o.

29 Ta saá nika'an ka
ta Pedro xi'in na ña saná'a
ra na yukia kóni kachí to'on
yó'o:

—Natá'an yó, najudío,
ndato'on kaxin i xi'in ndó

xa'a taDavid chi xij sikuá yó kúu ra. Xini yó ñandaa kúu ña nixi'i taDavid ta njinduxun ra. Tanda kivi vitin yatin ní nákaa ño'o noo njinduxun ra, ta ndixa xa nita'yi koñu ra tixin ñaña. Ñakan kía kundaá ini yó ndi on sivi xa'a taDavid kúu ña ká'an to'on ña káchí on ta'yi yiki koñu ra. Saá chi xí'in to'on yó'o nika'an taDavid xa'a taJesús.

³⁰ TaDavid xikuu taprofeta, ta ta nika'an to'on ña taxi Níma Ndios nda'a ra ka'an ra. Ta taDavid xini ra ndi ndixa ñii kivi kundivi to'on ña kindoo Ndios xí'in ra, chi to'on ña chiná'a mji Ndios kasa ndivi ra kúu ña. Nika'an Ndios xí'in taDavid, káchí ra saá: "Ndixa kía ñii kivi ke'éj ña ñii sa'ya ñani sikuá ún kuu ra taRey ñoo Israel, ndatan yóo ún vitin saá koo ra", káchí Ndios xí'in taDavid xina'a.

³¹ Ta Ndios saná'a ra saá noo taDavid ña kundaá ini ra ndasaá kundo'o Cristo, ta ta ti'vi Ndios sakaku ra ñivi ñii kivi vaxi. Saá nita taDavid to'on ña káchí saá: Ndios on vása taxi ra ña ndi'i saá kivi koo níma ra noo ndoo ñivi na nixi'i, ni on taxi ra ña ta'yi yiki koñu ra tixin ñaña yó'o, káchí tarey David.

³² Ta vitin xa kundivi to'on ña nita taDavid xina'a, chi Ndios xa sanataku ra taJesús, ta mji taJesús yó'o kúu ta ta nita taDavid xa'a. Ta ndixa xa nataku taJesús, saá chi mji ndi, na

nixika xí'in ra ndakuijn ndi xa'a ña xini ndi nixi'i ra ta nataku ra, ta xini ndi ra táku ra.

³³ Ta xini ndi taJesús kua'an ndaa ra ta kuano'o ra ñoyivi ñino, ta xikoo ra tón táyi ká'no, tón ñindichi sijn kua'a Ndios. Ta saá ñaki'in ra Níma Ndios ña taxi Yivá yó Ndios nda'a ra, ta taJesús ti'vi ra Níma Ndios yó'o kixaa ña koo ña xí'in ndi'i, ñivi na kándixa ña'a, ndatan yóo ña kindoo ra xí'in ndi. Ta vitin ña xini ndó xí'in ña xini so'o ndó yó'o kúu ña kisa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ndi.

³⁴ Ta xini yó ndi on sivi taDavid xí'in yiki koñu ra kúu ta ta ndaa ñoyivi ñino. Saá chi nita tarey David to'on Ndios ña ká'an xa'a ta ta ti'vi Ndios sakaku ra mji yó, ta káchí taDavid saá:

Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo j, káchí ra saá:

"Koo ún táyi ká'no yó'o, tón ñindichi sijn kua'a j,

³⁵ tanda tondaa kivi sakoyo j tixin xa'a ún ndi'i na káni tá'an xí'in ún", saá káchí Ndios, nita taDavid kuya xina'a.

³⁶ Ta saá ndi'i ndó'o naño j naIsrael, vará sava ndó'o xa'ni ndó taJesús, chi kataka ndaa ndó ra nda'a tón cruz, ta vitin xini ñó'o kundaá va'a ini ndó ndi Ndios xa taxi ra ndayi nda'a mji taJesús yó'o ña kúu ra Ta taKá'no noo ndi'i yó, ta kúu ra Cristo, ta ta xindati yó ti'vi Ndios ña sakaku

ra mji yó —káchí taPedro, ká'an ra xí'in na.

³⁷ Tá nivi na xinj so'o ña ká'an taPedro yó'o, kixá'á na ndí'i ní ini na, tãnda nita'vi sava nima na xa'a ña xinj so'o na ká'an ra xí'in na. Ta saá nindaqa to'on na taPedro xí'in inkã naapóstol tá'an ra, káchí na saá:

—Natá'an yó, ka'an ndó xí'in ndi, zyukia kasa ndivi ndi vitin? —káchí na.

³⁸ Ta ndakuijn taPedro:

—Xinj ñó'ó nandikó ini ndó ta sandakoo ndó kuachi ndó ta ki'vi ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta saá ki'vi ndó kuchu ndó xí'in ndayí kivi taJesús ta ta kúu Cristo. Ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó ta naki'in ndó Nima ra kutaku ña ini ndó,

³⁹ chi saá kindoo Ndios ke'é ra xí'in ndó ta xí'in sa'ya ndó ta xí'in nivi na ndóo ku'a ní ñoo xiká. Ndixa Ndios taxi ra Nima ra kutaku ña ini ndi'i nivi na kúu na kana Ndios ña kundikon na yichi ra —káchí taPedro xí'in na.

⁴⁰ Si'a ndato'on taPedro, ta ká'an ka ra xí'in na, ndúkú ra noo na ña chikaã so'o na to'on ña ká'an ra. Ta káchí ra saá:

—Taxi ndó ña sakaku Ndios ndó'ó koto ñii káchí xo'vi ndó xí'in nivi na toon ní ini, na kúu na taku yichi on vá'a —káchí taPedro xí'in na.

⁴¹ Ta saá mji kivi ndato'on taPedro saá xí'in na, ta ñii unj mil nivi kandixa na to'on ña nika'an ra xí'in na. Ta saá chichi na xí'in takuií

chi kandixa na taJesús, ta chikaã ini na kundikon na yichi ra. Ta xí'in nivi yó'o, nduu ku'a ní ka nivi na kãdixa taJesús.

⁴² Ta saá ñii ñii kivi ndikon ka na sakuá'á na ta kisa ndivi na ña sáná'a naapóstol, ta táxi xí'in mji na ña vivii kutaku xí'in tá'an na, ta ku'a ní yichi nákutá'an na xixi na, ta tá'vi na sita va'a xixi na ña náká'an na taJesús ndasaá nixi'i ra xa'a na, ta táxi xí'in mji na nakutá'an na ña ka'an na xí'in Ndios.

To'on yó'o ká'an ndasaá xitaku ndi'i nivi nanó kandixa taJesús

⁴³ Ta ndi'i nivi naka'nda ini na xito na ñava'a ná'no ke'é naapóstol noo na, chi xí'in ndee Ndios naapóstol ke'é na ku'a ní chiño va'a xito na.

⁴⁴ Ta ndi'i nivi na kãdixa taJesús ñii yu'ú yóo ndi'i nayó'o. Ta ñii ñii na taxi na ña xikomí na xa'a ña konj ñó'ó ndi'i natá'an na, ta on vása sí'nda nixiyo ini na.

⁴⁵ Tá xito na ndí yóo natá'an na na kãdixa taJesús, ta yóo ní ña kumanj noo nayó'o, ta saá síkó na ña kómí na, ta náki'in na si'un, ta náta'vi na si'un nda'a nivi na xinj ñó'ó ña. Ta táxi na nda'a nivi yó'o ñii ki'va ndatán yóo ña kumanj kuiti nda'a ñii ñii na.

⁴⁶ Ta saá ndi'i saá kivi nákutá'an na ve'e ño'o ká'no ña yóo ñoo Jerusalén noo kisa ká'no na Ndios. Ta saá tuku nákutá'an na sava ve'e

natá'an na, ta tá'ví na s̄ita va'a x̄ixi na x̄a'a ña náká'an na ndasaá n̄ixi'j̄i taJesús x̄a'a na. Ta x̄i'in ñasi'j̄i ní ini na, ta x̄i'in ña ndino'o ní ini na nákutá'an na ta x̄ixi na x̄i'in tá'an na.

⁴⁷ N̄ii ñii k̄ivi nákutá'an na k̄isa ká'no na Ndios, ta kánóo va'a ní ñato'ó na ñoo ink̄a n̄ivi. Ta ñii ñii k̄ivi Ndios sákaku ra n̄ivi na kúu na k̄ana ra ña kandixa na taJesús ta kundik̄on na yich̄i ra. Ta saá ku'a'a k̄a ndu'u n̄ivi na kándixa taJesús.

3

T̄o'on yó'o ká'an ndasaá nda'a ñii t̄a t̄a on k̄ivi kanda x̄a'a

¹ N̄ii k̄ivi k̄aa un̄i xikuaa kúu ña,* ta taPedro x̄i'in taJuan ku'a'an na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, chi hora yó'o kúu ña nákutá'an najudío ndi'i saá k̄ivi x̄a'a ña ká'an na x̄i'in Ndios.

² Ta saá n̄ixaa na ñii yé'é ña nan̄i Yé'é Livi ñoo k̄ivi n̄ivi yoso ndík̄a ña yóo k̄e'e ve'e ño'o ká'no. Ta x̄ini na ñii t̄a t̄a on k̄ivi kanda x̄a'a, chi saá k̄aku ra. Ta t̄ayó'o kándú'u ra yé'é yó'o, saá chi ndi'i saá k̄ivi natá'an na ndiso na ra, k̄ixaa na ch̄indú'u na ra yó'o x̄a'a ña ndak̄a chi'ña ra s̄i'un ñoo n̄ivi na yá'a yé'é yó'o.

³ Ta saá t̄a t̄a on k̄ivi kanda x̄a'a yó'o, x̄ini ra taPedro x̄i'in taJuan ku'a'an k̄ivi na yé'é yó'o, ta saá n̄indak̄a chi'ña ra s̄i'un ñoo na.

⁴ Ta taPedro x̄i'in taJuan x̄ito káxín na nduch̄u ñoo t̄a t̄a on k̄ivi kanda x̄a'a yó'o, ta n̄ika'an taPedro x̄i'in ra, káchí ra saá:

—Tata, koto káxín ún ñoo ndi —káchí ra.

⁵ Ta saá t̄a yó'o x̄ito káxín ra ñoo na, chi x̄ani s̄inj̄i ra ndi taxi na s̄i'un nda'a ra.

⁶ Ta taPedro n̄ika'an ra x̄i'in ra:

—On ko'ó s̄i'un ní'ij̄i taxi j̄i nda'a ún, ta saá ni, yóo ña kómij̄i ña taxi j̄i nda'a ún vitin. X̄i'in ndayí k̄ivi Jesucristo taño Nazaret, xá'nda chiño j̄i ñoo ún nakundichi ún, ta kixá'á ún ko'on xá'á ún vitin —káchí taPedro x̄i'in ra.

⁷ Ta taPedro t̄jin ra nda'a kua'á t̄a yó'o, ta k̄ixá'á ra ndán'i ña'á ra, tá mií saá x̄andik̄on n̄ako'on ndee x̄a'a ra, ta n̄ako'on ndee s̄ik̄on x̄a'a ra, ta n̄akundichi ra,

⁸ ta kama ní k̄ixá'á ra x̄ika ra. Ta n̄aki'in ra ku'a'an ra x̄i'in taPedro, ta x̄i'in taJuan, ñoo yoso ndík̄a ña yóo k̄e'e yé'é ve'e ño'o ká'no. Ta n̄akutú ñasi'j̄i ini ra, ta k̄ixá'á ra kándeta ni'ni ra x̄i'in ña kúsi'j̄i ní ini ra, ta x̄ika ra k̄isa ká'no ra Ndios.

⁹ Ta saá n̄ivi na ndóo ñoo yóo yoso ndík̄a k̄e'e ve'e ño'o ká'no yó'o, x̄ito na t̄ayó'o, ta va'a x̄ika xá'á ra, ta k̄isa ká'no ra Ndios.

¹⁰ Ta x̄i'in ña x̄ito n̄ivi ndu'va'a t̄a yó'o, ta ndixa n̄aka'nda ini na, t̄and̄a yí'ví na ndóo na, chi n̄akoni na t̄ayó'o x̄ikuu t̄a t̄a on vása ní-kivi kanda x̄a'a, ta

* 3:1 K̄aa un̄i xikuaa nan̄i ña k̄aa j̄in ñoo naño Roma.

x̄indú'u ra yé'é ña naní Yé'é Livi, ña x̄indaḳa chi'ña ra s̄i'ún noḡ ñivi.

*To'on yó'o ká'an xa'a ña ndato'on taPedro
xí'in ñivi na nakutá'an Corredor taSalomón*

¹¹ Ta ɬa ɬa nduḅa'a yó'o ɬiin ra nda'a ɬaPedro xí'in nda'a ɬaJuan, ta ñi-xiin ra saña ña'á ra. Ta ndi'i ñivi náka'nda ini na x̄in̄i so'o na ña nduḅa'a ɬayó'o, ta x̄ino na vaḅi na koto na noḡ yóo ra xí'in ɬaPedro ta xí'in ɬaJuan, ñii xiiña corredor, ña naní Corredor taSalomón. Ta corredor yó'o x̄ino nduu ña yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no.

¹² Tá x̄ito ɬaPedro nakutá'an ñivi yó'o, ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó naIsrael, ¿ndachun náka'nda ini ndó x̄ito ndó ña nduḅa'a ɬayó'o? ¿Ndachun x̄ito ndó noḡ ndi? ¿Án x̄ani s̄in̄i ndó xí'in ndee m̄ii ndi kúu ña sanda'a ndi ɬayó'o, chi va'a ní ñivi kúu ndi? On vása saá, chi xí'in ndee ɬaJesús nduḅa'a ɬayó'o.

¹³ Ta m̄ii Ndios ɬa ɬa k̄isa to'ó nax̄ii síkuá yó, na kúu ɬaAbraham, ɬaIsaac xí'in ɬaJacob, m̄ii Ndios yó'o kúu ɬa ɬa ch̄inóo síkón ñato'ó Sa'ya ra ɬaJesús, ɬa ɬa k̄isa ndivi chiño ña ndáya'ví ní. Ta saá ni, sava ndó'ó kúu ñivi na naḅaxi ɬaJesús yó'o nda'a nachiño ñoo Roma ña ka'ni na ra. Ta k̄ivi ñixaḅa ra noḡ ɬagobernador Pilato, ta ñika'an ndó ña on vá'a xa'a ra. Vará ñika'an ɬaPilato ndí

kóni ra saña ra ɬaJesús ko'on ndíka ra, ta ndó'ó ñi-xiin ndó ke'é ra saá.

¹⁴ On vása ní-xiin ndó naki'in va'a ndó ɬaJesús, ɬa ɬa kúu ɬaNdaa, ɬa kúu ɬaYii, ta nda víka ndukú ndó noḡ ɬaPilato ña saña ra inka ɬa, ɬa kúu ɬa x̄á'ni ñivi.

¹⁵ Ta saá xa'ni ndó ɬa ɬa kúu ñii laá kuiti ɬa kúchiño sakutaku ndino'o m̄ii yó ndi'i saá k̄ivi. ɬaJesús yó'o, vará ñix̄i'j ra, ta Ndios sanatakū ña'á ra, ta m̄ii ndi kúu ñivi na x̄ini ña naḅaku ra, ta ndákuiin ndi xa'a ra ña ndixa naḅaku ra.

¹⁶ Ta xa'a ña kándixa ndi ɬaJesús ta ndáa ini ndi ndayí k̄ivi ra, ta xa'a ñayó'o nduḅa'a ɬayó'o, ɬa ɬa x̄ikuu ɬa on k̄iví kanda xa'a. Ndixa xa'a ña ndáa ini ndi ɬaJesús, sanda'a ndino'o ra ɬayó'o, ɬa ɬa x̄ito ndó ñindichi ra noḡ ndó yó'o.

¹⁷ 'Natá'an yó, x̄in̄i ndi ndó'ó, ta xí'in naná'no noḡ ndó, on vása ní-kundaa ini ndó yu kúu ɬaJesús, ñakán xa'ni ndó ra.

¹⁸ Ta saá ni, ndi'i ña ñixo'vi ɬaJesús kúu ña kundivi to'on Ndios ña ñitaa naprofeta x̄ina'á, chi ñii káchí ñitaa ndi'i naprofeta na ñika'an ndoso to'on Ndios x̄ina'á, ñitaa na káchí na ndi x̄in̄i ñó'ó xo'vi ní Cristo, ɬa ɬa ti'ví Ndios sakaku ra m̄ii yó, káchí naprofeta x̄ina'á.

¹⁹ Ta vitin ndó'ó, x̄in̄i ñó'ó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó kuachi ndó, ta k̄i'vi ndó yichi Ndios. Ta saá kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. Ta saá ndixa kixaḅa k̄ivi

ña Ndios taxi ra ña nakindée ndó.

²⁰ Ta ñii kivi Ndios ti'ví tuku ra tajesús, ndikó ra ñoyívi yó'o. Saá chi nda si'na Ndios chindú'u ra tajesús kuu ra Cristo, taa ta sakaku ñivi noo ña on vá'a.

²¹ Ñakán xini ñó'ó kundati ka tajesús, taa ta kuu Cristo, ñoyívi ñino nda kixaa kivi ña Ndios ndasa xaá ra ndi'i ña kuvá'a yoo ñoyívi. Ndatán nixiyo kivi xina'á tá on ta'an ka ki'vi ñivi kuachi saá koo ña. Saá chi xí'in ñayó'o kundivi to'on Ndios ña nika'an ndoso naprofeta kuyia xina'á.

²² Ñii taprofeta ta nita ta to'on Ndios xina'á xikuu taMoisés, ta tayó'o nita ra xa'a Cristo, kachi ra saá: "Ñii kivi ña vaxi Ndios ti'ví ra ñii taprofeta ndatán yoo yi'i. Ta tayó'o kixi ra ñoo yó Israel, ta ka'an ndoso ra to'on Ndios noo ñivi ñii ki'va ndatán yi'i nika'an ndoso i to'on Ndios noo ndó. Ta saá xini ñó'ó chikaa so'o va'a ndó ndi'i ña ka'an ra xí'in ndó.

²³ Táná koo ñivi na on kua'a chikaa so'o to'on ka'an ra, ta tava yó ñivi yó'o ña on kuu ka na ñivi naño Ndios", saá nita taMoisés xina'á.

²⁴ 'Ta taprofeta Samuel, ta xí'in ndi'i saá naprofeta na kixi sata ra, ndi'i nayó'o nika'an ndoso na to'on Ndios ña kachi xa'a ndasaá koo kivi ña taku yó vitin.

²⁵ Ta ndó'ó kuu sa'ya ñani síkuá naprofeta yó'o,

ta saá vitin ndó'ó kuchiño naki'in ndó ñava'a ña kuu ña kindoo Ndios xí'in naxii síkuá yó ña kasa ndivi ra xí'in na. Saá chi kuyia xina'á Ndios nika'an ra xí'in taxii síkuá yó taAbraham, kachi ra saá: "Xa'a ña ke'é taa tasa'ya ñani síkuá ún, yi'i ndixa ke'éj ña ndi'i ñivi ñoyívi naki'in na ñava'a", kachi Ndios xí'in ra. Ta vitin mii yó kuu ñivi na xa naki'in ñava'a ní nda'a Ndios, ndatán yoo ña kindoo ra xí'in taAbraham.

²⁶ Kivi Ndios ti'ví ra Sa'ya ra tajesús kixaa ra ñoyívi yó'o, ta saá si'na kixaa ra noo mii yó najudío xa'a ña ke'é ra ñava'a xí'in yó. Saá chi kixaa ra xa'a ña chindeé ra mii yó ña nandikó ini yó ta sandakoo yó ña on vá'a, ta kundikon yó yichi Ndios —kachi taPedro xí'in ñivi na nakutá'an yó'o.

4

To'on yó'o ká'an xa'a taPedro xí'in taJuan yita na noo nachiño nafunta Suprema

¹ Tá mii yóo ka taPedro xí'in taJuan, ká'an ndoso na to'on Ndios noo ñivi, ta kixaa sava nasutu xí'in taká'no noo napolícia na kuu na ndáa ve'e ño'o ká'no, ta kixaa inká naná'no na kuu nasaduceo.

² Sáa ní ini na kixaa na, chi taPedro xí'in taJuan ndát'o'on na sáná'a na ñivi ndi ndixa natakú tajesús, ta kachi na ká'an na ndi ndi' ñivi na kándixa tajesús,

njivi yó'o, ndatán xa natakū tāJesús saá natakū na kivi ña vaxi.

³ Ta saá napolicia t̄in na tāPedro xí'in tāJuan, ta t̄an ña'á na ini ve'e kaa, ño xĩno'o na nda inkā kivi, saá chi xa ñikuaa ní kúu ña, ta on vása ní-kuna'a ká kasa nani na kuachi xa'a nayó'o.

⁴ Ta saá ni, xa kuā'a ní njivi kúu na xini so'o to'on ña ñika'an tāPedro, ta njivi yó'o kixá'á na kándixa na tāJesús. Ta saá xa'no ti'vi njivi na kándixa tāJesús, ta ñitondaa o'on mil kúu nataa na xa kándixa.

⁵ Ta ñitivi inkā kivi, ta ñakutá'an naná'no ño naIsrael xí'in naxikuā'a ta xí'in namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña ñitaa tāMoisés, ñakutá'an na ña koo junta ñoo Jerusalén.

⁶ Ta taká'no ño ndi' nasutu, naní ra Anás yóo ra xí'in na. Ta ndóo nave'e ra na kúu tāCaifás, tāJuan, tāAlejandro xí'in sava ká inkā nave'e tasutu ká'no yó'o.

⁷ Ta saá ti'vi na napolicia ko'on na tava na tāPedro xí'in tāJuan ve'e kaa. Ta ñixa'an napolicia ta ñaki'in na na ñó'o ve'e kaa, ta ndikó napolicia, ta vaxi tāPedro xí'in tāJuan xí'in na, ta kixaa na ño yóo nachiño. Ta saá nachiño kixá'á na ndakā to'on na tāPedro xí'in tāJuan, káchí na saá:

—¿Ndasaá ke'é ndó sanda'a ndó tayó'o, t̄a t̄a on kivi kanda xa'a xikuu ra? ¿Yu kúu na taxi ndee

án ndayí nda'a ndó ke'é ndó saá? —káchí nachiño xí'in tāPedro ta xí'in tāJuan.

⁸ Ta tāPedro, chútú ini ra xí'in Níma Ndios, ta ndakuiin ra ñika'an ra, káchí ra saá:

—Nachiño xí'in naxikuā'a ñoo yóo Israel, ká'an xí'in ndó vitin.

⁹ ¿Án ndixa táxi ndó kuachi xa'a ndi chi ke'é ndi ñava'a xí'in ñii t̄a t̄a xikuu t̄a on kivi kanda xa'a? ¿Án ndixa kóni ndó kundaa ini ndó ndasaá nduva'a xa'a ra?

¹⁰ Ta saá vitin ká'an ndi ndato'on káxin ndi xí'in ndó'ó ña kundaa ini m̄i ndó ta kundaa ini ndi' ñaño yóo naIsrael ndi xí'in ndee tāJesús taño Nazaret nduva'a tayó'o. M̄i tāJesús yó'o kúu t̄a t̄a katakaa ndaa ndó nda'a tón cruz, ta ñixi'ira, ta Ndios sanatakū ña'a ra.

¹¹ Ta xa'a tāJesús yó'o káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, káchí ña saá: “Yóo ñii yu ña ñi-xiin njivi na kisa va'a ve'e koni ñó'ó na, ta vitin m̄i yu yó'o ndu ña yu ká'no ní ká, chi nákaa ña xa'a ve'e ta ndiso ña ve'e”, káchí to'on Ndios. Ta ndatán yóo yu yó'o, saá yóo tāJesús vitin.

¹² Ta ñii laá tāJesús kúchiño sakaku ra m̄i yó, chi nda'a ñii laá tāJesús Ndios taxi ra ndee ña sakaku ra njivi. Ta ndixa on koó ká nda ñii njivi, ni nda ñii inkā ña yóo ñoyivi kómí ndee Ndios ña kúchiño sakaku ña m̄i yó —saá ñika'an tāPedro xí'in nachiño.

13 Ta ndi'i nachiño yó'o, ñaka'nda ini na ndóo na, xini so'o na to'on ká'an taPedro xí'in to'on ká'an taJuan. Saá chi on vása yí'ví ovi taa yó'o, ta xí'in ña ndino'o ní ini na ñika'an ndoso na to'on noo nachiño ná'no yó'o. Ta nachiño yó'o kúndaq ini na ndí taPedro xí'in taJuan lo'o ní ka'vi na escuela, ta saá ni, va'a ní ká'an na. Ta saá nachiño yó'o ñaká'an na ndí taPedro xí'in taJuan xikuu nataa na ñixika xí'in taJesús.

14 Ta nachiño yó'o xito na ña ñindichi taa ta xikuu ta on kivi kanda xa'a, ta vitin nduva'a ra. Ta saá on vása ní-ni'i na to'on ña ndakuijn na, ta ndá tásijn kuiti ndóo na.

15 Ta saá xa'nda chiño na noo taPedro xí'in taJuan kee na ko'on na ke'e ña kuchiño ka'an tá'an mji nachiño yó'o na kúu naJunta Suprema.

16 Ta ñika'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Yukia ke'é yó xí'in ovi taa yó'o vitin? Chi ndi'i ñivi na táku ñoo Jerusalén yó'o xini na ña ke'é na ovi taa yó'o ñii ñava'a ká'no ní. Ta mji yó on kivi ka'an yó kachí yó ndí on sivi ñandaq kúu ña ke'é na ñava'a yó'o.

17 ¿Yukia kuchiño yó ke'é yó ña on kuita ní'no to'on ndi'i saá xiiña xa'a taa ta nduva'a yó'o? Va'a ka ná ka'an yó xí'in na ovi taa yó'o ña sandakoo na ká'an ka na xa'a taJesús xí'in ñivi, chi tá on xijn na chikaq so'o na ña xa'nda chiño yó noo na,

ta saá saxo'vi yó na —káchí nachiño, ká'an na.

18 Ta kana na taPedro xí'in taJuan ña ndikó nayó'o. Ta saá kixaa na, ta nachiño xa'nda chiño na noo nayó'o, káchí na saá:

—Nda ñii ka kivi on ka'an ka ndó nda ñii to'on xa'a taJesús, ta nda ñii ka ñivi on saná'a ka ndó na xí'in ndayí kivi taJesús —káchí nachiño ná'no xí'in taPedro ta xí'in taJuan.

19 Ta saá taPedro xí'in taJuan ndakuijn na, káchí na saá:

—Kani sijn ndó ta ndakuijn ndó, ¿yu kúu ña ndaq ka noo Ndios? ¿Án va'a ka kasa ndivi ndi ña kóni ndó'ó, án va'a ka kasa ndivi ndi ña kóni Ndios?

20 Saá chi ndi'i, on kuchiño sandakoo ndi ká'an ndi xí'in ñivi xa'a ña xini ndi, ta xa'a ña xini so'o ndi —káchí na xí'in nachiño ná'no yó'o.

21 Ta ndakuijn nachiño ñika'an na, káchí na saá:

—Tána ka'an ka ndó xa'a taJesús, ta ndixa saxo'vi ní ndi ndó'ó —káchí na.

Ta saá saña na taPedro xí'in taJuan ku'an ndika nayó'o. Saá chi nachiño ñi-ni'i na yichi ndasaá kuchiño saxo'vi ña'a na, chi ndi'i inká ñivi kúsiñ ní ini na ña nduva'a taa ta xikuu ta on kivi kanda xa'a. Ta xa'a ñava'a ká'no yó'o, ñivi kisa ká'no ní na Ndios.

22 Saá chi taa ta xikuu ta on kivi kanda xa'a ta nduva'a ra, yá'a ovi sikó kuyja kómí ra.

*Tɔ'on yó'o ká'ǎn ña ndí
ñivi na kándixa tǎJesús
ndúkú na ñava'a noḡ Ndios*

23 Tá nachiño saña na tǎPedro xí'in tǎJuan, ta kee na kuǎ'ǎn na, ta ñixaa na ñii ve'e noḡ nákutá'an natá'an na na kúu ñivi na kándixa tǎJesús. Ta saá tǎPedro xí'in tǎJuan ndatɔ'on na xí'in na ndí nachiño ná'no xí'in nasutɔ ná'no ndeé ní xǎ'nda chiño na noḡ na ña ɔn vása ka'ǎn ka na tɔ'on xǎ'ǎ tǎJesús.

24 Tá ndí'i xinjɔ so'o na tɔ'on yó'o, ta saá ndí'i ñivi na nákutá'an yó'o kixá'á na ká'ǎn na xí'in Ndios, káchí na saá:

—Tata Yivá yó Ndios, yó'ó kúu Tǎa tǎKá'no noḡ ndí, ta yó'ó kúu tǎa tǎ kǐsa va'a ñoyívi ñino xí'in ñoyívi yó'o, ta kǐsa va'a ún takuií mɔni. Ta yó'ó kúu tǎa tǎ kǐsa va'a ndí'i ña yóo ñoyívi yó'o, xí'in ndí'i ña yóo ñoyívi ñino, xí'in ndí'i ña yóo ini takuií.

25 Ta xijɔ sikuá ndí tǎDavid xikuu ñii tǎa tǎ kǐsa chiño noḡ yó'ó, ta Níma ún ñika'ǎn ña ini ra, ta ñitaa ra tɔ'on yó'o:

Ña manj kúu ña sǎa ini ñivi
na ñoo xíyo xíni na
Ndios,

ta ña manj kúu ña xáni
sɔnjɔ ñivi ndasaá koo
ña kundeé na noḡ ra.

26 Narey xí'in inkǎ naná'no na xǎ'nda chiño noḡ ñivi ñoyívi yó'o nákutá'an na,

ta ñakoo yu'ú na xǎ'ǎ ña
kani tá'an na xí'in
Ndios.

Ta ñakoo yu'ú na xǎ'ǎ ña
kani tá'an na xí'in tǎa
tǎ sakuiso chiño Ndios
kuu ra Cristo, tǎa tǎ
sakaku ñivi,
kachí tǎDavid xina'á.

27 'Ta xa kundivi ña
ñika'ǎn tǎDavid, chi ñoo
Jerusalén yó'o nákutá'an
tǎrey Herodes xí'in
tagobernador Pilato xí'in
inkǎ ñivi na ñoo xíyo, ta
xí'in sava naño yó naIsrael,
ta ndí'i nayó'o ñakoo yu'ú
na ña ka'ni na Sa'ya ún tayji
tǎJesús, tǎa tǎ ñakaxin ún
ta sakuiso chiño ún ra ña
sakaku ra ñivi.

28 Ta saá nachiño ná'no
xí'in inkǎ naná'no yó'o kǐsa
ndivi na ndatán yóo ña ndǎ
xa si'na chitóni ún kundivi,
Tata Yivá yó Ndios. Ta xí'in
ndayí ún kundivi ndí'i ña
ñixɔ'vi ní tǎJesús.

29 Ta vitin ndúkú ndí
noḡ ún ña konjɔ so'o ún ndǎ
tɔ'on kúu ña ká'ǎn nachiño
xǎ'ǎ ndí, chi káchí na ndí
saxɔ'vi ní na ndí'i xǎ'ǎ
ña ndatɔ'on ndí tɔ'on xǎ'ǎ
tǎJesús. Ta xǎ'ǎ ñayó'o,
vitin ndúkú ndí noḡ ún ña
chikaa ún ndeé ún ini ndí ña
ɔn kuyi'vi ndí ka'ǎn ndoso
ndí tɔ'on ún noḡ ñivi.

30 Ta ndúkú ndí noḡ ún
ña saná'a ún ndeé ún noḡ
ñivi xí'in ña sanda'a ún
kuǎ'ǎ ní ñivi na ndeé ndó'o.
Ta taxi ún nda'ǎ ndí ndeé
tǎJesús, tǎ kúu Sa'ya ún
tayji, xǎ'ǎ ña ke'é ndí
milagro xí'in inkǎ ñava'a
ná'no ña taxi naka'nda ini
ñivi —káchí na, ndúkú na
noḡ Ndios.

31 Tá ndí'i ñika'ǎn na xí'in

Ndios, ta kixá'á táan ní noq yoo ve'e nákutá'an na. Ta Ndios sakutú ra xí'in Níma ra ini ndi'i nivi na nakutá'an yó'o. Ta saá chutú Níma Ndios ini na, ta nda lo'o on vása yí'ví na, ta kixá'á na ká'an ndoso na to'on Ndios noq nivi.

To'on yó'o ká'an ndi nivi na kándixa taJesús ñii káchí xini ñó'ó na ndi'i ñava'a kómí na

³² Ndi'i nivi na kándixa taJesús, ñii yu'ú ta ñii níma xikuu na, ta nda ñii nivi yó'o ni-ka'an na káchí na ndi' ndi'i ñava'a kómí na ña koni ñó'ó mji na kuiti kúu ña. Nda víka, taxi na ndi'i ñava'a kómí na, ña koni ñó'ó ndi' natá'an na.

³³ Ta xí'in ndee Ndios, ndi'i naapóstol on vása sándakoo na ña ndáto'on na xí'in nivi ña ndixa natakú taJesús. Ta Ndios ke'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in nivi na kándixa taJesús.

³⁴ Ta saá nda ñii nivi na kándixa taJesús on vása ní-kisa manj ka ña xini ñó'ó noq na. Saá chi nivi na xikomí ve'e, án nivi na xikomí ño'ó, nayó'o nisikó na ña xikomí na, ta naki'in na ndi'i s'i'un,

³⁵ ta taxi na ña nda'a naapóstol xa'a ña nata'ví na s'i'un yó'o. Ta naapóstol yó'o taxi na ña nda'a nivi, ñii ki'va ndatán yoo ña xini ñó'ó ñii ñii na.

³⁶ Nixiyo ñii ta nani ra José, ta kúu ra sa'ya ñani síkuá taLeví. Kee ra ñoo isla Chipre, ta naapóstol

sakunaní na ra Bernabé, chi kivi Bernabé kóni káchí ña: Ta ta sánduva'a ini nivi.

³⁷ Ta ta Bernabé yó'o nisikó ra ñii ño'o ra, ta taxi ra ndi'i s'i'un nda'a naapóstol ña nata'ví na ña ta taxi na ña nda'a nivi na xini ñó'ó s'i'un yó'o.

5

To'on yó'o ká'an ndi taAnanías xí'in ñaSafira nika'an na to'on vatá

¹ Ta ñii ta nani ra Ananías xí'in ñásí'í ra nani ña Safira nisikó na ñii ño'o na.

² Ta s'i'un ña naki'in na xa'a ño'o nisikó na, ñii tá'ví s'i'un yó'o chika'a va'a na. Ta inka tá'ví s'i'un, taAnanías taxi ra ña nda'a naapóstol xa'a ña koni ñó'ó nivi nandá'ví. Ta saá taAnanías kixaa ra taxi ra s'i'un yó'o nda'a taPedro, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñayó'o kúu ndi'i s'i'un naki'in ndi xa'a ño'o nisikó ndi —káchí ra.

Ta ñásí'í ra ñaSafira nixiyo yu'ú ña xí'in ra ña ke'é ra saá.

³ Ta nika'an taPedro xí'in taAnanías:

—Tata, ¿ndachun taxi ún ña niki'ví níma ndiva'a ká'no Satanás ini ún ña xá'nda chiño ña noq ún ña ka'an ún to'on vatá xí'in Níma Ndios? Chi káchí ún ñayó'o kúu ndi'i s'i'un ña naki'in ún xa'a ño'o nisikó ún, ta on sivi ñanda'a kúu ña nika'an ún, chi kindo ñii tá'ví s'i'un nda'a ún.

4 Tá ɔn tǎ'án kǎ sǐkó ún ño'ɔ ún, ǎn ɔn ndixa xǐkomí ún ndayí sǐkó ún ña án ɔn sǐkó ún ña?, chi ño'ɔ mǐi ún xǐkuu ña. Ta vitin xa ñisǐkó ún ña ta ñaki'in ún sǐ'ún xǎ'a ña, ta, ǎn ɔn sǐví sǐ'ún mǐi ún kúu ndi'i ña ñaki'in ún? Ta xǐkomí ún ndayí ke'é ún xí'in sǐ'ún yó'o ñii kǐ'va ndátán kóni ún. Ta saá, ǎndachun ñika'an ún to'on vatá xí'in ndi? Ta ɔn sǐví ndasaá kuiti ndi'j kúu na ñika'an ún to'on vatá xí'in, ta xí'in mǐi Ndios ñika'an ún to'on vatá —káchí tǎPedro xí'in tǎAnanías.

5 Tá ndi'i xǐnj so'o tǎAnanías to'on yó'o, ta ñixi'j ra, ta ñakava yǐkí koñu ra ndǎ noo ño'ɔ. Ta ndi'i ñivi na xǐnj so'o ña ndo'o tǎAnanías ñiyi'ví ní na.

6 Ta saá ñakuita sava tǎa kuáchí, ta chǐtíví na yǐkí koñu tǎAnanías xí'in tikotɔ, ta kuǎ'an na sandúxun na ña.

7 Sǎkán ñiya'a unj hora ñixi'j tǎAnanías, ta kǐxaa ñásí'j ra, ta ñáyó'o, ɔn tǎ'án konj ñá yukǐǎ ndo'o yij ñá.

8 Ta tǎPedro ñindakǎ to'on ña'á ra, káchí ra saá xí'in ñá:

—ǎn ñandaǎ sǐ'ún yó'o kúu ndi'i ña ñaki'in ndó xǎ'a ño'ɔ ñisǐkó ndó? —káchí tǎPedro xí'in ñaSafira.

Ta ndǎkuijn ñá, ñika'an ñá:

—Ñandaǎ va ñáyó'o kúu ndi'i sǐ'ún ñaki'in ndi, tata —káchí ñá.

9 Ta ñika'an tǎPedro xí'in ñá:

—ǎndachun yó'ó xí'in yij ún ñixiyo yu'ú ndó ña

koto ndoso ndó Nímǎ Ndios? Ta vitin nataǎa kuáchí na ñixa'an sandúxun yǐkí koñu yij ún xa ndǐkó na kǐxaa na ta yíta na yé'é. Ta saá tuku nataǎa kuáchí yó'o yíta ti'va na ñaki'in na yǐkí koñu mǐi ún ko'on ña xí'in na ña sandúxun na ña —káchí tǎPedro xí'in ñá.

10 Ta xǎndikɔn ñixi'j ñá, ta ñakava yǐkí koñu ñá ndǎ noo ño'ɔ. Ta tuku ñikǐ'vi nataǎa kuáchí, ta xǐto na ña ndixa ñixi'j ñá, ta saá ñaki'in na yǐkí koñu ñá, ta kuǎ'an na sandúxun na ña ñii xiiña sijn noo ñinduxun yǐkí koñu yij ñá.

11 Ta ndi'i ñivi na kándixa tǎJesús, ta xí'in inkǎ ñivi na xǐnj so'o ndasaá ñixiyo ña ñixi'j tǎAnanías xí'in ñásí'j ra, ta ñiyi'ví ní ndi'i ñivi yó'o.

To'on yó'o kǎ'an xǎ'a ñavǎ'a ná'no ke'é naapóstol

12 Ta saá xí'in ndee Ndios, naapóstol kǐxá'á na ké'é na kuǎ'a ní milagro xí'in inkǎ ñavǎ'a ná'no ña náka'nda ini ñivi xito na. Ta ñii ñii kǐvj ndi'i ñivi na kándixa tǎJesús nákutá'an na Corredor tǎSalomón ña kúu ñii tá'ví corredor ña xino nduu yoso ndíkǎ ke'e ve'e ño'ɔ kǎ'no ñoo Jerusalén.

13 Ta inkǎ ñivi yí'ví na nakutá'an na xí'in nayó'o. Ta saá ni, kánóo sǐkón ní ñatɔ'ó ñivi na kándixa tǎJesús.

14 Ta ñii ñii kǐvj nduu kuǎ'a ní kǎ nataǎa xí'in náña'a na kúu na kǎndixa

ta Jesús, ta n̄itondaa kúu na ñii ti'vi ká'no ní n̄ivi.

¹⁵ Ta saá kuá'a ní n̄ivi tava na ndi'i nave'e na na kúu na ndeé ndó'o, ta ndiso ña'á na, ta kuá'an na, ta ch̄indoo na n̄ivi na ndeé ndó'o yó'o n̄o x̄ito án n̄o yivi, ña yóo na ndáti na yu'u yich̄i n̄o ya'a naapóstol. Chi xáni ini na vará nda k̄undat̄i ta Pedro ná ya'a sata n̄ivi na ndeé ndó'o yó'o, ta saá nduva'a na.

¹⁶ Kuá'a ní n̄ivi na kee ndi'i saá ñoo ña yóo yatin ñoo Jerusalén, vaxi na ndiso na nave'e na, na kúu na ndeé ndó'o, án kúu na na xó'vi x̄a'a ña ké'é ñaním̄a ndiva'a xí'in na, ta k̄ixaá na n̄o yóo naapóstol, ta nduva'a ndi'i nayó'o.

T̄o'on yó'o ká'an ndi nachiño saxo'vi ní na naapóstol

¹⁷ Ta t̄aa taká'no n̄o ndi'i nasutu, ta xí'in nat̄aa nasaduceo,* na kúu naxíka xí'in ra, nakutú ini na xí'in ña kuini na xini na naapóstol.

¹⁸ Ta saá nachiño yó'o x̄a'nda chiño na n̄o napolicia, ta nayó'o t̄in na naapóstol ta t̄an ña'á na ini ve'e k̄aa.

¹⁹ Ta saá tá xa ñoo kúu ña, ta Ndios t̄i'vi ra ñii ñaáangel ña nakoná ña yé'é ve'e k̄aa, ña kee naapóstol ko'on ndik̄a na. Ta kee na kuá'an na xí'in ñaáangel, ta n̄ika'an ñaáangel xí'in na, káchí ña saá:

²⁰ —Ko'on ndó ve'e ño'o ká'no, ta k̄a'an ndoso ndó

t̄o'on va'a n̄o n̄ivi na nakutá'an n̄o yóo yoso ndik̄a ke'e ve'e ño'o yó'o, ta ndato'on ndó xí'in na ndasaá kuchiño kutaku ndino'o na n̄o Ndios ndi'i saá k̄ivi —káchí ñaáangel xí'in naapóstol.

²¹ Tá n̄it̄ivi ink̄a k̄ivi, ta kuá'an naapóstol n̄o yóo yoso ndik̄a ke'e ve'e ño'o ká'no, ta k̄ixá'á na sáná'a na ndi'i n̄ivi, ñii k̄i'va ndatán n̄ika'an ñaáangel xí'in na.

Ta saá k̄ixaá taká'no n̄o nasutu xí'in ndi'i natá'an ra, ñii xiiña n̄o k̄indoo na nakutá'an na. Ta k̄ana na ink̄a naxikuá'a na kúu na Junta Suprema ña k̄ixaá na nakutá'an na xí'in na. Tá nakutá'an nayó'o, ta saá t̄i'vi na napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no ña ko'on na tava na naapóstol ta k̄ixaá na n̄o na Junta Suprema yó'o. Saá chi nachiño yó'o xáni s̄inj̄i na ndi naapóstol ño'o k̄a na ini ve'e k̄aa.

²² Tá napolicia n̄ixaá na n̄o yóo ve'e k̄aa, ta on ko'o k̄a naapóstol ní-naní'i na. Ta saá kama ní ndik̄o na k̄ixaá na n̄o na Junta Suprema, ta ndato'on na xí'in nayó'o,

²³ káchí na saá:

—N̄ixa'an ndi n̄o yóo ve'e k̄aa, ta ndási k̄utu yé'é ve'e k̄aa yó'o, ta x̄ini ndi natropa yíta na ndaa na yé'é. Ta saá nakoná ndi yé'é, ta on ko'o k̄a n̄ivi ño'o ini ve'e k̄aa yó'o —káchí na, ndato'on na xí'in na Junta Suprema.

²⁴ Tá taká'no n̄o nasutu xí'in natá'an ra, ta xí'in

* 5:17 Sava nasaduceo xí'in sava nafariseo kúu na Junta Suprema n̄o najudío.

ṭaká'no nḡḡ napolícía x̄inj̄i sḡ'o na ña ndaṭḡ'on napolícía yó'o, ta naka'nda ní ini na. Ta xáni s̄inj̄i na yukia koo yó'o vitin, ta ká'an na ndákā ṭḡ'on tá'an na, káchí na ndasaá keta ñayó'o vitin.

²⁵ Tá mií saá k̄ixaā ñii ṭaa nḡḡ yóo naJunta Suprema, ta ndaṭḡ'on ra xí'in na, káchí ra saá:

—Koto ndó ví, m̄iji nataa na ṭaan ndó ini ve'e kaa, vitin yíta na nḡḡ yóo yosḡ ndíkā ke'e ve'e ñḡ'o ká'no, ta sáná'a na ñivi —káchí ra xí'in na.

²⁶ Ta saá napolícía na ndáa ve'e ñḡ'o xí'in ṭaká'no nḡḡ napolícía yó'o, kee na kuā'an na nḡḡ yóo yosḡ yó'o, nḡḡ yíta naapóstol sáná'a na ñivi. Ta saá napolícía xí'in ñaṭḡ'ó k̄isa ndivi na chiño ña ṭiin na naapóstol, saá chi yí'ví na koṭḡ sasaā na ñivi na xíto ña ké'é na, chi táná saā ñivi yó'o, ta koon na yūṡ sata napolícía.

²⁷ Ta saá naapóstol kuā'an na xí'in napolícía yó'o, ta k̄ixaā na nḡḡ naJunta Suprema. Ta ṭaká'no nḡḡ nasuṡu ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

²⁸ —Xa xā'nda chiño ndi nḡḡ ndó ña ḡn ka'an ka ndó xí'in ndayí k̄iv̄i ṭaJesús. Ta, ḡndachun só'ó ní ndó ña ḡn x̄ijn̄i ndó kasa ndivi ndó ṭḡ'on ña ñika'an ndi? Ta vitin ñivi na ndóo ndi'i saá xiiña ñoo Jerusalén xa x̄inj̄i sḡ'o na ṭḡ'on ña sáná'a ndó xā'a ṭaJesús. Ta ndó'ó ndúkú ndó sakuiso ndó kuāchi sata ndi ña xā'ni ndi ṭaJesús yó'o

—káchí ṭaká'no nḡḡ nasuṡu xí'in naapóstol.

²⁹ Ta ndakuijn ṭaPedro xí'in inka naapóstol, ta ñika'an na, káchí na saá:

—Ña x̄inj̄i ñó'ó ní ka kía kasa ndivi ndi ña kóni Ndios nḡḡ ña kasa ndivi ndi ña kóni ñivi.

³⁰ M̄iji Ndios, ṭaa ṭa k̄isa ṭḡ'ó nax̄ij̄i síkuá yó k̄iyya x̄ina'á, kúu ṭaa ṭa sanataku ṭaJesús, ṭaa ṭa x̄ikuu ṭa ñixi'j̄i chi ndó'ó k̄atakaā ndaa ndó ra nda'a tón cruz, ta ñixi'j̄i ra.

³¹ Tá ndi'i naṭaku ṭaJesús ta ndaa ra ñoyívi ñino, ta Ndios ṭaxi ra x̄ikoo ṭaJesús nḡḡ táȳi tón ṭḡ'ó, tón ñíndichi nḡḡ yóo nda'a kua'á Ndios ñoyívi ñino, ta ṭaxi ra ndayí nda'a ṭaJesús ña kúu ra ṭaa ṭaKá'no nḡḡ ndi'i ñivi ñoyívi yó'o. M̄iji Ndios ṭaxi ra ndayí nda'a ṭaJesús kúu ra ṭaa ṭa Sákaaku ñivi nḡḡ ña ḡn vá'a. Ta ṭaJesús ke'é ra saá chi kóni ra ndí naño yó naIsrael nandikó ini na ta sandakoo na kuāchi na, ta saá kasa ká'no ini ra xā'a kuāchi na.

³² Ta m̄iji ndi kúu ñivi na ndákuijn ká'an ndi ñandixa xā'a ṭaJesús. Ta Níma Ndios kúu ña ñii káchí ndákuijn xí'in ndi ká'an ña ñandaā xā'a ṭaJesús. Ta m̄iji Níma Ndios yó'o kúu ña xa ṭaxi Ndios ña táku ini ndi'i ñivi na kisa ndivi ña kóni Ndios —káchí ṭaPedro xí'in nachíño Junta Suprema.

³³ Tá naJunta Suprema yó'o x̄inj̄i sḡ'o na ña ñika'an ṭaPedro xí'in na, ta ñisaā ñi

ini na, tãnda kóni na ka'ni na ndi'i naapóstol yó'o.

³⁴ Ta saá yóo ñii tafariseo ñani ra Gamaliel, ɽa ɽatá'an naJunta Suprema kúu ra, ta kúu ra ɽa ɽa sáná'a ndayi Ndios ña nĩta ɽaMoisés xĩna'á, ta ndi'i nĩvi kisa ɽó'o na ra. ɽaGamaliel yó'o ñakundichi ra, ta xa'nda chiño ra ña kee naapóstol ko'on na ke'e ñii káni lo'o,

³⁵ ta saá ñika'an ra xĩ'in ndi'i nĩvi na kúu naJunta Suprema, káchí ra saá:

—Natá'an yó, nataa ñoo Israel, va'a vivíi ná kani sijní ndó yu kúu ña xĩnĩ ñó'o ke'e ndó xĩ'in nataa yó'o.

³⁶ Náká'an ndó sakán lo'o kuiya ñiya'a ñixiyo ñii ɽa xĩnaní ra Teudas, ta ñika'an ra xĩkuu ra ñii ɽa ɽa ká'no ní, káchí ra xa'a mji ra. Ta sanakutá'an ra ku'a ní nĩvi, tãnda ñitonda na xĩkuu na komi ciento ɽa na kúu na xĩdikon sata ra. Ta kixaa ñii kivi, ta xa'ni na ɽaTeudas yó'o, ta saá ndi'i nataa na xĩdikon sata ra ñixita ní'no na ta ku'a'an na inká ñoo. Ta saá nda ñii nĩvi on vása ní-ka'an ka na xa'a ɽaTeudas, ta ña manj xĩkuu ndi'i ña ke'e ra.

³⁷ Ta saá ñiya'a lo'o kuiya, ta saá ñitonda kuiya ña ndani'i na censo, ta ñixiyo inká ɽa xĩnaní ra Judas. ɽayó'o kee ra ñoo estado Galilea, ta xĩkuu ra ñii taká'no, ta ku'a ní nĩvi xĩdikon na sata ra. Ta saá kixaa ñii kivi, ta xa'ni na ɽaJudas yó'o, ta saá tuku ndi'i nataa na xĩdikon sata ra, ñixita ní'no ndi'i na.

³⁸ Ta xa'a ña kúnda ini yó ña ñindo'o nataa yó'o, ndato'on i xĩ'in ndó vitin ndi va'a ka ná saña ndó nataa yó'o ko'on ndika na, ta on sandi'i ka ndó na. Saá chi, tá ndasaá kuiti ɽo'on ɽa kúu ña sáná'a na ñoo nĩvi, ta saá ña ké'e nataa yó'o on kudee ña, ta kama ní ndi'i xa'a ña.

³⁹ Ta saá ni, tá ɽo'on Ndios kúu ña sáná'a na, ta ndó'o on kuchiño kudee ndó ñoo ña, ta ña manj kúu ña ndukú ndeé ndó kasi ndó ñoo nataa yó'o, chi ko'o yóo ndó saá káni tá'an ndó xĩ'in mji Ndios —káchí ɽaGamaliel xĩ'in naJunta Suprema.

⁴⁰ Ta saá naJunta Suprema chikaa so'o na ña ndato'on ɽaGamaliel xĩ'in na. Ta xa'nda chiño na ñoo napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no ña tuku kana na naapóstol ña kixaa na ñoo nachiño yó'o. Ta saá nachiño xa'nda chiño na ñoo napolicia ña kani na naapóstol yó'o xĩ'in kuártá. Ta saá xa'nda chiño na ñoo naapóstol ña on ka'an ka na nda ñii ɽo'on xa'a ɽaJesús, ta saña ña'á na ña ko'on ndika na.

⁴¹ Ta saá naapóstol, xĩ'in ñasij ní ini na, kee na ku'a'an na. Saá chi xáni sijní na ndi ká'no ní ñato'o taxi Ndios nda'a na, ña taxi ra ña ñixov'i na xa'a ña ndato'on na ñoo nĩvi ɽo'on va'a xa'a ɽaJesús.

⁴² Ta ndi'i saá kivi xika naapóstol sáná'a na nĩvi na kúu na ñakutá'an ñoo yóo yoso ndika ke'e ve'e ño'o

ká'no. Ta ndi'i kivi kée na kuá'an na kuá'a ní ve'e noo nakutá'an nivi ña koni so'o na to'on xa'a taJesús. Ta nda lo'o on vása sándakoo na ká'an ndoso na to'on va'a ña káchí ndí taJesús kúu ra Cristo, ta ta t'í'ví Ndios sakaku ra nivi.

6

To'on yó'o ká'an ndasaá nakaxin na uxá ta na chindeé nivi nandá'ví na kúu na kándixa taJesús

¹ Ta kivi saá, tá vaxi kua'no kuá'a ní ka nivi na ndikon yichí taJesús, ta saá kixá'á kaku ñii kuachi chi sava nivi najudío na kándixa taJesús kúu nivi na ká'an to'on hebreo, ta inká sava na ká'an na to'on griego. Ta nivi na ká'an to'on griego ká'an kuáchí na xa'a nivi na ká'an to'on hebreo, ta nika'an na xí'in naapóstol, káchí na saá:

—Ñii ñii kivi ña náta'ví na ñaxíxi nda'a náña'a ndá'ví ná nixi'í yí, ta on sivi ñandaá kúu ña k'é na, chi kuá'a ka ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an mji na, ná ká'an to'on hebreo, ta lo'o ní kuiti ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an mji ndi ná ká'an to'on griego —saá ká'an na, ndáto'on kuáchí na xí'in naapóstol.

² Ta saá ndi'i na uxu ovi naapóstol nakana na ndi'i nivi na kándixa taJesús vaxi na nakutá'an na, ta saá kixaa na. Ta naapóstol nika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Chiño ña sakuiso chiño Ndios ndi'i kúu ña ka'an ndoso ndi to'on Ndios noo nivi. Ta saá on vá'a sándakoo ndi chiño yó'o xa'a ña kasa ndivi ndi inká chiño ña kúu ña náta'ví ndi ña xíxi nivi ta táxi ndi ña nda'a nandá'ví.

³ Ta vitin, ñayó'o kúu ña ndáto'on ndi xí'in ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa taJesús. Nandukú ndó uxá ta, na kúu nataa na kánóo va'a ñato'ó xa'a, ta kúu nataa na ndichí sijní, ta kúu nataa na chútú ini xí'in Níma Ndios. Tá nakaxin ndó uxá ta yó'o, ta mji ndi naapóstol sakuiso chiño ndi nayó'o ña kasa ndivi na chiño ña kúu ña nata'ví na ñaxíxi, ta taxi na ña nda'a nivi nandá'ví.

⁴ Ta saá mji ndi ndi'i saá kivi nataxi xí'in mji ndi ña ka'an ndi xí'in Ndios, ta ka'an ndoso ndi noo nivi to'on Ndios —káchí naapóstol xí'in nivi na nakutá'an yó'o.

⁵ Ta ndi'i nivi na nakutá'an yó'o kúsi ini na xa'a ña xini so'o na to'on nika'an naapóstol, ta nakoo yu'ú na ke'é na saá. Ta saá nakaxin na uxá ta ña kasa ndivi na chiño ña nata'ví na ñaxíxi ta taxi na ña nda'a nandá'ví. Ta ta tanóo nakaxin na naní ra Esteban, ta ta chútú ní Níma Ndios ini, ta kúu ra ta xí'in ndino'o ní ini kándixa Ndios. Inká ta ta nakaxin na naní ra Felipe, inká ra naní Prócoro, inká ra naní Nicanor, inká ra naní Timón, inká ra naní Parmenas, inká ra naní Nicolás.

Ta Nicolás yó'o kúu tañoo Antioquía, ta on vása kúu ra tajudío, ta xina'á chikaá ini ra xa'a ña ndíkõn ra yichí najudío, ta saá kandixa ra to'on xa'a tajesús ta vitin ndíkõn ra yichí ra.

6 Tá ndi'i nakaxin na uxá ta yó'o, ta saá kee na kuá'an na, ta kuá'an na uxá ta yó'o xí'in na, ta kixaa na noo naapóstol. Ta naapóstol yó'o chiso na nda'a na sini na uxá ta yó'o, ta nika'an na ndukú na noo Ndios xa'a na.

7 Ta saá nixita ní'no to'on Ndios, ta kuá'a ní ka nivi naño Jerusalén nandikó ini na, ta kandixa na tajesús, ta saá tuku kuá'a ní nasutu judío kandixa na tajesús ta niki'vi na yichí ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña tiin na taEsteban kuá'an ra xí'in na noo naJunta Suprema

8 Ta taEsteban kúu ñii ta taxi ra ñava'a nda'a ra ña kúchiño ke'é ra kuá'a ní milagro ná'no xí'in inka ñava'a ña taxi naka'nda ní ini nivi.

9 Ta saá ni, ñii ti'vi nivi na kúu na ve'e ño'o sinagoga ña naní Ve'e Ño'o Esclavos Libertados, nayó'o on vása yóo yu'ú na xí'in ña ká'an taEsteban, ta kixá'a na náa na xí'in ra. Vará najudío kúu ndi'i nayó'o, ta si'na sava nayó'o xitaku na ñoo Cirene, inka na xitaku ñoo Alejandría, inka na xitaku estado Cilicia, inka na xitaku estado Asia, ta vitin nakutá'an ndi'i na ñoo Jerusalén.

10 Ta Nima Ndios yóo ña ini taEsteban, ta nina to'on ndichí Ndios ká'an ra xí'in nivi yó'o na náa xí'in ra, ta ni-kuchiño na naní'i na to'on ña ndakuiin na yu'u ra.

11 Ta saá cha'vi se'é na inka nivi ña ka'an na ndakuiin na to'on vatá xa'a taEsteban. Ta nika'an na to'on vatá, káchí na saá:

—Xini so'o ndi taEsteban kándiva'a ra xa'a to'on ña saná'a xii síkuá yó taMoisés, ta kándiva'a ra xa'a mii Ndios —káchí nivi, ká'an na to'on vatá.

12 Ta xí'in to'on yó'o sasaa na ini namaestro na saná'a ndayí ña nita taMoisés, ta sasaa na ini naxikuá'a naná'no noo najudío, ta sasaa na ini kuá'a ní inka nivi. Ta saá tiin na taEsteban ta kuá'an ra xí'in na noo naJunta Suprema, na kúu nachiño ná'no noo najudío.

13 Ta saá ti'vi na nivi na vatá, kuá'an na ta kixaa na noo naJunta Suprema, ta ndakuiin na, nika'an na to'on vatá, káchí na saá:

—Ndi'i saá kivi taEsteban yó'o nda lo'o on vása sándakoo ra ká'an ra to'on ndiva'a xa'a ve'e ño'o ká'no yii, ta ñii ki'va saá on vása sándakoo ra ká'an ra to'on ndiva'a xa'a ndayí Ndios ña nita taMoisés xina'a.

14 Ta xini so'o ndi ña nika'an ra ndi káchí ra ndi tajesús tañoo Nazaret sandi'i ra xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén yó'o, ta nasama ndi'i ra yichí ña ndíkõn mii yó najudío, ta yichí yó'o kúu ña saná'a

taxijí síkuá yó tãMoisés —káchí ñivi na vatá xí'in nachiño Junta Suprema.

¹⁵ Ta ndi'i nachiño yó'o ñakoto káxín na ñoq tãEsteban, ta xini na ñoq ra ndátán káa ñoq ñii ñaángel saá káa ñoq ra.

7

Tõ'on yó'o ká'an ndasaá ndakuijn tãEsteban ñoq na Junta Suprema, ta xq'ni na ra

¹ Ta saá taká'no ñoq nasutũ ñindaqã tõ'on ra tãEsteban, káchí ra saá:

—Tata, çán ndixa kíã ká'an nayó'o ndakuijn na táxi na kuachi xã'ã ún?

² Ta ndakuijn tãEsteban, káchí ra saá:

—Ndó'ó, nañani yó ta naxikuã'ã ná'no yivá ñoo yó, viví konj so'no ndó ña ka'an j xí'in ndó vitin. Xini yó ndí mji Ndios, tãa tã kúu tãKá'no ndino'o, ñitivi ra ñoq xijí síkuá yó tãAbraham kivi xitakũ tayó'o ñoo estado Mesopotamia, ta õn tã'án ka kee ra kõ'õn ra kutakũ ra ñoo Harán,

³ ta ñika'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá: “Ta vitin kee ún ñoo ún, sandakoo ún natá'an ún, ta kõ'õn ún kutakũ ún inkã xiiña ña saná'a j ñoq ún”, káchí Ndios xí'in tãAbraham.

⁴ Ta kee tãAbraham ñoo ra ña ñani Caldea ta kuã'an ra ña kutakũ ra ñii ñoo ña ñani Harán. Ta saá ñixi'j yivá ra, ta Ndios tã'ví ra tãAbraham kee ra ñoo Harán yó'o ta

kixaa ra ñoo ñoq tákũ yó vitin.

⁵ Ta Ndios õn vása ní-taxi ra ndã lo'o ño'o nda'ã tãAbraham ña kuu ña ño'o mji ra, ta saá ni, ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá: “Ñii kivi ndi'i saá ño'o ña kúu ño'o Canaán nduu ña ño'o mji nasã'ya ñani síkuá ún”, káchí Ndios xí'in tãAbraham xina'á. Ta kivi ñika'an Ndios saá, ta tãAbraham õn kõõ ndã ñii sã'ya ra kómí ra.

⁶ Ta ñika'an Ndios inkã yichj xí'in tãAbraham, káchí ra saá: “Nasã'ya ñani síkuá ún kutakũ na inkã ñoo xiyó, ta komj ciento kuiya xo'vi na ñoo yó'o. Saá chi nduu na esclavo ña kasa chiño na ñoq napatrõn na, ta õn vása kukomí na ndayí ña sandakoo na chiño yó'o.

⁷ Tá ndi'i ya'a komj ciento kuiya, ta yi'j Ndios saxo'vi j ñivi na ñoo xiyó yó'o, na kúu na saxo'vi nasã'ya ñani síkuá ún. Ta saá taxi j ña kee nasã'ya ñani síkuá ún ña kõ'õn ndikã na, ta kixaa na ñoq j ñoo yó'o xã'ã ña kasa ká'no na yi'j”, káchí Ndios xí'in tãAbraham.

⁸ Ta saá Ndios xã'nda chiño ra ñoq tãAbraham ña kasa ndivi ra costume ña ñani circuncisión.* Ta ñacircuncisión yó'o kúu ñii seña ña kóni káchí ndí tãAbraham xí'in nasã'ya ra ta xí'in ndi'i nasã'ya ñani síkuá ra kuu na ñivi naño Ndios. Ta saá tá sã'ya ra tãIsaac ñixinqõ ra õnã kivi ra, ta tãAbraham kisa ndivi

* 7:8 Costumbre najudío ña ñani “circuncisión” kúu ña xá'nda na lo'o ñii sjni ñatẽ talo'o.

ra costumbre circuncisión xí'in ra. Ta ñii kǐ'va saá kǐsa ndivi taIsaac costum-bre circuncisión xí'in sa'ya ra taJacob, ta taJacob kǐsa ndivi ra costumbre circuncisión xí'in na uxu ovi ta sa'ya ra, ta nayó'o kúu naxii síkuá yó na uxu ovi ti'vi naIsrael.

9 'Ta nǐya'a lo'o kuiya, ta saá sava nasa'ya taJacob kǐsa kuini ini na xini na ñani na taJosé, tãnda ñitõnda na nisikó na ra nda'a ñivi naño Egipto ña ko'on ra kuu ra esclavo ta on vása kukomí ra ndayí ña sandakoo ra chiño tapatrón ra taEgipto. Ta saá ni, Ndios nixiyo ra xí'in taJosé,

10 ta sakaku ra taJosé noo ndi'i ñayo'vi nixo'vi ra. Ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in taJosé, chi taxi ra ñandíchi sijní taJosé, ta taxi ra ña tarey Faraón kúsij ini ra xini ra taJosé yó'o. Ta xa'a ñayó'o tarey yó'o sakuiso chiño ra taJosé ña xa'nda chiño ra noo ndi'i ñivi na xitaku ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa Egipto, ta tuku sakuiso chiño ra taJosé ña xikuu ra taká'no noo ndi'i ñivi na kisa chiño ve'e tarey Faraón.

11 'Ta saá kixaa kivi ña ñivi naño Egipto xí'in ñivi na táku noo ño'o Canaán, ndeé ní nixo'vi na soko, chi on vása yóo ka ña kuxu na. Ta ñii kǐ'va saá nixo'vi na soko naxii síkuá yó taJacob xí'in nave'e ra chi kivi saá xitaku na noo ño'o Canaán.

12 Ta kivi xini so'o taJacob yóo ña xixi ñivi ñoo Egipto,

ta ti'vi ra nasa'ya ra ko'on na ñoo Egipto xa'a ña sata na ña kuxu na. Ñayó'o xikuu yichi noo nixa'an na ñoo Egipto.

13 Ta yichi ovi nixa'an nañani taJosé, ta nixaa na ñoo Egipto ña sata na ña kuxu na noo taJosé, ta nixa'an taJosé xí'in na, kachi ra saá: "Yi'j kúu ñani ndó taJosé", kachi ra xí'in na. Ta saá inkã ñivi na xini so'o ñayó'o ku'a'an na ta nixaa na noo tarey Faraón, ta ndato'on na xí'in ra ndi nataa na kixaa ñoo Egipto yó'o kúu nañani taJosé.

14 Ta saá taJosé kana ra yivá ra taJacob, ña kixi ra kutaku ra ñoo Egipto xí'in ndi'i nave'e ra. Ta ndi'i nave'e ra xikuu na unj siko xa'on ñivi.

15 Ta saá taJacob xí'in ndi'i nave'e ra sandakoo na ñoo na, ta kixaa na kutaku na ñoo Egipto. Ta sa'ya taJacob xí'in sa'ya ñani síkuá ra xikuu naxii síkuá yó naIsrael. Ta nǐya'a ku'a'a ní kuiya, ta nixi'j taJacob, ta saá tuku nǐya'a ku'a'a ní kuiya, ta nixi'j nasa'ya ra na kixaa xí'in ra ñoo Egipto.

16 Ta saá sanduxun na yiki koñu taJacob, ta sanduxun na yiki koñu sa'ya ra noo ño'o ña xa sata taAbraham xí'in sijún cha'vi ra noo sa'ya taHamor xina'a. Ta ño'o noo ninduxun yiki koñu nayó'o yóo ña ñoo Siquem ña ndá'vi ndaa ñoo mji yó naIsrael vitin.

17 'Tá xa yatin tonda kivi

ña Ndios kasa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in xii síkuá yó taAbraham, ta xa nixina ní nivi naIsrael na táku ñoo Egipto, ta xa kuá'a ní nivi kúu na.

18 Ta saá kixá'a xá'nda chiño ñii tarey ñoo Egipto, ta tarey yó'o on vása ní-xini so'o ra to'on xa'a ñava'a ke'é taJosé kuiya xina'a.

19 Ta xí'in ñandichí sini ra, tarey yó'o sandá'vi ra ndi'i nivi naño Israel, naxii síkuá yó, ta kisa nduxa ra xí'in na ña tiin na naváli chíchín sa'ya na, ta ko'on na xí'in na ña sandakoo mji na naváli yó'o nda ñii noo xíká xa'a ña kivi na.

20 Ta mji kuiya saá kaku taMoisés, ta Ndios kúsi ini ra xini ra talo'o yó'o. Ta nave'e talo'o Moisés yó'o xindaa na ra unj yoo kuiti,

21 ta saá xa'a ña kasa ndivi na ndayí tarey, tjin na ra ña nixa'an na ñii xiiña noo sandakoo na ra. Ta ñii ña'a ña kúu sa'ya tarey Faraón, naní'i ña taMoisés lo'o yó'o, ta naki'in ña ra, ta kuano'o ra xí'in ña ve'e ña, ta ndatan yoo sa'ya mji ña saá nduu ra.

22 Ta saá naEgipto saná'a va'a na ra ndi'i ñandichí mji na, ta taMoisés sakuá'a ra ndi'i ña saná'a na ra. Ta saá taMoisés nitondaa ra xikuu ra ñii ta taká'no ní, ta ndichí ní ra ta ti'va ní ra ka'an ra xí'in nivi, ta ñii ki'va saá ti'va ní ra kasa ndivi ra ndi'i noo chiño.

23 Tá nixino taMoisés ovi sikoo kuiya, ta chika ini ra ko'on ra koto ra naño ra naIsrael.

24 Ta saá kee ra ta nixaa ra noo kisa chiño naño ra noo naEgipto. Ta xini ra ñii taEgipto káni ní ra ñii taIsrael. Ta saá taMoisés niki'vi ra ña chindee ra taIsrael, ta xa'ni ra taEgipto yó'o.

25 Ta xani sini taMoisés ndi nivi naIsrael va'a kuchiño kundaa ini na ndi Ndios ti'vi ña'a ra vaxi ra sakaku ra na noo naEgipto. Saá xani sini taMoisés, ta nivi naIsrael on vása ní-kundaa ini na ñayó'o.

26 Tá nitivi inká kivi, ta kuá'an taMoisés, koto ra naño ra naIsrael, ta nixaa ra, ta xini ra ovi naIsrael káni tá'an na, ta nika'an ra xí'in na: "Koto ndó ví. Ndó'o, nataa Israel, ndatan yoo ñani mji ndó saá yoo ndó xí'in tá'an ndó. Ta saá, ¿ndachun káni tá'an ndó? ¿Ndachun kóni ndó satakué'e ndó tá'an ndó?", kachí taMoisés xí'in na.

27 Ta ndakuijn ta ta kani ní tatá'an ra, nika'an kue'e ra xí'in taMoisés, kachí ra saá: "¿Yu kúu na taxi ndee nda'a ún ña kuu ún ta taká'no ta xá'nda chiño noo ndi? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ña kuu ún tajuez ña kasa nani ún xa'a kuachi ndi?"

28 ¿An vitin kóni ún ka'ni ún yi'j ndatan xa'ni ún taEgipto kivi koni?", kachí ra xí'in taMoisés.

29 Tá xini so'o taMoisés ña nika'an tayó'o, ta niji'vi ra, ta kama kee ra kuá'an xíká ra ñii xiiña ña naní Madián, ña nákaa ñoo xíyo. Ta yó'o

nixiyo ra, xitaku ra, ta saá tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta kaku ovi sa'ya na.

30 'Ta saá niya'a ovi siko kujya, ta ñii kivi yoo taMoisés noo ño'o yichi ña nákaa yatin noo yoo yuku ña naní Sinaí. Ta noo ño'o yichi yó'o ñíndichi ñii tón ñiño ndixin ní nó xí'in ña ku'a yáa ño'o ña xixi, ta ma'ño ño'o yó'o nitivi ñii ñaángel noo taMoisés.

31 Ta naka'nda ní ini ra xito ra ñayó'o. Ta nitonda yatin ka ra ña koto va'a ra ña xixi yó'o, ta xini so'o ra to'on Ndios ña kixi mii noo xixi ño'o.

32 Ta nika'an ña, kachi ña saá: "Yi'í kuu'í Ndios, ta naxii síkuá ún taAbraham, taIsaac xí'in taJacob kisa to'ó na yi'í", kachi Ndios xí'in taMoisés. Ta niyivi ní taMoisés, tанда kixá'a ra kisin nino mii ra, ñíndichi ra, ta ni-xiin ra koto ka ra noo yoo ño'o xixi.

33 Ta saá nika'an Ndios xí'in ra: "Tava ún nduxan ún ña ñó'o xa'a ún, chi ño'o noo ñíndichi ún ño'o yii kuu ña.

34 Ndixa ñandaa kía xa xitoi ña ndasaá ndeé ní xó'vi nivi naIsrael, na kuu naño'i, na táku ñoo Egipto, ta xa xini so'o'i ña ndeé ní tána na ta ndá'yi na xí'in ña yo'vi ní xó'vi na, ñakan kixaa'i ña sakaku'i na noo nivi na saxo'vi ña'a. Ta vitin kixi yatin ún noo'i, ta tiví'i yó'o no'o ún ñoo Egipto", kachi Ndios xí'in taMoisés.

35 'Tá ndikó taMoisés naxaa ra ñoo Egipto, ta

naxii síkuá yó ni-xiin na naki'in va'a na ra, ta nika'an na xí'in ra, kachi na saá: "¿Yu kuu na taxi ndayi nda'a ún kuu ún taká'no ta ka'nda chiño noo ndi? Ta, ¿yu kuu na taxi ndayi nda'a ún kuu ún tajuez ña kasa nani ún xa'a kuachi ndi?", kachi na xí'in ra. Ta taMoisés yó'o kuu ta ta ti'vi Ndios ña kuu ra ta ka'nda chiño noo naxii síkuá yó naño Israel ta sakaku ra na noo naño Egipto. Ta mii Ndios sakuiso chiño ra taMoisés ke'é ra saá, kivi nitivi ñaángel noo ra noo ñíndichi tón ñiño xixi.

36 Ta taMoisés tava ra nivi naño Israel tixin ñoo Egipto, ta kee na ku'a'an na xí'in ra. Ta saá tá on ta'an ka kee na, ta Ndios taxi ra ndeé nda'a taMoisés ña ke'é ra ku'a'a ní milagro ña saná'a ra noo naEgipto ndi tandeé ní kuu Ndios. Ta kivi nixaa naño Israel yatin noo yoo yu'u takuii mini, ña naní Mar Rojo, ta Ndios ke'é ra inká milagro xa'a ña kuchiño ya'a naIsrael, ta xaa na nda inká xiiña yu'u mini. Ta saá kivi xitaku naño Israel ovi siko kujya noo yoo ño'o yichi, ta Ndios taxi ra ndeé nda'a taMoisés ña ke'é ra ví'í ní ka milagro xa'a ña chindeé ra naño Israel.

37 Ta taMoisés yó'o nika'an ra xí'in naxii síkuá yó, kachi ra saá: "Ñii kivi ña vaxi Ndios ke'é ra ña ñii taIsrael, kuu ra ñii taprofeta, ndatan yoo yi'í", kachi taMoisés xí'in na.

38 Ta mji t̄aMoisés yó'o kúu t̄a t̄a x̄itaku xí'in nax̄ji síkuá yó' ovi s̄ik̄o kuiya n̄oq̄ ño'ò yichí. Ta ñii ñaángel Ndios n̄ika'an ña xí'in t̄aMoisés n̄oq̄ yuk̄u ña naní Sinaí, ta t̄axi ña t̄o'on Ndios nda'a ra, ta t̄o'on yó'o n̄itaa ra, ta t̄axi ra ña nda'a nax̄ji síkuá yó', ña nayó'o t̄axi na ña nda'a nas̄'ya na, ta saá nd̄a vitin nayivá m̄ji yó' t̄axi na t̄o'on Ndios yó'o nda'a yó'. Ta t̄o'on Ndios yó'o kúu ña táxi ndino'o kutaku yó' ndatán kóni Ndios.

39 "Ta nax̄ji síkuá yó' on vása ní-xiin na kasa ndivi na t̄o'on ña n̄ika'an t̄aMoisés xí'in na, nd̄a vík̄a k̄isa toon ní ini na n̄oq̄ ra, t̄anda kutoo ní na ndikó na ñoo Egipto, chi ním̄a na xa ndikó ña ñoo kán.

40 Ta saá n̄ika'an na xí'in t̄aAarón, t̄a t̄a kúu ñani t̄aMoisés, k̄achí na saá: "Kasa va'a ún ídolo ña kuu ndios valí x̄a'a ña ko'on si'na ña n̄oq̄ yó' ña kuni'i ña yichí yó' n̄oq̄ ko'on yó' xí'in ña, saá chi on vása x̄ini nd̄i yuk̄iá ndo'o t̄aMoisés t̄a t̄a t̄ava yó' kee yó' ñoo Egipto ta k̄ixaa yó' yó'o vitin", k̄achí na xí'in t̄aAarón.

41 Ta saá k̄isa va'a na ñii na'ná s̄indiki ña x̄ikuu ndios ña k̄isa t̄o'ó na. Ta saá x̄a'ni na kit̄i tí kúu tí n̄isok̄o na n̄oq̄ na'ná s̄indiki yó'o. Ta saá sakana na ñii vik̄o ká'no ña k̄isa t̄o'ó na na'ná s̄indiki, ta kúsij ní ini na x̄ini na ñandios vatá yó'o ña kúu ña k̄isa va'a m̄ji na.

42 X̄a'a ñayó'o Ndios saña ra na ke'é na ña kóni na,

ta t̄axi ra ña kasa ká'no na ndi'i ña k̄isa va'a Ndios ña ch̄indú'u ra koo ñoyivi kaq̄. Ta saá k̄isa ká'no na k̄imi xí'in yoo ta xí'in ño'ò ña yé'e ndivi. Kuiya x̄ina'a t̄aprofeta Amós n̄itaa ra t̄o'on Ndios x̄a'a ña ke'é na, ta t̄o'on Ndios yó'o káchí ña saá:

Ndios ká'an ra xí'in n̄ivi nañoo Israel, káchí ra saá:

"Ña ovi s̄ik̄o kuiya x̄itaku ndó n̄oq̄ ño'ò yichí,

¿án ndixa n̄oq̄ yí'i n̄isok̄o ndó kit̄i sana ndó xí'in ink̄a ña kómí ndó?

43 On s̄iví saá, chi ve'e ño'ò t̄i'va ñaídolo Moloc, ña kúu ndios vatá, kúu ña x̄indiso ndó n̄ixika ndó n̄oq̄ ño'ò yichí.

Ta saá tuku x̄indiso ndó ink̄a ñaídolo naní ña Renfán, ña kúu na'ná k̄imi.

Ta ñaídolo Moloc xí'in ñaídolo Renfán yó'o kúu ñandios vatá ña k̄isa va'a m̄ji ndó x̄a'a ña kasa t̄o'ó ndó ña.

Ñakán k̄iá saxo'vij ndó'ó, nañoo Israel, chi taxi j̄ ndayí nda'a na ñoo x̄iká ña kundeé na n̄oq̄ ndó, ta tiin na ndó'ó,

ta xí'in ñandux̄a ko'on ndó xí'in na ink̄a ño'ò x̄iyo, ña nákaa nd̄a x̄iká k̄a n̄oq̄ ñoo Babilonia.

Saá ke'éj xí'in ndó ña saxo'vij ndó'ó", k̄achí Ndios xí'in naIsrael,

káchí tɔ'on ña n̄taa
t̄apofeta x̄ina'á —káchí
t̄aEsteban ká'an ra xí'in na.

44 Ta saá n̄ika'an ka
t̄aEsteban xí'in na, káchí ra
saá:

—Kuiya x̄itaku nax̄ii síkuá
yó n̄o ño'o ȳichí, ta n̄ix̄iyo
ve'e ño'o mandiado xí'in na.
Ta ve'e ño'o yó'o x̄ikuu seña
ña sáná'a ndí Ndios yóo ra
xí'in na. Ta m̄ii Ndios x̄ikuu
t̄a saná'a t̄aMoisés ndasaá
koo ña kasa va'a ra ve'e
ño'o mandiado yó'o, ta n̄ivi
naIsrael k̄isa va'a na ña ñii
k̄i'va ndatán Ndios saná'a ra
na.

45 Ta saá, tá on k̄o k̄a
t̄aMoisés táku ra xí'in na, ta
t̄aJosué kúu t̄a n̄akuiso chiño
xí'in na, ta nax̄ii síkuá yó
n̄akuiso na ve'e ño'o man-
diado, ta kuá'an ña xí'in
na, ta saá n̄ixaa na n̄o
ño'o Canaán. Ta n̄ix̄iyo ve'e
ño'o mandiado yó'o xí'in na
k̄iv̄i k̄ani tá'an na xí'in n̄ivi
na x̄itaku n̄o ño'o Canaán
yó'o. Ta Ndios ch̄indeé ra
nax̄ii síkuá yó, ta k̄undeé na
n̄o n̄ivi naCanaán ta n̄aki'in
na ño'o na ña kutaku na.
Ta ve'e ño'o mandiado yó'o
k̄indo ña xí'in nax̄ii síkuá
yó t̄anda k̄iv̄i xá'nda chiño
t̄arey David n̄o naIsrael.

46 Ndios kúsii ní ini ra x̄ini
ra t̄aDavid, ta t̄aDavid ndukú
ra ñava'a n̄o Ndios ña taxi
ra kasa va'a ra ink̄a ve'e ño'o
Ndios ña na'á ní kundichi.
Ta ve'e ño'o yó'o kuu n̄o
n̄ivi naIsrael† kasa t̄o'ó na
Ndios ndino'o.

47 Ta on s̄iví t̄arey David
x̄ikuu t̄a t̄a k̄isa va'a ve'e

ño'o ká'no yó'o xa'a Ndios,
chi t̄aSalomón sa'ya t̄arey
David x̄ikuu t̄a t̄a k̄isa va'a
ña.

48 Ta saá ni, Ndios on vása
x̄ini ño'ó ra ñii ve'e ño'o ña
k̄isa va'a n̄ivi ña kutaku ra
ini ña, chi Ndios yóo ra ndi'i
saá x̄iña ñoyívi. Saá n̄taa
ñii t̄apofeta kuiya x̄ina'á
t̄o'on ña káchí Ndios saá:

49 Ndatán yóo táyi tón t̄o'ó
ká'no, saá yóo ñoyívi
ñino,

chi nda ñoyívi ñino kúu n̄o
xá'nda chiño i n̄o
ndi'i n̄ivi xí'in ndi'i
ink̄a ña yóo.

Ta ndatán yóo ñii x̄iña n̄o
nákíndee xa'a i, saá
yóo ñoyívi n̄o ño'o
n̄o táku n̄ivi.

Ta, ¿ndasaá ví kuchiño koo
ñii ve'e ño'o ña k̄isa
va'a n̄ivi ña taxi na
kutaku i?

Ta, ¿ndasaá ví kuchiño n̄ivi
kasa va'a na ñii ve'e
n̄o koo i nakíndee i?

50 Saá chi ȳi kúu t̄a t̄a
k̄isa va'a ndi'i ña yóo
ñoyívi ñino xí'in ndi'i
ña yóo ñoyívi n̄o
ño'o",

káchí Ndios, n̄taa ñii
t̄apofeta x̄ina'á.

51 Ta saá n̄ika'an ka
t̄aEsteban xí'in nachiño
Junta Suprema, káchí ra saá
xí'in na:

—iNdachun só'ó ní ndó!,
ta x̄iká ní yóo ini ndó n̄o
Ndios, chi on x̄iin ndó kon̄i
so'o ndó t̄o'on ra. Ta ndatán
ke'é nax̄ii síkuá yó x̄ina'á,
ñii k̄i'va saá ké'é ndó vitin,

† 7:46 Ink̄a k̄iv̄i naní t̄aJacob kúu Israel.

chi kisa toon ndó nõõ Ndios. Ndi'i saá yichí ɔn xjin ndó chikaá sɔ'o ndó tɔ'on ña ká'án Nímá Ndios xí'in ndó.

⁵² Ta kuiya xina'á naxii síkuá yó saxɔ'vi na ndi'i naprofeta na nika'án ndoso tɔ'on Ndios, tãdã xã'ni na ndi'i nivi na ndatɔ'on xí'in na ndí ñii kivi Ndios ti'ví ra ñii tã tã kúu tãNdaá ña kixi ra ñoyívi yó'o ña sakaku ra nivi. Ta kivi kixi tã tãNdaá yó'o, ta mji ndó kisa kuini ini ndó xini ndó ra ta nãtaxi ndó ra nda'ã nachiño, ta xã'ni na ra.

⁵³ Vará mji naángel na kixi nõõ Ndios xikuu na taxí tɔ'on Ndios nda'ã naxii síkuá yó, ta vitin ɔn xjin ndó chikaá sɔ'o ndó tɔ'on yó'o —káchí tãEsteban xí'in nachiño Junta Suprema.

⁵⁴ Tá xini sɔ'o nayó'o ña ká'án tãEsteban xí'in na, ta kixá'á na sáá ní kã ini na xini na ra, tãdã nákaxi na nõõ nõ'o na xí'in ñasáá na.

⁵⁵ Ta chútú ini tãEsteban xí'in Nímá Ndios, ta nakoto ndaa ra ñoyívi nino, ta xini ra mji ña livi ní ká'no ña yé'e nõõ yóo Ndios, ta xini ra tãJesus ñindichi ra nõõ yóo nda'ã kua'á Ndios,

⁵⁶ ta nika'án tãEsteban xí'in nachiño, káchí ra saá:

—¡Koto ndó ví! Nãnã ñoyívi nino, ta xito ndaa i, ta xini i tãJesus, tã tã kixi nõõ Ndios, ñindichi ra nõõ yóo nda'ã kua'á Ndios —káchí tãEsteban.

⁵⁷ Tá xini sɔ'o na tɔ'on ña ká'án tãEsteban, ta xí'in nda'ã na nakasi na sɔ'o na chi ɔn xjin na koni sɔ'o kã

na tɔ'on ña ká'án ra xí'in na. Ta xí'in ña sáá ini na, ndeé ní ninda'yi na, ta ñii nãkuita ndi'i na, ta tjin na ra.

⁵⁸ Ta nõõ na tãEsteban kua'án ra xí'in na, ta kã na ñoo yó'o, ndã nixaa ra xí'in na ñii xiiña nõõ ɔn kɔó nivi, ta kixá'á na kóon na yuú tãEsteban ña ka'ni na ra. Tãdã tãva na tikɔtɔ na, tãdã ndasaá kuiti tikɔtɔ maá na ndixin na, ña vã'a kã kuchiño koon na yuú tãEsteban. Ta tikɔtɔ ña tãva na, chĩndoo na ña nõõ yóo xã'ã ñii tã tã naní Saulo, ta tãyó'o ndaa ra tikɔtɔ na.

⁵⁹ Tá'an ndeé kóon kã na yuú tãEsteban, ta nika'án ra, káchí ra saá:

—Tata Jesús, yó'o kúu Tã tãKá'no nõõ i, ta vitin ndúkú i nõõ ún ña naki'in ún nímá i —káchí tãEsteban xí'in tãJesus.

⁶⁰ Ta saá xikuxítí ra ta xí'in ndi'i ndeé ra nika'án ra:

—Tata Jesús, vitin ná kasa ká'no ini ún xã'ã ña ɔn vá'a yó'o ña ké'é na xí'in i —káchí ra.

Tá ndi'i nika'án ra tɔ'on yó'o, ta saá nixi'í ra.

8

Tɔ'on yó'o ká'án ndí tãSaulo saxɔ'vi ní ra nivi na kãndixa tãJesus

¹ Tá tãSaulo xini ra ña xã'ni na tãEsteban, ta yóo yu'ú ra xí'in nivi na xã'ni tãyó'o.

Ta mji kivi ña xã'ni na tãEsteban, ta ñoo Jerusalén kua'ã ní nivi kixá'á na ndeé ní saxɔ'vi na nivi na ndikɔn

yichí tãJesús. Ñakán kía ñixítã ní'nó na, ta sava na kuã'ã na kutakú na inkã ñoo ña ñó'o estado Judea, ta sava na kuã'ã na kutakú na inkã ñoo ña ñó'o estado Samaria. Ta ndákuiti naapóstol kúu na ñindoo ñoo Jerusalén.

² Ta sava nataa na kúu na ndino'o ini kisa to'ó Ndios, ñixa'ã na ta ñaki'in na yíkí koñu tãEsteban ta sandúxun na ña, ta saá ndeé ní xáku na xa'a ña ñixí'i ra.

³ Ta tãSaulo kixá'á ra ndeé ní sáxo'vi ra ñivi na ndíkon yichí tãJesús. Kí'vi ra ñii ñii ve'e noo táku ñivi yó'o, án tãa kúu na, án ña'a kúu ná, ta táva ra na ve'e na, ta yo'vi ñoo ra na, ta tán ra na ini ve'e ka.

To'on yó'o ká'ã ndí ñivi na kándixa tãJesús ñika'ã ndoso na to'on xa'a ra noo ñivi naño Samaria

⁴ Ta ñivi na kándixa tãJesús na kúu na ñixítã ní'nó, tá kuã'ã nayó'o inkã xiiña, ta kixá'á na ká'ã ndoso na to'on va'a xa'a tãJesús noo ñivi na táku ñoo noo kuã'ã na.

⁵ Ta saá tuku tãFelipe kee ra ñoo Jerusalén ta kuã'ã ra ta ñixaã ra ñoo Samaria. Ta saá kixá'á ra ká'ã ndoso ra to'on va'a noo ñivi ñoo yó'o, káchí ra ndí tãJesús kúu Cristo tãa tã t'ví Ndios kixaa ra sakaku ra ñivi.

⁶ Ta kuã'a ní ñivi ñakutá'an na, ta xí'in ña ndino'o ini na xini so'o na to'on ña ká'ã tãFelipe xí'in na, saá chi xa xini na kuã'a

ní milagro ke'é tãFelipe noo na xí'in ndeé Ndios.

⁷ TãFelipe tãva ra níma ndiva'a kuã'a ní ñivi, ta kivi kée ñanímã ndiva'a ña xikomí ñivi, ta ndá'yi ní ña kée ña. Ta saá tuku tãFelipe sanda'a ra kuã'a ní ñivi, ta sava nayó'o xikuu ñivi na on kivi kanda, ta sava na xikuu ñivi na on kivi kaka xá'á.

⁸ Ta xa'a ña kuã'a ní ñava'a ké'é tãFelipe, kúsi ñi ini ñivi ñoo yó'o.

⁹ Ta ñoo yó'o táku ñii tãa ñani ra Simón, tãa tã kisa chiño xí'in magia kúu ra, ta xa'a ñaná'no ña ke'é ra noo ñivi naño Samaria, ñaka'nda ini na xini na ña. Ta xí'in ñayó'o sandá'vi ra ñivi, chi xani sijní ñivi yó'o ndí tãSimón yó'o kúu ñii tãa tã ká'no ní.

¹⁰ Ndi'i ñivi naño yó'o, án nakuiká kúu na, án nandá'vi kúu na, ta xí'in ña ndino'o ini na xini so'o na ña ndato'on tãSimón yó'o xí'in na. Ta ñivi yó'o nda ñitonda na ñika'ã na, káchí na saá:

—TãSimón yó'o ndixa kómí ra ndeé ká'no Ndios —káchí na.

¹¹ Ta xa kuã'a ní kuyã ñivi yó'o kándixa na to'on ña ká'ã tãSimón chi ñaka'nda ini ndi'i na xini na ñaná'no ke'é ra ña kúu ña sandá'vi ra na.

¹² Ta kivi kixaa tãFelipe ñoo yó'o, ta kixá'á ra ká'ã ndoso ra to'on va'a xa'a yichí noo xá'nda chiño Ndios, ta ndato'on ra xí'in ñivi xa'a Jesucristo. Ta saá kuã'a ní nataa, ta kuã'a ní náña'a,

kandixa na to'on ña nika'an taFelipe x'in na, ta saá sakuchu ra ndi'i nivi yó'o.

13 Tanda mji taSimón kandixa ra to'on xa'a Jesucristo, ta taFelipe sakuchu ra tayó'o. Ta saá taSimón nda mí xiiña ku'a'an taFelipe, ta saá ndikon ra ku'a'an ra x'in ra, ta náka'nda ní ini ra xini ra milagro ná'no ké'é taFelipe x'in ndee Ndios.

14 Tá naapóstol na ndoo ñoo Jerusalén xini so'o na ndí xa naki'in va'a nivi naño Samaria to'on Ndios, ta saá tiví na taPedro x'in taJuan, ta ku'a'an nayó'o ñoo Samaria.

15 Tá nixa taPedro x'in taJuan ñoo yó'o, ta nika'an ovi nataa yó'o x'in Ndios, ndukú na noo ra ña tiví ra Níma ra kixa ña kutaku ña ini nivi na nákutá'an yó'o.

16 Saá chi nivi yó'o on ta'an naki'in na Níma Ndios, ta ndasaá kuiti chichi na x'in ndayí kivi taJesús.

17 TaPedro x'in taJuan chiso ra nda'a ra sini ñii ñii nivi yó'o na kandixa taJesús, ta saá naki'in na Níma Ndios kutaku ña ini ñii ñii na.

18 Ta taSimón xini ra ña chiso naapóstol nda'a na sini ñii ñii nivi yó'o, ta saá Ndios taxi ra Níma ra kutaku ña ini na.

19 Ta xa'a ñayó'o, nika'an taSimón x'in naapóstol, káchí ra saá:

—Vitin ní'ij s'ún ña cha'vij ndó'ó, tá taxi ndó ndee nda'aj ña ñii kiva saá chisoj nda'aj sini nivi ta saá nivi yó'o naki'in na

Níma Ndios —káchí ra x'in naapóstol.

20 Ta ndakuijn taPedro nika'an ra x'in ra:

—Ta, jva'a ka Ndios ná sandi'i ra xa'a s'ún mji ún! Ta, jná sandi'i ra xa'a mji ún x'in s'ún! Saá chi ñii ña on vá'a ká'no kúu ña xáni ini ún ña kuchiño ún sata ún Níma Ndios x'in s'ún, chi Níma Ndios on sivi ñakía'vi kúu ña, ta ña sání'i Ndios kuiti kúu ña.

21 Ta yó'ó, nda lo'o on vása kómí ún ndayí ña kasa chiño ún x'in ndi noo Ndios, chi on vá'a yóo níma ún noo Ndios.

22 Ta vitin nandikó ini ún, ta sandakoo ún ña on vá'a ké'é ún, ta x'in ña ndino'o ini ún kuaku ndá'ví ún noo Ndios, ta saá ndásana kuiti kuchiño Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ña on vá'a ní xani ini ún.

23 Chi xitoj noo ún ndi kónó ní nákaa ña sáa ini ún, ta nákaa ña kuini ini ún, ta ña on vá'a kúu ña xá'nda chiño noo ún, ta nda lo'o on vása yóo ndee mji ún ña sandakoo ún ké'é ún ña on vá'a —káchí taPedro x'in taSimón yó'o.

24 Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Vitin ndúkúj noo ndó ña kuaku ndá'ví ndó noo Ndios xa'aj ña kasa ká'no ini ra xa'aj koto kundivi to'on ña nika'an ndó xa'aj —káchí taSimón x'in naapóstol.

25 Ta saá naapóstol yó'o ndato'on ka na to'on ña ndakuijn ñandaa xa'a taJesús, ta kúu Cristo, ta

nika'an ndoso na to'on Ndios yó'o noo nivi naño Samaria yó'o. Ta kee naapóstol ku'a'an na ku'a'a ní ñoo válí ña ñó'o yatin ñoo Samaria, ta ñii kiva saá kisa ndivi na chiño ña ndát'o'on na ñava'a xa'a ta Jesús noo nivi. Ta ndi'i kisa ndivi na chiño yó'o, ta naapóstol tuku ndikó na ku'a'an no'o na ñoo Jerusalén.

To'on yó'o ká'an xa'a taFelipe ña nixa'a ra nakutá'an ra xí'in ñii ta Etiopía

26 Ñii kivi ñii ñaáangel ña kixi noo Ndios nixa'a ña, nika'an ña xí'in taFelipe, káchí ña saá:

—Nakundichi ún, ta ko'on ún chí sur, ta ko'on ún yichí ña yá'a noo ño'o yichí, ña kúu yichí ña kée ñoo Jerusalén ta ku'a'an ña nda ñoo Gaza —káchí ñaáangel xí'in taFelipe.

27 Ta saá nakundichi taFelipe, ta kee ra ku'a'an ra. Ta mji yichí noo ku'a'an ra yó'o, nakutá'an ra xí'in ñii ta ta kixi ñii xiiña ña naní Etiopía. Tayó'o kúu ra ñii taká'no, chi ndiso chiño ra xí'in ndi'i s'ún ñareina ña naní Candace, ña xá'nda chiño noo ndi'i nivi na táku ndi'i ñoo ña yóo Etiopía yó'o. Ta ta taká'no yó'o xa nixa'an ra ñoo Jerusalén ña kisa ká'no ra Ndios,

28 ta vitin ndikó ra ku'a'an no'o ra ñoo ra. Ta yóo ra ini ñii tón carreta, tón síta kuáyí ku'a'an rí. Ta ta ta Etiopía yó'o ká'vi ra ñii tutu ña

kúu to'on Ndios, ta mji noo ká'vi ra kúu to'on ña nita taprofeta Isaías xina'a.

29 Ta saá nika'an Níma Ndios xí'in taFelipe, káchí ña saá:

—Vitin ku'a'an ún, ta ná kutá'an yatin ún xí'in tón carreta ka'a —káchí ña.

30 Ta taFelipe xino ra ku'a'an ra, ta nixa'a ra nakutá'an ra xí'in tón carreta, ta xini so'o ra to'on Ndios ña nita taprofeta Isaías ña ká'vi taEtiopía yó'o. Ta taFelipe ninda'ka to'on ra ta ká'vi yó'o, káchí ra saá xí'in ra:

—¿Án kúnda'a va'a ini ún yu kúu ña kóni kachí to'on ña ká'vi ún, tata? —káchí ra.

31 Ta ndakuin taEtiopía, nika'an ra:

—¿Ndasá kuchiño i kúnda'a va'a ini ña ká'vi?, tata, chi on vása nání'i nda ñii nivi na kuchiño nandaxin to'on yó'o noo i —káchí taEtiopía xí'in taFelipe.

Ta saá nika'an ra xí'in taFelipe ña ná ndaa ra tón carreta, ta ko'on ra xí'in ra.

32 Ta mji xiiña noo to'on Ndios ña ká'vi taEtiopía kúu ña káchí saá:

Ndatán ku'a'an ñii ndikachi xí'in xito'o rí noo ka'ni na rí, saá ku'a'an ra.

Ta ndatán tásin yóo ñii ndikachi kivi xatá na yisi rí, saá yoo ra, chi nda ñii to'on on vása ní-ka'an ra.

33 Ta sakuka'an na noo ra, ta nda lo'o on vása ní-kisa ndivi na ñanda'a xí'in ra.

Qn kqó sa'ya ra ní-xiyo, saá
chi yachí ní xá'ni na ra
ta on vása ní-xitaku ka ra
ñoyívi noq ño'o,
káchí to'on Ndios ña nítāa
ta'profeta Isaías kujya
xina'á, ña kúu ña ká'vi
ta'Etíopía yó'o.

34 Ta ninda'ka to'on ra
ta'Felipe, káchí ra saá:

—Vitin ka'an ún xí'in i, ¿yo
xa'a ká'an ta'profeta Isaías
yó'o?, ¿án ká'an ra xa'a mji
ra?, ¿án xa'a inká nivi ká'an
ra? —káchí ra, ninda'ka
to'on ra ta'Felipe.

35 Ta saá ta'Felipe kixá'á
ra sáná'a ra ta'Etíopía yó'o,
ña nandaxin ra yukia
kóni kachí to'on ña nítāa
ta'profeta Isaías ña kúu ña
ká'vi ra yó'o, ta sáná'a ra
ña nandaxin ra yukia kóni
kachí ku'a ní inká to'on
Ndios ña nítāa na xina'á,
tanda nixa'a ra ndáto'on ra
to'on va'a xa'a ta'Jesus.

36 Ta saá ku'a'an ka na
yichí xí'in tón carreta, ta
nixa'a na ñii xiiña noq ñó'o
takuií. Ta nika'an ta'Etíopía,
káchí ra saá:

—Yó'o ñó'o takuií. ¿Án
yoo ka inká chiño kumaní
kasa ndivi, ta saá va'a
kuchiño kuchu vitin?
—káchí ra xí'in ta'Felipe.

37 Ta nika'an ta'Felipe:

—Tá ndixa xí'in ña
ndino'o ini ún kándixa ún
Jesus Cristo, ta ndáto'on i
xí'in ún xa'a, ta saá va'a
kuchu ún vitin —káchí
ta'Felipe xí'in ra.

Ta ndakuijn ra nika'an ra:

—Ndixa xí'in ña ndino'o
ini j kándixa i ndí Jesus Cristo

kúu Sa'ya Ndios —káchí
ta'Etíopía.

38 Ta saá nika'an ra xí'in
ta ta xa'nda chiño noq
kuáyí ña nakundichi tón car-
reta. Ta saá xikuin tón
carreta, ta noq ta'Felipe xí'in
ta'Etíopía, ta niki'vi na ini
takuií. Ta saá ta'Felipe
sakuchu ra tayó'o.

39 Tá ndi'i kundivi ñayó'o,
ta kee na ini takuií, ta
xandikon saá Níma Ndios
naki'in ña ta'Felipe ku'a'an
ra xí'in ña inká xiiña. Ta
ta'Etíopía yó'o ni-xini ka ra
ta'Felipe, ta saá naki'in ra
ku'a'an no'o ra, ta chútú
ñasij ini ra.

40 Ta saá niti'vi ta'Felipe ñii
ñoo naní Azoto. Ta kixá'á ra
ndáto'on ra to'on va'a xa'a
ta'Jesus noq ndi'i nivi ñoo
yó'o, ta ñii ki'va saá ndáto'on
ra xí'in nivi ndi'i saá ñoo
noq yá'a ra, ku'a'an ra, tanda
nixa'a ra nda ñoo Cesarea.

9

*To'on yó'o ká'an ndasaá
nasama ini ta'Saulo ta kixá'á
ra kándixa ra ta'Jesus ta
ndikon ra yichí ra*

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

1 Ta ta'Saulo xí'in ña sa'a ini
ra xika ra ká'an ra ña yo'vi
saxo'vi ra nivi na ndikon
yichí ta'Jesus, ta ká'an ra ndí
xini ñó'ó kivi ndi'i na. Ta saá
nixa'an ra noq taká'no noq
nasutu,

2 ta ndukú ra tutu ña
taxi ndayí nda'a ra ko'on ra
ve'e ño'o sinagoga ñoo Dam-
asco, ta tiin ra ndi'i nataa
xí'in ndi'i náña'a na kúu na
ndikon yichí ta'Jesus. Ta

saá ndikó na xí'in ra ñoo Jerusalén, noo taan ra ndi'i na ini ve'e kaa.

³ Ta saá taSaulo kee ra kuá'an ra. Tá xa yatin xaa ra ñoo Damasco, ta ñii kama kee ño'o ñoyívi ñino, ta ndeé ní náye'e ña ra, ta xino nduu ña noo ñindichi ra.

⁴ Ta taSaulo nakava ra nda noo ño'o, ta xini so'o ra to'on ña ñika'an xí'in ra, káchí ña saá:

—Saulo, Saulo, ¿ndachun ndíkon ún ña sáxo'vi ún yi'i? —káchí to'on xí'in ra.

⁵ Ta ndakuijn taSaulo, ñindaqa to'on ña'á ra:

—¿Yu kúu yó'ó, Tata? —káchí ra.

Ta ñika'an to'on yó'o:

—Yi'i kúu Jesús, taa ta ndíkon ún sáxo'vi ún. Ta xí'in ña kisa toon ún noo i, kuiti sátakué'e xí'in mji ún —káchí ra.*

⁶ Ta saá taSaulo ñii kisin ñino ra, ta yí'ví ní ra, ta ñindaqa to'on ra, káchí ra saá:

—Tata, ¿yukíá kóni ún ke'é i vitin? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Ta vitin nakundichi ún ta ko'on ún ki'vi ún ñoo Damasco, ta saá ti'ví'i ñii taa xaa ra ndato'on ra xí'in ún xa'a ña xini ñó'ó ke'é ún —káchí taJesús xí'in taSaulo.

⁷ Ta natá'an taSaulo na kuá'an xí'in ra, ñii naka'nda ini na yóo na, chi xini so'o na to'on ña ká'an ta on vása ní-kundaq ini na yukíá káchí

ña, ni on koó nda ñii ñivi ní-xini na.

⁸ Ta taSaulo nakundichi ra ta nakuiná ra nduchu noo ra, ta on vása kivi ka koto ra, chi kukuáá nduchu noo ra. Ta saá nataa tá'an ra tjin na nda'a ra ta kuá'an ra xí'in na nda ñoo Damasco.

⁹ Ta unj kivi ni-kivi koto ra ta nda lo'o ni-xixi ra, ni nda lo'o nduta ni-xi'i ra.

¹⁰ Ta ñoo Damasco yó'o táku ñii taa, ta ndíkon yichi taJesús kúu ra, ta naní ra Ananías. Ta ñitivi taJesús noo ra ta ñika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—iTata Ananías!

Ta ndakuijn taAnanías, ñika'an ra:

—Yó'o yóo i, Tata —káchí ra.

¹¹ Ta ñika'an taJesús xí'in ra:

—Kuá'an ún yichi ña naní Yichi Ndakú ta xaa ún ve'e ñii taa ta naní Judas, ta ve'e yó'o ndaka to'on ún ñivi án xini na mí yóo ñii taa ta naní Saulo, ta taño Tarso kúu ra. Saá chi taSaulo yó'o yóo ra ve'e taJudas, ta vitin xa ká'an ra xí'in i.

¹² Ta xa taxi ña ñitivi noo ra ñii taa ta naní Ananías ña kixaa ra noo ra, ta chiso ra nda'a ra sijn ra ña kivi nakoto nduchu noo ra —káchí taJesús xí'in taAnanías.

¹³ Ta taAnanías ñika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, xa kuá'a ní ñivi ndato'on na xí'in i ndí taSaulo yó'o xa ke'é ra kuá'a

* 9:5 TaJesús kóni kachí ra ndí taSaulo ke'é ra ndatán ke'é ñii tísindjijí tí toon ini, ta kaxá'á rí mji noo sijn kaa ña nákaa noo yatá kisa chiño rí, ta saá sátakué'e xí'in mji rí.

ní ña ɔn vá'a xí'in nivi nañoo Jerusalén, na kúu na ndíkɔn yichì ún.

14 Ta vitin kixaa ra ñoo yó'o, ta kómí ra ndayí ña taxi naná'no nɔɔ nasutu nda'a ra xa'a ña tiin ra ndi'i nivi na ndíkɔn yichì ún na táku ñoo Damasco yó'o, ta taan ra na ini ve'e kaa —káchí taAnanías xí'in taJesús.

15 Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Kua'an ún koto ún taSaulo, chi tayó'o kúu ta ta nakaxinjì ña konjì ñó'ó jì ña ko'on ra ka'an ndoso ra to'on xa'ajì nɔɔ nivi na ɔn vása kúu najudío, ta ko'on ra nɔɔ nivi na kúu narey ñoo xiyo, ta ko'on ra nɔɔ najudío† ña ndato'on ra xí'in na xa'ajì.

16 Ta yi'i saná'a ndi'ij ra xa'a ña ku'a ní yo'vi xini ñó'ó xo'vi ra xa'ajì —káchí taJesús xí'in taAnanías.

17 Ta saá kee taAnanías ku'a'an ra ta nixaa ra ve'e nɔɔ yóo taSaulo, ta niki'vi ra ini ve'e yó'o. Tá xini ra taSaulo, ta chiso ra nda'a ra sijnì ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ñani j Saulo, taJesús, Taa taKá'no nɔɔ yó, kúu ta ta nakutá'an xí'in ún yichì, ta mji taJesús yó'o ti'ví ra yi'i vaxij xa'a ña va'a nakoto tuku nduchu nɔɔ ún, ta ti'ví ra yi'i xa'a ña sakutú ra ini ún xí'in Níma Ndios —káchí taAnanías xí'in taSaulo.

18 Ta xati'va ndatán yóo nduchu sata tiaká saá yóo ña

kee nduchu nɔɔ taSaulo, ta nikojo ña nda nɔɔ ño'o, ta saá va'a nakoto tuku nduchu nɔɔ ra. Ta nakundichi ra, ta taAnanías sakuchu ña'a ra chi xa kandixa ra taJesús.

19 Ta saá taSaulo xixi ra, ta naki'in ra ndee ra. Ta nixiyo taSaulo xí'in nivi na ndíkɔn yichì taJesús ñoo Damasco lo'o ka kivi.

To'on yó'o ká'an ndi taSaulo ndato'on ra to'on va'a xa'a taJesús xí'in nivi nañoo Damasco

20 Ta saá taSaulo kama ní kixá'a ra ku'a'an ra ñii ñii ve'e ño'o sinagoga ñoo Damasco yó'o, ta ká'an ndoso ra to'on va'a xa'a taJesús nɔɔ nivi. Ndato'on ra xí'in na ndí ndixa ñandaa taJesús kúu Sa'ya Ndios.

21 Ta ndi'i nivi na xini so'o ña ká'an taSaulo, naka'nda ini nayó'o, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Án ɔn sivi tayó'o kúu ta ta xika saxo'vi ní nivi ñoo Jerusalén na kúu na ndíkɔn yichì taJesús? ¿Án ɔn sivi tayó'o kúu ta ta kixaa ñoo Damasco yó'o chi kóni ra tiin ra nivi na ndíkɔn yichì taJesús xa'a ña ko'on na xí'in ra ña taxi ra kuachi xa'a na nɔɔ nasutu ná'no ñoo Jerusalén? —saá káchí na, ká'an na xa'a taSaulo.

22 Vará saá ká'an na xa'a ra, ta ñii ñii kivi Níma Ndios táxi ka ndee, ta táxi ka ñandichí nda'a taSaulo, xa'a ña va'a ní ndato'on ra xí'in nivi xa'a taJesús. Ta najudío

† 9:15 To'on "najudío" kóni kachí ña: Sa'ya ñani sikuá taIsrael.

na táku ñoo Damasco, na kúu na x̄inj̄ s̄o'o ña ká'an ra, ɔn vása nání'i na t̄o'on ndasaá ndakuijn na yu'u ra. Saá chi t̄o'on ndát̄o'on ra káxín ní n̄andaxin ña ndí t̄aJesús kúu Cristo, t̄a t̄a t̄i'ví Ndios sakaku ñivi.

T̄o'on yó'o ká'an ña ndasaá ñikaku t̄aSaulo noo najudío

²³ Ta ñiya'a kuá'a ní kivi, ta najudío nakutá'an na ta chikaa ini na ka'ni na t̄aSaulo.

²⁴ Yóo yé'é ná'no n̄ama yuu ña x̄ino nduu ñoo Damasco, ta ndiví ñoo ñivi na kóni ka'ni t̄aSaulo yóo na, ndáa na yé'é ná'no yó'o, chi ndáti na ya'a t̄aSaulo ñii yé'é yó'o ña kee ra k̄o'on ra, ta saá kuchiño tiin na ra ta ka'ni na ra. Ta saá ni, ink̄a ñivi ndát̄o'on na x̄i'in t̄aSaulo ña chikaa ini najudío yó'o ke'é na x̄i'in ra.

²⁵ Ta saá ñii ñoo nataa na sákuá'á noo t̄aSaulo, ch̄indeé na ra ña ñik'i'vi ra ini ñii chikiva ká'no, ta ch̄iko'ni na ña, ta sanoo na chikiva yó'o s̄ata n̄ama yuu, ta ñixaa ña nda noo ño'o, ta ñikaku ra kuá'an ra.

T̄o'on yó'o ká'an x̄a'a t̄aSaulo ndikó ra k̄ixaa ra ñoo Jerusalén

²⁶ Ta saá ñaki'in t̄aSaulo ndikó ra kuá'an ra nda ñoo Jerusalén, ta ndukú ra nakutá'an ra x̄i'in ñivi na ndík̄on yich̄i t̄aJesús ñoo kán, ta ñivi yó'o yí'ví ní na noo ra. Ta ñi-taxi na k̄i'vi ra nakutá'an ra x̄i'in na,

chi ɔn vása kándixa na ndí t̄aSaulo x̄i'in ña ndino'o ini ra ndík̄on ra yich̄i t̄aJesús vitin.

²⁷ Ta saá t̄aBernabé ch̄indeé ra t̄aSaulo ña kuchiño nakutá'an ra x̄i'in naapóstol. Saá chi t̄aBernabé yó'o kana ra t̄aSaulo k̄o'on ra x̄i'in ra noo naapóstol ña koni na ra. Ta saá t̄aBernabé ndát̄o'on ra x̄i'in naapóstol x̄a'a ña ndo'o t̄aSaulo yich̄i kivi kuá'an ra ñoo Damasco, ta káchí t̄aBernabé saá:

—Kivi kuá'an t̄aSaulo yó'o yich̄i ña kuá'an ñoo Damasco, ta noo ra ñit̄ivi t̄aJesús T̄a t̄aKá'no noo yó, ta ñik̄a'an t̄aJesús x̄i'in ra. Ta x̄a'a ñayó'o, t̄aSaulo nasama ini ra ta x̄andik̄on nduu ra ñii t̄a t̄a ñii káchí kándixa t̄aJesús x̄i'in yó. Ta saá kivi ñixiyo ka t̄aSaulo ñoo Damasco, ta ɔn vása ní-yi'ví ra ndát̄o'on ra x̄i'in ñivi t̄o'on va'a x̄a'a t̄aJesús —káchí t̄aBernabé, ndát̄o'on ra x̄i'in naapóstol.

²⁸ Tá x̄inj̄ s̄o'o naapóstol ña ndát̄o'on t̄aBernabé, ta saá va'a taxi na ña ñik'i'vi t̄aSaulo nakutá'an ra x̄i'in na ndík̄on yich̄i t̄aJesús na táku ñoo Jerusalén yó'o. Ta saá t̄aSaulo k̄ixá'á ra x̄ika ra x̄i'in naapóstol, ta kuá'an ra ndi'i saá xiiña ñoo Jerusalén,

²⁹ ta ɔn vása yí'ví ra ndát̄o'on ra t̄o'on va'a x̄a'a t̄aJesús noo ñivi. Ta ká'an ra x̄a'a t̄aJesús x̄i'in najudío na kúu na ká'an t̄o'on griego, ta nayó'o k̄ixá'á na sáa ní ini

na xíni na ra, tãndã kóni na ka'ni na ra.

³⁰ Ta saá xinjì sò'o naapóstol ndí kóni ñivi ka'ni na tãSaulo, ta ñikã'an na xí'in ra ña va'a kã ná kee ra ko'on ra xí'in na ndã inkã ñoo ña ñaní Cesarea. Tá ñixaa ra xí'in na ñoo yó'o ta tuku tì'ví na ra ña no'o ra ndã ñoo ra ña ñaní Tarso, noo kaku ra.

³¹ Ta saá, ñiya'a kuã'a ní kivi ña va'a xindoo ñivi na ndíkõn yichì tãJesus, na kúu na táku ñoo ña ñó'o estado Judea xí'in estado Galilea ta xí'in estado Samaria. Saá chí on koó ñivi na saxo'ví ña'á, ta Níma Ndios chindeé ña ndi'i ñivi na kãndixa tãJesus ña ñii ñii kivi vivíi kã ta ndino'o kã ini na kuã'an na yichì ra. Ta kuã'a ní kã ñivi kãndixa na tãJesus. Ta saá ñivi na kãndixa tãJesus ndu na ñii ti'vi kã'no ní kã.

Tò'on yó'o ká'an ña xq'a ña ndasaá nduvã'a tãEneas

³² Ta taapóstol Pedro kee ra kuã'an ra ta xáã ra ñii ñii ñoo ña xito ra ñivi na kãndixa tãJesus. Ta saá ñixaa ra ñii ñoo ña ñaní Lida ña koto ra ñivi na ndíkõn yichì tãJesus.

³³ Ta ñoo yó'o ñixaa ra noo kãndú'u ñii tã ña ñaní Eneas, ta tãyó'o kúu ñii tã tã on kivi kanda, ta xa onã kujiã kúu ña on kivi kaka xá'á ra, ta kuiti kãndú'u ra noo xito ra.

³⁴ Ta ñikã'an tãPedro xí'in tãEneas yó'o, káchí ra saá:

—Tata Eneas, vitin Jesucristo sãnda'a ra yó'ó.

Nakundichi ún, ta ndasa vijì ún xito ún —káchí tãPedro xí'in ra.

Ta saá xãndikõn nakundichi ra.

³⁵ Ta ndi'i ñivi na táku ñoo Lida xí'in ndi'i ñivi na táku ñii xiiña yatin, ña ñaní Sarón, na kúu na xini ndasaá nduvã'a tãEneas, ndi'i ñivi yó'o ndíkó ini na ta kãndixa na tãJesus.

Tò'on yó'o ká'an ña ñixi'i ñáTabita ta nataku ñá

³⁶ Ta ñoo Jope táku ñii ña'a ñá ndíkõn yichì tãJesus, ta ñaní ñá Tabita (ta kivi Tabita tò'on griego kúu Dorcas). Ndi'i saá kivi ñáyó'o táxi xí'in mji ñá ké'é ñá chiño va'a, ta chindeé ñá ñivi na kúu nandá'ví.

³⁷ Ta saá ñii kivi kixá'á ndeé ní ndó'o ñá ta ñixi'i ñá. Ta ñivi na kúu natá'an ñá sãkuchu na yikí koñu ndijì ñá ta ñachinóo na ña noo xito tón ñíndichi piso ovi ve'e ñá.

³⁸ Yatin ñoo Jope yó'o nákaã ñoo Lida, noo yóo tãPedro. Tá xinjì sò'o ñivi na ndíkõn yichì tãJesus ndí yatin yóo tãPedro, ta saá tì'ví na ovi tã kuã'an na ña kã'an na xí'in tãPedro. Ta saá ñixaa na noo yóo ra, ta xãku ndá'ví na noo ra, káchí na saá xí'in ra:

—Kama ní kixi ún xí'in ndi ñoo Jope —káchí na.

³⁹ Ta saá kee tãPedro kuã'an ra xí'in na, ta ñixaa na ve'e ñáTabita, ta ñikã'an na xí'in tãPedro, káchí na saá:

—Ndaa ún xí'in ndi piso ovi —káchí na.

Ta saá nixaa na noo kándú'u yikí koñu ñá Tabita ñá nixi'i. Ta kua'a ní náña'a ndá'ví ná nixi'i yij kixaa ná noo ta Pedro, ta xáku ní ná xa'a ñá nixi'i yó'o, ta saná'a ná noo ta Pedro kua'a ní tikoto ña kisa va'a ñá Tabita kivi xitaku ñá, ta saní'i ñá ná tikoto yó'o.

40 Ta saá ta Pedro xa'nda chiño ra noo ndi'i nivi na yíta yó'o ña kee na ko'on na ke'e. Ta kindoo ta Pedro mató'ón mji ra xí'in yikí koñu ndi'i ñá nixi'i yó'o. Ta saá xikuxítí ra ta nika'an ra xí'in Ndios. Ta ndi'i nika'an ra xí'in Ndios, saá ndikó koo ra nakoto ra noo yoo yikí koñu ñá nixi'i yó'o, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Nana Tabita, vitin nakundichi ún —káchí ra.

Ta saá nakoná ñá nduchu noo ñá, ta xini ñá ta Pedro, ta ndani'i lo'o xí'in mji ñá, ta xikoo ñá.

41 Ta tjin ta Pedro nda'a ñáyó'o ña chindee ra ñá nakundichi ñá. Ta saá kana ra ndi'i nivi na yíta ke'e, na kúu na ndikon yichi ta Jesús, ta xí'in náña'a nánda'ví ná nixi'i yij, ta ndukú ra noo na ña kivi na ini ve'e, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yó'o yoo ñá Tabita, táku ñá vitin.

42 Ta saá nixita ní'nó to'on ndi'i xiiña ñoo Jope xa'a ña ndo'o ñá Tabita, chi nixi'i ñá ta xí'in ndee ta Jesús, ta Pedro sanataku ra ñá. Ta xa'a ña xini so'o na to'on

yó'o, kua'a ní nivi kandixa na ta Jesús.

43 Ta saá kua'a ní ka kivi nixiyo ta Pedro ve'e ta Simón ñoo Jope. Ta chiño ta Simón yó'o kúu ña ndása va'a ra ñi kití.

10

To'on yó'o ká'an xa'a ta Pedro xí'in ta Cornelio

1 Ta ñoo Cesarea táku ñii ta naní ra Cornelio, ta xa'nda chiño noo ñii ciento natropa kúu ra. Ta ñii ciento natropa yó'o kúu ñii tá'ví ña ñii ti'vi ká'no natropa, ña naní Batallón Italiano.

2 Ta ta Cornelio xí'in ña ndino'o ini ra kándixa ra Ndios ta kisa ká'no ña'a ra. Ta ñii káchí ndi'i nave'e ra kándixa na Ndios ta kisa ká'no ña'a na. Ta Cornelio on sivi ta si'nda kúu ra, ta táxi ní ra si'un nda'a nivi na kúu nánda'ví xa'a ña chindee ra na ña sata na ña xini ñó'o noo na. Ta ndi'i saá kivi ká'an ní ra xí'in Ndios, saá táku ra.

3 Ta saá ñii kivi xa xikuaa ta ka uní kúu ña,* ta ñii ñaángel ña kixi noo Ndios nitivi ña noo ra, ta xini ra ña niki'vi ña ini cuarto noo yoo ra, ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Tata Cornelio! —káchí ña xí'in ra.

4 Ta xí'in ña yí'ví ní ini ra nakoto káxin ra noo ñaángel, ta nika'an ra xí'in ña, káchí ra saá:

—Tata, ¿yukia kóni ún kasa ndivi i? —káchí ra xí'in ña.

* 10:3 Ka uní xikuaa naní ña ka jin noo ñaoo Roma.

Ta ndakuijn ñaángel, nika'an ña káchí ña saá:

—Ndi'i saá kivi Ndios xa xini so'o ra to'on ña nika'an ún xí'in ra, ta xito ra ndi'i ñava'a ña ke'é ún xí'in nanda'ví.

⁵ Ta vitin ti'ví ún sava nataa ko'on na ñoo Jope ña naní'i na ñii ta ta naní Simón Pedro, ta ná kixi ra xí'in na nda ve'e ún yó'o.

⁶ Ta yóo ra ve'e ñii ta ta ndasa va'a ñii kití, tayó'o naní ra Simón, ta ve'e ra yóo ña yatin yu'u takuí mini —káchí ñaángel xí'in taCornelio.

⁷ Tá ndi'i nika'an ñaángel to'on yó'o, ta ndikó ña ku'a'an no'o ña ñoyívi ñino. Ta saá taCornelio kama kana ra ovi nataa mozo ra xí'in ñii tatropa ta kúu ta kisa to'o Ndios, ta kixaa na noo ra.

⁸ Ta ndato'on ndi'i taCornelio xí'in na yukia nika'an ñaángel xí'in ra, kivi nitivi ña noo ra. Ta saá ti'ví ra nataa yó'o ku'a'an na ñoo Jope noo yóo taPedro.

⁹ Ta inká kivi xa ma'ño ndiví kúu ña,† ta xa yatin xaá nataa yó'o ñoo Jope, ta saá taPedro ndaa ra siní ve'e noo yóo ra, ta kixá'á ra ká'an ra xí'in Ndios.

¹⁰ Ta niya'a ñii káni lo'o, ta kixá'á xí'í ní ra soko, ta yóo ka ra ndati ra ña kasa va'a na ña kuxu ra, ta saá nitivi noo ra ña ti'ví Ndios koni ra.

¹¹ Ta saá taPedro xini ra ndasaá nixoná lo'o ñoyívi ñino, ta xito ra noo ñii ña ndatán káa manta, saá káa

ña. Yóo komi titon manta yó'o, ta va'a vivii ndika noo ña, chi yóo ña ndatán yóo ña tiin na ñii ñii titon ña, saá káa ña, vaxi noo ña nda noo ño'o.

¹² Ta ku'a ní noo kití nándoso rí noo manta yó'o. Tíyó'o kúu kití tí yóo komi xa'a, ta xí'in kití tí ñoo tixin xika noo ño'o, ta xí'in kití tí ndáchí ñoyívi kaá.

¹³ Ta saá xini so'o taPedro to'on ña nika'an xí'in ra, káchí ña saá:

—Tata Pedro, nakundichi ún, ta koto ún ndi'i kití yó'o, ta tiin ún ñii rí, ka'ni ún rí, ta kasa va'a ún rí, ta kuxu ún rí —káchí to'on ña nika'an xí'in taPedro.

¹⁴ Ta ndakuijn taPedro, nika'an ra:

—Tata, on kivi ke'é j saá ña kuxu j kití yó'o, chí nda kivi vitin nda lo'o on vása ní-xixi j koñu kití tí ká'an ndayí ña nitaa taMoisés ndí kúu rí kití tí kini noo Ndios —káchí taPedro.

¹⁵ Ta ndakuijn to'on, nika'an tuku ña xí'in ra saá:

—Ta vitin Ndios xa ndasa ndii ra ndi'i kití. Ta saá, on vá'a ka ka'an ún ndí yóo kití kini noo Ndios —káchí to'on xí'in taPedro.

¹⁶ Ta ovi ka yichi ñii ki'va saá nitivi ñayó'o noo taPedro, ta nika'an to'on xí'in ra. Ta saá ña nitivi noo taPedro ña kúu ña káa ndatán yóo manta xí'in kití saá káa ña, ta xandikon ndaa ña ñoyívi ñino.

¹⁷ Ta saá ñii náka'nda ini taPedro, xani siní ra:

† 10:9 Kaá uxu ovi ndiví naní ña kaá jñoo noo ñaño Roma.

—¿Yukía kóni kachí ña n̄t̄ivi n̄o yó yó'o?

Tá mií saá na un̄i t̄a na t̄i'ví t̄aCornelio n̄ixaa na ñoo Jope, ta n̄indaḡa t̄o'on na mikía yóo ve'e t̄aSimón, t̄a t̄a kisa chiño ndása va'a ñii kit̄i. Tá kundaḡa ini nataḡa yó'o míchí yóo ve'e ra, ta kuḡa'an na, ta n̄ixaa na,

¹⁸ ta x̄ikuita na ye'é ve'e ra, ta n̄indaḡa t̄o'on na, káchí na saá:

—¿Án ve'e yó'o yóo ñii t̄a t̄a naní Simón Pedro? —káchí na.

¹⁹ Ta t̄aPedro yóo ka ra xáni ini ra yukía kóni kachí ña n̄t̄ivi n̄o ra. Ta Níma Ndios n̄ika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Tata, koto ví! Vitin k̄ixaa un̄i nataḡa ta nándukú na yó'ó.

²⁰ Nakundichi ún ta noo ún nakutá'an ún xí'in na, ta nda lo'o on kuyi'ví ún ko'on ún xí'in na, chi yi'í t̄i'ví'í na vaxi na n̄o ún —káchí Níma Ndios xí'in t̄aPedro.

²¹ Ta saá n̄o t̄aPedro ta nakutá'an ra xí'in na, ta n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yi'í kúu t̄a t̄a nándukú ndó. ¿Ndá chiño kúu ña vaxi ndó n̄o i, tata? —káchí t̄aPedro xí'in na.

²² Ta n̄ika'an na xí'in ra:

—Taká'no n̄o ndi t̄a naní Cornelio, t̄i'ví ra ndi'í vaxi ndi n̄o ún. T̄aCornelio yó'o kúu t̄a xá'nda chiño n̄o ñii ciento natropa, ta t̄a t̄a va'a ní ini kúu ra, ta xí'in ndino'o ini ra kándixa ra Ndios, ta kánoo va'a ní ñat̄o'ó ra n̄o ndi'í n̄ivi najudío. Ta ñii

ñaángel ña k̄ixi n̄o Ndios n̄t̄ivi ña n̄o ra, ta n̄ika'an ña xí'in ra ndi x̄ini ñó'ó kana ra yó'ó ña ko'on ún ve'e ra xa'a ña koni so'o ra t̄o'on ña ndato'on ún xí'in ra —káchí na xí'in t̄aPedro.

²³ Ta saá t̄aPedro n̄ika'an ra xí'in na ña k̄i'vi na ve'e, ta saá k̄indoo na ini ve'e yó'o t̄anda ink̄a k̄ivi kee na kuḡa'an na. Ta t̄aPedro xí'in ink̄a nataḡa ñoo Jope na kúu na kándixa t̄aJesús, kee na kuḡa'an na xí'in un̄i nataḡa yó'o.

²⁴ Ta ink̄a k̄ivi n̄ixaa na ñoo Cesarea n̄o yóo t̄aCornelio ndati ra kixaa na. Ta t̄ayó'o xa yóo ti'va ra naki'in ra t̄aPedro, chi xa naḡana ra ndi'í nave'e ra xí'in n̄ivi na náta'an yatin xí'in ra, ta xa naḡutá'an ndi'í nayó'o ve'e ra ña koni so'o na t̄o'on ña ndato'on t̄aPedro xí'in na.

²⁵ Tá k̄ixaa t̄aPedro ve'e t̄aCornelio, ta saá keḡa t̄aCornelio naki'in ra t̄aPedro, ta x̄ikuxití ra n̄o t̄ayó'o ña kisa to'ó ña'á ra.

²⁶ Ta t̄aPedro t̄iin ra nda'a t̄aCornelio ña nakundichi ra, ta n̄ika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Nakundichi ún, tata, on kasa ká'no ún yi'í, chi on si'vi ñii ndios kúu i, kuiti n̄ivi va kúu i, ndatán yóo m̄i ún, saá yóo i —káchí t̄aPedro xí'in t̄aCornelio.

²⁷ Tá t̄aPedro xí'in t̄aCornelio ká'an tá'an na saá, ta n̄ik̄i'vi na ini ve'e, n̄o chutú ní n̄ivi na kúu na naḡaya t̄aCornelio.

28 Ta n̄ikā'ān ta Pedro xí'in na:

—Xíni va'a ndó yóo ndayí ña kisa ndivi ndi najudío ña káchí saá: On vá'a nakutá'an n̄ivi najudío xí'in inká n̄ivi na on vása kúu najudío, káchí ndayí yó'o. Ta vitin Ndios saná'a ra noo i, ndí nda ñii n̄ivi on vása kúu na nakini noo ra, ta saá on vá'a kani s̄ini i ndí n̄ivi na on vása kúu najudío kúu n̄ivi na kini.

29 Ñakán kía, tata Cornelio, k̄ivi ti'ví'ún nataa ña k̄ana na ȳi i vaxi i xí'in na, ta on vása ní-ndakā to'on ní yu kuu ña ke'é i, ta xand̄ikon vaxi i xí'in na. Ta vitin kóni i kundaa ini i, tata, ¿ndachun k̄ana ún ȳi i? —káchí ta Pedro xí'in ta Cornelio.

30 Ta ndakuijn ta Cornelio, n̄ikā'ān ra:

—Xa yóo komi k̄ivi kúu ña, tá m̄i hora yó'o kúu ña, ña kúu k̄a un̄i xikuaa,‡ ta yóo i ini ve'e i ká'ān i xí'in Ndios. Ta xati'va n̄it̄ivi ñii ñaángel noo i ndixin ña tikoto yé'e ní.

31 Ta n̄ikā'ān ña xí'in i, káchí ña saá: “Tata Cornelio, Ndios x̄ini so'o ra to'on ña n̄ikā'ān ún xí'in ra, ta x̄ito ra ndi'i ñava'a ña ke'é ún x̄a'a ña ch̄indeé ún ndi'i n̄ivi nandá'ví.

32 Ta vitin ti'ví'ún sava nataa ña ko'on na ñoo Jope ña naní'i na ñii ta ta naní Simón Pedro. Tayó'o yóo ra ve'e ñii ta ta ndása va'a ñii kit̄i, ta tayó'o naní ra Simón, ta ve'e ra yóo ña yatin yu'u takui m̄ini. Ta nataa na

ti'ví'ún x̄ini ñó'ó k̄a'ān na xí'in ta Pedro ta kixi ra xí'in na ve'e ún”, káchí ñaángel xí'in i.

33 Ñakán yachi ní ti'ví'ún nataa yó'o ko'on na nandukú na yó'o. Ta táxa'vi ña'á ún x̄a'a ña k̄ixa'ún, tata. Ta vitin nakutá'an ndi'i yó yó'o, ta Ndios yóo ra xí'in yó. Xa ndóo ti'va ndi, chi kóni ndi koni so'o ndi ndi'i to'on ña x̄a'nda chiño Ndios noo ún ña ndato'on ún xí'in ndi —káchí ta Cornelio xí'in ta Pedro.

34 Ta saá ta Pedro k̄ixá'á ra ká'ān ra, káchí ra saá xí'in na:

—Vitin kundaa va'a ini i ndí Ndios on vása náx̄axin ra n̄ivi, ta ñii káchí kí'vi ini ra x̄ini ra ndi'i saá n̄ivi.

35 Ta n̄ivi na ndi'i saá ñoo na kúu na kisa to'ó Ndios ta táku na kisa ndivi na ñandaa, ta Ndios náki'in va'a ra n̄ivi yó'o.

36 Ndios si'na ti'ví ra n̄ivi ña k̄a'ān ndoso na to'on ra noo n̄ivi na kúu sa'ya ñani síkuá ta Israel. Ta to'on va'a ra yó'o káchí ña ndí x̄a'a ña k̄isa ndivi Jesucristo, ta ta kúu ta Ká'no noo ndi'i ña yóo, ndi'i n̄ivi kúchiño nakutá'an va'a na xí'in Ndios, saá chi Jesucristo n̄ixi i ra nda'a tón cruz x̄a'a kuachi ndi'i n̄ivi.

37 Ta ndó'ó xa x̄ini so'o ndó yu kúu ña k̄ixá'á ñoo estado Galilea sakán lo'o k̄iya n̄iya'a, ta saá to'on yó'o n̄ixita ní'nó ña ndi'i ñoo válí xí'in ndi'i ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa estado Judea.

‡ 10:30 K̄a un̄i xikuaa naní ña k̄a ijn noo ñaño Roma.

Saá chi si'na taJuan nika'an ndoso ra noo nivi ña xini ñó'ó nandikó ini na xa'a ña on vá'a ké'é na, ta kandixa na Ndios ta saá kuchu na.

³⁸ Ta niya'a lo'o, ta Ndios sakutú ra Níma ra ini taJesús, ta ta kúu taño Nazaret, ta xí'in ñayó'o, Ndios taxi ra ndee ra nda'a taJesús ta sakuiso chiño ña'a ra ña kasa ndivi ra chiño ra. Ta saá taJesús nixika ra ku'a ña ñoo noo ké'é ra ku'a ní chiño va'a, ta sanda'a ra nivi na nixov'i ní xa'a ña on vá'a ké'é ñaníma ndiva'a xí'in na. TaJesús ké'é ra ndi'i ñava'a yó'o saá, chi Ndios yó'o ra xí'in ra.

³⁹ Ta mii ndi, xí'in nduchú noo ndi xini ndi taJesús, ta ndakuiin ndi xa'a ndi'i ñava'a ké'é ra ñoo Jerusalén xí'in ndi'i inká ñoo ña ñó'o noo ño'o estado Judea. Ta xini ndi ña xa'ni na taJesús xí'in ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

⁴⁰ Ta saá nitondaa kivi uní nixi'i taJesús, ta Ndios sanataku ña'a ra, ta Ndios taxi ra ña nitivi ra noo ndi.

⁴¹ On sivi ndi'i saá noo nivi kúu ña nitivi taJesús, ta ndasaá kuiti nivi na nakaxin Ndios ña ndakuiin na xa'a ra kúu nivi na nitivi ra noo. Tá ndi'i nixi'i ra ta nataku ra, ta mii ndi xini ndi ra, ta xixi ndi xí'in ra, ñakán ndakuiin ndi xa'a ra ndí ndixa táku ra.

⁴² Tá nixiyo ka ra lo'o kivi ñoyivi yó'o xí'in ndi, ta taJesús xa'nda chiño ra noo ndi ko'on ndi ndi'i ñoo ña ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a ra noo nivi. Ta

xa'nda chiño ra noo ndi ña ndato'on ndi xí'in nivi ndi Ndios sakuiso chiño ra taJesús ña kúu ra tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi na kúu na táku, án na xa nixi'i kúu na.

⁴³ Ta xa'a taJesús yó'o nitaa ndi'i naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'a. Nika'an na kachi na ndi ndi'i nivi na kandixa taJesús, ta ta nixi'i xa'a kuachi na, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi yó'o —kachi taPedro xí'in na.

⁴⁴ Tá on ta'an ka ndi'i ka'an taPedro xí'in na, ta kixaa Níma Ndios, ta sakutú ña ini ndi'i nivi na xini so'o to'on ña ka'an taPedro.

⁴⁵ Ta nivi na kee ñoo Jope xí'in taPedro kúu najudío na ndikon yichi taJesús, ta naka'nda ini na ndóo na yó'o, chi Ndios ké'é ra ñava'a ña saní'i ra Níma ra ña kutaku ña ini nivi na on sivi najudío kúu.

⁴⁶ Saá chi xini so'o na ndi nivi na nakutá'an ve'e taCornelio yó'o, kixá'a na ka'an na inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'a na, ta xí'in to'on yó'o kisa ká'no ní na Ndios.

⁴⁷ Ta nika'an taPedro xí'in najudío tá'an ra, na kixaa xí'in ra yó'o:

—Nivi yó'o na on sivi najudío kúu, xa naki'in na Níma Ndios kutaku ña ini na ñii ki'va ndatán mii yó najudío naki'in yó ña. Ta saá vitin, on koó xa'a ña nda ñii nivi kuchiño kasi na noo

nayó'o ña kuchu na —káchí tãPedro.

⁴⁸ Ta saá xã'nda chiño ra kuchu ndi'i ñivi yó'o xí'in ndayí kivi tãJesus. Ta ndi'i chichi na saá, ta ñivi yó'o xaku ndá'ví na ñoo tãPedro ta xaku ndá'ví na ñoo nataa tá'an ra ña kundoo ka na xí'in na lo'o ka kivi.

11

TãPedro ndato'on ra xã'a ñavã'a ke'é Ndios xí'in ñivi na on vása kúu najudío

¹ Ta saá naapóstol xí'in inkã na ndikõn yichi tãJesus na táku ñoo estado Judea xini so'o na ndi ñivi na on sivi najudío kúu, xa vã'a ñaki'in na to'on Ndios.

² Ta saá ndikó tãPedro xí'in nataa na ñixã'an xí'in ra, ta ñaxaa na ñoo Jerusalén. Ta najudío na ndikõn yichi tãJesus na táku ñoo yó'o, kixá'á na kã'an kuáchí na xí'in tãPedro,

³ ta káchí na saá:

—¿Ndachun ke'é ún ña on vá'a ña ñixã'an ún ñiki'vi ún ve'e ñivi na on vása kúu najudío, tãnda xixi ndó xí'in na? Saá chi ña ke'é ún saá kúu ña ñiya'a ndoso ún ndayí ña xã'nda chiño Ndios ñoo xii síkuá yó tãMoisés —káchí na, kã'an kuáchí na xí'in tãPedro.

⁴ Ta saá tãPedro kixá'á ra ndátõ'on ndi'i ra ña ke'é Ndios xí'in ra, ta ndátõ'on ra yu kúu ña ke'é Ndios xí'in ñivi na on sivi najudío kúu, káchí tãPedro saá:

⁵ —Ñii kivi yóo ñoo Jope ta kã'an jí xí'in Ndios, ta saá

ñitivi ñoo ñii ña ndátan kãa manta saá kãa ña, ta yoo komi titon manta yó'o, ta vã'a vivii ndikã ñoo ña, chi yoo ña ndátan yoo ña tiin na ñii ñii titon ña, saá kãa ña, ta ñoo ña, ndã yatin ñoo yoo ñi.

⁶ Ta ñakoto vã'a ñoo ña, ta xini kuã'a ní ñoo kití nándoso rí ñoo manta yó'o. Kití yó'o kúu tí yoo komi xã'a, ta xí'in kití tíyukú, ta xí'in kití tí ñoo tixin xika ñoo ño'o, ta xí'in kití tí ndáchí ñoyivi kãa.

⁷ Ta saá xini so'o ñii to'on ña ñikã'an xí'in ñi, káchí ña: “Tata Pedro, nakundichi ún ta koto ún ndi'i kití yó'o, ta tiin ún ñii rí, ka'ni ún rí, ta kasa vã'a ún rí, ta kuxu ún rí.”

⁸ Ta yi'í ndakuijn ñi, káchí ñi saá: “Tata, on kivi ke'é ñi saá ña kuxu ñi kití yó'o, chi ndã lo'o on vása ní-xixi koñu kití tí kã'an ndayí ña ñitaa tãMoisés ña kúu rí kití tí kini ñoo Ndios”, káchí ñi ñikã'an ñi.

⁹ Ta ñikã'an tuku to'on ña kixi ñoyivi ñino xí'in ñi, káchí ña saá: “On vá'a ka kã'an ún ndi kití kini kúu rí, chi Ndios xa ndãa ndii ra ndi'i kití”, káchí to'on xí'in ñi.

¹⁰ Ta ovi ka yichi ñii kiva saá ñitivi ñayó'o ñoo ñi. Ta ndi'i xini ña, ta ndikó ndi'i ña ñitivi ñoo yó'o kuã'an ndaa ña ñoyivi ñino.

¹¹ Tá mií saá ta uní nataa na kee ñoo Cesarea vaxi na nándukú na yi'í, ta kixaa na ve'e ñoo yoo ñi.

¹² Ta ñikã'an Nima Ndios xí'in ñi: “Ndã lo'o on kuyi'ví ún ko'on ún xí'in

nataa yó'o", kachí Níma Ndios xí'in i. Ta ñño nataa ñño Jope na kúu na ndíkõn yichí ta Jesús, nixa'an na xí'in i ñño Cesarea ve'e ñii taa ta naní Cornelio.

13 Ta tayó'o ndato'on ra xí'in ndi ñiivi ñii ñaángel nõõ ra, ta ñika'an ña xí'in ra, kachí ña saá: "Ti'vi ún nataa ña ko'on na ñño Jope ña naní'i na ñii taa ta naní Simón, ta inká kivi tayó'o kúu Pedro.

14 Ta tayó'o ndato'on ra xí'in ún ta xí'in nave'e ún to'on ña ká'an ndasaá kuchiño sakaku Ndios ndi'í ndó", kachí ñaángel xí'in ra.

15 Ta saá tá kixaa ndi ve'e tayó'o ñño Cesarea, ta kixá'á ká'an i xí'in ñivi yó'o, ta kixaa Níma Ndios nõõ ndi'í na. Ñii ki'va ndatán kixaa Níma Ndios nõõ mii yó ña kutaku ña ini yó, saá kixaa ña nõõ nakán.

16 Ta saá naká'an i to'on ña ñika'an ta Jesús kivi kachí ra saá: "Ndixa ta Juan sakuchu ra ñivi xí'in takuií, ta ñii kivi ña vaxi ndó'ó kuchu ndó xí'in Níma Ndios", kachí ta Jesús.

17 Ta saá kundaa ini ñii ki'va ndatán saní'i Ndios Níma ra ña kutaku ña ini yó chi kandixa yó Jesucristo, Taa ta Ká'no nõõ yó, saá saní'i ra Níma ra ñivi kán chi kandixa na Jesucristo. Ta õn koõ ndayí kómí i ña kasi i nõõ ña kóni Ndios ke'é ra —kachí ta Pedro xí'in na.

18 Kivi ndi'í xini so'o na to'on ña ndato'on ta Pedro xí'in na, ta saá ñiyaa yu'u na,

ta õn vása ká'an kuachí ka na xí'in ra. Nda víka, kixá'á na kisa ká'no na Ndios, kachí na saá:

—Vitin Ndios taxi ra ndayí nda'a ñivi na õn sivi najudío kúu ña kuchiño ndikó ini na ta ki'vi na yichí ra. Ta saá Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'í saá kivi ña vaxi —kachí nayó'o, na kúu na kándixa ta Jesús, na táku ñño Jerusalén.

To'on yó'o ká'an ndi to'on va'a xa'a ta Jesús nixaa ña nda ñño Antioquia

19 Ta ndi'í ñixi'í ta Esteban, ta najudío ñño Jerusalén kixá'á na sáxo'vi ní na ñivi na ndíkõn yichí ta Jesús. Ta saá ñivi yó'o na kándixa ta Jesús, kee na kuá'an na, ñixita ní'no na ña táku na inká ñño. Ta sava na ñixaa na táku na kuá'a ní ñño ña ñó'o estado Fenicia, sava na ñixaa na táku na isla ña naní Chipre, ta sava na ñixaa na táku na ñño Antioquia. Ta ñii ñii ñño nõõ ñixaa na, ta ñika'an ndoso na to'on va'a xa'a ta Jesús, ta ndato'on na to'on yó'o ndasaá kuiti xí'in najudío natá'an na, ta õn vása ní-ka'an na ña xí'in inká ñivi na õn sivi najudío kúu.

20 Ta saá ni, sava ñivi na kándixa ta Jesús na táku isla Chipre xí'in inká na táku ñño Cirene, nayó'o kee na kuá'an na nda ñño Antioquia. Tá ñixaa na ñño yó'o, ta kixá'á na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a ta Jesús nõõ ñivi na õn vása kúu najudío.

21 Ta Ndios t̄axi ra ndee ra nda'a n̄ivi yó'o ña va'a ka'an ndoso na to'on ra noo n̄ivi ñoo yó'o, ta saá ku'a'a ní n̄ivi sandakoo na yichi yata xika na, ta nandikó ini na ta kandixa na taJesus.

22 Ta n̄ivi na ndikõn yichi taJesus na táku ñoo Jerusalén, kivi xini so'o nayó'o ndí xa ku'a'a ní n̄ivi na on sivi najudio kúu, kandixa na taJesus, ta saá tiví na taBernabé ku'a'an ra nda ñoo Antioquia.

23 Tá kixaa taBernabé ñoo yó'o, ta xini ra ndi'i ñava'a xa ke'é Ndios xí'in n̄ivi na kándixa taJesus ñoo yó'o, ta kúsij ní ini ra xini ra ñayó'o. Ta n̄ika'an ra xí'in nayó'o, káchí ra saá:

—Ndino'o ini ndó kundikõn ndó ko'on ndó yichi taJesus, Ta taKá'no noo yó, ta on sandakoo ndó yichi ra, ta ñii ñii kivi vivii ka kundikõn ndó yichi ra —káchí ra xí'in na.

24 Ta ñii ta va'a ní kúu taBernabé, ndino'o ní ndaa ini ra Ndios, ta chutú ní Níma Ndios ini ra. Ta saá ku'a'a ní n̄ivi xini so'o na to'on ña n̄ika'an ra, ta nandikó ini na, ta kandixa na taJesus.

25 Ta saá kee taBernabé ku'a'an ra nda ñoo Tarso ña nandukú ra taSaulo. Tá nixaa ra ñoo yó'o ta nani'i ra taSaulo, ta ndikó ovi na saá, kixaa na ñoo Antioquia.

26 Ta ñii kuiya nixiyo taBernabé xí'in taSaulo ñoo Antioquia yó'o, ta nákutá'an na xí'in n̄ivi na kándixa taJesus, ta ovi na saá sáná'a

na ku'a'a ní n̄ivi xa'a yichi taJesus. Ta ñoo Antioquia yó'o kúu ñoo noo kixá'a n̄ivi sakunaní na cristiano, n̄ivi na ndikõn yichi taJesus.

27 Tá taBernabé xí'in taSaulo yóo ka na ñoo Antioquia, ta sava nataa na kúu naprofeta, kee na ñoo Jerusalén ña ku'a'an na ñoo Antioquia. Ta saá kixaa na ñoo yó'o.

28 Ñii taprofeta yó'o nani ra Agabo, ta Níma Ndios n̄ika'an ña xí'in ra, ta saá tayó'o nakundichi ra ta n̄ika'an ndoso ra to'on Ndios ña naki'in ra, ta káchí ra saá xí'in n̄ivi:

—Vaxi kivi ña ndeé ní kunkaa soko ndi'i saá ñoo válí xí'in ndi'i saá ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa ñoo Roma —káchí taAgabo xí'in na.

Ta ndixa saá kundivi, chi ndeé ní xinakaa soko kuiya xa'nda chiño tarey César Claudio noo ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma.

29 Kivi xini so'o na to'on Ndios yó'o ña n̄ika'an taAgabo, ta n̄ivi na ndikõn yichi taJesus nakoo yu'ú na ta chikaa ini na ña tiví na s'ún ko'on nda'a n̄ivi na ndikõn yichi taJesus na táku ñoo estado Judea ña chindeé ña'a na. Ta ñii ñii n̄ivi t̄axi na s'ún yó'o ndatán yóo ña kómí na.

30 Ta saá t̄axi na s'ún ña xa nakaya na nda'a taBernabé xí'in taSaulo, ta tiví na ovi nataa yó'o ku'a'an na xí'in s'ún nda ñoo Jerusalén, ña taxi na ña nda'a nataa naxiku'a'a na

kúu na ndíso chiño xí'in nivi na ndíkõn yichì tãJesus na táku ñoo yó'o.

12

Tõ'on yó'o ká'an ndí xá'ni na tãJacobõ ta chikaa na tãPedro ini ve'e kaa

¹ Ta mji kuyã saá tarey Herodes Agripa kixá'á ra sáxo'vi ní ra sava nivi na ndíkõn yichì tãJesus.

² Ta xá'nda chiño ra ndí xí'in espada ka'ni na tãJacobõ, tã tã xikuu ñii tã uxu õvi tã nixika xí'in tãJesus, ta xikuu ra ñani tãpóstol Juan.

³ Tá tarey Herodes kundaa ini ra ndí najudío na táku ñoo Jerusalén kúsij ní ini na xá'a ña nixi'i tãJacobõ, ta saá xá'nda chiño ra ña tiin na tãPedro ta chikaa na ra ini ve'e kaa. Ñayó'o ke'é na tá xa nõtõnda yatin kivi ña sákana najudío vikõ Pascua,* ta ñii semana vikõ yó'o najudío xixi na sítã vã'a ña õn koó levadura kómí.

⁴ Ta saá tarey Herodes xá'nda chiño ra nõõ komi ti'vi natropa ña kundaa vã'a na tãPedro ini ve'e kaa. Komj natropa kúu ñii ti'vi, ta ñii ti'vi nayó'o yóo na ndáa na tãPedro ñõõ hora, ta saá ndíkõn vaxi inkã ti'vi, ta ñii ñii ti'vi natropa yó'o ndáa na ra ñõõ hora, ta saá xinq ñii kivi. Xani sijnj tarey Herodes táná ndi'i vikõ Pascua, ta saá tava ra tãPedro ve'e kaa, ta

kasa nani ra xá'a kuachi ra nõõ nivi.

⁵ Ta tãPedro yóo ra nákaa ra ini ve'e kaa, ta nivi na ndíkõn yichì tãJesus xí'in ña ndino'o ní ini na ká'an na, xáku ndá'ví na nõõ Ndios ña chindeé ra tãPedro.

Tõ'on yó'o ká'an ndasaá kee tãPedro ini ve'e kaa

⁶ Ta nõtõnda ñoo, ta tarey Herodes xa chitõni ra inkã kivi tava ra tãPedro ini ve'e kaa, ña ko'on ra kundichi ra nõõ nivi, ta kasa nani tarey yó'o xá'a kuachi ra. Ta mji ñoo yó'o yóo tãPedro kisin ra ma'ñoõ õvi natropa, chi nó'ni sikon nda'a kua'á ra xí'in cadena ña nó'ni sikon nda'a ñii tãropa xí'in ra, ta nó'ni sikon nda'a yitin ra xí'in inkã cadena ña nó'ni sikon nda'a inkã tãropa xí'in ra, ta inkã õvi natropa yóo na ndáa na yé'é ve'e kaa yó'o.

⁷ Ta xati'va nõtivi ñii ñaáγγελ ña kixi nõõ Ndios, ta náye'e tívi ini ve'e kaa. Ta ñaáγγελ xí'in nda'a ña sákanda lo'o ña sijn tãPedro, ta sanakáxin ña ini ra. Ta nika'an ñaáγγελ xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Kama ún! ¡Nakundichi ún vitin!

Ta saá xandikõn nakoyo cadena ña xino'ni sikon nda'a tãPedro.

⁸ Ta nika'an ñaáγγελ xí'in ra:

—Nakundixin ún tikõõ ún, ta nataan ún nduxan xá'a ún.

* 12:3 Pascua najudío kána ña uxã kivi xá'a ña náká'an na ndasaá Ndios sákaku ra naxij sikuá na nõõ ñaõõ Egipto kuyã xinq'á.

Tá ke'é taPedro saá, ta tuku nika'an ñaángel xí'in ra:

—Nakundixin ún capa ún, ta na'a, kixi ún sata i —káchí ñaángel xí'in taPedro.

9 Ta saá xindikon taPedro sata ñaángel, keta ra ve'e kaa. Ta on vása ní-kundaa ini taPedro án ña ndixa kúu ña ndí ñii ñaángel kixaa ña noo ra ta chindeé ña ra, chi kuiti xáni sijní ra ndí ñii ña nivi noo ra kúu ña.

10 Ta ñaángel xí'in taPedro ku'a'an na, ta nija'a na noo yoo tatrota tanoo, ta saá nija'a na noo yoo tatrota taví, ta saá yá'a na ku'a'an na noo yoo yé'é ve'e kaa, ta saá naxona mji yé'é kaa ña ká'no yó'o, ta kee na ku'a'an ndika na yichí ñoo yó'o. Tá ku'a'an lo'o na, ta ñaángel sandakoo mató'on ña taPedro.

11 Ta saá nakaxín ini taPedro, ta kundaa va'a ini ra yu kúu ña ndo'o ra. Ta nika'an ra xí'in mji ra, káchí ra saá:

—Vitin kunda va'a ini yó ndí Ndios ndixa tiví ra ñii ñaángel ña kixi ña sakaku ña mji yó noo ndee taHerodes, ta noo ña on vá'a ña kóni ke'é najudío xí'in yó —káchí taPedro, ká'an ra xí'in mji ra.

12 Tá ndi'i kunda ini ra ñayó'o, ta saá naki'in ra yichí ta nixaa ra ve'e ñaMaría, ña kúu sí'í taJuan Marcos. Ve'e ñayó'o nakutá'an ku'a'a ní nivi na ndikon yichí taJesús, ta yoo

na ká'an na ndúkú na noo Ndios xa'a taPedro.

13 Ta kixaa taPedro ve'e yó'o, ta kana ra nivi na ve'e yó'o, ta kixi ñii ña'a ña naní Rode, ña kisa chiño noo nave'e yó'o kúu ña. Kixi ña koto ña yu kúu na kana.

14 Ta nakoní ña to'on taPedro kúu ña, ta nandoso ña nakuiná ña yé'é, saá chi kúsi ní ini ña xa'a ña kixaa taPedro. Ta kama ndikó ña ku'a'an ña ndato'on ña xí'in na ndoo ini ve'e ndí ñindichi taPedro yé'é.

15 Ta nivi na yoo yó'o on vása kándixa na to'on ña ká'an ña, ta nika'an na xí'in ña, káchí na saá:

—Ña sana sijní kúu yó'o —káchí na xí'in ña.

Ta ndakuijn ña, nika'an ña:

—Mji ña ndixa ndaa kúu ña ká'aní xí'in ndó ndí taPedro kúu ta ñindichi yé'é.

Ta tuku ndakuijn na, ká'an na xí'in ña:

—On sivi taPedro kúu ra. Ndá kuiti níma taPedro kúu ña —káchí na xí'in ña.

16 Tá mií ká'an ka na, ta taPedro ñindichi yé'é, ta on vása sandakoo ra kana ra nivi ve'e yó'o. Ta saá nixa'an na nakoná na yé'é. Tá xini na ndí ndixa taPedro kúu ra, ta naka'nda ní ini na xito na noo ra.

17 Ta nixika nda'a taPedro noo na ña on ka'an ka na nda ñii to'on. Ta saá nakuiná na yé'é, ta niki'vi ra ini ve'e, ta kixá'a ra ndato'on ra xí'in na ndasaá ke'é Ndios ñava'a xí'in ra ña kuchiño kee ndika ra ve'e kaa. Tá ndi'i ndato'on taPedro to'on

yó'o, ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ta xí'in taSantiago† ta xí'in inka nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa taJesús, ndato'on ndó ndi'i ña ndo'oj —káchí taPedro xí'in na.

Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taPedro, ku'a'an ra inka xiiña.

18 Nijivi inka kivi, ta ndi'i natropa na ndáa ve'e ka, naka'nda ní ini na chi on koó ka taPedro ini ve'e ka, ta ñii síso na ndáka to'on tá'an na ndasaá kúu keta ra ve'e ka yó'o.

19 Ta tarey Herodes xa'nda chiño ra noo inka natropa ña ko'on na nandukú na taPedro. Ta nixa'an na, ta ni-kuchiño naní'i na ra. Ta saá tarey Herodes kana ra natropa na xikuu na xindaa taPedro, vaxi na noo ra. Tá kixa na noo ra, ta nindaqa to'on va'a ra na ndasaá kuchiño keta ta xinakaa ini ve'e ka. Ta ndi'i nika'an ra xí'in natropa yó'o, ta saá xa'nda chiño ra ña kivi ndi'i nayó'o na xikuu na xindaa taPedro ini ve'e ka, chi xáni sijní ra ndí nayó'o kúu na taxi keta taPedro. Ta niya'a lo'o kivi, ta saá tarey Herodes kee ra ñoo estado Judea ta ku'a'an ra nda ñoo Cesarea kutaku ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá nijixi'i tarey Herodes

20 Ta tarey Herodes sáa ní ini ra xini ra nivi naño Tiro xí'in naño Sidón. Ta saá naño yó'o nakutá'an na, ta

nika'an tá'an na ndasaá koo ke'é na ña tuku nakutá'an va'a na xí'in tarey yó'o. Ta nijiyó ñii taká'no, ta ta ndiso chiño xí'in ku'a ní chiño tarey Herodes kúu ra, ta tayó'o naní ra Blasto. Ta nivi naño Tiro xí'in naño Sidón nixa na noo taBlasto, ta nika'an na xí'in ra ndúkú na noo ra ña chindee ra na ña kuchiño nakutá'an va'a na xí'in tarey. Saá chi ku'a ní ña xini ñó'o nivi naño Tiro xí'in naño Sidón kúu ña sáta na noo nivi na táku ñoo noo xá'nda chiño tarey Herodes.

21 Ta saá tarey Herodes ñii kivi nakoo yu'ú ra ña nakutá'an ra xí'in nivi naño Tiro xí'in naño Sidón, ta nakundixin ra tikoto va'a ña livi ndixin mji narey, ta xikoo ra táyi ká'no tón to'o ta nika'an ra xí'in nivi na nakutá'an yó'o.

22 Tá xini so'o na to'on ká'an ra, ta xí'in ndi'i ndee na nika'an na, káchí na saá:

—On sivi ta ñoyivi yó'o kúu ta ká'an yó'o, chi ñii ndios kúu ña ká'an yó'o —káchí na, ká'an na xa'a tarey Herodes.

23 Tá mii xandikon saá ñii ñaángel sataku'e ña xí'in ku'e tikusú taHerodes yó'o, ta nijixi ra. Saá njindo'o ra chi kóni ra naki'in ra ñato'ó ña kúu ñato'ó Ndios.

24 Ta to'on va'a Ndios ña ká'an xa'a Jesucristo nijita ní'no ka ña, ta ku'a ní ka nivi kandixa na ña.

25 Tá taBernabé xí'in taSaulo sandi'i na chiño ke'é

† 12:17 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

na ñoo Jerusalén, ta kee na kuano'o na ñoo Antioquía, ta ku'añ taJuan xí'in na, ta inká kivi taJuan yó'o kúu Marcos.

13

To'on yó'o ká'an ndí taSaulo xí'in taBernabé kee na ku'añ na ku'a ní ñoo ña ndato'on na xí'in nivi to'on va'a xa'a taJesús

¹ Ñoo Antioquía nixiyo ku'a ní nivi na ndikõn yichi taJesús ta nákutá'an na xa'a ña kisa ká'no na Ndios. Sava nivi yó'o kúu naprofeta, ta kúu na namaestro na sáná'a nivi to'on Ndios. Ta saá taBernabé, taSaulo, taSimón (inká kivi ká'an na xí'in taSimón kúu taToón), taLucio taño Cirene kúu ra, ta taManaén (ta ta ñii káchí xa'no xí'in tarey Herodes Antipas kúu ra),* ndi'i nataa yó'o kúu na naprofeta ta kúu na namaestro na kisa ndivi chiño noo nivi na kándixa taJesús na nákutá'an ñoo Antioquía yó'o.

² Ta nitõdaa ñii kivi nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía nákutá'an na xa'a ña kisa ká'no na Ndios, ta yóo so'on na ká'an na xí'in Ndios, ta saá nika'an Níma Ndios xí'in na, káchí ña:

—Xa kanaj taBernabé xí'in taSaulo ña kasa ndivi na chiño ña xini ñó'ó ní noo. Ta vitin ndó'ó, va'a sakuiso chiño ndó na ña ko'on na kasa ndivi na chiño yó'o —káchí Níma Ndios

xí'in nivi na ndikõn yichi taJesús na nákutá'an ñoo Antioquía.

³ Ta saá yóo so'on ka na, ta ká'an na ndúkú na noo Ndios xa'a taBernabé xí'in taSaulo. Ta ndi'i ke'é na saá, ta chiso na nda'a na sini taSaulo xí'in sini taBernabé, ta tiví ña'á na ña ko'on na kasa ndivi na chiño ña xa kana Ndios na ke'é na.

To'on yó'o ká'an ndí naapóstol ká'an ndoso na to'on Ndios noo nivi isla Chipre

⁴ Ta Níma Ndios kúu ña ní'i yichi na ña ku'añ na kasa ndivi na chiño Ndios. Ta saá taSaulo xí'in taBernabé kee na ku'añ na ta nixaá na ñoo Seleucia, ta ndaa na ñii tón barco, ta ku'añ na ta nixaá na ñoo ña naní Salamina. Ñoo yó'o nákaa ña noo ño'o ña kúu isla Chipre.

⁵ Ta nixaá na ñoo yó'o, ta nixa'an na ñii ñii ve'e ño'o sinagoga najudío, ta nika'an ndoso na to'on Ndios noo nivi na nákutá'an yó'o. Ta ndikõn tuku taJuan Marcos ku'añ ra xí'in taSaulo ta xí'in taBernabé ña chindee ña'á ra.

⁶ Ta saá naki'in na ku'añ na ta niya'a na ñii ñii ñoo nda nixaá na ñoo Pafos, ña nákaa inká tá'ví isla Chipre. Ta ñoo yó'o nákutá'an na xí'in ñii tajudío, ta ta kisa chiño xí'in magia kúu ra, ta kúu ra ñii taprofeta vatá

* **13:1** Mji taHerodes Antipas yó'o kúu ra ta ta xa'ni taJuan ta ta sakuchu nivi xina'á.

tā sándá'ví nivi, ta naní ra Barjesús.

⁷ Ta táyó'o kúu ra taa tā yóo va'a xí'in tagobrnador Sergio Paulo, ta tagobrnador yó'o kúu ra taa tā ndíchí ní siní. Ta saá tagobrnador yó'o kana ra tāBernabé xí'in tāSaulo ña kixi na noo ra chi kóni ra koni so'o ra to'on Ndios. Tá kixaa na noo tagobrnador yó'o,

⁸ ta yóo tamago Barjesús xí'in ra. (Ta inkā kivi Barjesús to'on griego kúu Elimas.) Ta tamago yó'o chíkaa ra ndee ña kasi ra ña on kandixa tagobrnador to'on Ndios ña ndato'on naapóstol xí'in ra, chi tāElimas yó'o on xiin ra taxi ra ña tagobrnador kivi ra yichi tāJesús.

⁹ Ta tāSaulo (ta inkā kivi ra kúu Pablo), chútú ní ini ra xí'in Níma Ndios, ta saá nakoto káxin ra noo tāElimas ta níka'an ra xí'in ra,

¹⁰ káchí ra saá:

—Yó'ó kúu taa tā ndikōn yichi ñaníma ndiva'a ká'no! Yó'ó kúu taa tā kisa toon noo ndi'i ñandaa. Taa tā sándá'ví nivi kúu ún, taa tā vatá kúu ún. ¿Ndachun on xiin ún sandakoo ún ña sándá'ví ún nivi?, chi ndi'i saá kivi ndúkú ndeé ún ndasaá sativi ún yichi Ndios ña kúu ñandaa, ta kóni ún sanduu ún ña yichi on vá'a.

¹¹ Ta xaa ñayó'o, vitin Ndios saxo'vi ra yó'ó, ta kukuáá nduchū noo ún ña on kivi ka koto ún ndasaá yé'e ño'o ndivi, ta saá koo ún

nda kixaa kivi ña chitóni Ndios sanduva'a ra nduchū noo ún —káchí tāPablo xí'in tāElimas.

Ta xandikōn saá kixaa ña kunaa noo tāElimas, chi kukuáá nduchū noo ra. Saá chi nda lo'o ka on vása tívi xito ra, tанда xíka kuáá nda'a ra, ndúkú ra nivi ña tiin na nda'a ra ta kuni'i na yichi ra ko'on ra.

¹² Tá xini tagobrnador ña ndo'o tāElimas, ta saá nandikó ini ra, ta kandixa ra tāJesús ta kixá'á ra ndikōn ra yichi ra. Ta xí'in ñasiji ini ra ta xí'in ña naka'nda ini ra, xini so'o ra to'on ña saná'a tāPablo xa'a tāJesús xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a tāPablo ta xí'in tāBernabé ña níxaa na ñoo Antioquia ña nákaa estado Pisidia

¹³ Ta saá tāPablo kee ra ñoo Pafos kuá'an ra xí'in natá'an ra, ta ndaa na ñii tón barco, ta kuá'an na nda ñoo Perge, ña nákaa estado Panfilia. Ta ñoo yó'o tāJuan Marcos sandakoo ra naapóstol, ta nandikó ra kuano'o ra ñoo Jerusalén.

¹⁴ Ta saá naki'in tāPablo kuá'an ra xí'in natá'an ra nda ñoo Antioquia ña nákaa estado Pisidia. Tá nitōndaa kivi yji ña nákindée najudío, ta saá kuá'an naapóstol yó'o ve'e ño'o sinagoga ña nákaa ñoo yó'o, ta níxaa na ta xikundoo na.

¹⁵ Ta saá ñii taa nakundichi ra ta ka'vi ra lo'o to'on Ndios ña nitaa tāMoisés, ta ka'vi ra lo'o to'on Ndios ña nitaa inkā

tāprofeta xīnā'á ña xīnī sō'o nīvi na ndóo yó'o. Ta ndī'i ká'vi tayıó'o, ta naná'no ve'e ño'o sinagoga yó'o nīkā'an na xí'in naapóstol, káchí na saá xí'in na:

—Tata natá'an yó, tá yóo ká tō'on ña ká'an ndó ña chikaa ndó ndeē ini ndī, ta saá vitin ndúkú ndī noo ndó ña ká'an ndó ndatō'on ndó xí'in ndī —káchí naná'no ve'e ño'o sinagoga xí'in tāPablo ta xí'in tāBernabé.

16 Ta saá tāPablo nakundichi ra ta nīxika nda'a ra noo nīvi na nakutá'an yó'o ña tásīn koo yu'u na. Ta saá kīxá'á ra ká'an ra, ndatō'on ra xí'in na:

—Tata natá'an yó, ndó'o na kúu nīvi sa'ya ñani síkuá tāIsrael, ta xí'in ndó'ó, nīvi na kisa tō'ó Ndios, vará on vása kúu ndó nīvi naño Israel, ndúkú j noo ndī'i ndó ña konī sō'o ndó tō'on ña ká'an j ndatō'on j xí'in ndó vitin.

17 Ndatō'on j xí'in ndó ndasaá ke'é Ndios kuīya xīnā'á xí'in naxīj síkuá mīj yó nīvi naIsrael. Saá chí Ndios nakaxin ra naIsrael ña kuu na nīvi na ndíkōn ña'á. Ta kīvj xītakū na ñoo Egipto, ta Ndios ke'é ra ñavā'a xí'in na ña kuīnā na, ta ndūu na kuā'a ní nīvi. Ta saá xīkuu na naesclavo, na on vása xīkomí ndayí ña sandakoo na ña yo'vī kīsa chiño na noo napatrón na, ta nīxo'vī ní na. Ta saá xí'in ndeē ra, Ndios tava ra ndī'i naIsrael ña kee na ñoo Egipto, ta kuā'an ndíkā na.

18 Ta saá ovi sīkō kuīya kündeé ini Ndios noo ña on vá'a ke'é na kīvj nīxika na yukū yīchí. Ta saá nī, xīndaa ra na ta kīsa manī ra na.

19 Ta saá kīxaa na noo ño'o ña naní Canaán, ta Ndios chīndeé ra naIsrael ña sandī'i na xa'a nīvi na kúu uxā ti'vi ná'no na xītakū noo ño'o Canaán yó'o, ta taxi ra ño'o Canaán yó'o ndūu ña ño'o nīvi naIsrael na xīkuu xīj síkuá yó.

20 Ta saá, komī ciento ovi sīkō uxū kuīya, najuez xīkuu nīvi naná'no noo naIsrael, ta xa'nda chiño na noo na. Ta saá tāprofeta Samuel xīkuu ra tachiño ká'no noo naIsrael.

21 Ta saá naIsrael nakuita na, ta ñii toon ndúkú na noo tāSamuel ña taxi ra ñii taa kuu ra tarey noo na. Ñakán Ndios taxi ra ndayí nda'a tāSaúl ña xīkuu ra tarey ta xa'nda chiño ra noo na. Ta tāSaúl yó'o xīkuu ra sa'ya tāCis, ta kúu ra tatá'an ñii ti'vi nīvi naIsrael, ña naní tribu Benjamín. Ta tarey Saúl xa'nda chiño ra noo naIsrael ovi sīkō kuīya.

22 Ta saá Ndios kīndaa ra ndayí nda'a tāSaúl, ta taxi ra ndayí yó'o nda'a tāDavid, ta xīkuu ra tarey tā xa'nda chiño noo naIsrael. Ta nīkā'an Ndios xa'a tāDavid, káchí ra saá: “Ndatán yóo ini j, saá yóo ini tāDavid, tā kúu sa'ya tāIsaí, ta kúsij ní ini j xīnī j ra, ta ndixa kasa ndivi ndī'i ra ña kóni j”, káchí Ndios xa'a tarey David.

23 Tarey David yó'o xīkuu

xii síkuá taJesús, ɬaa ɬa ɬi'ví Ndios ña sakaku ra nivi naIsrael. Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios kisa ndivi ra ña kindoo ra xí'in naxii síkuá yó.

24 Tá on ɬa'an ka kixaa taJesús ña kasa ndivi ra chiño ña taxi Ndios nda'a ra, ta kixi si'na taJuan, ta nika'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi naño Israel. Nika'an ra xí'in na ndí xini ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo na yichi ña on vá'a xika na, ta saá kixi na kuchu na.

25 Tá xa yatin nitondaa kivi ña ndi'chiño taJuan, ta saá nindakaa to'on ra nivi, kachi ra saá xí'in na: "¿Yukia xani sini ndó xa'a'i? ¿Yu kuu i, kachi ndó? Chi on sivi yi' kuu ɬaa ɬa ɬi'ví Ndios vaxi sakaku nivi ñoyivi yó'o. Saá chi ɬaa ɬa ɬi'ví Ndios vaxi sakaku mji yó vaxi ra sataj. ɬaa ɬa ká'no ní ka noo i kuu ra, ta yi' kuu ɬaa ɬa nino ní ka noo ra. Yi' kuu ɬaa ɬa kisa chiño kuiti noo ra", kachi taJuan xí'in na.

26 'Ndó'ó, naño i, najudío na kuu sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta ndó'ó nivi na kisa to'ó Ndios, ta on sivi najudío kuu ndó, vitin ká'an ndoso i noo ndi' ndó ndí Ndios xa ɬi'ví ra to'on ra kixaa ña noo yó, ta to'on yó'o ká'an ña ndasaá taJesús kuchiño sakaku ra ndi' yó.

27 Ta saá ni, nivi naño Jerusalén ta xí'in nachiño ná'no noo na, ni-kundaa ini na yu kuu taJesús, ni on vása ní-kundaa ini na yukia kachi to'on Ndios ña nita

na xina'a xa'a ɬaa ɬa ti'ví Ndios sakaku ra mji yó. Vará mji to'on Ndios yó'o ká'vi najudío ve'e ño'o sinagoga ñii ñii kivi yi' ña nákindée na, ta on vása ní-kundaa ini na ndí taJesús kuu ɬaa ɬa ká'an to'on Ndios xa'a. Ñakán nika'an na ndí xini ñó'ó kivi taJesús. Ta xí'in ña ke'é na saá, kisa ndivi na to'on Ndios ña nita napro-feta xina'a.

28 Vará on vása ní-naní'i na kuachi taJesús ña taxi ka'ni na ra, ta nduku na noo tagobernador Pilato taxi ra ndayí nda'a na ña ka'ni na taJesús.

29 Ta saá, tá ndi' kundi'vi ndi' to'on Ndios ña ká'an xa'a ña kundo'o taJesús, ta saá nixi'i ra, ta sanoo na yiki koñu ra nda'a tón cruz ta sanduxun na ña tixin kavua.

30 Tá nija'a lo'o kivi, ta Ndios sanatakū ra taJesús.

31 Tá ndi' natakū ra, ta ku'a kivi nixiyo ra ñoyivi yó'o, ta ku'a yichi nitivi ra noo nivi na kuu na xa nixika xí'in ra estado Galilea tanda ñoo Jerusalén kivi tá on ɬa'an kivi ra nda'a tón cruz. Ta vitin nivi yó'o kuu na ndakuijn ndí ndixa natakū ra, ta ndato'on na xa'a ra noo ndi' naño Israel.

32 'Ta vitin ndato'on ndi xí'in ndó to'on va'a ndí Ndios xa kisa ndivi ra ña kindoo ra xina'a xí'in naxii síkuá mji yó na kuu naIsrael.

33 Saá chi sanatakū ra taJesús, ta xí'in ñayó'o sáná'a ra ndí taJesús kuu

t̄a t̄a n̄akaxin ra sakaku n̄ivi. N̄ii k̄i'va saá sáná'a n̄ii x̄iina n̄oq̄ t̄o'on N̄dios ña kúu Salmo ōv̄i, n̄oq̄ n̄itaa na t̄o'on ña n̄ika'an N̄dios x̄i'in t̄a t̄a n̄akaxin ra. T̄o'on N̄dios yó'o káchí ña saá: "Yó'ó kúu Sa'yāi, ta ch̄itónīi ndí k̄ivi vitin x̄i'in ndi'i k̄ivi ña vaxi kúūi Yivá ún", káchí N̄dios, n̄itaa na x̄ina'á.

34 N̄dios sanatakū ra taJesús, ta nd̄a ñii k̄ivi ña vaxi ɔn kivi k̄a ra ni ɔn ta'yīi ȳikí koñu ra. Ta x̄i'in ña sanatakū ra taJesús saá, N̄dios k̄isa ndivi ra t̄o'on ra ña n̄itaa na x̄ina'á, káchí ra saá: "Ndixa x̄a'á m̄ji ndó kasa ndivīi ñava'a ña kúu ña k̄indoōi x̄i'in t̄arey David", káchí N̄dios.

35 Ta ink̄a x̄iina n̄oq̄ t̄o'on N̄dios ña naní Salmos, vaxi t̄o'on ña káchí saá: "Tata N̄dios, tá kixaā k̄ivi ña kivi t̄a t̄aȳīi t̄a k̄isa chiño n̄oq̄ ún, ta nduxun ra, ta ndixa ɔn taxi ún ña ta'yīi ȳikí koñu ra", káchí ña.

36 Ta kúndāa ini yó ndí t̄o'on yó'o ɔn vása ká'an ña x̄a'á t̄arey David. Saá chi tá ndi'i k̄isa ndivi t̄arey David ña ch̄itónīi N̄dios, ta saá n̄ixi'̄i ra, ta sanduxun na ȳikí koñu ra, ta n̄ita'yīi ȳikí koñu ra.

37 Ta taJesús, vará n̄ixi'̄i ra, ta ɔn vása ní-ta'yīi ȳikí koñu ra, chi N̄dios sanatakū ña'á ra.

38 Natá'an yó, x̄inīi ñó'ó kúndāa ini ndó t̄o'on yó'o: Ndixa taJesús n̄ixi'̄i ra x̄a'á kuachi yó, ta x̄a'á ña ke'é ra saá, N̄dios kúchiño kasa ká'no ini ra x̄a'á kuachi yó.

39 Saá chi tá kandixa yó taJesús, N̄dios kasa ká'no ini ra x̄a'á kuachi yó ta sanduu ra yó n̄ivi na ndii n̄oq̄ ra. Ta x̄a'á ñayó'o kúndāa ini yó ndí taJesús xa k̄isa ndivi ra chiño ña ɔn vása kúchiño kasa ndivi ndayí N̄dios ña kúu ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á.

40 Vitin kuenda ní koo ndó koq̄o ɔn kua'a ndó kandixa ndó t̄o'on yó'o, ta saá kundivi x̄i'in ndó ña n̄ika'an N̄dios x̄a'á n̄ivi na toon ní ini, chi naprofeta n̄itaa na t̄o'on N̄dios ña káchí saá:

41 Ndó'ó, tá kúu ndó n̄ivi na x̄aku ndaa ȳi'̄i, t̄a t̄a kúu N̄dios, vitin kuyi'v̄i ndó ta naka'nda ini ndó.

Ta va'a kono ndó ko'ɔn x̄iká ndó koq̄o ȳo'v̄i ní xo'v̄i ndó ña vaxi.

Saá chi ȳi'̄i ke'é̄i ñii chiño ká'no ní k̄ivi táku k̄a ndó ñoyivi n̄oq̄ ño'ó.

Chiño yó'o ká'no ní ña, ta saá, táná koo n̄ivi na ndato'on x̄i'in ndó x̄a'á chiño yó'o,

ta ɔn vása kuchiño ndó kandixa ndó ña ndato'on na,

káchí N̄dios, n̄itaa ñii taprofeta x̄ina'á —káchí taPablo, ndato'on ra x̄i'in n̄ivi na nakutá'an ve'e ño'ó sinagoga yó'o.

42 Ta saá taPablo x̄i'in taBernabé k̄ixá'á na kée na ve'e ño'ó yó'o. Ta n̄ivi na ɔn s̄ivi najudío kúu, x̄aku ndá'ví na n̄oq̄ na ña kixi tuku na ink̄a yich̄i ña kúu k̄ivi ȳīi ña nákutá'an nayó'o. Saá chi kóni na ña naapóstol

yó'o nandaxin ká na tɔ'on ña kixá'á na sáná'a na nɔɔ nivi yó'o.

⁴³ Ta saá tá kee taBernabé xí'in taPablo ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta kuá'a ní nivi kee na ndíkɔn na sata naapóstol yó'o nɔɔ kuá'an nayó'o. Sava nivi na kuá'an sata na kúu najudío, ta sava na kúu nivi na ndíkɔn yichí najudío ta ñii káchí kisa tɔ'ó na Ndios xí'in na, vará ɔn sivi najudío kúu na. TaPablo xí'in taBernabé ndatɔ'on na xí'in nivi na ndíkɔn sata na yó'o, káchí na saá:

—Nda ñii kivi ɔn sandakoo ndó yichí taJesús nɔɔ ndixa Ndios sání'i ra ndó'ó kuá'a ní ñava'a —káchí naapóstol xí'in nivi yó'o.

⁴⁴ Ta saá niya'a uxá kivi, ta nitonda inká kivi yíi ña nákindée najudío. Ta saá taPablo xí'in taBernabé kixaa tuku na ve'e ño'o sinagoga nɔɔ xa nakutá'an kuá'a ní nivi. Saá chi ndi'i nivi ñoo yó'o kixaa na ña koni sɔ'o na tɔ'on Ndios.

⁴⁵ Ta naná'no nɔɔ najudío, kivi xini nayó'o ndí kuá'a ní nivi nakutá'an na xa'a ña koni sɔ'o na tɔ'on ña saná'a naapóstol, ta chútú ní ini naná'no yó'o xí'in ñakuini. Ta saá kixá'á na kándiva'a na xí'in taPablo, ta nika'an na xí'in ra ndí ɔn sivi ñanda'a kúu tɔ'on sáná'a ra.

⁴⁶ Ta saá ndakuijn taPablo xí'in taBernabé, nika'an na, káchí na:

—Ndixa chiño nɔɔ ndi kúu ña si'na ndatɔ'on ndi tɔ'on Ndios xí'in ndó'ó na kúu

natá'an yó najudío. Ta saá ni, vitin ndó'ó ɔn xijn ndó kandixa ndó tɔ'on yó'o. Saá chi ndó'ó xáni sijn ndó ndí ɔn vása ndáya'vi ndó naki'in ndó ñava'a saní'i Ndios ndó'ó, ña kúu ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi. Ñakán kía sandakoo ndi ndó'ó ta kɔ'on ndi inká xiiña nɔɔ táku nivi na ɔn sivi najudío kúu, ta ndatɔ'on ndi tɔ'on Ndios xí'in nayó'o.

⁴⁷ Chi ña ke'é ndi saá kúu ña xa'nda chiño Ndios nɔɔ ndi, kivi káchí ra:

Taxi ña nduu ndó ndatán yóo ño'ɔ ña yé'e,

saá koo ndó nɔɔ nivi na ɔn sivi najudío kúu, na táku inká xiiña.

Ndatán yóo ño'ɔ ña yé'e, ña kuchiño koto na yichí va'a, saá koo ndó'ó,

chi saná'a ndó nivi na táku inká xiiña ña kuni'i ndó yichí ña kuchiño kixaa na nɔɔj, ta sakaku ña,

káchí Ndios xí'in ndi —káchí taPablo, ndatɔ'on ra xí'in nayó'o.

⁴⁸ Tá nivi na ɔn vása kúu najudío xini sɔ'o na tɔ'on yó'o, ta kúsiñ ní ini na, ta kixá'á na ká'an na, káchí na ndí ña va'a ní kúu tɔ'on Ndios. Ta ndi'i nivi na kúu na nakaxin Ndios xa'a ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, nivi yó'o kandixa na tɔ'on Ndios ña xini sɔ'o na ndatɔ'on taPablo, ta kixá'á na ndíkɔn na yichí Ndios.

⁴⁹ Ta saá tɔ'on Ndios nijita ní'no ña ndi'i saá ñoo ña ñó'o estado Pisidia yó'o.

⁵⁰ Ta ñoo yó'o yóo náña'a ná kúu ná kisa tɔ'ó Ndios, ta kánóo tɔ'on va'a xa'a ná ñoo ñivi. Ta saá tuku yóo nataa naná'no na kúu nachíño ñoo yó'o. Ta saá sava naná'no ñoo najudío kixaa na ñoo náña'a xí'in nataa yó'o, ta xí'in tɔ'on vatá ká'an na xa'a taPablo ta xí'in taBernabé, chu'u ña'á na, ta sasaa na ndi'i nayó'o. Ta saá xí'in ña sáa ní ini na, taxin na taPablo xí'in taBernabé ña kee na ñoo yó'o ta ko'on na inka xiiña.

⁵¹ Ta saá taPablo xí'in taBernabé tava na nduxan ñó'o xa'a na, ta sakisin na ña, ña koyo yaa ña kómí ña. Ta ña ke'é na saá kóni kachí ña ndí ñivi nañoo yó'o kúu na ndiso kuachi chi ñi-xiin na koni so'o na tɔ'on Ndios. Ta saá taPablo xí'in taBernabé kee na ta kuá'an na nda ñoo Iconio.

⁵² Ta ñivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía ñindoo na ñoo na, ta kúsij ní ini na, chi chútú ini na xí'in Nímą Ndios.

14

Tɔ'on yó'o ká'an ndí taPablo xí'in taBernabé ndátɔ'on na tɔ'on Ndios ñoo ñivi ñoo Iconio

¹ Tá ñixaa taPablo xí'in taBernabé ñoo Iconio, ta kuá'an na ta ñiki'vi na ini ve'e ño'o sinagoga, ta ñoo ñivi yó'o va'a ní ndátɔ'on na tɔ'on Ndios xa'a taJesús. Ta saá kuá'a ní najudío xí'in

inka ñivi na on vása kúu najudío kandixa na tɔ'on yó'o, ta ñiki'vi na yichi taJesús.

² Sava najudío na ñi-xiin kandixa tɔ'on xa'a taJesús, ñika'an na tɔ'on ña sasaa na sava ñivi na on vása kúu najudío, ta nayó'o ñisaa ini na xini na ñivi na ndíkɔn yichi taJesús.

³ Ta saá ni, taPablo xí'in taBernabé kindoo ka na kuá'a ní kivi ñoo Iconio yó'o, ta on vása ní-yi'vi na, ta ñika'an ndoso na tɔ'on Ndios ñoo ñivi ñoo yó'o, ndátɔ'on na ndí Ndios kúu taa ta ká'no ini, ta kúu ra ta kí'vi ini xini ra ñivi. Ta nda'a taPablo xí'in taBernabé, Ndios taxi ra ndee ra xa'a ña ke'é na kuá'a ní ñava'a ná'no ña taxi ña ñaka'nda ní ini ñivi xini na. Xí'in ña ké'é na saá, Ndios saná'a kaxín ra ñoo ñivi ndí tɔ'on ña ndátɔ'on na xa'a ra kúu ñanda.

⁴ Ta saá ni, ñivi nañoo yó'o ñita'vi tá'an na: sava na xikundikɔn na taPablo xí'in taBernabé, ta sava na xikundikɔn na najudío na ñi-xiin kandixa tɔ'on xa'a taJesús.

⁵ Ta saá sava najudío, xí'in inka sava na on vása kúu najudío, xí'in inka naná'no ñoo nañoo yó'o, ñakoo yu'ú na, ta ndúkú na ndasaá koo satakué'e na taPablo xí'in taBernabé ña koon na yuu nayó'o ta ka'ni ña'á na.

⁶ Tá xinj so'o taPablo xí'in taBernabé yukía chikaa ini ñivi yó'o ke'é na, ta kee na kuá'an na nda inka ñoo ña ñaní Listra xí'in ñoo ña ñaní

Derbe ña ño' o estado Licaonia, ta kuá'an na ñii ñii ñoo yatin yó'o.

⁷ Ta ndi'i saá ñoo ñoo xáa na, ta ká'an ndoso na to'on va'a xa'a ta Jesús ñoo ñivi na táku ñoo yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñivi nañoo Listra ndasaá koon na yuu taPablo

⁸ Ta ñoo Listra táku ñii taa, ta on kivi kaka xá'a kúu ra, tãda kivi kaku ra tãda vitin on kivi kaka xá'a ra.

⁹ Ta taa yó'o yó'o ra xini so'o ra to'on ká'an taPablo, ta saá taPablo xito kaxin ra nduchu ñoo ta on kivi kaka xá'a yó'o, ta kundaã ini ra ndi tayó'o kãndixa ra ndi Ndios kuchiño ra sanduva'a ña'a ra.

¹⁰ Ta taPablo, xí'in ndi'idee ra, ñika'an ra xí'in taa ta on kivi kaka xá'a yó'o, káchí ra saá:

—Nakundichi ún ta kaka xá'a ún —káchí taPablo xí'in ra.

Ta saá ñii ndee kandeta ra nda ñino, ta kixá'a ra xika xá'a ra.

¹¹ Tá xini ñivi ña ke'é taPablo xí'in taa ta on kivi kaka xá'a yó'o, ta saá xí'in ndi'idee na, kixá'a na ká'an na, káchí na saá:

—¡Koto ndó vitin! Xa kixaa ovi ndios ñoo yó. Ndatán ná'a ñivi saá ná'a na —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na xí'in to'on licaonio, ña kúu to'on mji na.

¹² Ñivi yó'o xani sijn na taBernabé kúu ñii ndios ña naní Júpiter, ta taPablo kúu inkã ndios ña naní Mercurio. Saá xani sijn na chi taPablo

kúu ta ñika'an ndoso to'on ñoo na.

¹³ Ta yóo ñii ve'e ño'o Júpiter yatin yé'é ñoo kí'vi ñivi ñoo yó'o. Ta ve'e ño'o yó'o keta ñii sutu, taa ta kisa chiño ñoo Júpiter kúu ra. Vaxi ra, ta ovi sindiki vaxi rí xí'in ra, ta ní'i ra kuá'a ní yita livi ña chi'i yikon na kúu ña. Saá chi tasutu xí'in ñivi na ndikon sata ra, vaxi na ña soqo na ndi' ñayó'o ñoo taPablo xí'in taBernabé.

¹⁴ Ta kundaã ini taPablo xí'in taBernabé yu kúu ña kóni ñivi ke'é na, chi xani sijn ñivi ndi ovi ndios kúu naapóstol yó'o, ta saá ña xani sijn ñivi yó'o kisa kini ña ini naapóstol yó'o, ñakán tjin na tikoto ña ndixin na, ta ndata na ña. Ta taPablo xí'in taBernabé kama ñiki'vi na ma'ño ndi' ñivi yó'o, ta xí'in ndi'idee na ñika'an na, káchí na saá:

¹⁵ —Ndi' ndó'o ñivi na nákutá'an yó'o, ¿ndachun ké'é ndó saá? Chi mji ndi, on sivi ndios kúu ndi, ndasaá kuiti ñivi kúu ndi. Ndatán yóo mji ndó, saá yóo ndi, ta kixaa ndi ñoo ndó ña ndat'o'on ndi to'on va'a xa'a Ndios ndino'o xí'in ndó, xa'a ña sandakoo ndó ña kisa to'o ndó inkã ndios, ña on vása ndaya'ví. Ta ndúkú ndi ñoo ndó ña nandikó ini ndó ta kixá'a ndó kasa to'o ndó ñii laá Ndios tataku, ta kúu ta kisa va'a ndi' ña yóo. Ndios tataku yó'o kisa va'a ra ñoyivi ñino, kisa va'a ra takuii mjni, ta kisa va'a ra ñoyivi yó'o. Saá tuku kisa va'a ra ndi' ña yóo ñoyivi

yó'o, ta kisa va'a ra ndi'i ña yoo ñoyivi ñino, ta kisa va'a ra ndi'i ña ñó'o ini takuii miji.

16 Kuiya xina'á Ndios taxi ra ndi ñivi ko'on na yichi miji na.

17 Ta vará kuá'an yó yichi miji yó, ta Ndios on vása ní-sandakoo ra sáná'a ra yó xa'a yu kúu ra, ta ndixa xini yó kuá'a ní ñava'a ké'é Ndios xí'in yó. Saá chi Ndios kúu ta ta táxi ña va'a kóon savi ñoo ño'o xa'a ña kuina ndi'i ñoo ña xixi yó. Ta xí'in ña ké'é ra saá, Ndios táxi ra nda'a yó ña xixi yó, ta táxi ra ña táku yó xí'in ñasiji ini yó —káchí taPablo, ká'an ra xí'in na.

18 Ta xí'in to'on yó'o taPablo ká'an ra ndúkú ra ñoo ñivi yó'o ná on sokó na kití xí'in yita livi vaxi xí'in na. Ta yo'vi ní ñixiyo ñoo ñivi yó'o ña on ké'é na saá, ta ñi-sokó ka na ñayó'o ñoo taPablo xí'in taBernabé.

19 Ta saá kee sava najudío ñoo Antioquia, ta kee inka sava najudío ñoo Iconio, ta kixaa na ñoo yoo taPablo xí'in taBernabé, ta kixá'a na chú'u na ñivi xí'in to'on vatá ña sasa na ini ñivi yó'o. Ta xí'in ña sáa ini na xini na taPablo, ta kixá'a na kóon ní na yuu ra, tandá xáni siní na xa xa'ni na ra. Ta saá tjin na yiki koñu taPablo, ta ñoo na ña kuá'an ña xí'in na nda sata nama ña xino nduu ñoo yó'o. Ta saá sandakoo na yiki koñu taPablo chi xáni siní na ndixa ñixi'i ra.

20 Ta saá ñivi na ndikón

yichi taJesús kixaa na, ta xino nduu na ñoo kándú'u yiki koñu taPablo. Ta tá mií yita na xito na, ta nakanda taPablo, ta nakundichi ra, ta ndikó ra ñiki'vi tuku ra xí'in na ñoo Listra. Tá ñitivi inka kivi, ta taPablo xí'in taBernabé kee na kuá'an na inka ñoo Derbe.

21 Tá ñixaa na ñoo yó'o, ta ñika'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús ñoo ñivi, ta kuá'a ní ñivi ñandikó ini na ta kándixa na taJesús. Ta saá taPablo xí'in taBernabé kee na kuá'an na, ta ndikó na ñixaa tuku na ñoo Listra xí'in ñoo Iconio, ta saá ñixaa tuku na nda ñoo Antioquia, ña nákaa estado Pisidia.

22 Ta ñii ñii ñoo ñoo ñixaa'an taPablo xí'in taBernabé, nakutá'an na xí'in ñivi na kándixa taJesús, ta ñika'an na to'on ña chikaa na ndee ini ñivi yó'o, ta ndato'on na xí'in na ña on sandakoo na yichi taJesús. Ñika'an ka na, káchí na saá:

—Xíni ñó'ó xo'vi ní yó ta saá xaá yó kutaku yó ñoo xá'nda chiño Ndios —káchí na.

23 Ñii ñii ñoo ñoo nakutá'an ñivi na kándixa taJesús xa'a ña kisa ká'no na Ndios, taPablo xí'in taBernabé nakaxin na sava nataa naxikuá'a xa'a ña kuu na na ndiso chiño xí'in ñivi yó'o. Ta saá naapóstol xí'in ñivi ñii ñii ñoo yó'o na kándixa taJesús, ñixiyo so'on na ta ñika'an na xí'in Ndios xa'a nataa xikuá'a na ndiso chiño xí'in nayó'o, ta

taxi ña'á na nda'a taJesús, ta ndukú na noo ra ña kundaa va'a ra na ndiso chiño xí'in nivi yó'o, chi vitin kándixa na ra, ta ndaa ini na ra.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo xí'in taBernabé ndikó tuku na ñoo Antioquía ña nákaa estado Siria

²⁴ Ta saá kee taBernabé xí'in taPablo ñoo Antioquía ña nákaa estado Pisidia, ta nija'a na noo ño'o estado Pisidia, ta nixa'a na ñoo Perge, ña nákaa estado Panfilia.

²⁵ Ta saá nika'an ndoso na to'on Ndios noo nivi nañoo Perge yó'o. Ta saá naki'in na ku'a'an na ta nixa'a na ñoo Atalia, ña nákaa yatin yu'u takuii mini,

²⁶ ta ndaa na tón barco ku'a'an no'o na ñoo Antioquía ña nákaa estado Siria. Ñoo Antioquía yó'o kúu ñoo noo si'na nivi na kándixa taJesús nika'an na xí'in Ndios xa'a taPablo xí'in taBernabé, ta ndukú na noo ra ña kundaa va'a ra naapóstol yó'o ta ke'é ra ñava'a xí'in na kivi ko'on na ku'a'a ní ñoo ña kasa ndivi na chiño ra. Ta vitin taPablo xí'in taBernabé xa kisa ndivi na chiño yó'o, ñakán ndikó na naxaa tuku na ñoo yó'o.

²⁷ Tá naxaa na ñoo Antioquía yó'o, ta saá kana na nivi na kúu na ndikon yichi taJesús ña nakutá'an na xí'in na. Ta saá kixá'a taPablo xí'in taBernabé ndato'on na xa'a ndi'i chiño va'a ña ke'é Ndios xí'in na ñii ñii ñoo noo nixa'an na. Ta ndato'on na xí'in nivi na nakutá'an yó'o

ndi Ndios vitin xa nakoná ra yichi ña nivi na on sivi najudío kúu, kúchiño kandixa na taJesús, ta kivi na yichi ra.

²⁸ Ta saá na'á ní nixiyo taPablo xí'in taBernabé ñoo yó'o, xí'in nivi na ndikon yichi taJesús.

15

To'on yó'o ká'an ndi ñoo Jerusalén nakutá'an nivi naná'no na ndiso chiño noo nivi na kándixa taJesús

¹ Ta saá sava nataa najudío na kándixa taJesús kee na estado Judea, ta ku'a'an na nda ñoo Antioquía, ta kixá'a na ndato'on na xí'in nivi na kándixa taJesús na on sivi najudío kúu, ta nika'an na, káchí na saá:

—Tá on kasa ndivi ndó costumbre ña naní circuncisión, ndatán yóo ña xa'nda chiño xii síkuá ndi taMoisés xina'a, ta Ndios on sakaaku ra ndó'o kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi —káchí na xí'in nayó'o.

² Ta taPablo xí'in taBernabé kixá'a na náa na xí'in nataa yó'o na kee estado Judea, chi xáni sivi na ndi on sivi ñanda'a kúu ña saná'a nataa na kee estado Judea yó'o. Ta taPablo xí'in taBernabé on vása ní-kivi koo yu'u na xí'in nataa yó'o. Ta saá nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía yó'o chikaa ini na ti'vi na taPablo xí'in taBernabé ta xí'in inka nataa ko'on na nda ñoo Jerusalén ña nakutá'an na xí'in inka

naapóstol, ta xí'in naxikua'a na ndíso chiño, chi kóni na ndí nayó'o kasa ndaa na xa'a kuachi yó'o.

³ Ta saá nivi na kándixa taJesús ñoo Antioquía t'ivi na nataa yó'o ña ko'on na ñoo Jerusalén. Ta saá kee na ku'a'an na, ta niva'a na ma'ño ño'o estado Fenicia, ta niva'a na ma'ño ño'o estado Samaria. Ta ñii ñii ñoo noo niva'a na, nakutá'an na xí'in nivi na kándixa taJesús. Ta kúsiy ní ini nivi yó'o ña xini so'o na ña nika'an naapóstol xí'in na, chi naapóstol yó'o ndato'on na ndasaá ku'a'a ní nivi na on vása kúu najudío xa nandikó ini na ta vitin kándixa na taJesús ta ndikon na yichi ra.

⁴ Ta saá taPablo xí'in taBernabé xí'in nataa na ku'a'an xí'in na nixa'a na ñoo Jerusalén, ta ndi'i naapóstol xí'in naxikua'a na ndíso chiño ta xí'in inká nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, naki'in va'a na ndi'i nayó'o, na kúu na kixa'a noo na. Ta saá nakutá'an ndi'i na, ta ndato'on taPablo xí'in na xa'a ku'a'a ní ñava'a ke'é Ndios kivi nixa'an na ñii ñii ñoo nika'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo nivi.

⁵ Ta ndóo sava nafariseo, na kúu na kándixa taJesús, ta nakuita na ta nika'an na, káchí na saá:

—Nivi na kándixa taJesús, tá na on sivi najudío kúu, ta nayó'o, xini ñó'o kasa ndivi na costumbre ña naní circuncisión, ta xini ñó'o kasa ndivi ndi'i na inká ndayí

ña xa'nda chiño taMoisés xina'a. Tá on kasa ndivi na ñayó'o, ta Ndios on naki'in va'a ra na —káchí nafariseo nika'an na.

⁶ Ta saá nakutá'an naapóstol xí'in naxikua'a, na kúu na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo Jerusalén, ña ka'an tá'an na yu kúu ñava'a xini ñó'o ke'é na xa'a kuachi yó'o.

⁷ Ta na'á ní ká'an tá'an na, ta saá nakundichi taPedro ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Nañani yó, xini ndó ndi xa ku'a'a kuyi'a niva'a, Ndios nakaxin ra yi'i ña ka'an ndoso to'on ra noo nivi na on vása kúu najudío, ña kuchiño na kándixa na to'on ñava'a xa'a taJesús.

⁸ Ta Ndios, ta xini va'a ini ndi'i nivi, saná'a kaxin ra noo ndi ña naki'in va'a ra nivi na on vása kúu najudío, na kúu na kándixa taJesús. Saá chi ñii ki'va ndatán Ndios taxi ra Nima ra ña kutaku ña ini mii yó, nivi na kúu najudío, saá taxi ra Nima ra ña kutaku ña ini nivi yó'o na on vása kúu najudío.

⁹ Saá chi ndi'i nivi na kándixa taJesús, ta Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi na ta ndása ndii ra ini nayó'o. Ta ñii ki'va ndatán ké'é ra xí'in mii yó najudío, saá ké'é ra xí'in nivi na on vása kúu najudío.

¹⁰ Ta vitin, ¿ndachun ké'é ndó ña sasa'a ini Ndios?, chi on xijin ndó naki'in va'a ndó ndi'i nivi na kándixa taJesús, ñii ki'va ndatán

Ndios náki'in va'a ra na. Nda víka, xá'nda chiño ndó ndí ndi'i nivi na kándixa taJesús xini ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndayi ña nita taMoisés xina'á. Ta ña kasa ndivi na saá, yóo ña ndatán yóo ñii ñaveé ní kuiso na. Ta ni mji yó, ta ni naxii síkuá yó, on vása ní-kundeé yó kuiso yó ñaveé yó'o. Ta saá, ¿ndachun kóni ndó sakuiso ndó ñaveé yó'o satá nivi na on vása kúu najudío?

11 Ndi'i mji yó na kándixa taJesús, ndixa kúndaq ini yó ndí Ndios ke'é ra ñava'a xí'in yó ña sakaku ra mji yó chi ta ta ká'no ini kúu Ndios, ta on sivi xa'a chiño va'a ke'é yó kúu ña sakaku ra yó. Ta ñii ki'va ndatán sákaku Ndios mji yó najudío, saá sákaku ra nivi na on vása kúu najudío —káchí taPedro xí'in na.

12 Ta ndá tásin ndóo ndi'i nivi ña xini so'o na. Ta taPablo xí'in taBernabé nakuita na, ta kixá'á na ká'an na, ndato'on na xí'in na xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in nivi na on vása kúu najudío. Saá chi Ndios taxi ra ndeë ra nda'a taPablo xí'in taBernabé ña ke'é na ku'a ní milagro xí'in ñava'a ná'no noo nivi yó'o.

13 Tá ndi'i nika'an na, ta taSantiago* kixá'á ra ká'an ra xí'in nivi na nákutá'an yó'o, ta káchí ra saá:

—Nañani yó, ¡konj so'o va'a ndó ña ka'an jí xí'in ndó!

14 Xa xini ndó to'on nika'an taSimón Pedro xí'in

yó ña ndasaá kixá'á Ndios ké'é ra ñava'a xí'in nivi na on vása kúu najudío, chi nakaxin ra ku'a ní nayó'o ña kundikon na ra ta nduu na nañoo ra.

15 Ta ña ke'é Ndios saá, ñii yóo yu'ú ña xí'in to'on nika'an Ndios ña nita naprofeta kuja xina'á, kachí Ndios saá:

16 Ñii kivi vaxi ndikó jí noo noo xa'nda chiño tarey David xina'á,

ta noo ndi'i xa'a ve'e taDavid, kasa va'a jí ñaxáá,

ta mji xiiña noo ndi'i xa'a ve'e yatá, ndasa xaá jí ve'e.

17 Saá ke'é jí chi kónij ndí ña nivi na on vása kúu nalsrael ná nandukú na yi'í ta kixaa na noo jí.

Saá chi ku'a ní nivi yó'o kúu na nakaxin jí kuu na nave'e jí,

18 kachí Ndios, ta kúu ta ta nda kuja xina'á taxi ña kúndaq ini nivi to'on yó'o

—káchí taSantiago xí'in nivi na nákutá'an yó'o.

19 Ta ká'an ka taSantiago xí'in na, káchí ra saá:

—Ta xa'a ña kúndaq ini jí ña kóni kachí to'on Ndios yó'o, xáni sinj ndí ñava'a ke'é yóo vitin kúu ñayó'o: On vá'a sandi'i ka yóo ini nivi na kándixa taJesús, na on vása kúu najudío,

20 chi on vása xini ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndayi na nita taMoisés xina'á. Ta

* 15:13 TaSantiago, inká kivi ra kúu Jacobo.

kuiti xínì ñó'ó kasa ndivi na ña káchí saá: On vá'a kuxu na ña ñisokò ñivi ñoo ñaídolo án ñaimagen, chí ndios vatá kúu ndi'í ña. Ta ni on vá'a nda ñii ña'á kivi ra kuächi xí'in ñii ña'á ñá on sivi ñásí'í ra kúu, ta ni on vá'a nda ñii ña'á kivi ña kuächi xí'in ñii ña'á ña on sivi yí ñá kúu. Ta on vá'a kuxu na kití tí sakuá'na na xa'ni na, chí ñindoo ñii rí koñu rí, ta on vá'a kuxu na ñii. To'on yó'o kúu ña xínì ñó'ó taa yó ñoo tutu ña ko'on nda'á ñivi na kándixa taJesús na on vása kúu najudío.

²¹ Saá ka'an yó xí'in na, chí xa kuá'á ní kuíya ñii ñii kivi yí ña nákindée mji yó najudío, ini ve'e ño'o sinagoga xínì so'o ñivi ña ká'an ndayí ña ñitaa taMoisés xina'á —káchí taSantiago xí'in ñivi na ñakutá'an yó'o.

²² Ta saá naapóstol xí'in naxikuá'á ta xí'in ndi'í ñivi na kándixa taJesús na nákutá'an yó'o ñixiyo yu'ú na, ta chíkaa ini na ña tí'ví na sava natá'an na ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé ña kuni'i na tutu taxi na nda'á ñivi na kándixa taJesús na on vása kúu najudío, na kúu na táku ñoo Antioquía ña ndá'vi ndaa estado Siria. Ta saá ñakaxin na ovi ña naná'no ñoo ñivi na kándixa taJesús, ta tí'ví na nayó'o ña ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé. Ta ñii ña yó'o ñaní ra Judas, ta inká kivi ra kúu Barsabás. Ta inká ña ta tí'ví na ko'on ñaní ra Silas.

²³ Ta tutu ña kuni'i na ko'on nda'á ñivi káchí ña saá:

“Nañani yó xí'in náki'va yó, mji ndi kúu naapóstol xí'in naxikuá'á na ndiso chiño xí'in ñivi na kándixa taJesús ñoo Jerusalén. Ta ñitaa ndi tutu yó'o ña ko'on nda'á ndó'ó, na kúu ñivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía, xí'in na táku kuá'á ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, xí'in na táku kuá'á ñoo ña ndá'vi ndaa estado Cilicia. ¡Tí'ví ndi to'on ña chindeé ndi ndó'ó!

²⁴ Xínì so'o ndi ndi sava ñivi na kee ñoo Jerusalén yó'o, ta ñixaa na ñoo ndó ta ñika'an na to'on ña sandi'i na ini ndó'ó. Ta mji ndi on vása ní-taxi ndi ndayí nda'á nayó'o ña ka'an na saá, ta to'on ñika'an na kuiti ñini mji na kaku ña.

²⁵ Ta xa'á ñayó'o ñakutá'an ndi ta ñika'an tá'an ndi ndasaá koo ke'é ndi. Ta saá ñixiyo yu'ú ndi, ta ñakaxin ndi sava nataa tá'an ndi ña xa'á na xí'in nañani yó taPablo ta xí'in taBernabé koto na ndó'ó. Nañani yó taPablo xí'in taBernabé kúu na kí'vi ní ini ndi xini ndi,

²⁶ ta ndixa nañani yó yó'o xa taxi xí'in mji na ña kasa chiño na ñoo Jesucristo, Ta ña ká'no ñoo yó, ta ña táxi xí'in mji na ña kivi na xa'á ra.

²⁷ Ta xí'in nañani yó yó'o tí'ví ndi nañani yó taJudas xí'in taSilas ña xa'á na ñoo ndó ta kasa ndaa na ña ká'an tutu ña tí'ví ndi xa'á nda'á

ndó.

²⁸ Mji Níma Ndios taxi ra ña yóo yu'ú ndi xa'a ña ke'é ndi. On vá'a sakuiso ndi ndó'ó ku'a ní ñayo'vi, ta saá on vása xini ñó'ó kasa ndivi ndó inka ndayí, ta vitin ndasaá kuiti xini ñó'ó kasa ndivi ndó to'on ña káchí saá:

²⁹ On vá'a kuxu ndó ña niso'ko nivi nda'a ñaidolo án ñaimagen, chi ndios vatá kúu ndi'i ñayó'o. On vá'a kuxu ndó nji kití, ta on vá'a kuxu ndó kití tí sakuá'na na xa'ni na. Ta ñii ñii ña, on vá'a kivi ra kuachi xí'in ña'a ná on sivi ñásí'í ra kúu. Ta ñii ñii ña'a, on vá'a kivi ña kuachi xí'in ña'a ta on sivi yí ña kúu. Tá kasa ndivi ndó ndayí yó'o, saá va'a ke'é ndó, ta on ko'q ka inka to'on ña ka'an ndi xí'in ndó vitin. Ta saá ná koo Ndios xí'in ndó ta taxi ra ña va'a koo ini ndó", káchí tutu ña xa'nda'a nivi na kándixa taJesus, na on vása najudío kúu.

³⁰ Ta saá nivi na kándixa taJesus na táku ñoo Jerusalén tiví na nataa na xa naixin na ko'on xí'in tutu yó'o, ta kee na ku'a'an na, ña taxi na ña nda'a inka nivi na on vása kúu najudío. Tá nixa'a nataa yó'o ñoo Antioquia, ta saá kana na nivi na kúu na kándixa taJesus ña nakutá'an na koni so'o na ña ndato'on tutu yó'o.

³¹ Tá ndi'i xini so'o na ña ka'an tutu yó'o, ta kúsií ní ini na chi to'on ña ndato'on tutu yó'o xí'in na, chika'a ka ña ndee ini na.

³² Ta taJudas xí'in taSilas,

naprofeta kúu na, ta nataa yó'o nika'an na ku'a ní to'on ña ndasa va'a ini nivi ta chika'a ka ña ndee ini nivi yó'o.

³³ Ta saá kindoo na lo'o ka kivi ñoo Antioquia, ta saá nivi na kándixa taJesus ñoo yó'o ndukú na noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi na kixa'a noo na xí'in tutu, ta nindayi na nataa yó'o. Ta saá naki'in na ku'a'an no'o na, ta naxaa na noo nivi na tiví ña'a.

³⁴ Ta taSilas kindoo ra ñoo Antioquia chi saá chika'a ini ra.

³⁵ Ta taPablo xí'in taBernabé kindoo ka na ñoo Antioquia. Ta naapóstol yó'o xí'in ku'a ní ka nivi na kándixa taJesus, saná'a na to'on Ndios, ta ka'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesus noo nivi ñoo yó'o.

*To'on yó'o ka'an xa'a
ña nita'vi tá'an taPablo xí'in
taBernabé*

³⁶ Ta saá nija'a lo'o kivi, ta nika'an taPablo xí'in taBernabé, káchí ra saá:

—Vitin ná ndikó yó ko'on yó ñii ñii ñoo noo xa nija'a yó nika'an ndoso yó to'on Ndios noo nivi. Ta saá kundaa ini yó án va'a yóo nivi na kándixa taJesus —káchí taPablo xí'in taBernabé.

³⁷ Ta taBernabé kóni ra ña ko'on tuku taJuan Marcos xí'in na.

³⁸ Ta taPablo ni-xiin ra ko'on tuku tayó'o, saá chi yichi noo nixa'an na nika'an ndoso na to'on Ndios noo

n̄ivi kūa'a ní ñoo, ta k̄ivi n̄ixāa na ñoo estado Panfilia, ta Juan Marcos sandakoo ra na ta nd̄ikó ra kūano'o ra.

³⁹ Ta saá ta Pablo x̄i'in ta Bernabé k̄ixá'á na náa na xa'a ta Juan Marcos, ta n̄i-kuchiño koo yu'ú na ña ko'on án on ko'on ta Juan Marcos x̄i'in na. Ta saá ch̄ikāa ini ta Bernabé x̄i'in ta Pablo ña ta'vi tá'an na. Ta saá x̄i'in ta Bernabé kūa'an ta Juan Marcos. Ta ndaa na ñii tón barco ta kūa'an na nda ñoo isla Chipre.

⁴⁰ Ta ta Pablo nakaxin ra ta Silas ko'on ra x̄i'in ra. Tá on ta'an ka kee na ko'on na, ta n̄ivi na kándixa ta Jesús nakutá'an na, ta n̄ika'an na x̄i'in Ndios xa'a ña taxi na ta Pablo x̄i'in ta Silas nda'a Ndios ña chindeé ra nayó'o noo kūa'an na.

⁴¹ Ta saá kee na kūa'an na, ta kūa'an na kūa'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, ta kūa'an na kūa'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Cilicia. Ta ñii ñii ñoo noo kūa'an na, ndato'on na x̄i'in n̄ivi na kándixa ta Jesús, ta n̄ika'an na to'on ña ch̄ikāa ndeē ini n̄ivi yó'o ña ndino'o ka ini na kandixa na ta Jesús, ta vivíi ka kundikōn na yich̄i ra.

16

To'on yó'o ká'an ndí ta Timoteo kūa'an ra x̄i'in ta Pablo ta x̄i'in ta Silas

¹ Ta saá n̄ixāa ta Pablo x̄i'in ta Silas ñoo Derbe, ta kee na kūa'an na nda ñoo Listra. Ta ñoo yó'o táku ñii

ta naní ra Timoteo, ta ta kándixa ta Jesús kúu ra. Ta si'í ta Timoteo yó'o kúu ñii ñájudía, ñá kándixa ta Jesús kúu ñá, ta yivá ra x̄ikuu ñii tagriego.

² Kánóo va'a ní to'on xa'a ta Timoteo noo ndi'i n̄ivi na kándixa ta Jesús na táku ñoo Listra x̄i'in ñoo Iconio.

³ Ta ta Pablo kóni ra ndí ta Timoteo ko'on ra x̄i'in na ñoo noo ko'on na. Ta ta Pablo x̄ini ra ndí kūa'a ní najudío táku na noo kóni na ko'on na, ta saá x̄ani s̄ini ra ndí ta Timoteo x̄ini ñó'ó kasa ndivi ra costumbre ña naní circuncisión. Saá chi najudío yó'o x̄ini na ndí yivá ta Timoteo x̄ikuu ra ñii tagriego. Tá ndi'i k̄isa ndivi ta Timoteo ñayó'o, ta kee ra kūa'an ra x̄i'in na.

⁴ Ta ñii ñii ñoo noo yá'a na kūa'an na, ndato'on na x̄i'in n̄ivi na kándixa ta Jesús, ká'an na x̄i'in na ndasaá naapóstol x̄i'in inka nax̄ikūa'a ñoo Jerusalén k̄indoo yu'ú na xa'a ña x̄ini ñó'ó kasa ndivi n̄ivi na on vása kúu najudío, tá kúu na n̄ivi na kándixa ta Jesús.

⁵ Ta saá ñii ñii ñoo noo yá'a na kūa'an na, ta Pablo, ta Silas ta x̄i'in ta Timoteo, ká'an na to'on ña ch̄ikāa na ndeē ini n̄ivi ña ndino'o ka ini na kandixa na ta Jesús, ña on sandakoo na yich̄i ra. Ta saá ñii ñii k̄ivi kūa'a ka n̄ivi k̄ixá'á na kándixa na ta Jesús.

Ñayó'o ndato'on xa'a ña n̄it̄ivi noo ta Pablo

6 Ta saá taPablo xí'in na náta'an xí'in ra kee na kuá'an na, ta n̄iya'a na noo ño'o estado Frigia, ta n̄iya'a na noo ño'o estado Galacia, saá chi Níma Ndios on vása ní-taxi ña ko'on na ka'an ndoso na to'on Ndios noo n̄ivi na táku estado Asia.

7 Ta saá n̄ixaá na ñii xiiña noo nákutá'an ño'o ña estado Misia xí'in ño'o ña estado Bitinia, ta saá kóni na k̄'vi na ñoo estado Bitinia. Ta tuku n̄i-xiin Níma Ndios taxi ña k̄'vi na estado yó'o.

8 Ta saá n̄iya'a na noo ño'o estado Misia ta kuá'an na ndá ñoo ña naní Troas, ña nákaá yatin yu'u takuii m̄ini.

9 Ta saá tá kuñoó kúu ña, ta n̄it̄ivi noo taPablo ñii taá, ta estado Macedonia kúu ra, ta ñíndichi ra xáku ndá'ví ra noo taPablo, káchí ra saá xí'in ra: "Ya'a ún ta kixaá ún ñoo nd̄i Macedonia, ta kasa ndivi ún chiño ña chindeé ún nd̄i'í", káchí ra xí'in taPablo.

10 Ta saá x̄and̄ik̄on k̄ixá'á nd̄i kisa ndivi nd̄i ña kama kee nd̄i ko'on nd̄i estado Macedonia, chi kundaa ini nd̄i ndí ña n̄it̄ivi noo taPablo kúu ña kóni kachí ndí Ndios tí'ví ra nd̄i'í ko'on nd̄i estado Macedonia ña ka'an ndoso nd̄i to'on va'a xa'a taJesús noo n̄ivi na táku estado yó'o.

*To'on yó'o ká'an ndí ñoo Filipos
taan na taPablo xí'in taSilas
ini ve'e kaa*

11 Ta saá ndaa nd̄i tón barco, tón kuá'an ñoo Samotracia, ta inká k̄ivi kuá'an

nd̄i xí'in nó, ta n̄ixaá nd̄i ñoo Neápolis.

12 Ta saá kee nd̄i kuá'an xa'á nd̄i ndá ñoo Filipos. Ñoo Filipos yó'o kúu ñii ñoo ká'no ní, ta ndáya'ví ní ka ña noo inká ñoo ña ñó'o estado Macedonia. Ta ñoo Filipos yó'o ndá'vi ndaa ña ñoo Roma. Ta n̄ix̄iyo nd̄i ñoo yó'o lo'o kuiti k̄ivi.

13 Ta saá n̄it̄ondaa k̄ivi ȳi ña nákindée najudío, ta kee nd̄i ñoo yó'o ta kuá'an lo'o nd̄i ta n̄ixaá nd̄i ñii xiiña noo nákaá ñii yuta, chi yu'u yuta yó'o nákutá'an najudío xa'a ña ka'an na xí'in Ndios. Ta xa nákutá'an sava náña'a, ta n̄ixaá nd̄i ta x̄ikund̄o nd̄i, ta k̄ixá'á nd̄i ká'an nd̄i xí'in náña'a yó'o.

14 Ta ñii náña'a yó'o naní ñá Lidia, ñá kee ñoo Tiatira kúu ñá, ta chiño ké'é ñá kúu ña síkó ñá tikoto va'a, ña color ndí'í kúu ña. NáLidia yó'o kúu ña'a ñá kisa ká'no Ndios, ta Ndios chindeé ra ñáyó'o ña va'a kundaa ini ñá ndi'í to'on ña ndato'on taPablo xí'in na xa'a taJesús, ta n̄aki'in va'a ñá to'on yó'o, ta k̄and̄ixa ñá taJesús.

15 Ta saá ñáLidia xí'in ndi'í n̄ivi na kúu na táku ve'e ñá k̄ixá'á na k̄'vi na ini takuii yuta, ña ch̄ichi na, chi vitin kúu na n̄ivi na k̄and̄ixa taJesús. Ta saá ñáLidia ndukú ñá noo nd̄i ña ko'on nd̄i xí'in ñá ve'e ñá, káchí ñá saá:

—Tá xáni s̄inj̄i ndó ndí ndixa ndino'o ini'í k̄and̄ixa'í taJesús vitin, ta saá na'a ndó k̄'vi ndó ta kind̄o ndó ve'e'í —káchí ñá xí'in nd̄i.

Ta ñii toon x̄indichi ñá n̄ika'ān ñá x̄i'in nd̄i ña kindoo nd̄i ve'e ñá, ta saá ch̄ikaā ini nd̄i, ta kuā'ān nd̄i x̄i'in ñá ve'e ñá.

16 Ta ñii k̄iv̄i kuā'ān tuku nd̄i noo nákutá'an n̄ivi ña ka'ān na x̄i'in Ndios, tá m̄ii kuā'ān nd̄i yich̄i saá, nákutá'an nd̄i x̄i'in ñii ñálo'o, ñáesclava kúu ñá, ta on kúchiño sandakoo ñá chiño ña kisa ndivi ñá noo napatrón ñá. Ñálo'o yó'o kómí ñá ñii n̄imā ndivā'a ña ndaku, ta n̄imā yó'o táxi ña ndee ña ká'ān ñá x̄i'in n̄ivi yuk̄iā kóni na kundaa ini na, ta ví'í ní s̄i'ún táva napatrón ñá xa'ā chiño kisa ndivi ñá x̄i'in n̄ivi.

17 Ta ñálo'o yó'o k̄ixá'á ñá ndíkōn ñá sat̄a t̄aPablo x̄i'in nd̄i'í, na kúu na náta'an x̄i'in ra, ta tuku tuku ndá'yi ñá ká'ān ñá, káchí ñá saá:

—Nat̄a yó'o kúu na x̄i'ka chiño noo Ndios, t̄a t̄a kúu t̄aKá'no ka noo nd̄i'í ña yóo. Nat̄a yó'o ndáto'on na x̄i'in ndó yu kúu yich̄i v̄a'a x̄in̄i ñó'ó kundikōn ndó ña sakaku Ndios ndó'ó —káchí ñá, ndá'yi ñá.

18 Ta ñii ñii k̄iv̄i ñii k̄i'va ké'é ñá saá, ta ndíkōn ñá sat̄a nd̄i. Ta saá t̄aPablo, on vá'a nákoní ini ra, ta nd̄ikó koo ra ta n̄ika'ān ra x̄i'in n̄imā ndivā'a ña kómí ñálo'o ndá'yi yó'o, káchí ra saá:

—X̄i'in ndayí k̄iv̄i Jesu-cristo ká'ān̄i x̄i'in ún, kee ún ini ñálo'o yó'o —káchí t̄aPablo x̄i'in ñanímā ndivā'a.

Ta saá x̄andikōn k̄eta ñanímā ndivā'a ini ñálo'o yó'o.

19 Ta saá n̄ivi napatrón ñálo'o yó'o kundaa ini na nd̄i on vása kúchiño tava ka na s̄i'ún xa'ā chiño ke'é ñáyó'o, ta n̄isaa ní ini na. Ta t̄in na t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas, ta ñoo ña'á na, ña kuā'ān nayó'o x̄i'in na noo nachiño na ndóo yoso ye'é ve'e chiño noo nákutá'an kuā'a ní n̄ivi.

20 Tá n̄ixaa na, ta k̄ixá'á na táxi na kuachi xa'ā t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas noo nachiño yó'o, káchí na saá:

—Nat̄a yó'o kúu najudío, ta sakaku na kuachi ká'no x̄i'in n̄ivi ñoo yó'o.

21 Saá chi sáná'a na n̄ivi ña kundikōn na ink̄a yich̄i ña on vása yóo yu'ú x̄i'in yich̄i m̄ii yó naño Roma. Ta on vá'a kasa ndivi yó yich̄i ña sáná'a nat̄a yó'o, chi ña yá'a ndoso noo ndayí m̄ii yó naño Roma kúu ña —káchí na, ká'ān na x̄i'in nachiño.

22 Ta saá ñii toon yíta n̄ivi táxi na kuachi xa'ā t̄aPablo x̄i'in t̄aSilas. Ta nachiño xa'nda chiño na ña tava na tikoto t̄aSilas x̄i'in t̄aPablo ta kani ña'á na x̄i'in nduku.

23 Ta nd̄i'í ña kani ní ña'á na, ta t̄in ña'á na, ta t̄an na ov̄i na saá ini ve'e k̄a. Ta n̄ika'ān nachiño x̄i'in t̄a t̄a ndiso chiño x̄i'in ve'e k̄a ña viv̄i kundaa ra na ña on kuchiño kee na k̄aku na.

24 Ta saá t̄a ndiso chiño x̄i'in ve'e k̄a yó'o t̄an ra ov̄i naapóstol yó'o nda maá ini ve'e k̄a, ta t̄an ra ñii ñii xa'ā na ini ñii ñii yav̄i yiton tón ve'e ña on k̄iv̄i kanda na.

25 Ta saá tá tóndaa ma'ño ñoó, taPablo xí'in taSilas yoo na ká'an na xí'in Ndios ta xíta na yaa ña kisa ká'no na ra. Ta inká ñivi na ñó'o ini ve'e kaa yó'o, xini so'o na ña xíta taPablo xí'in taSilas.

26 Ta saá ñii kama ndeé ní kixá'á táan, ñii kánda ñino xa'a namá ve'e kaa. Ta xí'in ña táan yó'o, nanona mji yé'é ve'e kaa, ta ñindaxin ndi'i kaa ña nó'ni ñii ñii ñivi na ñó'o ini ve'e kaa yó'o.

27 Ta saá nakáxin ini ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, ta nakoto ra ndi nanona ndi'i tón yé'é ve'e kaa, ta xani sinj ra ndi kua'an ndika ndi'i napreso na ñó'o ini ve'e kaa. Ta kúndaa ini ra ndi taká'no noo ra saxo'vi ní ña'á ra xa'a ña ñikaku ndi'i na ñó'o ini ve'e kaa, ta saá kixá'á ra yí'vi ní ra noo ña xo'vi ra. Ta saá tava ra espada ra ña ka'ni xí'in mji ra.

28 Ta taPablo xí'in ndi'i ndeé ra, ñika'an ra xí'in ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, káchí ra saá:

—On satakué'e xí'in mji ún chi ndi'i ndi ñó'o ka ndi ini ve'e kaa yó'o. Nda ñii ndi on vása ní-kee kua'an ndika ndi —káchí taPablo xí'in ra.

29 Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa ñika'an ra ndukú ra ño'ó yé'e ña tóon ña koto ra, ta xí'in ño'ó yó'o xino ra ñikí'vi ra ini ve'e kaa. Ta saá ñii kisin ra, chi yí'vi ní ra, ta xikuxítí ra ta ñtondaa ta'ya ra yatin noo yoo xa'a taPablo xí'in taSilas.

30 Ta saá nakundichi ra, ta tava ra taPablo xí'in taSilas,

ta kua'an na xí'in ra ke'e, ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó tata, ka'an ndó xí'in i, zyú kúu ña xini ñó'ó ke'é i xa'a ña sakaku Ndios yí'í?

31 Ta ndakuijn taPablo ñika'an ra, káchí ra saá:

—Kandixa ún Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ta saá sakaku Ndios yó'ó, ta sakaku ra ndi'i nave'e ún —káchí ra xí'in ra.

32 Ta saá taPablo xí'in taSilas ñika'an na to'on Ndios xí'in ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, ta xí'in ndi'i ñivi na táku ve'e ra.

33 Ta mji ñoó saá ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, ndukú ra ñika'an ra xí'in taPablo ta xí'in taSilas, ña ko'on na xí'in ra noo yoo takuí ña nakata ra noo takué'e na. Ta ndi'i ke'é ra saá, ta taa ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa, ta xí'in ndi'i ñivi na táku ve'e ra, chichi na chi vitin kandixa na Ndios.

34 Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa ndukú ra noo taPablo xí'in taSilas ña ndikó na ko'on na xí'in ra ve'e ra. Tá kixaa na, ta taxi ra ña kuxu na. Ta kúsiij ní ini tayó'o, ta kúsiij ní ini ndi'i ñivi na táku ve'e ra, chi vitin xa kandixa na Ndios.

35 Ta ñitivi inká kivi, ta nachiño t'í'vi na sava napolicia ña ka'an na xí'in taa ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa xa'a ña saña ra taPablo xí'in taSilas ko'on ndika na.

36 Ta saá ta ndiso chiño xí'in ve'e kaa yó'o ñika'an ra xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Nachiño *nika'an* na *xí'in* *ndí xini ñó'ó* saña *ndó'ó* vitin ña *ko'on ndíka ndó*. Ta vitin *va'a* kee *ndó ko'on ndíka ndó*, ta ná taxi *Ndios ña koo ñava'a* ini *ndó* —*káchí tayó'o* *xí'in* naapóstol.

³⁷ Ta *ndaquiin* *taPablo nika'an* ra, *káchí* ra *saá*:

—On *kivi* kee *ndi* *saá* *kuiti*, *chi on* *koó ñandaá* *ní-ke'é* *nachiño* *xí'in* *ndi*, *saá* *chi* *naño* *Roma kúu* *ndi*. Ta *nachiño* *ño* *yó'o* *nija'a* *ndoso* na *ndayí* ña *káchí on* *kivi saxo'vi* na *nivi* na *kúu* *naño* *Roma*, *tá on* *ta'an* *ko'on* na *noo* *tajuez* ña *kasa* *ndaá* ra *xa'a* *kuachi* na. Ta *nachiño* *yó'o* *on* *vása* *ní-kisa* *to'ó* na *ndayí* *yó'o*, *chi* *kama* *ní* *si'na* *kani* na *ndi'i* *noo* *xini* *ku'a* *ní* *nivi*, ta *taan* na *ndi'i* *ini* *ve'e* *kaa*. Ta *vitin* *kóni* na *saña* *se'é* na *ndi'i*, ta *on* *vá'a* *ke'é* na *saá*, *chi* *ní-kisa* *ndivi* na *ñandaá* *xí'in* *ndi*. Ta *vitin* *kundati* *ndi* *nda* ná *kixaá* *mji* *nachiño* ña *saña* na *ndi'i* *ko'on* *ndíka* *ndi* —*káchí* *taPablo* *xí'in* *ta* *ta* *ndiso* *chiño* *xí'in* *ve'e* *kaa*.

³⁸ Ta *saá* *napolicía* *ndikó* na *ku'a'an* na *nda'to'on* na *to'on* *taPablo* *xí'in* *nachiño*. Ta *kivi* *kúndaá* *ini* *nachiño* *yó'o* *ndí* *taPablo* *xí'in* *taSilas* *kúu* na *naño* *Roma*, ta *niji'vi* *ní* na.

³⁹ Ta *saá* *nakuita* *nachiño* *ku'a'an* na, ta *nixaá* na *noo* *yóo* *naapóstol*, ta *xaku* *nda'vi* na *noo* *nayó'o*, ta *ndukú* na ña *kasa* *ká'no* *ini* na *xa'a* ña *nixo'vi* na. Ta *saá* *nachiño* *tava* na *taPablo* *xí'in* *taSilas* *ve'e* *kaa*, ta *xaku*

nda'vi na *noo* na ña *kee* na *sandakoo* na *ño* *yó'o*.

⁴⁰ Ta *saá* *kee* *taPablo* *xí'in* *taSilas* *ve'e* *kaa*, ta *ku'a'an* na, ta *nixaá* na *ve'e* *ñá* *Lidia* ña *nakaá* *mji* *ño* *yó'o*. Ta *ve'e* *yó'o* *nakutá'an* na *xí'in* *inka* *nivi* na *kándixa* *taJesus*, ta *taPablo* *xí'in* *taSilas* *nika'an* na *to'on* ña *chikaa* na *ndeé* *ini* *nayó'o*. Ta *saá* *kee* *naapóstol* *yó'o* *ku'a'an* na *inka* *xiiña*.

17

Ñayó'o *ká'an* *xa'a* *yu* *kúu* *ña* *ndo'o* *taPablo* *xí'in* *taSilas* *ño* *Tesalónica*

¹ Ta *saá* *taPablo* *xí'in* *taSilas* *nija'a* na *ño* *Anfípolis* ta *nija'a* na *ño* *Apolonia*, ta *saá* *nixaá* na *ño* *Tesalónica* *noo* *yóo* *ñii* *ve'e* *ño'o* *sinagoga* *noo* *nakutá'an* *najudío* ña *sakuá'a* na *to'on* *Ndios*.

² Ta *nda'tán* *ke'é* *taPablo* *ndi'i* *saá* *kivi* *yii* ña *nákindée* *najudío*, *nixa'an* ra *niki'vi* ra *ini* *ve'e* *ño'o* *sinagoga*. Ta *saá* *ñii* *ñii* *kivi* *yii* ña *un* *semana*, *taPablo* *niki'vi* ra *nda'to'on* ra *xí'in* *nivi* na *nakutá'an* *ve'e* *ño'o* *yó'o*, *saná'a* *káxin* ra na *xa'a* *to'on* *Ndios* ña *nitaa* na *xina'a*.

³ *taPablo* *nandaxin* ra *to'on* *Ndios* *yó'o* *noo* na, *káchí* ra *saá*:

—*To'on* *Ndios* ña *nitaa* *naprofeta* *xina'a*, *káchí* ña *xa'a* *ta* *kúu* *Cristo*, *ta* *ti'vi* *Ndios* ña *sakaku* ra *nivi*. Ta *naprofeta* *yó'o* *ká'an* *káxin* na *ndí* *ta* *kúu* *Cristo* *xini* *ño'ó* *kivi* ra, ta *saá* *nataku* ra. Ta *vitin*

yí'í ká'an ndosoí nḡḡ ndó ndí t̄aJesús, t̄a t̄a ndát̄o'oní xí'in ndó x̄a'a, ndixa kúu ra Cristo, t̄a t̄a x̄indati yó ña ti'ví Ndios kixaa ra ñoyívi —káchí t̄aPablo xí'in ñivi yó'o na kúu na nákutá'an ve'e ño'o sinagoga.

4 Ta sava najudío na xíní sḡ'o yó'o, k̄andixa na tḡ'on ña ndát̄o'on t̄aPablo xí'in na x̄a'a t̄aJesús, ta k̄ixá'á na ndíkḡon na yichí t̄aJesús ñii káchí xí'in t̄aPablo ta xí'in t̄aSilas. Ta kūa'a ní nagriego na xa kisa tḡ'ó Ndios, k̄andixa na tḡ'on ña ñik̄a'an t̄aPablo x̄a'a t̄aJesús, ta k̄ixá'á na ndíkḡon na yichí ra. Ta kūa'a ní náña'a ná kúu ná ndíso chiño xí'in chiño ná'no ñoo yó'o, k̄andixa ná t̄aJesús ta k̄ixá'á ná ndíkḡon ná yichí ra.

5 Ta sava najudío na ñi-xiin kandixa t̄aJesús, k̄ixá'á na kisa kuíni na xíini na t̄aPablo xí'in t̄aSilas. Najudío yó'o ñakaya na sava nataa na kúu navago na ḡn vá'a, ta ch̄u'u na nayó'o ña sasaá na ini ñivi x̄a'a ña sakaku na kūachi ká'no ñoo yó'o. Ta ñii síso ndá'yi nataa yó'o k̄ixaa na ve'e t̄aJasón nándukú na t̄aPablo xí'in t̄aSilas, chi kóni na tiin ña'á na ta tava ña'á na ña kuño na naapóstol yó'o nḡḡ ñivi na kúu na sáa ini xíini ña'á.

6 Ta ñi-naní'i na t̄aPablo ni t̄aSilas, ta saá t̄iin na t̄aJasón xí'in ink̄a ñivi na kándixa t̄aJesús, ta t̄ava na nayó'o, ta ñḡḡ ña'á na nḡḡ nachiño ñoo yó'o. Ta saá nataa ḡn vá'a yó'o ñik̄a'an na xí'in

nachiño, káchí na saá:

—Nayó'o kúu na xa sakaku kūachi ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o. Ta vitin k̄ixaa na ñoo yó'o.

7 Ta t̄aJasón yó'o va'a ñaki'in ra na, ta t̄axi ra ña kíndḡo na ve'e ra. Ta t̄aJasón xí'in ndi'i na náta'an xí'in ra ndíso na kūachi chi yá'a ndoso na nḡḡ ndayí t̄arey César, taká'no nḡḡ yó, chi nayó'o káchí na ndí yóo ink̄a rey t̄a kúu t̄aJesús, t̄a taká'no nḡḡ na —káchí nataa ḡn vá'a yó'o, táxi na kūachi x̄a'a t̄aJasón ta x̄a'a na náta'an xí'in ra.

8 Ta saá, x̄a'a ña x̄ini sḡ'o na tḡ'on yó'o, k̄ixá'á ndí'i ní ini nachiño ta ñii k̄i'va saá ndí'i ní ini ñivi ñoo yó'o.

9 Ta saá nachiño x̄a'nda chiño na nḡḡ t̄aJasón ta nḡḡ na náta'an xí'in ra, ña cha'vi na s̄i'ún x̄a'a ña ko'ḡn ndík̄a na. Ta ndí'i ch̄a'vi na s̄i'ún yó'o, ta saá kūa'an ndík̄a na.

Tḡ'on yó'o ká'an ña t̄aPablo xí'in t̄aSilas ñik̄a'an ndoso na tḡ'on Ndios nḡḡ ñivi ñoo Berea

10 Ta saá ta xa ñoo kúu ña, ta ñivi na kándixa t̄aJesús t̄i'ví na t̄aPablo xí'in t̄aSilas kūa'an na ñoo Berea. Tá ñixaa na ñoo yó'o, ta ñik̄i'vi na ini ve'e ño'o sinagoga nḡḡ nákutá'an najudío.

11 Ta ñivi ñaño Berea yó'o kúu ñivi na tḡ'ó ní k̄a ini nḡḡ ñivi ñaño Tesalónica. Saá chi kúsij ní ini na x̄ini sḡ'o na tḡ'on ña ndát̄o'on t̄aPablo xí'in na. Ta ndi'i saá k̄ivi sákuá'á na tḡ'on Ndios ña ñitaa na x̄ina'á,

ta vivii ká'vi na to'on Ndios yó'o xa'a ña kundaa ini na án ñandaa kúu ña ndato'on taPablo xí'in na.

¹² Ta saá ku'a ní najudío xí'in nagriego kandixa na taJesús, ta niki'vi na yichi ra. Sava nagriego yó'o kúu náña'a ná kómí chiño ná'no ñoo yó'o, ta saá tuku ku'a ní nataa griego kandixa na taJesús ta niki'vi na yichi ra.

¹³ Ta sava najudío na táku ñoo Tesalónica xini so'o na ndí taPablo yóo ra ñoo Berea sáná'a ra to'on Ndios. Ta saá kee na ku'a'an na, ta nixa'a na ñoo Berea yó'o, ta kixá'a na sasa'a na ini nivi, xa'a ña sakaku na kuachi ká'no.

¹⁴ Ta saá ni, nivi na kándixa taJesús kama ti'ví na taPablo ku'a'an ra yu'u takuí mīni. Ta nindoo taSilas xí'in taTimoteo ñoo Berea.

¹⁵ Ta nivi na ku'a'an xí'in taPablo, nixa'a na xí'in ra ñoo Atenas. Ta saá taPablo nika'an ra xí'in nayó'o, káchí ra saá:

—Yachi ní ti'ví ndó taSilas xí'in taTimoteo kixa'a na noo i —káchí ra xí'in na.

Ta saá nivi yó'o sandakoo na taPablo ñoo Atenas, ta ndikó na kuano'o na.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ke'é taPablo ñoo Atenas

¹⁶ Tá ndáti ka taPablo ña kixa'a taSilas xí'in taTimoteo noo yóo ra ñoo Atenas, ta saá kee ra ku'a'an xá'a ra, xito nda'yá ra ndasa'a yóo ñoo Atenas yó'o, ta

kúchuchú ní ini ra, chi xini ra ku'a ní xiiña yita ñaidolo, ña kúu ndios vatá ña kisa to'ó nivi ñoo yó'o.

¹⁷ Ta saá taPablo ku'a'an ra, ta niki'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ra xí'in nivi nakutá'an yó'o, na kúu najudío xí'in inká nivi na kisa to'ó Ndios vará on sivi najudío kúu na. Ta ñii ñii kivi xá'an taPablo ñii yoso ndíka noo yóo ñakía'vi, chi yó'o nákutá'an ku'a ní nivi, ta taPablo ndato'on ra xí'in nivi yó'o, ká'an ra xí'in na xa'a taJesús.

¹⁸ Sava nivi na nakutá'an yó'o ndikon na yichi ña sáná'a naepicúreos, ta sava nivi na nakutá'an yó'o ndikon na inká yichi ña sáná'a naestoicos.* Ta nivi na ndikon ñii ñii yichi yó'o xini so'o na to'on taPablo, ta nika'an na xa'a ra, káchí na saá:

—¿Yu kúu ña kóni kachí tayó'o? Ku'a ní to'on vichi kuiti ká'an ra —káchí na, ká'an na xa'a taPablo.

Ta inká na nika'an na, káchí na saá:

—Tayó'o ká'an ra xa'a inká nandios na ñoo xiyó —káchí na, ká'an na.

Saá chi xini so'o na taPablo ká'an ra xa'a taJesús, ta ká'an ra xa'a ña natakú nivi na nixi'i.

¹⁹ Ta saá nika'an na xí'in taPablo ko'on ra xí'in na ñii xiiña noo naní Areópago noo nákutá'an ndi'i nachiiño ñoo yó'o. Ta saá ku'a'an

* **17:18** Ta ovi yichi yó'o sáná'a ña ndí on ko'ó ñii la'a Ndios ndino'o, ta xa'nda chiño noo ñoyívi.

ra xí'in na, ta n̄jxā na. Ta n̄jka'an nachiño xí'in taPablo, káchí na saá:

—Kóni ndi kundaa ini ndi yo xa'a ká'an ña ndát'o'on ún sáná'a ún noo ndi.

²⁰ Saá chi sava t'o'on ña ká'an ún ndátan yóo t'o'on xaá ña yo'vi ní kundaa ini ndi, saá yóo ña noo ndi. Ta vitin ndúkú ndi noo ún, ña kasa ndaa ún xa'a t'o'on ká'an ún —káchí nachiño xí'in taPablo.

²¹ (Káchí na saá, chi ndi'i n̄vi na táku ñoo Atenas yó'o kúsij ní ini na xini so'o na xa'a ndi'i ña xaá, ta ñii ñii k̄vi ndát'o'on xí'in tá'an na ndasaá kuiti xa'a ña xaá xini so'o na.)

²² Ta saá nakundichi taPablo noo n̄vi yó'o, ta ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó nataa na táku ñoo Atenas, kundaa ini ndi n̄vi na t'o'ó ini kúu ndó'ó, chi xini ku'a ní ndios ña kisa t'o'ó ndó.

²³ Saá chi k̄vi kee j̄ n̄jxa'an̄i x̄ito nda'yá̄i ña yóo ñoo yó'o, ta saá xini ku'a ní xiiña noo kisa t'o'ó ndó ku'a ní ndios m̄i ndó. Ta xini ñii namā ȳi noo n̄jka'yi t'o'on ña káchí saá: “Ñayó'o yóo ña xa'a ña kisa t'o'ó yóo ñii Ndios ña on vása xini yó”, káchí t'o'on ña n̄jka'yi noo namā ȳi yó'o. Ta vitin ndát'o'on̄i xí'in ndó xa'a m̄i Ndios yó'o, ta xa kisa t'o'ó ndó, vará on vása xini ndó ra.

²⁴ 'Ndios yó'o kúu ta xa kisa va'a ñoyívi yó'o ta kisa va'a ra ndi'i n̄vi xí'in ndi'i

ña yóo ñoyívi yó'o. Ta m̄i ra kúu ta xa'nda chiño noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi n̄ino, ta on vása kuiti táku ra ini ve'e ño'o ña kisa va'a n̄vi.

²⁵ Ta Ndios yó'o nda lo'o on vása xini ñó'ó ra ña taxi n̄vi nda'a ra, chi ñii laá m̄i ra kúu ta xa kisa va'a ndi'i ña yóo. Ta m̄i ra táxi ndee ña kutaku yó, ta táxi ra tach̄i ña násita yó táku yó, ta táxi ra ndi'i inka ña xini ñó'ó yó nda'a yó.

²⁶ 'M̄i Ndios yó'o kisa va'a ra ta xa kúu tanoo ta saá kisa va'a ra ñásí'í tayó'o, ta saá x̄ikoo sa'ya na, ta n̄jya'a ku'a ní kuiya, ta saá n̄jxina ndi'i saá noo n̄vi ñoyívi yó'o. Ta saá kundaa ini yó ndi ndi'i n̄vi kómí na ñii laá yivá sí'í. Ta Ndios ch̄itóni ra ña kutaku n̄vi ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o, ta ch̄itóni ra ama kutaku ñii ñii n̄vi, ta ch̄itóni ra ndá xiiña kutaku na, ta ch̄itóni ra nda mí xaá ñii ñii xá'ño noo ño'o ñoo na.

²⁷ Saá ke'é Ndios xa'a ña kóni ra ndi n̄vi nandukú na ra, vará ndátan yo'vi ní ndó'o ñii ta xa takuaá naní'i ra ña xini ñó'ó ra, saá yo'vi ní kundeé n̄vi naní'i na Ndios. Vará yo'vi ní naní'i yó Ndios, ta Ndios yatin ní yóo ra xí'in yó.

²⁸ Saá chi t̄ixin ndee Ndios táku yó, ta t̄ixin ndee Ndios x̄ika yó, ta t̄ixin ndee Ndios yóo yó. Ta sava nata'an m̄i ndó, na kúu n̄vi na ndich̄i s̄ini, n̄itaa na t'o'on ña yóo yu'ú xí'in t'o'on yó'o, saá chi

tɔ'on nɪtaa na káchí ña saá: "Ndi'i nɪvi kúu sa'ya Ndios", káchí na.

²⁹ Ta ndixa Ndios kúu Yivá ndi'i nɪvi. Ta xa'a ñayó'o kúndaḡ ini yó ndí Ndios ɔn vása yóo ra ndatán yóo ñii ñaimagen án ñaidolo ña kisa va'a nɪvi xí'in kaḡ án xí'in yiton án xí'in yuḡ.

³⁰ Kuyá xina'á Ndios kúndeé ini ra nɔḡ ñanaa nɪxiyo ini nɪvi, chi ɔn vása kúndaḡ ini na ñandaḡ xa'a ra. Ta vitin xá'nda chiño ra nɔḡ ndi'i nɪvi na táku ndi'i saá xiña ñoyivi yó'o ña na nandikó ini na ta sandakoo na yichí ɔn vá'a ta kivi na ko'on na yichí ña ndaḡ.

³¹ Saá chi Ndios xa naḡaxin ra Sa'ya ra taJesús ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nɪvi xí'in ñandaḡ. Ta Ndios xa kisa ndaḡ ra nɔḡ yó ndí ndixa kundivi ñayó'o, chi xa sanatakú ra taJesús, taḡ ta xikuu ta nixi'i —káchí taPablo, ndátɔ'on ra xí'in na.

³² Tá xini so'o na tɔ'on nɪka'an taPablo xa'a ñii taḡ ta nixi'i ta nataku ra, ta sava na xáku ndaa na taPablo, ta inká na ká'an na, káchí na saá:

—Xa va'a, saá ná koo ña vitin, ta inká kivi kixi ún ndatɔ'on ún xí'in ndi —káchí na xí'in taPablo.

³³ Ta saá kee taPablo nɔḡ nachiño yó'o ta kuá'an ra.

³⁴ Ta sava nɪvi na ndóo xí'in nachiño yó'o naḡkuita na kuá'an na satá taPablo, ta nayó'o nduu na nɪvi na kándixa taJesús. Ñii

tayó'o ta kándixa taJesús naní ra Dionisio, ta tayó'o kúu tatá'an nachiño ñoo Atenas yó'o.† Ta saá tuku ñii ña'a naní ña Dámaris, xí'in inká nɪvi nañoo yó'o kándixa na taJesús.

18

Tɔ'on yó'o ká'an ña yu kúu ña ke'é taPablo ñoo Corinto

¹ Ta ndi'i nɪya'a ñayó'o, ta saá kee taPablo ñoo Atenas, ta kuá'an ra ta nixaḡ ra ñoo Corinto.

² Ta saá naḡutá'an ra xí'in ñii taḡ ta kándixa Jesucristo, taḡudío kúu ra, ta naní ra Aquila. Taḡ ta kaḡu ñoo Ponto kúu ra, ta saḡán kee ra ñoo Roma xí'in ñásí'í ra ñaPriscila ta kixaḡ na ñoo Corinto. Saá chi taḡrey César Claudio xa xa'nda chiño ra ña kee ndi'i najudío na táku ñoo Roma.

³ Ta saá nixa'an taPablo ve'e taAquila xí'in ñásí'í ra ñaPriscila, ta nɪxiyo yu'ú ra xí'in na ña kındoo ra ve'e na, chi mɪi chiño kisa ndivi na kúu chiño ña xini taPablo ke'é ra. Ta chiño yó'o kúu ña kisa va'a na ve'e mandiado. Ta saá ñii káchí kisa chiño na, ta xí'in chiño yó'o táva na lo'o si'un ña xini ñó'ó xixi na.

⁴ Ta saá ndi'i kivi yii ña nákindée najudío, taPablo xá'an ra ve'e ño'o sinagoga, ta ndátɔ'on ra xí'in najudío ta xí'in nagriego, ta kisa ndaḡ ra tɔ'on va'a xa'a taJesús nɔḡ na, ta chíkaa

† 17:34 Ta nɪvi na kúu nachiño ñoo Atenas naní na Areópago, saá chi xiña nɔḡ nákutá'an nachiño yó'o naní ña Areópago.

ra ndeꞑ ña noo ini na, ta kandixa na ta Jesús.

⁵ Ta saá ta Silas xí'in ta Timoteo kee na ñoo estado Macedonia ta kuꞑ'an na ta nixaa na noꞑ ta Pablo ñoo Corinto. Ta saá ta Pablo sandakoo ra chiño ña kisa va'a ra ve'e mandiado, ta taxi xí'in mji ra ña ká'an ndoso ra to'on Ndios noꞑ nivi. Ta saá ñii ñii kivi kuꞑ'an ra ká'an ra xí'in najudío, ndato'on ra ndi ta Jesús kúu Cristo, ta xandati na ña ti'vi Ndios kixaa ra sakaku ra na.

⁶ Ta nivi yó'o, tá xini so'o na ña ndato'on ta Pablo xí'in na, ta kixá'a na sasa na ini mji na, ta nakuita na ká'an ndiva'a na xí'in ra. Ta saá ta Pablo ta va ra capa ra, ta sakisin ra ña koyo yáka ña, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ta vitin, xa'a ña ni-xiin ndó koni so'o ndó to'on ña ndato'on i xí'in ndó, ndó'ó kúu nivi na ndiso kuachi noꞑ Ndios. Ta yi'i on vása ndiso ka i kuachi xa'a ña saxo'vi Ndios ndó'ó kivi vaxi. Ta vitin tанда ndi'i kivi vaxi, ko'on i ka'an ndoso i to'on Ndios noꞑ nivi na on vása kúu najudío —káchí ta Pablo xí'in na.

⁷ Ta saá kee ta Pablo ve'e ño'o sinagoga ta kuꞑ'an ra ve'e ñii ta nani Justo, ña yóo yatin siin ve'e ño'o sinagoga yó'o. Ta ta Justo yó'o kúu ra ñii tagriego, ta ta kisa to'ó Ndios kúu ra.

⁸ Yóo inká ta xa'nda chiño noꞑ na ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta tayó'o nani ra

Crispo. Ta ta Crispo yó'o xí'in ndi'i nave'e ra xini so'o na to'on ña nika'an ta Pablo ta kandixa ndi'i na ta Jesús. Ta ñii ki'va saá kuꞑ'a ní ka nivi nañoo Corinto yó'o xini so'o na ña ndato'on ta Pablo, ta kandixa na ta Jesús, ta saá chichi na.

⁹ Ta saá niya'a lo'o, ta ñii ñoo tá kisin ta Pablo, ta nivi ta Jesús noꞑ ra, ta nika'an ra xí'in ta Pablo, káchí ra saá:

—On kuyi'vi ún, ta on sandakoo ún ká'an ndoso ún to'on i noꞑ nivi.

¹⁰ Saá chi yi'i yóo i xí'in ún. Nda ñii nivi on satakué'e na yó'ó, chi yóo kuꞑ'a ní nivi na ndikon yi'i ñoo yó'o —káchí ta Jesús xí'in ta Pablo kivi nivi ra noꞑ ra.

¹¹ Ta saá nindoꞑ ta Pablo ñoo Corinto ñii kuyi'a sava, ta sáná'a ra nivi ñoo yó'o to'on Ndios.

¹² Ta ñoo Corinto yó'o kúu ñoo ká'no ña ndá'vi ndaa estado Acaya. Ta kivi ñii ta nani Galión kúu tagobrador ta xa'nda chiño ra noꞑ nivi na táku ñoo estado Acaya yó'o, ta ñii kivi nakutá'an sava najudío, ta tin na ta Pablo, ta kuꞑ'an ra xí'in na ve'e chiño ká'no noꞑ yóo tagobrador.

¹³ Ta noꞑ tagobrador Galión yó'o, taxi na kuachi xa'a ta Pablo, nika'an na, káchí na saá:

—Tayó'o kúu ta chú'u nivi ña ya'a ndoso na ndayí ndi, chi káchí ra ndi on vása va'a kasa to'ó nivi Ndios ñii ki'va ndatan yóo ña xa'nda chiño naxii síkuá

ndi xina'á —káchí na xí'in tagobernador.

¹⁴ Ta taPablo kóni ra ndakuin ra ka'an ra, ta ni-kuchiño, chi kama ndakuin tagobernador Galión, nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá xí'in na:

—Ta ndó'ó, táná taxi ndó ñii kuachi ndeé ní xa'a ra, án kuachi ká'no ní kúu ña, ta saá ndixa koni so'o i ña ka'an ndó, ta kasa nani i xa'a kuachi ra.

¹⁵ Ta ñayó'o on sivi kuachi xa'a gobierno Roma kúu ña, chi kuiti náa ndó xa'a to'on, ta xa'a kivi nivi, ta xa'a ndayi mji ndó najudío. Ta yi'i on kivi kasa nani i xa'a kuachi yó'o, saá chi kuachi mji ndó kúu ña, ta mji ndó xini ñó'ó kasa nani ndó ña —káchí taGalión xí'in najudío.

¹⁶ Ta saá taGalión xa'nda chiño ra ña tava na ndi'i nivi yó'o nda ke'e.

¹⁷ Ta saá kee na ku'a'an na ke'e ve'e chiño ká'no, ta xandikon tin na ñii tajudío naní ra Sóstenes, ta ta xa'nda chiño noo na ve'e ño'o sinagoga kúu ra, ta kixá'á na káni ní na ra. Ta tagobernador xini ra ndi'i ña ké'é nayó'o, ta nda lo'o ni-ndi'i ini ra xa'a ña ké'é na.

¹⁸ Ta saá taPablo kindo ra, nixiyo ra ku'a'a ní ka kivi ñoo Corinto yó'o xí'in nivi na kándixa taJesús. Ta saá kixaa ñii kivi, ta ndayi ra nayó'o, chi kóni ra ko'on ra estado Siria. Ta ñaPriscila xí'in taAquila, nayó'o ko'on na xí'in ra nda ñoo estado

Siria. Ta si'na ka, tá on ta'an ko'on na, ta nixiyo taPablo ñoo Cencrea, ta ñoo yó'o taPablo nixatá ra yisi sini ra, chi saá ké'é najudío kivi sandi'i na kisa ndivi na ñii chiño ña kindo na xí'in Ndios.

¹⁹ Ta saá nda na tón barco, ta ku'a'an na ta nixaa na ñoo Éfeso, ta ñoo yó'o nita'vi tá'an na, chi ñoo yó'o kindo ñaPriscila xí'in taAquila. Ta saá taPablo naki'in ra ku'a'an ra ta niki'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga ñoo Éfeso yó'o, ta ká'an tá'an ra xí'in najudío. Ta taPablo ndato'on káxin ra xí'in na xa'a taJesús.

²⁰ Ta nayó'o ndukú na noo ra ña kindo na'á ka ra xí'in na, ta ni-xiin ra kindo ka ra,

²¹ ta ndayi ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Xini ñó'ó ko'on i ñoo Jerusalén ña koo i vikó ká'no ña vaxi. Ta saá ni, tá kóni Ndios, ta inká kivi ndikó i koto i ndó'ó —káchí ra xí'in na.

Ta saá nda ra tón barco ñoo Éfeso, ta kee ra ku'a'an ra xí'in barco nda ñoo Cesarea.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo kixaa ra ñoo Antioquia

²² Tá nixaa ra, ta kee ra nixa'an ra nda ñoo Jerusalén xa'a ña chindeé ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo yó'o. Ta saá kee ra ku'a'an ra nda ñoo Antioquia, ña nda'vi ndaa estado Siria, ta nixiyo ra ñoo yó'o lo'o kuiti kivi.

23 Ta saá k̄ee ra kuá'an ra, ta n̄ixaa ra kuá'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Galacia ta kuá'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Frigia. Ta ñii ñii ñoo noo xáa ra, ta ká'an ra to'on ña chikaa ndee ini n̄ivi na kándixa taJesús, ña vivíi k̄a kundik̄on na yich̄i taJesús.

*To'on yó'o ká'an xa'a ñii
taa ta naní Apolos
ká'an ndoso ra to'on va'a
xa'a taJesús noo n̄ivi naño
Éfeso*

24 Tá x̄ika taPablo ñoo ña ñó'o inka xiiña, ta ñoo Éfeso yó'o k̄ixaa ñii taa ta naní Apolos, ta tajudío kúu ra, ta k̄aku ra ñii ñoo ña naní Alejandria. Ta ñii taa ta ti'va ní ndát̄o'on x̄i'in n̄ivi kúu ra, ta xa ká'vi ní ra to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á.

25 Ta taApolos yó'o xa s̄akuá'á va'a ra ña saná'a n̄ivi noo ra xa'a yich̄i taJesús, ta x̄i'in ña ndino'o ní ini ra ndát̄o'on ra x̄i'in n̄ivi. Vará ndasaá kuiti x̄in̄i ra to'on Ndios ña saná'a taJuan ta x̄ikuu taa ta s̄akuchu n̄ivi, ta taApolos yó'o saná'a káx̄in ra n̄ivi to'on ña ndaa xa'a taJesús.

26 Ta nda lo'o on vása yí'ví taApolos ká'an ndoso ra to'on Ndios noo n̄ivi na nákutá'an ve'e ño'o sinagoga. Ta ñáPriscila x̄i'in taAquila x̄in̄i so'o na to'on ña ká'an taApolos sáná'a ra n̄ivi, ta saá k̄ana na taApolos, ta n̄ixaa'an ra x̄i'in na noo on koó n̄ivi, ta ndát̄o'on káx̄in na x̄i'in ra ña kundaa va'a k̄a ini ra xa'a yich̄i Ndios.

27 Ta saá taApolos chikaa ini ra ko'on ra ña kasa ndivi ra chiño Ndios ñoo estado Acaya, ta n̄ivi na kándixa taJesús na táku ñoo Éfeso chikaa na ndee ini ra ko'on ra kasa ndivi ra chiño yó'o. Ta saá n̄itaa na ñii tutu ña kuni'i ra ko'on ra. Ta x̄i'in tutu yó'o ká'an na xáku ndá'vi na noo n̄ivi na kándixa taJesús na táku ñoo estado Acaya ña vivíi naki'in na taApolos yó'o. Ta saá k̄ee taApolos, kuá'an ra ta n̄ixaa ra ñoo estado Acaya, ta k̄isa ndivi ra chiño ña va'a ní ch̄indeé n̄ivi na xa kándixa taJesús. Ta n̄ivi yó'o xa kándixa na taJesús, chi Ndios x̄i'in ñava'a ini ra tax̄i ra ña kándixa na to'on ñava'a xa'a taJesús.

28 Ta ndát̄o'on taApolos, n̄ika'an káx̄in ra x̄i'in najudío ndí to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á kisa ndaa ña ndí taJesús kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra n̄ivi. Vará sava najudío on vása yóo yu'ú na x̄i'in ra, ta káx̄in ní ndát̄o'on taApolos to'on ndaa xa'a taJesús x̄i'in na, ta najudío yó'o on vása ní-nani'i na to'on ña ndakuiin na yu'u ra.

19

*To'on yó'o ká'an xa'a ña
ke'é taPablo ñoo Éfeso*

¹ K̄iv̄i yóo k̄a taApolos ñoo Corinto, ta saá taPablo x̄ika ra kuá'an ra yich̄i ña yá'a noo yóo kuá'a ní yuk̄u, ta saá n̄ixaa ra ñoo Éfeso, noo

naikutá'an ra xí'in sava nivi na ndíkõn yichì tãJesus.

² Ta saá tãPablo nindaka to'on ra na, káchì ra saá:

—¿Án ñaki'in ndó Níma Ndios kivi kandixa ndó tãJesus?

Ta ndakuijn na, káchì na saá:

—Ni õn tã'an koni so'o ndi tá yóo Níma Ndios —káchì na.

³ Ta tãPablo nika'an ra xí'in na:

—Ta saá, ¿yo ndayí kúu ña chichi ndó? —káchì ra.

Ta ndakuijn na, káchì na saá:

—Ndátan yóo ña saná'a tãJuan, saá chichi ndi —káchì na xí'in tãPablo.

⁴ Ta nika'an tãPablo xí'in na, káchì ra saá:

—Ndixa tãJuan sakuchu ra nivi xa'a ña nandikó ini na ta sandakoo na ña õn vá'a ké'é na. Ta saá ni, tãJuan ndato'on ra ndi ndi' nivi xini ñó'ó kandixa na ñii tã tã vaxi sata ra. Ta tã tã ká'an tãJuan xa'a kúu tãJesus, chi tayó'o kúu Cristo, tã tã tiví Ndios sakaku nivi.

⁵ Tá nivi yó'o xini so'o na to'on ña nika'an tãPablo, ta saá tuku chichi na xí'in ndayí kivi tãJesus.

⁶ Ta saá chiso tãPablo nda'a ra sini ñii ñii nivi yó'o na kandixa tãJesus, ta Níma Ndios kixa'a ña kutaku ña ini ñii ñii nivi yó'o. Ta saá xí'in nde Níma Ndios, kixá'a na ká'an na inkã nõõ to'on ña õn vása ní-sakuá'a na, ta ká'an ndoso na to'on Ndios.

⁷ Ta va yóo yatin uxu õvi kúu nataa na ñaki'in Níma Ndios kivi yó'o.

⁸ Ta saá unj yoo nixiyo tãPablo ñoo yó'o, ta xixa'an ra ve'e ño'o sinagoga, ta xika'an ndoso ra to'on Ndios nõõ nivi na naikutá'an yó'o. Ta õn vása ní-yí'ví ini ra ndato'on ra xí'in nivi to'on ndaa xa'a yichì nõõ xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ña kisa ndaa ra to'on yó'o nõõ nivi, ta saá ku'a'a ní nivi nõõ ini na, ta kandixa na to'on yó'o.

⁹ Ta sava nivi na ñó'o ini ve'e ño'o sinagoga yó'o õn vása ní-xiin na kandixa na ña ndato'on tãPablo xí'in na. Ta ndã víka, nivi yó'o kisa só'ó xí'in mji na, ta nõõ nákutá'an ku'a'a ní nivi xini so'o na, nivi yó'o kixá'a na kándiva'a na xa'a yichì tãJesus. Ta saá tãPablo kee ra ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta kana ra nivi na kándixa tãJesus, ta kee na ku'a'an na xí'in ra, ta nixa'a ndi' na ñii ve'e nõõ sakuá'a nivi. Ta tã tã ndiso chiño xí'in ve'e yó'o kúu ñii tã tã naní Tiranno. Ta saá ñii ñii kivi tãPablo ta xí'in nivi na kándixa tãJesus nákutá'an na ini ve'e yó'o, ta tãPablo saná'a ka ra na to'on Ndios.

¹⁰ Ta saá õvi kuiya ka nixiyo tãPablo ñoo yó'o saná'a ra nivi. Ta xí'in ña ké'é ra saá, ndi' najudío xí'in ndi' nagriego na kúu na táku ñoo estado Asia xini so'o na to'on va'a xa'a Jesucristo.

¹¹ Ndios taxi ra nde ra nda'a tãPablo ña ké'é ra

kuḗ'a ní milagro va'a xí'in n̄vi.

¹² Saá chi sava n̄vi xáa na n̄o t̄aPablo, ta náki'in na ñii tikot̄o lo'o ña kúu ña x̄ino'ni s̄ini t̄aPablo, án náki'in na ñii tikot̄o lo'o ña kúu ña x̄ino'ni tok̄o ra k̄ivi k̄isa chiño ra, ta ní'i na tikot̄o yó'o, ta kuano'o na, ta xáa na chinóo ndaa na ñii tikot̄o t̄aPablo yó'o n̄o ȳikí koñu n̄vi na ndeé ndó'o, ta n̄vi yó'o nduva'a ndi'i na. Ta ñii k̄i'va saá, tá chinóo ndaa na ñii tikot̄o yó'o n̄o ȳikí koñu n̄vi na kómí n̄ma ndiva'a, ta x̄andik̄on kee n̄ma ndiva'a ini n̄vi yó'o, ta nduva'a na.

¹³ Ta n̄ixiyo sava n̄vi na judío na kúu na nákuati x̄a'a ña táva na n̄ma ndiva'a. Vará na nákuati yó'o on vása kándixa na t̄aJesús, ta ká'an na tava na n̄ma ndiva'a xí'in k̄ivi t̄aJesús. Ká'an na xí'in n̄ma ndiva'a, káchí na saá:

—Xí'in ndeē k̄ivi t̄aJesús, t̄a t̄a ká'an t̄aPablo x̄a'a, xá'nda chiño ndi n̄o ndó ña kee ndó ini n̄vi yó'o —káchí na xí'in n̄ma ndiva'a.

¹⁴ Ta sava nataa na nákuati yó'o kúu ux̄a sa'ya ñii t̄a t̄a naní Esceva, t̄a t̄ajudío kúu ra, ta kúu ra ñii t̄asut̄u ká'no.

¹⁵ Ta ñii k̄ivi nataa sa'ya t̄aEsceva yó'o n̄ixāa na n̄o yóo ñii t̄a t̄a kómí n̄ma ndiva'a, ta x̄a'nda chiño na n̄o n̄ma ndiva'a yó'o xí'in k̄ivi t̄aJesús, ta ndakuijn n̄ma ndiva'a, káchí ña xí'in nayó'o saá:

—Xíni ndi t̄aJesús, ta xíni ndi yu kúu t̄aPablo, ta ndó'ó, ¿yu kúu ndó'ó? —káchí n̄ma ndiva'a xí'in nayó'o.

¹⁶ Ta saá t̄a t̄a kómí n̄ma ndiva'a kaní ní ra ndi'i nasa'ya t̄aEsceva yó'o, ta k̄undeé ra n̄o na, ta s̄atakué'e ní ra na. Ta saá ndi'i na ux̄a t̄a yó'o x̄ino na kee na yálá ndi'i na, kuḗ'an na, ta t̄akué'e ní ȳikí koñu na.

¹⁷ Ta saá ndi'i n̄vi na táku ñoo Éfeso, na kúu najudío xí'in nagriego, tá x̄ini so'o na ña ndo'o ux̄a nataa yó'o, ta n̄yi'ví ní na, ta k̄isa to'ó ní na ndayí k̄ivi t̄aJesús.

¹⁸ Ta saá kuḗ'a ní n̄vi na kándixa t̄aJesús k̄ixāa na n̄o yóo t̄aPablo xí'in natá'an ra, ta n̄vi na k̄ixāa yó'o na'ma na x̄a'a kuḗchi na, ndato'on na x̄a'a ndi'i ña on vá'a ke'é na x̄ina'á.

¹⁹ Saá chi tá on t̄a'an ka kandixa na t̄aJesús, ta kuḗ'a ní n̄vi naño Éfeso yó'o x̄ikuu n̄vi na nákuati tásin, ta x̄ikomí na kuḗ'a ní tutu ña saná'a x̄a'a ndeē ñatásin, án x̄a'a ndi'i n̄o ña nákuati. Ta saá nakaya na ndi'i tutu yó'o ta ní'i na ña k̄ixāa na, ta saá x̄a'mi na ndi'i tutu yó'o n̄o nakutá'an kuḗ'a ní n̄vi, chi xí'in ña ke'é na saá, saná'a na ndí sandakoo na yich̄i yatá ta vitin ndik̄on na yich̄i t̄aJesús. Ndi'i tutu yó'o ña x̄a'mi na, yá'ví ní ña, ndatán yóo s̄i'ún ña koo ya'vi ovi s̄ik̄o ux̄u t̄a, na k̄isa chiño ñii mil k̄ivi, saá kúu ya'vi ndi'i tutu yó'o.

20 Ta saá xítá ní'nó ní ká tǒ'on Ndios ñii ñii ñoo, ta kuá'a ní ñivi kándixa na tǒ'on yó'o, ta kúndaá ini na ndí ká'no ní ndeé kómí tǒ'on Ndios.

21 Tá ndi'i ñiya'a ñayó'o, ta saá tǒPablo chíkaa ini ra kǒ'on tuku ra kotó ra ñivi na kándixa tǒJesús na táku ñoo estado Macedonia xí'in ñoo estado Acaya, ta saá kǒ'on ra ta xaá ra ndá ñoo Jerusalén. Ta xáni ká sɪnɪ ra, káchí ra saá:

—Tá ndi'i ñixiyo yó ñoo Jerusalén, ta saá kee yó kǒ'on yó ñoo Roma —xáni sɪnɪ ra.

22 Ta saá tǒPablo tǐ'ví ra tǒTimoteo xí'in inka tǒa tǒ kándixa tǒJesús naní ra Erasto ña kǒ'on si'na nayó'o ñoo estado Macedonia. Ovi nataa yó'o kúu na chindeé tǒPablo xí'in chiño ra. Tá kee nayó'o kuá'an na, ta tǒPablo kɪndɔo ra lo'o ká kivi ñoo estado Asia.

Tǒ'on yó'o ká'an ña xa'a ña ñisiso ñinda'yi kuá'a ní ñivi ñoo Éfeso

23 Ñii kivi ña kíndoo ká tǒPablo ñoo Éfeso, ta káku ñii kuachi ká'no, ña kúu ña ñii ñisiso, ñinda'yi kuá'a ní ñivi chí ñisaá ní ini na xini na yichí tǒJesús.

24 Saá chí ñoo Éfeso ñixiyo ñii ve'e ño'o ká'no, ñoo ñíndichi ñii ña'ná naní ña Diana, ña kúu ndios ña kisa tǒ'ó kuá'a ní ñivi ñoo yó'o. Ta ñoo Éfeso yó'o táku ñii tǒa naní ra Demetrio, ta ti'va ní ra kasa va'a ra ña'ná ñaplata, ta kisa va'a ra

kuá'a ní ña'ná válí mji ve'e ño'o ñoo ñíndichi ñaDiana. Ta kuá'a ní ñivi sáta na ña'ná yó'o, ta ví'í ní sɪ'ún táva tǒDemetrio xí'in chiño yó'o, ta ví'í ní sɪ'ún táva natá'an ra na kisa chiño xí'in ra.

25 Ta saá tǒDemetrio kána ra ndi'i na kisa chiño xí'in ra ta xí'in inka ñivi na ké'é chiño ndatán yóo ña ké'é ra. Tá ñakutá'an ndi'i nayó'o, ta tǒDemetrio ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, kúndaá ini ndó ndí chiño yó kúu ña táxi kuá'a ní ñakuiká kómí yó.

26 Ta ndó'ó, xa xɪnɪ so'o ndó xa'a tǒPablo tǒ kúu tǒa tǒ xa sanoo ini kuá'a ní ñivi na táku ñoo Éfeso yó'o, xí'in ñivi na táku ndi'i saá ñoo ña ndá'vi ndaa estado Asia. Sandá'ví ra na, ndátǒ'on ra xí'in na ndí ndi'i ndios ña kisa va'a ñivi on sɪ'vi ndios ndino'o kúu ñayó'o, káchí ra xí'in na, ta sanoo ra ini kuá'a ní ñivi xí'in tǒ'on yó'o.

27 Ta saá yiyo ní on kasa tǒ'ó ká ñivi chiño ña ké'é yó, ta yiyo ní chíkaa ñino na ñatǒ'ó ve'e ño'o ñoo ñíndichi ñandios ká'no Diana, chí kani sɪnɪ na ndí ña on vása ndáya'ví ká kúu ña. Ta saá chíkaa ñino na ñatǒ'ó ká'no ñaDiana, vará kúu ñandios ña kisa ká'no ñivi na táku ndi'i ñoo estado Asia yó'o, tǒnda ñivi na táku ndi'i ñoo ñoyívi yó'o kisa ká'no na ñaDiana yó'o —káchí tǒDemetrio xí'in nataa na ñakutá'an xí'in ra.

28 Tá xɪnɪ so'o na tǒ'on yó'o, ta kɪxá'á na ñisaá ní

ini na, ta xí'in ndi'i ndeę na, nįsįsọ na, ndá'yi na, káchí na saá:

—įÑaká'no ní kúu ñaDiana, ña kúu ndios mįi yó nañoo Éfeso! —káchí na, nįsįsọ na, nįnda'yi na.

29 Ta xandikọn ndi'i nįvi nañoo yó'o ñakundikọn na xí'in nayó'o, ta ñii sįsọ na ká'ạn na, ndá'yi na. Ta sava nįvi yó'o kama nįxaa na, ta xí'in ña sáa ini na, tįin na ọvi tátá'an taPablo, ta ñoo ña'á na ña kuá'ạn nayó'o xí'in na ñii xiiña ña ñanı teatro, ña kúu ñoo ndíká ká'no ñoo ñakutá'an nįvi. Ta ọvi tátá'an taPablo yó'o, ñii ra ñanı Gayo, ta inká ra ñanı Aristarco, ta nayó'o kúu na nañoo estado Macedonia.

30 Ta taPablo kóni ra kį'vi ra ñoo chútú nįvi na ñakutá'an yó'o, chi kóni ra ká'ạn ra xí'in na, ta nįvi na ndíkọn yichį taJesús nį-taxi na kį'vi taPablo ñoo nįvi na sáa ní ini ñakutá'an yó'o.

31 Ta saá tuku sava nachiño ná'no ñoo nañoo estado Asia, kúu na nįvi na va'a náta'an xí'in taPablo. Ta nachiño yó'o tį'ví na ñii taę kọ'on ra ñoo taPablo ña kuaku ndá'ví ra ñoo ra ña ọn kį'vi ra ñoo chútú ní nįvi na ñakutá'an yó'o.

32 Ta ndi'i nįvi yó'o ñii sįsọ na ndá'yi na, ká'ạn na. Xa sįin ká'ạn sava na, ta xa sįin ká ká'ạn inká na. Ta ñii násaka na ña ká'ạn na ta ndá'yi na, ta kuá'a ní nįvi yó'o ọn vása kúndaę ini na ndachun ñakutá'an na yó'o.

33 Ta sava nįvi najudío

yó'o kįsa nduxa na xí'in ñii taę tañoo na, ta ñanı Alejandro, xa'a ña kundichi ra ká'ạn ra ñoo chútú ní nįvi na ñakutá'an yó'o. Ta saá taAlejandro ndanı'i ra nda'a ra ta sakanda ra ña ña ndúkú ra ñoo nįvi ña sayaa na, ọn nda'yi ká na, chi kóni ra ká'ạn ra to'on ña ndakuijn ra xa'a najudío ndi ọn sįví najudío kúu na ndiso kuachi xa'a ña ndá'yi ní nįvi yó'o.

34 Ta saá kįxá'á ká'ạn taAlejandro yó'o, ta kúndaę ini nįvi yó'o ndi ñii tajudío kúu ra, ta nį-xiin na konį so'o na to'on ká'ạn ra, ta ndeé ká sįsọ ndá'yi na ká'ạn na, káchí na saá:

—įÑaká'no kúu ñaDiana ndios mįi yó nañoo Éfeso! —káchí na, ndá'yi na, ta ọvi hora ví nįnda'yi na nįka'ạn na saá.

35 Ta saá ñii tachiño ta kúu secretario ñoo yó'o, kúndeé ra ñoo ña ọn ndá'yi ká nįvi yó'o, ta saá sayaa na. Ta nįka'ạn ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó nañoo Éfeso, ndi'i saá nįvi ñoyivi kúndaę ini na ndi'ndi'i mįi yó va'a ní ndiso chiño yó xí'in ve'e ño'o ñaDiana ñaká'no, ña kúu ndios mįi yó, ta va'a ní ndiso chiño yó xí'in mįi ña'ná ñaDiana ña kúu ña tį'ví ndios Júpiter, ta keę ña ñoyivi ño to kįxaa ña nda ñoo ño'o yó'o.

36 Ta kúndaę ini yó ndi ọn kọo nįvi na kúchiño ká'ạn, káchí na ndi ọn sįví ñandaę kúu to'on yó'o. Ta saá va'a

sayaa ndó, on nda'yi ka ndó. Ta xa'a ña on ke'é ndó ña on vá'a, si'na xini ñó'ó kani sini ndó xa'a ndá yu kúu ña kóni ndó ke'é ndó.

³⁷ Saá chi ndó'ó, xa tjin ndó nataa yó'o kixaa na xí'in ndó, vará nataa yó'o on vása ní-kisa kuíná na nda ñii ña yóo ini ve'e ño'ó yó, ni on vása ní-ka'an na to'on ndiva'a xa'a ndios mji yó ña Diana.

³⁸ Ta saá tá taDemetrio xí'in na náta'an xí'in ra kóni na taxi na kuachi xa'a nataa yó'o, ta va'a ná ko'on na ve'e chiño ñoo yó, chi yó'o yóo nachiño na kúchiño kasa nani xa'a kuachi nivi. Saá chi noo nachiño yó'o ñii ñii nivi kómí na ndayí ña ndakuijn na xa'a mji na.

³⁹ Tá yóo inká kuachi ña kóni ndó ka'an ndó xa'a, ta xini ñó'ó ko'on ndó noo nachiño ñoo yó, ta ndukú ndó noo na ña kasa nani na xa'a kuachi yó'o.

⁴⁰ Saá chi vitin yiyo ní koto nachiño ná'no ñoo Roma chikaá na kuachi sata yó, chi kani sini na ndí mji yó sasaa yó nivi ña nakuíta na nda'yi na tanda xaa na kani tá'an na xí'in nagobierno. Táná taxi nachiño kuachi xa'a yó, ta on kuchiño ndi ndakuijn ndi, chi on ko'o xa'a ña nakuíta ndó ta síso ndó nda'yi ndó kivi vitin —káchí tasecretario xí'in nivi na nákutá'an yó'o.

⁴¹ Tá ndi'i nika'an tasecretario to'on yó'o, ta saá nika'an ra ndayí ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Vitin va'a kuachan no'o

ndó ve'e ndó —káchí ra xí'in na.

20

To'on yó'o ká'an ndi taPablo kuachan ra ñoo estado Macedonia xí'in ñoo estado Grecia

¹ Ta ndi'i nija'a ñayó'o ñoo Éfeso, ta taPablo nakana ra ndi'i nivi na kándixa taJesús, ta nika'an ra xí'in na to'on ña chikaá nde'e ini na. Ta saá ndayí ra nayó'o, ta kee ra kuachan ra, ta nixaa ra estado Macedonia.

² Ta saá kuachan ra ta nixaa ra kuachan ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Macedonia yó'o, ta ñii ñii ñoo noo nixaa ra nika'an ra xí'in nivi na kándixa taJesús to'on ña chikaá nde'e ini nayó'o. Ta saá taPablo kee ra kuachan ra, ta nixaa ra ñii ñoo ña nákaa estado Grecia.

³ Ta nixiyo ra Grecia yó'o uní yoo. Ta xa kuyatin kivi kee ra ña ndaa ra tón barco tón kuachan ñoo estado Siria, ta xini so'o ra ndí sava najudío xikoo yu'ú na ña ka'ni na ra. Ta saá taPablo nasama ra yichi ra, ta ndikó ra kuachan ra yá'a ra estado Macedonia.

⁴ Nataa na kuachan xí'in taPablo kúu nayó'o: ñii ra naní Sópater, taño Berea kúu ra, ta taAristarco xí'in taSegundo, nataa naño Tesalónica kúu nayó'o; ta taGayo, taño Derbe kúu ra; ta taTíquico xí'in taTrófimo, nataa na estado Asia kúu nayó'o, ta saá tuku taTimoteo kuachan ra xí'in

taPablo ta xí'in ndi'i nataa yó'o.

⁵ Ndi'i nayó'o kuá'an na xí'in taPablo nda nixaá na ñoo Filipos. Ta saá natá'an taPablo kuá'an si'na na ta nixaá na ñoo Troas, ñoo ndáti na xaá taPablo xí'in mji ndi ña nakutá'an ndi xí'in na.

⁶ Ta taPablo xí'in ndi'i xindoo ndi ñoo Filipos anda ndi'i viko najudío ña naní viko sítá va'a ña on koó levadura kómí.* Ta saá ndaa ndi tón barco ta kuá'an ndi ta kivi o'on nixaá ndi ñoo Troas, ta nakutá'an ndi xí'in natá'an ndi, ta xindoo ndi uxá kivi ñoo yó'o.

*To'on yó'o ká'an taPablo
nindayi ra nivi
na kándixa taJesús na táku
ño Troas*

⁷ Ta kivi domingo nakutá'an ndi'i ndi, na kúu nivi na kándixa taJesús, ñii ve'e ñoo Troas yó'o. Ta nakutá'an ndi xa'a ña ta'ví ndi sítá va'a ta xixi ndi ña xa'a ña náká'an ndi ndasaá nixi'i Jesucristo xa'a kuachi ndi. TaPablo nika'an ndoso ra to'on Ndios ñoo ndi'i ndi na ndóo yó'o, ta na'á va'a ní nixiyo ra nika'an ra. Saá chi xitaan ní inká kivi xini ñó'ó kee ra ko'on ra. Ta xa nitondaa hora ma'ño ñoo kúu ña, ta ká'an ka ra xí'in ndi.

⁸ Ta piso unj ñoo nakutá'an ndi ndóo ndi tákaa kuá'a ní ño'o tóon.

⁹ Ta ñii taa, talo'o kúu ra, naní ra Eutico yóo ra ñoo ñama ventana piso unj ñoo nakutá'an ndi yó'o. Ta saá kani ma'ná taEutico yó'o, ta nikisin ra kánoo ra ventana, ta xa'a ñayó'o nakava ra nda ñoo ño'o. Ta saá kama ñoo nivi, tá mií kóni na ndaní'i na ra, ta xini na xa ta nixi'i va'a kúu ra.

¹⁰ Ta taPablo ñoo ra, xino ra nixaá ra, ta xikundee ra ñoo kándú'u taEutico, ta nómi ra yiki koñu ra, ta nika'an ra xí'in nivi na yita yó'o, káchí ra saá:

—On kundi'i ini ndó, chi táku ra —káchí taPablo xí'in na.

¹¹ Ta taPablo ndikó ra ndaa ra ñoo yóo ra sáná'a ra. Ta saá ta'ví ra sítá va'a xixi ra xí'in na, chi saá ké'é na xa'a ña náká'an na taJesús, taa ta nixi'i xa'a kuachi na. Ta ndi'i ñayó'o, ta taPablo tuku kixá'a ra ká'an ka ra, ndato'on ra xí'in nivi nda nitivi inká kivi. Ta saá kee taPablo kuá'an ra.

¹² Ta saá sava nivi yó'o chindee na taEutico yó'o kuano'o ra ve'e ra, ta kúsi ní ini ndi'i na chi táku ra.

*To'on yó'o ká'an ndi
taPablo kee ra ñoo Troas
ta kuá'an ra ñoo Mileto*

¹³ Ta mji ndi, kuá'an si'na ndi xí'in tón barco, kee ndi ñoo Troas, ta nixaá ndi ñoo Asón, chi saá kindoo taPablo xí'in ndi. Ta taPablo kuá'an xá'a ra ta nixaá ra nakutá'an ra xí'in ndi ñoo Asón yó'o.

* **20:6** Viko yó'o kána ña uxá kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxij síkuá na ñoo naño Egipto kujya xina'a.

14 Ta saá ndaa ra tón barco noo ñó'o ndi, ta kuá'an ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo Mitilene.

15 Ta nitiivi inká kivi, ta kee tuku ndi xí'in tón barco ta kuá'an ndi, ta niya'a yatin ndi ñii isla ña naní Quío, ta kuá'an ka ndi, ta saá nda inká kivi nixaa ndi nda ñoo Samos, ña nákaa ñii xiiña noo inká isla. Ta saá kee tuku ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi nda ñoo Trogilio, ta inká kivi kee ndi ta kuá'an ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo Mileto.

16 Xa chikaa ini ndi ko'on ndakú ndi nda ñoo Mileto, chi taPablo ni-xiin ra ya'a ra chí ñoo Éfeso, saá chi nómi ní xini ñó'ó xaa ra ñoo Jerusalén xa'a ña koo ra ñoo yó'o yachi ka kivi ña kana viko Pentecostés.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo nindayi ra na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo Éfeso

17 Kivi kixaa taPablo ñoo Mileto, ta ti'vi ra chiño ña kana ra naxikuá'a na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Éfeso ña kixaa na noo ra.

18 Ta saá kixaa nayó'o, ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Nañani yó, mji ndó xini va'a ndó ndasaá xitakuji xí'in ndó nda kivi ñanoó kixaaji ñoo ndó estado Asia yó'o tанда vitin.

19 Ndi'i saá kivi nixiyoji xí'in ndó, ta nda lo'o on vása ní-ndukúji ña kasa ká'no nivi yi'ji, ta kisa ninó xí'in

mji ji xa'a ña vivii kisa ndivi ji chiño Ndios noo ndó, ta xí'in ña ndino'o ní ini ji ke'éji saá anda xakuji xa'a ndó. Ta kuá'a ní yichi kündeéji noo ña yo'vi xito ndoso yi'ji, chi sava nañooji najudío kóni na ka'ni na yi'ji.

20 Ta mji ndó xini va'a ndó ndi nda lo'o on vása ní-sandakooji ña nika'anji xí'in ndó to'on va'a ña xini ñó'ó chindeé ndó'ó, ta nda ñii to'on va'a ni-chise'éji noo ndó. Saá chi kuá'a ní yichi nixa'anji noo nakutá'an kuá'a ní nivi ñoo ndó, ta saá tuku nixa'anji kuá'a ní ve'e noo nakutá'an lo'o nivi, ta noo ndi'i nivi nika'an ndoso ji to'on va'a yó'o.

21 Ta ñii káchí ká'an to'on ña ndátotoonji xí'in najudío ta xí'in nivi na on vása kúu najudío: nika'anji xí'in na ndi xini ñó'ó nandikó ini na xa'a kuachi na, ta ndukú na noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta xini ñó'ó kándixa na Jesucristo, Taa taKá'no noo yó.

22 Ta vitin ko'onji ñoo Jerusalén, chi saá xa'nda chiño Níma Ndios nooji, vará on vása xini ji yukia kundo'o ji ñoo kán.

23 Ta ñii ñii ñoo noo nixa'anji, Níma Ndios nika'an ña xí'inji ndi xo'vi ní ji ta chikaa na yi'ji ini ve'e kaa.

24 Ta yi'ji, táná kivi ji xa'a yichi taJesús, ta nda lo'o on vása ndi'i ini ji, chi ñii laá ña ndaya'vi ní nooji kúu ña vivii kasa ndivi ji ndi'i chiño ña sakuiso chiño taJesús yi'ji. Ta chiño yó'o kúu ña ká'an

ndoso i to'on ñava'a xa'a Je-
sucristo noo niivi, ta ká'an i
xí'in na ndí Ndios kúu ta
ta ká'no ini, ta kí'vi ní ini ra
xini ra niivi.

25 'Ta vitin kúndaa ini i
ña on nda ñii ka kivi on
ndikó i noo ndó ña koto ka
ndó yi'i. Na'a niixiyo i xí'in
ndó ta saná'a ndi'i ndó'ó
xa'a yichi noo xá'nda chiño
Ndios.

26 Ta xa'a ña ke'é i saá, on
vása ndiso ka i kuachi xa'a
ndó.

27 Saá chi on vása ní-yi'ví i
ña ká'an ndoso i noo ndó
ndasaá yoo ña chikaa ini
Ndios kasa ndivi ra xí'in niivi
ta xí'in ñoyívi yó'o, ta on
vása ní-chise'é i noo ndó nda
ñii ña kóni Ndios kasa ndivi
ra xí'in niivi.

28 Níma Ndios nakaxin ña
ndó'ó ña kuiso chiño ndó
xí'in niivi na kándixa taJesús
na táku ñoo ndó. Ta
nda'tán yoo nataa na vivii
ndaá tindikachi sana na, saá
ndó'ó xini ñó'ó vivii kundaa
ndó ta chindeé ndó natá'an
ndó na kándixa taJesús.
Saá kasa ndivi ndó chi na
ndáya'ví ní noo Ndios kúu
ñii ñii niivi yó'o, chi Ndios
sata ra na xí'in niivi taJesús ña
niixita nda'a tón cruz.

29 Koto va'a ndó, chi xini
va'a i ndí kivi ña vaxi kixaa
niivi na on vá'a ini ña
sandá'ví na natá'an ndó na
kándixa taJesús. Ta na
on vá'a ini yó'o ke'é na
nda'tán ke'é ndiva'yí xí'in
tindikachi.

30 Kivi ña vaxi sava
natá'an ndó na vitin ndikon
yichi taJesús xí'in ndó,
nayó'o nakuita na ta ka'an

na sativi na ñandaa, ta chu'u
na niivi na kándixa taJesús
xa'a ña kundikon na yichi
vatá saná'a na.

31 Ñakán xini ñó'ó koto
va'a ndó ña on taxi ndó
ña niivi yó'o sandá'ví na
ndó'ó, ni inka natá'an ndó
na kándixa taJesús. Naká'an
ndó ndí uni kuiya niixiyo i
xí'in ndó, ta ndivi ñoo nda
xí'in ña xaku i, nika'an i
nda'to'on i xí'in ñii ñii ndó'ó
ndasaá kundikon va'a ndó
yichi taJesús.

32 'Ta vitin, nañani yó,
nataxi i ndó'ó nda'a Ndios
ña vivii kundaa ra ndó'ó. Ta
nataxi i ndó'ó ña chikaa so'o
ndó to'on Ndios ña ká'an
xa'a ñava'a ní ké'é ra xí'in
ndi'i niivi. Saá chi to'on
Ndios yó'o kómí ña ndee
ña chindeé ña ndó'ó kua'no
ka ña kándixa ndó Ndios.
Ta ndixa niivi na kúu na
nakaxin Ndios ña kundikon
na ra, nayó'o ndixa naki'in
na ndi'i ñava'a ña kindoo
Ndios xí'in na.

33 Ta kivi niixiyo i xí'in ndó
on vása ní-ndukú i si'un noo
ndó, ni on vása ní-ndukú i
tikoto noo ndó, ni on vása
ní-kutoo i kukomí i ñava'a
kómí nda ñii ndó'ó.

34 Nda vika, xini ndó
ndasaá chikaa i ndee xí'in
mii i kisa chiño i xa'a ña
kukomí i si'un ña sata i ña
xini ñó'ó noo mii i, tанда ña
xini ñó'ó noo natá'an i.

35 Xí'in ña xitaku i saá,
saná'a i ndó'ó ndasaá xini
ñó'ó chikaa ndó ndee kasa
chiño ndó ña kukomí ndó
si'un ña chindeé ndó natá'an
ndó, na kúu nandá'ví.
Naká'an ndó to'on ña

nika'an taJesús, kachí ra saá: "Nivi na táxi ñava'a nda'a inká nivi, nákaa ñasijí ní ka ini nayó'o noo nivi na naki'in ñava'a", kachí taJesús —káchí taPablo xí'in naxikua'a na ndiso chiño xí'in na kándixa taJesús na táku ñoo Éfeso.

³⁶ Ta ndi'i nika'an taPablo to'on yó'o, ta saá xikuxítí ra, ta nika'an ra xí'in Ndios. Ta ñii kiva saá naxikua'a yó'o nika'an na xí'in Ndios.

³⁷ Ta saá ndi'i naxikua'a xáku ní na xí'in taPablo, ta nómi na ra, ta chíto na noo ra ndayi na ra.

³⁸ Kúchuchú ní ini ndi'i nayó'o chí káchí taPablo on ndikó ka ra noo na. Ta saá kee na ku'a'an na xí'in taPablo, ta nixa'a ra ta ndaa ra tón barco, ta ku'a'an ra.

21

To'on yó'o ká'an ña taPablo kee ra ku'a'an ra nda ñoo Jerusalén

¹ Ta ndi'i nindayi ndi naxikua'a na kúu na ndiso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo Éfeso, ta saá ndaa ndi tón barco ta ku'a'an ndi, ta nixa'a ndi isla ña naní Cos. Ta saá inká kivi kee ndi ku'a'an ndi xí'in tón barco ta nixa'a ndi inká isla ña naní Rodas. Ta saá kee tuku ndi ku'a'an ndi xí'in tón barco ta nixa'a ndi ñoo ña naní Pátara.

² Ta ñoo yó'o naní'i ndi ñii tón barco, tón ku'a'an nda ñoo estado Fenicia, ta saá ndaa ndi tón barco yó'o, ta ku'a'an ndi.

³ Ta saá nija'a yatin ndi isla naní Chipre, ña kíndoo chí sijin yitin tón barco noo ñó'o ndi ku'a'an ndi. Ta saá ku'a'an ndi, ta nixa'a ndi ñoo Tiro ña ndá'vi ndaa estado Siria. Ta noo ndi tón barco, ta xini ñó'ó kundati ndi ñoo yó'o xa'a ña sanoo na ñakía'vi ndiso tón barco.

⁴ Tá mií sanoo na ña ndiso tón barco, ta ku'a'an ndi niki'vi ndi ñoo Tiro, ta nakutá'an ndi xí'in nivi na kándixa taJesús na táku ñoo yó'o. Ta nika'an na xí'in ndi ña kundoo ndi xí'in na, ta saá kíndoo ndi xí'in nayó'o uxá kivi. Ta Níma Ndios nika'an ña xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o ña ndato'on na xí'in taPablo ndi on ko'on ra ñoo Jerusalén.

⁵ Ta saá ni, taPablo on vása ní-ndikó ini ra. Ta saá tá nijino uxá kivi, ta ndi'i nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Tiro yó'o, na kúu nataa xí'in náña'a, ta xí'in nakuálí, ndi'i nayó'o nixa'an na xí'in ndi nda yu'u takuií mñi. Ta saá xikuxítí na xí'in ndi noo yotí yu'u takuií yó'o, ta nika'an ndi'i ndi xí'in Ndios.

⁶ Ta saá nindayi ndi ndi'i nivi na kándixa taJesús yó'o, ta ndikó na kuano'o na ve'e na. Ta mñi ndi ndaa tuku ndi tón barco ta ku'a'an ndi.

⁷ Ta saá ku'a'an ndi xí'in tón barco ta nixa'a ndi ñoo Tolemaida. Ta noo ndi tón barco yó'o, ta nixa'a ndi nakutá'an ndi xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, ta kíndoo ndi nijiyoo ndi xí'in na ñii kivi.

⁸ Ta nitivi inká kivi, ta

kee tuku ndi ku'a'an ndi xi'in ton barco, ta nixa'a ndi ñoo Cesarea. Ta sa'a nixa'a'an ndi ve'e ta Felipe, ta kuu ta ta ka'an ndoso to'on va'a xa'a ta Jesus noo ku'a'a ni nivi, ta kindoo ndi ve'e ra xi'in ra. Ta Felipe yo'o kuu ñii tata'an na ux'a ta na kisa ndivi chiño xa'a ña chindee na naapostol, chi sakán lo'o kuy'a nyia'a, nivi na kándixa ta Jesus na taku ñoo Jerusalén sakuiso chiño ña'á na ña ke'é na sa'a.

⁹ Ta yoo komi naña'a sa'ya ta Felipe yo'o, ta nda ñii naña'a yo'o on ta'an tonda'a ná, ta ndi'i náyó'o kuu ná náprofeta.

¹⁰ Ta xa ovi án uni kivi ndoo ndi ve'e ta Felipe, ta sa'a kixa'a ñii ta naní ra Agabo, ta kee ñoo estado Judea kuu ra, ta profeta kuu ra. Tá kixa'a ra noo ndi,

¹¹ Ta tjin ra tikoto káni lo'o ña xino'ni toko ta Pablo, ta katón ra nda'a mji ra xi'in ña, ta katón ra sikon xa'a mji ra xi'in ña. Ta sa'a njka'an ra xi'in ndi, káchí ra:

—Ñii ki'va ndatán katón i nda'aj ta katón i xa'aj xi'in tikoto yo'o, sa'a Nima Ndios njka'an ña xi'in i ndi najudío naná'no noo nañoo Jerusalén katón na ta ta xi'in tikoto káni yo'o, ta taxi na ra nda'a nivi na on sivi najudío kuu. Sa'a ke'é na xi'in ra kivi xa'a ra ñoo Jerusalén, káchí Nima Ndios xi'in i —káchí ta Agabo, ndato'on ra xi'in ndi.

¹² Tá xini so'o ndi ña

ndato'on ta Agabo yo'o, ta sa'a mji ndi na kuu na ku'a'an xi'in ta Pablo ta xi'in ndi i inka nivi na kándixa ta Jesús ñoo yo'o, xaaku ndá'vi ndi noo ta Pablo ña ndukú ndi noo ra ña on ko'on ra ñoo Jerusalén.

¹³ Ta ndakuijn ta Pablo, káchí ra sa'a:

—¿Ndachun xaaku ni ndó?, chi ña xito i xaaku ndó sa'a, kúchuchú ni ini i. Ta yi'i, xa yoo ti'va i ña chiko'ni na yi'i, tанда ka'ni na yi'i ñoo Jerusalén, sa'a chi ndixa xa yoo ti'va i kivi i xa'a ta Jesús, Ta ta Ká'no noo yo —káchí ta Pablo xi'in ndi.

¹⁴ Tá kúnda'a ini ndi ndi ni-kuchiño ndi sanoo ndi ini ra ña on ko'on ra, ta sa'a on vása ni-ka'an ka ndi xi'in ra xa'a ña. Ta nda njka'an ndi, káchí ndi:

—Va'a ná kundivi ndatán kóni Ndios —sa'a káchí ndi.

¹⁵ Ta nyia'a lo'o kivi, tá xa kisa ndivi ndi ña xini ñó'ó ndi ko'on ndi, ta sa'a kee ndi ku'a'an ndi, ta nixa'a ndi ñoo Jerusalén.

¹⁶ Ta sava nivi na kándixa ta Jesús na taku ñoo Cesarea xa kee na ku'a'an na xi'in ndi nda ñoo Jerusalén. Ta nivi yo'o njka'an na kana na ndi i ña ko'on ndi xi'in na ña kindoo ndi ve'e ñii ta ta naní Mnasón. Ta ta Mnasón yo'o kaaku ra ñoo isla Chipre, ta kuu ra ta ta xa ku'a'a ni kuy'a kándixa ta Jesús.

To'on yo'o ka'an ña ndi tjin na ta Pablo ve'e ño'o ka'no ñoo Jerusalén

17 Tá n̄ixaa ndi ñoo Jerusalén, ta n̄ivi na kándixa ta Jesús na táku ñoo yó'o n̄aki'in va'a ní na ndi'i xí'in ñasii ní ini na.

18 Ta saá ink̄a kivi n̄ixaa'an ta Pablo xí'in ndi ña koto ndi ta Santiago,* ta kúu taká'no noo n̄ivi na kándixa ta Jesús na táku ñoo Jerusalén yó'o. Ta n̄ixaa ndi ta xini ndi ta Santiago xí'in ndi'i naxikuá'a na kúu n̄ivi na ndiso chiño xí'in na kándixa ta Jesús ñoo yó'o.

19 Ta saá ndi'i m̄i ndi chindeé ndi naná'no yó'o, ta ta Pablo kixá'á ra ndátō'on ra xí'in na x̄a'a ndi'i ñava'a ke'é Ndios xí'in n̄ivi na on vása kúu najudío, saá chi Ndios taxi ra ndee ra nda'a ta Pablo ña kisa ndivi ra chiño va'a yó'o.

20 Tá ndi'i na ndóo yó'o xini so'o na to'on ña n̄ika'an ta Pablo xí'in na, ta kúsii ní ini na, ta kisa ká'no ní na Ndios. Ta saá n̄ika'an naxikuá'a yó'o xí'in ta Pablo, káchí na saá:

—Ñani yó, xa xini ún ndi kuá'a ní mil najudío xa kándixa na ta Jesús vitin. Vará ndíkōn na yichi ta Jesús, ta chíkaa ní na ndee ña kisa ndivi na ndayí Ndios ña n̄itaa ta Moisés kujiya xina'á, chi ña ndaya'ví ní noo na kúu ndayí yó'o.

21 Ta najudío yó'o xa xini so'o na to'on x̄a'a ún, chi sava n̄ivi káchí na ndi yó'o sáná'a ún ndátō'on ún xí'in najudío na táku ñoo xíyo ña

on kasa ndivi ka na ndayí ña n̄itaa ta Moisés xina'á, ta sáná'a ún na ña on kasa ndivi ka na costumbre ña n̄ani circuncisión xí'in nataa sa'ya na, ta sáná'a ún na ña sandakoo va'a na ndi'i costumbre ña kisa ndivi m̄i yó najudío, saá ndátō'on ún, káchí n̄ivi yó'o x̄a'a ún.

22 Ta vitin, zyukia koo ke'é yó?, chi n̄ivi koni so'o na ndi xa kixaa ún ñoo Jerusalén yó'o.

23 Ta saá va'a ke'é ún ña ká'an ndi xí'in ún vitin, chi yóo ña xini ñó'ó ke'é ún x̄a'a ña kunda'a ini n̄ivi ndi on sivi ta ta on vása kisa to'ó ndayí Ndios ña n̄itaa ta Moisés kúu ún. Yó'o yóo komi ta nata'an ndi, ta nayó'o xa k̄indōo na xí'in Ndios ña kasa ndivi na ñii chiño va'a.

24 Ta saá va'a ná ko'on na komi ta yó'o xí'in ún, ta ndi'i ndó ná kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño Ndios noo ndayí ña n̄itaa ta Moisés x̄a'a ña nduu ndó nandii noo Ndios. Ta saá cha'vi ún x̄a'a ña xatá na yisi sin̄i nataa yó'o. Tá ndi'i kisa ndivi ún chiño yó'o, ta saá ndi'i n̄ivi kunda'a ini na ndi ñavatá kúu to'on ña xini so'o na ká'an n̄ivi x̄a'a ún, chi ndixa yó'ó kúu ta ta kisa to'ó ndayí Ndios ña n̄itaa ta Moisés.

25 Ta n̄ivi na on vása kúu najudío, na kúu na kándixa ta Jesús, xa kunda'a ini na yu kúu ña xini ñó'ó ke'é na, saá chi xa n̄itaa ndi ñii tutu

* 21:18 Ta Santiago, ink̄a kivi ra kúu Jacobo.

ña tì'ví ndì nìxaá nda'á na. Ta nọọ tutu yó'o ndato'on ndì xí'in na ndí ndasaá kuiti ndayí yó'o xini ñó'ó kasa ndivi na: "On vá'a kuxu na ña'a ña nìsokọ nìvi nọọ ndios vatá ña kúu ñaidolo án ñaimagen, ni on vá'a kuxu na nìi kitì, ni on vá'a kuxu na kitì tí sakuá'na na xa'ni na, ni on vá'a kusun ta xí'in ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu, ni on vá'a kusun ña'a xí'in ta ta on sivi yì ñá kúu", saá nìka'an ndì, xa'nda chiño ndì nọọ nìvi na on vása kúu najudío, na kándixa ta Jesús —káchí naxikuá'a xí'in ta Pablo.

26 Ta saá ta Pablo chíkaa ini ra ña kasa ndivi ra ña kóni naxikuá'a yó'o. Tá kixaa inká kivi, ta na komi ta najudío yó'o kuá'an na xí'in ra, ta nìxaá na nọọ kisa ndivi na ndayí ña nìtaa ta Moisés xina'á xa'a ña nduu na nandii nọọ Ndios. Ta ndì'i ke'é na saá, ta ta Pablo nìkì'vi ra ini ve'e ño'o ká'no ña ndato'on ra xí'in tasutu ndá kivi kuu ña tondaa kivi ona ña taxi na ña xini ñó'ó soko na nọọ Ndios, chi xí'in ña ke'é na saá saxino na ña kindo na xí'in Ndios.

27 Tá xa nìtondaa kivi uxá ña xa yatin kasa ndivi na chiño ña saxino na ña kindo na xí'in Ndios, ta saá kixaa sava najudío na kee ñoo estado Asia, ta xini na ta Pablo ve'e ño'o ká'no yó'o. Ta kixá'á na sasaá na ini nìvi na nákutá'an yó'o, xa'a ña síso na, ndá'yi na. Ta najudío na kixaa yó'o kuá'an na sata ta Pablo ña kani na

ra.

28 Ta ñii ndeé síso na ndá'yi na, káchí na saá:

—Na'a ndó, natá'an yó naño Israel, chindeé ndó ndì'i ña ná tiin yó ta yó'o, chi ta ta on vása va'a kúu ra. Saá chi kúu ra ta ta xika ndì'i xiiña ta kándiva'a ra xa'a naño yó, ta sáná'a ra ndì'i nìvi ndí ña on vá'a kúu ña kisa to'ó ka na ndayí Ndios ña nìtaa ta Moisés. Kándiva'a ra xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o, ta vitin kixaa ra kisa kini ra ini ve'e ño'o yó'o, chi taxi ra nìkì'vi nìvi na on vása kúu najudío ini ve'e ño'o yì yó'o —káchí nayó'o, sasaá na ini nìvi.

29 Saá ká'an na chíkaa na kuachi sata ta Pablo, chi sakán xini na ra kuá'an ra yichì ñoo Jerusalén xí'in ñii tagriego ta naní Trófimo, ta ta kee ñoo Éfeso kúu ra. Ta xáni sijnì na ndí ta Trófimo yó'o nìkì'vi ra ini ve'e ño'o xí'in ta Pablo.

30 Ta ndì'i nìvi ñoo yó'o ñii síso na ndá'yi na xí'in ña sáa ní ini na. Ta xino na nìxa'an na tiin na ta Pablo, ta ñoo na ra nọọ ño'o, ta va na ra nda sata nama ña xino nduu ve'e ño'o yó'o, ta kama ní nakasi na ye'é nama yó'o.

31 Ta kuá'a ní nìvi yó'o káni ní na ta Pablo xa'a ña ka'ni na ra. Ta saá ta taká'no nọọ ndì'i natropa na ndaa ñoo yó'o xini so'o ra ndí ndì'i nìvi naño Jerusalén yó'o ñii síso na ndá'yi na káni tá'an na.

32 Ta saá xandikon kana ra natropa xí'in na ndíso chiño

xí'in na, ña ko'on na xí'in ra noo nákutá'an nivi na síso káni tá'an. Ta nivi yó'o xini na vaxi natropa, ta saá sandakoo na, on vása káni ka na taPablo.

³³ Ta ta taká'no noo ndi'i natropa nixaá ra noo nakutá'an nivi yó'o, ta xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taPablo ta katón na nda'a ra xí'in ovi cadena. Ta saá njindaqa to'on ra nivi na nakutá'an yó'o, káchí ra saá xí'in na:

—¿Yu kúu tayó'o?, ta, ¿yu kúu ña on vá'a ke'é ra? —káchí taká'no xí'in nivi.

³⁴ Ta saá ñii síso ndakuijn na ndá'yi na, xa síin síin noo kuachi ká'an nivi yó'o ña sákuiso na satá taPablo. Ta ta taká'no noo natropa ni-kuchiño kundaá ini ra yo xa'a kúu ña sáa ini nivi yó'o ña síso na ndá'yi na. Ta saá taká'no yó'o xa'nda chiño ra ña ko'on taPablo xí'in natropa nda cuartel noo kundaá ndaa ra.

³⁵ Ta taPablo kuá'an ra xí'in natropa ta nixaá ra xí'in na noo yoo escalera ña kuá'an ndaa noo ki'vi na yé'é cuartel. Ta natropa xini ñó'ó na kuiso na taPablo ña kuchiño ndaa ra xí'in na, saá chi kuá'a ní nivi na sáa ini, ndíkon na satá taPablo xa'a ña ka'ni na ra.

³⁶ Ta nivi yó'o xí'in ndi'i ndee na síso na, ndá'yi na, káchí na saá:

—¿Ñii yichi ná kivi ra! ¿Ná kivi ra! —káchí na, ndá'yi na.

TaPablo ndakuijn ra to'on xa'a mii ra noo nivi nañoo Jerusalén

³⁷ Ta natropa kuá'an ndaa na escalera, ndiso na taPablo, ta xa yatin xaá na ña chikaá na ra ini cuartel, ta saá taPablo nika'an ra to'on griego xí'in mii ta taká'no noo natropa, káchí ra saá xí'in ra:

—¿Án taxi ún ña ka'an lo'o i xí'in ún? —káchí ra xí'in tayó'o.

Ta ndakuijn taká'no yó'o, káchí ra saá:

—¿Án ká'an ún to'on griego va?

³⁸ ¿Án on sivi yó'ó kúu ñii tañoo Egipto, ta ta sakán lo'o kuiya niya'a sakaku kuachi xí'in ña kisa toon ra noo nagobierno? Chi tayó'o kana ra ta sanakutá'an ra komi mil ta na xikoo yu'ú xí'in ra, ta nixa'an na xí'in ra nda yuku yichí, noo kee na ña kani tá'an na xí'in nagobierno —káchí ra xí'in taPablo.

³⁹ Ta ndakuijn taPablo nika'an ra:

—On sivi yi'i kúu ta ká'an ún xa'a. Yi'i kúu ñii tajudio, ta kakui ñoo Tarso ña ndá'vi ndaa estado Cilicia, ta ñoo Tarso yó'o kúu ñoo ká'no ña ndaya'vi ní. Ta vitin ndúkú noo ún ña taxi ún ndayí ka'an i xí'in nivi na nákutá'an yó'o —káchí taPablo xí'in taká'no noo natropa.

⁴⁰ Ta taká'no yó'o taxi ra ndayí ña ka'an taPablo xí'in nivi.

Ta saá taPablo xikundichi ra noo escalera yó'o, ta sakanda ra nda'a ra noo nivi ña sayaa na, on nda'yi ka na. Ta saá sayaa ndi'i na, ta taPablo kixá'á ra ká'an ra xí'in na to'on hebreo ña kúu to'on mji na, ta káchí ra saá xí'in na:

22

1 —Natá'an yó, nataa xiku'a'á xí'in ndi'i nataa ñoo yó, ndúkú'i noo ndó ña koni so'o ndó to'on ña ka'an'i ndakuijini xa'a'i vitin —káchí taPablo xí'in na.

2 Tá xini so'o nayó'o ndi taPablo ká'an ra to'on mji na ña kúu to'on hebreo, ta saá ñii yaa yaa kúu na.

3 Ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Yi'i kúu'i ñii tajudío, ta kaku'i ñoo Tarso, ña ndá'vi ndaa estado Cilicia, ta xa'no'i ñoo Jerusalén yó'o. Ta mji taGamaliel, tamaestro ká'no, kúu ta ndino'o saná'a ra yi'i. Ta saá ndeé ní sakuá'á'i ndasaá xini ñó'ó kundikon'i yichi naxii síkuá yó, ta va'a ní kisa ndivi'i ndi'i ndayí yó'o. Ndi'i saá kivi taxi xí'in mji'i ña vivíi kisa ndivi'i ndi'i chiño ña xani sinij sakusij ini Ndios, ñii ki'va ndatán vitin táxi xí'in mji ndó kisa ndivi ndó chiño ña xani sinij ndó sakusij ndó ini Ndios.

4 Ta kivi saá xani sinij ndi yichi taJesús kúu ña on vása va'a, ta nixikai ñii ñii ñoo xa'a ña nandukú'i nivi na kúu na ndikon yichi yó'o ña saxo'vi'i nayó'o nda tondaa ña kivi ndi'i na, saá kusij

ini kundo'o na. Ta xa'a ñayó'o, ndi'i kivi tá naní'i nataa án náña'a na ndikon yichi taJesús, ta tjin'i nayó'o ta taan'i na ini ve'e kaa.

5 Ta ta tasutu ká'no noo mji yó najudío xí'in naxiku'a'á na ndiso chiño xí'in yó, nayó'o xini va'a na ndi to'on ña ká'an'i xí'in ndó vitin kúu ñandaa, chi naná'no yó'o kúu na nitaa tutu ña taxi na ndayí nda'a'i xa'a ña tiini ndi'i nivi na ndikon yichi taJesús na kúu na táku ñoo Damasco, ta tutu yó'o nika'an ña kómij ndayí ña tiini na, ta katóni na ña kixi na xí'in'i ñoo Jerusalén yó'o xa'a ña xo'vi na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPablo ndato'on ra ndasaá nakutá'an ra xí'in taJesús

(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

6 'Ta saá tá ku'a'an'i ñoo Damasco ta xa yatin nitondaa ma'ño ndivi kúu ña, ta ñii kama kee ño'o ñoyivi ñino, ta ndeé ní naye'e ña yi'i, ta xino nduu ña noo ñindichi'i.

7 Ta saá nakava'i nda noo ño'o. Ta xandikon xini so'o'i to'on, ta nika'an ña xí'in'i, káchí ña saá: "Saulo, Saulo, ¿ndachun ndikon ún saxo'vi ún yi'i?"

8 Ta ndakuijini, nika'an'i: "¿Yu kúu yó'ó, Tata?", káchí'i. Ta nika'an ra xí'in'i: "Yi'i kúu'i Jesús, taño Nazaret, ta ndikon ún saxo'vi ún", káchí ra xí'in'i.

9 Ta nataa tá'an'i na ku'a'an xí'in'i xini na ña nitivi ye'e

ño'o yó'o, ta ñiyi'ví ní na, ta on vása ní-xini so'o na to'on ña xini so'o i.

10 Ta ñindaqa to'oni taa ta ká'an xí'in i, kachí i xí'in ra saá: "¿Vitin yukia kóni ún ke'é i, Tata?" kachí i xí'in ra. Ta taa yó'o ndakuijn ra, kachí ra saá: "Nakundichi ún, ta naki'in ún yichi, ta ko'on ún kivi ún ñoo Damasco, chi ñoo yó'o xa xa'nda chiño i noo ñii taa ña ka'an ra xí'in ún ña chitóni i kasa ndivi ún xa'a i", kachí ra xí'in i.

11 Ta saá naki'in ndi yichi ta ku'a'an ndi, ta nataa tá'an i na ku'a'an xí'in i, tiin na nda'a i, ta ní'í na yichi i ku'a'an ndi, chi ño'o yé'e ña ñitivi noo i sandakoo kuáa ña nduchu noo i. Ta saá ñixaa ndi ñoo Damasco,

12 noo táku ñii taa ta ñani Ananías. Ta taAnanías yó'o kúu ñii taa ta vivii kisa ndivi ndayí Ndios ña ñitaa taxii síkuá yó ta Moisés xina'á, ta va'a ní kánoo ñat'ó ra noo ndi'í najudío na táku ñoo Damasco.

13 Ta taAnanías yó'o kixaa ra noo i, ta xindichi yatin ra noo yoo i, ta ñika'an ra xí'in i, kachí ra saá: "Ñani Saulo, vitin va'a nakoto nduchu noo ún", kachí ra. Ta saá xandikon va'a nativi nakoto i xí'in nduchu noo i, ta va'a xito i noo taAnanías yó'o.

14 Ta saá ñika'an ra xí'in i, kachí ra: "Mii Ndios, ta síkón ní ñat'ó chínóo naxii síkuá yó xina'á, ñakaxin ra yó'o ña kundaq ini ún

yu kúu ña kóni ra kasa ndivi ún. Ta ñakaxin ra yó'o xa'a ña ñakutá'an ún xí'in ta Jesús taa ta kúu ta Ndaq. Ta ñakaxin ra yó'o xa'a ña xini so'o ún to'on ña kee mii yu'u tayó'o.

15 Ndios ke'é ra saá xí'in ún chi yó'o kuu ún taa ta ndakuijn xa'a ta Jesús, ta ndato'on ún xí'in ndi'í ñivi yu kúu ña xini ún, ta yu kúu ña xini so'o ún.

16 Ta vitin on kundati ka ún, ta kama nakundichi ún ta kuchu ún xí'in ndayí kivi ta Jesús, ta ndukú ún noo ra ña kasa ká'no ini ra xa'a ndi'í kuachi ún", kachí ta Ananías xí'in i.

Ndios tivi ra ta Pablo ña ka'an ra to'on ñava'a xa'a ta Jesús xí'in ñivi na on vása kúu najudío

17 Ta ta Pablo ndato'on ka ra xí'in na, kachí ra saá:

—Tá ndikó i ñoo Jerusalén, ta ñii kivi tá ká'an i xí'in Ndios, ta yoo i ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta saá kixaa ñii ña ñitivi noo i.

18 Ta ñayó'o kúu ña xini i ta Jesús, ta ñika'an ra xí'in i, kachí ra saá: "Kama ní kee ún ñoo Jerusalén yó'o, chi ñivi ñoo yó'o on kandixa na to'on ña ndato'on ún xí'in na xa'a i", kachí ta Jesús xí'in i, ña ñitivi ra noo i.

19 Ta saá ndakuijn i ñika'an i xí'in ra, kachí i: "Tata, ñivi ñoo yó'o ndixa xini na ndi yi' i kúu taa ta xandikon saxo'vi ní ndi'í ñivi na kándixa yó'o. Saá chi yi' i ñixaa'an i ñii ñii ve'e

ñò'o sinagoga, ta tjin i nayó'o ta taan i na ini ve'e kaa.

20 Ta kivi xa'ni na taEsteban, taa ta ndakuijn to'on va'a xa'a ún noo nivi, ta yi'i, nixijo yu'ú i xí'in nivi na ké'é saá, tанда xindaai tikoto nivi ña koon na yuu taEsteban ta xa'ni na ra", kachi i xí'in taJesús.

21 Ta ndakuijn ra, kachi ra saá xí'in i: "Vitin ko'on ún, chi yi'i ti'vi i yó'o ko'on ún ku'a ní ñoo xíká ña ndato'on ún to'on i xí'in nivi na on vása kúu najudío", kachi ra xí'in i —kachi taPablo xí'in najudío na nákutá'an yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a yu kúu ña ke'é
taa taká'no noo natropa xí'in taPablo

22 Tá nivi na nákutá'an yó'o xini so'o na to'on yó'o ña nika'an taPablo xa'a nivi na on vása kúu najudío, ta on vása ní-xiin ka na koni so'o na to'on ká'an ra, ta kixá'a na saá ní ini na. Ta ñii síso na ndá'yi na, kachi na saá:

—iNá kivi tayó'o! iOn vása va'a ña kutaku ka ra ñoyivi yó'o! —kachi na, ndá'yi na.

23 Ta on vása sándakoo na ndá'yi na ta ká'an na ña on vá'a xa'a taPablo. Ta tava na tikoto ña kánóo sata tikoto ndixin na, ta kisin na tikoto yó'o, ta tjin na ñ'o'o ta sakana na ña chí njino, chi ña ke'é na saá kóni kachi ña ndí nda lo'o on xiin na naki'in na to'on ña ká'an taPablo.

24 Ta saá taa taká'no xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taPablo ta chikaa na ra ini cuartel. Ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taPablo xí'in kuártá xa'a ña na'ma ra ndachun saá ní ini nivi xini na ra.

25 Tá on ta'an ka kani na ra, ta si'na katón na ra. Ta saá nika'an taPablo xí'in ñii taa ta ndiso chiño xí'in sava natropa yó'o, kachi ra saá:

—¿Án ndixa kachi ndayí ndí va'a kani ndó ñii taa ta kúu taño Roma tá si'na on ta'an ko'on ra noo tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi tayó'o? —kachi taPablo xí'in ñii taa ta ndiso chiño xí'in sava natropa.

26 Tá tayó'o xini so'o ra ña nika'an taPablo, ta kama nixa'an ra ndato'on ra xí'in mji taa taká'no noo ra, ta kachi ra saá:

—Ta vitin, ¿yu kúu ña ke'é ún?, chi taa ta xa'nda chiño ún kani ndí xí'in kuártá, tayó'o kúu ra ñii taño Roma —kachi ra xí'in taa taká'no noo natropa.

27 Ta saá taa taká'no yó'o ku'a'an ra, ta nixa'a ra noo taPablo, ta ninda'ka to'on ña'a ra, kachi ra saá xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'o kúu ñii taa taño Roma? —kachi ra.

Ta ndakuijn taPablo:

—Ndixa yi'i kuu i taño Roma —kachi ra.

28 Ta saá nika'an taa taká'no yó'o xí'in ra, kachi ra:

—Yi'i cha'vi i ku'a ní si'ún, ta saá naki'in i tutu ña kachi kuu i taa taño Roma —kachi ra xí'in taPablo.

Ta ndakuijn taPablo, káchi ra saá:

—Yí'i on vása ní-ke'éj saá, chi nda kivi kakuji kúu i taño Roma —káchi ra xí'in taa taká'no noo natropa yó'o.

²⁹ Ta natropa na xa yóo ti'va ña kani na taPablo, xini so'o na to'on yó'o, ta kama ní kee na ta kuá'an na. Ta taká'no noo natropa niyi'ví ní ini ra chi xa xa'nda chiño ra ña katón na taPablo, taa ta kúu taño Roma, ta xí'in ñayó'o niya'a ndoso ra ndayi naño Roma.

*To'on yó'o ká'an xa'a taPablo
ñíndichi ra noo naJunta Suprema najudío*

³⁰ Ta taa taká'no noo natropa kóni ra kundaá va'a ka ini ra xa'a kuachi táxi najudío xa'a taPablo. Ta saá tá niyivi inka kivi, ta xa'nda chiño ra noo naJunta Suprema najudío, na kúu nasutu ná'no xí'in nataa naxikuá'a ña nakutá'an nayó'o noo ra. Ta saá tuku xa'nda chiño ra noo natropa ña ndaxin na taPablo, ña kee ra cuartel, ta kixaá ra kundichi ra noo ndi'i nayó'o.

23

¹ Tá kixaá taPablo, ta ñíndichi ra noo naJunta Suprema, ta saá xito ra noo na ta nika'an ra xí'in na, káchi ra saá:

—Ndó'ó, tata natá'an yó, kóni ña kundaá ini ndó ndi'ndi'i saá kivi ña tákuji ndino'o ní ini kisa ndivi ñava'a noo Ndios, ta

ñakán on koó nda lo'o ña sándi'i ini yóo noo —káchi taPablo xí'in na.

² Tá xini so'o tasutu ká'no ta naní Ananías to'on yó'o ña nika'an taPablo, ta xa'nda chiño ra noo niyi na yíta yatin siin taPablo ña xí'in nda'a na kani na yu'u ra.

³ Ta ndakuijn taPablo, káchi ra saá xí'in tasutu ká'no yó'o:

—Ñii kivi vaxi Ndios kani ra yó'ó chi yó'ó kúu taa ta ovi yu'u. Yó'ó ndiso chiño ún, ña kasa nani ún xa'aji xí'in ñandaá ñii ki'va ndatán káchi ndayi Ndios ña nitaa taMoisés. Ta on vása ké'é ún saá, chi mji ún yá'a ndoso ún ndayi Ndios, xí'in ña xa'nda chiño ún noo niyi ña kani na yi'i —káchi taPablo xí'in tasutu ká'no yó'o.

⁴ Ta niyi na yíta yatin xí'in taPablo, nika'an na xí'in ra, káchi na saá:

—¿Án taa ta on koó ñato'ó kómí kúu ún?, chi kándiva'a ún xí'in tasutu ká'no, taa ta kisa chiño noo Ndios.

⁵ Ta ndakuijn taPablo, káchi ra saá:

—Natá'an yó, kasa ká'no ini ndó xa'aji chi on vása ní-xini tá tayó'o kúu tasutu ká'no, saá chi xini ñó'ó kasa ndivi yó to'on Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, káchi ña saá: “On vá'a kándiva'a yó xí'in taa taká'no noo ñoo yó”, —káchi taPablo xí'in na.

⁶ Ta taPablo kundaá ini ra ndi sava naJunta Suprema yó'o kúu na nafariseo, ta

sava na kúu na nasaduceo, ta saá n̄kaʼan ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, yí'i kúu i tafariseo, ñii k̄i'va ndatán yivá i x̄ikuu ra tafariseo. Ta kuachi ña sákuiso na yí'i kúu xa'a ña ndáa ini i ndí ndixa natakū n̄ivi na n̄ixi'i —káchí taPablo xí'in na.

7 Tá ndi'i na ndóo yó'o x̄ini so'o na to'on yó'o, ta nafariseo xí'in nasaduceo k̄ixá'a na náa na xí'in tá'an na, ta n̄ita'vi tá'an nafariseo xí'in nasaduceo.

8 Qn vása yóo ñii yu'ú ka na, chi nasaduceo kándixa na ndí n̄ivi na n̄ixi'i qn natakū ka nayó'o, ta kándixa na ndí qn koó nímā kómí n̄ivi, ni qn koó naángel, ni qn koó inkā noo nímā. Ta nafariseo kándixa na ndí yóo nímā n̄ivi, ta yóo naángel, ta yóo inkā noo nímā, ta kándixa na ndí n̄ivi na n̄ixi'i natakū nayó'o.

9 Ta xa'a to'on ña n̄ikaʼan taPablo xí'in na, nafariseo xí'in nasaduceo, k̄ixá'a na náa ní na, ta ñii síso na ñó'o na. Ta sava nafariseo na kúu namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á, n̄akuita na ta n̄ikaʼan na, káchí na saá:

—Ndixa qn koó nda ñii kuachi ndíso tayó'o, chi qn vása nání'i ndi nda ñii ña qn vá'a ke'é ra. Ndá sana ñii nímā án ñii ñaángel n̄ikaʼan ña xí'in ra —káchí nafariseo.

10 Ta saá k̄ixá'a n̄ivi ndeé ní ndá'yi na, ta ndeé ní síso na. Ta yí'vi ní taká'no noo natropa koṭo ȳiyo ní xí'in ñasáa na, sakuáchi na ȳikí

koñu taPablo. Ta saá taká'no yó'o xa'nda chiño ra noo natropa ña naki'in na taPablo ña ko'on ra xí'in na kundasi tuku ra ini cuartel.

11 Ta saá tá k̄ixaa kuñoó, ta n̄it̄ivi taJesús noo taPablo, ta n̄ikaʼan ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Qn kuyi'ví ún, chi yóo i xí'in ún. Ta ñii k̄i'va ndatán n̄ikaʼan ún to'on ña ndakuijn ún xa'a i ñoo Jerusalén yó'o, saá x̄ini ñó'o ndakuijn ún xa'a i ñoo Roma —káchí taJesús xí'in taPablo, ña n̄it̄ivi ra noo ra.

To'on yó'o ká'an ndí x̄ikoo yu'ú n̄ivi ña ka'ni na taPablo

12 Ta saá n̄it̄ivi inkā k̄ivi, ta nakutá'an sava najudío, ta x̄ikoo yu'ú na ña ka'ni na taPablo, ta káchí na saá:

—Ndá lo'o qn kuxu ka yó ni qn ko'o ka yó nda ná ka'ni yó ra. Ta ná kuu yó n̄ivi na n̄atavi chi'ña tá n̄i-xa'ni yó ra —káchí na, k̄indoo yu'ú na.

13 Ta yá'a q̄vi s̄ikō kúu nataa yó'o na x̄ikoo yu'ú xa'a ña ka'ni na taPablo.

14 Ta saá nataa yó'o n̄ixaʼan na noo nákutá'an nasutu ná'no yóo na xí'in naxikuá'a noo nañoos judío, ta n̄ikaʼan na xí'in na, káchí na saá:

—M̄ii ndi xa k̄indoo ndi xí'in natá'an ndi ña qn kuxu ka ndi, ni qn ko'o ka ndi nda ná ka'ni ndi taPablo.

15 Ta saá ndó'o xí'in natá'an ndó na kúu naJunta Suprema, x̄ini ñó'o ndukú ndó noo taká'no noo natropa ña ti'vi ra taPablo kixaa ra

noq ndó. Ka'an ndó xí'in taká'no noq natropa yó'o ndí yóo ka ña xini ñó'ó ndaka to'on ndó taPablo ña kundaa ini ndó xa'a kuachi ra. Ta mji ndi, xa koo se'é ndi yu'u yichi, ña xa yóo ti'va ndi ka'ni ndi ra ña on kixaa ra noq ndó —káchí na xí'in nasutu ta xí'in naxiku'a'a noq najudío na nákutá'an yó'o.

16 Ta ñii talo'o xaxin taPablo ta kúu sa'ya ki'va ra, xini so'o ra xa'a ña xikoo yu'ú nataa yó'o ke'é na, ta saá talo'o yó'o kee ra ku'a'an ra, ta nixaa ra nda cuartel noq yóo sito ra taPablo, ta ndato'on ra xí'in ra xa'a ña xini so'o ra.

17 Kivi ndi'i xini so'o taPablo ña ndato'on talo'o xaxin ra xí'in ra, ta kana ra ñii ta ndiso chiño noq ñii ciento natropa, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ná ko'on talo'o yó'o xí'in ún noq taká'no noq ndi'i natropa, chi yóo to'on ña xini ñó'ó ní ndato'on talo'o yó'o xí'in ra —káchí taPablo xí'in ta ndiso chiño.

18 Ta saá kee ta ndiso chiño yó'o ku'a'an ra, ta ku'a'an talo'o yó'o xí'in ra, ta nixaa na noq ta taká'no ta xá'nda chiño noq ndi'i natropa. Ta saá ta ndiso chiño noq ñii ciento natropa nika'an ra xí'in ta taká'no noq ra, káchí ra saá:

—TaPablo ta nákaa ndási ní'no, ti'vi ra yi'i vaxi xi'in talo'o yó'o noq ún, chi yóo ñii ña kóni ra ndato'on ra xí'in ún —káchí ra xí'in taká'no noq ndi'i natropa.

19 Ta saá taká'no yó'o tjin ra nda'a talo'o yó'o ña ko'on ra xí'in ra ñii xiiña noq on ko'o nivi na kuchiño koni so'o to'on ña ka'an na. Ta saá kixá'á ra ndaka to'on ra talo'o yó'o, káchí ra xí'in ra:

—¿Ndá to'on kúu ña kóni ún ndato'on ún xí'in i? —káchí ra xí'in talo'o.

20 Ta ndakuin talo'o, nika'an ra, káchí ra saá:

—Sava najudío xikoo yu'ú na ña ndasaá ndukú na noq ún ña taxi ún ko'on taPablo ña xa'a ra noq naJunta Suprema kivi taan. Saá chi káchí na xí'in ún ndí kóni na ndaka to'on ka na ra ña va'a ka kundaa ini na xa'a kuachi ra, saá káchí na xí'in ún.

21 Ta on kandixa ún to'on ña ka'an nayó'o xí'in ún, chi ñavatá kuu ña. Saá chi yu'u yichi koo se'é ku'a'a ní nataa xa'a ña ka'ni na taPablo. Yá'a ovi siko kúu nataa na koo se'é kundati ña'á, ta ndi'i nataa yó'o kindoo yu'ú na on kuxu ka na ni on ko'o ka na nda ná ka'ni na taPablo. Ta káchí na saá xí'in mji na: “Ná kuu yóo nivi na nitavi chi'ña tá ni-xa'ni yó ra”, káchí na. Ta vitin xa yóo ti'va na ka'ni na ra, ta ndakuiti ndati na ña taxi ún kee taPablo ña ko'on ra noq naJunta Suprema —káchí talo'o ndato'on ra xí'in taká'no noq ndi'i natropa yó'o.

22 Ta saá taká'no noq ndi'i natropa nika'an ra xí'in talo'o, káchí ra saá:

—Nda ñii nivi on ka'an ún xí'in ña kixi ún noq i

ndato'on ún xí'in j —káchí ra xí'in t̄alo'o yó'o, ta t̄í'ví ña'á ra kuḅano'ḡ ra.

Tḡ'on yó'o ká'an ndí t̄í'ví na t̄aPablo ko'on ra noḡ tagobernador Félix

23 Ta saá taká'no noḡ ndi'i natropa kana ra ḡvi natropa, ta ñii ñii nayó'o kúu na xá'nda chiño noḡ ñii ciento natropa, ta taká'no noḡ na ḡvi yó'o n̄ika'an ra xí'in na, káchí ra:

—Ná kasa ndivi ndó xí'in ḡvi ciento natropa xa'a ña kee na ka j̄in ñoo kivi vitin,* ta ko'on xá'á na nda ñoo Cesarea. Saá tuku ka'nda chiño ndó noḡ un̄i s̄iko uxu natropa na kúu na yóso kuáyí xí'in ḡvi ciento natropa na ní'i ka nani ta s̄jin noḡ ña, ta ndi'i natropa yó'o x̄ini ñó'ó koo tí'va na ña kee na ka j̄in ñoo kivi vitin, ta ko'on na ñoo Cesarea.

24 Ta taxi ndó sava tíkuáyí ña koso t̄aPablo xí'in natá'an ra, ta koto va'a ndó ña ḡn kóo ña ḡn vá'a kundo'o t̄aPablo yich̄i ña va'a xaḡ ra noḡ tagobernador Félix ñoo Cesarea.

25 Ta saá taká'no noḡ ndi'i natropa n̄itaa ra ñii tutu ña ní'i natropa kuḅan na ña taxi na ña nda'a tagobernador Félix. Ta ña n̄itaa ra noḡ tutu yó'o káchí ña saá:

26 “Yi'j kúu j̄ t̄aClaudio Lisias, ta tí'víj tḡ'on chin-deé j̄ yó'ó, tata gobernador, t̄a kúu t̄a kánóo s̄ikón ní ñato'ó noḡ ndi.

27 Kóni j̄ ndato'on j̄ xí'in ún ndachun tí'víj tayó'o xaḡ ra noḡ ún. Sava najudío t̄jin na ra, ta xa yatin ní ka'ni na ra, níkuu. Ta x̄inj̄ so'oj̄ ndí tayó'o kúu ra ñii t̄a taño Roma, ta saá kama ní kee j̄ n̄ixa'an j̄ xí'in natropa, ta sakaku ndi ra noḡ najudío yó'o.

28 Ta yi'j̄ ndukú j̄ ña kundaa ini j̄ ndá kuachi kúu ña táxi na xa'a ra, ta saá xa'nda chiño j̄ noḡ ra ña ko'on ra xí'in j̄ noḡ na Junta Suprema najudío ña ná ndaka tḡ'on na ra.

29 Ta saá kundaa ini j̄ ndí táxi na kuachi xa'a ra chi káchí na ndí ḡn vása va'a kisa ndivi ra ndayí m̄ji najudío yó'o, ta ñayó'o ḡn s̄ivi kuachi ndeé kúu ña noḡ m̄ji yó naño Roma. Ta saá nda lo'o ḡn ko'ó xa'a ña chikaa ndi ra ini ve'e ka ni ña ka'ni ndi ra.

30 Ta saá ni, x̄inj̄ so'oj̄ ndí sava najudío x̄ikoo yu'ú na ña ka'ni na ra, ta xa'a ñayó'o kama ní tí'víj̄ ra xaḡ ra noḡ ún vitin. Ta n̄ika'an j̄ xí'in najudío na táxi kuachi xa'a ra ndí x̄inj̄ ñó'ó xaḡ na noḡ ún ña kasa nani ún xa'a kuachi yó'o. Ta tḡ'on yó'o kúu ndi'i ña ndato'on j̄ xí'in ún vitin, tata. Ta va'a ná koo ún”, káchí tḡ'on ña n̄itaa t̄aClaudio Lisias noḡ tutu ña kuḅan nda'a tagobernador.

31 Ta saá natropa yó'o kisa ndivi na ña xa'nda chiño taká'no noḡ na, ta n̄aki'in na t̄aPablo xí'in natá'an ra.

* 23:23 Ka j̄in ñoo nani ña ka un̄i ñoo noḡ naño Roma.

Ta tá kixaa kuñoó yó'o, ta kee na ku'a'an na, ta nixaa ndi'i na ñii ñoo ña nani Antípatris.

³² Ta saá nīivi inka kivi, ta ndikó natropa na xika xá'á, kuano'o na. Ta t̄Pablo xí'in natá'an ra ku'a'an na xí'in natropa na yóso kuáyí nda ñoo Cesarea.

³³ Tá nixaa na ñoo Cesarea, ta natropa nat̄axi na t̄Pablo nda'a tagobrador, ta taxi na nda'a ra tutu ña nītaa t̄Claudio Lisias x̄'a t̄Pablo.

³⁴ Ta ndi'i ka'vi tagobrador tutu yó'o, ta nīndaqa to'on ra t̄Pablo nda ñoo kixi ra. Ta ndakuijn t̄Pablo, káchí ra saá:

—Kixi ñoo ña nákaa estado Cilicia —káchí ra.

³⁵ Ta saá nīka'an tagobrador xí'in t̄Pablo, káchí ra saá:

—Kundati nda ná kixaa nivi na táxi kuachi x̄'a ún, ta saá kasa nani x̄'a kuachi ún —káchí ra.

Ta saá x̄'nda chiño ra noo natropa ña kunda na t̄Pablo ini ve'e ka ña nákaa ñii xiiña ini ve'e ká'no ña kisa va'a t̄rey Herodes ñoo Cesarea yó'o.

24

T̄Pablo ndakuijn ra x̄'a mij ra noo tagobrador Félix

¹ Tá nīya'a o'on kivi, ta kixaa tasutu ká'no t̄Ananías xí'in sava naxiku'a ná'no noo najudío, ta xí'in t̄abogado mij najudío yó'o, ta tayó'o nani ra Tértulo. Najudío

yó'o kixaa na ña taxi na kuachi x̄'a t̄Pablo noo tagobrador Félix.

² Ta saá tagobrador yó'o x̄'nda chiño ra noo na kisa chiño noo ra ña ko'on na ki'in na t̄Pablo kixaa ra noo ra. Ta saá kixaa t̄Pablo, ta t̄Tértulo kixá'á ra ká'an ra táxi ra kuachi x̄'a t̄Pablo yó'o, ta káchí ra saá:

—Tata gobernador, t̄a t̄ kánoo sikon ní nat̄o'ó noo ndi, táxa'vi ña'á ní ún chi xí'in ña ndichí ní sinj ún, ta xí'in ñava'a ní ini ún, va'a ní xá'nda chiño ún noo mij ndi naño Israel, ta xa ku'a ní kuiya va'a ní táku ndi, chi nda ñii ñoo on vása káni tá'an xí'in ndi. Ta yóo ku'a ní chiño ná'no xa kisa ndi ún x̄'a ña chindee ún ndi'i.

³ X̄'a ñayó'o ndi'i saá kivi, ta ndi'i saá xiiña kusi ní ini ndi naki'in ndi ñava'a taxi ún nda'a ndi, ta vitin kóni ndi ka'an ndi xí'in ún saá: “Táxa'vi ní ún, tata, x̄'a ndi'i ñava'a yó'o.”

⁴ Ta vitin on vása kóni ndi sandi'i ka ndi yó'o ña na'á ní ka'an ndi xí'in ún. Ta ndasaá kuiti xaku ndá'ví ndi noo ún ña koni so'o lo'o ún ña ndato'on ndi xí'in ún x̄'a t̄Pablo t̄ ñíndichi yó'o.

⁵ Saá chi xini kaxin ndi tayó'o kúu ra ñii t̄a t̄ on vá'a, ta ndatan yóo ñii kue'e xikon saá yóo ra, chi ñii ñii ñoo noo táku najudío, tayó'o xaa ra ta ndato'on ra xí'in nivi ña sasa ra ini na x̄'a ña nakuita na kani tá'an na xí'in nagobrierno. Ta tayó'o kúu ra ñii

tāa tāka'no nōo n̄ivi na kúu na ndíkɔn yich̄i vatá ña n̄an̄i yich̄i nanazareno.

⁶ Ta ñii k̄iv̄i ñoo Jerusalén x̄ini nd̄i tayó'o, yóo ra ini ve'e ño'o ká'no, ta ké'é ra ña ɔn vá'a ña kúu ña kisa kini ñaȳi ve'e ño'o. Ta xa'a ñayó'o, t̄iin nd̄i ra xa'a ña kasa nani nd̄i kuachi xa'a ra,

⁷ ta n̄i-kuchiño nd̄i, chi n̄ixaa taLisias tāa tāka'no nōo ku'a ní natropa, ta x̄i'in ndeɛ nd̄i'i natropa, k̄indaa ra taPablo yó'o nda'a nd̄i.

⁸ Ta saá taLisias xa'nda chiño ra nōo nd̄i ña taxi nd̄i kuachi xa'a taPablo nōo yó'o, tata gobernador. Ta vitin táná ndakāa to'on m̄ji ún tayó'o, ta saá kundaa ini ún nd̄i ñandaa kúu to'on ká'an nd̄i xa'a ra x̄i'in ún —kách̄i taTértulo x̄i'in tāgobrador Félix.

⁹ Ta nd̄i'i najudío na ndóo yó'o ñii yóo yu'ú na x̄i'in to'on ña ká'an taTértulo, ta ndakuijn na, n̄ika'an na, kách̄i na saá:

—Ndixa ñandaa kúu nd̄i'i to'on n̄ika'an taTértulo yó'o —kách̄i na.

¹⁰ Ta saá tāgobrador ndan̄i'i ra nda'a ra nōo taPablo ña ndakuijn ra ka'an ra. Ta saá ndakuijn taPablo, n̄ika'an ra to'on yó'o:

—Tata gobernador, xa ku'a ní kuiya yó'o kúu tajuez, ta kisa nani ún xa'a kuachi n̄ivi ñoo nd̄i najudío. Ta saá kúsīj ní inīj ña ndakuijn lo'ōj ka'an̄j xa'āj nōo ún.

¹¹ Sakán uxu ɔv̄i k̄iv̄i kúu ña k̄ixaāj ñoo Jerusalén xa'āj ña kasa ká'nōj Ndios ve'e

ño'o ká'no. Táná ndakāa to'on ún xa'a ñayó'o, ta ɔn vása yo'v̄i kundaa ini ún nd̄i ñandixa kúu ña ká'an̄j.

¹² Ta ɔn s̄iv̄i ñandaa kúu to'on ña ká'an nayó'o, táxi na kuachi xa'āj. Saá chi k̄iv̄i x̄ini na ȳīj yóōj yosō ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ɔn vása yóōj náāj x̄i'in ndā ñii n̄ivi, ni ɔn vása yóōj s̄asāāj ini n̄ivi. Nda lo'o ɔn vása ní-ke'é̄j saá ve'e ño'o ká'no, ni n̄i-ke'é̄j saá ve'e ño'o sinagoga, ni nda ñii xiña ñoo Jerusalén n̄i-ke'é̄j saá.

¹³ Ta nataa na táxi kuachi xa'āj nda lo'o ɔn kúchiño na kasa ndaa na xa'a kuachi ña kách̄i na sákuiso na ȳīj.

¹⁴ Ta to'on ña ndaa kúu ñayó'o: ȳīj kúu ñii tāa ta ndíkɔn yich̄i taJesús, ta nataa yó'o x̄ani s̄inj̄i na nd̄i yich̄i vatá kúu ña. Ta ȳīj kisa ká'nōj Ndios ndatán kisa ká'no nax̄īj s̄ikuá nd̄i ra x̄ina'á. Ta ñii k̄i'va ndatán kandixa na, saá kándixāj to'on Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄i'in nd̄i'i to'on Ndios ña n̄itaa ink̄a naprofeta x̄ina'á.

¹⁵ Ta ȳīj ta x̄i'in nataa yó'o na táxi kuachi xa'āj, ñii k̄i'va kándixa nd̄i nd̄i ñii k̄iv̄i Ndios sanatak̄u ra n̄ivi na n̄ix̄i'j, án n̄ivi na va'a x̄ikuu na, án n̄ivi na ɔn vá'a x̄ikuu na, ta kuita na nōo Ndios ña kasa nani ra xa'a kuachi na.

¹⁶ Ta xa'a ña kándixāj ñayó'o, ta nd̄i'i saá k̄iv̄i chíkaāj ndeɛ ke'é̄j ñava'a ña kóni Ndios xa'a ña ɔn kóo nda lo'o ña sand̄i'i inīj nōo Ndios ta nōo n̄ivi.

17 'Xa yóo ɔvɪ án unɪ kuɪȳa ɔn vása xá'anɪ ñoo Jerusalén, ta saá nɪx̄a'anɪ ñoo yó'o, chi ní'iɪ sɪ'ún ña xa naḱayaɪ x̄a'a nɪvi nandá'ví na táku ñoo Jerusalén, ta kóniɪ taxiɪ ña nda'a na. Ta saá tuku m̄iɪ kóniɪ sɔkɔɪ lo'o ñava'a nɔɔ Ndios ve'e ño'o ká'no.

18 Ta x̄a'a ña kuchiño kɪ'viɪ ini ve'e ño'o yó'o, xɪni ñó'ó kasa ndiviɪ ndayɪ ña ká'an x̄a'a ndasaá nduuɪ t̄a t̄a ndii. Tá ndi'i kɪsa ndiviɪ ndi'i ñayó'o, ta nɪxiyoyɪ yosɔ ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no yó'o, ta sava najudío na kee ñoo estado Asia naḱutá'an na xɪ'inɪ. Ta ɔn vása ni-xiyo kūa'a ní nɪvi xɪ'inɪ, ni ɔn vása ni-sasaɪ ini nɪvi ña sɪsɔ na nda'yi na kanɪ tá'an na.

19 Tá najudío na kee ñoo estado Asia káchí na xɪni na yiɪ ké'éɪ ña ɔn vá'a, ta m̄iɪ nayó'o xɪni ñó'ó kixaɪ na nɔɔ ún ña chikaɪ na kūachi s̄ataɪ.

20 Táná ka'an najudío estado Asia ɔn xɪin na kixi na, ta va'a nɪvi na yóo yó'o vitin ná ka'an na ndato'on na xɪ'in ún ndá kūachi kúu ña nɪkɪ'viɪ. Saá chi na-Junta Suprema najudío xa x̄ito ndoso na yiɪ, ta nɪvi na yóo yó'o xa kúndaɪ ini na ña nɪka'an na Junta Suprema x̄a'aɪ. Ta vitin ná ndato'on na xɪ'in ún ndá kūachi kúu ña naní'i na ndísoɪ.

21 Chi yiɪ kúndaɪ ini ndí ñii laá kūachi kuchiño sakuiso na s̄ataɪ kúu ña nɪka'anɪ nɔɔ nachiño, kaḱhɪ saá: "Yiɪ kúu t̄a t̄a

kándixa ndí ndixa natakɪ nɪvi na nɪxi'ɪ. Ta x̄a'a ña kándixaɪ saá, táxi na kūachi x̄a'aɪ", saá nɪka'anɪ xɪ'in nafariseo ta xɪ'in nasaduceo na kúu naJunta Suprema najudío —káchí t̄aPablo xɪ'in tagobernador.

22 Ta tagobernador Félix, t̄a t̄a xɪni va'a x̄a'a yichi t̄aJesús, nɪka'an ra, káchí ra saá:

—Va'a ɔn kunani kūachi yó'o vitin, ta ná kundati yó nda kixaɪ t̄aLisias t̄a t̄a ká'no nɔɔ ndi'i natropa, ta saá kasa naniɪ x̄a'a kūachi yó'o —káchí ra xɪ'in na.

23 Ta saá t̄aFélix x̄a'nda chiño ra nɔɔ m̄iɪ t̄a ndíso chiño xɪ'in ñii ciento natropa ña chikaɪ tuku na t̄aPablo ini ve'e kaɪ, ta taxi ra ndayɪ ña kaka ndíka t̄aPablo ini ve'e kaɪ, ta taxi ra ndayɪ ña kɪ'vi natá'an t̄aPablo ini ve'e kaɪ x̄a'a ña koto na ra ta x̄a'a ña taxi na ña xɪni ñó'ó nda'a ra.

24 Ta saá nɪya'a lo'o kivi, ta t̄aFélix xɪ'in ñásí'í ra, ña naní Drusila, ñájudía kúu ñá, kixaɪ na ve'e chiño. Ta saá t̄aFélix x̄a'nda chiño ra nɔɔ natropa ndí tava na t̄aPablo ini ve'e kaɪ ña kixaɪ ra xɪ'in na nɔɔ t̄aFélix ta nɔɔ ñásí'í ra. Ta saá kixaɪ t̄aPablo nɔɔ na, ta tagobernador Félix yó'o xɪni sɔ'o va'a ra tɔ'on nɪka'an t̄aPablo, ña ndato'on ra xɪ'in tagobernador ndasaá kuchiño kandixa ra Jesucristo ta kundikɔn ra yichi ra.

25 Ta taPablo, nika'an ka ra nándaxin ra to'on, káchí ra saá xí'in na:

—Njivi na kándixa Jesu-cristo xini ñó'ó kutaku na xí'in ñandaa, ta xini ñó'ó nasita xí'in mii na noo ña on vá'a. Saá chi vaxi kivi Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i njivi —káchí taPablo xí'in na.

Tá xini so'o taFélix to'on yó'o, ta nyi'ví ní ra, ta nika'an ra xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Xa va'a vitin, on ndato'on ka ún xí'in i. Ta saá ñii kivi táná nona lo'o noo i, ta saá kanai yó'ó kixaa ún noo i ña ndato'on ka ún xí'in i —káchí ra xí'in taPablo.

26 Tagobernador Félix yó'o ndati ra ña taPablo taxi se'é ra lo'o si'ún nda'a ra xa'a ña saña ña'a ra ko'on ndika ra. Ta xa'a ña ndati ra naki'in ra si'ún, ku'a ní yichi kana ra taPablo kixi ra noo ra ña ndato'on ra xí'in ra.

27 Ta saá njya'a ovi kuiya, ta taFélix on vása kuu ka ra gobernador, ta niki'vi inka tagobernador ta nani Porcio Festo. Ta xa'a ña kóni taFélix kindoo va'a ra noo najudío, ni-xiin ra saña ra taPablo ko'on ndika ra. Ta saá nákaa ka taPablo ini ve'e ka kivi niki'vi taPorcio Festo kuu ra tagobernador ñoo yó'o.

25

To'on yó'o ka'an ña taPablo ndúkú ra ndí tarey César kasa nani xa'a kuachi ra

1 Ta saá kixaa taFesto ñoo Cesarea ña nakuiso chiño ra kuu ra tagobernador. Tá kundivi ñayó'o, ta njya'a uní kivi, ta kee ra ku'a'an ra nda ñoo Jerusalén.

2 Ta saá nasutu ná'no xí'in inka naná'no noo najudío kixaa na noo ra, ta kixá'a na ka'an na sákuiso na kuachi satá taPablo.

3 Ta ndukú na ñava'a noo tagobernador Festo ña ka'nda chiño ra ndí ná ndikó taPablo ñoo Jerusalén ña kasa nani na xa'a kuachi ra. Saá chi xa yoo yu'ú na ka'ni na taPablo tá ku'a'an ra yichi ña ku'a'an ñoo Jerusalén.

4 Ta ndakuiin taFesto káchí ra saá xí'in na:

—Vitin nákaa taPablo ini ve'e ka ñoo Cesarea. Ta yi'i yachi ní ndikó i no'o i ñoo yó'o.

5 Ta va'a sava ndó'ó naná'no noo najudío ko'on ndó xí'in i ñoo Cesarea. Ta saá tá ndixa yoo kuachi ndiso taPablo, ta taxi ndó kuachi xa'a ra noo i ñoo kán —káchí taFesto xí'in najudío yó'o.

6 Ta taFesto kindoo ka ra ona an uxu kivi ñoo Jerusalén, ta saá ndikó ra kuano'o ra ñoo Cesarea, ta tuku ku'a'an sava naná'no noo najudío xí'in ra, ta njxaa na. Tanda inka kivi, ta yoo taFesto noo táyi to'ó ve'e chiño noo kisa nani ra xa'a kuachi njivi. Tá kixaa naná'no noo najudío noo ra, ta saá xa'nda chiño ra noo natropa ña tava na taPablo ini ve'e ka ña kixaa ra xí'in na noo ra.

7 Tá kixaā t̄aPablo ñoq̄ tagobrador yó'o, ta saá naná'no ñoq̄ najudío na kee ñoo Jerusalén kixá'á na táxi na kuachi xa'ā t̄aPablo ñoq̄ tagobrador. Ká'an na sákuiso na ku'ā ní kuachi ndeé satā ra, ta on vása kúchiño na kasa ndaā na xa'ā kuachi ña sákuiso na ra.

8 Ta saá kixá'á t̄aPablo ká'an ra ndákuijn ra xa'ā mji ra, ta káchí ra saá:

—On koó kuachi ndeé ndisoj, ta on sivi ñandaā kúu ña ká'an nayó'o, sákuiso na kuachi sataj. Nda lo'o on vása ní-ya'a ndosoj ñoq̄ ndayí najudío, ni on vása ní-ke'éj ña on vá'a ña chíkaā ñino ñayji ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ni on vása ní-ya'a ndosoj ñoq̄ ña xá'nda chíño tarey César —káchí t̄aPablo, ndákuijn ra xa'ā mji ra ñoq̄ tagobrador Festo.

9 Ta t̄aFesto, xa'ā ña kóni ra kindo va'a ra ñoq̄ najudío, ñindaqā to'on ra t̄aPablo, káchí ra saá:

—¿Yukiā káchí ini mji ún? ¿Án kóni ún ko'on ún ñoo Jerusalén ña kasa nanij xa'ā kuachi ún ñoo kán? —káchí t̄aFesto xí'in t̄aPablo.

10 Ta ndákuijn t̄aPablo káchí ra saá:

—On vá'a saá, chi ve'e chíño yó'o kómí ña ndayí tarey César, ta saá xini ñó'ó kasa nani ún kuachi xa'āj ve'e chíño yó'o. Saá chi xini va'ā ún ndí on vása ní-ke'éj ndā ñii ña on vá'a xí'in najudío.

11 Tá ndixa ndisoj kuachi ndeé ña táxi ndā kivij, níkuu, ta saá on ndukúj ñoq̄ ún ña on taxi ún kivij. Ta saá ni, tá on koó kuachi ndeé ndisoj, ta ndā ñii ñivi on vása kómí na ndayí nataxi na yij nda'ā naná'no ñoq̄ najudío yó'o. Ta vitin ndukúj ñoq̄ ún, tata goberador, ña ti'ví ún yij ko'onj ñoq̄ mji tarey César ña kasa nani ra kuachi j —káchí t̄aPablo xí'in tagobrador Festo yó'o.

12 Ta saá t̄aFesto ñika'an tá'an ra xí'in nachíño na kúu na kisa chíño yatin xí'in ra, ta saá ñika'an ra xí'in t̄aPablo, káchí ra:

—Va'a, xa ndukú ún ña ko'on ún ñoq̄ tarey César ñoo Roma ña kasa nani ra xa'ā kuachi ún, ta vitin va'a ko'on ún ñoq̄ ra —káchí t̄aFesto xí'in t̄aPablo.

To'on yó'o ká'an ndi t̄aPablo kixaā ra ñoq̄ tarey Agripa ta ñoq̄ kivā tayó'o ñaBerenice

13 Ta ñiya'a lo'o kivij, ta tarey t̄a ñani Agripa xí'in kivā ra ñaBerenice kixaā na ñoo Cesarea xa'ā ña koto na tagobrador Festo.

14 Ta ku'ā ní kivij kindo na ve'e t̄aFesto, ta saá ndato'on ra xí'in tarey Agripa xa'ā kuachi ña táxi najudío xa'ā t̄aPablo, ta káchí t̄aFesto saá xí'in ra:

—Yoo ñii t̄a ñani ra Pablo, nákaā ra ini ve'e kā ñoo yó'o, chi t̄aFélix sandakoo ña'ā ra xa'ā ña kasa nani yij xa'ā kuachi ra.

15 Ta kivi nixa'an i ñoo Jerusalén, ta naná'no ñoo najudío, na kúu nasutu ná'no xí'in naxiku'a, nayó'o taxi na kuachi ñoo xa'a tayó'o. Nika'an na xí'in i ndí ndíso ra kuachi ndeé, ta ndukú na ñoo ña ka'nda chiño i ña kivi ra.

16 Ta ndakuijn i kachí saá xí'in na: "Ndayí mji ndi naño Roma on vása táxi ña ndí ñii ñivi kivi na tá si'na on ta'an k'o'on na ñoo tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi na. Saá chi nayó'o kómí na ndayí ndakuijn na ka'an na to'on xa'a mji na ñoo ñivi na táxi kuachi xa'a na", saá kachí xí'in na.

17 Ta saá inká kivi, ta kixaa naná'no ñoo najudío ñoo i, ta xa'nda chiño i ñoo natropa ña k'o'on na ki'in na taPablo ñoo nákaa ra ini ve'e kaa ña kixaa ra ñoo i.

18 Tá kixaa ra ñoo i, ta najudío yó'o kixá'a na táxi na kuachi xa'a ra. Ta kuachi ña táxi na on sivi kuachi ndati i koni so'o i ka'an na xa'a kúu ña,

19 chi kuachi ña chikaa na sata taPablo kúu kuachi xa'a yichi mji najudío ña ndasaá ndíkon na Ndios ta kisa to'o na, chi ka'an najudío yó'o ndí taPablo saná'a ra inká yichi ña on vása yoo yu'u xí'in yichi ña ndíkon najudío. Saá chi taPablo saná'a ra kachí ra xa'a ñii ta ta naní Jesús, ta tayó'o ñixi'i ra ta nataku ra ta taku ra vitin, saá ka'an taPablo, saná'a ra, kachí na.

20 Ta yi'i on vása xini va'a i ndasaá kasa nani i kuachi

xa'a yichi ña ndíkon najudío, ta saá ndakaa to'on i taPablo án va'a k'o'on ra ñoo Jerusalén xa'a ña kuanani kuachi ra.

21 Ta ni-xiin ra k'o'on ra ñoo Jerusalén, ta kachí ra ndí va'a ka k'o'on ra ñoo Roma xa'a ña kasa nani tarey César kuachi ra. Ta saá xa'nda chiño i ñoo natropa ña tuku chikaa na ra ini ve'e kaa tanda xino kasa ndivi i ndi'i chiño xa'a ña kuchiño ti'vi ra k'o'on ra ñoo tarey César ñoo Roma —kachí taFesto, ndato'on ra xí'in tarey Agripa.

22 Ta saá ndakuijn taAgripa, kachí ra saá:

—Yi'i, kóni ní i koni so'o i to'on ña ka'an taPablo yó'o —kachí ra.

Ta ndakuijn taFesto, kachí ra saá:

—Va'a, mji kivi taan koni so'o ún to'on ña ka'an taPablo yó'o —kachí ra xí'in taAgripa.

23 Ta kixaa inká kivi, ta tarey Agripa xí'in ki'va ra ñaBerenice kixaa na ve'e chiño ká'no, ta ka'an na ñiki'vi na xí'in ndi'i nato'o na, ta nayó'o ndixin na tikoto va'a ña livi ní. Saá tuku nataa na ndíso chiño xí'in natropa, ta xí'in nataa na ndíso chiño xí'in chiño ná'no ñoo yó'o ndíkon na ka'an na sata nayó'o xí'in nato'o ní, ta saá kixaa na ñoo taFesto ve'e chiño ká'no. Ta saá xa'nda chiño taFesto ñoo natropa ña tava na taPablo ña kixaa ra ñoo ndi'i ñivi na nákutá'an yó'o.

24 Tá kixaā taPablo noo na, ta taFesto nika'an ndoso ra noo ndi'i nivi yó'o, káchí ra saá:

—Tata, tarey Agripa, ta ndó'ó natá'an yó, vitin kúchiño koto ndó tāa yó'o tā ñíndichi noo ndó. Ta satā tayó'o ndi'i najudío sakuiso kuachi na ra nda vitin. Tá kivī nixa'an̄i ñoo Jerusalén ta saá tuku kivī ndikó̄i ndixaāi ñoo Cesarea yó'o, ta najudío ñii káchí ká'an na ndúkú na noōi ña ka'nda chiñōi ña kivī taPablo yó'o xa'ā kuachi ndiso ra.

25 Ta yi'i, nindākā to'on va'ai ra, ta on vása ní-naní'ij̄ kuachi xa'ā ña kivī ra. Ta m̄i ra ká'an ra ndúkú ra ko'on ra noo tarey César xa'ā ña kasa nani ra xa'ā kuachi ra. Ta saá chikaā inīi ti'ví̄i ra ko'on ra ñoo Roma.

26 Ta vitin on vása kúndāa va'a inīi ndá kuachi kúu ña ndato'on̄i xa'ā ña taai noo tutu ña ti'ví̄i ko'on nda'ā tarey César. Ta xa'ā ñayó'o kanāi ndi'i ndó ña nakutá'an yó konīi so'o yó to'on ña ka'an taPablo yó'o. Ta vitin noo m̄i yó'ó tarey Agripa, ndúkú̄i ña chindeé ún yi'i. Ta vitin ndakā to'on ún taPablo, ta konīi so'o ún ña ndakuijn ra xa'ā ra, ta saá kuchiño ún ndato'on ún xí'in̄i ndá to'on kúu ña va'a taai xa'ā ra.

27 Chi xánīi s̄inīi ndí ñii chiño kí'ví ní kúu ña ti'ví̄i ñii tapreso ko'on ra ñoo Roma tá on koó tutu ña ká'an yu kúu kuachi táxi nivi xa'ā ra —káchí taFesto xí'in

nivi na nákutá'an yó'o.

26

To'on yó'o ká'an taPablo ndakuijn ra xa'ā m̄i ra noo taAgripa

1 Ta saá nika'an tarey Agripa xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Vitin va'a ka'an ún ndakuijn ún xa'ā m̄i ún noo kuachi ña sakuiso na satā ún —káchí ra xí'in taPablo.

Ta saá taPablo ndaní'i ra nda'ā ra noo na, ta kixá'ā ra ká'an ra, káchí ra saá:

2 —Kúsij̄ ní inīi ndí noo yó'ó, tata rey Agripa, kúchiñōi ka'an̄i to'on ña ndakuijn̄i xa'āi noo kuachi ña naná'no noo najudío sakuiso satāi.

3 Saá chi yó'ó kúu tāa tā xinīi va'a xa'ā yichi ña ndík̄on m̄i ndīi najudío, ta kúndāa va'a ini ún yu kúu ña náa ndīi xa'ā. Ta xa'ā ñayó'o xáku ndá'ví̄i noo ún ña xí'in ña ká'no ini ún konīi so'o ún to'on ña ndato'on̄i xí'in ún vitin.

TaPablo ndato'on ra xa'ā ña ndasaá xitakū ra kivī si'na on ta'an nakutá'an ra xí'in Jesucristo

4 Ta nika'an taPablo, káchí ra saá:

—Ndi'i najudío ná'no kúndāa va'a ini na ndasaá xitakūī kivī xikuūi talo'o, chi ndā kivī kakūī xitakūī xí'in najudío nañōōi, ta nixa'an̄i nixiyōi xa'nōi ñoo Jerusalén.

5 Ta najudío yó'o kúndāa káxín ini na ndí yi'i xikuūi ñii tafariseo, ta xikuūi tāa tā

x̄indikōn ndino'o ní yich̄i na-fariseo, vará yich̄i yó'o kúu ña yō'vi ní ka nōq ndi'i yich̄i najudío. Ta tá kóni ví najudío yó'o, ta kivi ndakuijn na kasa ndaḡ na ndí ndixa x̄itakuḡ saá.

⁶ Ta vitin nayó'o chíkaḡ na kuachi sataḡ chi ndátij ta ndáa iniḡ ndí Ndios ndixa kasa ndivi ra ñava'a ña k̄indōo ra x̄i'in nax̄ij sikuá ndi x̄ina'á.

⁷ Tanda kuiya x̄ina'á tanda vitin na uxu ov̄i ti'vi n̄ivi na kúu sa'ya ñani sikuá tax̄ij sikuá ndi taIsrael, ndivi ñoó kisa chiño na nōq Ndios, ta ndáti na ta ndáa ini na ndí kasa ndivi Ndios ñava'a yó'o ña k̄indōo ra x̄i'in nax̄ij sikuá na. Tata tarey Agripa, vitin najudío yó'o chíkaḡ na kuachi sataḡ chi ñii káchí x̄i'in nayó'o, yi'ij ndátij ta ndáa iniḡ ndí Ndios ndixa kasa ndivi ra ña k̄indōo ra x̄i'in n̄ivi.

⁸ Ta ndó'ó, ndi'i n̄ivi na nákutá'an yó'o, ¿ndachun xáni s̄inj ndó ndí Ndios on vása kómí ra ndee ña sanataku ra n̄ivi na n̄ixi'ij? —káchí taPablo x̄i'in tarey Agripa ta x̄i'in na náta'an x̄i'in tarey yó'o.

TaPablo ndátō'on ra ndi kuiya n̄iya'a x̄ikuu ra ta x̄indikōn saxō'vi ní n̄ivi na kándixa taJesús

⁹ Ta saá ká'an ka taPablo xa'ḡ m̄ji ra, káchí ra saá:

—Kuiya n̄iya'a, xani s̄inj ndí yich̄i taJesús tañoo Nazaret kúu ña yich̄i vatá, ñakán chíkaḡ ní ndee ña

sandi'ij xa'ḡ n̄ivi na ndíkōn yich̄i yó'o.

¹⁰ Ta saá x̄i'in ndayí ña taxi nasut̄u ná'no nda'aj, n̄itiinj kuḡa ní n̄ivi na ndíkōn yich̄i taJesús na táku ñoo Jerusalén ta taan̄i nayó'o ini ve'e kaḡ. Ta n̄ixiyo yu'úḡ x̄i'in n̄ivi na xa'ni sava n̄ivi yó'o.

¹¹ Ta n̄iki'viḡ ini kuḡa ní ve'e ño'o sinagoga ña nandukúḡ n̄ivi na ndíkōn yich̄i taJesús, ta saxō'vi ní na, ña kónij ndí ka'an na to'on ndiva'a xa'ḡ taJesús ta sandakoo na ña kándixa na ra. Ta n̄isaḡ ní iniḡ x̄inj ndi'ij n̄ivi na ndíkōn yich̄i taJesús, ñakán x̄ixa'an̄i kuḡa ñoo x̄iyo nándukúḡ na xa'ḡ ña saxō'viḡ na.

TaPablo ndátō'on ra ndasaá nakutá'an ra x̄i'in taJesús

ta kándixa ña'á ra

(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

¹² 'Ta saá ñii k̄iv̄i kuḡ'an̄i nda ñoo Damasco, ta ní'ij tutu ña taxi nasut̄u ná'no nda'aj, ña taxi na ndayí nda'aj tiinj ndi'ij n̄ivi na ndíkōn yich̄i taJesús na kúu na táku ñoo Damasco.

¹³ Ta saá tá xa tóndaḡ ma'ñó ndiví kúu ña, ta x̄inj ñii ño'q yé'e ña k̄ixi nda ñoyívi n̄ino, ta yé'e tá'yá ní ña, ta ndee ka yé'e ña nōq ño'q ká'no ña yé'e ndiví, n̄iye'e ña nōqḡ ta nōq nataḡ na kuḡ'an x̄i'in̄i.

¹⁴ Ta saá ndiva ndi'ij ndi, ta nakoyo ndi nda nōq ño'q. Ta x̄inj so'oḡ ñii to'on ña kúu to'on hebreo, ta kachí ña saá x̄i'in̄i: "Saulo,

Saulo, ¿ndachun ndíkõn ún sáxõ'vi ún yì'ì? Chi xí'in ña kisa toon ún nõõ ì, kuiti sáakué'e xí'in mji ún", kachí to'on xí'in ì."*

¹⁵ Ta saá ndakuijn ì, nika'anì: "¿Yu kúu yó'ó, Tata?", kachí ì xí'in ra. Ta ndakuijn ra, kachí ra saá: "Yì'ì kúu ì Jesús, tã tã ndíkõn ún sáxõ'vi ún.

¹⁶ Ta vitin nakundichi ún, saá chi xã'a ña sakuiso ì chiño ká'no sãtã ún kúu ña ñitivi ì nõõ ún. Yì'ì nakaxin ì yó'ó kuu ún ñii tã tã kasa chiño nõõ ì, ta kuu ún tã tã ndakuijn xã'a ì. Xínì ñó'ó ndato'on ún xí'in ñivi xã'a ña xini ún kivi vitin, ta xínì ñó'ó ndato'on ún xí'in na xã'a ña saná'a ì yó'ó kivi ña vaxi.

¹⁷ Ta yì'ì ndixa sakaku ì yó'ó nõõ najudío ñañoõ mji ún, ta ndixa sakaku ì yó'ó nõõ ñivi na õn vása kúu najudío, chi vitin tí'ví ì yó'ó kõ'õn ún ndato'on ún xí'in ñivi na õn vása kúu najudío.

¹⁸ Saá chi kóni ña chindeé ún ñivi yó'o ña kundaa káxin ini na yu kúu ñandaa, xã'a ña sandakoo na yichì õn vá'a ña naa ní ndíkõn na, ta kundikõn na yichì vã'a nõõ yóo ñõ'õ yé'e ndino'o. Ta saá õn taxi kã na ndayí nda'a ñanímã ndivã'a ká'no Satanás ka'nda chiño ña nõõ na, ta taxi xí'in mji na nda'a Ndios ña ka'nda chiño ra nõõ na. Ta xã'a ña kandixa na yì'ì, Ndios kasa ká'no ini ra xã'a kuachi na, ta saá

ndixa naki'in na ndi'ì ñavã'a ña taxi Ndios nda'a ñivi na kúu sã'ya ra", kachí ta Jesús xí'in ì.

To'on yó'o ká'an ña ndi ta Pablo kisa ndivi ra ña xã'nda chiño ta Jesús kivi ñitivi ra nõõ ra

¹⁹ Ta ta Pablo ndato'on kã ra, kachí ra saá xí'in tãrey Agripa:

—Ta saá yì'ì, tata rey Agripa, ndã lo'o õn vása ní-kisa só'õ ì nõõ ña xã'nda chiño ta Jesús kivi ñitivi ra nõõ ì.

²⁰ Ndã víkã, si'na kixá'á ì nika'an ndoso ì nõõ ñivi ñañoõ Damasco to'on xã'a ta Jesús. Ta saá nixã'an ñoo Jerusalén xí'in kuã'a ní kã ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea ña ndato'on ì xã'a ta Jesús. Ta saá nixã'an ì kuã'a ní ñoo nõõ táku ñivi na õn vása kúu najudío ña ndato'on ì xí'in na. Ta ñii ñii ñoo nõõ nixã'an ì, ndato'on ì xí'in ñivi xã'a ña xínì ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo na yichì õn vá'a, ta kivi na yichì Ndios. Ta saá xínì ñó'ó ke'é na ñavã'a ña saná'a ndi ndixa xa nandikó ini na ta ndíkõn na yichì Ndios.

²¹ To'on yó'o kúu ña nika'an ndoso ì nõõ ndi'ì ñivi, ta xã'a ñayó'o sava najudío tjin na yì'ì kivi ñixijo ì ke'e yé'é ve'e ñõ'o ká'no ñoo Jerusalén, ta ndukú na ka'ni na yì'ì.

²² Ta Ndios ndixa chindeé ra yì'ì, ta saá ndã kivi vitin

* **26:14** Ta Jesús kóni kachí ra ndi ta Saulo ke'é ra ndatán ke'é ñii tísindikì tí toon ini, ta káxá'á rí mji nõõ sijn kã ña nákaã nõõ yãtã kisa chiño rí, ta saá sáakué'e xí'in mji rí.

táku kajú, ta ká'an ndoso i to'on va'a xa'a taJesús noo ndi'i nivi. An nakuíká kúu na, an nandá'ví kúu na, ta kuiti ká'an i xí'in na to'on va'a ña ñii yoo yu'ú xí'in to'on Ndios ña ñitaa taMoisés xí'in inká naprofeta kuyja xina'á.

23 To'on ña ñitaa nayó'o káchí ña ndí Cristo ta kúu ta ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi, tayó'o xini ñó'ó xo'vi ra, ta kivi ra. Ta saá kuu ra tanoo nataku noo ndi'i nivi na nixi'i. Ndatán yoo ño'ó yé'e noo nivi na kúu najudío ta noo nivi na on vása kúu najudío, saá koo Cristo, káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á —káchí taPablo xí'in tarey Agripa ta xí'in nivi na náta'an xí'in ra na nákutá'an yó'o.

To'on yó'o ká'an ndasaá ndakuijn taAgripa noo to'on ña ndato'on taPablo xí'in ra

24 Ta saá ndakuijn taFesto, xí'in ndi'i ndee ra njka'an ra xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Tata Pablo, itaa ta sána kúu yó'ó! Ndixa xa'a ña ku'a ní ka'vi ún, ñayó'o sásána ña sinj ún vitin —káchí taFesto xí'in taPablo.

25 Ta ndakuijn taPablo, káchí ra saá:

—Tata Festo, ta ta kánoo síkón ní ñato'ó noo yó kúu ún, ta ndakuijn i xa'a i ndí on sivi ta ta sána kúu i. Ñandaá va kúu to'on ña ká'an i xí'in ndó.

26 Ta tarey Agripa xini va'a ra xa'a ndi'i ña ndato'on i xí'in ndó. Saá chi on sivi ña yoo se'é kúu ndi'i ña

nindo'o taJesús. Ta xa'a ña kúndaá va'a ini ra xa'a taJesús, ká'an i noo tarey Agripa yó'o xí'in ña ndino'o ní ini i —káchí taPablo xí'in taFesto.

27 Ta saá njndaqa to'on taPablo tarey Agripa, káchí ra xí'in ra:

—Tata rey Agripa, ¿án kándixa ún to'on ña ñitaa naprofeta kuyja xina'á? Ndixa xini ndí kándixa ún to'on ña ñitaa na —káchí taPablo xí'in tarey Agripa.

28 Ta ndakuijn taAgripa, káchí ra saá xí'in taPablo:

—¿An xani sinj ún ndí xí'in lo'o to'on ña ndato'on ún xí'in i kúchiño ún sanoo ún ini i ña ki'vi i yichi taJesús? —káchí ra xí'in taPablo.

29 Ta ndakuijn taPablo, káchí ra saá:

—An xí'in lo'o to'on án xí'in ku'a ní to'on ña ndato'on i xí'in ún, ndúkú i noo Ndios ndí yó'ó, tata, xí'in ndi'i nivi na nákutá'an yó'o, nduu ndó nivi na kándixa taJesús ñii ki'va ndatán yi' i kúu i ta ta kándixa taJesús. Ta ndixa on xini ña kuu ndó nivi na nó'ni xí'in cadena, ndatán nó'ni yi' i —káchí taPablo xí'in na.

30 Ta saá tarey Agripa, xí'in ñaki'va ra ñaBerenice, xí'in tagobernador Festo, ta xí'in inká nivi na nákutá'an yó'o, nákuita ndi'i na, ta kee na noo xindo na,

31 ta ku'a an na noo kúchiño na ka'an na xí'in tá'an na. Ta noo ku'a an na

yó'o, n̄ik̄a'ān tá'an na, káchí na saá:

—TaPablo yó'o ɔn vása ní-ki'vi ra kuachi ndeé x̄a'ā ña taxi kivi ra, ni x̄a'ā ña x̄o'vi ra ini ve'e k̄aa —káchí na, ká'ān na x̄i'in tá'an na.

³² Ta saá n̄ik̄a'ān tarey Agripa x̄i'in tagobernador Festo, káchí ra:

—Tá ɔn vása ní-ndukú tayó'o k̄o'ɔn ra ɔo tarey César ña kasa nani ra x̄a'ā kuachi ra, níkuu, ta kuchiño saña yó ra k̄o'ɔn ndík̄a ra vitin —káchí tarey Agripa x̄i'in taFesto.

27

Tɔ'on yó'o ká'ān ña tagobernador Festo ti'vi ra taPablo ku'ān ra ñoo Roma

¹ Ta saá k̄ixaa kivi ña chikaa ini tagobernador Festo ña kee ndi k̄o'ɔn ndi x̄i'in tón barco nda estado Italia ɔo nákaa ñoo Roma. Ta natropa na ndaa ve'e k̄aa nat̄axi na taPablo ta x̄i'in ink̄a nat̄aa na x̄i'ño'o ini ve'e k̄aa yó'o, nat̄axi na nayó'o nda'ā ñii t̄aa ta naní Julio. TaJulio yó'o kúu ta ndiso chiño x̄i'in ñii ciento natropa, ta kúu ra ñii tatá'an ñii ti'vi natropa na naní Compañía Augusta, ta natropa yó'o kúu na kisa chiño ɔo tarey César.

² Ta ndaa ndi ñii tón barco tón k̄ixi ñoo Adramitio. Ta tón barco yó'o xa yóo ti'va nó kee nó k̄o'ɔn nó ñii yich̄i ɔo ya'a nó ku'ā ní ñoo estado Asia, ta kukuin nó lo'o kuiti ñii ñii ñoo yó'o. Ta saá kee ndi ku'ān ndi x̄i'in tón

barco yó'o. Ta ñii tatá'an ndi ta naní Aristarco ku'ān ra x̄i'in ndi. Ta taAristarco yó'o kúu ra t̄aa tañoo Tesalónica ña ndá'vi ndaa estado Macedonia.

³ Ta n̄it̄ivi ink̄a kivi ta n̄ixaa ndi ñoo Sidón. Ta taJulio, t̄aa ta ndiso chiño x̄i'in natropa, ke'é ra ñava'a x̄i'in taPablo taxi ra ña noo ra tón barco ña k̄o'ɔn ra nakutá'an ra x̄i'in namigo ra na táku ñoo yó'o. Ta nayó'o ch̄indeé na ra, taxi na ña x̄ini ñó'ó nda'ā taPablo.

⁴ Ta saá ndaa tuku ndi tón barco ta kee ndi ku'ān ndi. Ta m̄i chí x̄i'ña ɔo ku'ān ndi, ndeé ní v̄axi t̄ach̄i ña k̄ani tón barco, ta x̄a'ā ña k̄ani ní t̄ach̄i yó'o ña ch̄inda'á ña tón barco nandikó nó chí s̄ata, ȳo'vi ní táxi ña k̄o'ɔn ndi chí ɔo. Ta x̄a'ā ñayó'o ch̄ikaa ini ndi nasama ndi yich̄i ɔo k̄o'ɔn ndi. Ta saá n̄aki'in ndi ku'ān ndi ta n̄iya'a ndi ñii tá'vi ñoo isla Chipre ɔo ɔn vása ndeé ní k̄ani t̄ach̄i.

⁵ Ta saá kee ndi ku'ān ndi, ta n̄iya'a ndi yatin ñoo estado Cilicia x̄i'in ñoo estado Panfilia, ña ñó'o yu'ū takuií, ta saá n̄ixaa ndi ñoo Mira ña ndá'vi ndaa estado Licia.

⁶ Ta ñoo Mira yó'o taJulio, t̄aa ta ndiso chiño, naní'i ra ñii barco tón k̄ixi ñoo Alejandría ta ku'ān nó nda ñoo estado Italia. Ta taJulio x̄a'nda chiño ra ɔo ndi ña ndaa ndi tón barco yó'o. Tá ndi'i ndaa ndi nó, ta kee ndi ku'ān ndi.

⁷ Ta xa ku'ā ní kivi kúu ña ñó'o ndi ku'ān ndi, chi kuee

ní kuá'an tón barco, saá chi yo'vi ní kuá'an tón yó'o xá'a ña ndeé ní káni tachí ña vaxi chí noq kuá'an ndi. Ta nija'a ndi yatin ñoo Gnido, ta on vása ní-kivi xaá ndi ñoo yó'o, chi ndeé ní káni tachí. Ta saá tuku nasama ndi yichí ta kuá'an ndi chí sur, ta kuá'an ndi yá'a ndi yatin ñoo isla Creta, ñii tá'ví noq on vása ndeé ní káni tachí, ta nija'a ndi ñii xiiña isla yó'o, ña naní Salmón.

8 Ta kuee ní kuá'an tón barco xí'in ndi noq takuí, ta kánóo nó kuá'an nó yatin noq yóo ño'o yichí. Ta saá yo'vi ní nixaá ndi ñii xiiña ña naní Buenos Puertos, ña yóo yatin xí'in ñii ñoo ña naní Lasea ña nákaa isla Creta.

9 Xa kuá'a ní kivi kúu ña kee ndi ñoo Cesarea, chi tón barco kuee ní kuá'an nó, ta vitin xa yatin ní tondaá ña kixaá uní yoo ña vixin, saá chi xa ndi'i vikó najudío ña kúu ña yóo so'on na. Ta uní yoo vixin yó'o kúu ña yiyo ní kaka tón barco noq takuí mñi.

10 Ta xá'a ña yiyo ní yó'o, ndato'on taPablo xí'in nataa na ndiso chiño xí'in tón barco, káchí ra saá xí'in na:

—Nataa tá'an yó, táná kee yó vitin ña ko'on yó xí'in tón barco noq takuí, ta xini ndi kundo'o yó ña on vá'a. Saá chi yiyo ní ndi'i xá'a ñakía'vi ña ñó'o ini tón barco ndiso nó, ta saá tuku yiyo ní ndi'i xá'a mii yó xí'in tón barco noq takuí —káchí taPablo xí'in na.

11 Ta taJulio ni-xiin ra chikaa so'o ra to'on yó'o ña ndato'on taPablo xí'in na, ta va'a ka chikaa so'o ra to'on ña nika'an ta ta káva tón barco, ta chikaa so'o ra to'on ña nika'an ta ta xí'in yiton tón barco.

12 Ta na ovi ta yó'o xí'in kuá'a ní nataa na kisa chiño noq na, yoo yu'ú na ndi on vá'a Buenos Puertos yó'o xá'a ña kindoo na uní yoo vixin. Ta nika'an na ndi va'a chikaa na ndeé xí'in mii na ña ko'on na xí'in tón barco nda ñoo Fenice, ña nákaa inka tá'ví isla Creta, ta va'a ka ná kindoo tón barco kundichi nó ñoo yó'o ndi'i yoo vixin ní, chí ñoo Fenice yó'o tívi xito ndaa ña chí noreste ta tívi xito ndaa ña chí sureste.

To'on yó'o ká'an xá'a ña ndeé ní káni tachí tón barco kivi kuá'an nó noq takuí mñi

13 Ta ñii kivi va'a ní livi xika tachí ña kixi chí sur, ta saá nivi na kisa chiño ini tón barco, nika'an na, káchí na saá:

—Va'a vitin, chi tachí ña xika yó'o kivi chindeé ña tón barco xaá nó nda ñoo Fenice —káchí na.

Ta saá ndaa ndi'i ndi tón barco, ta na kisa chiño ini tón barco nasita na ndi'i yo'o ña nó'ni kaa ná'no ña veé ní, ña ñó'o ini takuí, ña kúu ña on vása táxi ko'on tón barco nda ñii xiiña. Tá ndi'i ña ta va na ñaveé yó'o, ta nisaña tón barco, ta kee nó kuá'an nó xí'in ndi, ta kánóo nó, kuá'an nó yu'u takuí mñi,

yatin noq yoo ño'q yichí isla Creta.

¹⁴ Ta saá ñii kama kixá'á ndeé ní káni tachí na'á ña naní Euroclidón. Ta tachí yó'o vaxi ña chí ma'ño noq keta ño'o xí'in chí norte, ta ndeé ní káni tachí yó'o tón barco.

¹⁵ Ta saá ni-kuchiño ko'on ka ndi chí noq kóni ndi ko'on ndi. Ñakán saña ndi ña káva ndi tón barco noq kóni ndi ko'on nó xí'in ndi, ta va'a ka sandakoo ndi ndí ña tachí ná ka'nda chiño ña míchí ko'on nó.

¹⁶ Ta saá nixaa ndi yatin noq nákaa isla lo'o ña naní Clauda, ta kuá'an ndi ñii tá'ví noq on vása ndeé ní xíka tachí. Ta tón barco ká'no noq ñó'o ndi kuá'an ndi, ñoo nó ñii tón barco lo'o, kuá'an nó, ta saá xí'in ñayo'vi ní nasita ndi tón lo'o yó'o, xa'a ña koqo chinda'á tachí nó, ta kani nó tón barco ká'no. Ta saá chikaa va'a ndi tón lo'o yó'o ini tón barco ká'no.

¹⁷ Ta saá xí'in kuá'a ní yo'q, nataa na kisa chiño xí'in tón barco ká'no, chisúku ndaa na kuá'a xiiña nó ña katón kútu na nó, xa'a ña chindeé ña nó ña on ndatá nó. Saá chi yí'ví ní na koqo tachí ña ndeé ní káni, chinda'á ña tón barco ña ko'on nó nda Sirte, ña kúu ñii xiiña noq on vása kóno takuí mĩni, ta yí'ví na koqo kani ndaa tón barco noq yotí ña yoo ini takuí, ta tani nó. Ta xa'a ña yiyo yó'o, sanoo na tikoto ndíka ña nó'ni noq yiton tón ñíndichi satá tón barco, ta sandakoo

na tón barco ko'on nó chí noq chinda'á tachí nó.

¹⁸ Ta nitivi inka kivi, ta nda lo'o on xiin tachí yaa ña, ta ndeé ní káni ka ña tón barco noq ñó'o ndi. Ta saá nivi na kisa chiño ini tón barco tava na ñaveé ndiso nó ña kúu ñakía'vi ñó'o ini nó, ta sakana na ndi'i ñakía'vi yó'o ini takuí mĩni xa'a ña ndukama tón barco yó'o.

¹⁹ Saá kúu, ta kixaa kivi uní, ta nda lo'o on vása yaa tachí, ni on vása ní-xikuiin koon saví, ta ndi'i ndi ñó'o ini tón barco, tava ndi ndi'i nda'a chiño válí, ta sakana ndi ña ini takuí xa'a ña ndukama ka nó.

²⁰ Ta ndivi ñoo ndeé ní káni tachí, ta ndeé ní koon saví. Ta saá nija'a kuá'a ní kivi, ta on vása ní-xini ndi kimi, ni on vása ní-xini ndi ño'o ña yé'e ndivi. Ta on vása ní-ka'an ka ndi ña kuchiño kutaku ndi, saá xáni siní ndi.

²¹ Ta saá nija'a kuá'a ní kivi, ta ndi'i ndi na ñó'o ini tón barco nda lo'o ni-xixi ndi. Ta saá taPablo nakundichi ra ma'ño noq nakutá'an ndi'i nataa na kisa chiño ini tón barco, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó tata, xa nika'an i xí'in ndó ndi on vása va'a sandakoo yó isla Creta. Tá ní chikaa so'o ndó to'on ña nika'an i xí'in ndó, níkuu, ta saá on koo ña yo'vi xó'vi yó vitin, ni on vása ní-ndaño'ó kuá'a ní ñakuiká xí'in ñakía'vi ña xiño'o ini tón barco yó'o, níkuu.

22 Ta saá ni, on kundi'i ini ndó, ta va'a ka chikaá ndó ndee ini mji ndó, chi nda ñii yó ñó'o yó'o on kivi yó, ndasaá kuiti tón barco yó'o ndi'i xa'a.

23 Saá chi ñoo ndive'e ñivi noo ñii ñaáangel ña kee noo Ndios, Taa taKá'no noo, ta kúu ra taa ta kisa chiño ño.

24 Ta ñika'an ñaáangel yó'o xí'in ñi, kachí ña saá: "On kuyi'ví ún, Pablo, chi ndixa xaá ún noo tarey César ña kasa nani ra kuachi xa'a ún. Ta inká ñava'a ke'é Ndios xí'in ún kuu ña sakaku ra ndi' ñivi na ñó'o ini tón barco xí'in ún, ta nda ñii ndó'ó on kivi ndó", kachí ñaáangel xí'in ñi.

25 Ta saá va'a chikaá ndó ndee ini ndó, chi kundaá ini ñi ndi' Ndios kúu taa tãdaá, ta ndixa kasa ndivi ra ndi' to'on ña ñika'an ra xí'in ñi.

26 Ta vará on takué'e nda ñii mji yó, ta tón barco yó'o ndi' xa'a nó tá xaá nó yatin ño'o yichí ñii isla —káchí taPablo xí'in nataa na kisa chiño xí'in tón barco yó'o.

27 Ta saá ñixino uxu komi kivi, ta kánoo tón barco noo takuii ñii xiiña ña naní Mar Adriático. Ta xa ñitondaá ma'ño ñoo kúu ña, ta nataa na kisa chiño xí'in tón barco xani sijní na ndi xa ñixaá ndi yatin noo yóo ño'o yichí.

28 Ta saá sanoo na ñii yo'o ña nó'ni noo xí'in ñaveé lo'o, ña kúu ña xini ñó'ó na cho'on ki'va na ñakóno takuii. Ta saá tá sanoo na ñayó'o ini takuii, ta kundaá

ini na ndi oko xa'on ñii metro kúu ñakóno ini takuii yó'o. Ta saá inká xiká ka lo'o kuá'an tón barco, ta tuku sanoo na yo'o ini takuii ña cho'on ki'va na ndasaá kóno takuii. Ta saá kundaá ini na ndi oko uxu metro kúu ñakóno takuii vitin.

29 Ta saá kixá'a yí'ví na koto kani tixin tón barco yuu ná'no ña ñó'o ini takuii noo xa yatin yóo ño'o yichí. Ta tuku tjin na komi ñaveé ná'no ña nó'ni ndaa tón barco ta sanoo na ña ini takuii xa'a ña chindeé ña kundichi tón barco noo takuii, ña on ko'on nó noo yóo yuu. Ta saá ndukú na noo Ndios ña yachi ní kixaa ña tivi inká kivi.

30 Ta sava nataa na kisa chiño xí'in tón barco xani sijní na ndi va'a ka ná sakaku xí'in mji na. Ta saá kixá'a na sanoo se'é na tón barco lo'o xa'a ña kanoo nó noo takuii. Ta ndakuiti ña sakuu na kúu ña sanoo na ñaveé ná'no, chi nataa yó'o chikaa ini na ko'on se'é na xí'in tón barco lo'o yó'o nda noo yóo ño'o yichí ña kaku na.

31 Ta taPablo kundaá ini ra yu kúu ña kóni nataa yó'o ke'é na, ta saá kee ra kuá'an ra noo yóo taa ta ndiso chiño ta noo yóo natropa ra xí'in ra. Ta ñixaá ra, ta ñika'an ra, kachí ra saá xí'in na:

—Ndi'i mji yó xini ñó'ó kindoo ka yó ini tón barco ká'no yó'o, ta saá va'a kaku ndi' yó. Táná sava yó kee yó ko'on yó ta sandakoo yó tón barco yó'o, ta saá on kuchiño kaku ndi' yó

—káchí t̄Pablo xí'in na.

³² Ta natropa ch̄kaa so'o na to'on yó'o, ta xa'nda na yo'o ña nó'ni tón barco lo'o, ta n̄saña nó, ku'a'an m̄i nó noo takuii m̄ini.

³³ Ta xa yatin ní ña t̄ivi ink̄a k̄ivi kúu ña, ta t̄Pablo n̄ka'an ra ndukú ra noo ndi'i n̄ivi na ñó'o ini tón barco xí'in ra, káchí ra saá:

—Ta vitin xa n̄ya'a uxu kom̄i k̄ivi ta nda lo'o on vása x̄ixi ndó.

³⁴ Ta vitin xáku ndá'v̄i noo ndó ña kuxu ndó lo'o xa'a ña kukom̄i ndó ndeē, saá chi kúndaā ini ndi nda lo'o on taku'e'ē nda ñii m̄i yó —káchí t̄Pablo xí'in na.

³⁵ Ta saá k̄i'in t̄Pablo s̄ita va'a ta n̄ka'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Táxa'vi ña'á ún, Tata Yivá yó Ndios, chi táxi ún ña x̄ini ñó'ó kuxu ndi —káchí t̄Pablo xí'in Ndios.

Ta saá s̄akuáchi ra s̄ita va'a yó'o, ta k̄ixá'á ra x̄ixi ra lo'o ña.

³⁶ Ta xí'in ña ké'é t̄Pablo saá, ch̄kaa ra ndeē ini nataa yó'o, ta k̄ixá'á na x̄ixi na.

³⁷ Ta ndi'i m̄i ndi na ñó'o ini tón barco yó'o kúu ndi ov̄i ciento un̄i s̄iko xa'on ñii n̄ivi.

³⁸ Tá ndi'i x̄ixi ndi'i nataa na k̄isa chiño xí'in tón barco, ta s̄akana na ndi'i ñaveé ña kúu ndik̄in trigo xí'in ndik̄in cebada ta xí'in ink̄a ña ndiso tón barco, s̄akana na ndi'i ñayó'o ini takuii xa'a ña ndukama k̄a tón barco.

To'on yó'o ká'an ndasaá ndi'i xa'a tón barco

³⁹ Ta n̄t̄ivi ink̄a k̄ivi, ta on vása ní-kuchiño kundaa ini na m̄i ndá'vi ndaa ño'o ȳichi ña x̄ito na nákaa yatin. Ta saá x̄ito na ñii x̄iña ña kúu nina yotí yu'u m̄ini, ta xáni s̄ini na saá: Va'a ná ch̄kaa yó ndeē ña ko'on yó xí'in tón barco, ta xa'a yó nda x̄iña ka'a noo yóo yotí, saá ch̄kaa ini na.

⁴⁰ Ñakán xa'nda na yo'o ña nó'ni ka'a ná'no ña veé ní, ña ñó'o ini takuii, ta ndaxin na yo'o ña nó'ni tón yiton tón x̄ini ñó'ó na káva na tón barco. Ta saá ñakani ndichi na s̄ata tón barco ñii yiton káni, ta ch̄iko'ni na ñii tikoto lo'o noo nó, xa'a ña chinda'á t̄ach̄i tón barco ko'on nó noo yóo yotí.

⁴¹ Ta saá ku'a'an tón barco, ta on t̄'an k̄a xa'a nó yu'u takuii, ta k̄ani ndaa t̄ixin nó noo yotí, noo on vása kónó k̄a takuii m̄ini. Ta saá n̄i-kuchiño nó ko'on k̄a nó, chi t̄ixin nó k̄ani ndaa ña noo yotí. Ta xí'in ña ndeé ní káni ndaa takuii tón barco yó'o t̄anda k̄ixá'á nó ch̄achi nó.

⁴² Ta xáni s̄ini natropa ña ka'ni na ndi'i napreso, chi yí'vi na koto ndava ni'ni nayó'o noo takuii ta k̄aku na ko'on ndíka na, saá xáni s̄ini natropa yó'o.

⁴³ Ta t̄a t̄a ndiso chiño xí'in natropa n̄i-xi'in ra ña ka'ni na t̄Pablo, ta saá xa'nda chiño ra noo natropa ndi on ka'ni na nda ñii napreso. Ta xa'nda chiño ra noo ndi'i n̄ivi na ñó'o ini tón barco, káchí ra saá xí'in na:

—Si'na ndi'i ndó na

va'a kúchiño kunoo ko'on mató'ón noo takuii, vitin kee ndó ko'on ndó, ta xaá ndó nda noo yoo ño'o yichí kaa.

44 Ta ndó'ó na on vása kúchiño kunoo ko'on mató'ón noo takuii, ñii ñii ndó xini ñó'ó tiin ndó yiton tón barco yó'o, tón kúu tón chachi, ña kuchiño kundoso ndó satá nó, ta xaá ndó nda noo yoo ño'o yichí kaa —káchí ta ndiso chiño yó'o.

Ta saá kisa ndivi ndi to'on ña nika'an ra xí'in ndi, ta va'a nixaá ndi'i ndi noo yoo ño'o yichí yu'u takuii mjni, ta nda lo'o on vása ní-takue'e nda ñii ndi.

28

*To'on yó'o ká'an xa'a
ña nindo'o taPablo ñoo isla
ña naní Malta*

1 Tá nixaá ndi'i ndi noo ño'o yichí ña nákaa yu'u takuii mjni yó'o, ta saá xini so'o ndi ndi ño'o yó'o naní ña isla Malta.

2 Ta nivi na táku yó'o, va'a ní naki'in na ndi'i. Ta kama xa'mi na ñii ño'o xa'a ña nasaa lo'o ndi, chi koon ní savi, ta vixin ní.

3 Ta taPablo nixa'an ra kaya ra ñii nomí titon, ta tan ra titon yó'o noo ño'o xixi. Ta xa'a ña ñi'ni ní ño'o xixi yó'o, ta ñii tíkoo tíxati keta rí tixin titon yó'o, ta tjin rí nda'a taPablo, ta tákaa ndaa rí nda'a ra.

4 Tá xini nivi ña tjin tíkoo xati yó'o nda'a taPablo, ta nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ndixa tayó'o kúu ra ñii taa ta on vá'a ta xa'ni nivi, ta xa'a ñayó'o ndios ña kisa to'ó yó ña naní “ñandaá” on taxi ka ña kutaku tayó'o. Vará kuchiño ra nikaaku ra noo takuii mjni, ta vitin ndios mji yó yó'o chitoní ña kivi ra —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

5 Ta taPablo sakisin ra nda'a ra noo tákaa ndaa tíkoo xati noo ño'o xixi, ta tíkoo yó'o nakava rí noo ño'o, ta nda lo'o on koó ña ní-ndo'o taPablo.

6 Ta saá nivi nakutá'an yó'o xito na yu kúu ña kundo'o taPablo, chi ndati na ama kixá'á kaa kuiño ndi'i yiki koñu ra, án ñii kama nakava ra kivi ra. Ta saá na'á ní xindati na, ta nda lo'o on koó ña on vá'a ní-ndo'o taPablo. Ta saá nasama na ña xani sini na, ta nika'an xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ñii ndios kúu tayó'o, ñakan on koó ña ní-ndo'o ra —káchí na, ká'an na.

7 Ta yatin noo nixaá ndi noo ño'o yichí yó'o, yoo ve'e ñii taa taká'no noo ndi'i nivi na táku ñoo yó'o, ta naní ra Publio. Ta tayó'o va'a ní naki'in ra ndi'i, ta kana ra ndi'i ko'on ndi xí'in ra ve'e ra. Ta nixaá ndi ta kindoo ndi xí'in ra ve'e ra uní kivi.

8 Ta yivá taPublio yó'o ndeé ní ndó'o ra, kómí ra kue'e ka'ni, ta koon ní ini ra nji. Ta saá nixa'an taPablo noo kándú'u ta ndeé ndó'o yó'o, ta chiso ra nda'a ra sini tayó'o, ta ndukú ra noo

Ndios xá'a ra, ta saá nduva'a ra.

⁹ Ta saá ndi'i nivi na ndeé ndó'o, na táku ñoo isla Malta yó'o, kixaa na ñoo taPablo, ta xí'in ndee Ndios sandúva'a ndi'i ra na.

¹⁰ Ta xá'a ñayó'o, nivi nañoo yó'o kisa to'ó ní na ndi'i, ta taxi na ña xini ñó'ó nda'a ndi. Tá xa yatin kixaa kivi ña kee ndi ñoo yó'o, ta san'i na ndi'i ku'a ní ña xini ñó'ó ñoo ndi ko'on xí'in ndi ñoo Roma.

To'on yó'o ká'an xa'a taPablo nixaa ra ñoo Roma

¹¹ Xindoo ndi ñoo isla Malta uní yoo, ta saá ndaa ndi inká tón barco, tón xindichi ñoo isla Malta ndi'i yoo vixin. Tón barco yó'o kee nó ñoo Alejandría, ta ñoo nó, yíta ovi na'ná nandios vatá na kisa to'ó nivi na kúu nagriego, ta nandios yó'o naní Cástor xí'in Pólux.

¹² Ta ndaa ndi tón barco yó'o, ta ku'a'an ndi ñoo Siracusa xí'in nó. Tá nixaa ndi ñoo yó'o, ta kindoo ndi uní kivi.

¹³ Ta saá kee tuku ndi ta ku'a'an ndi xí'in tón barco, ta nixaa ndi nda ñoo Regio. Tá nivi inká kivi, kixá'a xika lo'o tachi ña kixi chí sur, tachi va'a xikuu ña, chi chindeé ña ndi'i ña kama ka ku'a'an tón barco xí'in ndi. Ta saá inká kivi nixaa ndi ñoo Puteoli.

¹⁴ Ta ñoo yó'o nakutá'an ndi xí'in sava nivi na kándixa taJesús, na táku ñoo yó'o. Ta nayó'o ndukú na ñoo ndi ña kindoo ndi

xí'in na uxá kivi. Ta kindoo ndi xí'in na, ta saá nija'a uxá kivi, ta kee ndi, ta ku'a'an xá'a ndi ta nixaa ndi nda ñoo Roma.

¹⁵ Ta sava nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Roma, xa xini so'o nayó'o ña vaxi ndi yichi. Ta saá kee na ñoo Roma, ta ku'a'an na ña nakutá'an na xí'in ndi yichi. Ta sava nivi na kándixa taJesús yó'o nakutá'an na xí'in ndi ñoo ña naní Foro de Apio, ta inká sava nayó'o nakutá'an na xí'in ndi ñi xiiña ña naní Tres Tabernas. Tá nakutá'an taPablo xí'in ndi'i nayó'o, ta nika'an ra xí'in Ndios, taxi ra ña táxa'vi ña'á, ta naki'in ini ra ndee.

¹⁶ Tá nixaa ndi ñoo Roma, ta saá taa ta ndiso chiño xí'in natropa nataxi ra ndi'i napreso nda'a ñi taká'no ñoo natropa ñoo Roma. Ta nachiño ñoo Roma taxi na ndayí nda'a taPablo ña kutaku ra ñi ve'e, vará ndivi ñoo xini ñó'ó koo ñi tatropa xí'in ra xa'a ña kundaa ña'á ra.

TaPablo nika'an ndoso ra to'on va'a xa'a taJesús ñoo najudío na táku ñoo Roma

¹⁷ Ta saá nija'a uní kivi, ta taPablo kana ra nataa na kúu naná'no ñoo najudío na táku ñoo Roma xa'a ña kixaa na ñoo ra. Tá kixaa na nakutá'an na ve'e ñoo yóo taPablo, ta saá kixá'a ra ndát'on ra xí'in na, káchi ra saá:

—Natá'an yó, kóni ña kundaa ini ndó ndi yi'i on vása ní-ke'ej nda ñi

ña on vá'a xí'in nañoo yó najudío, ni nda lo'o on vása ní-chikaaḡi nḡḡo yichi ña xḡndikḡon naxḡi síkuá yó xḡna'á. Ta vará on koó ña on vá'a ní-ke'éḡi xí'in nañoo yó, ta sava naná'no noḡ najudío na táku ñoo Jerusalén ḡin na yḡi, ta taxḡi na yḡi nda'a nachiño ñoo Roma.

¹⁸ Ta nachiño yó'o, kuá'a ní ña nḡndaḡa to'on na yḡi, ta nḡ-naní'i na nda ñii kuachi ndísoḡi xa'a ña xḡni ñó'ó kiviḡi. Ta nachiño yó'o kachi ini na saña na yḡi ña ko'on ndíkaḡi.

¹⁹ Ta saá ni, naná'no noḡ najudío on vása ní-xiin na ña sañaḡi ko'on ndíkaḡi. Ta saá on vása ní-xiyó inka ña kuchiño ke'éḡi, ta va'a ka ndukúḡi ko'onḡi noḡ tarey César xa'a ña kasa nani ra kuachiḡi. Saá ke'éḡi, vará yḡi on koó kuachi chíkaaḡi sata nañoo yó najudío.

²⁰ Ta saá kanaḡi ndó'ó vitin nakutá'an ndó yó'o xa'a ña ka'an tá'an yó, chi kóniḡi ña kundaḡa ini ndó ndachun nó'niḡi xí'in cadena yó'o vitin. Saá chi yḡi kúuḡi ñii tapreso xa'a ña kándixaḡi ndí xa kḡxaaḡa ta ta xḡndati naxḡi síkuá yó. Ta ta yó'o kúu ta ta kḡndḡo Ndios ti'ví ra ña sakaku ra mḡi yó —káchí taPablo xí'in najudío na nakutá'an yó'o.

²¹ Ta ndakuḡin na, káchí na saá xí'in ra:

—On ta'an naki'in ndi nda ñii tutu ña kee ñoo estado Judea ña ká'an xa'a ún, ta natá'an yó najudío na kúu na kee ñoo Jerusalén ta

kḡxaaḡa na noḡ ndi, nda ñii nayó'o on vása ní-ka'an na ña on vá'a xa'a ún xí'in ndi.

²² Ta vitin mḡi ndi kóni ndi koni so'o ndi ña ndato'on ún xí'in ndi xa'a ña kándixa ún. Saá chi xḡni so'o ndi kuá'a ní nḡvi ndi'i saá xiiña kándiva'a na xa'a yichi ña ndíḡon ún, chi ká'an na káchí na ndi yichi vatá kúu ña —káchí najudío nakutá'an yó'o xí'in taPablo.

²³ Ta saá kḡndḡo na nda kivi kuu ña nakutá'an na xa'a ña koni so'o na to'on ña ndato'on taPablo xí'in na. Tá kḡxaaḡa kivi yó'o, ta kuá'a ní nḡvi nakutá'an na ve'e taPablo. Tāda xitaan tāda ñoo, ndato'on taPablo xí'in nḡvi yó'o. TaPablo nḡka'an ra saná'a káxin ra na xa'a yichi noḡ xá'nda chiño Ndios, ta ndato'on ra xí'in na, chi kóni ra kundaḡa ini na ndi to'on Ndios ña nḡtaa taMoisés xí'in inka naprofeta kuiya xḡna'á, ñii yu'ú ká'an ña ndi taJesús kúu Cristo, ta ta kḡndḡo Ndios ti'ví ra xa'a ña sakaku ra nḡvi.

²⁴ Ta sava nḡvi na nakutá'an yó'o kándixa na to'on ña ndato'on taPablo xí'in na, ta sava na on vása ní-xiin na kándixa na to'on yó'o.

²⁵ Ta xa'a ña on vása ní-kuchiño koo yu'ú na, kḡxá'á na náa na xí'in tá'an na xa'a to'on ña ndato'on taPablo xí'in na. Ta saá tá on ta'an ka kee na no'o na ve'e na, ta nḡka'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—To'on ña ndaḡa kúu ña nḡka'an Níma Ndios

xí'in taprofeta Isaías kuiya xina'á, ta nītaa ra tō'on yó'o xa'a ña ndasaá ke'é naxii síkuá yó. Ta vitin ndó'ó ñii kī'va saá kisa ndivi ndó tō'on yó'o. Ta tō'on Ndios yó'o ña nītaa taIsaías kuiya xina'á, káchí ña saá:

26 Káchí Ndios xí'in yi'i, taIsaías, ña ko'onj nōo nañooj naIsrael, ta ndato'onj xí'in na, kachij saá:

“Vará xini sō'o ní ndó, ta nda ñii kivi on vása kundaá ini ndó ña xini sō'o ndó.

Vará xito ní ndó, ta nda ñii kivi on vása kundaá ini ndó yu kúu ña xito ndó.

27 Saá chi níma ndó xa kutá'yá yūyū ña.

Ta sō'o ndó, nakasi kútu ndó ña,

ta nduchū nōo ndó, nakasi ndó ña,

chi on xjin ndó koto ndó, ni on xjin ndó konj sō'o ndó.

Ña ké'é ndó saá kúu ña on xjin ndó kundaá ini ndó ñandaá,

ni on xjin ndó ndikó ndó kixi ndó nōoj ña sanda'a j ndó'ó”,

káchí Ndios xí'in naxii síkuá yó naIsrael, saá nītaa taprofeta Isaías kuiya xina'á.

28 Ta saá, ndó'ó natá'an yó najudío, kónij ña kundaá va'a ini ndó ndí vitin Ndios táxi ra ña nivi na on vása kúu najudío kúchiño kuu na nivi na sakaku Ndios nōo ña on vá'a. Ta kuá'a ní nivi na on vása kúu najudío naki'in na ñava'a yó'o, chi ndixa

chikaá sō'o na tō'on Ndios —káchí taPablo xí'in na.

29 Ta saá kee najudío yó'o ve'e taPablo, ta kuá'an na, ta náa ní na xí'in tá'an na nōo kuá'an na yichij.

30 Ta taPablo nixiyo ra ovi ka kuiya ve'e nōo chá'vi ra kutaku ra ñoo Roma. Ta ini ve'e yó'o va'a naki'in ra ndi'i nivi na kixaa nōo ra,

31 ta nda lo'o on vása ní-yi'ví ini ra, ta nika'an ndoso ra nōo ndi'i nivi xa'a yichij nōo xá'nda chiño Ndios, ta saná'a ra nivi xa'a Jesucristo, Ta taKá'no nōo yó. Ta nda ñii nivi nī-sasi na nōo ra ña nika'an ra ndato'on ra tō'on yó'o.

Tutu ña ñitaa taPablo ña t̄'ví ra kua'an ña nda'a nañoo Roma

*Xi'in to'on yó'o taPablo
chindeé ra
ñivi nañoo Roma na kándixa
Jesucristo*

¹ Yi'i, taPablo, ta kúu ta kisa chiño ñoo Jesucristo, táaj tutu yó'o ña xaá ña nda'a ndó. Ndios k̄ana ra yi'i ta s̄akuiso chiño ra yi'i ña kuu i taapóstol, ta t̄'ví ra yi'i ka'an ndoso i to'on xa'a Jesucristo ñoo ñivi.

² Saá chi kujya xina'á Ndios k̄indoo ra xi'in naprofeta ña ndixa kasa ndivi ra to'on ra ña ñika'an ra xi'in na xa'a Jesucristo. Ta naprofeta yó'o ñitaa na to'on yó'o ñoo tutu ña naní To'on Yij Ndios.

³ Ta To'on Ndios yó'o ká'an ña xa'a Sa'ya Ndios, ta kúu Jesucristo, Taa taKá'no ñoo yó. Ta saá tuku x̄ikuu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, chi ñii k̄i'va ndatán káku ndi'i ñivi, saá k̄aku ra t̄ixin ñii ña'a ñá kúu sa'ya ñani síkuá tarey David.

⁴ Ta saá ni, xa'a ña ñixi'i ra, ta xa'a ña Ndios sanataku ña'a ra xi'in ndee Nima ra, Jesucristo saná'a ra ndi ndixa Sa'ya Ndios kúu ra, ta kómí ra ndi'i ndee ká'no.

⁵ Ta mji Jesucristo taxi ra ñato'ó ká'no nda'a i ña kuu i

taapóstol, ta t̄'ví ra yi'i xa'a ña chindeé i ñivi na on vása kúu najudío ña kandixa na ra, ta kasa ndivi na to'on ra, chi kuki'vi ní ini na koni na ra.

⁶ Ta ndó'ó kúu sava nayó'o, chi Ndios k̄ana ra ndó'ó ña kandixa ndó Jesucristo ta kundik̄on ndó yich̄i ra.

⁷ Ñakán táaj tutu yó'o ña xaá ña nda'a ndó'ó, nañani yó xi'in náki'va yó, na táku ñoo Roma, ta kúu ndó ñivi na k̄í'vi ní ini Ndios x̄ini ra. Ta Ndios k̄ana ra ndó'ó ña kuu ndó ñivi nayij ta kutaku ndii ndó ñoo ra. Kóni i ndí Yivá yó Ndios xi'in Sa'ya ra Jesucristo, Taa taKá'no ñoo yó, ¡ná ke'é ra ñava'a xi'in ndó! ¡Ná taxi ra ñava'a koo ña ini ndó!

*To'on yó'o ká'an ndi
taPablo kóni ra ko'on ra
ñoo Roma ña koto ra nanivi
na kándixa Jesucristo*

⁸ Si'na kóni i ka'an i xi'in ndó to'on yó'o: Xi'in ndayí Jesucristo, ká'an i xi'in Ndios, ta táxi i ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a ndó'ó. Saá chi xa'a ña va'a ní kándixa ndó Jesucristo, ta x̄ita ní'no to'on va'a xa'a ndó ndi'i saá ñoo.

⁹ Ta xi'in ndi'i nima i kisa chiño i ñoo Ndios, ña ká'an ndoso i ñoo ñivi to'on va'a xa'a Sa'ya ra Jesucristo. Ta Ndios x̄ini ra ta ndákuijn ra xa'a i ndi ndixa on vása sándakoo i ña ká'an i ndúkú i ñava'a ñoo ra xa'a ndó'ó,

¹⁰ ta xáku ndá'ví i ñoo Ndios, káchij xi'in ra saá:

“Tá kóni mji ún saá, ta taxi ún yichí nda'á ña ko'on j koto j nivi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Roma”, saá káchij ká'an j xí'in Ndios.

11 Saá chi yij kónij koto j ndó'ó ña ndato'on j xí'in ndó xa'a ña naki'in ndó ndee va'a ña kixi noo Ndios, ña chindeé ña ndó'ó ña va'a ka kandixa ndó Jesucristo.

12 Ta saá, ndó'ó xí'in yij chindeé tá'an yó, chi ndino'o ní ini yó kándixa yó Jesucristo.

13 Nañani yó xí'in náki'va yó, kónij ña kundaa ini ndó ndí ku'a ní yichí ndukú j ndasaá kuchiño j xaa j koto j ndó'ó, ta on vása ní-kuchiño xaa j, chi ñii ñii yichí kivi xáni sijnij xaa j, ta ni-kuchiño kundivi ña saá, chi nijiyó ña sasi nooj. Ña ndixa kónij kúu ña ka'an ndoso j to'on Ndios noo nivi na táku ñoo ndó, chi kónij ña ku'a ní nivi yó'o chikaa so'o na to'on Ndios ta kandixa na Jesucristo, ñii ki'va ndatán ku'a ní nivi na on vása kúu najudío na kúu na táku ku'a ní xiiña, xa chikaa so'o na to'on Ndios ña ndato'on j xí'in na ta kandixa na Jesucristo.

14 Xa'a ñava'a ke'é Jesucristo xí'in j, ta saá xáni sijnij ndí xini ñó'ó chikaa j ndee ña ka'an ndoso j to'on xa'a Jesucristo noo ndi'i nivi: án nayó'o kúu na nivi na ká'an to'on griego, án on vása ká'an na to'on griego, án kúu na nivi na ndíchí ní sijn, án

kúu na nivi na on vása xini ka'vi.

15 Ta ñii ki'va saá kónij ka'an ndoso j to'on va'a xa'a Jesucristo noo ndó'ó na táku ñoo Roma.

TaPablo ká'an ra ndí to'on va'a xa'a Jesucristo kómí ña ndee

16 Yij on vása kúka'an nooj xa'a ña kándixa j to'on va'a xa'a Jesucristo, chi to'on yó'o kómí ña ndee Ndios ña sakaku ña ndi'i nivi na kándixa ña ká'an to'on yó'o. Si'na najudío xini so'o na to'on va'a yó'o xa'a Jesucristo, ta saá nivi na on vása kúu najudío* xini so'o na to'on va'a yó'o. Ta Ndios sákaku ra ndi'i nivi na kándixa ña ká'an to'on va'a yó'o.

17 To'on va'a yó'o sáná'a ña ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta sánduu ra yó nivi na ndii, na on koó kuachi ndiso noo ra, ta va'a yóo yó xí'in ra. Ta ndixa on koó inká xa'a ña kuchiño nduu yó nivi na on koó kuachi ndiso noo Ndios. Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'a káchí ña saá: “Nivi na kúu na on koó kuachi ndiso noo Ndios xa'a ña kándixa na ra, nivi yó'o, ndixa kutaku na”, káchí to'on Ndios.

To'on yó'o ká'an ña ndi'i nivi ndiso na kuachi noo Ndios

18 Ndios ta yóo ñoyivi njino, sáná'a ra mji yó ña

* 1:16 Sava nivi na on vása kúu najudío kúu nagriego.

ndixa sáa ní ini ra xíni ra ndi'i ña on vá'a ké'é n̄ivi chi on x̄iin na kandixa ña'á na, ni on x̄iin na koni tá'an va'a na xí'in ink̄a n̄ivi. Ta ña on vá'a ké'é n̄ivi yó'o on vása táxi ña kundaḡa ini na yu kúu ña ndixa ndaḡa.

19 N̄ivi yó'o xa x̄inj̄i na ndi'i ña táxi kundaḡa ini na xa'a Ndios, chi va'a x̄ito na ndi'i ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o. Ta xí'in ñayó'o, Ndios xa saná'a kaxín ra noḡ n̄ivi xa'a m̄ji ra.

20 Nda ñii n̄ivi on vása kúchiño koni na Ndios xí'in nduchū noḡ na, ta saá ni, nda k̄iv̄i si'na ñoyívi yó'o ndi'i n̄ivi kúchiño na koto na ndi'i ña kisa va'a Ndios. Ta saá kúchiño na kundaḡa ini na ndí m̄ji ra kúu Ndios ndino'o, ta kúchiño na kundaḡa ini na ndí kómí ra ndeḡ ká'no, ta nda ñii k̄iv̄i on ndi'i xa'a ndeḡ ra. Ta xa'a ñayó'o, nda ñii n̄ivi on k̄iv̄i ka'an na, kachí na saá: "On vása ndiso ndi kuachi, chi n̄i-kuchiño kundaḡa ini ndi xa'a Ndios ndino'o, tatáku", kachí na.

21 Vará xa x̄inj̄i n̄ivi ndí yóo Ndios, ta nda lo'o on vása ní-xiin na kasa to'ó na ra, ta ni on vása ní-xiin na taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a ra. Ta saá nda víka nduu na n̄ivi na xáni s̄inj̄i ndasaá kuiti xa'a ndi'i ña on vása ndáya'ví noḡ Ndios. Ta nduu na n̄ivi na n̄it̄iv̄i ini, chi ndasaá kuiti kúsij̄i ní ini na ké'é na ndi'i noḡ ña on vá'a.

22 N̄ivi yó'o xáni s̄inj̄i na ndí m̄ji na kúu na ndíchí ní s̄inj̄i, ta on ndixa kúu ñayó'o, chi on vása ndíchí s̄inj̄i na, chi

ndasaá kuiti nduu na n̄ivi na kí'ví s̄inj̄i.

23 Saá ndo'o n̄ivi yó'o, chi n̄i-xiin na kasa to'ó na m̄ji Ndios ndino'o, tatáku, ta ta kúu taká'no ní, ta ta kómí ndi'i ndeḡ. Ta nda víka kúsij̄i ka ini na ña kisa to'ó na ndi'i noḡ ñaídolo, án ñaimagen ña káchí ini m̄ji na. Ta sava ñaídolo án ñaimagen ña kisa to'ó na kúu na'ná n̄ivi, án na'ná kit̄i tí ndáchí, án na'ná kit̄i tí x̄ika xí'in kom̄j̄i xa'a, án na'ná kit̄i tí ñoo t̄ix̄in ku'a'an noḡ ño'o.

24 Ñakán kía Ndios saña ra n̄ivi yó'o ña ke'é na ndi'i noḡ ña on vá'a ña káchí ini m̄ji na, ta saña ra na ña k̄i'vi na kuachi kini xí'in ink̄a ña'a án xí'in ink̄a ta. Ta ndi'i ñakini ña on vá'a ke'é n̄ivi yó'o kúu ña kisa kini xí'in m̄ji na, ta ña ke'é na saá nda lo'o on vása kisa to'ó na ȳik̄i koñu na.

25 N̄ivi yó'o n̄i-xiin na kandixa na ñandaḡa xa'a Ndios, ta nda víka ch̄ikaḡa ka ini na kandixa na ñavatá. N̄ivi yó'o kisa to'ó na, ta kisa ká'no na ndi'i noḡ ña kisa va'a Ndios, ta nda lo'o on x̄iin na kasa to'ó na m̄ji Ndios ta ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi n̄ino. ¡Ta m̄ji Ndios yó'o kúu ta ñii laá kuiti ndáya'ví ní kasa ká'no yó ndi'i saá k̄iv̄i! Saá ná koo ña.

26 Xa'a ña n̄i-xiin n̄ivi kasa to'ó na Ndios ndino'o, ta Ndios saña ra na ña kasa ndivi na ndi'i ña on vá'a ña káchí ini m̄ji na ke'é na. Ta k̄ixá'a na ké'é na ndi'i saá

noq ñakini. Ta saá náña'a qn vása ní-kusij ka ini ná kusun ná xí'in taa, ta kixá'a ná kútoo ná kí'vi ná kuachi xí'in inká náña'a.

²⁷ Ta ñii kí'va saá, nataa qn vása ní-kusij ka ini na kusun na xí'in náña'a, ta saá kixá'a na kútoo na kí'vi na kuachi xí'in inká nataa. Ta xa'a ña kini ní ké'é nataa yó'o xí'in inká nataa, Ndios táxi ra ña xo'vi ní yíkí koñu mji na.

²⁸ Xa'a ña ni-xiin nivi nakoni na Ndios, ni ni-xiin na kundaa ini na xa'a ra, ta Ndios saña ra nivi yó'o ña kani sijn na xa'a ndi'i noq ñakini, ta saña ra na ña kasa ndivi na ndi'i saá noq ña qn vá'a ña kusij ini mji na.

²⁹ Ta chútú ní ini nivi yó'o xí'in ndi'i saá noq ña qn vá'a, ña nda lo'o qn vása kúu ñandaa. Nataa kí'vi na kuachi xí'in náña'a, ná qn sivi nási'í na kúu, ta náña'a kí'vi ná kuachi xí'in nataa, na qn sivi yij ná kúu. Kútoo ní nivi yó'o ké'é na ndi'i saá noq ña qn vá'a xí'in inká nivi. Ni qn vása xaa ini na xini na ñakuiká kómí na, ta kútoo ní na kukomí na ku'a ní ka ñakuiká. Chútú ní ini na xí'in ndi'i saá noq ña qn vá'a. Nivi na kuini ini kúu na, na xá'ni nivi kúu na, na sákaku kuachi ta káni tá'an xí'in inká nivi kúu na, na sándá'ví inká nivi kúu na. Ta ndi'i saá kivi ká'an na ñavatá xa'a inká nivi.

³⁰ Ta ká'an na kuachi síki xa'a inká nivi. Nda lo'o qn xjin na koni na Ndios, ni qn vása kisa to'ó na inká nivi. Nivi na ña'a ní ini kúu na, kisa ká'no ní xí'in mji na,

nda lo'o qn vása chikaa so'o na to'on ña ká'an yivá si'í na xí'in na, ta ndasaá kuiti xáni sijn na ndasaá kuchiño ke'é na ndi'i saá noq ña qn vá'a.

³¹ Nivi yó'o qn xjin na chikaa so'o na to'on va'a, ni qn vása kisa ndivi na to'on na ña kindoo na xí'in inká nivi, ni qn vása kí'vi ini na xini na nda ñii nivi, ni qn xjin na nda lo'o chindee na inká nivi na xo'vi.

³² Nivi na ké'é ña qn vá'a yó'o, xini va'a na ndi yoo ndayí Ndios ña káchí saá: "Ndi'i nivi na ké'é ña qn vá'a xini ñó'ó kivi na", káchí ndayí Ndios. Ta saá ni, qn vása xjin na sandakoo na ké'é na ndi'i saá noq ña qn vá'a, ta nda vika kúsi'í ní ka ini na xini na nivi na ñii káchí ké'é ña qn vá'a yó'o.

2

To'on yó'o ká'an ndi Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi xí'in ñandaa

¹ Ta ndó'ó, qn vása va'a ká'an ndó ndi ndasaá kuiti inká nivi kúu na qn vá'a, ta ndiso na kuachi noq Ndios. Tá ká'an ndó to'on qn vá'a yó'o xa'a inká nivi, ta ñii kí'va saá sákuiso ndó kuachi sata mji ndó, chi mji ndó ñii kí'va saá ké'é ndó ña qn vá'a ndatán ké'é nivi yó'o.

² Ta xini yó ndi xí'in ñandaa Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi na ké'é ña qn vá'a.

³ Ta sava ndó'ó kúu nivi na ñii kí'va saá ké'é ña qn vá'a ndatán ké'é nivi na ká'an ndó xa'a ndiso ní kuachi noq Ndios. Ta saá,

¿ndachun xáni sijn̄i ndó ndí Ndios ɔn vása kasa nani ra xa'á kuachi m̄ji ndó?

4 Xa kúndaḡ ini ndó ndí Ndios kúu taḡ ta va'a ini, ta ká'no ini kúu ra xí'in ndó. Ta xa'á ña kúu Ndios taḡ ta va'a ní ini, ¿án xáni sijn̄i ndó ndí Ndios ndasaá kuiti kundeé ini ra xí'in ndi'i ña ɔn vá'a ké'é ndó? ¿Án xáni sijn̄i ndó ndí ɔn saxo'vi ra ndó'ó xa'á ña ɔn vá'a yó'o? ¿Án ɔn vása kúndaḡ ini ndó ndí Ndios kóni ra ña sandakoo ndó ña ɔn vá'a ké'é ndó, ta nandikó ini ndó, ta kundikɔn ndó ko'ɔn ndó yich̄i ra? Ta xa'á ña ndáti ra ña ndikó ini ndó saá, Ndios ké'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in ndó vitin.

5 Ta n̄ivi nasó'ó ní kúu sava ndó'ó, ta ɔn vása x̄ijn̄i ndó nandikó ini ndó ta kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Ñakán kíḡ ndi'i saá k̄iv̄i vaxi kua'no k̄a kuachi ndó ɔɔ Ndios. Ta saá kixaa ñii k̄iv̄i, ta Ndios saná'a ra ña ndixa sáḡ ini ra x̄ini ra ndi'i ña ɔn vá'a ké'é n̄ivi, ta xí'in ñandaḡ kasa nani ra xa'á kuachi ndi'i n̄ivi.

6 Ta k̄iv̄i saá Ndios xí'in ñandaḡ cha'vi ra ñii ñii n̄ivi ndatán yóo chiño ké'é na.

7 Ta k̄iv̄i saá Ndios ke'é ra ñava'a xí'in n̄ivi na ke'é ñava'a, chi taxi ra kutaku nayó'o xí'in ra ndi'i saá k̄iv̄i ña vaxi. Nayó'o kúu n̄ivi na ɔn vása sándakoo kisa ndivi ñava'a, chi ndúkú na ña Ndios kasa ká'no ra na, ta taxi ra ñato'ó nda'a na, ta ndúkú na ña kutaku na xí'in

Ndios ndi'i saá k̄iv̄i ña vaxi.

8 Ta saá ni, yóo ink̄a n̄ivi na kisa toon ini ɔɔ Ndios, ta ɔn vása x̄ijn̄i na kasa ndivi na ñandaḡ, ta nayó'o nina kuiti kisa ndivi na ña ɔn vá'a. Ta Ndios xí'in ña sáḡ ini ra x̄ini ra ña ɔn vá'a, saxo'vi ní ra n̄ivi yó'o, k̄iv̄i kixaa ña kasa nani ra xa'á kuachi ndi'i n̄ivi.

9 Ndeé ní yo'vi xo'vi ndi'i n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a, ta ndeé ní kuyi'vi ini ndi'i nayó'o k̄iv̄i saá. Ta si'na xo'vi n̄ivi na kúu najudío, ta saá xo'vi n̄ivi na ɔn vása kúu najudío.*

10 Ta Ndios kasa ká'no ra ndi'i n̄ivi na kisa ndivi ñava'a, ta taxi ra ñato'ó nda'a nayó'o, ta taxi ra ña koo ñava'a ini na. Ndios si'na ke'é ra ñava'a yó'o xí'in n̄ivi na kúu najudío, ta saá ke'é ra ñava'a xí'in n̄ivi na ɔn vása kúu najudío.

11 Saá chi Ndios ɔn vása nákaxin ra n̄ivi, ta ñandaḡ ké'é ra xí'in ndi'i n̄ivi, án najudío kúu na, án ɔn s̄ivi najudío kúu na.

12 Sava n̄ivi na ɔn vása kúu najudío ɔn vása x̄inj̄i na ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés kuiya x̄ina'á. Ta saá Ndios ɔn kon̄i ñó'ó ra ndayí yó'o k̄iv̄i kasa nani ra xa'á kuachi n̄ivi yó'o. Ta saá ni, ndi'i n̄ivi yó'o na ké'é ña ɔn vá'a, ta Ndios saxo'vi ra na. Ta n̄ivi najudío, x̄inj̄i na ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés, chi x̄ij̄i síkuá na x̄ikuu n̄ivi na n̄aki'in ndayí

* 2:9 Sava n̄ivi na ɔn vása kúu najudío kúu nagriego.

yó'o. Ta saá n̄ivi na kúu najudío na kúu na ké'é ña ɔn vá'a, ta Ndios kon̄i ñó'ó ra ndayí ra ña n̄itaa t̄aMoisés ña kasa nani ra x̄a'a kuachi na.

¹³ ɔn s̄iví n̄ivi na ndasaá kuiti x̄in̄i s̄o'o ndayí Ndios kúu n̄ivi na ndii, na ɔn k̄oó kuachi ndiso n̄oɔ ra, ta n̄ivi na kisa ndivi ndayí Ndios kúu na ɔn k̄oó kuachi ndiso n̄oɔ ra.

¹⁴ Vará n̄ivi na ɔn vása kúu najudío ɔn vása x̄in̄i na ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés, ta saá ni, sava n̄ivi yó'o kisa ndivi na ndayí yó'o, chi chíkaa ini m̄iji na ke'é na ñava'a ña kóni Ndios. Ña ké'é na saá saná'a ña ndí x̄in̄i va'a m̄iji na yu kúu ñava'a, ta yu kúu ña ɔn vá'a.

¹⁵ Vará ɔn vása ní-ka'vi na tutu n̄oɔ yóo ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés, Ndios chíkaa ra ndayí ra ini m̄iji na. Saá chi tá x̄ani s̄in̄i nayó'o ke'é na ñii chiño, ta ñandíchi ña yóo ini m̄iji na táxi ña kundaa ini na án ñava'a kúu ña, án ña ɔn vá'a kúu ña. Ta saá, tá kixaa k̄iv̄i ña kuita na n̄oɔ Ndios, ta ñandíchi yó'o ña yóo ini m̄iji na, ndakuijn ña t̄o'on ña ndaa x̄a'a na, chi k̄a'an ña ndí ke'é na ñava'a, án k̄a'an ña t̄o'on ña chíkaa ña kuachi s̄at̄a na.

¹⁶ Ta k̄iv̄i saá, Ndios taxi ra nda'a Jesucristo ña kasa nani ra x̄a'a ndí'i kuachi n̄ivi, nda kuachi ña ñó'o se'é ke'é n̄ivi kunani ña. Ña ke'é Ndios saá, ñii yu'ú yóo ña x̄in̄i t̄o'on ña k̄a'an ndosoɔ n̄oɔ ndí'i n̄ivi.

ɔn s̄iví x̄a'a ña kómí najudío ndayí Ndios

ñā n̄itaa t̄aMoisés kúu ña va'a yóo na x̄in̄i Ndios

¹⁷ Ta sava ndó'ó, n̄ivi na kúu najudío ndaa ini ndó ndí yóo va'a ndó x̄in̄i Ndios chi kómí ndó ndayí ra ña n̄itaa t̄aMoisés x̄in̄a'a. Ta kisa ká'no x̄in̄i m̄iji ndó, chi x̄ani s̄in̄i ndó kúu ndó ñaño Ndios, ta k̄usij̄ ní ini ra x̄in̄i ra ndó'ó, saá x̄ani s̄in̄i sava ndó.

¹⁸ Xa x̄in̄i ndó yukia kóni Ndios, saá chi xa s̄akuá'a ndó ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés. Ta ndayí yó'o saná'a ña ndó'ó yu kúu ñava'a, ta yu kúu ña ɔn vá'a.

¹⁹ Ta saá x̄ani s̄in̄i ndó ndí va'a ní ti'va ndó saná'a ndó ink̄a n̄ivi na naa ini, na ɔn vása kundaa ini ñandaa. Ta x̄ani s̄in̄i ndó ndí n̄ivi na ɔn vása x̄in̄i ndayí Ndios ña n̄itaa t̄aMoisés, nayó'o yóo na ndatán yóo n̄ivi nakuáa nduch̄u n̄oɔ, án n̄ivi na x̄ika kuach̄an n̄oɔ naa ní, n̄oɔ ɔn k̄oó ño'o yé'e, saá yóo na. Ñakán x̄ani s̄in̄i ndó ndí ndatán yóo ño'o yé'e n̄oɔ n̄ivi yó'o, saá yóo ndó'ó, na kúu najudío.

²⁰ Ta x̄ani s̄in̄i ndó va'a ní ti'va ndó saná'a ndó n̄ivi na naa ini t̄o'on Ndios, ta ñii k̄i'va saá va'a ní ti'va ndó saná'a ndó n̄ivi na sakán lo'o kuiti kundaa ini ñandaa. Saá chi x̄in̄i ndó ndayí Ndios, ña kúu ña ndixa ndaa, ta kúu ña ñandíchi ndino'o.

²¹ Ta sava ndó'ó, na kúu n̄ivi najudío, na saná'a ink̄a n̄ivi x̄a'a yich̄i Ndios, ɔndachun ɔn vása chíkaa

so'o mji ndó ña sáná'a ndó? Chi ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vá'a kasa kuí'ná n̄vi ña kómí ink̄a n̄vi", káchí ndó. Ta sava mji ndó, ¿án on vása kisa kuí'ná ndó?

22 Ta tuku ká'an ndó, káchí ndó saá: "On vá'a kusun t̄a xí'in ink̄a ña'a ñá on s̄iví ñásí'í ra kúu. Ta on vá'a kusun ña'a xí'in t̄a on s̄iví ȳi ñá kúu", káchí ndó. Ta sava mji ndó, ¿án on vása kí'vi ndó kuachi yó'o? Ta mji ndó, kúu ndó n̄vi na s̄a in̄i x̄ini ndi'i noo ñaídolo án ndi'i noo ñaimagen, ña kúu ndios vatá ña kisa t̄o'ó ink̄a n̄vi. Ta saá ni, sava mji ndó, ¿án on vása kisa kuí'ná ndó ñakuíká ña ñó'o ini ve'e ño'o ndios vatá yó'o?

23 Ta sava ndó'ó, kisa ká'no ní xí'in mji ndó chi x̄in̄i ndó ndayí Ndios. Ta saá ni, ¿án on ndixa chíkaa n̄no ndó ñat̄o'ó Ndios, ña yá'a ndoso ndó ndayí ra?

24 Chi saá káchí t̄o'on Ndios ña n̄taa na x̄ina'á: "Najudío ké'é na ña on vá'a, ta x̄a'a ña on vá'a yó'o, n̄vi na on vása kúu najudío ká'an na ña on vá'a x̄a'a Ndios", káchí t̄o'on Ndios.

25 Ta n̄vi na kúu najudío, ña ndáya'ví ní noo na kúu ña k̄isa ndivi na costumbre ña ñaní circuncisión, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñii s̄in̄i ñatēe t̄alo'o s̄a'ya na. Saá chi ñayó'o kúu seña ña kóni kachí ndí najudío kúu n̄vi na ndík̄on Ndios, ta táxi na s̄a'ya na nda'a ra. Ta saá, tá ya'a ndoso na ink̄a ndayí Ndios ña n̄taa t̄a Moisés, ta ña man̄i kúu ña k̄isa ndivi

na costumbre circuncisión.

26 Ta saá ni, tá yóo n̄vi na on vása kúu najudío, tá nayó'o kisa ndivi na ña xá'nda chiño ndayí Ndios, vará on vása kisa ndivi na costumbre ña ñaní circuncisión, ta saá Ndios va'a yóo ra xí'in n̄vi yó'o.

27 Ta saá n̄vi na kisa ndivi ndayí Ndios, vará on vása kisa ndivi na costumbre circuncisión yó'o, n̄vi yó'o chíkaa na kuachi s̄ata sava n̄vi na kúu najudío. Saá chi ndasaá kuiti kisa ndivi na costumbre ña ñaní circuncisión, ta on vása chíkaa so'o na kasa ndivi na ndi'i ndayí Ndios.

28 Ndi'i nataa najudío kómí na ñii marca lo'o, chi n̄ta'nda lo'o koñu na x̄a'a ña k̄isa ndivi na costumbre circuncisión. Ta saá ni, on s̄iví x̄a'a ña kisa ndivi na ndasaá kuiti costumbre yó'o kúu x̄a'a ña kúu na n̄vi najudío ndino'o noo Ndios. Saá chi on s̄iví x̄a'a marca ña kómí koñu na kúu ña sáná'a ndí ndixa kúu na n̄vi na ndík̄on Ndios, ta va'a yóo na xí'in ra.

29 Saá chi yóo n̄vi na káchí kúu na najudío, ta on s̄iví najudío ndino'o kúu na. Nayó'o kúu najudío na ndasaá kuiti n̄ta'nda lo'o noo koñu x̄a'a ña k̄isa ndivi na ña xá'nda chiño t̄o'on ña n̄taa na x̄ina'á, ta on vása ndino'o ini na ndík̄on na Ndios. Ta n̄vi na kúu najudío ndino'o kúu n̄vi na táxi xí'in mji nda'a Ndios, ta ndúkú na ña sakusij na ini ra. Ta ním̄a najudío ndino'o

yó'o ndatán yóo ña kómí marca Ndios, saá yóo ña, chi xí'in ñasij ini na ndíkõn na Ndios. Ta ndixa Ndios kúsij ini ra xíni ra ñivi yó'o na kúu najudío ndino'o, vará inkã ñivi ñoyívi yó'o õn vása kúsij ini na xíni na nayó'o.

3

1 Ta sava mji yó, ñivi na kúu najudío, ¿án ndáyã'ví ní ña kúu yó najudío, án õn vása ndáyã'ví ní ña? ¿Án ña ndáyã'ví ní kúu ña kisa ndivi yó costumbre ña ñaní circuncisión, án ña õn vása ndáyã'ví kúu ña?

2 Ndixa ña ndáyã'ví ní kúu ña kúu yó ñivi najudío. Saá chi xa yóo kuã'ã ní ñavã'a ke'é Ndios xí'in ñivi na kúu najudío. Ñii ñavã'a yó'o ña xíni ñó'ó ní kúu ña ndí Ndios ñatãxi ra to'on ra ndã'ã najudío, na xikuu xij síkuá yó.

3 Ta saá ni, sava nayó'o õn vása ní-xiin na chikaã sq'o na to'on yó'o, ni ñi-kisa ndivi na ña kóni Ndios. Ta saá, ¿yukíã kasa ndivi Ndios xã'ã ña õn vá'a ke'é ñivi yó'o? ¿Án ndatán õn vá'a ke'é ñivi yó'o, ñii k'va saá kasa ndivi Ndios, ta õn kasa ndivi ra to'on ña kindõo ra xí'in na?

4 ¡Õn vása ke'é Ndios saá! Chi ndi'i saá kivi Ndios kúu ra tã tã ndino'o ndã, ta ndixa kisa ndivi ra to'on kã'an ra. Vará ndi'i ñivi kúchiño na kã'an na ñavatã, ta Ndios ndã lo'o õn vása kã'an ra ñavatã. Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá:

Ndi'i ñivi kúchiño na kundãã ini na ndí Ndios kúu tãndãã, chi ndi'i to'on ña kã'an ra kúu ña ndixa ndãã.

Ta xí'in ñandãã Ndios kúndeé ra nõõ ndi'i ñivi na sãkuiso kuãchi sãtã ra,

káchí to'on Ndios, ña ñitaa na xina'á.

5 Ta saá ni, ndásava yóo ñivi na xáni sijn, ta káchí na saá: “Ña õn vá'a ké'é yó chindeé ña inkã ñivi ña kundãã vã'a ini na ndí Ndios kúu tã tã ndãã ní kã nõõ mji yó. Ta saá, tá ña õn vá'a ké'é yó kúu xã'ã ña Ndios naki'in kã ra ñato'ó, ta, ¿ndãchun saxõ'vi Ndios mji yó xã'ã ña ké'é yó saá? Õn sivi tã tãndãã kúu Ndios tánã saxõ'vi ra yó”, saá xáni sijn sava ñivi.

6 Ta to'on ña vatã kúu ña xáni sijn ñivi yó'o. Saá chi Ndios kúu tã tãndãã ndino'o, ta ndi'i saá kivi ké'é ra ñandãã. Tá õn sivi Ndios kúu tãndãã, ní kúu, ta saá õn kúchiño ra kasa nani ra xí'in ñandãã xã'ã kuãchi ndi'i ñivi ñoyívi yó'o.

7 Ta saá ni, yóo ñivi na káchí saá: “Vã'a kã kã'an yó to'on vatã, chi to'on vatã yó'o chindeé ña inkã ñivi ña kundãã ini na ndí Ndios kúu tã tãndãã ndino'o. Ñakán ndi'i ñavatã kã'an yó, chindeé ñayó'o ña kanóo síkón ní kã ñato'ó Ndios. Ta saá, tá xã'ã ñavatã kã'an yó, Ndios naki'in kã ra ñato'ó, ta, ¿ndãchun saxõ'vi Ndios mji yó xã'ã ña õn vá'a

yó'o?", káchí ñivi yó'o, na kúu na ká'an to'on vatá.

⁸ Ta mji ndi, ñivi na sáná'a to'on Jesucristo, tá ñii kiva xáni sijní ndi ndatán xáni sijní ñivi na on vá'a yó'o, níkúu, ta ka'an ndi, kachí ndi saá: "Va'a ka ná ke'é ka yó ña on vá'a, xa'a ña Ndios naki'in ka ra ñato'ó", kachí ndi. Ta saá ni, nda lo'o on vása xáni sijní ndi saá. Ta saá ni, yoo ñivi na chíkaa kuachi vatá sata ndi, kachí na ndi mji ndi chú'u ndi ñivi ña ke'é na ña on vá'a, xa'a ña naki'in ka Ndios ñava'a. Ta to'on ña ká'an na saá, ñavatá kúu ña, chí mji ndi, nda ñii kivi on vása ní-saná'a ndi saá. Ta ñandaá kúu ña Ndios cha'vi ra ñivi yó'o ndatán yóo mji ña on vá'a ká'an na.

To'on yó'o ká'an ndi'i ñivi ndiso na kuachi noo Ndios

⁹ Ta saá, ¿yukia xáni sijní ndó? ¿An mji yó najudío kúu ñivi na va'a ka noo ñivi na on vása kúu najudío? ¡On vása!, chí yi'i xa ndato'on kaxiní xí'in ndó'ó ndi ndi'i ñivi, án najudío kúu na, án on sivi najudío kúu na, ndi'i ñivi ndiso na kuachi noo Ndios, chí ndi'i ñivi kisa ndivi na ña xá'nda chíño ndee ña on vá'a noo na.

¹⁰ Ñii kiva ndatán ká'an to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, saá yóo ña, chí to'on Ndios yó'o kachí ña saá:

Nda ñii ñivi on sivi nandii na on koó kuachi ndiso kúu na noo Ndios.

¹¹ Nda ñii ñivi on vása kúndaá ini na yu kúu ña ndixa ndaa.

Nda ñii ñivi on xiin na nandukú na Ndios.

¹² Ndi'i ñivi sandakoo na yichí va'a, ta kuá'an na yichí ña on vá'a,

ta ndi'i ñivi sativi na mji na, ta nda ñii laá ñivi on vása ké'é na ñava'a ndino'o,

ndixa nda ñii laá ñivi on vása ké'é na ñandaá noo Ndios.

¹³ Ndatán yóo yavi ña nóna noo tívi ñó'o yiki koñu tá'yí ñivi na ñixi'i, saá yóo yu'u ñivi yó'o.

Chi ndasaá kuiti nina to'on vatá kée yu'u na xa'a ña sandá'vi na inka ñivi.

Ndatán yóo ñaxati tíko, saá yóo to'on kée yu'u na.

¹⁴ Nina to'on ndiva'a ña sátavi chí'ña inka ñivi kée yu'u na, ta ká'an na to'on xí'in ña sáa ini na.

¹⁵ Kama ní xino na kuá'an na xa'a ña satakué'e na inka ñivi, tãda ka'ni ña'á na.

¹⁶ Ta ndi'i yichí noo yá'a na kuá'an na, sátivi na ndi'i ñava'a;

ké'é na ña on vá'a xí'in kuá'a ní ñivi, ta nda lo'o on vása chíndeé na ñivi yó'o noo ña xó'vi ní na.

¹⁷ Nda lo'o on vása xini ñivi on vá'a yó'o vivii kutaku na xí'in inka ñivi.

¹⁸ Ni nda lo'o on vása xini na kasa to'ó na Ndios, saá kachí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á.

19 M̄ji yó x̄in̄i yó ndí ndayí Ndios ña ñ̄itaa na x̄ina'á kúu ña xá'nda chiño ñoq ndi'i ñ̄ivi na k̄indoo kasa ndivi ña. Ta Ndios taxi ra ndayí yó'o nda'a nax̄ii síkuá najudío x̄a'a ña ndi'i ñ̄ivi kundaa ini na ndí na ndíso kuachi kúu na ñoq Ndios. Saá chi ndi'i m̄ji yó najudío x̄i'in ñ̄ivi na on s̄iví najudío kúu, ñii káchí on vása kisa ndivi yó ndi'i ndayí Ndios. Ta saá nda ñii ñ̄ivi on kúchiño ka'an na kachí na ndí on vása ndíso na kuachi ñoq Ndios.

20 Ta nda ñii ñ̄ivi on kúchiño ka'an na x̄i'in Ndios ndí ndixa kisa ndivi na ndi'i ndayí ra, ta x̄a'a ñayó'o nduu na nandii na on koó kuachi ndíso ñoq ra. Saá chi ndayí Ndios táxi ña ndi'i ñ̄ivi nakoni na ndí ndíso na kuachi ñoq Ndios, chi ndi'i ñ̄ivi yá'a ndoso na ndayí ra.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios sakaku ra ñ̄ivi x̄a'a ña kándixa na Jesucristo

21 Ta vitin Ndios sáná'a ra m̄ji yó ndasaá táxi ra ña nduu yó ñ̄ivi na ndii na on koó kuachi ndíso ñoq ra, ta on s̄iví x̄a'a ña kisa ndivi yó ndayí ra kúu ña. Ta saá ni, ña sáná'a Ndios m̄ji yó vitin ñii yóo yu'ú ña x̄i'in to'on ra ña ñ̄itaa ta Moisés, ta ñii yóo yu'ú ña x̄i'in to'on Ndios ña ñ̄itaa naprofeta kujya x̄ina'á.

22 Ta ña sáná'a Ndios ñoq m̄ji yó vitin kúu ñayó'o: án najudío kúu yó, án ñ̄ivi na on vása najudío kúu yó, ta x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios sánduu ra yó

ñ̄ivi na ndii na on koó kuachi ndíso ñoq ra. Ndios on vása nákaixin ra ñ̄ivi,

23 chi ndi'i ñ̄ivi ké'é na ña on vá'a ta ndíso na kuachi ñoq Ndios, ta x̄a'a ñayó'o xa kuxíká na ñoq ra, ñoq yóo ndi'i ña livi yé'e x̄i'in ñava'a ká'no.

24 Ta m̄ji Ndios ké'é ra ñava'a x̄i'in ñ̄ivi ña kuchiño nduu na ñ̄ivi na ndii na on koó kuachi ndíso ñoq ra. Chi x̄a'a ñava'a ní ini Ndios, kúu ña saní'i ra ñ̄ivi ñava'a ká'no yó'o, ta nda ñii ñ̄ivi, nda lo'o on vása ní-cha'vi na x̄a'a ña Ndios sánduu ra na ñ̄ivi na on koó kuachi ndíso ñoq ra. Saá chi ñii laá Jesucristo kúu ta'a ta cha'vi x̄a'a kuachi ñ̄ivi x̄i'in ña ñixi'i ra nda'a tón cruz. Ta x̄a'a ña kisa ndivi ra saá, ndi'i ñ̄ivi kúchiño ko'on ndíka na ñoq ña on vá'a ña x̄ixa'nda chiño ñoq na.

25 Ndios taxi ra Jesucristo ña ñisoko x̄i'in m̄ji ra x̄a'a kuachi ndi'i ñ̄ivi. Ta saá Jesucristo ñixit̄a ñ̄i ra ta ñixi'i ra nda'a tón cruz x̄a'a kuachi ñ̄ivi. Ta ndi'i ñ̄ivi na kándixa ña ñixi'i Jesucristo x̄a'a kuachi m̄ji na, ta Ndios kisa ká'no ini ra x̄a'a kuachi nayó'o. Ndi'i ñava'a yó'o ña ké'é Ndios x̄a'a ñ̄ivi sáná'a ña ndí ta'a tãndaa kúu Ndios. Ta saá ni, on vása kama ñi-saxo'vi ra ñ̄ivi x̄a'a ña on vá'a ké'é na kujya x̄ina'á, ta x̄a'a ña kúu Ndios ta'a ta ká'no ini, kũndeé ini ra x̄i'in ña on vá'a ké'é ñ̄ivi yó'o.

26 Ta ké'é Ndios saá, chi vitin kóni ra saná'a ra ñoq ndi'i ñ̄ivi ndí ndixa ké'é ra ñandaa x̄i'in na. Saá chi

ndi'i n̄ivi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios sánduu ra n̄ivi yó'o na ɔn koó kuachi ndíso noo ra, ta va'a yóo ra xí'in nayó'o.

27 Ta saá, ¿án yóo ví ñava'a kisa ndivi yó xa'a ña kuchiño kasa ká'no xí'in m̄ii yó noo Ndios? ¡Nda lo'o, ɔn koó xa'a ña ke'é yó saá!, chi ɔn s̄ivi xa'a ña va'a kisa ndivi yó ndayí Ndios kúu xa'a ña kúu yó n̄ivi na ɔn koó kuachi ndíso noo ra. Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios sánduu ra yó n̄ivi na ndii na ɔn koó kuachi ndíso noo ra.

28 Ta ndi'i ña sakán ndato'on̄i xí'in ndó taxi ña kundaa ini yó to'on ña káchí saá: Nii laá kuiti ña x̄inj̄i ñó'ó ke'é yó, ta taxi ña nduu yó n̄ivi na ndii na ɔn koó kuachi ndíso noo Ndios kúu ña kandixa yó Jesucristo. Saá chi ɔn s̄ivi xa'a ña kisa ndivi yó ndayí Ndios kúu ña nduu yó n̄ivi na ndii na ɔn koó kuachi ndíso noo ra.

29 ¿Án xáni s̄inj̄i ndó Ndios ndasaá kuiti kúu ra ta taká'no noo n̄ivi na kúu najudío? ¿Án ɔn vása kúndaa ini ndó ndí ñii k̄i'va kúu ra ta taká'no noo n̄ivi na ɔn vása kúu najudío? Ndixa Ndios kúu taká'no noo ndi'i n̄ivi ñoyívi.

30 Chi ñii laá kúu Ndios ndino'o, ta Ndios ñii k̄i'va ke'é ra xí'in ndi'i n̄ivi ña nduu na nandii na ɔn koó kuachi ndíso noo ra, án najudío kúu na, án n̄ivi na ɔn s̄ivi najudío kúu na. Ta xa'a ña kándixa n̄ivi Jesucristo,

Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta sánduu ra na n̄ivi na ndii noo ra.

31 Ta saá, ¿án kóni kachíj̄i ña ɔn vása ndaya'ví ka ndayí Ndios? ¡Nda lo'o, ɔn vása kóni kachíj̄i saá! Saá chi tá kándixa yó Jesucristo, ta ña ké'é yó saá kúu ña ndino'o kisa ndivi yó ndayí Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á.

4

To'on yó'o ká'an ndí taAbraham nduu ra ta ta ndii noo Ndios chi kandixa ra Ndios

1 Vitin va'a kani s̄inj̄i yó xa'a ña ká'an to'on Ndios xa'a taAbraham, ta ta kúu x̄ij̄i síkuá ndi'i n̄ivi najudío.

2 Ta to'on Ndios yó'o, ¿án ká'an ña ndí ndasaá kuiti xa'a ñava'a ke'é taAbraham kúu ña nduu ra ta ta ndii ta ɔn koó kuachi ndíso noo Ndios, ta va'a yóo ra xí'in Ndios? ɔn vása ká'an to'on yó'o saá. Chi tá ndasaá kuiti xa'a ñava'a ke'é taAbraham kúu ña nduu ra ta ta ndii noo Ndios, níkuu, ta saá kukomí ra xa'a ña kasa ká'no xí'in m̄ii ra. Ta saá ni, noo Ndios, nda lo'o ɔn koó ña taxi ña kuchiño taAbraham kasa ká'no xí'in m̄ii ra.

3 Saá chi to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á káchí ña saá: "TaAbraham kandixa ra Ndios, ta xa'a ñayó'o Ndios n̄ika'an ra taAbraham kúu ta ta ndii ta ɔn koó kuachi ndíso noo ra", káchí to'on Ndios.

4 Ta x̄inj̄i yó tá n̄ivi kisa chíño na, ta tapatrón chá'vi

ra na x̄a'a chiño ke'é na. Ta saá s̄i'ún ña náki'in na, ɔn s̄i'vi ña sání'i tapatrón nda'a na kúu ña, chi s̄i'ún ña kúu ya'vi chiño ke'é na kúu ña.

⁵ Ta Ndios ɔn vása yóo ra ndatán yóo tapatrón yó'o, chi ñava'a ke'é ra x̄i'in yó, ɔn s̄i'vi ya'vi ña chá'vi Ndios m̄ji yó x̄a'a chiño va'a k̄isa ndivi yó kúu ña. Vará ñivi na ndíso kuachi kúu yó, Ndios ke'é ra ñava'a x̄i'in yó ña sanduu ra yó ñivi na ndii na ɔn koó kuachi ndíso noo ra. Ta ndasaá kuiti x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo, kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o x̄i'in yó.

⁶ Kuȳa x̄ina'á tarey David ñika'an ra ndí nákaa ñas̄ij̄ ini ñivi na kúu na ndii noo Ndios. Ta ɔn s̄i'vi x̄a'a chiño va'a k̄isa ndivi na kúu ña Ndios sanduu ra ñivi na ndii noo ra, chi to'on ña ñitaa taDavid x̄ina'á, káchí ña saá:

⁷ Nákaa ñas̄ij̄ ní ini ñivi, na ɔn koó kuachi ndíso, chi Ndios xa k̄isa ká'no ini ra x̄a'a kuachi na.

⁸ Nákaa ñas̄ij̄ ní ini ñii ñii ñivi tá Ndios ɔn vása s̄akuiso ra kuachi s̄ata na,

káchí to'on Ndios ña ñitaa tarey David x̄ina'á.

⁹ Ta, ¿yu kúu ñivi na kómí ñas̄ij̄ ini, na kúu na ká'an taDavid yó'o x̄a'a? ¿Án ndasaá kuiti ñivi na k̄isa ndivi costumbre ña ñaní circuncisión kúu na ká'an ra x̄a'a? ¿Án ɔn ndixa ñii k̄i'va saá ká'an ra x̄a'a ñivi na ɔn vása ní-kisa ndivi costumbre yó'o? Saá chi to'on ña s̄akán

ñika'an ndi x̄i'in ndó ká'an ña ndí taAbraham k̄andixa ra Ndios, ta x̄a'a ña ke'é ra saá, Ndios k̄achí ra ndí taAbraham nduu ra tandii ta ɔn koó kuachi ndíso noo ra.

¹⁰ ¿Ama x̄ikuu ña k̄achí Ndios taAbraham kúu ra tandii noo ra? ¿Án k̄ivi si'na ña xa k̄isa ndivi taAbraham circuncisión x̄ikuu ña? ¿Án k̄ivi ɔn ta'an ka kasa ndivi taAbraham costumbre yó'o x̄ikuu ña? Kúndaá ini yó ndí k̄ivi ɔn ta'an ka taAbraham kasa ndivi ra ñacircuncisión yó'o, Ndios ñika'an ra taAbraham nduu ra tandii ta ɔn koó kuachi ndíso noo ra.

¹¹ Saá chi si'na taAbraham k̄andixa ra Ndios, ta x̄a'a ñayó'o Ndios ñika'an ra ndí taAbraham nduu ra tandii noo ra ta va'a yóo x̄i'in ra. Ta k̄ivi xa nduu taAbraham tandii noo Ndios, ta saá k̄isa ndivi ra ñacircuncisión yó'o. Ta ndi'i k̄isa ndivi ra ñayó'o, taAbraham x̄ikomí ra ñii marca lo'o noo koñu ra, ña x̄ikuu ña ñii seña ña saná'a ndí Ndios sanduu ra taAbraham ta ta ndii ta ɔn koó kuachi ndíso noo ra x̄a'a ña k̄andixa ña'á ra. Ta saá taAbraham yó'o nduu ra ndatán yóo yivá ndi'i ñivi na ndino'o ini kándixa Ndios, vará sava ñivi yó'o ɔn vása ní-kisa ndivi na circuncisión. Saá chi x̄a'a ña ñivi yó'o kándixa na Ndios ñii k̄i'va ndatán taAbraham k̄andixa ña'á ra, Ndios sanduu ra na ñivi na ndii, na ɔn koó kuachi ndíso noo ra, ta va'a yóo ra x̄i'in na

vitin.

¹² Ta sava m̄ji yó kúu na-judío, ta n̄ivi na kisa ndivi circuncisión kúu yó, ta kúu yó n̄ivi nas̄a'ya ñani síkuá t̄aAbraham. Ta saá, xín̄i ñó'ó ñii k̄i'va saá kandixa yó Ndios, ndatán t̄aAbraham k̄andixa ña'á ra. Tá ɔn vása k̄andixa yó Ndios saá, ta ɔn vása kómí yó ndayí ña káchí yó ndí t̄aAbraham kúu yivá yó.

*Tɔ'on yó'o ká'an ndí Ndios ndixa kisa ndivi ra
tɔ'on ra xí'in n̄ivi na kándixa ña'á*

¹³ Ndios xí'in tɔ'on ra k̄indɔo ra xí'in t̄aAbraham, ña káchí ndí t̄aAbraham xí'in sa'ya ñani síkuá ra kuu n̄ivi na naki'in ndi'i ño'ɔ ñoyívi yó'o, chi ñii k̄iv̄i ña vaxi Ndios taxi ra ña nda'a na. Ta xín̄i yó ndí t̄aAbraham x̄itaku ra ku'a ní ku'iyá si'na k̄a nɔɔ t̄aMoisés, t̄a t̄a naki'in ndayí ña t̄axi Ndios nda'a ra. Ta xa'a ñayó'o kúndaa ini yó ndí ɔn s̄iv̄i xa'a ña kisa ndivi t̄aAbraham ndayí yó'o kúu ña Ndios k̄indɔo ra ke'é ra ñava'a saá xí'in ra. Ta xa'a ña ndino'o ní ini ra k̄andixa ra Ndios, t̄aAbraham ndu ra t̄andii nɔɔ Ndios, ta Ndios k̄indɔo ra xí'in t̄aAbraham taxi ra ñava'a nda'a ra.

¹⁴ Ta saá kúndaa ini yó ndí xa'a ña kándixa n̄ivi Ndios kúu ña naki'in na ñava'a ña k̄indɔo ra taxi ra nda'a na. Ta ɔn s̄iv̄i xa'a ña kisa ndivi n̄ivi ndayí Ndios kúu ña naki'in na ñava'a nda'a Ndios. Saá chi tá ndixa xa'a

ñá kisa ndivi yó ndayí Ndios kúu xa'a ña Ndios táxi ra ñava'a nda'a yó, níkuu, ta saá ña m̄anj̄i kúu ña kándixa yó Ndios, ta ñii k̄i'va saá, ni ɔn vása ndaya'ví tɔ'on ña k̄indɔo Ndios xí'in n̄ivi na kándixa ña'á.

¹⁵ Chi ndayí Ndios káchí ña ndí xín̄i ñó'ó xo'vi n̄ivi na yá'a ndoso ndayí ra. Tá ɔn kɔo ndayí Ndios ña sáná'a kuachi n̄ivi, níkuu, ta ɔn koo kuachi ndiso nayó'o.

¹⁶ Ta saá, ña xín̄i ñó'ó ní k̄a kúu ña ndino'o ini yó kándixa yó Ndios, chi xa'a ñayó'o naki'in yó ñava'a k̄indɔo Ndios taxi ra nda'a sa'ya ñani síkuá t̄aAbraham. Ndios kúu t̄a t̄a va'a ní ini, ta xa'a ñayó'o saní'i ra ñava'a ndi'i n̄ivi na kúu na kándixa ña'á, ndatán t̄aAbraham k̄andixa ra Ndios ku'iyá x̄ina'á. Ta n̄ivi yó'o, án kúu na n̄ivi na xín̄i ndayí ña n̄itaa t̄aMoisés, án kúu na n̄ivi na ɔn vása xín̄i ndayí yó'o, ta ndi'i saá n̄ivi na ndino'o ini kándixa Ndios, nduu na ndatán yóo sa'ya t̄aAbraham. Saá chi t̄aAbraham kúu yivá ndi'i n̄ivi na ndino'o ini kándixa Ndios.

¹⁷ Ta tɔ'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á káchí ña saá: "Yí'i, Ndios, taxi ndí yó'ó t̄aAbraham nduu ún yivá ku'a ní ti'vi n̄ivi na kutaku ku'a ní ñoo ndi'i saá xiiña nɔɔ ño'ɔ ñoyívi", k̄achí Ndios xí'in t̄aAbraham. Ta Ndios, t̄a t̄a k̄indɔo saá xí'in t̄aAbraham, kúu ñii laá Ndios, t̄a t̄a kómí ndee sanataku n̄ivi na xa n̄ixi'i, ta

kómí ra ndeę ña kasa va'a ra ña ɔn ta'an kuva'a.

¹⁸ Vará nda lo'o ɔn koó ka xa'a ña kundati taAbraham ña kukomí ra sa'ya ra, ta kandixa ra to'on ña kindoo Ndios xí'in ra, ta xindati ra Ndios ña ndixa kasa ndivi ra to'on ra yó'o. Ta saá taAbraham nduu ra yivá ku'a ní nivi na táku ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyivi yó'o. Chi Ndios kindoo ra xí'in taAbraham ndí sa'ya ñani síkuá ra ku'a ní kuina na, ta ñii kiva ndatán to'on ña nika'an Ndios xí'in taAbraham, saá kundivi ña.

¹⁹ TaAbraham xa yatin kukomí ra ñii ciento kuiya, ta xini ra ɔn koó ka ndeę kómí yiki koñu ra ña kuchiño kukomí ra sa'ya ra, ta ñii kiva saá xini ra ndí ñási'í ra ñaSara, ña'a ña ɔn kivi koo sa'ya kúu ñá. Vará taAbraham xáni sijní ra xa'a yiki koñu ra xa yóo ña ndatán yóo ña nixi'i chi ɔn koó ka ndeę kómí ña, ta saá ni, taAbraham nda lo'o ɔn vása ní-sandakoo ra kándixa ra ña ndixa Ndios kasa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ra.

²⁰ Ta ɔn vása ní-xika ini ra án ndixa án ɔn ndixa kasa ndivi Ndios to'on ra. Nda víka, ndeé ka chika'a ini ra kándixa ra Ndios, ta ndino'o xindaa ini ra ndí Ndios kasa ndivi ra to'on ra. Ta xa'a ñayó'o, kisa ká'no ra Ndios.

²¹ Saá chi taAbraham ndino'o ní ini ra kandixa ra ndí Ndios kómí ra ndeę kasa ndivi ra ndi'i to'on ña nika'an ra xí'in ra.

²² Xa'a ña taAbraham

ndixa xindaa ini ra Ndios saá, Ndios nika'an ra taAbraham kúu tandii ta ɔn koó kuachi ndiso noo ra, ta va'a yóo ra xí'in ra.

²³ Ta to'on Ndios ña nitaa na xina'a, ká'an ña ndí taAbraham kúu ra tandii noo Ndios chi kandixa ña'a ra, ta to'on yó'o ɔn vása ndasaá kuiti ká'an ña xa'a taAbraham,

²⁴ ta ñii kiva ká'an ña xa'a mji yó, na kúu nivi na ndixa kándixa Ndios, ta kúu ta sanataku Jesucristo taKá'no noo yó. Ta xa'a ña kándixa yó ra, Ndios ka'an ra ndí mji yó kúu nivi na ndii na ɔn koó kuachi ndiso noo ra, ta va'a yóo yó xí'in ra.

²⁵ Xa'a ña cha'vi ra xa'a kuachi yó, Ndios taxi ra Jesucristo nixi'i ra, ta xa'a ña kuchiño nduu yó nivi na ndii noo ra, Ndios sanataku ra Jesucristo.

5

To'on yó'o ká'an ña ndí nakutá'an va'a yó xí'in Ndios chi sanduu ra yó nivi na ndii noo ra

¹ Xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, Ndios sanduu ra mji yó nivi na ndii na ɔn koó kuachi ndiso noo ra. Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, chi nixi'i ra nda'a tón cruz, vitin vivii nakutá'an yó xí'in Ndios.

² Saá chi Jesucristo kisa ndivi ra chiño ña táxi ña va'a nakutá'an yó xí'in Ndios. Ta vitin xa'a ña kándixa yó Jesucristo, táku yó yichi noo Ndios ké'é ra

kuḗ'a ní ñava'a xí'in yó, ta kúsij ní ini yó chi ndáa ini yó ndí kivi ña vaxi kutaku yó xí'in Ndios ñoyivi ñino noo yóo ndi'i ñalivi ná'no ña yé'e.

³ Ta on sivi ndasaá kuiti xa'a ñava'a yó'o kúu xa'a ña kúsij ini yó, ta xa'a ña xó'vi yó vitin kúu ña kúsij ini yó. Saá chi kúndaḗ ini yó ndí ña xó'vi yó chíndeé ña mji yó ña nduu yó ñivi na kúchiño kúndeé ini xí'in ndi'i ña yo'vi xó'vi na, ta ndeé ka kundikon na yichi Ndios.

⁴ Saá chi ña xó'vi yó kúu ña xito ndoso mji yó án ndino'o ini yó ndíkon yó Ndios. Ta ña kúndeé ini yó xí'in ña xó'vi yó yó'o, táxi ña ndí kusij ka ini Ndios koni ra mji yó. Ta xa'a ña kúndeé ini yó noo ña xito ndoso yó saá, ndeé ka ndáa ini yó ña ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i to'on ña ñika'an ra xí'in yó.

⁵ Ta nda lo'o on sivi ña manj kuiti kúu ña ndáa ini yó kasa ndivi Ndios ña ñika'an ra xí'in yó, chi Ndios san'i ra Níma ra ña táku ña ini yó, ta Níma ra yó'o xa sakutú ña ini yó xí'in ña kí'vi ní ini Ndios xini ra mji yó.

⁶ Ta mji yó, vará xikuu yó ñivi na xindiso ní kuachi noo Ndios, ta on koó ndeé xikomí yó ña kúchiño sakaku yó xí'in mji yó noo ndeé ña on vá'a ña xa'nda chiño noo yó, ta saá tá ñitondaḗ kivi ña chítóni Ndios, ta Jesucristo ñixi'i ra noo yó xa'a kuachi yó.

⁷ Ña yo'vi ní kúu ña nanjivi taxi xí'in mji na ña kivi na xa'a inká ñivi na kúu nandaḗ. Ta saá ni, ndásana va yóo ñivi na ndino'o ini kúchiño taxi xí'in mji na kivi na xa'a inká ñivi, na kúu nava'a ní.

⁸ Ta Ndios saná'a ra ndasaá ndeé ní kóno nákaa ña kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, chi mji kivi ña xika ka yó ku'a'an yó yichi ña on vá'a, ta Jesucristo taxi xí'in mji ra ñixi'i ra xa'a yó.

⁹ Ta xí'in ñi ra ña kee yiki koñu Jesucristo kivi ñixi'i ra xa'a kuachi yó nda'a tón cruz, Ndios sanduu ra yó ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra vitin. Ta xa'a ñayó'o ña kisa ndivi Jesucristo xa'a yó, ndixa Ndios on saxo'vi ra mji yó, kivi kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i ñivi ñoyivi yó'o.

¹⁰ Ta kivi on ta'an kandixa yó Jesucristo, ta mji kivi ña xika ka yó kisa toon yó noo Ndios, ta Ndios ke'é ra ñava'a ní xí'in yó, chi Sa'ya ra Jesucristo ñixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ña ñixi'i Jesucristo kómí ña ndeé ká'no, chi taxi ña ñakutá'an va'a yó xí'in Ndios. Ta saá xa'a ña ñatakú Jesucristo ta táku ra ndi'i saá kivi, kúndaḗ ini yó ndí ndixa sakaku ra mji yó, ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi.

¹¹ Ta on sivi ndasaá kuiti ñayó'o kúu ña táxi kusij ini yó. Ta kúsij ini yó ta kisa ká'no yó Ndios chi Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, xa kisa ndivi ra chiño ña

taxi va'a nákutá'an yó xí'in Ndios, ta vitin vivii yóo yó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taAdán, ta ká'an ña xa'a Jesucristo

12 Ñanóo on koó ña on vá'a ní-xiyo ñoyívi yó'o. Ta taAdán, ta tanóo kisa va'a Ndios, tayó'o kúu tanóo ke'é ña on vá'a, ta saá kixaa ña on vá'a ñoyívi yó'o. Ta saá ndi'i ñivi kixá'á na ké'é na ña on vá'a, ta xa'a ña on vá'a ké'é ñivi, xini ñó'ó kivi ndi'i na.

13 Tá on ta'an ka taxi Ndios ndayí ra nda'a taMoisés, ta ku'a ní ña on vá'a ke'é ñivi ñoyívi yó'o saá. Ta saá ni, Ndios on vása ní-sakuiso ra kuachi satá ñivi yó'o, chi on vása ní-xikomí na ndayí ra.

14 Ta saá ni, ndi'i ñivi na xitaku ñoyívi yó'o, nda kivi xitaku taAdán tãnda kivi xitaku taMoisés, ñixi'i ndi'i nayó'o, chi ndi'i nayó'o ke'é na ña on vá'a. Ta ñivi na xitaku kujya ña on ta'an ka Ndios taxi ra ndayí ra nda'a taMoisés, ñivi yó'o ke'é na ku'a ní ña on vá'a, vará on vása ní-kundaa ini na ndí ña on vá'a ke'é na kúu ña ñiya'a ndoso na ña xa'nda chiño Ndios. Ta saá ña on vá'a ke'é ñivi yó'o on sivi ñii kúu ña xí'in ña on vá'a ke'é taAdán. Saá chi taAdán, vará kundaa ini ra ña xa'nda chiño Ndios noo ra, ta ñi-xiin ra chikaa so'o ra ña ñika'an Ndios xí'in ra. Ta taAdán yó'o xikuu ra tanóo noo yichi on vá'a mji ra, ta ku'a ní ñivi ndikõn na yichi ra. Ta kixaa inkã ta ta

kúu tanóo noo yichi va'a mji ra, ta tayó'o kúu Jesucristo, ta ku'a ní ñivi ndikõn na yichi ra.

15 Ta nda lo'o on vása náta'an ña on vá'a ña ke'é taAdán xí'in ñava'a kisa ndivi Jesucristo. Saá chi xa'a ña on vá'a ke'é taAdán, ndi'i ñivi xini ñó'ó kivi na. Ta xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo, Ndios saní'i ra ñava'a ku'a ní ñivi, chi taxi ra kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

16 Ta ndixa on vása náta'an ña on vá'a ke'é taAdán xí'in ñava'a sání'i Ndios ñivi. Saá chi xa'a ñii ña on vá'a ña ke'é taAdán, taxi ña kixaa ña on vá'a ñoyívi yó'o, ta saá ndi'i ñivi kixá'á na ké'é na ña on vá'a, ta xini ñó'ó kivi na xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta saá ni, ñava'a saní'i Ndios ñivi kúu ña sãnduu ra na ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra, ta taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Vará ñivi na ke'é ku'a ní ña on vá'a kúu na, Ndios kuchiño ra sanduu ra na ñivi na ndii noo ra, chi Jesucristo ñixi'i ra xa'a kuachi na.

17 Kuachi ñii laá ta tanóo taAdán xikomí ña ndee ña taxi ña ndi'i ñivi kivi na. Ta saá ni, ñava'a ke'é ñii laá Jesucristo kómí ní ka ña ndee noo kuachi tanóo yó'o, chi xa'a ñava'a ke'é Jesucristo, ñivi kuchiño kutaku ndino'o na ta ka'nda chiño na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ñivi yó'o kúu ñivi na xa ñaki'in ñava'a ní saní'i Ndios na, chi Ndios

sakaku ra na, ta sanduu ra na nivi na ndii na on koq kuachi ndiso noq ra xa'a na kándixa na Jesucristo.

18 Ta saá kúndaq ini yó ndí xa'a kuachi ñii laá tanoó, ndi'i nivi ké'é na ña on vá'a, ta ndiso na kuachi noq Ndios. Ta xa'a ñayó'o ndi'i nivi xini ñó'ó kivi na. Ta saá ni, xa'a ñava'a ñandaq kisa ndivi ñii laá Jesucristo, Ndios kuchiño sanduu ra ndi'i nivi na ndii noq ra, ña kuchiño kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

19 Xa'a ña on vá'a ké'é ñii taq, ña ni-xiin ra chikaa so'o ra to'on ña ñika'an Ndios xí'in ra, ndi'i nivi kixá'a na ku'a'an na yichi on vá'a tayó'o, ta ndiso na kuachi. Ta xa'a ñava'a ñandaq kisa ndivi ñii laá Jesucristo, chi chikaa so'o ra to'on Ndios, ku'a'a ní nivi kixá'a na ndikon na yichi ra, ta Ndios sanduu ra nayó'o nivi na ndii na on koq kuachi ndiso noq ra.

20 Ndios taxi ra ndayi ra nda'a nivi xa'a ña kúndaq ini na ndí ku'a'a ní ña on vá'a ké'é na, ta ndiso ní na kuachi noq Ndios. Vará yoo ku'a'a ní ña on vá'a ké'é nivi, ta ví'i ní ka kúká'no ñava'a ndino'o ké'é Ndios xí'in na.

21 Ta on ta'an ka kixaa Jesucristo, ta ndee ña on vá'a xikuu ña xa'nda chiño noq nivi, ta ndi'i nivi xini ñó'ó kivi na xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta vitin ñava'a ndino'o Ndios kuu ña xa'nda chiño noq ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, Taq taKá'no noq yó. Saá chi Ndios sanduu ra

nayó'o nivi na ndii noq ra, ta taxi ra ña kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

6

To'on yó'o ká'an ndi nivi na kándixa Jesucristo
on vása ka xini ñó'ó kasa ndivi na ña kóni ndee ña on vá'a

1 Ta saá, zyuu kuu ña ka'an yó vitin xa'a ña xini ñó'ó kutaku yó? ¿An va'a kundikon yó ké'é ka yó ku'a'a ní ka ña on vá'a, chi saá Ndios ké'é ra ku'a'a ní ka ñava'a xí'in yó? Chi ndixa Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é yó.

2 ¡Nda lo'o on vása va'a ké'é ka yó saá! Chi mii yó nivi na kándixa Jesucristo, xina'a xitaku yó kisa ndivi yó ña xa'nda chiño ña on vá'a noq yó. Ta vitin ndatan yoo nivi na nixi'i, saá yoo yó noq ña on vá'a, ta xa'a ñayó'o on vása chikaa ka so'o yó ña xa'nda chiño ña on vá'a.

3 ¿An on vása kúndaq ini ndó yu kuu ña kóni kachí ña xa chichi yó ñii kiva ndatan chichi Jesucristo? Saá chi ña chichi yó saá kóni kachí ña ndí ñii nduu yó xí'in Jesucristo, ta tuku kóni kachí ña nixi'i yó xí'in ra.

4 Saá chi Jesucristo nixi'i ra ta ninduxun ra. Ta ña chichi yó ndatan chichi mii ra kóni kachí ña nixi'i yó ta ninduxun yó ñii kachí xí'in Jesucristo. Ta ndixa ndatan Ndios sanataku ra Jesucristo xí'in ndee ká'no ra, saá yoo

ña ke'é ra xí'in mji yó. Saá chi xá'a ña ñixi'i yó ñii káchí xí'in Jesucristo, Ndios taxi ra ña kaku tuku yó ta nduú yó ñivi xáá na kúchiño vivíi kutaku ñoq ra.

⁵ Kúndaq ini yó ndí ña chichi yó sáná'a ña ndí ñii nduú yó xí'in Jesucristo, ta ñii káchí ñixi'i yó xí'in ra. Ta xá'a ñayó'o kúndaq ini yó ndí ñii kiva ndatán nataku Jesucristo, saá nataku mji yó kivi ña vaxi.

⁶ Ta vitin kúndaq ini yó kivi ñixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, ta ndatán ñixi'i mji yó, ñivi na xitaku tixin ndee ña on vá'a, saá ñixiyo ña. Saá chi kivi tá on ta'án kandixa yó Jesucristo, ta saá ndee ña on vá'a xixa'nda chiño ñoq yó. Ta vitin mji yó on vása xini ñó'ó táku ka yó kisa ndivi yó ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a yó'o ñoq yó.

⁷ Chi xá'a ña ñixi'i yó xí'in Jesucristo, yóo yó ndatán yóo ñivi na ñixi'i ñoq ndee ña on vá'a yó'o, ta ndee on vá'a yó'o on vása kómí ka ña ndayí ka'nda chiño ña ñoq mji yó.

⁸ Ta saá xá'a ña ñixi'i yó xí'in Jesucristo, ndixa ndáa ini yó ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

⁹ Ta kúndaq va'a ini yó ndí ñixi'i Jesucristo ta nataku ra, ta nda ñii kivi on kivi ka ra. Saá chi ndee ña xá'ni ñivi on vása ka kúchiño kúndeé ña ñoq Jesucristo.

¹⁰ Jesucristo ñii laá yichi ñixi'i ra xá'a kuachi ñivi, ta

xí'in ña ñixi'i ra sandi'i ra xá'a ndee ña on vá'a. Ta vitin táku ra xá'a ña chinóo síkón ra ñato'ó Ndios.

¹¹ Ta saá ndó'ó, xá'a ña ñii nduú ndó xí'in Jesucristo, va'a kani sini ndó ndí kúu ndó ñivi na ñixi'i ñoq ndee ña on vá'a. Ta ñii káchí ndatán táku Jesucristo, saá kutaku ndó ke'é ndó ñava'a ña chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios.

¹² On taxi ndó ña ka'nda chiño ndee ña on vá'a ñoq yiki koñu ndó, ni on vása kasa ndivi ndó ndi'i ñoq ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu ndó.

¹³ Ta nda lo'o on taxi xí'in mji ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a, ta on taxi ndó ná koni ñó'ó ñandiva'a nda ñii xiiña yiki koñu ndó. Nda vika, taxi ndi'i xí'in mji ndó nda'a Ndios ña koni ñó'ó ra ndi'i xiiña yiki koñu ndó xá'a ña kasa ndivi ndó ñava'a ñandaq ñoq ra. Saá va'a ke'é ndó chi vitin kúu ndó ñivi na táku ndino'o ñoq Ndios, vará xina'á xikuu ndó ñivi na ñixi'i ñoq ra.

¹⁴ Ta vitin ndee ña on vá'a on kúchiño ka ka'nda chiño ña ñoq ndó. Chi vitin ndayí ña ñitaa taMoisés xina'á on sivi ka ña xá'nda chiño ñoq yó kúu ña, ta vitin táku yó ku'añ yó yichi xáá, ta ñava'a ini Ndios kúu ña xá'nda chiño ñoq yó.

To'on yó'o ká'an ña ndí xini ñó'ó kasa ndivi yó ñandaq ña kóni Ndios

¹⁵ Ta saá, ¿yukia xini ñó'ó ke'é ka yó vitin? Saá chi ndayí ña ñitaa taMoisés

xina'á on sivi ka ña xá'nda chiño noo yó kúu ña, ta vitin táku yó kuá'an yó yichi xaá, ta ñava'a ini Ndios kúu ña xá'nda chiño noo yó. Ta xa'a ñayó'o, ¿án va'a ke'é ka yó kuá'a ní ña on vá'a? ¡Nda lo'o on vása va'a ke'é yó saá!

16 ¿Án on vása kúnda ini ndó táná taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña ndúkú ñii taa noo ndó, ta saá tonda ndó nduu ndó ñii esclavo taa yó'o, ta on kuchiño ka ndó ka'nda chiño ndó xa'a mji ndó? Ta ñayó'o sáná'a ña táná taxi xí'in mji yó ña kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo yó, ta saá tonda yó nduu yó esclavo, nivi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni ndee ña on vá'a noo na, ta saá kuá'an yó yichi noo sandi'i yó xa'a mji yó noo Ndios. Ta saá ni, táná taxi xí'in mji yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta saá tonda yó nduu yó esclavo Ndios, nivi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni ra, ta saá va'a kuá'an yó yichi noo viví táku yó xí'in Ndios, saá chi sanduu ra yó nivi na ndii na on kó kuachi ndiso noo ra.

17 ¡Ta yi'i ndixa táxi ña táxa'vi ña'á ní Ndios! Saá chi vará xina'á xikuu ndó esclavo ñandee on vá'a, ta xitaku ndó kisa ndivi ndó ña xá'nda chiño ñandee on vá'a yó'o noo ndó, ta vitin xí'in ña ndino'o ini ndó chíka s'o ndó ta kisa ndivi ndó to'on ña sáná'a ndasaá viví xini ñó'ó kutaku nivi na kándixa Jesucristo.

18 Ndios xa sakaku ra ndó'ó, ta kuá'an ndika ndó noo ndee ña on vá'a, ta vitin ndó'ó kisa ndivi ndó ñava'a ñanda ña kóni Ndios.

19 Xí'in to'on ña on vása yo'vi ní kúnda ini nivi kúu ña ndato'on i xí'in ndó vitin, chi nivi na lo'o ní kúnda ini kúu ndó. Náka'án ndó tá kivi si'na ta on ta'an kandixa ndó Jesucristo, ndó'ó taxi xí'in mji ndó nda'a ndee ña on vá'a ña kisa ndivi ndó ndi'i noo ñakini xí'in ndi'i noo ñandiva'a. Ta vitin xini ñó'ó taxi xí'in mji ndó nda'a Ndios ña kasa ndivi ndó ñava'a ñanda ña kóni ra. Ta xí'in ña ké'é ndó saá nduu ndó nivi na ndii na on kó kuachi ndiso noo ra.

20 Kivi si'na tá on ta'an ka kandixa ndó Jesucristo, xikuu ndó nivi esclavo na ndasaá kuiti kisa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo na, ta xiká ní xitaku ndó noo ñava'a, chi nda lo'o on vása ní-ndi'i ini ndó ndúkú ndó ñava'a ñanda ña kóni Ndios.

21 Ta, ¿yu kúu ñava'a ñaki'in ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ndi'i noo ña on vá'a, xí'in ndi'i noo ñakini ña sákuka'an noo ndó vitin? Ndixa on kó nda ñii ñava'a ñaki'in ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó saá, chi yichi ña on vá'a ñixa'an ndó kúu ña yichi noo kuá'an ndó ndi'i xa'a ndó noo Ndios.

22 Ta Ndios xa sakaku ra ndó'ó noo ndee ña on vá'a, ta on vása ka xá'nda chiño ña noo ndó. Ta vitin ndino'o ini ndó xa taxi xí'in mji ndó nda'a Ndios ña kasa ndivi

ndó ña kóni ra. Ta x̄a'á ñayó'o ndixa naki'in ndó ñav̄a'a ní nda'á Ndios, chi taxi ra kutakū ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña v̄axi.

²³ Ta ñivi na kisa ndivi ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo na, ndixa naki'in na ya'vi ña cha'vi ndee ña on vá'a yó'o noo na. Ta ya'vi ña chá'vi ña kúu ña kivi ndi'i na. Ta m̄ji yó, ñii ndu yó xí'in Jesucristo chi kándixa yó ra, ta saá Ndios saní'i ra ñav̄a'a m̄ji yó, ña kúu ña kutakū yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña v̄axi.

7

T̄o'on yó'o ká'an ña ndi vitin Jesucristo kúu t̄a t̄a xá'nda chiño noo ñivi na kándixa ña'á

¹ Nañani yó xí'in náki'v̄a yó, ndó'ó kúu ñivi na x̄ini v̄a'a ndayí Ndios ña ñitaa t̄a Moisés. Ta saá x̄ini ndó ndí ndayí yó'o ndasaá kuiti kómí ña ndee ña xá'nda chiño ña noo ñivi tá tákū na.

² Ta ndayí yó'o ká'an ña ndí tá yóo ñás'í ñii t̄a, ta ñáyó'o kúu ñás'í t̄a yó'o ndi'i saá kivi tákū ra. Ta saá ni, tá ñixi'i ȳi ñáña'a yó'o, ta saá kindo ndík̄a ñá noo ndayí ña ká'an ndí kúu ñá ñás'í ra.

³ Ta saá ni, tá tákū k̄a ȳi ñá, ta ñáña'a yó'o sándakoo ñá ȳi ñá x̄a'á ña naki'in ñá ink̄a t̄a, ta x̄a'á ña ké'é ñá saá, ndiso ñá kuachi chi yá'a ndoso ñá ndayí Ndios ña ñitaa t̄a Moisés ña káchí on vása v̄a'a naki'in ñáña'a ink̄a t̄a tá tákū k̄a ȳi ñá. Tá

x̄a ñixi'i ȳi ñá, ta saá ñáña'a yó'o kindo ndík̄a ñá noo ndayí yó'o, ta v̄a'a kuchiño ñá tonda'a ñá xí'in ink̄a t̄a, ta on kóo kuachi kuiso ñá x̄a'á ña ke'é ñá saá, chi t̄a ñixi'i kúu ȳi ñá.

⁴ Cuento yó'o sáná'a ña m̄ji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ndí vitin kindo ndík̄a yó noo ndayí ña ñitaa t̄a Moisés x̄ina'á. Saá chi x̄a'á ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo, ñii káchí ñixi'i yó xí'in ra, ta vitin yóo yó ndatán yóo ñivi na ñixi'i noo ndayí yó'o, ta x̄ini yó ndí ndayí on vása xá'nda chiño k̄a ña noo ñivi na ñixi'i. Ta x̄a'á ñayó'o kindo ndík̄a yó ña kuchiño taxi xí'in m̄ji yó nda'a Jesucristo, t̄a t̄a ñixi'i, ta ñatakū ra. Ta x̄a'á ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo vitin, kuchiño ke'é yó ku'a'a ní ñav̄a'a ña sakus̄i yó ini Ndios.

⁵ Kivi on t̄a'an k̄a kandixa yó Jesucristo, ta x̄ika yó yichi noo ña on vá'a xá'nda chiño ña noo yó. Ta kivi saá ndayí Ndios ña ñitaa t̄a Moisés kúu ña sanakáxin ini ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní ȳiki koñu ke'é ña. Ta ñii l̄aá ña naki'in yó x̄a'á ña ké'é yó ña on vá'a yó'o kúu ña sándi'i yó x̄a'a m̄ji yó noo Ndios.

⁶ Ta vitin m̄ji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo ñivi na ñixi'i, saá yóo yó noo yichi yat̄a x̄indik̄on yó, ta kindo ndík̄a yó noo ña. Ta ndayí Ndios ña ñitaa t̄a Moisés x̄ina'á on kómí k̄a ndee ña ka'nda chiño ña noo m̄ji yó. Saá chi vitin Nima

Ndios ña táku ini yó kúu ña xá'nda chiño noq yó, ta ndíkõn yó yichì xáá noq kisa ndivi yó ña kóni Nímã Ndios.

To'on yó'o ká'an ndayí Ndios táxi ña kundaa ini yó yu kúu ña on vá'a

⁷ Ta saá, ¿yukia xini ñó'ó ka'an yó vitin? ¿Án ka'an yó ndí ndayí Ndios ña nítãa taMoisés kúu ña on vá'a? ¡Ndã lo'o on vá'a ka'an yó saá! Ta ndixa ndayí kúu ña sáná'a mji yó yu kúu ña on vá'a. Saá chi yóo ñii ndayí ña káchí saá: "On vá'a kutoo ní ini yó kukomí yó ña kómí inkã nivi", káchí ndayí. Tá on koó ndayí ña káchí saá, ní kúu, ta yí'j on vása kúndaã ini ndí ña on vá'a kúu ña kútoo ní ini kukomí ña kómí inkã nivi.

⁸ Ta ndayí kúu ña sáná'a yí'j xa'a ña kundaa ini yu kúu ña on vá'a. Ta saá ndayí yó'o kúu ña sanakáxin ña on vá'a ña táku ini, ta kixá'á j kútoo ní ini xini ndí'noq ña kómí inkã nivi. Tá on vása yóo ndayí ña ká'an yu kúu ña on vá'a, ní kúu, ta ña on vá'a ña táku ini on kukomí ña ndee chinda'á ña yí'j ya'a ndoso j ndayí yó'o.

⁹ Kivi on ta'an ka kundaa ini yu kúu ña xá'nda chiño ndayí Ndios, ta saá xani siní j ndí va'a ní táku j. Ta saá ni, tá kixaa kivi ña kúndaã ini yu kúu ña xá'nda chiño ndayí yó'o, ta saá kundaa ini ndí ta ta ndiso ní kuachi kúu j, ta xa'a ña on

vá'a yó'o, kúu j ta ta nixi'j noq Ndios.

¹⁰ Kuiya xina'á Ndios taxí ra ndayí ra nda'a taMoisés xa'a ña chindeé ña nivi ña va'a kutaku na xí'in ra. Ta saá ni, ndayí yó'o káchí ndí ta ndiso ní kuachi kúu j, ta ta ta nixi'j noq Ndios kúu j, chi nija'a ndoso j ndayí Ndios.

¹¹ Ta ndee ña on vá'a ña táku ini kúu ña chinda'á yí'j ké'é j ña on vá'a ña yá'a ndoso j ndayí Ndios, ta ndiso j kuachi noq Ndios. Ta xí'in ñayó'o kúndaã ini ndí ndee ña on vá'a kúu ña sandá'ví yí'j, chi xini ñó'ó kivi xa'a kuachi ndiso j, káchí ndayí Ndios.

¹² Ta saá ni, ndixa ndayí Ndios ña nítãa taMoisés kúu ñayí, ta ndí'ni ña xá'nda chiño Ndios noq yó kúu to'on ñandaa, ñava'a, ñayí.

¹³ Ta saá, ¿án kóni kachí j ndí vará ndayí Ndios kúu ñava'a ní, ta ñava'a yó'o kúu ña ke'é ña kivi j? ¡Ndã lo'o, on vása saá! Saá chi ndee ña on vá'a ña táku ini kúu ña taxí ña nixi'j noq Ndios. Chi ndee ña on vá'a yó'o kúu ña chinda'á yí'j ña ya'a ndoso j ndayí Ndios ña kúu ñava'a ní. Ta xa'a ñayó'o kundaa ini yó ndí ndee ña on vá'a ña táku ini yó ndixa ña ndiva'a ní kúu ña.

¹⁴ Xini yó ndí ndayí Ndios kaku ña ini Nímã Ndios, ta ñava'a ní kúu ndayí yó'o. Ta yí'j, nivi kuiti va kúu j, ta on vása yóo ndíkã j noq ña on vá'a, chi táku j kisa ndivi j

ña xá'nda chiño ña ɔn vá'a noɔj.

15 Ta ña ké'éj, ɔn vása kúndaɗa iniɗ ndaɕhun ké'éj ña. Chi ɔn vása ké'éj ñava'a ña ndixa kóni ké'éj, ta ndasaá kuiti kisa ndiviɗ ña ɔn vá'a, ña kúkini iniɗ xínij. Ta nda lo'o ɔn vása káchí iniɗ ké'éj saá.

16 Nákonij ndí ña ké'éj kúu ña ɔn vá'a, ta ña nákonij saá, sáná'a ña ndí kúndaɗa iniɗ ndí ndayí Ndios kúu ñava'a ña ndixa ndaɗa, chi ká'an ña ndí ña ké'éj kúu ña ɔn vá'a, ta yóo yu'új xí'in ña ká'an ña.

17 Ta ñayó'o sáná'a ndí ɔn sɨví yíj kúu ta ké'é ña ɔn vá'a, saá chi ña ɔn vá'a ña táku iniɗ kúu ña xá'nda chiño noɔ yíkí koñuj ña ké'éj ña ɔn vá'a.

18 Xínij va'aɗ ndí nda lo'o ɔn koɔ ñava'a táku iniɗ. Saá chi xí'in ña ndino'o iniɗ kóni níj ké'éj ña kúu ñava'a, ta saá ni, ña ɔn vá'a ña táku iniɗ, sási ña yíj, ta ɔn vása kúchiñoj kasa ndiviɗ ñava'a ña kónij ké'éj.

19 Ta saá ɔn vása kisa ndiviɗ ñava'a ña kóni ké'éj, ta nda víka kisa ndiviɗ ña ɔn vá'a, vará ndixa xí'in ña ndino'o iniɗ ɔn vása kónij ké'éj saá.

20 Tá kisa ndiviɗ ña ɔn vá'a ña ɔn vása kónij kasa ndiviɗ, ta ñayó'o kóni káchí ña ndí ɔn sɨví yíj kúu ta ta ké'é saá. Saá chi ña ɔn vá'a ña táku iniɗ kúu ña ké'é ña ɔn vá'a yó'o.

21 Ta kúndaɗa iniɗ ndí ndixa ndó'oj saá: Vará kónij kasa ndiviɗ ñava'a, ta yatin

ní yóo ña ɔn vá'a xí'inj ña sási noɔj ña ɔn ké'éj ñava'a.

22 Xí'in ña ndino'o iniɗ kúsij iniɗ xínij ndayí Ndios,

23 ta nákonij ndí táku inka ndee ña ɔn vá'a ña yóo iniɗ, ta ndee ɔn vá'a yó'o káni tá'an ña xí'in ñava'a ña xáni sɨnij ké'éj. Ta ndee ña ɔn vá'a yó'o kúndeé ña noɔj, ta nákaɗaɗa ña. Ta saá kisa ndiviɗ ña xá'nda chiño ndee ña ɔn vá'a yó'o noɔj.

24 ¡Ndeé ní ndá'ví yíj! ¿Yu kúu nɨvi kúchiño sakaku yíj noɔ ndee ña ɔn vá'a ña xá'nda chiño noɔ yíkí koñuj?

25 ¡Vitin táxij ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Ta ta Ká'no noɔ yó!, chi ñii laá tayó'o kúu ta ta kúchiño sakaku mɨj yó noɔ ndee ña ɔn vá'a. Tuku ndato'onj ndasaá ndó'oj: Xáni sɨnij ndí ñava'a kúu ña kasa ndiviɗ ndayí Ndios, ta xí'in ndino'o iniɗ kónij kasa chiñoj noɔ Ndios. Ta saá ni, ndee ña ɔn vá'a ña táku iniɗ kúu ña chínda'a yíkí koñuj ña kisa ndiviɗ ña ɔn vá'a.

8

Tɔ'on yó'o ká'an ndí Níma Ndios táxi ña kutaku ndino'o yó

1 Ta vitin xa'a ña ñii nduɔ yó xí'in Jesucristo, ɔn vása ndiso ka yó kuachi noɔ Ndios, ta ɔn vása ndáti ka yó xo'vi yó xa'a kuachi xindiso yó. Saá chi vitin kúu yó nɨvi na ɔn vása ndikɔn ka yichij noɔ kuiti kisa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kútoo yíkí koñu yó,

ta ndixa ndíkõn yó yichì nõõ kisa ndivi yó ñava'a ña kóni Nímã Ndios.

² Chi ndee Nímã Ndios ña táku ini yó kúu ña xá'nda chiño nõõ yó vitin. Ta Nímã Ndios yó'o táxi ña táku ndino'o yó, chi sakaku ña mji yó nõõ ndeyí Ndios ña nĩtaa taMoisés xina'á, chi ndeyí yó'o káchí ña ndí xini ñó'ó kivi nivi na yá'a ndoso ña'á.

³ Ndayí yó'o õn vása ní-kuchiño ña sakaku ña nivi nõõ ndee ña õn vá'a, chi ndeyí yó'o õn vása kúchiño kundeé ña nõõ ña kútoo ní nivi ke'é na ña õn vá'a. Ta saá Ndios kisa ndivi ra ña ni-kuchiño kasa ndivi ndeyí ra ña nĩtaa taMoisés, chi Ndios ti'ví ra Sa'ya ra kixaa ra ñoyívi yó'o, ña sokõ xí'in mji ra xa'a kuachi nivi. Ta Sa'ya Ndios yó'o xikuu ra nivi ndino'o, ta nijiyõ yiki koñu ra ñii ki'va ndatán yóo yiki koñu nivi ñoyívi yó'o. Ta Ndios sakuiso ra kuachi ndi'i nivi sata Sa'ya ra Jesucristo, ta xí'in ña nijõ'vi ra ta nixi'i ra nda'a tón cruz, Jesucristo cha'vi ra xa'a kuachi ndi'i nivi.

⁴ Ta mji yó na kúu nivi na kándixa Jesucristo, õn koõ inkã ña kumanji cha'vi yó xa'a ña nija'a ndoso yó ndeyí Ndios. Saá chi Jesucristo nixi'i ra nõõ yó ña cha'vi ra xa'a kuachi yó. Ta vitin kúu yó nivi na õn vása ndíkõn ka yichì nõõ kisa ndivi yó ndasaá kuiti ña õn vá'a ña kútoo yiki koñu yó, ta ndixa ndíkõn yó yichì nõõ

kisa ndivi yó ñava'a ña kóni Nímã Ndios.

⁵ Nivi na táku kisa ndivi ña kóni yiki koñu na, ndasaá kuiti xáni sijnì na xa'a ña kasa ndivi na ña kútoo ní yiki koñu na. Ta nivi na táku kisa ndivi ña kóni Nímã Ndios, ndasaá kuiti xáni sijnì na xa'a ña kasa ndivi na ña kóni Nímã Ndios.

⁶ Ta saá tá ndasaá kuiti táku yó xí'in ña xáni sijnì yó xa'a ña kasa ndivi yó ña õn vá'a ña kútoo ní yiki koñu yó, ta ña ké'é yó saá ní'i ña yó ku'an yó yichì õn vá'a nõõ kivi yó nõõ Ndios. Ta saá ni, tá ndasaá kuiti táku yó kisa ndivi yó ñava'a ña sakusij yó ini Nímã Ndios, ta ña ké'é yó saá ní'i ña yó ku'an yó yichì nõõ táku ndino'o yó nõõ Ndios ta nákaa ñava'a ini yó.

⁷ Nivi na ndasaá kuiti táku xáni sijnì xa'a ña õn vá'a ña kútoo ní yiki koñu na ke'é ña, ta nivi yó'o kúu nivi na õn xijn kóni na Ndios, chi õn xijn na kasa ndivi na ndeyí ra, ni õn vása kómí na ndee ña kasa ndivi na ña.

⁸ Saá chi nivi na táku kisa ndivi ña õn vá'a ña kóni yiki koñu mji na, nivi yó'o nda lo'o õn kúchiño na sakusij na ini Ndios.

⁹ Ta ndó'ó, õn vása táku ka ndó kisa ndivi ndó ndasaá kuiti ña kóni yiki koñu ndó. Ta nda víka, tá ndixa Nímã Ndios táku ña ini ndó, ta saá táku ndó kisa ndivi ndó ña kóni Nímã Ndios. Ta nivi na õn vása táku Nímã Jesucristo ini, ta nivi yó'o õn

vása ñii yóo na xí'in Jesucristo, chi ɔn vása ndino'o ini na kándixa na ra.

¹⁰ Ta saá ni, tá Jesucristo táku ini yó, ta saá táku ndino'o níma yó, chi Ndios sanduu ra yó nivi na ndii na ɔn koó kuachi ndiso noo ra. Vará ñii kivi ña vaxi kixaa ña kivi yiki koñu yó, xa'a ña ɔn vá'a ke'é yó, ta níma yó táku ndino'o ña ndi'i saá kivi.

¹¹ Ndios kúu ta ta sanataku Jesucristo, ta vitin mji Níma Ndios táku ña ini yó. Ta xa'a ña táku Níma ra ini yó, mji Ndios, ta ta sanataku Jesucristo, saá tuku sanataku ra yiki koñu yó kivi vaxi.

¹² Ñakán, nañani yó xí'in náki'va yó, yóo yichi va'a ña xini ñó'ó kundikon yó, ta ɔn vása ka xini ñó'ó kundikon yó yichi noo kisa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kútoo ní yó.

¹³ Saá chi tá táku yó kisa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kútoo yiki koñu yó, ta saá kuaxan yó yichi noo ndixa kivi yó. Ta saá ni, tá xí'in ndee Níma Ndios sandi'i yó xa'a ña kasa ndivi yó ña ɔn vá'a ña kóni yiki koñu yó, ta saá ndixa ndino'o kutaku yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

¹⁴ Saá chi ndi'i nivi na chikaa so'o ña sáná'a Níma Ndios noo na, nayó'o kúu nasa'ya Ndios.

¹⁵ Ta Níma Ndios ña naki'in yó ta táku ña ini yó ɔn sivi níma ña ké'é ña kuyi'vi yó noo Ndios koto saxo'vi ra mji yó kúu ña.

Chi yichi Níma Ndios ña ndikon yó vitin, ɔn vása yóo ña ndatan yóo yichi yata ña xindikon yó noo xiyi'vi ní yó ña saxo'vi Ndios mji yó. Saá chi Níma Ndios ña táku ini yó vitin sanduu ña mji yó sa'ya Ndios. Ta saá taxi ña ká'an yó xí'in Ndios, káchí yó saá: "Tata Yivá mji", káchí yó xí'in ra.

¹⁶ Ta Níma Ndios ndato'on ña xí'in níma mji yó ndi ndixa kúu yó sa'ya Ndios, ta xa'a ñayó'o ndixa ndaa ini yó saá yóo ña.

¹⁷ Ta xa'a ña kúu yó sa'ya Ndios, ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña kúu ña xa chitoní Yivá yó Ndios taxi ra nda'a ndi'i sa'ya ra. Ta ndi'i ñaku'ká xí'in ndi'i ñava'a taxi Ndios nda'a Sa'ya ra Jesucristo, mji yó nivi na kándixa ra, ñii káchí saá naki'in yó ña xí'in Jesucristo ñoyivi ñino. Saá chi xa'a ña xó'vi yó ñoyivi yó'o ndatan nixo'vi Jesucristo, ta saá ñoyivi ñino ndixa ñii káchí xí'in Jesucristo kutaku yó ta naki'in yó ndi'i ñava'a ná'no taxi Ndios nda'a yó.

¹⁸ Yi'i xini kaxini ndi ña yo'vi xó'vi yó ñoyivi yó'o vitin, lo'o ní kuiti kúu ñayó'o noo ñava'a ká'no ña taxi Ndios nda'a mji yó kivi ña vaxi.

¹⁹ Saá chi vitin ndi'i ña kisa va'a Ndios ndati ña, ta kóni ní ña ndi kama ní tondaa kivi ña Ndios saná'a ra ndi ndixa mji yó kúu yó sa'ya ra.

²⁰ Ndi'i ña kisa va'a Ndios ni-kuchiño tondaa ña koo ña

ndaṭán ñanóó chítóni Ndios. Ta ña kisa va'a Ndios on vása ní-nakaṣin ña sativi xí'in mji ña, ta kuiti nákuiso ña chi'ña xa'a ña on vá'a ke'é taAdán si'na, saá chi Ndios xa'nda chiño ra ndi ndi'i ña kisa va'a ra xini ñó'ó xo'vi ña xa'a kuachi nivi. Ta saá ni, ña kisa va'a Ndios ndáa ini ña ndáti ña vitin,

²¹ chi ñii kivi ña vaxi Ndios taxi ra ña saña ña noo chi'ña ndiso ña. Ta saá ndatán mji yó na kúu sa'ya Ndios, kíndoo ndíkã yó noo ndi'i ña on vá'a, chi Ndios ke'é ra ñava'a ndino'o ká'no xí'in yó, ta vaxi kivi ñii kiva saá ndi'i ña kisa va'a Ndios kíndoo ndíkã ña noo ña sativi ña'á.

²² Ta vitin xini yó ndi'i ña kisa va'a Ndios ndá'yi ña ta tána ña, chi xo'vi ña ndatán xo'vi ñii ña'a ña xa vaxi kaku sa'ya. Saá chi ndi'i ña kisa va'a Ndios xo'vi ña vitin tãnda kixaã kivi Ndios ndasa ndivi xaá ra ndi'i ña.

²³ Ta on sivi ndasaá kuiti ña kisa va'a Ndios kúu ña xo'vi saá vitin, ta mji yó nivi na kãndixa Jesucristo, ñii kiva saá xo'vi yó ñoyivi yó'o. Saá chi tá táku ka yó ñoyivi yó'o, ta ndáti yó xí'in ña xaku ini yó ña kama kixaã kivi ña Ndios ndasa xaá ndino'o ra yiki koñu yó. Ta Níma Ndios ña táku ini yó, kúu ñanóó si'na saní'i Ndios mji yó, ta ña kómí yó Níma Ndios yó'o kúu ña táxi kundaã ini yó ndi ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña ñika'an Ndios taxi ra nda'a yó.

²⁴ Kivi Ndios sakaku ra mji yó chi kãndixa yó Jesucristo, ta kixá'a yó ndáa ini yó ndáti yó ña kasa ndivi Ndios ndi'i ñava'a ñika'an ra xí'in yó, vará on ta'an kundivi ndi'i ña. Ta tá mji yó xí'in nduchu noo yó xito yó ndi Ndios xa kisa ndivi ra ndi'i ña chítóni ra, níkuu, ta saá on vása kundati ka yó ña kundivi ña. Saá chi on koó nivi na ndáti ka naki'in na ñava'a ña xa naki'in na.

²⁵ Ta mji yó ndáti yó ta ndáa ini yó ñii kivi naki'in yó ñava'a ñika'an Ndios taxi ra nda'a yó, vará vitin on vása xito yó xí'in nduchu noo yó ñava'a yó'o. Ta vará xí'in ña xo'vi yó ndáti yó, ta va'a kúndeé ini yó, ta on vása sãdakoo yó ña kãndixa yó Jesucristo.

²⁶ Ta Níma Ndios ndixa chindeé ña mji yó chi lo'o ndeë kómí yó ña viví kuã'an yó yichi Ndios ta kasa ndivi yó ña kóni ra, ni on vása xini yó ndasaá va'a ka'an yó xí'in Ndios. Ta Níma Ndios xaku ndá'vi ña, tãnda tána ña xa'a yó, chi on koó to'on kómí nivi ña kuchiño ka'an xa'a ña xaku ini Níma Ndios.

²⁷ Ta Ndios, ta ta xito ndoso níma nivi ta xini ra ndasaá yoo níma ndi'i nivi, xini ra yu kúu ña ndúkú Níma Ndios xa'a mji yó. Saá chi Níma Ndios ndixa ndúkú ña ñava'a ndatán kóni mji Ndios xa'a nivi na kãndixa Jesucristo.

To'on yó'o ká'an on koó ña kuchiño kindaa ña kí'vi

ini Ndios xíni ra m̄i yó

28 M̄i yó n̄ivi na kí'vi ini xíni Ndios, xíni yó ndí ndixa ké'é Ndios ñav̄a'a x̄a'a yó. Saá chi án v̄axi ñav̄a'a n̄o yó, án v̄axi ñayo'v̄i x̄o'v̄i yó, ta Ndios kon̄i ñó'ó ndi'i ñayo'ó x̄a'a ñav̄a'a m̄i yó, na kúu n̄ivi na ch̄itón̄i ra kana ra ña kundik̄on yó ra.

29 Nd̄a ñan̄ó Ndios xíni ra yu kúu n̄ivi kúu s̄a'ya ra, chi nd̄a ñan̄ó saá Ndios xa ch̄itón̄i ra n̄ivi yó'o ña nduu na nd̄atán yóo S̄a'ya ra Jesucristo. Ke'é Ndios saá, ñakán Jesucristo kúu S̄a'ya Ndios tan̄ó, ta saá kúu ra tan̄ó n̄o ndi'i nañani ra x̄i'in náki'v̄a ra na kúu s̄a'ya Ndios.

30 Ta n̄ivi yó'o kúu na ch̄itón̄i Ndios ña nduu na n̄ivi na kandixa ña'á, ta Ndios kana ra na ña kundik̄on na ra. Ta saá Ndios sanduu ra n̄ivi yó'o nandii na on k̄oó kūachi nd̄iso n̄o ra, ta taxi ra nda'a na ña kutaku na x̄i'in ra n̄o yóo ñav̄a'a ká'no ña livi yé'e.

31 Ta x̄a'a ñav̄a'a yó'o ña ké'é Ndios x̄i'in yó, ¿nd̄a t̄'on k̄a kúchiño k̄a'an yó? Saá chi tá Ndios yóo ra x̄i'in yó, ta Ndios ndákuiin ra x̄a'a yó, ta saá, ¿yu kúu na kündeé kuchiño n̄o yó?

32 Chi Ndios t̄a t̄a v̄a'a ní ini kúu ra, ta saá taxi ra S̄a'ya ra, t̄a t̄a kúu ñii l̄a n̄o ra, ña n̄ixi'j̄i ra x̄a'a kūachi ndi'i yó. Tá nd̄a lo'o on v̄asa ní-sasi Ndios ña n̄ix̄o'v̄i ní S̄a'ya ra x̄a'a yó, chi kí'vi ní ini ra xíni ra m̄i yó, ta saá, ¿án on ndixa taxi

ra ndi'i ink̄a ñav̄a'a kómí ra nda'a yó?

33 ¿Án koo n̄ivi na kuchiño sakuiso kūachi m̄i yó na kúu n̄ivi na nākaxin Ndios? Ndixa nd̄a ñii n̄ivi on v̄asa kómí na nd̄ayí sakuiso na kūachi s̄at̄a yó, chi m̄i Ndios kúu t̄a t̄a xa k̄indaa ndi'i kūachi nd̄iso yó, ta sanduu ra yó n̄ivi na ndii n̄o ra.

34 Ta saá, ¿án koo n̄ivi na kómí nd̄ayí kachí na ndí xíni ñó'ó kivi yó x̄a'a kūachi nd̄iso yó? Ndixa nd̄a ñii n̄ivi on v̄asa kómí na nd̄ayí k̄a'an na saá, chi Jesucristo kúu t̄a t̄a n̄ixi'i x̄a'a kūachi yó, ta n̄ataku ra, ta vitin yóo ra s̄iin kua'á Ndios, ta yóo ra x̄aku ndá'ví ra n̄o Ndios x̄a'a yó.

35 Ta, ¿mí kixi ña kómí ndeē ña kasa x̄iká yó n̄o ña ká'no ní kí'vi ini Jesucristo xíni ra m̄i yó? ¿On k̄oó nd̄a ñii ña kuchiño ke'é saá x̄i'in yó! Tá koo ña yo'v̄i ní x̄o'v̄i yó, tá koo ña kūa'a ní tondíni n̄o yó, tá sax̄o'v̄i na m̄i yó x̄a'a ña kándixa yó Jesucristo, tá koo tam̄a ña ka'ni ní s̄oko yó, tá on kóo tik̄o k̄undixin yó, tá koo kūa'a ní ña ȳyo kivi yó, tá kini ní ka'ni na yó, ta nd̄a ñii ñayo'ó, nd̄a lo'o on kuchiño ña kasa x̄iká ña yó n̄o ña ká'no ní kí'vi ini Jesucristo xíni ra m̄i yó.

36 Saá chi t̄'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á ká'an ña x̄a'a ña yo'v̄i ndó'o yó vitin, ta káchí ña saá:

X̄a'a ña kándixa yó Ndios, ndi'i saá kivi ink̄a n̄ivi kóni na ka'ni na m̄i

yó.

Ké'é na xí'in yó ndatán ké'é na xí'in ndikachi tí kuá'an nọọ ka'ni na rí, káchí tọ'on Ndios.

³⁷ Vará yọ'vị ní ndó'o yó xí'in ña xó'vị yó, ta ndixa va'a kúndeé yó nọọ ndi'i ña xó'vị yó, chi Jesucristo, ɽa ɽa kí'vi ini xíni ra mịi yó, táxi ra ndeé nda'a yó ña kúndeé yó nọọ ndi'i ña xó'vị yó.

³⁸ Xínị káxín ị ña ndixa ndaa kúu ña ndí ọn kọó nda ñii nịvi, ni ọn kọó nda ñii ndeé ña kúndeé kasa xíká mịi yó nọọ ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra mịi yó. Ni ndeé ña xá'ni yó, ni ndeé ña táxi táku ka yó ñoyívi yó'o, ni ndeé ña kómí naángel, ni ndeé ña kómí nímá ndivá'a ná'no, nda ñii ndeé yó'o ọn kúchiño ña kasa xíká ña mịi yó nọọ ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra mịi yó. Ni ndi'i ñayọ'vị yóo nọọ yó vitin, ta ni ndi'i ñayọ'vị kixaa nọọ yó kịvị ña vaxi,

³⁹ ni ndeé ña yóo síkón ní, ni ndeé ña yóo nọọ kónó ní nịno, ni nda ñii ña kuva'a, ọn kúchiño ña kasa xíká ña mịi yó nọọ ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra mịi yó. Saá chi Jesucristo, ɽa ɽa Ká'no nọọ yó, nịxi'i ra xa'a kuachi yó ta ɽatakụ ra. Ta xí'in ña ke'é ra saá Ndios saná'a ra mịi yó ña ká'no ní kí'vi ini ra xíni ra yó.

9

Tọ'on yó'o ká'an ndí Ndios naqaxin ra nịvi naIsrael ña

kundikọn na ra

¹ Yí'ị kúu ị ɽa ɽa kándixa Jesucristo, ta tọ'on ña ká'an ị xí'in ndó kúu ñandaa ndino'o. Ta Nímá Ndios ña táku ini ị, ndákuijn ña ndí tọ'on ña ká'an ị xí'in ndó kúu ña ndixa ndaa, ta xí'in ña ndino'o ní ini ị ká'an ị, káchí ị saá:

² Kúchuchú ní ini ị, ta ndi'i saá kịvị tá'vị ní ini ị xa'a nịvi nañoo ị naIsrael.

³ Saá chi xí'in ña ndino'o ini ị kóni ní ị ña nañoo ị naIsrael kandixa na Jesucristo, ta saá va'a kutaku na xí'in Ndios. Ndixa xáni sịni ị tá xí'in ña taxi xí'in mịi ị ña kuxíká ị nọọ Jesucristo kuchiño chindeé ị nịvi nañoo ị naIsrael ña kuyatin na nọọ ra, ta xa yóo ti'va ị ke'é ị saá, chi kí'vi ní ini ị xíni ị nañoo ị naIsrael.

⁴ Nañoo ị naIsrael yó'o kúu sa'ya ñani síkuá ɽa ɽaIsrael,* ta Ndios naqaxin ra nayó'o ña kuu na sa'ya ra. Ta yóo Ndios xí'in naIsrael ndi'i saá kịvị, ta xa saná'a ra nọọ na ndasaá yóo ñava'a ká'no ña livi ye'e kómí ra. Ta xí'in tọ'on ra, Ndios kịndọ ra xí'in ɽaAbraham, ɽa kúu ɽaxi sikuá ndi'i nịvi nañoo ị naIsrael, ta Ndios nịka'an ra ndí ndixa ke'é ra ñava'a xí'in ɽayó'o, ta ke'é ra ñava'a xí'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta nda'a nañoo ị Israel, Ndios ɽaxi ra ndayí ra ña sáná'a ra na ndasaá va'a kutaku na nọọ ra, ta ndasaá va'a kasa ká'no na ra. Ta Ndios nịka'an ra kịndọ ra ke'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in na, nịka'an ra

* 9:4 Inka kịvị ɽaIsrael yó'o kúu Jacob.

ña ndixa kasa ndivi ra ndi'i to'on ra ña kindoo ra.

⁵ Ta Abraham, ta Isaac xí'in ta Jacob, nayó'o kúu xii síkuá ndi'i nivi na kúu nañooi na Israel, ta saá tuku nataa yó'o kúu naxii síkuá Jesucristo, chi si'í ra kúu ña'a ñaño Israel. Ta mji Jesucristo yó'o kúu ra Ndios ndino'o, ta ta taká'no noo ndi'i saá ña kuvá'a. Ta ndi'i saá kivi ña vaxi vā'a ná kanóo síkón ñato'ó ra. Saá ná koo ña.

⁶ Vará nda vitin lo'o ní nivi nañooi na Israel kúu na kándixa Jesucristo, ta nda lo'o on vása ní-ndi'i xā'a to'on ña kindoo Ndios kivi nika'an ra xí'in naxii síkuá na xina'á. Ta nda vika, vitin ndaya'ví ka to'on yó'o ña kindoo Ndios nika'an ra xí'in ta Abraham xā'a ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta saá ni, on sivi ndi'i nasa'ya ñani síkuá ta Israel kúu nivi naño ndino'o Ndios.

⁷ Ni on sivi ndi'i saá nasa'ya ñani síkuá ta Abraham kúu nasa'ya ñani síkuá ndino'o ra. Saá chi sava nivi yó'o on vása kómí na ndayí naki'in na ñava'a ndatán yóo to'on ña kindoo Ndios kujya xina'á, chi Ndios nika'an ra xí'in ta Abraham, kachí ra saá: "Kuiti sa'ya ñani síkuá ta Isaac kuu sa'ya ñani síkuá ndino'o ún", kachí Ndios xí'in ta Abraham.

⁸ To'on yó'o kóni kachí ña ndí on sivi ndi'i sa'ya ñani síkuá ta Abraham kuu nasa'ya Ndios. Ta kuiti

nivi na kúu sa'ya ñani síkuá ta Isaac kúu nave'e ndino'o ta Abraham, chi ñayó'o kúu ña kindoo Ndios, nika'an ra xí'in ta Abraham.

⁹ Saá chi kujya xina'á Ndios nixa'a ra nika'an ra xí'in ta Abraham, kachí ra saá: "Tá ya'a ñii kujya, ta ndikó i, ta ñási'ún ña Sara xa yóo sa'ya ñá, ñii talo'o", kachí Ndios, saá kindoo ra xí'in ta Abraham.

¹⁰ Ta saá ni, ña kaku ta Isaac on vása saná'a kaxín ña mji yóo yukú nivi kukomí ndayí naki'in ñava'a ndatán yóo to'on ña nika'an Ndios, kindoo ra xí'in ta Abraham. Saá chi xini yóo yu kúu ña ke'é Ndios xí'in ña Rebeca, ñá kuu ñási'í ta Isaac.

¹¹ Kivi ñó'o ka sa'ya ñá, na kúu nakuatí, ta on ta'an ka kaku ovi nakuatí yó'o, ta ni on ta'an ke'é na nda ñii ñava'a, ni nda ñii ña on vá'a, ta Ndios nakaxin ra yukú ñii nakuatí yó'o kuu ta ta kundikon ña'á. Ta xí'in ña ke'é Ndios saá, saná'a ra noo yóo ndí on sivi xā'a ñava'a ke'é nivi kúu ña Ndios nakaxin ra nivi, ta xā'a ña chika'a ini mji Ndios kana ra nivi yó'o kúu ña nakaxin ra na.

¹² Saá chi mji kivi ñó'o ka nakuatí tixin si'í na, Ndios nika'an ra xí'in ña Rebeca, kachí ra saá: "Sa'ya ún tano'o kasa chiño ra noo sa'ya ún taovi", kachí Ndios xí'in ña xā'a sa'ya ñá na ñó'o tixin ñá.

¹³ Ta yóo inka to'on Ndios ña yóo yu'ú xí'in ña nika'an ra yó'o, kachí Ndios

saá: “Kí'vi ní kà iniḡ xiniḡ t̃Jacob, noḡ ña kí'vi iniḡ xiniḡ t̃Esaú”, kachí Ndios x̃a'a ovi s̃a'ya t̃Isaac xí'in ñáRebeca.

14 ¿Yukía xáni s̃iniḡ yó x̃a'a ña ke'é Ndios saá? ¿Án xáni s̃iniḡ yó ndí Ndios on vása kúu ra t̃andaḡ xí'in ñivi? ¿On vása saá!

15 Saá chi kujya x̃ina'á Ndios ñika'an ra xí'in t̃Moisés, kachí ra saá: “Kasa ká'no iniḡ x̃a'a ñivi na kúu na kóniḡ kasa ká'no iniḡ x̃a'a, ta kundá'ví iniḡ koniḡ ñivi, na kúu na nakaxinḡ ke'éḡ saá xí'in”, kachí Ndios xí'in t̃Moisés.

16 To'on yó'o sáná'a ña m̃ji yó ndí on s̃ivi x̃a'a chiño ṽa'a ña kisa ndivi ñivi, ni on s̃ivi x̃a'a ña kóni ñivi kúu ña Ndios nákaixin ra ñivi ña nduu na s̃a'ya ndino'o ra. Ta x̃a'a ña Ndios kundá'ví ini ra xini ra ñivi, kúu ña nákaixin ra na saá.

17 Ñii xiiña noḡ to'on Ndios ña ñitaa na x̃ina'á, yóo to'on Ndios ña ñika'an ra xí'in t̃arey Faraón ñoo Egipto, kachí Ndios saá xí'in ra: “Yiḡ, Ndios, t̃axiḡ ndayí ña kuu ún t̃arey x̃a'a ña koniḡ ñó'óḡ yó'ó ña kuchiño saná'aḡ ndeeḡ noḡ ñivi ta kujt̃a ní'nó to'on x̃a'aḡ ndi'i saá ñoo ñoyivi”, kachí Ndios xí'in t̃Faraón.

18 Historia yó'o sáná'a ña m̃ji yó ndí Ndios kúu t̃a taká'no noḡ ndi'i ñivi, ta kundá'ví ini ra xini ra ñivi na kúu na nakaxin ra ke'é ra saá xí'in. Ta táxi ra ña kusó'ó ṽa'a ñivi na kóni ra ke'é ra saá xí'in.

19 Ta ndásana sava ndó'ó xáni s̃iniḡ ndó, ta ndaka to'on ndó yiḡ, kachí ndó saá: “Tá Ndios ké'é ra ña kóni ra xí'in ndi'i ñivi saá, ¿ndachun sákuiso Ndios kuachi s̃ata yó x̃a'a ña on vá'a ké'é yó?, saá chi ¿án ndá yóo ñivi na kuchiño kundeé noḡ ña chitóni Ndios?”, saá kachí ndó xí'inḡ.

20 Ta yiḡ ndakuiḡ, kachíḡ saá xí'in ndó: Ta ndó'ó, ¿yu kúu ndó'ó? ¿Án xáni s̃iniḡ ndó ndí kúu ndó naná'no noḡ Ndios, ta saá kómí ndó ndayí ndukú ndó noḡ Ndios ña taxi ra ña kundaa ṽa'a ini ndó ndachun chitóni ra saá ke'é ra xí'in ñivi? On vása kómí yó ndayí k̃a'an yó saá xí'in Ndios, chi ndatán yóo k̃isi ño'o ña kuva'a, saá yóo ndi'i ñivi. Ta ñii k̃isi on vása kómí ña ndayí k̃a'an ña xí'in t̃a t̃a k̃isa ṽa'a ña'á, kachí ña saá: “¿Ndachun k̃isa ṽa'a ún yiḡ ndatán ndasaá yóoḡ vitin?”, kachí k̃isi ño'o yó'o xí'in t̃a t̃a k̃isa ṽa'a ña'á.

21 Saá chi t̃a t̃a k̃isa ṽa'a k̃isi kómí ra ndayí kasa ṽa'a ra xí'in ño'o k̃isin ndatán kachí ini m̃ji ra ke'é ra. Kómí ra ndayí ke'é ra ñii k̃isi ña xiniḡ ñó'ó ní x̃a'a chiño ká'no ñato'ó, ta kómí ra ndayí ke'é ra ink̃a k̃isi ña xiniḡ ñó'ó x̃a'a chiño ña kundivi ñii ñii k̃ivi.

22 Ta Ndios kóni ra saná'a ra noḡ yó ña s̃aa ini ra xini ra ña on vá'a, ta kóni ra saná'a ra noḡ yó ndí t̃a t̃andeé ní kúu ra. Ñakán k̃ia ku'a ní yich̃i Ndios kundeé ini ra xini ra ku'a ní ña on

vá'a ké'é n̄ivi na yóo ndatán yóo k̄isi ño'ò ña kuva'a xa'a ña ta'vi ña. Vará Ndios x̄ini ra ndí n̄ivi yó'o kuā'an na yich̄i ɔn vá'a n̄oɔ ndi'i xa'a na, ta saá ni, x̄i'in ña ká'no ini ra ndáti ra ña nandikó ini n̄ivi yó'o.

²³ Ta n̄oɔ m̄ji yó, n̄ivi na ndíkɔn ña'á, Ndios kóni ra saná'a ra ndí kúu ra ta ta va'a ká'no ini, chi kundá'v̄i ini ra x̄ini ra m̄ji yó ta k̄isa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Saá chi nda ñanó Ndios nakaxin ra m̄ji yó ña kutaku yó x̄i'in ra n̄oɔ yóo ñava'a ná'no ña livi.

²⁴ Ndios kana ra m̄ji yó ña kundikɔn yó ra, ta sava yó kúu najudío ta ink̄a yó ɔn vása kúu yó najudío.

²⁵ Xa'a ñayó'o ká'an to'on ña n̄ika'an Ndios ña n̄itaa taprofeta Oseas x̄ina'á, kachí Ndios saá:

K̄iv̄i ña vaxi kana i n̄ivi na ɔn s̄iv̄i ñañoɔ i kúu, ta ka'an̄i x̄i'in na, kachí saá:

“Ndó'ó nduu n̄ivi ñañoɔ i, n̄ivi na kundikɔn ȳi'j̄i.

Ta n̄ivi na si'na na ɔn vása ní-ki'vi ini i x̄ini i,

ta nayó'o nduu na n̄ivi na kuki'vi ní ini i koni i.”

²⁶ Ta m̄ji xiiña n̄oɔ n̄ika'an̄i kujya x̄ina'á, kachí saá:

“Ndó'ó, n̄ivi ñañoɔ Israel, ɔn s̄iv̄i ñañoɔ i kúu ndó”, kachí i,

“ta kixaa k̄iv̄i ta ȳi'j̄i, ta ta kúu Ndios tatáku,

sakunaní i ndó'ó sa'ya i”,

kachí Ndios, kachí to'on ña n̄itaa taprofeta Oseas x̄ina'á.

²⁷ Ta ink̄a xiiña n̄oɔ to'on Ndios ña n̄itaa taIsaías x̄ina'á, kachí ña saá: “Vará naIsrael kúu kuā'a ní n̄ivi, ndatán yóo kuā'a ní yotí yu'u takuii m̄ini, ta ñii ti'vi kuiti n̄ivi yó'o kuu na sakaku Ndios.

²⁸ Chi kama kixaa k̄iv̄i ña Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i n̄ivi ñoyívi”, kachí to'on Ndios, ña n̄itaa taIsaías x̄ina'á.

²⁹ Ta tuku n̄itaa taIsaías to'on Ndios ña kachí saá: Ndios kúu ta taká'no ndino'o, ta kómí ra ndi'i ndeɛ.

Tá ɔn vása ní-taxi ra ña kutaku ka sava nasa'ya ñani síkuá taIsrael, níkuu,

ta nda ñii m̄ji yó ɔn vása táku ka yó vitin, níkuu,

chi kundo'o yó ndatán ndo'o n̄ivi na n̄ixi'j̄i ndi'i,

k̄iv̄i Ndios sandi'i ra xa'a n̄ivi na x̄ikuu ñañoɔ Sodoma x̄i'in ñañoɔ Gomorra† x̄ina'á.

Tá n̄indo'o yó saá, níkuu, ta ɔn kóo ka nda ñii yó ñañoɔ Israel táku vitin,

kachí to'on Ndios, ña n̄itaa taIsaías.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios sánduu ra n̄ivi na ndii n̄oɔ ra xa'a ña kándixa na Jesucristo

† 9:29 N̄ivi ñañoɔ Sodoma x̄i'in ñañoɔ Gomorra x̄ikuu na na ndiva'a ní ini, nda lo'o n̄i-kisa to'ó na Ndios, ñakán ti'vi ra ño'ò xa'mi ña'á.

30 Ta saá, ¿yu kúu ña kúndaá ini yó vitin? Kúndaá ini yó ndí ñivi na ɔn vása kúu naIsrael, vará ñivi yó'o xina'á ɔn vása ní-chikaá na ndee xa'a ña kuu na ñivi na ndii na ɔn vása ndiso kuachi noo Ndios, ta vitin, xa'a ña kándixa na Jesucristo, Ndios sanduu ra nayó'o ñivi na ndii noo ra, ta va'a yoo na xí'in ra.

31 Ta ñivi naIsrael, vará chikaá na ndee ña kasa ndivi na ndayí Ndios xa'a ña nduu na ñivi na ndii noo Ndios, ta ñi-kuchiño na nduu na ñivi na ndii na ɔn koó kuachi ndiso noo Ndios.

32 ¿Ndachun ɔn vása ní-kuchiño naIsrael nduu na ñivi na ndii noo Ndios?, chi naIsrael yó'o, ɔn vása ní-xiin na kandixa na Jesucristo, ta ndasaá kuiti kóni na nduu na ñivi na ndii noo Ndios xa'a ña kisa ndivi na ndayí ra. ɔn vása ní-xiin na kandixa na Jesucristo, chi ndatán yoo yuu ña káko'on xa'a ñivi, saá yoo Jesucristo noo naIsrael.

33 To'on Ndios ña ñitaa taIsaías xina'á, ndato'on ña xa'a ñayó'o. Kachí Ndios saá:

Koto ndó ví, xiki Sion noo nákaá ñoo Jerusalén ti'ví ñii ta xa ra.

Ta ndatán yoo yuu ña káko'on xa'a ñivi, saá koo ra,

ta xa'a yuu yó'o koyo ñivi, ta yo'vi ní ñani na.

Ta ndi'i ñivi na kandixa ta ta ti'ví xaá ñoyívi, ɔn vása kúka'an noo ñivi yó'o,

saá kachí Ndios, ñitaa taprofeta xina'á.

10

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndino'o ní ini kóni ndi Ndios sakaku ra ñivi naño'o naIsrael. Ta xaku ndá'vi ní noo Ndios xa'a nayó'o.

2 Yi'i ndixa ndakuiin xa'a naño'o naIsrael ndi xí'in ña ndino'o ini na chíkaá na ndee ña kasa chiño na noo Ndios, ta ɔn vása kúndaá ini na ndasaá xini ñó'ó ke'é na ña sakusii na ini Ndios.

3 Saá chi ɔn vása kúndaá ini na ndi ñii laá Ndios kúu ta ta kuchiño sanduu ra ñivi na ndii na ɔn koó kuachi ndiso noo ra, ta ñivi naIsrael kóni na ndasa ndii xí'in mji na xa'a chiño va'a kisa ndivi na. Ta saá ɔn xiiin na taxi xí'in mji na ña kasa ndivi na ña chindú'u Ndios ña ndasaá kuchiño nduu na ñivi na ndii noo ra ta va'a koo na xí'in ra.

4 Ndi'i ndayí ña xa'nda chiño Ndios noo naIsrael xina'á, xa kundivi ña xí'in ña ke'é Jesucristo kivi ñixi'i ra ta natakú ra. Ta saá ndi'i ñivi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios sanduu ra ñivi yó'o nandii na ɔn koó kuachi ndiso noo ra.

5 Kuiya xina'á taMoisés ñitaa ra to'on xa'a ndayí Ndios, ña kachí saá: "Ñivi na kúndeé kisa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño ndayí Ndios, ñivi yó'o kuu nandii noo Ndios ta kutaku ndino'o na", kachí to'on Ndios ña ñitaa taMoisés.

6 Ta vitin kúndaꝓ ini yó ndí xꝓꝓ ña kándixa yó Jesucristo, Ndios sꝓnduu ra yó nꝓvi na ndii nꝓꝓ ra ta kúndaꝓ ini yó ndí Jesucristo yóo ra xí'in yó. Ta xꝓꝓ ñayó'o, ɔn vása xínꝓ ñó'ó ndaa yó ñoyívi nꝓno ña kana yó Jesucristo kixi ra xí'in yó ñoyívi yó'o.

7 Ni ɔn vása xínꝓ ñó'ó noo yó ndꝓ nꝓꝓ kónó nꝓno, ña kana yó Jesucristo ndaa ra xí'in yó ñoyívi yó'o.

8 Saá chi tɔ'on Ndios káchí ña saá: "Yatin ní yóo tɔ'on Ndios xí'in nꝓvi, chi yóo ña yu'u na, ta yóo ña ini na", káchí tɔ'on Ndios ña nꝓtaa na xínꝓꝓ. Ta tɔ'on Ndios yó'o kúu tɔ'on ña ká'an ndoso ndꝓ nꝓꝓ ndó vitin, ña ká'an xꝓꝓ ndasaá kándixa yó Jesucristo ta ndíkɔn yó yichꝓ ra.

9 Ta saá ña xínꝓ ñó'ó ke'é yó ña sakꝓku Ndios mꝓi yó kúu ñayó'o: Xínꝓ ñó'ó ndakuijn yó, kꝓꝓ yó tɔ'on ña káchí ndí Jesucristo kúu Tꝓꝓ tꝓKá'no tꝓ xá'nda chiño nꝓꝓ mꝓi yó, ta nꝓꝓ ndi'i ña yóo. Ta saá tuku xí'in ña ndino'o ini yó xínꝓ ñó'ó kandixa yó ndí Ndios sꝓnataku ra Jesucristo yó'o, ta táku ra vitin. Ta xꝓꝓ ña ndixa kándixa yó saá, Ndios sakꝓku ra mꝓi yó ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kꝓvi.

10 Saá chi tá xí'in ndino'o nímꝓ yó kandixa yó Jesucristo, ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xꝓꝓ kuꝓchi yó, ta sanduu ra yó nꝓvi na

ndii na ɔn kɔꝓ kuꝓchi ndíso nꝓꝓ ra. Ta tá ndino'o ini yó kꝓꝓ yó tɔ'on ña káchí ndí kándixa yó Jesucristo, ta xꝓꝓ ñayó'o Ndios sakꝓku ra mꝓi yó ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kꝓvi.

11 Chi tɔ'on Ndios ña nꝓtaa na xínꝓꝓ káchí ña saá: "Ndi'i nꝓvi na ndaa ini Ndios, ndꝓ ñii kꝓvi ɔn kuka'an nꝓꝓ nꝓvi yó'o", káchí tɔ'on Ndios.

12 Saá chi ñii káchí vꝓ'a náki'in Ndios nꝓvi na kúu najudío xí'in nꝓvi na ɔn vása kúu najudío,* chi ñii laá kúu Ndios ndino'o, ta kúu ra Tꝓꝓ tꝓKá'no nꝓꝓ ndi'i nꝓvi, ta ké'é ra ñavꝓ'a xí'in ndi'i nꝓvi na ndúkú ñavꝓ'a nꝓꝓ ra.

13 Chi tɔ'on Ndios káchí ña saá: "Ndi'i nꝓvi na ká'an kána kꝓvi Ndios chi kándixa na ndí ñii laá ra kúu Ndios ndino'o nꝓꝓ mꝓi na, ta ndixa Ndios sakꝓku ra nꝓvi yó'o", saá káchí tɔ'on Ndios.

14 Ta saá ni, tá ɔn tꝓ'an kandixa nꝓvi Ndios ndino'o, ta, ¿ndasaá kuchiño kana na ra ña sakꝓku ra na? Tá ɔn tꝓ'an konꝓ sɔ'o nꝓvi tɔ'on xꝓꝓ Ndios, ta, ¿ndasaá kuchiño nꝓvi kandixa na ra? Ta, ¿ndasaá koo konꝓ sɔ'o nꝓvi yó'o tɔ'on xꝓꝓ Ndios, tá ɔn kɔꝓ nꝓvi na ndatɔ'on xí'in na xꝓꝓ ra?

15 Ta, ¿ndasaá kuchiño kɔ'ɔn nꝓvi ndatɔ'on na tɔ'on Ndios nꝓꝓ inkꝓ nꝓvi, tá ɔn kɔꝓ nꝓvi na ti'ví ña'á kɔ'ɔn na ke'é na saá? Saá chi tɔ'on Ndios ña nꝓtaa na xínꝓꝓ káchí ña saá: "¡Livi kꝓ ví káa ña kꝓxꝓꝓ nꝓvi na ndatɔ'on tɔ'on vꝓ'a xí'in

* 10:12 Sava nꝓvi na ɔn vása kúu najudío kúu nagrieggo.

yó!", káchí ña.

16 Ta saá ni, sava ñivi na xinj sɔ'o tɔ'on Ndios, ɔn vása ní-xiin na chikaá sɔ'o na ña ká'an tɔ'on va'a yó'o. Ta kujya xina'á ñivi naIsrael ñii kiva saá ɔn vása ní-xiin na kandixa na ña ñika'an ndoso taprofeta Isaías xí'in na. Ta xa'a ñivi yó'o, taprofeta Isaías ñika'an ra xí'in Ndios, kachí ra saá: "Tata Ndios, ¿míkíá yóo ñivi na kándixa tɔ'on ña ká'an yó xí'in na?", kachí taIsaías xí'in Ndios.

17 Ta saá kúndaá ini yó ndí si'na xinj ñó'ó konj sɔ'o ñivi tɔ'on Ndios ña ká'an xa'a Jesucristo, saá chi ña xinj sɔ'o na tɔ'on yó'o táxi ña kuchiño kandixa na ra.

18 Ta vitin ndáká tɔ'on xí'in mji, ta kachí saá: ¿Án ɔn ta'an konj sɔ'o ñivi naIsrael tɔ'on Ndios? ¿On sivi saá!, chi ndixa ñivi yó'o xa xinj sɔ'o na tɔ'on Ndios. Saá chi ñii xiiña tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'á kachí ña saá: Xa ñixita ní'nó tɔ'on Ndios

noɔ ndi'i ñivi ñoyívi,

ta ñixaá tɔ'on yó'o ndi'i xiiña ñoyívi,

kachí tɔ'on Ndios.

19 Ta saá tuku ndáká tɔ'on xí'in mji, kachí saá: ¿Án ɔn vása ní-kúndaá ini naIsrael ña ká'an tɔ'on Ndios? Chi kujya xina'á taMoisés xikuu ra ta si'na ñitaa tɔ'on Ndios ña ká'an xa'a naIsrael, ta ñika'an ra ndí ɔn sivi ndi'i naIsrael kuu na chikaá sɔ'o tɔ'on Ndios. Ta xí'in ñivi yó'o na ñi-xiin chikaá sɔ'o tɔ'on ra, kachí Ndios saá:

Taxi ña ndó'ó, ñivi nañoo j naIsrael, koo kuini ini ndó xa'a ña koni ndó ña ke'éj ñava'a xí'in inka ñivi, na ɔn vása kúu nañooj.

Taxi ña kusaa ní ini ndó xa'a ña ke'éj ñava'a xí'in ñivi na inka ñoo, vará kani sinj ndó ndí ñivi yó'o kúu na ɔn vása kúndaá ini ñandaá, kachí Ndios xí'in naIsrael.

20 Ta tuku ñitaa taprofeta Isaías inka tɔ'on ña ñika'an Ndios, kachí ra saá:

Ñivi na ɔn vása ní-nandukú yí'i, nayó'o ñani'i na yí'i.

Ñivi na ɔn vása ní-ndaká tɔ'on xa'aj, ta yí'i, taxij ña kúndaá ini ñivi yó'o yu kúu j,

kachí Ndios.

21 Ta ñika'an Ndios xa'a naIsrael, kachí ra saá: "Ndivi ndaa ñixiyo ti'vaj ña va'a naki'in j naIsrael, ta ñi-xiin na kixi na nooj, chi ñivi nasó'ó kúu na", kachí tɔ'on Ndios ña ñitaa taIsaías xina'á.

11

Tɔ'on yó'o ká'an

ñii ti'vi kuiti ñivi naIsrael kúu na ndíkɔn Ndios

1 Ta saá tuku ndáká tɔ'on xí'in mji, kachí saá: Ndixa Ndios ñakaxin ra ñivi nañooj Israel nduu na nañoo ra, ta vitin, ¿án xa ndikó ini Ndios? ¿Án ɔn xijn ka ra koni ra noj ñivi naIsrael yó'o? ¿On vása saá yóo ña! Ndixa mji yí'i, ñii taIsrael kúu j, chi kaku j tixin nasaya ñani síkuá

ta Abraham. Ta kúu i tātá'an ñii ti'vi ñivi naIsrael, ña ñani tribu Benjamín.

² Nda ñanóó, Ndios ñakaxin ra ñivi naIsrael ña nduu na ñivi nañoó ra, ta vitin Ndios nda lo'o on vasa ká'an ra ndí on xiin ka ra koni ra noo ñivi yó'o.

¿An on vasa náká'an ndó to'on Ndios ña ñitaa na xina'á xa'a taprofeťa Elías? Tayó'o ndato'on ra xí'in Ndios ña chikaá ra kuachi sata naIsrael, kachí ra saá:

³ "Tata Ndios, nañoó i naIsrael yó'o xa xa'ni na kuá'a ní naprofeťa, na xikuu na ndato'on to'on mji ún xí'in na, ta ñivi naIsrael yó'o xani na ndi'i namá yíi noo ñisoko ndi kití xa'a ña kisa to'ó ndi yó'ó. Ta sijn laá yi'i kúu ta kindoo táku ka, ta vitin ñivi yó'o ndúkú na ndasaá ka'ni na yi'i", kachí taElías xí'in Ndios.

⁴ Ta Ndios ndakuiin ra, kachí ra saá: "Yoo uxá mil ta na kúu na ñakaxin i, ta ndixa ndikon na yi'i, ta nayó'o nda ñii kivi on vasa ní-kisa to'ó na ndios vatá ña ñani Baal", kachí Ndios xí'in taElías kuyá xina'á.

⁵ Ta kivi vitin ñii ki'va saá yoo ñii ti'vi ñivi nañoó i naIsrael na kúu na ñakaxin Ndios ña kundikon na ra. Ke'é Ndios ñava'a yó'o xí'in na, chi ta ta va'a ní ini kúu ra.

⁶ Ndixa ndasaá kuiti xa'a ñava'a ní ini Ndios kúu ña ké'é ra ñava'a xí'in nayó'o, ta nda lo'o on sivi xa'a ña ñii chiño va'a kisa ndivi nayó'o kúu ña ké'é Ndios ñava'a

xí'in na. Tá xa'a chiño va'a kisa ndivi ñivi kúu ña Ndios ké'é ra ñava'a xí'in na, ní kúu, ta saá ñava'a ké'é Ndios xí'in ñivi kúu ña cha'vi ra na xa'a chiño na, ta ña kisa ndivi Jesucristo xa'a ña sakaku ra ñivi on vasa ndaya'vi ña, ní kúu.

⁷ Ta saá, ¿yukia kóni kachí to'on yó'o ña sakán ñitaa i? Kóni kachí ña ndí on sivi ndi'i naIsrael kúu ñivi na xa ñani'i ña ndúkú na, so ñii ti'vi kuiti naIsrael kúu ñivi na xa ñani'i ña ndúkú na. Saá chi ñii ti'vi ñivi yó'o kúu na ñakaxin Ndios ña kundikon na ra. Ta inká tá'vi ñivi nañoó Israel nduu na ñivi nasó'ó noo to'on Ndios.

⁸ Saá chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á kachí ña saá: "Ndios taxi ra ndí ñivi yó'o nduu na ñivi na yoo ndatan yoo ñivi na on vasa táku. Ta saá, vará yoo nduchu noo na, ta on vasa kúchiño koto na yu kúu ñandaa. Ta vará yoo so'o na, ta on vasa kúchiño koni so'o na to'on Ndios. Ta saá yoo ñivi yó'o nda kivi vitin", kachí to'on Ndios xa'a naIsrael.

⁹ Ta inká xiiña noo to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, yoo to'on ña ñika'an tarey David xa'a naIsrael na kúu na on xiin chikaá so'o to'on Ndios, kachí ra saá:

Viko ña sákana ñivi yó'o, va'a ka ná nduu viko yó'o, ndatan ñii yavi kóno noo nakava ñivi yó'o.

Ta ñii ki'va ndatan yoo ñonon se'é ña xa ndati nakava tititi ini ña,

ta xq'v̄i ní rí, saá koo vikō ña sákana ñivi yó'o.

Chi Ndios ndixa saxq'v̄i ra ñivi yó'o xā'a ña on xiin na kundikōn na ra.

10 Ta vā'a k̄a ná koo kuáá nduchū nqō ñivi yó'o, ña on kuchiño koto na yu kúu ñandāa.

Ta vā'a k̄a ndeé ní ná xq'v̄i ñivi yó'o, t̄andā ná kutoso s̄at̄a ñivi yó'o ndi'i saá k̄iv̄i,

káchí t̄o'on Ndios ña ñitaa t̄aDavid x̄ina'á xā'a ñivi naIsrael, na on xiin chikaa sq'o t̄o'on Ndios.

*T̄o'on yó'o ká'an ndí Ndios sakaku ra
kuā'a ní ñivi na on vása kúu najudío*

11 Ta tuku ndáka t̄o'on xí'in m̄ij̄i, káchij̄i saá: ¿Yu kúu ña kundo'o najudío, na ñi-xiin chikaa sq'o t̄o'on Ndios? ¿Án ndixa ndā ñii k̄iv̄i on vása kuchiño nduu na ñivi na vā'a kutaku xí'in Ndios? ¡On ndixa koo ña saá! Saá chi vará kuā'a ní najudío on vása ni-chikaa sq'o na t̄o'on Ndios xā'a Jesu-cristo, ta xā'a ña ke'é na saá tax̄i ña ndí Ndios sakaku ra kuā'a ní ink̄a ñivi na on vása kúu najudío. Saá ke'é Ndios, chi kóni ra ndí najudío nduu na ñivi na kuín̄i ini koni ink̄a ñivi na on s̄iv̄i najudío kúu, xā'a ñavā'a ke'é Ndios xí'in nayó'o.

12 Saá chi vitin xā'a ña ñi-xiin najudío chikaa sq'o na t̄o'on Ndios, ink̄a ñivi

ñoyivi na on vása kúu najudío, nayó'o naki'in na ñavā'a saní'i Ndios na. Ta saá, tá kixaa k̄iv̄i ndi'i ñivi na kúu najudío nandikó ini na ta vā'a koo na xí'in Ndios, ta xā'a ña ke'é na saá, ¡ndixa ví'í k̄a koo ñavā'a naki'in ndi'i ñivi ñoyivi yó'o!

13 Vitin ká'an j̄i xí'in ndó'ó, ñivi na on vása kúu najudío, chi ȳi'í kúu ñii t̄apóstol t̄a t̄i'v̄i Ndios kasa chiño nqō ñivi na on vása kúu najudío. Ta ȳi'í ndixa chínóo síkón̄i chiño yó'o, chi chiño ña ndáyā'ví ní kúu ña.

14 Saá chi, xā'a chiño ña kisa ndivi'j̄i, kónij̄i ndí ñivi najudío ná kukuín̄i ini na koni na ink̄a ñivi na on vása kúu najudío xā'a ñavā'a ña naki'in nayó'o nda'a Ndios. Ta saá najudío yó'o ndukú na ndasaá kuchiño vā'a naki'in na ñavā'a yó'o, t̄andā nandikó ini na, ta saá Ndios ke'é ra ñavā'a xí'in na ña sakaku ra na.

15 Ta vitin xā'a ña kuxíká najudío nqō Ndios, ñayó'o tax̄i ña ndí ñivi na on vása kúu najudío vā'a nakutá'an na xí'in Ndios. Ta saá táná kixaa k̄iv̄i ña Ndios vā'a naki'in ra ndi'i najudío, ta, ¿yu kúu ña koo saá? Ndixa ña koo saá kúu ña ñivi najudío kutaku ndino'o na nqō Ndios. Saá ndatán̄i ñix̄iyō ñivi na xa ñix̄i'j̄i, ta natakū na, saá koo nayó'o k̄iv̄i Ndios vā'a naki'in ra na, ta vā'a nakutá'an na xí'in ra.

16 Vitin ndat̄o'on j̄i xí'in ndó ink̄a t̄o'on ña sáná'a, ta t̄o'on yó'o káchí ña saá: Tá yóo ñii yuxan ká'no, ta

n̄ivi tá'ví na yuxan yó'o, ta ñii ñá'ño lo'o kúu ñaȳi chi sóko na ña noo Ndios, ta saá ndixa kúndāa ini yó ndí ñaȳi kúu ndi'i yuxan ña kíndo. Ta ñii k̄i'va saá kúndāa ini yó tá tio'o yiton kúu ñaȳi, chi yiton tón nākaxin Ndios kúu nó, ta saá tuku kúndāa ini yó ndí ndi'i nda'a yiton yó'o kúu tón ȳi.

17 Ta ndatán yóo yiton tón olivo tón t̄at̄a, saá yóo n̄ivi nañōōi najudío. Ta Ndios x̄a'nda ra sava nda'a yiton yó'o, ta noo n̄it̄a'nda yó'o, ch̄iko'ni ndoso ndaa ra ink̄a nda'a yiton, tón kúu tón olivo yukú ña kua'no ndaa nó noo nda'a tón olivo tón t̄at̄a yó'o. Saá kua'no nda'a ña ch̄iko'ni ndoso ndaa na yó'o, chi naki'in ña s̄uku ña v̄axi nda noo tio'o tón olivo tón t̄at̄a, ta saá va'a kutaku nda'a ña x̄ikuu nda'a tón olivo yukú. Ta ndatán yóo nda'a yiton tón olivo tón yukú yó'o, saá yóo ndó'ó, n̄ivi na on vása kúu najudío.

18 Ta x̄a'a ñayó'o, nda lo'o on vása va'a kasa ká'no x̄i'in m̄i ndó, ta ni on vá'a kan̄i s̄inj̄i ndó ndí ndó'ó kúu n̄ivi na va'a k̄a noo najudío. Tá x̄áni s̄inj̄i ndó saá, ta x̄inj̄i ñó'ó naká'án ndó ndí on s̄iv̄i nda'a tón yiton kúu ña táxi s̄uku ña va'a kutaku tio'o tón yiton, ta ndixa nda'a tón yiton kúu ña náki'in s̄uku ña va'a kutaku ña, chi tio'o tón yiton kúu ña táxi s̄uku yó'o nda'a tón yiton.

19 Va k̄iv̄i saá ndakuijn̄i ndó'ó n̄ivi na on vása kúu najudío, k̄a'an ndó x̄i'in̄i,

kachí ndó saá: "X̄a'a ña kóni Ndios chiko'ni ndoso ndaa ra nda'a yiton tón olivo yukú, tón kúu m̄i ndi, kúu ña x̄a'nda ra nda'a tón olivo tón t̄at̄a ta s̄akana ra nda'a yó'o", kachí ndó x̄i'in̄i.

20 Ta saá ȳi'j̄i, ndakuijn̄i k̄a'an̄i x̄i'in̄i ndó, kachí'j̄i saá: X̄inj̄i ñó'ó naká'án ndó ndí x̄a'a ña on vása ní-xiin̄i najudío kandixa na Jesucristo kúu ña Ndios x̄a'nda ra nda'a yiton tón t̄at̄a, tón kúu najudío yó'o. Ta ndó'ó, na kúu nda'a yiton tón olivo yukú, va'a táku ndó x̄i'in̄i Ndios vitin x̄a'a ña ndasaá kuiti kándixa ndó Jesucristo. Ñakán nda lo'o on vása yóo x̄a'a ña kasa ká'no x̄i'in̄i m̄i ndó, ta va'a k̄a kuyi'ví ini ndó kotō kuxiká ndó noo Ndios.

21 Saá chi vará najudío kúu nda'a ndino'o m̄i yiton tón olivo tón t̄at̄a, ta Ndios on vása ní-kisa ká'no ini ra x̄a'a ña on vása ní-xiin̄i na kandixa na Jesucristo. Ta ndó'ó, na on s̄iv̄i najudío kúu, táná sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo, ta Ndios ñii k̄i'va saá on kasa ká'no ini ra x̄a'a ndó'ó, na kúu nda'a yiton tón olivo yukú.

22 X̄inj̄i ñó'ó kundaa va'a ini ndó ñayó'o: Ndios kúu t̄a t̄a táxi ña x̄o'vi n̄ivi na on x̄ijn̄i chikāa so'o to'on ra, ta saá tuku Ndios kúu t̄a t̄a ká'no ini, ta ké'é ra kūa'a ní ñava'a x̄i'in̄i ndó'ó, na kúu n̄ivi na va'a yóo x̄i'in̄i ra. Ta saá ni, ña x̄inj̄i ñó'ó ní kúu ña on sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo, chi

táná ke'é ndó saá, ta Ndios ka'nda ra nda'a yiton yukú tón kúu ndó'ó, ta on kuu ka ndó nda'a yiton tón tãtã.

23 Ta najudío, táná ndikó ini na ta kandixa na Jesucristo, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuachi na, ta tuku va'a naki'in ra na. Vará najudío yó'o xikuu na nda'a yiton tón nita'nda, ta Ndios nachiko'ni ndoso tuku ra na noo si'na xindoso na xikuu na nda'a yiton tón tãtã. Saá koo ña, chi Ndios kómí ra ndee ke'é ra ndi'i ñayó'o.

24 Saá chi noo Ndios on vása yo'vi nixiyó ña sanduu ra nda'a tón olivo yukú ña nduu ñayó'o nda'a tón olivo tón tãtã. Ta víka ví nda lo'o on vása yo'vi koo noo Ndios ña sanduu tuku ra nda'a tón olivo tón tãtã ña ndikó ña nduu ña nda'a mji nó.

Tõ'on yó'o ká'an

ñii kivi najudío on kutaku xíkã ka na noo Ndios

25 Nañani yó xí'in náki'va yó, na on vása kúu najudío, nda lo'o on vá'a ña kani sinj ndó ndí ndó'ó kúu na ndáya'ví ní ka noo najudío xa'a ña Ndios naki'in ra ndó'ó. Saá chi vitin ña ni-xiin najudío chikaa so'o na to'on Ndios kúu ña kundivi ña chitóni Ndios. Vará ña chitóni Ndios yó'o xinakaa se'é ña noo yó, ta vitin Ndios táxi ra ña kúndaã ini yó xa'a ña. Chi Ndios chitóni ra saá: Sava najudío nduu na nivi nasó'ó ní ta kutaku xíkã na noo Ndios ku'a ní kivi. Saá chi ku'a ní ka nivi na on

vása kúu najudío xini ñó'ó ki'vi na yichi Ndios, ta Ndios ndati ra ña ndi'i ki'vi nayó'o,

26 ta saá Ndios sakaku ra ndi'i nivi na kúu najudío. Saá chi xina'a nita na to'on Ndios ña káchí saá:

Ñii kivi ña vaxi, kixaa ñii tã tã kixi ñoo Jerusalén ña nákaa noo xiki Sion,

ta kuu ra tã tã taxi ko'on ndíka nivi noo ndee ña on vá'a.

Ta tayó'o kindaa ra ndi'i nivi na kúu sa'ya ñani síkuá taJacob nda'a ndee ña on vá'a,

ta kindaa ra ndi'i kuachi ndiso na.

27 Chi ñayó'o kúu ña chindú'u i kasa ndivi i xí'in nivi yó'o,

kivi kasa ká'no ini i xa'a ndi'i kuachi na,

káchí to'on Ndios ña nita na na xina'a.

28 Vitin najudío kúu nivi na saá ini xini Ndios xa'a to'on va'a ña ndátõ'on xa'a Jesucristo, chi on xin na kandixa na to'on yó'o. Ta xí'in ña ké'é najudío saá, Ndios taxi ra nda'a ndó'ó, nivi na on vása kúu najudío, ña kuchiño kandixa ndó Jesucristo ta kundikon ndó ra. Ta saá ni, Ndios kí'vi ka ini ra xini ra najudío nda kivi vitin, chi nakaxin ra najudío kuu na ñaño ra, chi saá kindoo ra nika'an ra xí'in xii síkuá na taAbraham, taIsaac ta xí'in taJacob.

29 Saá yóo ña, chi Ndios nda lo'o on vása násama ra to'on nika'an ra. Tá Ndios xa chitóni ra saní'ra

ñava'a n̄ivi, ta nda ñii k̄ivi
 on vása kindaa ra ña nda'a
 na. Tá Ndios xa kana ra
 n̄ivi kundikon na ra, ta ña
 kana ra yó'o ndi'i saá k̄ivi
 ndáya'ví ña.

³⁰ Ta ndó'ó n̄ivi na on vása
 kúu najudío, x̄ina'á on vása
 ní-xiin ndó chikaá so'o ndó
 to'on Ndios, ta vitin najudío
 kúu na on x̄iin chikaá so'o
 to'on ra. Ta xa'a ña ke'é
 najudío saá, Ndios kundá'ví
 ini ra x̄ini ra ndó'ó, ta k̄isa
 ká'no ini ra xa'a kuachi ndó,
 ta va'a naki'in ra ndó'ó.

³¹ Ta n̄ivi na kúu najudío
 on x̄iin na chikaá so'o na
 to'on ra vitin. Ta saá ni, ñii
 k̄ivi ña vaxi nayó'o nandikó
 ini na. Ta saá ñii k̄i'va
 ndatán Ndios kundá'ví ini ra
 x̄ini ra ndó'ó, ta k̄isa ká'no
 ini ra xa'a kuachi ndó, saá
 ke'é Ndios x̄i'in najudío yó'o,
 ta tuku va'a naki'in ra na.

³² Chi Ndios tax̄i ra ña ndi'i
 n̄ivi on chikaá so'o na to'on
 ra, xa'a ña kúchiño kundá'ví
 ini ra koni ra ndi'i n̄ivi yó'o,
 ta kasa ká'no ini ra xa'a
 kuachi na.

³³ ¡Nda lo'o on vása
 kundaa ini yó ndasaá ví
 kónó ní yóo ñava'a ní ini
 Ndios! ¡Ndíhí ní s̄inj̄i ra,
 ta x̄inj̄i va'a ndi'i ra ña yóo!
 Ta m̄ji yó, on vása kúchiño
 kundaa ini yó ña ch̄itón̄i
 Ndios kundo'o n̄ivi ñoyívi
 yó'o, ni on vása kúchiño
 kundaa ini yó ndasaá kisa
 ndivi Ndios chiño ña kóni
 m̄ji ra.

³⁴ Saá káchí to'on Ndios
 ña n̄itaa na x̄ina'á: “¿Án
 nda yóo ví n̄ivi na kúchiño

kundaa ini ña x̄ani s̄inj̄i
 Ndios? ¿Án nda yóo ví n̄ivi
 na kúchiño ndato'on x̄i'in
 Ndios xa'a ña x̄inj̄i ñó'ó ke'é
 ra?”

³⁵ On vá'a chikaá ini n̄ivi,
 káchí na saá: “Si'na taxi
 yó ñava'a nda'a Ndios, ta
 saá x̄inj̄i ñó'ó ra sandikó ra
 ink̄a ñava'a ña kóni m̄ji yó”,
 káchí na.

³⁶ Nda lo'o on vá'a chikaá
 ini n̄ivi saá, chi Ndios kúu
 ta'a ta k̄isa va'a ndi'i ña
 yóo ñoyívi yó'o x̄i'in ndi'i
 ña yóo ñoyívi n̄ino. Saá
 chi x̄i'in ndee Ndios x̄ikoo
 ndi'i ña, ta ndi'i ña kuv̄a'a
 yóo ña xa'a ña kundivi ña
 kóni Ndios. ¡Ná kanóo síkón
 ñato'ó Ndios ndi'i saá k̄ivi
 ña vaxi! Saá ná koo.

12

*To'on yó'o ká'an ndasaá
 x̄inj̄i ñó'ó
 kutaku n̄ivi na kándixa Jesu-
 cristo*

¹ Nañani yó x̄i'in náki'va
 yó, xa ku'a ní ñava'a ke'é
 Ndios x̄i'in yó chi kundá'ví
 ní ini ra x̄ini ra m̄ji yó.
 Ta xa'a ñayó'o, ȳi'j̄i xáku
 ndá'ví j̄i noo ndó ña ndino'o
 ini ndó so'ko x̄i'in m̄ji ndó
 noo Ndios ña va'a kutaku
 ndii ndó noo ra, ta kasa
 ndivi ndó ndi'i ña kóni ra.
 Saá sakusij̄i ndó ini Ndios,
 chi x̄i'in ña kutaku ndó saá
 ndixa kisa ká'no ndó ra.

² On kundikon ka ndó
 yich̄i ña on vá'a ñoyívi yó'o,
 ta taxi x̄i'in m̄ji ndó nda'a
 Ndios ña ndasa xa'a ra ndi'i
 ña x̄ani s̄inj̄i ndó, ñakán
 va'a kutaku ndó yich̄i Ndios.
 Ta saá kúchiño ndó kundaa

va'a ini ndó yu kúu ñava'a kóni Ndios, chi ñayó'o kúu ñava'a ndino'o, ta sákusij ña ini Ndios.

³ Ndios kúu taa ta va'a ini, ta xa'a ñayó'o sakuiso ra chiño yij kúu tapóstol ta kisa chiño noo Jesucristo. Ta saá ká'anij xí'in ndó'ó vitin, káchij saá: On vá'a kani sijnij yó ndí ndasaá mji yó kúu nivi na ndáya'ví ní ka noo inka nivi, ta va'a ka vivii kani sijnij yó xa'a mji yó. Saá chi nda'a ñii ñii mji yó, nivi na kúu na kándixa Jesucristo, Ndios xa taxi ra ndee ña va'a nda'a yó ña kúchiño yó chindeé tá'an yó, ta va'a kasa ndivi yó chiño ra. Ta saá tá va'a kúndaq ini yó yu kúu ndee va'a kómí yó ña taxi Ndios nda'a yó, ta saá kúchiño yó vivii kani sijnij yó xa'a mji yó.

⁴ Vará ñii ní kúu yikí koñu ñii nivi, ta yikí koñu yó'o kómí ña ku'a ní xiiña, ta ñii ñii xiiña xa yóo noo kisa chiño mji ña. Saá chi xa sijn sijn chiño kisa ndivi ñii ñii ña.

⁵ Ta ndatán yóo ku'a ní xiiña ñii yikí koñu nivi saá yóo ndi'i mji yó, nivi na kándixa Jesucristo. Saá chi ku'a ní nivi kúu yó, ta ndi'i mji yó ñii náta'an yó kúu yó ndatán yóo ñii ní yikí koñu nivi.

⁶ Ta on sivi ñii laá kuiti noo kúu ndee ña va'a ña saní'i Ndios ñii ñii yó, ta taxi ra ndee va'a nda'a ñii ñii yó, ndatán yóo ña káchij ini mji ra. Ta xa'a ñayó'o sava yó kómí yó ndee ña

ndatq'on yó xí'in inka nivi tq'on ña káku Níma Ndios, ta saá xínij ñó'ó ndatq'on yó tq'on Ndios yó'o xí'in nivi. Ta tq'on ña ndatq'on yó xínij ñó'ó koo yu'ú ña xí'in inka tq'on Ndios ña kándixa ndi'i yó na kúu na ndino'o ndíkqon Jesucristo.

⁷ Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño yó kasa ndivi yó chiño ña va'a chindeé inka nivi, ta saá xí'in ña ndino'o ini yó ná kasa ndivi yó chiño yó'o. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña saná'a yó tq'on ra inka nivi, ta saá va'a xí'in ña ndino'o ini yó saná'a yó na.

⁸ Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña chikaq yó ndee ini inka nivi, ta saá va'a xí'in ña ndino'o ini yó ke'é yó saá. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño chindeé yó inka nivi xí'in ña ndáya'ví kómí yó, ta saá on vá'a kuu yó nivi na sí'nda, ta nda víka ná taxi yó ña xínij ñó'ó nda'a nivi. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño kuiso chiño yó xí'in inka nivi, ta saá xí'in ña vivii ta xí'in ña ndino'o ini yó va'a kasa ndivi yó chiño yó'o. Ta yóo sava yó na ñaki'in ndee va'a nda'a Ndios ña kúchiño ke'é yó ñava'a xí'in nivi xa'a ña kúnda'ví ini yó xíini yó nivi yó'o, ta saá xí'in ñasij ini yó xínij ñó'ó ke'é yó ñava'a xí'in na.

⁹ Xínij ñó'ó xí'in ña ndino'o ini yó kuki'vi ini yó koni yó

inkā n̄ivi. Ta x̄inī ñó'ó ndixa kusaā ini yó koni yó ña ɔn vá'a, ta ndixa kundikɔn yó yich̄i v̄a'a.

¹⁰ Ta ndatán kí'vi ini yó x̄inī yó nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, na kúu nave'e m̄i yó, ñii k̄i'va saá x̄inī ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo. Kasa tɔ'ó tá'an yó, ta chikaa ní k̄a ini yó ke'é yó ña chin-deé natá'an yó na kándixa Jesucristo, ta ɔn vása kundi'i ní ini yó x̄a'a ña chin-deé x̄i'in m̄i yó.

¹¹ Nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, ɔn vá'a kuu yó n̄ivi na xúxán ní, ta x̄i'in ña ndino'o ini yó chikaa yó ndee x̄i'in m̄i yó ña kasa chiño yó ɔɔ Jesucristo, T̄a t̄aKá'no ɔɔ yó.

¹² V̄a'a ná kusij ini yó chi ndixa ndáa ini yó Ndios ña kasa ndivi ra ndi'i tɔ'on ra. Tá xɔ'v̄i yó, ta v̄a'a ká'no ná koo ini yó ña kundeé ini yó x̄i'in ñayɔ'v̄i yó'o, ta nda ñii k̄iv̄i ɔn vása sandakoo yó ká'an yó x̄i'in Ndios.

¹³ Ta x̄i'in ña kómí yó, v̄a'a taxi yó ña x̄inī ñó'ó nda'a nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó na kándixa Jesucristo na ɔn kɔó ña kómí. Ta ndi'i n̄ivi na kixaa ve'e yó, vivíi naki'in yó na, ta nda'a n̄ivi yó'o taxi yó ña kuxu na, ta taxi yó ɔɔ nakindée na.

¹⁴ Tá yóo n̄ivi na sáxɔ'v̄i m̄i yó x̄a'a ña ndikɔn yó Jesucristo, ta v̄a'a k̄a ndukú yó ɔɔ Ndios ña ke'é ra ñava'a x̄i'in n̄ivi yó'o na sáxɔ'v̄i m̄i yó. Ta nda lo'o, ɔn vá'a

satav̄i chí'ña yó n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a x̄i'in yó. Ta nda víka, v̄a'a k̄a'an yó x̄i'in n̄ivi yó'o, kachí yó saá: “Ná koo ñava'a x̄i'in ndó”, kachí yó x̄i'in na.

¹⁵ Tá yóo n̄ivi na kúsij ní ini, ta saá m̄i yó v̄a'a ná kusij ini yó x̄i'in n̄ivi yó'o. Tá yóo n̄ivi na kúchuchú ní ini ta xáku ní na, ta saá m̄i yó v̄a'a ná kuaku yó x̄i'in n̄ivi yó'o.

¹⁶ ɔn vá'a kani tá'an yó x̄i'in n̄ivi, ta v̄a'a k̄a vivíi ná kutakú yó x̄i'in ndi'i n̄ivi. ɔn vá'a kasa ká'no ní x̄i'in m̄i yó, ta v̄a'a k̄a ná koo yó ndatán yóo n̄ivi na n̄inɔ ini. ɔn vá'a kani s̄in̄i yó ndí ndasaá kuiti m̄i yó kúu n̄ivi na ndíchí ní s̄in̄i.

¹⁷ Tá n̄ivi ké'é na ña ɔn vá'a x̄i'in yó, ta ɔn vá'a cha'vi m̄i yó n̄ivi yó'o x̄i'in ña ɔn vá'a. Nda víka, chikaa k̄a yó ndee ña ke'é yó ñava'a ɔɔ ndi'i n̄ivi.

¹⁸ Ta ndixa x̄inī ñó'ó taxi x̄i'in m̄i yó nda ɔɔ x̄a' ndee yó, ña vivíi kutakú yó x̄i'in ndi'i n̄ivi.

¹⁹ Nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, ɔn nda lo'o ɔn vá'a sandikó yó ña ɔn vá'a x̄i'in n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a x̄i'in yó. Ta v̄a'a k̄a ná sandakoo yó ña ɔn vá'a yó'o nda'a Ndios ña cha'vi ra n̄ivi yó'o x̄a'a ña ke'é na. Saá chí yóo tɔ'on Ndios ña ñitaa na x̄ina'á, káchí ña saá: “Ȳi'j, Ndios, kúu t̄a t̄a kasa nani x̄a'a kuachi, ta ȳi'j kúu t̄a cha'vi ndi'i n̄ivi x̄a'a ña ke'é na”, káchí Ndios.

20 Ta inkā xiiña nq̄o t̄o'on Ndios ña n̄ita na x̄ina'á, káchí ña saá: "Tá yóo n̄ivi na sáa ini x̄ini na ndó'ó, ta n̄ivi yó'o x̄i'í ní na s̄oko, ta saá va'a taxi ndó nda'a na ña kuxu na. Tá yóo n̄ivi na sáa ní ini x̄ini na ndó'ó, ta n̄ivi yó'o ȳich̄i ní na takuií, ta va'a taxi ndó takuií ná ko'o na. Ña ke'é ndó saá x̄i'in n̄ivi yó'o kúu ña sakuka'an ndó nq̄o na, t̄anda x̄inq̄o sáa n̄ij̄i nq̄o na xa'a ña kuka'an nq̄o n̄ivi yó'o. Ta ndatán yóo ña nd̄ij̄i ñi'ní nq̄o yatin ní x̄ix̄i ño'o, saá koo ña nd̄ij̄i ní s̄inj̄i n̄ivi yó'o", káchí t̄o'on Ndios.

21 Ta saá on vá'a taxi yó ndí ña on vá'a kundeé ña nq̄o m̄ji yó. Nda víka, ndixa x̄inj̄i ñó'ó ke'é yó ñava'a, ta saá kundeé yó nq̄o ña on vá'a.

13

1 Ndi'i m̄ji yó x̄inj̄i ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'an nachiño na kúu na xá'nda chiño nq̄o yó. Saá chi ndi'i ndayí ña kómí nachiño x̄i'in inkā naná'no na ndiso chiño x̄i'in yó, kúu ndayí ña k̄ixi nq̄o Ndios. Ta ndi'i ndayí ña kómí n̄ivi kúu ña ch̄indú'u Ndios.

2 Ta saá ndi'i n̄ivi na on x̄ijn̄i kasa ndivi ña xá'nda chiño nachiño nq̄o na, ta x̄i'in ña ke'é na saá, kúu na n̄ivi na toon ini nq̄o ña xá'nda chiño Ndios nq̄o na, chi Ndios kúu t̄aa t̄a táxi ndayí nda'a nachiño. Ta yóo n̄ivi na on x̄ijn̄i kasa ndivi ña xá'nda chiño nachiño nq̄o na, ta ndixa nachiño saxo'vj̄i

na n̄ivi yó'o xa'a ña k̄isa toon ini na.

3 Saá chi on s̄iví xa'a ña kuyi'ví n̄ivi na ké'é ñava'a, kúu nachiño na kómí ndayí. Ta n̄ivi na ké'é ña on vá'a, ta va'a ka n̄ivi yó'o ná kuyi'ví na nq̄o nachiño. ¿Án kóni ndó kuu ndó n̄ivi na on vása yí'ví nq̄o nachiño? Ta saá x̄inj̄i ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a, ta x̄i'in ña ke'é ndó saá, nachiño ka'an na ñava'a xa'a ndó.

4 Saá chi nachiño na xá'nda chiño nq̄o yó kúu na n̄ivi na k̄isa chiño nq̄o Ndios xa'a ña chindeé na m̄ji yó ña koo ñava'a x̄i'in yó. Ta saá ni, tá ndó'ó ke'é ndó ña on vá'a, ta va'a ná kuyi'ví ini ndó, chi on s̄iví ña man̄i kúu ña ní'i nachiño espada s̄ijn̄i. Nachiño yó'o kúu na k̄isa chiño nq̄o Ndios, ta kómí na ndayí Ndios ña saxo'vj̄i na n̄ivi na ké'é ña on vá'a.

5 Ta ndixa x̄inj̄i ñó'ó kasa ndivi yó ña xá'nda chiño nachiño nq̄o yó, ta on s̄iví ndasaá kuiti xa'a ña yí'ví yó saxo'vj̄i na m̄ji yó kúu ña ke'é yó ñava'a saá. Chi kúndaq̄a ini yó ndí xa'a ña sakusij̄i yó ini Ndios kúu ña vivíi kasa ndivi yó chiño ña xá'nda chiño nachiño nq̄o yó, ta saá on koq̄o xa'a ña sakuiso yó kuachi s̄at̄a m̄ji yó.

6 Ta xa'a ñayó'o, x̄inj̄i ñó'ó cha'vi yó cuota nda'a nachiño na xá'nda chiño nq̄o yó. Chi nachiño yó'o kúu na k̄isa chiño nq̄o Ndios, ta táxi x̄i'in m̄ji na ña va'a kasa ndivi na chiño ña ndiso na.

⁷ Ñakán va'a taxi yó nda'a ñii ñii ñivi ña xini ñó'ó taxi yó nda'a na. Tá xini ñó'ó cha'vi yó xí'in sivi ún noo nachino xa'a ño'o ña kómí yó án xa'a inká ñakuiká kómí yó, ta saá va'a cha'vi yó nda'a na. Tá yóo ñivi na xini ñó'ó naki'in ñato'ó, ta saá va'a ná taxi yó ñato'ó nda'a na. Tá yóo ñivi na xini ñó'ó naki'in ña kasa ká'no yó na, ta saá va'a ná kasa ká'no yó ñivi yó'o.

⁸ Va'a ná on kuniká yó noo nda ñii ñivi. Ta ñii laá kuiti ña va'a kuniká yó noo inká ñivi kúu ña xini ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni yó na. Tá ndixa kí'vi ini yó xini yó ñivi, ta xí'in ñayó'o kisa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndayí Ndios.

⁹ Saá chi ndayí Ndios káchí ña saá: "On vá'a kivi ta kuachi xí'in ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu; ta ñii kiva saá on vá'a kivi ña'a kuachi xí'in ta ta on sivi yi ña kúu; on vá'a ka'ni yó ñivi; on vá'a kasa kuíná yó; on vá'a kutoo yó kukomí yó ña kómí inká ñivi", saá káchí ndayí Ndios. Ta ndi'i ndayí yó'o kaku ña noo ndayí ká'no ña káchí saá: "Ñii kiva ndatán yóo ña kí'vi ini yó xini yó xí'in mji yó, saá xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó", káchí ña.

¹⁰ Tá ndixa kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, ta saá on ke'é yó ña on vá'a xí'in na. Tá ndino'o kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, ta ndixa xí'in ña ké'é yó saá, kisa ndivi yó

ndi'i ndayí Ndios.

¹¹ Kúndaá va'a ini yó ndi kivi vitin kúu kivi ña xini ñó'ó ní, ta xa'a ñayó'o on vá'a kutaku ka yó ndatán táku ñivi na kisin. Ta xini ñó'ó kundito va'a yó, chi xa yatin ní vaxi kivi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o ña sakaku ra mji yó. Ñii ñii kivi ña yá'a táku yó, ta táxi ña kuyatin ka kivi ña ndikó Jesucristo. Ta saá kivi ña ndikó ra yóo yatin ka ña xí'in kivi vitin noo kivi ña kixá'á yó kándixa yó ra.

¹² Kivi vitin ndatán yóo ña xa kuá'an ndi'i ñoó ta xa yatin ní kóni tivi, saá yóo ña. Ta saá xa'a ña xa yatin kóni tivi, va'a ka ná sandakoo yó ndi'i ña on vá'a ña kúu ña ké'é ñivi na xika ñoó naa, ta ndixa xini ñó'ó kasa ndivi yó chiño va'a, ndatán yóo chiño ña ké'é ñivi na xika ndivi. Ta ndatán yóo natropa na ndixin tikoto ka xa'a ña ndáa ña yiki koñu na, saá xini ñó'ó kundixin mji yó xí'in ndee Jesucristo, ta ta kúu ño'o ndino'o yé'e.

¹³ Xí'in ñato'ó ta xí'in ñandaá xini ñó'ó kutaku yó ta kasa ndivi yó chiño va'a, chi saá ké'é ñivi na xika ndivi. Ta xini ñó'ó nasita xí'in mji yó kivi kuá'an yó noo yóo vikó ña on kuxu ná'ná ní yó, ta nda lo'o on vá'a xiini ní yó xí'in nduta tá sáxiini ñivi. On vá'a kivi ta kuachi xí'in inká ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu, ta ni ña'a on vá'a kivi ña kuachi xí'in inká ta ta on sivi yi ña kúu,

ni nda lo'o on vá'a kivi nivi nda ñii noo kuachi kini. On vása va'a kani tá'an yó, ni on vása va'a kasa kuini ini yó koni yó inká nivi.

¹⁴ Ta nda víka, ndatán ndixin natropa tikoto kaa ña ndaa yiki koñu na, saá xini ñó'ó kundixin yó xí'in ndee Jesucristo ta ta ndixa ndaa mji yó. Ta saá nda lo'o on ndukú yó ña kutú ini yó xí'in ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu yó.

14

T'on yó'o ká'an xa'a nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndaa ini na Jesucristo

¹ Tá yóo nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndaa ini na Jesucristo, ta xini ñó'ó va'a naki'in ndó nivi yó'o. Vará on vása yóo yu'ú ndó xí'in nayó'o xa'a ndi'i ña ká'an na, ta on vá'a kani tá'an ndó xí'in nayó'o.

² Saá chi yóo sava nivi na kándixa Jesucristo na xani sinj ndí va'a kuxu na ndi'i saá noo ña xixi nivi. Ta yóo inká nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndaa ini na Jesucristo, ta nivi yó'o xani sinj na ndí nda lo'o on vá'a kuxu na koñu.

³ Nivi na kándixa Jesucristo na kúu na xixi ndi'i noo ña xixi nivi ñoyívi, on vá'a ka'an kuáchí na xa'a inká nivi na kándixa Jesucristo na on xjin nda lo'o kuxu koñu. Ta nivi yó'o na on xjin kuxu koñu, nda lo'o on vá'a ka'an kuáchí na xa'a nivi na xixi ndi'i noo ña xixi nivi ñoyívi. Ta xini

ñó'ó naki'in tá'an va'a ñii ñii nayó'o, saá chi Ndios xa naki'in va'a ra ñii ñii nivi yó'o.

⁴ ¿Ndachun xani sinj ndó ndí kómí ndó ndayí ña ka'an kuáchí ndó xa'a nivi na kisa chiño noo taká'no noo mji na? Chi ndasaá kuiti Jesucristo, ta ta kúu taká'no noo nivi yó'o, ta kúu ra taká'no noo mji yó, kúu ta ta kómí ndayí ka'an ra án va'a, án on vása va'a ké'é nayó'o. Ta ndixa ndaa ini yó ndí Jesucristo ká'an ra ñava'a xa'a mji yó, na kúu nivi na ndino'o ini kisa chiño noo ra. Saá chi mji Jesucristo kúu ta ta kómí ndi'i ndee, ta ndixa chindeé ra mji yó ña va'a kundikon yó yichi ra.

⁵ Yóo nivi na kándixa Jesucristo na xani sinj ndí yóo kivi ná'no ka noo inká kivi. Ta inká nivi na kándixa Jesucristo xani sinj na ndí ñii kúu ndi'i kivi. Ñii ñii nivi xini ñó'ó va'a kani sinj na xa'a yu kúu ñava'a ké'é mji na, ta saá xí'in ña ndino'o ini na, xini ñó'ó ké'é na ñava'a yó'o.

⁶ Saá chi nivi na kándixa Jesucristo, na kúu na xani sinj ndí yóo kivi ña kúu ña ná'no ka noo inká kivi, nayó'o kisa to'ó na kivi ná'no yó'o xa'a ña chinóo síkón na ñato'ó Ndios. Ta nivi na kándixa Jesucristo na xixi koñu kúu nivi na kisa to'ó Ndios xí'in ña xixi na, chi táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a koñu xixi na. Ta nivi na kándixa Jesucristo, na on xjin kuxu

koñu, kúu ñivi na kisa to'ó Ndios, chi xáni sijn̄i na ndí ña on vása xixi na koñu kúu ñava'a noo Ndios, ta nayó'o táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña xixi m̄i na.

7 On s̄ivi xa'a ñii laá m̄i yó kúu xa'a ña kutaku yó; ni on s̄ivi xa'a ñii laá m̄i yó kúu xa'a ña kivi yó.

8 Saá chi tá taku yó, ta taku yó xa'a ña chinóo síkón yó ñato'ó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta tá kivi yó, ta kivi yó xa'a ña chinóo síkón yó ñato'ó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta saá tá taku yó án tá kivi yó, ñivi na ndíkõn Jesucristo kúu yó.

9 Jesucristo ñixi'j ra ta nataku ra xa'a ña nduu ra Taa taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi'i ñivi, án ñivi na taku ñoyivi yó'o kúu na, án ñivi na xa ñixi'j kúu na.

10 Ta sava ndó'ó, ¿ndachun ká'an kuáchí ndó xa'a nañani ndó án xa'a náki'va ndó? Ta, ¿ndachun xáni sijn̄i ndó ndí m̄i ndó kúu na ndáya'vi ka noo nayó'o? Chi ñii kivi ña vaxi ndi'i m̄i yó xini ñó'ó xaá yó kuita yó noo Ndios, ta Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ñii ñii yó.

11 Chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá:

“Ndixa yi'j kúu j̄i taa ta taku”, káchí Ndios,

“ta ñii kivi vaxi ndixa ndi'i ñivi kuxítí na noo j̄i,

ta ndi'i ñivi kasa ká'no na yi'j, taa ta kúu Ndios”,

káchí Ndios,

káchí to'on ra ñitaa na xina'á.

12 Ta kivi ña kundivi to'on yó'o, ñii ñii m̄i yó konj̄i ñó'ó yó nataxi yó kuenda noo Ndios xa'a ña ke'é m̄i yó.

13 Ta saá on vá'a ka'an kuáchí yó xa'a natá'an yó, na kándixa Jesucristo, ta va'a ka xini ñó'ó chikaá ini yó ña on nda lo'o chindú'u yó ña kaki'i xa'a nañani yó án xa'a náki'va yó, ña koyo nayó'o kuachi. Ta nda lo'o on ke'é yó ña chinda'á natá'an yó ña sandakoo na yich̄i Jesucristo.

14 Yi'j xí'in ndino'o ini kándixa j̄i Jesucristo, ta kúndaá ini ndí nda ñii ña xixi ñivi kúu ña on vá'a án ñakini noo Ndios. Ta saá ni, yóo sava ñivi na xáni sijn̄i ndí ña on vá'a án ñakini noo Ndios kúu sava noo ña xixi ñivi. Ta saá m̄i ñivi yó'o na kúu na xáni sijn̄i ndí ñakini noo Ndios kúu ña, ta va'a ka ná on kuxu na ña.

15 Tá ndasaá kuiti xa'a ña xixi yó kúu ña sákuchuchú yó ini nañani yó án náki'va yó, ta va'a on vása kuxu yó ñayó'o noo na. Saá chi táná ke'é yó ña sákuchuchú ini nañani yó án náki'va yó, ñayó'o saná'a ndí on vása ndino'o ini yó kí'vi ini yó xini yó nayó'o. Ta nda lo'o on vá'a taxi yó ndañó'ó nañani yó án náki'va yó noo Ndios xa'a ña xixi yó. Saá chi nayó'o kúu ñivi na ñixi'j Jesucristo xa'a.

16 Vará m̄i yó ñivi na kándixa Jesucristo kómí yó yich̄i ña kuxu yó ndi'i noo ña xixi ñivi, ta on vá'a chindú'u

yó ña kaki'i x̄a'á nañani yó án x̄a'á náki'v̄a yó ña koyo na kuachi. Saá chi ɔn vá'a ke'é yó ña taxi ka'an n̄ivi ña ɔn vá'a x̄a'á yich̄i Jesucristo.

17 Xín̄i ñó'ó kundaa ini yó ndí ɔn s̄iví x̄a'á ña x̄ixi yó, ni ɔn s̄iví x̄a'á ña x̄i'i yó kúu ña ndáya'ví chindeé yó ña v̄a'a kundikɔn yó yich̄i ña xá'nda chiño Ndios. Ta ña ndáya'ví ní ka kúu ña kasa ndivi yó ñandaa, ta ña kutaku yó x̄i'in ñav̄a'a ini yó, ta ña kutaku yó x̄i'in ñasij̄ ña chíkaa Níma Ndios ini yó.

18 Tá x̄i'in ña ndáya'ví ní yó'o táku yó ta kisa chiño yó n̄o Jesucristo, ta saá ndixa sakusij̄ yó ini Ndios, ta sakusij̄ yó ini n̄ivi.

19 Ta saá v̄a'a ná chikaa yó ndee ña vivíi kutaku yó x̄i'in natá'an yó na kándixa Jesucristo, ta ñii k̄i'va saá chikaa yó ndee ña chindeé tá'an yó ña v̄a'a ka kua'no yó x̄i'in ña kándixa yó Jesucristo.

20 Yóo chiño v̄a'a ña kisa ndivi Ndios x̄i'in ñii ñii m̄ji yó na kándixa Jesucristo. Ta saá nda lo'o ɔn vá'a kani tá'an yó x̄a'á ña x̄ixi yó, chi ȳiyo sandi'i yó x̄a'á chiño v̄a'a yó'o. Ndixa ndi'i saá n̄o ña'a ña x̄ixi n̄ivi kúu ñandii n̄o Ndios. Ta saá ni, tá x̄i'in sava ña x̄ixi yó taxi yó ña kaki'i x̄a'á nañani yó án x̄a'á náki'v̄a yó ña koyo na kuachi, ta saá v̄a'a ka ná ɔn kuxu yó ñayó'o.

21 Ña xín̄i ñó'ó ní ka kúu ña kutaku t̄o'ó yó x̄i'in nañani yó ta x̄i'in náki'v̄a

yó na kándixa Jesucristo, ta nda lo'o ɔn vá'a ke'é yó ña chinda'á yó nayó'o ña k̄i'vi na kuachi. Ndixa tá ña x̄ixi yó koñu án ña x̄i'i yó nduta vino kúu ña chinda'á nayó'o ña k̄i'vi na kuachi, ta saá v̄a'a ka ɔn kuxu yó koñu, ni ɔn ko'o yó nduta vino, ni ɔn ke'é yó nda ñii ink̄a ña taxi ña kaki'i x̄a'á nañani yó án náki'v̄a yó ña koyo na kuachi, ta saá ȳiyo sandakoo na yich̄i Jesucristo.

22 Tá ndino'o ini ndó xa kándixa ndó yu kúu ña v̄a'a ko'o ndó án yu kúu ña v̄a'a kuxu ndó, ta v̄a'a ndasaá kuiti Ndios x̄i'in m̄ji ndó kuu na xín̄i yu kúu ña chíkaa ini ndó ke'é ndó, ta ɔn ndato'on ndó ñayó'o x̄i'in ink̄a n̄ivi. Ta saá ndixa kunakaa ñasij̄ ní ini ndó, chí ɔn kani s̄inj̄ ndó ndiso ndó kuachi n̄o Ndios x̄a'á ña x̄i'i ndó án x̄a'á ña x̄ixi ndó.

23 Tá yóo nañani yó án náki'v̄a yó, na ɔn vása ndino'o ini kándixa án ñav̄a'a án ña ɔn vá'a n̄o Ndios kúu sava ña x̄ixi na, ta saá ni, x̄ixi na sava ñayó'o, ta x̄i'in ña ke'é na saá, nákuiso na kuachi n̄o Ndios. Saá chí ña ke'é nayó'o ɔn vása yóo yu'ú ña x̄i'in ña ndino'o ini na kándixa na kúu ñav̄a'a n̄o Ndios. Ta ndi'i saá n̄o ña ke'é yó, tá ɔn vása ñii yóo yu'ú ña x̄i'in ña ndino'o ini yó kándixa yó kúu ñav̄a'a n̄o Ndios, ta ña ke'é yó saá kúu ña ɔn vá'a ña nákuiso yó kuachi n̄o Ndios.

15

1 Mji yó, tá kúu yó nivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo ta kúndaḡa ini yó ndasaá va'a ndíkḡon yó yichi ra, ta saá xini ñó'ó ká'no koo ini yó ta chikaḡa yó ndee ña chindeé yó nivi na sakán lo'o vaxi kua'no ña ndáa ini na Jesucristo. Xini ñó'ó chindeé yó nayó'o, ta ḡn vása kuiti kundi'i ini yó xa'a ña sakusij yó ini mji yó.

2 Nii nii mji yó xini ñó'ó ndukú yó ndasaá va'a sakusij yó ini natá'an yó, ta xini ñó'ó sakua'no tá'an yó xí'in ña sakuá'á yó ña kandixa ka yó Jesucristo.

3 Saá chi ni mji Jesucristo, nda lo'o ḡn vása ní-ndukú ra ndasaá kuiti sakusij ra ini mji ra. Ta to'on Ndios ña nḡtaa na xina'á, ká'an ña xa'a ña ndo'o ra, ta káchí ña saá: "Mji to'on ña ḡn vá'a ña ká'an nivi kándiva'a na xí'in Ndios kúu to'on ña kándiva'a na xí'in i", káchí to'on Ndios xa'a Jesucristo.

4 Ta ndi'i to'on Ndios ña nḡtaa na xina'á kúu ña to'on ña nḡtaa na xa'a ña saná'a ña mji yó. Ta nḡtaa na to'on Ndios yó'o xa'a ña chikaḡa ña ndee ini yó ña kundee yó kundikḡon yó yichi Ndios. Ta saá ndáti yó ta ndáa ini yó ndí keta va'a ña xí'in yó, chi Ndios ndixa kasa ndivi ra ndi'i to'on ra.

5 Ndios kúu taḡa ta chikaḡa ndee ini yó ña va'a kundee yó kundikḡon yó yichi ra. Ta saá xí'in ña ndino'o ini kóni ndí Ndios chindeé ra ndó'ó ña va'a sji ku-

taku ndó xí'in natá'an ndó, nii ki'va ndatán xitaku Jesucristo xí'in natá'an ra ñoyívi yó'o.

6 Ta saá nii yu'ú nakoo ndi'i ndó ña va'a kasa ká'no ndó Ndios, taḡa ta kúu Yivá Jesucristo, Taḡa ta Ká'no ḡḡo yó.

To'on va'a xa'a Jesucristo kúu to'on ña xini ñó'ó ndi'i nivi

7 Ta saá xini ñó'ó va'a naki'in tá'an ndó, ndatán va'a naki'in Jesucristo nii nii ndó'ó. Ta xa'a ña ke'é ndó saá, kanóo síkón ñatḡ'o Ndios.

8 Ndátḡ'on i xí'in ndó ndí Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o xa'a ña kasa chiño ra ḡḡo najudío, chi saá kasa ndivi ra to'on ña kindḡo Ndios xí'in naxij síkuá na xina'á. Ta ña ke'é Jesucristo saá kúu xa'a ña kundaḡa ini najudío ndí Ndios kúu taḡaḡa, ta ndixa kisa ndivi ra to'on ra.

9 Ta saá kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o ña kasa ndivi ra chiño ña táxi nivi na ḡn vása kúu najudío kasa ká'no na Ndios xa'a ña kúnda'ví ní ini ra xini ra na. Ta saá kundivi ña ká'an to'on Ndios ña nḡtaa nii taḡa kuyya xina'á, káchí to'on yó'o saá:

Xa'a ñava'a ke'é ún, yi'i kasa ká'no i yó'ó, Tata Ndios.

Ta ñoo ḡḡo táku nivi na ḡn vása kúu najudío kúu ḡḡo kasa ká'no i yó'ó, Tata Ndios.

Ta sij kata i yaa ña kasa
ká'no i kiví ún, Tata
Ndios,

káchí tɔ'on ña ñitaa ñii taa
kuiya xina'á.

¹⁰ Ta inka xiiña noo tɔ'on
Ndios ña ñitaa na kuiya
xina'á, káchí ña saá:

Va'a ná kusij ini ñivi na on
vása kúu najudío, ta
ñii káchí saá ná kusij
ini ñivi na kúu na-
judío,

káchí tɔ'on Ndios ña ñitaa
na kuiya xina'á.

¹¹ Ta saá tuku inka xiiña
noo tɔ'on Ndios ña ñitaa na
xina'á, káchí ña saá:

¡Ndi'i saá na ñoo ná'no xí'in
ndi'i saá na ñoo válí,
va'a ná kasa ká'no na Ndios!
káchí ña.

¹² Saá tuku kuiya xina'á
ñitaa taprofeta Isaías tɔ'on
Ndios ña káchí saá:

Ñii kiví nana ndaa ñii yiton
xaá noo ñii tio'o tón
yiton yatá, ta tio'o
yiton yatá yó'o ká'an
xa'a ñivi nave'e taIsaí.

Ta yiton xaá nana ndaa
yó'o kúu ña ká'an xa'a
taa ta tí'ví Ndios ña
sakaku ra ñivi;

chi ñii tasa'ya ñani síkuá
taIsaí yó'o kuu ra,

ta kuu ra ñii taa taká'no, taa
ta ka'nda chiño noo
ñivi na on vása kúu
najudío.

Ta ñivi yó'o xí'in ña ndino'o
ini na kundati na ña
sakaku ra na,

káchí tɔ'on Ndios ña ñitaa
taIsaías xina'á.

¹³ Ta vitin yi'i ká'an i xí'in
Ndios, taa ta chíkaa ndee ini
yó ña kundati yó ñava'a ke'é

ra xí'in yó, ta ndúkú i noo
ra ndí va'a ná sakusij ra ini
ndi'i ndó'ó, ñivi na kándixa
ña'á, ta va'a ná taxi ra ña
kunakaa ñava'a ini ndó. Ta
saá tuku ndúkú i noo Ndios
ndí sakutú ra ini ndó xí'in
ndee Níma ra, xa'a ña va'a
kundati ndó chi ndáa ini
ndó ndí ndixa Ndios ke'é ra
ñava'a xí'in ndó ndatán yóo
tɔ'on ra ña kındoo ra.

¹⁴ Nañani yó xí'in náki'va
yó, kúnda*aa* ini i ndí ndó'ó
kúu ñivi na va'a ní ini,
ta ndi'i ndó xini va'a ndó
ñanda*aa*, ta saá ñakán va'a
kúchiño ndó saná'a tá'an
ndó.

¹⁵ Noo tutu yó'o, ña tí'ví i
xa*aa* nda'a ndó, xa ñitaa i
tɔ'on ña ndátɔ'on káxin i
xí'in ndó xa'a ñanda*aa*, chi
kóni i ña naká'an ndó tɔ'on
ña ndaa yó'o, ta nda lo'o
on vása nandoso ndó ña.
Kómí i ndayí ña ká'an i xí'in
ndó saá, chi Ndios ke'é
ra ñava'a xí'in i ña sakuiso
chiño ra yi'i

¹⁶ ña chindeé i ñivi na
on vása kúu najudío. Saá
chi Ndios nakaxin ra yi'i
ña ká'an ndoso i tɔ'on va'a
xa'a Jesucristo noo ñivi na
on vása kúu najudío xa'a
ña kandixa na ra. Ta
saá ndatán yóo ñava'a ñayii
sóko ñivi noo Ndios, saá koo
ñivi yó'o, na kúu na táxi i
nda'a Ndios. Ta Ndios kusij
ní ini ra ña naki'in ra ñivi
yó'o, chi Níma Ndios ndasa
ndii ña ini ndi'i nayó'o.

¹⁷ Ta yi'i, yóo ní xa'a ña
chinóo síkón i ñatɔ'ó Jesu-
cristo, chi taxi ra ndee ra
nda'a i ña va'a kasa chiño i

noq Ndios.

¹⁸ Ta ndixa, nda lo'o on vasa ká'an i xa'a ñava'a kisa ndivi miji, ta kuiti ká'an i xa'a ndee Jesucristo ña taxi ra nda'aj ña va'a chindee i nivi na on vasa kuu najudio. Saá chi xí'in to'on ndato'on i xí'in na, ta xí'in chiño va'a kisa ndivi i noq na, chindee i nivi yó'o ña chikaa so'o na to'on Ndios ta kasa ndivi na ña kóni ra.

¹⁹ Ta xí'in ndee mji Níma Ndios ña taxi ña nda'aj, xa ke'éj kua'a ní milagro xí'in inká ñava'a ña chindee nivi. Saá kisa chiño i ñoo Jerusalén tanda kua'a ní ñoo ndi'i saá xiiña, anda kixaa i ñii xiiña noq naní Ilírico. Ta ndi'i saá xiiña yó'o nika'an ndoso i to'on ñava'a xa'a Jesucristo.

²⁰ Ndi'i saá kivi chikaa i ndee ña ka'an ndoso i to'on ñava'a yó'o noq nivi na on ta'an koni so'o to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta on xijin i ke'éj ndatan ké'é ñii ta ta kisa va'a ve'e, ta naki'in ra ndikon ra kisa chiño ra noq xa chikaa inká nivi ñii xa'a ve'e.

²¹ Nda víka, yi'i kóni i kuu i tanoo ka'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo noq nivi na on ta'an koni so'o to'on xa'a ra. Ta saá kundivi ñii xiiña to'on Ndios ña nita na xina'a, ña káchí saá:

Nivi na on ta'an koni so'o to'on xa'a ta ta ti'vi Ndios sakaku ra na, ta vaxi ñii kivi koni na ra, ta koni so'o na to'on ñava'a xa'a ra.

Ta nivi yó'o ndixa kundaa ini na to'on yó'o,

saá káchí to'on Ndios ña nita na xina'a.

To'on yó'o ká'an ndi ta Pablo kóni ra ko'on ra ñoo Roma

²² Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó na ndoo ñoo Roma, vará kua'a ní yichi chikaa ini ko'on i koto i ndó'o, ta xa'a ña kua'a ní chiño kisa ndivi i kua'a ní xiiña, ni-taxi ña kúchiño i ko'on i koto i ndó'o.

²³ Ta vitin xa nixino chiño ña sakuiso chiño Ndios yi'i kasa ndivi i ndi'i saá xiiña noq nixa'an i, ta ndixa xa kua'a ní kuyá kuu ña kóni i xaa i koto i ndó'o.

²⁴ Ta saá vitin ndati i ña yachi ní xaa i koto i ndó'o, chi kivi ko'on i España, saá ya'ai ñoo Roma noq táku ndó. Ta saá koo ñasii ní ini yó kivi nakutá'an yó, vará nda lo'o kuiti kivi koo yó xí'in tá'an yó. Ta saá ndati i ndó'o ña chindee ndó yi'i taxi ndó ña xini ñó'o noq i ña ko'on i España.

²⁵ Ta vitin kua'an ndikó i ñoo Jerusalén, chi ní'i i s'ún ña xa nakaya i xa'a ña chindee ña nivi nandá'vi na ndikon Jesucristo na táku ñoo Jerusalén.

²⁶ Saá chi inká nivi na ndikon Jesucristo na kuu na táku estado Macedonia xí'in na táku inká estado Acaya, nivi yó'o xí'in ña kúsi ní ini na, taxi na s'ún xa'a ña chindee na nivi nandá'vi na ndikon Jesucristo na táku ñoo Jerusalén.

27 Njivi yó'o na táku estado Macedonia xí'in na táku estado Acaya na on vása kúu najudío xáni sijnj na ndí chiño noo na kúu ña taxi na sj'ún ña chindeé na najudío na kándixa Jesucristo, na kúu nandá'ví, chi xa'a ñava'a kindoo Ndios xí'in najudío, ku'a'a ní ñava'a xa naki'in njivi na on vása kúu najudío yó'o.

28 Ta yij, tá ndi'i nataxi sj'ún nda'a njivi na kúu najudío na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, ta saá kee j k'o'on j España, ta si'na ya'a j koto j ndó'ó, njivi na táku ñoo Roma.

29 Ta ndixa ndáa ini j ndí kivi xaaj noo ndó, ta xí'in ndi'i ñava'a ña taxi Jesucristo nda'a yó, kuchiño chindeé tá'an yó ña va'a ka kundikon yó yichj ra.

30 Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta ñii káchí naki'in yó ndee ña taxi Níma Ndios nda'a yó ña kuchiño yó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. Ta xa'a ñayó'o, xáku ndá'ví j noo ndó ña chindeé ndó yij xí'in ña ndukú ndó noo Ndios xa'a j.

31 Ndukú ndó noo Ndios ña sakaku ra yij noo njivi na táku ñoo estado Judea, na kúu na on xjin chikaaj so'o to'on va'a xa'a Jesucristo. Saá tuku ndukú ndó noo Ndios xa'a nañani yó xí'in náki'va yó na ndikon Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, ña kusij ini na ña naki'in na sj'ún ña ní'ij nataxi j nda'a na.

32 Ta saá, tá kóni Ndios, ta xaaj koto j ndó'ó, ta xí'in ndi'i ñasij ní ini j nakutá'an j xí'in ndó. Ta kivi nakutá'an yó saá, nakindee lo'o j xí'in ndó, ta chikaaj yó ndee ini tá'an yó.

33 Ta Ndios, ta taxí koo ñava'a ini mji yó, ná koo ra xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

16

Xí'in to'on yó'o ta Pablo chindee ra ku'a'a ní njivi na ndikon Jesucristo na táku ñoo Roma

1 Xí'in tutu yó'o ndát'o'on j xí'in ndó ta ndúkú j noo ndó ñava'a ná naki'in ndó ñáki'va yó ñáFebe kivi xaaj ña noo ndó. NáFebe yó'o kúu ña ndiso chiño chindee njivi na táku ñoo Cencrea, na kúu njivi na kándixa Jesucristo na nakutá'an kisa ká'no na Ndios.

2 Xa'a Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, va'a vivii naki'in ndó ñáki'va yó yó'o, ndátan va'a vivii náki'in yó ndi'i njivi na táxi xí'in mji ña va'a kisa chiño na noo Jesucristo. Chindee ndó ñáki'va yó yó'o, taxi ndó ndi'i ña xinj ñó'ó ña nda'a ña, saá chi ndixa ñayó'o xa chindee ña ku'a'a ní njivi, tãda yij kúu ñii njivi yó'o.

3 Saá tuku tí'ví j to'on ña chindee ndó noo j ñáki'va yó ñáPriscila xí'in tañani yó taAquila. Nayó'o kúu na ñii káchí kisa chiño xí'in j noo Jesucristo.

4 Ta xa'a ña sakaku na yij noo njivi na kóni ka'ni

yí'í, ñáPriscila xí'in tãAquila tãxi xí'in m̃i na ndã ña kivi na ñoq̃i, níkúu. Ñákán kía táxi i ña táxa'vi ña'á ní nda'a nayó'o. Ta on sivi ñii laá yí'í, ta ndi'i ñivi na ndíkõn Jesucristo, na on vása kúu najudío ñii káchí táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a nayó'o xa'a ñava'a ke'é na xí'in i.

⁵ Ta saá tuku tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na ve'e ñáPriscila xí'in tãAquila xa'a ña kisa ká'no na Ndios. Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i tañani yó tãEpeneto, tã kúu tã kí'vi ní ini i xini i. Tayó'o kee ra ñii ñoo ña nákaa estado Acaya, ta kúu ra tãnoq̃o kãdixa Jesucristo ñoo ra.

⁶ Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i ñákí'va yó ñáMaría, ñá kúu ñá ndeé ní kisa chiño xa'a ña chindeé ñá ndó'ó.

⁷ Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i tañani yó tãAndrónico xí'in ñákí'va yó ñáJunias.* Saá chi nayó'o ñii káchí xiño'o na xí'in i ini ve'e kaa, ta nayó'o kúu naapóstol na tí'vi Jesucristo kasa chiño na ñoq̃o ra, ta va'a ní kánóo tõ'on xa'a na ñoq̃o ndi'i ñivi. Nayó'o kúu ñaño judío xí'in i, ta kúu na na si'na kã kãdixa Jesucristo ñoq̃o yí'í.

⁸ Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i tañani yó tãAmplias, tãa tã kí'vi ní ini i xini i, chi tã ndíkõn Jesucristo kúu tayó'o xí'in i.

⁹ Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i tañani yó tãUrbano, tãa tã ñii káchí kisa chiño xí'in yó ñoq̃o Jesucristo kúu ra. Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i tañani yó tãEstaquis, tã kúu tã kí'vi ní ini i xini i.

¹⁰ Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i tañani yó tãApeles, tãa tã kúu tã kũndeé ñoq̃o ndi'i ña yõ'vi ní xito ndoso ña'á, ta xí'in ñayó'o sáná'a ra ña ndino'o ní ini ra kãdixa ra Jesucristo. Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na kúu ñivi nave'e tãAristóbulo.

¹¹ Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i tãHerodiõn, tãa tã kúu tãño judío xí'in i. Ta saá tuku tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i nave'e tãNarciso na kúu na kãdixa Jesucristo.

¹² Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i náki'va yó ñáTrifena xí'in ñáTrifosa, Násí'í yó'o kúu ná ndeé ní kisa chiño ñoq̃o Jesucristo. Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i ñákí'va yó ñáPèrsida ñá kúu ñá kí'vi ní ini yó xini yó. Ñáyó'o ndeé ní kisa chiño ñá ñoq̃o Jesucristo.

¹³ Ta tí'ví i tõ'on ña chindeé ndó ñoq̃i tañani yó tãRufo, tãa tã va'a kãdixa Jesucristo, chi m̃i Jesucristo ñakaxin ña'á. Ta chindeé ndó ñoq̃i ñákí'va yó si'í tañani yó tãRufo yó'o, chi ñáyó'o ndatán yóo si'í m̃i i

* **16:7** On vása kũndaq̃ va'a ini yó án ká'ãn ña xa'a ñii ña'a ñá ñani Junias án xa'a ñii tãa tã ñani Junias.

saá yóo ñá xí'in j.

14 Ta tí'víj tɔ'on ña chin-deé ndó nɔɔj nataa nañani yó taAsíncrito, taFlegonte, taHermas, taPatrobas, taHermes xí'in inká nivi na ndíkɔn Jesucristo na nákutá'an xí'in nayó'o.

15 Ta tí'víj tɔ'on ña chindeé ndó nɔɔj tañani yó taFilólogo xí'in ñákivá yó ñáJulia, ta tí'víj tɔ'on ña chindeé ndó nɔɔj tañani yó taNereo xí'in ñákivá ra. Ta tí'víj tɔ'on ña chindeé ndó nɔɔj tañani yó taOlimpas xí'in ndi'i inká nañani yó xí'in náki'vá yó na ndíkɔn Jesucristo na kúu na nákutá'an xí'in ndi'i nayó'o.

16 Ta ndi'i ndó'ó, nañani yó xí'in náki'vá yó, chindeé tá'an ndó ta xí'in ñatɔ'ó ní ini ndó chito ndó nɔɔ tá'an ndó. Ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na kuá'a ní ñoo, nayó'o tí'ví na tɔ'on ña chindeé na ndó'ó.

17 Nañani yó xí'in náki'vá yó, xáku ndá'víj nɔɔ ndó ña vivíi koto ndó yu kúu nivi kóni nata'vji tá'an xí'in ndó'ó. Ta nivi yó'o ɔn vása yóo yu'ú na xí'in tɔ'on va'a ña ndaa ña sakuá'á ndó xa'a Jesucristo, ta kóni na chindú'u na ña kasi nɔɔ ndó ña ɔn kandixa ka ndó tɔ'on va'a yó'o. Ta saá va'a kuxíká ndó nɔɔ nivi na ɔn vá'a yó'o.

18 Saá chi nivi yó'o ɔn vása kisa chiño na nɔɔ Jesucristo, Taa taKá'no nɔɔ yó. Nda víka, nayó'o ndasaá kuiti kisa ndivi na ña kóni yíki koñu mji na. Ta nivi yó'o, xí'in tɔ'on ña livi ní ta

visi ní, sándá'ví na nivi na sakán lo'o kuiti kúndaá ini ñandaá.

19 Ndi'i nivi xa xíni na ndi ndó'ó va'a chíkaa sɔ'o ndó ta va'a kisa ndivi ndó ña kóni Ndios. Ta kúsiij ini j xa'a ña ké'é ndó saá. Ta yí'j ndúkú j nɔɔ ndó ndí ndíchi ní koo sijní ndó ké'é ka ndó ñava'a, ta nda lo'o ɔn kasa ndíchi ndó sijní ndó ña ké'é ndó ña ɔn vá'a.

20 Ta Ndios, taa ta táxi nákaa ñava'a ini yó, ndixa yachí ní sandi'i ra xa'a ñandiva'a ká'no naní Satanás, ta chíkaa ra ñandiva'a yó'o tixin xa'a ndó ña kundɔsɔ ndó sata ña. Ta Jesucristo, Taa taKá'no nɔɔ yó, ná ké'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in ndó.

21 Ta ñani yó taTimoteo, taa ta kisa chiño xí'in j, tí'ví ra tɔ'on xaá ña nɔɔ ndó ña chindeé ra ndó'ó vitin. Ta nañani yó taLucio, taJasón xí'in taSosípater kúu nañoo judío xí'in j, ta nayó'o tí'ví na tɔ'on ña chindeé na ndó'ó.

22 Ta ñani yó taTercio kúu taa ta xíni ñó'ó j ña nita ra tɔ'on yó'o ña ndatɔ'on yí'j, taPablo, xí'in ndó nɔɔ tutu yó'o, ta vitin tayó'o tí'ví ra tɔ'on xaá ña nda'a ndó ña chindeé ra ndó'ó, chi ñii káchí kándixa yó ta ndíkɔn yó Jesucristo.

23 Ta ñani yó taGayo tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Ve'e taGayo yó'o kúu ve'e nɔɔ táku yí'j taPablo vitin, ta mji ve'e yó'o kúu nɔɔ nákutá'an j xí'in ndi'i nañani yó ta xí'in náki'vá

yó na kándixa Jesucristo na kúu na táku ñoo yó'o. Ta ñani yó tãErasto, tã kúu tã tã ndíso chiño xí'in sị'ún ña nákaya nachiño ñoo yó'o, tãyó'o tí'ví ra tọ'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta inkã ñani yó tãCuarto tí'ví ra tọ'on ña chindeé ra ndó'ó.

²⁴ Ta Jesucristo, Tã tãKá'no nọọ yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo.

Xí'in tọ'on yó'o tãPablo kisa ká'no ra Ndios

²⁵ ¡Ná kasa ká'no yó Ndios! Chi Ndios kómí ndeę ña chikaã ra ndeę ini ndó'ó ña va'a kuchiño ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó tọ'on ra. Ta tọ'on ra yó'o kúu ña ká'ã ndoso i ta sáná'a i ndó'ó xã'ã Jesucristo. Vará tọ'on va'a yó'o xikuu ña xınakaã se'é kuã'ã ní kuıya xınã'á,

²⁶ ta vitin Ndios xa tãxi ra ña kúndaã ini nıvi tọ'on ra ña nıtaa naprofeta kuıya xınã'á. Saá chi Ndios, tã tã táku ndi'i saá kıvi, xã'nda chiño ra ña kuıta ní'nó tọ'on yó'o nọọ ndi'i nıvi na táku ndi'i saá ñoo ñoyıvi, ñakán ndi'i nıvi kuchiño na kandixa na tọ'on ra ta kasa ndivi na ña kóni ra.

²⁷ Nii laá kuiti kúu Ndios, ta nii laá ra saá kúu tã tã ndíchí ndino'o sını. Ta xã'ã ñava'a ke'é Jesucristo, ¡ná kanóo síkón ní ñatọ'ó Ndios ndi'i saá kıvi ña vaıxi! Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó ña nītaa taPablo ña tī'ví ra kua'an nda'a nivi na táku ñoo Corinto

*TaPablo tī'ví ra tɔ'on ña
chindeé ra
nivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Corinto*

1 Yi'i, taPablo, kúu i ɬa ɬaapóstol ɬa kisa chiño ɲo Jesucristo, chi saá Ndios kána ra yi'i ta sakuiso chiño ra yi'i. Ta táa i tutu yó'o xí'in ñani yó ɬaSóstenes,

2 ta tī'ví ndi ña xaá ña nda'a ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto. Ndó'ó kúu ndó nivi na ndii ɲo Ndios chi ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ta Ndios kána ra ndó'ó ña sandakoo ndó ña ɔn vá'a ta taxi xí'in mji ndó ña kutaku ndii ndó ɲo ra. Ta ñii kī'va saá xa kána Ndios inka nivi na kándixa Jesucristo, na kixi ndi'i saá xiiña, ña sandakoo na ña ɔn vá'a ta kutaku ndii na ɲo ra. Nivi yó'o kúu nivi na xa ndukú ɲo Jesucristo ña sakaku ra na, ta Jesucristo kúu ɬa ɬaKá'no ɲo nayó'o ta ñii kī'va saá kúu ra ɬa ɬaKá'no ɲo mji yó.

3 Ta Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo ɬa ɬaKá'no ɲo yó, ¡ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta, ¡ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó!

*Tɔ'on yó'o ká'an ndi nivi
na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Corinto xa naki'in
na kua'a ní ndee va'a ña
saní'i Ndios na*

4 Ndi'i saá kivi táxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndó. Saá chi Ndios, xa'a ña kúu ra ɬa ɬa va'a ní ini, xa saní'i ra kua'a ní ñava'a nda'a ndó'ó, chi ndó'ó kúu nivi na kándixa Jesucristo ta táku ndó ini ra.

5 Ta xa'a ña táku ndó ini Jesucristo, Ndios saní'i ra kua'a ní ndee va'a nda'a ndó xa'a ña kúchiño ndó ndaɬo'on ndó tɔ'on ra xí'in nivi, ta saní'i ra ñandíchi ra kunakaá ña siji ndó xa'a ña va'a kundaa ini ndó ñandaa.

6 Saá chi ndixa ndino'o kándixa ndó tɔ'on va'a ña ndaɬo'on ndi xí'in ndó xa'a Jesucristo.

7 Ta xa'a ñayó'o, ɔn vása kúmanj ɲo ndó nda ñii ndee va'a ña kaku ɲo Níma Ndios, chi Ndios xa saní'i ra ndó'ó ndi'i ɲo ndee va'a yó'o. Ta vitin táku ndó ndati ndó ña nativi Jesucristo ɲo yó kivi ndikó ra ñoyivi yó'o.

8 Ndixa ñii ñii kivi Ndios taxi ra ndee nda'a ndó xa'a ña kútu kundikon ndó yichi Jesucristo, ta nda ñii kivi ɔn sandakoo ndó yichi ra. Ta chindeé ra ndó'ó ña kutaku ndó saá, ɬanda ña ɬonda kivi sondí'í, kivi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o. Ta saá kivi yó'o kuita ndii ndó ɲo ra.

9 Ndixa Ndios ke'é ra saá, chi ɬa ɬanda kúu Ndios, ta kisa ndivi ra ndi'i tɔ'on ña kindo ra xí'in nivi. Ta

m̄ji Ndios yó'o kúu ɬa ɬa k̄ana ndó'ó ña ñii koo ndó xí'in Sa'ya ra Jesucristo ɬa ɬaKá'no noo yó.

To'on yó'o ká'an ña ndí on vá'a ɬa'vi tá'an n̄vi na kándixa Jesucristo

10 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'víj noo ndó xí'in ndayí k̄ivj Jesucristo, ɬa ɬaKá'no noo yó, ña ñii yu'u koo ndó ta on ɬa'vi tá'an ndó. Ñii va'a koo ndi'i ndó xí'in tá'an ndó, ndatán yóo ñii n̄vi xí'in m̄ji ña. Ta va'a ñii koo ña xáni s̄inj ndó xa'a ñandaa, ta ñii koo níma ndi'i ndó.

11 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndat̄'onj saá xí'in ndó'ó, chi sava n̄vi na k̄ixi ve'e ñáCloé, k̄ixaá na nooj, ta ndat̄'on na xí'inj ndí on vása va'a náta'an ndó, chi náa ní ndó xí'in tá'an ndó.

12 Sava ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkõn ndi ɬaPablo." Ta ink̄a ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkõn ndi ɬaApolos", ta ink̄a k̄a ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkõn ndi ɬaPedro", ta ink̄a k̄a ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkõn ndi Cristo."* Saá ká'an ndó, káchí n̄vi xa'a ndó ta ndat̄'on na xí'inj.

13 Ta vitin yí'j ndák̄a to'onj ndó'ó, káchíj saá: ¿Án nat̄a'vi tá'an Cristo? ¿Án yí'j ɬaPablo kúu ɬa ɬa n̄ixi'j nda'a tón cruz xa'a ndó? ¿Án xí'in ndayí k̄ivj yí'j ɬaPablo chichi ndó'ó? Ó'on, on s̄iví saá.

14 Táxi j ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios chi yí'j on vása ní-sakuchuj nda ñii ndó'ó, ta ndasaá kuiti ɬaCrispo xí'in ɬaGayo kúu na sakuchuj.

15 Saá va yóo, on koõ n̄vi kúchiño k̄a'an na ndí sakuchuj na xí'in ndayí k̄ivj m̄ji.

16 Saá tuku náká'anj ndí sakuchuj nave'e ɬaEstéfanos, ta on vása k̄a náká'anj tá yóo k̄a n̄vi sakuchuj.

17 Saá chi on s̄iví xa'a ña sakuchuj n̄vi kúu xa'a ña ɬi'ví Cristo yí'j, ta xa'a ña k̄a'an ndosoj to'on va'a xa'a ra kúu ña ɬi'ví ra yí'j. Ta on s̄iví to'on ña ndíchí ña káku s̄inj n̄vi kúu to'on ña ndat̄'onj xí'in n̄vi xa'a ra. On vása chik̄aaj ndee ña sanooj ini n̄vi xí'in to'on ña ndíchí s̄inj n̄vi, chi tá yí'j ke'éj saá, níkúu, ta chik̄aaj n̄no ndee ña n̄ixi'j Cristo nda'a tón cruz xa'a kuachi n̄vi.

Jesucristo xí'in ña k̄isa ndivi m̄ji ra saná'a ra noo yó ndi'i ndee Ndios, ta saná'a ra ndi'i ñandíchí Ndios

18 N̄vi na kuá'an yichj noo ndi'i xa'a na, nayó'o xáni s̄inj na ndí to'on sána kúu to'on ña ndat̄'on xa'a Jesucristo ndí n̄ixi'j ra nda'a tón cruz xa'a kuachi ndi'i n̄vi. Ta m̄ji yó, na kúu n̄vi na sákaku Ndios ña on ndi'i xa'a yó, ndixa kúndaa ini yó ndí to'on yó'o ña ká'an xa'a Jesucristo, kómí ña ndee Ndios.

* 1:12 To'on "Cristo" kóni káchí ña: ɬa ɬa ti'ví Ndios ña sakaku ra n̄vi.

19 Ñayó'o yóo yu'ú ña xí'in tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'á noq kachi Ndios saá: Kivi ña vaxi, saná'aj ndi on vása ndaya'ví ña kúu ñandichí sinjivi ñoyivi.

Ta chikaq ninɔji ña xini tóni nivi na kúu na kachi ndi ndichí ní sinjivi miji na,

saá kachi Ndios xina'á.

20 Saá kúndaq ini yó ndi ñandichí nivi ñoyivi on sivi ñii kúu ña xí'in ñandichí ndino'o Ndios. Ta saá, ¿mikiq yóo nivi na ndichí ní ñoyivi yó'o?, ta, ¿mikiq yóo nivi na ti'va ní saná'a?, ta, ¿mikiq yóo nivi na ndichí ní ká'an tɔ'on livi ña sanoo na ini inkq nivi? Saá chi Ndios kachi ra ndi ñandichí ñoyivi yó'o kúu ñakí'ví kuiti noq ra.

21 Chi Ndios, tq kúu tq tq ndichí ndino'o, chindú'u ra ndi nivi na ndikon yichi ñoyivi yó'o on kuchiño konj va'a na ra xí'in ñandichí miji na. Ta saá xa'q ñava'a ní ini Ndios, kúsiq ini ra xini ñó'o ra tɔ'on ra ña ká'an ndoso ndi noq nivi, xa'q ña sakaku ra nivi na chikaq so'o tɔ'on yó'o ta kándixa na Jesucristo. Saá ké'é Ndios, vará kuq'q ní nivi xáni sinjivi na ndi tɔ'on kí'ví kúu tɔ'on yó'o xa'q Jesucristo.

22 Ta najudío, tá on koq seña ná'no ña naka'nda ini na koto na, ta on xijn na kandixa na tɔ'on ña ndátɔ'on ndi. Ta nagriego, tá on konj so'o na tɔ'on ña xáni sinjivi na kúu tɔ'on ndichí ní, ta on xijn na kandixa na tɔ'on ña ndátɔ'on ndi.

23 Ta miji ndi, ká'an ndoso ndi noq nivi ndi Jesucristo nixi'i ra nda'q tón cruz xa'q kuachi na. Ta tɔ'on ndátɔ'on ndi yó'o xa'q Jesucristo, ndátán yóo yuu noq kachi'i xa'q najudío, saá yóo ña. Ta nivi nagriego xáni sinjivi na ndi tɔ'on ká'an ndi yó'o xa'q Jesucristo kúu tɔ'on kí'ví.

24 Ta saá ni, ndi'i nivi na kúu na nakaxin Ndios kundikon na ra, án nivi najudío kúu, án nivi na on sivi najudío kúu, ndi'i nayó'o kúndaq ini na ndi Jesucristo kúu ra ndeé Ndios, ta kúu ra ñandichí ndino'o Ndios.

25 Saá chi ña xáni sinjivi nivi xa'q, kachi na kúu ñakí'ví ní ké'é Ndios, miji ñayó'o kúu ña ndichí ní ka noq ñandichí nivi. Ta ña xáni sinjivi nivi xa'q, kachi na kúu ña saná'a ndi Ndios kúu tq tq vitá ní, miji ñavitá ní yó'o kúu ña ndeé ní ka noq ndeé ndi'i nivi.

26 Ndó'o nañani yó xí'in náki'va yó, va'a naká'an ndó ndasaá nixiyo ndó kivi nakana Ndios ndó'o ña kundikon ndó yichi Jesucristo, chi lo'o ní ndó'o xikuu nivi na kánoo tɔ'on xa'q ndi xikuu ndó nivi na ndichí sinjivi. Ta lo'o ní ndó'o xikuu nivi na xikomí ndeé ña xixa'nda chiño ndó noq kuq'q ní inkq nivi, ta lo'o ní ndó'o xikuu nave'e nivi nakuiká ní.

27 Ta Ndios nakaxin ra ndó'o ta nakaxin ra ndi'i, vará nivi ñoyivi yó'o xáni sinjivi na ndi kúu yó nivi na kí'ví sinjivi kuiti. Ta Ndios

ke'é ra saá xí'in yó xa'a ña sakuka'an ra noo ñivi na kúu na kómí ñandíchí ñoyívi yó'o. Ta Ndios naḡaxin ra mji yó, vará ñivi ñoyívi yó'o xáni sijn̄i na ndí kúu yó ñivi na on koó ndee kómí ka'nda chiño. Ta Ndios ke'é ra saá xa'a ña sakuka'an ra noo ñivi na kómí ní ndee ta xa'nda chiño na ñoyívi yó'o.

²⁸ Ta Ndios naḡaxin ra mji yó, na ká'an ñivi xa'a ndí kúu yó ñivi ñino ní, na nda lo'o on vása ndáya'ví. Ndios ke'é ra saá xa'a ña chikaa ñino ra ñivi na ká'an xa'a mji, ndí kúu na ñivi ná'no ní na ndáya'ví ní ñoyívi yó'o. Saá chi ña ndáya'ví ní noo ñivi ñoyívi yó'o, on sivi ña ndáya'ví ní noo Ndios kúu ña.

²⁹ Ñakán kía on koó nda ñii ñivi na kúchiño kasa ká'no xí'in mji noo Ndios.

³⁰ Mji Ndios ke'é ra ñii ndu ndó xí'in Jesucristo ta táku ndó ini ra. Ta xa'a ñayó'o, Jesucristo kúu noo káku ñandíchí mji yó. Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios sanduu ra yó ñivi na ndii noo ra. Ta xa'a ña kándixa yó ra kúu yó ñivi nayi, na kisa chiño noo Ndios. Ta xa'a ña ñixi'i Jesucristo, Ndios saḡaku ra mji yó noo ña ndí'i xa'a yó.

³¹ To'on yó'o ñii yóo yu'ú ña xí'in to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ña káchí saá: "On vá'a kasa ká'no ñivi xí'in mji na. Ta va'a kasa ká'no ñivi Ndios xa'a ñava'a ké'é ra xí'in na", saá káchí to'on Ndios ña ñitaa na xina'á.

2

Ta Pabla ká'an ndoso ra xa'a ña ñixi'i Jesucristo nda'a tón cruz

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, kivi noo ñixaa'i noo ndó xa'a ña ká'an ndoso'i to'on Ndios noo ndó, ta on vása ní-ka'an'i to'on ña yo'vi ní kunda'a ini ndó, ni on vása ní-ka'an'i to'on ña kómí ñandíchí sijn̄i ñivi ñoyívi.

² Chi kivi ñixiyo'i xí'in ndó, ta chikaa ini i ndí ñii laá kuu ña kani sijn̄i xa'a ta ka'an ndoso'i noo ndó, ta ñii laá ñayó'o kúu Jesucristo, ta ta ñixi'i nda'a tón cruz.

³ Ta kivi ñixaa'i noo naḡatá'an ndó ta xini so'o ndó to'on ña ñika'an ndoso'i noo ndó, ta ndatán yóo ñii ta ta on vása kómí ndee, saá ñixiyo'i, tанда ñikisin ní xí'in ña ñiyi'ví ini i.

⁴ Ta on vása ní-chikaa'i ndee ña sanoo'i ini ndó xí'in to'on ña kómí ñandíchí sijn̄i ñivi kuiti. Saá chi kivi ñika'an ndoso'i to'on Ndios noo ndó, ta saná'a'i ndó'ó xí'in ndee Nima Ndios, ta xí'in ñayó'o kunda'a ini ndó ndí to'on ña ñika'an'i xí'in ndó kúu ñanda'a.

⁵ Ta xa'a ñayó'o, ndó'ó kunda'a ini ndó ndí ndee Ndios kúu ña taxi ña kándixa ndó Jesucristo, ta on sivi xa'a to'on ndíchí sijn̄i ñivi kúu ña kándixa ndó ra.

Nima Ndios sanativi ña ña chitóni Ndios kasa ndivi ra xa'a ñivi

⁶ Ta saá ni, ká'an ndí to'on ndíchí xí'in ñivi na xa

n̄it̄ondaa x̄a'no yich̄i Jesu-
cristo. Ta t̄o'on ndíchí ña
ká'an nd̄i x̄i'in nayó'o ɔn s̄iví
t̄o'on ndíchí n̄ivi na ndík̄on
yich̄i ñoyívi yó'o kúu ña,
ni ɔn s̄iví t̄o'on ndíchí n̄ivi
nachiño na xá'nda chiño
noo n̄ivi ñoyívi yó'o kúu ña.
Chi ñii k̄iv̄i, ndi'i x̄a'a ndee
n̄ivi yó'o.

⁷ Ta m̄ii nd̄i, ká'an nd̄i x̄a'a
ñava'a ch̄itóni Ndios, ña kúu
ña kaku noo ñandíchí m̄ii ra
k̄iv̄i tá ɔn t̄a'an k̄a kasa va'a
ra ñoyívi, ta x̄ikuu ñayó'o ña
n̄ix̄iyo se'é noo n̄ivi ku'a'a ní
kuj̄ya. Ta Ndios ch̄itóni ra
ñayó'o saá x̄a'a ña kutaku yó
x̄i'in ra noo yóo ndi'i ñalivi
ná'no ña yé'e.

⁸ Ta nda ñii n̄ivi na kúu
nachiño na xá'nda chiño
noo n̄ivi ñoyívi yó'o, ɔn vása
ní-kundaa ini na yu kúu
ña ch̄itóni Ndios. Saá chi
tá ní kundaa ini na ñava'a
ch̄itóni Ndios, níkúu, ta saá
ɔn vása ní-katakaa ndaa na
T̄aa t̄aKá'no noo yó nda'a tón
cruz, níkúu. Ta T̄aa t̄aKá'no
noo yó yó'o kúu Jesucristo,
t̄aa t̄a kómí ndi'i ndee va'a
ña ná'no.

⁹ Ta t̄o'on Ndios ña n̄itaa
na x̄ina'á ñii yóo yu'ú ña
x̄i'in ñayó'o, chi káchí ña
saá:

Ndios kasa ndivi ra ñava'a
ná'no x̄a'a n̄ivi na
kí'vi ini x̄ini ña'á.

Ta nda ñii n̄ivi ɔn t̄a'an koto
na ñava'a yó'o x̄i'in
nduch̄u noo na,

ta nda ñii n̄ivi ɔn t̄a'an
kon̄i so'o na x̄a'a ndi'i
ñava'a yó'o.

Ta nda ñii n̄ivi ɔn t̄a'an kani
s̄inj̄i na x̄a'a ñava'a

ná'no yó'o,

saá káchí t̄o'on Ndios.

¹⁰ Ta Ndios, x̄i'in Níma ra
sanat̄ivi ra ñava'a ná'no yó'o
noo m̄ii yó. Saá chi Níma
Ndios ndixa x̄inj̄i va'a ña
ndi'i ña ñó'o ini Ndios, t̄anda
ña ñó'o se'é ní k̄a, Níma
Ndios x̄inj̄i va'a ña ndi'i
ñayó'o.

¹¹ Nda ñii n̄ivi ɔn vása
kúchiño kon̄i na ña x̄áni s̄inj̄i
ink̄a n̄ivi. Ndasaa kuiti níma
m̄ii n̄ivi kúu ña x̄inj̄i yu kúu
ña x̄áni s̄inj̄i na. Ta saá
ɔn koó nda ñii n̄ivi kúchiño
kon̄i na ña x̄áni s̄inj̄i Ndios,
chi ndasaa kuiti Níma Ndios
x̄inj̄i ña yu kúu ña x̄áni s̄inj̄i
Ndios.

¹² Ta vitin m̄ii yó kúu n̄ivi
na xa ñaki'in Níma Ndios,
ta Níma Ndios yó'o ɔn s̄iví
níma ña xá'nda chiño noo
yich̄i ñoyívi yó'o kúu ña. Ta
x̄a'a ña táku Níma Ndios ini
yó, kúchiño yó kundaa ini
yó ñava'a ña xa san̄i'i Ndios
m̄ii yó.

¹³ K̄iv̄i ndát̄o'on nd̄i x̄i'in
n̄ivi x̄a'a ñava'a yó'o, ta
ká'an nd̄i t̄o'on ña kaku
noo Níma Ndios, ta ɔn
s̄iví kuiti t̄o'on ndíchí ña
kaku s̄inj̄i n̄ivi kúu ña ká'an
nd̄i. Ta saá x̄i'in t̄o'on ña
kaku noo Níma Ndios ká'an
nd̄i nándaxin nd̄i noo n̄ivi
ñandaa x̄a'a yich̄i Ndios.

¹⁴ N̄ivi na ɔn vása táku
Níma Ndios ini, nayó'o ɔn
x̄jin na kandixa na t̄o'on ña
kaku noo Níma Ndios, chi
x̄áni s̄inj̄i na ndi ndasaa kuiti
t̄o'on kí'vi kúu ña. ɔn vása
kúchiño na kundaa ini na
t̄o'on ndaa x̄a'a yich̄i Ndios,
chi ndasaa kuiti n̄ivi na táku

Níma Ndios ini, nayó'o kúu na kúchiño kundaa ini to'on Ndios.

¹⁵ Ta mji yó nivi na táku Níma Ndios ini, va'a kúchiño yó kundaa ini yó yu kúu ñava'a ñandaa. Ta nivi na on vása táku Níma Ndios ini, nayó'o on vása kúchiño na kundaa ini na xa'a mji yó, ta on vása kúchiño na kasa nani na xí'in ñandaa xa'a chiño ké'é mji yó, nivi na táku Níma Ndios ini.

¹⁶ Saá chi to'on Ndios ña nita na xina'a káchí ña saá: "On koó nda ñii nivi na kúchiño kundaa ini ña xáni sijn Ndios. Ni on koó nda ñii nivi na ndíchí sijn kúchiño na saná'a na Ndios", saá káchí to'on Ndios. Ta mji yó, xa'a ña táku Níma Ndios ini yó, kúu yó nivi na xáni sijn ndatán xáni sijn Jesucristo.

3

To'on yó'o ká'an ña ndi taPablo xí'in taApolos kúu nataa na kisa ndivi chiño ña sakuiso chiño Ndios na

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, nivi na kándixa Jesucristo, kivi tá nixijo xí'in ndó, on vása ní-kuchiño ndato'on xí'in ndó ndatán ndato'on xí'in nivi na xa va'a xa'no yichi Jesucristo. Ta nda víka, xini ñó'ó ña ndato'on xí'in ndó ndatán ndato'on xí'in nivi na ndíkõn ka yichi noo ña on vá'a xá'nda chiño noo na. Saá chi ndó'ó, ndatán yóo naválí na on ta'an kundaa ini ndasaá kundíkõn na yichi Jesucristo, saá yóo ndó.

² Ta xa'a ñayó'o, xini ñó'ó ké'é xí'in ndó ndatán ké'é ñii ña'a ña kúu sí'í xí'in sa'ya ña pá'a lo'o. Chi ñaña'a yó'o xini ñó'ó taxi ña chichín sa'ya ña, ta taxi ña ñavitá kuxu sa'ya ña, chi on ta'an kuchiño pá'a sa'ya ña kuxu ña ña xixi nivi ná'no. Ta ndatán yóo ñapá'a lo'o yó'o saá yóo ndó'ó, chi nda vitin on ta'an kua'no ndó yichi Jesucristo.

³ Saá chi nda vitin ké'é ndó ndatán ké'é nivi na ndíkõn yichi noo xá'nda chiño ña on vá'a. Ta saá kuini ini ndó xini tá'an ndó, ta náa ndó xí'in tá'an ndó, ta on xini ndó va'a kutaku ndó xí'in tá'an ndó. Ta xí'in ña ké'é ndó saá, ké'é ndó ndatán ké'é nivi na ndíkõn yichi on vá'a ñoyivi, ta on vása táku ndó ndatán táku nivi na táku Níma Ndios ini.

⁴ Kivi sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: "Ndi'í ndíkõn ndi taPablo", ta inka sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: "Ndi'í ndíkõn ndi taApolos", ta to'on ká'an ndó yó'o, yóo ña ñii kiva ndatán yóo to'on kuáchí ña ká'an nivi na on vása táku Níma Ndios ini.

⁵ Vivíi kani sijn ndó, ¿yu kúu yi', taPablo? Ta vivíi kani sijn ndó, ¿yu kúu taApolos? Chi taApolos xí'in yi', ndasaá kuiti nataa na kisa chiño noo Ndios kúu ndi. Ta Ndios taxi ra ndee nda'a ovi ndi saá xa'a ña chindee ndi ndó'ó ña kándixa ndó Jesucristo. Ta ñii ñii ndi kisa ndivi ndi chiño ndatán yóo ña sakuiso

chiño Ndios ndi'i.

6 Ta yi'i, ndatán yoo taa ta chi'i ndikin tata noo ño'o, saá ke'é i xi'in ndó, chi kuu i taa ta si'na ndato'on to'on va'a xa'a Jesucristo xi'in ndó. Ta ta Apolos, ndatán yoo taa ta xikosó ña xa chi'i i, saá ke'é ra xi'in ndó, chi kuu ra taa ta va'a saná'a ndó'o xa'a yichi Jesucristo. Ta ñii laá Ndios kuu taa ta táxi ña kua'no ñatata chi'i nivi noo ño'o.

7 Ta xa'a ñayó'o, on vása ndáya'ví yu kuu taa ta chí'i ñatata, ta ni on vása ndáya'ví yu kuu taa ta koso ñayó'o. Saá chi taa ta ndixa ndáya'ví ní ka kuu taa ta táxi kua'no ña chi'i nivi. Ta saá ñii laá Ndios kuu taa ta ndixa ndáya'ví, chi mji Ndios kuu ra taa ta sákua'no nivi yichi Jesucristo.

8 Ta taa ta chí'i xi'in taa ta koso, ñii káchí ndáya'ví ovi taa yó'o. Ta ñii ñii tayó'o naki'in ra ya'vi ra ndatán yoo chiño ña kisa chiño ra.

9 Ta ta Apolos xi'in yi'i kuu ndi nataa na kisa chiño noo Ndios. Ta ndó'o, ndatán yoo ño'o Ndios ña xa chi'i ndi noo, saá yoo ndó.

Ta saá tuku ndó'o, ndatán yoo ve'e Ndios, saá yoo ndó.

10 Ta xa'a ñava'a ini Ndios, taxi ra ndee ra nda'aj ña kuu i ndatán yoo taa ta ti'va kasa va'a ve'e yó'o. Ta saá va'a xa tan i yuu ña kukutu xa'a ve'e ra. Ta saá ndikon inká nataa chíso ka na yuu satá namá xa'a ve'e yó'o ña sakua'no na ve'e. Ta ñii ñii nivi na kisa chiño xa'a ña

kuvá'a ve'e Ndios yó'o xini ñó'o vivii koto na ndasaá kisa chiño na xa'a ña vivii kuvá'a ve'e ra.

11 Ta xini ñó'o kundaa ini yó ndi nda ñii nivi on kuchiño na nasama na xa'a ve'e Ndios ña xa nákaa kútu va'a, chi ndatán yoo xa'a ve'e Ndios saá yoo Jesucristo.

12 Ta noo yuu xa'a ve'e Ndios ña xa nákaa, ñii ñii nivi na ndikon kisa va'a ve'e yó'o xini ñó'o vivii nakaxin na yukú ña koni ñó'o na ña kasa va'a na ve'e yó'o: án ka oro, án ka plata, án yuu livi ña yá'ví ní, án yiton, án yita yichí, án tón toyoo kuu ña koni ñó'o na ña saxino na ve'e yó'o.

13 Saá chi, tá kixaa kivi sondí'í ñoyivi, ta xi'in ño'o ña xixi, Ndios koto ndoso ra chiño ñii ñii nivi na kisa va'a ve'e ra, ta saá nativi kaxin ndasaá yoo chiño ña kisa ndivi na, án ñava'a kuu ña, án ña on vá'a kuu ña.

14 Ta nivi na kisa va'a ve'e ña kuu ña kündeé noo ño'o xixi ta on ndi'i xa'a ña, ta nivi yó'o naki'in na ñava'a taxi Ndios nda'a na.

15 Ta nivi na kisa va'a ve'e ña kuu ña on kündeé, ta ndi'i xa'a ña noo ño'o xixi, ta nivi yó'o, vará ndi'i xa'a chiño ña kisa ndivi na, ta ndá mji na kuiti kuu na kaku, vará ndá salo'o ní kuiti tá koko na, níkuu.

16 ¿An on vása kundaa ini ndó'o, nivi na kánda Jesucristo, ndi ndatán yoo ve'e Ndios saá yoo ndó?, chi

Níma Ndios yóo ña táku ña ini ndó'ó.

¹⁷ Ta saá táná koo ñivi na sandi'i xa'a ve'e Ndios, ta Ndios sandi'i ra xa'a ñivi na ke'é saá. Chi ve'e Ndios kúu ñayí, ta mji ve'e Ndios yó'o kúu ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo.

¹⁸ On sandá'ví xí'in mji ndó, ta nda víka, va'a ndukú ndó ñandíchi ndino'o Ndios. Tá yóo sava ndó'ó na xáni sijní ndí nandíchi ní kúu ndó, chi kómí ndó kuá'a ní ñandíchi ñoyívi yó'o, ta xíní ñó'ó kasa ñinọ xí'in mji ndó ña tondaa ndó kundaa ini ndó ndí kumanj noo ndó ñandíchi ndino'o Ndios. Tá ke'é ndó saá, ta Ndios taxi ra ñandíchi ndino'o ra nda'a ndó.

¹⁹ Chi ñandíchi ñivi ñoyívi yó'o kúu ñak'í'ví, saá xáni sijní Ndios xa'a ña. Ta to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá: "Ndios konj ñó'ó ra ñandíchi ñivi ñoyívi yó'o, xa'a ña sakoyo ra na noo ñandíchi mji na", saá káchí to'on Ndios.

²⁰ Saá tuku inká xiiña noo to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá: "Ndios xíní ra ña xáni sijní ñivi na ndíchi ñoyívi yó'o, ta xíní ra ndí ña on vása ndáya'ví kúu ña", káchí to'on Ndios.

²¹ Ñakán kía on vá'a kasa ká'no ñivi xí'in mji na xa'a ña xáni sijní na ndí taa ta ndíso xí'in na kúu ta ndíchi ka noo inká ñivi. Saá chi ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, ñii káchí xí'in ra xa kómí ndó ndi'i saá noo ñava'a Ndios.

²² Ta xa'a ña ñii yóo ndó

xí'in Jesucristo, ñii káchí xí'in ra kómí ndó ndi'i ña yóo ñoyívi. Ta saá yí'i ta Pablo, ta ñani yó ta Apolos, ta ñani yó ta Pedro, xa yóo ndí nda'a ndó. Ta saá tuku ñoyívi yó'o, ta ña táku ndó, ta ña kivi ndó, ta kivi vitin, ta kivi ña vaxi, ndi'i ñayó'o xa yóo ña nda'a ndó.

²³ Ta ndó'ó, yóo ndó nda'a Jesucristo, ta Jesucristo yóo ra nda'a Ndios.

4

To'on yó'o ká'an ndi naapóstol kúu ñivi na kisa chiño noo Jesucristo

¹ Ta saá kivi tá xáni sijní ndó xa'a yí'i ta xa'a ta Apolos, ta xíní ñó'ó kani sijní ndó ndí ndasaá kuiti kúu ndí nataa na kisa chiño noo Jesucristo, ta kúu ndí nataa na ndíso chiño xí'in ña nándaxin ndí noo ñivi ña ñixjyo se'é, ña kúu ña chitóni Ndios ndasaá sakaku ra ñivi noo ña on vá'a.

² Ta kúndaa ini yó ndí ñii ñii ñivi na ndíso chiño xí'in ña sakuiso chiño Ndios na, xíní ñó'ó kuu na ñivi nandaa na ndixa viví kisa ndivi chiño ña nataxi Ndios nda'a na.

³ Ta saá yí'i, nda lo'o on vása ndí'i ini án ndó'ó án inká ñivi kasa nani ndó xa'a chiño kisa ndivi. Ta ni yí'i, on vása kasa nani xí'in mji xa'a chiño ña kisa ndivi.

⁴ Ta xáni sijní ndí xa va'a kisa ndivi chiño ña sakuiso chiño Jesucristo yí'i, ta vitin on vása yóo xa'a ña sandi'i

ini. Ta saá ni, on vása kúndaá ini án ndixa on koó nda ñii kuachi ndisoj nogo Ndios, chi ñii laá Ndios kúu taá ta kómí ndayí kasa nani ra xa'aj xi'in ñandaá.

⁵ Ta saá ndó'ó, tá on ta'an kixaa kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta on vá'a kasa nani ndó xa'a chiño ña ke'é nda ñii nivi. Saá chi kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, sanativi ra ndi'i ña nixiyo se'é, ta sanativi ra ndi'i ña ñó'o se'é níma nivi, ta sanativi ra ndi'i ña xáni sinj na. Ta saá Ndios kasa ká'no ra ñii ñii nivi ndatán yoo chiño va'a kisa ndivi na.

⁶ Nañani yó xi'in náki'va yó, to'on yó'o kúu ña ndat'onj xi'in ndó xa'a ta Apolos ta xa'a yi'i, chi kónij ña sakuá'á ndó ndasaá táku ndi. Ta saá kundaá ini ndó yu kúu ña kóni kachí to'on ndíchi ña káchí saá: "On chinoo yó nogo to'on Ndios ña nita na xina'á", káchí ña. Ta saá nda ñii ndó'ó on kuña'a ní ini ndó xi'in ña kani sinj ndó ndí ñii taá ta ndiso chiño xi'in ndó kúu ta ndaya'ví ka nogo inka taá ta ndiso chiño xi'in ndó.

⁷ ¿Ndachun xáni sinj ndó xa'a mji ndó ndí kúu ndó nivi na va'a kúndaá ini yu kúu nivi na ndaya'ví ka nogo inka nivi? ¿Án nda yoo ñii ñava'a kómí ndó tá on sivi Ndios kúu taá ta nataxi ña nda'a ndó? Nda lo'o, on vása saá. Chi ndi'i ña kómí ndó kúu ña san'i Ndios ndó'ó. Ta saá, ¿ndachun kuña'a ní ini ndó ndatán kuña'a ini nivi na xáni sinj

ndí xa'a chiño ña kisa ndivi mji na kúu ña naki'in na ñava'a kómí na?

⁸ Chi ndó'ó xáni sinj ndó ndí xa kómí ndó ndi'i ña kúsi ini ndó xini ndó, ta xáni sinj ndó ndí nakuiká ní kúu ndó chi kómí ndó ndi'i ndee va'a ña san'i Ndios nda'a ndó. Ta xáni sinj ndó ndí xa ndu ndó ndatán yoo narey na xá'nda chiño, ta on vása xini ñó'ó ka ña chindeé ndi ndó'ó, xáni sinj ndó. Ta saá ni, tá ndixa kuu ndó narey, ta ñava'a ní ví kuu ñayó'o nogo ndi. Chi saá ñii káchí mji ndi ka'nda chiño ndi xi'in ndó vitin, níkuu.

⁹ Ta xáni sinj ndi Ndios taxi ra ndí mji ndi naapóstol kúu ndi nivi na njno ní ka nogo ndi'i nivi. Saá chi ndatán yoo nivi na ndaño'ó nogo na káni tá'an xi'in na, ta xini ñó'ó kivi na, saá yoo ndi. Ta ku'a ní nivi ta ku'a ní naángel, xito na ña xó'vi ndi saá.

¹⁰ Ta xa'a ña ndino'o ini ndi kisa chiño ndi nogo Jesucristo, nivi na ndikon yichi ñoyívi xáni sinj na ndí nivi na kí'ví sinj kúu ndi. Ta ndó'ó, vará Jesucristo kúu taá ta taxi ku'a ndee va'a nda'a ndó, ta xáni sinj ndó ndí mji ndó kúu ndó nivi na ndíchi ní sinj, nivi na xini va'a ní. Ta xáni sinj ndó ndí mji ndó kúu nivi na ná'no ní ndee kómí, vará mji ndi kúu nivi na lo'o ní ndee kómí. Ta vará ku'a ní nivi kisa to'ó na ndó'ó, ta nivi yó'o xaa noo na xini na ndi'i.

¹¹ Ta mji ndi, nda vitin xi'i ní ndi soko, yichi ní ndi

takuií, ta kúmanj ní tikoto kundixin ndi. Ta kuá'a ní yichí nivi sáxo'vi ní na ndi'i nda káni na ndi'i, ta ni on koó ve'e ndi noo kutaku ndi.

12 Ta saá ni, ndeé ní xí'in nda'a ndi kisa chiño ndi, tãnda kúnaa ní ndi noo chiño yó'o. Ta tá yóo nivi na sátavi chi'ña ndi'i, ta ndákuiin ndi ká'an ndi xí'in nayó'o, káchí ndi saá: "Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndó." Ta tá sáxo'vi ní nivi mji ndi xa'a ña ndíkõn ndi Jesucristo, ta xí'in ña ká'no ini ndi kúndeé ndi xí'in ndi'i ña on vá'a yó'o.

13 Tá ká'an nivi to'on on vá'a xa'a ndi, ta mji ndi, xí'in to'on to'ó ká'an ndi xí'in nayó'o. Ta saá ni, ndatán ké'é nivi xí'in mji'í ña nda lo'o on vása ndáya'ví, saá ké'é nivi ñoyívi xí'in ndi nda kivi vitin.

14 On sivi xa'a ña sakuka'anj noo ndó kúu ña nitaaj to'on yó'o. Ta ndatán ndátõ'on ñii tãa xí'in sa'ya ra na kí'vi ní ini ra xini ra, saá ndátõ'onj xí'in ndó vitin.

15 Saá chi yi'i, yóo j ndatán yóo yivá ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, chi xikuu j tãnoó nika'an ndoso to'on ñava'a xa'a Jesucristo xí'in ndó. Ta vará nda ná koo uxu mil nivi na va'a sáná'a ndó'ó to'on xa'a yichí Jesucristo, ta ndixa ñii laá yi'i yóo j ndatán yóo yivá ndó.

16 Ta xa'a ñayó'o, xáku ndá'víj noo ndó ndí ná kutaku ndó ndatán táku j yichí Jesucristo.

17 Ta xa'a ña chindeé ra ndó'ó ña ke'é ndó saá, xa ti'víj ñani yó tãTimoteo xaá ra noo ndó. Ta ndatán yóo sa'ya j tã kí'vi ini j xini j, saá yóo tãTimoteo yó'o. Ta kúu ra tãa tã nda lo'o on vása sándakoo vivii ndíkõn yichí Jesucristo ñii káchí xí'in yi'i. Ta tãTimoteo yó'o ndatõ'on ra xí'in ndó ña sanaká'an ra ndó'ó ndasaá ndíkõn j yichí Jesucristo, ta saná'a ra ndó'ó mji to'on ña sáná'a j ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, na nákutá'an ñii ñii ñoo.

18 Ta sava ndó'ó xa kúña'a ní ini ndó, chi xáni sinj ndó ndí ndasaá mji ndó xa kixá'á ndó xá'nda chiño ndó, ta nda ñii kivi on xaá ka j koto j ndó'ó, saá xáni sinj ndó.

19 Ta saá ni, tá kóni Ndios, ta yachí ní xaá j koto j ndó'ó. Tá kivi xaá j noo ndó, ta va'a saá koto j yu kúu sava ndó'ó na kúu na kúña'a ní ini. Ta kivi saá kundaa ini j án ndixa nivi yó'o kómí na ndee Ndios, án ndasaá kuiti ká'an na to'on vichí ña káku sinj mji na.

20 Chi ña táku nivi xí'in ndee Ndios, ñayó'o kúu ña kisa ndaa ndí ndíkõn na yichí noo xá'nda chiño Ndios. Ta tá ndasaá kuiti ká'an na to'on livi, ta ñayó'o on vása kisa ndaa ña án ndixa kúu na nivi na ndíkõn yichí noo xá'nda chiño Ndios.

21 Ta vitin, ¿yukía kóni ndó ke'é j xí'in ndó? ¿Án xaá j noo ndó xa'a ña saxo'vi j ndó'ó? ¿Án xaá j noo ndó xí'in ña kí'vi ini j xini j ndó'ó, ta xí'in ña ká'no ini j?

5

TaPablo ká'an ra xá'a ña kini ní ké'é ñii tã tã kándixa Jesucristo

¹ Ndi'i ñivi xa xínì na xá'a ña kini ní ké'é ñii tã tã nákutá'an xí'in ndó'ó na kándixa Jesucristo. Ña kini ké'é ra yó'o kúu ña yóo ra kí'vi ra xí'in ñásí'í yivá ra. Ña on vá'a ká'no ní kúu ñayó'o, tãnda ñivi na on vása kisa tó'ó Ndios on vása ké'é na saá.

² Ta vará xínì ndó yóo ñii ña on vá'a yó'o, ¿ndachun ndó'ó kúu ndó ñivi na kúña'a ini? Ta, ¿ndachun on vása kúchuchú ini ndó xínì ndó ña on vá'a ké'é tã yó'o? ¿Ndachun on vása tava ndó ra ko'on ra ke'e ña on kutá'an ka ra xí'in ndó?

³ Vará on koó yì'ì yóo ì xí'in ndó vitin, ta saá ni, ñó'o ní ini ña xá'a ndó ndi'i saá kivi. Ta saá ndatán tã tã yóo xí'in ndó, saá yóo ì, ta xa kisa nani ña xá'a kuachi ña ñikì'vi tayó'o.

⁴ Ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, kivi nákutá'an ndó xí'in ndayí kivi Jesucristo, ta yì'ì ndatán yóo tã tã ñíndichi xí'in ndó saá yóo ì, chi yóo níma ña xí'in ndó. Ta ndee Jesucristo yóo ña xí'in ndó noo nákutá'an ndó.

⁵ Ta kivi nakutá'an ndi'i ndó saá ña kasa nani ndó xá'a tã tã ñikì'vi kuachi ká'no yó'o, ta xínì ñó'ó taxi ndó ra nda'a níma ndiva'a ká'no Satanás xá'a ña saxo'vi ña'a ra. Ta saá vará xo'vi yikí koñu ra, ta

níma ra kaku ña kivi Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o.

⁶ Ta vitin on koó xá'a ña kúu ndó ñivi na ña'a ní ini. ¿Án on vása kúnda ña ini ndó xá'a to'on ndíchí ña xa xínì yó, ña káchí saá?: “Vará lo'o kuiti kúu levadura yiyá, ta kómí ña ndee kasa chiño ña xí'in ñii ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'a ña”, saá káchí to'on ña xa xínì yó.

⁷ Ta ndatán yóo levadura yiyá ña yatá, saá yóo ña on vá'a ké'é ndó. Ta ndó'ó xínì ñó'ó tava ndó ndi'i ña on vá'a yóo xí'in ndó. Ta saá nduu ndó ndatán yóo yuxan xá'a ña va'a ní, ña on vása kómí nda lo'o levadura yiyá. Saá chi Jesucristo xa ñisoko xí'in mji ra ña ñixi'ì ra xá'a kuachi yó. Ta ndatán yóo tándikachi tí sóko mji yó na kúu najudío noo viko Pascua xá'a ña náká'án yó ndasaá Ndios sakaku ra naxij síkuá yó, saá yóo Jesucristo tã tã ñisoko xí'in mji xá'a ña sakaku ra ndi'i mji yó noo ña on vá'a.

⁸ Saá vivii ná sakana yó viko Pascua ña náká'án yó xá'a ña ñixi'ì Jesucristo, ta viko yó'o ná kuxu yó sítã va'a ña on koó levadura yiyá kómí. Chi ñalevadura yiyá ña yatá sáná'a ña xá'a ndi'i noo ña on vá'a ña ñixiyo ini yó. Ta xínì ñó'ó sandakoo yó ndi'i ña on vá'a yó'o, ta saá nduu yó ñivi na ndaa, na ndino'o ini.

⁹ Kivi ñiya'a xa ñitaa ñii tutu ña tì'vì ñaxaa nda'a ndó. Ta noo tutu yó'o ndato'on ña xí'in ndó ndí on

vá'a kutá'an ndó xí'in nataa na kí'vi kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ni on vá'a kutá'an ndó xí'in náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu.

10 Ta to'on yó'o ña xa nitaai nixaax nda'a ndó, on vása ní-ka'an jí xí'in ndó ña kuxiká va'a ndó noo nivi na on vása kándixa Jesucristo, na kúu nivi na ndikon yichi ña on vá'a ñoyivi yó'o. Chi kuaxa ní nivi yó'o xika na kí'vi na kuachi xí'in náña'a án xí'in nataa, ta kuaxa ní nivi yó'o kútoo ní na nakaya na ví'í ní ñakuiká, kuaxa ní nivi yó'o kúu nakuiná, ta kuaxa ní nivi yó'o kisa to'ó na ñaidolo án ñaimagen, ña kúu ndios vatá. Ta on vása kóni kachí jí ndí nda lo'o on kutá'an ndó xí'in nivi on vá'a ñoyivi yó'o. Saá chi xa'a ña on kutá'an ndó xí'in nivi yó'o, koni ñó'ó ña kee ndó ñoyivi yó'o, ní kúu.

11 Ta xí'in tutu ña nitaai ta tiví jí nixaax ña nda'a ndó, ndato'on jí xí'in ndó ndí on vá'a kutá'an ndó xí'in nivi na kachí xa'a mji, ndí kúu na nivi na ndikon yichi Jesucristo, ta saá ni, táku na kí'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, án kí'vi na kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu. Ta ñii kiva saá on vá'a kutá'an ndó xí'in nivi na kachí ndí kándixa na Jesucristo, ta kútoo ní na nakaya na kuaxa ní ñakuiká, án nivi na kisa to'ó ñaidolo án ñaimagen ña kúu ndios vatá, án nivi na ka'an to'on vatá xa'a inká nivi, án nivi na xí'i ní, án kúu na nivi na

kisa kuiná. Ndó'ó, xini ñó'ó ndó kuxiká ndó noo nivi na táku ké'é ña on vá'a yó'o, vará kachí na kúu na nivi na kándixa Jesucristo. Ta ni on kuxu ndó xí'in nivi yó'o.

12 On sivi chiño noo yij kúu ña kasa nani xa'a kuachi nivi na ndikon yichi ñoyivi yó'o, tá on ta'an kándixa na Jesucristo. Ta saá ni, ndó'ó na kúu nivi na xa kándixa Jesucristo, chiño noo ndó kúu ña kasa nani ndó xa'a kuachi nivi na nákutá'an xí'in ndó.

13 Mji Ndios kúu ta kasa nani xa'a kuachi nivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, chiño noo ndó'ó kúu ña tava ndó ta ta ké'é ñakini, chi kí'vi ra xí'in ñásí'í yivá ra, ta on taxi ndó ña nakutá'an ka ra xí'in ndó.

6

Nivi na kándixa Jesucristo on vá'a taxi na kuachi xa'a tá'an na noo nachiño na on vása kándixa Jesucristo

1 Ta ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, tá yóo ñii ndó'ó kómí ndó ñii kuachi yoví xí'in inká tá'an ndó, ¿án va'a ko'on ndó taxi ndó kuachi yó'o nda'a nachiño na on vása kándixa Jesucristo xa'a ña kasa nani na kuachi ndó? On vá'a saá, chi va'a ka ko'on ndó noo nivi na kándixa Jesucristo ña kasa nani na xa'a kuachi ndó.

2 ¿Án on vása kúndaá ini ndó ndí ñii kivi ña vaxi ndí i mji yó, nivi na kándixa Jesucristo kasa nani yó xa'a ndí i

n̄ivi ñoyívi yó'o? Ta saá, ¿ndachun xáni s̄inj̄i ndó ndí ɔn vása kúchiño ndó kasa nani ndó x̄a'a kuachi válí ña yóo xí'in m̄iji ndó vitin?

³ ¿Án ɔn vása kúndaɗa ini ndó ndí ñii k̄iv̄i ña vāxi kasa nani ndó x̄a'a naángel ñoyívi n̄ino? Tá kasa nani ndó x̄a'a naángel k̄iv̄i saá, ta ndixa kúchiño ndó kasa nani ndó x̄a'a kuachi n̄ivi ñoyívi yó'o.

⁴ Ta saá vitin, ndó'ó n̄ivi na kándixa Jesucristo, tá yóo kuachi xí'in tá'an ndó, ta, ¿ndachun táxi ndó kuachi yó'o nda'a najuez na kúu n̄ivi na ɔn vása kánóo va'a to'on x̄a'a n̄oɔ ndó'ó na kándixa Jesucristo?

⁵ Ká'an̄i saá xí'in ndó x̄a'a ña sakuka'an̄i n̄oɔ ndó. ¿Án ɔn koó nda ñii ndó'ó na kándixa Jesucristo, na kómí ñandíchi s̄inj̄i ña taxi Ndios nda'a ndó, ña kúchiño ndó kasa nani ndó x̄a'a kuachi ña yóo xí'in ndó?

⁶ ɔn vása va'a ké'é ndó, chi sava ndó'ó káni tá'an ndó xí'in tá'an ndó, ta táxi ndó kuachi x̄a'a tá'an ndó n̄oɔ najuez na kúu n̄ivi na ɔn vása kándixa Jesucristo.

⁷ Ta ña káni tá'an ndó xí'in tá'an ndó, kuachi yó'o sáná'a ña ndí kúu ndó n̄ivi na ɔn ta'an̄ t̄ondaa kua'no yich̄i Jesucristo. Tá yóo natá'an ndó na ké'é ña ɔn vá'a xí'in ndó, ta ndó'ó va'a ná kúndeé ini ndó n̄oɔ n̄ivi na ké'é saá, ta ɔn ko'ɔn ndó taxi ndó kuachi x̄a'a na n̄oɔ nachíño ñoyívi yó'o. Tá natá'an ndó sándá'ví na ndó'ó, ta va'a ná kúndeé ini

ndó n̄oɔ ñayó'o, ta ɔn ko'ɔn ndó taxi ndó kuachi x̄a'a n̄ivi yó'o.

⁸ Ta ndó'ó ɔn vása ké'é ndó saá. Ta nda víka, m̄iji ndó kúu na ké'é ña ɔn vá'a xí'in natá'an ndó ta sándá'ví ndó na, vará kúu na nañani yó xí'in náki'va yó, na ñii káchí kándixa Jesucristo xí'in ndó.

⁹ ¿Án ɔn vása kúndaɗa ini ndó ndí Ndios ɔn taxi ra ndí n̄ivi na ɔn vá'a k̄iv̄i na ñoyívi n̄ino ña ka'nda chiño na xí'in ra? Ta nda lo'o ɔn sandá'ví xí'in m̄iji ndó, chi n̄ivi na táku ké'é ña ɔn vá'a, nayó'o ɔn vása k̄iv̄i na ñoyívi n̄ino ña ka'nda chiño na xí'in Ndios. N̄ivi ɔn vá'a yó'o kúu nataa na kí'vi kuachi xí'in náña'a ná ɔn s̄iv̄i nás'í na kúu, ta náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na ɔn s̄iv̄i yij̄i ná kúu, ta n̄ivi na kisa to'ó ñaidolo án ñaimagen, ña kúu ndios vatá, ta nataa na kí'vi kuachi xí'in ink̄a nataa, ta náña'a ná kí'vi kuachi xí'in ink̄a náña'a,

¹⁰ ta n̄ivi na kisa kuí'ná ña kómí ink̄a n̄ivi, ta n̄ivi na kútoo ní nakaya ku'a ní ñakuiká, ta n̄ivi na xí'i ní, ta n̄ivi na ká'an̄ to'on vatá x̄a'a ink̄a n̄ivi, ta n̄ivi na sándá'ví ink̄a n̄ivi. Ndí'i n̄ivi na táku ké'é ña ɔn vá'a yó'o, nayó'o ɔn k̄iv̄i na ka'nda chiño na xí'in Ndios ñoyívi n̄ino.

¹¹ Tá'an si'na ña ɔn ta'an̄ kandixa ndó Jesucristo, sava ndó'ó x̄ikuu ndó n̄ivi x̄itaku ké'é ña ɔn vá'a yó'o. Ta vitin n̄ivi na ndii kúu ndó n̄oɔ Ndios, chi Jesucristo

xa ñakata ra kuachi ndó, ta xí'in ndee Jesucristo Taa tãKá'no ñoq yó, ta xí'in ndee Níma Ndios, nduu ndó ñivi na ndii, ta va'a nákutá'an ndó xí'in Ndios vitin.

*Tɔ'on yó'o ká'an
va'a ná kasa ká'no yó Ndios
xí'in ndi'i níma yó*

12 Sava ndó'ó káchí ndó saá: "Xa'a ña táku ndíka yó yichí Jesucristo vitin, kómí yó ndayí ke'é yó ndi'i saá ñoq ña káchí ini yó", saá káchí ndó. Ta xíní ñó'ó kundaa ini ndó ndí ɔn sivi ndi'i ña káchí ini ndó ke'é ndó kúu ña chindeé mji ndó. Tá ndixa Jesucristo kúu taa tã xá'nda chiño ñoq ndó, ta saá ɔn taxi ndó inkã ña ka'nda chiño ñoq ndó.

13 Ta saá ni, sava ndó'ó ndakuijn ndó, kachí ndó saá: "Ndios kisa va'a ra ñaxíxi xa'a ña kuxu yó ña ndã xaa ini yó, ta tixin yó kuvã'a ña xa'a ña ko'on ña xíxi yó", saá ndakuijn ndó. Vará ñandixa ndátɔ'on tɔ'on yó'o, ta ndó'ó xíní ñó'ó kundaa ini ndó ndí ɔn kundedé ña xíxi yó ni ɔn kundedé tixin yó koo ña ndi'i saá kivi, chi yóo kivi ña chítóni Ndios sandi'i ra xa'a ndiovi ñayó'o. Ta vitin xíní ñó'ó kundaa ini ndó ndí ɔn sivi xa'a ña kivi yó kuachi xí'in inkã náña'a án xí'in inkã nataa kúu ña kisa va'a Ndios yikí koñu yó. Ndã víka, Ndios kisa va'a ra yikí koñu yó xa'a ña kasa chiño yó ñoq Jesucristo. Ta Jesucristo kúu taa taká'no ñoq yikí koñu yó ta ndíni ra xíni ra ña.

14 Ta ndátan Ndios xí'in ndee ra sanatakú ra Jesucristo, saá xí'in ndee ra sanatakú ra mji yó ñii kivi ña vaxi.

15 ¿Án ɔn vása kúndaa ini ndó ndí ñii ñii ndó'ó kúu ndó ñii xiiña yikí koñu Jesucristo? Ta xa'a ñayó'o, ¿án xáni sijní ndó ndí ñava'a kúu ña taxi ndó yikí koñu ndó ña nakutá'an ña xí'in yikí koñu ñii ña'a ña síkó xí'in mji nda'a nataa? Ndã lo'o ɔn vá'a saá, chi yikí koñu ñii ñii yó kúu ña ñii xiiña yikí koñu Jesucristo.

16 ¿Án ɔn vása kúndaa ini ndó táná nakutá'an yikí koñu ndó xí'in yikí koñu ñii ña'a ña síkó xí'in mji, ta ña nakutá'an ɔvi ndó saá nduu ndó ñii yikí koñu kuiti? Chi tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'a káchí ña saá xa'a taa xí'in ñásí'í ra: "Na ɔvi ñivi yó'o nduu ñii ñivi", saá káchí tɔ'on Ndios.

17 Ta saá ni, mji yó ñivi na kándixa Jesucristo, ñii yóo yó táku yó ini ra, ta mji ra yóo ra táku ra ini yó.

18 Ta ndó'ó, xíní ñó'ó kuxiká ndó ñoq yóo ña chinda'a ndó'ó nakava ndó kivi ndó kuachi xí'in náña'a ná ɔn sivi nási'í ndó kúu, án xí'in nataa na ɔn sivi yij ndó kúu, chi ña ké'é ndó saá kúu ña ké'é ndó ña ɔn vá'a xí'in yikí koñu mji ndó. Ta ndi'i ñoq inkã ña ɔn vá'a ké'é ñivi, ɔn vása ké'é na ñayó'o xí'in yikí koñu mji na.

19 ¿Án ɔn vása kúndaa ini ndó ndí yikí koñu ndó kúu ve'e ño'o ñoq táku Níma

Ndios?, chi Ndios taxi ra Níma ra ña táku ña ini ndó. Ta vitin yíkí koñu ndó on sivi ndasaá kuiti kuenda mji ndó kúu ña,

²⁰ chi yá'ví ní cha'vi Ndios xa'a ndó'ó, chi xí'in nji Jesucristo cha'vi ra xa'a ndó'ó. Ta saá kuenda mji Ndios kúu yíkí koñu ndó, ta ñii kiva saá kuenda ra kúu níma ndó. Ta xa'a ñayó'o, ndi'i ña kisa ndivi ndó xí'in yíkí koñu ndó, ta ndi'i ña xáni ini ndó xí'in níma ndó, xí'in ndi'i ñayó'o xini ñó'ó kasa to'ó ndó Ndios.

7

To'on yó'o ká'an

taPablo ndát'o'on ra xí'in nivi na xa tonda'a

¹ Xa kixaa tutu ña nita ndó ta tiví ndó noo, ta vitin ndakuijn, ndato'on xí'in ndó xa'a ndi'i ña ndaka to'on ndó yi'i noo tutu yó'o. Ta saá ndakuijn káchij ndi ñava'a ní kúu ña ndi nataa on tonda'a na xí'in náña'a.

² Ta saá ni, xini ndi ku'a ní nataa na yóo xí'in ndó kivi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ta ku'a ní náña'a kivi ná kuachi xí'in nataa na on sivi yi ná kúu, ta xa'a ña yóo ña chinda'a ndó'ó kivi ndó kuachi yó'o, va'a ñii ñii ta ná kukomí ra ñásí'í mji ra, ta va'a ñii ñii ña'a ná kukomí ña yij mji ña.

³ Ta ta tonda'a xini ñó'ó kasa ndivi ra chiño noo ra ña kúu ña taxi xí'in mji ra nda'a ñásí'í ra, ta ñii kiva saá, ña'a ña tonda'a xini ñó'ó kasa ndivi ña chiño noo

ñá, ña kúu ña taxi xí'in mji ña nda'a yij ña.

⁴ Nda ñii nivi na tonda'a on vása kómí na ndayí ña xá'nda chiño mató'on mji na noo yíkí koñu mji na. Saá chi ñásí'í ta xa taxi ña ndayí nda'a yij ña ña xá'nda chiño ra noo yíkí koñu ña. Ta ñii kiva saá yij ña'a xa taxi ra ndayí nda'a ñásí'í ra ña xá'nda chiño ña noo yíkí koñu ra.

⁵ Ta saá on vá'a ta nakasi xí'in mji ra ña on taxi ra yíkí koñu ra nda'a ñásí'í ra. Ta ñii kiva saá, on vá'a ña'a nakasi xí'in mji ña ña on taxi ña yíkí koñu ña nda'a yij ña. Ta saá ni, yóo ndayí ña nakasi xí'in mji na lo'o kuiti kivi xa'a ña taxi xí'in mji na ña ká'an na xí'in Ndios. Ta ta xí'in ñásí'í ra xini ñó'ó si'na koo yu'ú na xa'a ña ke'é na saá. Ta on vá'a nakasi xí'in mji na ku'a ní kivi, chi yiyo ní on kuchiño na nasita xí'in mji na, ta níma ndiva'a ká'no chinda'a ña na kivi na kuachi xí'in inká ta án xí'in inká ña'a.

⁶ To'on yó'o kúu kuiti to'on ña ndát'o'on yi'í xí'in ndó, ta on sivi to'on ña xá'nda chiño noo ndó kúu ña.

⁷ Kunaka ní ka ñasij ini tá ndi'i nataa kukomí na ndee ña ka'nda chiño na noo yíkí koñu na ña on tonda'a na, ta kindoo na kuu na nivi na kutaku mató'on, ndatán táku yi'i. Ta ndixa on vása kuchiño ndi'i nivi kutaku na saá, chi on sivi ñii noo kúu ndee ña va'a san'i Ndios nda'a nivi. Sava nivi kómí na ñii noo ndee, ta inká nivi

kómí na inká nõõ ndeë ña saní'i Ndios na.

8 Vitin ndátõ'onj xí'in ndó'ó, ñivi na kúu nakuáan na õn ta'án tondá'a, ta xí'in ndó'ó, náña'a ná ñixi'j yij. Xáni sijnj ndí va'a õn tondá'a ndó, ta va'a ká ná kindõo mató'ón ndó ndátán yóo yij.

9 Ta saá ni, tá xító ndó ndí õn kúchiño ndó nasita xí'in mji ndó, ta saá va'a ká ná tondá'a ndó. Va'a ká ná tondá'a ta nõõ ña ndeé ní kútoo ra kóni ra ña'a, ta ñii kiva saá va'a ká ná tondá'a ña'a nõõ ña ndeé ní kútoo ñá kóni ñá ta.

10 Ta ndó'ó, ñivi na kúu na xa tondá'a, ndátõ'onj xí'in ndó tõ'on ña xá'nda chiño Ndios, ña káchí saá: "Nda ñii ña'a õn vása va'a sandakoo ñá yij ñá."

11 Ta saá ni, tá yóo ñii ña'a ñá sandakoo yij, ta ña'a yó'o xínj ñó'ó kindõo ñá kutakú mató'ón ñá. Tá õn vása kúchiño ñá kutakú mató'ón ñá, ta saá xínj ñó'ó tuku nakutá'an va'a ñá xí'in yij ñá. Ta ñii kiva saá, nda ñii ta õn vá'a sandakoo ra ñásí'í ra.

12 Ta vitin yóo inká tõ'on ndátõ'onj xí'in ndó'ó, ñivi na kúu na xa tondá'a xí'in ñivi na õn vása kándixa Jesucristo. Ta tõ'on yó'o kúu ña káku sijnj mji, ta õn sivi ña xá'nda chiño Ndios kúu ña. Ta yij, xáni sijnj tá yóo ñii ta ta kándixa Jesucristo, ta ñásí'í ra õn vása kándixa ñá, ta saá ni, tá ñásí'í ra kóni ñá kutakú ñá xí'in ra,

ta saá tayó'o õn vása va'a sandakoo ra ñásí'í ra.

13 Ta ñii kiva saá, tá yóo ñii ña'a ñá kándixa Jesucristo, ta yij ñáyó'o õn vása kándixa ra, ta saá ni, tá yij ñáyó'o kóni ra kutakú ra xí'in ñá, ta saá ñáyó'o õn vása va'a sandakoo ñá yij ñá.

14 Saá koo, chi xa'a ña kándixa ña'a Jesucristo, ta tayij ñáyó'o, kúu ra ta ta ñataxi ñá nda'a Ndios. Ta xa'a ña kándixa ta Jesucristo, ta ñásí'í ra kúu ña'a ñá ñataxi ra nda'a Ndios. Tá õn sivi ñandaa kúu ñáyó'o, níkuu, ta nasa'ya ñivi yó'o kuu na ñivi na õn vá'a nõõ Ndios, níkuu. Ta vitin nasa'ya ñivi yó'o kúu ñivi na xa ñataxi na nda'a Ndios.

15 Ta saá, tá yóo ñii ta, ta õn vása kándixa ra Jesucristo, ta ñásí'í ra kúu ñii ña'a ñá kándixa, ta tayó'o õn xijn ká ra kutakú ra xí'in ñá, ta saá ñásí'í ra yó'o va'a taxi ñá ná ko'õn ndíka tayó'o. Ta ñii kiva saá, tá yóo ñii ña'a ñá õn vása kándixa Jesucristo, ta yij ñáyó'o kúu ta ta kándixa, ta ñaña'a yó'o õn xijn ká ñá kutakú ñá xí'in ra, ta saá va'a tayij ñáyó'o ná taxi ra ko'õn ndíka ñá. Saá chi ñivi na kándixa Jesucristo õn vása xínj ñó'ó nayó'o kasa nduxa na xí'in yij ná án xí'in ñásí'í na ña kutakú ká nayó'o xí'in na. Saá chi Ndios kóni ra ña vivii kutakú ñii ñii ñivi xí'in tá'an na.

16 Ndó'ó náki'va yó, ná kómí yij, ta yij ndó yó'o õn

vása kándixa na Jesucristo, ta xínj ñó'ó kundaa ini ndó ndí tá xí'in ña vivíi táku ndó xí'in yij ndó, kivi chindeé ndó nayó'o kandixa na Jesucristo, ta saá Ndios sakaku ra na. Ta ñii kiva saá ndó'ó, nañani yó na kómí násí'í, ta násí'í ndó yó'o on vása kándixa ná Jesucristo, ta xínj ñó'ó kundaa ini ndó ndí tá xí'in ña vivíi táku ndó xí'in násí'í ndó, kivi chindeé ndó náyó'o kandixa ná Jesucristo, ta saá Ndios sakaku ra náyó'o.

17 Ta va'a ñii ñii ndó'ó ná kindoo ndó ndatán xa taxi Ndios nijiyoo ndó kivi on ta'an kana Ndios ndó'ó. To'on yó'o kúu ña ndát'onj xí'in ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na ra.

18 Ta to'on yó'o kóni kachí ndí ndó'ó nivi na xa kisa ndivi costumbre circuncisión* kivi on ta'an kandixa ndó Jesucristo, ta va'a kindoo ndó saá, ta on ndukú ndó ña kindaa ndó marca circuncisión ña xa kómí ndó. Ta ndó'ó, nivi na on ta'an kasa ndivi costumbre circuncisión kivi kandixa ndó Jesucristo, ta va'a kindoo ndó kutaku ndó saá, ta on ndukú ndó kasa ndivi ndó costumbre circuncisión yó'o.

19 Saá chi on vása ndáya'ví ní ka, táná kasa ndivi yó costumbre circuncisión, án on vása kasa ndivi yó ña, chi ña ndáya'ví ní ka kúu

ña kisa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios noo yó.

20 Tuku ka'anj xí'in ndó ndí ñii ñii ndó'ó xínj ñó'ó kindoo ndó ndatán nijiyoo ndó kivi on ta'an kana Ndios ndó'ó.

21 Tá kivi Ndios kana ra ndó'ó kundikon ndó yichi Jesucristo, xikuu ndó nivi naesclavo,† ta saá on kundi'i ini ndó xa'a ñayó'o. Ta saá ni, tá naní'i ndó yichi ña nduu ndó nivi na táku ndika noo napatrón ndó, ta va'a sandakoo ndó ña kúu ndó esclavo.

22 Saá chi sava ndó'ó, na xikuu esclavo kivi Ndios kana ra ndó'ó, va'a naká'an ndó ndí vitin kúu ndó nivi na táku ndika yichi Jesucristo. Ta sava ndó'ó, na on sivi naesclavo xikuu kivi Ndios kana ra ndó'ó, ta va'a kundaa ini ndó ndí vitin kúu ndó naesclavo na kisa chiño noo Jesucristo.

23 Yá'ví ní cha'vi Ndios xa'a ndó'ó ña nduu ndó naesclavo Jesucristo, ta saá on taxi ka xí'in mji ndó nduu ndó naesclavo nda ñii nivi ñoyívi yó'o.

24 Nañani yó xí'in náki'va yó, nivi na kándixa Jesucristo, tuku ndát'onj xí'in ndó saá: Ndatán nijiyoo ndó kivi on ta'an kana Ndios ndó'ó, saá kindoo ndó koo ndó vitin.

25 Ta vitin ndát'onj xí'in ndó náña'a kuáchí ná kúu nákuáan ná on ta'an tonda'a. Vará anda vitin

* **7:18** Costumbre najudio ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sijnj ñattee talo'o. † **7:21** Naesclavo kúu nivi na on vása kómí ndáyí sandakoo na chiño kisa ndivi na noo napatrón na.

Ndios ɔn ɬá'án ka'nda chiño ra xá'a ña xíní ñó'ó ke'é ndó, ta Ndios, ɬa ɬa kí'vi ní ini xíni ra yí'i, ɬaxi ra ñandíchi sɛnɛjɛ. Ta xá'a ñayó'o, va'a kandixa ndó ɬo'on ña ndátɔ'on ɛ xí'in ndó.

²⁶ Xíní yó ndí yɔ'vɛ ní yóo kɛvɛ ña táku yó vitin. Ta xá'a ñayó'o, xáni sɛnɛjɛ ndí va'a ní ka ná kindɔo ndó koo ndó ndatán yóo ndó, án nɛvi na xa tɔnda'a, án na ɔn ɬá'án tonda'a kúu ndó.

²⁷ Tá nataa na yóo násí'í kúu ndó, ta ɔn sandakoo ndó násí'í ndó. Tá nataa na ɔn koó násí'í kúu ndó, ta ɔn ndukú ndó koo násí'í ndó.

²⁸ Ta saá ni, tá nataa na yóo kuáan na ɔn ɬá'án tonda'a kúu ndó, ɔn sɛvɛ ña ɔn vá'a noo Ndios kuu ña táná koo násí'í ndó. Ta ñii kí'va saá, tá ñaña'a ná yóo kuáan ná ɔn ɬá'án tonda'a kúu ndó, ta ɔn sɛvɛ ña ɔn vá'a noo Ndios kuu ña táná koo yíi ndó. Ta yí'i, kúndaɛ ini ɛ ndí táná tonda'a ndó vitin, ta kukomí ndó kuá'a ní tondíni, ta yí'i ña kóni ɛ kúu ña ɔn kundo'o ndó saá.

²⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndátɔ'on káxínɛ xí'in ndó'ó ndí salo'o ní kúu kɛvɛ ña taxi Ndios kutaku ka yó ñoyívi yó'o. Ta xá'a ñayó'o ká'an ɛ xí'in ndó saá: Ndó'ó nataa na yóo násí'í, ɔn kutaku ndó ndatán násí'í ndó kúu nánɔó ní ka xíní ñó'ó noo ndó.

³⁰ Ta ndó'ó nɛvi na kúchuchú ní ini ta xáku ní ndó, ta ɔn vá'a nataxi xí'in mɛi ndó kutaku ndó saá kuiti. Ta ndó'ó nɛvi na kúsii

ní ini, ɔn vá'a chikaɛ ini ndó ndí ndasaá kuiti ñasii kúu ndi'i ña. Ta ndó'ó, nɛvi na sáta kuá'a ní ñakuíká, ɔn kani sɛnɛjɛ ndó ndí kukomí ndó ñakuíká yó'o ndi'i saá kɛvɛ vaxi.

³¹ Ta ndó'ó, nɛvi na va'a kúsii ini xíni ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ɔn kutaku ndó ndatán ña yóo ñoyívi kúu ñanɔó ní ka xíní ñó'ó noo ndó. Saá chi xa yatin ní vaxi kɛvɛ ña ɔn koo ka ñoyívi yó'o, ta saá vitin ñanɔó ní ka xíní ñó'ó noo ndó kúu ña kisa ndivi ndó ña kóni Ndios.

³² Ndátɔ'on ɛ ñayó'o xí'in ndó chi kóni ɛ ña ɔn kundí'í ní ini ndó xá'a ña táku ndó ñoyívi yó'o. Chi ñii ɬa ɬa kúu ɬakuáan, ɬa ɔn ɬá'án tonda'a, ɬayó'o kúchiño ra taxi ndino'o xí'in mɛi ra ña kasa ndivi ra chiño Ndios, ta ndasaá kuiti chikaɛ ra ndee ra ña sakusii ra ini Ndios.

³³ Ta ɬa ɬa yóo ñásí'í, xíní ñó'ó kani sɛnɛjɛ ra xá'a chiño yóo noo ra ñoyívi yó'o, ta kani sɛnɛjɛ ra ndasaá kuchiño sakusii ra ini ñásí'í ra.

³⁴ Ta ñaña'a ñakuáan, ña ɔn koó yíi, ñayó'o kúchiño taxi ndino'o xí'in mɛi ña ña kasa ndivi ña chiño Ndios, saá chi kóni ña nduu ñaña'a ña koo ndii nímɛ ta koo ndii yíkɛ koñu ña noo Ndios. Ta ña'a ña yóo yíi xíní ñó'ó kani sɛnɛjɛ ña xá'a chiño yóo noo ña ñoyívi yó'o, ta kani sɛnɛjɛ ña ndasaá kuchiño sakusii ña ini yíi ña.

³⁵ Ta ndasaá kuiti xá'a ñava'a mɛi ndó kúu ña ndátɔ'on ɛ xí'in ndó, ta ɔn

siví x̄a'a ña kasiḽ n̄oḽ ndó kúu ña ndát'oḽ onḽ t̄'oḽ yó'o xí'in ndó. Chi kóniḽ chin-deéḽ ndó'ó ndí xí'in ña viví ta xí'in ñand̄aḽ kundik̄on ndó Jesucristo, ta nd̄a lo'o on kóo ña kasi n̄oḽ ndó ña on taxi kuyatin ndó n̄oḽ Ndios.

³⁶ Ta saá ni, tá yóo ñii tañani yó ta kúu yivá, ta xáni s̄inḽ ra va'a ka tonda'a sa'ya ra ñákuáḽ, chi ñáyó'o ñá xa n̄iya'a kuiya tonda'a kúu ñá, ta xáni s̄inḽ ra on vá'a kasi ra ñá n̄oḽ ña tonda'a ñá, ta saá va'a taxi ra ndayí tonda'a ñá. Ta on s̄iví kuachi n̄oḽ Ndios kúu ña tonda'a ñá.

³⁷ Ta saá ni, tá yóo ta ta kúu yivá, ta on koó ña kisa ndux̄a xí'in ra tonda'a sa'ya ra ñákuáḽ, ta tá kómí ra ndayí ña nakaxin ra yu kúu ña va'a ke'é ra, ta tayó'o tá chikaḽ ini ra ña on taxi ra tonda'a sa'ya ra, ta saá va'a ná kindoḽ ñá koo kuáḽ ñá.

³⁸ Ta saá ta ta táxi ndayí tonda'a sa'ya ra va'a ké'é tayó'o, ta ta ta on vása táxi ndayí tonda'a sa'ya ra, va'a ka ké'é tayó'o.

³⁹ Vitin ndát'oḽ onḽ x̄a'a náña'a ná yóo yiḽ, ta káchíḽ saá: Ndi'i k̄iví tá táku yiḽ náyó'o, ta ndatán yóo ná nó'ni, saá yóo náña'a yó'o xí'in yiḽ ná. Ta saá ni, tá n̄ixi'ḽ yiḽ náña'a yó'o, ta saá kindoḽ ndík̄a ná, ta kómí ná ndayí ña tonda'a tuku ná xí'in ta, ta ta yó'o xínḽ ñó'ó kuu ra ta ta kándixa Jesucristo.

⁴⁰ Ta saá ni, tá náña'a ná n̄ixi'ḽ yiḽ yó'o chikaḽ ini

ná ña on tonda'a ka ná, ta xáni s̄inḽ ndí s̄iḽ ka kutaku náyó'o n̄oḽ náña'a ná tuku tonda'a. Saá xáni s̄inḽ, ta tuku xáni s̄inḽ ndí Níma Ndios kúu ña táxi ñandíchi s̄inḽ x̄a'a ñayó'o.

8

T̄'oḽ yó'o ká'an án va'a kuxu n̄ivi na kándixa Jesucristo koñu ña n̄isoko ink̄a n̄ivi n̄oḽ ñaidolo

¹ Sava ndó'ó n̄indaḽa t̄'oḽ ndó yi'ḽ, káchí ndó saá: “¿Án va'a kuxu yó koñu n̄isoko ink̄a n̄ivi n̄oḽ ñaidolo ña kúu ndios vatá?”, káchí ndó. Ta vitin ndakuiḽnḽ, káchíḽ saá xí'in ndó: Ndixa m̄i yó kúu yó n̄ivi na xínḽ va'a ñand̄a Ndios. Ta saá xínḽ ñó'ó koto va'a xí'in m̄i yó, chi yiyo ní koḽo nduu yó n̄ivi na ña'a ní ini x̄a'a ña ku'a xínḽ yó. Ta xínḽ ñó'ó kund̄a ini yó ndí ña ndaya'ví ka n̄oḽ ña xínḽ yó kúu ña ndixa kí'vi ini yó xíni tá'an yó. Saá chi ña kí'vi ini yó xíni tá'an yó kúu ña chindeé tá'an yó ña va'a vaḽi kua'no yó yichi Jesucristo.

² Tá ñii m̄i yó xáni s̄inḽ yó ndí xa n̄it̄ond̄a yó kúu yó n̄ivi na ku'a ní xínḽ, ta ña xáni s̄inḽ yó saá sáná'a ña ndí on ta'án t̄ond̄a yó kuu yó n̄ivi na ndixa xínḽ va'a.

³ Ta saá ni, tá yóo n̄ivi na ndixa kí'vi ini xíni na Ndios, ta Ndios nákoní ra n̄ivi yó'o kúu na kuenda ra, ta va'a yóo ra xí'in na.

4 Ta saá, tɔ'on yó'o kúu ña ndátɔ'on i xí'in ndó xá'a koñu ña ñisokɔ ñivi noq ñaídolo. Xíni yó ndí ndí'i ñaídolo kúu ndios vatá, ta ndá lo'o on vása ndáyá'ví ña ñoyívi yó'o. Saá chi xíni yó ndí ñii laá kúu Ndios ndino'o.

5 Ta saá ni, yóo kuá'a ní noq ndios vatá, ña káchí ñivi kúu ndios mji na, ta káchí na ndí yóo kuá'a ndios yó'o ñoyívi yó'o ta yóo kuá'a ña ñoyívi ñino. Ta ndixa ñivi kisa tɔ'ó na kuá'a ní ndios vatá ta táxi na ñandios vatá kúu ñaná'no noq na.

6 Ta noq mji yó, yóo ñii laá Ndios ndino'o kuiti, ta Ndios yó'o Yivá yó kúu ra. Ta Ndios yó'o kúu tɔa tɔ kisa vá'a ndí'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi ñino, ta táku yó xá'a ña kasa ká'no yó ra. Ta ñii kiva saá noq mji yó, yóo ñii laá Taa taKá'no noq yó, ta Jesucristo kúu ra. Ta xí'in Jesucristo Ndios kisa vá'a ra ndí'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta kisa vá'a ra ndí'i ña yóo ñoyívi ñino, ta Jesucristo táxi ra ndee ña táku ndino'o yó noq Ndios vitin.

7 Ta saá ni, on sivi ndí'i ñañani yó xí'in náki'va yó kúu na kúndaq ini ñandaq yó'o. Chi kivi on tɔ'án ka kandixa na Jesucristo, sava ñivi yó'o xitaku na kisa ká'no na ñaídolo xí'in ña xixi na koñu ña ñisokɔ na noq ndios vatá yó'o. Ta saá tɔnda vitin tá xixi na koñu ña ñisokɔ inka ñivi noq ñaídolo, ta ndí'i ini na ta xó'vi ini na, chi sakán lo'o

kúndaq ini na, ta xáni siji na ndí ña xixi na koñu yó'o kúu ña on vá'a noq Ndios ndino'o.

8 Ta ña xixi yó on vása kómí ña ndee taxi ña ndí koo vá'a ka yó xí'in Ndios. Ta saá táná kuxu yó koñu, ta on vása kómí ña ndee taxi ña kuu yó ñivi na vá'a ka yóo noq Ndios. Ta táná on kuxu yó koñu, ta ña ké'é yó saá on vása kómí ña ndee taxi ña kuu yó ñivi na on vá'a ka ví yóo noq Ndios.

9 Mji yó kúu ñivi na táku ndíka yichí Jesucristo, ta ndixa kómí yó ndayí ña chikaq ini yó án vá'a kuxu yó án on vá'a kuxu yó koñu. Ta saá ni, si'na xíni ñó'ó kani vá'a siji yó yu kúu ña vá'a ké'é yó xá'a ña chindeé yó ñañani yó xí'in náki'va yó, na sakán lo'o kúndaq ini xá'a yu kúu ñava'a noq Ndios, ta on vá'a chinda'á yó nayó'o ña ké'é na ña xáni siji na kúu ña on vá'a noq Ndios.

10 Saá chi tá sava ndó'ó yóo ndó noq mesa yatin ve'e ño'o ñaídolo, ta xixi ndó koñu ña ñisokɔ ñivi noq ñaídolo yó'o, ta ñii tañani yó tɔa tɔ sakán lo'o kúndaq ini xá'a yu kúu ñava'a noq Ndios, xito ra xixi ndó'ó, ta saá, zan on ndixa ña ké'é ndó saá kúu ña chinda'á tañani yó yó'o kuxu ra koñu ñii kiva ndatán xixi ndó?

11 Ta vará xáni siji tañani yó yó'o ndí ña xixi ra koñu yó'o kúu ña on vá'a noq Ndios, ta xixi ra ña, chi ndatán ké'é ndó'ó saá ké'é

ra. Ta saá ndó'ó, xá'a ña xíní vạ'a ndó ndí ña kuxu ndó koñu yó'o ọn sịvị ñii kuachi nọọ Ndios kúu ña, ta xí'in ña xíxi ndó koñu yó'o nọọ tǎñani yó yó'o chínda'á ndó ra kuxíká ra ta ndaño'ó ra nọọ Ndios. Ta ọn vá'a ke'é ndó saá, chi Jesucristo nịxị'ị ra xá'a tǎyó'o.

12 Tá ké'é yó ña sátakué'e ini nañani yó án náki'vạ yó, na kúu nịvi na ọn tǎ'an kundaa vạ'a ini xá'a yu kúu ñava'a nọọ Ndios, ta ña sátakué'e yó ini nayó'o saá kúu ña ké'é yó ña ọn vá'a xí'in mịi Jesucristo.

13 Ñakán kía, xáni sịnị'ị saá: Tá ña xíxi'ị kúu ña chínda'á inkạ nañani yó án náki'vạ yó na kándixa Jesucristo nakava na ke'é na ña xáni sịnị'ị na kúu ña ọn vá'a, ta saá vạ'a kạ ná ọn kuxu kạ'ị koñu, chi ndạ lo'o ọn vá'a chínda'á'ị nayó'o ña nakava na kuachi.

9

Tọ'on yó'o ká'an xá'a ndayí kómí tǎPablo xá'a ña kúu ra tǎapóstol

1 ¿Án ọn ndixa yị'ị kúu ñii tǎapóstol? ¿Án ọn ndixa táku ndíkạ'ị yichị Jesucristo? ¿Án ọn ndixa kúu ña ndí xí'in mịi nduchụ nọọ'ị xini'ị Jesucristo Tǎa tǎKá'no nọọ yó? ¿Án ọn ndixa xá'a chíño Jesucristo ña kịsa ndivi'ị xí'in ndó, vitin ndó'ó kúu nịvi na xa kándixa ra?

2 Vará inkạ nịvi xáni sịnị'ị na ndí ọn sịvị tǎapóstol kúu'ị, ta ndó'ó xínị ñó'ó

kundaa ini ndó ndí yị'ị kúu ñii tǎapóstol ndino'o. Saá chi ña kándixa ndó Jesucristo ta ñii táku ndó xí'in ra kúu ña kịsa ndaa ndí ndixa yị'ị kúu'ị tǎapóstol.

3 Ta nọọ nịvi na ọn xiin kándixa ndí kómí'ị ndayí ñii kị'va ndatán yóo ndayí ña kómí inkạ naapóstol, ta ndákuiin mịi'ị xá'a'ị, káchí'ị saá:

4 Ndixa tǎBernabé xí'in yị'ị kómí ndị ndayí ña naki'in manị ndị ña kuxu ndị xí'in ña ko'o ndị nda'a ndó'ó, na kúu nịvi na kándixa Jesucristo. Saá chi kịsa ndivi ndị chíño Jesucristo ña chíndeé ndị ndó'ó.

5 Ta ndixa tǎBernabé xí'in yị'ị kómí ndị ndayí ña tonda'a ndị, ta ñii ñii ndị kukomí ndị ñásí'í mịi ndị, ñá kúu ña'a ñá kándixa Jesucristo, ta saá kọ'ọn násí'í ndị xí'in ndị ñii ñii ñoo nọọ kịsa ndivi ndị chíño Jesucristo, níkúu. Saá chi tǎPedro xí'in inkạ naapóstol ta xí'in nataa na kúu nañani Jesucristo, ñii ñii nayó'o kómí na ñásí'í mịi na, ta náña'a yó'o xíka ná xí'in yị'ị ná.

6 Ta, ¿án xáni sịnị'ị ndó ndí ndasaá kuiti tǎBernabé xí'in yị'ị kúu naapóstol na xínị ñó'ó kasa chíño xá'a sị'ún ña sata ndị ña xínị ñó'ó ndị?

7 Ọn vá'a saá, chi tá yóo ñii tǎtropa tǎ kịsa ndivi chíño nọọ gobierno, ta tǎtropa yó'o ọn vasa xínị ñó'ó cha'vi ra xá'a ña xínị ñó'ó ra. Ta saá tuku tá yóo tǎa tǎ nátaan tón uva nọọ ño'ọ, ta ndixa kómí

tayó'o ndayí kaxi ra tíuva tí koon nda'a yiton yó'o. Ta tá yoo taa ta ndaa títisú'u, ta ndixa kómí tayó'o ndayí ko'o ra leche títisú'u yó'o.

8 To'on yó'o ña ndátot'on j xí'in ndó on sivi ndasaá kuiti to'on ndíchi ña káku siní mii kúu ña, chí ñii xiiña noo ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés xina'a káchí ña saá:

9 "On vá'a chikaá ndó ñonoo yu'u tísindiki sana ndó kivi kisa chiño rí ndása ndii rí trigo", káchí to'on Ndios. Ta on sivi ndasaá kuiti xa'a tísindiki kúu ña xáni siní Ndios kivi xa'nda chiño ra ñayó'o,

10 chí xí'in to'on yó'o, Ndios kóni ra saná'a ra mii yó. Saá chí to'on yó'o kóni káchí ña ndí ñii kiva ñivi na tá'vi noo ño'o xí'in ñivi na ndása ndii trigo ndáti na naki'in na lo'o ndikín trigo kuxu na.

11 Ndatán yoo nataa na xa chí'i ndikín trigo, saá yoo mii ndi naapóstol na kisa chiño noo ndó. Saá chí ndatán yoo ndikín trigo ña xa chí'i nataa noo ño'o, saá yoo to'on ña taxi Níma Ndios nda'a ndi, ña xa ndatoto'on ndi xí'in ndó. Ta saá xa'a chiño va'a yó'o ña kisa ndivi ndi noo ndó, on sivi ví'í ní kúu ña noo ndó ña taxi ndó nda'a ndi lo'o ña xini ñó'ó kutaku ndi.

12 Yoo inka nañani yó na xa kisa ndivi chiño Ndios noo ndó, ta nayó'o xa naki'in na nda'a ndó ña xini ñó'ó na kutaku na. Ta saá mii ndi, ndixa kómí ní ka ndi ndayí

ña naki'in ndi ña xini ñó'ó ndi nda'a ndó.

Vará yoo ndayí yó'o ña kómí ndi naki'in ndi ña xini ñó'ó ndi nda'a ndó, ta on vása ní-ndukú ndi naki'in ndi ña. Nda víka, ndixa kündeé ini ndi xí'in ndi'i ñayó'vi ñixó'vi ndi, ta on vása ní-ndukú ndi noo ndó ña taxi ndó ña xini ñó'ó noo ndi. Saá ke'é ndi xí'in ndó, chí nda lo'o ni-xiin ndi chindú'u ndi ña kasi noo ndó ña on chikaá so'o ndó to'on va'a xa'a Jesucristo.

13 Ta saá ni, ndó'ó xini va'a ndó ndi ñivi na kisa ndivi chiño ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, nayó'o náki'in na ñii xiiña án ñii ko'ndo noo ñii ñii ñava'a ña sóko ñivi nda'a Ndios, ta saá xí'in ñayó'o náki'in na ña xini ñó'ó kutaku na. Ta nasutu na kisa ndivi chiño noo nama yij ve'e ño'o ká'no yó'o, noo sóko ñivi kití án inka ñava'a noo Ndios, nasutu yó'o kómí na ndayí kuxu na ñii xiiña án ñii ko'ndo noo ñii ñii ña sóko ñivi noo Ndios.

14 Ta ñii kiva saá Jesucristo xa'nda chiño ra ndi ndi'i ñivi na ndiso chiño xí'in ña ká'an ndoso na to'on va'a xa'a ra, nayó'o kómí na ndayí kutaku na xí'in ña náki'in na nda'a ñivi na kánda to'on yó'o.

15 Ta yij, nda ñii kivi on vása ní-taxi ña cha'vi ñivi yij xa'a chiño Jesucristo ña kisa ndivi noo na. Ni on sivi xa'a ña kóni ña cha'vi ndó yij kúu ña ndátot'on j to'on yó'o xí'in ndó. ¡Ta va'a

ka ná kivij nqo ña naki'in i sji'un ña cha'vi nivi yij! Saá chi ndixa kúsij ní inij ndí nda ñii nivi on vása chá'vi na yij xa'a chiño Jesucristo ña kisa ndivij nqo na.

16 Ta saá ni, tá ká'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo nqo nivi, ta on kuchiño kasa ká'no xí'in mij xa'a ña kisa ndivij chiño yó'o. Saá chi ñii chiño ña xa nita'nda nqo i kasa ndivij kúu ñayó'o. Ta saá, jndá'ví ní yij, tá on vása ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo nqo nivi!

17 Tá ndasaá kuiti xa'a ña kúsij inij kúu ña ká'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo, ní kúu, ta va'a cha'vi nivi yij xa'a chiño ña kisa ndivij. Ta nda lo'o on sivi saá, chi mij Ndios kúu ta ta sakuiso chiño yij ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo, ta saá on kivi sandakoo i kisa ndivij chiño yó'o.

18 Ta saá, ¿yu kúu ñava'a naki'in i xa'a chiño Ndios ña kisa ndivij? Ñava'a náki'in i kúu ndasaá kuiti ñasij ña chútú inij xa'a ña ká'an ndoso sij i to'on va'a xa'a Jesucristo nqo nivi. Vará kómij ndayí naki'in i ya'vi xa'a chiño yó'o, ta on vása xjin i naki'in i ña.

19 Vará kúu i ñii ta ta kómij ndayí nakaxin i chiño mij chi on sivi taesclavo kúu i, ta kisa njno xí'in mij ña nduu i ndatán yoo taesclavo ta kisa chiño nqo ndi' i nivi. Saá ké'é i ña chindeé i ví'í ní ka nivi xa'a ña kandixa na Jesucristo.

20 Ta xa'a ñayó'o, kivi táku i xí'in nivi nañoo i najudío, ta táku i ndatán táku nayó'o xa'a ña chindeé i na ña kandixa na Jesucristo. Najudío kúu nivi na táku tixin ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'a, ta saá kivi táku i xí'in najudío yó'o, ñii ki'va ndatán kisa ndivi na ndayí yó'o, saá kisa ndivij ña. Vará ndayí yó'o on sivi ka ña xá'nda chiño nqo yij kúu ña, ta saá ni, ñii káchí kisa ndivij ña xí'in najudío, chi kónij chindeé i nañoo i yó'o xa'a ña kandixa na Jesucristo.

21 Ta nivi na on vása kúu najudío on vása táku na tixin ndayí Ndios ña nita ta Moisés xina'a, ta saá kivi táku i xí'in nivi yó'o, ta ndatán táku ñii ta ta on sivi tajudío kúu, saá táku i xí'in nivi yó'o. Saá chi kónij chindeé i nayó'o xa'a ña kandixa na Jesucristo. Ta saá ni, tanda vitin on vása sandakoo i ña kisa ndivij ña xá'nda chiño Ndios, chi ndayí Jesucristo kúu ña xá'nda chiño nqo i.

22 Tá táku i xí'in nivi na sakán lo'o kuiti kúndaq ini xa'a yichij Jesucristo, ta kisa njno xí'in mij ña nduu i ndatán yoo nivi yó'o, ña chindeé i na xa'a ña va'a ka kundikon na yichij Jesucristo. Ta saá kivi táku i xí'in ñii ñii nivi, chikaq i ndee ña nduu i ndatán yoo nivi yó'o. Saá chi nda nqo xaq ndee i, kónij ña chindeé i nivi xa'a ña sava nayó'o kandixa na Jesucristo ta saá sakaku ra na.

23 Ta saá ndíkõnj kisa ndivi j chiño yó'o xá'a ña kuita ní'no tɔ'on va'a xa'a Jesucristo. Ta saá yij xí'in njivi na kándixa tɔ'on yó'o ta ndíkõn na yichj Jesucristo, ndi'i mji ndj náki'in ndj ñava'a nda'a Ndios.

24 Xa xínj ndó ndí njivi na kuá'an kono nõõ xíno njivi na ké'é tá'an, nayó'o chíkaa ní na ndeë xa'a ña kundee na nõõ ndi'i njivi na xíno xí'in na. Vará ndi'i njivi yó'o kúu njivi na xíno, ta ñii laá njivi yó'o kundee nõõ ndi'i inká na, ta njivi kundee yó'o naki'in ñava'a. Ta ndatán yóo njivi na xíno yó'o, saá yóo mji yó njivi na ndíkõn yichj Jesucristo. Ta xínj ñó'ó chikaa ní yó ndeë xa'a ña kundee yó ta naki'in yó ñava'a nda'a Ndios.

25 Ndi'i njivi na chíkaa ini ña kundee na nõõ ña xíno na ké'é tá'an na xa'a ña naki'in na ñava'a, njivi yó'o chíkaa ní na ndeë ña viví ndaa ndi'i xí'in mji na, ta násita xí'in mji na nõõ ndi'i ña kivi satakué'e yikí koñu na. Ta saá ni, ñava'a náki'in njivi na xíno tá kundee na nõõ natá'an na, ñava'a yó'o ñii kivi ndi'i xa'a ña. Ta mji yó, njivi na kándixa Jesucristo, va'a ná chikaa ní yó ndeë xa'a ña naki'in yó ñava'a ní ka, ta ñava'a ní ka yó'o ña taxi Ndios nda'a yó nda ñii kivi õn ndi'i xa'a ña.

26 Ta yij, õn vása xíno j ndatán xíno ñii tãa takuáá nduchj nõõ, tã kúu tãa tã õn vása xínj mikíã xaã ra. Ni õn vása ké'é j ndatán ké'é

tãa tã kóon yikí nõõ tãchj kuiti, chi nda lo'o õn vása ndáya'ví táná ke'é j saá.

27 Ta nda víka, násita xí'in mji j, ta xá'nda chiño j nõõ yikí koñu j ña sakuá'a ña kasa ndivi ña ña kóni j. Saá chíkaa j ndeë xí'in mji j, koto õn tondaa j naki'in j ñava'a nda'a Ndios ñoyivi njino, vará yij kúu tãa tã njika'an ndoso tɔ'on va'a xa'a Jesucristo nõõ kuá'a ní njivi.

10

Xí'in tɔ'on yó'o tãPablo ndátɔ'on ra xí'in njivi na kándixa Jesucristo ña õn ke'é na ndatán ke'é njivi naIsrael xina'a

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, õn xijn j ña nandoso ndó xa'a ña njindo'o naxij síkuá yó naIsrael kujya xina'a. Ndi'i nayó'o kuá'an na nõõ yóo yukj yichí, ta xíka xá'a na kuá'an na tixin vikõ ña ní'i yichj na; ta kivi njxaa na yu'u takuú mjni, ta Ndios ñakuiná ra takuú mjni yó'o, ta njivi ño'o yichí nõõ njia'a na kuá'an xá'a na.

2 Ta xí'in ñayó'o, ndatán yóo ña chichi naIsrael xí'in vikõ ta xí'in takuú, ta nduõ na njivi na ndíkõn tãMoisés, saá njixiyo ña.

3 Ta ndi'i naxij síkuá yó yó'o ñii káchí xiji na ñii nõõ ñava'a ña taxi Ndios nda'a na.

4 Ta ndi'i naxij síkuá yó yó'o ñii káchí xij na ñii nõõ takuú tá taxi Ndios nda'a na. Ta takuú yó'o kee rá kándiká yuú ká'no ña kuá'an xí'in na, ta yuú ká'no yó'o ká'an ña

xa'a Jesucristo, ta ta nixiyo xí'in na kivi nixika na yuku yichí.

⁵ Vará Ndios ke'é ra ku'a ní ñava'a ná'no xí'in naIsrael yó'o kivi nixika na yuku yichí, ta on vása ní-kusij ini ra xini ra ña on vá'a ke'é ku'a ní nivi yó'o. Ta saá Ndios taxi ra ña nixi'í na, ta nixita ní'no yiki koñu na noo ño'o yuku yichí.

⁶ Ña nindo'o naIsrael yó'o kuiya xina'a, kúu ña sáná'a mji yó xa'a ña on kutoo ní yó ke'é yó ña on vá'a, ndátan yóo ña nikutoo ní nayó'o ké'é na.

⁷ Ta ña nindo'o nayó'o sáná'a ña mji yó xa'a ña on kasa ká'no yó ñaidolo án inká ndios vatá, ndátan yóo ña ke'é ku'a ní naxii síkuá yó xina'a. Chi nayó'o sakana na viko xa'a ña kisa ká'no na ndios vatá, ta to'on Ndios ña nita na xina'a ká'an ña xa'a ña ke'é na viko yó'o, káchí ña saá: "Nivi yó'o xixi ní na, ta xi'í ní na, ta saá nakuita na, ta kini sasiki na xa'a ña kisa ká'no na ndios vatá", káchí to'on Ndios xa'a naxii síkuá yó naIsrael.

⁸ Ta mji yó, on vá'a kivi yó kuachi ndátan ke'é ku'a ní nayó'o, chi kivi saá nataa niki'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ta náña'a niki'vi ná kuachi xí'in nataa na on sivi yij ná kúu. Ta xa'a ña on vá'a ke'é nayó'o, oko unj mil nivi yó'o nixi'í, ta ñii laá kivi xikuu ña nixi'í ndi'í nayó'o.

⁹ Ta saá on vá'a koto ndoso yó Jesucristo án ndixa

saxo'vi ra mji yó xa'a ña on vá'a ké'é yó. Saá chi ku'a ní naxii síkuá yó xito ndoso na Ndios xina'a, ta nixi'í ku'a ní na ke'é saá, chi tikoo taxi xaxi rí na ta nixi'í na.

¹⁰ Ta on ka'an kuachi yó xí'in Ndios, ndátan kuiya xina'a ku'a ní naxii síkuá yó nika'an kuachí na, nika'an na ndí on vá'a ke'é Ndios xí'in na. Ta saá ñii ñaangel ña kúu ña xá'ni nivi, kixaa ña, ta xa'ni ña nivi yó'o na nika'an kuachí xí'in Ndios.

¹¹ Noo to'on Ndios ña nita na xina'a ká'an ña xa'a ña on vá'a ke'é naxii síkuá yó yó'o, chi saá ndátan ña xí'in mji yó, nivi na táku vitin, ña on ke'é yó ndátan ke'é naxii síkuá yó xina'a. Saá chi kivi vitin vaxi kuyatin kivi sondí'í ñoyivi.

¹² Ta saá, tá ndó'o kúu nivi na xani sijní ndí kútu ní yita ndó yichí Jesucristo, ta xini ñó'o kundaa xí'in mji ndó koto ñii kama nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a.

¹³ Ta ñii ñii ña chinda'a ndó ke'é ndó ña on vá'a, on sivi ñii ña xaá kúu ñayó'o, chi ñii kiva saá xa chinda'a ña ku'a ní nivi xina'a ke'é na ña on vá'a. Ta Ndios kúu ta tandaa, ta ndixa chindee ra mji ndó. Tá vaxi ña chinda'a ndó'o ke'é ndó ña on vá'a, tá mí saá Ndios taxi ra ndee nda'a ndó, ta saná'a ra ndó'o ndasaá kúndeé ndó noo ñayó'o.

¹⁴ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'o kúu nivi na kivi ní ini xini. Ta saá ndátan xí'in ndó ndí nda lo'o on

kasa ká'no ndó ñaídolo án ñaimagen án ndi'i saá inká ndios vatá.

¹⁵ Ndó'ó kúu ñivi na ndíchí sijní, ñakán kúchiño ndó kundaa ini ndó án ñandaa án on sivi ñandaa kúu to'on yó'o ña ká'aní xí'in ndó vitin.

¹⁶ Ta mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, kivi nákutá'an yó ta xí'i yó vino ta xixi yó sija va'a xa'a ña náká'an yó ndí Jesucristo ñixi'i ra xa'a kuachi yó, ta saá tiiin yó copa vino ta táxi yó ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a nduta xí'i yó. Ta ndixa ña ké'é yó saá kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ta ta ñixita ñii nda'a tón cruz. Ta ñii kiva saá, tá xixi yó sija va'a ña tá'ví yó, ta ndixa ña ké'é yó saá kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ta ta ñita'nda koñu nda'a tón cruz.

¹⁷ Vará mji yó ñivi na kándixa Jesucristo ku'a ní kúu yó, ta ñii laá sija va'a kúu ña xixi ndi'i yó. Ñayó'o sáná'a ndí ndi'i mji yó ñii laá yiki koñu Jesucristo kúu yó.

¹⁸ Va'a kani sijní ndó xa'a naño Israel. Nayó'o xixixi na ñii xiiña koñu ña ñisoko na noo Ndios noo namá yji. Ta ndixa ña xixi na koñu yó'o sáná'a ña ndí ñii yóo na xí'in Ndios ta ta ñaki'in ña ñisoko na, ta ñii yóo na xí'in natá'an na na xixi xí'in na koñu ña ñisoko na noo Ndios.

¹⁹ Ta saá, ¿yukía kónij kachíj xí'in to'on yó'o? On

vása xjin j kachíj ndí nda ñii ñaídolo kúu ña ndaya'vi. Ni on vása xjin j kachíj ndí nda ñii ña sóko ñivi noo ñaídolo kúu ña ndaya'vi.

²⁰ Ta saá ni, kónij ña kundaa ini ndó ndí ña sóko ñivi noo ñaídolo, ta ñayó'o, on sivi ña sóko na noo Ndios kúu ña. Ta ña sóko ñivi noo ñaídolo, ndatan yóo ña sóko na noo ñanímá ndiva'a xa'a ña ñii koo na xí'in níma yó'o, saá yóo ña. Ta nda lo'o on xjin j ña ñii koo ndó xí'in ñanímá ndiva'a.

²¹ Ta saá tá xí'i ndó vino xa'a ña ñii koo ndó xí'in Jesucristo, tá mií saá tuku on vá'a ko'o ndó vino xa'a ña ñii koo ndó xí'in ñanímá ndiva'a. Ta ñii kiva saá, tá xixi ndó noo mesa Jesucristo, ta saá tuku on vá'a kuxu ndó noo mesa ñanímá ndiva'a.

²² On vá'a ke'é yó saá, koto sasaa yó ini Jesucristo. ¿Án ndá xani sijní yó kúu yó ñivi na ndeé ka noo ra? Ó'on, nda lo'o on sivi saá.

To'on yó'o ká'an ndí ndi'i saá ña kisa ndivi yó xini ñó'ó kuu ña xa'a ña kanoo síkón ñato'ó Ndios

²³ Ta sava ndó'ó káchí ndó saá: "Mji yó ñivi na kándixa Jesucristo táku ndíka yó. Ta xa'a ñayó'o kómí yó ndayí kasa ndivi yó ndi'i ña kóni yó", saá káchí ndó. Ta xini ñó'ó kundaa ini ndó ndí ndi'i ña kúchiño yó ke'é yó on sivi xa'a ñava'a mji yó kúu ña. Ndixa táku ndíka yó yichí Jesucristo, ta saá ni, ndi'i ña kúchiño yó ke'é yó on sivi ña taxi chindeé tá'an yó ña va'a

ka kua'no yó yichí Jesucristo kúu ndi'i ña.

24 Ta ñii ñii mji yó, on vása va'a kuiti kundí'i ini yó ndukú yó ndasaá va'a koo mji yó, ta xíní ñó'ó si'na kundí'i ini yó ndukú yó ña va'a koo inká nivi.

25 Ta saá va'a kuxu ndó ndi'i saá noo koñu ña síkó nivi noyá'vi, ta on kundí'i ini ndó án va'a kuxu ndó ña, án on vá'a kuxu ndó ña.

26 Saá chi Ndios kúu tã tã kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta ndi'i ña yóo kuva'a, kuenda mji Ndios kúu ña.

27 Ta saá tá nivi na on vása kándixa Jesucristo kána na ndó'ó kuxu ndó xí'in na, ta va'a kuxu ndó nda ndá ña taxi na kuxu ndó. Tá taxi na koñu kuxu ndó, ta on ndaka to'on ndó mí kee koñu yó'o.

28 Ta saá ni, tá nivi yó'o ká'an na xí'in ndó, káchí na saá: "Koñu yó'o kúu ña njsokó nivi noo ñaídolo", káchí na xí'in ndó, ta saá on kuxu ndó koñu yó'o, chi on vá'a ke'é ndó ña xáni siní nivi yó'o kúu ña on vá'a.

29 Saá chi nivi yó'o, vará kana na ndó'ó ña kuxu ndó koñu xí'in na, mji na xáni siní na ndí ña on vá'a noo Ndios kúu ña kuxu ndó koñu ña njsokó nivi noo ñaídolo.

Ta saá ni, sava ndó'ó ndaka to'on ndó yi'i, káchí ndó saá: "Tá ndixa kúu yó nivi na táku ndíka yichí Jesucristo, ta, ¿ndachun taxi yó ndayí nda'a inká nivi ña ka'nda chiño na noo yó án va'a kuxu yó án on vá'a kuxu

yó koñu ña njsokó nivi noo ñaídolo?

30 Tá taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kuxu yó, ta saá ¿án yóo ka ndayí kómí inká nivi ña kandiva'a na xí'in yó xa'a ña xixi yó?", saá kachí ndó ndaka to'on ndó yi'i.

31 Ta yi'i ndakuin i ka'an i xí'in ndó ndí ña xíní ñó'ó ní ka ke'é yó kúu ñayó'o: tá xí'i yó án xixi yó án nda yu kúu inká ña ké'é yó, ta xíní ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ñayó'o xa'a ña kanóo síkón ní ñato'ó Ndios.

32 Ta on vá'a koo yó ndatán yóo yuu ña káchí'i xa'a nivi ta nákava na, án nivi najudío, án nivi na on sivi najudío, án nivi na kándixa Jesucristo kúu nayó'o.

33 Ñayó'o kúu ña ké'éj, chi chíkaa níj ndee xa'a ña ke'éj ña sakusij ini ndi'i nivi. Saá chi on vása kuiti ndí'i ini i ndukúj ña chindee xí'in mji j, ta yi'i ndixa si'na ndí'i ini i ndukúj ña chindee j ku'a'a ní inká nivi xa'a ña kándixa na Jesucristo ta saá sakaku ra na.

11

1 Ta ndó'ó, va'a ná kundikon ndó yichí j, ndatán yi'i va'a ndíkon j yichí Jesucristo.

To'on yó'o ká'an ndí kivi ña nákutá'an yó ña kisa ká'no yó Ndios, ta xí'in ñato'ó ní, xíní ñó'ó ke'é yó saá

2 Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin kisa ká'no j ndó'ó,

chi ndi'i saá kivi náká'an ndó xá'aj, ta on vása ní-sandakoo ndó kisa ndivi ndó to'on ña xa saná'aj ndó'ó xá'a yichi Jesucristo.

3 Ta vitin va'a ná kundaa ini ndó to'on yó'o: Ndatán yóo siji nivi xí'in yiki koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in ñii ñii mji yó, nataa na kándixa ra. Ta ñii ñii taa, ndatán yóo siji ñási'í ra, saá yóo ra xí'in ñá. Ta Ndios, ndatán yóo siji Jesucristo saá yóo ra.

4 Ta kivi ká'an taa xí'in Ndios, án ká'an ndoso ra noo nivi to'on ña kaku noo Níma Ndios, tá mií saá, on vá'a koo ña kundasi siji ra. Saá chi tá yóo ña ndási siji ra, ta ñayó'o saná'a ña ndí on vása kisa to'ó ra siji ra.

5 Ta kivi ká'an ña'a xí'in Ndios, án ká'an ndoso ña noo nivi to'on ña kaku noo Níma Ndios, tá mií saá, tá on vása yóo ña ndási siji ñá, ta ñayó'o saná'a ña ndí on vása kisa to'ó ña siji ñá. Saá chi ñii kiva ndatán kuka'an noo ñá xí'in ña xátá yálá ña yisi siji ñá, saá yóo ña.

6 Ta saá, tá on vása yóo ña ndási siji ña'a kivi ká'an ñá xí'in Ndios, án kivi ká'an ndoso ña noo nivi to'on ña kaku noo Níma Ndios, ta, va'a ka ná ka'nda ndi'i ña yisi siji ñá! Ta saá ni, ña nítá'nda yisi siji ña'a, án ña nixatá yálá ña yisi siji ñá, kúu ña táxi kuka'an noo ñá. Ta saá va'a ná koo ña kundasi siji ñá.

7 Ta kivi ká'an taa xí'in Ndios, án ká'an ndoso ra to'on ña kaku noo Níma

Ndios, ta on vá'a koo ña kundasi siji ra. Saá chi, Ndios kisa va'a ra taa tanó, ta ndi'i nataa saná'a na ndasaá yóo Ndios, chi saná'a na sava ñalivi ká'no ña kúu mji Ndios. Ta Ndios xiji ñó'ó ra yiki kándiká tanó xá'a ña kisa va'a ra ña'a ñánó. Ta saá ndi'i náña'a saná'a ná sava ñalivi ká'no ña kúu mji taa.

8 Saá chi taa tanó ñoyívi yó'o on vása ní-kixi ra tixin yiki koñu ñii ña'a. Ta ña'a ñánó ñoyívi yó'o kuvá'a ñá xí'in yiki koñu taa tanó.

9 Ta on sivi xá'a ña'a kúu ña kisa va'a Ndios taa, ta xá'a taa kúu ña kisa va'a Ndios ña'a.

10 Ta xá'a ña ke'é Ndios saá, ta xá'a ña yóo naangel xito na, va'a ná koo ña kundasi siji náña'a xá'a ña saná'a ndí náña'a yó'o kómí ná ndayí ña ka'an ná xí'in Ndios ta ka'an ndoso ná noo nivi to'on ña kaku noo Níma Ndios.

11 Ta saá ni, nataa ta náña'a, na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó tá'an nayó'o. Saá chi tá on koó ña'a ní-kuvá'a, ta on kivi koo taa, ní-kúu. Ta tá on koó taa ní-kuvá'a, ta on kivi koo ña'a, ní-kúu.

12 Vará Ndios kisa va'a ra ña'a ñánó ñoyívi yó'o xí'in yiki kándiká taa tanó ñoyívi yó'o, ta saá taa tanó xí'in ndi'i inka nataa kaku na tixin ña'a. Ta saá ni, ndi'i nataa xí'in ndi'i náña'a xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o kúu ña kisa va'a Ndios.

13 Ta mji ndó, zyukía xáni

sini ndó? ¿Yu kuu ña va'a ke'é ña'a kivi ká'an ña xí'in Ndios ño nákutá'an nivi xa'a ña kisa ká'no na Ndios? Tá on vása yóo ña ndási sini ña'a, ¿án xáni sini ndó ndí ñava'a kuu ña ká'an ña xí'in Ndios saá?

14 Ta, ¿án on ndixa yóo ña nákaa ini mji yó ña táxi kani sini yó ndí ña sákuka'an ño tãa kúu ña nání ní yisi sini ra?

15 Ta, ¿án on ndixa yóo ña nákaa ini mji yó ña táxi kani sini yó ndí ña nání yisi sini ña'a kúu ñii ñava'a livi ña táxi ñato'ó ná? Saá chi Ndios saní'i ra yisi sini ña'a xa'a ña nakasi ña sini ña.

16 Ta saá ni, tá yóo sava ndó'ó na on vása yóo yu'ú xí'in to'on yó'o, ta saá yi'i ndákuiji yu'u ndó, káchí saá, ndí ndí'i ñoo ño xá'aní, ño nákutá'an nivi na kándixa Jesucristo ña kisa ká'no na Ndios, ta ndí'i náña'a xí'in natãa, ké'é na xí'in sini na ñii kiva ndatán yóo ña sakan ndato'on jí xí'in ndó'ó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña on vá'a ké'é nivi na kándixa Jesucristo kivi nákutá'an na

17 Ta vitin xa'a sava ña ké'é ndó'ó, on vása kúchiño jí kasa ká'no jí ndó'ó. Saá chi kivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta sava ña ké'é ndó on vása chindeé ña ndó'ó ña va'a ka kua'no ndó yichi Jesucristo. Ta nda víka, sava ña ké'é ndó yó'o kúu ña sátakué'e ini xí'in tá'an ndó.

18 Saá chi xa xini so'oi ndí kivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta náta'vi tá'an ndó, ta náa ndó xí'in tá'an ndó. Ta xáni sini jí ndí sava to'on yó'o ña ká'an kuáchí nivi xa'a ndó kúu to'on ndixa.

19 ¿Án xáni sini ndó ndí ñava'a kúu ña nata'vi tá'an ndó? ¿Án xáni sini ndó ndí xini ñó'ó koo ku'a ti'vi ndó, chí xí'in ñayó'o saná'a káxín ndó ño nivi ndá ti'vi ndó'ó kúu ña kúsi ini Ndios xini ra? ¿On sivi saá!

20 Saá chi xa'a ña on vása ñii yóo ndó xí'in natá'an ndó, saná'a ndó ndí on sivi xí'in ña ndino'o ini ndó kúu ña xixi ndó sítã va'a ta xí'i ndó vino xa'a ña náká'an ndó ndí Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi ndó.

21 Saá chi kivi nákutá'an ndó, ta sava ndó'ó kama ní kixá'a ndó xixi ndó ndí'i ña ndiso ndó, ta on vása ndati ndó xa'a ña nata'vi ndó ña ndiso ndó ña kuchiño kuxu inkã nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an xí'in ndó. Ta saá, sava ndó'ó ndeé ní xixi ndó ta ku'a ní xí'i ndó tãda xini ndó, vará sava ñañani yó xí'in náki'va yó, lo'o ní ñaxixi ndiso na, ta kindo na xí'in ña xí'i ka na so'ko.

22 ¿On vá'a ké'é ndó saá! ¿Án on ndixa yóo ve'e mji ndó ño kúchiño kindo ndó kuxu ndó ta ko'o ndó? Saá chí xí'in ña on vása va'a ké'é ndó vitin, chíkaa ñino ndó ñato'ó nivi na kándixa Jesucristo, ta sákuka'an ndó ño ñañani yó xí'in náki'va

yó na ɔn vása kómí ña kuxu na. ¿Ndá tɔ'on ká kúu ña kivi ká'an i xí'in ndó'ó, ñivi na ké'é ña ɔn vá'a yó'o saá? ¿Án vạ'a kasa ká'no i ndó'ó xạ'ạ ñayó'o? Ó'on, ɔn vása kúchiño ke'é i saá.

Tɔ'on yó'o ká'an ndasaá vạ'a ná ke'é ñivi kivi xíxi na sịtạ vạ'a ta xí'i na vino xa'a ña náká'án na ña ñixi'i Jesucristo xa'a kuachi na

(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lc. 22:14-20)

²³ Tɔ'on ña naki'in i nda'a tạJesus, Tạa tạKá'no nọọ yó, kúu ña xa ndatɔ'on i xí'in ndó, káchí saá: Si'na kạ ña tạJudas nạtaxi ra tạJesus nda'a ñivi na sạ ini xini ña'á, ta mịi ñoó yó'o saá tạJesus tịin ra sịtạ vạ'a,

²⁴ ta taxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, ta tạ'ví ra sịtạ vạ'a yó'o, ta ñika'an ra xí'in nataa naxika xí'in ra, káchí ra saá: "Naki'in ndó sịtạ vạ'a yó'o, ta kuxu ndó ña. Sịtạ vạ'a yó'o kúu yiki koñu i ña taxi i xa'a ndó. Ñayó'o kuxu ndó xa'a ña naká'án ndó yi'i", káchí tạJesus xí'in na.

²⁵ Tá ndi'i xixi na sịtạ vạ'a yó'o, ta tạJesus tịin ra copa ña ñó'o ndutạ vino, ta ñika'an ra, káchí ra saá: "Ndutạ vino yó'o kúu ñi i, ta xí'in ndutạ yó'o Ndios chindú'u ra ñaxạá kindọọ ra xí'in ñivi. Ta ndi'i saá yichi ña ko'o ndó ndutạ vino yó'o, ke'é ndó saá xa'a ña naká'án ndó yi'i", káchí tạJesus xí'in na.

²⁶ Ñakán kịạ ndi'i saá yichi ña xixi yó sịtạ vạ'a ta xí'i yó vino, ta ña ké'é yó saá kúu ña ká'an ndoso yó ndi ñixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó. Ta ke'é yó saá tạnạ kivi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o.

Tɔ'on yó'o ká'an ña ndi xí'in ñatɔ'ó ta xí'in ña ndino'o ini yó xini ñó'ó kuxu yó sịtạ vạ'a ta ko'o yó vino ña náká'án yó Jesucristo

²⁷ Ñakán kịạ ndạ yu kúu ñivi na xixi sịtạ vạ'a ta xí'i na vino xa'a ña náká'án na Jesucristo, tá ɔn sivi xí'in ña ndino'o tɔ'ó ini na ké'é na saá, ta ñivi yó'o nákuiso na kuachi. Saá chi xí'in ña ɔn vása kisa tɔ'ó na ña ñixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, nayó'o chíkaa ñiño na yiki koñu ra ta chíkaa ñiño na ñi ra.

²⁸ Ta saá tá kivi nákutá'an yó xa'a ña kuxu yó sịtạ vạ'a ta xa'a ña ko'o yó vino xa'a ña náká'án yó ndi Jesucristo ñixi'i ra xa'a kuachi yó, ta ñii ñii mịi yó xini ñó'ó koto ndoso xí'in mịi yó án ndixa yóo vạ'a yó xí'in Ndios.

²⁹ Saá chi ndạ yu kúu ñivi na xixi sịtạ vạ'a ta xí'i na vino, tá ɔn vása nákonu na ndi ñayó'o ká'an ña xa'a yiki koñu Jesucristo, ta ñivi yó'o naki'in na ña xɔ'vi na xa'a ña ké'é na saá.

³⁰ Ñakán kịạ yóo kuạ'a ní ndó'ó na xa ndeé ní ndó'o xí'in kuẹ, án vitá ní kóni ndó, tạnạ sava natá'an ndó xa ñixi'i na.

³¹ Ta saá ni, tá xí'in ña ndino'o ini yó koto ndoso xí'in m̄ji yó án ndixa yóo va'a yó xí'in Ndios, ta saá on kon̄i ñó'ó Ndios saxo'vi ra m̄ji yó.

³² Ta saá ni, tá kivi Ndios saxo'vi ra m̄ji yó, ta kúu ña xa'a ña sakuá'a yó sandakoo yó ña on vá'a ta xa'a ña sakuá'a yó ke'é yó ñava'a, koṭo ñii ki'va ndi'i xa'a yó xí'in n̄ivi na ndik̄on yich̄i on vá'a ñoyívi yó'o.

³³ Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, ñayó'o kúu ña ndato'on̄i xí'in ndó: Tá kivi nákutá'an ndó ta xixi ndó xa'a ña náká'an ndó Jesucristo, ta kundati tá'an ndó, ta saá ñii káchí kuxu ndó xí'in tá'an ndó.

³⁴ Tá yóo ndó'ó na xí'i ní soṭo, ta on kúchiño ndó kundati ndó, ta va'a si'na kuxu lo'o ndó ve'e m̄ji ndó. Ta saá tá nákutá'an ndó xa'a ña kuxu ndó xí'in natá'an ndó xa'a ña náká'an ndó Jesucristo, ta xí'in ñato'ó ke'é ndó saá. Ta saá on nakuiso ndó kuachi xa'a ña Ndios saxo'vi ra ndó'ó. Ta ink̄a k̄a tondini ña táku ndó, ndato'on̄i xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o kivi xaai koto i ndó'ó.

12

To'on yó'o ká'an ña xa'a ndee va'a ña sání'i Níma Ndios n̄ivi na kándixa Jesucristo

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, kónij ña kundaa ini ndó xa'a ndee va'a ña sání'i

Níma Ndios m̄ji yó n̄ivi na kándixa Jesucristo.

² Xíni ndó ndí kivi on ta'an kandixa ndó Jesucristo, ta ñandiva'a chu'u ña ndó'ó ña kisa to'ó ndó ku'a ní ñaidolo ña kúu ndios vatá, ña on vása kúchiño ka'an nda ñii to'on.

³ Ta saá kónij ña kundaa ini ndó ndí nda ñii n̄ivi na ká'an xí'in ndee Níma Ndios on kúchiño na ka'an na, káchí na saá: "¡Ná kuu Jesucristo ta ta ndiso chi'ña!" Ta n̄ivi na on vása kómí Níma Ndios, ta nda ñii nayó'o on kúchiño na káchí na xí'in ña ndino'o ini na: "Jesucristo kúu Ta ta Ká'no noo yi i ta noo ndi'i ña yóo", káchí na.

⁴ Ta kónij ña kundaa ini ndó ndí yóo ku'a ní noo ndee va'a ña sání'i Níma Ndios n̄ivi na kándixa Jesucristo, vará ndi'i ndee yó'o káku ña noo ñii laá Níma Ndios kuiti.

⁵ Vará yóo ku'a ní noo chiño kisa ndivi yó ña kisa chiño yó noo Jesucristo, ta saá ni, ñii laá m̄ji Jesucristo, Ta ta Ká'no noo yó, kúu ta ta kisa chiño yó noo.

⁶ Ta yóo ku'a ní noo chiño ña ké'é Ndios xí'in yó, ta ñii laá Ndios kúu ta ta kisa ndivi chiño ra ini ñii ñii yó.

⁷ Ta nda'a ñii ñii m̄ji yó n̄ivi na kándixa Jesucristo, Níma Ndios sání'i ña ndee va'a ta ndi'i ndee va'a yó'o kúu xa'a ña chindeé tá'an yó.

⁸ Ta Níma Ndios sání'i ña nda'a sava yó ndee ña

kúchiño yó ka'an yó to'on ndíchi ña káku noo Níma Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó kóno kundaa ini yó ñandaa Ndios.

⁹ Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee va'a ña ndaa ní ini yó Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó sanduva'a yó ñivi na kómí ndi'i noo kue'e.

¹⁰ Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña ké'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini ñivi. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña ká'an ndoso yó to'on ña káku noo Níma Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña nákoní yó án ndixa to'on ña ká'an ñivi káku ña noo Níma Ndios, án káku ña noo inká níma. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó ka'an yó inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'a yó. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña nándaxin yó yu kúu ña kóni kachí inká noo to'on yó'o.

¹¹ Ta ñii laá Níma Ndios kúu noo káku ndi'i ndee va'a yó'o. Ta ñii kiva ndatán yóo ña chíkaa ini mji Níma Ndios saní'i ña, saá yóo ndee va'a sání'i ña ñii ñii mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo.

¹² Yoo ku'a ní xiiña kómí yíkí koñu ñii ñivi. Ta ndatán yóo ku'a ní xiiña ña kómí yíkí koñu ñii ñivi, saá yóo mji yó ñivi na kándixa Jesucristo. Vará ku'a ní ñivi kúu yó, ta ndatán yóo ñii laá yíkí koñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra.

¹³ Saá chi sava yó kúu

najudío, ta sava yó on sivi najudío kúu, sava yó kúu naesclavo, ta sava yó on sivi naesclavo kúu, ta ndi'i mji yó ñivi na kándixa Jesucristo chichi yó xí'in ñii laá Níma Ndios, ta nduu yó ñii yíkí koñu Jesucristo kuiti, chi Ndios taxi ra ñii laá Níma ra ña táku ña ini ñii ñii yó.

¹⁴ Ta on sivi ñii laá xiiña kómí yíkí koñu yó, ta ku'a ní xiiña kómí ña.

¹⁵ Ta ñii xiiña yíkí koñu yó ña kúu xa'a yó, tá ñay'o ná kachí ña saá: "Yi'i on sivi nda'a ñivi kúu, ñakan on vása kúu ñii xiiña yíkí koñu ñivi", kachí xa'a yó, ta to'on ña ka'an xa'a yó saá, on taxi ña ña sandakoo xa'a yó kúu ña ñii xiiña yíkí koñu yó.

¹⁶ Ta ñii kiva saá, tá ña kúu so'o yó ná kachí ña saá: "On sivi nduchú noo ñivi kúu, ñakan on vása kúu ñii xiiña yíkí koñu ñivi", kachí so'o yó, ta to'on ña ka'an so'o yó saá, on taxi ña ña sandakoo so'o yó kúu ña ñii xiiña yíkí koñu yó.

¹⁷ Saá chi tá ndi'i yíkí koñu yó kuu ña nina nduchú noo kuiti, níkuu, ta on kuchiño koni so'o yó. Tá ndi'i yíkí koñu yó kuu ña nina so'o kuiti, níkuu, ta on kuchiño ta'mi yó.

¹⁸ Ta Ndios chinoo ra nda mí koo ñii ñii xiiña yíkí koñu yó, ta ndatán yóo ña chíkaa ini ra ña va'a koo ñii ñii xiiña, saá yóo ña.

¹⁹ Chi tá ndi'i yíkí koñu yó ní xikuu ña ñii laá noo xiiña kuiti, níkuu, ta saá on sivi

ndino'o yíkí koñu ñivi kuu ña.

²⁰ Xí'in tɔ'on yó'o kúndaꝓ ini yó ndí vará yóo kuꝓ'a ní xiiña kómí yíkí koñu yó, ta ñii laá kúu yíkí koñu yó.

²¹ Ta saá nduchũ noꝓ yó on vása kúchiño ka'an ña xí'in nda'a yó, kachí ña saá: "On vása xíní ñó'ó j yó'ó, nda'a", kachí ña. Ni sɔnɔ yó on vása kúchiño ka'an ña xí'in xa'a yó, kachí ña saá: "On vása xíní ñó'ó j yó'ó, xa'a", kachí ña.

²² Nda víka, yóo sava xiiña yíkí koñu yó ña xáni sɔnɔ yó kúu ña vitá ní, ta saá ni, ña xíní ñó'ó ní ka noꝓ yó kúu ña.

²³ Ta yóo sava xiiña yíkí koñu yó ña xáni sɔnɔ yó ndí lo'o ní ñato'ó ndíso ña, ta saá ni, viví ní sákundixin yó xiiña yó'o. Ta xiiña yíkí koñu yó ña kúu ña on vá'a koto ñivi, táxi yó ñato'ó ní nda'a ñayó'o, chi viví nákasi yó ña xí'in tikɔtɔ.

²⁴ Ta inkꝓ xiiña yíkí koñu yó ña kúu ña táxi yó koto ñivi, ta on vása ndí'i ní ini yó kúndaꝓ yó ña. Saá yóo ña, chi chɔndú'u Ndios ndí xiiña yíkí koñu yó ña on vá'a koto ñivi, ñayó'o náki'in ka ña ñato'ó noꝓ inkꝓ xiiña yíkí koñu yó.

²⁵ Saá ke'é Ndios xí'in yó xa'a ña ndí'i xiiña yíkí koñu yó on nata'vɔ tá'an ña, ta ñii yíkí koñu kuu ña. Ta Ndios kóni ra ndí ñii ñii xiiña yíkí koñu yó kundi'i ini ña xa'a tá'an ña.

²⁶ Ta saá tá xó'vɔ ñii xiiña yíkí koñu yó, ta ndí'i inkꝓ

xiiña yíkí koñu yó ñii káchí xó'vɔ ña xí'in ñayó'o. Tá ñii xiiña yíkí koñu yó náki'in ña ñato'ó, ta saá ndí'i xiiña yíkí koñu yó ñii káchí kúsɔj ini ña xí'in ñayó'o.

²⁷ Tɔ'on yó'o sáná'a ña ndatán yóo mɔj yó ñivi na kándixa Jesucristo, chi ndatán yóo yíkí koñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra, chi ñii ñii yó ndatán yóo ñii ñii xiiña yíkí koñu ra, saá yóo yó.

²⁸ Ta Ndios saꝓkuiso chiño ra ñii ñii mɔj yó ñivi na kándixa Jesucristo chiño ña xíní ñó'ó kasa ndivi yó. Chiño noꝓ ña saꝓkuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó naapóstol. Chiño oꝓj ña saꝓkuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó naprofeta na ká'an ndoso noꝓ ñivi tɔ'on ña káku noꝓ Níma Ndios. Chiño unɔj ña saꝓkuiso chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó namaestro na sáná'a tɔ'on ra ñivi. Ta saá tuku Ndios saní'i ra ndeꝓ va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini ñivi koto na. Ta saní'i ra ndeꝓ va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó sandúva'a yó ñivi na ndeé ní ndó'o xí'in ku'e'e. Ta saní'i ra ndeꝓ va'a nda'a sava yó ña viví chindeé yó natá'an yó. Ta saní'i ra ndeꝓ va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó viví kuiso chiño yó xí'in ñivi. Ta saní'i ra ndeꝓ va'a nda'a sava yó ña kúchiño yó ka'an yó inkꝓ noꝓ tɔ'on ña on vása ní-sakuá'a yó.

29 Ta saá ɔn sɪví ndi'i mji yó kúu naapóstol, ta ni ɔn sɪví ndi'i mji yó kúu naprofeta, ta ni ɔn sɪví ndi'i mji yó kúu namaestro, ta ni ɔn sɪví ndi'i mji yó kúu na kómí ndee Ndios ña kúchiño yó ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini nɪvi koto na.

30 Ta ɔn sɪví ndi'i mji yó kómí yó ndee Ndios ña kúchiño yó sandúva'a yó nɪvi na ndeé ndó'o, ni ɔn sɪví ndi'i mji yó kúu na kómí ndee ña kúchiño yó ka'an yó inká ɔn ɔ'on ña ɔn vása ní-sakuá'á yó, ni ɔn sɪví ndi'i mji yó kúu nɪvi na kómí ndee ña kúchiño yó nandaxin yó ña kóni kachí inká ɔn ɔ'on yó'o.

31 Ta saá va'a ndukú ndó ɔn Ndios ña taxi ra naki'in ndó kuá'a ndee ña va'a ní ka. Ta vitin yí'i saná'a j ndó'ó yichí ña xíní ñó'ó kundikɔn ndó, chi ña va'a ní ka ɔn ndi'i yichí kúu yichí yó'o.

13

Ña kí'vi ini yó xíní yó nɪvi kúu yichí ña va'a ní ka ɔn ndi'i yichí ña kúchiño kundikɔn nɪvi

1 Ta vará kuchiño ka'an j ndi'i ɔn ɔ'on ña ká'an nɪvi án ɔ'on ña ká'an naángel, ta saá ni, tá ɔn vása kí'vi ini j xíní j nɪvi, ta saá ndatán yóo ñii ka tá'yá ña ɔn vása livi ndusu kómí, án ndatán yóo ñii ka ña laxan ní ká'a yu'u, saá yóo j.

2 Ta vará kukomí j ndee va'a ña saní'i Níma Ndios yí'i ña ká'an ndoso j ɔn

nɪvi ɔ'on ña káku ɔn Níma Ndios, án vará kukomí j ndee va'a ña kúnda j ini j ndi'i ña chítóni Ndios ña nɪxiyo se'é si'na ɔn nɪvi, án vará kukomí j ndee va'a ña kónó kúnda j ini j ndi'i ñanda j, án vará kunaka j ini j ña ndeé ní ndaa ini j Ndios, anda kúchiño sakanda j yuku ɔ'on ña inká xiiña, ta saá ni, tá ɔn vása kí'vi ini j xíní j nɪvi, ta nda lo'o ɔn vása ndáya'ví j.

3 Ta vará saní'i j ndi'i ña kómí j nda'a nɪvi nandá'ví, án vará taxi xí'in mji j ña ka'mi na yíkí ɔn xí'in ño'o xíxi, ta saá ni, ta ɔn vása kí'vi ini j xíní j nɪvi, ta ɔn vása ndáya'ví ña ke'é j saá.

4 Nɪvi na kí'vi ini xíní inká nɪvi, nɪvi yó'o kúu na va'a ká'no ini, ta ké'é na ñava'a ña chindeé inká nɪvi. Ta ɔn ɔ'ó ñakuíni yóo ini na, ta nda lo'o ɔn sɪví na ña'a ini kúu na, ta ni nda lo'o ɔn vása kása ká'no xí'in mji na.

5 Nɪvi na ndino'o kí'vi ini xíní inká nɪvi, nayó'o kúu nɪvi na kómí ñato'ó, ta ɔn sɪví nɪvi na ndasaá kuiti ndí'i ini xa'a mji kúu na, ni ɔn sɪví nɪvi na kama ní sása j ini mji kúu na, ta ni ɔn sɪví nɪvi na ɔn xíní sandakoo ña sá j ini xíní inká nɪvi kúu na.

6 Ni ɔn vása kúsij ini na xíní na ña ɔn vá'a ké'é inká nɪvi xí'in tá'an na, ta ndixa kúsij ini na xíní na ndi'i nɪvi na ké'é ñanda j.

7 Nɪvi na kí'vi ini xíní inká nɪvi, saá yóo na: Kúndeé ini na xíní na inká nɪvi, ta kándixa na ɔ'on ña ká'an natá'an na xí'in na, ta ndáti

na ta ndáa ini na ndí inka ñivi ke'é na ñava'a, ta on vása sándakoo na ña kí'vi ini na xíni na inka ñivi, vará xíní ñó'ó kúndeé ini na xí'in ña on vá'a ké'é nayó'o.

8 Ña kí'vi ini yó xíni yó ñivi nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñayó'o. Ta saá ni, yóo sava ndee va'a ña ñii kivi ña vaxi on vása koni ñó'ó ka ña, ta ya'a ndi'i ña. Ta saá ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña ká'an ndoso yóo ñivi to'on ña káku ñoo Níma Ndios. Ta ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña ká'an yóo inka ñoo to'on ña on vása ní-sakuá'a yóo. Ta saá tuku ñii kivi ña vaxi on koni ñó'ó ka ndee va'a ña kónó kúndaá ini yóo ñandaá ña ñixiyo se'é.

9 Saá chi vitin on vása kónó kúndaá ini yóo ñandaá Ndios, ta ndasaá kuiti lo'o kúu ña xíní yóo vitin. Tãda vitin to'on ña káku ñoo Níma Ndios ña ká'an ndoso yóo ñoo ñivi, kúmanj ka ña xinq ní ndi'i ña chitóni Ndios taxi ra nda'a yóo.

10 Ta ñii kivi vaxi tá kixaa ña xinq ndi'i ña ndixa ndino'o, ta kivi yó'o on vása koni ñó'ó ka yóo ña on ta'an xinq ndino'o.

11 Saá chi ndatán yóo ña vaxi kua'no ñii talo'o, ta ñii kivi tondaá ra nduu ra taá taká'no, saá yóo mji yóo ñivi na kándixa Jesucristo. Ta kivi xikuuj talo'o, ta saá xika'anj ndatán ká'an talo'o, ta xixani sinij ndatán xáni sinij talo'o. Ta saá tá ñitondaáj nduuj ñii taá

taká'no, ta sandakooj ké'é j ndatán ké'é ñii talo'o.

12 Ta yóo inka to'on ña ndato'onj xí'in ndó xa'a ña saná'aj ndó'ó ndasaá koo ña kivi vaxi. Vitin on vása kúchiño yóo kúndaá va'a ini yóo xa'a ndi'i ñava'a ña chitóni Ndios, chi ndatán yóo ñivi na xíto ñoo mji ñoo yutátá ta xa kua'an kuxána káa, saá yóo mji yóo vitin. Ta ndixa kixaa ñii kivi ña nakutá'an yóo xí'in Ndios ta koni káxín yóo ñoo ra. Ta kivi saá tondaá yóo koni ndino'o yóo Ndios, ñii ki'va ndatán Ndios xa xíní ndino'o ra mji yóo.

13 Yóo unj kúu ñava'a ña yóo xí'in yóo ndi'i saá kivi. Yóo ña ndáa ndino'o ini yóo Ndios, yóo ña ndáti yóo ndáa ini yóo ndí Ndios kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in yóo, ta yóo ña kí'vi ini yóo xíni yóo ñivi. Ta ña ndáya'ví ní ka ñoo ña unj ñava'a yó'o saá, kúu ña kí'vi ini yóo xíni yóo ñivi.

14

To'on yó'o ká'an ndí ndee va'a ña ká'an ndoso yóo to'on ña káku ñoo Níma Ndios kúu ña xíní ñó'ó ní

1 Va'a ná chikaa ndó ndee ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Ta va'a xí'in ña ndino'o ini ndó ná ndukú ndó ñoo Níma Ndios ña saní'i ña ndó'ó ndi'i ñoo ndee va'a ña káku ñoo ña. Ta ndee va'a ña xíní ñó'ó ní ka ndukú ndó kúu ndee ña ka'an ndoso ndó ñoo ñivi to'on ña káku ñoo Níma Ndios.

² Saá chi tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña kúchiño ka'an ndó inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta kuiti xí'in Ndios ká'an ndó to'on yó'o, ta ñivi on vása kúndaḡ ini na to'on ká'an ndó. Saá chi Níma Ndios táxi ña ndí ká'an ndó to'on ña ñó'o se'é noo ñivi.

³ Ta tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ña ká'an ndoso ndó noo ñivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ta xí'in ña ká'an ndoso ndó to'on yó'o, chindeé ndó ñivi xa'a ña vivii kua'no na yichí Jesucristo, ta chíkaḡ ndó ndee ini ñivi yó'o ña kútḡ kundikḡ na yichí yó'o, ta ndása sji ndó ini ñivi yó'o noo ña yo'vi xó'vi na.

⁴ Tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña ká'an ndó inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta saá ña ká'an ndó to'on yó'o ndasaá kuiti chindeé xí'in mji ndó ña vivii ka kua'no ndó yichí Jesucristo. Ta saá ni, tá kómí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña ká'an ndoso ndó noo ñivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ta saá ña ká'an ndó to'on yó'o chindeé ña nañani yó xí'in náki'va yó ña kua'no ka na yichí Jesucristo.

⁵ Yi'j kóni j ña ñii ñii ndó'ó kukomí ndó ndee va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña kúchiño ka'an ndó inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta ña ndixa kóni ní ka j kúu ña kukomí ndó

ndee va'a ña kúchiño ka'an ndoso ndó noo ñivi to'on ña káku noo Níma Ndios. Saá chi ndee va'a yó'o kúu ña ndáya'ví ní ka xa'a ña chindeé ña nañani yó xí'in náki'va yó ña va'a kua'no na yichí Jesucristo. Saá chi tá ká'an yó inká noo to'on ña on vása ní-sakuá'á yó, ta tá on koó ñivi na kómí ndee va'a ña nandaxin na yukia kóni kachí to'on yó'o, ta to'on yó'o ña ká'an yó on chindeé ña inká ñivi na kándixa Jesucristo.

⁶ Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, tá xa'a j noo ndó tá ka'an j xí'in ndó inká noo to'on ña on vása kúndaḡ ini ndó, ta nda lo'o on vása ndáya'ví to'on yó'o noo ndó. Ta ña ndáya'ví ka noo ndó'ó kúu ña nandaxin j noo ndó to'on ña sanativi Níma Ndios noo j, án ka'an j xí'in ndó'ó xa'a ña kónó kundḡ ini ndó ñandaḡ Ndios, án ndato'on j xí'in ndó'ó to'on ña káku noo Níma Ndios, án ndato'on j xí'in ndó to'on ña va'a sáná'a xa'a yichí Jesucristo.

⁷ Saá chi kúndaḡ ini yó ndí tá yóo ñivi na on vása káxín tívi tilalí, án on vása káxín sáká'a na arpa, ta ñivi na xín j so'o ñayó'o on vása kúndaḡ ini na ndá yaa kúu ña xín j so'o na.

⁸ Ta ñii ki'va saá, tá on vása ndá'yi káxín tón trompeta tón kána ñivi ná kani tá'an noo yóo kuachi, ta saá on kúchiño kundḡ ini ñivi ndí xín j ñó'ó kee na ko'on na nakutá'an na xa'a

ña kani tá'an na ñoq yoo kuachi.

⁹ To'on yó'o sáná'a ña mji yó xá'a ndee vạ'a ña kómí sava yó ña ká'an yó to'on ña ñon vása ní-sakuá'á yó. Saá chi tá ká'an yó inkạ ñoq to'on ña ñon vása kúndaạ ini ñivi na xínj sọ'ọ to'on yó'o, ta ndátán yoo to'on ña ká'an yó ndasaá kuiti ñoq tạchj, saá yoo ña.

¹⁰ Ndixa yoo kuạ'a ní ñoq to'on ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá ñoq to'on yó'o ñii ñii ña ndátọ'on káxín xí'in ñivi na kúndaạ ini ña'á.

¹¹ Ta saá ni, tá ñon vása kúndaạ ini to'on ña ká'an ñivi, ta saá ndátán yoo ñii tạ tạ ñoo xíká tạ ká'an inkạ ñoq to'on saá yoo j xí'in ñivi yó'o, ta ñivi yó'o ndátán yoo ñivi na ñoo xíká saá yoo na xí'in j.

¹² Ta saá ndó'ó, ñivi na kóni kukomí kuạ'a ndee vạ'a ña sání'i Nímạ Ndios, vạ'a chikaạ ndó ndee ndukú ndó ñoq Nímạ Ndios ña saní'i ña ndó'ó ndee vạ'a ña chindeé ña nañani yó xí'in náki'vạ yó ña vạ'a kạ kua'no na yichj Jesucristo.

¹³ Ta saá ndi'i ñivi na kómí ndee vạ'a ña ká'an na inkạ ñoq to'on ña ñon vása ní-sakuá'á na, ñivi yó'o xínj ñó'ó tuku ndukú na ñoq Nímạ Ndios ña saní'i ña ndee vạ'a nda'ạ na ña kuchiño nandaxin na to'on yó'o.

¹⁴ Ta yi'j, tá ká'an j xí'in Ndios inkạ ñoq to'on ña ñon vása ní-sakuá'á j, ta ndixa xí'in ndasaá kuiti nímạ j

ká'an j xí'in ra, ta vará ñon vása kúndaạ ini to'on ña ká'an j.

¹⁵ Ta saá, zyú kúu ñavạ'a ke'éj? Tá ká'an j xí'in Ndios, ta vạ'a ná kạ'an nímạ j to'on ña ñon vása ní-sakuá'á j, ni ñon vása kúndaạ ini j. Ta saá tuku vạ'a ná kạ'an j xí'in Ndios to'on ña kúu ña kúndaạ ini j. Ta ñii kị'va saá, tá xita j yaa ña kisa ká'no j Ndios, ta vạ'a ná kata nímạ j yaa yó'o xí'in to'on ña ñon vása ní-sakuá'á j, ni ñon vása kúndaạ ini j. Ta saá tuku vạ'a ná kata j yaa xí'in to'on ña kúu ña kúndaạ ini j.

¹⁶ Ta ñii kị'va saá mji ndó, tá kisa ká'no ndó Ndios xí'in to'on ña ndasaá kuiti nímạ ndó ká'an xí'in ra, ta ñivi na ñon vása kúndaạ ini to'on ña ká'an ndó, ñivi yó'o ñon kúchiño ñii káchí xí'in ndó kasa ká'no na Ndios, kị'vạ ká'an ndó táxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'ạ ra.

¹⁷ Vará to'on yó'o ña ká'an ndó ña ñon vása ní-sakuá'á ndó kúu to'on vạ'a ña ndixa táxi ña táxa'vi ña'á nda'ạ Ndios, ta to'on yó'o ñon vása chindeé ña ñivi ña kua'no kạ na yichj Jesucristo, chi ñon vása kúndaạ ini na to'on ña ndasaá kuiti nímạ ndó ká'an xí'in Ndios.

¹⁸ Ta yi'j, táxi j ña táxa'vi nda'ạ Ndios chi saní'i ra yi'j ndee vạ'a ña ká'an j to'on ña ñon vása ní-sakuá'á j, ta kuạ'a ní kạ yichj ñoq ndi'i ndó'ó ká'an j to'on yó'o xí'in Ndios.

¹⁹ Ta saá ni, tá kị'vạ nákutá'an j xí'in ñivi na kándixa Jesucristo xạ'ạ ña kisa ká'no ndj Ndios, ta

kusij ní ká ini j ña ká'an j vará o'on to'on ña kúchiño kundaa ini nivi na xini so'o ña, noo ña ká'an j uxu mil to'on ña nda lo'o on vása kúndaa ini nivi xini so'o na.

²⁰ Ndó'o nivi na kándixa Jesucristo, va'a ná koo ndó ndatán yoo naváli na on ta'an sakuá'a ke'é kuá'a ní ña on vá'a, ta saá ni, on kani sinj ká ndó ndatán xani sinj naváli yó'o. Saá chi xini ñó'o kani sinj ndó ndatán xani sinj nivi ná'no na xa viví xá'no yichj Jesucristo.

²¹ Noo ñii xiiña to'on Ndios ña nítáa na xina'a, Ndios kachí ra saá: "Ñii kivi ña vaxi, xi'in inka noo to'on ña ká'an nivi na ñoo xíká ká'an j xi'in nivi nañooj, ta konj ñó'oj yu'u nivi na táku ñoo xíká xá'a ña ká'an j xi'in nañooj. Ta saá ni, nañooj on kua'a na chikaa so'o na to'on ña ká'an j xi'in na", saá kachí Ndios.

²² Ta saá kúndaa ini yó ndí tá kómí yó ndee va'a ña ká'an yó inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'a yó, ta ñayó'o on sivi seña ña sáná'a noo nivi na kándixa Jesucristo kúu ña, ta ndee va'a yó'o kúu seña ña sáná'a noo nivi na on xiin kandixa Jesucristo ndí taa tandeé ní kúu Ndios. Ta ndee va'a ña kúchiño ká'an ndoso yó noo nivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ñayó'o kúu xá'a ña chindeé ña nivi na kándixa Jesucristo, ta on sivi xá'a ña chindeé ña nivi na on vása kándixa Jesucristo kúu ña.

²³ Ta saá ni, ndó'o, nivi na kándixa Jesucristo, kivi

nácutá'an ndó ña kisa ká'no ndó Ndios, tá kixaa nivi na on ta'an kundaa ini xá'a yichj Jesucristo, án kixaa nivi na on vása kándixa Jesucristo, ta nayó'o xini so'o na to'on ña xa síin síin noo ká'an ñii ñii ndó, ta nayó'o on vása kúndaa ini na to'on yó'o, zan on ndixa xani sinj nivi yó'o ndí nasána kúu ndi'i ndó'o?

²⁴ Ta saá ni, kivi nácutá'an ndó'o, nivi na kándixa Jesucristo, ña kisa ká'no ndó Ndios, ta ká'an ndoso ndó to'on ña káku noo Níma Ndios, ta saá tá kixaa nivi na on ta'an kundaa ini xá'a yichj Jesucristo, án nivi na on vása kándixa ra, ta saá to'on Ndios yó'o xito ndoso ña níma nivi yó'o, ta chindeé ña na xá'a ña kundaa ini na ndí na ndiso kuachí kúu na.

²⁵ Tá xini so'o na to'on Ndios ña ká'an ndó xi'in na, ta saá Ndios sanativi ra noo na ndi'i ña ñó'o se'é níma na. Ta saá kuxítí na xá'a ña kasa to'ó na Ndios, ta ká'an na xi'in ndó, kachí na saá: "Ndixa Ndios yó'o ra xi'in ndó'o", kachí na xi'in ndó.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá va'a kasa ká'no yó Ndios kivi nácutá'an yó

²⁶ Nañani yó xi'in náki'va yó, kivi nácutá'an ndó ña kisa ká'no ndó Ndios, saá va'a ke'é ndó: Lo'o ndó'o kata ndó yaa ña kasa ká'no ndó Ndios, ta lo'o ndó'o saná'a ndó xá'a yichj Jesucristo, ta lo'o ndó'o ndato'on ndó xá'a ña sanativi Ndios

noq ndó, ta lo'o ndó'ó ka'an ndó inká noq to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta lo'o ndó'ó nandaxin ndó ña kóni kachí to'on yó'o. Ta ndi'i ña ké'é ndó saá xini ñó'ó kuu ña ña chindeé ñivi na kándixa Jesucristo ña kua'no ka na yichi ra.

27 Ta xa'a ñayó'o, tá kómí ndó ndee va'a ña sani'i Níma Ndios ndó'ó ña táxi ka'an ndó inká to'on ña on vása ní-sakuá'á ndó, ta saá ñii ñii ndó ka'an, ta ndasaá kuiti nda ovi ndó anda uni ndó ka'an. Ta xini ñó'ó koo ñivi na kómí ndee va'a ña nandaxin na yukia kóni kachí to'on ña ka'an ndó.

28 Tá on koó ñivi na kúchiño nandaxin yu kúu ña kóni kachí to'on ña ka'an ndó, ta saá va'a ka ná on ka'an ndó to'on yó'o noq ñivi kivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta ndasaá kuiti ka'an ndó to'on yó'o xí'in Ndios noq on koó ñivi.

29 Ta ndó'ó naprofeta, na kómí ndee va'a ña ka'an ndoso ndó to'on ña kaku noq Níma Ndios, va'a ndasaá kuiti nda ovi anda uni ndó'ó ka'an ndoso ndó to'on Ndios yó'o noq ñivi kivi nákutá'an ndó ña kisa ká'no ndó Ndios. Ta ndó'ó, ñivi na xini so'o to'on ña ka'an naprofeta, xini ñó'ó kani va'a sini ndó xa'a to'on yó'o, án ndixa to'on Ndios kúu ña, án on sivi to'on Ndios kúu ña.

30 Tá ñíndichi ñii ndó'ó ka'an ndoso ndó to'on ña kaku noq Níma Ndios, tá mií saá inká ndó'ó náki'in ndó to'on ña sanativi Ndios noq

ndó, ta saá, va'a ná on ka'an ka ta ñíndichi, ta ná taxi ra ña koni so'o ndi'i ñivi to'on ña sakán sanativi Ndios.

31 Ta ndó'ó na kómí ndee va'a ña ka'an ndoso ndó noq ñivi to'on ña kaku noq Níma Ndios, ta va'a ñii ñii ndó ya'a ndó ka'an ndó. Ta saá ndi'i ñivi na nákutá'an ña kisa ká'no na Ndios, sakuá'á na to'on Ndios yó'o ta chikaa ña ndee ini na.

32 Ndó'ó na kúu naprofeta na kómí ndee va'a ña ka'an ndoso ndó noq ñivi to'on ña kaku noq Níma Ndios, ndó'ó kúchiño ndó ka'nda chiño ndó noq yu'u ndó ña chikaa ini ndó ama va'a ndato'on ndó to'on yó'o noq ñivi.

33 Saá chi kivi ña nákutá'an yó ña kisa ká'no yó Ndios, on vása kúsiñ ini Ndios ña ñii síso ka'an ndi'i yó, ta nda ñii ñivi on vása kúndañ ini na ña xini so'o na. Ta nda víka, Ndios kúsiñ ini ra ndí nákutá'an yó xí'in ñató'ó ní ini yó ta viví kisa ká'no yó ra.

Ta xa'a ñayó'o, ndi'i mii yó ñivi na kándixa Jesucristo, tá kivi nákutá'an yó ñii ñii ñoo xa'a ña kisa ká'no yó Ndios,

34 ta náña'a ná nákutá'an yó'o, xini ñó'ó tásin koo yu'u ná. Saá chi náña'a xini ñó'ó kasa ñino xí'in mii ná, ñii ki'va ndatán yóo ña xá'nda chiño ndayí ña kisa to'ó yó.

35 Tá yóo ña kóni náña'a sakuá'á ná, ta va'a kundati ná tandá naxaa ná ve'e ná, ta saá va'a ndaka to'on ná yij ná. Saá chi ña sákuka'an

xí'in m̄ji ná kúu ña ká'an náña'a yó'o n̄o n̄ivi na nákutá'an x̄a'a ña kisa ká'no na Ndios.

³⁶ Ta ndó'ó, ɔn vá'a kuña'a ini ndó, chi x̄ini ñó'ó naká'an ndó ndí ɔn s̄iví ndó'ó kúu nan̄o n̄aki'in t̄o'on Ndios, ni ɔn s̄iví ndasaá kuiti ndó'ó kúu na tax̄i Ndios t̄o'on ra nda'a.

³⁷ Ta ndó'ó na x̄ani s̄ini ndí Níma Ndios san̄i'í ña ndee v̄a'a nda'a ndó ña kúchiño ndó ka'an ndoso ndó n̄o n̄ivi t̄o'on ña káku n̄o Níma Ndios, zan̄ x̄ani s̄ini ndó ndí ch̄utú ní ini ndó xí'in Níma Ndios?, ta saá x̄ini ñó'ó nakoni ndó ndí t̄o'on ña ndát̄o'on̄i xí'in ndó kúu t̄o'on ña x̄anda chiño m̄ji Jesucristo, T̄a taKá'no n̄o yó.

³⁸ Tá yóo sava ndó'ó na ɔn x̄iin chikaa s̄o'o t̄o'on yó'o ña ndát̄o'on̄i xí'in ndó, ta ink̄a ndó'ó, v̄a'a ná ɔn chikaa s̄o'o ndó t̄o'on n̄ivi na ɔn x̄iin chikaa s̄o'o t̄o'on̄i.

³⁹ Ta saá, nañani yó xí'in náki'v̄a yó, na kándixa Jesucristo, v̄a'a ná chikaa ndó ndee ña ndukú ndó n̄o Níma Ndios ña san̄i'í ña ndó'ó ndee v̄a'a ña ka'an ndoso ndó n̄o ink̄a n̄ivi t̄o'on ña káku n̄o Níma Ndios. Ta, tá yóo sava ndó'ó na kómí ndee v̄a'a ña ká'an ndó ink̄a n̄o t̄o'on ña ɔn v̄asa ní-sakuá'á ndó, ta ink̄a sava ndó'ó ɔn ka'nda chiño ndó n̄o nayó'o ña ɔn vá'a ka'an na t̄o'on yó'o.

⁴⁰ Ta saá, tá k̄ivi ña nákutá'an ndó x̄a'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta ña x̄ini

ñó'ó ní kúu ña vivíi ta xí'in ñato'ó ní kasa ká'no ndó ra.

15

T̄o'on yó'o ká'an ndí ndixa Jesucristo n̄ixi'í ra ta n̄ataku ra

¹ Nañani yó xí'in náki'v̄a yó, vitin v̄a'a naká'an ndó'ó t̄o'on v̄a'a x̄a'a Jesucristo ña xa n̄ika'an ndosōi n̄o ndó. T̄o'on ña xa kándixa ndó kúu ña, t̄anda vitin yóo kút̄u ndó kándixa ndó t̄o'on v̄a'a yó'o.

² Ta x̄a'a ña ndino'o ini ndó kándixa ndó t̄o'on v̄a'a x̄a'a Jesucristo ña n̄ika'an ndosōi n̄o ndó, tá ɔn sandakoo ndó kándixa ndó t̄o'on yó'o, ta ndixa Ndios sakaku ra ndó'ó k̄ivi ña v̄axi. Tá ɔn s̄iví ñandaa kúu ñayó'o, níkuu, ta saá ña man̄i kúu ña kándixa ndó Jesucristo.

³ Ta yi'í, xa san̄a'āi ndó'ó m̄ji t̄o'on ña x̄ini ñó'ó ní ka x̄a'a Jesucristo, ña kúu t̄o'on ña n̄aki'in̄i n̄o ra. T̄o'on yó'o káchí ña saá: N̄ii k̄i'va ndat̄an̄ yóo ña káchí t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á, Jesucristo n̄ixi'í ra x̄a'a kuachi yó,

⁴ ta sandúxun na ȳikí koñu ra, ta t̄ixin ña un̄i k̄ivi, n̄ataku ra. Ndi'í ñayó'o k̄isa ndivi ña ña káchí t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á.

⁵ Tá ndi'í n̄ataku Jesucristo, ta n̄at̄ivi ra n̄o t̄aPedro, ta saá tuku n̄at̄ivi ra n̄o nákutá'an ndi'í nataa na x̄ikuu na ux̄u ɔvi n̄ixika xí'in ra.

⁶ Ta saá n̄at̄ivi ra n̄o nákutá'an ɔ'on ciento n̄ivi na x̄indik̄on sat̄a ra. T̄anda

vitin kuá'a ní nayó'o táku ka na, vará lo'o na xa nixi'i.

7 Ta saá nativi Jesucristo noo taSantiago,* ta tuku nativi ra noo nakutá'an ndi'i naapóstol.

8 Ta ndi'i kundivi ñayó'o, ta saá nija'a kuá'a ní kivi, ta nitivi ra noo yi'i. Ta saá ndátan yoo ñii ta ta kaku kivi tá on vása ndati nivi, saá yoo i, saá chi nduu i taapóstol kivi ña on vása ndati nivi.

9 Ta saá ta ta nino ní ka kuu i noo ndi'i naapóstol. Ta on vása kómii ndayi ña sakunaní na yi'i "apóstol", chi xina'á nixika i saxo'vi ní i nivi na kuu nave'e ndino'o Ndios chi kándixa na Jesucristo.

10 Ta saá ni, Ndios ke'é ra ká'no ní ñava'a xí'in i, chi nakaxin ra yi'i kuu i taapóstol. Ta on sivi ña manj kuu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xí'in i. Saá chi nda kivi kixá'á i kisa chiño i tanda vitin, ndeé ní ka kisa chiño i noo ña kisa chiño inká naapóstol. Ta ndixa on sivi xí'in ndee mji i kuu ña kisa ndivi i chiño, ta Ndios san'i ra yi'i ndee va'a ra, ta xí'in ndee yó'o kisa ndivi i chiño ra.

11 Ta saá ni, án yi'i kuu ta ta ká'an ndoso noo ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, án inká naapóstol kuu na ká'an ndoso to'on yó'o noo ndó, ta ñii kuu to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó, ta to'on yó'o kuu ña xa kándixa ndó.

12 Ta to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó káchí ña ndi ndixa Jesucristo nixi'i ra ta nataku ra. Ta saá, ndachun sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: "Tána kixaá ña kivi nivi, ta nda ñii kivi on natakú ka na"?, káchí ndó.

13 Ta on sivi ñandaá kuu to'on yó'o ña ká'an sava ndó'ó. Saá chi tá nda ñii nivi on vása natakú na, ta ni Jesucristo on vása ní-natakú ra, níkuu.

14 Tá on sivi ñandaá kuu ña nataku Jesucristo, níkuu, ta nda lo'o on vása ndaya'ví to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó, ni on vása ndaya'ví ña kándixa ndó ra.

15 Tá ndixa on vása ní-natakú Jesucristo, níkuu, ta nivi na vatá kuu ndi, chi nika'an ndi Ndios sanatakú ra Jesucristo. Tá on sivi ñandaá kuu ña ndixa natakú nivi na nixi'i, ta ñayó'o sáná'a ndi Ndios on vása ní-sanatakú ra Jesucristo, níkuu.

16 Tuku ká'an i saá: Tá on ndixa natakú nivi na nixi'i, ta ñayó'o kóni káchí ña ndi on vása ní-natakú Jesucristo, níkuu.

17 Tá on vása ní-natakú Jesucristo, níkuu, ta saá ña manj kuu ña kándixa ndó ra, tanda vitin ndiso ka ndó kuachi noo Ndios.

18 Tá on vása ní-natakú Jesucristo, níkuu, ta ñayó'o kóni káchí ña ndi nivi na kándixa ra tá nixi'i nayó'o, ta nda ñii kivi on natakú na, ta ndi'i xa'a nayó'o, níkuu.

* 15:7 TaSantiago, inká kivi ra kuu Jacobo.

19 Ta m̄ji yó, tá ndáa ini yó ndí ña kándixa yó Jesucristo kúu ña ndáya'ví ndasaá kuiti ñoyívi yó'o, ta nda lo'o on vása ndáti yó nataku yó ta kutaku yó xí'in Ndios ñoyívi n̄ino, ta saá ndixa n̄ivi na ndá'ví ní ka kuu yó noo ndi'i n̄ivi ñoyívi yó'o!

20 Ta on s̄iví saá, chi ña ndixa ndino'o kúu ña n̄ixi'j Jesucristo, ta Ndios sanataku ña'á ra. Ta saá Jesucristo yóo ra ndatán yóo ñanóó ña sákee n̄ivi noo ndi'i ña n̄ichi'i na, chi kúu ra t̄aa t̄anoó nataku noo ndi'i n̄ivi na n̄ixi'j.

21 Ta xa'a ña on vá'a ke'é ñii laá t̄aa kuiya x̄ina'á, ndee ña xá'ni n̄ivi k̄ixaa ña ñoyívi yó'o, ta saá ndi'i n̄ivi x̄ini ñó'ó kivi na. Ta saá, xa'a ñava'a ke'é ñii laá t̄aa, ta kúu t̄aa t̄a n̄ixi'j ta nataku ra, ndi'i n̄ivi na n̄ixi'j nataku na ñii k̄ivj ña v̄axi.

22 Ta xa'a ña ndi'i n̄ivi kúu nasa'ya ñani síkuá t̄aa t̄anoó Adán, ta saá ndi'i n̄ivi ñii kúu na xí'in ra, ta saá x̄ini ñó'ó kivi ndi'i na. Ta saá ni, ndi'i n̄ivi na ñii yóo xí'in Jesucristo, ndixa sanataku ra na ña ndino'o kutaku na xí'in ra.

23 Ta vivíi, ndatán ch̄itóni Ndios, saá koo ña nataku ñii ñii n̄ivi. Saá chi Jesucristo x̄ikuu t̄aa t̄anoó nataku noo na n̄ixi'j. Ta saá, tá kixaa k̄ivj ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta sanataku ra ndi'i n̄ivi na kándixa ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá k̄ivj.

24 Tá ndi'i sanataku ra

ndi'i n̄ivi yó'o, ta kixaa k̄ivj sondí'í ñoyívi, ta Jesucristo sandi'i ra xa'a ndi'i saá noo ndee ná'no ña on vá'a, ta sandi'i ra xa'a ndi'i ink̄a na xá'nda chiño, na kúu na on vása kisa t̄o'ó Ndios. Ta saá Jesucristo taxi ra ndayí nda'a Yivá yó Ndios ña ka'nda chiño ra.

25 Saá koo, chi Jesucristo x̄ini ñó'ó ka'nda chiño ra noo ndi'i n̄ivi ta noo ndi'i ña k̄uva'a, ta saá kundivi t̄anda kundee ra noo ndi'i ndee ña sáa ini x̄ini ña'á, t̄anda ch̄ikaa n̄ino ra ndi'i ñayó'o t̄ixin xa'a ra.

26 Tá kixaa k̄ivj ña xa kundee Jesucristo noo ndi'i ñayó'o, ta ndee ña sondí'í sandi'i ra xa'a kúu ndee ña xá'ni n̄ivi.

27 Saá chi t̄o'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á, káchí ña saá: "Ndios ch̄ikaa n̄ino ra ndi'i ña yóo ñoyívi t̄ixin xa'a t̄aa yó'o", káchí t̄o'on Ndios. Ta m̄ji yó kúndaq̄ ini yó ndí t̄o'on yó'o on vása kóni kachí ña ndí m̄ji Ndios chikaa n̄ino xí'in m̄ji ra t̄ixin xa'a Jesucristo. Chi m̄ji Ndios kúu t̄aa t̄a chikaa n̄ino ndi'i ña yóo k̄uva'a t̄ixin xa'a t̄ayó'o.

28 Ta saá kixaa k̄ivj tá Jesucristo naki'in ra ndi'i ndayí noo ndi'i ña yóo, ta m̄ji Jesucristo kasa n̄ino xí'in m̄ji ra noo Ndios, xa'a ña Ndios nduu ra t̄aa t̄aká'no ndino'o, t̄aa t̄a xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ndi'i saá ñoyívi.

29 Sava ndó'ó na kándixa Jesucristo kúu n̄ivi na xa ch̄ichi tuku xa'a n̄ivi na xa n̄ixi'j, chi x̄ani s̄ini ndó ndí saá chindeé ndó nayó'o. Ta

saá ni, tá on vása kándixa ndó ndí natakū nivi na nixi'i, ta, ¿ndachun chichi ndó xa'a nivi yó'o?

³⁰ Ta mji ndi, tá on sivi ña ndixa kúu ña natakū nivi na nixi'i, níkuu, ta saá ña manj kúu ña ñii ñii kivi táxi xí'in mji ndi noo ña yiyo ní anda ña kivi ndi.

³¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ña ndixa kúu ña ndí ñii ñii kivi táku j xí'in ña yiyo ní kivi j. Ta saá tuku ña ndixa kúu ña chútú ñasij ini j chi xa'a chiño ña kisa ndivi j noo ndó, kándixa ndó Jesucristo vitin.

³² Ta xa nixov'i ní j ñoo Éfeso yó'o, ta ndatán yóo ña kani tá'an j xí'in kitj tiyukú, saá njindo'o j. Ta saá, tá on sivi ñandaqa kúu ña natakū nivi na nixi'i, ta, ¿ndasaá ndaya'vi ña yov'i nixov'i j yó'o? Tá ñandaqa kúu ña on natakū yó, níkuu, ta va'a ka ke'é yó ndatán ké'é nivi ñoyivi yó'o na on vása kándixa Jesucristo, chi nayó'o ká'an na, káchí na saá: "Vitin ná kuxu yó ta ná ko'o yó, chi taan kivi yó", saá ká'an nivi yó'o.

³³ On taxi ndó ña sandá'vi na ndó'o, ta naká'an ndó ña kóni káchí ñii to'on ndíchi ña káchí saá: "Tá náta'an va'a ní yó xí'in nivi na kúu na on vá'a ini, ta yiyo ní sanoo na ini mji yó ke'é yó ña on vá'a ndatán yóo ña ké'é na", saá káchí ñii to'on ndíchi ña xini yó.

³⁴ Ta vitin si'na vivii kani sinj ndó, ta nandikó ini ndó, ta on ke'é ka ndó ña on vá'a,

ta tuku kundikon ndó yichi va'a. Yoo sava ndó'o na on ta'an kundaqa va'a ini xa'a Ndios, ta xa'a ña lo'o ní xini ndó Ndios, va'a ná kuka'an noo ndó.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá nduu yiki koñu nivi kivi natakū na

³⁵ Yoo sava ndó'o na ndaka to'on ndi'i, kachí ndó saá: "¿Ndasaa natakū nivi na nixi'i? ¿Ndasaa koo yiki koñu na?", kachí ndó, ndaka to'on ndó ndi'i.

³⁶ ¡Ta to'on ña kí'vi kúu ñayó'o! Chi kani sinj ndó ndasaá yóo ndikin trigo. Tá chí'i yó ndikin yó'o, ta tixin ño'o xini ñó'o ta'yi ña, ta saá kuchiño taxi ña nduta inka trigo xaá.

³⁷ Ta ndikin trigo ña chí'i yó on vása ñii kúu ña xí'in trigo xaá ña nduta. Ta nda yukú ña chí'i yó, án ndikin trigo kúu ña, án inka noo ña chí'i yó kúu ña, ta ña nduta noo ña chí'i yó on vása ka ñii kúu ña xí'in ña chí'i yó.

³⁸ Saá chi Ndios chindú'u ra ndí ñii ñii noo ña chí'i yó nduta ñayó'o, ta ñii ñii noo ña nduta yó'o, sín ná'a ña.

³⁹ Ta ndatán yóo ku'a'a ní noo ña chí'i yó, saá yóo ku'a'a ní noo yiki koñu, ta xa sín sín yóo ñii ñii ña. Saá chi xa sín yóo ña kúu yiki koñu nivi, ta xa sín yóo ña kúu yiki koñu kitj, ta xa sín yóo ña kúu yiki koñu tísaa, ta xa sín yóo yiki koñu tiaká.

⁴⁰ Ta saá tuku xa sín yóo yiki koñu ña kómí nivi na

táku ñoyívi yó'o, ta xa síin yóo ña kómí ndi'i ña táku ñoyívi ñino. Saá chi yóo ñava'a livi ká'no ña kómí yíkí koñu ñivi na táku ñoyívi yó'o, ta yóo inká ño ñava'a livi ká'no kómí ndi'i ña táku ñoyívi ñino.

⁴¹ Ta yóo ñava'a livi ká'no kómí ño'o ña yé'e ndiví, ta yóo ñava'a livi ká'no kómí yoo ña yé'e ñoó, ta yóo inká ñava'a livi ná'no kómí kimi. Ta on sivi ñii kúu ñava'a livi ná'no ña kómí ndi'i kimi, chi xa síin xa síin kúu ñava'a kómí ñii ñii kimi.

⁴² Ñayó'o sáná'a ña mji yó ndasaá nduu yíkí koñu yó kivi natakú yó ño ña ñixi'í yó. Chi tá kixaá ña kivi yó, ta yíkí koñu yó nduxun ña tixin ño'o, ta ndatán yóo ña tá'yi ndikin ña chi'i ñivi tixin ño'o, saá ta'yi yíkí koñu yó. Ta kivi natakú yó, ta inká ñaxaá nduu yíkí koñu yó, ta ñaxaá yó'o nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña. Ta nda víka, ndixa kutakú ndino'o ña ndi'i saá kivi.

⁴³ Tá kixaá ña kivi yó ta sanduxun na yíkí koñu yó, ta yíkí koñu yó'o ña on vása táku ka, on sivi ña livi kuu ña. Ta saá ni, kivi natakú yó, ta yíkí koñu naki'in ñii ñii yó ndixa ña kukomí ñava'a livi ká'no kuu ña. Saá chi yíkí koñu yó ña nduxun, ña vitá kuu ñayó'o, ta yíkí koñu yó xaá naki'in yó, ña kukomí ndeë ndino'o kuu ña.

⁴⁴ Ta kivi táku yó ñoyívi

yó'o ndasaá kuiti yíkí koñu ñivi kúu ña kómí yó. Ta, tá kixaá ña kivi yó, ta yíkí koñu yó yó'o nduxun ña tixin ño'o. Ta tá kixaá ña natakú yó, ta saá naki'in yó inká ño yíkí koñu ña kuu kuenda ñoyívi ñino, ta nda ñii kivi on ndi'i ka xa'a yíkí koñu yó yó'o. Saá chi ñii ño kúu yíkí koñu kómí yó ñoyívi yó'o vitin, ta inká ño kuu yíkí koñu naki'in yó kivi natakú yó.

⁴⁵ Ñii xiiña ño to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá: "Ndios kisa va'a ra ta tañoó ta kuu taAdán, ta taxi ra ña nduu ra ñivi táku", káchí to'on Ndios. Ta Jesucristo, ta ta sá kunaní yó "taAdán sondí'í",[†] tayó'o nduu mji nima ndino'o táku, ta táxi ña ndí kutakú ndino'o ñivi.

⁴⁶ Ta saá kúndaá ini yó ndí si'na kómí yó yíkí koñu ña xini ñó'ó yó kutakú yó ñoyívi yó'o, ta saá kivi yó. Ta saá kixaá kivi natakú yó ta naki'in yó yíkí koñu ña taxi Ndios nda'a yó ña kuu kuenda ñoyívi ñino, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a yíkí koñu yó'o.

⁴⁷ Kuyá xina'á ní Ndios tjin ra yaá ño ño'o, ta xí'in yaá yó'o kisa va'a ra ta tañoó. Ta inká ño ta, ta kuu Jesucristo, tayó'o kee ra ñoyívi ñino ta kixaá ra ño ño'o yó'o.

⁴⁸ Ta saá ndi'i ñivi na táku ñoyívi yó'o kómí na

[†] 15:45 "TaAdán sondí'í" kúu to'on ña ká'an xa'a Cristo, ta ta naqaxin Ndios sakaku ra ñivi.

yíkí koñu na ndátán nìxìyo yíkí koñu t̃a t̃añoó, t̃a kúu t̃a t̃a kuva'a xí'in yaa noo ño'o. Ta ndi'i nivi na kutaku ñoyívi ñino kukomí na ink̃a noo yíkí koñu na, chi ndátán yóo yíkí koñu Jesucristo kivi ñatak̃u ra, saá koo yíkí koñu nayó'o.

49 Ta ndátán nìxìyo t̃a t̃añoó t̃a kuva'a xí'in yaa noo ño'o, saá yóo ndi'i m̃i yó vitin. Ta ñii kivi vaxi ndátán yóo Jesucristo, t̃a t̃a kee ñoyívi ñino, saá koo ndi'i yó, nivi na kándixa Jesucristo.

50 Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni ñi ña kundaḡa ini ndó ndí yíkí koñu ña kómí yó vitin ñoyívi yó'o, on kivi kivi ña kutaku ña ñoyívi ñino noo xá'nda chiño Ndios. Saá chi yíkí koñu ña kómí yó ñoyívi yó'o, ñii kivi kutá'yi ña ta ndi'i xa'a ña, ta on kuchiño kündeé ña kutaku ña xí'in yó ñoyívi ñino noo on kivi koo nda ñii ña tá'yi ta nda ñii ña ndi'i xa'a.

51 Vitin ndát̃oñi xí'in ndó xa'a ñii ña ch̃tóñi Ndios ta si'na ch̃kaḡ se'é ra ña noo nivi, ta vitin t̃axi ra ña kundaḡa ini yó ndí ndi'i m̃i yó nivi na kándixa Jesucristo on kivi ndi'i yó ñii kivi ña vaxi. Ta saá ni, ndi'i saá yíkí koñu m̃i yó ndixa nasama ña, chi ñii ñii yó naki'in yó yíkí koñu xaá.

52 Ta ñii kama x̃and̃ikon nasama ña saá. Saá chi kivi sondí'í ñoyívi yó'o tá m̃i koñi so'o nivi ña ndá'yi tón trompeta, ta ñii kama kuiti, ndátán yóo ña ñii nákuáni

yó ta nákoto yó, saá kama natak̃u nivi na kándixa Jesucristo na nìxì'i, ta naki'in na yíkí koñu xaá, ña nda ñii kivi on ndi'i xa'a. Ta saá nivi na kándixa Jesucristo na t̃ak̃u ka ñoyívi yó'o kivi saá, ñii kama nasama na, chi nduu na nivi na naki'in yíkí koñu xaá ña nda ñii kivi on ndi'i xa'a.

53 Saá chi yíkí koñu ña kómí yó ñoyívi yó'o kúu ña t̃a'yi kivi kivi yó, ta on vása koo ña ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta x̃iñi ñó'ó naki'in yó yíkí koñu yó ña xaá ña nda ñii kivi on vása t̃a'yi ta kutaku ña xí'in yó ndi'i saá kivi.

54 Tá kixaa kivi ña xa naki'in yó yíkí koñu yó ña xaá ña nda ñii kivi on vása t̃a'yi, ta xa nduu yó nivi na kutaku ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xí'in ñayó'o kundivi to'on Ndios ña ñtaa na x̃ina'á, ña káchí saá: "Xa ndi'i xa'a ndee ña xá'ni nivi, chi Ndios kündeé ra noo ndee yó'o.

55 Ta saá, ¿m̃i kuchiño ka ndee ña xá'ni nivi satakué'e ña na? Ta, ¿m̃i kuchiño ka ndee ña xá'ni?, chi on koḡ ka ndee kukomí ña noo nivi", saá káchí to'on Ndios.

56 X̃iñi yó ndí ndee ña xá'ni nivi x̃ikomí ña ndayí satakué'e ña m̃i yó xa'a ña on vá'a ké'é yó, chi ya'vi ña on vá'a ké'é yó kúu ña x̃iñi ñó'ó kivi yó. Ta xa'a ña ndát̃oñi ndayí Ndios, kundaḡa ini yó yu kúu ña on vá'a, ta kundaḡa ini yó ndí kivi yó xa'a kuachi ña ndiso yó noo Ndios.

57 Ta saá ni, táxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, chi

xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in ra, Ndios táxi ra ña kundeeé yó noo ndee ña xá'ni, ta ndixa kutaku yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

58 Ñakán kía, nañani yó xí'in náki'va yó, ndino'o kandixa ndó Jesucristo ta kútu kundikon ndó yichi ra. On taxi ndó ña inká nivi nasama na ini ndó, ta ndi'i saá kivi taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó chiño Jesucristo, Tã tãKá'no noo yó. Saá chi xini yó ndí nda ñii chiño ña kisa ndivi yó noo ra, on sivi chiño ña maní kúu ña.

16

Tõ'on yó'o ká'an ndasaá va'a nakaya na si'un xa'a inká nivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'ví

1 Ta vitin kóni ndato'on i xí'in ndó xa'a si'un ña nákaya ndi xa'a ña chindeé ña nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Jerusalén. Ta kóni ña vitin kasa ndivi ndó ñii kiva ndatán xa xa'nda chiño nivo nivi na kándixa Jesucristo, na táku ku'a ñoo estado Galacia, na kúu na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na Ndios.

2 Ta saá kivi noo ñii ñii semana, ñii ñii ndó'ó xini ñó'ó tava sín ndó si'un ña chindeé ndó nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Ñii kiva ndatán yóo si'un náki'in ñii ñii ndó xa'a chiño ké'é ndó, saá tava sín ndó lo'o noo

si'un yó'o. Ta saá kivi xa'a nivo ndó, xa koo ti'va ndi'i si'un, ta on vása ñii kama nakaya ndó ndi'i ña mji kivi saá.

3 Ta va'a nakaxin ndó sava nañani yó, ña kuiso na si'un ña nakaya ndó, ta ko'on na ñoo Jerusalén, ta nataxi na si'un yó'o nda'a nivi na kándixa Jesucristo ñoo yó'o. Ta yi'i, kivi xa'a nivo ndó, ta taa'i tutu ña ko'on xí'in nañani yó yó'o ña ndakuiin i xa'a na.

4 Tá yóo xa'a ña ko'on i xí'in nañani yó yó'o ñoo Jerusalén, ta va'a ko'on i xí'in na.

Tõ'on yó'o ká'an ndi taPablo xani sivi ra ko'on ra koto ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

5 Ta yi'i, si'na xini ñó'ó ya'a'i ku'a ñoo estado Macedonia, ta saá xa'a koto i ndó'ó ñoo Corinto.

6 Ta kivi xa'a nivo ndó, ta ñii ku'a kivi koo i xí'in ndó, ta ndásana koo i xí'in ndó ndi'i saá yoo vixin. Ta saá kóni ña kuchiño chindeé ndó yi'i xí'in ña xini ñó'ó noo ña ko'on i inká xiiña noo xini ñó'ó ko'on i.

7 Ta kivi xa'a koo i xí'in ndó, ta on xin i ña ñii kama kee i ko'on i inká xiiña. Saá chi kóni na'á koo i xí'in ndó, tá taxi Ndios ké'é saá.

8 Ta vitin kindoo ñoo Éfeso yó'o anda kixaa kivi kana viko Pentecostés.

9 Saá chi vitin Ndios taxi ra noo ña kasa ndivi i ku'a ní chiño va'a xa'a Jesucristo

ñoó yó'o. Tá mií saá yóo kuá'a ní nivi na sáa ini xini na yi'i, ta nayó'o on xiin na ña kasa ndivi chiño va'a yó'o.

10 Ta xáku ndá'víi noo ndó ndí táná xaá ñani yóo taTimoteo noo ndó, ta va'a naki'in ndó ra xa'a ña ná kusii ini ra koo ra xi'in ndó. Saá chi taTimoteo ndixa kisa ndivi ra chiño Jesucristo ñii ki'va ndatán yóo chiño ña kisa ndivi i.

11 Ñakán kía nda ñii ndó'ó on kani sini ndó ndí taTimoteo yó'o kúu ra ta ta on vása ndáya'ví. Ta nda víka, va'a chindeé ndó ra ña kuchiño ndikó ra noo i, chi yi'i xi'in ndi'i inká nañani yóo na yóo xi'in i ndati ndi ndí kixaa ra noo ndi.

12 Ta ñani yóo taApolos, xa ni xaku ndá'ví ní i noo ra ña ko'on ra xi'in nañani yóo ña xaá ra xi'in na noo ndó, ta ni-xiin ra ko'on ra xi'in na vitin. Ta saá ni, ñii kivi ña kuna'a ra, ta kee ra ko'on ra koto ra ndó'ó.

To'on yó'o kúu ñasondí'i noo tutu yó'o ña ti'ví taPablo nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

13 Ta ndó'ó, nañani yóo xi'in náki'va yóo, koto va'a xi'in mii ndó ña on taxi ndó ndí nda ñii ña on vá'a chinda'a ña ndó'ó ña sandakoo ndó yichi Jesucristo. Ta xini ñó'ó ndixa kútu kundikon ndó yichi ra, ta nda lo'o on kuyi'ví ini ndó, ta chikaa ní ndó ndee ña kutaku ndó ndatán kóni Jesucristo.

14 Ta ndi'i chiño ké'é ndó xa'a nañani yóo xi'in náki'va yóo na táku ñoo Corinto xi'in ndó, ná kasa ndivi ndó ña xi'in ña ndixa kí'vi ini ndó xini ndó na.

15 Nañani yóo xi'in náki'va yóo, xa xini ndó ndí nave'e taEstefanas xikuu nanoo ñoo estado Acaya na kándixa Jesucristo ta ndikon na yichi ra. Ta nayó'o ndixa táxi xi'in mii na ña kisa ndivi na chiño ña chindeé na nivi na kándixa Jesucristo.

16 Ta saá xáku ndá'víi noo ndó'ó ña kasa ndivi ndó ña ndúkú taEstefanas yó'o xi'in nave'e ra noo ndó. Ta ñii ki'va saá kasa ndivi ndó ña ndúkú ndi'i nivi na ñii ki'va kisa chiño noo Ndios ndatán taEstefanas xi'in nave'e ra kisa chiño na.

17 Yi'i kusi ní ini i, chi xa kixaa taEstefanas, taFortunato ta xi'in taAcaico noo i vitin. Nataa yó'o kisa ndivi na chiño ña chindeé na yi'i, ndatán yóo chiño ña kóni ndó kasa ndivi ndó noo i. Ta ndó'ó on kivi ké'é ndó saá chi xiká ní táku ndó noo i.

18 Ta nañani yóo yó'o chikaa na ndee ini i, ta chikaa na ndee ini ndó'ó. Ta saá xini ñó'ó ndó naki'in va'a ndó nataa yó'o xi'in ñato'ó, ta ñii ki'va saá xini ñó'ó naki'in va'a ndó ndi'i nivi na va'a kisa ndivi chiño Ndios ndatán kisa ndivi nataa yó'o.

19 Ta ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, na táku kuá'a ní ñoo estado Asia yó'o, nayó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. Ta ñani yóo taAquila

xí'in kị'vạ yó ñá Priscila xí'in ndi'i inka ñivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ve'e nayó'o xạ'ạ ña kisa ká'no na Ndios, ñivi yó'o tí'ví na tọ'on ña chindeé na ndó'ó, chi nayó'o xí'in ndó'ó ñii yóo ndó xí'in Jesucristo xạ'ạ ña kándixa ndó ra.

²⁰ Ndi'i nañani yó xí'in náki'vạ yó na táku ñoo yó'o tí'ví na tọ'on ña chindeé na ndó'ó. Ta vạ'a ndi'i ndó'ó chindeé tá'an ndó, ta xí'in ñato'ó ní ini ndó chito ndó noo tá'an ndó.

²¹ Ta yị'ị, tạ Pablo, tí'ví ị tọ'on ña chindeé ị ndó'ó vitin. Ta tọ'on yó'o táa ị ña xí'in nda'ạ mị ị.

²² Tá yóo ñivi na ọn vása kí'vi ini xini na Jesucristo, ta, ịvạ'a nayó'o kuiso na chi'ña noo Ndios! Ta ndúkú ị noo Jesucristo, Tạ tạ Ká'no noo yó, káchí ị saá: “ị Yạchị ní ndikó ún kixaạ tuku ún ñoyivi yó'o, Tata!”, káchí ị xí'in ra.

²³ ị Ná ke'é Jesucristo kuạ'ạ ní ñava'a xí'in ndó'ó!

²⁴ Ta kí'vi ní inị xini ị ndi'i ndó, chi kúu yó ñivi na kándixa Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in ra. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ña nita taPablo ña ti'ví ra ku'a'an nda'a nivi na táku ñoo Corinto

*TaPablo tí'ví ra to'on ña
chindeé ra
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Corinto*

¹ Yi'i, taPablo, kúu ñii taapóstol ta kisa chiño noo Jesucristo, chi saá kóni Ndios, ta sakuiso chiño ra yi'i. Ta táaj tutu yó'o xí'in ñani yó taTimoteo, ta tí'ví ndi ña xaá ña noo ndó'ó, nivi na kúu nave'e Ndios xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ta kúu ndó nivi na táku ñoo Corinto, án kúu ndó nivi na táku ku'a'a ka ñoo ña ñó'o estado Acaya.

² Ta Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ¡ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta, ¡ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó!

*Xí'in to'on yó'o taPablo
ndátoto'on ra
ndí yoo ku'a'a ní ñayoví xa
xó'ví ra*

³ ¡Na kasa ká'no yó Ndios, taa ta kúu Yivá Jesucristo, Taa taKá'no noo yó! Ta Yivá yó Ndios ndeé ní kúnda'ví ini ra xini ra mji yó, ta ndi'i saá kivi chíkaa ra ndeé ini yó.

⁴ Ta saá, tá yoo tondíni, án tá yoo ñayoví xó'ví yó, ta

Ndios chíkaa ra ndeé ini mji yó. Ta Ndios ké'é ra saá xí'in yó xa'a ña kuchiño yó chíkaa yó ndeé ini nivi tá kómí na tondíni, án tá yoo inka ña xó'ví na. Saá chi mji ndeé ña chíkaa Ndios ini yó, kúu ña kuchiño yó chíkaa yó ini nivi na xó'ví.

⁵ Vará ndeé ní xó'ví yó xa'a ña ñii yoo yó xí'in Jesucristo, ta saá tuku náki'in yó ku'a'a ní ndeé va'a ini yó xa'a ña ñii yoo yó xí'in ra.

⁶ Ta saá mji ndi, tá xó'ví ndi, ta xa'a ñava'a mji ndó kúu ña. Saá chi ña yo'vi xó'vi ndi kúu xa'a ña Ndios chíkaa ra ndeé ini ndó ta chindeé ra ndó'ó kaku ndó noo ña yo'vi xó'vi ndó. Ta tá Ndios chíkaa ra ndeé ini ndi, ta xa'a ñava'a mji ndó kúu ña, chi Ndios ké'é ra saá xí'in mji ndi xa'a ña ñii kiva saá chíkaa ndi ndeé ini ndó'ó. Ta saá tá xó'vi ndó ñii kiva ndátán xó'vi mji ndi, ta kuchiño ndó va'a vivii kundeé ini ndó xí'in ñayó'o.

⁷ Ndixa ndáa ini ndi ndó'ó ña kútu ndíkõn ndó yichí Jesucristo ta õn sandakoo ndó yichí ra. Saá chi kúndaá ini ndi ñayó'o: tá yo'vi xó'vi ndó ndátán yo'vi xó'vi ndi, ta saá Ndios chíkaa ra ndeé ini ndó ndátán chíkaa ra ndeé ini ndi.

⁸ Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni ndi ña kúndaá ini ndó xa'a ña ndeé ní nixoví ndi kivi nixiyo ndi ñoo estado Asia. Yo'vi ní nixiyo ña nixoví ndi, tanda nitõndaá ndi ña õn kundeé ka ndi, níkuu, saá ví nixoví ndi. Ta

on vása ní-xani ka s̄inj̄i nd̄i ña kutaku nd̄i noq̄ ña ñix̄o'vi nd̄i.

⁹ Xa nda kundaa ini nd̄i ña ndixa kivi nd̄i, níkúu. Saá ñix̄o'vi nd̄i xa'a ña sakuá'a nd̄i ña nda lo'o on kundaa ini nd̄i nd̄i xí'in ndee m̄ji nd̄i kuchiño sakaku xí'in m̄ji nd̄i, ta nda víka, sakuá'a nd̄i ña va'a ndaa ini nd̄i Ndios, ta ta sánataku ñivi na ñix̄i'i.

¹⁰ Ndixa Ndios xa sakaku ra m̄ji nd̄i noq̄ ña yiyo ñix̄iyo kivi nd̄i, níkúu, ta vitin ndík̄on ra sákaku tuku ra nd̄i'i. Ta ndaa ini nd̄i ña sakaku ra nd̄i'i ñii ñii kivi ña vaxi.

¹¹ Ta ndó'ó, tá ndík̄on ka ndó ndúkú ndó noq̄ Ndios ña chindeé ra nd̄i'i, ta saá ñii ñii kivi ña vaxi Ndios sakaku ra nd̄i'i noq̄ ña yiyo kivi nd̄i. Tá kuá'a ní ndó'ó ná koo ndó ndúkú ndó noq̄ Ndios xa'a nd̄i'i, ta saá koo kuá'a ní ñivi taxi na ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a ñava'a ke'é ra xí'in nd̄i.

TaPablo ndát̄o'on ra ndachun on vása ní-xa'an ra kivi kachí ra ko'on ra koto ra ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

¹² Ta ña sákutú ini nd̄i xí'in ñasij̄i kúu ña xín̄i nd̄i ndí vivíi x̄itaku nd̄i xí'in ñivi na ndík̄on yich̄i ñoyívi, ta ndixa vivíi ka x̄itaku nd̄i xí'in ndó'ó, ñivi na ndík̄on yich̄i Jesucristo. Ta on s̄iví ñandichí s̄inj̄i ñivi kúu ña taxi x̄itaku nd̄i saá, ta ñava'a ña san'i Ndios nda'a nd̄i

kúu ña taxi vivíi x̄itaku nd̄i noq̄ ndó'ó ta noq̄ ndi'i ñivi.

¹³ Ta xa'a ñayó'o, noq̄ ndi'i tutu ña táa nd̄i ta tí'ví nd̄i xa'a ña nda'a ndó, ta on vása táa nd̄i to'on ña on kuchiño ndó ka'vi ndó, ni on kuchiño ndó kundaa ini ndó. Ta vará, vitin kúman̄i lo'o ña kundaa ini ndó, ta ndát̄i ndí kivi ña vaxi tondaa ndó ña kundaa va'a ini ndó ndí ndixa kúu nd̄i ñivi na ndaa ta na ndino'o ini.

¹⁴ Ta saá kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndó'ó xa tondaa ndó ña ndixa kundaa va'a ini ndó ndí yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó ndó noq̄ nd̄i'i, ta ñii kiva saá yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó nd̄i noq̄ ndó'ó.

¹⁵ Ta yí'i, xa'a ña ndaa ini ndí ndixa saá ná kundivi ndi'i ñayó'o, ña ndixa xani s̄inj̄i kúu ña ko'on̄i koto i ndó'ó ovi yich̄i, níkúu. Ta saá nda ovi yich̄i naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios xa'a ña ndato'on̄i to'on ra xí'in ndó, níkúu.

¹⁶ Saá chi ñanoó xani s̄inj̄i ndí kivi kee i ko'on̄i nda ñoo estado Macedonia, ta ko'on̄i chí yich̄i ña yá'a ñoo Corinto xa'a ña xaai koto i ndó'ó ta kindoo i lo'o kivi xí'in ndó. Ta saá kivi kee i ñoo Macedonia ta ndikó i, ta saá ya'a tuku i chí ñoo Corinto xa'a ña koto tuku i ndó'ó, níkúu. Chi xani s̄inj̄i ndí ndó'ó kuchiño ndó chindeé ndó yí'i xa'a ña ndikó i no'o i estado Judea, níkúu. Saá xani s̄inj̄i ke'é i, ta on vása ní-kuchiño kasa ndivi i ña.

¹⁷ Ta saá ni, çán xani s̄inj̄i

ndó ndí ɔn sɪvɪ ña ndino'o iniɪ kúu ña xani sɪniɪ xaɔɪ ñoo ndó kotoɪ ndó'ó? ¿An xani sɪniɪ ndó ndí ndatán yóo ñii taa ta ɔvi yu'u, ta ndíkɔn yichɪ ñoyivi yó'o, saá yóoɪ nɔɔ ndó? Chi ta ɔvi yu'u yó'o ká'an ra: "Ndixa ke'éɪ saá", ta yá'a ñii káni lo'o ta kama násama ini ra, ta tuku ká'an ra: "Ó'on, ɔn ke'éɪ saá", ta taa yó'o ɔn sɪvɪ taa tãndaɔ kúu ra chi ɔn vása kisa ndivi ra tɔ'on ña ká'an ra.

18 Ndixa Ndios kúu taa tãndaɔ, ta mɪi Ndios yó'o ndákuiɪn ra xa'a ndi ndí ɔn sɪvɪ nivi na ɔvi yu'u kúu ndi. Ta nda víka, ndixa kúu ndi nivi nandaɔ na kisa ndivi tɔ'on ká'an.

19 Saá chi nañani yó tãTimoteo xí'in tãSilvano ta xí'in yiɪ nika'an ndoso ndi nɔɔ ndó xa'a Jesucristo, taa tã kúu Sa'ya Ndios. Ta ɔn sɪvɪ taa ta ɔvi yu'u kúu Jesucristo. Ta ndi'i saá kivi ká'an ra ñandaɔ, ta ndixa kisa ndivi ra tɔ'on ña ká'an ra.

20 Ta xí'in ña ke'é Jesucristo, xa kundivi ndi'i saá tɔ'on ña kɪndɔ Ndios xí'in nivi kuyã xina'á. Ta vitin xa'a ña táku ndi ini Jesucristo, ndixa yóo yu'ú ndi xí'in Ndios, ta xa'a ñayó'o chínóo síkón ndi ñatɔ'ó Ndios.

21 Ta Ndios taxi ra ndi ndó'ó xí'in mɪi ndi ñii yóo yó xí'in Jesucristo ta kútu ndíkɔn ndi'i yó yichɪ ra. Ta Ndios xí'in Níma ra sakuiso chiño ra mɪi yó ña kasa ndivi

yó chiño ra.

22 Ta ndatán yóo tonɪ ña kómí kitɪ, ña sáná'a káxín nɔɔ nivi yu kúu xito'o rí, saá yóo Níma Ndios xí'in yó. Saá chi ña táku Níma Ndios ini yó kúu ña sáná'a káxín ndi mɪi yó kúu yó sa'ya Ndios. Ta ña táku Níma Ndios ini yó kúu ña kisa ndaɔ ndi ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña kɪndɔ Ndios taxi ra nda'a sa'ya ra.

23 Ta ndúkúɪ nɔɔ Ndios ña ndakuiɪn ra xa'aɪ ndi ndixa kúu tɔ'on ña káchíɪ saá: xa'a ña kí'vi ní iniɪ xiniɪ ndó'ó kúu xa'a ña ɔn vása ní-xaɔɪ kotoɪ ndó'ó ñoo Corinto kivi saá. Saá chi ndixa ni-xiinɪ ka'anɪ tɔ'on ña sakué'e ini ndó.

24 Ta mɪi ndi, ɔn vása yóo ini ndi kuu ndi nivi na ndasaá kuiti ka'nda chiño nɔɔ ndó ndasaá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ñii ñii chiño xa'a Jesucristo. Ta nda víka, ñii káchí ndíkɔn ndi kisa chiño ndi xí'in ndó xa'a ña ná koo ñasiɪ ini ndó. Saá chi xa'a ña ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo kúu ña kútu ndíkɔn ndó yichɪ ra, ta ɔn sandakoo ndó ña.

2

1 Ta saá xa'a ña ni-xiinɪ sakuchuchúɪ ini ndó'ó xí'in tɔ'on kue'e, kúu ña chikaɔ iniɪ ndi ɔn xaɔɪ kotoɪ ndó'ó.

2 Chi táná níxaɔɪ nɔɔ ndó ta ndatɔ'onɪ xí'in ndó tɔ'on ña sakuchuchú ini ndó'ó, níkúu, ta, ¿yu kúu nivi kuchiño ndasa sɪi iniɪ, níkúu? Ta ndixa ɔn koɔ inka nivi kuchiño ke'é saá.

³ Ta saá ɔn vása ní-xaã j̃ nɔɔ ndó, ta xani s̃ini j̃ ndí va'a ka taã j̃ nɔɔ tutu ña tɔ'ví j̃ ta ñixaã ña nda'a ndó. Ta tá va'a chikaã sɔ'o ndó tɔ'on ña ndato'on j̃ xí'in ndó nɔɔ tutu, ta saá k̃ivi xaã j̃ nɔɔ ndó, ta ɔn kóo ka xa'a ña kuchuchú ini j̃ koni j̃ ndó'ó k̃ivi saá, ta va'a kunakaã ka ñas̃i j̃ ini j̃ koni j̃ ndó'ó. Ta ndixa ndaã ini j̃ ndí ñii káchí ndó'ó kus̃i j̃ ini ndó xí'in j̃.

⁴ Tá mĩ ñix̃iyo j̃ ñitaã j̃ tutu yó'o ña xa ñaki'in ndó, ta ñindi'i ní ini j̃ xa'a ndó, ta ñita'vi ñimã j̃, ta xaku j̃ xí'in ña ñix̃itã ku'a'a ní tánɔɔ j̃ xa'a ndó. Ta ɔn s̃ivi xa'a ña sakuchuchú j̃ ini ndó kúu ña ñitaã j̃ ña, ta xa'a ña kóni j̃ kundaã ini ndó ndí ndeé ní kí'vi ini j̃ xini j̃ ndó'ó kúu ña ñitaã j̃ ña.

Ta Pablo ndato'on ra xí'in ñivi na kándixa Jesucristo ña kasa ká'no ini na xa'a ñii tã tã ke'é ña ɔn vá'a

⁵ Ta yóo ñii ta'tá'an ndó ta xa ke'é ña ɔn vá'a, ta xa'a ñayó'o sakuchuchú ra ini j̃, ta ɔn s̃ivi kuiti ỹi j̃ kúu tã tã sakuchuchú ra ini, ta saá tuku sakuchuchú ra ini ndí'í ndó'ó. (Xí'in tɔ'on yó'o ña ká'an j̃ xa'a ra, ɔn s̃ivi tɔ'on ña sáya'a m̃i j̃ ká'an j̃ kúu ña.)

⁶ Ta saá vitin xa va'a, ta ɔn saxo'vi ka ndó ra. Saá chi ku'a'a ní ndó'ó xa saxo'vi ndó ra xa'a ña ɔn vá'a ke'é ra.

⁷ Ta vitin ndixa xini ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa'a ta'yó'o nɔɔ ña ɔn vá'a ke'é ra, ta ka'an ndó xí'in ra ña ndasa va'a ndó ini ra, kɔto ña kuchuchú ní ini ra,

ñayó'o tɔndã ña kundeé ña nɔɔ ra.

⁸ Ta saá xáku ndá'ví j̃ nɔɔ ndó ña tuku saná'a káx̃in ndó nɔɔ ra ña ndixa kí'vi ini ndó xini ndó ra.

⁹ Tutu ña ñitaã j̃ ña ñixaã j̃ nɔɔ ndó ña ñaki'in ndó, x̃ikuu xa'a ña x̃ito ndoso j̃ ndó'ó ña kundaã ini j̃ án ndixa va'a chikaã sɔ'o ndó ña ndúkú j̃ nɔɔ ndó ta kasa ndivi ndó ndí'í ña.

¹⁰ Ta tá yóo ñivi na kisa ká'no ini ndó'ó xa'a, ta ỹi j̃, ñii k̃i'va saá kisa ká'no ini j̃ xa'a ñivi yó'o. Vará ɔn vása xini j̃ án ndixa ñivi yó'o ke'é na ña ɔn vá'a xí'in j̃, ta saá ni, xa kisa ká'no ini j̃ xa'a na, ta m̃i Jesucristo xini ra ndí ndixa xa ke'é j̃ saá. Ta xa'a ña chindeé j̃ m̃i ndó kúu ña ke'é j̃ saá,

¹¹ chi ñi-xiin j̃ taxi j̃ ndí ñañimã ndiva'a ká'no Sattanás sandá'ví ña m̃i yó. Chi kundaã ini yó ndí ñimã ndiva'a yó'o kútoo ní ña ké'é ña ndí'í nɔɔ ña ɔn vá'a xí'in m̃i yó.

Tɔ'on yó'o ká'an ndí ndí'í ní ini ta Pablo chi ɔn kɔɔ ta Tito yóo ñoo Troas

¹² Tá ñixaã j̃ ñoo Troas xa'a ña ka'an ndoso j̃ tɔ'on va'a xa'a Jesucristo nɔɔ ñivi, ta xa kundaã ini j̃ ndí Jesucristo xa ñakoná ra yichi nɔɔ j̃ xa'a ña kuchiño ke'é j̃ saá.

¹³ Ta saá ni, ndí'í ní ini j̃, chi ñi-nañí'í j̃ ñani yó ta Tito ñoo yó'o. Ta saá ñindãyi j̃ ñivi na kándixa Jesucristo ñoo Troas, ta kee j̃ ndikó j̃, ta kixaã j̃ ñoo estado Macedo-nia yó'o.

*Xí'in tq'on yó'o taPablo
ká'an ra tq'on
ña táxi ña táxa'vi ña'á nda'a
Ndios*

14 ¡Vitin táxi ndi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios! Saá chi táxi ra ña ñii yóo ndi xí'in Jesucristo, ta ndatán yóo ñivi na kuá'an ndíkõn sata taa taká'no ta xa kundeé nõõ ñivi na kani tá'an xí'in ra, saá yóo mji ndi, ta kuá'an ndi sata ra nõõ xito kuá'a ní ñivi kuá'an ndi. Ta ña sakuítã ní'nó ndi tq'on vã'a xã'a Jesucristo, ndatán yóo siko ña támi ní xá'an, ta xita ní'nó ña ndi'i saá xiiña, saá yóo ña.

15 Ta nõõ Ndios, yóo ndi ndatán yóo siko tq'on vã'a xã'a Jesucristo ña támi ní xá'an. Ta siko yó'o xitã ní'nó ña nõõ ndi'i ñivi, án ñivi na kuá'an yichì nõõ sákaku Ndios kúu na, án ñivi na kuá'an yichì nõõ ndi'i xã'a na kúu na.

16 Ta nõõ ñivi na kuá'an yichì nõõ ndi'i xã'a na, siko yó'o ndatán yóo tãchì ña xá'an tá'yí ta xá'ni ña, saá yóo ña. Ta nõõ ñivi na kuá'an yichì nõõ sákaku Ndios na, ta siko yó'o ndatán yóo tãchì ña xá'an támi ta táxi ña kutaku ndino'o na, saá yóo ña. ¡Ta ndixa õn koó ñivi na ndasaá kuiti xí'in ndee mji na kúchiño kasa ndivi na chiño ña kã'an ndoso na tq'on Ndios nõõ ñivi, chi chiño yõ'vi ní kúu ña!

17 Ta yóo sava ñivi na õn vása xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na tq'on Ndios, ta kuiti xã'a ña kóni na ki'in

ya'vi na kúu ña ká'an ndoso na tq'on Ndios. Ta mji ndi, õn vása ké'é ndi ndatán ké'é ñivi yó'o. Ndã víkã, Ndios xini ra ndi xí'in ña ndino'o ini ndi ká'an ndoso ndi tq'on ra. Saá chi mji Ndios tã'vi ra ndi'i kasa ndivi ndi chiño ra, ta mji ndi ñii yóo ndi táku ndi xí'in Jesucristo.

3

*Tõ'on yó'o ká'an ña xã'a
tõ'on xãá ña kãndõ Ndios
xí'in ñivi*

1 ¿Án xani sijnì ndó ndi xí'in tq'on yó'o tuku kixá'á ndi kisa ká'no xí'in mji ndi? ¡Õn vása saá! Vará yóo sava ñivi na xini ñó'ó tutu ña ndákuiin xã'a na, ta ndó'ó xini káxin ndó ndi'i, ta õn vása xini ñó'ó ndi tutu ña taa ndó'ó án ña taa inkã ñivi, ña ndákuiin ña xã'a ndi.

2 Saá chi mji ndó ndatán yóo tutu ña ñikã'yi nõõ níma ndi, saá yóo ndó. Ta õn sivi ña se'é nõõ ñivi kúu ña ká'an tq'on tutu yó'o, chi ndatán yóo tutu ña xito ndi'i ñivi ta ká'vi na ña, saá yóo ña táku ndó nõõ ñivi.

3 Ta ndó'ó, xã'a chiño ña xa kisa ndivi ndi nõõ ndó, xa ndõu ndó ñivi na kãndixa Jesucristo ta ndíkõn ndó yichì ra. Ta ndatán yóo tutu ña ndákuiin xã'a chiño ña kisa ndivi ndi xí'in ndó, saá yóo ña ndasaá táku ndó yichì Jesucristo vitin. Ta tutu yó'o kúu ña ñitaa mji Jesucristo, ta õn vása ní-taa ra xí'in tinta, chi Níma mji Ndios, tã tã ndino'o táku, kúu ña kã'yi ña'á. Ta õn

vása ní-ka'yi ña nõõ yuu, chi ñika'yi ña nõõ níma mji ñivi.

4 Ta xa'a ña ñii yóo ndi xí'in Jesucristo, Ndios táxi ra ndí ndáa ini ndi ndí ñandixa kúu ñayó'o.

5 Ta kuiti mji ndi on vása kómí ndi ndeë kasa ndivi ndi chiño Ndios, ta mji Ndios táxi ra ndeë ra ña kúchiño kasa ndivi ndi chiño yó'o.

6 Ta xa'a ña Ndios xa taxi ra ndeë ra xí'in ñandíchi ra nda'a ndi, vitin xa ti'va ndi ña va'a kisa chiño ndi nõõ ra, chi vitin kisa chiño ndi ndatán káchí to'on ñaxaá ña kindoo Ndios xí'in ñivi, ña káchí ndasaá kuchiño ñivi kutá'an va'a na xí'in Ndios. Ta ñaxaá yó'o on sivi ndayí ña ñika'yi nõõ yuu xina'a kúu ña, chi ndayí yó'o káchí ña ndí ndi'i ñivi xini ñó'ó kivi na xa'a ña on vá'a ke'é na. Ta ñaxaá ña kindoo Ndios xí'in ñivi ká'an ña ndí Níma Ndios ña táku ini ñivi na kándixa Jesucristo kúu Níma ña táxi kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi.

7 Kuiya xina'a taMoisés ñaki'in ra ndayí Ndios ta ñayó'o ñika'yi ña nõõ yuu. Ta ndayí yó'o xá'nda chiño ña ndí xini ñó'ó kivi ndi'i ñivi na on vása kisa ndivi ndi'i ña. Ta saá ni, xí'in ndeë ká'no ña livi yé'e ña káku nõõ Ndios kixaa ndayí yó'o nõõ yukú nõõ ñixiyo taMoisés. Ta ña ndeë ñiye'e yó'o taxi ña ndí ndi'i mji nõõ taMoisés ñiye'e ní ña, ta xa'a ña kindoo ña yé'e yó'o nõõ ra, naIsrael on vása ní-kuchiño na koto káxín na

nõõ taMoisés. Ta saá ni, ña yé'e ña ñixiyo nõõ ra kuee kuee ñinda'va ndi'i ña. Vará ña ká'no ní ta livi ní yé'e kúu ndeë ña kixaa xí'in ndayí Ndios ña ñaki'in taMoisés kuiya xina'a,

8 ta ña ká'no ní ka kúu ndeë ña livi ní ña kixaa xí'in to'on ñaxaá ña kindoo Ndios xí'in ñivi, ña ká'an ndasaá kuchiño ñivi ñaki'in na Níma Ndios kutaku ña ini na.

9 Ndeé ní ká'no ñava'a livi xikuu to'on ña ñaki'in taMoisés xina'a, vará káchí ña ndí ndi'i ñivi xini ñó'ó kivi na xa'a kuachi na. Ta ña ndeé ní ká'no ta va'a ní ka kúu to'on xaá, ña káchí ndasaá Ndios sánduu ra yó ñivi na ndi, na on koó kuachi ndiso nõõ ra.

10 Ndeé ní ká'no ñava'a livi xikuu to'on Ndios ña ñaki'in taMoisés xina'a, ta vitin ndeé ní ka ká'no livi kúu to'on va'a xaá ña kindoo Ndios xí'in ñivi.

11 Vará ña ndeé ní va'a ká'no livi xikuu ndayí Ndios ña ñaki'in taMoisés xina'a, ta ndeë ndayí yó'o on vása ní-kundeé ña koo ña ndi'i saá kivi. Ta saá ndixa ña ndeé ní ka va'a ká'no livi kúu ñaxaá ña kindoo Ndios xí'in ñivi, chi ñayó'o kundeé ña koo ña ndi'i saá kivi ña vaxi.

12 Ta xa'a ña ndáa ini ndi ndí nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñaxaá yó'o ña kindoo Ndios xí'in ñivi, on vása yí'vi ndi, ta ká'an ndoso káxín ndi to'on Ndios nõõ ñivi.

13 On vása ké'é ndi ndatán ke'é taMoisés, chi tayó'o

x̄indasi n̄oṛ ra x̄i'in tikoto, ña n̄i-taxi koto nalsrael ña yé'e n̄oṛ ra, ta ña yé'e yó'o lo'o lo'o ndí'i x̄a'a ña.

14 Ta ndatán yóo tikoto ña x̄indasi n̄oṛ taMoisés, saá yóo ña sási n̄oṛ nalsrael, ña on vása táxi ña kundaa ini na ñandaa Ndios. Ta saá nda kivi vitin, tá ká'vi na to'on ña kindoo Ndios x̄i'in nalsrael x̄ina'á, ta on vása kúchiño kundaa ini na yukia kóni kachí ña ká'vi na, chi ndasaá kuiti Jesucristo kúu ta ta kúchiño kindaa ña sási n̄oṛ ña kundaa ini nalsrael ñandaa Ndios.

15 Tānda kivi vitin, tá ká'vi nalsrael to'on Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á, ta ndatán yóo tikoto ña ndasi, saá yóo ña sási ini na, ta on vása táxi ña kandixa na ñandaa.

16 Ta saá tá n̄ivi nalsrael kándixa na Jesucristo, ta ndixa m̄i ra kindaa ra ña sási ini n̄ivi yó'o.

17 Saá chi Jesucristo Ta ta Ká'no n̄oṛ yó ñii kúu ra x̄i'in Níma Ndios. Ta x̄a'a ña táku Níma Ndios ini n̄ivi na kándixa Jesucristo, on vása táku ka na t̄ixin ndee ña on vá'a, ta kómí na ndee ña táku ndíka na yichi ra.

18 Ta saá ndí'i m̄i yó n̄ivi na ndíkon Jesucristo, on vása yóo ka yó ndatán yóo n̄ivi na táku x̄i'in ña ndasi n̄oṛ na. Ta nda víka, ndatán yóo ñii yutátá ña yé'e x̄i'in ndee ká'no ña livi Ndios, saá yóo m̄i yó. Ta Níma Ndios ñii ñii kivi ndása va'a ka ña m̄i yó, ta náki'in ka yó ndee ñava'a ká'no livi Ndios x̄a'a ña tondaa yó nduu yó

ndatán yóo Jesucristo.

4

1 X̄a'a ña ká'no ini Ndios, ke'é ra ñava'a x̄i'in m̄i ndi, ña kúu ña sakuiso chiño ra ndi'i kasa ndivi ndi chiño n̄oṛ ra. Ñakán kia on vása náka ini ndi.

2 Ta xa chikaa ini ndi ña nda lo'o on ke'é ndi ña on vá'a ña sakuka'an n̄oṛ ndi, ni on vása ké'é se'é ndi ña on vá'a, ni on vása sándá'ví ndi n̄ivi x̄i'in to'on vatá, ta nda lo'o on vása násaka ndi to'on Ndios x̄i'in to'on vatá. Ta nda víka, m̄i Ndios ndákuiin ra x̄a'a ndi ña kuiti ká'an ndi to'on ndaa. Ta x̄a'a ñayó'o ndi'i n̄ivi kúchiño kandixa na to'on ña ká'an ndi, chi x̄ini na ndi n̄ivi nandaa kúu ndi.

3 Ta sava n̄ivi on vása kúndaa ini na to'on Ndios ña ká'an ndoso ndi n̄oṛ na, chi yóo ña sási ini na, ta nayó'o kúu n̄ivi na ndíkon kuá'an yichi n̄oṛ ndi'i x̄a'a na.

4 Ta n̄ivi yó'o na on x̄iin kandixa to'on Ndios, yóo na ndatán yóo n̄ivi nakuáá nduchū n̄oṛ. Saá chi Satanás ña xá'nda chiño n̄oṛ yichi on vá'a ñoyívi yó'o, sási ña ini na. Ta x̄a'a ñayó'o on vása kúchiño na kundaa ini na to'on va'a x̄a'a Jesucristo, vará to'on yó'o ndatán yóo ño'o livi ña yé'e n̄oṛ naa ñoo, saá yóo ña. Ta to'on yó'o ká'an ña x̄a'a Jesucristo, ta ta kómí ndi'i ndee ká'no ña livi yé'e, chi ñii kúu ra x̄i'in Ndios.

5 Ta saá, kivi ká'an ndoso ndi to'on n̄oṛ ndó, ta to'on

ña ká'an ndi on sivi xa'a ña kasa ká'no xí'in mji ndi kúu ña, ta kuiti ká'an ndi xa'a ña kasa ká'no ndi Jesucristo, ta ndátò'on ndi ndi Jesucristo kúu Taa taKá'no nòò ndi'i ña yóo ñoyívi. Ta ndátò'on ndi xí'in ndó ndi kúu ndi nivi na kisa chiño nòò ndó, ta ké'é ndi saá xa'a ña kí'vi ní ini ndi xini ndi Jesucristo.

⁶ Kuiya xina'á ní Ndios xa'nda chiño ra, kachí ra saá: "Nòò naa ní, ná koo ña yé'e", saá kachí ra. Ta vitin mji Ndios yó'o kúu taa ta sánaye'e níma yó, ta ña yé'e yó'o táxi ña xini yó ndee ká'no ña livi yé'e ña káku nòò Ndios. Saá chi xini yó Jesucristo, taa ta kómí mji ndee ká'no ña livi yé'e Ndios.

Tò'on yó'o ká'an ndi Ndios kúu taa ta táxi ndee nda'a nivi ña vivii kutaku na yichi Jesucristo

⁷ Tò'on va'a xa'a Jesucristo ndátán yóo ñakuiká, saá yóo ña. Ta ndi'i mji yó na kándixa tò'on yó'o, ndátán yóo kisi ño'o nòò ñó'o ñakuiká yó'o, saá yóo yó. Ta saá sáná'a káxín yó ndi ndee va'a ña kómí yó on sivi ndee mji yó kúu ña, ta ndee ña táxi Ndios nda'a yó kúu ña.

⁸ Ta saá mji ndi, vará yóo kuá'a ní tondó'ó xó'vi ndi, ta kúndeé ndi nòò ña. Vará yóo kuá'a ní tondíni nòò ndi, tãnda on vása kúndaã ini ndi ndasaá kaku ndi nòò ñayó'o, ta saá ni, on vása sándakoo ndi ndáti ndi ndi Ndios chindeé ra ndi'i.

⁹ Vará nivi sáxo'vi ní na mji ndi xa'a ña ká'an ndoso ndi tò'on xa'a Jesucristo, ta ndixa on vása yóo mató'ón ndi, chi Ndios nda ñii kivi on vása sándakoo ra mji ndi. Vará nivi sákooyo na ndi'i nda nòò ño'o, ta saá ni, on ta'an sandi'i na xa'a ndi.

¹⁰ Ta ndi'i saá xiiña nòò kuá'an ndi xa'a ña kisa ndivi ndi chiño Jesucristo, yóo ña yo'vi xó'vi yiki koñu ndi, ta ñayó'o táxi ña kúndaã ini ndi ndi ñii yóo ndi xí'in Jesucristo, taa ta nixò'vi ní ta nixi'i ra xa'a kuachi ndi. Ta vitin xí'in ña xó'vi ndi sáná'a ndi ndi Jesucristo ndixa táku ra ini ndi, chi ndee ña kómí yiki koñu ndi kúu ña káku nòò ra.

¹¹ Ta mji ndi, vará táku ka ndi ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá kivi táxi xí'in mji ndi ña kivi ndi xa'a Jesucristo. Ta saá sáná'a káxín ndi nòò nivi ndi Jesucristo ndixa táku ra ini ndi, ta ndee ña kómí yiki koñu ndi kúu ña káku nòò ra.

¹² Ta saá kúndaã ini ndi ndi xa'a ña kisa ndivi ndi chiño ña sakuiso Ndios ndi'i kúu xa'a ña xó'vi ní ndi nda xa yóo ña kivi ndi. Ta saá ni, xa'a ña xó'vi ndi saá, ndó'ó kándixa ndó tò'on va'a xa'a Jesucristo, ta vitin táku ndino'o ndó nòò Ndios chi Jesucristo táku ra ini ndó.

¹³ Ñii xiiña nòò tò'on Ndios ña nitaa na xina'á, ñii taa nika'an ra, káchí ra saá: "Kándixa i Ndios, ñakán kía nika'an i tò'on xa'a ra", káchí ra. Ta ñii kí'va saá mji ndi kándixa ndi

Ndios, ta saá ká'ān ndoso ndi to'on ra noo nivi.

14 Saá chi xini ndi ndi Ndios, taa ta sanatakū Jesucristo, ñii kiva saá kivi ña vaxi sanatakū ra ndi'i noo ña nixi'i ndi. Ta saá naki'in ra mji ndi xí'in ndó'ó ña ko'on yó xí'in ra ta kutakū yó noo ra ndi'i saá kivi.

15 Ta vitin ndi'i ña xó'vi ndi kúu xa'a ña kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó. Saá chi ñava'a ña ké'é Ndios xa'a ña sakaku ra nivi, ñayó'o xíta ní'no ña noo ku'a ní nivi, ta náki'in na ña. Ta saá ví'í ní nivi taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ñava'a náki'in na, ta chinóo síkón ní na ñato'ó Ndios.

16 Ñakán kía on vása náka va ini ndi. Vará yiki koñu ndi ñii ñii kivi kuee kuee ku'a'an ndi'i xa'a ña, ta ñii ñii kivi Ndios ndása xaá ra ndee níma ndi.

17 Ta kúnda'a ini ndi ndi ña xó'vi ndi xa'a Jesucristo ñoyívi yó'o ña válí kuiti kúu ña, ta kama ya'a ña. Ta ña xó'vi ndi nda lo'o on vása kútá'an ñayó'o xí'in ña livi va'a ña ná'no ña yóo ñoyívi ñino noo kutakū ndi ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñava'a yó'o. Ta ñava'a ñoyívi ñino kuu ña ná'no ní ka noo ndi'i ña on vá'a xó'vi ndi ñoyívi yó'o.

18 Ñakán kía on vása ndini ndi xini ndi ña kúu kuenda ñoyívi yó'o, ña kúu ña xito ndi xí'in nduchū noo ndi, chi ñii kivi ndi'i xa'a ñayó'o. Ta ndixa ndini ndi xini ndi ña kúu kuenda ñoyívi ñino, ña

kúu ña on vása xito ndi xí'in nduchū noo ndi, chi ñayó'o nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña.

5

1 Ta ndatán yóo ve'e mandado noo táku yó lo'o kivi, saá yóo yiki koñu yó kivi táku yó ñoyívi yó'o. Ta xini yó ndi ñii kivi vaxi ndi'i xa'a yiki koñu yó yó'o. Ta saá ñoyívi ñino naki'in yó yiki koñu yó xaá ña kundee koo ndi'i saá kivi. Ndios kúu taa ta kasa va'a yiki koñu yó ña xaá yó'o, ta on sivi nivi kúu na kasa va'a ña.

2 Ta kivi táku ka yó ñoyívi yó'o, ta xikan ini yó, chi kútoo ní yó ña nasama yó ña kutakū yó xí'in yiki koñu yó ña xaá ñoyívi ñino.

3 Ta ndatán yóo ña sandakoo yó tikoto yatá ta kundixin yó tikoto xaá, saá koo kivi naki'in yó yiki koñu yó xaá ña kutakū yó ñoyívi ñino. Ta xa'a ña naki'in yó yiki koñu yó xaá, níma yó on kutakū yalá ña ñoyívi ñino.

4 Ta ñoyívi yó'o yiki koñu yó, yóo ña ndatán yóo ve'e mandado noo táku yó. Ta vará tána yó xí'in ña yo'vi xó'vi yó ñoyívi yó'o, ta saá ni, on xini yó kivi yó ta sandakoo yó yiki koñu yó ñoyívi yó'o ña kindoo vichí níma yó. Ta ndixa ña kóni yó kúu ña kundixin yó yiki koñu xaá ña naki'in yó ñoyívi ñino. Ta kivi saá on kukomí ka yó yiki koñu ña xini ñó'ó kivi, ta ndi'i saá kivi kutakū ndino'o yó xí'in yiki koñu

xáá ña nda ñii kivi on ndi' i xa'a.

⁵ Ta xa'a ña kutaku xaá yó saá, kúu xa'a ña Ndios kisa va'a ra mji yó, ta xa taxi ra Nima ra kutaku ña ini yó. Ña táku Nima Ndios ini yó vitin kúu ña kisa ndaa ndi ndixa naki'in yó ndi' i ña kindoo Ndios taxi ra nda'a yó.

⁶ Ta saá ndi' i saá kivi ndaa ini yó Ndios, ta xini yó ndi ndi' i kivi tá táku ka yó xí'in yiki koñu yó ñoyivi yó'o, ta on ta'an tondaa yó kutaku yó ñoyivi ñino xí'in Ndios.

⁷ Ta kivi táku ka yó ñoyivi yó'o, vará on kuchiño koto yó Jesucristo xí'in nduchu noo yó, ta xí'in ña ndaa ini yó ra, táku yó ndikon yó yichi ra.

⁸ Ta xa'a ña ndaa ini yó Jesucristo, xani sini yó ndi va'a ka ná sandakoo yó yiki koñu yó ñoyivi yó'o, ta ko'on yó kutaku yó xí'in ra ñoyivi ñino.

⁹ Ta saá, ndixa ña xini ñó'ó ní ka noo yó kúu ña ké'é yó ña saksij ini Ndios, án kivi táku ka yó ñoyivi yó'o, án kivi táku yó ñoyivi ñino.

¹⁰ Chi ñii kivi ndi' i yó koni ñó'ó kuita yó noo Jesucristo ña kasa nani ra xa'a kuachi yó, ta kivi saá ñii ñii yó naki'in yó ndasaá yóo ña kisa ndivi yó kivi xitaku yó xí'in yiki koñu yó ñoyivi yó'o, án ñava'a xikuu ña, án ña on vá'a xikuu ña kisa ndivi yó.

Nivi na kándixa Jesucristo ndiso chiño na xí'in

ña chindeé na nivi ña nakutá'an va'a na xí'in Ndios

¹¹ Xa'a ña kúndaa ini ndi ndi ndi' i nivi xini ñó'ó taxi na ñato'ó ní nda'a Ndios xí'in ña ndino'o ini na, ta mji ndi chikaa ndi ndee ña chindeé ndi nivi kandixa na ra. Ndios xini va'a ra nima mji ndi, ta kóni ndi ña ñii káchi ndó'ó kundaa va'a ini ndó ndi nivi na ndino'o ini kúu ndi.

¹² On vása ká'an ndi to'on yó'o xa'a ña kasa ká'no xí'in mji ndi noo ndó. Ta nda víka, chikaa ní ndi ndee ña kasa ndivi ndi chiño va'a xa'a ña kusij ini ndó koni ndó ndi' i. Ta saá kuchiño ndó ndakuijn ndó xa'a ndi noo nivi na kúu na ña'a ní ini chi va'a ní ná'a chiño ké'é na, vará on sivi nivi na ndino'o ini kúu na.

¹³ Ta mji ndi, sava nivi xani sini na ndi nivi na sana kúu ndi. Tá ndixa yóo ndi ndatán yóo nivi na sana, ta yóo ndi saá xa'a ña chikaa ndi ndee vivii kisa chiño ndi noo Ndios. Ta saá ni, tá on sivi nivi na sana kúu ndi, ta kúu ndi nivi na va'a ini xa'a ña vivii kisa chiño ndi noo ndó'ó.

¹⁴ Ta ña kí'vi ini Jesucristo xini ra mji ndi kúu ña chinda'a ndi' i ña va'a kisa ndivi ndi chiño ña saksiso ra ndi' i. Saá chi kúndaa ini ndi ndi ñii laá Jesucristo nixi' i xa'a kuachi ndi' i nivi. Ta saá ndi' i nivi ndatán yóo ña nixi' i na, saá yóo ña.

¹⁵ Ta Jesucristo nixi' i ra xa'a ndi' i nivi. Ta saá ndi' i nivi na kándixa ña'a on vása xini ñó'ó ka kutaku na kuiti

xā'a ña sakusij na ini mji na, ta nda víka, kúchiño kutaku na xā'a ña sakusij na ini Jesucristo, ña ta ñixi'i xā'a na, ta ñatakū ra xā'a ña kúchiño taxi ra natakū na.

16 Ñakán kía kivi vitin tãda ndi'i saá kivi vaxi, xa sandakoo ndi ña xani sinj ndi xā'a inka ñivi ndatán yoo ña xixani sinj ndi kivi xindikon ndi yichj ñoyivi yó'o. Vará si'na tá on ta'an kandixa ndi Jesucristo, xixani sinj ndi xā'a ra ndatán xani sinj ñivi na ndikon yichj ñoyivi yó'o, ta on vása ka xani sinj ndi saá.

17 Saá chi ndi'i ñivi na kãdixa Jesucristo ta táku na ini ra, ta ñivi yó'o kúu na ñivi xāá. Ndi'i ñayata ñixiyo ini na xa ñiya'a ndi'i ña, ta vitin Ndios ndasa xāá ra ini na.

18 Ndi'i ñayó'o kúu chiño ña kisa ndivi Ndios. Saá chi xā'a ña ñixi'i Jesucristo xā'a kuachi yó, Ndios sanakutá'an ra mji yó xí'in ra. Ta saá sakuiso chiño ra mji ndi ña chindeé ndi ñivi ña nakutá'an vá'a na xí'in Ndios.

19 Ta to'on ña ndátõ'on ndasaá kúchiño nakutá'an va'a ñivi xí'in Ndios kúu ña káchí saá: Xí'in ña ñixi'i Jesucristo nda'a tón cruz xā'a kuachi ñivi, Ndios ñixiyo ra kisa chiño ra ña sanakutá'an va'a ra ñivi xí'in mji ra, ta kindaa ra kuachi satã ñivi na kãdixa Jesucristo, chi nayó'o ñii yoo na xí'in ra. Ta Ndios sakuiso chiño ra mji ndi ña kãan ndoso ndi ñoo ñivi to'on

yó'o.

20 Ta saá ndatán yoo nataa na nakuiso chiño ña ko'on na inka ñoo xí'in ndayí ña taká'no ñoo na ña kasa ndivi na chiño tayó'o, saá yoo mji ndi vitin. Saá chi Jesucristo sakuiso chiño ra mji ndi ña ko'on ndi inka ñoo xí'in ndayí ra ña chindeé ndi ñivi ña nakutá'an va'a na xí'in Ndios. Ta to'on ña ndátõ'on ndi xí'in ñivi, ndatán yoo to'on ña xáku ndá'ví mji Ndios ñoo na, saá yoo ña. Ta saá vitin xí'in ndayí Jesucristo, xáku ndá'ví ndi ñoo ndó'ó ña kasa ndivi ndó ña xini ñó'ó xā'a ña nakutá'an va'a ndó xí'in Ndios.

21 Vará Jesucristo nda ñii ña on vá'a on vása ní-ke'é ra, ta xā'a kuachi ndi'i ñivi, Ndios sanduu ra Jesucristo ña ta nakuiso ndi'i kuachi ñivi ñoyivi. Ta saá xā'a ña ñixi'i Jesucristo nda'a tón cruz xā'a kuachi ñivi, ndi'i mji yó na kãdixa ña'a, nduu yó ñivi na ndii ñoo Ndios ta on vása ndiso ka yó kuachi ñoo ra.

6

1 Ta saá, xā'a ña ñii káchí ndó'ó ta ndi'i kisa chiño yó ñoo Ndios, xáku ndá'ví ndi ñoo ndó ña on taxi ndó ndi ña manj kuu ñava'a ke'é Ndios xí'in ndó, chi xā'a ñava'a ní ini Ndios, sakaku ra ndó'ó.

2 Chi ñoo to'on Ndios ña ñitaa na xina'a, Ndios káchí ra saá:

Kivi chikaa inji ña ke'éj ñava'a xí'in ndó,

chikaꝯ sꝯ'o o i ña ndukú
ndó noꝯ i;
ta mji kivi yó'o sakaku i
ndó'ó, ta chindeé i
ndó'ó,

kachí Ndios, kachí to'on ra
ña nĩtaa na xina'á. Ta vitin
xa kundivi to'on yó'o, chi xa
kixaa kivi ña nika'an Ndios
xa'a. Saá chi kivi vitin kúu
kivi ña Ndios kóni ra ke'é ra
ñava'a xí'in nivi, ña kúu ña
sakaku ra na noꝯ ña on vá'a.

³ Ta mji ndi chikaꝯ ní ndi
ndee ña vivii ndikon ndi
yichi Jesucristo. Ta xí'in ña
va'a táku ndi saá noꝯ nivi,
on vása táxi ndi ña koo ña
nda'tán yóo ña sákachi'i xa'a
nivi na xító ña ke'é ndi. Ta
xí'in ña vivii táku ndi saá, on
naní'i nivi ña on vá'a ka'an
na xa'a chiño ña kisa ndivi
ndi.

⁴ Nda víka, xa'a ña kúu
ndi nataa na kisa chiño noꝯ
Ndios, xí'in ndi'i ña ke'é ndi
sána'a ndi noꝯ nivi ndasaá
va'a kutaku na ña sakusij na
ini Ndios. Ta saá kúndeé ini
ndi xí'in ndi'i tondó'ó táku
ndi, ta kúndeé ini ndi xí'in
tondini kómí ndi ta kúndeé
ini ndi xí'in ndi'i noꝯ ña
xó'vi ndi.

⁵ Kuꝯ'a ní yichi njikani ní
na ndi'i xí'in kuártá, tiin na
ndi'i, ta taan na ndi'i ini ve'e
kaa. Nixiyo kuꝯ'a ní nivi na
sáa ini xini na ndi'i, kuꝯ'a
ní yichi njsisꝯ na njinda'yi
ndaa na ndi'i. Ndeé ní njikisa
chiño ndi, ta kuꝯ'a ní ñoó on
vása ní-kisjn ndi, ta kuꝯ'a ní
kivi ni-xixi ndi.

⁶ Ta saá ni, ndi'i saá kivi
xí'in ñandaꝯ ini ndi vivii
xitaku ndi. Ta ndixa xini
ndi ñandaꝯ Ndios, ta kisa

ká'no ini ndi xa'a nivi, ta
ndi'i yichi ké'é ndi ñava'a
xí'in na. Táku Nima Ndios
ini ndi, ta ndino'o ini ndi
kí'vi ini ndi xini ndi nivi.

⁷ Ká'an ndi to'on ndaa, ta
xí'in ndee Ndios ká'an ndoso
ndi to'on yó'o noꝯ nivi. Ta
ñii ñii kivi xí'in to'on ña
ndaꝯ ta xí'in ña vivii táku
ndi, chikaꝯ ní ndi ndee ña
kúndeé ndi noꝯ ña on vá'a.

⁸ Xa'a ña kúu ndi nivi na
kisa chiño noꝯ Ndios, sava
yichi nivi kisa to'ó na ndi'i,
ta sava yichi nivi xaa noo
na xini na ndi'i. Sava yichi
ká'an na to'on va'a xa'a ndi,
ta sava yichi ká'an na to'on
on vá'a xa'a ndi. Vará nivi
na ndaa ta na ndino'o ini
kúu ndi, ta sava nivi ká'an
na xa'a ndi kúu ndi nivi na
vatá na sándá'vi ña'á.

⁹ Vará xini na yu kúu ndi,
ta nda'tán ké'é na xí'in nivi
na on vása xini na, saá ké'é
na xí'in ndi. Vará ñii ñii
kivi yatin ní yóo ña xa kivi
ndi, ta saá ni, táku ka ndi
vitin. Sáxo'vi ní na ndi'i,
ta nda vitin, on vása kúu ndi
nivi na nixi'i.

¹⁰ Xani sijn nivi ndi kúu
ndi nivi na kúchuchú ini,
ta on vása saá, chi ndixa
ndi'i saá kivi nákaa ñasij
ní ini ndi. Xani sijn nivi
ndi kúu ndi nivi nandá'vi ní,
ta on vása saá, chi ndixa
xa ntaxi ndi ñakuiká Ndios
nda'a kuꝯ'a ní nivi. Xani sijn
nivi ndi nda ñii ñakuiká on
vása kómí ndi, ta on vása
saá, chi ndixa kómí ndi ndi'i
ñakuiká ndino'o Ndios.

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va
yó, na táku ñoo Corinto,
ndino'o ní ini ndi nika'an

ndi xí'in ndó, ta ñakoná ndi níma ndi ñoq ndó.

¹² Ta ndi'i, ndixa kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó, ta ndó'ó, lo'o ní kí'vi ini ndó xini ndó ndi'i.

¹³ Ndatán xáku ndá'ví yivá naválí ñoq sa'ya ra, saá xáku ndá'ví ndi ñoq ndó'ó ña ñii kí'va ndatán kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i.

Tq'on yó'o ká'an, ndatán yoo ve'e Ndios, saá yoo mii yó ñivi na kándixa Jesucristo

¹⁴ Ta xini yó ndi on vá'a kunoo ñii yoko sijní ñii tísindikí ta xí'in sijní ñii tiburro, chí on vása ñii káchí síta oví rí saá ña ko'on rí. Ta ñii kí'va saá mii yó, ñivi na kándixa Jesucristo, on vá'a kindoo yó ña ñii káchí kasa ndivi yó ndi'i chíño xí'in ñivi na on vása kándixa Jesucristo. Saá chí ñivi na ké'é ñandaq on kúchiño koo yu'ú na xí'in ñivi na on vása ké'é ñandaq. Ta ni on kúchiño ño'o yé'e ñii kutá'an ña xí'in ñanaa.

¹⁵ Ta ni on kúchiño koo yu'ú Jesucristo xí'in ñanáma ndiva'a ká'no Satanás.* Ta ni on kúchiño ñii koo yu'ú ñivi na kándixa Jesucristo xí'in ñivi na on vása kándixa ra.

¹⁶ Ta ve'e ño'o ñaidolo on kúchiño ñii koo ña xí'in ve'e ño'o Ndios ndino'o. Ta mii yó ndatán yoo ve'e ño'o Ndios tatakú, saá yoo yó, chí tákú Níma Ndios ini yó. Ta ñii xiiña ñoq tq'on

Ndios ña ñitaa na xina'á, Ndios ñika'an ra xa'a ñivi na ñakaxin ra kuu ñaño ra, kachí ra saá:

Yi'i koo i xí'in na ta kutaku i xí'in na;

ta kuu i Ndios mii na,
ta ñivi yó'o kuu na ñaño mii,
saá kachí Ndios.

¹⁷ Ta xa'a ñayó'o inka xiiña ñoq tq'on ra, ñika'an Ndios, kachí ra saá:

Kee ndó ñoq ñivi na on vá'a yó'o, ta kuxiká ndó ñoq ña on vá'a ké'é na;

ta on tondaq nda'a ndó ñoq nda ñii ña kúu ña on vá'a ñoq i.

Ta saá va'a naki'in i ndó'ó ñoq i.

¹⁸ Ta yi'i kuu i Yivá ndó,

ta sa'ya i taa, ta sa'ya i ña'a kuu ndó'ó,

kachí Ndios, taa ta kúu taKá'no ñoq yó, ta Taa ta kómí ndi'i ndee kúu ra.

7

¹ Ta saá, ñañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña Ndios kindoo ra xí'in yó ña sanduu ra yó sa'ya ra, va'a ná ndasa ndii xí'in mii yó. Ta saá xini ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a, ta kuxiká yó ñoq ndi'i ña táxi kukini yiki koñu yó ta ñoq ndi'i ña táxi kukini níma yó. Ta xa'a ña kisa tq'ó yó Ndios, ñii ñii kivi va'a ná chikaq yó ndee ña kutaku ndii yó ñoq ra.

* 6:15 Inka kivi Satanás kúu Belial.

TaPablo kúsij ini ra chi nandikó ini nivi nañoo Corinto ta vitin ké'é na ñava'a

2 Xáku ndá'viji noo ndó ña kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i. Ndixa on vása ní-ke'é ndi ña on vá'a xí'in nda ñii ndó'ó, ni nda lo'o on vása ní-sandá'vi ndi nda ñii nivi.

3 On sivi xa'a ña ka'an kuachi xi'in ndó kúu ña ká'an i to'on yó'o. Saá chi xa nika'an i xi'in ndó ndi ndixa kí'vi ní ini ndi xini ndi ndó'ó. Ta saá, án táku ka ndi ñoyívi yó'o, án xa kama kixaa ña kivi ndi, ta nda ñii kivi on ndi' i xa'a ña kí'vi ini ndi xini ndi ndó'ó.

4 Ndáa ini ndi kúchiño ndato'on i xi'in ndó xi'in ña ndino'o ini, ta kúsij ní ini xini ndó'ó. Vará yo'vi ní xó'vi ndi, ta saá ni, nákaa ñava'a ní ini ta yóo ña kúsij ní ini.

5 Nda kivi kixaa ndi ñoo estado Macedonia yó'o, on vása ní-kuchiño ndi nakindée ndi, chi nixiyo ku'a ní tondó'ó noo ndi. Saá chi nixiyo nivi na kani tá'an xi'in ndi, ta nixiyo ku'a ní tondíni ña sayi'vi ní ini ndi.

6 Ta Ndios, ta kúu ta ta chíkaa ndee ini nivi na kúu na nakava ini, chíkaa ra ndee ini ndi xi'in ña kixaa taTito noo ndi.

7 Ta saá tuku kúsij ní ini ndi xa'a ña ndato'on ra xi'in ndi ndi ndó'ó chíkaa ndó ndee ini ra. Ta taTito yó'o ndato'on ka ra xi'in ndi ndi ndeé ní kóni ndó kixi ndó koto ndó yi'i, ta ndato'on ra xi'in ndi ña nikhuchú ní

ini ndó xa'a kuachi ndó, ta vitin ndi' i ini ndó xa'a i. Ta saá ña xini so'o i to'on yó'o ña ndato'on taTito xi'in i ndixa sakusij ní ka ña ini.

8 Vará tutu ña nitaai ta ti'viji nixaa noo ndó, ñayó'o taxi ña nikhuchú ní ini ndó'ó, ta vitin yi'i on vása nandikó ini xa'a ña nitaai noo tutu yó'o ña nixaa noo ndó. Ta saá ni, tá si'na ndixa nixiyo ña nandikó ini xa'a ña nitaai noo tutu yó'o, chi kundaai ini ndi to'on ña nitaai sakuchuchú ní ña ini ndó'ó, vará kuiti ñii kani lo'o ndo'o ndó saá.

9 Ta vitin yóo ña kúsij ní ini. Ta on sivi xa'a ña nikhuchú ini ndó'ó kúu ña kúsij ní ini vitin, ta kúsij ini xa'a ña kundaai ini ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta nandikó ini ndó ta kuyatin ndó noo Ndios. Ta ña nixiyo ña kúchuchú ini ndó saá xikuu ñava'a ña xikoni Ndios, chi taxi ña ña nandikó ini ndó xa'a kuachi xindiso ndó. Ta saá vará to'on yo'vi xikuu ña nitaai ndi nixaa ña noo ndó, ta to'on yó'o nda lo'o on vása ní-sataku'é ña ndó'ó.

10 Saá chi ña kúchuchú ini táxi Ndios xó'vi nivi, ñayó'o chindeé ña nivi yó'o ña nandikó ini na, ta ka'an na ndukú na noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, ta sakaku ra na. Ta saá ña kúchuchú ini nivi ña táxi Ndios xó'vi na kúu ñii ñava'a xa'a mi'i na. Ta yóo inká noo ña kúchuchú ini nivi na kúu na ndikon yichi ñoyívi yó'o. Ta ña kúchuchú

ini nayó'o ɔn sɪvɪ ñava'a kúu ña, chi chínda'á ña ñivi yó'o ña kɔ'ɔn na yichɪ nɔɔ kivɪ na nɔɔ Ndios.

¹¹ Ta ndó'ó, ña kúchuchú ñixiyo ini ndó xikuu ña tɔxi Ndios ñixɔ'vɪ ndó. Ta saá, ña kúchuchú ñixiyo ini ndó yó'o chikaa ña ndee ini ndó xa'a ña ke'é ndó ñava'a. Saá chi ña kúchuchú ñixiyo ini ndó kúu ña kisa ndaa ndí ɔn vása ní-xiyo yu'ú ndó xí'in ña ɔn vá'a ke'é tɔa tɔtá'an ndó. Ta kivɪ ñitɔnda ndó kundaa ini ndó ñandaa, ta ñisaa ini ndó xini ndó ña ɔn vá'a, ta ñiyi'ví ini ndó nɔɔ Ndios kɔtɔ saxɔ'vɪ ra ndó'ó. Ta saá vitin kóni ní ndó koto ndó yi'i, ta chikaa ní ndó ndee ña kisa ndivi ndó ñandaa xí'in tɔa tɔtá'an ndó tɔ ke'é ña ɔn vá'a. Ta xí'in ndi'i ñayó'o, xa saná'a ndó nɔɔ ndi ndí ñivi na ndii kúu ndó chi ke'é ndó ñandaa xí'in tayó'o.

¹² Kivɪ ñitaa i tutu ña ñixaa nɔɔ ndó, ta ɔn sɪvɪ xa'a ña kuiti ndí'i ini i xa'a tɔa tɔ ke'é ña ɔn vá'a xikuu ña, ni ɔn sɪvɪ xa'a ña kuiti ndí'i ini i xa'a ñivi na ñixɔ'vɪ xí'in ña ɔn vá'a ke'é tayó'o xikuu ña. Ta xa'a ña kuchiño saná'a ndó nɔɔ Ndios ndí ndixa kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i xikuu xa'a ña ñitaa i ña.

¹³ Ñakán kía vitin xa nduva'a ní ini ndi. Saá tuku kúsii ní ini ndi xito ndi ña yóo ña kúsii ní ini tɔTito, chi ndó'ó xa chikaa ndó ndee ini ra.

¹⁴ Xa kisa ká'noj ndó'ó nɔɔ tɔTito, ta ndó'ó ɔn vása ní-sakuka'an ndó nɔɔj, chi

ndixa va'a ní kisa ndivi ndó xí'in ra. Ta xí'in ñayó'o saná'a ndó ndí ñandaa kúu ndi'i tɔ'on va'a ñika'an ndi xa'a ndó xí'in ra. Ta ñii ki'va saá tɔ'on ndaa kúu ndi'i saá tɔ'on ña ndatɔ'on ndi xí'in ndó'ó.

¹⁵ TɔTito kí'vi ní ka ini ra xini ra ndó'ó kivɪ náká'an ra ndasaá va'a ní chikaa sɔ'o ndó tɔ'on ña ndatɔ'on ra xí'in ndó, ta kisa ndivi ndó ndi'i ña ndukú ra nɔɔ ndó. Ta xí'in ñatɔ'ó ní ta xí'in ña yí'ví ini ndó, ñaki'in ndó ra kivɪ ñixaa ra nɔɔ ndó.

¹⁶ Ta vitin kúsii ní ini i chi ndi'i ñayó'o kisa ndaa ña nɔɔj ndi ndixa yóo xa'a ña ndaa ini i ndó'ó.

8

Tɔ'on yó'o ká'an ndí ñivi na táku ku'a ní ñoo tɔxi na ví'i ní sɪ'ún xa'a ña chindeé na ñivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin kóni ndi ndatɔ'on ndi xí'in ndó xa'a ñava'a ña kaku ini Ndios ña tɔxi ra yóo ña ini ñivi na kándixa Jesucristo na táku ku'a ñoo estado Macedonia yó'o.

² Vará ñivi yó'o ná'no ní ñayɔ'vɪ xó'vɪ na, ta yóo ñasii ní ini na. Ta vará ñivi nandá'ví ní kúu na, ta ɔn sɪvɪ nasí'nda kúu na, ta tɔxi na ku'a ní sɪ'ún ña chindeé ñivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén.

³ Ta yi'i ndákuij i xa'a nayó'o ndí ndatán yóo ña

kómí ñii ñii na, saá yóo ña taxi na, tãdã saxo'vi xí'in mji na xa'a ña taxi na ña xini ñó'ó nda'a nandá'ví. Ta on sivi xí'in ñanduxa kúu ña taxi na ña, ta xí'in ñasiji ní ini na taxi na ku'a ní s'i'ún.

⁴ Tãdã xaku ndá'ví ní na noo ndi ña ná ke'é ndi ñava'a xí'in na ña taxi ndi ña saní'i na s'i'ún mji na noo s'i'ún ña xa ñakaya ndi ña chindeé nivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'ví na táku ñoo Jerusalén.

⁵ Ta ña va'a ní ka ke'é na noo ña ndati ndi ke'é na. Saá chi si'na taxi xí'in mji na nda'a Ndios, ta saá tuku ñataxi xí'in mji na nda'a mji ndi. Ta ña ke'é na saá kúu ña kóni Ndios.

⁶ Ta Tito kúu ta xa kixá'á nákaya s'i'ún ña taxi siji ndó xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví yó'o. Ta xa'a ñayó'o, xaku ndá'ví ndi noo ra ña saxino ra chiño yó'o.

⁷ Va'a ní kisa ndivi ndó ndi'i chiño ña ke'é ndó xa'a Jesucristo. Saá chi ndino'o ní ini ndó ndáa ini ndó Ndios, ta vivii xini ndó ndato'on ndó to'on ra xí'in nivi, ta xini va'a ndó ñandaa Ndios, ta chikaa ní ndó ndee ña kisa chiño ndó noo Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i. Ta vitin ndúkú ndi noo ndó ña va'a ní kasa ndivi ndó chiño ña taxi ndó s'i'ún xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo ñoo Jerusalén.

⁸ On sivi ña xá'nda chiño i noo ndó kúu to'on ña vitin ká'aní xí'in ndó, ta kuiti ndato'oní xí'in ndó xa'a ña kundaa ini ndó ndi nivi na

kándixa Jesucristo na táku inka ñoo, nayó'o xa chikaa ní na ndee, ta xa ñakaya na ku'a ní s'i'ún xa'a ña chindeé na nivi nandá'ví ñoo Jerusalén. Ta vitin kúchiño saná'a ndó án ñii kí'va ndino'o ini ndó kí'vi ini ndó xini ndó nivi nandá'ví yó'o.

⁹ Xa xini ndó ndi Jesucristo kúu ra ta ta ká'no ini, ta ná'no ní ñava'a ke'é ra xí'in yó. Saá chi ta ta kómí ndi'i ñakuiká kúu ra, ta kisa ndá'ví xí'in mji ra xa'a yó. Ta xa'a ña kisa ndá'ví xí'in mji ra, vitin mji yó nivi na kándixa ra kómí yó ndi'i ñakuiká Ndios.

¹⁰ Vitin ndato'oní xí'in ndó ndasaá xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño yó'o. Chi kuiya yava ndó'ó xikuu nivi nanoo kixá'á nákaya s'i'ún xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Ta saá tuku ndó'ó xikuu nivi nanoo kutoo ní taxi s'i'ún nda'a nandá'ví yó'o.

¹¹ Ta vitin xini ñó'ó saxino ndó chiño ña kixá'á ndó kisa ndivi ndó. Ta ndatán kixá'á ndó kisa ndivi ndó chiño yó'o xí'in ñasiji ní ini ndó, ñii kí'va saá saxino ndó chiño yó'o. Ta va'a ñii ñii ndó taxi ndó ndatán yóo ña kómí ndó.

¹² Saá chi tá ndino'o ini yó kóni yó taxi yó ña kómí yó nda'a Ndios, ta saá táxi yó ndatán yóo ña kómí yó, ta ndixa Ndios náki'in va'a ra ña táxi yó nda'a ra. Ta on vása ndúkú Ndios noo yó ña taxi yó nda'a ra ña on koó

kómí yó.

13 On xiiin ndi ña taxi ndó ndi'i ña kómí ndó, ta koo ña kúmanj noo ndó, tá mií saá njivi na naki'in ña taxi ndó nda'a na, nayó'o kukomí na nda ku'a ní ka ña xini ñó'ó noo na. On xiiin ndi ña koo saá,

14 ta ña kóni ndi kúu ña ñii ñii yó kukomí yó ña xini ñó'ó yó. Vitin xiiin ña ví'í kómí ndó kúchiño chindeé ndó njivi na kúmanj ña xini ñó'ó noo. Ta saá nda kixaa kivi ña koo ña kúmanj noo ndó'ó, ta njivi na naki'in ñava'a nda'a ndó, kúchiño na chindeé na ndó'ó kivi saá. Ta saá ñii ñii yó kukomí yó ña xini ñó'ó yó nda'a yó.

15 Saá chi to'on Ndios ña njitaa na xina'a káchí ña saá: "Njivi na nakaya ku'a ní ñava'a, kómí na ñava'a xini ñó'ó na, ta on vása ní-ndoo ndoso ka ña nda'a na. Ta njivi na nakaya lo'o ñava'a, ta on vása ní-kumanj ka ña nda'a na", káchí to'on Ndios.

16 Ta yi'i táxi ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios, chi chikaa ra ini ñani yó taTito ña yóo ña ndi'i ini ra xa'a ndó, ñii ki'va ndatán yi'i ndi'i ini xa'a ndó'ó.

17 Ta taTito xiiin ñasii ní ini ra, njika'an ra ndi ndixa kasa ndivi ra chiño ña sakuiso'i ra, chi ñó'ó ní ini ra xa'a ndó, ta ndino'o ní ini ra kóni ní ra xaa ra koto ra ndó'ó.

18 Ta xiiin taTito yó'o, ti'vi ndi inká tañani yó, ta kúu ta ta kánóo va'a to'on xa'a noo ndi'i saá njivi na kándixa Jesucristo na

nácutá'an ku'a ní ñoo. Saá chi tayó'o va'a ní kisa chiño ra xiiin ña sakuíta ní'no ra to'on va'a xa'a Jesucristo.

19 Ta ndi'i njivi na kándixa Jesucristo na nácutá'an ku'a ní ñoo, njivi yó'o nakaxin na tañani yó yó'o ña ko'on ra xiiin ndi nda ñoo Jerusalén xa'a ña nataxi ndi si'ún nda'a njivi nandá'vi na kándixa Jesucristo. Ta mji ndi kisa ndivi ndi chiño yó'o xa'a ña taxi ndi ñato'ó nda'a Ndios, ta saá tuku kisa ndivi ndi chiño yó'o xa'a ña saná'a ndi ña kúsi ní ini ndi chindeé ndi njivi yó'o.

20 Ta vivii kisa ndivi ndi chiño yó'o, chi ví'í ní si'ún kúu ña nákaya ndi noo ku'a ní ñoo, ta nda lo'o on xiiin ndi taxi ndi ña ka'an kuáchí njivi xa'a ndi.

21 Nákán chíkaa ní ndi ndee xa'a ña vivii kasa ndivi ndi chiño yó'o xiiin ñandaa noo Ndios, ta xiiin ñandaa noo njivi.

22 Ta saá ti'vi ndi inká ka tañani yó ña ko'on ra xiiin ovi nañani yó yó'o. Tayó'o ku'a ní yichi xa saná'a ra ndi on sivi ta ta xúxán kúu ra, ta ta va'a ní chiño kúu ra, ta kúsi ní ini ra chindeé ra njivi. Ta vitin xa'a ña ndixa ndaa ní ini ra ndó'ó, xa chikaa ini ra chindeé ra ndó'ó xiiin chiño yó'o.

23 Ta ñani yó taTito, ndixa ndakuijn xa'a ra ndi ñii káchí kisa chiño ra xiiin xa'a ña chindeé ndi ndó'ó. Ta nañani yó na ko'on xiiin ra, ndakuijn xa'a nayó'o ndi kúu na nataa na

xíka chiño noq ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an kuá'a ní ñoo, ta ndixa kánóo síkón ñato'ó Jesucristo xa'a chiño ña kisa ndivi nañani yó yó'o.

²⁴ Ta ndó'ó, va'a kasa ndaa ndó noq nañani yó yó'o ndi ndixa kí'vi ini ndó xíni ndó na. Tá ke'é ndó ñava'a saá xí'in nayó'o, ta saá nivi na kándixa Jesucristo na ti'vi nañani yó yó'o, kundaa ini na ndi on sivi ña manj kuu xa'a ña kúsij ní ini ndi xíni ndi ndó'ó.

9

¹ On vása xíni ñó'ó kuaku ndá'viji noq ndó ña chindee ndó nivi nandá'vi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén,

² chi xíni va'a j ndi ndino'o kúsij ini ndó chindee ndó nivi yó'o. Ta xa kuá'a ní yichj nika'anj ñava'a xa'a ndó noq nivi na táku ñoo estado Macedonia yó'o. Nika'anj xí'in na ndi xa kujya yava, ndó'ó na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Acaya, xa yóo ti'va ndó taxi ndó s'i'un ña chindee ndó nandá'vi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. Kivi xini so'o naño Macedonia ndi ndó'ó naño Acaya xa chikaa ní ndó ndee ini mji ndó ña chindee ndó nandá'vi naño Jerusalén, ta saá nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Macedonia chikaa na ndee ña nákaya na s'i'un xa'a ña chindee na nandá'vi yó'o.

³ Ta saá ni, vitin ti'viji taTito xí'in ovi ka nañani yó ña xa na noq ndó ña chindee na ndó'ó ña vivii nakaya ndó s'i'un yó'o. Ta saá on sivi ña manj kuu ña nika'an va'aj xa'a ndó, chi nika'anj ndi ndó'ó xa yóo ti'va ndó taxi ndó s'i'un ña xa nákaya ndó.

⁴ Saá chi inká nañani yó naño Macedonia yó'o, táná xa na xí'ini noq ndó, ta on ta'an saxino ndó nákaya ndó s'i'un, ta saá kuka'an ní noq ndi, chi ndaa ini ndi ndó'ó ña xa yóo ti'va ndó xí'in s'i'un nákaya ndó. Ta ñii ki'va saá ndó'ó, tá on ta'an koo ti'va ndó xí'in s'i'un kivi xa ndi noq ndó, ta saá ndó'ó kuka'an ní noq ndó.

⁵ Ñakán kía chikaa ini ti'viji taTito xí'in ovi nañani yó ña xa si'na na noq ndó ña chindee na ndó'ó nakaya ndó s'i'un ndatán kindoo ndó kasa ndivi ndó. Ta saá kivi xa ndi noq ndó, ta xa koo ti'va ndi'i s'i'un ña kóni ndó taxi ndó xa'a ña chindee ndó nandá'vi. Ta xí'in ña ke'é ndó saá, saná'a ndó ndi ndino'o ini ndó kúsij ini ndó taxi ndó s'i'un yó'o, ta on sivi xí'in ñanduxa kuu ña taxi ndó ña kivi saá.

⁶ Naká'an ndó to'on ndíchi ña káchí saá: "Nivi na lo'o ní chí'i, ta lo'o ní naki'in na. Ta nivi na kuá'a ní chí'i, ta kuá'a ní naki'in na", saá ká'an to'on ndíchi.

⁷ Ta saá ñii ñii ndó'ó xíni ñó'ó taxi ndó ndatán yóo ña chikaa ini ndó, ta on vá'a xí'in ña chuchú ini ndó taxi ndó s'i'un, ta ni on vá'a xí'in

ñanduxa taxi ndó ña. Chi Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra ñivi na xí'in ñasijí ini táxi na sij'ún nda'a ra.

⁸ Ta Ndios kómí ra ndee ke'é ra ñava'a xí'in ndó ña naki'in ndó kua'a ní ka ñava'a ño ña xíni ñó'ó ndó. Ta saá ndi'i saá kivi kukomí ndó ndi'i ña konjí ñó'ó ndó, tãda ño ña ña ño ña konjí ñó'ó ndó. Ta saá kuchiño ndó saní'i ndó ña xa'a ña chindeé ndó ñivi na kisa ndivi kua'a ní ño ña chiño va'a.

⁹ Chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá xa'a ñii ta va'a:

On sivi ta ta sí'nda kúu ra, ta ví'í ní ñava'a xa saní'i ra ñivi ndá'ví.

Ta on ndi'i xa'a chiño va'a kisa ndivi ta tãdaa yó'o,

ta kundeé ña koo ña ndi'i saá kivi ña va'xi, saá káchí to'on Ndios xa'a ta va'a yó'o.

¹⁰ Ta Ndios kúu ta ta táxi ndikin ta ta nda'a ñivi na chí'i, ta táxi ra ñaxíxi nda'a ndi'i ñivi ña kuxu na. Ta mji Ndios yó'o ndixa taxi ra ndi'i ñava'a xíni ñó'ó nda'a ndó, ta sakuina ra ñava'a kómí ndó, xa'a ña kuchiño taxi ndó kua'a ní ñava'a ña chindeé ndó inká ñivi.

¹¹ Ta Ndios ke'é ra ña ndi'i ndó'ó kukuíká ndó xí'in ndi'i saá ño ñava'a. Ta saá ndi'i saá yichí kuchiño taxi ndó kua'a ní ña xíni ñó'ó nda'a ñivi na on kó ña kómí. Ta vitin xa'a ña taxi ndó sij'ún nda'a ndi ña nataxi ndi ña nda'a nandá'ví, ta saá kua'a ní ñivi na naki'in ñava'a

yó'o taxi na ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios.

¹² Saá chi xa'a ña chindeé ndó vitin ñañani yó xí'in náki'va yó nandá'ví, nayó'o naki'in na ña xíni ñó'ó na. Ta saá tuku xa'a ña chindeé ndó ñivi yó'o, taxi ndó ndi koo kua'a ní ñivi na taxi ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios.

¹³ Ta xí'in chiño va'a yó'o ña chindeé ndó ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén, saná'a káxín ndó ndi ndino'o ní ini ndó kisa ndivi ndó ña xá'nda chiño to'on Jesucristo, ña kúu ña kándixa ndó. Ta saá kua'a ní ñivi kasa ká'no ní na Ndios xa'a ña va'a ndikón ndó yichí Jesucristo, ta kasa ká'no ní na ra xa'a ña ví'í ní ñava'a taxi ndó nda'a ñivi na on kó ña kómí.

¹⁴ Ta saá ñivi yó'o ka'an na ndukú na ñava'a ño Ndios xa'a ndó'ó, chí kí'vi ní ini na xíni na ndó'ó. Saá chí kusijí ní ini na xa'a ña kúu ndó ñivi na va'a ini, chí ñava'a ña káku ini Ndios yóo ña ini ndó.

¹⁵ ¡Ná taxi yó ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a ña ká'no ní ñava'a saní'i ra mji yó! Ta ña ká'no ní ñava'a kúu ñayó'o, tãda on kó to'on naní'i yó ndato'on yó xa'a ña.

10

Xí'in to'on yó'o taPablo ká'an ra ndákuin ra xa'a mji ra ño ñivi na ká'an ndi on sivi taapóstol ndino'o Jesucristo kúu ra

1 Vitin xáku ndá'víj ñoq ndó, chi ñii kǐ'va ndatán yóo Jesucristo taa tã ndá'ví ini, ta taa tã va'a ini saá yóo yǐ'i. Ta saá ni, sava ndó'ó ká'an ndó káchí ndó xa'a j ndí kǐvǐ yóo j xí'in ndó, kúu j ñii taa tã yǐ'ví ini xító ndó, ta saá ni, tá xíká ní yóo j ñoq ndó, ta ndatán yóo taa tã kútee ní, saá yóo j, chi táa j tǒ'on kue'e ñoq tutu ña tí'víj xaã nda'a ndó, saá káchí ndó xa'a j.

2 Ta vitin xáku ndá'víj ñoq ndó ndí ñn kuu ndó ñǐvǐ na tá'yá ini. Ta saá ñn vása konǐ ñó'ó j ka'an j tǒ'on kue'e xí'in ndó kǐvǐ xaã j ñoq ndó. Ta saá ni, xáni sǐnjǐ ndí ndixa konǐ ñó'ó j ka'an j tǒ'on kue'e xí'in sava ndó'ó, na kúu ñǐvǐ na xáni sǐnjǐ xa'a mǐj ndǐ ndí táku ndǐ k'é'é ndǐ ndatán yóo ña kóni ña ñn vá'a ña xá'nda chiño ñoyívi yó'o. Ta tǒ'on vatá kúu ña xáni sǐnjǐ ndó saá xa'a ndǐ.

3 Vará ndixa táku ka ndǐ xí'in yǐkǐ koñu ndǐ ñoyívi yó'o, ta ñn sǐvǐ xí'in ndee ñǐvǐ ñoyívi yó'o kúu ña káni tá'an ndǐ xí'in ndee ña ñn vá'a ña xá'nda chiño ñoyívi yó'o.

4 Saá chi ndee ña yóo nda'a ndǐ ña kúu ña xínǐ ñó'ó ndǐ xa'a ña kani tá'an ndǐ xí'in ña ñn vá'a, ñn sǐvǐ ndee ña xínǐ ñó'ó ñǐvǐ ñoyívi yó'o kúu ña. Chi ndee Ndios kúu ña xínǐ ñó'ó mǐj ndǐ, ta ndee yó'o kúchiño ña sandǐ'i ña xa'a ndǐ'i ndee ñn vá'a, vará ña kútǔ ní ñó'ó kúu ña.

5 Ta saá xí'in ndee Ndios sándǐ'i ndǐ xa'a ñavata ña yóo ini ñǐvǐ ña táxi kuña'a

ní ini na, ta sási ña ñoq na ña ñn kuchiño na konǐ va'a na Ndios. Ta sáná'a ndǐ ñǐvǐ yó'o ña taxi na ndǐ'i ña xáni sǐnjǐ mǐj na nda'a Jesucristo, xa'a ña nasama ra ña tãda kani sǐnjǐ na ndatán kóni mǐj ra.

6 Ta ndó'ó, kǐvǐ tãnda ndó kuu ndó ñǐvǐ na xa va'a kisa ndivi ña kóni Jesucristo, ta saá mǐj ndǐ xa yóo tí'va ndǐ saxǒ'vǐ ndǐ inkã ndó'ó na ñn xǐjn kasa ndivi ña kóni ra.

7 Ta ndó'ó, ndasaá kuiti káa ña xító ndó, saá kisa nani ndó xa'a ña. Ta saá ni, ndó'ó ñǐvǐ na ndáa ini ña ndixa ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ta va'a ná kundaã ini ndó ndí ñii kǐ'va saá mǐj ndǐ ñii yóo ndǐ xí'in Jesucristo.

8 Vará ká'no ní ñasǐj yóo ini j xa'a ndayí ña kómǐj xá'nda chiño j ñoq ndó'ó, ta ñn vása kúka'an ñoq j xa'a ndayí yó'o. Saá chí Jesucristo kúu taa tã taxi ndayí yó'o nda'a j xa'a ña chindee j ndó'ó ña va'a kua'no ndó yichǐ ra, ta ñn sǐvǐ ña sandǐ'i j xa'a ndó'ó kúu ña taxi ra ndayí yó'o nda'a j.

9 Ta ñn xǐjn j ña kani sǐnjǐ ndó ndí xa'a ña sayǐ'víj ndó'ó kúu ña ñǐtaa j tutu ña tí'víj ñixaa ñoq ndó.

10 Chí sava ndó'ó ká'an kuáchí ndó xa'a j, káchí ndó saá: "Tutu ña ñǐtaa tãPablo kue'e ní ká'an ña xí'in yó, ta saá ni, tá yóo ra ñíndichi mǐj ra xí'in yó, ta vitá ní ná'a ra ñoq yó, ta káa ra ndatán káa ñii taa tã ñn vása kúchiño va'a ka'an ñoq ñǐvǐ", saá káchí sava ndó'ó xa'a j.

11 Ta ndó'ó, ñǐvǐ na káchí

saá, xínì ñó'ó kundaa ini ndó ndí ndatán ká'an tutu ña táa i kivi yóo xíká i ñoo ndó, ñii kiva saá koo ña ke'é i x'in ndó kivi xaa i ñoo ndó.

12 Nda lo'o on xijin ndi ñii ke'é ndi ndatán ké'é ñivi na ña'a ní ini ta ndása ná'no x'in mji na. Nayó'o ndasaá kuiti x'in ñandíhí sijnì mji na kisa nani na xa'a mji na, án va'a ké'é na, án on vá'a ké'é na. Ta ñivi na kisa nani saá xa'a mji on sivi ñivi na ndino'o ndíhí sijnì kúu na.

13 Vará kúsij ini ndi xini ndi chiño ña kisa ndivi ndi, ta on vása kúña'a ini ndi xa'a chiño yó'o. Saá chi Ndios kúu taa ta sakuiso chiño ndi'i ta xa'nda chiño ra ñoo ndi ndá ñoo kuu ña ko'on ndi kasa chiño ndi, ta Ndios taxi ra ndayí nda'a ndi ña kisa chiño ndi nda ñoo mji ndó vitin.

14 Ta mji ndi xikuu ñivi nanqó ndato'on x'in ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta x'in chiño ña kisa ndivi ndi ñoo ndó, nda lo'o on vása ní-ya'a ndoso ndi ñoo ña taxi Ndios ndayí nda'a ndi ña kisa chiño ndi.

15 Ta nda lo'o on vása ní-kisa ká'no x'in mji ndi xa'a chiño ña inká ñivi kisa ndivi na. Ta nda víka, ña kóni ndi ta ndáti ndi kúu ña ñii ñii kivi kua'no ka ña ndáa ini ndó Jesucristo, ta saá kuchiño ndi kasa ndivi ndi chiño ñoo ku'a'a ní ka ñivi na táku ñoo yatin ñoo táku ndó, vará nda ñii kivi on kasa ndivi ndi chiño ña on ta'an sakuiso Ndios ndi'i.

16 Ta saá tuku ndáti ndi

ta kóni ndi ko'on ndi ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo ñoo ñivi na táku ñoo xíká ní ñoo táku ndó, ñoo on ta'an koni so'o ñivi to'on yó'o. Saá chi on xijin ndi kasa ká'no x'in mji ndi xa'a chiño ña xa kisa ndivi inká ñivi.

17 Chi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá: "On vá'a kasa ká'no ñivi x'in mji na xa'a ñava'a kisa ndivi na, ta va'a ka nayó'o ná kasa ká'no ní na ñava'a kisa ndivi Ndios", káchí to'on Ndios.

18 Chi on sivi ñivi na kisa ká'no x'in mji kúu ñivi na kánóo va'a ñato'ó xa'a ñoo Ndios, ta ñivi na Ndios ká'an ra to'on va'a xa'a, nayó'o kúu ñivi na kánóo va'a ñato'ó xa'a ñoo ra.

11

1 Xáku ndá'vii ñoo ndó vitin ña kasa ká'no ini ndó ta kundedé ka ini ndó x'in ña ka'an lo'o i xa'a mji i x'in ndó, vará xáni sijnì ndi ndatán ká'an ñii taa ta sána, saá yóo ña ká'an i ku'a'a ní to'on xa'a mji i.

2 Ndios taxi ra ña ndí'i ní ini i xa'a ndó'ó ko'oto sandakoo ndó ña vivii ndikon ndó yichì Jesucristo. Ta yi'i, ndatán yóo ñii yivá x'in ñii ña'a lo'o sa'ya ra, ta xa kindoo ra taxi ra ñálo'o yó'o ña tondá'a ña x'in ñii taa, saá yóo i x'in ndó. Saá chi xa kindoo i taxi i ndó'ó nda'a Jesucristo ña kutaku ndó x'in ra, ta ndatán koo ñii laá yi' ña'a saá koo ra x'in ndó. Ta kónij ña ndatán yóo ñii ñálo'o ñandii

ndino'o ñá ɔn tǎ'án tɔndaɔ ndǎ ñii tǎa, saá kóniɪ koo ndó kɪvɪ kixaa ña taxiɪ ndó'ó nda'a ra.

³ Ta ndixa ndí'i ní iniɪ xǎ'a ndó kɔtɔ ñivi na vatá sandá'ví na ndó'ó, ndatán ñixiyo xina'á kɪvɪ tíkɔɔ sandá'ví rí ñáEva. Ta saá ñivi vatá yó'o satíví na sɪniɪ ndó xǎ'a ña sandakoo ndó yichí va'a Jesucristo ña kúu ña ndíkɔn ndó vitin xí'in ña ndino'o ní ini ndó.

⁴ Ndixa ndí'i ní iniɪ xǎ'a ndó, chí tá kixaa ñivi nɔɔ ndó ta ká'an na xí'in ndó xǎ'a inkǎ Jesucristo tǎ ɔn sɪví ní-ka'an ndí xí'in ndó xǎ'a kúu ra, ta xí'in ñasɪɪ ini ndó náki'in ndó tɔ'on ña vatá ña ká'an ñivi yó'o. Ta saá xí'in ñasɪɪ ní ini ndó náki'in ndó inkǎ nímǎ ña ɔn sɪví Nímǎ Ndios ndino'o ña xa ñaki'in ndó kúu. Ta ñii kɪ'va saá, tá kixaa ñivi nɔɔ ndó ta ká'an ndoso na inkǎ tɔ'on xǎ'a Jesucristo, ta tɔ'on yó'o ɔn sɪví ñii yu'ú yóo ña xí'in tɔ'on va'a ña ndaa ña xa kandixa ndó, ta saá xí'in ñasɪɪ ní ini ndó náki'in ndó tɔ'on vatá ña ká'an ñivi yó'o.

⁵ Ta yɪ'ɪ, ɔn vása xáni sɪniɪ kúuɪ ñii tǎa tǎ ñiɔ kǎ nɔɔ nataa na sákunaní ndó "naapóstol ná'no."

⁶ Vará yɪ'ɪ ɔn sɪví ñii tǎa tǎ ti'va ní kǎ'an nɔɔ ñivi kúuɪ, ta ndixa kúuɪ ñii tǎa tǎ xíni va'a tɔ'on ña ndaa Ndios. Ta ndí'i saá kɪvɪ xí'in ndí'i ña ké'éɪ ta xí'in ndí'i ña ká'anɪ, sáná'a káxini nɔɔ ndó ndí ndixa xíni va'aɪ tɔ'on ña ndaa yó'o.

⁷ ¿Án xáni sɪniɪ ndó ndí

ñii ña ɔn vá'a ké'éɪ xí'in ndó?, chí kɪsa ñiɔ xí'in mɪiɪ xǎ'a ña kɪsa tɔ'óɪ ndó'ó xí'in ña ñika'an ndoso sɪiɪ tɔ'on Ndios nɔɔ ndó, chí ɔn vása ní-naki'inɪ sɪ'ún nda'a ndó xǎ'a chiño yó'o.

⁸ Ta xǎ'a ña kuchiño kasa ndiviɪ chiño yó'o xǎ'a ña chindeéɪ ndó'ó, inkǎ ñivi na kándixa Jesucristo na táku inkǎ ñoo, nayó'o taxi na lo'o ña xíni ñó'óɪ nda'aɪ. Ta xǎ'a ña ñaki'inɪ sɪ'ún nda'a nayó'o, ndatán yóo tǎa tǎ kɪsa kuí'ná ñava'a inkǎ ñivi, saá ñixiyoɪ.

⁹ Ta kɪvɪ ñixiyoɪ kɪsa chiñoɪ nɔɔ ndó'ó ñoo Corinto, ta ɔn vása ní-sandi'ɪɪ ndó'ó ña taxi ndó ndǎ lo'o ña xíni ñó'óɪ nda'aɪ. Ta nañani yó na táku ñoo estado Macedonia, kɪxi na ta taxi na ña xíni ñó'óɪ nda'aɪ. Saá chí ndǎ lo'o ñi-xiinɪ kooɪ ndatán yóo ñii ña yɔ'vi ní ta veé ní nɔɔ ndó. Ta ñii ñii kɪvɪ vaɪxi ñii kɪ'va saá ɔn taxiɪ ña kundi'i ini ndó xǎ'aɪ ña taxi ndó ña xíni ñó'óɪ nda'aɪ.

¹⁰ Ndixa kúndaɔ iniɪ ndí tɔ'on ña ndaa xǎ'a Jesucristo táku ña iniɪ, ta ñii kɪ'va saá kúndaɔ iniɪ ndí ñandaɔ kúu tɔ'on ña káchí saá: ndǎ ñii ndó'ó ta ndǎ ñii inkǎ ñivi na táku ndí'i saá ñoo estado Acaya nɔɔ táku ndó, ɔn kuchiño ndó kasi ndó nɔɔɪ ña kǎ'an ndoso sɪiɪ tɔ'on va'a xǎ'a Jesucristo, chí ña chíkaa ña kúsiɪ ní iniɪ kúu ña ké'éɪ saá, ta ndǎ lo'o ɔn vása náki'inɪ sɪ'ún nda'a ndó.

¹¹ Ta, ¿ndachun ké'éɪ saá

xí'in ndó? ¿Án xáni sɛ̀ni ndó ndí ké'éj saá, chi ɔn vása kí'vi ini j xíni j ndó'ó? Ó'on, ɔn sɛ̀vi saá. Chi Ndios xíni vạ'a ra ndí xí'in ña ndino'o ini j kí'vi ini j xíni j ndó'ó.

¹² Tạngạ kɛ̀vi vitin ɔn vása ní-taxi j ña ndạ ñii ndó'ó cha'vi ndó yì j xạ'ạ chiño Jesucristo ña kisa ndivi j ɔo ndó. Ta ndi'i kɛ̀vi vạxi ndạ lo'o ɔn nasama j ña ké'éj saá xí'in ndó. Ta saá nataạ na kúu naapóstol vatá, na kúu na náki'in sɛ̀'ún nda'ạ ndó, ɔn naní'i na xạ'ạ ña kasa ká'no xí'in mji na, vará nayó'o káchí na ndí ñii kúu na xí'in mji ndj, na kúu naapóstol ndino'o.

¹³ Ta ndixa nataạ yó'o ɔn sɛ̀vi naapóstol ndino'o kúu na, ta sándá'ví na nɛ̀vi chi káchí na ndí naapóstol na sạkuiso chiño Jesucristo kúu mji na. Ta sava chiño ké'é na, ndạtán ná'a chiño ké'é naapóstol ndino'o saá ná'a ña. Ta saá ni, naapóstol vatá yó'o ɔn vása xí'in ña ndino'o ini na kisa chiño na ɔo Jesucristo.

¹⁴ Ta ɔn vása náka'nda ini ndj xíni ndj ña ké'é nayó'o saá, chi mji ñaníma ndivạ'a ká'no Satanás ná'a ña ndạtán livi yé'e ná'a ñii ñaángel Ndios.

¹⁵ Ta saá ɔn vása náka'nda ini ndj tá nɛ̀vi na kisa chiño ɔo ñaníma ndivạ'a ká'no Satanás sándá'ví na kuạ'ạ ní nɛ̀vi, chi ké'é na sava chiño ña ná'a ndạtán ná'a chiño ña ndạạ. Ta saá ni, nɛ̀vi na vatá yó'o, tá kixaạ kɛ̀vi sondí'í, ta Ndios cha'vi ra na ndạtán yóo ña ké'é na.

TạPablo ndátọ'on ra ndí nɛ̀xo'vi ní ra xạ'ạ chiño ña kisa ndivi ra chi kúu ra tạapóstol

¹⁶ Tuku ká'an j ñayó'o xí'in ndó: ɔn xii j ña ndạ ñii ndó'ó kani sɛ̀ni ndó ndí kúu j ñii tạa tạ sána sɛ̀ni. Ta saá ni, tá xáni sɛ̀ni ndó ndí kúu j tạa tạ sána sɛ̀ni, ta ndúkú j ɔo ndó ña kúndeé ini ndó ɔo ña kạ'an j xí'in ndó ñii kí'va ndạtán kúndeé ini ndó ɔo tọ'on ña ká'an nɛ̀vi na sána sɛ̀ni ɔo ndó. Saá chi vitin kạ'an lo'oi tọ'on ña kasa ká'no xí'in mji j.

¹⁷ Ta tọ'on ña kạ'an j vitin ɔn sɛ̀vi xí'in ndayí Jesucristo kuu ña, saá chi kạ'an j ndạtán ká'an ñii tasána, chi tọ'on ña kasa ká'no xí'in mji j kuu ña.

¹⁸ Yóo kuạ'ạ ní nɛ̀vi na ká'an tọ'on ña kisa ká'no xí'in mji na, chi yóo ña kisa ndivi na ñoyivi yó'o, ta saá vitin yì j kạ'an j tọ'on ña kasa ká'no xí'in mji j.

¹⁹ Ta ndó'ó, xáni sɛ̀ni ndó ndí nɛ̀vi na ndíchí ní sɛ̀ni kúu ndó. Ta xạ'ạ ñayó'o, xí'in ñasj ní ini ndó ndixa kúndeé ini ndó xíni ɔo ndó nɛ̀vi na ká'an tọ'on sána.

²⁰ Ta ñii kí'va saá kúndeé ini ndó xí'in nɛ̀vi na kúsij ini xá'nda chiño ɔo ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni na, ta kúndeé ini ndó xí'in nɛ̀vi na sándá'ví ndó'ó, ta kúndeé ini ndó xí'in nɛ̀vi na xáa noo xíni ndó'ó, ta kúndeé ini ndó xí'in nɛ̀vi na xí'in nda'ạ na, káni na ɔo ndó.

²¹ Ta yì j, jndá'ví ní tạa kúu j, chi ɔn kọo lo'o ví ndeẹ kómij xạ'ạ ña ke'éj ña ɔn

vá'a yó'o xí'in ndó. Saá chi t̄a t̄a yá'a ní vitá kúu j̄, ta kúka'an ní n̄o o j̄ x̄a'a ñayó'o.

Yóo ink̄a n̄ivi na ɔn vása kúka'an n̄o ká'an t̄o'on ña kisa ká'no xí'in m̄ji na, ta ñii k̄i'va saá ȳi' vitin k̄a'an j̄ t̄o'on ña kasa ká'no xí'in m̄ji j̄, vará ndatán yóo t̄o'on ña ká'an t̄a t̄a sána saá koo t̄o'on ña k̄a'an j̄ xí'in ndó vitin.

²² Ta n̄ivi yó'o, ¿án kisa ká'no xí'in m̄ji na x̄a'a ña kúu na n̄ivi nahebreo ndino'o? Ta saá tuku ȳi' kúu j̄ ñii t̄a t̄a kúu t̄ahebreo ndino'o. ¿Án nayó'o kisa ká'no xí'in m̄ji na x̄a'a ña kúu na n̄ivi nañoo Israel? Saá tuku ȳi' kúu j̄ t̄a t̄añoo Israel. ¿Án nayó'o kisa ká'no xí'in m̄ji na x̄a'a ña kúu na s̄a'ya ñani síkuá t̄a Abraham? Saá tuku ȳi' kúu j̄ ñii s̄a'ya ñani síkuá t̄a Abraham.

²³ ¿Án nayó'o kisa ká'no xí'in m̄ji na x̄a'a ña kúu na n̄ivi na kisa chiño n̄o Jesucristo? Ta ȳi', ví'í ní k̄a chiño xa k̄isa ndivi j̄ n̄o chiño ña k̄isa ndivi nayó'o. (Xí'in t̄o'on yó'o kisa ká'no xí'in m̄ji j̄, vará ndatán yóo ñii t̄a t̄a sána s̄ini, saá yóo j̄ xí'in t̄o'on ña ká'an j̄ vitin.) Ta ȳi', x̄inakaaj̄ ve'e k̄a kua'a ní k̄a yich̄i n̄o nayó'o; ta n̄ivi kua'a ní k̄a yich̄i k̄ani ní na ȳi' n̄o ña k̄ani na nayó'o; ta kua'a ní yich̄i n̄ixiyo yatin ní ña kivi j̄, ní kúu.

²⁴ Ta ɔ'on yich̄i t̄in na judío ȳi', ta k̄ani na ȳi' xí'in kuártá, ta ñii ñii yich̄i yó'o

ɔko x̄a'on k̄om̄i yich̄i s̄uku na kuártá ȳi'.

²⁵ Ta un̄i yich̄i t̄in n̄ivi ȳi', ta k̄ani ní na ȳi' xí'in nduku, ta ñii yich̄i ñii ti'vi n̄ivi k̄on ní na yu u ȳi'. Ta un̄i yich̄i tón barco n̄o x̄inakaaj̄ n̄iketá nó ini takuí m̄ini. Ta ñii ní ñoó ta ñii ní ndivi x̄inoo j̄ n̄o takuí m̄ini nda n̄ixaaj̄ n̄ivi s̄akaku na ȳi'.

²⁶ Ta kua'a ní kivi n̄ixika j̄ kua'a ní ñoó, ta n̄iya'aj̄ takuí yuta ná'no ní n̄o yatin ní n̄ixiyo ña tani j̄ n̄o takuí kua'a yó'o. Ta n̄iya'aj̄ yich̄i n̄o ȳiyo ní kani naku'ná ȳi', ta n̄ixika j̄ yich̄i n̄o n̄ixiyo ña ȳiyo ní ka'ni n̄ivi ȳi', na kúu najudío án n̄ivi na ɔn s̄ivi najudío kúu. Ta n̄ixika j̄ yuku ta n̄ixika j̄ ñoó ná'no n̄o n̄ixiyo ña ȳiyo ní ka'ni na ȳi'. Ta xí'in tón barco n̄ixika j̄ n̄o takuí m̄ini, ta n̄ixiyo ña ȳiyo ní kivi j̄ t̄ixin takuí yó'o. Ta n̄ixika j̄ n̄o t̄aku n̄ivi na ká'an kúu nañani yó, ta nayó'o kúu na n̄ivi vatá, ta n̄ixiyo ña ȳiyo ní ke'é nayó'o ña ɔn vá'a xí'in j̄.

²⁷ Ñii ñii kivi ndeé ní kisa chiño j̄, ta kua'a ní ñayó'vi n̄indo'o j̄. Kua'a ní ñoó ɔn vása ní-kuchiño k̄usun̄i; kua'a ní yich̄i n̄ixi'í ní s̄oko; kua'a ní yich̄i n̄iyich̄i ní takuí; kua'a ní yich̄i ɔn vása ní-xixi j̄; kua'a ní yich̄i n̄ixi'í ní k̄axin; ta kua'a ní yich̄i ɔn vása ní-xiyo tikot̄o ña kundixin j̄.

²⁸ Ndi'í ñayó'o kúu ña

n̄ix̄o'v̄ij̄, ta saá tuku ndi'i saá k̄iv̄ij̄ ñii káchí yóo ña sándi'i inīj̄ x̄a'a ndi'i n̄iv̄ij̄ na kándixa Jesucristo na nákutá'an kūa'a ní ñoo.

²⁹ Saá chi tá yóo n̄iv̄ij̄ na kándixa Jesucristo, ta ndeé ní ndó'o na ñii kūe'e, ta saá ȳij̄ ndatán yóo ñii t̄a t̄a ñii káchí ndeé ní ndó'o ñii kūe'e x̄i'in n̄iv̄ij̄ yó'o, saá yóoij̄, x̄a'a ña kí'vi ní inīj̄ x̄inīj̄ nayó'o. Ta tá yóo ink̄a n̄iv̄ij̄ na chínda'á n̄iv̄ij̄ na kándixa Jesucristo ña k̄i'vi nayó'o kūachi, ta ȳij̄ s̄aa inīj̄ x̄inīj̄ n̄iv̄ij̄ na chínda'á yó'o.

³⁰ Tá x̄inīj̄ ñó'ó k̄a'an̄ij̄ t̄o'on x̄a'a ña kasa ká'no x̄i'in m̄ij̄ij̄, ta saá va'a ná kasa ká'no x̄i'in m̄ij̄ij̄ chí yóo kūa'a ña sáná'a ñoo ndó ndí t̄a t̄a vitá kúu ij̄.

³¹ Ta Ndios, t̄a t̄a kúu Yivá Jesucristo, T̄a t̄a Ká'no ñoo yó, va'a ná kasa ká'no yó ra ndi'i saá k̄iv̄ij̄. Ta m̄ij̄ Ndios yó'o kúu t̄a t̄a ndákuijn̄ x̄a'a ij̄ ndí on̄ s̄iv̄ij̄ ñavatá kúu t̄o'on ña ndát̄o'on̄ij̄ x̄i'in ndó.

³² Ñii k̄iv̄ij̄ tá n̄ix̄ij̄yoij̄ ñoo Damasco, ta n̄ix̄ij̄yo ñii tagobrador, t̄a t̄a k̄isa chíño ñoo t̄arey Aretas x̄ikuu ra. Ta tagobrador yó'o x̄a'nda chíño ra ñoo natropa ña kundaa na yé'é ñoo Damasco yó'o, ña ndáti na ketaij̄ yé'é ñoo yó'o x̄a'a ña tiin na ȳij̄ ta chikaa na ȳij̄ ini ve'e k̄a.

³³ Ta saá ni, n̄iv̄ij̄ na x̄inīj̄ tá'an x̄i'in̄ij̄ chíkaa na ȳij̄ ini ñii chikiva ká'no, ta k̄atón na ña x̄i'in̄yo'o, ta k̄atakaa ndaa na chikiva yó'o ñoo nákaa ij̄, ñoo ventana chí

ke'e, ta sanoo na chikiva yó'o sat̄a nam̄a ña x̄ino nduu ñoo Damasco yó'o, ta ñooij̄ nda ñoo ño'o. Saá n̄ikaku ij̄.

12

Ta Pablo ndát̄o'on ra x̄a'a m̄ij̄ ra n̄ix̄a'an ra ñoyívi ñino nda mí ñoo s̄ikón ndino'o

¹ Vará ña on̄ vása ndáya'ví kúu ña ká'an̄ij̄ t̄o'on ña k̄isa ká'no x̄i'in m̄ij̄ij̄, ta saá ni, ndat̄o'on̄ij̄ x̄a'a ña sanat̄iv̄ij̄ Jesucristo ñooij̄, ta ndat̄o'on̄ij̄ x̄a'a ña saná'a ra ñooij̄.

² Ta xa yóo ux̄u kom̄ij̄ kuiya kúu ña, ta Ndios ke'é ra x̄i'in ȳij̄ij̄, t̄a t̄a kándixa Jesucristo, ndí n̄ix̄a'an̄ij̄ nda ñoyívi ñino nda mí ñoo s̄ikón ndino'o. (Ta on̄ vása x̄inīj̄ án n̄ix̄a'an̄ij̄ x̄i'in ȳikí koñu ij̄, án ndasaá kuiti n̄im̄a ij̄ kúu ña n̄ix̄a'an̄. Ta Ndios kúu t̄a t̄a ndixa x̄inīj̄ ndasaá n̄ix̄ij̄yo ñayó'o.)

³ Vará on̄ vása x̄inīj̄ án x̄i'in ȳikí koñu ij̄ n̄ix̄a'an̄ij̄, án ndasaá kuiti n̄im̄a ij̄ kúu ña n̄ix̄a'an̄,

⁴ ta ndixa kúndaq̄ inīj̄ ndí n̄ix̄a'an̄ij̄ ñoyívi ñino nda mí ñoo s̄ikón ndino'o ñoo yóo Ndios. Ta ñoyívi ñino yó'o x̄inīj̄ so'oij̄ t̄o'on ña on̄ vása kúchiño k̄a'an̄ij̄ x̄a'a, chí Ndios on̄ vása táxi ra ndayí nda'a nda ñii n̄iv̄ij̄ k̄a'an̄ na x̄a'a t̄o'on yó'o.

⁵ Ta x̄a'a ña Ndios nakaxin ra ȳij̄ij̄ n̄ix̄a'an̄ij̄ x̄itoij̄ ñoyívi ñino, yóo x̄a'a ña kivi k̄a'an̄ij̄ t̄o'on ña kasa ká'no x̄i'in m̄ij̄ij̄. Ta saá ni, on̄ k̄a'an̄ij̄ saá, chí ndasaá kuiti kasa ká'no x̄i'in m̄ij̄ij̄ chí yóo

kuḗ'a ña sáná'a ndí tḗa tḗa vitá ní kúu j.

6 Ta saá ni, tá yí'j kóni j ka'an j to'on xa'a ña kasa ká'no xí'in mji j, ní kúu, ta saá on sivi tḗa tḗa ka'an to'on kí'ví kuiti kuu j táná ka'an j saá, chi nina to'on ndixa ndaḗ kuu ña ka'an j. Ta saá ni, on xiin j ka'an j to'on ña kasa ká'no xí'in mji j, chi on xiin j ndí kuiti xí'in to'on ña ka'an j xa'a mji j kuu ña sanoo j ini ndó ndí tḗa tḗandaḗ kúu j. Ta va'a ka ná koto káxín mji ndó ndasaá ké'é j, ta koni so'o ndó to'on ña ndát'o'on j, ta saá ndixa kundaḗ ini ndó ndasaá yóo j.

7 Ta Ndios on vása ní-xiin ra ña koo ña kuḗ'a ní ini j xa'a ñava'a ká'no ña saná'a ra noo j kivi sandaa ra yí'j ñoyívi ñino. Ta saá Ndios taxi ra ndayí nda'a ñii ña xíka chiño noo ñanímḗ ndiva'a ká'no Satanás xa'a ña satakué'e ña yí'j. Ta ndátán yóo ñiño ña ñikí'vi yíkí koḗu j, ta sándi'i ní ña yí'j, saá yóo ña sáxo'vi ní yí'j.

8 Ta xa un j yich j xaku ndá'vi j noo Ndios ña kindaa ra ña sáxo'vi ní yí'j yó'o.

9 Ta Ndios ñika'an ra xí'in j, ka'chí ra saá: "Ndeḗ j ña va'a ña saní'j táku ini ún kúu kuiti ña xini ñó'ó ún. Saá chi tá vitá ní kóni ún, ta xa'a ñayó'o va'a koto ñivi ndí ndeḗ ña kómí ún kúu ndeḗ ña káku noo yí'j", ka'chí Ndios xí'in j. Ta saá kúsii ní ini j xa'a ña kúu j tḗa tḗa vitá ní, chi xa'a ñayó'o, Jesucristo kúchiño taxi ra ndeḗ ká'no ra ña koo ña

xí'in j.

10 Xa'a ña kí'vi ní ini j xini j Jesucristo, ñakán kíḗ kúsii ní ini j kivi xito j ña ká'an ñivi ndí'i to'on ndiva'a xí'in j, ta kúsii ní ini j xa'a ña kómí j kuḗ'a ní tondíni, ta kúsii ní ini j kivi ndíkon ñivi sáxo'vi na yí'j xa'a ña kándixa j Jesucristo, ta kúsii ní ini j xa'a ndí'i inka tondó'ó ña yóo noo j. Saá yóo ña, chi kivi tá vitá ní kóni j, ta ká'no ka ndeḗ Ndios yóo ña xí'in j.

11 Ndatán ká'an ñii tasána, saá ñika'an j to'on va'a ña kása ká'no xí'in mji j. Ta saá ni, ndó'ó kúu ñivi na chinda'a yí'j ña ndakuiin j xa'a j saá. Chi vará yóo xa'a ña ndó'ó ka'an ndó to'on va'a xa'a yí'j, ta saá ni, xaa noo ndó xini ndó yí'j. Vará on sivi tḗa tḗa ndaya'ví ní kúu j, ta on sivi tḗa tḗa lo'o ní ka ví ndaya'ví noo nataḗa na sákananí ndó "naapóstol ná'no" kúu j.

12 Ñii ñii kivi ñixiyo j xí'in ndó, ta on vása ní-sandakoo j ké'é j kuḗ'a ní ñava'a ña saná'a noo ndó ndeḗ Ndios, ta ñii kiva saá xí'in ndeḗ Ndios ké'é j kuḗ'a ní milagro xí'in inka ñava'a ná'no ña taxi ña ñaka'nda ini ñivi xini na ña. Ta ndí'i ñava'a yó'o ña ké'é j noo ndó kúu ña kása ndaḗ xa'a j ndí ndixa kúu j taapóstol ndino'o.

13 ¿An xáni siji ndó ndí chikaḗ ñino j ndó'ó noo inka ñivi na kándixa Jesucristo na táku inka ñoo? Ndixa on sivi ñii ká'chí ké'é j xí'in nayó'o kúu ña ké'é j xí'in ndó'ó, chi ñaki'in j sji'un

nda'a n̄vi na kándixa Jesu-
cristo na táku ink̄a ñoo, ta
nda lo'o ɔn vása ní-sandi'īi
ndó'ó ña taxi ndó ña x̄inī
ñó'ó nda'āi. ¿Án x̄anī s̄inī
ndó ña ɔn vá'a kúu ña ɔn
vása ní-sandi'īi ndó'ó saá?
Ta saá vitin, ¡xáku ndá'ví̄i
noo ndó ña kasa ká'no ini
ndó x̄a'ā ña ɔn vá'a yó'o
ke'é̄i x̄i'in ndó!

*TaPablo ndátɔ'on ra x̄i'in
na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Corinto ña xa yóo
ti'va ra kɔ'ɔn ra yich̄i un̄i
koto ra na*

14 Ta vitin xa yóo ti'vāi
kɔ'ɔn̄i yich̄i un̄i kotōi ndó'ó.
Ta nda lo'o ɔn sandi'īi ndó'ó
ña taxi ndó lo'o ña x̄inī ñó'ó̄i
nda'āi. Chi ɔn vása x̄in̄ī
ña taxi ndó s̄i'ún ndó nda'āi,
ta ña kóni ndino'ōi kúu ña
nataxi x̄i'in m̄ii ndó nda'ā Je-
sucristo. Saá chi ndatán yóo
s̄a'yāi, saá yóo ndó noōi. Ta
chiño noo n̄vi na kúu yivá
si'í naválí kúu ña nakaya
na s̄i'ún x̄a'ā ña chindeé na
s̄a'ya na, ta ɔn s̄iví chiño
noo naválí kúu ña nakaya na
s̄i'ún x̄a'ā ña chindeé na yivá
si'í na.

15 Ta saá ȳi'̄i, x̄i'in ñas̄ii ní
inīi xa yóo ti'vāi taxīi ndi'ī
ña kóm̄īi x̄a'ā ña chindeé̄i
ndó'ó, t̄and̄a taxi ndi'ī x̄i'in
m̄iīi x̄a'ā ña chindeé̄i ndó'ó.
Ta ñii ñii k̄iv̄i v̄axi kua'no k̄a
ña kí'vi ní inīi x̄inīi ndó'ó,
ta ndó'ó, ¿án ñii ñii k̄iv̄i
kūa'an noo k̄a ña kí'vi ini
ndó x̄ini ndó ȳi'̄i?

16 Ndó'ó kúndāa v̄a'a ini
ndó ndí nda ñii k̄iv̄i ɔn vása
ní-sandi'īi ndó'ó taxi ndó
s̄i'ún nda'āi. Ta saá ni,

sava ndó'ó x̄anī s̄inī ndó ndí
ȳi'̄i xa sandá'ví̄i ndó'ó x̄i'in
ñandíchīi s̄inīi. Ta nda lo'o
ɔn vása saá.

17 ¿Án x̄anī s̄inī ndó ndí
sandá'ví̄i ndó'ó x̄i'in ña ké'é
nañani yó na ti'ví̄i n̄ixaā na
noo ndó? Nda lo'o ɔn vása
saá.

18 Ñani yó t̄aTito x̄i'in ink̄a
tañani yó, nayó'o kúu nataa
na ti'ví̄i n̄ixaā noo ndó.
Ta ndixa kúndāa ini ndó
ndí nañani yó yó'o ɔn vása
ní-sandá'ví̄i na ndó'ó. Ta, ¿án
ɔn s̄iví ñandāa kúu ña t̄aTito
x̄i'in ȳi'̄i ñii k̄i'va viv̄ii n̄ix̄iyo
ini ndīi x̄i'in ndó, ta ñii k̄i'va
viv̄ii k̄isa ndivi ndīi x̄i'in ndó?

19 ¿Án x̄anī s̄inī ndó ndí
ndixa ndiso ndīi kūachi ña
sákuiso ndó ndīi, ta saá t̄aa
ndīi tutu yó'o ña ndakūijn
ndīi x̄a'ā ndīi? Nda lo'o ɔn s̄iví
saá. Ta nda víka, ndi'i m̄ii
yó kúu n̄vi na kándixa Je-
sucristo, ta noo Ndios ká'an
ndīi ndi'i tɔ'on ña ndátɔ'on
ndīi x̄i'in ndó. Ta ndixa
ndi'i ña kisa ndivi ndīi kúu
x̄a'ā ña viv̄ii kua'no k̄a ndó
yich̄i Jesucristo, chi ndó'ó
kúu nañani yó x̄i'in náki'vā
yó, na kí'vi ini ndīi x̄ini ndīi.

20 Ta yí'vi inīi ndí k̄iv̄i
x̄āāi noo ndó, ta ɔn naní'̄īi
ndó'ó yóo ndó ndatán yóo
ña kónīi, ta ndó'ó, ɔn naní'ī
ndó ȳi'̄i yóōi ndatán yóo ña
kóni ndó'ó. Saá chi ndi'i ní
inīi kɔtɔ nda sava ndó náa
ní ndó x̄i'in tá'an ndó, ta
sava ndó kisa kūinīi ini ndó
x̄ini tá'an ndó, ta sava ndó
yóo ña s̄aā ini ndó x̄ini tá'an
ndó, ta sava ndó xa nata'v̄i
tá'an ndó, ta sava ndó yóo
tɔ'on ká'an ndó ta sátaku'é̄e

ña ini tá'an ndó, ta sava ndó yóo tɔ'on ká'an kuáchí ndó xa'a xí'in tá'an ndó, ta sava ndó'ó xa nduu ndó nivi na ña'a ní ini, ta sava ndó'ó xa nduu ndó nivi na sáa ini ta ndá'yi ndó ta ɔn vása viví tákú ndó xí'in tá'an ndó.

²¹ Ta saá tuku ndí'i ní ini j ndí kivi xaaj nɔɔ ndó ndí Ndios taxi ra ña kuka'an nɔɔj xa'a ña ɔn vá'a tákú ndó. Saá chi tá xaaj nɔɔ ndó, ta naní'ij ndó'ó ndí ɔn tɔ'an nandikó ini ndó, ni ɔn tɔ'an sandakoo ndó ndí'i ña ɔn vá'a ké'é ndó, ta saá kuchuchú ní ini j konij ndó'ó, tɔnda kuaku ní j xa'a ña ɔn vá'a ké'é ndó. Saá chi xina'á sava ndó xikj'vi ndó kuachi xí'in náña'a ná ɔn sivi násí'í ndó kúu, án xikj'vi ndó kuachi xí'in nataa na ɔn sivi yij ndó kúu, án xikj'vi ndó ndí'i saá nɔɔ kuachi kini. Ta ndí'i ní ini j ndí sava ndó'ó na ke'é ña ɔn vá'a saá, ɔn tɔ'an nandikó ini ndó, ta ni ɔn tɔ'an sandakoo ndó ña ké'é ndó ña ɔn vá'a yó'o.

13

¹ Xa yatin kixaaj kivi ña kɔ'ɔnj kotoj ndó'ó, ta ñayó'o kuu yichij unij ña xaaj kotoj ndó'ó. Saá chi ndayí Ndios ña nita na xina'á káchí ña ndí xa'a ña kuchiño nivi kasa nani na kuachi xí'in ñandaaj, xini ñó'ó ɔvi án unij nivi ña ndakuinj na kasa ndaaj na xa'a kuachi, káchí ndayí Ndios.

² Kivi tá nixjyoj xí'in ndó yichij ɔvi, ta ndatɔ'onj tɔ'on yɔ'vi xí'in ndó'ó na kúu na ɔn xjin sandakoo ké'é ña ɔn

vá'a. Ta vitin vará ɔn vása ñindichij xí'in ndó, ta tuku ká'anj xí'in ndí'i ndó ndí xini ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ña ɔn vá'a. Tá ɔn xjin ndó kasa ndivi ndó saá, ta kivi xaaj nɔɔ ndó, ta yɔ'vi sando'oj ndó'ó.

³ Saá ke'éj xí'in ndó, chi ndó'ó ndúkú ndó ña saná'a káxinj nɔɔ ndó ndí ndixa Jesucristo taxi ra ndayí nda'aj ña ndatɔ'onj tɔ'on ra xí'in ndó. Ta Jesucristo ɔn vása ké'é ra xí'in ndó ndatán ké'é ñii taa tɔ ɔn vása kómí ndee, ta ña ké'é Jesucristo xí'in ndó sáná'a ña ndí ndixa kúu ra taa tandeé ní.

⁴ Vará Jesucristo nixjyo ra ndatán ñii taa tɔ ɔn vása kómí ndee kivi katakaa ndaa na ra nda'á tón cruz, ta nixij ra, ta vitin xí'in ndee ká'no Ndios tákú ra. Saá tuku mji ndj, vará ñii káchí xí'in Jesucristo kúu ndj nataa na ɔn kɔɔ ndee kómí, ta ñii káchí xí'in ra tákú ndj xí'in ndee Ndios xa'a ña kasa chiño ndj nɔɔ ndó'ó.

⁵ Ta ndó'ó xini ñó'ó koto va'a xí'in mji ndó, xa'a ña va'a kundaaj ini ndó án ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo. Ta saá va'a ná koto ndoso xí'in mji ndó án ndixa kándixa ndó ra. Tá keta va'a ndó nɔɔ ña koto ndoso xí'in mji ndó saá, ta saá kundaaj ini ndó ndí Jesucristo tákú ra ini ndó. Tá ɔn vása keta va'a ndó saá, ta ɔn sivi nivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo kúu ndó.

⁶ Ta mji ndj, kundaaj ini ndj ndí ndó'ó nákonj ndó ndí xa keta va'a ndj nɔɔ ña xjto ndoso xí'in mji ndj saá,

chi kúu ndi nataa na ndixa ndino'o kándixa Jesucristo, ta táku ra ini ndi.

⁷ Ta ndúkú ndi noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó, ña on ke'é ndó nda ñii ña on vá'a. Saá chi ña ndáya'ví ní ka noo ndi kúu ña ké'é ndó ñava'a ndatán kóni Ndios. Ta lo'o kuiti ndáya'ví noo ndi tá sava ndó'ó xáni sijní ndó ndí on vása kómí ndi ndayí Jesucristo ña kisa chiño ndi noo ndó, chi xáni sijní ndó ndí on vása ní-keta va'a ndi noo ña xito ndoso xí'in mji ndi. ¡Ta on vása saá!

⁸ Chi mji ndi, on vása kúchiño ke'é ndi nda ñii chiño ña on vása yóo yu'ú xí'in ñandaá. Ta kuiti kúchiño kasa ndivi ndi chiño ña yóo yu'ú xí'in ñandaá.

⁹ Ta xa'a ñayó'o, ká'no ñasijí nákaa ini ndi kivi kúu ndi nataa na on koó ndee kómí, ta kúsi ini ndi kivi xito ndi ndí ndó'ó kúu ñivi nandee, ta va'a ndikón ndó yichi Jesucristo. Ta saá ndúkú ndi noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña ñii ñii kivi vivíi ka kua'no ndó yichi Jesucristo, tãnda tãnda ndó nduu ndó ñivi na ñixino ndino'o ndatán yóo mji ra.

¹⁰ Ñakán kia vitin kivi on vása ñíndichi noo ndó, ta táai to'on kue'e xa'a ña nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ké'é ndó ña on vá'a. Ta saá kivi xaai noo ndó, ta on koni ñó'ó to'on kue'e ka'aní xí'in ndó. Saá chi Jesucristo taxi ra ndayí ra nda'ai xa'a ña chindeéi

ndó'ó ña vivíi ka kua'no ndó yichi ra, ta on sivi xa'a ña sandi'ii xa'a ndó'ó kúu ña taxi ra ndayí ra nda'ai.

TaPablo ndayi ra ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin táai to'on ña ndáyijí ndó'ó. Ndúkú noo ndó ndí ná kunakaa ñasijí ini ndó, ta chikaa ndó ndee ña kua'no ndó yichi Jesucristo, tãnda tãnda ndó nduu ndó ñivi na ñixino ndino'o ndatán yóo mji ra. Ta chikaa ndó ndee ini tá'an ndó, ta koo yu'ú ndó xí'in tá'an ndó, ta vivíi kutaku ndó xí'in tá'an ndó. Ta saá ndixa Ndios koo ra xí'in ndó, chi Ndios kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, ta táxi ra ña koo ñava'a ini yó.

¹² Ta ndó'ó, kivi chindeé tá'an ndó, ta xí'in ñato'ó ní ini ndó chito ndó noo tá'an ndó.

¹³ Ndi'í ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo yó'o, tí'vi na to'on ña chindeé na ndó'ó.

¹⁴ Ta Jesucristo, Tãa taKá'no noo yó, ¡ná ke'é ra ñava'a ní xí'in ndó! ¡Ná saná'a Ndios noo ndó ndí ndixa kí'vi ini ra xini ra ndó'ó! Ta, ¡ñii yu'ú ná koo ñii ñii ndó xí'in Níma Ndios, chi táku ña ini ndó! Saá ná koo ña.

**Tutu ña tì'ví
taPablo kuā'an
nda'a nivì na
kándixa
Jesucristo
na táku kuā'a ní
ñoò
estado Galacia**

*Xí'in to'on yó'o taPablo
chindeé ra nivì na kándixa
Jesucristo na táku kuā'a ní
ñoò estado Galacia*

¹ Yi'i, taPablo, ta ta kúu ñii taapóstol, táai tutu yó'o. Ta on sivi nivì kúu na sakuiso chiño yi'i kuu i taapóstol, chi mji Jesucristo xí'in Yivá yó Ndios, ta ta sanatakú Jesucristo, sakuiso chiño ra yi'i kuu i taapóstol, ta tì'ví ra yi'i ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivì.

² Ta ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, na yóo xí'in i ñoo yó'o, tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. Ta tí'ví ndi tutu yó'o xa'a ña nda'a ndó'ó nivì na kándixa Jesucristo, na nakutá'an kuā'a ñoo estado Galacia xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios.

³ Ta ndúkú i noo Yivá yó Ndios ta noo Jesucristo, Ta ta Ká'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ta taxi ra ña koo ñava'a ini ndó.

⁴ Ta Jesucristo kúu ta ta taxi xí'in mji, ña nixi'i ra xa'a kuachi yó, chi saá

chitóni Yivá yó Ndios ke'é ra xa'a ña sakaku ra mji yó ña kuchiño yó kutaku ndika yó noo ndee on vá'a ña kúu ña xá'nda chiño noo yichi ñoyívi yó'o.

⁵ Ta, i va'a ná naki'in Ndios kuā'a ní ñato'ó ná'no! Ta, i ná kanóo síkón ñato'ó ra ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo ña.

*To'on yó'o ká'an xa'a nivì
na kama ní sandakoo to'on
va'a ña ndaa xa'a Jesucristo*

⁶ Ndó'ó, natá'an yó na kándixa Jesucristo, ndixa náka'nda ini i xa'a ndó'ó, chi kama ní xa kuxiká ndó noo Ndios. Ta Ndios, xa'a ña ká'no ní ini ra, kana ra ndó'ó kundikón ndó Jesucristo, ta ta sakaku ndó'ó noo ndee ña on vá'a. Ta vitin mji ndó xa sandakoo ndó to'on va'a ña ndaa xa'a Jesucristo, ta kixá'a ndó ndikón ndó inka to'on ña xani sini ndó kúu to'on va'a ka.

⁷ Ta ndixa on koó ka inka to'on va'a xa'a Jesucristo, chi to'on ña ndato'on ndi xí'in ndó kúu ña ndixa ndaa ña kachi ndasaá kuchiño nakutá'an va'a yó xí'in Ndios. Ta saá ni, yóo nivì na násaka sini ndó xí'in to'on na, ta kóni na nasama na to'on va'a ña ndaa xa'a Jesucristo ña xa kándixa ndó.

⁸ Ta ndá yu kúu nivì na ká'an ndoso inka to'on ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on va'a ña xa ndato'on ndi xí'in ndó xa'a Jesucristo, ta saá nayó'o va'a ná kuiso na chi'ña. Ta yi'i, on vása ndí'i

ini j xini j yu kúu nayó'o, án ñii mji ndi kúu na, án ñii ñaángel ña kixi ñoyívi njno kúu ña, tá nayó'o nasama na to'on xa'a Jesucristo, ta va'a ná kuiso na chi'ña.

⁹ Xa ndato'on ndi xi'in ndó saá, ta vitin tuku ká'an j xi'in ndó, káchij saá: Tá yoo njivi na ká'an ndoso to'on ña on vása yoo yu'ú xi'in to'on va'a ña xa naki'in ndó kivi njika'an ndoso ndi ña noo ndó, ta va'a njivi yó'o ná naki'in na chi'ña.

¹⁰ Ta saá vitin, ¿yukia xáni sinij ndó xa'a to'on yó'o ña sakán njika'anij? ¿Án xáni sinij ndó ndi xi'in to'on yó'o ndúkú j ña va'a ka'an njivi xa'a j? ¿Án xáni sinij ndó ndi ndasaá kuiti ndúkú j sakusij ini njivi? Nda lo'o on sivi saá, chi ña ndixa xini ñó'ó noo j kúu ña ndúkú j sakusij ini Ndios. Ta yi'j, tá ndasaá kuiti ndúkú j kasa ndivi j chiño ña sakusij ini njivi, níkuu, ta saá on sivi ñii ta ta ndixa kisa chiño noo Jesucristo kúu j.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá nduu taPablo taapóstol, ta ta kisa chiño noo Jesucristo

¹¹ Nañani yó xi'in náki'va yó, kónij ña kundaa ini ndó ndi to'on va'a njika'an ndoso j noo ndó xa'a Jesucristo on sivi to'on ña kaku sinij njivi kúu ña.

¹² Ni on sivi njivi kúu na saná'a yi'j, ta mji Jesucristo kúu ta ta saná'a yi'j to'on ña ká'an ndoso j.

¹³ Ta ndó'ó, xa xini so'o ndó ndasaá xitaku j kivi njika j kisa ndivi j ndi'j ña xá'nda chiño yichij najudío. Xini ndó ndi ndeé ní nisaá ini j xini j njivi na kúu nave'e Ndios xa'a ña kándixa na Jesucristo. Saxo'vi ní njivi yó'o, ta chikaá ní ndeé xa'a ña sandi'ij xa'a nayó'o.

¹⁴ Ta xa'a ña ndeé ní kisa ndivi j ndi'j ña xá'nda chiño yichij najudío, yi'j xikuu j ñii tañoó, ta ta ndeé ka njika noo ndi'j najudío na ñii káchij kuyá xi'in j. Saá chi chikaá ní ka j ndeé ña kasa ndivi j ndi'j saá ña xá'nda chiño yichij naxij síkuá j najudío.

¹⁵ Ta saá ni, kivi tá on ta'an kaku j, tá mií nákaa ka j tixin si'ij, ta Ndios, ta ta ká'no ini, ke'é ra ñava'a ní xi'in j ña nakaxin ra yi'j xa'a ña kándixa j Jesucristo, ta xa'a ña kuu j taapóstol ña ka'an ndoso j to'on ra noo njivi.

¹⁶ Ta saá tá njtondaa kivi ña chitóni Ndios, ta sanativi ra noo j Sa'ya ra Jesucristo, chi Ndios sakuiso chiño ra yi'j ña ka'an ndoso j to'on va'a xa'a Jesucristo noo njivi na on vása kúu najudío. Ta kivi nakutá'an j xi'in Jesucristo, ta saá on vása xandikon ni-xa'an j nandúkú j ñandichij sinij nda ñii njivi na táku yatin,

¹⁷ ni on vása ní-xa'an j ñoo Jerusalén nandúkú j ñandichij sinij njivi na xa kúu naapóstol si'na ka noo j. Ta noo ño'o yichij estado Arabia kúu xiiña noo njika'an j njijyo j, ta saá ndikó j ñoo

Damasco.

18 Tá n̄iya'a un̄i kuiya, ta tuku keēi ñoo Damasco, ta n̄ixa'an̄i ñoo Jerusalén xa'a ña nakutá'an̄i xí'in taPedro. Tá k̄ixaāi ñoo Jerusalén yó'o, ta k̄indoōi xí'in ra xa'on̄ kivi.

19 Ta on̄ koó inka naapóstol ní-xinīi, ta ñii laá taSantiago* ta kúu ñani Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, kúu taapóstol ta xinīi kivi n̄ixiyōi ñoo Jerusalén yó'o.

20 Mji Ndios kúu taa ta ndákuiin xa'āi ndí to'on̄ ña táāi yó'o vitin kúu ña ndixa ndaa.

21 Ta ndi'i n̄ixiyōi ñoo Jerusalén yó'o, ta saá keēi kuá'an̄i ta n̄ixaāi kuá'a ñoo estado Siria ta xí'in estado Cilicia.

22 Ta xa'a ña n̄ixikāi inka xiiña, nda ñii nañani yó ni náki'vā yó na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Judea, on̄ ta'an̄ koni nayó'o yi'j̄i xí'in nduch̄u noo na kivi saá,

23 ta ndasaá kuiti xinīi so'o na to'on̄ xa'āi ña ndato'on̄ inka n̄ivi na kándixa Jesucristo xí'in na. Nayó'o ndato'on̄ na, káchí na saá: "Taa ta si'na ch̄ikaā ní ndee ña saxo'vī ra m̄ii yó, vitin nduu ra taa ta ká'an̄ ndoso to'on̄ va'a xa'ā Jesucristo, Taa taKá'no noo yó", saá káchí n̄ivi ndato'on̄ na xa'āi.

24 Ta saá n̄ivi na xinīi so'o to'on̄ yó'o k̄isa ká'no na

Ndios xa'a ña sandikó ra inīi ta nduūi taa ta kándixa Jesucristo.

2

1 Ta n̄iya'a uxu komīi kuiya, ta saá ndikó̄i n̄ixa'an̄i ñoo Jerusalén xí'in ñani yó taBernabé, ta saá kan̄āi ñani yó taTito ta n̄ixa'an̄i ra xí'in ndi.

2 N̄ixa'an̄i ñoo Jerusalén, chi ña ke'é̄i saá kúu ña k̄isa ndivīi ña saná'a Ndios noōi. Tá n̄ixaāi ñoo Jerusalén yó'o ta nakutá'an̄i xí'in ndasaá kuiti nañani yó na kánoo to'on̄ xa'ā ndí kúu na n̄ivi na ndiso chiño xí'in n̄ivi na kándixa Jesucristo ñoo yó'o. Ta saá ndato'on̄ káxin̄i xí'in nataa yó'o yu kúu to'on̄ va'a xa'ā Jesucristo ká'an̄ ndosōi noo n̄ivi na on̄ vása kúu najudío. Saá kuchiño kundaā ini nayó'o ndí on̄ vása ní-nasamāi to'on̄ va'a ña ndaa xa'ā Jesucristo. Saá chi tá nayó'o on̄ vása ní-xiyo yu'ú na xí'in to'on̄ va'a ña ká'an̄ ndosōi, ta saá ña man̄i kuu ndi'i chiño ña xa k̄isa ndivīi nda kivi vitin, níkuu.

3 Ta na ndiso chiño yó'o ñii nakoo yu'ú na xí'in̄i ndí n̄ivi na kándixa Jesucristo, na on̄ vása kúu najudío, nayó'o on̄ vása xinīi ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndaȳi yich̄i najudío. Ta saá na ndiso chiño yó'o nda lo'o on̄ vása ní-xa'nda chiño na noo ñani yó taTito ndí xinīi ñó'ó kasa ndivi ra cos-

* 1:19 TaSantiago, inka kivīi ra kúu Jacobo.

* 2:3 Costumbre najudío ña nan̄i "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii s̄inīi ñat̄eē t̄alo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

tumbre circuncisión,* vará kúu ra tagriego.

⁴ Ta saá ni, sava nivi na vatá, na káchí xa kándixa na Jesucristo, nayó'o xa niki'vi se'é na nakutá'an na xí'in mji ndi, nivi na ndixa kándixa Jesucristo, chi navatá yó'o kóni na koto naní na ndasaá táku ndíká ndi yichi Jesucristo, ta on vása táku ka ndi tixin ndee ndayí ña nītaa taMoisés. Ta nivi yó'o on vása kúsiini na ña táku ndíká ndi yichi Jesucristo, ta kóni na kasa nduxá na xí'in ndi ña ndikó ndi kutaku ndi tixin ndayí yó'o, xa'a ña ndasaá kuiti nduu ndi ndátán yoo naesclavo na xini ñó'ó kasa ndivi ndi'í ña xá'nda chiño ndayí noo na.

⁵ Ta nda ñii káni lo'o on vása ní-chikaa so'o ndi to'on ña nika'an nivi na vatá yó'o. Saá chi ña ndixa kóni ndi kúu ña nda ñii ndó'ó on naki'in ndó inká to'on vatá ña on vása yoo yu'ú xí'in to'on ña ndaa ña xa kándixa ndó xa'a Jesucristo. Ta ña ndixa kóni ndi kúu ña ndi ndi'í saá kivi ná kindoo to'on ña ndaa yó'o kutaku ña níma ndó.

⁶ Ta nañani yó na kánoo to'on xa'a ndí kúu na na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo na nakutá'an ñoo Jerusalén, nayó'o nda lo'o on vása ní-ka'an na xí'in ndi yoo ka to'on ña kumani án ña kánoo ka noo to'on va'a ña ndaa ña ká'an ndoso i xa'a Jesucristo. Ta vará nañani yó yó'o kúu nivi na kánoo

síkón to'on xa'a, ta ñayó'o on vása ndaya'ví ña noo i, chi Ndios on vása nákaixin ra nivi, ta ñii ndaya'ví ndi'í nivi noo ra.

⁷ Ta nañani yó yó'o nakoni na ndí Ndios kúu ta ta sakuiso chiño yi'í ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi na on vása kúu najudío, ta ñii ki'va saá nakoni na ndí Ndios sakuiso chiño ra taPedro ña ka'an ndoso ra to'on va'a yó'o noo nivi najudío.

⁸ Chi mji Ndios kúu ta ta ti'ví taPedro ña va'a kasa chiño ra noo najudío. Ta mji Ndios yó'o kúu ta ta ti'ví yi'í ña va'a kasa chiño i noo nivi na on vása kúu najudío.

⁹ Ta nañani yó taSantiago xí'in taPedro ta xí'in taJuan, kúu na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo na nakutá'an ñoo Jerusalén. Ta uni saá nañani yó yó'o nakoni na ndí Ndios xa ke'é ra ñava'a ká'no xí'in ña sakuiso chiño ra yi'í ña kasa ndivi i chiño noo nivi na on vása kúu najudío. Ta saá nañani yó yó'o va'a naki'in na taBernabé ta xí'in yi'í, ta saná'a káxin na ndí ñii yoo na xí'in ndi, chi kúsiini na xa'a ña ñii káchí kisa chiño na xí'in ndi noo Jesucristo. Ta kindoo yu'ú nañani yó yó'o ndí taBernabé xí'in yi'í ko'on ndi ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi na on vása kúu najudío, ta saá mji nañani yó yó'o kasa ndivi na chiño Jesucristo noo nivi na kúu najudío.

10 Ta ñii laá ña xáku ndá'ví nañani yó yó'o ñoo ndi kúu ña on sandakoo ndi ña chin-deé ndi ñivi nandá'ví. Ta chiño yó'o kúu ña chíkaa ñi ndeë kasa ndivi ñi ndi'í saá kivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPablo ndato'on ra xí'in taPedro ndi yoo ña on vá'a ké'é ra

11 Ta saá kivi kixaa taPedro ñoo Antioquía, ñakutá'an ra xí'in ndi, ta yi'í ñika'an ñi xí'in ra ndi yoo ña on vá'a ké'é ra.

12 Saá chi tá si'na ka ña on ta'an kixaa sava nataa na kixi ñoo taSantiago ñoo Jerusalén, ta ndi'í saá kivi taPedro xixixi ra xí'in ñivi na kándixa Jesucristo na on sivi najudío kúu. Ta taPedro, kivi xini ra kixaa nataa na kixi ñoo taSantiago, ta sandakoo ra xixi ra xí'in nañani yó na on vása kúu najudío, ta kuxiká ra ñoo nayó'o. Ke'é ra saá chi ñiyi'ví ra koto nataa na kixi ñoo taSantiago ka'an kuáchí na xí'in ra, chi nataa yó'o xá'nda chiño na ndi ndi'í ñivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña ñani circuncisión.

13 Ta xí'in ña sandakoo taPedro xixi ra xí'in ñivi na on sivi najudío kúu, ke'é ra ndatán ké'é ta ta ovi yu'u. Ta saá inká najudío na kándixa Jesucristo kixá'á na ndikon na ké'é na ñii káchí ndatán ké'é taPedro, ta kuxiká nayó'o ñoo nañani yó na on vása kúu najudío.

Tanda mji taBernabé ñakava ra ke'é ra ndatán ké'é ñii ta ta ovi yu'u, chi ñii káchí ke'é ra xí'in taPedro.

14 Tá xini ña ké'é nañani yó yó'o ndi on vása yoo yu'u ña xí'in to'on va'a ña saná'a Jesucristo, ta saá ñandukú ñi taPedro, ta ñixaa ñi ñoo ra, ta ñoo ndi'í ñivi na kándixa Jesucristo na ñakutá'an yó'o, ta ñika'an ñi xí'in taPedro, kachí ñi saá: "Yó'ó kúu ñii tajudío, ta saá ni, táku ún ndatán táku ñivi na on vása kúu najudío, chi on vása kisa ndivi ka ún ndi'í yichi najudío. Ta saá, ¿ndachun kóni ún kasa nduxa ún xí'in ñivi na on vása kúu najudío ña kutaku na ndatán táku najudío ta kasa ndivi na ndi'í yichi najudío?", saá kachí ñi xí'in taPedro.

15 Ta mji yó ñivi na kúu najudío, chi najudío kúu yivá si'í yó, xa xini so'o yó ñii to'on ña káchí ñaño yó ña káchí saá: "Mji yó najudío on sivi ñivi na ndiso ku'a ní kuachi kúu yó ndatán yoo ñivi na on vása kúu najudío", káchí na.

16 Ta saá ni, kunda ñi ini yó ndi on sivi xa'a ña kisa ndivi ñivi ndayí kúu ña ndúndii na ñoo Ndios, ta xa'a ña kándixa na Jesucristo kúu ña kisa ká'no ini Ndios xa'a kuachi na, ta ndúu na ñivi na ndii ñoo Ndios. Ta saá mji yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo, nduu yó ñivi na ndii, na on koó kuachi ndiso ñoo Ndios. Tuku ká'an ñi: Nda ñii ñivi on sivi xa'a ña kisa ndivi na ndayí kúu ña

ndúndii na ɲoɔ Ndios.

17 Ta saá ni, tá xá'a ña kándixa yó Jesucristo ndúkú yó ña nduu yó ɲivi na ndii ɲoɔ Ndios, ta saá kixá'a yó nákoní yó ndí mji yó kúu ɲivi na ndíso kuachi, ta ña nákoní yó saá, nda lo'o ɔn vása kóni kachí ña ndí Jesucristo chinda'a ra mji yó ña ke'é yó ña ɔn vá'a.

18 Ta yi'i, táná nandikó ini i ta sandakoo i to'on va'a ña ndaa ña kándixa i, ta tuku kixá'a i saná'a i ndí xini ñó'ó ndi'i ɲivi kasa ndivi na ndi'i ndayí najudío, ta xí'in ña ke'é i saá ya'a ndoso i ɲoɔ ñandaa ña kándixa i.

19 Tá'an mji ña ɲixika ka i chíkaa ní i ndee ña kisa ndivi i ndayí najudío, ta saá kixá'a i nakoni i ndí ndayí yó'o ɔn vása kómí ña ndee taxi ña kutaku ndino'o i. Ta saá sandakoo i kisa ndivi i ndi'i ndayí najudío, ta vitin yoo i ndatan yoo ta ta ɲixi'i ɲoɔ ndayí yó'o, chi ɔn vása xá'nda chiño ka ña ɲoo i. Yi'i ɲixi'i i ɲoɔ ndayí yó'o xá'a ña kuchiño va'a kutaku i ɲoɔ Ndios, ta vitin táku i xá'a ña sakusii i ini Ndios.

20 Saá chi ñii káchí ɲixi'i i xí'in Jesucristo nda'a tón cruz, ta nataku i xí'in ra. Ta vitin kúu i ñii ta ta táku xí'in níma xáa chi Jesucristo yoo ra táku ra ini i. Ta vitin ña táku i xí'in yiki koñu i ñoyívi yó'o, ta táku i ña xí'in ndee Jesucristo, ta ta kúu Sa'ya Ndios. Saá táku i vitin chi kándixa i Jesucristo ta ndaa ini i ra, ta Jesucristo kí'vi ini ra xini ra yi'i, ta

taxi xí'in mji ra ɲixi'i ra xá'a kuachi i.

21 Ta vitin ɔn vása chíkaa ɲino i ñava'a ña ke'é Ndios xá'a i, chi sanduu ra yi'i ta ta ndii ɲoɔ ra xá'a ña kándixa i Jesucristo. Ta tá mji yó kuchiño sanduu xí'in mji yó ɲivi na ndii ɲoɔ Ndios xá'a ña kisa ndivi yó ndayí ra, níkúu, ta saá ña maní kuu ña ɲixi'i Jesucristo xá'a kuachi yó.

3

To'on yó'o ká'an ndí xá'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña ɲaki'in yó Níma Ndios táku ña ini yó

1 Ndó'ó, ɲivi nañoo Galacia, ɲndachun ɲivi na kí'vi sɲi kúu ndó'ó! ¿Yu kúu ɲivi na chíkaa ña saka na ini ndó vitin va? Saá chi kama ní kuxiká ndó ɲoɔ to'on ña ndaa ña saná'a ndi ndó'ó xá'a Jesucristo, chi xa ndato'on kaxin ndi xí'in ndó'ó ndí Jesucristo ɲixi'i ra nda'a tón cruz xá'a ndi'i kuachi yó.

2 Ta vitin xini ñó'ó ndaka to'on i ndó'ó ñayó'o: ¿Yo xá'a kúu ña ɲaki'in ndó Níma Ndios ña yoo táku ini ndó? ¿Án xá'a ña kisa ndivi ndó ndi'i ndayí Ndios ña ɲitaa ta Moisés kúu ña ɲaki'in ndó Níma Ndios? ɔn sivi saá, chi xá'a ña kándixa ndó to'on ndaa ña xini so'o ndó xá'a Jesucristo kúu ña ɲaki'in ndó Níma Ndios táku ña ini ndó.

3 Ta saá vitin, ¿ndachun xáni sɲi ndó ndatan xáni sɲi ɲivi na kúu na kí'vi sɲi?

Chi kivi kixá'á ndó kándixa ndó Jesucristo, tãnda kivi saá kixá'á ndó ndáa ini ndó Níma Ndios ña taxi ña ndee ña nda'a ndó xa'a ña va'a kundikõn ndó yichi Jesucristo. Ta vitin, ¿ndachun xáni sijní ndó ndí õn vása xini ñó'ó ka ndó ndee Níma Ndios?, chi vitin xáni sijní ndó ndí ndasaá kuiti xí'in ndee yiki koñu mji ndó kúchiño ndó va'a kundikõn ndó yichi Jesucristo.

4 ¿Án ña maní kuiti xikuu ndi'i ña yo'vi nixo'vi ndó xa'a ña kúu ndó nivi na kándixa Jesucristo? Ta yí'i ndátij ndí õn sivi ña maní ní-xikuu ñayó'o.

5 Saá chi Ndios xa taxi ra Níma ra táku ña ini ndó, ta ke'é ra ku'a ní milagro ña xini ndí xí'in ndó. Ta, ¿yo xa'a kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xini ndó? ¿Án xa'a ña kisa ndivi ndó ndayí ña ñitaa taMoisés kúu ña? ¡Ndixa õn sivi saá!, chi xa'a ña kándixa ndó to'on va'a ña xini so'o ndó xa'a Jesucristo kúu xa'a ña Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

Ndios nika'an ra ndí taAbraham kúu ra tandii nõõ ra xa'a ña kándixa ra Ndios

6 Va'a ná kani sijní ndó xa'a taAbraham, ta ta kúu xijí síkuá mji yó na kúu najudío. TaAbraham kándixa ra Ndios, ta xa'a ñayó'o Ndios nika'an ra ndí taAbraham kúu ra ta ta ndii ta õn koó kuachi ndíso nõõ ra.

7 Ta saá, va'a ná kundaa ini ndó ñayó'o ndí nivi na

ndáa ini Ndios ñii kiva ndátan taAbraham xindaa ini ra Ndios, ndi'i nivi yó'o yóo na ndátan yóo sa'ya ñani síkuá ndino'o taAbraham.

8 To'on Ndios ña ñitaa na xina'á ká'an ña xa'a kivi ña vaxi Ndios sanduu ra nivi na õn vása kúu najudío nivi na ndii nõõ ra xa'a ña kundaa ini na ra. Saá chi nõõ to'on Ndios yó'o vaxi to'on ña ndato'on Ndios xí'in taAbraham, kachí ra saá: "Xa'a mji ún, nivi na ndi'i saá ñoo ñoyivi naki'in na ñava'a ke'é jí xí'in na", saá kachí Ndios xí'in taAbraham.

9 To'on yó'o kóni kachí ña ndí ndátan Ndios ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham, chi xikuu ra ta ta kándixa Ndios, saá ke'é Ndios ñava'a xí'in ndi'i nivi na kúu na kándixa Jesucristo.

10 Ta ndi'i nivi na xáni sijní ndí xa'a ña kisa ndivi na ndayí ña ñitaa taMoisés, nduu na nivi na ndii na õn koó kuachi kuiso nõõ Ndios, ta ndi'i nivi na xáni sijní saá kúu nivi na ndíso chi'ña. Saá chi to'on Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á kachí ña saá: "Nivi na ndíso chi'ña kúu nivi na ni-kuchiño tondaa kasa ndivi ndi'i saá ndayí Ndios", kachí to'on Ndios.

11 Xí'in to'on yó'o kundaa ini yó ndí õn sivi xa'a ña kisa ndivi nivi ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés kúu ña nduu na nivi na ndii na õn koó kuachi kuiso nõõ Ndios. Saá chi inká xiiña

noq to'on Ndios ña n̄ita na x̄ina'á, káchí ña saá: "N̄ivi na kúu nandii noq Ndios xa'a ña kándixa na ra, n̄ivi yó'o, ndixa kutaku na", káchí to'on Ndios ña n̄ita na x̄ina'á.

12 Ta saá kúndaq̄a ini yó ndí ndasaá kuiti xa'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña nduu yó n̄ivi na ndii noq Ndios ta táku ndino'o yó noq ra. Ta saá ni, yich̄i ña xá'nda chiño ndayí on vása ká'an ña saá, chi káchí ña ndí x̄ini ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndayí noq yó, ta saá kuchiño nduu yó n̄ivi na ndii noq Ndios ta kutaku ndino'o yó noq ra.

13 Ta Jesucristo kúu taq̄a ta s̄akaku m̄ii yó noq ña x̄ikuu yó n̄ivi na x̄indiso chi'ña xa'a ña on vása ní-kuchiño yó tondaq̄a yó kasa ndivi yó ndi'i saá ndayí Ndios. Saá chi m̄ii Jesucristo s̄akuiso x̄i'in m̄ii ra chi'ña ña x̄indiso yó ta yó'v̄i ní n̄ixó'v̄i ra xa'a kuachi yó. Chi yóo to'on Ndios ña n̄ita na x̄ina'á ña káchí saá: "Na ndiso chi'ña kúu ndi'i n̄ivi na tákaq̄a nda'a tón yiton", káchí to'on Ndios.

14 Ta xa'a ña k̄isa ndivi Jesucristo saá, n̄ivi na on vása kúu najudío na kándixa ña'á, nayó'o ñii káchí kuchiño na naki'in na ñava'a nda'a Ndios, ndatán yóo ña k̄indoo ra x̄i'in taAbraham taxi ra nda'a sa'ya ñani síkuá ndino'o ra. Ta saá vitin ndi'i n̄ivi, án najudío kúu na, án on s̄iví najudío kúu na, ta xa'a ña

kándixa na Jesucristo, Ndios táxi ra Ním̄a ra ña kutaku ña ini na.

15 Nañani yó x̄i'in náki'va yó, vitin ndát'oni x̄i'in ndó ñii ña xa x̄ini va'a yó xa'a. Chi x̄ini yó tá yóo ñii tutu ña ká'an xa'a ña k̄indoo n̄ivi x̄i'in tá'an na, ta tutu yó'o kómí ña sello x̄i'in firma ñii taq̄a, ta saá tutu yó'o kómí ña ndayí ña x̄ini ñó'ó kasa ndivi n̄ivi ña k̄indoo na xa'a. Ta nda ñii n̄ivi on kuchiño sandi'i na xa'a ndayí tutu yó'o, ni on kuchiño na nasama na ña.

16 Ndatán yóo tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo to'on ña k̄indoo Ndios x̄i'in taAbraham x̄ina'á, chi Ndios n̄ika'an ra ndixa ke'é ra ñava'a x̄i'in taAbraham ta x̄i'in sa'ya ñani síkuá ra. Ta to'on yó'o ña ká'an xa'a sa'ya ñani síkuá taAbraham on vása kóni káchí ña xa'a ku'a ní sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta to'on yó'o kóni káchí ña xa'a ñii laá taq̄a ta kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta tayó'o kúu Jesucristo.

17 Ta x̄i'in to'on yó'o kóni káchí ndí si'na x̄ikuu ña to'on ña k̄indoo Ndios x̄i'in taAbraham x̄ina'á. Ta n̄iya'a kom̄i ciento oko uxu kuiya, ta saá Ndios taxi ra ndayí ra nda'a taMoisés. Ta saá ndayí yó'o on kuchiño sandi'i ña xa'a to'on ña si'na ña k̄indoo Ndios x̄i'in taAbraham, ni on kuchiño nasama ña'á ña, chi ndatán yóo tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo to'on ña si'na k̄indoo

Ndios xí'in ta Abraham.

18 Ta on sivi xa'a ña kisa ndivi yó ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés kúu ña naki'in yó ñava'a nda'a Ndios. Ta ndixa xa'a ña Ndios kisa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ta Abraham kúu ña naki'in yó ñava'a nda'a Ndios.

*To'on yó'o ká'an
ndachun xini ñó'ó ndayí
Ndios ña ñitaa ta Moisés*

19 Ta saá, ¿ndachun xini ñó'ó ndayí ña taxi Ndios nda'a ta Moisés xina'a? Ndios taxi ra ndayí ra xa'a ña saná'a ra ñivi ña kundaa ini na ndí ké'é na ña on vá'a ta ndiso na kuachi noo Ndios. Ta chitóni Ndios ndí ndayí ra ka'nda chiño ña noo ñivi nda tondaa kivi kixaa Jesucristo. Saá chi Ndios kindoo ra xí'in ta Abraham, kachí ra saá: "Xí'in ñii sa'ya ñani síkuá ún ke'éj ñava'a xí'in ndi'i ñivi ñoyivi", kachí Ndios. Ta kivi Ndios taxi ra ndayí ra nda'a na Israel, ta si'na taxi ra ña nda'a naangel, ta nayó'o taxi na ña nda'a ta Moisés. Ta ta Moisés yó'o xikuu ta ñixikanoo noo Ndios ta noo na Israel.

20 Saá chi tá yóo ovi ñivi, ta yóo kuachi xí'in na, ta ñayó'o náta'ví ña na. Ta saá xa'a ña kuchiño koo yu'ú na, xini ñó'ó ñii ñivi ña kakanoo noo ovi ñivi yó'o. Ta saá ni, tá yóo ñii laá ta, ta on vása xini ñó'ó tayó'o inká ñivi na kakanoo noo ra. Ta Ndios ñii laá kúu ra, ta mató'on mji ra

chindú'u ra to'on ña kindoo ra xí'in ta Abraham.

21 ¿An kóni kachí to'on yó'o ndí ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés on vása yóo yu'ú ña xí'in to'on ña kindoo Ndios xí'in ta Abraham? ¿Nda lo'o on sivi saá! Chi tá ndayí kúu ña kómí ndee taxi ña kutaku ndino'o ñivi noo Ndios, níkuu, ta saá ña kisa ndivi ñivi ndayí yó'o kuu ña sánduu ña ñivi na ndii noo Ndios, níkuu.

22 Ta to'on Ndios ña ñitaa na xina'a kachí ña ndí ndatán yóo ñivi na ñó'o preso, saá yóo ndi'i ñivi, chi ndee ña on vá'a xa'nda chiño noo na, ta yóo na nó'ni na xí'in ndee ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo, Ndios kindoo ra sakaku ra nayó'o noo ndee ña on vá'a, xa'a ña kutaku ndino'o ndíka na.

23 Ta si'na ka ña on ta'an kixaa Jesucristo ñoyivi yó'o, ta ndatán yóo ve'e ka noo xino'o yó, saá ñixiyo ndayí ña xixa'nda chiño noo yó, chi ndayí xindaa ña mji yó koto ke'é yó ña on vá'a. Saá xitaku yó, nda kixaa kivi Ndios saná'a ra yó ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo kúu ña ndúu yó ñivi na ndii na on koó kuachi ndiso noo ra.

24 Ta saá tuku ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés, yóo ña ndatán yóo ñii ta ta ndiso chiño xí'in naválí xa'a ña ndaa ra na, ta saná'a ra na ña viví vaxi kua'no na, tãnda tondaa na nduu na ñivi ná'no. Ñii kiva saá ndayí xikuu ña xindiso

chiño xí'in yó ta x̄ini'i ña yich̄i yó nd̄a ñitond̄aa yó ña k̄andixa yó Jesucristo ta ñik̄i'vi yó yich̄i ra. Chi x̄a'a ña k̄andixa yó Jesucristo kúu ña Ndios sanduu ra m̄ji yó ñivi na ndii na va'a yóo xí'in ra.

²⁵ Ta x̄a'a ña k̄andixa yó Jesucristo, ta vitin tayó'o kúu t̄a ndíso chiño xí'in yó, ta ndixa on s̄ivi k̄a ndayí kúu ña ndíso chiño xí'in yó.

²⁶ Ta x̄a'a ña k̄andixa yó Jesucristo, ndi'i yó kúu yó sa'ya ndino'o Ndios vitin.

²⁷ Saá chi ndi'i m̄ji yó ñivi na k̄andixa Jesucristo, ña ch̄ichi yó kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in ra, ta m̄ji Jesucristo yóo ra xí'in yó. Ta x̄a'a ña táku Jesucristo ini yó, ndasa x̄aa ra ini yó, ta táku x̄aa yó xí'in ra vitin.

²⁸ Ta vitin, ñoo Ndios ñii ndáya'ví ndi'i ñivi na k̄andixa Jesucristo; án na-judío kúu na, án on s̄ivi na-judío kúu na, án naesclavo kúu na,* án ñivi na on s̄ivi naesclavo kúu na, án nataa kúu na, án náña'a kúu ná, ta ñoo Ndios ñii ndáya'ví ndi'i ñivi na k̄andixa Jesucristo chi ñii yóo na xí'in ra.

²⁹ Ta x̄a'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ndi'i yó kúu yó sa'ya ñani síkuá ndino'o t̄aAbraham, ta saá ndixa naki'in yó ñava'a ña k̄indoo Ndios taxi ra nda'a t̄aAbraham ta nda'a sa'ya ñani síkuá ndino'o ra.

4

¹ Ta vitin ndát̄o'on̄i xí'in ndó inka t̄o'on ña saná'āi x̄a'a ndó'ó, ñivi na kúu sa'ya ndino'o Ndios, ta káchí ña saá: Tá yóo ñii t̄a t̄a kúu yivá ñii t̄alo'o ní, ta t̄a yó'o ñixi'j̄i ra, ta saá sa'ya ra t̄alo'o ní yó'o kúu t̄a t̄a kómí ndi'i ñakuiká ña x̄ikomí yivá ra. Ta saá ni, ña on t̄a'án t̄ondaa ra kuu ra ñii t̄a taká'no, ta t̄alo'o ní yó'o yóo ra ndatán yóo t̄aesclavo,

² chi x̄ini' ñó'ó kasa ndivi ra ña xá'nda chiño ñivi na ndíso chiño xí'in ra. Saá táku t̄alo'o ní yó'o xí'in ñivi na ndíso chiño xí'in ra ña ndáa na ra, nda t̄ondaa k̄ivi ña ch̄indú'u yivá ra nakuiso chiño ra xí'in ndi'i ñakuiká yivá ra.

³ Ta m̄ji yó ñivi na k̄andixa Jesucristo ndatán yóo t̄alo'o ní yó'o saá ñixiyo yó k̄ivi tá on t̄a'án k̄andixa yó Jesucristo, chi k̄ivi saá ndayí kúu ña x̄ixa'nda chiño ñoo yó ta x̄indaa ña m̄ji yó ñoo ña on vá'a ñoyívi yó'o.

⁴ Saá ñixiyo, ta ñitondaa k̄ivi ña ch̄itóni Ndios, ta saá t̄i'ví ra Sa'ya ra k̄ixi ra ñoyívi yó'o. Ta Sa'ya ra yó'o k̄aku ra t̄ixin ñii ña'a, ta k̄aku ra ta x̄a'no ra t̄ixin ndee ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés.

⁵ Saá k̄isa ndivi Jesucristo x̄a'a ña kúchiño sakaku ra m̄ji yó, ñivi na x̄itaku t̄ixin ndee ndayí, ta saá táku ndíka yó ñoo ndayí vitin. Ta Jesucristo ke'é ra ñava'a yó'o xí'in yó x̄a'a ña naki'in Ndios

* **3:28** Naesclavo kúu ñivi na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño kisa ndivi na ñoo napatrón na.

mji yó nduu yó sa'ya ndino'ora.

⁶ Ta xa'a ña kúu yó sa'ya Ndios, ta saá tì'ví ra Níma Sa'ya ra kutaku ña ini yó. Ta Níma Sa'ya ra yó'o kúu Níma Ndios ña táku ini yó vitin, ta chínda'á ña ñii ñii mji yó ña kachí yó xí'in Ndios saá: "¡Tata Yivá mji i!", káchí yó xí'in Ndios.

⁷ Ta saá vitin on vása yóo ka yó ndatán yóo naesclavo na kisa chiño noo tapatrón na xí'in ñanduxa, chi vitin ndixa sa'ya ndino' Ndios kúu yó. Ta xa'a ña kúu yó sa'ya Ndios chi kándixa yó Jesucristo, ndi'i ñakuíka Ndios kúu ñakuíka mji yó vitin, chi saá kindoo Ndios xí'in yó.

Tò'on yó'o ká'an ña taPablo ndí'i ní ini ra koto ñivi naño Galacia tuku nandikó na kundikón na yichí yatá

⁸ Kuyá tá on ta'an koni ndó Ndios, ta saá xikuu ndó naesclavo na kisa chiño noo ku'a ñandios vatá, ña on sivi Ndios ndino'o kúu.

⁹ Ta vitin ndixa ndó'ó xa xini va'a ndó Ndios, ta ña káxin ka kúu ña ná ka'an xí'in ndó ndí mji Ndios xa xini va'a ra ndó'ó. Ta saá, ¿ndachun kóni ndó nandikó ndó ña tuku nduu ndó naesclavo, na kasa chiño noo ndee ña xánda chiño noo yichí yatá ña xindikón ndó?, chi ndee yó'o kúu ndee ña vitá ní ña on vása ndáya'ví noo ndó vitin.

¹⁰ Ndát'onj t'on yó'o xí'in ndó chi nda vitin

ndó'ó yóo ndó ndatán yóo naesclavo na kisa ndivi ña xánda chiño yichí yatá noo ndó. Saá chi yichí yatá yó'o chindú'u ña ndá kivi, ndá yoo, án ndá kuyá xini ñó'ó sakana ndó ñii ñii vikó. ¿Án nda vitin xáni sinj ndó ndí Ndios xini ñó'ó ra vikó yó'o xa'a ña kusij ini ra koni ra ndó'ó? ¡On sivi saá!

¹¹ Ta xa'a ña on ta'an kundaa va'a ini ndó xa'a yichí Jesucristo, ndixa yijí yí'ví koto ña manj xikuu ndi'i chiño ña kisa ndivi j xa'a ndó'ó.

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví noo ndó ndí kutaku ndíka ndó ñii kiva ndatán yijí táku ndíka j yichí Jesucristo vitin. Saá chi yijí xa nduu j ndatán yóo ndó'ó, ñivi na on vása kúu najudío, chi mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, on vása xini ñó'ó kutaku ka yó tixin ndee ndayí najudío. Ta kónij ña kundaa ini ndó ndí on vása ní-ke'é ndó ña on vá'a xí'in j.

¹³ Saá chi kivi noo ñixaa j noo ndó, saá ñixijo ñii kue'e xí'in j ña ndee ní ndó'oj, ta ndó'ó va'a chindee ndó yijí. Náka'an ndó ndí ña yo'vi ñindo'oj saá, kúu ña taxi ñindo'oj ku'a ní kivi xí'in ndó, ta kuchíño ñika'an ndoso j t'on va'a xa'a Jesucristo xí'in ndó.

¹⁴ Vará kue'e ña saxo'vi yijí xikuu ña ñii tondó'ó ká'no ní noo ndó, ta nda lo'o on vása ní-sandakoo ndó yijí, ni on vása ní-xaa noo ndó yijí. Ta nda víka, ndó'ó va'a ñaki'in

ndó yí'i ndatán naki'in ndó ñii ñaángel Ndios án ndatán naki'in ndó mji Jesucristo, saá naki'in ndó yí'i.

15 Ta, ¿ndachun nasama ini ndó vitin? Tá'an si'na nixiyo xi'in ndó, ta ndixa ndó'ó kí'vi ní nixiyo ini ndó xini ndó yí'i, ta kivi saá nda nítondaa ndó xikuu ndó nivi na kóni chindeé yí'i xi'in ña ndino'o sji ini ndó, tãda nixiyo ti'va ndó tava ndó nduchu noo ndó xa'a ña taxi ndó ña nda'a i, níkuu.

16 Ta vitin, ¿án nduu ndó nivi na sãa ini xini ndó yí'i xa'a ña ndato'on i ñandaa xi'in ndó?

17 Ta nivi na kóni nasama ini ndó xa'a ña kasa ndivi ndó ndi'i ndayí najudío, vará vivii ké'é na xi'in ndó, ta on sivi nivi na ndino'o ini kuu na. Chi nayó'o chikaa ní na ndee xi'in ndó ña kuxiká ndó noo ndi'i ta kuiti chikaa so'o ndó to'on ña sáná'a mji na.

18 Ta mji yó, vará ña va'a ní kuu ña vivii ké'é yó xi'in nivi, ta xini ñó'ó ké'é yó saá xi'in ña ndino'o ini yó. Ta ndó'ó, saá xini ñó'ó ké'é ndó xi'in ndi'i nivi ndi'i saá kivi, án kivi yoo i xito i ña ké'é ndó kuu ña, án kivi on koo i kuu ña.

19 Nañani yó xi'in náki'va yó, ndatán yoo sa'ya mji, saá yoo ndó. Ta yí'i, ndatán yo'vi ndó'o ñii ña'a ñá kí'vi ní tixin xa'a ña xa kóni kaku sa'ya ñá, saá ndó'o i xa'a ndó. Saá chi ndati i ña vaxi kua'no ndó ta tondaa kivi ña xino ndó nduu ndó ndatán yoo Jesucristo.

20 Ta xi'in ña ndino'o ní ví ini kuu ña kútooi koo i xi'in ndó xa'a ña vivii ndato'on yó xi'in tá'an yó. Ta saá on vasa koni ñó'ó i taa i to'on yo'vi yó'o xaa ña noo ndó, níkuu. Ta vitin on vasa nání'i i to'on ña va'a ndato'on i xi'in ndó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a sa'ya ñá Sara xi'in sa'ya ñá Agar

21 Ndó'ó, nivi na kuu na kóni tuku ndikó kutaku tixin ndayí ña nítãa tã Moisés, ¿án on vasa ní-xini so'o ndó ña káchí ndayí yó'o?

22 Chi ndayí yó'o ká'an ña tã Abraham xikomí ra ovi sa'ya ra. Ñii sa'ya ra kaku tixin ñii ña'a ñá kuu esclava. Ta inkã sa'ya ra kaku tixin ñii ña'a ñá táku ndikã, ñá xikuu ñásí'i ndino'o tã Abraham.

23 Ta sa'ya ñaesclava kaku ra chi yivá si'í ra chikaa ini na kukomí na sa'ya na. Ta sa'ya ña'a ñá táku ndikã kaku ra xa'a ña kundivi to'on ña kindoo Ndios xi'in tã Abraham.

24 Ta xi'in ovi náña'a yó'o to'on Ndios sáná'a ndasaá yoo ovi ña kindoo Ndios xi'in nivi. To'on ña ká'an xa'a ñaesclava Agar sáná'a ña xa'a ña kindoo Ndios xi'in nivi na Israel yuku Sinaí, chi noo yuku yó'o Ndios taxi ra ndayí ra nda'a tã Moisés. Ta ndi'i nivi na ndikon yichi noo xá'nda chiño ndayí, ndatán yoo sa'ya ñaesclava Agar saá yoo na, chi táku ka na tixin ndee ndayí yó'o.

25 Ta saá tuku tɔ'on ña ká'an xa'a ñaesclava Agar yó'o sáná'a ña xa'a yuku Sinaí ña ñíndichi noo ño'ò ña naní Arabia, chi noo yuku yó'o taMoisés naki'in ra ndayí Ndios. Saá tuku tɔ'on ña ká'an xa'a ñaesclava Agar sáná'a ña xa'a ñoo Jerusalén kivi vitin, chi nivi nañoo Jerusalén xí'in ndi'i nivi najudío na ndikɔn yichi noo xá'nda chiño ndayí, ndatán yoo naesclavo saá yoo na.

26 Ta tɔ'on ña ká'an xa'a ña Sara, ña'a ña xitaku ndika, sáná'a ña xa'a inka ñoo Jerusalén ña yoo ñoyivi ñino, ta mji yó nivi na kándixa Jesucristo, kúu yó nivi nañoo yó'o. Ta ndi'i mji yó na kúu nañoo Jerusalén ña yoo ñoyivi ñino, kúu yó nivi na táku ndika, ta ndatán yoo sa'ya ña Sara ña xitaku ndika, saá yoo yó.

27 Saá ká'an tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'a xa'a ña Sara ta xa'a nivi na yoo ndatán yoo sa'ya ña, ta tɔ'on yó'o káchí ña saá:

Yó'ó, ña kúu ña'a ñánóma, ña on kivi koo sa'ya, jva'a ná kusij ini ún vitin!

jVa'a ná nda'yi ún xa'a ña ká'no ní ñasij yoo ini ún!

Saá chi ñii kivi ña vaxi, ñaña'a mató'on, chi yij ña sandakoo ra ña,

ñáyó'o kukomí ña ku'a ní ka sa'ya ña noo nasa'ya ña'a ña yoo yij,

saá káchí tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'a.

28 Ta saá vitin, xa'a ña ku'a ní kúu mji yó nivi na kándixa Jesucristo, Ndios xa kisa ndivi ra tɔ'on yó'o ña kindoo ra xí'in taAbraham, chi ñii ki'va xí'in taIsaac ndi'i mji yó kúu yó sa'ya ndino'o taAbraham.

29 Ta inka sa'ya taAbraham, ta kúu taIsmael, ta ta kaku chi yivá si'í ra kuiti chikaa ini na kukomí na sa'ya na, taIsmael yó'o saxo'vi ra taIsaac, ta ta kaku chi saá kundivi ña kóni Nima Ndios. Ta vitin ñii ki'va saá nivi na sáná'a ndí xini ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, nivi yó'o kúu na ndikɔn saxo'vi mji yó, nivi na kándixa Jesucristo.

30 Ta tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'a, káchí ña saá: "Xini ñó'ó tava ún ñaesclava, ta ti'vi ún ñáyó'o xí'in sa'ya ña, ña ná ko'on na ta kuxiká na noo ún. Chi ta sa'ya ñaesclava yó'o on kuchiño naki'in ra ñava'a ña kindoo Ndios taxi ra nda'a sa'ya mji ña'a ña xitaku ndika", káchí tɔ'on Ndios.

31 Nañani yó xí'in náki'va yó, mji yó na kándixa Jesucristo on vasa yoo ka yó ndatán yoo sa'ya ñaesclava. Saá chi mji yó yoo yó ndatán yoo sa'ya ña'a ña xitaku ndika.

5

Xí'in tɔ'on yó'o taPablo ndúkú ra noo nivi na kándixa

Jesucristo ña on sandakoo na yichí noq táku ndíkə na

¹ Ndixa Jesucristo səkaku ra mji yó noq ndayí xə'a ña kuchiño kutaku ndíkə yó. Ta saá ndó'ó, xini ñó'ó kutaku ndíkə ndó yichí ra, ta on ndikó ndó ña tuku nduu ndó nivi naesclavo na táku tixin ndee ndayí ña nītaa təMoisés.

² Chikaa so'o va'a ndó to'on ña ndato'onj xí'in ndó vitin: Ta ndó'ó, tá taxi ndó ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, chi xáni sijnj ndó ndí xí'in chiño yó'o kuchiño ndó kutá'an va'a ndó xí'in Ndios, ta xí'in ña ke'é ndó saá, saná'a ndó ndí ndə lo'o on vása ndáya'ví noq ndó ña kisa ndivi Jesucristo xə'a ña kuchiño yó kutá'an va'a yó xí'in Ndios.

³ Yi'j, tuku ká'anj xí'in ndó ndí ndə yu kúu nivi na kisa ndivi ndayí ña xá'nda chiño xə'a circuncisión, chi xáni sijnj na saá kuchiño kutá'an va'a na xí'in Ndios, níkuu, ta va'a kundaa ini nivi yó'o ndí táku kə na tixin ndee ndayí, ta xini ñó'ó kasa ndivi na ndi'i saá ndayí Ndios ña nītaa təMoisés.

⁴ Ndó'ó, nivi na xáni sijnj ndí xə'a ña kisa ndivi ndó ndayí Ndios ña nītaa təMoisés nduu ndó nivi na ndii na on koó kuachi kuiso noq Ndios, ta ndó'ó, xí'in ñayó'o saná'a ndó ndí xa nīta'vi tá'an ndó xí'in Jesucristo, chi səkana ndó ñava'a san'i Ndios ndó'ó.

⁵ Ta mji yó, nivi na ndino'o táku chi Níma Ndios táku ña ini yó, ndāti yó ta ndaa

ini yó ndí ndixa kúu yó nivi na ndii noq Ndios xə'a ña kándixa yó Jesucristo.

⁶ Ta mji yó nivi na táku ini Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in ra, ta noq yó on vása ndáya'ví kə, án kúu yó nivi na kisa ndivi circuncisión, án kúu yó nivi na on vása ní-kisa ndivi ña. Chi ñii laá ña ndáya'ví ní noq yó kúu ña kándixa yó Jesucristo, ta xí'in ña kí'vi ini yó xini tá'an yó saná'a yó ndí ndino'o kándixa yó ra.

⁷ Ta ndó'ó, va'a ní kixá'á ndó ndíkən ndó yichí ña ndaa, ta, zyú kúu nivi sasi noq ndó xə'a ña on xijn ndó kundikən kə ndó yichí ña ndaa yó'o?

⁸ On sivi to'on ña kaku noq Ndios kúu ña ká'an nivi na chú'u ndó'ó ke'é ndó saá. Chi Ndios kúu təa tə kəna ndó'ó kundikən ndó yichí ña ndaa.

⁹ Ta nivi yó'o na saná'a ndí ndi'i nivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó na kasa ndivi na costumbre circuncisión, to'on vatá yó'o ña saná'a na, ndatán yóo levadura saá yóo ña. Ta va'a naká'an ndó to'on ndíchi ña xini yó ña káchí saá: "Vará lo'o kuiti kúu levadura, ta kómí ña ndee kasa chiño ña xí'in ñii ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'a ña", saá káchí to'on yó'o.

¹⁰ Yi'j ndaa ini j ndí Ndios chindee ra ndó'ó ña on kándixa ndó to'on ña kaku sijnj nivi vatá yó'o ña kúu to'on ña sáka sijnj ndó xə'a ña on kundaa ini ndó yu kúu

ñandaa xini ñó'ó ke'é ndó. Ta saá va'a Ndios ná saxo'vi ra nivi yó'o, nda yu kúu na.

11 Nañani yó xí'in náki'va yó, tá ndixa yi'i ká'an ndoso i ndi nivi xini ñó'ó kasa ndivi na costumbre circuncisión xa'a ña kutá'an va'a na xí'in Ndios, níkuu, ta saá najudío sandakoo na ña ndikón na saxo'vi na yi'i, níkuu. Ta yi'i on vása ká'an saá, chi ndixa ká'an ndoso i noo nivi ndi ndasaá kuiti xa'a ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz xa'a kuachi yó, kúchiño nduu yó nivi na ndii noo Ndios. Táná sandakoo i ña ká'an ndoso i to'on yó'o, níkuu, ta saá on kusaa ka ini nivi koni na yi'i.

12 Ta nivi vatá na sáná'a ndó'ó ña ka'nda lo'o ndó koñu ndó xa'a ña xini ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, ta yi'i, ká'an saá xa'a nivi yó'o ndi xiiña noo kóni na ka'nda lo'o na, i va'a ka ñii yichi ná ka'nda ndi'í xí'in mji na!

13 Ta mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, Ndios kana ra yó ña kutaku ndíka yó. Ta on sivi xa'a ña kasa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu yó kúu ña kutaku ndíka yó. Nda víka, va'a kutaku ndíka yó xa'a ña kasa ndivi yó chiño ña chindeé tá'an yó xí'in ña kí'vi ini yó xini tá'an yó.

14 Saá chi ndi'í ndayí Ndios ña nita taMoisés, kundivi ndi'í ña xí'in ndayí ña káchí saá: "Kuki'vi ini yó koni tá'an yó ñii ki'va ndatán kí'vi ini yó xini yó mji yó."

15 Ta, ikoto va'a ndó xí'in mji ndó! Tá on vása kí'vi ini ndó xini tá'an ndó, ta káni tá'an ndó xí'in to'on ña sátakué'e ndó ini tá'an ndó, ta yiyo ní saá, kofo kundedé ndó sandi'i ndó xa'a natá'an ndó, ta natá'an ndó sandi'i na xa'a ndó'ó.

To'on yó'o ká'an ndi ña on vá'a ña kútoo yiki koñu nivi on vása yóo yu'ú ña xí'in ña kóni Níma Ndios

16 Ta ndát'o'on i xí'in ndó, káchí saá: Kutaku ndó kasa ndivi ndó ña kóni Níma Ndios, ta saá on vása kutaku ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a ña kútoo yiki koñu ndó.

17 Níma Ndios ña táku ini mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, kóni ña ndi kasa ndivi yó ñava'a. Ta ña kútoo ní yiki koñu yó kúu ña ke'é yó ña on vá'a. Ta saá ña kóni Níma Ndios ke'é yó kúu ña káni tá'an xí'in ña kútoo ní yiki koñu yó ke'é ña. Ta xa'a ña káni tá'an ovi ñayó'o saá, on vása táxi ña kasa ndivi yó ñava'a ndatán yóo ña kóni yó ke'é yó.

18 Ta saá ni, tá ndikón yó yichi noo xá'nda chiño Níma Ndios noo yó, ta saá on vása xini ñó'ó kundikón yó yichi noo xá'nda chiño ndayí Ndios ña nita taMoisés noo yó.

19 On vása yo'vi nakoni yó yu kúu ña on vá'a ña ke'é nivi na kisa ndivi ña kútoo ní yiki koñu na. Saá chi nivi yó'o kútoo ní na ki'vi na kuachi, ta nataa kí'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi násí'í na kúu, ta náña'a

kí'vi ná kuachi xí'in nataa na on sivi yi ná kúu, ta nivi yó'o ké'é na ndi'i saá noo ñakini,

²⁰ ta kisa to'ó na ku'a ní noo ndios vatá, ta xí'in ña nákuati na chíkaa na ñatásin inka nivi, ta saa ní ini na xini tá'an na, ta táxi na kuachi xa'a natá'an na noo nachino, ta chutu ini na xí'in ña kuini na xini na nivi, ta kama sákaku na kuachi xí'in nivi, ta nina to'on kue'e ká'an na ta káni tá'an na xí'in tá'an na, ta sáná'a na to'on ña sátivi ñanda'a xa'a Jesucristo.

²¹ Ta nivi yó'o kisa kuini na ta chíkaa nino na inka nivi, ta xá'ni na nivi, ta xí'i ní na nduta tá sáxiini nivi, ta kusi ní ini na koo na viko noo ké'é nivi ndi'i saá noo ña on vá'a ñakini, ta nivi yó'o táku na ké'é na ku'a ní ka inka noo ña on vá'a. Ta yi'i, xa ndato'on i xí'in ndó, ta vitin tuku ká'an i xí'in ndó, káchí i saá: Nivi na táku ké'é ndi'i ña on vá'a ña sakan ndato'on i xa'a, nivi yó'o on kutaku na xí'in Ndios noo xá'nda chiño ra.

²² Ta mji yó, nivi na táku Níma Ndios ini, on vása táku yó ké'é ka yó ña on vá'a ndatán ké'é nivi yó'o. Chi Níma Ndios táxi ña ndee ña ini yó ña nduu yó nivi na va'a kí'vi ini xini tá'an, ta nákaa ñasi ini yó, ta yoo ñava'a ini yó, ta kómí yó ña ká'no ini yó xini yó nivi, ta ké'é yó ñava'a xí'in nivi, ta kúu yó nivi na va'a ini, ta kúu yó nivi nanda'a na on vása sándakoo yichi Ndios.

²³ Ta on sivi nivi na kisa ká'no xí'in mji kúu yó, ta nda víka, nivi na kisa nino xí'in mji kúu yó. Ta nivi na násita xí'in mji noo ña on vá'a kúu yó. Saá táku mji yó, na kúu nivi na táku Níma Ndios ini, ta on koo nda ñii ndayi ka'nda chiño noo yó ña on kasa ndivi yó ndi'i ñava'a yó'o.

²⁴ Ta xa'a ña ñii yoo yó táku yó xí'in Jesucristo, ta xí'in ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, ñii káchí xí'in ra nixi'i ña kútoo yiki koñu yó ke'é ña, ña kúu ña on vá'a. Ta saá on vása ka ndikon yó yichi yata noo xixa'nda chiño ña on vá'a noo yó.

²⁵ Ta vitin Níma Ndios kúu ña táku ini yó ta ndikon yó yichi noo xá'nda chiño Níma Ndios noo yó. Ta saá xini ñó'ó kutaku yó xí'in ña kisa ndivi yó ña kóni Níma Ndios.

²⁶ On vá'a kuu yó nivi na ña'a ní ini, ta on vá'a kuu yó nivi na sasa'a ini natá'an, ta on vá'a kuu yó nivi na kuini ini xini natá'an.

6

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, tá yoo ñii nivi na kándixa Jesucristo ta nakava na ke'é na ña on vá'a, ta ndó'ó, nivi na va'a táku ndatán kóni Níma Ndios, xini ñó'ó chindee ndó tañani yó án náki'va yó yó'o xa'a ña tuku va'a naki'in na kundikon na yichi ña ndaa. Ta kivi ka'an ndó xí'in na, ta xí'in to'on ña to'ó ta xí'in ña nino ini ndó ka'an ndó xí'in

na. Ta ndixa koto va'a xí'in mji ndó koto ñii kivi ñii ki'va saá ña on vá'a koto ndoso ña ndó'ó ta nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a.

² Saá chi tá yóo ñii tondó'ó án tondíni táku yó, ta ndatán yóo ñaveé ní ndiso yó, saá yóo ña, ta xini ñó'ó chindeé tá'an yó noo ñaveé ndiso natá'an yó. Ta xí'in ña chindeé tá'an yó saá, kisa ndivi yó ndayi ña xa'nda chiño Jesucristo noo yó.

³ Tá yóo ñivi na kándixa Jesucristo, ta kúu na ñivi na ña'a ní ini, ta kúu na ñivi na sándá'ví xí'in mji, chi on sivi na ná'no ka noo inká ñivi kúu nayó'o.

⁴ Ñii ñii mji yó ñivi na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó ka'vi va'a sini yó xa'a ña ké'é yó, ña kundaq ini yó án ndixa ñava'a, án ña on vá'a kúu ña ké'é yó. Tá ndixa viví kisa ndivi yó chiño va'a, ta saá va'a ná kusij ini yó xa'a ña ké'é mji yó. Ta on vá'a kundi'i ini yó xa'a ña ké'é inká ñivi, án va'a ka án ña on vá'a va'a ka kúu chiño nayó'o noo chiño ña ké'é mji yó.

⁵ Saá chi ñii ñii ñivi xini ñó'ó kuiso chiño na xí'in ña sakuiso Ndios mji na.

⁶ Ta ñivi na xini so'o to'on Ndios ña sáná'a namaestro noo na, ñivi yó'o ndiso na chiño ña taxi na lo'o ñava'a kómí na nda'a namaestro na sáná'a ña'a.

⁷ Tá xáni sini ndó ndí Ndios on cha'vi ra ñivi ndatán yóo chiño kisa ndivi na, ta xí'in ña xáni sini ndó

saá, sándá'ví xí'in mji ndó. Saá chi tá chi'i ñivi ñava'a, ta ñava'a nakaya na. Tá chi'i ñivi ña on vá'a, ta ña on vá'a nakaya na.

⁸ Ta saá ñivi na táku kisa ndivi ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu na, nayó'o yóo na ndatán yóo ñivi na chi'i ña on vá'a, ta ña nakaya ñivi yó'o kúu ña sandi'i xa'a na noo Ndios. Ta ñivi na táku kisa ndivi ña kóni Níma Ndios, ñivi yó'o yóo na ndatán yóo ñivi na chi'i ñava'a, ta ña nakaya ñivi yó'o kúu ña kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña va'xi.

⁹ Ta saá ñii ñii kivi xini ñó'ó kutaku yó kasa ndivi yó ñava'a, ta nda lo'o on sandakoo yó ké'é yó saá. Tá ñii ñii kivi chikaa ka yó ndee ke'é yó ñava'a, ta saá tondaq kivi ña chitóni Ndios, ta ndixa naki'in yó ñava'a taxi Ndios nda'a yó.

¹⁰ Ta xa'a ñayó'o, ndi'i saá yichi tá kuchiño ke'é yó ñava'a xí'in ñivi, ta saá va'a ná ke'é yó ña. Ta ña xini ñó'ó ní ka kúu ña ke'é yó ñava'a xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo.

Xí'in to'on yó'o taPablo kisa ká'no ra ña kisa ndivi Jesucristo nda'a tón cruz

¹¹ Koto ndó ví, vitin xí'in nda'a miji táai letra ná'no yó'o noo ñasondí'í tutu yó'o.

¹² Ndát'on j xí'in ndó saá, ndí ñivi na kóni kasa nduxa xí'in ndó ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, ñivi yó'o on sivi ñivi na va'a

ndino'o ini kúu na. Saá chi ña kuiti kóni na kúu ña va'a koo na xí'in inká najudío, ta yí'ví na koṭo najudío yó'o saxo'vḽ ña'á na, táná ka'an na ndí ndasaá kuiti xa'a ña kisa ndivi Jesucristo kivi nixi'i ra nda'a tón cruz kúu ña kúchiño Ndios sakaku ra nivi noṭo kuachi na.

13 Ta najudío yó'o, na kúu na ká'an xí'in ndó ndí xini ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, ta mji nayó'o on vása kisa ndivi na ndi'i ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña nṭaa taMoisés. Ta ndasaá kuiti ña kóni na kúu ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, xa'a ña kúchiño kasa ká'no xí'in mji na noṭo inká nivi ña sanoo na ini ndó ña kundikon ndó yichi mji na.

14 Ta yi'i, ñii laá xa'a ña kisa ká'no xí'in mji kúu ña kándixa i ndí Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a kuachi i. Ta xa'a ña ñii yóo i xí'in Jesucristo, ndatán yóo ña ñii káchí nixi'i i xí'in ra, saá yóo ña. Ta saá ña on vá'a ñoyívi yó'o on vása kómí ka ña ndee ka'nda chiño ña noṭo i, chi ndatán yóo ta ta nixi'i, saá yóo i noṭo ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i ña yóo ñoyívi ndatán yóo ña nixi'i noṭo i, saá yóo ña, chi nda lo'o on vása ndaya'ví ka ña noṭo i.

15 Ta mji yó nivi na kándixa Jesucristo ta ñii yóo yó táku yó xí'in ra, ta vitin ndixa on vása ndaya'ví noṭo yó án kúu yó nivi na kisa ndivi circuncisión, án kúu yó nivi na on vása kisa

ndivi circuncisión. Ñii laá ña ndaya'ví ní noṭo yó vitin kúu ña Ndios ndasa ra ña ndu yó nivi xa'a.

16 Ta ndi'i nivi na kándixa to'on yó'o ta táku na saá, jva'a ná koo ñava'a ini na! Ta, jva'a ná kundá'ví ini Ndios koni ra na! Chi vitin ndu na nave'e Ndios.

17 Tanda kivi vitin tanda ndi'i kivi ña vaxi, on xini ña nda ñii nivi sakaku na kuachi xí'in i xa'a to'on ña sáná'a i xa'a Jesucristo. Saá chi noṭo yiki koñu i kómí i ku'a ní yanda ña sáná'a ndí yi'i kúu ta ta xa nixo'ví ní xa'a chiño ña kisa ndivi i noṭo Jesucristo, Ta taKá'no noṭo yó.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndayi ra nivi nañoo estado Galacia

18 Ta nañani yó xí'in náki'va yó, ndúkú i noṭo Jesucristo, Ta taKá'no noṭo yó, ná ke'é ra ñava'a ra xí'in ndó. Saá ná koo ña.

**Tutu ña ñitaa
taPablo
ña ti'ví ra kua'an
nda'a
ñivi na kándixa
Jesucristo
na táku ñoo
Éfeso**

*Xí'in tɔ'on yó'o taPablo
chindeé ra ñivi
na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Éfeso*

¹ Yi'i kúu*i* taPablo, ta*a* ta ñakaxin Ndios ña kúu*i* taapóstol, ta*a* ta ti'ví ra kasa ndivi chiño noo Jesucristo. Ta táa*i* tutu yó'o xa*a* ña nda'a ndó'ó, ñivi na táku ñoo Éfeso, na kúu naño Ndios chi kándixa ndó Jesucristo ta viví ndikɔn ndó yichi ra.

² Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo Ta*a* taKá'no noo yó, ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó, ta ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

*Xí'in tɔ'on yó'o taPablo
kisa ká'no ra Ndios
xa'a ñava'a ké'é ra xí'in ñivi
na kándixa Jesucristo*

³ ¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Ta*a* taKá'no noo yó! Saá chi xa'a ña táku yó ini Jesucristo, nda ñoyívi ñino Ndios xa saní'i ra m*i* yó ndi'i saá noo ñava'a ña káku Níma ra.

⁴ Kiv*i* ɔn ta'an kasa va'a Ndios ñoyívi yó'o, xa

ñakaxin ra m*i* yó ña nduu yó ñivi nay*i*, na ɔn koó kuachi kuiso noo ra xa'a ña kutaku yó ini Jesucristo.

⁵ Ndios kí'vi ní ini ra xini ra m*i* yó, ta xa'a ñayó'o, chitóni ra naki'in ra m*i* yó ña nduu yó sa'ya ra. Ta ña kuchiño ke'é ra saá, Jesucristo ñixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta xí'in ñas*i* ndino'o ini ra, Ndios ñaki'in ra m*i* yó ña nduu yó sa'ya ra.

⁶ Va'a ná kasa ká'no ní yó Ndios, chi xa'a ñava'a ini ra kúu ña ñaki'in va'a ra m*i* yó, na kúu ñivi na táku ini Jesucristo, ta*a* ta kí'vi ní ini Ndios xini ra.

⁷ Ta ña kuchiño ñii kutaku yó xí'in ra, Jesucristo cha'vi ra xa'a yó xí'in ñii ra ña ñixita kiv*i* ñixi'i ra nda'a tón cruz. Ta xa'a ñayó'o Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta ndee ña ɔn vá'a ɔn vása ka xá'nda chiño ña noo yó. Ndios ké'é ra ñava'a yó'o xí'in yó chi ká'no ní ñava'a yóo ini ra.

⁸ Ta ñii ñii kiv*i* Ndios saní'i ra m*i* yó ku'a ní ñandíchi, ta saá tuku táxi ra ña kundaa ini yó ñandaa.

⁹ Vará si'na ñixiyo se'é ña chitóni Ndios kasa ndivi Jesucristo, ta vitin Ndios xa saná'a káxin ra ña m*i* yó, chi saá chika*a* ini Ndios kasa ndivi ra.

¹⁰ Saá chi ña chitóni Ndios kúu ñayó'o: Tá kixaa kiv*i* ña chindú'u ra, ta saá kiv*i* yó'o Ndios taxi ra ndayí nda'a Jesucristo ña ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yóo ñoyívi ñino ta ka'nda chiño ra noo

ndi'i ña yoo ñoyivi yó'o.

11 Nda ñanó Ndios xa naqaxin ra mji yó ña kuu yó sa'ya ra. Ta xa'a ña ñii yoo yó táku yó xí'in Jesucristo, ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña nika'an Ndios kindo ra xí'in yó. Saá chi ñii ki'va ndatan chitonj Ndios kasa ndivi ra, saá ké'é ra.

12 Ta Ndios kóni ra ña mji ndi najudio, na kuu nivi nanó kandixa Jesucristo, ná kasa ká'no ní ndi Ndios xa'a ndee va'a ña livi kómí ra.

13 Ta vitin ndó'o, nivi na on vása kuu najudio xa xini so'o ndó to'on va'a ña ndaa ña kachi ndi Ndios saku ra nivi na kándixa Jesucristo. Ta saá xa'a ña kandixa ndó Jesucristo, Ndios taxi ra Nima ra yoo ña táku ña ini ndó, ta kisa ndaa ña ndi kuu ndó sa'ya ndino'o Ndios vitin. Ta Nima Ndios yó'o kuu ña xina'a nika'an Ndios kindo ra xí'in naIsrael ndi ti'vi ra ña ñoyivi yó'o.

14 Ta Nima Ndios yó'o ña táku ini yó kuu ña kisa ndaa ndi ndixa Ndios taxi ra ndi'i ñava'a chindú'u ra naki'in yó noo ra ñoyivi ñino, chi kuu yó sa'ya ndino'o Ndios. Saá ké'é Ndios xí'in yó xa'a ña kasa ká'no yó ra chi kómí ra ndi'i ndee ná'no va'a ña livi.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

15 Ta saá xa'a ña xini so'o ña ndi va'a ndaa ini ndó Jesucristo, ta xa'a ña xini so'o ña

ndi ki'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i nañani yó xí'in naki'va yó na kándixa ña'a,

16 ta on vása sándakooj ká'anj xí'in Ndios xa'a ndó, ká'anj káchij xí'in ra saá: "Tata Yivá yó, táxa'vi ún xa'a nivi na kándixa Jesucristo na kuu na táku ñoo Éfeso", káchij xí'in Ndios.

17 Ta ndi'i saá kivi ndúkúj xa'a ndó noo Yivá yó Ndios, ta ta kómí ndi'i ndee ná'no, ta kuu ra ta ta naki'in ñato'ó nda'a Jesucristo kivi nixika ra ñoyivi yó'o. Ta noo Ndios yó'o ndúkúj ña taxi ra ñandichí Nima ra koo ña sini ndó, ta ndúkúj noo ra ndi Nima ra saná'a ña ndó'o ndi'i ñandaa. Ta xí'in ñayó'o, chindee ña ndó'o ña kunda va'a ka ini ndó xa'a Ndios.

18 Ta ká'anj ndúkúj noo Ndios ña sanaye'e ra ñandichí sini ndó ña kunda ndino'o ini ndó xa'a yu kuu ñava'a ká'no ndati ndó, chi ndó'o kuu nivi na kana Ndios ña nduu ndó sa'ya ra ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi. Ta ká'anj ndúkúj noo Ndios ña chindee ra ndó'o ña kunda va'a ini ndó ndi kua'a ní ñava'a livi ná'no taxi Ndios nda'a ndi'i nivi na kuu sa'ya ra.

19 Ta saá tuku ká'anj ndúkúj noo Ndios ña saná'a ra noo ndó'o ndi ndee ña kómí ra ñiya'a ní ká'no ña xa'a ña chindee ra mji yó na kuu nivi na kándixa ña'a.

20 Xí'in mji ndee yó'o, Ndios sanatakú ra Jesucristo, ta taxi ra ña yoo Jesucristo noo táyí tón to'ó tón

ñíndichi sijn kua'á Ndios ñoyívi ñino.

²¹ Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios taxi ra ndí Jesucristo kúu taa tã ká'no ní kã ñoo ndi'i naná'no, ta kúu ra taa tã ká'no ní kã ñoo ndi'i na xá'nda chiño, ta kúu ra taa tã ká'no ní kã ñoo ndi'i ñivi án nímã ña kómí ndayí ñoyívi yó'o án ñoyívi ñino. Ta Jesucristo kúu ra taa tã ká'no ní kã ñoo ndi'i ña yóo án ña táku ñoyívi vitin, ta ñii kǐ'va saá kúu ra taa tã ká'no ní kã ñoo ndi'i ña koo án ña kutaku ndi'i saá kǐvi ña vaxi.

²² Ta Ndios xa sakoyo ra ndi'i ndee on vá'a tǐxin xa'a Jesucristo, ta taxi ra ña Jesucristo kúu ra taa taká'no ní kã, chi ndatán yóo sijn ñivi ñoo yíkí koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in ñivi na kándixa ña'á.

²³ Ta ndatán yóo yíkí koñu Jesucristo saá yóo ndi'i ñivi na kándixa ña'á. Ta xí'in mǐi ra sákutú ndaa ra ini ndi'i ñivi na kándixa ña'á. Ta saá tuku Jesucristo xí'in mǐi ra sákutú ndaa ra ndi'i ña kuvã'a ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña kuvã'a ñoyívi ñino.

2

Tq'on yó'o ká'an ndí Ndios sákaku ra ñivi xa'a ñava'a ká'no ini ra

¹ Ta ndó'ó, ña yachǐ kã tá on tã'án kandixa ndó Jesucristo, ta ñixika ndó yichǐ ña on vá'a ta xǐndiso ní ndó kuachi, ta kǐvi saá xǐkuu ndó ndatán yóo ñivi na ñixi'ǐ ñoo Ndios.

² Saá ñixiyo ndó xǐna'á chi xǐndikon ndó yichǐ on vá'a ñii káchí xí'in inkã ñivi ñoyívi yó'o, ta chikaa so'o ndó ña ndato'on nímã ndiva'a ká'no xí'in ndó saá. Ta nímã ndiva'a ká'no yó'o kúu ña xá'nda chiño ñoo ndi'i nímã ndiva'a, ta saá tuku kúu ña nímã ña kisa chiño ini ñivi na toon ní ini, na on vása xǐin chikaa so'o ña ká'an Ndios.

³ Ta xǐna'á ñii kǐ'va ndatán táku ñivi na toon ní ini yó'o, saá xǐtakú mǐi yó, chi xǐndikon yó yichǐ ñoo kisa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo ní yíkí koñu yó, ta kisa ndivi yó ña on vá'a ña káchí ini yó. Ta ñii káchí xí'in ñivi na toon ini, xa'nda chiño ña on vá'a ñoo yó. Ta xa'a ñayó'o, Ndios xǐkomí ra ndayí saxo'vǐ ní ra mǐi yó, níkuu, xí'in ña sáa ní ini ra ñii káchí xí'in ñivi na on vá'a.

⁴ Ta saá ni, Ndios, tã kúu taa tã ká'no ní ini, ndixa kí'vi ní ini ra xíni ra mǐi yó,

⁵ ta ñii káchí xí'in Jesucristo, taxi ra ña kutaku ndino'o yó ñoo ra. Ñayó'o ke'é Ndios xí'in yó kǐvi xǐkuu kã yó ñivi na ñixi'ǐ ñoo ra xa'a ña xǐndiso yó kuã'a ní kuachi ñoo ra. Ta ndixa ndasaá kuiti xa'a ñava'a ká'no ini mǐi Ndios kúu ña sákaku ra mǐi yó ñoo ndee ña on vá'a.

⁶ Ta xa'a ña ñii yóo yó táku yó xí'in Jesucristo vitin, yóo ña ndatán yóo ña Ndios ñii káchí xa sanatakú ra yó xí'in Jesucristo, ta taxi ra

ña ñii káchí xí'in Jesucristo ndóo yó ñoq táyí ná'no tón to'ó ñoyívi ñino ñoq xá'nda chiño yó xí'in ra.

⁷ Saá ke'é Ndios ñava'a yó'o xí'in ndi'i mji yó, chi kóni ra saná'a ra ñoq ñivi na kutaku kujya vaxi, ndí kua'a ní ñava'a ké'é ra xí'in yó chi kúu ra taq ta va'a ká'no ini, ta kí'vi ní ini ra xini ra mji yó, ñivi na ñii yóo xí'in Jesucristo chi kándixa yó ra.

⁸ Saá chi ña sakaku Ndios mji yó ñoq ña on vá'a ña sandi'i xa'a yó kúu ñii ñava'a ká'no saní'i Ndios mji yó, chi taq ta va'a ní ká'no ini kúu ra. Ta on sivi xa'a ña chiño va'a kisa ndivi yó ñoq Ndios kúu ña sakaku ra mji yó. Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios saní'i ra yó ñava'a ña sakaku ra mji yó.

⁹ Ndixa on sivi xa'a chiño va'a ña kisa ndivi yó kúu ña Ndios sakaku ra mji yó. Ta ñayó'o sáná'a ndí nda ñii yó on kúchiño kasa ká'no xí'in mji yó ñoq Ndios.

¹⁰ Ndios kisa va'a ra mji yó, ta kúu yó ñivi na kuv'a xa'a ña ñii koo yó kutaku yó xí'in Jesucristo ta xa'a ña kasa ndivi yó kua'a ní chiño va'a ña nda xa si'na chitóni Ndios kasa ndivi yó.

To'on yó'o ká'an ndi ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo ñii yóo na ndatán ñii ñivi

¹¹ Ndó'ó, ñivi na on sivi najudío kúu, va'a naká'an ndó ndí xina'a ndó'ó on sivi

ñivi na va'a xinata'an xí'in Ndios xikuu ndó. Ta mji ndi ñivi najudío chinóo ndi kivi ndó, naní ndó "ñivi na on vása kisa ndivi costumbre circuncisión." Ta mji ndi najudío sakunaní xí'in mji ndi "ñivi na kisa ndivi costumbre circuncisión",* ta xáni sivi ndi ndí xa'a ña kisa ndivi ndi costumbre yó'o xí'in yiki koñu ndi, kúu ndi ñivi na va'a náta'an xí'in Ndios, ta on sivi saá, chi on vása ní-nasama nima ndi ña xí'in ña ndino'o ini ndi kundikon ndi Ndios.

¹² Ta ndó'ó na on sivi najudío kúu, va'a naká'an ndó ndasaá nixiyo ndó xina'a tá on ta'an kándixa ndó Jesucristo. Xiká ní xitaku ndó ñoq ra, ta xa'a ña on sivi ñaño ra naIsrael kúu ndó, on vása ní-xiyo ndayí nda'a ndó ña naki'in ndó ñava'a kindoo Ndios taxi ra nda'a naIsrael. Ndá'ví ní xitaku ndó si'na, chi on vása ní-kundaq ini ndó yu kúu Ndios ndino'o, ta nda lo'o on vása ní-xindati ndó naki'in ndó ñava'a nda'a ra. Saá ndá'ví xitaku ndó xina'a.

¹³ Ta vitin xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, va'a náta'an ndó xí'in Ndios. Vará xina'a xikuu ndó ñivi na xitaku xiká ní ñoq Ndios, ta ñii Jesucristo, ña nixita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, taxi ña kixaq ndó kuyatin ndó ñoq Ndios vitin.

¹⁴ Ta mji Jesucristo kúu taq ta va'a sanakutá'an mji ndi, ñivi najudío xí'in ndó'ó, ñivi

* **2:11** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sivi ñateq talo'o.

na ɔn sɪvɪ najudío kúu, chi ke'é ra chiño ña taxɪ ndí va'a náta'an ɔvɪ nɔɔ nɪvɪ yó'o vitin. Ta xɪnə'á mɪjɪ yó na kúu ɔvɪ nɔɔ nɪvɪ yó'o nɪsaa ini yó xɪni tá'an yó, ta ndatán nɪxɪyo ñii nɔmɔ kútu ña xɪnakaɔ mɔ'ño, ta nata'ví ña ndi'ɪ najudío nɔɔ ndó'ó na ɔn sɪvɪ najudío kúu, saá nɪxɪyo ña. Ta ndatán yóo tɔa tɔ sandi'i xə'a nɔmɔ kútu yó'o, saá yóo Jesucristo. Saá chi xə'a ña ke'é Jesucristo, ɔn kɔó kə ña nákaɔ náta'vɪ tá'an mɪjɪ yó nɪvɪ na kándixa Jesucristo, án najudío kúu yó, án nɪvɪ na ɔn sɪvɪ najudío kúu yó.

15 Xí'in ña nɪxi'ɪ ra nda'a tón cruz, Jesucristo kɪndaa ra ndee ndayí ña nɪtaa tɔ Moisés, ta ndayí yó'o ɔn sɪvɪ kə ña xá'nda chiño nɔɔ nɪvɪ na kándixa Jesucristo kúu ña. Ta saá ndayí yó'o ɔn vása náta'ví tá'an kə ña mɪjɪ ndi najudío nɔɔ ndó'ó na ɔn vása kúu najudío. Saá chi xə'a ña kándixa yó Jesucristo, tɔyó'o sanduu ra ɔvɪ nɔɔ nɪvɪ na xɪkuu mɪjɪ yó ña nduu yó ñii nɔɔ nɪvɪ xəá vitin. Ta saá ñii va'a nákutá'an ndi'ɪ mɪjɪ yó, nɪvɪ na kándixa Jesucristo, án najudío kúu yó, án ɔn sɪvɪ najudío kúu yó, chi ñii yóo yó xí'in ra vitin.

16 Saá chi xí'in ña nɪxi'ɪ Jesucristo nda'a tón cruz, sandi'i ra xə'a ña sáɔ nɪxɪyo ini mɪjɪ ndi najudío xɪni ndi nɪvɪ na ɔn sɪvɪ najudío kúu. Ta ñii kɪ'va saá sandi'i ra xə'a ña sáɔ nɪxɪyo ini ndó'ó

nɪvɪ na ɔn vása kúu najudío xɪni ndó ndi'ɪ najudío. Saá chi ndi'ɪ mɪjɪ yó na kándixa Jesucristo ñii nduu yó xí'in ra, ta nákutá'an va'a yó xí'in Ndios vitin.

17 Ta kɪvɪ kɪxi Jesucristo ñoyívi yó'o, ta nɪka'an ndoso ra tɔ'on va'a nɔɔ ndi'ɪ nɪvɪ, nɪka'an ra xí'in na ndasaá kuchiño kutá'an va'a na xí'in Ndios. Ta ndatɔ'on ra tɔ'on va'a yó'o xí'in ndó'ó, nɪvɪ na xɪtakɔ xɪká nɔɔ Ndios, ta ñii kɪ'va saá ndatɔ'on ra xí'in mɪjɪ ndi najudío na xɪtakɔ yatin nɔɔ Ndios.

18 Ta vitin ndi'ɪ mɪjɪ yó na kándixa Jesucristo, án nɪvɪ na ɔn sɪvɪ najudío kúu, án nɪvɪ najudío kúu, ta ñii laá Níma Ndios kúu ña yóo táku ini ñii ñii yó, ta xə'a ñayó'o, kómí yó ndayí ña kixaa yatin yó nɔɔ Ndios.

19 Ta saá ndó'ó, nɪvɪ na kándixa Jesucristo, vará ɔn sɪvɪ najudío kúu ndó, ta vitin ɔn vása kə táku xɪká ndó nɔɔ Ndios, ta ni ɔn vása kə kúu ndó nɪvɪ na ñoo xɪyo nɔɔ ra. Ta nda víka, vitin kúu ndó nɪvɪ naño Ndios, ta kúu ndó nave'e mɪjɪ ra.

20 Ndatán yóo ñii laá ve'e ña kisa va'a Ndios saá yóo ndi'ɪ yó, nɪvɪ na kándixa Jesucristo. Ta ndatán yóo xə'a ve'e yó'o saá yóo tɔ'on Ndios ña saná'a naapóstol xí'in naprofe. Ta ndatán yóo mɪjɪ yuu ña ká'no ní ña nákaɔ xə'a tɪton ve'e, ndiso ña ve'e yó'o, saá yóo Jesucristo.

21 Saá chi xə'a ña va'a

kundichi ve'e, ndi'i inka yuu ña kuvã'a ve'e yó'o xini ñó'ó ña yuu ká'no ña nákaa t̃iton xa'a ve'e. Saá ndi'i m̃i yó, ñivi na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó ní yó ra, chi tayó'o sánakutá'an ra m̃i yó ña ñii nduu yó xí'in ra, ta xí'in ndee ra vaxi kua'no yó ta t̃onɗaa yó nduu yó ñivi na koo ndatán kóni ra. Ta saá ndatán yóo ve'e ño'o ỹi noo yóo Ndios, saá yóo m̃i yó ñivi na kándixa Jesucristo.

²² Saá ndó'ó, xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ndatán yóo ve'e ño'o noo yóo Ndios, saá yóo ndó vitin, chi Níma Ndios táku ña ini ndó.

3

T̃on yó'o ká'an ndi taPablo kisa chiño ra noo ñivi na on vása kúu najudío

¹ Ta ỹi, taPablo, vitin nákaa j̃ ini ve'e kaa xa'a ña ñika'an ndoso j̃ t̃on va'a xa'a Jesucristo. Ta ña xó'ṽi yó'o vitin kúu xa'a ña naki'in ndó ñava'a ña chindeé ndó'ó, ñivi na on s̃iví najudío kúu.

² Ndixa xa xini so'o ndó ndí Ndios xa s̃akuiso chiño ra ỹi ndat̃on j̃ xí'in ndó'ó, ñivi na on s̃iví najudío kúu, yu kúu ñava'a ch̃itóni Ndios ke'é ra xí'in ndó. Chi Ndios, xa'a ñava'a ní ini ra, ch̃itóni ra sakaku ra ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo.

³ Vará ña ch̃itóni ra yó'o kúu ña na'á ní ñixiyo se'é noo ñivi, ta Ndios saná'a ra noo j̃ xa'a ña kundaa ini j̃ ña.

Ta xa xini ndó xa'a ñayó'o chi sakán ñitaa lo'o j̃ t̃on ña ndat̃on j̃ xí'in ndó xa'a ñayó'o.

⁴ Tá ka'vi ndó t̃on ña xa ñitaa j̃ noo tutu yó'o, ta saá kundaa ini ndó yu kúu ña xa xini j̃ vitin xa'a ña ch̃itóni Ndios, ña kúu ña xa kisa ndivi Jesucristo xa'a ñivi.

⁵ Vará xina'á ña ch̃itóni Ndios ñixiyo se'é ña noo ñivi, ta vitin Níma Ndios sanat̃ivi ña ñayó'o ini naapóstol xí'in naprofeña ña kundaa ini na xa'a ña.

⁶ Ta vitin ndat̃on j̃ xí'in ndó ndí ña ch̃itóni Ndios kúu ñayó'o: Ñii káchí najudío ta xí'in ñivi na on s̃iví najudío kúu, kúchiño na naki'in na ñava'a ña kindoo Ndios taxi ra nda'a ndi'i ñivi na kúu sa'ya ndino'o ra. Ta ndi'i ñivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, nayó'o kúu nasa'ya Ndios, ta ndatán yóo ku'a'a xiiña ñii laá ỹki koñu ñivi saá yóo ndi'i ñivi yó'o, saá chi ñivi yó'o yóo na ndatán yóo ỹki koñu Jesucristo.

⁷ Ta ỹi, xa'a ñava'a saní'i Ndios ỹi chi t̃a t̃a va'a ká'no ini kúu ra, ta xa'a ña kómí ra ndi'i ndee, Ndios s̃akuiso chiño ra ỹi ña ka'an ndoso j̃ t̃on va'a xa'a Jesucristo.

⁸ Vará ỹi kúu j̃ ñii t̃a t̃a ndáya'ví lo'o ní ka noo ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo, ta saá ni, Ndios ke'é ra ñava'a ní xí'in j̃, chi taxi ra nda'a j̃ ñat̃ó'ó ká'no, ña kúu ña s̃akuiso chiño ra ỹi ña ka'an ndoso j̃ t̃on va'a xa'a

Jesucristo noq nivi na on sivi najudío kúu. Ta ndát'on i xí'in na ndí nivi na kándixa Jesucristo naki'in na kuá'a ní ñava'a nda'a ra, tãda ni on kuchiño na ka'vi na ndasaá kuá'a ní kúu ña.

⁹ Vará Ndios chise'é ra noq nivi ña kúu ña chitóni ra nda ñanoó, ta vitin sakuiso chiño ra yi'i ña ndat'on i xí'in nivi ña kundaq ini na yu kúu ña chitóni Ndios, tãa ta kisa va'a ndi'i ña yoo ñoyívi yó'o xí'in ña yoo ñoyívi ñino.

¹⁰ Saá ke'é Ndios chi kóni ra ndí vitin, xí'in ñava'a ké'é nivi na kándixa Jesucristo, ndi'i naángel ná'no ta xí'in ndi'i inkã níma ña kómí ndayí ñoyívi ñino, kundaq ini ndi'i na ndí ndixa Ndios kúu tãa ta kómí ndi'i noq ñandíchi ndino'o.

¹¹ Ñayó'o kúu ña chitóni Ndios nda kivi noó, ta xí'in ña ke'é Jesucristo, Tãa taKá'no noq yó, Ndios kisa ndivi ra ña chitóni ra ñii kiva ndatán yoo ña kóni ra.

¹² Ta xa'a ña kãndixa yó Jesucristo ta ñii yoo yó táku yó xí'in ra, kómí yó ndayí ña va'a nata'an yó xí'in Ndios vitin, ta on vása yí'vi yó xaq yatin yó noq Ndios ña ka'an yó xí'in ra.

¹³ Ta xa'a ñayó'o, ndúkú i noq ndó ña on kuchuchú ini ndó xa'a ña xó'vi i vitin. Nda víka, va'a ná kani sijní ndó ndí ña xó'vi i vitin kúu ña táxi i ñat'o'ó nda'a ndó.

T'o'on yó'o ká'an ndí on kúchiño kundaq ini yó ndasaá ká'no ní yoo ña kí'vi ini Jesucristo xíni ra mii yó

¹⁴ Ta xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra xí'in yó, ñii ñii kivi kúxítí i noq Yivá yó Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo Tãa taKá'no noq yó,

¹⁵ ta kúu ra tãa ta sákunaní yó "Yivá yó", chi kisa va'a ra ndi'i mii yó, nivi na táku ñoyívi yó'o, ta kisa va'a ra ndi'i na táku ñoyívi ñino.

¹⁶ Ta xa'a ña kómí ra ndi'i saá noq ñava'a ndino'o, ndúkú i noq ra ña Níma ra ná chikaq ña nde'e ini ndó xa'a ña kútú kuita ndó yichi Jesucristo.

¹⁷ Ta saá xa'a ña ndáa ini ndó Jesucristo, ndixa kutaku ra ini ndó ndi'i saá kivi. Ta ndúkú i noq Ndios ña chin-deé ra ndó'ó ña nduu ndó nivi na ndixa kí'vi ní ini xíni na Ndios ta ñii kiva saá kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó, chi ñayó'o kúu ña ndáya'ví ní ka noq ndi'i chiño va'a kisa ndivi yó.

¹⁸ Ta saá ndó'ó ta xí'in ndi'i nivi na ndikõn Ndios tondaa ndó noq ña kundaq ini ndó ndasaá ví kónó ní nákaq ña ndixa kí'vi ini Ndios xíni ra ndó'ó; ta ndasaá ví síkõn ní xaq ña kí'vi ini Ndios xíni ra ndó'ó, ta ndasaá ví ká'no ní ndíka xaq ña va'a kí'vi ini ra xíni ra ndó'ó, ta ndasaá ví yá'a ní kãni xíkã xaq ña kí'vi ini Ndios xíni ra ndó'ó.

¹⁹ Ta nda ñii xiiña on vása ndi'i ña kí'vi ní ini Jesucristo xíni ra ndó'ó. Ta vará on vása kúchiño kundaq ini ndó ndasaá kí'vi ní ini Jesucristo xíni ra ndó'ó, ta saá ni, xáku ndá'ví i noq Ndios ña

chindeé ra ndó'ó ña kundaꝓ ini ndó ñayó'o. Ta saá kuchiño naki'in ndó ndi'i ñava'a ña káku ini Ndios, ta ñayó'o sakutú ña ini ndó ña tondaa ndó kuu ndó ñivi na ñixiño ndino'o.

²⁰ Ta vitin ná kasa ká'no yó Ndios chi ndee ra ña táku ini yó, xa yóo ti'va ña kasa ndivi ña ná'no ní ka chiño va'a noꝓ ña xáni siji yó, chi Ndios kuchiño ra ke'é ra xí'in yó kuꝓ'a ní ka ñava'a noꝓ ña ndúkú yó noꝓ ra.

²¹ Ta va'a ndi'i mji yó, ñivi na ñii yóo táku xí'in Jesucristo, ina ke'é yó ña chinóo síkón ñato'ó Ndios! Saá ná koo ña kivi vitin ta ndi'i saá kivi ña vaxi.

4

Tɔ'on yó'o ká'an ña ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó ñii kutaku na xí'in ra

¹ Ta yi'i, ɔa ɔa nákaꝓ ini ve'e kaꝓ xa'a ña kisa chiño i noꝓ Jesucristo, xáku ndá'vii noꝓ ndó'ó ná chikaꝓ ndó ndee ña vivii kutaku ndó ndatán kóni ra, chi Ndios kaꝓa ra ndó'ó xa'a ña kutaku ndó saá.

² Ta ndi'i saá kivi xini ñó'ó kasa ñino xí'in mji ndó ta taxi ndó ñato'ó nda'a ndi'i ñivi. Ta on vá'a kuu ndó ñivi na kama sásaꝓ ini mji, ta xini ñó'ó koo ká'no ní ini ndó koni tá'an ndó, ta xa'a ña kí'vi ini ndó xini tá'an ndó, xini ñó'ó kundeé ini ndó xí'in tá'an ndó.

³ Ta Níma Ndios ña táku ini yó kuu ña táxi ña ñii yóo yó xí'in tá'an yó, ta kisa

chiño ña xí'in yó ña va'a kutá'an yó xí'in tá'an yó. Ta xa'a ñayó'o, ñii ñii ndó'ó, xini ñó'ó chikaꝓ ndó ndee xí'in mji ndó ña on ndi'i xa'a ña va'a kutá'an ndó xí'in tá'an ndó.

⁴ Saá chi ndi'i mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo ñii laá yiki koñu Jesucristo saá yóo yó. Ta ñii laá Níma Ndios kuu ña táku ini ndi'i yó, ta ñii kuu ñava'a ká'no ndáti yó, chi mji yó kuu ñivi na kaꝓa Ndios ña nduu yó sa'ya ra.

⁵ Ta ñii laá kuu ɔa ɔa ká'no noꝓ yó, ɔa kuu Jesucristo, ta ñii laá kuu ñandaꝓ kándixa yó, ta ñii laá kuu xa'a ña chichi yó,

⁶ ta ñii laá kuu Ndios, ɔa ɔa kuu Yivá ndi'i yó, ta kuu ra ɔa ɔa xá'nda chiño noꝓ ndi'i yó, ta táxi ra ndee ra nda'a yó ña kisa ndivi yó chiño ra, ta táku ra ini ndi'i yó.

⁷ Ta xa'a ña kuu Jesucristo ɔa ɔa va'a ní ká'no ini, saní'i ra ndee va'a nda'a ñii ñii mji yó xa'a ña kuchiño yó kasa ndivi yó chiño ra.

⁸ Xí'in ña ke'é Jesucristo saá xí'in yó, kundivi ɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ña káchí saá:

ɔa ɔa ká'no ndaa ra kuꝓ'an ra noꝓ síkón ní ñoyivi ñino,

ta xa'a ña kundeé ra noꝓ na sáꝓ ini xini ña'á, ta nayó'o nduu na napreso ra.

Ta saá ɔa ɔa ká'no yó'o saní'i ra kuꝓ'a ní ñava'a

nda'a nivi na ndikɔn
ña'a,
saá káchí tɔ'on Ndios.

9 Ta tɔ'on Ndios yó'o kóni kachí ña ndí Taa taKá'no yó'o kúu Jesucristo, taa ta ndaa ñoyívi síkón nino. Ta xí'in ñayó'o kúndaɗa ini yó ndí si'na nda ñoyívi nino kee ra ta ɲoo ra, kixaa ra nda ɲoo nino ní ñoyívi yó'o.

10 Ta mji taa ta ɲoo kixaa nda ñoyívi yó'o kúu taa ta tuku ndaa nda mji ɲoo síkón ní ka ɲoo ndí'i ñoyívi nino. Saá ke'é ra xa'a ña sakutú ndí'i xí'in mji ra ndíka ní xiiña ñoyívi yó'o, ta sakutú ndí'i xí'in mji ra ndíka ní xiiña ñoyívi nino.

11 Mji tayó'o kúu Jesucristo, taa ta saní'i ndee va'a ñii ñii nivi na kándixa ña'a. Ta taxi ra ndee nda'a sava na ña kuu na naapóstol, nivi na kuá'an kisa ndivi chiño Ndios; ta taxi ra ndee nda'a sava na ña kuu na naprofeta, nivi na ká'an tɔ'on ña táxi Níma Ndios nda'a na; ta Jesucristo taxi ra ndee nda'a sava na ña sakujita ní'no na tɔ'on va'a xa'a mji ra ɲoo nivi na ɔn ta'an koni so'o tɔ'on yó'o, ta taxi ra ndee nda'a sava na ña kuu na napastor, ña kuiso chiño na xí'in nivi na kándixa mji ra. Ta taxi ra ndee nda'a sava nivi ña kuu na namaestro, ña va'a saná'a na nivi ña vivii kundikɔn na yichí mji ra, taa ta kúu Jesucristo.

12 Ta Jesucristo saní'i ra ndee va'a yó'o ñii ñii mji yó nivi na kándixa ña'a, xa'a ña kukomí yó ndee ña kasa

ndivi yó chiño ra, ta xa'a ña chindee tá'an yó ña vivii kua'no ndí'i yó yichí ra.

13 Ta saá tɔndaɗa ndí'i yó ña ñii nduu yó xa'a ña ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta tɔndaɗa yó nduu yó nivi na ndixa xini va'a ra, ta ñii kivi tɔndaɗa yó nduu yó nivi na nixino ndino'o, ndatán yóo mji Jesucristo.

14 Ta saá ɔn ke'é ka yó ndatán ke'é naválí, chi naválí nónó násama na ña xáni siní na, ta kama ní táxi xí'in mji na ña inka nivi sandá'ví ña'a na, chi nivi yó'o kúu na ndíchí ní siní mji, ta ti'va ní na chu'u na naválí ña kundikɔn na yichí ña ɔn vása ndaa.

15 Ta mji yó, ɔn vása yóo ka yó ndatán yóo naválí, ta xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó ta ndatɔ'on yó ñandaɗa xí'in tá'an yó, chi saá va'a ka vaxi kua'no yó yichí Jesucristo, nda tɔndaɗa yó nduu yó ndatán yóo ra. Saá chi ndatán yóo siní nivi xí'in yíkí koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in ndí'i nivi na kándixa ña'a.

16 Ta saá Jesucristo táxi ra ña vivii nakutá'an ñii ñii xiiña yíkí koñu ra, xa'a ña ñii káchí ndí'i xiiña kisa chiño ña ndatán yóo ɲoo xini ñó'ó ñii ñii mji ña. Ta saá ndí'i mji yó na kándixa Jesucristo, na kúu yíkí koñu ra, ndixa kua'no ka yó yichí ra xí'in ña ndixa kí'vi ini yó xini tá'an yó.

Tɔ'on yó'o ká'an ndí nivi na kándixa Jesucristo

xíni ñó'ó kutaku va'a na chi xa nduu na ñivi na xaá ini

17 Xí'in ndayí Jesucristo ndátò'onj xí'in ndó ña on kutaku ka ndó ndatán táku ñivi na on vása ndíkòñ Ndios, chi ñivi yó'o táku na xáni sijnj na xa'a ña kúu ndasaá kuiti ña manj, ña on vása ndaya'ví.

18 Ñivi yó'o on kúchiño kundaá ini na ñandaá, chi táku xíká ní na ñoo Ndios, chi ñivi na naa ini kúu na, ta na tá'yá ní ini kúu na, ta só'ó ní na.

19 Ñivi yó'o on vása kúka'an ñoo mji na, chi ñivi na kisa só'ó va'a xí'in mji kúu na, ta nda lo'o on xijn na nasita xí'in mji na ñoo ña on vá'a. Ta nda víka táxi xí'in mji na ña ké'é na ndi'i saá ñoo ña on vá'a án ñakini ña kútoo yíkí koñu na.

20 Ta yichj ña on vá'a ña ndíkòñ ñivi yó'o, on sivi yichj va'a Jesucristo kúu ña, ta yichj va'a Jesucristo kúu ña xa sakuá'á ndó kundikòñ ndó.

21 Saá chi ndixa xa xinj so'o ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, ta xa sakuá'á ndó kutaku ndó ndatán kóni ra. Ta xa'a ñayó'o, vitin táku ndó kisa ndivi ndó ñandaá ña saná'a Jesucristo.

22 Ta saá ndó'ó, xini ñó'ó sandakoo va'a ndó ndi'i yichj yatá ña on vá'a ñoo ñixika ndó xitaku ndó xina'á, chi yichj yatá yó'o kúu yichj ñoo xixa'nda chiño ña on vá'a ñoo ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ña on vá'a ña kútoo ní yíkí koñu ndó. Ta ña kútoo ní yíkí koñu ndó

yó'o sandá'ví ña ndó'ó chi on vása ní-taxi ña ñava'a nda'a ndó.

23 Ta vitin xini ñó'ó taxi xí'in mji ndó nda'a Níma Ndios ña ndasa xaá ña níma ndó ta ndasa xaá ña sijnj ndó.

24 Ta xa'a ña nduu ndó ñivi na xaá ini, xini ñó'ó taxi ndó ná kasa chiño Níma Ndios ini ndó, xa'a ña nduu ndó ñivi na va'a ndino'o ini, ñivi nayji, ñivi nandaá, chi Ndios kisa va'a ra ndó'ó xa'a ña tondaá ndó nduu ndó ndatán yoo mji ra.

25 Ta saá on ka'an ka ndó to'on vatá, ta ndasaá kuiti nina to'on ndaa ka'an ndó xí'in tá'an ndó. Saá chi ndatán yoo ku'a ní xiiña ña kúu yíkí koñu ñii ñivi, saá yoo yó, chi ndi'i mji yó, ñivi na kándixa Jesucristo kúu yó yíkí koñu ra.

26 Ta ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, tá kixá'á saá ini ndó, ta kama nasita xí'in mji ndó kofo nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a. Ta saá on taxi ndó ña ndiní kivi kunakaa ña saá ini ndó.

27 Ta va'a ka kama nandikó ini ndó, kofo taxi ndó ña kündeé ñaníma ndiva'a ká'no ñoo ndó.

28 Vará sava ndó'ó xikuu ndó ñivi nakuí'ná, ta vitin on vá'a kasa kuí'ná ka ndó, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a, ta va'a ná konj ñó'ó ndó nda'a ndó xa'a ña kasa chiño ndó. Ta saá kukomí ndó sijnj ña kuchiño chindeé ndó ñivi na yoo ña xini ñó'ó ní ñoo.

29 Ta xini ñó'ó nasita xí'in mji ndó ñoo ña on ka'an

ndó tɔ'on ña ɔn vá'a ña satakué'e níma ñivi. Ta nda víka, ka'an ndó tɔ'on va'a ña chindee ñivi na kándixa Jesucristo ña vivíi ka kua'no na yichí ra. Ta ka'an ndó tɔ'on ña chikaa ndee va'a ini ñivi na xini so'o ña.

³⁰ Ta ɔn ke'é ndó ña ɔn vá'a ña taxi sakuchuchú ini Níma Ndios, chi ndatán yóo sello ñii tachiño ká'no ña kisa ndaa xa'a tutu, saá yóo Níma Ndios ña táku ini yó. Saá chi ña táku Níma Ndios ini yó kisa ndaa ña ndí kúu yó sa'ya ndino'o Ndios, ta ndixa naki'in va'a ra mji yó kivi ndikó tuku Jesucristo ñoyívi yó'o.

³¹ Ta ndó'o xini ñó'o sandakoo ndó ña táxi nákaa ñayova ini ndó, ta ɔn kuu ndó ñivi na kama ní sáa ini, ta ni ɔn kuu ndó ñivi na kue'e ní. Ta sandakoo ndó ña kini ndá'yi ndó noo inká ñivi, ta sandakoo ndó ká'an ndó tɔ'on ndiva'a xí'in ñivi, ta sandakoo ndó ká'an ndó tɔ'on ña satakué'e ini ñivi, ta sandakoo ndó ña táxi nákaa ña ɔn vá'a ini ndó xini ndó inká ñivi.

³² Ta xini ñó'o vivíi kuu ndó ñivi na va'a nata'an xí'in tá'an ndó, ta kundá'ví ini ndó koni tá'an ndó, ta kasa ká'no ini ndó xa'a tá'an ndó, ñii kiva ndatán Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo.

5

Tɔ'on yó'o ká'an ndí xini ñó'o kutaku yó ndatán táku sa'ya ndino'o Ndios

¹ Xini ñó'o chikaa ndó ndee ña ke'é ndó ñava'a ndatán ke'é Ndios. Saá chi sa'ya Ndios kúu ndó ta kí'vi ní ini ra xini ra ndó'o.

² Ta ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Saá chi Jesucristo kí'vi ini ra xini ra mji yó, ta ñitondaa ra ñisoko xí'in mji ra ta ñixi'i ra xa'a yó. Ta ña Jesucristo ñisoko xí'in mji ra, yóo ña ndatán ñixiyo ña ñisoko ñivi kití noo nama yji, ta Ndios kusii ini ra ña xá'an támi ní ñi'ma ña kee noo xá'mi na kití yó'o.

³ Ndó'o kúu ñivi na ndíkon Ndios, ɔa ɔa kúu tayji. Ta xa'a ñayó'o ndó'o xini ñó'o kuu ndó ñivi na táku ndii noo ra. Ndó'o na kúu nataa, nda lo'o ɔn kivi ndó kuachi xí'in náña'a ná ɔn sivi násí'í ndó kúu. Ta ndó'o na kúu náña'a, nda lo'o ɔn kivi ndó kuachi xí'in nataa na ɔn sivi yji ndó kúu. Ni nda lo'o ɔn ke'é ndó ñakini xí'in ɔa án xí'in ña'a. Ta ɔn vá'a kuu ndó ñivi na chikaa ndee xa'a ña kukomí na ku'a ní ka ña kúsii ní ini na xini na.

⁴ ɔn vá'a ndatɔ'on ndó tɔ'on kini, ni ɔn vá'a ka'an ndó tɔ'on ña ɔn koó ya'vi kómí, ni ɔn ka'an ndó tɔ'on ña sákuka'an noo ñivi. Saá chi ndi'i noo tɔ'on ɔn vá'a yó'o ɔn vása va'a kee ña yu'u ñivi na ndíkon Ndios. Ta nda víka, xini ñó'o ka'an ndó tɔ'on va'a, ña táxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios.

⁵ Va'a ná kundaa va'a ini ndó ndí ñivi na ɔn xiin sandakoo ndíkon na yichí ɔn vá'a, ñivi yó'o ɔn sivi sa'ya ndino'o Ndios kúu na, ta ɔn

vása kómí na ndayí kutaku na ñoyívi nọọ xá'nda chiño Jesucristo xí'in Ndios. Sava ñivi yó'o kúu nataa na xíka kí'vi kuachi xí'in náña'a ná ọn sivi násí'í na kúu, án náña'a ná xíka kí'vi kuachi xí'in nataa na ọn sivi yí ná kúu, án ñivi na xíka ké'é ndi'i saá nọọ ñakini xí'in tá'an na. Ta sava ñivi yó'o nina kuiti chíkaa na ndeę ña kukomí na ku'a ní ka ñakuiká. Nii kúu ñivi yó'o xí'in ñivi na kisa ká'no ndios vatá ña kúu ídolo, chi ñakuiká ñoyívi yó'o yóo ña ndatán yóo ndios mji na.

6 Ta saá ọn taxi ndó nda ñii ñivi sandá'ví na ndó'ó xí'in ña ká'an na tọ'on vatá xí'in ndó, chi ndixa Ndios saxọ'vi ní ra ñivi na kúu na toon ini, na kúu na ọn xjin chikaa so'o tọ'on ra.

7 Ta xa'a ñayó'o ọn kundikọn ndó yichí ñivi na toon ini yó'o, ta nda lo'o ọn ke'é ndó ña ọn vá'a ndatán yóo ña ké'é na.

8 Kivi ña ọn ta'an kandixa ndó Jesucristo, ta xitaku ndó yichí ọn vá'a nọọ naa ní. Ta vitin xa'a ña ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo, táku ndó yichí va'a nọọ yé'e ño'ọ. Ta xa'a ñayó'o xini ñó'ó chikaa ndó ndeę ña kutaku ndó ndatán táku ñivi na ndino'o ndikọn yichí va'a yó'o,

9 chi Níma Ndios ña táku ini ndó kisa chiño ña ini ndó xa'a ña ke'é ndó ndi'i saá nọọ ñava'a, ñandaa, ta ñandixa.

10 Ndi'i saá kivi va'a ná sakuá'a ndó ña kundaą ini

ndó yu kúu ñava'a ke'é ndó ña sakusij ndó ini Ndios.

11 Ta nda lo'o ọn taxi xí'in mji ndó ke'é ndó ña ọn vá'a, ndatán yóo ña ké'é ñivi na ndikọn yichí nọọ naa ní, chi ña ọn vá'a ké'é na ọn vása ndaya'ví ña. Ta va'a ka ná ndatọ'on ndó xí'in ñivi yó'o ña kundaą ini na ndi ña ké'é na kúu ña ọn vá'a.

12 Ndixa ña ka'an ní nọọ kúu ña ndatọ'on yó xa'a ña kini ní ké'é se'é ñivi na ndikọn yichí ọn vá'a nọọ naa ní.

13 Ta saá ni, tá yé'e ño'ọ nọọ naa ní, ta sánatívi ña ndi'i ña ké'é ñivi na xíka nọọ naa yó'o. Ta ndatán yóo ño'ọ yé'e yó'o, saá yóo Jesucristo, chi sánatívi ra ndi'i ña yóo ini yó, án ñava'a án ña ọn vá'a kúu ña.

14 Ta xa'a ñayó'o, yóo ñii tọ'on ndichí ña xa xini yó ña káchí saá:

Nakáxin ini ndó'ó, ñivi na kisin;
nakuita ndó'ó, ñivi na yóo ndatán yóo ñivi na nixi'i.

Koo ti'va ndó, ta ño'ọ ña yé'e ña káku ini Jesucristo naye'e ña ini ndó,

saá káchí tọ'on ndichí ña xa xini yó.

15 Ta saá koto va'a xí'in mji ndó ndasaá xini ñó'ó va'a kutaku ndó. Ọn kutaku ndó ndatán táku ñivi na kí'vi sini, ta va'a kutaku ndó ndatán táku ñivi na ndichí sini.

16 Saá chi vitin kivi táku yó ñoyívi, yóo ku'a ní ñivi na ké'é ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a. Ta saá xini ñó'ó ndukú ndó

yichj ndasaá ke'é ndó ndi'i saá nõõ ñava'a.

¹⁷ Qn kuu ndó ñivi na kí'vi sijnj, ta va'a kuu ndó ñivi na xáni sijnj xa'a yu kúu ñava'a kóni Ndios.

¹⁸ Qn kuu ndó ñivi na xí'i ní nduta vino án inká nduta tá sáxíini ñivi, chi nduta yó'o sándi'í rá ndee ndó ña õn kuchiño ka'nda chiño ndó nõõ mji ndó. Ta va'a ka kuu ndó ñivi na chútú ini xí'in Nímã Ndios ña ka'nda chiño ña nõõ ndó.

¹⁹ Ta kivi nákutá'an ndó xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios, ta va'a kata ndó yaa yij ña vaxi nõõ ñii xiiña to'on Ndios, ña naní Salmos. Ta saá tuku va'a kata ndó yaa yij ña ká'an ñava'a livi xa'a Ndios, ta kata ndó inká yaa yij ña kisa ká'no ndó Ndios. Saá xí'in ndino'o ní ini ndó kata ndó kasa ká'no ndó Ndios.

²⁰ Ta ndi'i saá kivi xí'in ndayí kivi Jesucristo, Tãa taKá'no nõõ yó, ka'an ndó, kachí ndó: "Táxa'vi ún, Yivá yó Ndios xa'a ndi'i ñava'a ké'é ún xí'in ndi'", kachí ndó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndi'ivi na tonda'a xini ñó'ó kasa to'ó tá'an na

²¹ Ndi'i yó, ñivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kasa ñino xí'in mji yó ña kasa chiño yó nõõ tá'an yó. Ña ke'é yó saá saná'a ña ndi'í ndino'o kisa to'ó yó Jesucristo.

²² Ta saá ndi'i náña'a ná yóo yij xini ñó'ó kasa ñino xí'in mji ná ña kasa chiño ná nõõ yij ná, ndatán yóo ña

kisa chiño ná nõõ Jesucristo, Tãa taKá'no nõõ yó.

²³ Ta ñii kiva ndatán Jesucristo yóo ra kúu ra sijnj ñivi na kándixa ña'á, saá tãa ta yóo ñásí'í, yóo ra kúu ra sijnj ñásí'í ra. Ta Jesucristo kúu Tãa ta Sákaaku ndi'i ñivi na kándixa ña'á, ta nayó'o ndatán yóo yiki koñu Jesucristo, saá yóo na.

²⁴ Ta xa'a ñayó'o, ñii kiva ndatán ñivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kasa ñino xí'in mji na xa'a ña kasa ndivi na ndi'i ña xá'nda chiño ra, saá ñii ñii ña'a ñá yóo yij xini ñó'ó kasa ñino xí'in mji ñá xa'a ña kasa ndivi ñá ndi'i ña xá'nda chiño yij ña nõõ ñá.

²⁵ Ta ñii ñii tãa ta yóo ñásí'í xini ñó'ó ndixa kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra, ñii kiva ndatán kí'vi ini Jesucristo xini ra ñivi na kándixa ña'á, tãnda taxi xí'in mji ra ña ñixi'j ra xa'a nayó'o.

²⁶ Jesucristo kisa ndivi ra ñayó'o xa'a ña ndasa yij ra ñivi yó'o na kúu na kándixa ña'á. Ta xí'in to'on va'a ña ká'an xa'a ra ña chikaã so'o na, ta xí'in takuí tá chichi na xa'a ña kándixa na ra, Jesucristo ndasa yij ra na.

²⁷ Ta ke'é ra ñayó'o xa'a ña kuchiño va'a naki'in ra ñivi yó'o kivi kuita na nõõ ra. Ta ndatán yóo ñii ña'a ñá xa yóo ti'va ñíndichi nõõ yóo vikõ tonda'a ñá, saá livi koo kuita ñivi na kándixa Jesucristo nõõ ra kivi vaxi. Saá chi Jesucristo sandoo ra ndi'i kuachi na, xa'a ña nduu na ndatán yóo ña'a ñá livi

ndíxin ñá tonda'a ñá, ta livi ka ví yíta ndii xító ndi'i mji ñá, ta nda lo'o on koó nda ñii machi, ni nda ñii ña kúu tji kómí ñá.

28 Ñii kiva ndatán kí'vi ini taa xini ra yiki koñu mji ra, saá xini ñó'ó kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra. Saá chi taa ta ndixa kí'vi ini ra xini ra ñásí'í ra, xí'in ña ké'é ra saá, ndixa kí'vi ini ra xini ra mji ra, chi ndatán yóo ñii laá nivi saá yóo taa xí'in ñásí'í ra.

29 Nda ñii taa on kivi kusaa ini ra koni ra yiki koñu mji ra. Ta nda víka, vivii ndaa ra ta kisa manj ra yiki koñu ra. Ndixa Jesucristo va'a kisa manj ra nivi na kándixa ña'a, na kúu yiki koñu ra, ta ñii kiva saá xini ñó'ó ke'é ñii ñii taa xí'in ñásí'í ra, chi yiki koñu mji ra kúu ñá.

30 Ndi'i mji yó nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo ku'a ní xiiña yiki koñu ra saá yóo yó.

31 Ta to'on Ndios ña nita na xina'a káchí ña saá: "Xa'a ña tonda'a ñii taa xí'in ñásí'í ra, xini ñó'ó sandakoo ra ve'e yivá si'í ra, ta ñii nduu ra xí'in ñásí'í ra. Ta ovj nivi yó'o saá nduu na ñii laá nivi kuiti", káchí to'on Ndios.

32 Xa ndato'onj xí'in ndó ndí ndatán yóo taa xí'in ñásí'í ra, saá yóo Jesucristo xí'in mji yó nivi na kándixa ña'a. Ta to'on yó'o kúu ña yoví ní kundaaj ini yó.

33 Inka to'on ká'anj xí'in ndó vitin kúu ñayó'o: Ñii ñii taa xini ñó'ó kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra, ñii kiva

ndatán kí'vi ini ra xini ra mji ra. Ta ñii ñii ña'a ñá yóo yij, xini ñó'ó kasa to'ó ñá yij ñá.

6

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó vivii ke'é nivi na kúu sa'ya ta na kúu yivá si'í xí'in tá'an na

1 Ndó'ó naválí, kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño yivá si'í ndó noo ndó, chi ña kisa ndivi ndó saá kúu ña ké'é ndó ñandaaj ña kúu chiño noo ndó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó.

2 Saá chi yóo ndayí Ndios ña nita tamoisés kuija xina'a, ña káchí saá: "Ná kasa to'ó yó yivá si'í yó", káchí ña. Ta ndayí Ndios yó'o kúu ñanoó ña káchí naki'in nivi ñava'a xa'a ña kisa ndivi na ña.

3 Ñava'a yó'o ña káchí Ndios naki'in nivi xa'a ña kisa to'ó na yivá si'í na, kúu ña koo ñava'a xí'in nayó'o, ta na'a ní kutaku na ñoyívi yó'o.

4 Ta ndó'ó na kúu yivá si'í, on ke'é ndó ni on ka'an ndó ña kúu ña sasaa ini sa'ya ndó. Nda víka, vivii sakua'no ndó sa'ya ndó, saná'a ndó na ñandaaj, nasita ndó na noo ña on vá'a, ta ndato'on ndó xí'in na ndasaá xini ñó'ó kundikon na yichj Jesucristo.

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó vivii ke'é nivi na kúu naesclavo ta na kúu napatrón xí'in tá'an na

5 Sava ndó'ó kúu nivi naesclavo na on vása kómí

ndayí sandakoo ña kisa chiño ndó ñoq ñivi na kúu napatrón ndó ñoyívi yó'o. Ta saá mji ndó xínj ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño napatrón ndó, ta xí'in ña yiyo ini ndó, ta xí'in ñato'ó ní, ta xí'in ña ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó chiño ñoq napatrón ndó. Ndatán viví kisa chiño ndó ñoq Jesucristo, ñii k'va saá va'a kasa chiño ndó ñoq napatrón ndó.

6 On vá'a kuiti chikaá ní ndó ndeé kasa chiño ndó tá mií yóo tapatrón ndó xíto ra ndasaá kisa chiño ndó, ta ndi'i saá yichí viví kasa chiño ndó, tá yóo, án tá on koq napatrón ndó xíto na ndó'ó kisa chiño ndó. Saá chí on sivi ndasaá kuiti xa'a ña sakusij ndó ini ñivi kúu ña kisa ndivi ndó chiño, ta xa'a ña ndixa sakusij ndó ini Jesucristo kúu ña kisa ndivi ndó chiño. Ta saá xí'in ña ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó chiño ndatán kóni Ndios ke'é ndó.

7 Ta xí'in ñasij ini ndó va'a kasa chiño ndó, chí on sivi ñoq ñivi kuiti kúu ña kisa chiño ndó, ta ndixa ñoq Jesucristo kúu ña kisa chiño ndó.

8 Saá chí kúndaá ini yó ndí kivi vaxi Jesucristo taxi ra ñava'a nda'a ñii ñii mji yó ñii k'va ndatán yóo chiño kisa ndivi yó, án ñivi naesclavo kúu yó, án ñivi na on sivi naesclavo kúu yó.

9 Ta ndó'ó, ñivi na kúu napatrón, ñii k'va xí'in ñato'ó kasa ndivi ndó xí'in ndi'i ñivi na kisa chiño ñoq ndó.

On vá'a ka'an ndó xí'in na ndí ndeé ní yo'vi saxo'vi ndó na tá on vá'a kisa ndivi na chiño. Ta xínj ñó'ó naká'an ndó ndí ñoyívi ñino yóo ñii laá Ndios, ta kúu taKá'no ñoq ndó'ó ta kúu ra taKá'no ñoq ñivi na kisa chiño ñoq ndó. Ta taKá'no yó'o on vása náqaxin ra ñivi, án naesclavo kúu na, án napatrón kúu na, saá chí ñii ndáya'ví ndi'i ñivi ñoq ra.

Tq'on yó'o ká'an xínj ñó'ó kundixin yó ndi'i ndeé Ndios ña kúndeé yó ñoq ña on vá'a

10 Nañani yó xí'in náki'va yó, xa yatin tondaá sandi'ij taaí ñoq tutu yó'o. Ta saá kónij ña chikaá so'o ndó tq'on ña ndátq'onij xí'in ndó vitin, ña káchí saá: Xa'a ña ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo, taxi ndó ña chikaá ra ndeé ra ini ndó xa'a ña kuu ndó ñivi na kómí ndeé ña kúndeé ndó ñoq ña on vá'a.

11 Saá chí ñii ñii ndó'ó na kándixa Jesucristo, xínj ñó'ó kundixin ndó ndi'i ndeé Ndios ña kuchiño ndó kúndeé ndó ñoq ndeé ñanímá ndiva'a.

12 Saá chí ndixa on sivi ñivi kuiti kúu na káni tá'an xí'in yó, ta ndixa ña káni tá'an xí'in yó kúu ña on kuchiño koto yó xí'in nduchú ñoq yó, chí kúu ña ku'a ní ñanímá ndiva'a ná'no ta kúu ña inká ñoq ndeé ndiva'a. Ta ñanímá ndiva'a xí'in ndeé ndiva'a yó'o kúu ña xá'nda chiño vitin ñoq yichí on vá'a ña naa ní ñoyívi yó'o. Ta

kuḗ'a ní ñanímḗ ndivḗ'a ña káni tá'an xí'in yó kúu ña xíka nḗ síkón ñoyívi yó'o.

13 Ta xḗ'a ña yóo kuḗ'a ní ñanímḗ ndivḗ'a káni tá'an ña xí'in ndó, ñii ñii ndó'ó xínj ñó'ó kundixin ndó ndi'i ndeḗ Ndios. Saá chi ndeḗ Ndios yó'o ndatán yóo ña ndixin natropa na káni tá'an, saá yóo ña. Tá ndixin ndó ndi'i ndeḗ Ndios, ta saá ḗn taxi ndó ña kundee ñandivḗ'a nḗ ndó. Ta saá tá ndi'i nḗya'a ña káni tá'an ñandivḗ'a xí'in ndó, ta kútu vḗ'a kuita ndó yichj Ndios, chi ḗn vása ní-kuchiño ñandivḗ'a nḗ ndó.

14 Vḗ'a kútu kuita ndó yichj Ndios, chi ndatán yóo kḗa ña chíko'ni natropa toḗo na ña táxi ndeḗ na, saá yóo to'on ña ndixa, chi ñandixa yó'o táxi ña ndeḗ ini ndó. Ta ndatán yóo kḗa ña nákasi natropa kándíká na xḗ'a ña ḗn satakué'e ña'á na, saá yóo ñandḗa kisa ndivi ndó xḗ'a ña ḗn kuchiño ñandivḗ'a satakué'e ña ndó'ó.

15 Ta ndatán xa kama ní yóo xḗ'a natropa ña kee na ko'on na, saá ndó'ó xínj ñó'ó kama koo ti'va xḗ'a ndó ña kee ndó ko'on ndó ndato'on ndó to'on vḗ'a, ña káchí saá: "Xḗ'a ña kisa ndivi Jesucristo, ndi'i nḗvi kuchiño na nakutá'an vḗ'a na xí'in Ndios vitin."

16 Ta ndatán yóo escudo ña ndáa yíkí koñu natropa, saá yóo ña ndino'o ini ndó ndáa ini ndó Jesucristo. Saá chi ña ndáa ini ndó Jesucristo, ñayó'o sási ña nḗo

ndi'i ña ḗn vá'a ña kúu ña tí'ví ñandivḗ'a xḗ'a ña satakué'e ña ndó'ó.

17 Ndatán yóo casco ña ndásj sijn natropa ña ḗn vása táxi takué'e sijn na, saá yóo ndeḗ Jesucristo ña sákaku ra ndó'ó nḗ ña ḗn vá'a ña sándi'i xḗ'a ndó. Ta ndatán yóo espada sijn ña kuchiño kundee nḗ ndi'i ña ḗn vá'a, saá yóo to'on Ndios ña táxi Nímḗ Ndios nda'a ndó.

18 Vḗ'a saá kundixin ndó xí'in ndi'i ndeḗ Ndios, ta ḗn sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. Ta xí'in to'on ña táxi Nímḗ Ndios nda'a ndó, kḗ'an ndó ndukú ndó ñavḗ'a nḗ ra. Ta kundito káxin ndó, ta ḗn sandakoo ndó ká'an ndó ndúkú ndó nḗ Ndios xḗ'a ndi'i nḗvi na kándixa Jesucristo.

19 Ta vḗ'a kḗ'an ndó ndukú ndó nḗ Ndios xḗ'a j ña taxi ra ndeḗ ini j ña ḗn kuyi'ví j ndato'on j to'on vḗ'a xḗ'a Jesucristo xí'in nḗvi. To'on vḗ'a yó'o kúu ña nḗxijo se'é, ta vitin Ndios kóni ra ña kundḗa ini nḗvi yu kúu ña chitónj ra nda ñanoó.

20 Vará nákaa j ini ve'e kḗa vitin, ta Ndios sḗkuiso chíño ra yí j ña ndato'on j to'on vḗ'a yó'o xí'in nḗvi. Ta xáku ndá'ví j nḗ ndó ña ndukú ndó nḗ Ndios xḗ'a j ña ná taxi ra ndeḗ ña ḗn kuyi'ví j kḗ'an j xí'in nḗvi xḗ'a Jesucristo, chi ñayó'o kúu chíño nḗ j.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáyi ra nḗvi

na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

²¹ Kónij ña kundaa ini ndó ndasaá yóoj yó'o, ta yu kúu ña ndó'oj. Ñakán tí'víj tañani yó taTíquico taa ta kúu ta kí'vi ní ini yó xíni yó, ta vitin kee ra ñoo yó'o ta xaa ra koto ra ndó'ó. TaTíquico yó'o kúu taa tãndaa, ta ñii káchí yóo ra kisa chiño ra ndatán kisa chiño yó noo Jesucristo, ta vivii kisa ndivi ra chiño ra ndi'i saá kivi.

²² Ta yi'i tí'víj ra xaa ra noo ndó ña ndato'on ra xa'aj ta ndasaá yóo chiño ké'éj. Ta ndato'on ra to'on ña chikaa ra ndee ini ndó.

²³ Ta vitin, nañani yó xí'in náki'va yó, ká'anj ndúkúj noo Yivá yó Ndios ta noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña taxi ra kunakaa ñava'a ini ndó. Ná taxi ra ndee ra kunakaa ña ini ndó'ó ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó. Ná chindeé ra ndó'ó xa'aj ña ndino'o ní ka ini ndó kandixa ndó ra.

²⁴ Ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'i nivi na kúu na on vása sándakoo ña ndixa kí'vi ini na xíni na Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá ná koo.

Tutu ña ñitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

*Xí'in to'on yó'o taPablo
xí'in taTimoteo chindeé na
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Filipos*

1 Yi'i, taPablo, xí'in taTimoteo, kúu ndi nataa na kisa chiño ñoo Jesucristo, ta vitin taa ndi tutu yó'o ña ndato'on ndi xí'in ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo Filipos. Ta sava ndó'ó kúu ñivi na ndiso chiño xá'a ña chindeé ndó ñivi na kándixa Jesucristo yó'o.

2 Ta ndúkú ndi ñoo Yivá yó Ndios ta ñoo Jesucristo, Taa taKá'no ñoo yó, ña ná ke'é ra ñava'a xí'in ndi'í ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó.

*Xí'in to'on yó'o taPablo
xáku ndá'ví ra ñoo Ndios
xá'a ñivi na kándixa Jesu-
cristo*

3 Ndi'í yichi ña xáni sñini xá'a ndó'ó, ta ndixa táxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, ta kúu taa ta kisa to'ó j.

4 Ta ndi'í yichi ña ká'an jí xí'in Ndios, ta xí'in ñasii ní ini ndúkú ñoo ra ñava'a xá'a ndó'ó.

5 Saá chi nda kivi ñoo kándixa ndó Jesucristo tанда kivi vitin, ñii kúu chiño kisa ndivi yó, ña kúu ña sakuitta ní'no yó to'on va'a xá'a Jesucristo.

6 Ta ndixa kúnda ini ndi Ndios, taa ta kixá'á ké'é chiño va'a ini ndó, on sandakoo ra kasa chiño ra ini ndó nda kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o.

7 Va'a xáni sñini saá xá'a ndó chi ndi'í saá kivi ñó'o ini xá'a ndó, chi kí'vi ní ini xini ndó'ó. Ta ndó'ó xí'in yi'i, ñii káchí Ndios ndixa ké'é ra ñava'a xí'in yó ndi'í saá kivi, án kivi nákaa ini ve'e kaa kúu ña, án kivi ñíndichi ñoo nachiño ta ndakuiñi ká'an jí xí'in na xá'a ña kúnda ini na ndi ñanda kúu to'on va'a xá'a Jesucristo.

8 Mji Ndios xini ra ndasaá ndeé ní kí'vi ini xini ndó'ó, chi ini Jesucristo kúu ñoo káku ña kí'vi ní ini xini ndó'ó.

9 Ta ndúkú ñoo Ndios xá'a ndó ndi ñii ñii kivi ná kuki'vi ka ini ndó koni ndó Ndios, ta ñii káchí saá kuki'vi ka ini ndó koni ndó ñivi. Ta ndúkú ñoo ra ña taxi ka ra ñandíchi ra sñini ndó, ta taxi ra ña kúnda ka ini ndó yu kúu ñava'a,

10 xá'a ña kuchiño ndó nakaxin ndó ñava'a ña ndáya'ví ka. Ta saá kutaku ndii ndó ñoyivi yó'o, ta on kuchiño ñivi naní'í na ña

chikaꝓ na kuꝓchi sꝓtꝓ ndó. Saá va'a kutakꝓ ndó andꝓ kixꝓꝓ kꝓvꝓ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

11 Ta taxi ndó ná kasa chiño Jesucristo ini ndó ña chindeé ra ndó'ó nduu ndó ñivi na va'a ini, ta ná chindeé ra ndó'ó ña kasa ñivi ndó kuꝓ'a ní chiño va'a. Saá ke'é ndó xa'a ña chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios, ta kuꝓ'a ní ñivi kasa ká'no na ra.

TaPablo ká'an ra ndí táku ra xa'a ña kasa chiño ra ñoꝓ Jesucristo

12 Nañani yó xí'in náki'va yó, kóniꝓ ña kundaꝓ ini ndó'ó ndí ña yo'vꝓ ndó'oꝓ ña nákaꝓꝓ ini ve'e kꝓa yó'o kúu ña chindeé xíta ní'nó kꝓ to'on va'a xa'a Jesucristo.

13 Saá chi ndí'i natropa na kúu na ndíso chiño xí'in ve'e tarey, ta ndí'i ñivi na táku ñoo yó'o, nayó'o kúndaꝓ ini na ndí xa'a ña kisa chiñoꝓ ñoꝓ Jesucristo kúuꝓ tꝓa tꝓ nákaꝓ preso nó'ni xí'in cadena ini ve'e kꝓa yó'o vitin.

14 Ta ña nákaꝓꝓ ini ve'e kꝓa kúu ñava'a chikaꝓ ndee ini kuꝓ'a ní ñivi na kándixa Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, on vása yí'ví nayó'o, ta xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo.

15 Sava ñivi yó'o na ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo, ké'é na saá xa'a ña kuínꝓ ini na xíni na yí'í, án xa'a ña kóni na ña kanóo síkón kꝓ ñato'ó mꝓi na ñoꝓ ñato'ó yí'í. Ta ndixa yóo inka sava ñivi na xí'in ña

ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a yó'o.

16 Ta ñivi na ká'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo xa'a ña kuínꝓ ini na xíni na yí'í, nayó'o xáni ini na ndí xa'a ña ké'é na saá, táxi na ña xo'vꝓ kꝓ ini nákaꝓꝓ ini ve'e kꝓa yó'o.

17 Ta sava ñivi kí'vi ní ini na xíni na yí'í, ta xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta nayó'o kúndaꝓ ini na ndí Ndios ñakaxin ra yí'í ña ndakuínꝓ ñoꝓ nachiño ndí to'on va'a xa'a Jesucristo kúu ñandaꝓ.

18 Ta va'a ní, chi ndí'i ñivi yó'o ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo. Vará sava nayó'o on síví xí'in ña ndino'o ini na kúu ña ká'an na to'on va'a xa'a Jesucristo, ta inka ñivi xí'in ña ndino'o ini na ká'an na to'on va'a xa'a ra, ta saá ni, ndí'i nayó'o ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, ndixa kúsꝓ ní iniꝓ, ta ñii ñii kꝓvꝓ kusꝓ ní kꝓ iniꝓ.

19 Saá chi kúndaꝓ ini ndí xí'in ña xáku ndá'ví ndó ñoꝓ Ndios xa'aꝓ, ta xí'in ña chindeé Níma Jesucristo yí'í, ndixa keeꝓ ko'on ndíkaꝓ ñoꝓ ña xo'vꝓ vitin.

20 Ta ndáa ini ndí on sandakooꝓ kasa ndiviꝓ ña sꝓkuiso chiño Ndios yí'í. Ta saá on koó xa'a ña kuka'an ñoꝓꝓ. Nda víka, xí'in ña ndino'o iniꝓ, ndáa ini ndí ndátán vivíi xa kisa ndiviꝓ chiño ña sꝓkuiso chiño Jesucristo yí'í nda kꝓvꝓ vitin, ta ñii kꝓ'va saá kasa ndiviꝓ chiño yó'o ñii ñii kꝓvꝓ ña

vaxi. Ta saá, án ña táku kaj, án ña ka'ni na yi'i, ná kuu ña xa'a ña chinóo síkóni ñato'ó Jesucristo.

21 Saá chi tá táku kaj, ta xa'a ña kasa chiñoi noo Jesucristo kúu ña kutaku i. Ta tá kixaa ña ñixi'i, ta ñayó'o kuu ña ndáya'ví ní ka noo i.

22 Ta saá ni, táná kutaku kaj ñoyívi yó'o, ta ñayó'o taxi ña kuchiño kasa ndivi kaj chiño Jesucristo ña chindeéi ñivi. Ta saá on vása xini i yukú ñava'a yó'o nakaxin i.

23 ¿Án kusij ka inii kivi i? ¿Án kusij ka inii kutaku kaj ñoyívi yó'o? Yo'vi ní nakaxin i yukú ñava'a kóni i. Saá chi kúsij ní inii sandakoo i ñoyívi yó'o, ta ko'on i kutaku i xí'in Jesucristo, chi ña va'a ka noo i kúu ña kutaku i xí'in ra ñoyívi ñino.

24 Ta saá ni, xa'a ña chindeéi ndó'ó, va'a ka ná kutaku i ñoyívi yó'o.

25 Ta xa'a ñayó'o, ndáa inii ndí Ndios taxi ra ña kutaku kaj ñoyívi yó'o xí'in ndó, chi saá kuchiño i chindeéi ndó'ó ña va'a ka kundikon ndó yichi Jesucristo, ta kunakaa ku'a ka ñasij ní ini ndó chi kándixa ndó ra.

26 Tá taxi Ndios ña tuku xaaj kotoi ndó'ó, ta saá kukomí ndó ku'a a ní ka xa'a ña kasa ká'no ndó Jesucristo.

27 Ta ñii laá ña xáku ndá'vi i noo ndó kúu ñayó'o: Vivii kutaku ndó ndatán va'a táku ñivi na xí'in ña ndino'o ini kándixa na to'on va'a xa'a Jesucristo. Tá ke'é ndó

saá, ta kusij ní inii xa'a ndó. Saá chi, tá xaaj kotoi ndó'ó, án tá kuiti koni so'o i to'on xa'a ndó, ta kundaa inii ndí ñii yóo níma ndó táku ndó yichi Jesucristo, ta ñii káchí chikaa ndó ndee ña va'a ndakuijn ndó xa'a to'on va'a xa'a Jesucristo ña kúu ña kándixa yó.

28 Ta nda lo'o on kuyi'vi ndó noo ñivi na kúu na sáa ini xini na ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo. Ta ña on vása yi'vi ndó noo ñivi yó'o, kúu ña sáná'a noo na ndí yichi ndikon na kúu yichi noo ku'a'an na ndi'i xa'a na, ta noo mii ndó sáná'a ña ndí ndixa Ndios sakaku ra ndó'ó ña on ndi'i xa'a ndó.

29 Ta Ndios xa nataxi ra ovi ñato'ó ná'no nda'a ndó'ó, ñivi na ndikon ña'a. Ñii ñato'ó ká'no yó'o kúu ña taxi ra ña kándixa ndó Jesucristo, ta inká ñato'ó ká'no kúu ña taxi ra ña kuchiño ndó xo'vi ndó xa'a Jesucristo ñoyívi yó'o.

30 Ta ndi'i mii yó, ñivi na kándixa Jesucristo, ñii káchí xó'vi yó vitin xa'a ña kándixa yó ra. Kivi xina'a xa xito ndó ndasaá chikaa i ndee noo ña yo'vi ní ñindo'o i, tãda kivi vitin xini so'o ndó ndasaá chikaa i ndee noo ña yo'vi ndó'o i.

2

To'on yó'o ká'an ndí Jesucristo kisa ñino xí'in mii ra, ta xa'a ñayó'o Ndios kisa ká'no ní ña'a ra

¹ Jesucristo chíkaꝓ ra ndee ini m̄ji yó, n̄ivi na kándixa ña'á, ta x̄a'á ñayó'o, kúchiño yó chikaꝓ yó ndee ini natá'an yó. Ndixa Jesucristo kí'vi ini ra x̄ini ra m̄ji yó, ta x̄a'á ñayó'o, kómí yó ndee ra ña kúchiño yó sandúva'a yó ini natá'an yó. Ta ndixa yóo Ním̄a Ndios táku ña ini yó, ta x̄a'á ñayó'o, ñii yóo yó x̄i'in tá'an yó. Ndixa kí'vi ní ini yó x̄ini tá'an yó, ta kúndá'ví ini yó x̄ini tá'an yó.

² Ta x̄a'á ñayó'o, xáku ndá'víj̄i n̄oꝓ ndó ña ñii yu'ú koo ndó, ta vivíi kutaku ndó x̄i'in tá'an ndó, ta ñii koo ním̄a ndó, ta ñii káchí kasa chíño ndó n̄oꝓ Jesucristo. Ta x̄i'in ña kutaku ndó saá, ndixa sakutú ndino'o ndó ini j̄i x̄i'in ñasij̄i ní.

³ Ta ndi'i chíño ña kisa ndivi ndó, ɔn vá'a ke'é ndó ña x̄i'in ña kuín̄i ini ndó x̄ini ndó ink̄a n̄ivi, ni ɔn ke'é ndó ña x̄a'á ña kanóo síkón k̄a ñato'ó m̄ji ndó n̄oꝓ ñato'ó ink̄a n̄ivi. Ta nd̄a víka, kasa n̄ino x̄i'in m̄ji ndó, ta kani s̄inj̄i ndó ndí ña ndáya'ví ní k̄a kúu ña naki'in natá'an ndó ñato'ó, ta lo'o ní ndáya'ví ña naki'in m̄ji ndó ñato'ó.

⁴ ɔn vá'a ndasaá kuiti nandukú ndó ñava'a x̄a'á m̄ji ndó, ta x̄inj̄i ñó'ó nandukú ndó ñava'a x̄a'á ña chindeé ndó ink̄a n̄ivi.

⁵ X̄inj̄i ñó'ó ndó kasa n̄ino x̄i'in m̄ji ndó, ñii k̄i'va ndatán Jesucristo k̄isa n̄ino x̄i'in m̄ji ra.

⁶ Saá chi vará Jesucristo ñii kúu ra x̄i'in Ndios, ta ɔn vása ñii toon ní-xindichi ra ká'án

ra ndí nd̄a lo'o ɔn saña ra ñato'ó Ndios ña kómí ra.

⁷ Nd̄a víka, Jesucristo x̄i'in ña ndino'o ini ra, chíkaꝓ ini ra saña ra ñato'ó yó'o, ta k̄isa n̄ino x̄i'in m̄ji ra, ta nd̄u ra ñii t̄a t̄a k̄isa chíño n̄oꝓ ndi'i n̄ivi. Saá chi Jesucristo nd̄u ra n̄ivi ndino'o x̄i'in ȳikí koñu ra, ndatán ȳikí koñu n̄ivi ñoyívi yó'o.

⁸ K̄isa n̄ino x̄i'in m̄ji ra saá, x̄a'á ña k̄isa ndivi ra ndi'i ña kóni Ndios, t̄and̄a n̄isok̄o x̄i'in m̄ji ra, n̄ixi'j̄i ra nda'a tón cruz.

⁹ X̄a'á ña k̄isa n̄ino x̄i'in m̄ji ra saá, Ndios chínoo síkón ní ra ñato'ó Jesucristo, ta Ndios sakunaní ña'á ra ñii k̄iv̄i ña ndeé ní, ta k̄iv̄i ra yó'o kúu ña to'ó ní k̄a n̄oꝓ ndi'i k̄iv̄i ña yóo.

¹⁰ Ta x̄a'á ñayó'o, ñii k̄iv̄i v̄axi tá kon̄i so'o ndi'i n̄ivi k̄iv̄i t̄a Jesús, ta ndi'i nayó'o kuxítí na n̄oꝓ ra ña kasa to'ó na ra. Án na táku ñoyívi n̄ino kúu na, án na táku ñoyívi yó'o kúu na, án na xa yóo n̄induxun̄ t̄ixin ño'ɔ kúu na, ñii k̄iv̄i ña v̄axi ndi'i nayó'o, kuxítí na n̄oꝓ t̄a Jesús,

¹¹ ta k̄a'án ndoso na, káchí na saá: "T̄a Jesús kúu Cristo, t̄a t̄a t̄i'ví Ndios sakaku ra m̄ji yó, ta kúu ra ñii laá T̄a t̄a Ká'no n̄oꝓ ndi'i ña yóo", saá káchí na. Ta x̄a'á ña k̄a'án na saá, kanóo síkón ní ñato'ó Yivá yó Ndios.

To'on yó'o ká'án ndí n̄ivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo ño'ɔ yé'e n̄oꝓ naa ní ñoyívi yó'o, saá yóo na

12 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu nivi na kí'vi ní ini i xini i, ta kivi nixiyo i xí'in ndó, ndixa kisa ndivi ndó ña ndukú i noo ndó. Ta vitin kivi ña on vása yoo i xí'in ndó, ña xini ñó'ó ní ka kúu ña kasa ndivi ndó ña ndúkú i noo ndó. Ta vitin xáku ndá'ví i noo ndó ña xí'in ña ndino'o ní to'ó ini ndó chikaá ndó ndee ña kasa chiño ndó noo Ndios, chi ña ke'é ndó saá saná'a ña ndí Ndios ndixa xa sakaaku ra ndó'ó noo yichi ña on vá'a.

13 Ta mii Ndios kúu ta ta chikaá ndee ini ndó ña kutoo ní ndó ke'é ndó ñava'a, ta táxi ra ndee ra nda'a ndó'ó ña kuchiño ndó kasa ndivi ndó ña kusii ini ra xini ra.

14 Ta ndi'i chiño ña kisa ndivi ndó noo Ndios, on ka'an kuáchí ndó, ni on naa ndó xí'in tá'an ndó xa'a chiño kisa ndivi ndó.

15 Saá ke'é ndó xa'a ña on koo ña on vá'a nani'i nivi ña chikaá na kuachi sata ndó, ta kuu ndó sa'ya Ndios na kutaku ndii noo ra ñoyivi yó'o. Vará táku ndó ma'ño nivi na kúu na toon ní ini, ta ndiva'a ní ini na, ta ndó'ó, nda lo'o on vása kutaku ndó ndatán táku nivi yó'o. Nda víka, ndatán yóo ño'o yé'e noo ñanaa ní ñoyivi yó'o, saá koo ndó'ó.

16 Ndixa kúu ndó nivi na kómí to'on va'a ña saná'a ndó nivi ndasaá kuchiño kutaku ndino'o na noo Ndios. Ta nda lo'o on sandakoo ndó

kándixa ndó to'on va'a yó'o. Ta saá, tá kixaá kivi ña ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o, ta yi'i, koo ñasii ní ini i koni i ndó'ó kivi saá, ta kundaá ini i ndi on sivi ña mani xikuu ña kisa chiño i chindee i ndó'ó.

17 Ta vitin ndó'ó vivii kisa chiño ndó noo Jesucristo, ta ña ké'é ndó saá yoo ña ndatán yoo ñava'a sóko ndó noo Ndios. Ta yi'i, táná ka'ni na yi'i xa'a ña ndikon i Jesucristo, ta ña kundivi ñayó'o, ndatán yoo ña sóko xí'in mii i noo Ndios, saá koo ña.* Ta táná kivi i saá, ta kusii ní ini i ta ñii ki'va saá ná kusii ini ndó xí'in i.

18 Mii ndó, va'a ná kusii ní ini ndó xa'a ñayó'o, ta tuku ká'an i xí'in ndó ndí ñii káchí ná kusii ini ndi'i mii yó xa'a ña.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndatoto'on ra xa'a taTimoteo ta xa'a taEpafrodito

19 Ndátii ndí Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, taxi ra yichi nda'aj ña yachi ní ti'ví i taTimoteo xaá ra koto ra ndó'ó. Ta saá tá ndi'i xito ra ndó'ó ta ndikó ra, ta ndatoto'on ra xí'in i ña ndasaá va'a yoo ndó. Ta saá tá va'a yoo ndó, ta ñayó'o ndixa sakusii ña ini i.

20 On koó nda ñii nivi na ñii káchí yoo ini xí'in i ndatán ñii káchí yoo ini taTimoteo xí'in i, chi tayó'o ndino'o ní ini ra kí'vi ini ra xini ra ndó'ó ta ndi'i saá kivi

* 2:17 TaPablo xáni sinj ra ndí nij ra ña kujta noo ño'o táná ka'ni na ra, koo ña ndatán yoo nduta vino tá chikaá nivi ñaño Israel noo ña njsokq na noo Ndios.

ndí'i ini ra xa'a ña va'a ná koo ndó.

21 Ta ndi'i inka nivi na yoo xí'in i ndasaá kuiti xa'a ña sakusij na ini mji na kúu ña ndí'i ini na xini na, ta on vása ndí'i ini na xini na xa'a ña sakusij na ini Jesucristo.

22 Ta ndó'ó xa xini va'a ndó ndasaá yoo ini taTimoteo, ta xini ndó ndí chikaa ní ra ndee ña ñii káchí kisa chiño ndi ña ndát'on ndi to'on va'a xa'a Jesucristo. Ndatán kisa chiño ñii ta ta kúu sa'ya xí'in yivá ra, saá kisa chiño taTimoteo xí'in yi'i.

23 Ta vitin ndátij ña nachiño taxi na ña kundaa ini i ndasaá kindoo na xí'in kuachij, ta saá kama ti'ví i taTimoteo xaa ra koto ra ndó'ó.

24 Ta ndixa ndáa ní ini i Ndios ña taxi ra yichi nda'a i ña yachi ní kixaa kivi ña kuchiño i xaa i koto i ndó'ó.

25 Ta vitin xani sijnij ndi xini ñó'ó ti'ví i ñani yó taEpafrodito naxaa ra koto ra ndó'ó. Tayó'o ñii káchí kisa chiño ra xí'in i noo Jesucristo, ta tayó'o kúu ñii ta ta ñii káchí chikaa ndee xí'in i ña ndakuijn ndi noo nivi na on xijn kandixa to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta ñani yó taEpafrodito yó'o kúu ta ta ti'ví ndó kixaa ra noo i ña chindee ra yi'i ña taxi ra ña xini ñó'ó noo i.

26 Ta vitin náka'an ní ra ndó'ó, ta kóni ra koto ra ndó'ó. Saá chi ndí'i ní ini ra xa'a ndó'ó, chi xini so'o ndó ndí ndee ní njindo'o ra ñii kue'e, ta mji ndó nda

vitin on vása xini ndó án xa nduva'a ra.

27 Ñandaa kía ndee ní njindo'o ra kue'e, ta salo'o ní kivi ra, níkuu. Ta Ndios kundá'ví ini ra xini ña'a ra, ta saá sanduva'a ra tañani yó taEpafrodito yó'o. Ta ña ke'e Ndios saá, kúu ña kundá'ví ini ra xini ra yi'i, koto ká'no ní ka koo ña kuchuchú ini i xa'a ña tá nixi'i tañani yó yó'o, níkuu. Saá chi ta ta va'a ní ini kúu Ndios, ta ni-xiin ra chinoo ra inka ñaká'no ní sakuchuchú ini i.

28 Ta xa'a ña Ndios xa sanduva'a ra ñani yó taEpafrodito yó'o, yi'i kama ní ti'ví i ra ña naxaa ra noo ndó. Ta saá kivi koto tuku ndó ra xí'in nduchú noo ndó, ta kutú ñasij ní ini ndó, ta saá kutú tuku ñasij ní ini i xa'a ndó'ó.

29 Tá kivi naxaa ra noo ndó, va'a naki'in ndó ra xí'in ña kúsij ní ini ndó. Ta ñii ki'va ndatán va'a kisa to'ó yó nañani yó na kisa chiño noo Jesucristo, saá va'a kasa to'ó ndó tañani yó taEpafrodito.

30 Saá chi tayó'o, xa'a ña kisa chiño ra noo Jesucristo, yatin ní nijiyoo ña kivi ra, níkuu, ta taxi xí'in mji ra nda kivi ra xa'a ña chindee ra yi'i. Ta ndi'i chiño ña kisa ndivi ra noo i kúu chiño ña kóni ndó kasa ndivi ndó noo i, ta ni-kuchiño ndó, chi xiká ní taku ndó. Ta saá tañani yó yó'o kúu ta ta kisa ndivi ndi'i chiño yó'o noo ndó.

3

TaPablo ká'an ra ña ndáya'ví ní kúu ña xíní va'a yó Jesucristo

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin tuku ndátō'oní xí'in ndó, ta ká'aní ná kusijí ní ini ndó chi mji yó na kándixa Jesucristo, ñii yóo yó xí'in ra. Ta nda lo'o on vása sándi'i ini ña tuku taaí tō'on ña xa nítai ta tì'víjì nixaa nda'a ndó, chi tō'on ña xíní ñó'ó ní chikaa so'o ndó kúu ña, ta chindeé ña ndó'ó ña vivíi kuā'an ndó ndíkōn ndó yichí Jesucristo.

² Kundaa xí'in mji ndó, koṭo nivi na ké'é ña on vá'a kundeé na sanoo na ini ndó. Nivi on vá'a yó'o kóni na ña satakué'e na yikí koñu nivi, chi káchí na ndí ndi'i nivi na kándixa Jesucristo xíní ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña naní circuncisión.* Tá on ke'é na saá, ta on vása kuchiño koo va'a na xí'in Ndios, káchí nivi yó'o.

³ Ta on sivi ñandaa kúu ña ká'an na. Saá chi mji yó, nivi na kisa ká'no Ndios xí'in ndee Níma ra ña táku ini yó kúu yó nivi na ndixa va'a yóo xí'in Ndios. Ta kúsijí ní ini yó chi ndaa ini yó ndí Ndios xa sakaku ra mji yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ta nda lo'o on vása ndaa ini yó ndí ña kasa ndivi yó costumbre circuncisión án ña kasa ndivi yó inká chiño va'a, kómí ña ndee ña taxi ña Ndios sakaku ra mji

yó ta sanduu ra yó nivi na va'a yóo xí'in ra.

⁴ Tá chiño va'a kisa ndivi yó kómí ña ndee taxi ña va'a koo yó xí'in Ndios, níkúu, ta saá yí'í, yóo ní xa'a ña va'a ní kooí noo Ndios. Yóo nivi na xáni sijní ndí mji na kúu nivi na va'a ní noo Ndios xa'a chiño va'a ní kisa ndivi na. Ta yí'í, xínijí ndí yóo kuā'a ní ka chiño va'a kisa ndivijí noo ña kisa ndivi nivi yó'o.

⁵ Saá chi yí'í, tá nixino oná kivi kakuí, ta nixaa'aní xí'in nayivá si'íjì ña kundivi costumbre circuncisión xí'inijí. Taa tañoo Israel kúuí, ta kúuí tatá'an ñii ti'vi nivi naIsrael, ña naní tribu Benjamín. Tahebreo ndino'o kúuí, chi on koó inká noo nijí nivi ña saka xí'in nijí. Tafariseo xikuuí, ta xa'a ñayó'o, va'a vivíi kisa ndivijí ndi'i ndayí Ndios ña nítai taMoisés xina'a.

⁶ Ta xa'a ña sandi'i ní ini ña kundivi ndayí yó'o, chikaa níjí ndee ña saxo'vijí nivi na ndíkōn yichí Jesucristo. Ta yí'í, va'a vivíi kisa ndivijí ndi'i ndayí ña nítai taMoisés, ta nda ñii nivi nji-kuchiño na naní'í na xa'a ña chikaa na kuachi sataí.

⁷ Saá ke'éjì xina'a chi xani sijnijí ndí ndi'i ñava'a yó'o kúu ña ndáya'ví ní ka noojí. Ta vitin xínijí va'aí ndí nda lo'o on vása ndáya'ví ña. Saá chi vitin kúndaa ini ndí ndi'i ñava'a kisa ndivi Jesucristo xa'aí kúu ña ndixa

* 3:2 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xa'nda na lo'o ñijí sijní ñateje talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

ndino'o ndáya'ví ní ká nọọj.

8 Ta ndi'i ñava'a ña ndáya'ví ña yóo ñoyívi yó'o, vitin nda lo'o ọn vása ndáya'ví ká ñayó'o nọọj. Saá chi ña ndáya'ví ndino'o nọọj kúu ña tondaaị koni va'a kaji Jesucristo, Taa taKá'no nọọj. Ta xa'a ña kivi iniị xiniị Jesucristo, sandakooị ndi'i ña xikuu ña ndáya'ví nọọj, ta xáni sınıj ndi ñii kiva ndatán yóo mi'i ña nda lo'o ọn vása ndáya'ví, saá yóo ña nọọj vitin. Saá chi vitin ñava'a ndino'o ña ndáya'ví ní nọọj kúu ña táku Jesucristo iniị.

9 Ta vitin ñii yooị tákuị xí'in ra. Ta ọn sivi xa'a ña kisa ndiviị ndayí Ndios kúu xa'a ña ọn kọọ ká kuachi ndisoị nọọ ra. Ta xa'a ña kándixaị Jesucristo kúu ña Ndios sanduu ra yi'i taa ta ndii nọọ ra, ta ọn kọọ ká kuachi ndisoị.

10 Ta yi'i, ndixa kóni ní koni va'a kaji Jesucristo, ta kóni ndi mi ndee ña sanatakụ Jesucristo kivi xikuu ra taa ta nixi'i, nakoo ña kutaku ña iniị. Ta vitin xa'a ña ñii yooị xí'in ra, kóni ndi ñii káchí xo'viị xí'in ra. Ta xa'a ña nixi'i ra xa'a kuachi, yi'i kóni kivi nọọ ndee ña ọn vá'a xa'a ña ọn ka'nda chiño ká ña nọọj.

11 Ta saá táná kixaa kivi ña kivi, ta kundati ña kixaa kivi Ndios sanatakụ ra yi'i xí'in ndi'i nivi na nixi'i.

12 Tānda kivi vitin ọn ta'an tondaaị kuu ñii taa ta nixino ndino'o, ñii kiva ndatán yóo Jesucristo. Ta

saá ni, ñii ñii kivi chíkaa ní ndee ña nduu ndatán yóo Jesucristo, chi xa'a ña nduu saá kúu ña kana Jesucristo yi'i kundikon ra.

13 Nañani yó xí'in náki'va yó, nda lo'o ọn vása xáni sınıj ndi xa kündeé nduu ndatán yóo Jesucristo. Ta ndixa ñii laa ñayó'o ké'éj; yi'i ọn vása ká xáni sınıj xa'a ndi'i ñayatá ña xa kúu ña niva'a, ta ndasaá kuiti chíkaa ndee xa'a ña kündeé naki'in ñava'a ña taxi Ndios nda'a kivi ña vaxi.

14 Ta ndatán yóo ñii taa ta chíkaa ini kono, ta ndee ní xino ra xa'a ña kündeé ra xa'a ra ña naki'in ra ñava'a taxi na nda'a ra, saá yóo yi'i vitin, chi ñii ñii kivi ndúkú ndee ní nda mí tondaa ndee xa'a ña kisa ndivi chiño ña sakuiso chiño Ndios yi'i. Ta saá tá kixaa kivi kundichi nọọ Ndios ñoyivi nino, ta naki'in ñava'a ká'no taxi ra nda'a. Saá chi Ndios kana ra ñii ñii mi yó, nivi na kándixa Jesucristo, ña naki'in yó ñava'a ká'no ñoyivi nino.

15 Ta ndi'i mi yó, nivi na xa nitondaa xa'no ní ña ndikon yó yich Jesucristo, ñii káchí xini ñó'ó kani sınıj yó ta ñii koo yu'u yó xa'a to'on ña sakan ndato'on xí'in ndó. Tá yóo sava ndó'ó na yóo inka ña xáni sınıj, ta ndixa Ndios saná'a ra ndó'ó ña kundaa ini ndó ñanda.

16 Ta vitin, ndatán yóo ña xa kündeé yó kundaa ini yó yu kúu ñava'a, ta ñii kiva

saá xínì ñó'ó va'a kutaku yó ñii ñii kivi.

17 Nañani yó xí'in náki'va yó, vivíi kundikon ndó yichí. Ta sakuá'á ndó kutaku ndó ndatán vivíi táku ñivi na ndíkon yichí Jesucristo ñii kivi'va ndatán yóo ña saná'a ndi ñivi yó'o.

18 Xa kuá'a ní yichí xa ndat'on i xí'in ndó xa'a ñivi na on vása ndino'o ndíkon yichí Jesucristo, ta vitin tuku ndat'on i xí'in ndó xa'a na. Ta xí'in ña kúchuchú ní ini i nda xáku, ká'an i xí'in ndó ndí yóo kuá'a ní ñivi na on vá'a táku, ta xí'in ña on vá'a ké'é na saná'a na ndí on vása kándixa na ndí Jesucristo ñixi' i ra nda'a tón cruz xa'a ña sandi' i ra xa'a ndee ña on vá'a ña xá'nda chiño noo na.

19 Ta ñivi yó'o xíka na kuá'an na yichí noo ndi' i xa'a na, chi ña kútoo ní yiki koñu na, ndatán yóo ndios mji na xá'nda chiño ña noo na, saá yóo ña. Saá chi ña ndáyaví ní ka noo na kúu ña naki'in na ndi' i ña kútoo ní ini mji na kuiti. Ñivi yó'o táku na kisa ndivi na ña on vá'a, ta nda lo'o on vása kúka'an noo na xa'a ña on vá'a yó'o. Nda víka, kisa ká'no xí'in mji na xa'a ña on vá'a ké'é na. Ndasá kuiti xáni sijní na xa'a ña xínì ñó'ó kutaku na ñoyívi yó'o, ta on vása xáni sijní na xa'a ña va'a kutaku na xí'in Ndios.

20 Ta mji yó, on sivi ñivi na ndíkon yichí on vá'a ñoyívi yó'o kúu yó, chi ndixa ñoo mji yó on vása yóo ña ñoyívi

yó'o, chi ñoo ndino'o mji yó yóo ña ñoyívi ñino xí'in Jesucristo, Ta ta Ká'no noo yó. Ta ndati yó kixaa kivi ña Jesucristo, Ta ta Sakaku yó, tuku kee ra ñoyívi ñino, ta ndikó ra kixaa ra ñoyívi yó'o.

21 Ta kivi saá nasama ra yiki koñu yó ña kómí yó táku yó ñoyívi yó'o, ta sanduu ra yiki koñu yó ña yóo vitá vitin, ña nduu ña ndatán yóo yiki koñu ña naki'in ra kivi natakú ra. Ta yiki koñu naki'in yó yó'o kuu ñava'a livi, ta nda ñii kivi on ndi' i xa'a ña. Ta mji ndee ká'no Jesucristo ña nasama mji yó kivi saá, mji ñayó'o koni ñó'ó ra ña ka'nda chiño ra noo ndi' i ña yóo kuvá'a ñoyívi.

4

Xí'in to'on yó'o ta Pablo ndúkú ra noo ñivi na kándixa Jesucristo ndi ná kusij ini na ndi' i saá kivi

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu na kí'vi ní ini i xíní, ta ndee ní kóni xa i koto i ndó'ó. Ta ndixa ndó'ó kúu ñivi na táxi ña nákaa ñasij ini i, ta ndatán yóo trofeo ña xa kundee i naki'in i, saá yóo ndó'ó noo i. Ta vitin xáku ndá'ví i noo ndó ndí va'a vivíi kundikon ndó yichí Jesucristo, ta nda lo'o on sandakoo ndó ña kándixa ndó ra.

2 Ta ndó'ó, náki'va yó ña Evodia xí'in ña Síntique, xáku ndá'ví i noo ndó ña nakoo yu'ú ndó ta nakutá'an

vạ'a ndó xí'in tá'an ndó, chi ndó'ó kúu n̄vi na kándixa Jesucristo.

³ Ta yó'ó, ñani yó, Ƨa Ƨa vivii ñii káchí kisa chiño xí'in̄i kúu ún, ta vitin xáku ndá'ví̄i n̄o Ƨo ún ña chindeé ún náki'vạ yó ñáEvodia xí'in ñáSíntique ña vạ'a nakutá'an ná, chi náña'a yó'o ñii káchí xí'in yí'j, ch̄ikā ná ndēe kisa chiño ná ña sakūita ní'no ná Ƨo'on vạ'a xạ'a Jesucristo n̄o kuạ'a ní n̄vi. Ta náki'vạ yó yó'o ñii káchí kisa chiño ná xí'in ñani yó ƧaClemente ta xí'in inkạ n̄vi na kándixa Jesucristo na táku ñoo n̄o táku m̄i ún. Ta k̄iv̄i ñii ñii nañani yó xí'in náki'vạ yó yó'o xa ñika'ȳi k̄iv̄i na n̄o tutu ȳi ña yóo ñoȳivi n̄ino, ña káchí kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá k̄iv̄i ña vạxi.

⁴ Ndi'i saá k̄iv̄i ná kusij ini ndó, chi ndó'ó kúu n̄vi na kándixa Jesucristo, Ƨa ƧaKá'no n̄o yó. Ta tuku ká'an̄i xí'in ndó: ¡Ná kusij ní ini ndó!

⁵ Ta x̄in̄i ñó'ó vivii Ƨo'ó kutaku ndó xí'in tá'an ndó xạ'a ña koto n̄vi ndí ndó'ó kúu n̄vi na ndixa Ƨo'ó ini. Ta naká'an ndó ndí Jesucristo, Ƨa ƧaKá'no n̄o yó, yatin ní yóo ra xí'in yó.

⁶ Ƨn vása sandi'i ndó ini ndó xạ'a ndạ ñii ñaȳo'v̄i ndó'o ndó, ta ndạ víkạ, ndat̄o'on ndó xí'in Ndios xạ'a ndi'i ñaȳo'v̄i ndó'o ndó ta ndat̄o'on ndó xí'in ra xạ'a ndi'i ña sándi'i ini ndó, ta kuaku ndá'ví ndó n̄o ra xạ'a ndi'i ña x̄in̄i ñó'ó ndó. Ta tuku taxi ndó ña táxa'vi

ñá'á nda'a Ndios xạ'a ñavạ'a ké'é ra xí'in ndó.

⁷ Tá ke'é ndó saá, ta ñavạ'a ña káku n̄o Ndios koo ña ini ndó. Ta ñavạ'a yó'o ña taxi Ndios koo ña ini ndó, ndạ ñii n̄vi Ƨn vása kúchiño kundạ ini na ndasaá yóo ña. Ta ñavạ'a yó'o ña kunakạ ini ndó ndixa kundaa ña níma ndó n̄o ña Ƨn vạ'a ta kundaa ña s̄in̄i ndó n̄o ña Ƨn vạ'a, saá chi ndó'ó kúu n̄vi na kándixa Jesucristo ta táku ndó ini ra.

N̄vi na kándixa Jesucristo x̄in̄i ñó'ó kani s̄in̄i na xạ'a ndi'i ña kúu ñavạ'a

⁸ Nañani yó xí'in náki'vạ yó, vitin xa vạxi Ƨo'on sondí'í tutu yó'o, ta kónīi ndat̄o'on̄i xí'in ndó Ƨo'on ña káchí saá: Ndasá kuiti kani s̄in̄i ndó xạ'a ndi'i Ƨo'on ña kúu ña ndixa, ta kani s̄in̄i ndó xạ'a ndi'i ña ndáya'ví kasa Ƨo'ó ndó, ta kani s̄in̄i ndó xạ'a ndi'i ña ndạ, ta kani s̄in̄i ndó xạ'a ndi'i ña ndii ndino'o, ta kani s̄in̄i ndó xạ'a ndi'i ñavạ'a livi ña sákusij ini ndó, ta kani s̄in̄i ndó xạ'a ndi'i ñavạ'a kánóo ñat̄o'ó xạ'a. Ta vạ'a kani s̄in̄i ndó xạ'a n̄vi nandạ na kúu na Ƨo'ó ini, ta kani s̄in̄i ndó xạ'a ndi'i ñavạ'a livi ña x̄in̄i ñó'ó kasa ká'no ndó.

⁹ Ta ndi'i ña sakuá'á ndó n̄o j, ta ndi'i ña x̄in̄i s̄o'o ndó ndat̄o'on̄i xí'in ndó, ta ndi'i Ƨo'on vạ'a ñika'an̄i ta ñaki'in ndó, ta x̄in̄i ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ñaȳo'o. Ta ndi'i ñavạ'a ña x̄ito ndó ke'é̄j, ñii k̄i'va saá ke'é ndó. Ta saá m̄i Ndios, Ƨa Ƨa táxi

ña va'a koo ini ndó, ndixa kutaku ra xí'in ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo taxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

10 Ta vitin yi'i, ká'no ní ñasij chikaa Jesucristo ini, saá chi ndó'ó xa tuku va'a náka'án ndó xa'a a j, ta xa taxi ndó ña xini ñó'ó j nda'a a j ña chindeé ndó yi'i. On sivi nivi na nandoso xa'a a j xikuu ndó, ta kuiti on vása ní-naní'i ndó yichi ndasaá chindeé ndó yi'i.

11 On sivi xa'a ña yoo ña kumanj nooj, kuu ña ndáto'onj to'on yó'o xí'in ndó saá. Chi yi'i xa sakuá'á j, ta xini va'a a j ndasaá kunakaa ñasij ini xí'in ña kómij, án lo'o ní kuu ña, án ku'a a ní kuu ña.

12 Saá chi nijiyoyo kivi ña xikomij lo'o ní kuiti ña xini ñó'ó nooj, ta nijiyoyo kivi ña xikomij ku'a a ní ña xini ñó'ó nooj. Ta saá xa sakuá'á j ndasaá va'a kutaku j kivi tá xij ní soko, ta ñii kiva saá sakuá'á j ndasaá va'a kutaku j kivi tá yoo ku'a a ní ña xixij. Ta xí'in ndi'i ña táku j, xa sakuá'á j ndasaá koo ñasij ini án kivi kuu j taa tandá'vi ní, án kivi kuu j taa tá kómij ku'a a ní ñava'a.

13 Saá chi Jesucristo xa taxi ra ndee ra ña táku ini, ñakán va'a kúndeé ini xí'in ndi'i ña táku j, ndátán yoo ña kómij.

14 Ta saá ni, ndó'ó va'a ní ke'é ndó xí'in j vitin, tiví ndó ña xini ñó'ó j kixaa ña nda'a j, ta xí'in ñayó'o,

chindeé ndó yi'i xa'a tondini yoo nooj.

15 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Filipos, xa xini ndó ndasaá si'na nika'an j to'on va'a xa'a Jesucristo nooj ndó. Ta saá tá ndi'i nijiyoyo xí'in ndó ta kee j ñoo estado Macedonia ña ko'onj ka'an ndoso j to'on va'a yó'o nooj nivi na táku inka ñoo, ta kivi saá nda ñii nivi na kándixa Jesucristo on vása ní-chindeé na yi'i, ta ñii laá ndó'ó kuiti kuu nivi na chindeé yi'i xí'in ña xini ñó'ó j.

16 Ta saá tuku tá kivi nijiyoyo ñoo Tesalónica, ta ndó'ó ku'a a ní yichi tiví ndó si'un nixaa ña nda'a j ña chindeé ndó yi'i nooj ña kumanj nooj.

17 Ta on sivi xa'a ña taxi tuku ndó si'un nda'a j kuu ña ká'anj to'on yó'o xí'in ndó vitin. Ta nda víka, ña ndixa kónij kuu ña Ndios cha'vi ra ndó'ó xí'in ña taxi ra ku'a a ní ñava'a nda'a ndó'ó.

18 Ta vitin yi'i xa kómij ndi'i ña xini ñó'ó j, nda kánoo ka ña, chi xa naki'in j ña tiví ndó xí'in ñani yó taEpafrodito. Ta xí'in ña naki'in j yó'o, nda ndoo ndoso ña nooj vitin. Ta ndátán yoo ña xa'an támi sóko ndó nooj Ndios, saá yoo ña taxi ndó nda'a j, ta Ndios kúsij ní ini ra xini ra ñayó'o.

19 Ta mji Yivá j Ndios kuu ra taa tá kómij ndi'i ñakuiká ña livi ña yoo, ta ndixa taxi ra ndi'i ña kumanj nooj ndó, chi ndó'ó kuu nivi na ñii

yóo xí'in Jesucristo x̄a'a ña kándixa ndó ra.

²⁰ Ná kasa ká'no yó Yivá yó Ndios, ta ná kanóo v̄a'a ní ñat̄o'ó ra vitin t̄and̄a ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi. Saá ná koo ña.

Xí'in t̄o'on yó'o t̄aPablo ndáyi ra ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

²¹ Ta tí'v̄i t̄o'on ña chindeé ndó ñōō ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo na yóo ñoo Filipos. Ta nañani yó na yóo xí'in̄i tí'v̄i na t̄o'on ña chindeé na ndó'ó.

²² Ta ndi'i nañani yó xí'in náki'v̄a yó na táku ñoo yó'o tí'v̄i na t̄o'on ña chindeé na ndó'ó. Ta ndi'i nañani yó xí'in náki'v̄a yó na kisa chiño ñōo t̄arey César ve'e chiño ká'no ña nákāa ñoo Roma yó'o, káchí na ndí ña x̄in̄i ñó'ó ní ñōo na kúu ña tí'v̄i na t̄o'on chindeé na ndó'ó.

²³ Ta Jesucristo, T̄aa t̄aKá'no ñōo yó, ná ke'é ra ñav̄a'a xí'in ndó. Saá ná koo ña.

**Tutu ña ñitaa
taPablo
ña ti'ví ra kua'an
nda'a
ñivi na kándixa
Jesucristo
na táku ñoo
Colosas**

*TaPablo tí'ví ra to'on ña
chindeé ra
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Colosas*

¹ Yi'j kúu j taPablo, ta Ndios sakuiso chiño ra yi'j kúu j taapóstol, ta ta kisa chiño noo Jesucristo. Ta vitin yi'j xí'in ñani yó taTimoteo táa ndi tutu yó'o,

² xaá ña nda'a ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Colosas. Ndó'ó kúu naño Ndios chi kándixa ndó Jesucristo ta vivii ndíkõn ndó yichí ra. Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo Ta taKá'no noo yó, ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó, ta ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo Ndios ña taxi ra ñandichí ra kutaku ña ini ñivi na kándixa Jesucristo

³ Ndi'i saá kivi ká'an ndi xa'a ndó xí'in Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Ta taKá'no noo yó. Ta ká'an ndi táxi ndi ña táxa'vi ña'a xa'a ndó.

⁴ Ká'an ndi saá xa'a ndó noo Ndios, chi xa xini so'o ndi ña ndino'o ní ini ndó kándixa ndó ta ndáa ini ndó

Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i ñivi na kúu sa'ya Ndios.

⁵ Saá táku ndó chi ndáa ini ndó ndi xa yóo ti'va ñava'a ñoyivi ñino ta ndixa naki'in ndó ñava'a yó'o nda'a Ndios. Nda kivi xini so'o ndó to'on ña ndaa xa'a Jesucristo ndáa ini ndó ndi ndixa naki'in ndó ñava'a yó'o.

⁶ Ta mji to'on ñava'a xa'a Jesucristo ña kándixa ndó kúu to'on ña xa xita ní'no kua'a ní xiiña ñoyivi yó'o, ta kua'a ní ñivi xa kándixa na to'on yó'o. Ta ñii ki'va ndatán to'on yó'o chindeé ña ndó'ó ña va'a vaxi kua'no ndó ndíkõn ndó yichí Jesucristo, saá chindeé ña ñivi yó'o. Ta ké'é to'on Ndios ñava'a yó'o xí'in ndó nda kivi noo ña kundaá ini ndó ndi Ndios kúu ra ta ta va'a ní ká'no ini xini ra ñivi.

⁷ Ta ndó'ó xa xini ndó to'on va'a yó'o, chi ñani yó taEpafras, ta ta kí'vi ní ini ndi xini ndi, saná'a ra ndó'ó. TaEpafras yó'o kúu ñii ta ta kisa chiño xí'in ndi noo Jesucristo, ta ndi'i saá kivi kisa ndivi ra chiño Jesucristo xa'a ña chindeé ra ndó'ó.

⁸ Ta ñani yó taEpafras yó'o xa ndato'on ra xí'in ndi ndasaá kí'vi ní ini ndó xini ndó ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo. Ta ña kí'vi ini ndó xini ndó ñivi yó'o kúu ña káku noo Níma Ndios.

⁹ Ta saá nda kivi xini so'o ndi to'on yó'o xa'a ndó tanda kivi vitin, on vasa sándakoo ndi ká'an ndi xí'in Ndios xa'a ndó. Ta xáku ndá'vi ndi

nḡḡ ra ña taxi ra ña kundaa va'a ini ndó yu kúu ña kóni ra. Ta ndúkú ndi nḡḡ ra ña taxi ra ñandíchi Nímā ra kutaku ña ini ndó xa'a ña kundaa va'a ini ndó ndasaá viví xini ñó'ó kutaku ndó yichi ra.

10 Ta saá kutaku ndó ndatán kóni Jesucristo, Taa taKá'no nḡḡ yó, ta ndi'i saá chiño ña kasa ndivi ndó kuu ña kusij ní ini ra koni ra, chi nduu ndó nivi na ke'é ku'a ní ñava'a ta ndi'i saá kivi kua'no ndó xí'in ña koni va'a ka ndó Ndios.

11 Ta xáku ndá'vi ndi nḡḡ Ndios ña chikaā ra ndee ká'no ra kutaku ña ini ndó xa'a ña nduu ndó nivi na xí'in ña ká'no ini, kundee nḡḡ ndi'i ñayo'vi vaxi nḡḡ ndó.

12 Ta xí'in ñasij ní ini ndó ñii ñii kivi ka'an ndó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Yivá yó Ndios chi táxi ra ndi'i ña xini ñó'ó nda'a ndó ña kúchiño naki'in ndó ñava'a ña xa yóo ti'va ñoyívi nino, nḡḡ yóo ño'ḡ livi yé'e.

13 Ndios xa sakaaku ra mji yó nḡḡ ndee ña on vá'a ña kúu ña xá'nda chiño nḡḡ yichi on vá'a ña kúu nḡḡ naa, ta Ndios naxi ra mji yó nda'a Sa'ya ra Jesucristo, taa ta kí'vi ní ini Ndios xini ra, ta vitin ndikon yó yichi va'a nḡḡ xá'nda chiño Jesucristo.

14 Saá chi xí'in nji ra ña nijita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, Jesucristo sakaaku ra mji yó nḡḡ ndee ña on vá'a, ta Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó.

Tḡ'on yó'o ká'an ña ndi xa'a ña nixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó, vitin kúchiño nakutá'an va'a yó xí'in Ndios

15 Jesucristo, taa ta xa xini nivi ñoyívi yó'o xí'in nduchū nḡḡ na, kúu taa ta saná'a xí'in mji ra ndasaá yóo Ndios, taa ta on kúchiño koni yó xí'in nduchū nḡḡ yó. Chi Jesucristo ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kivi on ta'an kasa va'a Ndios ndi'i ña xa yóo kuva'a vitin, ta xa táku Jesucristo kivi saá, ta kúu ra taa taká'no nḡḡ ndi'i ña kuva'a.

16 Xí'in Jesucristo kisa va'a Ndios ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nino. Ta xí'in Jesucristo kisa va'a Ndios ndi'i ña kúchiño yó koni yó xí'in nduchū nḡḡ yó, ta kisa va'a ra ndi'i ña on kúchiño yó koni yó xí'in nduchū nḡḡ yó. Chi Ndios kisa va'a ra ndi'i nḡḡ naángel na xá'nda chiño, ta kisa va'a ra ndi'i inka nḡḡ nímā ña xá'nda chiño, vará on kúchiño yó koni yó ñayó'o xí'in nduchū nḡḡ yó. Ta ndi'i ña yóo kuva'a kúu ña kisa va'a Ndios xí'in Jesucristo, ta xa'a ña kasa ká'no ña Jesucristo kúu ña kuva'a ndi'i ña.

17 Tá on ta'an kasa va'a Ndios ñoyívi xí'in ndi'i inka ña yóo, ta xa táku Jesucristo. Ta ndi'i ña kuva'a, tixin ndee Jesucristo yóo ndi'i ña, ta Jesucristo ndiso chiño ra xí'in ñii ñii ña kuva'a, ta ndi'i ña kuva'a yóo ña tixin ndee ra koto kama ndi'i xa'a ña.

18 Ta ndatán yóo sijn

n̄ivi xí'in yíkí koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in n̄ivi na kándixa ña'á. Saá chi Jesucristo kúu t̄anoó noo ndi'i n̄ivi na kándixa ña'á, ta Jesucristo kúu t̄anoó n̄ataku noo n̄ivi na n̄ixi'i. Ta saá Jesucristo kúu taká'no noo ndi'i ña kuv̄a'a.

19 Ndios xí'in ndi'i m̄ji ra táku ra ini Jesucristo, chi saá kúsij ini Ndios.

20 Ta xí'in ña n̄ixi'i Jesucristo ta n̄ataku ra, Ndios ke'é ra ndí ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o ta ndi'i ña yóo ñoyívi n̄ino, va'a n̄akutá'an ña xí'in ra. Saá chi n̄ij Jesucristo ña n̄ixita nda'a tón cruz kivi n̄ixi'i ra, taxi ña ndí ndi'i ña yóo kuv̄a'a vitin yóo va'a ña xí'in Ndios.

21 Xina'á ndó'ó xikuu ndó n̄ivi na n̄isaa ini xini na Ndios, ta xitaku xiká ní ndó noo ra, chi ña on vá'a xixani s̄inj ndó, ta ña on vá'a xike'é ndó, ñayó'o chinda'á ña ndó'ó kuxiká ndó noo Ndios. Ta vitin Ndios sanakutá'an va'a ra ndó'ó xí'in m̄ji ra,

22 xa'a ña n̄ixi'i Jesucristo kivi xitakaá ndaa yíkí koñu ra nda'a tón cruz. Ndios kisa ndivi ra chiño ká'no yó'o xí'in ndó, chi kóni ra ndí tá kixaá kivi ña kuita ndó noo ra, ta Jesucristo saná'a ra ndí ndó'ó kúu n̄ivi na ndii, n̄ivi na on koó kuachi ndiso, ta ni on koó ña on vá'a naní'i n̄ivi ña kuchiño chikaá na kuachi s̄ata ndó.

23 Ta xa'a ña kundivi ñayó'o saá, ndó'ó xini ñó'ó kandixa ndino'o ndó to'on ña ndaa xa'a Jesucristo ta kónó kunakaá ña ndaa ini

ndó. Ta on sandakoo ndó ndáti ndó ta ndaa ini ndó ndí ndixa Ndios taxi ra nda'a ndó ñava'a ndatán yóo ña kindoo ra xí'in ndó kivi xini so'o ndó ta kandixa ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. To'on va'a yó'o kúu ña n̄ixita ní'no noo kuá'a ní n̄ivi na táku kuá'a ní xiiña ñoyívi yó'o. Ta Ndios s̄akuiso chiño ra yí'i taPablo ña ka'an ndosoj to'on va'a yó'o xa'a Jesucristo noo n̄ivi.

To'on yó'o ká'an ndi taPablo kúu ta kisa ndivi chiño Jesucristo noo n̄ivi na on sivi najudío kúu

24 Kúsij ní ini ña xó'vi yíkí koñu xa'a ndó, chi ña xó'vi saá kúu ña kuá'an xino ña xó'vi Jesucristo xa'a n̄ivi na kándixa ra. Saá chi Jesucristo xó'vi ka ra xí'in n̄ivi yó'o, chi n̄ivi yó'o kúu yíkí koñu m̄ji ra.

25 Ta xa'a ña naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios, Ndios s̄akuiso ra chiño yí'i ña ka'an ndosoj ndi'i to'on ra noo ndó'ó ta noo n̄ivi na táku kuá'a ní xiiña.

26 To'on yó'o ká'an ña xa'a ñaká'no chitóni Ndios ke'é ra xa'a ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo. Kuá'a ní kuiya xina'á t̄anda kivi vitin, n̄ivi on vása ní-kundaa ini na yu kúu ñava'a yó'o ña chitóni Ndios ke'é ra, ta vitin Ndios saná'a káxin ra noo ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo ña n̄ixiyo se'é yó'o.

27 Saá chi Ndios taxi ra ña kundaa ini na ndí Jesucristo táku ra ini ndi'i n̄ivi na kándixa ña'á, án najudío

kúu na, án ɔn sɪví najudío kúu na. Ta saá ndó'ó, nɪvi na ɔn vása kúu najudío, ndixa táku Jesucristo ini ndó. Ta xa'a ñayó'o ndixa kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi nɔɔ yóo ndi'i ñava'a ña livi ká'no.

²⁸ Ta saá mji ndi ká'an ndoso ndi to'on xa'a Jesucristo nɔɔ ndi'i nivi. Ndátɔ'on ndi xí'in na, ta sáná'a ndi na xí'in to'on ndíchí Ndios. Saá chi tá kixaa kivi ña kuita ndi'i yó nɔɔ Ndios, ta kóni saná'a nivi yó'o nɔɔ Ndios, nivi na nɪtɔnda ndundii, na ɔn koó ka kuachi ndiso, chi ñii yóo na xí'in Jesucristo, ta ta táku ini na.

²⁹ Ñakán kía yi'i ndee ní kisa chiñoj, ta xí'in ndee Jesucristo ña táku ini, ndino'o ní ini ndúkúj ña kasa ndivi chiño ra.

2

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas xí'in na táku ñoo Laodicea, xí'in inká nivi na kándixa Jesucristo na ɔn ta'an tɔnda j koni xí'in nduchú nɔɔj, ndátɔ'on j xí'in ndó vitin, chi kóni ña kundaa ini ndó ndí chikaa níj ndee ña táxi xí'in miji xa'a ndó'ó.

² Saá chi kóni ña Ndios chikaa ra ndee ini ndó xa'a ña ñii kuu ini ndó xí'in tá'an ndó, ta xa'a ña kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. Saá va'a vivii kutaku ndó nda tɔnda ndó kundaa va'a ini ndó ñava'a chitóni Ndios. Vará si'na ñava'a yó'o nixiyo se'é

ña nɔɔ yó, ta vitin Ndios xa saná'a ra ña nɔɔ mji yó, ta saá kúnda ini yó ndí ñava'a chitóni ra kúu Jesucristo, ta ta ti'vi Ndios sakaku ra nivi.

³ Saá chi ndi'i ñandíchi ndino'o Ndios yóo ña ini Jesucristo. Ta ñandíchi ndino'o yó'o, nixiyo ña ndátan yóo ñakuiká ña ndáya'ví ní ña nixiyo se'é, ta Jesucristo sáná'a ra nɔɔ yó ñandíchi yó'o xa'a ña kuchiño kundaa ini yó ña.

⁴ Ndátɔ'on j ñayó'o xí'in ndó vitin, chi ɔn xijin ndi inká nivi sandá'ví na ndó'ó xí'in to'on livi ña ká'an na xa'a ña sanoo na ini ndó, ta ɔn sivi ñandaa kúu to'on na.

⁵ Vará ɔn koó yi'i ñindichi xí'in ndó vitin, ta ñó'o ní ini xa'a ndó'ó, ta kúsi ní ini chi xin sɔ'o ndi vivii táku ndó ndátan kóni Ndios, ta kútu yóo ndó xí'in ña ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo.

⁶ Xa kándixa ndó Jesucristo ta taxi ndó kúu ra Ta ka'no nɔɔ ndó. Xa'a ñayó'o, xini ñó'ó va'a kundikon ndó yichí ra ta kutaku ndó ndátan kóni ra.

⁷ Ta ñii ñii kivi kónó ní ka chikaa ndó ini ndó ña kándixa ndó ra, ta ñii ñii kivi va'a kua'no ka ña ndaa ini ndó ra, ta kútu va'a kundikon ndó yichí ra. Ñii ki'va ndátan sakuá'á ndó nɔɔ nañani yó na saná'a ndó'ó, saá vivii kutaku ndó yichí Jesucristo, ta ñii ñii kivi taxi ndó ña táxa'vi ña'a nda'a Ndios.

To'on yó'o ká'an ndi

Jesucristo táxi ra

ña kutaku xaá nivi na kándixa ña'a

⁸ Koto va'a xí'in mji ndó ta on taxi ndó ña inká nivi sandá'ví na ndó'ó xí'in ñandíchi sijnj mji na, ta to'on vichí kúu ña, ta on vása yóo yu'ú ña xí'in to'on ña ndaa xa'a Jesucristo. On taxi ndó ña sanoo na ini ndó kundikon ndó yichj na, chi ña sáná'a na ndasaá kuiti káku ña sijnj nivi án noo níma án noo ndee ña kúu ña xá'nda chiño noo nivi na ndíkon yichj ñoyívi yó'o.

⁹ Ndios yóo ra táku ndi'i mji ra ini Jesucristo, ta ta xikomí yikí koñu ndino'o nivi.

¹⁰ Ta ndó'ó, on koó ka inká ña kumanj noo ndó chi ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo, ta ta kúu taká'no ní ka noo ndi'i ña yóo, ta xá'nda chiño ra noo ndi'i níma ná'no ta noo ndi'i ndee ña yóo kuvá'a.

¹¹ Mji ndj najudío kisa ndivi ndj costumbre ña naní circuncisión,* ta kómí ndj marca yikí koñu ndj ña kóni kachí ndí sa'ya Ndios kúu ndj. Ta ndó'ó, nivi na on sivi najudío kúu, ta on vása kómí ndó marca yó'o yikí koñu ndó chi on vása ní-kisa ndivi ndó costumbre yó'o. Ta saá ni, xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, Ndios sanduu ra ndó'ó sa'ya mji ra, ña ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ta xí'in ñayó'o kindaa ra ndee ña on vá'a ña xixa'nda chiño

noo ndó.

¹² Saá chi ña chíchi ndó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo kóni kachí ña ndí ndatán yóo ña nixi'i ndó xí'in Jesucristo ta natakú ndó xí'in ra, saá yóo ña xí'in ndó, chi ndaa ini ndó ndee Ndios, ña kúu ndee ña sanatakú Jesucristo noo nivi na nixi'i.

¹³ Xina'a nixika ndó yichj on vá'a, ta noo Ndios xikuu ndó nivi na nixi'i, chi nivi na xindiso ku'a ní kuachi xikuu ndó, ta on sivi sa'ya Ndios xikuu ndó. Ta vitin Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuachi ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ta taxi ra ña táku xaá ndó, chi vitin ñii kachí táku ndó xí'in Jesucristo.

¹⁴ Xina'a ndayí Ndios kachí ña ndí nivi na ndiso kuachi xikuu yó xa'a ña niva'a ndoso yó ndayí yó'o. Ta vitin on sivi ka na ndiso kuachi kúu yó, chi kivi nixi'i Jesucristo, Ndios kindaa ra ndi'i ña ká'an ndí nivi na ndiso kuachi kúu yó, ta nda'a tón cruz katakaa ndaa ra ña ká'an saá xa'a yó.

¹⁵ Ta xí'in ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, Ndios kindaa ra ndayí ndi'i ñaníma ndiva'a ná'no xí'in inká noo ndee ña xá'nda chiño noo yichj on vá'a ñoyívi yó'o. Ta Ndios sakuka'an ra noo ndi'i ñandiva'a yó'o, chi kivi nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, ndi'i ña yóo kuvá'a xito ña ndí Jesucristo kündeé ra noo

* **2:11** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sijnj ñateje talo'o.

ndi'i ñandivã'a yó'o.

16 Ta xã'a ñayó'o, on vá'a chikaã sɔ'o ndó ndã ñii ñivi na ká'an kuáchí xí'in ndó xã'a ña on vása kisa ndivi ndó ndayí mji na. Chi xá'nda chiño na ndí on vá'a kuxu ndó sava kití, ta on vá'a ko'o ndó sava ndutã. Ta xá'nda chiño na ndí xíní ñó'ó sakana ndó vikɔ ñii ñii kivi ká'no ñayí, ta xíní ñó'ó sakana ndó vikɔ ñii ñii yoo xãá, ta xíní ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ndayí ña ká'an xã'a kivi yí ña nákindée najudío.

17 Ta ndi'i ndayí yó'o on sivi ña ndino'o xíní ñó'ó kasa ndivi ñivi ndi'i saá kivi ña vaxi kúu ña. Saá chi ndasaá kuiti sáná'a ña xã'a Jesucristo, ɽa ɽa ɽí'ví Ndios kixi, chi xí'in ña ke'é Jesucristo, xa kundivi ndi'i ndayí yó'o.

18 Ta xã'a ñayó'o, on chikaã sɔ'o ndó tɔ'on ña ká'an ñivi, káchí na ndí tá on kasa ndivi ndó ndayí ña xá'nda chiño na, ta Ndios on taxi ra ñava'a nda'a ndó ñoyívi ñino. Chi ñivi yó'o ké'é na ndatán ké'é ñivi na ñino ini, vará on sivi ñivi na ndixa ndino'o ini kúu na. Ta ñivi yó'o kisa ká'no na naángel, ta ká'an na ndí yóo ña ñitivi noo na, ta ñavata kúu ña ká'an na. Ta xã'a ña on vá'a ña táku ini na kisa ká'no xí'in mji na.

19 Ta ñivi yó'o on vása ñii yóo na xí'in Jesucristo, ɽa ɽa kúu sijní ndi'i mji yó, ñivi na kándixa ña'á, ta mji yó kúu yíkí koñu ra. Ta Jesucristo kúu ɽa ɽa táxi ña

xíní ñó'ó yó xã'a ña ñii vã'a kisa chiño yó xí'in ra. Saá chi ndatán yóo tuchu ñivi ña táxi vã'a náta'an ñii ñii xiiña yíkí koñu na, saá yóo ndee ña táxi Jesucristo xã'a ña ñii vã'a yóo yó xí'in tá'an yó. Ta Ndios táxi ra ña xíní ñó'ó nda'a yó xã'a ña vã'a vaxi kua'no yó noo ra, ta xã'a ña vivíi kutaku yó ndatán kóni ra.

20 Ta ndó'ó, ñivi na kándixa Jesucristo, ñii yóo ndó xí'in ra, ta ndatán ñii káchí ñixi'í ndó xí'in ra, saá yóo ña. Ta xã'a ñayó'o, yóo ndó ndatán yóo ñivi na ñixi'í noo ndayí ña xá'nda chiño noo ñivi na ndíkɔn yichi ñoyívi yó'o, chi ndayí yó'o on vása kómí kã ña ndee ka'nda chiño ña noo ndó'ó vitin. Ta saá, ¿ndachun kisa ndivi kã ndó ndayí yó'o, ndatán ké'é ñivi na ndíkɔn yichi ñoyívi yó'o?

21 Sava ndayí yó'o ña chindú'u ñivi ñoyívi káchí ña saá: "On vá'a tɔndaã nda'a yó ña xáni sijní na kúu ña on vá'a, ni on vá'a tiin yó ña, ni ndã lo'o on vá'a kuxu yó ña xáni sijní na kúu ña on vá'a", káchí ndayí na.

22 Ta ndi'i ndayí yó'o kúu ña káku kuiti sijní ñivi va, ta on sivi ndayí Ndios kúu ña. Saá chi ndi'i ña kúchiño tɔndaã nda'a yó, án ña kúchiño tiin yó, án ña xíxi yó, ñii ñii kivi kuã'an ndi'i xã'a ñayó'o, ta on vása kúndeé ña koo ña ndi'i saá kivi.

23 Ta saá ni, ndayí ña káku sijní ñivi yó'o ná'a ña ndatán

yóo tɔ'on ña ndíchí ní, chi ndeé ní xá'nda chiño ña nɔɔ yó ndí xíní ñó'ó kundikɔn yó yichí yɔ'vɪ ní xá'a ña v'a'a koo yó xí'in Ndios. Ta ndayí yó'o káchí ña ndí xíní ñó'ó saxɔ'vɪ yó yíkí koñu yó chi saá kisa nɪnɔ xí'in mɪi yó nɔɔ Ndios. Ta saá ni, ndayí yó'o nda lo'o ɔn vása kómí ña ndeɛ sandi'i ña xá'a ña kútoo ní yó ké'é yó ña ɔn vá'a.

3

¹ Ta ndó'ó, nɪvi na kándixa Jesucristo, táku xáá ndó vitin, chi ndatán ñii káchí natakɔ ndó xí'in ra, saá yóo ña. Ta xá'a ñayó'o xíní ñó'ó chikaɔ ndó ndeɛ ndukú ndó ñava'a ña kúu ña ndáyaví ní ñoyívi nɪno nɔɔ yóo Jesucristo nɔɔ táyɪ tón tɔ'ó ká'no tón n'índichi nda'a kua'á Ndios.

² Ta v'a'a kani sɪnɪ ndó xá'a ña ndáyaví ní ñoyívi nɪno nɔɔ yóo Ndios, ta ɔn v'a'a kani sɪnɪ ndó xá'a ña ndáyaví ní nɔɔ nɪvi na ndíkɔn yichí ñoyívi yó'o.

³ Saá chi ndó'ó, ndatán yóo nɪvi na nɪxi'í saá yóo ndó nɔɔ ndi'i ña ɔn v'a'a ñoyívi yó'o, ta ɔn vása táku ka ndó tɪxin ndeɛ ña xá'nda chiño nɔɔ yichí ñoyívi yó'o, ta vitin ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo. Ta xá'a ñayó'o, ñii káchí xí'in ra, táku ndino'o ndó xí'in Ndios, vará nɪvi ñoyívi yó'o ɔn vása kúchiño na koto na ñandaa yó'o.

⁴ Tá kixaa kɪvɪ ndikó Jesucristo, ɔa ɔa táxi ña táku

ndino'o ndó, ta natɪvi ra nɔɔ ndi'i nɪvi ñoyívi yó'o. Ta kɪvɪ saá ndi'i nɪvi koto na ra, ta koto na ndí ñii nakuita ndó xí'in ra. Ta ndó'ó xí'in Jesucristo, ñii káchí xí'in ra ye'e ndó ta nakundixin ndó ñava'a livi ní ká'no.

Tɔ'on yó'o ndátɔ'on ndasaá xíní ñó'ó kutaku yó xá'a ña kándixa yó Jesucristo

⁵ Xá'a ña ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo vitin, xíní ñó'ó chikaɔ ndó ndeɛ ña sandi'i ndó xá'a ña ɔn v'a'a ña kisa chiño ini ndó ña kúu ña chında'á ndó'ó ke'é ndó ña ɔn v'a'a. Ndó'ó nañani yó, nda lo'o ɔn kɪ'vi ndó kuachi xí'in náña'a ná ɔn sɪvɪ násí'í ndó kúu, ta ndó'ó náki'va yó, nda lo'o ɔn kɪ'vi ndó kuachi xí'in nataa, na ɔn sɪvɪ yɪi ndó kúu. Ta ndi'i ndó'ó, nɪvi na kándixa Jesucristo, nda lo'o ɔn kɪ'vi ndó inka kuachi kini xí'in nataa án xí'in náña'a, ta ni ɔn kutoo ndó kɪ'vi ndó kuachi yó'o. Ta ni ɔn kutoo ndó ke'é ndó nda ñii nɔɔ ña ɔn v'a'a. Ta ɔn v'a'a chikaɔ ndó ndi'i ndeɛ ndó ña kukomí ndó ku'a ní ñakuíká. Saá chi tá táku ndó saá, sáná'a ndó ndí kí'vi ní ka ini ndó xíní ndó ñakuíká nɔɔ ña kí'vi ini ndó xíní ndó Ndios, ta ñii kúu ña xí'in ña kasa ká'no ndó ñaídolo án inka ndios vatá.

⁶ Ta xá'a ndi'i ña ɔn v'a'a yó'o ña kisa ndivi nɪvi na toon ní ini, Ndios saxɔ'vɪ ní ra nayó'o kɪvɪ ña vaxi.

⁷ Ta ndó'ó, xɪn'a'á tá xɪndikɔn ndó yichí ñoyívi yó'o, ñii kɪ'va saá xɪkuu ndó

n̄ivi na toon ní n̄ix̄iyo ini, ta ke'é ndó ña ɔn vá'a yó'o.

⁸ Ta vitin ndixa x̄ini ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i saá n̄oɔ ña ɔn vá'a. X̄ini ñó'ó kindaa ndó ña sáa ini ndó, ta ɔn kuu ndó n̄ivi na ke'e ní. Ta sandakoo ndó ña táxi nákaa ña ɔn vá'a ini ndó x̄ini ndó ink̄a n̄ivi, ta sandakoo ndó ña ká'an ndó to'on ndiva'a xa'a n̄ivi, ta sandakoo ndó ña ká'an ndó to'on kini x̄i'in n̄ivi.

⁹ Ni nda lo'o ɔn ka'an ndó to'on vatá x̄i'in tá'an ndó. Saá chi xa sandakoo ndó yich̄i yatá, n̄oɔ ke'é ndó ña ɔn vá'a yó'o, ta vitin ndik̄on ndó yich̄i va'a ña xa'a.

¹⁰ Ta saá ndatán yóo n̄ivi na xa sandakoo tikoto yatá ña ɔn vása va'a ka, ta nakundixin na tikoto va'a ña xa'a, saá yóo ndó táku ndó vitin, chi Ndios ndasa xa'a ra ini ndó, ta nduu ndó n̄ivi xa'a vitin. Ta saá tondaa ndó kuu ndó ndatán yóo Ndios, ɔa ɔa k̄isa va'a ndó'ó, ta ñii ñii k̄iv̄i sákuá'á ka ndó ña tondaa ndó kon̄i ndino'o ndó ra.

¹¹ Ta vitin ɔn vása x̄ini ñó'ó ka tá najudío kúu yó, án ɔn s̄iv̄i najudío kúu yó, án n̄ivi na k̄isa ndivi costumbre circuncisión kúu yó, án n̄ivi na ɔn vása k̄isa ndivi costumbre yó'o kúu yó, án n̄ivi na kee ñoo x̄iyo kúu yó, án n̄ivi na x̄ini va'a ñandich̄i nagriego kúu yó, án n̄ivi na ɔn vása ká'vi ní kúu yó, án n̄ivi naesclavo kúu yó, án n̄ivi na kómí ndayí nakaxin chiño m̄i kúu yó, ta ndi'i ñayó'o ña káchí ndasaá yóo

yó ɔn vása x̄ini ñó'ó ña n̄oɔ Ndios, chi ndi'i yó ñii kúu yó n̄oɔ Ndios xa'a ña kándixa yó Jesucristo. Ta Jesucristo kúu ñii laá ɔa ɔa x̄ini ñó'ó ní n̄oɔ yó, ta táku ra ini ñii ñii yó vitin.

¹² Ndios nakaxin ra ndó'ó ña kuu ndó n̄ivi naȳi na kundik̄on ra, ta kí'vi ní ini ra x̄ini ra ndó'ó. Ta xa'a ñayó'o x̄ini ñó'ó kutaku ndó ndatán kóni ra. Kundá'vi ini ndó koni ndó n̄ivi, ta ke'é ndó ñava'a x̄i'in ndi'i n̄ivi. Ta ɔn kasa ká'no x̄i'in m̄i ndó, ta kuu ndó n̄ivi na n̄in̄o ini, n̄ivi na to'ó ké'é x̄i'in ink̄a n̄ivi, ta x̄i'in ña ká'no ini ndó kutaku ndó x̄i'in tá'an ndó.

¹³ Ta kundedé ini ndó x̄i'in n̄ivi, ta kasa ká'no ini ndó xa'a ña ɔn vá'a ké'é na x̄i'in ndó. Ñii k̄i'va ndatán Ndios k̄isa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá kasa ká'no ini ndó xa'a ña ɔn vá'a ké'é n̄ivi x̄i'in ndó.

¹⁴ Ña x̄ini ñó'ó ní ka n̄oɔ ndi'i ink̄a ñava'a k̄isa ndivi ndó kúu ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi ña ké'é ndó saá kúu ña táxi ñii yóo ndó táku ndó x̄i'in tá'an ndó.

¹⁵ Jesucristo san̄i'i ra ndee ra ña táku ini ndó xa'a ña va'a koo ini ndó, ta va'a kutaku ndó x̄i'in natá'an ndó. Nakaxin ra ndó'ó kúu ndó ñii ñii x̄iña ȳik̄i koñu ra, ña ñii náta'an ndó, ta ñii káchí k̄isa chiño ndó x̄i'in ra. Ta ndi'i saá k̄iv̄i x̄ini ñó'ó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios.

¹⁶ Ta taxi x̄i'in m̄i ndó ndi to'on va'a ña ndato'on xa'a Jesucristo ná sakutú ña ini ndó ndi'i saá k̄iv̄i. Ta x̄i'in

ndi'i ñandíhí Ndios, saná'a tá'an ndó ta ndatɔ'on ndó xí'in tá'an ndó. Ta kata ndó yaa yij ña kasa ká'no ndó Ndios, kata ndó yaa ña ká'an tɔ'on Ndios xí'in nivi, ta kata ndó yaa ña ká'an xa'a yichí ra. Ndino'o ní ini ndó kata ndó, ta ndi'i saá kivi xí'in ña kusij ní ini ndó ka'an ndó, kachí ndó: "Táxa'vi ún, Tata Ndios."

¹⁷ Ta ndi'i tɔ'on ña ká'an ndó ta ndi'i chiño ña kisa ndivi ndó, ke'é ndó ndi'i ñayó'o xí'in ndayí kivi Jesucristo, Ta ka'an ndó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a Yivá yó Ndios xa'a ndi'i ña kisa ndivi Jesucristo xa'a ndó.

Tɔ'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku nivi na kándixa Jesucristo xí'in tá'an na

¹⁸ Náki'va yó, ñii ñii ndó'ó ná yóo yij, xini ñó'ó kasa njno xí'in mji ndó ña kasa chiño ndó noo yij ndó, chi ñayó'o kúu chiño noo ndó xa'a ña kúu ndó náña'a ná kándixa Jesucristo, Ta taKá'no noo yó.

¹⁹ Nañani yó, ñii ñii ndó'ó na yóo ñásí'í, xini ñó'ó kuki'vi ini ndó koni ndó ñásí'í ndó, ta on ka'an ndó tɔ'on yɔ'vi ña satakué'e ini ná.

²⁰ Ndó'ó na kúu nakuáchí, xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña xá'nda chiño yivá si'í ndó noo ndó, chi ña ké'é ndó saá sakusij ndó ini Ndios.

²¹ Nañani yó na kúu yivá naválí, on ka'an ndó tɔ'on on vá'a ña sasaá ndó ini sa'ya ndó. Chi xí'in

ña ke'é ndó saá kuchiño sakuchuchú ndó ini na, ta sanakava ndó ini na.

²² Nañani yó xí'in náki'va yó na kúu esclavo, ndó'ó kisa chiño ndó noo napatrón ndó na kúu naná'no noo ndó ñoyívi yó'o, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño napatrón ndó noo ndó. Ta on vá'a kuiti chikaa ní ndó ndee kasa chiño ndó tá míi ñíndichi tapatrón ndó xito ra ndasaá kisa chiño ndó, ta xí'in ña ndino'o ini ndó va'a kasa ndivi ndó chiño tá'an ñíndichi tapatrón ndó xito ra, án tá'an on koó ra, chi ña kisa ndivi ndó saá kúu ña sáná'a ndí ndixa kisa tɔ'ó ndó Ndios.

²³ Ndi'i chiño ña kisa ndivi ndó, xí'in ñasij ini ndó chikaa ndó ndee ña va'a kasa ndivi ndó ña. Va'a naká'an ndó ndí Jesucristo kúu tapatrón ndino'o ndó, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i chiño xa'a ña sakusij ndó ini ra, ta on sivi xa'a ña sakusij ndó ini nivi kuiti kúu ña kasa ndivi ndó chiño.

²⁴ Saá chi kúndaá ini ndó ndí ñii kivi ndixa naki'in ndó ndi'i ñava'a ña kındoo Ndios taxi ra nda'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. Ta kúndaá ini ndó ndí ñii laá taKá'no noo ndó kúu Jesucristo, ta ñii laá tayó'o kúu ta ta kisa chiño ndó noo.

²⁵ Ta saá ni, ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a, Ndios cha'vi ra nivi yó'o. Ta ndatán yóo ña on vá'a ke'é na, saá saxo'vi ra na, chi Ndios on vása nákaixin ra nivi, ta ñii ki'va xí'in ñandaá kasa nani ra xa'a ñii ñii nivi.

4

1 Nañani yó, ndó'ó na kúu napatrón, xínì ñó'ó ke'é ndó ñava'a ñandaḡa xí'in ñivi na kisa chiño ñoḡ ndó. Naká'án ndó ndí yóo ñii ṭaḡ ṭa xá'nda chiño ñoḡ ndó, ṭa kúu Jesucristo, ṭaḡ ṭa táku ñoyívi ñino.

2 Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii ñii kivi kundito káxín ndó ta on sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'ḡa ra.

3 Ta ka'an ndó ndukú ndó ñava'a ñoḡ ra xa'a mii ndi, ña taxi ra ña ná ñoḡa yichi ña ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a Jesucristo ñoḡ ñivi. Saá chi xina'á ñava'a chitóni Ndios ña xa kisa ndivi Jesucristo xikuu ña xinakaḡa se'é ñoḡ ñivi, ta vitin Ndios xa sanativi ra ña ñoḡ yó, ta yi'i, ká'an ndoso i to'on va'a yó'o xa'a Jesucristo ñoḡ ñivi. Ta xa'a ñayó'o, vitin nákaḡa i ini ve'e kaḡa.

4 Ndukú ndó ñoḡ Ndios ña chindeé ra yi'i ña kuchiño i saná'a káxín i to'on va'a xa'a Jesucristo ñoḡ ñivi, chi chiño ñoḡ i kúu ña ke'é i saá.

5 Xí'in ñandíchi Ndios ña yóo sijnì ndó, vivii kutaku ndó xí'in ñivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta tá naní'i ndó yichi ña ndato'on ndó xí'in na, ta va'a koni ñó'ó ndó yichi yó'o, ndatán kóni Ndios.

6 Kivi ká'an ndó xí'in inka ñivi, ta saá xí'in ñava'a ini ndó ta xí'in ñato'ó ní ndato'on ndó xí'in na. Koni ñó'ó ndó nina to'on va'a ña ka'an ndó xí'in na. Ta

ndatán yóo ñii yó'va ña táxi kuyasín ña xíxi yó, saá koo to'on ña kee yu'u ndó, chi to'on yó'o xínì ñó'ó kuu ña to'on ña kutoo ñivi koni so'o na. Ta xínì ñó'ó sakuá'á ndó ndasaá va'a koo ti'va ndó ña vivii ndakuijn ndó yu'u ñivi na ndaka to'on ndó'ó.

Xí'in to'on yó'o taPablo ñindayi ra ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas

7 Kivi xaḡa ñani yó taTíquico ñoḡ ndó, ta ndato'on ra xí'in ndó xa'a i, ta ndato'on ra xí'in ndó ndasaá táku i yó'o. Ñani yó taTíquico yó'o kúu ṭaḡ ṭa kí'vi ní ini xini, ta ndi'i saá kivi chíkaḡa ra ndee ña chindeé ra yi'i, ta ṭayó'o xí'in yi'i ñii káchí kisa chiño ndi ñoḡ Jesucristo.

8 Ta xa'a ñayó'o, tí'ví i ñani yó taTíquico xaḡa ra ñoḡ ndó xa'a ña ndato'on ra xí'in ndó ndasaá táku ndi. Ta saá xa'a ña koni so'o ndó to'on yó'o, chikaḡa ña ndee ini ndó.

9 Ta tí'ví ñani yó taOnésimo naxaḡa ra xí'in taTíquico. ṭaḡ ṭa kí'vi ní ini xini kúu taOnésimo, ta vitin ndikó ra naxaḡa ra ñoḡ ndó, chi ṭañoo mii ndó kúu ra. Ta ṭayó'o on vása sándakoo ra ña vivii ndikon ra yichi Jesucristo. Kivi xaḡa nañani yó yó'o ñoḡ ndó, ta ndato'on na xí'in ndó ndi'i ña ndó'o ndi ñoo ñoḡ táku ndi vitin.

10 Ta ñani yó taAristarco, ṭa kúu ṭaḡ ṭa nákaḡa ini ve'e kaḡa xí'in i yó'o, tí'ví ra to'on

ña chindeé ra ndó'ó. Ta ñani yó tãMarcos, tã tã kúu tãxaxin ñani yó tãBernabé, tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Tá xaã ñani yó tãMarcos yó'o nɔɔ ndó ña koto ra ndó'ó, ta ndúkú j nɔɔ ndó ña vã'a naki'in ndó ra, ndatán yóo ña xa ndatɔ'on j xí'in ndó xa'a ra.

¹¹ Ta ñani yó tãJesús, tã tã tuku nani Justo, tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Vará yóo kuã'a ní najudío na kándixa Jesucristo, ta vitin ñoo yó'o ndasaá kuiti nayó'o kúu na kisa chiño xí'in j xa'a ña koo kuã'a ka nivi na kivi yich j nɔɔ xá'nda chiño Ndios. Ta ndi'i nañani yó yó'o na yóo xí'in j, chíkaã na ndee ini j.

¹² Ta ñani yó tãEpafras, tã kúu taño mji ndó tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Nii tã tã kisa chiño nɔɔ Jesucristo kúu tayó'o, ta on vása sándakoo ra kã'an ra xí'in Ndios, ta ndino'o ní ini ra xáku ndá'ví ra xa'a ndó nɔɔ Ndios. Ta ña xáku ndá'ví ra nɔɔ Ndios kúu ña taxi ra ndee nda'a ndó xa'a ña on sandakoo ndó yich j Jesucristo, ta ndã víka, kútu ka kundikɔn ndó yich j ra. Ta ñii kiva saá ndúkú ra ña chindeé Ndios ndó'ó xa'a ña taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios.

¹³ Yi j, tãPablo, ndákuijn j xa'a ñani yó tãEpafras yó'o, chi xini j ña ndee ní kisa chiño ra xa'a ndó'ó, naño Colosas xí'in naño Laodicea xí'in naño Hierápolis.

¹⁴ Ta ñani yó tãLucas, tã

kúu médico, tã tã kí'vi ní ini j xini j, tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta saá tuku ñani yó tãDemas tí'ví ra tɔ'on ña chindeé ra ndó'ó.

¹⁵ Ta xáku ndá'ví j nɔɔ ndó ña ka'an ndó xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó na táku ñoo Laodicea, ndi tí'ví j tɔ'on ña chindeé j ndi'i nayó'o. Ta ñii kiva saá tí'ví j tɔ'on ña chindeé j ñáki'va yó ñáNinfas xí'in nivi na kándixa Jesucristo na nákutá'an ve'e ñáyó'o xa'a ña kisa kã'no na Ndios.

¹⁶ Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas, tá ndi'i ka'vi ndó tutu yó'o, ta saá vã'a tí'ví ndó ña xaã ña nda'a nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Laodicea, xa'a ña kuchiño ka'vi na ña. Ta nitaaj inkã tutu ta xa tí'ví j ña xaã ña nda'a nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Laodicea. Tá ndi'i ka'vi nayó'o tutu yó'o, ta saá ndó'ó naño Colosas, vã'a naki'in ndó ña ta ka'vi ndó ña.

¹⁷ Ta vã'a ndatɔ'on ndó xí'in ñani yó tãArquipo, ka'an ndó xí'in ra ndi xini j ñó'ó kasa ndivi ra chiño ña sãkuiso chiño Jesucristo ra.

¹⁸ Ta vitin yi j, tãPablo, tí'ví j tɔ'on ña chindeé j ndó'ó. Xí'in nda'a mji j, táa j tɔ'on sondí'í yó'o: Naká'án ndó ndi yi j nákaã j ini ve'e kaã. Ta ná ke'é Ndios ñavã'a ní xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó ña ti'ví taPablo kuá'an ña nda'a naño Tesalónica

*Xí'in tɔ'on yó'o taPablo,
taSilvano xí'in taTimoteo
chíndeé ra
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Tesalónica*

1 Xí'in tɔ'on yó'o yí'i,
taPablo, xí'in taSilvano,*
ta xí'in taTimoteo, chíndeé
ndi ndó'ó na táku ñoo
Tesalónica, ndó'ó na
nákutá'an xa'a ña kisa ká'no
ndó Yivá yó Ndios xí'in
Jesucristo, Ta taKá'no ñoo
yó. ¡Ná ke'é Ndios Yivá yó
xí'in Jesucristo taKá'no ñoo
yó ñava'a xí'in ndó, ta ná
taxi ra koo ñava'a ini ndó!

*Ñivi na kándixa Je-
sucristo na táku ñoo
Tesalónica
va'a ní kuá'an na yichi Ndios*

2 Ndi'i saá kivi ká'an ndi
táxi ndi ña táxa'vi ña'a
Ndios xa'a ndi'i ndó'ó. Ndi'i
saá yichi ká'an ndi xí'in
Ndios, ta náká'an ndi xa'a
ndó, ta ndúkú ndi ñoo ra
ñava'a xa'a ndó'ó.

3 On vása sándakoo ndi
táxi ndi ña táxa'vi ña'a Yivá
yó Ndios xa'a ña kuá'a ní
chiño va'a kisa ndivi ndó.
Saá ke'é ndó chi kándixa ndó
Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó
xíni ndó ra. Ta táxi ndi ña
táxa'vi ña'a Ndios chi ndixa

ñii ñii kivi va'a ndíkɔn ndó
yichi ra, saá chi ndáa ini ndó
ta ndáti ndó ndixa Jesucristo
kasa ndivi ra ndi'i tɔ'on ña
nika'an ra.

4 Nañani yó xí'in náki'va
yó, ñivi na kí'vi ní ini Ndios
xíni ra kúu ndó'ó, ta xíni ndi
Ndios nika'in ra ndó'ó ña
kuu ndó ñivi na kundikɔn
ña'a.

5 Chi kivi ndatɔ'on ndi
xí'in ndó tɔ'on ñava'a xa'a
Jesucristo, ta on sivi ndasaá
kuiti tɔ'on mji ndi xikuu ña,
ta xí'in ndee Níma Ndios
nika'an ndi xí'in ndó ta xí'in
ndee Níma Ndios ke'é ndi
kuá'a ní ñava'a xa'a ndó. Ta
ndino'o ini ndi kándixa ndi
ñandaá kúu tɔ'on nika'an
ndi xí'in ndó. Xa kúndaá
ini ndó ndasaá va'a xitaku
ndi xí'in ndó, ta chikaá ndi
ndee ña chíndeé ndi ndó'ó,
chi kí'vi ní ini ndi xíni ndi
ndó'ó.

6 Ta saá ndó'ó kixá'a ndó
kutaku ndó ñii kí'va saá
ndatán táku ndi'i, ta ndatán
xitaku Jesucristo kivi nixiyo
ra ñoyivi yó'o. Vará xó'vi
ní ndó xa'a ña ndíkɔn ndó
yichi Jesucristo, ta Níma
Ndios sákusiñ ña ini ndó'ó,
ta xí'in ñasij ini ndó naki'in
va'a ndó tɔ'on Ndios ña
nika'an ndi xí'in ndó.

7 Ta xa'a ña va'a táku ndó,
sáná'a ndó ñoo inka ñivi
na kándixa Jesucristo na
táku ñoo estado Macedonia
xí'in inka kuá'a ñoo estado
Acaya ña ndasaá kuchiño
va'a kundikɔn nayó'o yichi
Jesucristo.

8 Ta ndó'ó xa ndatɔ'on ndó

* 1:1 Inka kivi taSilvano kúu Silas.

to'on Ndios xí'in inká n̄ivi, ta s̄akuit̄a ní'nó k̄a ndó to'on yó'o ndi'i saá xiiña estado Macedonia xí'in ndi'i saá xiiña estado Acaya. Ta saá n̄ivi na táku ndi'i saá xiiña x̄inj̄i so'o na x̄a'a ña va'a kándixa ndó Ndios, ñakán on vása x̄inj̄i ñó'ó k̄a'an k̄a ndi x̄a'a ñava'a ké'é ndó.

⁹ Nda víka, n̄ivi na x̄ini ndasaá táku ndó, ndákuijn̄ na x̄a'a ndó'ó, k̄a'an na ndasaá va'a n̄aki'in ndó ndi'i. Ta ndát̄o'on na xí'in tá'an na ndasaá ndixa nasama ini ndó, ta sandakoo ndó ña k̄isa ká'no ndó ñaídolo xí'in inká ña'a ña x̄ani s̄inj̄i ndó x̄ikuu ndios m̄ji ndó x̄ina'á, ta vitin k̄ixá'á k̄isa ká'no ndó Ndios ndixa ndino'o, t̄at̄áku, ta ndík̄on ndó yich̄i ra.

¹⁰ Ta k̄a'an na ndí vitin ndáti ndó Jesucristo, ta kúu Sa'ya Ndios, ña kee tuku ra ñoyívi n̄ino, ta kixaa ra ñoyívi yó'o, saá chi Ndios sanataku ra Jesucristo ña sakaku ra m̄ji yó, k̄ot̄o x̄o'vi ní yó k̄iv̄j̄ Ndios kasa nani ra x̄a'a kuachi n̄ivi.

2

TaPablo ndát̄o'on ra xí'in na kándixa Jesucristo x̄a'a chiño ké'é ra xí'in na

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, x̄inj̄i ndó ndí on s̄iv̄i ña m̄anj̄i x̄ikuu ña n̄ixaa ndi noo ndó ta n̄ika'an ndoso ndi to'on x̄a'a Jesucristo xí'in ndó, chi ndó'ó ch̄ikaa so'o ndó to'on yó'o ta k̄isa ndivi ndó ña.

² X̄inj̄i ndó ndí k̄iv̄j̄ t̄a'an k̄a x̄aa ndi ñoo noo táku ndó,

n̄ix̄o'vi ní ndi ñoo Filipos, chi ké'é na xí'in ndi ña on vá'a ña s̄akuka'an na noo ndi. Ta saá ni, Ndios ch̄indeé ra ndi'j̄ ña n̄i-taxi ra kuyi'ví ní ndi k̄iv̄j̄ n̄ix̄ita ndi noo ndó'ó, ta n̄ika'an ndoso ndi to'on Ndios ña k̄a'an x̄a'a Jesucristo, vará ku'a'a ní n̄ivi ndukú na ndasaá kasi na noo ndi ña on ndato'on k̄a ndi to'on yó'o.

³ Ta to'on Ndios ña n̄ika'an ndoso ndi xí'in ndino'o n̄ima ndi, ñandaa kúu to'on yó'o, on k̄oó to'on vatá ñó'o xí'in ña, ni on vása ní-ka'an ndi to'on livi ña sandá'ví ndi n̄ivi.

⁴ Ta m̄ji Ndios n̄ika'an ra ndí va'a n̄iya'a ndi noo ñaȳo'vi ña x̄ito ndoso ndi'j̄, ta x̄a'a ñayó'o Ndios sanakuiso chiño ra ndi'j̄ ña k̄a'an ndoso ndi to'on va'a x̄a'a Jesucristo noo n̄ivi. Xí'in to'on ña k̄a'an ndi on vása ndukú ndi ndasaá kuiti sakusij̄ ndi ini n̄ivi, ndatán kóni m̄ji na, ta nda víka ndukú ndi ndasaá sakusij̄ ndi ini Ndios. Chi Ndios kúu t̄aa t̄a x̄ito ndoso n̄ima yó ndasaá yóo ña.

⁵ X̄inj̄i m̄ji ndó nda ñii k̄iv̄j̄ on vása ní-ka'an ndi to'on livi án to'on vatá x̄a'a ña sanoo ndi ini ndó, ni on vása ní-sandá'ví ndi ndó'ó x̄a'a ña taxi ndó s̄i'ún nda'a ndi. M̄ji Ndios ndákuijn̄ ra x̄a'a to'on yó'o ndí ñandaa kúu ña.

⁶ Ni noo ndó'ó, ni noo nda ñii inká n̄ivi, on vása ní-ndukú ndi ña kasa ká'no na ndi'j̄. Vará kómí ndi ndayí ña kasa to'ó ndó ndi'j̄, ta chindeé ndó ndi'j̄ xí'in ña

xínì ñó'ó ndì, chi naapóstol* na kómì ndayí Jesucristo kúu ndì'i, ta ɔn vása ní-ke'é ndì saá.

7 Ta livi ní vivíi ke'é ndì xí'in ndó, ndatán ké'é ñii ña'a xí'in sa'ya yúta ñá, saá nìxiyo ndì xí'in ndó.

8 Ndixa ndeé ní kí'vi ini ndì xíini ndì ndó'ó. Ta xí'in ndino'o nímá ndì ndatɔ'on ndì tɔ'on Ndios xí'in ndó. Tandá nìxiyo tí'va ndì taxi xí'in mji ndì ña kivi ndì xa'a ndó, saá chi ndó'ó nduu ndó nivi na kí'vi ní ini ndì xíini ndì.

9 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndixa náká'an ndó ndasaá xitaku ndì kivi xindoo ndì xí'in ndó, chi ndiví ñoo ndeé ní kisa chiño ndì xa'a ña kukomí ndì sji'un ña sata ndì ndi'i ña xíini ñó'ó mji ndì. Saá chi nì-xiin ndì sandi'i ndì ini ndó ña cha'vi ndó ña xíini ñó'ó ndì kivi nika'an ndoso ndì tɔ'on Ndios noo ndó.

10 Ndó'ó xí'in Ndios kúu na ndákuiin xa'a ndì, ndasaá xitaku ndì noo ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, chi xí'in ñayji, ta xí'in ñandakú xitaku ndì xí'in ndó, ta ɔn koo nivi kuchiño taxi kuachi xa'a ndì.

11 Tá yóo ñii taa taa kúu yivá va'a xí'in sa'ya ra, saá nìxiyo ndì xí'in ndó, chi ndatɔ'on ndì xí'in ndó ña chikaa ndì ndeé ini ndó ta saná'a ndì ndó'ó kɔ'on ndó yichi ña ndaa.

12 Ta sakuiso ndì ndó'ó ña vivíi kutaku ndó ndatán

táku nivi na ndíkɔn Ndios, chi Ndios kúu taa taa nakana ndó'ó ña kivi ndó yichi noo xá'nda chiño ra, chi kóni ra ña kutaku ndó xí'in ra noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e.

13 Ndi'i saá kivi táxi ndì ña táxa'vi nda'a Ndios, chi kivi xíini so'o ndó tɔ'on ña nika'an ndì xí'in ndó, ta va'a naki'in ndó ña. Ta ɔn vása ní-xani siji ndó ndí ndasaá kuiti tɔ'on nivi kúu ña, ta chikaa so'o ndó ña ká'an tɔ'on yó'o, chi kúndaá ini ndó ndixa tɔ'on Ndios kúu ña nika'an ndì xí'in ndó, ta mji tɔ'on yó'o kisa chiño ña ini ndó'ó, nivi na kándixa ña'a.

14 Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii kivi ndatán nixovi inka nivi na ndóo ñoo estado Judea, na kúu na nákutá'an xa'a ña kisa ká'no na Jesucristo, saá nixovi ndó'ó. Chi najudío natá'an mji na kúu na saxovi ña'a. Ta saá ndó'ó, natá'an mji ndó kúu na saxovi ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo.

15 Ta nivi na xa'ni Jesucristo, najudío natá'an mji ra xikuu na, ta naxiji síkuá nayó'o xikuu na xa'ni napro-feta na nika'an ndoso tɔ'on Ndios kuuya xina'a. Ta saá tuku najudío natá'an kúu na ke'é kuachi xí'in ndì, ta taxin na ndi'i ña tava na ndi'i kuacha ní ñoo. Nayó'o ké'é na ña ɔn vá'a ña ɔn vása kúsi ini Ndios xíini ra, ta ɔn xijin na taxi na ña naki'in inka nivi tɔ'on

* 2:6 Tɔ'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'vi taká'no kasa ndivi na chiño ra.

ñava'a xa'a Jesucristo.

¹⁶ Ta saá najudío yó'o sási na ño ñdi kivi ndátō'on ñdi tō'on va'a xa'a Jesucristo xí'in inkā ñivi na ñon vása kúu najudío, saá chi ñon xijin na ña sakaku Ndios nayó'o. Ta xa'a ña ké'é na ña ñon vá'a yó'o, sákuiso ka na kuachi sata mji na, vará xa yoo ku'a ní kuachi ndiso na. Ta saá ñii kivi ña vaxi, Ndios saxo'vi ní ra nayó'o xa'a ndi'i ña ñon vá'a ké'é na.

TaPablo kóni tuku ra koni ra ñivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica

¹⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, vará xini ñó'ó kuxiká ñdi ñoo ndó ñii káni lo'o, ta ñon vása sándakoo ñdi ña xáni sijn ñdi xa'a ndó'ó. Ta ndeé ní kóni ñdi nakutá'an tuku ñdi xí'in ndó ña kundaa ini ñdi ndasaá yoo ndó.

¹⁸ Ta yij taPablo, ku'a ní yichi ndukúji xaaji tuku kotoji ndó'ó, ta ñi-kuchiño xaaji chi ñanímā ndiva'a ká'no Satanás ñon vása ní-taxi ña xaaji, chi taxi ña ku'a ní ña ñon vá'a sasi yichiji.

¹⁹ Kóni ní ñdi koto ñdi ndó'ó, chi ndó'ó kúu na sákusij ini ñdi xa'a ña va'a ní ndikōn ndó yichi Jesucristo. Ta kivi ndikó ra ñoyivi yó'o, ndati ñdi ña ñon kuka'an ñoo ñdi xa'a ndó'ó, ta kusij ka ini ñdi xa'a ndó'ó. Ndatán yoo ñava'a ña náki'in ñivi xa'a ña va'a kisa ndivi na chiño, saá koo ndó'ó xí'in ñdi kivi kuita yó ñoo Jesucristo.

²⁰ Ta xa'a ña va'a kándixa ndó Ndios, kánoo síkōn ñato'ó ñdi ñoo ñivi, ta Ndios kasa ká'no ra ndij xa'a ndó'ó. Ndixa kúsij ní ini ñdi xini ñdi ndó'ó.

3

¹ Ta ñii kivi ña ñon vása ní-kundeé ka ini ñdi kundati ñdi, chi kóni ní ñdi koni so'o ñdi án yoo va'a ndó, ta saá xani sijn ñdi va'a ná kindoo ka ñdi ñoo Atenas,

² ta tiví ñdi ñani yó taTimoteo xa ra ñoo ndó. Ta taTimoteo yó'o kúu ta ta kisa chiño ñoo Ndios, ta ñii káchí xika ra xí'in ñdi ká'an ndoso ñdi tō'on ñava'a xa'a Jesucristo. Ta tiví ñdi taTimoteo ña xa ra ñoo ndó ta chindeé ra ndó'ó ña va'a kua'no ka ndó yichi Jesucristo, ta ka'an ra tō'on va'a xí'in ndó xa'a ña chikaa ra ndeé ini ndó ña va'a ka kundikōn ndó yichi Jesucristo.

³ Ta saá ñon ndi'i ní ini ndó xa'a ñayo'vi xó'vi ndó vitin. Chi ndó'ó xini va'a ndó ndi'i mji yó na kúu ñivi na kándixa Jesucristo xini ñó'ó xo'vi yó ñayo'vi.

⁴ Saá chi kivi xindoo ñdi xí'in ndó, ta ndatō'on ñdi xí'in ndó ndi vaxi kivi ña xo'vi yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo. Ta vitin xini ndó ndi ndixa kixá'á xó'vi yó ndatán yoo ña ñika'an ñdi xí'in ndó.

⁵ Ta saá kixaa kivi ña ñon vása ní-kuchiño kundati kaaji, chi ndeé ní kóni koni so'oji án va'a ndikōn ka ndó yichi Jesucristo, vará xó'vi ní

ndó. Ñakán t̄i'v̄ij̄ t̄aTimoteo xāa ra koto ra ndó'ó, saá chi ndí'i ní ini j̄ xā'a ndó, koto ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no chu'u ña ndó'ó, ta nakava ndó ke'é ndó ña on vá'a. Ta saá nd̄a man̄j̄ kuu chiño ña k̄isa ndivi nd̄i x̄i'in ndó, níkuu.

6 Ta t̄aTimoteo n̄ixaa ra noo táku ndó, ta vitin nd̄ikó ra k̄ixaa ra yó'o, ta nd̄ato'on ra x̄i'in nd̄i to'on va'a xā'a ndó. Nd̄ato'on ra ndí ndixa kándixa va'a ndó Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó x̄ini tá'an ndó, ta ndi'i saá k̄iv̄i náká'án ndó xā'a nd̄i'i, ta kóni ndó koto ndó nd̄i'i ñii k̄i'va nd̄atán kóni nd̄i koto nd̄i ndó'ó.

7 Ñakán k̄ia, nañani yó x̄i'in náki'va yó, vará xó'v̄i ní nd̄i ta ná'no ní tondini kóm̄i nd̄i, ta vitin nd̄uva'a ini nd̄i ta kúsij̄ ní ini nd̄i, chi x̄inj̄ so'o nd̄i ña ndixa ndó'ó kándixa ndino'o ini ndó Jesucristo, ta viv̄i nd̄ikon ndó yich̄i ra.

8 Nd̄atán yóo ña taxi ndee ña kutaku k̄a nd̄i, saá yóo ña kúndāa ini nd̄i ndí ndixa va'a ní nd̄ikon ndó yich̄i Jesucristo.

9 Ta on vása ní'i k̄a nd̄i to'on ña kuchiño taxi nd̄i ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xā'a ndó'ó, chi n̄iya'a ní ká'no ña kúsij̄ ní ini nd̄i xā'a ña va'a táku ndó.

10 Ndiví ñoó ndino'o ní ini nd̄i xáku ndá'ví nd̄i noo Ndios, ká'an nd̄i x̄i'in ra ña taxi ra kee nd̄i k̄o'on nd̄i koto nd̄i ndó'ó. Chi kóni nd̄i chin-deé nd̄i ndó'ó ña kándixa ndino'o k̄a ndó ta kua'no k̄a ndó yich̄i Jesucristo.

T̄aPablo x̄i'in natá'an ra ká'an na x̄i'in Ndios xā'a n̄ivi na kándixa Jesucristo

11 Ndúkú nd̄i noo Yivá yó Ndios x̄i'in Jesucristo, T̄a t̄aKá'no noo yó, ña taxi ra ña kuchiño k̄o'on nd̄i koto nd̄i ndó'ó.

12 Ta Jesucristo ná chin-deé ra ndó'ó ña ñii ñii k̄iv̄i kuki'vi k̄a ini ndó koni tá'an x̄i'in m̄ij̄ ndó, ta ñii saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i ink̄a n̄ivi. Ñii k̄i'va nd̄atán yóo ña kí'vi ní ini nd̄i x̄ini nd̄i ndó'ó saá kóni nd̄i ña kuki'vi ini ndó koni ndó ink̄a n̄ivi.

13 Ta saá Jesucristo ná chikaa ra ndee ini ndó'ó ña va'a ní k̄a k̄o'on ndó yich̄i Ndios, ta x̄i'in ña ndino'o ní ini ndó nduu ndó n̄ivi na va'a, na ndii noo Ndios. Ñakán on kóo kuachi kuiso ndó noo Ndios, k̄iv̄i nd̄ikó Jesucristo ñoyivi yó'o, x̄i'in ndi'i nayij̄ na táku x̄i'in ra.

4

Ndasaa x̄inj̄ ñó'ó kutaku yó ña sakusij̄ yó ini Ndios

1 Nañani yó x̄i'in náki'va yó, x̄i'in nd̄ayí Jesucristo, T̄a t̄aKá'no noo yó, nd̄ato'on nd̄i x̄i'in ndó ta xáku ndá'ví nd̄i noo ndó ña ñii káchí nd̄atán yóo ña xa saná'a nd̄i ndó'ó, saá x̄inj̄ ñó'ó kutaku ndó, ta va'a sakusij̄ ndó ini Ndios. Xa va'a ní nd̄ikon ndó yich̄i ra vitin, ta ndúkú nd̄i noo ndó ña va'a k̄a kund̄ikon ndó yich̄i ra ñii ñii k̄iv̄i vāxi.

² Xa xínj vạ'a ndó xạ'a ña saná'a ndj ndó'ó xí'in ndayí Jesucristo.

³ Ña kóni Ndios kúu ña nduu ndó ñjvi na vạ'a, na ndii ñoq ra. Ñakán Ndios ọn xjìn ra ña ndạ ñii ndó'ó kị'vi ndó kuặchi ñoyívi xí'in inka ña'a án inka tạa.

⁴ Ta Ndios kóni ra ñayó'o: Ñii ñii tạa xínj ñó'ó kundạa ini ra ndasaá to'ó ní ta vivii kutakụ ra xí'in ñásí'í ra.

⁵ Ta ndạ lo'o ọn vạ'a ña kutoo ní ndó koni ndó inka ña'a án inka tạa, ta xínj ñó'ó nasita xí'in mji ndó ña ọn ke'é ndó ña ọn vạ'a ña kútoo ní yíkí koñu mji ndó, ndạtán ké'é ñjvi na ọn vása ndikọn yichj Ndios.

⁶ Ta ọn taxi xí'in mji ndó ke'é ndó ña ọn vạ'a saá xí'in nañani yó án náki'vạ yó na kándixa Jesucristo. Tá kị'vi ndó kuặchi xí'in ñásí'í ñani ndó án xí'in yij kị'vj ndó, ta ñayó'o kúu kuặchi ña sándá'ví ndó ñjvi na ndikọn Jesucristo xí'in yó, ta Ndios saxo'vj ra ndó'ó xạ'a ña ọn vạ'a yó'o, ndạtán yóo ña ñjka'ạn ndj xí'in ndó.

⁷ Chi ọn sjiví xạ'a ña kutakụ kini yó kúu ña kạna Ndios mji yó, ta kạna ra mji yó ña kutakụ yij yó ñoq ra.

⁸ Ta ñjvi na ọn xjìn kandixa to'on yó'o, ta nayó'o xáa noo na ndj'j, ta ñii kị'va saá xáa noo na mji Ndios, tạa tạ taxi Níma mji ra kutakụ ña ini ñii ñii yó.

⁹ Ta ọn vása xínj ñó'ó kạ kạ'ạn ndj xí'in ndó xạ'a ña kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi xa sakuá'á ndó ñoq mji Ndios ndasaá ndixa

kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó.

¹⁰ Ñandixa kúu ña kị'vi ini ndó xini ndó ndi'i nañani yó xí'in náki'vạ yó na táku ndi'i ñoo estado Macedonia. Ta saá ni, xáku ndá'ví ndj ñoq ndó'ó ña kuki'vi kạ ini ndó koni tá'an ndó,

¹¹ ta chikaa ndó ndee ña vivii kutakụ ndó xí'in inka ñjvi, ta ndasaá kuiti xạ'a chiño mji ndó kundi'i ini ndó. Kasa chiño ndó xạ'a ña xínj ñó'ó ndó, ndạtán yóo ña xạ'nda chiño ndj ñoq ndó.

¹² Tá kisa ndivi ndó ñayó'o, ta vạ'a kanóo to'on xạ'a ndó ñoq inka ñjvi, ta ọn kumanj kạ ndạ ñii ña xínj ñó'ó ndó nda'a ndó.

To'on yó'o kạ'ạn xạ'a kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

¹³ Nañani yó xí'in náki'vạ yó, kóni ndj ña kundạa vạ'a ini ndó ndí ñjvi na kándixa Jesucristo ta ñixi'j na, nayó'o ndixa nataku na kivi vaxi. Ta xạ'a ña kúndạa ini ndó ñayó'o, ta ọn kuchuchú ní ini ndó, ndạtán kúchuchú ní ini ñjvi na ọn vása ndáa ini ndí kivi vaxi ndixa nataku na ta kutakụ na xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

¹⁴ Ta mji yó, kándixa yó ndí Jesucristo ñixi'j ra ta ñatakụ ra, ta ñii káchí saá Ndios sanatakụ ra ndi'i ñjvi na ñixi'j, na kúu na kándixa Jesucristo.

¹⁵ To'on ña kạ'ạn ndj xí'in ndó vitin ñii kúu ña xí'in to'on ña xa saná'a Jesucristo, Tạa tạKá'no ñoq yó. To'on yó'o káchí ña ndí kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ñjvi

na kándixa ña'á, na kúu na táku kivi ndikó ra, on ndaa si'na nayó'o noo nivi na xa nixi'i, ta ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, án na táku kuu na, án na xa nixi'i kuu na, ta xí'in ndee Ndios ndi'i nayó'o ndaa na ta nakutá'an na xí'in ra.

¹⁶ Saá chi xí'in to'on ña ka'nda chiño ra, ta xí'in to'on ña ka'an ñaángel ká'no, ta xí'in ndusu ña nda'yi tón trompeta Ndios, Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o. Ta nivi na kándixa ña'á, na kúu na xa nixi'i, Ndios si'na sanataku ra nayó'o ta ndaní'i ra na.

¹⁷ Ta saá, nivi na táku, na kúu na kándixa ña'á, Ndios ndaní'i ra nayó'o, ta saá nakutá'an ndi'i yó xí'in Jesucristo tixin viko ña kánóo nino. Ta saá kutaku yó xí'in Jesucristo ndi'i saá kivi ña vaxi.

¹⁸ Va'a xí'in to'on yó'o chikaa ndó ndee ini tá'an ndó.

5

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on vása xini ñó'ó ka'an ndi xí'in ndó ndá kivi, án ndá yoo ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o,

² chi xa xini va'a ndó ndi ndikó ra ñii kivi ña on vása ndáti nivi, chi ndátan yóo ña kixaa ñii takuí'ná ñoo, saá koo kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

³ Kivi ña ká'an nivi na on vása kándixa Jesucristo, káchí na saá xí'in tá'an na: "Va'a ní táku yó vitin, ta on koo ka ña ndí'i ini yó xa'a",

káchí na, ta saá ñii kama kixaa ña xo'vi ndi'i nivi yó'o ta ndi'i xa'a na. Ndatán ndó'o ñii ña'a kivi kóni kaku sa'ya ñá, ta xandikon ñii kama kixá'á ña kí'vi ní tixin ñá, saá kundo'o nivi kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, chi xandikon kixá'á xo'vi na, ta on kuchiño ka naní'i na ndasa'a kaku na noo ña kundivi kivi saá.

⁴ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, on sivi nivi na xika yichi noo naa kúu ndó. Ñakán kía, kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, on naka'nda ini ndó ndátan náka'nda ini nivi kivi kixaa takuí'ná kí'vi ra ve'e na.

⁵ Ndó'ó xí'in ndi'i na ndikon yichi Jesucristo, táku yó yichi noo yóo ño'o yé'e; on vása ndikon yó yichi noo naa ní, noo yóo ku'a'a ní noo ña on vá'a.

⁶ Ta saá on vá'a kutaku yó ndátan táku nivi na on vása yóo ti'va naki'in Jesucristo kivi ndikó ra. Nda víka xini ñó'ó kutaku yó ndátan táku nivi na ndóo ndíto, ta kasa kuenda xí'in mji yó ña vivii kutaku yó.

⁷ Ta nivi na ndikon yichi noo naa ní, ké'é na ndátan ké'é nivi ñoo naa ní. Saá chi nayó'o kisin na, ta xí'i ní na, ta nivi na ndáño'ó ini kúu na.

⁸ Ta mji yó, on vása táku yó saá, chi xika yó yichi yé'e, ta ñakán xini ñó'ó vivii kundito yó, ta xini ñó'ó kándixa yó Jesucristo, ta kuki'vi ini yó koni tá'an yó. Ta xini ñó'ó ndixa kundaa ini yó ta kun-

dati yó ndí Jesucristo kasa ndivi ra tɔ'on ra ña sakaku ra mji yó. Ta ña ndikɔn yó yichj yé'e saá, ñayó'o kúu ña ndáa mji yó kɔtɔ ke'é yó ña ɔn vá'a. Chi xínj yó ndí ñii ñii tɔtropa ndixin ra xí'in kaa ña ndáa mji ra; yóo kaa ña ndásj kándiká ra, ta yóo kaa ña kánóo sjnj ra. Ta ndatán yóo kaa yó'o ña ndáa ñii ñii tɔtropa ña ɔn satakué'e na ra, saá yóo ña vivii táku yó yichj yé'e, chi saá ndáa yó xí'in mji yó ta sási ña mji yó kɔtɔ ke'é yó ña ɔn vá'a.

⁹ Ndios kóni ra ña kutaku yó saá, chi ɔn sjví xá'a ña saxo'vi ra mji yó kúu ña njkaxin ra yó. Ta Ndios njkaxin ra mji yó xá'a ña sakaku ra yó kúu ña. Ta xá'a ña kisa ndivi Jesucristo, Taa táká'no ɔɔ yó, Ndios kúchiño sakaku ra mji yó.

¹⁰ Jesucristo njxi'j ra xá'a kuachi yó. Ta saá ndi'i mji yó, njvi na kándixa ña'á, ndixa kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá tá táku ka yó kivi ndikó Jesucristo, án xa njxi'j yó, ta ndixa kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

¹¹ Ta vitin sakusij ka ndó ini tá'an ndó xí'in tɔ'on yó'o, ta chindeé tá'an ndó ña va'a ka kundikɔn ndó yichj Jesucristo. Ñii káchí ndatán yóo ña chindeé tá'an ndó vitin, ñii kiva saá chindeé tá'an ka ndó kivi vaxi.

Ta Pablo ndátɔ'on ra xí'in njvi na kándixa Jesucristo

ndasaá va'a xínj ñó'ó kutaku na

¹² Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'vi ndj ɔɔ ndó ña kasa tɔ'ó ndó njvi na sakuiso chiño Jesucristo. Saá chi nayó'o kisa chiño na xí'in ndó, ndátɔ'on na xí'in ndó, ta chindeé na ndó'o kɔ'ɔn ndó yichj Jesucristo.

¹³ Kasa tɔ'ó ndó njvi yó'o ta kuki'vi ini ndó koni ndó na xá'a chiño ña ké'é na xí'in ndó. Ta saá xínj ñó'ó vivii kutaku ndó xí'in tá'an ndó.

¹⁴ Ta tuku xáku ndá'vi ndj ɔɔ ndó, ña ka'an ndó xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó, na ɔn xjin kasa chiño. Ka'an ndó xí'in na ndí xínj ñó'ó kasa chiño na. Ta ka'an ndó chikaa ndó ndee ini nañani yó xí'in náki'va yó na kúu na kúchuchú ini chi xáni sjnj na ña ɔn kündeé ka na kundikɔn na yichj Ndios. Ta saá tuku chindeé ndó nañani yó xí'in náki'va yó na lo'o ní kündeé ɔɔ ña ɔn vá'a. Ta xí'in ña ká'no ini ndó kutaku ndó xí'in ndi'i njvi yó'o.

¹⁵ Tá yóo njvi na ké'é ña ɔn vá'a xí'in ndó, ta ɔn cha'vi ndó nayó'o xí'in inká ña ɔn vá'a. Ta ndi'i saá kivi ndukú ndó ke'é ndó ñava'a xí'in natá'an ndó ta xí'in ndi'i inká njvi.

¹⁶ Ta xínj ñó'ó kusij ní ini ndó ndi'i saá kivi.

¹⁷ Ta nda lo'o ɔn sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi.

¹⁸ Tá ɔn vása va'a táku ndó, án va'a ní táku ndó, ta saá ni, xínj ñó'ó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a

Ndios. Saá chi ñayó'o kúu ña kóni Ndios ke'é ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo.

¹⁹ On kasi ndó ñoo Níma Ndios, ta va'a taxi ndó ná kasa chiño Níma Ndios ini mji ndó.

²⁰ Ta on vá'a xaa noo ndó to'on ña ká'an Níma Ndios saná'a ña ndó'ó.

²¹ Ta xíni ñó'ó koto ndoso ndó to'on ña ká'an ñivi saná'a na, tá káchí na ndi to'on saná'a na kúu ña taxi Níma Ndios nda'a na. Ta saá naki'in kuiti ndó to'on va'a, ta on chikaá so'o ndó ña on vá'a.

²² Chi xíni ñó'ó kuxíká ndó ñoo ndi'i ñoo ña on vá'a.

²³ Ta vitin ndúkú ndi ñoo Ndios, ta tá táxi ña koo ñava'a ini yó, ña chindeé ra ndó'ó ta nduu ndó ñivi na va'a na ndii ñoo ra. Ná kundaa va'a Ndios ñii ní ñii ñii ndó xa'a ña va'a ndii koo níma ndó xí'in ini ndó ta xí'in yíkí koñu ndó. Ta saá on kóo ka kuachi kuiso ndó kivi Jesucristo, Ta taKá'no ñoo yó, ndikó ra ñoyívi yó'o.

²⁴ Ndios kúu ta ta kana ndó'ó kundikon ndó yichi ra, ta ndixa tandaa va'a kúu ra, ñakán Ndios kasa ndivi ra to'on ñika'an ra ña nduu ndó ñivi na ndii ñoo ra.

TaPablo ndúkú ra ñava'a xa'a ñivi na kándixa Jesucristo ñoo Tesalónica

²⁵ Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'vi ndi ñoo ndó ña on nandoso ndó ka'an ndó xí'in Ndios xa'a ndi.

²⁶ Ta xí'in ñato'ó ní ini ndó, chito ndó ñoo tá'an ndó, saá chindeé tá'an ndó.

²⁷ Xí'in ndayí Jesucristo, yi'i taPablo ká'an i xí'in ndó ña ka'vi ndó tutu yó'o ñoo ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo.

²⁸ Ta Jesucristo, Ta taKá'no ñoo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ti'vi taPablo kua'an ña nda'a naño Tesalónica

*Xí'in to'on yó'o taPablo,
taSilvano xí'in taTimoteo
chíndeé ra
ñivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Tesalónica*

¹ Xí'in to'on yó'o yi'i,
taPablo, xí'in taSilvano,
xí'in taTimoteo, chíndeé
ndi ndó'ó na táku ñoo
Tesalónica, na kúu ñivi na
nákutá'an xa'a ña kisa ká'no
ndó Yivá yó Ndios xí'in
Jesucristo, Taa taKá'no ñoo
yó.

² ¡Ná ke'é Ndios xí'in Jesu-
cristo ñava'a xí'in ndó, ta ná
taxi ra koo ñava'a ini ndó!

*TaPablo ká'an ra xí'in
Ndios xa'a ñivi
na kándixa Jesucristo na
táku ñoo Tesalónica*

³ Ndi'i saá kivi táxi ndi
ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios
xa'a ndó'ó. Ndixa chíño ñoo
ndi kúu ña ká'an ndi saá
xa'a ndó xí'in Ndios, chi va'a
ní vivii ndíkõn ndó yichi
Jesucristo. Chi ñii ñii kivi
ña táku ndó, ta saá vaxi
kua'no ka ña va'a kándixa
ndó Jesucristo, ta ñii ki'va
saá vaxi kua'no ka ña kí'vi
ini ndó xini tá'an ndó.

⁴ Ñakán kía kivi xaa ndi
ñii ñii ñoo ñoo nákutá'an
ñivi xa'a ña kisa ká'no na
Jesucristo, ta xí'in ñasii ini
ndi ndátõ'on ndi xí'in nayó'o

xa'a ña va'a táku ndó. Saá
chi ndó'ó chíkaa ní ndó ndee
xí'in mii ndó ña va'a kua'an
ndó yichi Ndios. Vará yóo ní
tondini ta xó'vi ní ndó xa'a
ña kándixa ndó Jesucristo,
ta saá ni, õn vása sándakoo
ndó yichi ra, ta va'a kúndeé
ndó ñoo ndi'i ña õn vá'a
xó'vi ndó.

⁵ Ta saá sáná'a ndó ndi
Ndios kisa ndivi ra ñandaá
xí'in ndó. Saá chi Ndios
káchí ra ndó'ó kúu ñivi na
ndáya'ví ní, ta ñakaxin ra
ndó'ó ña kutaku ndó yichi
ñoo xá'nda chíño ra. Ta vitin
ndó'ó xó'vi ní ndó xa'a ña
ndíkõn ndó yichi yó'o.

*To'on yó'o ká'an xa'a kivi
ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o*

⁶ Ndixa ñandaá kúu ña
ké'é Ndios xí'in ñivi, ñakán
ñii kivi cha'vi ra xí'in
ñayõ'vi ñivi na kúu na
saxõ'vi ndó'ó.

⁷ Ta nda'a ndó'ó, ñivi na
xó'vi ní, ta xí'in nda'a mii
ndi, ñii káchí Ndios taxi ra
ña nakíndeé yó ñoo ndi'i ña
xó'vi yó. Saá kundivi kivi
ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o
xí'in kua'a ní naángel na
kómí ndee ra,

⁸ ta kixi ra ma'ño ño'õ
xíxi. Kixaa ra ña saxõ'vi
ra ñivi na õn vása ní-xiin
nakoni Ndios, ta ni õn vása
ní-xiin na chíkaa so'o na
to'on ñava'a xa'a Jesucristo,
Taa taKá'no ñoo yó.

⁹ Xa'a ña ni-xiin ñivi
yó'o kándixa na Jesucristo,
nayó'o ko'õn na ñoo xõ'vi ní
na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta
kuxiká va'a na ñoo Ndios,
ñoo yóo ndi'i ndee ra, ñoo

yóo ndi'i ñavá'a ká'no, ta livi ní.

¹⁰ Ndi'i ñayó'o kundivi ña kivi ndikó Jesucristo, ta ndi'i ñivi na kúu na kándixa ñá'á, kasa tó'ó na ra, kasa ká'no na ra, ta koto na ñoo ra xí'in ndi'i ñasijini na. Ta kivi yó'o ñii nakutá'an ndó xí'in ñivi yó'o, saá chi kándixa ndó tó'on ña ñiká'an ndi xí'in ndó.

¹¹ Ñakán kía, ndi'i saá kivi ká'an ndi xí'in Ndios xá'a ndó. Ta ndúkú ndi ñoo ra ña chindeé ra ndó'ó ña kuu ndó ñivi na ndáya'vi ní yichi ra, chi ñikaxin ra ndó'ó kundikon ndó Jesucristo. Ta ndúkú ndi ñoo Ndios ña chindeé ra ndó'ó kasa ndivi ndó ndi'i chiño ña xani siní ndó kúu ñavá'a ke'é ndó chi kándixa ndó Jesucristo.

¹² Ta saá kanóo síkón kivi Jesucristo ñoo ñivi xá'a ñavá'a ke'é ndó, ta Jesucristo taxi ra ña kanóo síkón ñató'ó ndó, saá chi Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo táká'no ñoo yó, vavá'a ní ini ra, ta ndixa ké'é ra ñavá'a xí'in yó.

2

Ñii kivi ña vaxi kixaa ñii taa tandiva'a ñoyívi yó'o

¹ Ta vitin, nañani yó xí'in náki'va yó, ndato'on ka ndi xí'in ndó xá'a kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndaní'i ra yó, ta nakutá'an yó xí'in ra. Ta xáku ndá'vi ndi ñoo ndó

² ña on taxi ndó ndi inka ñivi sandi'i na ini ndó, ni on sayi'vi na ndó'ó xí'in tó'on

ña vatá ña káchí na, ká'an na xí'in ndó: "Xa ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o ta Ndios kisa nani ra kuachi ndi'i ñivi", káchí na. Ta ndó'ó, on kándixa ndó tó'on yó'o, vará káchí na ndi tó'on ña ñiká'an Níma Ndios xí'in ini na kúu ña, án káchí na tó'on ña ñiká'an mji ndi kúu ña, án káchí na tutu ña ñitaa mji ndi kúu ña ká'an ndi xa kixaa kivi ká'no yó'o, ta on kándixa ndó ña ká'an ñivi yó'o.

³ Nda lo'o on taxi ndó ña sandá'vi na ndó'ó xí'in tó'on ña vatá yó'o, saá chi si'na xini ñó'ó kixaa kivi ña kuá'a ní ñivi kixá'á na ndeé ní kasa toon ini na ñoo Ndios, ta kixaa ñii taa tandiva'a ní ini, tãnda ndi'i ya'a ñayó'o, saá kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta Ndios ndixa xa chitóni ra ndasaá ndi'i xá'a taa tandiva'a yó'o.

⁴ Ta ña tã'an ka ndi'i xá'a taa yó'o, ta ke'é ra saá: kusaa ní ini ra koni ra Ndios ndino'o, ta kusaa ini ra koni ra ndi'i ndios ñavatá ña kisa ká'no ñivi, saá chi tandiva'a yó'o koni ra ña ndi'i ñivi kasa ká'no na ndasaá kuiti mji ra. Ta saá ñii kivi kee ra ko'on ra ta xaa ra ve'e ñoo ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, ta koo ra ñoo tón táyi ká'no, tón ñíndichi ini ve'e ñoo yó'o, ta ká'an ndoso ra ñoo ndi'i ñivi, káchí ra saá: "Yi'i kúu Ndios ndino'o", káchí ra xí'in ñivi.

⁵ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Tesalónica, çán on vasa náka'an ndó kivi ñixiyoi

xí'in ndó, ta ndatɔ'on j xí'in ndó xá'a ndi'i ñayó'o?

6 Ta saá kúndaá ini ndó ndá ndee kúu ña sási noo tandivá'a yó'o ña on kixaa ra vitin. Saá chi xínj ñó'ó kundati ra ndá kixaa kivi ña chitónj Ndios, ta saá Ndios táxi ra ña kixaa tandivá'a yó'o noo nivi.

7 Ta saá ni, mji ñandee on vá'a ña xá'nda chiño noo taa tandivá'a yó'o xa nákaa ña kisa chiño se'é ña ñoyívi yó'o. Saá yóo ña vitin, ta ndákuiti kúmanj kixaa kivi ña saña ndee ña sási noo taa tandivá'a yó'o, ta saá saña ra ko'on ndíká ra ke'é ra ña on vása va'a.

8 Ta saá xandikon nativi taa tandivá'a yó'o noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o ta ke'é ra kuá'a ní ña on vá'a. Ta saá kixaa kivi Jesucristo, xí'in lo'o tachi yu'u ra, ka'ni ra tandivá'a yó'o. Saá chi kivi ndikó Jesucristo xí'in ndi'i ndee ra ña livi ña yé'e, sandi'i ra xá'a ndi'i ndee taa tandivá'a yó'o.

9 Chi taa tandivá'a yó'o kixaa ra xí'in ndee ñanímá ndivá'a ká'no Satanás, ñakán kuchiño ra ke'é ra kuá'a ní chiño ná'no ña kúu milagro án seña vatá ña naka'nda ini nivi koni ña'á na.

10 Ta saá tuku ke'é ra ndi'i saá noo ña on vá'a ña sandá'ví ká ra nivi na kuá'an yichj noo ndi'i xá'a na. Saá chi nayó'o on vása ní-xiin na naki'in na to'on ña ndaa, xá'a ña kuchiño Ndios sakaku ra na.

11 Ta xá'a ña on kua'a na

kandixa na ñandaa, Ndios taxi ra ndayí nda'a ñandee vatá ña sandá'ví ká ña nivi yó'o ña kandixa ká na ñavatá.

12 Ta saá tá kixaa kivi Ndios kasa nani ra xá'a kuachi nivi, ta nivi yó'o ko'on ndi'i na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi. Saá chi on kua'a na kandixa na ñandaa, ta kusij ní ká ini na kutaku na ké'é na ña on vá'a.

Ñayó'o ká'an xá'a nivi na njikaxin Ndios ña sakaku ra na

13 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu nivi na kí'vi ini Jesucristo xini ra. Ta ndi'i saá kivi xínj ñó'ó taxi ndi ña táxa'vi nda'a Ndios xá'a ndó'ó, chi ndá kivi noo Ndios nakaxin ra ndó'ó kuu ndó nivi na sakaku ra. Saá chi ndó'ó, xí'in ña ndino'o ini ndó kandixa ndó to'on ña ndaa xá'a Jesucristo, ta Nímá Ndios kisa chiño ña ini ndó, ña ndasa ndii ña nímá ndó, ta ndixa nduu ndó nivi nayij noo Ndios.

14 Xí'in to'on ñava'a xá'a Jesucristo ña njiká'an ndoso ndi noo ndó, Ndios kana ra ndó'ó ña sakaku ra ndó'ó. Saá chi kóni ra ña ñii káchí xí'in Jesucristo naki'in ndó ñatɔ'ó ká'no ña livi ñoyívi njino.

15 Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, viví kutaku ndó yichj Jesucristo, ta on sandakoo ndó to'on ña saná'a ndi ndó'ó. Án to'on ña njiká'an ndi xí'in ndó, án to'on ña njitaa ndi noo tutu, ta tiví ndi njixaa nda'a

ndó kúu ña, ta ndó'ó, va'a kandixa ndó ndi'i to'on yó'o.

¹⁶ Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, kúu ra taa ta kí'vi ní ini xíni mji yó, ta taa ta ká'no ní ini kúu ra, ñakán ké'é ra ñava'a xí'in yó, ta ndi'i saá kivi chíkaa ra ndee ini yó ña on kuyi'ví yó noo ña xo'vi yó. Ta táxi ra ña ndáti yó ta ndáa ini yó ndi ndixa Ndios kasa ndivi ra to'on ña nika'an ra xí'in yó.

¹⁷ Ta vitin ndúkú ndi noo ra ña chikaa ra ndee ini ndó ña on kuyi'ví ini ndó, ta ndúkú ndi noo ra ña chindeé ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó ndasaá kuiti chiño va'a, ta chindeé ra ndó'ó ña ka'an ndó ndasaá kuiti to'on va'a noo nivi ñoyívi yó'o.

3

TaPablo ndúkú ra ná kuita ní'no to'on Ndios ndi'i saá xiiña noo nivi

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndúkú ñava'a noo ndó'ó ña ka'an ndó ndúkú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndi'i, ña ke'é ra ña kama kuita ní'no to'on va'a xa'a Jesucristo ndi'i saá xiiña, ta ku'a ní nivi kuchiño naki'in va'a na to'on yó'o xí'in ñato'ó, ñii ki'va ndatán mji ndó naki'in va'a ndó to'on yó'o.

² Ta xíni ñó'ó ka'an ndó ndúkú ndó noo Ndios ña sakaku ra ndi'i noo nivi na kúu na on vá'a na ndiva'a ní ini, chi ku'a ní nivi on xjin na kandixa na Jesucristo.

³ Ta Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ndixa kisa ndivi ra to'on ra, ta ndixa taxi ra ndee nda'a ndó, ta kundaa ra ndó'ó noo ña on vá'a.

⁴ Xa'a ña ndikon yó Jesucristo, mji ndi ndixa ndáa ini ndi ndó'ó ña va'a kisa ndivi ndó ña xá'nda chiño ndi noo ndó. Ta ndáa ini ndi ndó'ó ña on sandakoo ndó kasa ndivi ndó saá.

⁵ Ká'an ndi ndúkú ndi noo Jesucristo taKá'no noo yó, ña chindeé ra ndó'ó ña kuki'vi ní ini ndó koni ndó inká nivi, ñii ki'va ndatán Ndios kí'vi ini ra xíni ra ndó'ó. Ta ndúkú ndi noo Ndios ña chikaa ra ndee ra ini ndó xa'a ña on sandakoo ndó ndikon ndó yichi ra, vará yo'vi xo'vi ndó. Ta ndúkú ndi noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kündeé ini ndó noo ndi'i ña xo'vi ndó, ñii ki'va ndatán Jesucristo on vása ní-sandakoo ra yichi Ndios, vará nixo'vi ní ra.

Nivi na ndikon Jesucristo, on vá'a kuu na naxúxán

⁶ Nañani yó xí'in náki'va yó, xí'in ndayí Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, xá'nda chiño ndi noo ndó'ó xí'in to'on yó'o, ña káchí saá: Tá yóo nañani yó án náki'va yó na kúu nivi na xúxán, ta on xjin na kasa chiño na, ta ndó'ó kuxiká ndó noo nayó'o. Saá chi naxúxán yó'o on vása ndikon na yichi ña xa saná'a ndi ndó'ó.

⁷ Ta ndó'ó xíni ndó ndasaá va'a kutaku ndó ndatán xitaku ndi xí'in ndó. Chi kivi xitaku ndi xí'in ndó,

on vása ní-xindoo xúxán ndi noo ndó.

⁸ Kivi xitaku ndi xí'in ndó, ta cha'vi ndi ndi'i ña xixi ndi. Ta ndeé ní kisa chiño ndi ndivi ñoó, chi ni-xiin ndi sakuiso ndi ndó'ó xí'in ña cha'vi ndó xa'a ña xixi ndi xí'in ña xini ñó'ó ndi.

⁹ Vará kómí ndi ndayí ña chindeé ndó ndi'i, xa'a ña kisa chiño ndi xí'in ndó, ta ni-xiin ndi ki'in ya'vi ndi nda'a ndó, chi xí'in ñayó'o sáná'a ndi ndó'ó ndasaá xini ñó'ó kasa chiño ndó, ta on kundati ndó inká nivi taxi na ña kuxu ndó.

¹⁰ Kivi xitaku ndi xí'in ndó, xa'nda chiño ndi noo ndó xí'in to'on yó'o, ña káchí saá: tá yoo nivi na on xiin kasa chiño, ta va'a ná on kuxu na, káchí ndi xí'in ndó.

¹¹ Saá chi xini so'o ndi xa'a sava ndó'ó ña on vása kisa chiño ndó, ta ndóo xúxán ndó, ta kuiti xíka ndó sándi'i ndó ini inká nivi.

¹² Ta saá xí'in ndayí Jesucristo xá'nda chiño ndi noo ndó'ó, nivi na kúu naxúxán. Káchí ndi saá xí'in ndó: Va'a ka chikaa ini ndó ná kasa chiño ndó, ta saá ki'in ndó si'un ta kuchiño kukomí ndó ndi'i ña xini ñó'ó ndó.

¹³ Nañani yó xí'in náki'va yó, on kunaá ndó ké'é ndó chiño va'a, ta ndi'i saá kivi kasa ndivi ndó ña.

¹⁴ Tá yoo nivi na on xiin chikaa so'o to'on ña ká'an ndi xí'in ndó noo tutu yó'o, ta koto va'a ndó yu kúu nayó'o, ta on kutá'an ka ndó xí'in na. Ta saá nayó'o kuka'an noo na xa'a ña on

vá'a ké'é na.

¹⁵ Ta saá ni, on kusaa ini ndó koni ndó nayó'o, ta va'a ka ka'an ndó vivii ndato'on ndó xí'in na xa'a ña on vá'a ké'é na. Ndatán ndato'on ñii ta xí'in ñani ra ta kándixa Jesucristo, saá ka'an ndó xí'in nayó'o.

TaPablo ndúkú ra noo Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo

¹⁶ Jesucristo Ta taKá'no noo yó, kúu ta taxi ña koo ñava'a ini mii yó. Tá yoo kivi va'a táku ndó, án tá yoo kivi on vása va'a táku ndó, ta ndúkú noo Jesucristo ña taxi ra ña koo ñava'a ini ndó ndi'i saá kivi. Ta, ña koo Jesucristo xí'in ndi'i ndó!

¹⁷ Ta vitin yi'i, taPablo, xí'in nda'a mii táa to'on yó'o ña chindeé ndó'ó. Ta ñii ki'va ndatán ká'yi kivi mii noo ndi'i tutu ña tí'vi ku'a'an nda'a nañani yó xí'in náki'va yó, saá ká'yi kivi mii noo tutu yó'o.

¹⁸ Ndúkú noo Jesucristo, Ta taKá'no noo yó, ña ké'é ra ñava'a xí'in ndi'i ndó. ¡Saá ná koo ña!

Tutu ñanoó tì'ví taPablo kua'an ña nda'a taTimoteo

*Xí'in to'on yó'o taPablo
chindeé ra taTimoteo*

1 Yì'ì, taPablo, taapóstol
xí'in ndayí Jesucristo kúu,
chi saá Ndios xí'in Jesucristo
sakuiso chiño ra yì'ì. Ndios
kúu Taa ta Sakuaku mji yó
noo ña on vá'a, ta Jesucristo
táxi ra ña kúndaq ini yó ndí
ndixa kasa ndivi ra ña ndáti
mji yó xá'a ña kándixa yó ra.

2 Chindeé j yó'ó, taTimoteo,
taa ta yóo ndatán yóo sa'ya
mji. Ta yì'ì, ndatán yóo
yivá mji ún saá nixiyo j
xí'in ún saná'a j yó'ó xá'a
yichì Jesucristo. Ta vitin
kóni j ndí Ndios Yivá yó xí'in
Jesucristo ta xá'nda chiño
noo yó, ná kundá'ví ini ra
koni ra yó'ó, ná ke'é ra
ñava'a xí'in ún, ta ná taxi
ra ña koo va'a ini ún. Saá ná
koo.

*Sava nivi na saná'a xá'a
yichì Jesucristo ká'an na
to'on ña on sivi ñandaq kúu*

3 Kivi ta'an ka kee j ñoo
Éfeso ta kixaa j ñii xiiña noo
ño'ó naní Macedonia yó'ó, ta
ndukú j ñava'a noo yó'ó ña
kindoo ka ún ñoo Éfeso. Saá
chi kóni j ña ka'an ún xí'in
nivi na saná'a to'on ña on
vása yóo yu'ú xí'in to'on ña
ndaq ndino'o xá'a yichì Jesu-
cristo. Ka'an ún xí'in nayó'o

ña sandakoo na, ta on saná'a
ka na to'on yó'ó, chi on sivi
ñandaq kúu ña.

4 Ta ka'an ún xí'in na ña
on chikaa so'o na cuento
yatá ña on koó xá'a. Ta
ndato'on ún xí'in na ndí on
chikaa na ndee xá'a ña
sakuá'a na yu kúu naxii
síkuá na. Saá chi xá'a
ña ké'é nivi saá kixá'a na
xí'in to'on káni tá'an na xí'in
tá'an na, ta ñayó'o nda lo'o
on vása chindeé ña na ña
va'a kutaku na yichì Ndios.
Chi ndasaá kuiti ña kándixa
yó Jesucristo kúu ña chindeé
yó ña va'a kutaku yó yichì
Ndios.

5 Ta ña xini ñó'ó ní noo j
kúu ña chindeé ún nañani
yó xí'in náki'va yó ña ndixa
kuki'vi ini na koni tá'an na.
Tá vivii ndii nakoo nima na,
ta on koó xá'a ña nima mji
na chikaa ña kuachi kuiso
na, ta ndino'o ini na kandixa
na Ndios, ta saá kukomí na
ndee ña ndixa kuki'vi ini na
koni tá'an na.

6 Ta sava nivi xa sandakoo
na ña va'a kutaku na xí'in
tá'an na, ta vitin ndasaá
kuiti náa na xí'in inká nivi
xá'a ña on vása ndaya'ví.

7 Nanivi yó'o kóni na
kuu na maestro ña saná'a
na ndayí Ndios ña nita
taMoisés xina'a, ta on vása
xini na ña ká'an na, ni on
vása kúndaq ini na xá'a
to'on saná'a na, vará xani
sini na ndixa to'on ña ndaq
saná'a na.

8 Xini yó ndí ndayí ña
xá'nda chiño Ndios xina'a
kúu ña va'a. Ta saá ni, tá
on vása xini yó yu kúu xá'a
chindú'u Ndios ndayí ra, ta

ndasaá kuiti kisa ndivi yó ña ndatán xáni sɿɲi m̄ji yó, ta saá ndixa kuá'an yó yichɿ ɔn vá'a.

⁹ Ndixa xini ñó'ó kundaa ini yó yu kúu xa'a ña chɿndú'u Ndios ndayí. ɔn sɿví xa'a n̄ivi nandaa na kisa ndivi ña kóni Ndios kúu ña chɿndú'u ra ndayí. Ta chɿndú'u ra ndayí xa'a n̄ivi na toon ní ini, ta xa'a n̄ivi na ɔn x̄iin kasa ndivi ña kóni Ndios, ta xa'a n̄ivi na ɔn vá'a, ta xa'a n̄ivi na kí'vi ní kuachi, ta xa'a n̄ivi na ɔn x̄iin kasa to'ó Ndios, ta xa'a n̄ivi na xáku ndaa noo ndi'i ñava'a Ndios, ta xa'a n̄ivi na xá'ni yivá si'í m̄ji, ta xa'a n̄ivi na xá'ni inká n̄ivi,

¹⁰ ta xa'a taa tã kí'vi kuachi xí'in ña'a ñá ɔn sɿví ñásí'í ra kúu, ta xa'a ña'a ñá kí'vi kuachi xí'in inká taa tã ɔn sɿví yij ñá kúu, ta xa'a taa tã kí'vi kuachi kini xí'in inká taa, ta xa'a ña'a ñá kí'vi kuachi kini xí'in inká ña'a, ta xa'a n̄ivi na tíin inká n̄ivi ña taan se'é ña'a na,* ta xa'a n̄ivi na ká'an to'on vatá xí'in n̄ivi, ta xa'a n̄ivi na ndákuijn to'on vatá noo nachiño, ta xa'a n̄ivi na sáa ini xini to'on ndaa ña sáná'a yó. Xa'a ndi'i n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a yó'o, Ndios chɿndú'u ra ndayí ña ka'nda chiño noo na ña ɔn ké'é na saá.

¹¹ Ta n̄ivi na ké'é ña ɔn vá'a yó'o ɔn vása yóo yu'ú na xí'in to'on ña sáná'a yó, ña kúu to'on ña ndaa, ña va'a, ña livi ní. Ta m̄ji

to'on va'a yó'o kúu ña ká'an ndosoɿ noo n̄ivi, chi Ndios sakuiso chiño ra yí'í ke'é j saá.

TaPablo táxi ra ña táxa'vi ña'a nda'a Jesucristo

¹² Táxi j ña táxa'vi ña'a nda'a Jesucristo, taa tã taxi ndee nda'a j, chi xáni ini ra ndí yí'í kúu tãndaa, taa tã ndixa kasa ndivi va'a chiño ra, ta n̄ikaxin ra yí'í kuu j tã kisa chiño noo ra.

¹³ Ñava'a yó'o ke'é ra xí'in j, vará kuɿya n̄iya'a x̄ikuu j taa tã n̄ika'an ña ɔn vá'a xa'a ra, ta saxo'vi ní j n̄ivi na ndíkɔn yichɿ ra, ta n̄ika'an j to'on ndiva'a xí'in ra. Ta saá ni, Ndios kisa ká'no ini ra xa'a j, chi ña ɔn vá'a yó'o ke'é j kivi tã'an kã kandixa j Jesucristo, ta taa tã naa ini x̄ikuu j.

¹⁴ Vará nda ñii ñava'a ɔn vása ní-ke'é j noo ra ñakán ke'é ra ñava'a xí'in j, ta kuá'a ní ñava'a xa ke'é Jesucristo xí'in j. Ta taxi ra ndee ña kuchiño kandixa j ra, ta taxi ra ndee ña kuchiño kuki'vi ini j koni j n̄ivi. Ta ndi'i ñava'a ñaki'in j k̄ixi ña noo Jesucristo.

¹⁵ To'on ña ndaa ña xini ñó'ó kandixa va'a yó káchi ña saá: Jesucristo k̄ixaa ra ñoyívi yó'o ña sakaku ra n̄ivi na kómí kuachi. Ta yí'í, x̄ikuu j ñii taa tã x̄ikomí kuá'a ní kuachi, chi ndixa x̄ikuu j ñii taa tã ɔn vá'a ní kã noo ndi'i inká n̄ivi.

* **1:10** N̄ivi na tíin inká n̄ivi ña taan se'é ña'a na, ké'é na saá chi kóni na kasa nduxã na xí'in na ña kasa chiño na noo na, án kóni na ndukú na s̄i'ún xa'a na.

16 Ta Jesucristo k̄isa ká'no ini ra x̄a'a ndi'i ña on vá'a ke'é. Ta ñava'a ke'é ra x̄i'ni sáná'a ndi' t̄a ká'no ní ini kúu ra. Ta saá ndi'i n̄ivi kúchiño kundaq̄a ini na ñii k̄i'va ndatán k̄isa ká'no ini Jesucristo x̄a'a j̄, saá kúchiño kasa ká'no ini ra x̄a'a ndi'i n̄ivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, ta saá kutak̄u na x̄i'in ra ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi.

17 X̄a'a ñava'a yó'o, ¡ná kasa ká'no yó Ndios! ¡Chi Ndios kúu taká'no ní, t̄a t̄a ndi'i saá k̄iv̄i xá'nda chiño noq̄o ndi'i yó, ta kúu ra t̄a t̄a xa tak̄u ndi'i saá k̄iv̄i x̄ina'á, ta kutak̄u ka ra ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi! Ta Ndios ndino'o, on kúchiño koni yó ra x̄i'in nduch̄u noq̄o yó, ta ñii laá ra saá kuiti kúu Ndios, t̄a t̄a ndíchí ní s̄inj̄ kúu ra. ¡Ná naki'in Ndios ndi'i ñato'ó! ¡Ná kanóo s̄ikón to'on ra ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi! ¡Saá ná koo!

18 Timoteo, ndatán yóo sa'ya m̄ij̄ yóo ún, ta vitin sákuiso chiño j̄ yó'ó ña kasa ndivi ún chiño ña ndato'on j̄ x̄i'in ún ña n̄itaa j̄ noq̄o tutu yó'o. Chiño v̄a'a yó'o ñii yu'ú yóo ña x̄i'in to'on ña tax̄i Níma Ndios ña n̄ika'an nañani yó x̄a'a m̄ij̄ ún ku'ya n̄iya'a. V̄a'a ná chikaq̄a ún ndee ña kasa ndivi ún to'on yó'o, x̄a'a ña kundeé ún noq̄o ña on vá'a.

19 Ná chindeé to'on ña n̄aki'in ún ña kándixa ndino'o ini ún Jesucristo ta viv̄i ko'on ún yich̄i ra. Ta saá on koq̄o x̄a'a ña níma ún sákuiso ña kuachi sat̄a m̄ij̄ ún. N̄ix̄ijo n̄ivi

na on vása ní-ke'é saá. Vará kúndaq̄a ini na yu kúu ñava'a, ta n̄i-xiin na kasa ndivi na ña. Ta x̄a'a ñayó'o, ndi'i x̄a'a ña kándixa na Jesucristo. Ndatán n̄itani ñii barco x̄i'in ña n̄indo'o nó noq̄o takuii m̄ini, saá n̄indo'o ña.

20 Ñii k̄i'va saá n̄indo'o ov̄i t̄a t̄a kúu t̄aHimeneo x̄i'in t̄aAlejandro, ta x̄a'a ñayó'o n̄ataxi j̄ ov̄i ra saá nda'a ñan̄ima ndiva'a ká'no Sattanás ña saxo'v̄i ña'á ña. Saá chi kóni j̄ ña ov̄i tayó'o sakuá'á ra ña on ka'an ra to'on ndiva'a x̄i'in Ndios.

2

TaPablo ká'an ra ndasaá va'a ka'an yó x̄i'in Ndios

1 Nañani yó x̄i'in náki'va yó, ña si'na ndúk̄u j̄ noq̄o ndó'ó kúu ña ka'an ndó x̄i'in Ndios x̄a'a ndi'i n̄ivi. Ka'an ndó kuaku ndá'ví ndó noq̄o ra x̄a'a n̄ivi, ka'an ndó ndúk̄u ndó ñava'a noq̄o ra x̄a'a na, ka'an ndó ndúk̄u ndó noq̄o ra ña chindeé ra na, ta tax̄i ndó ña táxa'vi ña'á nda'a ra x̄a'a ndi'i ñava'a ke'é ra.

2 Ndukú ndó ñava'a noq̄o Ndios x̄a'a ndi'i narey x̄i'in ink̄a na xá'nda chiño noq̄o yó. Ndukú ndó ñava'a yó'o noq̄o Ndios x̄a'a ña on kóo kuachi ni on kóo ink̄a ña sandi'i ini m̄ij̄ yó. Ta saá x̄i'in ñato'ó ní ini yó kutak̄u yó x̄i'in ndi'i n̄ivi, ta x̄i'in ña ndino'o ini yó kasa ká'no yó Ndios ta va'a kundik̄on yó yich̄i ra.

3 Tá kisa ndivi yó ndi'i ñayó'o, ta ñava'a ní kúu ña, ta Ndios, T̄a t̄a Sákaku m̄ij̄

yó, kúsij ini ra xíni ra ñava'a yó'o.

⁴ Saá chi Ndios kóni ra sakaku ra ndi'i ñivi, ta kóni ra ndi'i ñivi tondaa na kundaꞗ ini na yu kúu ñandaꞗ.

⁵ Chi ndixa ñii laá kúu Ndios, ta ñii laá kúu taꞗ ta kúchiño sanakutá'an va'a ñivi xí'in Ndios. Ta taꞗ ta kúchiño ke'é saá kúu Jesucristo,

⁶ chi Jesucristo taxi xí'in mji ra, ñixi'i ra xa'a ña kuchiño sakaku ra ndi'i ñivi ñoo ndee ña on vá'a. Ta saá kivi chitóni Ndios, taxi ra ña kundaꞗ ini yó xa'a ñava'a ke'é Jesucristo, ta taxi ra ña ndátó'on yó xí'in ñivi xa'a ra.

⁷ Ta xa'a ñayó'o Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña ka'an ndoso'i to'on ra, ta ñikaxin ra yi'i kuui taapóstol ta xika chiño ñoo ra. Ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña saná'a'i ñivi na on vása kúu najudío ña kúchiño kundaꞗ ini na yu kúu ñandaꞗ ta ndasaá kúchiño kandixa na Jesucristo. Jesucristo xini ra ña ndixa ndaa kúu to'on yó'o ña ñika'an'i xí'in ndó, on sivi to'on vatá kúu ña.

⁸ Ñayó'o kóni yi'i ke'é ndó: Ndi'i saá xiiña ñoo nákutá'an ndó xa'a ña kasa ká'no ndó Ndios, ta nataa na táku ndátan kóni Ndios, va'a ndani'i na nda'a na ta ka'an na xí'in Ndios. Ta nataa yó'o on vá'a kusaꞗ ini na koni na inká ñivi, ni on vá'a kani tá'an na xí'in ñivi.

⁹ Ta ndi'i xiiña ñoo

nákutá'an ndó xa'a ña kasa ká'no ndó Ndios, ñayó'o kóni yi'i ña ke'é náña'a: Va'a kundixin to'ó ná tikoto, tikoto to'ó ña xini ñó'ó ná xa'a chiño ña kisa ndivi ná, tikoto ña on chinoo ñino ñato'ó ná ñoo inká ñivi. Ta saá on xiin'i ña kundixin ná tikoto ña yá'ví ní, ni on kasa ndivi ná xí'in yisi siji ná ndátan ke'é náña'a ná kóni kasa ká'no xí'in mji ñoo ñivi ña koto ndaa na náyó'o, ni on chindoo ndaa ná xí'in mji ná ña kúu oro yá'ví ní án yuu livi ña yá'ví naní perla xa'a ña koto ndaa ñivi náyó'o.

¹⁰ Saá chi mji ña ndixa ndása livi ní náña'a kúu chiño va'a ke'é ná, ndátan yóo chiño ñoo náña'a ná ndixa kisa ká'no Ndios ta va'a ku'a'an ná yichi ra.

¹¹ Ta kivi sakuá'a náña'a to'on ña ká'an xa'a yichi Ndios, ta xini ñó'ó tásijn koo ná ta xí'in ñato'ó ní ini ná koni so'ó ná to'on yó'o.

¹² Ta yi'i, on vása táxi'i ndayí nda'a náña'a saná'a ná nataa ve'e ñoo nákutá'an ñivi kasa ká'no na Ndios, ni on vása táxi'i ndayí nda'a náña'a ka'nda chiño ná ñoo nataa, ta xini ñó'ó tásijn koo ná.

¹³ Saá chi Ndios si'na kisa va'a ra taAdán, ta saá kisa va'a ra ñáEva.

¹⁴ Ta ñandiva'a ká'no Satanás on sivi si'na sandá'ví ña taAdán, chi si'na sandá'ví ña ñáEva. Ta ñayó'o xikuu ñá si'na nakava xí'in ña on vá'a.

¹⁵ Ta saá ni, Ndios sakaku

ra náña'a kivi kaku sa'ya ná, tá ke'é ná saá: Xíni ñó'ó kuu ná náña'a ná ndi'i saá kivi kándixa Jesucristo, ta xini ñó'ó kuu ná náña'a ná kí'vi ini xini ná inká nivi, ta xini ñó'ó kuu ná náña'a ná táku to'ó ndatán kóni Ndios.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku na ndiso chiño x'in natá'an na na kándixa Jesucristo

1 To'on ña ndixa ndaa káchí ña saá: Tá yóo nataa na kóni kuiso chiño x'in natá'an na na kándixa Jesucristo, ta chiño ña kóni na kasa ndivi nayó'o kúu ñii chiño va'a ní.

2 Ta ñii ñii ta ndiso chiño x'in natá'an ra na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kuu ra ta ta tãdaa, ta ta kánóo va'a to'on xa'a noo nivi. Ta ñii ñii tayó'o xini ñó'ó kukomí ra ñii laá kuiti ñásí'í mji ra. Ta xini ñó'ó kuu ra ta ta násita x'in mji noo ña on vá'a, ta xini ñó'ó kuu ra ta ta sí'na xáni siji yu kúu ña va'a ke'é ra, ta saá kisa ndivi ra ña xini ñó'ó ka. Xini ñó'ó kuu ra ta ta va'a to'ó táku noo nivi, ta ta va'a náki'in nivi na kixa ve'e ra. Ta xini ñó'ó kuu ra ta ta xa yóo ti'va ndasaá va'a saná'a ra nivi.

3 Ta on vá'a kuu ra ta ta xí'í ní, ni on vá'a kuu ra ta ta kama ní sáa ini, ta káni tá'an ra x'in nivi, ni on vá'a kuu ra ta ta sándá'ví nivi xa'a ña kí'in ra s'i'un nda'a na. Ta xini ñó'ó kuu ra ta ta vitá ini, ta ta x'in ñato'ó nákutá'an x'in nivi, ta ta

on vása kútoo ní kukomí ku'a ní s'i'un.

4 Ta xini ñó'ó kuu ra ta ta ndixa ní'i va'a yichí x'in nave'e mji ra, ta xini ñó'ó kuu ra ta ta xini va'a ndasaá ka'nda chiño ra noo sa'ya ra, ta ñakán nasa'ya ra yó'o va'a kasa ndivi na chiño kóni ra, ta va'a to'ó kutaku na noo ndi'i nivi.

5 Saá chi tá yóo ta ta on vása kúchiño kuni'i va'a yichí x'in nave'e mji ra, ta tayó'o on kuchiño ra kuni'i va'a ra yichí x'in natá'an ra na kándixa Jesucristo.

6 Ñii ñii ta ta ndiso chiño x'in natá'an ra na kándixa Jesucristo, on vá'a kuu ra ta ta sakán kixá'a kándixa Jesucristo. Saá chi yiyo ní kixá'a ra kasa ká'no x'in mji ra xa'a ña kisa ndivi ra chiño ká'no, ta Ndios saxo'vi ra ta ta kisa ká'no x'in mji. Saá chi kuiya xina'a ñanímã ndiva'a ká'no kisa ká'no x'in mji ña noo Ndios, ta Ndios ká'an ra ndi ndixa saxo'vi ní ra ñandiva'a xa'a kuachi yó'o.

7 Saá tuku ñii ñii ta ndiso chiño x'in natá'an ra na kándixa Jesucristo xini ñó'ó kuu ra ta ta kánóo va'a to'on xa'a noo inká nivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta xini ñó'ó vivíi kutaku ra ña on sakuka'an ra noo ra noo nivi, ta xa'a ñayó'o ñanímã ndiva'a ká'no on kuchiño ña sandá'ví ña ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kutaku nivi na chindeé natá'an na na kándixa Jesucristo

Ndios nduu ra n̄ivi, ta n̄ixika ra noo n̄ivi noo ño'ò yó'ò.

Níma Ndios k̄isa ndaa ña ndí tandii, ta on vása kómí kuachi kúu ra.

Naángel x̄ini na tayó'ò.

Ta n̄ivi na kándixa ña'á n̄ika'an ndoso na xa'a ra noo ink̄a n̄ivi na ndóo ñoo ink̄a xiiña, na on vása kúu na-judío.

Ta ñoyívi yó'ò ku'a ní n̄ivi kándixa na ra.

Ta saá kee ra ñoyívi yó'ò, ta ndaa ra ñoyívi n̄ino, noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e,

káchí to'on ña kándixa yó.

4

*To'on yó'ò ká'an ndí k̄ivi ña vaxi
koo n̄ivi na chikaa so'ò to'on vatá*

¹ Níma Ndios n̄ika'an káxín ña saá: Tá xa vaxi yatin k̄ivi sondí'í ñoyívi, ta sava n̄ivi sandakoo na yich̄i Jesucristo, ta chikaa so'ò na ña ká'an ñaníma ña sándá'ví ña'á, ta kándixa n̄ivi to'on ña sáná'a ñaníma ndiva'a yó'ò.

² Chikaa so'ò na to'on ña ká'an n̄ivi na vatá, na ov̄i yu'ü. Nan̄ivi na vatá yó'ò on kúchiño k̄a kundaa ini na yu kúu ñava'a, án ña on vá'a ke'é na, ni nda lo'ò on vása kúka'an k̄a noo na xa'a ña on vá'a ke'é na.

³ N̄ivi na vatá yó'ò xá'nda chiño na ká'an na ndí on vá'a tonda'a ta x̄i'in ña'a, ta xá'nda chiño na ká'an na ndí on vá'a kuxu yó sava

ña va'a x̄ixi n̄ivi. Ta on vá'a xá'nda chiño nayó'ò, chi ndi'i ña x̄ixi n̄ivi kúu ñava'a taxi Ndios nda'a na. Ta saá m̄i yó, n̄ivi na kándixa Ndios, ta kúndaa ini yó to'on ndaa, va'a kuxu yó ndi'i ña taxi Ndios nda'a yó. Ta saá tá taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña, ta va'a kuxu yó ña.

⁴ Saá chi ndi'i ña k̄isa va'a Ndios kúu ña va'a. Ta saá táná si'na taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kuxu yó, ta va'a kuxu yó ña, chi on vá'a xaa noo yó nda ñii ñava'a ña kúu ña n̄ika'an Ndios va'a kuxu yó.

⁵ Va'a kuxu yó ndi'i saá noo ñaxíxi, chi to'on Ndios x̄i'in to'on ña ká'an yó taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a ra, ta ndása ndii ña ndi'i ña kuxu yó.

*To'on yó'ò ká'an ndasaá x̄ini ñó'ó
kasa chiño ta Timoteo noo Je-sucristo*

⁶ Tá saná'a ún to'on yó'ò noo nañani yó x̄i'in náña'a k̄i'va yó, ta saá ndixa kuu ún ta ta va'a k̄isa chiño noo Jesucristo. Saá chi ndatán yóo ñava'a x̄ixi ún ña taxi ndee nda'a ún, saá yóo to'on va'a ña kándixa ún ta sáná'a ún xa'a yich̄i Jesucristo ña kúu yich̄i ndík̄on ún.

⁷ On chikaa so'ò ún cuento vatá ña on vása ndáya'ví, ña kúu cuento ndát̄on n̄ivi ñoyívi yó'ò na on vása kándixa Ndios. Ta sakuá'á ún chikaa ún ndee x̄i'in m̄i ún ña va'a kutak̄u ún ndatán kóni Ndios.

⁸ Saá chi kuiti lo'o ndáya'ví ña chikaá ní yó ndeé ke'é yó ejercicio xa'a ña on koo vitá yíkí koñu yó. Ta ví'í ní ká ndáya'ví ña chikaá yó ndeé ña sakuá'á yó kutaku yó ndatán kóni Ndios. Saá chi ña sakuá'á yó ndasaá va'a sakuá'á yó ini Ndios kúu ña chindeé mji yó kutaku ndino'o yó noo Ndios ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi njino.

⁹ To'on yó'o kúu ña ndixa ndaá ta ndi'i njivi xíní ñó'ó na kandixa na ña.

¹⁰ Xa'a ñayó'o chikaá ní yó ndeé kasa chiño yó, ta kúndeé yó noo ndi'i ña xó'ví yó xa'a to'on ña on vá'a ká'an njivi xí'in yó. Kúndeé yó chi ndáti yó ta ndixa ndáa ini yó Ndios kasa ndivi ra to'on ra. Ta Ndios yó'o kúu taa tatáku, ta kómí ra ndeé sakaku ra ndi'i njivi, ta ndixa sakaku ra ndi'i njivi na kándixa ña'á.

¹¹ Xíní ñó'ó ún ka'nda chiño ún ta saná'a ún ndi'i to'on yó'o noo njivi natá'an yó na kándixa Jesucristo.

¹² Ta on taxi ún nda ñii njivi xaa noo na yó'ó xa'a ña kúu ún talo'o. Ta xíní ñó'ó saná'a ún njivi xí'in ña va'a táku ún. Ta xa'a ña va'a táku ún, sakuá'á njivi ka'an na to'on va'a, ta sakuá'á na kasa ndivi na chiño va'a. Ta sakuá'á na ndasaá va'a kuki'vi ini na koni na inká njivi, ta sakuá'á na kandixa ndino'o ini na Jesucristo, ta sakuá'á na ndii kutaku na ndatán kóni Ndios.

¹³ Nda kivi vitin tанда kivi xaa i noo yoo ún, ñayó'o xíní

ñó'ó ke'é ún: Ka'vi ún to'on Ndios noo nañani yó xí'in náki'va yó, ta ndato'on ún xí'in na ña chikaá ún ndeé ini na ña va'a kundikon na yichí Ndios, ta saná'a ún na ñandaá.

¹⁴ Ndios xa saní'i ra yó'ó ñii ndeé va'a ña koni ñó'ó ún xa'a ña kasa chiño ún noo ra, ta on sandakoo ún koni ñó'ó ún ndeé yó'o, ña kúu ña naki'in ún kivi naxikuá'a ñani yó chínóo na nda'a na sijní ún, ta njika'an na xí'in mji ún to'on ña kee Níma Ndios.

¹⁵ Chikaá ún ndeé ta sakuá'á va'a ún ndi'i ñayó'o ña ndato'onj xí'in ún. Ta saá nañani yó xí'in náki'va yó kundaá ini na ndi va'a vaxi kua'no ún xí'in ña kándixa ún ta ndikon ún yichí Jesucristo.

¹⁶ Kasa kuenda ún xí'in mji ún ña va'a kutaku ún, ta koto va'a ún ña ndasaá kuiti to'on ña ndaá saná'a ún, ta vivíi ko'on ún yichí Jesucristo, ta nda lo'o on sandakoo ún ña. Tá kasa ndivi ún ñayó'o, ta sakaku xí'in mji ún, ta saá tuku kaku njivi na chikaá so'o to'on ña saná'a ún.

5

To'on yó'o ká'an ndasaá va'a kutá'an njivi xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo

¹ On ka'an kue'e ún xí'in nda ñii taxikuá'a xa'a ña on vá'a ke'é ra, ta ndatán ka'an ún xí'in yivá mji ún, saá xíní ñó'ó ka'an ún to'on to'ó xí'in ndi'i taa taxikuá'a.

Ta ndatán ka'an ún xí'in nañani mji ún, saá xínj ñó'ó ka'an ún xí'in ndi'i taa takuáchí.

² Ta ndatán ka'an ún xí'in si'í mji ún, saá xínj ñó'ó ka'an ún xí'in ndi'i náña'a náxikua'a. Ta ndatán ka'an ún xí'in náña'a k'i'va mji ún, xí'in ñato'ó, ta xí'in ñandii, ñii k'i'va saá xínj ñó'ó ka'an ún xí'in ndi'i náña'a nákuáchí.

³ Tá yóo náña'a ná ndixa njndoo mató'ón, chi nixi'i yij ná, ta on koo nave'e ná, ta xínj ñó'ó nañani yó xí'in náki'va yó chindeé na náña'a yó'o.

⁴ Ta saá ni, tá náña'a ná nixi'i yij yó'o kómí ná sa'ya ná, án sa'ya ñani ná, ta nas'ya náña'a yó'o kúu na si'na xínj ñó'ó chindeé na náña'a yó'o, ná kúu si'í na án xitan na. Ta xí'in ña ke'é na saá, cha'vi na xa'a ñava'a ke'é yivá si'í na án xij xitan na xí'in na kivi xá'no na. Ta nivi na kisa ndivi ñava'a xa'a ña chindeé na yivá si'í na, nayó'o sákusij na ini Ndios.

⁵ Ta náña'a ná ndixa njndoo mató'ón, chi nixi'i yij ná, ta on koo nave'e ná, ta nayó'o ndixa ndaa ini ná Ndios ta ndivi ñoo ká'an ná xí'in Ndios, ta ndúkú ná noo ra ña chindeé ña'a ra.

⁶ Ta saá ni, yóo sava náña'a ná nixi'i yij, ta ndasaá kuiti sákusij ná ini mji ná, ke'é ná ndatán kóni yiki koñu mji ná, ta nayó'o ndatán yóo ná nixi'i noo Ndios, saá yóo ná, vará taku ka ná ñoyívi yó'o.

⁷ To'on yó'o ka'nda chiño ún noo nañani yó xí'in náki'va yó, na kúu nave'e náña'a ná nixi'i yij, chi nayó'o xínj ñó'ó kasa ndivi na ñava'a. Ta saá on koo xa'a ña chikaa nivi kuachi satá na.

⁸ Saá chi tá yóo nivi na ká'an, káchí na kándixa na Jesucristo, ta on xijn na chin-deé na nave'e mji na, ta nayó'o on vása kisa ndivi na ñandaá yichi Jesucristo, ta saá nivi yó'o kini ka ké'é na noo nivi na on vása kándixa Jesucristo.

⁹ Ta náña'a ná nixi'i yij, ta kómí ná unj siko kujya ta ku'a ka, ta ñii ñii nayó'o ñii laá xikuu yij ná, ta ndasaá kuiti náña'a yó'o, va'a ka'yi ún kivi ná noo tutu xa'a ña naki'in ná ña taxi nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo xa'a ña chindeé ña'a na.

¹⁰ Ta náña'a ná naki'in ñava'a yó'o xínj ñó'ó kuu náña'a ná xa kisa ndivi ku'a ní chiño va'a, ta kánóo va'a to'on xa'a ná noo nivi. Xínj ñó'ó kuu ná náña'a ná va'a saku'a'no sa'ya, xínj ñó'ó kuu ná náña'a ná xí'in ñato'ó naki'in nivi na kixaa ve'e ná, ta xínj ñó'ó kuu ná náña'a ná xa nakata xa'a nañani yó xí'in náki'va yó kivi kixaa na ve'e ná, ta xínj ñó'ó kuu ná náña'a ná chindeé nivi na xó'vi, ta ndixa taxi xí'in mji ná ña kasa ndivi ná ndi'i saá noo chiño va'a.

¹¹ Ta yóo náña'a ná nixi'i yij, ta nayó'o ta'an tondaá

unĭ sĭkŭ kujya ná, ta ɔn ka'yi ún kĭvĭ náyó'o nŋŋ tutu ña káchĭ naki'in ná ña'a ña taxi nañani yó xĭ'in náki'va yó xa'a ña chindeé ña'á na. Saá chi va_xi kĭvĭ kutoo ní náña'a yó'o koo yĭj ná, ta kixá'á ná ɔn kua'a ka ná kasa ndivi ná ña kóni Jesucristo, vará si'na nĭka'an ná ndí ndixa ɔn tonda'a ka ná xa'a ña kasa chiño ná nŋŋ Ndios.

12 Ta saá nakuiso ná kuachi, chi xĭ'in ña tonda'a tuku ná, ya'a ndoso ná to'on ña si'na nĭka'an ná kasa ndivi ná.

13 Ta yóo inkā ña ɔn vá'a ké'é sava náña'a kuachĭ yó'o, chi sakuá'á ná kuu ná náxúxán, ná xĭka sĭj mĭj ñii ñii ve'e nĭvi, ndátŋ'on ná to'on visi, ta kóni ná ka'nda chiño ná nŋŋ inkā nĭvi ndasaá xĭnĭ ñó'ó kasa ndivi na chiño mĭj na, ta ká'an ná xĭ'in nĭvi to'on ña ɔn vása xĭnĭ ñó'ó.

14 Ta xa'a ñayó'o ndátŋ'onĭ xĭ'in náña'a ná nĭxi'ĭ yĭj, ta nákuáchĭ kóni kúu ná, va'a ka tonda'a tuku ná, ná koo sa'ya ná, ta ná kuni'i va'a ná yichĭ ña kasa ndivi ná chiño ve'e mĭj ná. Ta saá nĭvi na ɔn vása kándixa Jesucristo ɔn kuchiño na ka'an na ña ɔn vá'a xa'a yó.

15 Ñayó'o ndátŋ'onĭ xĭ'in ndó, chi saá yóo ña ɔn vá'a ké'é sava náña'a nákuáchĭ ná nĭxi'ĭ yĭj. Náña'a yó'o xa sandakoo ná yichĭ Jesucristo ta vitin ndíkŋŋ ná yichĭ ñanímā ndiva'a ká'no Satanás.

16 Tá ñii ña'a án ñii tãa na kándixa Jesucristo kúu nave'e ñii ña'a ñá nĭxi'ĭ yĭj, ta nayó'o xĭnĭ ñó'ó chindeé na ñaña'a ve'e mĭj nayó'o. Ta saá ɔn sandi'i na xa'a sĭ'ún ña xĭnĭ ñó'ó na ve'e ñŋŋ'o nŋŋ kĭsa ká'no na Jesucristo, ta na ve'e ñŋŋ'o yó'o kukomí na sĭ'ún xa'a ña chindeé na náña'a ná ndixa nĭndŋŋo mató'ón, chi nĭxi'ĭ yĭj ná, ta ɔn koó nave'e ná.

17 Ta naxĭkua'a na ndíso chiño xĭ'in natá'an na na kándixa Jesucristo, tá va'a ní'i na yichĭ ta va'a kĭsa ndivi na chiño, ta xĭnĭ ñó'ó kasa to'ó yó nayó'o, ta chindeé yó na xĭ'in ña xĭnĭ ñó'ó na. Ta ña xĭnĭ ñó'ó ní ka kúu ña kasa to'ó ní yó ta chindeé yó nĭvi naxĭkua'a na ká'an ndoso to'on Ndios, ta sáná'a na to'on ña ndaa.

18 Saá chi to'on Ndios ña nĭtaa na xĭna'á káchĭ ña saá: "Tá kĭsa chiño sĭndĭkĭ saŋa ndó ña ndundii trigo, ta ɔn chikaā ndó ñono yu'u tĭyó'o, ña kuchiño kaxi rĭ trigo", káchĭ to'on Ndios. Ta inkā xiiña nŋŋ to'on Ndios káchĭ ña saá: "Ndi'i nĭvi na kĭsa chiño kómĭ na ndayĭ ki'in na ya'vi na", káchĭ to'on Ndios.

19 Tá yóo ñii taxĭkua'a ta kúu ta ndíso chiño xĭ'in na kándixa Jesucristo, ta ñii laá tãa va_xi taxi kuachi xa'a tayó'o, ta saá yó'ó ñani yó ta Timoteo, ɔn kama kandixa ún xa'a ña ká'an tayó'o ta táxi kuachi. Saá chi xĭnĭ ñó'ó ɔvĭ án unĭ nĭvi na kasa ndaa xa'a ñii ñii kuachi, ta saá va'a kandixa ún ña

ká'an na.

²⁰ Tá yóo ñii taxiku'a ta kándixa Jesucristo, ta on xjin ra sandakoo ra ña on vá'a ké'é ra, ta saá noo ndi'i nivi na nákutá'an ve'e ño'o, ka'an ún xí'in tayó'o ndí xini ñó'ó sandakoo ra on ke'é ka ra ña on vá'a. Ta nivi na xini so'o ña ka'an ún, kuyi'vi na ña yiyo saá kundo'o mji na, tá ke'é na ña on vá'a.

²¹ Noo Ndios xí'in noo Jesucristo xí'in noo naángel, sákuiso chiño j yó'ó ña kasa ndivi ún ndi'i ñayó'o ña xá'nda chiño j noo ún vitin, ta on vá'a naxaxin ún nivi, ta ñii ki'va ñandaa ke'é ún xí'in ndi'i na.

²² On kama ní chinoo ún nda'a ún sinj taa ña nakuiso chiño ra kasa ndivi ra chiño xí'in na kándixa Jesucristo. Saá chi tá on vá'a ke'é tayó'o chiño, ta mji ún nakuiso ún kuachi xa'a ña on vá'a ke'é ra. Ta mji ún, xini ñó'ó kuu ún taa ta ndixa kutaku ndii noo Ndios.

²³ Ta on ko'o ní ka ún ndasaá kuiti takuií, ta va'a lo'o kuiti vino ko'ó ún, xa'a ña sandúva'a lo'o rá ña kí'vi tixin ún, ta saá tuku saña lo'o ku'e' e ña nóno káni tá'an xí'in ún.

²⁴ Yóo sava nivi na ké'é ña on vá'a, ta kivi ta'an ka nachiño kasa nani na xa'a kuachi yó'o, ta ndi'i nivi xa xini na xa'a kuachi yó'o. Ta yóo inká nivi na ké'é ña on vá'a, ta ku'a ní kivi yóo se'é ña on vá'a ke'é nayó'o. Ta saá ni, kixaa kivi kundaa ini nivi xa'a ña on vá'a yó'o.

²⁵ Ta ñii ki'va saá ndó'o

sava nivi na ké'é chiño va'a, chi tá kundivi chiño va'a, ta ku'a ní nivi kama va'a xito na ñayó'o. Ta yóo inká chiño ña va'a ké'é nivi, ta ku'a ní kivi yóo se'é ña, ta saá ni, on kuchiño koo se'é ña ndi'i saá kivi.

6

To'on ña ká'an xa'a nivi na kuu naesclavo

¹ Tá ñañani yó án náki'va yó kuu naesclavo, ta nayó'o xini ñó'ó kasa to'ó ní na patrón na. Ta xí'in ña ké'é na saá, inká nivi on ka'an na ña on vá'a xa'a Ndios, ni on ka'an na ña on vá'a xa'a to'on saná'a yó.

² Ta naesclavo na kisa chiño noo tapatrón ta kándixa Jesucristo, ta naesclavo yó'o, on vá'a kani sinj na ndí on vása xini ñó'ó kasa to'ó na tapatrón na chi ñani na kuu ra. Nda víka, naesclavo yó'o xini ñó'ó chikaa ka na ndeë ña va'a kasa ndivi na chiño noo tapatrón na. Saá chi ñani na, taa ta kí'vi ní ini na xini na kuu tapatrón na, ta tayó'o kuu taa ta naki'in ñava'a xa'a chiño kisa ndivi naesclavo yó'o. To'on yó'o kuu ña xini ñó'ó saná'a ún ta ka'an ndoso ún noo nivi.

Tá kutaku yó ndatán kóni Ndios, ta on kutoo ní yó si'ún ñoyívi yó'o

³ Tá yóo nivi na saná'a inká to'on ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña nika'an Jesucristo, án saná'a na to'on ña on vása yóo yu'ú xí'in

tɔ'on ña ndaa sáná'a yó ña ká'an ndasaá kutaku yó ndatán kóni Ndios,

4 ta na sáná'a ña on vá'a yó'o kúu ñivi na kisa ká'no xí'in mji, ta ndixa ñivi yó'o nda lo'o on vása xínj na. Nayó'o ndasaá kuiti kúsij ini na xí'in tɔ'on ña kani tá'an na xí'in ñivi xa'a ña kóni kachí sava tɔ'on. Ta xí'in ña náa ñivi saá, kama ní káku ña kuínj ini na xíni tá'an na, ta kixá'á na sáa ini na xíni tá'an na, nda tondaa na nata'vji tá'an na, ta kixá'á na ká'an na ku'a ní tɔ'on ndiva'a xa'a natá'an na, ta xáni sijnj na ndí na on vá'a ini kúu ndi'i natá'an na.

5 Nayó'o, xí'in tɔ'on káni tá'an na xa'a ña on vása ndáya'ví. Ta ndatán yóo ña tá'yí saá yóo ña xínj tóni nayó'o, saá chi on vása xínj na yu kúu ña ndixa ndaa. Ta xáni sijnj na ndí ña kundikɔn na yichj Ndios kúu ña nduu na nakuiká, na ku'a ní sji'un kukomí. Ta yijj ká'anj xí'in ún on nakutá'an ún xí'in ñivi na on vá'a yó'o.

6 Tá ndixa ndikɔn ndino'o ini yó yichj Ndios, ta tá kúsij ini yó xíni yó ñava'a táxi Ndios nda'a yó, ta saá ndixa kómí yó ñakuiká ndino'o.

7 Saá chi kivi kaku yó ñoyívi yó'o, on kɔó ña'a ní-kixaa xí'in yó. Tá tondaa kivi kivi yó ta saá ku'a'an yó xí'in Ndios, ta on kuchiño kɔ'on nda ñii ñakuiká xí'in yó.

8 Ñakán kía, tá xa yóo ña xíxi yó xí'in tikɔto kundixin

yó ñoyívi yó'o, ta va'a ná kusij ini yó xí'in ñayó'o.

9 Yóo ñivi na kóni kukomí ñakuiká ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o kí'vi na kuachi ké'é na ña on vá'a, chi kixá'á na kútoo ní na kukomí na ku'a ní noo ña on vása ndáya'ví, ña kúu ña sátívi xí'in mji na, ta kixá'á na ku'a'an na yichj noo ndi'i xa'a na.

10 On vása va'a ña kútoo ñivi kukomí na ku'a ní sji'un, chi noo ña kútoo ní na sji'un káku ndi'i saá noo ña on vá'a. Xa'a ña kútoo ní na sji'un, sava ñivi sandakoo na yichj Jesucristo, ta saá xɔ'vji ní nayó'o.

TaPablo ká'an ra xí'in taTimoteo xínj ñó'ó kutaku ra ndatán kóni Ndios

11 Ta yó'ó, taTimoteo, ta ta kisa chiño noo Ndios, xínj ñó'ó kuxiká ún noo ndi'i ña on vá'a. Ta xínj ñó'ó kasa ndivi ún ñandaa, kutaku ún ndatán kóni Ndios, ta kandixa ndino'o ini ún Jesucristo. Kuki'vi ini ún koni ún ñivi, kudeé ini ún noo ndi'i ña xɔ'vji ún, ta kuu ún ta ta va'a ini xí'in ndi'i ñivi.

12 Saá tuku xínj ñó'ó chikaa ní ún ndee xa'a yichj Jesucristo ña kúu ña ndikɔn yó. Ta chikaa ní ún ndee xa'a ña taxi Ndios ña kutaku ún xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Chi xa'a ñayó'o, Ndios ñakana ra yó'ó kivi ñika'an ún kándixa ún Jesucristo noo ku'a ní ñivi xíni na yó'ó.

13 Ta vitin noo Ndios, ta ta taxi ña táku ndi'i saá ña'a

ña yóo, ta noo Jesucristo, ta ta ndakuijn xa'a ñandaa kivi xindichi ra noo taPoncio Pilato, xa'nda chiño i noo ún vitin.

14 Chikaa so'o ún ndi'i ña xa'nda chiño i noo ún, ta kasa ndivi ún ndi'i ña kóni Ndios, ña on kuchiño inka nivi ka'an na ña on vá'a xa'a ún. Saá vivii kutaku ún nda kixaa kivi ndikó Jesucristo, Ta taKá'no noo yó.

15 Tá kixaa kivi ña chitóni Ndios, ta tuku sanativi ra Jesucristo ña koni nivi ñoyívi yó'o. Ta ñii laá Ndios yó'o kúu tavá'a ní, ta taká'no noo ndi'i nivi xí'in noo ndi'i ña'a ña yóo ñoyívi. Kómí ra ndi'i ndee xí'in ndi'i ndayí noo ndi'i narey, ta Ndios kúu ta ká'no ka noo ndi'i naná'no na yóo ñoyívi yó'o.

16 Ta ñii laá Ndios kúu ta xa táku ndi'i saá kivi niya'a ta kutaku ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Yóo Ndios ma'ño ña yé'e ní ña on vása kuchiño koto kaxín nivi xí'in nduchú noo na, ni on vása kuchiño tondaa yatin nivi noo yóo ña yé'e yó'o. Nda ñii nivi on ta'an koni na Ndios, ni on kuchiño koni na ra xí'in nduchú noo na. ¡Ná naki'in Ndios ndi'i ñato'ó, ta ná kasa ká'no ndi'i nivi Ndios, chi kómí ra ndi'i ndee ndi'i saá kivi! Saá ná koo ña.

17 Xíni ñó'ó ndato'on ún xí'in nivi na kómí ñakuiká ñoyívi yó'o ña on kuu na nivi na ña'a ní ini, ni on kani sijn na ndí ñakuiká na kuchiño ña sakaku ña na noo ndi'i tondó'ó, chi ñakuiká on sivi ña kundeé

koo ndi'i saá kivi kúu ña, chi ñii kivi kuchiño ndaño'ó ñakuiká, án ndi'i xa'a ña. Va'a ka nivi nakuiká ndixa ná kundaa ini na ndí Ndios kúu ta kuchiño chindeé ra na, chi ñii laá Ndios tatáku kúu ta táxi ndi'i saá noo ñava'a nda'a yó, xa'a ña koni ñó'ó yó ñayó'o xí'in ñasij ini yó.

18 Ndato'on ún xí'in nivi nakuiká ndí xini ñó'ó ke'é na ñava'a, ta kasa ndivi na kuá'a ní chiño va'a. Ta xini ñó'ó kuu na nivi na on vása sí'nda, ta víka koo ti'va na ta'ví na ñakuiká kómí na, ta xí'in ñasij ini na taxi na ña xini ñó'ó nivi nda'a na.

19 Tá ke'é nakuiká saá, ta kivi vaxi nayó'o kukomí na ñakuiká ndino'o ñoyívi njno. Saá chi ñava'a ké'é nayó'o sáná'a ña ndí ndixa va'a kándixa na Ndios. Ta saá kuchiño taxi ra ña kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

*Ñayó'o kúu to'on sondí'i tutu yó'o
ña sakuiso chiño taPablo taTimoteo*

20 Tata Timoteo, chikaa ún ndee ña va'a kasa ndivi ún chiño ña sakuiso chiño Ndios yó'ó. Ta on chikaa so'o ún to'on vatá ña on vása ndáya'ví ña kúu ña ká'an nivi na ndikon yichí on vá'a ñoyívi yó'o. Xáni sijn nivi na on vá'a yó'o ndí ká'an na to'on ndichí, ta on sivi ñandaa kúu ña xáni sijn na.

21 Yóo sava nivi na kándixa ta táku na xí'in to'on vatá yó'o, ta xa'a

ñayó'o s̄andakoo na yich̄i
Jesucristo.

Ta ndi'i saá k̄iv̄i Ndios ná
ke'é ra ñav̄a'a ní x̄i'in ún.
Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi tì'ví taPablo kua'an ña nda'a taTimoteo

*TaPablo tì'ví ra to'on yó'o
ña chindeé ra taTimoteo*

¹ Yi'j, taPablo, ñii taapóstol
ta kisa chiño ñoo Jesucristo
kúu j, chi saá kóni Ndios. Ta
Ndios tì'ví ra yì'j ña ka'an
ndoso j to'on ra ñoo ñivi. Ta
ká'an j xí'in ñivi ndí Ndios
táxi ra ña kutaku na xí'in ra
ndi'i saá kivi, tá ndino'o ini
na kándixa na Jesucristo.

² Táa j tutu yó'o ña xa ña
nda'a yó'ó, taTimoteo. Ta
yó'ó, ndatán yóo sa'ya j ta
kí'vi ní ini j xini j, saá yóo ún
ño j. Ta vitin kóni j ndí
Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo
ta xá'nda chiño ñoo yó, ná
kundá'ví ini ra koni ra yó'ó,
ná ke'é ra ñava'a ní xí'in ún,
ta ná taxi ra ña koo va'a
ini ún.

*TaPablo táxi ra ña
táxa'vi ña'a nda'a Ndios xa'a
taTimoteo*

³ Ndi'i saá kivi ndúkú j
ñava'a xa'a ún ñoo Ndios,
ta ká'an j táxi j ña táxa'vi
ña'a nda'a ra xa'a ún. Ta
ñii kiva ndatán ku'ya xina'a
kisa to'ó naxi j xitan j Ndios,
saá ndino'o ini j kisa to'ó j
Ndios vitin.

⁴ Náka'an j vitin ndasaá
xaku ní ún xa'a j kivi ñinda'yi
tá'an yó, ta xa'a ñayó'o
kóni ní j koto j yó'ó vitin ña
kuchiño kusij ní ka ini j.

⁵ Chi ndixa xini j ña
ndino'o ní ini ún kándixa ún
Jesucristo. Si'na xitan ún
ñáLoida kándixa, ta saá
kándixa si'í ún ñáEunice, ta
viti kúnda'á ini j ña ñii kiva
saá kándixa va'a mji ún
Jesucristo.

*On vá'a kuka'an ñoo yó
xa'a to'on ñava'a ña ká'an
xa'a Jesucristo*

⁶ Xa'a ñayó'o ndúkú j
ño ún ña on sandakoo ún
koni ñó'ó ún ndee va'a ña
san'í Nima Ndios yó'ó kivi
chínóo j nda'a j sini ún, chi
ndee va'a naki'in ún, ndatán
yóo ño'ó xixi, saá yóo ña, ta
xini ñó'ó kundaa va'a ún ña,
ña on nda'va ña.

⁷ Chi Nima Ndios ña taxi
ra koo xí'in yó, on sivi nima
ña ké'é ña nduu yó ñivi na
yí'vi ini kúu ña, ta Nima ña
taxi Ndios koo ña ini mji yó
chindeé ña nduu yó ñivi na
nda'kú ini. Ta Nima Ndios
táxi ña ndee, ña kuchiño yó
kuki'vi ini yó koni tá'an yó,
ta kuchiño yó nasita xí'in mji
yó ñoo ña on vá'a.

⁸ Xa'a ñayó'o, on kuka'an
ño ún ndakuijn ún ka'an ún
to'on ñava'a xa'a Jesucristo,
ta ni on kuka'an ñoo ún xa'a
yi'j, ta ta náka'á ini ve'e
ka xa'a Jesucristo. Tá mí
ka, koo ti'va ún xí'in ndee
ña nátaxi Ndios nda'a ún,
ña kuchiño ún xo'vi ún, ñii
kiva ndatán xo'vi yi'j xa'a
to'on Jesucristo.

⁹ Ndios saka'ku ra mji yó
ta nakana ra mji yó ña kuu
yó ñivi na kutaku ndii ñoo
ra, ndatán kóni ra. Ta
on sivi xa'a chiño va'a ña

ke'é yó kúu ña ke'é Ndios ñava'a yó'o xí'in yó, ta xa'a ña chítóni mji Ndios xí'in ña ká'no ini ra, ta xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo xa'a yó, Ndios sakaku ra yó ta nakana ra yó ña kúu yó nivi na ndikon yichi ra. Saá chítóni Ndios kivi ta'an ka kixá'a koo kivi noo ñoyivi yó'o.

10 Ta vitin Ndios xa saná'a ra mji yó ndí ta ká'no ní ini kúu ra, chi tiví ra Jesucristo kixaa ra ñoyivi yó'o, ta tayó'o sandi'i ra xa'a ndee ña xá'ni nivi. Ta xí'in to'on ñava'a ña ká'an xa'a Jesucristo ndasaá sakaku ra nivi, Ndios saná'a kaxín ra mji yó ndasaá kuchiño kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

11 Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña ka'an ndoso i to'on ñava'a yó'o xa'a Jesucristo, ta sakuiso chiño ra yi'i kúu i taapóstol xa'a ña saná'a i nivi na on vása kúu najudío.

12 Xa'a ña kisa ndivi i chiño yó'o ña sakuiso chiño ra yi'i, vitin xó'vii ndi'i tondó'o yó'o. Ta saá ni, on vása kúka'an noo i xa'a ndi'i ña xó'vii, chi xini kaxín i yu kúu ta ta kándixa i, ta ndixa ndaa ini i ndí kómí ra ndee ña kundaa va'a ra to'on ra ña taxí ra nda'a i, ta saá nivi na kándixa ra ka'an ndoso na to'on ra anda kixaa kivi ña ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o.

13 Ta xini ñó'ó ún kundikon va'a ún yichi ña ndaa ña kúu ña saná'a i yó'o. Ta on sandakoo ún ña kándixa ún Ndios, ta ni on

sandakoo ún kuki'vi ini ún koni ún natá'an yó, saá chi ndee ña kutaku yó saá kúu ñava'a saní'i Jesucristo mji yó xa'a ña kándixa yó ra.

14 Ta xí'in ndee Níma Ndios ña yóo ini mji yó, xini ñó'ó kundaa va'a ún to'on ña ndaa ña sakuiso chiño Ndios yó'ó xa'a ña va'a ndató'on ún ña xí'in nivi.

15 Xa xini ún ta Figelo xí'in ta Hermógenes xí'in ku'a'a ní nivi na kándixa Jesucristo na ndoo ku'a'a ñoo noo ño'o Asia, xa sandakoo na yi'i, ta nda lo'o on xijn na koni ka na yi'i.

16 Ta ta Onesíforo, on vása ní-ke'é ra saá, chi ku'a'a ní yichi ndasa va'a ra ini i. Xa'a ñava'a ke'é ta Onesíforo xí'in i, ndúkú i noo Ndios ña kundá'ví ini ra koni ra tayó'o xí'in nave'e ra. Saá chi tayó'o on vása ní-kuka'an noo ra xa'a yi'i, vará xini ra yi'i yóo i nó'ni i xí'in ka ini ve'e ka.

17 Nda víka, kivi kixaa ta Onesíforo ñoo Roma yó'o, ta nandukú ní ra yi'i anda naní'i ra yi'i.

18 Ta saá, kivi tondaa ña kasa nani Ndios kuachi ndi'i nivi ñoyivi yó'o, ndati i ná kundá'ví ini Ndios koni ra ta Onesíforo. Ta mji ún, ta Timoteo, xini va'a ún xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra ña chindee ra mji yó kivi nixiyo yó ñoo Éfeso.

2

To'on yó'o ká'an ndi'i nivi na kándixa Jesucristo xini

ñó'ó kúndeé va'a na noq ña xó'vi na xa'a ra

1 Ta yó'ó, tata Timoteo, ndatán yóo sa'ya j saá yóo ún, ta ndúkú j noq ún ña chikaá ún ndee ini mji ún chi xa kómí ún ñava'a ña taxi Jesucristo nda'a ún.

2 Xa xini so'o ún to'on ña njka'an ndoso j noq ku'a'a ní nivi. Ta vitin yó'ó xini ñó'ó ún nakaxin ún nataa na va'a ndikon yichi Jesucristo, na kúu na ti'va saná'a nivi. Ta sakuiso chiño ún nataa yó'o ña saná'a na inká nivi ndatán yóo to'on ña xini so'o ún njka'an j.

3 Ta yó'ó, tata, ndatán yóo ñii tropa ta on vása yí'ví xó'vi xa'a chiño ña kisa ndivi ra, ñii kiva saá koo ti'va ún xó'vi ún xa'a Jesucristo.

4 Nda ñii tatropa on vása xáni sinj ra xa'a inká chiño, chi ndasaá kuiti táku ra ña kasa ndivi ra chiño ra ña sakusij ra ini ta xá'nda chiño noq ra.

5 Ta yóo ñii ta ta ku'a'an kono xí'in inká na xíno ña koto nivi yu kúu ta ta ndeé ka va'a xíno, ta tayó'o xini ñó'ó kandixa ra ndayí ña xá'nda chiño ndasaá xini ñó'ó kono nataa. Tá ñii ta xíno yó'o, on vása kándixa ra ndayí, ta on kuchiño ra naki'in ra ñava'a ña táxi na nda'a ta ta kúndeé xaá si'na noq ndi'i na xíno xí'in ra.

6 Saá tuku tá yóo ñii ta ta ndeé ní kisa chiño noq ño'o ra, ta tayó'o kómí ra ndayí kuu ra ta ta si'na konj ñó'ó ña sakee ra.

7 Va'a kani sinj ún xa'a to'on yó'o, chi Jesucristo chindeé ra yó'ó ña kundaá va'a ini ún ndi'i to'on ña ndato'on j xí'in ún.

8 Naká'an ún xa'a Jesucristo, kaku ra tixin ñii ña'a ñasa'ya ñani síkuá tarey David, ta nixi'j ra ta nataku ra. Ñayó'o kúu to'on ñava'a ña ká'an ndoso j noq nivi,

9 ta xa'a to'on yó'o xó'vi j vitin, ta ndatán yóo ñii ta ta kómí kuachi ká'no, saá yóo j, chi nó'ni j xí'in ka. Ta to'on Ndios on sívi ña nó'ni kúu ña, ta kúchiño kuita ní'nó ndíka ña ndi'i saá xiiña noq nivi.

10 Ta saá kúndeé j xó'vi j noq ndi'i tondó'ó, xa'a nivi na njkaxin Ndios kandixa na Jesucristo ta sakaku ra na, ta saá kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi noq yóo ñalivi, ña va'a ña yé'e.

11 To'on ña ndixa ndaa kúu ñayó'o:

Tá nixi'j yó xí'in Jesucristo, ta ta nixi'j xa'a kuachi yó, ta saá tuku ndixa kutaku yó xí'in ra.

12 Tá kúndeé yó xí'in ndi'i ña xó'vi yó ñoyivi yó'o, ta saá kivi vaxi ka'nda chiño yó xí'in Jesucristo.

Tá ka'an yó on vása xini yó ra, ta saá ka'an ra on vása xini ra mji yó.

13 Tá on vása kasa ndivi yó to'on ra, ta saá ni, Jesucristo ndixa kasa ndivi ra to'on mji ra, chi ndixa ndasaá kuiti tãndaá kúu ra, ta

nda lo'o on kuchiño
nasama xí'in mji ra,
káchí to'on ña ndaa.

*TaPablo ndát'o'on ra xí'in
taTimoteo
ná chikaq ra ndee ña va'a ní
kasa ndivi ra chiño Ndios*

¹⁴ Ndi'i saá kivi
sanaká'an ún nivi na ndikon
Jesucristo xa'a to'on yó'o. Ta
noq Ndios ndato'on ún xí'in
na ña on naa na xa'a to'on.
Saá chi ña manj kúu ña káni
tá'an na xí'in to'on xa'a ña
on vása ndaya'ví, ta ña ké'é
na saá sátivi ña ini nivi na
xini so'o ñayó'o.

¹⁵ Chikaq ún ndee ña
sakusij ún ini Ndios, ta saá
kuu ún taq ta ndaya'ví noq
ra. Xini ñó'ó kuu ún taq
ta kisa chiño va'a, ña on
kuka'an noq ún xa'a ñava'a
kisa ndivi ún. Ta xini ñó'ó
kuu ún taq ta ndixa xini va'a
sáná'a to'on ña ndaa.

¹⁶ Kuxiká ún noq to'on ña
on vása ndaya'ví, to'on ña
ká'an nivi na on vása ndikon
yichj Ndios, chi ñii ñii kivi
vaxi kua'no ña on vá'a ké'é
nivi na ká'an to'on on vá'a
yó'o.

¹⁷ Ta to'on ña sáná'a nivi
na on vá'a yó'o, ndatan
yóo ñii kue'e tá'yí ña kuee
kuee vaxi kua'no, ta sándi'i
ña xa'a koñu nivi saá yóo
ña. Yó'ó ta yij xini yó
taHimeneo xí'in taFileto kúu
ovj taq ta sáná'a to'on on
vá'a yó'o.

¹⁸ Saá chi nayó'o xa
sandakoo na to'on ña ndaa,
ta ká'an na sáná'a na ndi
xa nija'a kivi ña sanatakú
Ndios ndi'i nivi. Ta xí'in
to'on vatá yó'o xa sativi na

ini sava nivi na kándixa
Jesucristo, ña on vása
kúndaq ka ini na yu kúu
ñandaa.

¹⁹ Ta saá ni, Ndios xa
chindú'u ra ñii to'on ra ña
ndaa ña kandú'u ndi'i saá
kivi ña vaxi, ta on kuchiño
nasama ña. Ndatán yóo
xa'a ve'e ña xa nijino saá
yóo to'on Ndios yó'o. Ta
ndatan yóo yuu ña chikaq
na xa'a ve'e yó'o, ta nda ñii
nivi on kivi ka tava na ña,
saá yóo to'on ña káchí saá:
"Ndios xini ra yu kúu nivi
na ndixa kúu sa'ya ra." Ta
saá tuku kachí ña saá: "Ndi'i
nivi na ndino'o ini kándixa
Jesucristo xini ñó'ó kuxiká
na noq ña on vá'a."

²⁰ Tá yóo ñii ve'e ká'no
nakuiká, ta ini ve'e yó'o yóo
kua'a ní noq nda'a chiño.
Yóo nda'a chiño ña kuv'a
xí'in kaq plata, án xí'in kaq
oro. Ta xini ñó'ó nda'a chiño
yó'o xa'a ña kasa ndivi yó
chiño ná'no ña ndaya'ví ní.
Ta saá tuku yóo inká nda'a
chiño ña kuv'a xí'in tón
yiton, án xí'in ño'o kisin. Ta
nda'a chiño yó'o xini ñó'ó
xa'a ña kasa ndivi yó chiño
válí ña lo'o ndaya'ví.

²¹ To'on yó'o sáná'a mji
yó, chi ndatan yóo nda'a
chiño ña kuv'a xí'in oro
án xí'in plata ña xini ñó'ó
xa'a chiño ña ndaya'ví ní,
saá yóo ndi'i nivi na chikaq
ndee ña ndasa ndii na nima
na ta va'a vivii kutaku na
ndatan kóni Ndios. Saá
Ndios kuchiño konj ñó'ó ra
nivi yó'o xa'a ña va'a kun-
divi ndi'i saá noq chiño

ndáyá'ví.

22 Ta mji ún, xínjĩ ñó'ó ún nasita xí'in mji ún nõõ ndi'i ña õn vá'a ña kútoo ní nataa kuáchí ñoyívi yó'o. Ta chikaa ún ndee ña kutakũ ún xí'in ñandaã, chikaa ún ndee ña xí'in ña ndino'o ini ún kandixa ún Jesucristo, chikaa ún ndee ña kuki'vi ini ún koni ún ñivi, ta chikaa ún ndee ña koo vạ'a ini ún xí'in ñivi. Ndi'i ñayó'o, chikaa ún ndee ña kasa ndivi ún ñii káchí xí'in nañani yó ta xí'in náki'vạ yó, na kúu ñivi na ndino'o ini kisa ká'no Ndios.

23 Ọn chikaa sọ'o ún tọ'on ña náa ñivi xạ'ạ ña õn koó xạ'ạ, ña ndạ lo'o õn vása ndáyá'ví, chi xínjĩ ún ndí ña kány tá'an ñivi ta náta'vị tá'an na, vạxi ña nõõ ña náa na.

24 Ta ndi'i mji yó na kúu na xika chiño nõõ Ndios, õn vá'a nạ yó ta kani tá'an yó xí'in ñivi. Ta ndạ víkạ, xínjĩ ñó'ó koo vạ'a ini yó xí'in ndi'i ñivi. Ta xínjĩ ñó'ó kuu yó ñivi na vạ'a xínjĩ ndasaá saná'a yó inkạ ñivi, ta xínjĩ ñó'ó kuu yó ñivi na ká'no ini xí'in ndi'i ñivi.

25 Tá yóo ñivi na kisa toon nõõ tọ'on ña ndaa, ta mji yó na xika chiño nõõ Ndios, xí'in ñato'ó ta xí'in tọ'on vạ'a, xínjĩ ñó'ó kạ'ạn yó xí'in ñivi na toon ini yó'o ña kuchiño ndasa vạ'a na yichị na. Ta ndáti yó Ndios taxi ra ña nandikó ini na, ta kundaa ini na ñandaã.

26 Ta saá kuchiño na kaku na nõõ ñanímạ ndivạ'a ká'no, chi ñandivạ'a yó'o

xa sạkako'on ña na xạ'ạ ña kasa ndivi na ña kóni mji ña.

3

Kịvi kixaa yatin ñasondí'í ñoyívi yó'o ke'é ñivi ña õn vá'a

1 Vạ'a ná kundaa ini ún ñayó'o: Kịvi ña vạxi tá xa yatin tondaã ñasondí'í ñoyívi yó'o koo kịvi ña yọ'vị ní xí'in kuạ'ạ ní tondó'ó.

2 Saá chi ñivi na kutaku kịvi yó'o kuu na ñivi na ndasaá kuiti kuki'vi ini koni xí'in mji, ta kutoo ní na kukomí na kuạ'ạ ní sị'ún, ta kuu na ñivi na ñạ'a ní ini, ta kasa ká'no xí'in mji na. Ñivi na ká'ạn ña õn vá'a xạ'ạ Ndios kuu na, ñivi na õn vása kasa ndivi tọ'on ña ká'ạn yivá si'í xí'in kuu na, ñivi na õn vása taxi ña táxa'vi ña'á nda'ạ Ndios án nda'ạ inkạ ñivi kuu na, ñivi na õn vása kasa tọ'ó Ndios kuu na.

3 Ñivi yó'o ndạ lo'o õn kuki'vi ini na koni na ndạ ñii ñivi, ni õn kua'a na kasa ká'no ini na xạ'ạ ñivi. Kạ'ạn na tọ'on visi xạ'ạ ñivi, ta ndạ lo'o õn nasita xí'in mji na ña ke'é na ndi'i nõõ ña õn vá'a. Ñivi na yukú ní ini kuu na, ta ndạ lo'o õn kua'a na koni na ñavạ'a ña kóni Ndios.

4 Ñivi na ti'va ní sandá'ví natá'an mji kuu na, ñivi na õn vása yí'vị ña ke'é na ndi'i ña káchí ini mji na kuu na. Ñivi na ñạ'a ní ini kuu na, ta õn vása nandukú na ña sakusij ini Ndios, chi ndasaá kuiti nandukú na ña sakusij ini mji na.

5 Njivi yó'o ka'an na noo inkā njivi ndí na va'a ní kisa to'ó Ndios kúu na. Ta saá ni, ña on vá'a ké'é na saná'a ndí on vása ndikōn ndino'o ini na yichí va'a. Ta mji ún, tata, xíní ñó'ó kuxiká ún noo njivi na ké'é saá.

6 Ta vitin xa yóo njivi na on vá'a yó'o, ta sava nayó'o kúu nataa na kí'vi kuá'a ní ve'e inkā njivi, ta sándá'ví na náña'a ná kúu ná naa ini, ná xáni sijní xa kuá'a ní kuachi ndíso. Ta násí'í yó'o on xijn ná nasita xí'in mji ná noo ña káchí ini mji ná.

7 Ta ndi'i saá kivi kúsij ini ná xíní so'o ná to'on ña xaá ña ká'an njivi na saná'a, ta on vása chikaá so'o ná ña kundaá ini ná yu kúu ñandaá.

8 Ndatán taJanes xí'in taJambres, nijiyoo toon ní ini na noo taMoisés kujya xina'á, ñii kiva saá yóo toon ini nataa na sándá'ví náña'a vitin, chi nataa yó'o on vása xijn na kundaá ini na ñandaá. Ta nataa yó'o ndasaá kuiti chútú ña on vá'a sijní na, ta on vása ndikōn na yichí Jesucristo.

9 Ta nataa on vá'a yó'o on kundeé na ke'é na ña on vá'a ndi'i saá kivi, chi inkā njivi nakoní na ndí nataa on vá'a yó'o kúu njivi na kí'ví sijní. Ñii kiva ndatán kujya xina'á nakoní njivi taJanes xí'in taJambres ndí xikuu na njivi na kí'ví sijní, saá koo xí'in njivi na on vá'a yó'o.

TaPablo ndátō'on ra ta sakuiso chiño ra taTimoteo

10 Ta yó'ó, taTimoteo, xíní va'a ún ndi'i to'on saná'a, ta xíní va'a ún ndasaá takuj, ta xíní ún yu kúu ña kónij tondaa kasa ndivij ñoyívi yó'o, ta xíní ún ndasaá kándixa Jesucristo, ta xíní ún ndí va'a ká'no ini xínij njivi, ta xíní ún ndasaá va'a kí'vi ini xínij njivi, ta xíní ún ndasaá kúndeé xí'in ña xó'vij.

11 Ta xíní ún kuá'a ní ña on vá'a ke'é njivi xí'in, chi kisa chiño noo Jesucristo, ta ndeé ní xó'vij. Saá tuku xíní ún ña njindo'o ñoo Antioquía, ñoo Iconio xí'in ñoo Listra. Vará ndeé ní saxo'vij na yij, ta Jesucristo sakaaku ra yij noo ndi'i nayó'o.

12 Ndixa kúu ñayó'o: Ndi'i njivi na chikaá ndeé ña va'a kutaku na yichí Jesucristo, xo'vij na chi njivi na on xijn koni Jesucristo saxo'vij ña'á na.

13 Ta njivi na on vá'a, ta njivi na sándá'ví inkā njivi, ñii ñii kivi yá'a nduu na na on vá'a ka, ta ñii ñii kivi vaxi sandá'ví ka na inkā njivi, ta ñii kiva saá inkā njivi sandá'ví na nayó'o.

14 Ta yó'ó, ñii ñii kivi xíní ñó'ó kándixa va'a ka ún ña kúu to'on ña ndaa ña xa sakuá'á ún, chi xíní ún ndixa ñandaá kúu ña. Saá chi xíní va'a ún ndí njivi na saná'a yó'ó kúu njivi nandaá.

15 Nda lo'o ún, tанда kivi vitin xa xíní ún to'on Ndios ña njtaa na xina'á. To'on Ndios kúchiño saná'a ña yó'ó, ta saá kundaá va'a ini ún ndasaá Ndios sakaaku ra yó'ó xa'a ña kándixa ún

Jesucristo.

¹⁶ Ndi'i tɔ'on Ndios ña nɪtaa na xɪnɔ́'á, Nímɔ́ Ndios nɪkɔ́'ɔn ña xɪ'in nímɔ́ nɪvi, ta nɪtaa na tɔ'on ra. Ta tɔ'on Ndios yó'o vɔ́'a sáná'a ña nɪvi, nándaxin ña nɔɔ na xɔ́'a ñavɔ́'a xɪnɪ ñó'ó ke'é na, ta tɔ'on Ndios násita ña nɪvi ña ɔn ke'é kɔ́ na ña ɔn vɔ́'a, ta sáná'a ña nɪvi ndasaá xɪnɪ ñó'ó vɔ́'a kutakɔ́ na ndatán kóni Ndios.

¹⁷ Xɔ́'a ñayó'o ndi'i mɪi yó na ndíkɔn yichɪ Ndios vɔ́'a koo ti'va yó, ta saá ndixa kuchíño kasa ndivi yó ndi'i nɔɔ chíño vɔ́'a.

4

Xɪnɪ ñó'ó ní tɔ́Timoteo kɔ́'ɔn ndoso kɔ́ ra tɔ́'on Ndios nɔɔ nɪvi

¹ Kɪvɪ vaxi natɪvi Jesucristo ña ka'nda chíño ra nɔɔ ndi'i nɪvi ñoyívi yó'o, ta kasa nani ra kuɔchi ndi'i nɪvi, án na tákɔ kuu na, án na xa nɪxi'ɪ kuu na. Ta vitin xító Ndios xɪ'in Jesucristo ña sákuiso chíño ɪ yó'ó

² ña chikaa ún ndee kɔ́'ɔn ndoso ún tɔ'on Ndios ndi'i saá kɪvɪ nɔɔ nɪvi. Xɪnɪ ñó'ó ke'é ún saá, kɪvɪ ña kútoo ní nɪvi konɪ sɔ'o na tɔ'on Ndios, án kɪvɪ ña ɔn vása kútoo nɪvi konɪ sɔ'o na tɔ'on Ndios. Ndatɔ'on ún saná'a ún na ña kundaa ini na yu kúu ña ɔn vɔ́'a ke'é na, ta kɔ́'ɔn káxín ún xɪ'in na ña sandakoo na ké'é na ña ɔn vɔ́'a. Ta chikaa ún ndee ini nɪvi xɔ́'a ña kundikɔn vɔ́'a na yichɪ Jesucristo. Kɪvɪ kɔ́'ɔn ún xɪ'in nɪvi yó'o án saná'a ún na

tɔ'on ndaa, ta xɪnɪ ñó'ó xɪ'in ñatɔ'ó ní ini ún kɔ́'ɔn ún xɪ'in na, ta xɪ'in ña ká'no ini ún saná'a ún na.

³ Chi kɪvɪ vaxi ɔn kua'a kɔ́ nɪvi konɪ sɔ'o na tɔ'on ndaa, ta ndasaá kuiti kutoo na konɪ sɔ'o na tɔ'on ña sakusɪi ini mɪi na. Ta saá nɪvi yó'o ndukú na inkɔ́ nɪvi na saná'a na tɔ'on ña kútoo na konɪ sɔ'o na.

⁴ Ta saá sandakoo na ña konɪ sɔ'o na tɔ'on ña ndaa, ta ndasaá kuiti chikaa sɔ'o na cuento ña vaxi sɪnɪ nɪvi.

⁵ Ta yó'ó, tata, ndi'i saá kɪvɪ xɪnɪ ñó'ó kuu ún tɔ́a tɔ́ vɔ́'a ní xáni sɪnɪ, ta xɪnɪ ñó'ó kundeé ún xɪ'in ndi'i ña xɔ́'vɪ ún. Ndi'i saá kɪvɪ vɔ́'a kasa ndivi ún chíño ña kɔ́'ɔn ndoso ún tɔ'on vɔ́'a xɔ́'a Jesucristo, ta vɔ́'a kasa ndivi ún ndi'i chíño ña ndíso ún.

⁶ Ta yɪ'ɪ, xa yatin kixaa kɪvɪ ña kivi'ɪ. Xa nɪtaxi xɪ'in mɪi ɪ nɔɔ Ndios, ta ndatán yóo ña sókɔɪ nɔɔ ra, saá yóo ña kivi'ɪ.

⁷ Xa chikaa ɪ ndee ɪ xɔ́'a ña vɔ́'a kundikɔn ɪ yichɪ Jesucristo ta xɔ́'a ña kundeé ɪ nɔɔ ña ɔn vɔ́'a ñoyívi yó'o. Ta ndatán yóo tɔ́a tɔ́ xɪno ta kundeé ra xaa ra nɔɔ xaa na xɪno, saá vɔ́'a kundeé ɪ. Chi nda ñii kɪvɪ ɔn vása ní-sandakoo ɪ kándixa ɪ Jesucristo.

⁸ Ta xɪnɪ ɪ ndi' Ndios kúu tɔ́a tɔ́ vɔ́'a ké'é ñandaa xɪ'in nɪvi. Ta ndatán yóo ñavɔ́'a táxi na nda'a nɪvi na kundeé nɪxaa sɪ'na, saá Ndios ndixa saní'ɪ ra yɪ'ɪ ñii ñavɔ́'a ní, saá chi ndixa kundeé ɪ kɪsa ndivi'ɪ chíño

ña sakuiso chiño ra yí'i. Ta on sivi ndasaá kuiti yí'i kúu ta naki'in ñava'a yó'o, ta Ndios sani'i ra ñava'a ndi'i saá nivi na kündeé ndikon yichi ra, ta xí'in ñasi ini na ndáti na kivi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o.

TaPablo ndúkú ra ñava'a noo taTimoteo

9 Chikaa ún ndee ña yachi ní kixaa ún koto ún yí'i.

10 TaDemas sandakoo ra yí'i, chi kí'vi ní ka ini ra xini ra ña yoo ñoyivi yó'o, ta kuá'an ra ñoo Tesalónica. Ta taCrescente kuá'an ra ñii xiiña noo ño'o Galacia, ta taTito, kuá'an ra inka xiiña noo ño'o Dalmacia.

11 Sín mató'on taLucas yoo xí'ini. Va'a ko'on ún ndúkú ún taMarcos ná kixi ra xí'in ún noo, chi tayó'o kuchiño chindeé ra yí'i xí'in chiño yó'o.

12 Xa tivíi taTíquico kuá'an ra nda ñoo Éfeso.

13 Ta kivi vaxi ún, ta kuni'ún tikachí ña sandakoo ñoo Troas ve'e taCarpo. Ta saá kuni'ún libro ña ka'vi, ta ña xini ñó'ó ní ka noo kúu pergamino* kuni'ún kixi ún nda'aj.

14 Ta taAlejandro, ta ta kisa chiño xí'in ka, xa ke'é ra kuá'a ní ña on vá'a xí'in, ta Ndios cha'vi ra tayó'o ndatán yoo ña ke'é ra xí'in.

15 Kunda xí'in mji ún noo taAlejandro yó'o, chi on vása

xjin ra koni ra to'on ña ká'an ndoso yó.

16 Yichi noo kivi ndakuijn i xa'aj noo nachiño ñoo ká'no yó'o, ta on vása ní-xiyo nda ñii nivi ña chindeé na yí'i, ta ndi'i nivi sandakoo na yí'i. Ndáti Ndios ña on saxo'vi ra nayó'o xa'a ña sandakoo na yí'i.

17 Vará on vása ní-xiyo nivi xí'ini, ta Ndios ndixa nixiyo ra xí'ini, ta taxi ra ndee nda'aj. Ta kuchiño nika'an ndoso i to'on xa'a Jesucristo noo ndi'i na ndoo ve'e chiño, ta saá ndi'i nivi na on vása kúu najudío xini so'o na ña nika'an. Ta Ndios sakaku ra yí'i noo ña kivi, ndatán sakaku ra ñii ta xa náka yu'u tídika'a.

18 Ta kúnda ini ndí ñii kí'va saá Ndios sakaku ra yí'i noo ndi'i ña on vá'a, ta kunda ra yí'i, ña kuchiño xa'aj ñoyivi ñino noo xá'nda chiño ra. ¡Ná kanoo va'a ní ñato'ó Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo ña.

To'on sondíi nitaa taPablo kuá'an nda'a taTimoteo

19 Tivíi to'on ña chindeé ún ñaPrisca xí'in taAquila xí'in nave'e taOnesíforo.

20 TaErasto ñindoo ra ñoo Corinto. Ta kivi kee ñoo Mileto, ta taTrófimo ñindoo ra, chi ndee ní ndó'o ra.

21 Chikaa ún ndee ña yachi kixi ún kivi ña ta'an ka kixá'a ña vixin ní. Ta

* 4:13 Pergamino kúu ñii yichí kitj ña xini ñó'ó nivi kujya xina'a xa'a ña taa na to'on ña ndaya'vi, ta chitivi na ña, ña koo va'a ña.

t̄aEubulo, t̄aPudente, t̄aLino,
 ñáClaudia xí'in ndi'i ink̄a
 na kándixa Jesucristo ñoo
 Roma yó'o tí'ví na to'on chin-
 deé na yó'ó.

²² Jesucristo, t̄a xá'nda
 chiño noo yó, ná koo ra
 xí'in ún. Ná ke'é Ndios
 ñava'a xí'in ndi'i ndó. Saá
 ná koo ña.

Tutu t̄'ví taPablo kua'an nda'a taTito

*TaPablo t̄'ví ra t̄'on yó'o
ña chindeé ra taTito*

¹ Ȳi'j, taPablo, t̄aa t̄a kisa chiño noq Ndios kúu j, taapóstol t̄a t̄'ví Jesucristo kúu j. Sakuiso chiño ra ȳi'j ña chindeé j n̄ivi na naqaxin Ndios kundikōn ña'á, xa'a ña va'a kandixa na Jesucristo. Ta sáná'a j nayó'o ña kundaq̄a ini na yu kúu ña ndixa ndaq̄a, chi ña ndixa ndaq̄a yó'o kúu ña kándixa yó Jesucristo ta ndikōn yó yich̄i ra.

² Ta m̄ji yó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, ndati yó ta ndaa ini yó ndí ndixa kutak̄u yó xí'in Ndios ndi'i saá k̄iv̄i ña vaxi. Ndáa ini yó saá chi kuj̄ya x̄ina'á, tá t̄a'an k̄a kixá'á koo k̄iv̄i noq ñoyivi, Ndios n̄ika'an ra ch̄itóni ra ndixa kutak̄u yó xí'in ra. Ta Ndios kúu t̄aa t̄a nd̄a lo'o on vása ká'an t̄'on vata.

³ Ta vitin k̄ixaq̄a k̄iv̄i ña ch̄itóni Ndios ña kundaq̄a ini n̄ivi t̄'on ra. Ta saá Ndios, T̄aa t̄a Sáka ku m̄ji yó, sakuiso chiño ra ȳi'j ña ka'an ndoso j t̄'on ra noq n̄ivi.

⁴ Ta t̄'ví j tutu yó'o xaq̄a ña nda'a yó'ó taTito, chi ndatán yóo sa'ya m̄ji j saá yóo ún noq j, chi xí'in ña ndino'o ini m̄ji yó kándixa yó Jesucristo. Ta vitin kóni j ndí Ndios Yivá

yó xí'in Jesucristo t̄a xa'nda chiño noq yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ún, ná kundá'ví ini ra koni ra yó'ó, ta ná taxi ra ña koo va'a ini ún. Saá ná koo.

*Xí'in t̄'on yó'o taPablo
ká'an ra
ndá chiño x̄ini ñó'ó kasa
ndivi taTito*

⁵ K̄iv̄i k̄ee j noq ño'o naní isla Creta ña n̄ixino nduu takuii m̄ni, ta sakuiso chiño j yó'ó, ña kasa ndivi ún chiño ña kúman̄j. Saá chi n̄ika'an j xí'in ún ndí ñii ñii ñoo k̄axin ún t̄aa nax̄ikua'a na kándixa Jesucristo, ta nayó'o kuu nataq̄a na nakuiso kasa chiño ña chindeé na natá'an na na kándixa Jesucristo.

⁶ Ta ñii ñii t̄aa tax̄ikua'a yó'o x̄ini ñó'ó kuu ra t̄aa t̄andaa, t̄aa t̄a kánoo va'a t̄'on xa'a noq n̄ivi. Ta ñii ñii t̄ayó'o x̄ini ñó'ó kukomí ra ñii laá kuiti ñásí'í m̄ji ra, ta sa'ya ra x̄ini ñó'ó kuu na n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta nas̄a'ya ra yó'o x̄ini ñó'ó kuu na n̄ivi na kánoo va'a t̄'on xa'a, ta saá tuku x̄ini ñó'ó kuu na na on vása toon ní ini noq n̄ivi.

⁷ Ñii ñii t̄aa tax̄ikua'a yó'o t̄a ndiso chiño xí'in natá'an na kúu n̄ivi na kándixa Jesucristo, tax̄ikua'a yó'o kúu t̄a sakuiso chiño Ndios, chi Ndios xa taxi ra ndayí nda'a ra ña kasa ndivi ra ndi'i chiño ña kóni Ndios. Ta ñii ñii t̄a ndiso chiño yó'o x̄ini ñó'ó kuu ra t̄aa t̄andaa, t̄a va'a vivii táku noq n̄ivi. On vá'a kuu ra t̄aa t̄a ña'a ní ini, ni on vá'a kuu ra t̄aa t̄a kama

ní sáa ini, ta ni ɔn vá'a kuu ra ɬa ɬa xí'i ní, ni ɔn vá'a kuu ra ɬa ɬa káni tá'an xí'in n̄vi, ni ɔn vá'a kuu ra ɬa ɬa sándá'ví n̄vi án ké'é ra inká ña ɔn vá'a xá'a ña kukomí ra s̄'ún.

⁸ Ta víka ɬayó'o xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa v̄'a náki'in n̄vi na kíxaa ve'e ra. Ta xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa ndixa kúsij̄ ini xín̄i ña ndixa v̄'a, ta ɬa yó'o xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa si'na kani s̄inj̄ yu kuu ña v̄'a ke'é ra, ta saá kasa ndivi ra ña xín̄i ñó'ó ka. Ta xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa ndatán kóni Ndios. Ta xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa násita xí'in m̄ji ɲo ña ɔn vá'a.

⁹ Xín̄i ñó'ó kuu ra ɬa ɬa kándixa ndino'o ini ɬo'on Ndios, ndatán yóo ɬo'on ña saná'a yó ra. Ta saá kuchiño ra saná'a ra inká n̄vi ña kúu ɬo'on ndaa, ta xí'in ɬo'on yó'o táxi ra ña inká n̄vi na ɬá'an koo yu'ú xí'in ɬo'on Ndios ña kúchiño na kundaa ini na ndí ñandaa kúu ña saná'a ra.

¹⁰ Chi yóo kuá'a ní n̄vi na toon ní ini, na ɔn x̄iin kon̄i s̄o'o ɬo'on v̄'a, ta ká'an na ɬo'on vatá ña ɔn vása ndáyá'ví, ta sándá'ví na kuá'a n̄vi xí'in ɬo'on yó'o. Kuá'a ní n̄vi yó'o ká'an ndí Ndios ɔn naki'in ra n̄vi na ɔn vása kisa ndivi costumbre ña naní circuncisión.*

¹¹ Ta nan̄ivi yó'o, ɔn taxi ún ña saná'a ka na, chi ɬo'on ña ɔn vá'a saná'a na sáka ña s̄inj̄ kuá'a ní n̄vi

na x̄inj̄ s̄o'o ɬo'on ña ɔn vá'a yó'o, ta ñii k̄i'va saá sáka ña s̄inj̄ nave'e nayó'o, ñakán ɔn vása kúchiño ka kundaa v̄'a ini na yu kúu ña ndixa ndaa. Ta n̄vi na saná'a ña ɔn vá'a yó'o ké'é na saá xá'a ña kuiti kóni na s̄'ún.

¹² Ñii ɬapofeta, ɬañoo Creta kúu ra, n̄ika'an ra xá'a naño m̄ji ra, káchí ra saá: "M̄ji yó naño Creta, ndi'i saá k̄ivi kúu yó n̄vi na vatá ní, ta yóo yó ndatán yóo kit̄i t̄iyukú. Vará n̄vi na xúxán ní kúu yó, ta ndi'i saá k̄ivi x̄ixi ná'ná ní yó ta xáxi ná'ná ní yó ña'a, ta nda lo'o ɔn vása násita xí'in m̄ji yó", káchí ɬa Creta xá'a naño m̄ji ra.

¹³ Ta ndixa ɬo'on yó'o ña n̄ika'an ɬa Creta xá'a naño m̄ji ra kúu ñandaa. Ta ñakán yó'o ɬa Tito, xín̄i ñó'ó ka'an ún ndato'on ún xí'in naño Creta ndí xín̄i ñó'ó sandakoo na ña ɔn vá'a ké'é na, ta xín̄i ñó'ó sakuá'a na ke'é na ñava'a. Chi ɬo'on ña ndato'on ún xí'in na chindeé ña na ña ndeé ka kandixa na Jesucristo ta v̄'a ka kundikon na yich̄i ra.

¹⁴ Ta xí'in ɬo'on ña ndaa yó'o chindeé ún na ña ɔn kandixa ka na cuento ña ndasaá kuiti káku s̄inj̄ n̄vi najudío, ta chindeé ún na ña ɔn chikaá s̄o'o ka na ɬo'on ña xá'nda chiño n̄vi na kúu na ɔn x̄iin kandixa ɬo'on ña ndaa.

¹⁵ N̄vi na ndixa kándixa Jesucristo, na ndii ini kúu

* **1:10** Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii s̄inj̄ ñat̄ee ɬalo'o. Ké'é na saá xá'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

na, ta x̄a'á ñayó'o xínj na ndí ndi'i ña táxi Ndios, ña va'a kúu ña. Ta ñivi na ɔn vá'a na ɔn x̄jin kandixa Jesucristo, nda ñii ña'a kúu ña va'a nɔɔ nayó'o. Saá chi ɔn vása ndii yóo níma na nɔɔ Ndios, ta ni ɔn vása kúchiño na nakoni na yu kúu ña va'a, án yu kúu ña ɔn vá'a ké'é na.

16 Ñivi na ɔn vá'a ini yó'o káchí na ndí xínj na Ndios, ta ña ɔn vá'a ké'é na, ñayó'o sáná'a ndí ɔn vása xínj na Ndios. Toon ní ini ñivi na ɔn vá'a yó'o, ta ink̄a ñivi ɔn x̄jin na koni na nayó'o x̄a'á ña ɔn vá'a ké'é na. Ta ñivi na ɔn vá'a yó'o, nda ñii ñava'a ɔn kúchiño na kasa ndivi na nɔɔ Ndios.

2

Ndatɔ'on taPablo xí'in taTito ndí xínj ñó'ó saná'a ra ñandaq

1 Ta m̄ji yó'ó, ñani yó taTito, xínj ñó'ó saná'a ún ñivi ndasaá kuiti ñandaq x̄a'á yichj Jesucristo ña kándixa yó.

2 Ta nataa naxikua'a ñani yó xínj ñó'ó kuu na ñivi na si'na kani s̄inj yu kúu ñava'a xínj ñó'ó ke'é na, ta saá ké'é na ña xínj ñó'ó ka. Ta xínj ñó'ó kuu na ñivi na tɔ'ó ini, ñivi na kánóo va'a tɔ'on x̄a'á. Ta xínj ñó'ó kuu na ñivi na va'a násita xí'in m̄ji nɔɔ ña ɔn vá'a. Xínj ñó'ó kuu na ñivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo, ta viví kuá'an na yichj ra. Ta xínj ñó'ó kuu na ñivi na ndixa kí'vi ini xíni ndi'i ink̄a ñivi, ta xínj ñó'ó kuu na ñivi na

kúndeé nɔɔ ndi'i ña xó'vi na, ta ɔn vása sándakoo na yichj Jesucristo.

3 Ta saá tuku saná'a ún náña'a náxikua'a ná kúu náki'va yó. Ta ndatɔ'on ún xí'in ná ndí xínj ñó'ó koo tɔ'ó ini ná, ta viví kutaku ná ndatán táku ñivi na ndixa kándixa Ndios, ta ɔn kuu ná náña'a ná ká'an tɔ'on visi x̄a'á ink̄a ñivi, ni ɔn kuu ná náña'a ná xí'i ní. Chi náña'a x̄ikua'a náki'va yó xínj ñó'ó saná'a ná yu kúu ña va'a.

4 Ta xínj ñó'ó saná'a ná ink̄a kí'va yó nákuáchí ndasaá va'a kuki'vi ini náyó'o koni ná yij ná xí'in sa'ya ná.

5 Ta xínj ñó'ó saná'a ná nákuáchí yó'o ndasaá si'na kani s̄inj ná yu kúu ña va'a ke'é ná, ta saá kasa ndivi ná ñava'a yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in m̄ji ná nɔɔ ña ɔn vá'a. Ta nákuáchí kí'va yó xínj ñó'ó kuu ná náña'a ná va'a kisa ndivi chiño ve'e m̄ji ná, ta xínj ñó'ó kuu ná náña'a ná xí'in ñatɔ'ó ini ké'é ndi'i ñava'a ña kóni yij ná. Saá chi xínj ñó'ó viví kutaku náyó'o, ña ɔn taxi ná ka'an ñivi tɔ'on ɔn vá'a x̄a'á tɔ'on Ndios.

6 Ta saá tuku ka'an ún xí'in nataa kuáchí ñani yó, ña si'na kani s̄inj na yu kúu ñava'a xínj ñó'ó ke'é na, ta saá ná ke'é na ñava'a yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in m̄ji na nɔɔ ña ɔn vá'a.

7 Ta m̄ji ún, ñani yó taTito, xínj ñó'ó viví kutaku ún yichj Jesucristo, ta xí'in ñayó'o saná'a ún nataa kuáchí ñani yó ndasaá xínj

ñó'ó vivii kutaku na. Kivi sáná'a ún nataa kuáchí ñani yó, xí'in ña ndino'o ní ini ún ta xí'in ñatq'ó ní ini ún ka'an ún to'on ña ndaa xí'in na, ta ña taku ún xini ñó'ó ñii kuu ña xí'in to'on ña ká'an ún xí'in nayó'o.

⁸ Ka'an ún to'on ña ndixa ndaa xí'in ndi'i nayó'o, xa'a ña on kuchiño naní'i ñivi ka'an na to'on on vá'a xa'a ña sáná'a ún. Ta saá ñivi na on vása yóo yu'ú xí'in ún, kuka'an noo ndi'i nayó'o, chi on kuchiño naní'i na nda ñii to'on vatá ña taxi ka'an na ña on vá'a xa'a mji yó, na kándixa Jesucristo.

⁹ Ta ndato'on ún xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó na kúu naesclavo na kisa chiño noo napatrón na, ta ka'an ún xí'in na ndí xini ñó'ó kasa ndivi na ndi'i chiño va'a ña kóni napatrón na, ta xini ñó'ó chika'a na ndee ña sakusij na ini napatrón na. Ta on vá'a kuu na ñivi na ndákuijn to'on on vá'a noo napatrón na.

¹⁰ Ndato'on ún xí'in na kisa chiño yó'o ña on kasa kuí'na na ñakuí'ka ña kómí napatrón na, ta ndixa xí'in ñatq'ó xini ñó'ó ke'é na ndi'i chiño. Ta saá xí'in chiño va'a ke'é na, ñayó'o táxi ña ndí inká ñivi kasa to'ó na ña livi sáná'a to'on Ndios, Taa ta Sakaku mji yó.

¹¹ Ndios xa saná'a ra mji yó ndí taa ta va'a ní ini kúu ra. Saá chi ndixa ke'é ra ñava'a ní xí'in ndi'i ñivi ñoyívi yó'o xa'a ña kúchiño ra sakaku ra na noo ndee ña

on vá'a.

¹² Ta ñava'a yó'o ña ke'é Ndios xí'in yó sáná'a ña mji yó ndí xini ñó'ó sandakoo yó yichi on vá'a, ta xini ñó'ó sandakoo yó ña on vá'a ña kúsij ini ñivi ñoyívi yó'o na on vása ndíkon Ndios. Ta sáná'a ña mji yó ndí xini ñó'ó si'na kani sijn yó yu kúu ña va'a ke'é yó, ta saá kasa ndivi yó ñava'a yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in mji yó noo ndi'i ña on vá'a. Ta xini ñó'ó kuu yó ñivi nandaa, ñivi na kutaku ñoyívi yó'o ndatán kóni Ndios.

¹³ Xini ñó'ó kutaku yó saá, chi ndixa ndaa ini yó ta ndáti yó ña tondaa kivi ká'no ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta xini yó ndí Jesucristo kúu mji Ndios taká'no noo yó, ta kúu ra Taa ta Sakaku mji yó. Ta ndikó ra ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e.

¹⁴ Jesucristo yó'o taxi xí'in mji ra ña ñixi'i ra xa'a yó, ta ke'é ra saá xa'a ña sakaku ra mji yó noo ndi'i ndee ña on vá'a. Ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ña ndundii yó ta nduu yó ñaño ra, ta saá xí'in ndi'i ñasij ini yó taxi xí'in mji yó ke'é yó ñava'a.

¹⁵ Ñani yó ta Tito, va'a saná'a ún ndi'i to'on yó'o noo ñivi. Ta kómí ún ndayí ka'an ún xí'in na ndí xini ñó'ó chika'a na ndee ña va'a ko'on na yichi Jesucristo. Ta ka'an ún xí'in na ña sandakoo na ña on vá'a ke'é na. Ta yó'ó, on ke'é ún nda ñii

ña ɔn vá'a ña taxi ña xaa
noɔ n̄ivi yó'ó.

3

To'on yó'o ká'an
ndasaá xín̄i ñó'ó kutaku n̄ivi
na kándixa Jesucristo

¹ Sanaká'an ún nañani yó
xí'in náki'va yó na kándixa
Jesucristo ndí xín̄i ñó'ó kasa
ndivi na ndi'i ñava'a ña
xá'nda chiño nagobierno
xí'in inká nana'no noɔ na.
Xín̄i ñó'ó chikaá so'o na, ta
koo ti'va na ña ke'é na ndi'i
saá noɔ chiño va'a.

² Ndatɔ'on ún xí'in na ña
ɔn ka'an na ña ɔn vá'a xa'a
nda ñii n̄ivi, ni ɔn kuu na
n̄ivi na ndúkú kani tá'an
xí'in inká n̄ivi. Xín̄i ñó'ó kuu
na n̄ivi na ká'no ní ini, ta
xín̄i ñó'ó to'ó ní kutaku na
xí'in ndi'i n̄ivi.

³ Kuyya xina'á tá ɔn ta'an
ka kandixa yó Jesucristo, saá
kí'ví ní xitaku m̄iji yó, toon ní
n̄ix̄iyo ini yó saá, na ndañó'ó
noɔ Ndios x̄ikuu yó, ta ke'é
yó ndi'i noɔ ña ɔn vá'a ña
kutoo ní yikí koñu m̄iji yó,
chi ña ɔn vá'a x̄ikuu ña
xa'nda chiño noɔ yó. Xitaku
yó xí'in ña sáa ní ini yó xín̄i
yó inká n̄ivi, ta k̄isa kuín̄i ini
yó xín̄i yó inká n̄ivi. Ta ku'a
ní n̄ivi n̄i-xiin na kusij̄ ini na
kon̄i na m̄iji yó, ta ni m̄iji yó
n̄i-xiin yó kusij̄ ini yó koni yó
nayó'o. Vará saá xitaku yó
kuyya xina'á,

⁴ ta Ndios, Taa ta Sakaaku
m̄iji yó, saná'a ra m̄iji yó ndí
ndixa ta va'a ní ini kúu ra,
ta ndixa kí'ví ní ini ra xín̄i
ra ndi'i n̄ivi,

⁵ chi xa'a ña ká'no ini m̄iji
ra kúu ña sakaaku ra m̄iji
yó. Ta nda lo'o ɔn sivi
xa'a ña chiño va'a ke'é yó
kúu ña sakaaku Ndios m̄iji yó.
Ta xí'in ndee Níma Ndios,
nakata ra ini yó ta saá ndoɔ
ndi'i kuachi x̄indiso yó, ta
saá nduu yó n̄ivi xaá, na ndii
noɔ Ndios.

⁶ Xa'a ña k̄isa ndivi Jesu-
cristo, Taa ta Sakaaku m̄iji yó,
Ndios saní'i ra Níma ra m̄iji
yó ña sakutú ña ini yó ta
kutaku ña ini yó ndi'i saá
kivi.

⁷ Xa'a ña ká'no ini Ndios,
ke'é ra ñava'a yó'o xí'in m̄iji
yó ña nduu yó n̄ivi na ndii
na ɔn koó ka kuachi kómí
noɔ ra. Ta saá nduu yó sa'ya
ndino'o ra, ta kúu yó n̄ivi na
ndáti ta ndixa ndáa ini yó
ndí Ndios taxi ra ña kutaku
yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña
vaxi.

⁸ To'on yó'o ña xa n̄ika'an̄i
xí'in ún ta Tito kúu ñandaá,
ta kóni j̄ ña ɔn sandakoo ún
sáná'a ún to'on yó'o nañani
yó xí'in náki'va yó na
kándixa Jesucristo. Saá chi
nayó'o xín̄i ñó'ó kasa ndivi
na ndi'i chiño va'a. Ta ña
ké'é na saá kúu ñava'a xa'a
ndi'i n̄ivi, ta kúu ña ña
ndáya'ví ní noɔ ndi'i n̄ivi.

⁹ Ta ɔn taxi xí'in m̄iji ún
kivi ún kani tá'an ún, án
naa ún xí'in n̄ivi xa'a ña ɔn
vása ndáya'ví, ni ɔn vá'a
kivi ún noɔ káni tá'an n̄ivi,
án náa na xa'a yu kúu
x̄ij̄ síkuá na, án xa'a ndayí
Ndios ña n̄itaa ta Moisés, chi
nda man̄i kúu ña kani tá'an
na án naa na xa'a ndi'i

ñayó'o, ta nda lo'o on vása ndáya'ví ke'é na saá.

¹⁰ Tá yóo nañani yó án náki'va yó na káni tá'an ta náta'ví tá'an na, ta xini ñó'ó ka'an ún xí'in nayó'o nda ovi yichi ña on ke'é na saá. Tá on xjin na chikaá so'o na ña ká'an ún xí'in na, ta sandakoo ún ña kútá'an ún xí'in na.

¹¹ Chi xini ún nayó'o kúu nivi na on xjin koni so'o ka to'on va'a, chi nivi na xa niti'vi ini kúu na. Saá chi ña on vá'a ké'é nivi yó'o saná'a ndí nivi na ndiso kuachi noo Ndios kúu na.

TaPablo ndúkú ra noo taTito ña kasa ndivi tayó'o ñii chiño

¹² Xáni sinji ti'vi taArtemas án taTíquico xaá ra noo yóo ún, ta kivi xaá ñii tayó'o, chikaá ún ndeé ña ko'on ún nda ñoo Nicópolis ña nakutá'an ún xí'in, chi chikaá ini ko'on koo ñoo Nicópolis un yoo vixin kujya yó'o.

¹³ Ndúkú ñava'a noo ún ña chindeé ún nañani yó taApolos xí'in taZenas. Ta taZenas yó'o kúu taá ta kisa chiño ndakuijn xa'a nivi noo najuez. Taxi ún ndi'i ña xini ñó'ó nda'a nañani yó yó'o, ña kuchiño kee na ko'on na, ña on kumanj nda ñii ña'a nda'a na noo kuá'an na.

¹⁴ Ta saná'a ún ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na ndóo xí'in ún ña sakuá'a na kasa ndivi na ñava'a, ta chindeé na taxi na ña xini ñó'ó nivi nda'a na. Ta ña ké'é na saá saná'a ndí ndixa

kúu na nivi na ndáya'ví noo inká nivi xí'in noo Ndios.

To'on sondí'i nitaá taPablo kuá'an ña nda'a taTito

¹⁵ Ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na ndóo xí'in chindeé na yó'ó. Ta ñii ki'va saá chindeé ún ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na ndóo xí'in ún. Saá chi nañani yó xí'in náki'va yó na ndóo xí'in ún kí'vi ní ini na xini na ndi'i, chi nivi na kándixa Jesucristo kúu yó. Ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo.

Tutu ña ñitaa taPablo ta tí'ví ra kua'an ña nda'a taFilemón

*Xí'in tɔ'on yó'o taPablo
chindeé ra taFilemón*

1 Yí'j, taPablo, kúu j taa ta nákaa ini ve'e kaa xa'a ña ká'an ndoso j tɔ'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xí'in ñani yó taTimoteo táa j tutu yó'o ta tí'ví ndi ña xaa ña nda'a yó'o, ñani yó taFilemón, taa ta ndixa kí'vi ní ini ndi xini ndi, ta kúu ún taa ta ñii káchí kisa chiño noo Jesucristo xí'in ndi.

2 Saá tuku kóni ndi ña tutu yó'o xaa ña nda'a ñákí'va yó ñáApia xí'in tañani yó taArquipo, taa ta ñii káchí xí'in ndi chíkaa ní ra ndee kisa chiño ra noo Jesucristo. Ta kóni ndi ña tutu yó'o xaa ña nda'a ndi'i ñivi na kándixa Jesucristo, na kúu na nákutá'an xí'in ún ve'e ún xa'a ña kisa ká'no ndó Ndios.

3 Ta vitin Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó.

*Tɔ'on yó'o ká'an ña ndi
taFilemón kúu
taa ta vivii ndikon yichí Jesu-
cristo*

4 Ndi'i saá yichí ña ká'an j xí'in Ndios xa'a ún, ñani

yó taFilemón, ta táxij ña táxa'vi ña'á nda'a ra xa'a ún.

5 Saá chi xa xini so'o j xa'a ña vivii kándixa ún Jesucristo, ta xa'a ña kí'vi ní ini ún xini ún ndi'i ñivi na kándixa ra.

6 Ta yó'o xí'in mji ndi, ñii káchí kándixa yó Jesucristo ta ndaa ini yó ra. Ta xa'a ñayó'o, ndúkú j noo Ndios ña ná chindeé ra yó'o ña kasa ndivi ún ndi'i ñava'a ndátan yóo ña kóni ra. Ta xí'in ña ke'é ún saá, kundaa va'a ini ún yu kúu ndi'i ñava'a kómí yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo.

7 Ñani yó, yó'o ndixa kí'vi ini ún xini ún nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ta chíkaa ún ndee ini na. Ta ña xini so'o j ña ké'é ún saá kúu ña sákusij ní ini j ta chíkaa ña ndee ini j.

*Xí'in tɔ'on yó'o taPablo
xáku ndá'ví ra noo taFilemón
xa'a taOnésimo*

8 Ta saá on vása yí'ví j ndúkú j noo ún ña ke'é ún ñii ñava'a ní xí'in j vitin. Vará yóo ndayí kómí j ña ka'nda chiño j noo ún chi Ndios sakuiso chiño ra yí'j kúu j taapóstol xí'in ndayí Jesucristo, ta on vása ka'nda chiño j noo ún saá.

9 Ta nda víka, xa'a ña ndixa kí'vi ini yó xini tá'an yó, xáku ndá'ví j noo ún ña ke'é ún ñii ñava'a yó'o xí'in j. Yí'j, taPablo, kúu j ñii taa ta xiku'a ní vitin, ta nákaa j ini ve'e kaa xa'a ña ká'an ndoso j tɔ'on va'a xa'a Jesucristo,

10 ta xáku ndá'víj nōō ún xā'a ñani yó tãOnésimo. Tayó'o ndūu ra ndatán yóo sã'ya mji, chi tá'an nákaaj ini ve'e kaa yó'o, ta ndatō'onj xí'in ra tō'on vā'a xā'a Jesucristo, ta tãOnésimo yó'o kandixa ra tō'on yó'o, ta kixá'á ra ndíkōn ra yichj Jesucristo.

11 Ta ñani yó tãOnésimo yó'o, tá si'na tá'an kujya nixiyo ra kisa chiño ra nōō ún, tã tã on vása ndáyā'ví xikuu ra xā'a chiño ke'é ra nōō ún. Ta vitin xa ndūu ra tã tã ndáyā'ví ní xā'a chiño kisa ndivi ra nōō j ta xā'a chiño nōō mji ún.

12 Ta saá tí'víj tayó'o ndikó ra naxaa ra nōō mji ún vitin, ta xáku ndá'víj nōō ún ña vā'a naki'in ún ra. Ta ñii kī'va ndatán vā'a naki'in ún yī'j, saá vā'a naki'in ún tayó'o.

13 Tá'an nákaaj kaj ini ve'e kaa yó'o, xā'a ña ká'ān ndosoj tō'on vā'a xā'a Jesucristo, ndixa kusij ní ka inji táná kindoo tãOnésimo xí'inj, níkuu. Saá chi ndixa chindeé ra yī'j ñii kī'va ndatán kóni ún chindeé ún yī'j.

14 Ta on vása ní-xiinj ndukúj nōō ra ña kindoo ra xí'inj, saá chi yó'ó kúu tã tã si'na xini ñó'ó taxi ndayí nda'a ra kindoo ra xí'inj. Chi on vása xijnj ká'anj tō'on ña kasa nduxā xí'in ún xā'a ña chindeé ún yī'j, ta ndā víka, kónij ndí xí'in ña ndino'o ini ún ke'é ún

ñandaa kuiti.

15 Ta vará tãOnésimo yó'o kee ra nōō ún ta lo'o kivi ndañó'ó ra nōō ún, ta ndákuiti Ndios taxj ra nindo'o ndó saá, xā'a ña vitin ndikó ra ve'e ún ta kutaku ra xí'in ún ndi'i saá kivi ña vaxi.

16 Saá chi vitin tãOnésimo on vása ka kúu ra ñii taesclavo mji ún,* chi kúu ra ñii ñani yó, tã tã kí'vi ini yó xini yó. Yī'j kí'vi ní ini j xini j tãOnésimo yó'o, ta yó'ó xini ñó'ó ká'no ka kuki'vi ini ún kóni ún ra. Saá chi kúu ra ñii tã tã ñii kī'va ndatán yóo mji ún, ta tuku kúu ra ñani ún xā'a ña kándixa ndó Jesucristo ta ñii yóo ndó xí'in ra vitin.

17 Ta mji ún, tá ndixa xáni sinj ún ndí ñii káchí kisa chiño yó ta ñii kī'va saá ndaa ini yó Jesucristo, ta saá vā'a naki'in ún tãOnésimo yó'o, ñii kī'va ndatán vā'a naki'in ún yī'j tá kixaa kivi ña xaa j nōō ún.

18 Tá yóo ña on vā'a nīke'é ra xí'in ún, án tá yóo ña níka ra sī'ún nōō ún, ta yī'j ndixa cha'vij ndi'i ñayó'o nda'a ún.

19 Yī'j, tãPablo, táaj tō'on yó'o xí'in nda'a mji j, ta tuku ká'anj xí'in ún ndí ndixa cha'vij ndi'i ña on vā'a nīke'é ra xí'in ún án ña níka ra nōō ún. Ta yī'j, on vása xini ñó'ó sanaká'anj yó'ó ndí yóo ña níka ún nōō j xā'a ñavā'a nīke'é j xí'in ún. Chi xā'a ña ndatō'onj tō'on vā'a xā'a Jesucristo xí'in ún, yó'ó

* 1:16 Naesclavo kúu nivi na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño kisa ndivi na nōō napatrón na.

kúu ɬaa ɬa ndino'o táku ɲoɔ
Ndiɔs vitin.

²⁰ Ñani yó, xáku ndá'víj
ɲoɔ ún ña kasa ndivi ún
ñava'a yó'o xí'inj xá'a
ña kí'vi ini ún xini ún
Jesucristo. Ndúkúj ɲoɔ ún
ña chikaá ún ndee ini xí'in
ña kasa ndivi ún saá, chi
yó'ó ta yí'j ñii yóo yó táku
yó xí'in Jesucristo.

²¹ Táaj tutu yó'o chi ndáa
inij ndí ndixa kasa ndivi ún
ndi'i ña ndúkúj ɲoɔ ún,
ɬanda kuá'a ní ka ñava'a
chinóo ún ɲoɔ ña ndúkúj
kasa ndivi ún.

²² Ta yóo inká ñava'a
ndúkúj ɲoɔ ún: Va'a ná
kasa ndivi ún ñii cuarto lo'o
ve'e ún xá'a ña kindooj kivi
xaaj kotoj yó'ó, chi ndátij
ndí Ndiɔs taxi ra ña yachi
ní kuchiño xaaj kotoj ndó'ó,
chi ndi'i saá kivi ká'an ndó
ndúkú ndó ɲoɔ ra xá'aj.

*Xí'in tɔ'on yó'o ɬaPablo
ndáyi ra ɬaFilemón*

²³ Ta ñani yó ɬaEpafras, ɬa
kúu ɬaa ɬa nákaa ini ve'e
kaa xí'inj, tí'ví ra tɔ'on ña
chindeé ra yó'ó.

²⁴ Ta saá tuku nañani
yó ɬaMarcos, ɬaAristarco,
ɬaDemas ta xí'in ɬaLucas tí'ví
nayó'o tɔ'on ña chindeé na
yó'ó. Ndi'i nataa yó'o ñii
káchí kisa chiño na xí'inj
ɲoɔ Jesucristo.

²⁵ Ta vitin Jesucristo, ɬaa
ɬaKá'no ɲoɔ yó, ná ke'é ra
kuá'a ní ñava'a xí'in ndó.
Saá ná koo ña.

Tutu ña kua'an nda'a najudío na kándixa Jesucristo

*Tò'on yó'o ká'an xa'a
Ndios, taxi ra tò'on ra
nda'a Sa'ya ra xa'a ña
ndatò'on ra ña xí'in mji yó*

¹ Kujya xina'á ní Ndios taxi ra tò'on ra nda'a naprofeta ña ndatò'on na ña kóni ra xí'in naxii síkuá yó. Ta kua'a ní yichi ta kua'a ní noo, xixini ñó'ó Ndios naprofeta ña ndatò'on ra tò'on ra xí'in naxii síkuá yó.

² Ta saá nija'a kua'a ní kujya, ta kixaa kivi vitin ña kúu ña vaxi kuyatin kivi sondí'í ñoyivi yó'o, ta Ndios tiví ra Sa'ya ra xa'a ña kúu ra mji Tò'on Ndios ña ndatò'on xí'in yó. Ta xí'in Sa'ya ra kisa va'a ra ndi'i ña kuvá'a ña yóo ñoyivi yó'o xí'in ndi'i ña kuvá'a ña yóo ñoyivi ñino. Ta Ndios chindú'u ra ndí Sa'ya ra naki'in ra ndi'i ña kúu kuenda Ndios.

³ Ta ña yé'e livi ká'no Sa'ya Ndios kúu mji ña yé'e livi ká'no Ndios, chi Sa'ya Ndios yó'o ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kúu ra mji Ndios. Ta Sa'ya ra xí'in ndeë tò'on ra taxi ra ndeë ña on ta'an ndi'i xa'a ndi'i ña kuvá'a ña yóo ñoyivi. Tá saxinqo ra chiño ña taxi Ndios nda'a ra ña kúu ña nakata ra kuachi mji yó, ñivi na kándixa ña'á,

ta saá nitondaa ra xikoo ra noo táyi tón to'ó ká'no tón ñindichi sijn kua'á Ndios ñoyivi ñino noo yóo Ndios xa'nda chiño ra.

*Tò'on yó'o ká'an ndí Sa'ya
Ndios
kúu ta ta ká'no ka noo
naángel*

⁴ Ta saá Sa'ya Ndios nduu ra ta ta ká'no ka noo naángel, saá chi Ndios sakunaní ña'á ra Sa'ya ra ña kúu ñii kivi ña va'a ní ka ta ndáya'ví ní ka noo kivi naángel.

⁵ Chi Ndios on vása ní-ka'an ra xí'in nda ñii naángel, ndatán nika'an ra xí'in Sa'ya ra, kachí ra saá:

Yó'ó kúu Sa'ya i,
ta chitóni i ndí kivi vitin xí'in
ndi'i kivi ña vaxi kúu i
Yivá ún,

kachí ra xí'in Sa'ya ra. Ta on vása ní-ka'an Ndios xí'in nda ñii naángel, kachí ra saá:

Yi'i kúu i Yivá ún,
ta yó'ó kúu ún Sa'ya mji i.

⁶ Ta Ndios, kivi tiví ra Sa'ya ra ta kúu tanóó xí'in ra, kixaa ra ñoyivi yó'o, ta nika'an ra xí'in naángel na kisa chiño noo ra, kachí ra saá:

Ndi'i ndó'ó naángel, jná
kasa ká'no ndó Sa'ya i!

⁷ Ta xa'a naángel yó'o, kachí Ndios saá:

Ké'éj ña nduu naángel
ndatán yóo tachí ña
xíka,

ta naángel na kúu na xíka
chiño noo i, ké'éj ña
nduu nayó'o ndatán
yóo ño'o ña xíxi.

8 Ta xí'in Sa'ya ra, kachí Ndios saá:

Yó'ó kúu ún Ndios, ta ka'nda chiño ún nqo ñoyívi ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xí'in ñandaa ka'nda chiño ún nqo ndi'i nivi.

9 Yó'ó kivi ini ún xini ún ñandaa, ta ña on vá'a, saá ini ún xini ún ña; ta xa'a ñayó'o, yi'i ta kúu Ndios mji ún, sakuiso chiño i yó'ó ña kuu ún taRey,

ta chutú ka ñasij ini ún nqo ndi'i ka na nákutá'an xí'in ún,

saá kachí Ndios.

10 Ta tuku nika'an ra xí'in Sa'ya ra:

Ta yó'ó, mji taKá'no, tá si'na on ta'an koo nda ñii ña kuvá'a ñoyívi, ta yó'ó kisa va'a ún ñoyívi nqo ño'o,

ta kisa va'a ún ñoyívi nino, ndi'i ña kuvá'a kúu ña ke'é ún.

11 Ta vaxi ñii kivi tá ndi'i ña kuvá'a yó'o ndi'i xa'a ñayó'o,

ta yó'ó, kutaku ún ndi'i saá kivi ña vaxi.

Ndatán ndi'i xa'a tikoto yatá, saá ndi'i xa'a ndi'i ña yoo kuvá'a ñoyívi.

12 Ndatán násama nivi tikoto na ña yatá ña xa ndi'i xa'a ta nákundixin na tikoto xaá, saá kindaa ún ñoyívi yatá yó'o, ta chinoo ún ñoyívi xaá.

Ta yó'ó, nda ñii kivi on vása násama ún,

ta ndi'i saá kivi ña vaxi kutaku ún,

kachí Ndios xí'in Sa'ya ra.

13 Ndios on vása ní-ka'an ra xí'in nda ñii naángel, ndatán nika'an ra xí'in Sa'ya ra, kachí ra saá:

Koo ún táyi ká'no yó'o, tón ñíndichi sijn kua'á i, tãda tãdaa kivi sakoyo i tixin xa'a ún ndi'i na káni tá'an xí'in ún, kachí Ndios xí'in Sa'ya ra.

14 Chi ndixa ndi'i naángel ndasaá kuiti kúu na nima na xika chiño nqo Ndios, ta Ndios tí'vi ra na ña kixi na chindeé na nivi na kúu na sakaku Ndios.

2

Tq'on yó'o ká'an xa'a ña xini ñó'o chikaq sq'o yó tq'on Ndios ña ndátq'on ndasaá sakaku ra mji yó

1 Ta saá xini ñó'o xí'in ña ndino'o ini yó chikaq sq'o ní ka yó tq'on ña ndaa ña xa xini sq'o yó, kotqo yiyo sandakoo yó yichj nqo xá'nda chiño Ndios.

2 Chi ña xina'á ní naángel nataxi na ndayí Ndios nda'a taxij síkuá yó taMoisés. Ta ndayí yó'o kúu ñandaa ndino'o Ndios, ta nivi xini ñó'o chikaq sq'o na ndayí yó'o. Ta saá ndi'i nivi na nija'a ndoso nqo ndayí yó'o, ta Ndios saxqvj ra nayó'o, chi saá xini ñó'o kundivi ndayí yó'o.

3 Tá nivi yó'o nindo'o na saá kujya xina'á, ta saá vitin tá mji yó sandakoo yó kándixa yó ndí Ndios sakaku ra yó, ta saá nda lo'o on kuchiño kaku yó nqo ña

xo'vi yó. Saá chi ña sákaku ra mji yó kúu ña ká'no ní ndáyaví. Ta mji Taa taKá'no noo yó kúu tanoo ndato'on to'on va'a yó'o xí'in nivi. Ta nivi na xiní so'o to'on va'a ña nika'an ra, nayó'o ndakuijn na xa'a to'on yó'o ta kisa ndaa na ña noo mji yó.

4 Ta saá tuku Ndios kisa ndaa ra ndí ñandaa kúu to'on ña ndato'on mji Taa taKá'no noo yó, xí'in ña saná'a ra noo nivi ku'a ní ñava'a ná'no ña kúu seña án milagro. Ta saá tuku kisa ndaa ra ndí ñandaa kúu to'on yó'o xí'in ña ké'é Níma Ndios, sání'i ña ndi'i noo ndee va'a nda'a mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, ta sání'i ña ndee va'a yó'o nda'a ñii ñii mji yó ndatán káchí ini mji Ndios.

Tō'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo, taa ta sákaku mji yó

5 Ndios on vása ní-chitóni ra ña naángel ka'nda chiño na noo ñoyívi ña vaxi. Ká'an ndi xa'a ñoyívi xaá noo kutaku mji yó kivi ña vaxi.

6 Ta ñii xiiña noo to'on Ndios ña netaa na xina'á, ñii taa kachí ra saá xí'in Ndios: ¿Ndachun xáni sinj ún ndí nivi ñoyívi yó'o ndáyaví ní na noo ún?,

saá chi xa'a nivi yó'o ñó'o ní ini ún, ta ndaa ní ún nivi yó'o.

7 Xa taxi ún ña nivi na kisa va'a ún kúu na na lo'o ní ka nino noo naángel,

ta saá xa taxi ún ña naki'in na ñato'ó xí'in ñava'a ná'no ña livi,

ta sakuiso chiño ún na noo ndi'i ña yóo ña kisa va'a ún.

8 Taxi ún ña xá'nda chiño na noo ndi'i ña kisa va'a ún yó'o,

saá kachí ñii taa xí'in Ndios. To'on yó'o kóni kachí ña saá: Ndios taxi ra ña xá'nda chiño nivi noo ndi'i ña kuva'a. Ta nda ñii ña kisa va'a Ndios ña yóo, on vása xá'nda chiño ña noo nivi. Ta saá ni, on ta'an koni yó ndi ndi'i ña kuva'a kisa ndivi ña ña xá'nda chiño nivi noo ña.

9 Vará ndixa on ta'an koni yó ñayó'o, ta xa xini yó ña nindo'o Jesucristo, chi Ndios ke'é ra xí'in tayó'o ña xikuu ra ta nino ka noo naángel kivi xitaku ra noo ño'o ñoyívi yó'o. Ta vitin Ndios xa taxi ra ndi'i ñato'ó xí'in ndi'i ñava'a ná'no ña livi nda'a Jesucristo, xa'a ña nixo'vi ní ra ta nixi'i ra xa'a ña kuchiño sakaku ra ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Ndios ke'é ra saá chi kí'vi ní ini ra xini ra nivi.

10 Ndi'i ña kisa va'a Ndios yóo ña xa'a ña kasa ká'no ña ra, ta tixin ndee Ndios yóo ndi'i ña. Ta saá Ndios kóni ra ndí ndi'i sa'ya ra ko'on na kutaku na xí'in ra ñoyívi nino noo yóo ñalivi ká'no. Ta ña kuchiño ke'é na saá, Ndios taxi ra ña nixo'vi ní Jesucristo, ta saá nitondaa ra nduu ra taa ta nixino ndino'o. Ta vitin kúu ra taa ta sákaku ndino'o nivi noo kuachi na.

11 Ta Jesucristo kúu t̄a t̄a sánduu ndii n̄ivi na kándixa ña'á ta ɔn k̄oó k̄a kūachi ndíso na ɔo N̄dios. Ta ndi'i n̄ivi na ndundii, kúu nasa'ya N̄dios. Ta saá Jesucristo ɔn vása kúka'an ɔo ra ña sakunaní ra nayó'o nañani ra án náki'va ra, chi ñii laá N̄dios kúu Yivá ndi'i nayó'o xí'in ra.

12 Chi ñii xiiña ɔo t̄o'on ña n̄itaa na xina'á, n̄ika'an ra xí'in Yivá ra N̄dios, k̄achí ra saá:

Ka'an ndosoj ɔo ndi'i nañani j ta ɔo ndi'i náki'vaj, xa'a ndi'i ñava'a ña ke'é ún,
ta kataj yaa yij ña kasa ká'noj yó'ó ɔo ndi'i n̄ivi na nákutá'an xa'a ña kisa t̄o'ó na yó'ó,

k̄achí ra.

13 Ta inka xiiña ɔo t̄o'on ña n̄itaa na xina'á, k̄achí ra saá xa'a Yivá ra:

Yij ndino'o ndáa ini j Yivá j N̄dios.

Ta tuku k̄achí ra saá:

Yó'o yóo j xí'in ndi'i nañani j ta xí'in ndi'i náki'vaj,
na taxí N̄dios nda'aj,

k̄achí ra.

14 Mij yó na kúu n̄ivi, kómí yó yikí koñu yó xí'in nij yó. Ta kivi kixi Jesucristo ñoyívi yó'o ndu ra ñii n̄ivi, ta ñii ki'va saá xikomí ra yikí koñu ra xí'in nij ra. Ta ña ndu ra xikuu ra n̄ivi ta nixi'j ra, xí'in ñayó'o k̄undeé ra ɔo ñandiva'a ká'no ña xikomí ndeɛ sandi'i xa'a n̄ivi.

15 Ta xí'in ña nixi'j ra, Jesucristo sakaku ra n̄ivi ña ko'on ndika na. Saá chi ndi'i n̄ivi xikuu na esclavo

ñaním̄a ndiva'a ká'no Satanás, chi ndi'i saá kivi xitaku na xí'in ña yí'vi na ɔo ña kivi na.

16 Chi ndixa xini yó, ɔn sivi xa'a ña chindeé ra naángel kúu ña kixi Jesucristo ñoyívi yó'o, ta xa'a ña chindeé ra n̄ivi na kúu sa'ya ñani síkuá ta Abraham, ndixa kúu ña kixi ra.

17 Saá chi xa'a ña kuchiño chindeé ra n̄ivi, Jesucristo xini ñó'ó xikuu ra ñii n̄ivi ndatán yóo mij yó, n̄ivi na kúu nañani ra xí'in náki'va ra. Xikuu ra n̄ivi xa'a ña kuchiño kúu ra tasutu ká'no ɔo n̄ivi. Ta kúu ra ñii sutu ta kisa ndivi ñandaɛ ɔo N̄dios, ta kúu ra ñii sutu ta kúnda'ví ní ini xini n̄ivi, ta nisoko xí'in mij ra xa'a ña sandoo ra kūachi n̄ivi ɔo N̄dios.

18 Ta yo'vi ní nixo'vi ra kivi xito ndoso ñandiva'a ká'no ra ña kóni ña nakava ra ke'é ra ña ɔn vá'a. Ta xa'a ña k̄undeé ra ɔo ña ɔn vá'a, ta nda lo'o ɔn vása ní-ki'vi ra kūachi, Jesucristo kuchiño ra chindeé ra n̄ivi kivi xito ndoso ñandiva'a ká'no na, ña ɔn nakava na ke'é na ña ɔn vá'a.

3

T̄o'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo kúu ra t̄a t̄a ká'no ka ɔo ta Moisés

1 Ta saá nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó n̄ivi na nakaxin N̄dios ña ndu ndó n̄ivi na ndii ɔo ra, vivívi kani sinj ndó xa'a Jesucristo. Saá chi Jesucristo kúu

ra taapóstol ta tì'ví Ndios ñoyívi yó'o, ta kúu ra tasutu ká'no ta naqaxin Ndios ña kasa chiño ra noq Ndios xa'a ñivi. Ñayó'o kúu to'on ña ndaa ña ndakuiin yó xa'a Jesucristo.

² Jesucristo ndino'o kisa ndivi ra ndi'i ña sakuiso chiño Ndios ra, ndatán kisa ndivi taMoisés ndi'i chiño ña sakuiso Ndios ra kuyya xina'á, ña kisa chiño ra noq nave'e Ndios.

³ Ndios taxi ra nda'a Jesucristo ku'a'á ka ñato'ó noq ñato'ó naki'in taMoisés, saá chi ñii ta ta kisa va'a ñii ve'e, tayó'o ndaya'ví ka ra noq ve'e ña kisa va'a ra.

⁴ On koq nda ñii ve'e ní-kuva'a mji, saá chi yoo ta ta kisa va'a ña'á, ta Ndios kúu ta ta ndixa kisa va'a ndi'i ña yoo ñoyívi.

⁵ TaMoisés xikuu ñii ta ta ndino'o kisa chiño noq nave'e Ndios, ta taMoisés nika'an ndoso ra noq ñivi to'on xa'a ña ndato'on Ndios noq ñivi kivi ña vaxi.

⁶ Ta Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, ta ndino'o kisa ndivi ra ndi'i ña sakuiso chiño Ndios ra, ta kúu ra ta ta ndiso chiño xí'in mji nave'e Ndios vitin. Ta nave'e Ndios yó'o kúu mji yó ñivi na kándixa Jesucristo, tá ndixa ndikon yó ku'a'an yó yichi ra, ta ndino'o ndaa ini yó ra ndi'i saá kivi ña táku yó ñoyívi yó'o, ta xí'in ñasij ini yó ndati yó ñava'a taxi Ndios nda'a yó.

To'on yó'o ká'an xa'a Ndios ndi kóni ra

ña kivi ñivi noq nakindée na xí'in ra

⁷ Ta saá xini ñó'ó koto va'a xí'in mji yó, ña on sandakoo yó yichi Ndios, chi ñii xiiña noq to'on Ndios ña nita na xina'á, kachí Nima Ndios saá:

Tá kivi vitin xini so'o ndó to'on ña ká'an Ndios xí'in ndó,

⁸ on kuu ndó ñivi na toon ní ini, na on xjin koni so'o,

ndatán nixiyo naxij síkuá ndó kivi kisa toon ini na ta ni-xiin na chikaa so'o na to'on ña nika'an Ndios xí'in na.

Ta xí'in ña ke'é na saá kivi nixika na yuku yichi, kúu ña xito ndoso na Ndios ña kóni na kundaa ini na nda mji xaá Ndios xí'in ña kundeé ini ra xí'in na.

⁹ Vará naxij síkuá ndó xini na ndi'i ñava'a ná'no ña ke'é Ndios xí'in na xa'a ña chindeé ra na ndi'i saá ña ovi siko kuyya nixika na yuku yichi,

ta saá ni, xito ndoso na Ndios xa'a ña kóni na kundaa ini na yukia ke'é ra xí'in na.

¹⁰ Saá xa'a ñayó'o, nitondaa ña nisaá ini Ndios xini ra na,

ta nika'an ra to'on yó'o, kachí ra saá: "Ndi'i saá kivi sandakoo na yi'i ta xika mji na,

ta on xjin na kundikon na yichi ña saná'a i na."

11 Ta saá n̄isaá ní ini i x̄ini i na, ta ndixa ch̄ikaá ini i xa'a na:

“Nda ñii k̄ivi, ɔn k̄i'vi na noo taxi i ña nakindée na x̄i'in i”, kachí Ndios, saá káchí to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'a.

12 Ta ndó'ó, nañani yó x̄i'in náki'va yó, koto va'a ndó ndí nda ñii ndó ɔn kuu ndó n̄ivi na ɔn x̄iin kandixa Ndios ta tatak̄u, ta kasa toon ini ndó ta kuxiká ndó noo ra.

13 Nda víka, ñii ñii k̄ivi ndato'on ndó to'on ña chikaá ndó ndee ini tá'an ndó, saá ke'é ndó vitin ta ndí'i saá k̄ivi ña táku ndó. Saá ke'é ndó xa'a ña ɔn nakava ndó k̄i'vi ndó kuachi, ta nduu ndó n̄ivi na toon ní ini, na ɔn x̄iin ke'é ña kóni Ndios.

14 Ndixa ñii yóo yó x̄i'in Jesucristo, chi ndixa ndaa ini yó ra nda k̄ivi k̄ixá'a yó kándixa yó ra. Tá ɔn sandakoo yó ña kándixa yó ra saá, ta ña ke'é yó saá kisa ndaa ña ndí ndixa ñii ndu yó x̄i'in Jesucristo.

15 Ta saá x̄ini ñó'ó chikaá so'o yó to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'a, ña káchí saá:

Tá k̄ivi vitin x̄ini so'o ndó to'on ña ká'an Ndios x̄i'in ndó,

ɔn kuu ndó n̄ivi na toon ní ini, na ɔn x̄iin koni so'o,

nda'tán n̄ixiyo nax̄ii síkuá ndó k̄ivi k̄isa toon ini na ta n̄i-xiin na chikaá so'o na to'on ña n̄ika'an Ndios x̄i'in na,

káchí to'on Ndios.

16 ¿Yu kúu n̄ivi na x̄ini so'o ña n̄ika'an Ndios x̄i'in na, ta saá ni, k̄isa toon ini na noo ra ta n̄i-xiin na chikaá so'o na to'on ra? Xa x̄ini yó ndí nayó'o x̄ikuu ndí'i m̄ii nax̄ii síkuá yó na kee ñoo Egipto x̄i'in ta Moisés.

17 ¿Án ɔn s̄ivi m̄ii n̄ivi yó'o kúu na n̄isaá ní ini Ndios x̄ini ra ndí'i saá ña ɔvi s̄iko k̄i'ya noo yóo yuk̄u ȳichí? Saá chi n̄ivi yó'o kúu na ke'é ña ɔn va'a, ta saá n̄ixi'i na noo yuk̄u ȳichí yó'o.

18 ¿Án ɔn s̄ivi m̄ii n̄ivi yó'o kúu na n̄ika'an Ndios xa'a, káchí ra ndí n̄ivi yó'o nda ñii k̄ivi ɔn k̄i'vi na noo nakindée na x̄i'in ra? Saá n̄indo'o na, chi n̄i-xiin na kasa ndivi na ña n̄ika'an Ndios x̄i'in na.

19 Ta saá kúndaá ini yó ndí n̄i-kuchiño k̄i'vi na noo nakindée na x̄i'in Ndios, chi ɔn vása ní-xindaa ini na ra.

4

1 T̄anda vitin ndáya'vi to'on ña n̄ika'an Ndios x̄ina'a ña kúu ña k̄indo ra ndasaá k̄i'vi yó noo nakindée yó x̄i'in ra, ta saá x̄ini ñó'ó koto va'a x̄i'in m̄ii yó koto nda sava m̄ii yó ɔn kundeé yó k̄i'vi yó nakindée yó x̄i'in Ndios.

2 M̄ii yó xa x̄ini so'o yó to'on va'a ña ndato'on Ndios ndí taxi ra ña k̄i'vi yó noo nakindée yó x̄i'in ra. To'on yó'o ñii kúu ña x̄i'in ña x̄ini so'o nax̄ii síkuá yó k̄i'ya x̄ina'a. Ta nda man̄i x̄ini so'o na to'on yó'o, chi ɔn vása ní-xindaa ini na ña.

3 Ta mji yó vitin na kúu nivi na ndáa ini to'on Ndios, kúchiño kivi yó noo nakindée yó xí'in ra, ta xa'a nivi na toon ní ini, na on xiin koni so'o, kachí Ndios saá:

Ta saá nisaa ní ini xiini na, ta ndixa chikaa ini xa'a na:

"Nda ñii kivi, on kivi na noo taxi ña nakindée na xí'inj",

kachí Ndios. Ta vitin xini yó ndi yóo noo nakindée yó, chi Ndios, kivi kisa va'a ra ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino, nda kivi saá chindú'u ra noo nakindée yó xí'in ra.

4 Chi noo to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, kachí ña saá xa'a ña ndi'i kisa va'a Ndios ñoyívi:

Kivi uxá Ndios nakindée ra noo ndi'i chiño ra.

5 Ta tuku ñika'an Ndios, kachí ra saá:

"Nda ñii kivi, on kivi na noo taxi ña nakindée na xí'inj", kachí Ndios.

6 Ta nivi na xikuu nanoo xini so'o to'on va'a xa'a Ndios kuyá xina'á, on vása ní-kuchiño na nakindée na xí'in ra, chi on vása ní-chikaa so'o na to'on ña ñika'an Ndios xí'in na. Tānda vitin ndáya'ví to'on ña ñika'an Ndios xina'á, ña kúu ña kindoo ra ndi ñii kivi ña vaxi kivi nivi noo nakindée na xí'in ra.

7 Ta kivi vitin kúu kivi ña chitóni Ndios. Saá chi Ndios taxi ra to'on ra nda'a tarey David, ña ñitaa ra to'on ña sakán ndato'onj xa'a, ña kachí saá:

Tá kivi vitin xini so'o ndó to'on ña ká'an Ndios xí'in ndó,

ta on kuu ndó nivi na toon ní ini, na on xiin koni so'o,

kachí to'on Ndios ña ñitaa taDavid xina'á.

8 Chi tá kuyá xina'á taJosué ní taxi ra ña kivi nivi naIsrael noo nakindée na, ní kúu, ta saá Ndios on vása ní-xini ñó'ó ka'an ka ra xa'a inka kivi ña nakindée nivi, ní kúu.

9 Ñakán xa'a nivi nave'e Ndios, ndixa tōnda kivi ña kivi nayó'o noo nakindée na xí'in Ndios.

10 Ta kivi yó'o, nivi na kivi nakindée xí'in Ndios, nakindée na noo ndi'i chiño na, ndatán nakindée Ndios noo chiño ña saxino ra, kivi kisa va'a ra ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino.

11 Xí'in ña ndino'o ini yó ná chikaa ní yó ndee xa'a ña taxi Ndios ña kivi yó noo nakindée yó xí'in ra. Koto va'a yó ndi nda ñii mji yó nda lo'o on kasa toon ini yó noo ra, ndatán ke'é nivi na xini so'o to'on ra kuyá xina'á ta ñi-xiin na chikaa so'o na to'on ra.

12 Chi to'on ña ñika'an Ndios kúu to'on táku, ta kómí ña ndee ña kasa ndivi ña ña kóni Ndios. Ta to'on yó'o ndee ka sijn xá'nda ña noo ñii espada sijn ní ña ovi yu'u. Ta kivi ña yiki koñu nivi, ta xaa ña nda maá ka ña kúu ini nivi xí'in níma na. Ta xito ña ndasaá yóo ini nivi, ta yukia xani sijn na ke'é na, ta yu kúu ndi'i ña

kútoo ini na ke'é na, án ña va'a, án ña on vá'a kúu ña.

¹³ Nda ñii ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o on kivi koo se'é ña noo ra, chi va'a xito kaxín ra ndi'i ña kuvá'a. Ndi'i ña yoo ñoyívi tívi kaxín ña noo ra, ta ñii kivi kuita yó noo ra nataxi yó kuenda xa'a ndi'i ña ke'é yó ñoyívi yó'o.

Tò'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo kúu ra tasutu ká'no ndino'o

¹⁴ Jesucristo taa ta kúu Sa'ya Ndios, kúu mji tasutu ká'no noo yó, ta ndaa ra ñoyívi ñino ta ñikivi ra mji noo yoo Ndios. Ñakán xini ñó'ó kútu kuita yó yichi ra.

¹⁵ Ta mji Jesucristo tasutu ká'no noo yó, kúndá'ví ini ra xini ra mji yó, chi kúu yó ñivi na vitá ní ini noo ña on vá'a. Ta Jesucristo kúndaá ini ra ndasaá ndó'o yó, chi ñii kiva ndatán kuá'a ní ña on vá'a ta ña yovivi ní xito ndoso ña mji yó vitin ña nakava yó ke'é yó ña on vá'a, saá xito ndoso ña mji Jesucristo kujya xina'a. Ta saá ni, Jesucristo nda ñii kivi on vása ní-nakava ra ke'é ra ña on vá'a.

¹⁶ Ta saá tá yoo ní tondó'o noo yó, án yoo ní ña xini ñó'ó noo yó, ta va'a ka'an yó xí'in Ndios, ta on kuyivi yó ndukú yó noo ra ña ke'é ra ñava'a xí'in yó ña kúu ña chindee ra mji yó, chi taa ta kivi ní ini xini mji yó kúu ra.

5

¹ Ndios kúu mji taa ta nákaixin ñii ñii taa ña kúu

ra tasutu ká'no, ta nákaixin ña'a ra ña kasa chiño ra noo ra xa'a ñivi, ta sutu ká'no yó'o xini ñó'ó nataxi ra ña sóko ñivi nda'a Ndios ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi na.

² Chi tasutu ká'no, xí'in ña ká'no ini ra kúndá'ví ini ra xini ra ñivi na naa ini, ta ñivi na ke'é ña on vá'a, saá chi mji ra kúu ñii taa ta vitá ini noo ña on vá'a.

³ Ta xa'a ña kúu ra ñii taa ta vitá ini noo ña on vá'a, ndatán yoo ndi'i ñivi, ta saá xini ñó'ó taxi ra ña sóko ra nda'a Ndios xa'a kuachi mji ra, ta xa'a kuachi ñivi nañoo ra.

⁴ Nda ñii taa on kúchiño kasa to'ó xí'in mji ra ña nakuiso ra ña kuu ra tasutu ká'no, saá chi ñii laa Ndios kúu taa ta kómi ndayí nakaxin yukú taa ta kuu sutu ká'no, ndatán mji Ndios nakaxin ra ta Aarón xikuu ra ñii tasutu noo ñivi naIsrael kujya xina'a.

⁵ Ta ñii kiva saá mji Jesucristo on vása ní-kisa to'ó xí'in mji ra ña nakuiso ra kuu ra tasutu ká'no, ta mji Ndios kúu ta nakaxin ña'a xa'a ña kuiso ra chiño, ta kachi ra saá xí'in ra:

Yó'ó kúu Sa'ya,
ta chitoniji ndi kivi vitin xí'in
ndi'i kivi ña vaxi kúu i
Yivá ún.

⁶ Ta inká xiiña noo to'on Ndios ña ñitaa na xina'a, kachi ña saá:

Yó'ó kúu tasutu ndi'i saá kivi
ña vaxi,
ta ndatán ñixiyo tasutu
Melquisedec, saá
koo ún,

kachí Ndios.

⁷ Tá'an nixika Jesucristo ñoyívi yó'o, ta xí'in ndi'i ndee níma ra nika'an ra xí'in Ndios, ta kua'a ní tánduta kee nduchū nōō ra xí'in ña xáku ra, ta xí'in tō'on ra xáku ndá'ví ra nōō Ndios, ta kúchiño sakaku ña'a xa'a ña on kivi ra. Ta Ndios xini so'o ra ña nika'an Jesucristo xí'in ra, chi Jesucristo kisa nino xí'in mji ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña nika'an Ndios xí'in ra.

⁸ Vará Sa'ya Ndios kúu Jesucristo, ta saá ni, xí'in ña nixoví ní ra ñoyívi yó'o sakuá'a ra ña kisa ndivi ra ndi'i ña kóni Ndios.

⁹ Ta xí'in ña kisa ndivi ra ndi'i ña chitoní Ndios ke'é ra, ntondaa ra nixino ra ndu ra ñii ta ndino'o, ta mji ra kúu ndee ña sáaku ndi'i nivi na chikaá so'o tō'on ña ká'an ra, ta saá nivi yó'o kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.

¹⁰ Ta saá Ndios nika'an ra, kachí ra xí'in Jesucristo: "Yó'o kúu ún tasutu ká'no, ndatan nixiyo tasutu Melquisedec", kachí Ndios.

Tō'on yó'o ká'an xa'a ña koto va'a xí'in mji yó ña on sandakoo yó ña kándixa yó Jesucristo

¹¹ Yóo kua'a ní tō'on ña xini ñó'o koni so'o ndó xa'a ñayó'o, ta yoví ní ña kuchiño vivii ndato'on ndi tō'on yó'o xí'in ndó, chi ndó'o on vása chikaá ka ndó ndee ña kundaa ini ndó tō'on yó'o.

¹² Xa kua'a ní kuyá kúu ña kándixa ndó Jesucristo, ñakan xa xini ñó'o kuu ndó nivi na va'a saná'a inká nivi xa'a Jesucristo. Ta nda víka, vitin mji ndó xini ñó'o ndó inká nivi ndikó tuku na saná'a na ndó'o tō'on ñanōó ña xa xini so'o ndó, ña kúu tō'on Ndios ña on vása yoví kundaa ini nivi. Ta vitin ndó'o xa ndikó ndó ndu ndó ndatan yóo naválí pá'a, na sakan chíchín, na on kivi kuxu ña xixi nivi ná'no, saá yóo ndó vitin.

¹³ Chi xini yó ndi nivi na kúto koni so'o tō'on ña on vása yoví, ta ndatan yóo naválí pá'a na sakan chíchín, saá yóo nayó'o, chi on ta'an tonda kundaa ini na yu kúu ña va'a ta yu kúu ña on vá'a.

¹⁴ Ta nivi na xa va'a kundaa ini tō'on Ndios, ta chikaá na ndee ña va'a ka kundikon na yichi ra, nivi yó'o kúu na xa ntondaa xini yu kúu ña va'a ta yu kúu ña on vá'a, ta saá xa ntondaa na yóo na ndatan yóo nivi ná'no na xini kuxu ndi'i nōō ñaxixi.

6

¹ Ta saá ná kundikon yó kua'no ka yó xí'in ña kándixa yó Jesucristo, ta sakuá'a ka yó ndasaá vivii kutaku yó ta tonda yó ndu yó nivi na va'a nixino xa'no nōō Ndios. On ndikó ka tuku yó sakuá'a yó ña si'na xini so'o yó kivi kándixa yó tō'on va'a xa'a Jesucristo. Saá chi ña xa xini yó ke'é yó kúu

ñayó'o, xínj ñó'ó ña ndáa ini yó Ndios, ta xínj ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña ɔn vá'a, chi tá ndíkɔn yó ké'é ká yó ña ɔn vá'a, ndixa kivi yó nɔɔ Ndios.

² Xa xínj yó ndasaá chíchi yó chi kándixa yó Jesucristo, xa xínj yó ndasaá chinóo yó nda'a yó sijnj nivi na kándixa Jesucristo ña taxi ra ñava'a nda'a nayó'o, xa xínj yó ndí ndixa Ndios sanatakú ra nivi na nixi'i, ta xa xínj yó ndí ndixa Ndios kasa nani ra kuachi nivi kivi ña vaxi. Vitin xa xínj yó ndi'i ñayó'o, ta saá va'a kundikɔn ká yó sakuá'a yó ña xínj ñó'ó ká ndasaá vivii kua'no yó yichi Jesucristo.

³ Ta saá tá kóni Ndios, ta kundikɔn yó sakuá'a yó ña tɔndaɔ yó nduu yó nivi na nixino xa'no nɔɔ ra.

⁴ Chi nivi na xa niki'vi yichi Ndios, xa'a ña kándixa na Jesucristo, nayó'o xíka na ta yé'e ño'ɔ ra ini na ña saná'a na yu kúu ña va'a, ta xí'in ñasij ini na nákonj na ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta ñii káchí xí'in ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, yóo Nímá Ndios táku ña ini na.

⁵ Nivi yó'o xínj va'a na ndí tɔ'on ña kɔndɔ Ndios xí'in na kúu ña va'a. Ta xa xító na milagro ña sáná'a Ndios nɔɔ na ña kisa ndaa ndí xa kixá'a xá'nda chiño Ndios nɔɔ nivi.

⁶ Ta saá ni, nivi yó'o, tá sakana nayó'o ndi'i ñava'a naki'in na nda'a Ndios ta sandakoo na ña kándixa na ra, ta saá ɔn kivi ká tuku

ndikó koo ini na ña va'a kutá'an na xí'in Ndios. Chi ña tuku ndikó koo ini na saá, ndatán yóo ña katakaa ndaa tuku na Sa'ya Ndios nda'a tón cruz, saá yóo ña, ta xí'in ñayó'o taxi na ña inká nivi kusiki na Jesucristo.

⁷ Chi nivi na kándixa Jesucristo, Ndios ké'é ra ñava'a xí'in nayó'o, ta nivi yó'o yóo na ndatán yóo ño'ɔ nɔɔ kóon savj nɔɔ ña, ta va'a náki'in ña takuii savj yó'o ta sákua'no ña ndi'i ña kuxu nivi na kisa chiño nɔɔ ña.

⁸ Ta nivi na sándakoo ña kándixa na Jesucristo, yóo na ndatán yóo ño'ɔ ña sákua'no ndasaá kuiti nina tón ñiño xí'in ku'u, ta saá ɔn vása ndaya'vi ño'ɔ yó'o, ta Ndios xa yóo ti'va ra ña satavj chi'ña ra ña, ta saá tɔndaɔ kivi sondí'í ta kɔkɔ ndi'i ño'ɔ yó'o.

⁹ Ta mji ndó, nañani yó xí'in náki'va yó, nivi na kí'vi ní ini j xínj kúu ndó'ó. Vará yɔ'vj tɔ'on ká'an ndj xí'in ndó, ta mji ndj xínj káxín ndj ndí ndó'ó ɔn vása sándakoo ndó kándixa ndó Jesucristo, ta ndixa ndíkɔn ndó yichi ra nɔɔ ña sákaku ra ndó'ó.

¹⁰ Taa tɔndaɔ kúu Ndios. Nda lo'o ɔn vása nándoso ra xa'a chiño va'a ké'é ndó. Ndios xínj ra ndí ndixa xa chindeé ndó nivi na ndíkɔn ña'a, ta vitin chindeé ká ndó na. Saá sáná'a ndó ña kí'vi ní ini ndó xínj ndó Ndios.

¹¹ Kóni ndj ña kundikɔn ndó ña ndixa chindeé ndó nañani yó xí'in náki'va yó ndi'i kivi ña táku ndó, ta saá naki'in ndó ndi'i ñava'a ña

kúu ña ndáti ndó, ña chítóni Ndios taxi ra nda'a ndó.

12 On xjin ndi ña kuu ndó ñivi na xúxán, ta kóni ndi ña kundikón ndó ke'é ndó ndátán ké'é ñivi na va'a kándixa Ndios. Chi ñivi yó'o on vása sándakoo na ndáa ini na ta ndáti na ña naki'in na ñava'a, ta ndixa naki'in na ñava'a ña kindoo Ndios xí'in na.

13 Chi Ndios, kivi kindoo ra xí'in taxii síkuá yó ta Abraham kuiya xina'a, ta to'on ña nika'an ra, chiná'a ra xa'a mji ra, chi on koó nda ñii ña yóo ñoyivi kúu ña ká'no ka kuchiño ndakuijn xa'a ña chiná'a ra.

14 Ta nika'an ra xí'in ta Abraham, kachi ra saá: "Ndixa ke'é ñi ñava'a xí'in ún, ta ke'é ñi ña koo ku'a ní sa'ya ñani síkuá ún", kachi Ndios xí'in ra.

15 Ta saá ta Abraham, nda lo'o on vása ní-sandakoo ra ña xindaa ini ra ta xindati ra ña kundivi to'on ña kindoo Ndios xí'in ra, ta saá kixaa kivi ta naki'in ra ña kindoo Ndios xí'in ra.

16 Ta ñivi, kivi kóni na chiná'a na xa'a to'on ña xini ñó'o kasa ndaa na, ñivi yó'o chiná'a na xa'a ñii ñivi ká'no ka noo na, ña ndakuijn na xa'a ña chiná'a na. Ta kivi chiná'a ñivi saá, on koó ka inká ñivi na ka'an nasama na to'on ña xa chiná'a ñivi yó'o.

17 Ta Ndios ndixa kóni ra ña kundaa ini naño ra ña naki'in na ñava'a ña kindoo

ra xí'in na taxi ra nda'a na, ta saá ndixa ña chiná'a xa'a mji ra kúu ña kisa ndaa ndi kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in na, ta nda lo'o on nasama ra ña.

18 Chi Ndios ndi'i saá yichi ká'an ra ñandaa, ta nda ñii to'on ra on vása násama ra, ta saá yóo ovi ñayó'o ña on kivi nasama. Ñii ñayó'o kúu to'on ra ña kindoo ra xí'in ñivi kasa ndivi ra, ta inká ña kúu ña chiná'a ra xa'a mji ra kasa ndivi ra. Ta saá ñayó'o ndixa ndeé ní ka chíkaa ña ndeé ini yó, chi ndi'i saá yichi ña kúyatin ka yó noo Ndios xa'a ña kundaa ra mji yó, ta ndáa ini yó taxi ra nda'a yó ña kindoo ra.

19 Ña ndáa ini yó Ndios saá, kúu ña chindeé yó kútu ku'a'an yó yichi ra, ta on vása sandakoo yó ndikón yó ra.* Chi ndáti yó ta ndáa ini yó Jesucristo, ta ta ñiki'vi ñii xiiña ñayii ndino'o ini ve'e ño'o ñoyivi ñino.

20 Jesucristo ke'é ra saá ña kúu ra ta ta tanóo ñiki'vi Cuarto ña Yii Ndino'o xa'a ña ñakoná ra yichi ña kuchiño kundikón yó ki'vi yó kutaku yó xí'in Ndios. Jesucristo ndu ra mji tasutu ká'no, ta nda ñii kivi on sandakoo ra kuu ra tasutu ká'no, ndátán ñixiyo tasutu Melquisedec.

7

To'on yó'o ká'an ña xa'a tasutu Melquisedec

* **6:19** Ta ña ndáa ini yó Ndios, ta yóo ña ndátán yóo ñii ka ká'no ña veé ña nó'ni ñii barco tón kánóo noo takuii mñi ña on ko'on nó xí'in tachi nda ñii xiiña.

1 Ta Melquisedec xikuu tarey noo naño Salem, ta xikuu ra tasutu ta kisa chiño noo Ndios, ta ta kuu taKá'no noo ndi'i ña yoo. Ta kivi taAbraham xí'in natá'an ra kani tá'an na xí'in narey, ta taAbraham xí'in natá'an ra kündeé na noo nayó'o, ta saá ndikó na kuano'o na ñoo na. Ta taMelquisedec kee ra nakutá'an ra xí'in taAbraham yichi noo vaxi ra, ta ndukú taMelquisedec noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham.

2 Ta taAbraham, ndi'i ña kuá'a ní ñakuiká naki'in ra noo kani tá'an ra tá kündeé ra noo narey, ta saá ndi'i ña naki'in ra ta'ví ra ña uxu ko'ndo, ta ñii ko'ndo yó'o taxi ra nda'a tasutu Melquisedec. Ta kivi Melquisedec yó'o kóni kachí ña "Rey ta kisa nani xí'in ñanda", ta kivi ñoo Salem noo xá'nda chiño ra kóni kachí ña "noo va'a táku ñivi xí'in tá'an na", ta saá xikuu ra "taRey ta taxi ña va'a táku ñivi xí'in tá'an na."

3 Ta noo to'on Ndios on vása ní-taa na xa'a taMelquisedec yu kuu yivá ra, ni yu kuu si'i ra, ta ni yu kuu naxii síkuá ra, ni on vása ní-taa na ama njikaku ra, ni ama ñixi'i ra. Ta saá yoo taMelquisedec yó'o ndatán yoo Sa'ya Ndios, chi on ndi'i xa'a ña kuu ra tasutu.

4 Vitin va'a ná kunda ini ndó ndachun taká'no ní kuu taMelquisedec yó'o. Mii xii síkuá yó taAbraham taxi ra nda'a ra ñii ko'ndo noo uxu

ko'ndo ña xikuu ñakuiká ña naki'in ra nda'a narey kivi kündeé ra noo na.

5 Ta saá ñiya'a kuá'a ní kuyá ta Ndios taxi ra ndayí ra nda'a sa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta ndayí yó'o kuu ña ñitaa taMoisés, ta káchí ña ndi nasa'ya ñani síkuá taLeví na kuu sutu, nayó'o kómí na ndayí naki'in na ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ñakuiká ña kómí ndi'i ñivi nalsrael, chi nasutu yó'o kisa chiño na noo Ndios xa'a natá'an na naño Israel. Ta ñii káchí ndi'i nasutu xí'in ndi'i natá'an na yó'o kuu nasa'ya ñani síkuá taAbraham.

6 Vará taMelquisedec on sivi sa'ya ñani síkuá taLeví xikuu ra, ta saá ni, taAbraham taxi ra nda'a taMelquisedec ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ña xikuu ñakuiká ra, ta ñika'an taMelquisedec xí'in Ndios ndukú ra noo ra ña ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham, vará taAbraham xa naki'in ra to'on ña kindo Ndios xí'in ra.

7 Ta kunda ini yó ndi ta ta ká'an ndukú noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in inka ta, ta ta ká'an yó'o kuu ta ta ká'no ka noo ta ta náki'in ñava'a nda'a Ndios.

8 Ta nasutu na kuu sa'ya ñani síkuá taLeví na náki'in ñii ko'ndo noo uxu ko'ndo ña kuu ñakuiká ñivi, ta nasutu na náki'in ñayó'o kuu na ñivi na yoo ndatán yoo mii yó, chi ndi'i yó kuu ñivi na kivi. Ta taMelquisedec on vása yoo

ra ndatán yóo ñivi na kivi, chi tɔ'on Ndios ɔn vása ká'án ña ndí ñixi'i tayó'o, ta saá yóo ra ndatán yóo ɬa ɬa táku ka.

9-10 Ta ɬaLeví kúu sa'ya ñani síkuá ɬaAbraham, ta kúu ra xijí síkuá ndi'i nasutu na náki'in ñii ko'ndo ñoo uxu ko'ndo ñakuíká nañoona. Ta saá kúndaá ini yó ndí kivi ɬaxi ɬaAbraham ñayó'o nda'a ɬaMelquisedec, ta ɬaLeví ɬa ɬa kúu sa'ya ñani síkuá ra xa nákaa ra yíkí koñu ɬaAbraham saá, ta ndatán yóo ña ɬaxi ɬaLeví ñava'a yó'o nda'a ɬaMelquisedec, saá ñixiyo ña.

11 Ndios ɬaxi ra ndayí ra nda'a nañoona ra naIsrael. Ta ndayí yó'o káchí ña ndí ndi'i sutu xini ñó'ó kuu na sa'ya ñani síkuá ɬaLeví, ta sutu yó'o kasa chiño na ñoo Ndios ña chindeé na ñivi naIsrael ña vivíi kutaku na ñoo Ndios. Tá ndixa nasutu yó'o kuchiño kasa ndivi na ndi'i chiño ña kóni Ndios, níkuu, ta saá ɔn vása xini ñó'ó tivi inká ñoo sutu, níkuu. Ta inká ñoo sutu yó'o ɔn sivi ndatán ñixiyo ɬasutu ɬaAarón yóo ra, ta ndatán ñixiyo ɬasutu Melquisedec saá yóo ra.

12 Tá ñii ɬa kúu sutu ta ɔn sivi sa'ya ñani síkuá ɬaAarón kúu tayó'o, ta saá xini ñó'ó nasama ndayí Ndios ña ñitaa ɬaMoisés xina'á xa'a ña taxi ña ndayí nda'a ra kuu ra sutu.

13 Tɔ'on Ndios káchí ña ɬasutu yó'o kúu Jesucristo,

ɬa ɬaKá'no ñoo yó. Ta kixi ra ñoo inká ti'vi ñivi naIsrael, na ɔn sivi sa'ya ñani síkuá ɬaLeví kúu. Nda ñii sutu ɔn vása ní-xiyo tixin ti'vi naIsrael ñoo kixi ra.

14 Ta xini yó ndí ɬa ɬaKá'no ñoo yó yó'o kúu sa'ya ñani síkuá ɬaJudá, ta kivi ñitaa ɬaMoisés ndayí xa'a nasutu, ɔn vása ní-ka'án ra xa'a ñivi na kixi tixin ñii ti'vi naIsrael na kúu sa'ya ñani síkuá ɬaJudá.

15 Kuchiño kúndaá káxin ini yó ñayó'o, chi xini yó Ndios ti'vi ra inká ñoo ɬasutu, ɬa ɬa yóo ndatán ñixiyo ɬaMelquisedec.

16 Ta Jesucristo ɔn sivi sa'ya ñani síkuá ɬaLeví xikuu ra, ta saá ni, Ndios ñakaxin ña'a ra kúu ra ɬasutu xa'a ña kómí ra ndee kutaku ra ndi'i saá kivi.

17 Chi tɔ'on Ndios ña ñitaa na xina'á káchí ña saá:

Yó'ó kúu ɬasutu ndi'i saá kivi ña vaxi,

ndatán ñixiyo ɬasutu Melquisedec,

saá káchí tɔ'on Ndios.

18 Ta saá Ndios kúndaá ra ndayí ra yó'o ña ñitaa ɬaMoisés xina'á, chi ña vitá kúu ña, ta ɔn vása kómí ña ndee ña sakaku ña ñivi.

19 Chi ndayí ña ñitaa ɬaMoisés ɔn vása ní-kuchiño sanduu ña ñivi na ndii na ɔn vása ndíso kuachi ñoo Ndios. Ta vitin ña ndati yó kúu ña va'a ndino'o ka ñoo ña xindati nañoona yó, ta ñava'a ndati yó chindeé ña mji yó ña kuyatin yó ñoo Ndios.

20 Ndios n̄ka'ān ra ch̄nā'a ra xa'a m̄i ra ndi ndixa Jesucristo kuu tasutu.

21 Ta kivi inka nataa nakuiso na nduu nasutu, ta Ndios on vasa ní-ka'ān ra ch̄nā'a ra xa'a nda ñii nayó'o. Ta x̄'in Jesucristo, Ndios n̄ka'ān ra ch̄nā'a ra, kachi ra saá:

Yi'i kuu i Ndios ta ndixa ká'an̄i x̄'in ún, ta nda ñii kivi on sama i to'on̄i yó'o ña kachi saá:

“Yó'o kuu tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi, ndatán n̄ix̄iyo tasutu Melquisedec”,

kachi Ndios x̄'in Jesucristo.

22 Ta Jesucristo kuu ta ta ñindichi ndakuiin xa'a ña ndixa Ndios kasa ndivi ra ñava'a ndino'o kindoo ra xa'a yó, ña kachi ndasaá kuchiño kutá'an va'a yó x̄'in Ndios ndi'i saá kivi, ta ñava'a yó'o kuu ña ndáya'ví ka noo ña kindoo Ndios x̄'in nañooyó x̄ina'á.

23 Ta xa x̄ini yó ndi n̄ix̄iyo ku'a ní nasutu sa'ya ñani síkuá ta Leví, chi tá ñii tayó'o n̄ix̄i'í ra ta xa yóo inka ta nakuiso chiño noo ra.

24 Ta Jesucristo on kivi ra, ta táku ra, ta saá kuu ra tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi.

25 Ta Jesucristo kómí ra ndee ña saku ndino'o ra ndi'i n̄ivi na kándixa ña'á, ta xa'a ñayó'o xaa yatin na noo Ndios. Chi Jesucristo táku ra ndi'i saá kivi ña xaku ndá'ví ra noo Ndios xa'a n̄ivi yó'o.

26 Cristo kuu tasutu ká'no, ta ta ndixa ndino'o x̄ini ñó'o m̄i yó. Saá chi kuu ra

ta tayi, ta nda lo'o on koó kuachi kómí ra, ta nda lo'o on vasa ní-ki'vi ra kuachi nda ñii yichi. Ta ni on vasa yóo yu'ú ra x̄'in n̄ivi na táku ké'é ña on vá'a, ta vitin xa ndaa ra yóo ra noo síkón ní ka m̄i xiña noo to'ó ní noo yóo m̄i Ndios ñoyivi ñino.

27 On vasa x̄ini ñó'o ke'é Jesucristo ndatán ké'é inka nasutu. Chi ndi'i saá kivi nasutu yó'o x̄ini ñó'o taxi na ña sóko na nda'a Ndios xa'a ña ndoo kuachi m̄i na, ta xa'a ña ndoo kuachi n̄ivi nañooyó m̄i na. Ta Jesucristo ñii laá yichi n̄isoko x̄'in m̄i ra. Ta saá on koó ka inka ña x̄ini ñó'o ke'é ra nda ñii ka kivi, ta xa'a ña n̄isoko x̄'in m̄i ra, Ndios kuchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi n̄ivi.

28 Ndayí ña ñitaa ta Moisés ká'ān ña yu kuu na kuchiño kuu nasutu ná'no, ta ndi'i nataa na n̄iya'a x̄ikuu sutu ná'no t̄anda ta ta kuu sutu ká'no vitin, nayó'o kuu na n̄ivi na vitá ini noo ña on vá'a. Ta ndi'i ch̄indú'u Ndios ndayí yó'o, ta saá n̄ka'ān ra ch̄nā'a ra xa'a m̄i ra ndi Sa'ya m̄i ra kuu tasutu ká'no ndi'i saá kivi, ta kuu ra ta ta ndii ndino'o, ta on koó nda lo'o kuachi ndiso ra.

8

To'on yó'o ká'ān xa'a Jesucristo, ta kuu tasutu ká'no noo yó, ta chiño kisa ndivi ra ndáya'ví ní ka ña noo chiño ña ke'é nasutu ñoyivi yó'o

1 M̄i ña x̄ini ñó'o ní ka kuu ña kundaā ini ndó ñayó'o:

Jesucristo kúu ʔasutu ká'no noq yó, ta xikoo ra noq táyi tón to'ó ká'no tón ñíndichi siin kua'á Ndios ñoyívi ñino.

² Ta kúu ra ʔasutu ká'no ta kisa chiño ra ini ve'e ño'o ña yóo ñoyívi ñino, ta ve'e ño'o yó'o kúu ña ndino'o ta kúu ña ña kisa va'a mji Ndios, ta on sivi ñivi kúu na kisa va'a ña.

³ Ndios nákaixin ra ñii ñii ʔasutu ká'no xa'a ña ka'ni ra kití tí soko ñivi noq Ndios ta xa'a ña soko ra noq Ndios inká ña kómí ñivi. Ta saá Jesucristo ʔa kúu ʔasutu ká'no xini ñó'ó kukomí ra ña soko ra noq Ndios.

⁴ Chi tá Jesucristo yóo ra táku ra ñoyívi yó'o vitin, níkúu, ta saá nda lo'o on kuchiño kuu ra ʔasutu, chi xa yóo nasutu ñoo yó yó'o na kúu na táxi ña soko ñivi noq Ndios, ndatán yóo ña xa'nda chiño ndayí Ndios ña ñitaa ʔa Moisés.

⁵ Nasutu ñoyívi yó'o kisa chiño na ini ve'e ño'o ña kúu ña ndasaá kuiti saná'a ndasaá yóo mji ve'e ño'o ndino'o ñoyívi ñino. Ta kúndaq ini yó ndí ve'e ño'o ñoyívi yó'o ndasaá kuiti kúndaq ña ndixa yóo ñoyívi ñino kúu ña, chi Ndios ñika'an ra xí'in ʔa Moisés kasa va'a ra ñii ve'e ño'o mandiado, ta kachí ra saá: "Koto va'a ún ña vivii kasa va'a ún ve'e ño'o, chi xini ñó'ó koo ña ndatán saná'a i yó'ó kivi ñixa'an ún sini yuku ña naní Sinaí", kachí Ndios xí'in ra.

⁶ Ta Jesucristo ʔa kúu ʔasutu ká'no noq yó, ñaki'in

ra nda'a Ndios ñii chiño ká'no ña ndaya'ví ní ka noq chiño ña ké'é nasutu ñoyívi yó'o. Saá chi xí'in ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios kindo ra inká ñaxaá ña chindú'u ra xí'in ñivi ña táxi sanakutá'an va'a na xí'in mji ra. Ta ñaxaá kindo ra xí'in ñivi vitin va'a ka ñayó'o noq ña kindo Ndios xí'in na Israel kuyja xina'á, chi ku'a ní ka ñava'a ndino'o ndiso ña táxi Ndios nda'a yó vitin.

⁷ Ta ña kindo Ndios xí'in na Israel, tá ñayó'o ní kuchiño ña sanduu ña ñivi na ndii noq ra, níkúu, ta saá on vása xini ñó'ó ka inká ñaxaá kindo Ndios xí'in ñivi vitin.

⁸ Ta xa'a ña ñi-xiin ñivi kasa ndivi na to'on ña kindo Ndios xí'in na, ñakan ñika'an Ndios, kachí ra saá xí'in ñivi:

Vaxi ñii kivi ña kindo i ñii to'on xaá xí'in nañoo Israel, ta xí'in nañoo Judá.

⁹ To'on i ñaxaá ña kindo i xí'in nayó'o on vása ñii yóo ña xí'in to'on ñika'an i kindo i xí'in naxii síkuá na kuyja xina'á,

kivi xindaai na ta chindeé i na ña kee na ñoo Egipto.

Ta saá ni, kama ní sandakoo na ña kindo i xí'in na,

ta xa'a ñayó'o on vása ní-kisa kuenda kai xí'in na.

¹⁰ Ta vitin ñayó'o kúu ñaxaá kindo i xí'in ñivi

nañoo Israel kivi ña vaxi:

Taxi ndayí ña xá'nda chiño koo ña sijní na, ta taa ndayí yó'o mji níma na.

Ta ñii laá yi'i kuiti kuu Ndios tã kasa to'ó na, ta nayó'o kuu na ñivi nañoo mji.

11 Ta saá on vása koni ñó'ó kã na saná'a na natá'an na,

ni ña saná'a na nave'e na xa'a ña kundaa ini na yu kúu yi'i.

Chi ndi'i ñivi, nda naváli tãnda naná'no, koni na yi'i.

12 Yi'i kasa ká'no ini xa'a ndi'i ña on vá'a ña ke'é na,

ta on naká'an ka xi xa'a nda ñii kuachi na,

kachí Ndios.

13 Ta ña ká'an Ndios xa'a to'on xaá ña kindoo ra xí'in ñivi, ñayó'o kóni kachí ña ndí inka to'on ña kindoo ra xina'á xa nduu ña to'on yatá. Ta ñii ña kuyatá, ña on vása xini ñó'ó kã, ñayó'o xa yóo yatin ní kixaa kivi ña ndi'i xa'a ña.

9

1 Kivi Ndios chindú'u ra ñanoo kindoo ra xí'in nalsrael, nika'an ra to'on ña xa'nda chiño ra ndasaá xini ñó'ó kasa to'ó na ra, ta xa'nda chiño ra ndasaá xini ñó'ó koo ve'e ño'o mandiado noo kasa to'ó na ra ñoyívi yó'o.

2 Ta ovi cuarto xikomí ve'e ño'o mandiado yó'o. Cuarto ñanoo noo xiki'vi nasutu naní ña Cuarto Yij,

ta ini cuarto yó'o xindichi candelero, ta inka xiiña yó'o xindichi mesa noo xindoso sitã va'a yij ña nisoko nasutu.

3 Ta xitakaã ndaa ñii tikoto ndíka ña xindasi ta taxi ña ñixiyo inka cuarto nda maá, naní ña Cuarto ñaYij Ndino'o.

4 Ta ini Cuarto ñaYij Ndino'o yó'o, xindichi ñii xaton síkón tón xindixin ní nina oro, ta noo tón yó'o xixa'mi nasutu xuxa va'a. Ta saá ini cuarto yó'o ñixiyo inka xaton tón xindixin ní nina oro. Ta ini xaton yó'o xinakaã ñii yaxin ña xikuu nina oro noo xiño'o sitã va'a ña naní maná. Ta ini xaton yó'o xinakaã taton tón xitavi ndaa taAarón kivi ñixika ra, tón yó'o kúu tón nandisín xí'in yuku kuí. Ta ini xaton yó'o xiño'o ovi yuu ndíka noo ñitaa Ndios ndayí ra. Ta xaton yó'o xí'in ndi'i ña xiño'o ini nó sanaká'an ña ñivi nalsrael xa'a ña kindoo Ndios xí'in na.

5 Ta satã xaton yó'o xindoso ovi na'ná yuu naángel, na naní querubines. Ta ovi na'ná naángel yó'o kúu ña saná'a noo ñivi ndí Ndios yóo ra yó'o. Ta ndixin ña xikomí ovi na'ná naángel yó'o nakutá'an noo ña xa'a ña sása'vi ndoso ña noo ndíka satã xaton, ta noo ndíka yó'o kúu ñayij ní noo xisoko tasutu nij kití ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ñivi. Ta on kivi ka'an kaxín yó xa'a ndi'i ñayó'o vitin.

6 Saá ñixiyo ti'va ndi'i ña ñixiyo ini ve'e ño'o man-

diado yó'o. Ndi'i saá kivi nasutu xiki'vi na ini cuarto ñanqo ña kúu Cuarto Yii ña kisa ndivi na chiño xa'a ña kisa to'ó na Ndios.

⁷ Ta ini inká cuarto ña kúu Cuarto ñaYii Ndino'o, ndasaá kuiti taká'no noo ndi'i nasutu xiki'vi ra, ta ñii laá kivi noo ñii ñii kujya xiki'vi ra ini cuarto yó'o. Kivi kixaa ña xiki'vi ra ini Cuarto ñaYii Ndino'o yó'o, xini'i ra ñii kití tí xa ñisoko ra noo Ndios. Ta saá xiki'vi ra xí'in ñii yó'o ña sakuchu ni'ni ra ña noo ndíka sata xaton, xa'a ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi tasutu yó'o, ta xa'a kuachi ña ñiki'vi ñivi, vará on vása kúndaá ini na tá kuachi kúu ña.

⁸ Xí'in ñayó'o Níma Ndios sáná'a ña mji yó, ndí kivi ña xindichi ka ve'e ño'o mandado, noo ñixiyo Cuarto ñaYii Ndino'o, nda ñii ñivi on vása ní-kuchiño kivi na ini cuarto yó'o, ta ndasaá kuiti ñii ta ta xikuu tasutu ká'no xikomí ra ndayí xiki'vi ra ña kisa ndivi ra chiño ña kisa to'ó ra Ndios.

⁹ Ndi'i ña kúndivi saá, ña kúu ña xixa'ni tasutu kití tí ñisoko ñivi noo Ndios ta ña ñisoko ra noo Ndios inká ña xikomí ñivi, ta ndi'i ñayó'o sáná'a ña mji yó ñivi na táku kivi vitin. Saá chi kúndaá ini yó ndí ndi'i ña sóko ñivi on vása kómí ña ndee ña nasama ña níma ñivi, ta saá mji níma ñivi yó'o chíkaa ka ña kuachi sata na.

¹⁰ Ndi'i ña xike'é ñivi ña kisa ndivi na ndayí Ndios

ña ñitaa taMoisés, on vása ní-kuchiño ña nasama ña níma ñivi. Saá chi ndayí yó'o ndasaá kuiti xa'nda chiño ña xa'a yu kúu ña va'a kuxu ñivi, ta yu kúu ña va'a ko'o ñivi, ta ndasaá nakata na yiki koñu na xa'a ña kuchiño kasa ká'no na Ndios. Ta ndi'i ndayí yó'o kúu ña xa'nda chiño ndasaá va'a ndasa ndii ñivi yiki koñu na, ta on vása ní-xikomí ña ndee ña nasama ña níma na. Ta Ndios taxi ra ña kisa ndivi ñivi saá, anda ñitondaá kivi ña chitóni ra nasama ra ñayatá yó'o noo inká ñaxaa ña kúu ña va'a ndino'o.

¹¹ Ta xa kixaa Jesucristo, ta kúu ra tasutu ká'no, ta saá kisa ndivi ra chiño ká'no ní, ta xa'a ñayó'o kómí ñivi ndayí naki'in na ndi'i ñava'a. Ta ñiki'vi ra ini ve'e ño'o ña yóo ñoyívi ñino, ña kúu ña ndino'o ta ña va'a ní ka. Chi on sivi xí'in nda'a ñivi kúu ña ñikuva'a ña; to'on yó'o kóni kachí ña ndí on sivi ña ñoyívi yó'o kúu ña.

¹² Jesucristo ñii laá kuiti yichi ñiki'vi ra ini Cuarto ñaYii Ndino'o ña nákaa ini ve'e ño'o ñoyívi ñino, ta ni on sivi ñii tísú'u, ni on sivi ñii sündiki válí kúu ña ñisoko ra noo Ndios. Ta ñii mji ra kúu ña ñisoko ra noo Ndios. Ta xí'in ñii ra yó'o nakata ra kuachi ñivi na kándixa ña'a, ta saá ndu na ñivi na ku'an ndíka noo ndee ña on vá'a ndi'i saá kivi ña vaxi.

¹³ Ta ndayí ña ñitaa taMoisés xa'nda chiño ña

ndí nasutu xíní ñó'ó sakuchu ni'ni na ñii tísú'u, ta ñii sindiki, ta yaá yíkí koñu sindiki válí tí xá'mi na ñoo namá yuu, ta sakuchu ni'ni na ñii ñii ñayó'o sata ñivi xá'a ña nduu na nandii, ña kukomí na ndayí kuita na ñoo Ndios ña kasa to'ó ña'á na.

14 Vará ñii kití yó'o xikomí ña lo'o ndee ña chindeé ña ñivi, ta, ñii Jesucristo kuá'a ní ka ndee kómí ña ñoo ñii kití! Chi xí'in ndee Níma Ndios ña táku ndi'i saá kivi, Jesucristo ñisoko xí'in mii ra ñoo Ndios, ta nda lo'o on koó kuachi xikomí ra. Ta saá ñii Jesucristo kúchiño nakata ña ndi'i kuachi yó ta sanduu ndii ña ini yó. Saá chi ña xindikon yó yichí yata on vása ni-xikomí ña ndee sakaku ña mii yó ñoo ña kivi yó. Ta vitin táku ndíka yó ña kasa chiño yó ñoo Ndios, ta tatakú ndi'i saá kivi.

15 Saá chi xí'in ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios kindoo ra inká ñaxaá ña chindú'u ra xí'in ñivi ña táxi sanakutá'an va'a ñivi xí'in Ndios. Chi xá'a ña ñixi'i Jesucristo, Ndios kisa ká'no ini ra xá'a kuachi ñivi ña ke'é na tixin ñanoó ña kindoo Ndios xí'in ñivi. Ndios ñakaxin ra ñivi na kándixa Jesucristo ña nduu na sa'ya ndino'o Ndios, ta kúchiño na naki'in na ndi'i ñava'a ña ñika'an Ndios taxi ra nda'a na.

16 Tá yoo ñii ta ta kúu yivá, ta tayó'o táa ra ñii tutu ñoo chindú'u ra yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra kivi

ñixi'i ra, ta nasa'ya ra on kuchiño naki'in na ñakuíka yivá na tá'an táku ka yivá na.

17 Tá on ta'an kivi yivá na, ta tutu ña ká'an xá'a yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra, tutu yó'o on vása ndaya'ví ña.

18 Ñayó'o sáná'a ñoo yó ndí kivi Ndios chindú'u ra ñanoó kindoo ra xí'in ñivi, ta xá'a ña ndaya'ví to'on chindú'u ra yó'o, xíní ñó'ó kivi kití ta koni ñó'ó na ñii rí.

19 Tá ndi'i ñika'an ndoso ta Moisés ndi'i ndayí Ndios ñoo ndi'i ñivi, ta saá k'i'in ra ñii nda'a lo'o yiton tón naní hisopo, ta katón ra nda'a yó'o xí'in kachi kuá'a, ta sachii ra ñayó'o xí'in ñii sindiki ta xí'in ñii tísú'u, ña ñasaka xí'in takuí. Ta saá sakuchu ni'ni ra ñii yó'o ñoo to'on ña kúu ndayí Ndios, ta saá sakuchu ni'ni ra ñii yó'o ñoo ñivi na ñakutá'an yó'o.

20 Ta ñika'an ta Moisés xí'in ñivi yó'o, káchí ra saá: "Ñii yó'o ndakuijn ña xá'a to'on va'a kindoo Ndios xí'in mii yó, ña xá'nda chiño yu kúu ña xíní ñó'ó kasa ndivi ndó", káchí ra.

21 Ta ñii k'i'va saá ta Moisés sakuchu ni'ni ra ñii kití yó'o ini ve'e ño'o mandiado, ta sakuchu ni'ni ra ñii yó'o ñoo ndi'i ña yoo ini ve'e ño'o ña kúu ña xíní ñó'ó nasutu ña kisa to'ó na Ndios.

22 Ke'é ra saá, chi ndayí Ndios ká'an ña ndí ndi'i ña yoo ini ve'e ño'o ndundii ña xí'in ñii kití, ta ndá salo'o

kuiti kúu ña ɔn vása xíní ñó'ó ña ñii ña ndundii ña. Tá ɔn kɔ́o ñii ní-xitá, ta Ndios ɔn vása kúchiño kasa ká'no ini ra xá'a kuachi ñivi ña nduu na nandii ñoo ra.

Tɔ'on yó'o ká'an xá'a ña ñixi'i Jesucristo ta ñii ra kómí ña ndee nakata ña kuachi ñivi

²³ Ta saá nasutu xá'ni na kití ta xíní ñó'ó na ñii rí ña ndundii ndi'i ña yóo ini ve'e ño'o, ña kúu ña sáná'a ndasaá yóo mji ve'e ño'o ndino'o ñoyívi ñino. Ta ndi'i ña yóo ñoyívi ñino xíní ñó'ó ndundii ña xí'in ña vā'a ní ka ñoo ñii kití.

²⁴ Ta Jesucristo ɔn vása ní-ki'vi ra ini ve'e ño'o ña kisa vā'a ñivi ñoyívi yó'o, ña kúu ña sáná'a ndasaá yóo ve'e ño'o ñoyívi ñino. Ta Jesucristo ñiki'vi ra mji ñoyívi ñino, ñoo ñixaa ra ta yóo ra xáku ndá'ví ra xá'a yó ñoo Ndios vitin.

²⁵ Ta ɔn vása kuā'a ní yichí ní-ki'vi ra ñoyívi ñino ña sɔko xí'in mji ra. Ta Jesucristo ɔn vása ní-ke'é ra ndatán ké'é taa taká'no ñoo nasutu ñii ñii kuíya tá'an kí'vi ra ini Cuarto ña Yii Ndino'o xí'in ñii kití ña sɔko ra.

²⁶ Tá ní ke'é Jesucristo ndatán ké'é tasutu ká'no ñii ñii kuíya, níkúu, ta saá nda kivi kixá'a ñoyívi yó'o tãda kivi vitin, xíní ñó'ó kuā'a ní yichí xo'vi ní Jesucristo ta kuā'a ní yichí kivi ra, níkúu. Ta vitin ña vaxi kuyatin ña kivi sondí'í ñoyívi kúu ña, ta Jesucristo kixi ra ta ñii

laá yichí ñisokɔ xí'in mji ra, ta ɔn vása xíní ñó'ó sɔko xí'in mji ra inkā yichí, xá'a ña Ndios kuchiño sandoo ra kuachi ñivi.

²⁷ Ta Ndios chindú'u ra ndi ñii ñii ñivi, ñii laá yichí kivi nayó'o, ta saá Ndios kasa nani ra xá'a kuachi ñii ñii na.

²⁸ Ta saá Jesucristo ñixi'i ra ñii laá yichí kuiti, ta ñisokɔ xí'in mji ra xá'a ña nakata ra kuachi kuā'a ní ñivi. Tá ñii kivi vaxi ndikó ra ñoyívi yó'o, ta ɔn sivi xá'a ña nakata ra kuachi ñivi kuu ña ndikó ra, ta ña ndikó ra kuu xá'a ña sakaku ra ndi'i ñivi na kándixa ña'á ta ndáti na ra.

10

¹ Ta ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés xina'á, ñayó'o ndasaá kuiti sáná'a ña xá'a ndi'i ñava'a ndino'o naki'in yó nda'a Ndios kivi ña vaxi. Ta ndayí yó'o ɔn sivi ñava'a ndino'o kúu ña. Vará kisa ndivi ñivi ndayí yó'o xí'in ña sɔko na ñii ñii kuíya, ta ña kisa ndivi na ndayí yó'o saá, ɔn vása kómí ña ndee ña ndasa ndii ña ñivi ñoo Ndios.

² Tá ndixa xí'in ña kisa ndivi ñivi ndayí yó'o kúu ña kuchiño nduu na ñivi na ndii ñoo Ndios, níkúu, ta saá ɔn vása kani ka sijní na ndí ndiso na kuachi, ta saá sandakoo na ña sɔko na ñii kití ñoo Ndios ñii ñii kuíya, níkúu.

³ Ta nda víka, nasutu sɔko na ñii kití ñii ñii kuíya, ta ña ké'é na saá sánaká'an ña ini

n̄ivi ndí na ndíso kuḗchi kúu na n̄oḡ Ndios.

⁴ Chi n̄iji s̄indik̄i x̄í'in n̄iji t̄isú'u s̄óko na, ɔn vása kúchiño ña nakata ña kuḗchi n̄ivi ña nduu na nandii n̄oḡ Ndios.

⁵ Ta x̄a'a ñayó'o, Jesucristo k̄ivi k̄ixaḗ ra ñoyívi yó'o, n̄ika'an ra x̄í'in Ndios, k̄achí ra saá:

On x̄iin ún ña n̄ivi ka'ni na kit̄i x̄a'a ña s̄oḡo na rí n̄oḡ ún, ta ni ɔn x̄iin ún ña n̄ivi s̄oḡo na ink̄a ña kómí na n̄oḡ ún.

Ñakán san̄i'í ún ȳi'í ȳikí koñu j̄ x̄a'a ña s̄oḡo x̄í'in m̄iji n̄oḡ ún.

⁶ On vása ní-kusij̄ ini ún x̄ini ún kit̄i tí x̄a'mi na n̄oḡ nam̄a yuu x̄a'a ña n̄is̄oḡo na rí n̄oḡ ún.

Ni ɔn vása ní-kusij̄ ini ún x̄ini ún ink̄a ña n̄is̄oḡo na n̄oḡ ún x̄a'a ña ndoo kuḗchi na.

⁷ Ta x̄a'a ñayó'o n̄ika'an j̄ x̄í'in ún, káchij̄ saá: "Tata Ndios, yó'o yóo j̄ vitin, ña kasa ndivi j̄ ña kóni ún,

ñii k̄i'va ndatán yóo t̄o'on ún ña n̄itaa na x̄ina'á x̄a'a j̄",

saá k̄achí Jesucristo x̄í'in Ndios.

⁸ Vará xá'nda chiño ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés ña s̄oḡo n̄ivi n̄oḡ Ndios, ta vitin kúndaḗ ini yó ndí Ndios ɔn vása kúsij̄ ini ra x̄ini ra ña s̄oḡo n̄ivi kit̄i x̄í'in n̄iji rí n̄oḡ ra, ni ɔn vása kúsij̄ ini ra x̄ini ra ink̄a ña s̄oḡo n̄ivi n̄oḡ ra, ta ni ɔn vása kúsij̄ ini ra x̄ini ra ña xá'mi n̄ivi kit̄i n̄oḡ ra x̄a'a ña ndoo kuḗchi na.

⁹ Ta kúndaḗ ini yó ndí ña n̄ika'an Jesucristo x̄í'in Ndios k̄ivi k̄achí ra saá: "Yó'o yóo j̄ vitin ña kasa ndivi j̄ ña kóni ún", ñayó'o kóni kachí ña ndí Jesucristo k̄indaḗ ra ndi'i ña s̄oḡo n̄ivi ña kúu ña ká'an ndayí yatá x̄a'a, ta saá ch̄indú'u ra ñaxaá ña kúu ña n̄is̄oḡo x̄í'in m̄iji ra.

¹⁰ Ta x̄a'a ña k̄isa ndivi Jesucristo ña kóni Ndios ña kúu ña n̄is̄oḡo x̄í'in m̄iji ra ñii laá yich̄i kuiti, ta nda ñii k̄a yich̄i ɔn ke'é k̄a ra saá, ta x̄a'a ñayó'o Ndios ke'é ra ña xa nduu yó n̄ivi na ndii n̄oḡ ra.

¹¹ Ñii ñii k̄ivi nasutu ndíkɔn na xá'ni na kit̄i tí s̄oḡo na n̄oḡ Ndios; ta saá ni, nda ñii k̄ivi ɔn vása ndoo kuḗchi n̄ivi x̄a'a ña s̄oḡo nasutu yó'o.

¹² Ta Jesucristo ñii laá yich̄i n̄is̄oḡo x̄í'in m̄iji ra n̄oḡ Ndios ña nakata ra kuḗchi n̄ivi, ta nda ñii k̄a yich̄i ɔn ndikó k̄a ra s̄oḡo x̄í'in m̄iji ra. Tá ndi'i k̄isa ndivi ra saá, ta ndaḗ ra ñoyívi n̄ino, ta x̄ikoo ra táȳi tón t̄o'ó ká'no tón ñíndichi s̄ijn kua'á Ndios ñoyívi n̄ino.

¹³ Ta yó'o yóo ra ndati ra nda t̄ondaḗ k̄ivi ña Ndios sakoyo ra t̄ixin x̄a'a Jesucristo ndi'i na káni tá'an x̄í'in ra.

¹⁴ Chi x̄í'in ña ñii laá yich̄i Jesucristo n̄is̄oḡo x̄í'in m̄iji ra, ta n̄ivi na xa n̄ataxi x̄í'in m̄iji nda'a Ndios, nayó'o, Ndios sanduu ra na n̄ivi na n̄ix̄ino ndino'o ñii k̄i'va ndatán kóni ra. Ndi'i saá k̄ivi ña vaxi saá koo na.

15 Ta ndixa xínj yó ñayó'o kúu ñandaa, chi Nímā Ndios ndatō'on ña yu kúu ña njka'ān Ndios, kaçhí ra saá:

16 Ñava'a ña kindooj xí'in nañoo Israel kundivi kivi ña vaxi, kúu ñayó'o:

Taxi ndayíj ña xá'nda chiñoj ña koo ña nímā na,

ta taa ndayí yó'o mji sinj na.

17 Ta tuku kaçhí Ndios saá:

On naká'án kaj xa'a kuachi na, ni on naká'án kaj xa'a nda ñii ña on vá'a ke'é na,

kaçhí Ndios.

18 Ta to'on yó'o kóni kachí ña ndí Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Ta saá on vása konj ñó'ó ka nda ñii ña sóko yó noo Ndios xa'a ña ndoo kuachi yó.

19 Ta vitin nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña nixita nji Jesucristo kivi nixi'j ra nda'a tón cruz, ñayó'o táxi kuchiño kuyatin yó noo Ndios, ta saá vitin kómí yó ndayí kivi yó ini Cuarto ñaYij Ndino'o noo yóo Ndios.

20 Chi tá'an mji nixi'j Jesucristo, njndata ma'ño tikoto ña sasi noo yó ña on vása táxi ya'a yó ini mji Cuarto ñaYij Ndino'o noo yóo Ndios. Ta vitin Jesucristo táku ra, ta mji ra kúu yichj xaá ña nóna ña táxi kuyatin yó noo Ndios.

21 Ta mji Jesucristo kúu tasutu ká'no noo ndi'i nave'e Ndios na kúu mji yó ta xí'in ndi'i nivi na ndikōn ña'á.

22 Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, va'a ná kuyatin yó

noo Ndios xí'in ña ndino'o ini yó, ta xí'in ña ndixa ndaa ini yó ra. Chi Jesucristo ndasa ndii ra nímā yó, ta saá kúndaaj ini yó ndi on vása ndiso ka yó kuachi noo ra, chi ndatán yóo ña nakata ra yikj koñu yó xí'in takuii ndii ndino'o, saá yóo ña ke'é ra xí'in yó noo Ndios.

23 Ta saá xí'in ña ndino'o ini yó on sandakoo yó ña ndaa ini yó Ndios, ndatán yóo ña kachí yó kándixa yó ra, ta kundati yó anda ná kundivi ña kindoo Ndios xí'in yó. Chi xínj yó ndi ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña kindoo ra.

24 Ta ná chikaa yó ndee xí'in mji yó ña chindeé tá'an yó, ta ná kuki'vi ka ini yó koni tá'an yó, ta ná ke'é ka yó ñava'a xí'in tá'an yó.

25 On ke'é yó ndatán ke'é sava nivi, chi nayó'o sandakoo na ña nákutá'an na xí'in tá'an na noo kisa to'ó na Ndios. Ta saá ni, nda víka xínj ñó'ó ka'ān yó to'on ndaa ña chikaa ndee ini tá'an yó ña viví ndaa ka ini yó Ndios, chi xínj yó ndixa vaxi yatin kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

To'on yó'o ká'ān ndi xq'vi ní nivi na xínj kasa ndivi ñava'a ta on xijn na sandakoo na ke'é na ña on vá'a

26 Tá nivi na kándixa ñandaa xa'a Jesucristo kúu yó, ta saá ni, on xijn yó sandakoo yó ke'é yó ña on vá'a, ta saá on koó ka nda ñii ña kuchiño sóko yó noo

ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi yó.

²⁷ Ta ñii laá kuiti ña kuchiño kundati yó kúu ña kuyi'ví ini yó ña kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi yó, ta xo'vi ní yó, ta kōkō yó nōō ño'o xixi, chi saá xo'vi ñivi na kúu na sáa ini xini Ndios.

²⁸ Kúndaā ini yó ndí ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés xina'á káchí ña saá: "Tá ñii ta ñiya'a ndoso ra ndayí yó'o, ta yóo ovi án uní ñivi na ndakuijn nōō nachiño ña kisa ndāā na ndí ndixa tayó'o ndiso ra kuachi ndeé, ta saá on kōō ndā ñii ña sakaku tayó'o nōō ña kivi ra."

²⁹ Ta, ¿án on ndixa ká'no ní ka kuachi ndiso ñivi na chikaa ñino Jesucristo?, ta va'a ná yo'vi ka xo'vi nayó'o, saá chi ñi-xiin na nakoni na ya'vi ña ñixi'i ra ta ñixita ñii ra xa'a kuachi na. Ta ñii yó'o kúu ña kisa ndāā xa'a ñaxaa kindo Ndios xí'in ñivi, ta ñaxaa yó'o chindú'u ndí ñii Jesucristo kúu ña sandoo kuachi na. Ta ñivi na on xijn nakoni ñayó'o, ta ñivi yó'o yóo na ndatán yóo ñivi na kándiva'a xí'in Níma Ndios, ña kúu ña sáná'a nōō ñivi ndí Ndios kí'vi ní ini ra xini ra na.

³⁰ Chi xini va'a yó ndí Ndios ñika'an ra, kachí ra saá: "Ñii laá yi'i kómí'i ndayí kasa nani i xa'a kuachi ñivi, ta ndatán yóo ña on vá'a ke'é ñivi, saá cha'vi i na." Ta ñika'an ka ra, kachí ra saá: "Ta yi'i kasa nani i xa'a ñivi na kándixa yi'i", kachí

Ndios.

³¹ ¡Yiyo ní kivi ña vaxi ndí Ndios, ta tataku ndino'o, saxo'vi ra ñivi xa'a kuachi na!

³² Ndó'ó, va'a naká'an ndó kivi ñiya'a, ndasaá kúndeé ini ndó nōō ña ñixo'vi ndó kivi sakán ñaki'in ndó to'on va'a xa'a Jesucristo.

³³ Sava ndó'ó ñixo'vi ní ndó xa'a ña ñikandiva'a ñivi xí'in ndó ta saxo'vi na ndó'ó nōō inka ñivi. Ta inka yichi ndó'ó ñixo'vi níma ndó xini ndó ñivi na ñixo'vi ní xa'a ña kándixa na Jesucristo, tãda ñitondaā ndó ñii káchí ñixo'vi ndó xí'in na.

³⁴ Njikundá'vi ní ini ndó xini ndó ñivi na ndikon Jesucristo na xino'o ini ve'e ka. Ta kivi ñivi na ndiso chiño kında na ndi'i ña xikomí ndó, ta xí'in ñasii ini ndó kúndeé ini ndó nōō ña ñixo'vi ndó saá, chi kúndaā ini ndó ndí yóo ñava'a ní ka ñoyivi ñino, ña ndā ñii kivi on vása ndi'i xa'a ña kúu ña kindo Ndios taxi ra nda'a ndó.

³⁵ Ta xa'a ñayó'o, on vá'a sandakoo ndó ña ndixa ndaa ini ndó Jesucristo, chi kúndaā ini ndó ndí ñii kivi Ndios ndixa taxi ra ñava'a ndino'o nda'a ndó chi kándixa ndó ra.

³⁶ Ta saá xini ñó'ó kúndeé ini ndó nōō ña yo'vi ní xo'vi ndó, chi xí'in ñayó'o kisa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta saá ndixa ñaki'in ndó ñava'a ña kindo ra taxi ra nda'a ndó.

³⁷ Chi nōō to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, Ndios kachí ra saá:

Kúmanj salo'o kivi ta taa
ta chitónij xaa ñoyívi,
ndixa xaa ra,

ta on na'á ní ka ya'a, ta xaa
taa yó'o.

38 Ta nivi na kúu nandii
nooj chi kándixa na
yí'i, nivi yó'o ndixa
ndino'o kutaku na
ndi'i saá kivi xí'in i,

ta nivi na sandakoo yichij,
on vása kusij ini
koni nivi yó'o,

kachí Ndios noo to'on ra.

39 Ta mii yó, on vása kúu
yó nivi na sándakoo yichi ra
xa'a ña ku'án yó yichi noo
ndi'i xa'a yó. Chi mii yó
kúu nivi na ndixa ndáa ini
Ndios, ta saá sakaku ra yó,
ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá
kivi.

11

*To'on yó'o ká'an xa'a nivi
ndasaá xindaa ini na Ndios
kuiya xinq'á*

1 Mii yó ndáa ini yó Ndios,
ta xa'a ñayó'o xini yó ndí
Ndios ndixa taxi ra nda'a
yó ña kindoo ra, ña kúu
ña ndáti yó naki'in yó; ta
ndino'o ndáa ini yó ndí
ñandaa kúu ña ndáti yó,
vará on ta'an kuchiño koni
yó ña.

2 Chi naxij síkuá yó xindaa
ini na Ndios, ta xa'a ñayó'o
Ndios kúsij ní ini ra xini ra
na.

3 Xa'a ña ndáa ini yó
Ndios, kúndaa ini yó ndí
xí'in to'on ra ña xa'nda
chiño ra kisa va'a ra ñoyívi
yó'o ta xí'in ñoyívi ñino. Ta
saá ndi'i ña yoo vitin ña
xíto yó xí'in nduchú noo

yó nikuva'a ña xí'in ña on
vása kuchiño koto nivi xí'in
nduchú noo na.

4 Ta taAbel, xa'a ña xindaa
ini ra Ndios, nisoko ra ña
va'a ní ka noo ña nisoko
ñani ra taCaín nda'a Ndios,
ta saá Ndios kusij ní ini ra
xini ra ña nisoko taAbel, ta
nika'an ra xa'a tayó'o ndí
kúu ra taa ta ndii noo ra.
Vará xa nixi'ij taAbel, ta saá
ni, ñava'a ke'é ra yó'o sáná'a
ka ña mii yó ndasaá xini
ñó'o kundaa ini yó Ndios.

5 Ta taEnoc, xa'a ña xindaa
ini ra Ndios, on vása ní-xi'ij
ra. Ta nda víka, mii Ndios
naki'in táku ña'á ra ku'án
ra xí'in ra ñoyívi ñino; ta
nda ñii nivi on vása ní-naní'i
na yiki koñu ra. Ta to'on
Ndios kachí ña ndí kivi
on ta'an ka naki'in Ndios
taEnoc ñoyívi ñino, taEnoc
yó'o xitaku ra sakusij ra ini
Ndios.

6 Ta on kuchiño sakusij yó
ini Ndios tá on vása ndino'o
ndáa ini yó ra. Tá kóni
yó kuyatin yó noo Ndios,
si'na xini ñó'o kandixa yó
ndí ndixa táku ra, ta xini
ñó'o kandixa yó ndí ndixa
taxi ra ñava'a nda'a nivi na
kuyatin noo ra.

7 Kuiya xinq'á Ndios
nda to'on ra xí'in taNoé
yukia kundo'o nivi ñoyívi.
Ta taNoé, xa'a ña xindaa
ini ra Ndios, ta vará nda ñii
kivi on ta'an koon savj, ta
kisa va'a ra ñii tón barco
ká'no xa'a ña sakaku ra
nave'e ra ini tón barco yó'o.
Ta xa'a ña xindaa ini ra
Ndios saá, taNoé kisa ndivi
ra ña xa'nda chiño Ndios

noq ra, ta xí'in ña ke'é ra saá, saná'a ra ndí nivi na on vása kándixa Ndios, ndi'i xa'a nayó'o. Ta nivi na kándixa Ndios, naki'in na ñava'a ndatán taNoé naki'in ra ñava'a nda'a Ndios, chi xikuu ra ta ta ndii noq Ndios xa'a ña xindaa ini ña'á ra.

⁸ Ta taAbraham, xa'a ña xindaa ini ra Ndios, chikaa so'o ra to'on ña nika'an Ndios xí'in ra kivi kana ña'á ra. Vará on vása ní-kundaa ini ra mí ndixa kúu xiiña noq ko'on ra, ta sandakoo ra ñoo mji ra, ta ku'a'an ra nda nixa'a ra noq ño'o noq kindoo Ndios xí'in ra taxi ra nda'a ra ta nda'a nasaya ñani síkuá ra.

⁹ Ta xa'a ña ndixa xindaa ini ra Ndios, nixiyo ra xitaku ra ini ve'e mandiado, ndatán xitaku ta ta inká ñoo xiká, saá xitaku ra noq ño'o kindoo Ndios taxi ra nda'a ra. Nii ki'va saá xitaku sa'ya ra taIsaac, ta ñii ki'va saá xitaku sa'ya ñani ra taJacob, vará nayó'o kúu nivi na xa kindoo Ndios xí'in taxi ra ño'o yó'o nda'a na.

¹⁰ Saá ke'é taAbraham chi xindati ra ndí ndixa Ndios taxi ra ña kutaku ra ñoo ña va'a ndino'o ña on vása ndi'i xa'a nda ñii kivi, ñoo ña kúu ña chitóni Ndios ndasaá koo ña, ta Ndios kisa va'a ra ñoo yó'o.

¹¹ Ta xa'a ña xindaa ini ñaSara Ndios, vará xa ku'a'a ní kuyá xikomí ña, ta xikuu ña'ña'a ña ni-kuchiño koo sa'ya, Ndios taxi ra ndee ña kukomí ña ñii sa'ya ña. Ta saá kundivi xí'in

ñá chi ndixa xindaa ini ña ndí Ndios kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in ña.

¹² Vará taAbraham ta ta xa ku'a'a ní kuyá xikuu ra, ta on koó ka ndee xikomí yiki koñu ra ña kuchiño kukomí ra sa'ya ra, ta saá ni, kaku sa'ya ra, ta nitondaa ra xikuu ra xii síkuá ndi'i nivi naIsrael. Ta nixina ku'a'a ní sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta nda ñii nivi on vása ní-kuchiño ka'vi na ndasaá kúu nasaya ra chi ví'i ní nivi kúu na. Nayó'o yoo na ndatán yoo ku'a'a ní kimi ñoyivi ñino, yoo na ndatán yoo ku'a'a ní yoti ña yoo yu'u mjni, saá yoo sa'ya ñani síkuá ra.

¹³ Ndi'i nivi na ndato'on i xa'a yó'o, xa nitondaa kivi ña nixi'i na. Ta kivi nixi'i na, on ta'an naki'in na ña xindati na taxi Ndios nda'a na, ta saá ni, ndatán nixiyo ña xiyita na xito na nda ñii noq xiká ní yoo ñava'a yó'o, saá nixiyo ña, ta xikusij ini na xí'in ñayó'o. Ta nda lo'o on vása ní-sandakoo na ña xindaa ini na Ndios ña ndixa kundivi ña kindoo ra xí'in na. Chi nivi yó'o kundaa ini na ndí ñoyivi yó'o on sivi ñoo na xikuu ña, chi nivi na yá'a ku'a'an kuiti xikuu na.

¹⁴ Ta nivi na xani sinj saá, saná'a na ndí xika na nándukú na ndixa ña kúu ñoo ndino'o mji na.

¹⁵ Ta nivi yó'o, tá nixiyo na nándukú na mji ñoo ña sandakoo na, níkuu, ta saá kuchiño ndikó na no'o na ñoo noq kee na, níkuu.

¹⁶ Ta nivi yó'o ndixa on

vása ní-ke'é na saá, chi x̄indati na xāa na kutaku na ñii ñoo ña va'a ní ka ña yóo ñoyívi ñino. Ndios xa k̄isa ndivi ra ñoo va'a yó'o ñoo kutaku na, ta saá ñivi yó'o ká'an na, káchí na x̄i'in ra: "Yó'ó kúu Ndios m̄ji ndi." Ta Ndios on vása kúka'an ñoo ra xa'a ña ká'an na saá x̄i'in ra.

17 Ta k̄ivi Ndios x̄ito ndoso ra ta Abraham án ndixa va'a kasa ndivi ra ña xa'nda chiño Ndios ñoo ra, ta ta Abraham, xa'a ña x̄indaa ini ra Ndios, ñix̄iyo ti'va ra taxi ra sa'ya ra ta Isaac ña sok̄o ra tayó'o ñoo Ndios, vará sa'ya ra yó'o x̄ikuu ra ta ñii laá ñoo ra.

18 Ta xa kundaa ini ra ndí Ndios xa k̄indoo ra xa'a tayó'o, k̄ivi káchí ra saá: "X̄i'in sa'ya ún ta Isaac kaku ku'a ní sa'ya ñani síkuá ún, saá kundivi ña k̄indoo x̄i'in ún", káchí Ndios x̄i'in ta Abraham.

19 Ta Abraham ndixa ñix̄iyo ti'va ra ña sok̄o ra sa'ya ra nda'a Ndios, chi kundaa ini ra ndí Ndios kómí ra ndee sanataku ra ñivi na ñix̄i'i. Vará ta Abraham on vása ní-xa'ni ra sa'ya ra ta Isaac, ta ta Isaac ndatán yóo ta ñix̄i'i ñoo ta Abraham, saá ñix̄iyo ra, ta ndatán yóo ta sanataku Ndios, saá ñix̄iyo ta Isaac.

20 Ta ta Isaac, xa'a ña x̄indaa ini ra Ndios, ndat̄o'on ra x̄i'in ovi sa'ya ra ta Jacob ta ta Esau ndí k̄ivi ña vaxi Ndios ke'é ra ñava'a x̄i'in ovi tayó'o.

21 Ta ta Jacob, xa'a ña x̄indaa ini ra Ndios, tá xa yatin k̄ixaa k̄ivi ña k̄ivi ra, ndat̄o'on ra x̄i'in sa'ya ñani ra, na kúu sa'ya ta José, ndí Ndios ke'é ra ñava'a x̄i'in nayó'o. Ta ndi'i ñika'an ra, ta saá ñitavi ndaa ra ta on ra ta k̄isa to'ó ra Ndios.

22 Ta ta José, xa'a ña x̄indaa ini ra Ndios, tá'an yach̄i ka ña on ta'an k̄ivi ra, ñika'an ra xa'a ña ñoo ra na Israel ña ndasaá kee na ñoo Egipto ta ndikó na ñoo m̄ji na k̄ivi ña vaxi. Ta saá xa'nda chiño ra ña kuni'i na yikí koñu ra no'o ña x̄i'in na ta sandúxun na ña ñoo m̄ji na.

23 Ta ta Moisés sakán ñiya'a lo'o kaku ra, ta nayivá si'i ra, xa'a ña x̄indaa ini na Ndios, ch̄ikaa se'é na ra ini ve'e na t̄ixin ña un̄i yoo. Saá ke'é na x̄i'in ra, chi x̄ini na ndí ta lo'o ta livi ní kúu ra, ta on vása ní-yi'vi na ñoo ña xa'nda chiño tarey Faraón ña ñika'an ra ndí x̄ini ñó'ó kivi ndi'i nataa valí sa'ya na Israel.

24 Ta ta Moisés, xa'a ña x̄indaa ini ra Ndios, k̄ivi ñitondaa ra nduu ra ñii ta, ñi-xiin ra kutaku ka ra ndatán ñii ta sa'ya ña'a ñasa'ya tarey Faraón.

25 Ta nda vika, ch̄ikaa ini ra nakutá'an ra ñii nduu ra x̄i'in ña ñoo m̄ji ra na Israel, na kúu ña ñoo Ndios. Nakaxin ra xo'vi ra x̄i'in nayó'o ñoo ña kutaku ra sakusij ra ini m̄ji ra x̄i'in ña on va'a ña kúto ñivi ké'é na ñoyívi yó'o.

26 Ta xani s̄ini ra va'a ka ná xo'vi ra ñoo ña va'a ku-

taku ra ta kukomí ra kuá'a ní ñakuíká ñoo Egipto. Chi chikaa ini ra xo'vi ra ta sakuka'an na noo ra ndatán saxo'vi na ta sakuka'an na noo taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi, saá chi taMoisés xindati ra ñava'a taxi Ndios nda'a ra kivi ña vaxi.

²⁷ Xa'a ña xindaa ini taMoisés Ndios, on vása ní-yi'ví ra noo ña sáa ní ini tarey xini ña'á ra. Ta kee ra ñoo Egipto, ta xinakaa ndee Ndios ini ra ta on vása ní-sandakoo ra kisa ndivi ra ña kóni Ndios, chi ndatán yoo taa ta xito xí'in nduchu noo ra Ndios, saá nixiyo ra.

²⁸ Xa'a ña xindaa ini ra Ndios, xa'nda chiño ra noo nivi naño Israel ña sakana na viko Pascua. Ta xa'nda chiño ra noo na ña ka'ni na tindikachi, ta saá xí'in niji rí sakuchu ni'ni na tón ye'é ve'e na. Ta xa'a ña kisa ndivi na saá, on vása ní-xi'i nda ñii taa sa'ya noo naIsrael, kivi nija'a ñaángel Ndios xa'ni ña nataa sa'ya noo naño Egipto.

²⁹ Xa'a ña xindaa ini nivi naIsrael Ndios, nija'a nayó'o takuií tá naní Mini Kuá'á, saá chi Ndios nata'ví ra takuií yó'o ña nanona rá, ta saá kindoo noo ño'o yichí noo nija'a xa'a na. Tá nataa naEgipto xindikon na sata nayó'o ta niki'vi na kuá'an na noo yichí yó'o, ta saá Ndios taxi ra ña ndikó takuií nako'on rá, ta nika'a ndi'i nataa naEgipto ini takuií yó'o.

³⁰ Xa'a ña xindaa ini naIsrael Ndios, nixika na xino

nduu na ke'e sata nama ñoo Jericó uxá kivi, ta saá kivi uxá nakoyo ndi'i nama yó'o.

³¹ Ta ñaRahab, ña niki'vi kuachi xí'in kuá'a ní taa ñoo Jericó, ta saá ni, xa'a ña xindaa ini ña Ndios, ta xí'in ñato'ó va'a naki'in ña nataa naIsrael kivi kixi na xito nani na ñoo Jericó yó'o. Ta xa'a ña ke'é ña saá, Ndios sakaku ra ñáyó'o, ta on vása ní-xi'i ña ñii káchí xí'in nivi naño ña, na ni-xiin kasa ndivi ña kóni Ndios.

³² Ta on vása xini ño'ó ní ka ndato'on i xí'in ndó xa'a nivi na va'a xindaa ini na Ndios. On nani ka noo i ndato'on i xa'a taGedeón, taBarac, taSansón, taJefte, taDavid, taSamuel, ta xa'a ndi'i naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á.

³³ Ta xa'a ña xindaa ini na Ndios, sava nayó'o kündeé na noo nivi na inká ñoo na kani tá'an xí'in na. Ta sava nivi yó'o kisa nani na xí'in ñandaa xa'a inká nivi. Ta kivi xitaku ka na ñoyivi yó'o, sava nivi yó'o naki'in na sava ñava'a ña kindoo Ndios xí'in na taxi ra nda'a na. Sava nivi yó'o, Ndios taxi ra ndee nda'a na ña nakasi na yu'u tileón ña ni-xa'ni ña'á rí.

³⁴ Ta sava nayó'o nda'va na ño'o ña ndeé ní xixi. Sava nayó'o nikaaku na noo nivi na kóni ka'ni ña'á xí'in espada. Vará sava nayó'o xikuu na nivi na lo'o ndee xikomí, ta Ndios taxi ra ndee nda'a na ña kündeé na kani tá'an na ta kuchiño na noo natropa na inká ñoo.

35 Ta sava náña'a, nixi'i nave'e ná, ta Ndios sanatakū ra nayó'o ta xitakū tuku na xí'in ná.

Ta sava nivi yó'vi ní nixó'vi na, ta on vása ní-ndukú na sakaku xí'in mji na noo ña kivi na, chi ndixa ndáti na natakū na ñii kivi vaxi, ta saá kutakū na ñii ñoo ña va'a ní ka.

36 Ta sava nayó'o yó'vi ní njindo'o na, kuá'a ní nivi njikusiki ña'á ta kani ní ña'á na xí'in kuártá. Sava nayó'o xino'ni na xí'in cadena ta xiño'o na ini ve'e ka.

37 Ta sava nayó'o yó'vi ní nixi'i na xí'in yuu ña koon nivi na. Sava nayó'o kini ní nixi'i na, chi xí'in sierra sijn xa'nda ma'ño ña'á na, inkā nayó'o xa'ni ña'á na xí'in espada sijn. Ta sava nayó'o xindixin na ñii tindikachi, ta sava nayó'o xindixin na ñii titisú'u, saá xitakū ndá'vi na, ta nixiyo ní ña sándi'i ini na, ta nivi na on vása kándixa Ndios ndeé ní saxó'vi na nayó'o.

38 Ta nivi ñoyívi yó'o on vása ndáyá'vi kutakū na xí'in nivi yó'o na kúu na yó'vi ní nixó'vi xa'a ña xindaa ini na Ndios. Nivi na nixó'vi ní yó'o nixika na yuku yichí ta nixika na yuku yúyú, xitakū na tixin kavua, xiño'o na tixin yavi, saá xitakū na, chi on koó ve'e na ní-xiyo.

39 Vará Ndios njika'an ra to'on va'a ní xa'a nivi yó'o chi ndixa xindaa ini na ra, ta nda ñii nivi yó'o, kivi xitakū na ñoyívi yó'o, on

vása ní-naki'in na ña kindo Ndios taxi ra nda'a na.

40 Xa'a ñava'a ká'no chitóni Ndios taxi ra nda'a yó, nivi yó'o xini ñó'ó kundati na nda tondaa kivi ña ñii káchi naki'in na ñava'a ká'no yó'o xí'in yó, chi kivi saá nivi yó'o ta xí'in mji yó, tondaa yó nduu yó nivi na nixino ndino'o noo Ndios.

12

To'on yó'o ká'an ndi Ndios taxi ra

ña xo'vi nivi na kúu sa'ya ra

1 Ta saá xa xini yó ndi nixiyo kuá'a ní nivi na ndákuiin xa'a Ndios, nivi yó'o ndatán yóo na xino nduu mji yó, saá yóo na, saá chi ndatán xitakū na ñoyívi yó'o sáná'a ka ña mji yó ndi xini ñó'ó kundaa ndino'o ini yó Ndios. Ta saá ná sandakoo yó ké'é yó ndi'i ña on vá'a, chi ña on vá'a kúu ña chiko'ni mji yó. Ta ñii kiva saá ná sandakoo yó ndi'i ña sási noo yó ña on xijn taxi ko'on ndíka yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta saá ná chikaá yó ndeé ini yó ña vivii kundikon yó yichi Ndios xí'in ña ndino'o ini yó.

2 Ná chikaá ini yó ndasaá kuiti xa'a Jesucristo, chi tayó'o kúu ta ta taxi ña vivii ndaa ini yó Ndios, ta chindeé ra yó ñii ñii kivi ña va'a ka vaxi kua'no ña ndaa ini yó Ndios, anda tondaa ña xino ña ndatán kóni ra. Ta Jesucristo kündeé ini ra xí'in ña kuka'an noo ra kivi nixi'i ra nda'a tón cruz, chi

kundaa ini ra ndí tá xa ndí'i ña nixo'vi ra, ta saá kixaa ña kutú ñasij ini ra. Ta saá natakú ra, ta vitin yóo ra noo táyi tón ká'no tón ñíndichi sijin kua'á Ndios ñoyívi ñino.

³ Xíni ñó'ó vivíi kani sijní ndó xa'a ña yo'vi ñindo'o Jesucristo, ta ndasaá nixo'vi ní ra ke'é ñivi na on vá'a na ñi-xiin koni ña'á, ta saá ni, kundeeé ini ra noo ndí'i ñayó'o. Ta saá, xí'in ña xáni sijní ndó saá, kuu ndó ñivi na on nandikó ini, ni on sandakoo ndó ña ndixa ndaa ini ndó Jesucristo.

⁴ Vará yo'vi ní xó'vi ndó tixin ndeeé ña on vá'a ña káni tá'an xí'in ndó, ta saá ni, on ta'án tondaa ndó ña kivi ndó, ndatán ñixi'i Jesucristo.

⁵ ¿Án xa nandoso ndó to'on ña ñika'an Ndios xí'in ñivi na kúu sa'ya ra? Chi noo to'on ra, Ndios kachí ra saá: Sa'ya miji kúu ún, tá sándo'oji yó'ó ta va'a vivíi sakuá'a ún ña sáná'aji yó'ó xí'in ña ndó'o ún saá.

Ta on sanakava ní ún ini ún tá kivi ká'aní to'on yo'vi xí'in ún xa'a ña on vá'a ké'é ún.

⁶ Ndi'i ñivi na kí'vi ní inij xíni, na kúu sa'ya, ta sándo'oji na ña sakuá'a na ndasaá kundeeé na noo ña on vá'a,

ta saá ke'é na ñava'a ña kónij, ta ndixa saxo'vijí nayó'o kivi ké'é na ña on vá'a,

kachí Ndios.

⁷ Xíni ñó'ó kundeeé ndó xí'in ña xó'vi ndó, chi xí'in ña

xó'vi ndó, Ndios sáná'a ra ndó'ó ndasaá sakuá'a ndó kundeeé ndó noo ña on vá'a, ta vivíi kundikon ndó yichi ra, ta ña ké'é ra saá xí'in ndó sáná'a ña ndí ndó'ó kúu ndó sa'ya ndino'o Ndios. Saá chi ndí'i na kúu yivá ndato'on na xí'in sa'ya na ta sándo'o na sa'ya na xa'a ña sakuá'a na vivíi kutakú na.

⁸ Ndixa Ndios ndato'on yo'vi ra xí'in ndí'i ñivi na kúu sa'ya ndino'o ra, ta sándo'o ra nayó'o. Ta Ndios tá on vása ké'é ra saá xí'in ndó, ta saá ñayó'o sáná'a ña ndí on sivi sa'ya ndino'o ra kúu ndó.

⁹ Tá kivi xikuu yó naválí, ta nayivá yó ñoyívi yó'o ndato'on na to'on yo'vi xí'in yó, ta sándo'o na yó xa'a ña sakuá'a yó ke'é yó ñava'a. Ta xa'a ña ke'é na saá xí'in yó, kisa to'ó yó na. Ta saá ndixa xíni ñó'ó chikaa so'o ní ka yó to'on ña ká'an Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino, ta saá kuchiño kutakú yó xí'in ra ndí'i saá kivi ña vaxi.

¹⁰ Ta lo'o kuiti kuiya kivi ñixiyo válí yó, nayivá yó ñoyívi yó'o ñika'an na to'on yo'vi xí'in yó, ta sándo'o na yó kivi ke'é yó ña on vá'a. Ta nayivá yó ke'é na saá xí'in yó chi xáni sijní na ndí xa'a ñava'a miji yó kúu ña. Ta Ndios sándo'o ra miji yó chi xíni ra yu kúu ñava'a ndino'o chindeé miji yó ña nduu yó ñivi na ndii ta na yijí ndatán yóo miji ra.

¹¹ Ta kivi Ndios sándo'o ra miji yó xí'in ña táxi ra ña yo'vi ndó'o yó, ta on vása

kúsiy ini yó ña ndó'o yó saá, ta nda víka, ñayó'o sákuchuchú ní ña ini yó. Ta saá ni, tá va'a sakuá'á yó kundefé yó noo ña on vá'a ta ke'é yó ñava'a ndatán kóni Ndios, ta saá nduu yó ñivi na koo ñava'a ini, ta kuu yó ñivi na ke'é ñava'a xí'in inka ñivi.

To'on yó'o ká'an xa'a ñivi na chikaq ñinq ñava'a sání'i Ndios na

¹² Ñakán on sandakoo ndó ké'é ndó ña kóni Ndios, ta ndukú ndó noo ra ña taxi ra ndee ra nda'a ndó ña va'a kundikon ndó yichí ra.

¹³ Ta ko'on ndó yichí ndakú, ta saá chikaq ndó ndee ini ñivi na vitá ndikon yichí Jesucristo, xa'a ña viví ka kundikon na yichí ra.

¹⁴ Xíni ñó'ó nandukú ndó ndasaá va'a kutá'an ndó xí'in ndi'i ñivi. Ta sandakoo ndó ndi'i ña on vá'a, ta xí'in ñandii ini ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, chí ñivi na on vása ndii noo Ndios, nda ñii kivi on vása koni na ra xí'in nduchú noo na.

¹⁵ Ndi'i ndó, koto va'a ndó xí'in tá'an ndó ta chindeé tá'an ndó ña nda ñii ndó on kuxiká ndó noo Ndios, saá chí tá kuxiká ndó noo Ndios, ta saá on naki'in ndó ñava'a saní'i ra ndó'ó. Koto va'a xí'in mji ndó kotó ndá koo ñii ndó'ó kuu ndó ñivi na sakaku kuachi, ta saá kuachi yó'o sakani tá'an ña ndó'ó ta satívi ña ndó'ó.

¹⁶ Ndó'ó nataa, on kivi ndó xí'in ña'a ña on sivi ñásí'i ndó kuu. Ndó'ó náña'a, on kivi ndó xí'in

taa ta on sivi yij ndó kuu. Ta on kani ini ndó ndí on vása ndaya'ví to'on Ndios, on ke'é ndó ndatán ke'é taEsaú xina'á, chí taEsaú xa'a ña kuu ra sa'ya noo yivá ra xikomí ra ndayí naki'in ra ñava'a nda'a yivá ra, ta tayó'o nasama ra ndayí yó'o noo ña naki'in ra ñii laá ko'ó ñaxíxi.

¹⁷ Ta ndó'ó xa kundaa ini ndó ña ñindo'o ra, saá chí kivi ñandikó ini ra ta ndukú ra naki'in ra ñava'a nda'a yivá ra, ta saá ñi-kuchiño ka yivá ra taxi ra ñava'a yó'o nda'a ra. Vará ndee ní ñixaku ra, ta saá ni, ñi-kuchiño ka yivá ra nasama ra ña xa ke'é ra.

¹⁸ Ta ña ñindo'o naxii síkuá yó xina'á on sivi ñii kuu ña xí'in ña táku ndó'ó vitin. Chí ndó'ó on vása ní-xaa yatin ndó yukú ña ñaní Sinaí, ta naxii síkuá yó ñixaa yatin nayó'o ta xini na noo xixi ño'ó noo naa ní yukú yó'o, ta ndee ní káni tachí.

¹⁹ Ta xini so'o naxii síkuá yó ña ñinda'yi tón trompeta, ta xini so'o na to'on ña ñika'an Ndios xí'in na. Tá'an mií xini so'o na to'on Ndios ña ká'an ra xí'in na, ta saá xaku ndá'ví na noo ra ña on ka'an ka ra xí'in na,

²⁰ chí to'on ña ká'an ra xá'nda chiño ra noo na, on vása ní-kundefé ini na koni so'o na ña, chí to'on yó'o káchí ña saá: "Tána kundoso ñii ñivi án ñii kití noo ño'ó yukú Sinaí yó'o, ta xini ñó'ó kivi ñivi yó'o án kití yó'o xí'in yuu ña koon na, án

xí'in yiton tón sijn nó", saá kachí Ndios xí'in na.

²¹ Ña xini na ta xinj so'o naxij síkuá yó naIsrael yó'o, ta niji'ví ní na, ta anda ta Moisés njika'an ra, kachí ra saá: "Ndeé ní yí'ví j nda kisin njino j xí'in ña", kachí ra.

²² On sivi ndatán njindo'o naxij síkuá yó naIsrael yó'o kúu ña ndó'o ndó vitin, chi mji ndó xa kuyatin ndó yuku ña nani Sion noo yóo ñoo Ndios, ta tatakú. Ta mji ñoo yó'o ndatán yóo ñoo Jerusalén ña nákaa ñoyivi njino, saá yóo ña, noo yóo ku'a ní mil naángel kisa ká'no na Ndios.

²³ Ta ñoo yó'o yóo ndó noo nákutá'an ndó xí'in njivi na kúu sa'ya Ndios, na njika'yi kivi noo libro yij Ndios ñoyivi njino. Ta xa kuyatin ndó noo Ndios, ta ta kisa nani ndi'i kuachi njivi ñoyivi yó'o, ta xa kuyatin ndó noo ndi'i njivi na va'a na xa njixi'j na kúu na sanduu Ndios nayij.

²⁴ Ta xa kuyatin ndó noo Jesucristo, chi xí'in tayó'o Ndios kindoo ra inká ñaxaá ña chindú'u ra xí'in njivi ña taxi sanakutá'an va'a na xí'in Ndios vitin. Chi njij Jesucristo ña njixita nda'a tón cruz taxi ña nduu njivi na ndii noo Ndios, ta njij yó'o kómí ka ña ndee noo njij ta Abel ña njixita xina'a.

²⁵ Ta saá koto va'a ndó, on xaa noo ndó Ndios, ta ta ká'an xí'in ndó. NaIsrael xina'a on vása ní-kaku nayó'o noo Ndios xa'a ña

nj-xiin na kandixa na ra, kivi njika'an ra xí'in na noo yóo yuku Sinai ñoyivi yó'o. Ta mji yó, ta on xijn yó kandixa yó Jesucristo, ta ta ká'an xí'in yó nda ñoyivi njino, ndixa nda lo'o on kaku yó noo ra.

²⁶ Ta xina'a kivi njika'an Ndios, ta to'on ra sataan ña ñoyivi yó'o, ta vitin ká'an ra, kachí ra saá: "Vaxi ñii kivi, ta ñii laa ka yichi sataan j ñoyivi noo ño'o, ta sataan j ñoyivi njino", kachí ra.

²⁷ Tá ña njika'an Ndios to'on yó'o ndi inká yichi sataan ra ñoyivi yó'o, kunda ini yó ndi ndi' ña kisa va'a ra ña kúu ña kivi sakanda ra, ndi' xa'a ndi' ñayó'o. Ta saá ndi' ña on kivi sakanda ra kindoo ña ndi' saá kivi ña vaxi.

²⁸ Ta yichi noo xá'nda chiño Ndios kutaku yó xí'in ra, nda lo'o on sakanda ra ñayó'o. Ta xa'a ñayó'o xini ñó'o ka'an yó: "Táxa'vi ún, Tata Yivá yó Ndios", ta va'a ná kasa ká'no yó ra xí'in ña ndino'o ini yó xa'a ña sakusij yó ini ra, ta chinoo síkón yó ñato'ó ra.

²⁹ Saá ke'é yó, chi Ndios yóo ra ndatán yóo ño'o xiji ña xa'mi ta sándi'i xa'a ndi' ña on vá'a.

13

To'on yó'o ká'an ndasaá xini ñó'o kutaku yó ña sakusij yó ini Ndios

¹ Ndó'o njivi na kándixa Jesucristo, on sandakoo ndó ña ndixa kivi ini ndó xini tá'an ndó, chi ndatán yóo

ñani mji ndó saá yóo ndó xí'in tá'an ndó.

² Ta ɔn nandoso ndó ña vạ'a naki'in ndó ñivi na kixaạ ve'e ndó. Chi xịna'á sava ñivi vạ'a naki'in na inka ñivi, vará ɔn vása ní-kundạạ ini na ndí naángel na kịxị nọ Ndios kúu na naki'in na.

³ ɔn nandoso ndó xa'ạ ñivi na ñó'o ini ve'e kạ xa'ạ ña ndíkɔn na Jesucristo. Chindeé ndó nayó'o, ta ndạtán yóo ña ñó'o mji ndó ini ve'e kạ xí'in na, saá chindeé ndó na. Kani sịni ndó xa'ạ ñivi na xó'vị ní ké'é inka ñivi xí'in na, ta chindeé ndó na, ndạtán yóo ña xó'vị mji ndó xí'in na, saá chindeé ndó nayó'o.

⁴ Ta ndi'i ñivi xịni ñó'ó kundạạ ini na ndí ña ndáyạ'ví ní ta yịi ní nọ Ndios kúu ña tonda'ạ tạ xí'in ña'ạ. Ta tạ tạ yóo ñásí'í ɔn vạ'a kị'vị ra xí'in inka ña'ạ, ta ña'ạ ña yóo yịi ɔn vạ'a kị'vị ña xí'in inka tạ. Ta saá ñii ñii nayó'o xịni ñó'ó vivii taxi ndino'o xí'in mji na nda'ạ tá'an na. Saá chí Ndios kasa nani ra xa'ạ tạ tạ kị'vị kuachị xí'in ña'ạ ñá ɔn sịvị ñásí'í ra kúu, án ña'ạ ñá kị'vị kuachị xí'in tạ tạ ɔn sịvị yịi ñá kúu.

⁵ ɔn sandi'i ní ini ndó xa'ạ ña ndukú ndó kukomí ndó kuạ'ạ ní sị'ún. Nạ vika, ná kusịi ini ndó xí'in ña kómí ndó, chi saá kachị Ndios: "Ndi'i saá kịvị yóo ị xí'in ndó. Nạ lo'o ɔn sandakoo ị ndó'ó ndạ ñii kịvị", kachị Ndios.

⁶ Ñakán kúchiño ka'an yó xí'in ndino'o ini yó, kachị yó saá:

"Mji Ndios kúu tạ tạ yóo chindeé yịi,
ta saá ndạ lo'o ɔn kuyi'ví ị
ndạ yukú nọ ña ɔn vạ'a
ndukú ñivi ké'é na
xí'in ị",
saá kachị yó.

⁷ Naká'án ndó xa'ạ ñivi na xịndiso chiño nọ ndó na kúu na ndạtɔ'on xa'ạ tɔ'on Ndios xí'in ndó, ta saná'a na ndó'ó ndasaá vivii kundikɔn ndó yichị ra. Kani sịni ndó ndasaá vivii xịtakụ na ñoyivi yó'o, ta ndasaá vivii xịndaa ini na Ndios ndi'i saá kịvị. Ta mji ndó xịni ñó'ó kundikɔn ndó yichị Ndios ndạtán xịndikɔn nayó'o.

⁸ Jesucristo ɔn vása násama ra. Ñii yóo ra ndạtán ñixịyo ra xịna'á, saá yóo ra vitin, ta saá koo ra ndi'i saá kịvị ña vạxi.

⁹ ɔn taxi ndó ña sandá'ví inka ñivi ndó'ó xí'in ña saná'a na ndó'ó inka tɔ'on ña ɔn vása yóo yu'ú xí'in tɔ'on Ndios. Ndios ndixa ké'é ra ñava'a xí'in mji yó, ta ñava'a yó'o kúu ña chíkaạ ndeẹ nịmạ yó. Ta ndayí ña xá'nda chiño ña ká'an xa'ạ yu kúu ña vạ'a kuxu yó, ta yu kúu ña ɔn vạ'a kuxu yó, ta ndayí yó'o ɔn vása chindeé ña mji yó ña kutaku yó ndạtán kóni Ndios.

¹⁰ Ta mji yó kúu yó ñivi na ndíkɔn yichị Jesucristo, ta tạyó'o ñisọkọ ndi'i xí'in mji ra nda'ạ tón cruz, tón ñixịyo ndạtán ñixịyo nạmạ yịi ve'e ño'o mandiado nọ ñisọkọ

nasutu kitij kujya xina'á. Ta xa'á ña kándixa yó Jesucristo ta ñii yóo yó xí'in ra, vitin xa ndoo kuachi yó, ta nákutá'an va'a yó xí'in Ndios. Ta nasutu na on xijin kandixa Jesucristo, ta kisa chiño ka na noo ndayí yata ña xa'nda chiño ta Moisés, ta ña ké'é na saá on vása chindeé ña nayó'o ña kutá'an va'a na xí'in Ndios.

11 Ñii ñii kujya taká'no noo nasutu xini'i ra nij kitij ta xikivi ra ini Cuarto ña Yij Ndino'o ve'e ño'o mandiado xa'á ña taxi ra nij yó'o ña soko ra ña noo Ndios ña nakata ña kuachi nivi; ta saá yiki koñu kitij tí nixi'i yó'o xixa'mi na ña ñii xiiña ña xiká lo'o noo ñoo noo xitaku nivi.

12 Ta ñii kiva saá, Jesucristo nixovi ra ta nixi'i ra ñii xiiña ña xiká lo'o noo ñoo Jerusalén. Ta xí'in nij ra ña nixita nda'a tón cruz, Ndios nakata ra kuachi nivi.

13 Ñakán va'a kee yó ñoo noo taku nivi na on xijin kandixa Jesucristo, ta ko'on yó nakutá'an yó xí'in ra ñii xiiña ña xiká lo'o noo ñoo yó'o. Ta saá ñii káchí xovi yó xí'in ña sakuka'an nivi noo yó, ndatán nixovi mji ra.

14 Chi on koo nda ñii ñoo ñoyivi yó'o ña koo ndi'i saá kivi noo kindoo yó kutaku yó. Ta saá mji yó kóni ní yó kivi yó ñoo xaá ña vaxi noo kutaku yó ndi'i saá kivi.

15 Xa'á ña yóo Jesucristo taku ra níma yó vitin, ná

kasa ká'no yó Ndios ndi'i saá kivi, ta kachí yó saá: "Ndios kúu Ta ka'no ní noo yó", saá kachí yó. Ta to'on ña ká'an yó xí'in ndino'o níma yó saá, ndatán yóo ñava'a soko yó noo Ndios, saá yóo ña.

16 On nandoso ndó ke'é ndó ñava'a, ta xí'in ña kómí ndó chindeé ndó nivi na on koo ña kómí, chi ndatán yóo ña soko ndó noo Ndios, saá yóo ña chindeé ndó nivi, ta xí'in ña ké'é ndó saá sakuusij ndó ini Ndios.

17 Kasa ndivi ndó ña ndúkú na ndiso chiño noo ndó, ta kasa nino xí'in mji ndó xa'á ña vivii kasa ndivi ndó ña ká'an na xí'in ndó. Saá chi na ndiso chiño noo ndó on vása sandakoo na ña vivii ndáa na ndó'o, chi tondaa ñii kivi koni ñó'o kuita nayó'o nataxi na kuenda noo Ndios xa'á chiño kisa ndivi na. Ta ndó'o kasa ndivi ndó ña kóni na, ta saá nayó'o xí'in ñasij ini na kuchiño na kasa ndivi na chiño na. Ta ndó'o xini ñó'o vivii kasa ndivi ndó chiño noo na xa'á ña on kuchuchú ini na. Saá chi, tá on vása vivii kisa ndivi ndó chiño saá, ta ña manj kúu ña noo mji ndó.

18 On sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios xa'á ndi. Chi xini va'a ndi ndi on koo kuachi ndiso ndi, ta chikaa ini ndi ke'é ndi ndasaá kuiti ñandaa ndi'i saá kivi.

19 Ta yij xaku ndá'vii noo ndó ña ka'an ndó ndúkú ndó noo Ndios, ña yachi taxi ra xaá tuku noo ndó.

*Tɔ'on yó'o kúu tɔ'on
sondí'í nɔɔ tutu yó'o*

20 Ta xá'á ña ke'é Jesu-
cristo ña nixita nji ra nda'a
tón cruz, Ndios kindoo ra ñii
ñava'a ká'no xí'in yó ndi'i
saá kivi ña vaxi. Ndios taa
ta táxi ñava'a nákaa ini yó
kúu taa ta sanataku Jesu-
cristo, Taa taKá'no nɔɔ yó.
Ta Jesucristo ndáa ra mji yó
ndatán yóo ñii taa ta vivii
ndáa ndikachi sana ra.

21 Yi'i ndúkú'i nɔɔ Ndios,
ña taxi ra ndee ra nda'a ndó
xá'á ña kuchiño ndó kasa
ndivi ndó ña kóni ra. Ta xí'in
ña kisa chiño Jesucristo ini
yó, ná sanduu ra yó nivi na
sakusij ini Ndios. Ta xá'á
ñayó'o, ná kasa ká'no ní yó
Jesucristo ndi'i saá kivi. Saá
ná koo ña.

22 Nañani yó xí'in náki'va
yó, xáku ndá'ví'i nɔɔ ndó,
ndí xí'in ña ká'no ini ndó
chikaa so'o ndó tɔ'on ña
njtaa'i nɔɔ tutu yó'o. Chi on
vása ní-taa'i kuá'á ní tɔ'on
nɔɔ tutu yó'o.

23 Ta kóni'i ndatɔ'on'i xí'in
ndó'ó ña kundaq ini ndó ndí
ñani yó taTimoteo, xa kee ra
ve'e kaa ta xa yóo ndíka ra
vitin. Táná kixaa yachi ra
nɔɔ yóo'i yó'o, ta saá xaa ra
xí'in'i ña koto ndi ndó'ó.

24 Ta tí'ví ndi tɔ'on ña
chindee ndó nɔɔ ndi ndi'i
nivi na ndíso chiño nɔɔ ndó,
ta tí'ví ndi tɔ'on ña chindee
ndó nɔɔ ndi ndi'i nañani yó
xí'in náki'va yó na ndíkɔn
Jesucristo. Ta nañani yó
xí'in náki'va yó na kándixa
Jesucristo, na táku ñoo es-
tado Italia, tí'ví na tɔ'on ña

chindee na ndó'ó.

25 Ná ke'é Ndios ñava'a
xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo
ña.

Tutu ña ñitaa taSantiago

*TaSantiago ti'vi ra to'on
yó'o
ña chindeé ra na kándixa
Jesucristo*

1 Yi'i kúu taSantiago, ta
ta kisa chiño ño Ndios xí'in
ño Jesucristo, Taa taKá'no
ño yó. Táa i tutu yó'o
ña ti'vi i to'on va'a chindeé i
ndó'o ñaño yó naIsrael, na
ñixita ní'no na táku ndi'i saá
xiiña ño ño'ñoyívi yó'o.

*Ña kóni Ndios kasa ndivi
yó kivi kixaá ñaxó'vi ño yó*

2 Nañani yó xí'in náki'va
yó na kándixa Jesucristo, ná
kunakaá ñasii ini ndó kivi
kixaá ndi'i saá ño ña xó'vi
ño ndó.

3 Saá chi kúndaá ini yó ndí
ndi'i saá ño ña xó'vi kúu ña
xíto ndoso mji yó án ndixa
kándixa ka yó Jesucristo. Ta
xí'in ñayó'o sakuá'á yó nduu
yó ñivi na kundeé xí'in ña
yo'vi, ta ño sandakoo yó
yichi va'a.

4 Tá ño vása sandakoo yó
yichi va'a, vará kuá'a ní ña
xó'vi yó, ta saá nduu yó
ñivi na va'a ñixaá xa'no ño
Ndios, kuu yó ñivi na ño
vása xini ñó'ó ka inká ño
ndeé ña kasa ndivi na ña
káchí ini Ndios.

5 Ta yóo ñii ndó'ó, ta
kumanj xí'in ndó ñandíchi
vaxi ño Ndios, ta va'a
ndukú ndó ña ño Ndios, ta
ndixa taxi ra ñandíchi nda'a

ndó. Saá chi ta va'a ini
kúu Ndios, ño vása kúchiton
ra nda ñii ñivi, ta táxi ra
ñandíchi nda'a ndi'i ñivi na
ndukú ña ño ra; ñandíchi
yó'o kúu ña xini ñó'ó ñii
ñii ñivi ña va'a kutaku na
ndañ kóni Ndios.

6 Ta kivi ndukú yó
ñandíchi ño Ndios, ta xini
ñó'ó kandixa ndino'o ini yó
ndí ndixa taxi ra ña xini ñó'ó
yó nda'a yó. Ta ño vá'a kaka
ovi ini yó, chi ndatán yóo
takui tá kánda xino ño
mji, ta kuá'an rá yó'o ta
kuá'an rá ka, ke'é tachi
xí'in rá, saá yóo ñivi na xika
ovi ini.

7 Ta ñivi na xika ovi ini
nda manj kundati na naki'in
na ñava'a ndukú na ño
Ndios, chi Ndios ño taxi ra
ña nda'a na.

8 Chi ñivi na xika ovi ini,
viti xani ini na: "Yichi yó'o
kúu ña va'a ní", ta inká kivi
tuku xani ini na: "Va inká
yichi yó'o kúu ña va'a ka",
ta saá tuku tuku násama na
yichi ño xika na.

9 Ta ndó'ó, nañani yó án
náki'va yó na kúu nandá'vi
ta kándixa ndó Jesucristo, ná
kunakaá ñasii ini ndó, chi
naná'no kúu ndó ño yichi
Ndios.

10 Ta ndó'ó, nañani yó án
náki'va yó na kúu nakuíka,
ná kunakaá ñasii ini ndó
chi nákon ndó nandá'vi kúu
ndó ño Ndios. Ndatán yóo
yita ña ndúta yuku, ta yachi
ndí'i xa'a ña, saá yóo ñivi
nakuíka, chi ño vása kundeé
ñakuíka ñivi koo ña ndi'i saá
kivi vaxi.

11 Tá xitaan vaxi kana

ñq'o, ta kixá'á ndeé ní chikaq ña ka'ni, ta yuku kuí kixá'á ña yichí ña, ta yita livi kóyo ña noq ño'q, ta ndí'i xá'a ña. Ñii kiva saá kundo'o nakuíká, kisa chiño na ta livi ní táku na, ta ñii kuiti kixaq ña kiví na.

Yoo ñayq'vi koto ndoso ña mii yó

¹² Nákaq va'a ñasii níma ñivi na kúndeé ini xí'in ndí'i ñayq'vi xíto ndoso ña'á, ta vará nda yq'vi ní xó'vi na, ta on vása sándakoo na kándixa na Jesucristo. Ta saá Ndios cha'vi ra ñivi yó'o xí'in ña kutaku na xí'in ra ndí'i saá kivi ña vaxi, chi saá yoo tq'on ña ñika'an ra chindú'u ra kundivi xá'a ñivi na kí'vi ní ini xíni ña'á.

¹³ Tá yoo ñii ndó'ó xáni ini ndó ke'é ndó ña on vá'a, ta on kani ini ndó ndí Ndios kúu taq ta chinda'á ndó'ó ke'é ndó saá. Chi Ndios nda lo'o on vása xáni ini ra ke'é ra ña on vá'a, ni on vása chú'u ra ñivi ke'é na ña on vá'a.

¹⁴ Ta ña káchí ini mii yó kúu ña chinda'á mii yó ke'é yó ña on vá'a, ta sándá'vi ña mii yó kasa ndivi yó ña on vá'a.

¹⁵ Táná kasa ndivi yó ña on vá'a ña kúsii ini yó, ta saá nakava yó kuachi, ta kixá'á yó taxi xí'in mii yó kutaku yó ña on vá'a. Ta xá'a ñayó'o kuq'an yó yichí noq ndañó'ó yó ta on kuchiño kutaku yó xí'in Ndios.

¹⁶ Ndó'ó nataq ñani yó xí'in ndó'ó náña'a kí'va yó, kí'vi ní ini xíni ndó'ó.

Ndátq'onj xí'in ndó: On sandá'vi xí'in mii ndó.

¹⁷ Chi ndí'i ña ndino'o va'a kómí yó ta naki'in ka yó, Yivá yó Ndios táxi sii ra ña nda'a yó. Ta Ndios kúu taq ta kisa va'a ndí'i ña kúu ño'q yé'e ña yoo ñoyívi ñino. Ta mii Ndios on vása yoo ra ndatán yoo ña yé'e kisa va'a ra, saá chi ndásava yoo ña nákasi noq ña yé'e yó'o, ta on vása tiví ka noq ña ta nákoo kundatí. Ta Ndios, on koó ña kúchiño nasama ña'á, ta ni on vása násama xí'in mii ra.

¹⁸ Xá'a ña kándixa yó tq'on ra ña kúu ñandaq, ta Ndios sanduu ra mii yó sa'ya ra, ta ndasa ra mii yó ñivi xáá. Ta saá kúu yó nanóq noq ndí'i inká ña ndasa xáá Ndios kivi ña vaxi.

Ñayó'o ká'an xá'a yichí ndaq noq Ndios

¹⁹ Ndó'ó nañani yó xí'in náki'va yó, chikaq sq'o ndó ña ka'anj xí'in ndó vitin: Ndi'i ndó xíni ñó'ó sakuá'á ndó konj sq'o ndó ña ká'an inká ñivi xí'in ndó; tá kóni ndó ndakuin ndó yu'u na, ta si'na kani va'a sinj ndó ndá tq'on kúu ña va'a ndakuin ndó yu'u na. Ta on kama ní saq ini ndó xí'in ñivi.

²⁰ Chi táná saq ini yó xí'in inká ñivi, ta on kivi kasa ndivi yó ña kóni Ndios.

²¹ Ñakán tava ndó ndí'i ña on vá'a ñó'o ka ini ndó xí'in ndí'i ñakini ñó'o ka níma ndó, ta ndixa sandakoo ndó ké'é ndó ndí'i ña on vá'a. Ta xí'in ñatq'ó naki'in ndó tq'on Ndios ña ñika'an ra

xí'in yó. Chi tɔ'on Ndios yó'o kómí ña ndeɛ ña sakaku ña mji yó.

22 On sandá'ví xí'in mji ndó. Tá ndasaá kuiti xini sɔ'o ndó tɔ'on Ndios, on vása ndáya'ví ní ñayó'o. Saá chi ndixa xini ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'an tɔ'on Ndios, ta kɔ'on yó yichí nɔɔ xá'nda chiño ra.

23 Njivi na kuiti xini sɔ'o tɔ'on Ndios, ta on vása kisa ndivi na ña ká'an tɔ'on ra, nayó'o yóo na ndatán yóo ñii tɔa tɔa ndasaá kuiti xito ra nɔɔ ra nɔɔ yutátá.

24 Chi tayó'o kuiti xito ra nɔɔ ra, ta saá kée ra kuɔ'an ra, ta on vása ndí'i ini ra ndasa ndii ra nɔɔ ra, ta kama nándoso ra ndasaá káa nɔɔ ra.

25 Ta njivi na on vása nándoso tɔ'on Ndios ña xini sɔ'o na, ta chíkaa na ndeɛ nándukú na kasa ndivi na ña xá'nda chiño tɔ'on yó'o, ta xá'a ña kée na ñayó'o, kunakaɔ ñasiji ini na. Chi tɔ'on Ndios ña va'a ndino'o kúu ña, ta kómí ña ndí'i ndeɛ ra ña chindeé ña mji yó ña on vása ka'nda chiño ka ñandiva'a nɔɔ yó.

26 Tá yóo ñii ndó ta xáni sɔ'ni ndó va'a ndikɔn ndó yichí Ndios, ta on vása násita xí'in mji ndó nɔɔ ndí'i ña on vá'a ka'an ndó, ta na sándá'ví xí'in mji kúu ndó, chi nɔɔ Ndios on vása ndáya'ví yichí kuɔ'an ndó.

27 Tá kuɔ'an yó yichí ndaa ña ndáya'ví nɔɔ Yivá yó Ndios, ta ndixa kasa ndivi yó ñava'a ta chindeé yó ndí'i njivi na xó'vi, na kúu naválí

xindá'ví na on kɔɔ yivá si'í, ta na kúu náña'a ná nixi'í yij, ta kundaa yó xí'in mji yó ña on ke'é yó ña on vá'a ndatán ké'é njivi ñoyivi yó'o.

2

Xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó ndí'i njivi

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu na kándixa Jesucristo, Tɔa tɔaKá'no nɔɔ yó, tɔa kómí ndí'i ndeɛ va'a. Ta xá'a ña kándixa ndó saá, on vá'a nakaxin ndó njivi, saá chi ñii ki'va xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó nandá'ví xí'in nakuíká.

2 Tá nákutá'an yó ve'e nɔɔ kisa ká'no yó Ndios, tá xito yó ñii takuíká njiki'vi ra nɔɔ ndóo yó, ta ndixin ra tikɔtɔ ña va'a ña yá'ví ní, ta nákaa se'e ña yé'e nda'a ra, ta tuku xito yó vaxi inkɔ tɔa, tayó'o kúu ñii tandá'ví, ta ndixin ra tikɔtɔ lá'lá yatá, ta ndá'ví ní káa ra,

3 ta mji yó kama ní ta va'a ní tɔ'ó kuɔ'an yó naki'in yó takuíká, ta ká'an yó xí'in ra, káchí yó saá: "Koo ún, tata, yó'o yóo táyi tón va'a koo ún", káchí yó xí'in ra. Ta xí'in tandá'ví sijn ká'an yó xí'in ra, káchí yó saá: "Kundichi ún nda kaa, án nɔɔ ño'o yó'o va'a koo ún", káchí yó xí'in ra.

4 Tá saá kisa ndivi yó xí'in njivi, ñayó'o sáná'a ndí nakaxin yó njivi chi va'a ka naki'in yó nakuíká nɔɔ nandá'ví. Ndatán yóo nachino na on vása va'a kisa

nani kuachi, saá yóo m̄i yó, tá nákaḁxin yó n̄ivi.

5 Nañani yó xí'in náki'va yó, koni so'o va'a ndó ña ká'an̄i xí'in ndó: Ndios n̄ika'an̄ ra ndí nandá'ví ñoyivi yó'o kuu nakuíká noo ra xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ta n̄ivi na kándixa yó'o kúu na kutaku xí'in ra ta ka'nda chiño na xí'in ra noo ndi'i ña yóo, chi saá yóo to'on ña n̄ika'an̄ Ndios ch̄indú'u ra kundivi xa'a n̄ivi na kí'vi ní ini x̄ini ña'a.

6 Ta m̄i ndó, on vá'a ké'é ndó chi kisa n̄ino ndó nandá'ví. ¿An̄ on s̄iví nakuíká kúu na sáxo'vi ní ndó'ó, ta chíkaa na kuachi xa'a ndó noo nachiño ña sando'o na ndó'ó?

7 ¿An̄ on s̄iví m̄i nakuíká yó'o kúu na ká'an̄ to'on on vá'a ta kúsiki na k̄iv̄i Jesucristo, Ta xa'a Ká'no noo yó?

8 Noo to'on Ndios ña n̄itaa ta Moisés x̄ina'a, yóo ndayí ña kúu ña ká'no va'a n̄ika'an̄ Ndios, káchí ña saá: “Ñii k̄i'va ndatán kí'vi ini ndó x̄ini ndó xí'in m̄i ndó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an̄ ndó.” Tá ndino'o ini ndó kisa ndivi ndó ndayí yó'o, ta saá va'a ké'é ndó.

9 Tá nákaḁxin ka ndó n̄ivi ta náki'in va'a ka ndó nakuíká noo nandá'ví, ta nákuiso ndó kuachi, chi yá'a ndoso ndó ndayí Ndios.

10 Ta saá, tá yóo n̄ivi na kisa ndivi ndi'i ndayí Ndios ña n̄itaa ta Moisés, ta yá'a ndoso na ñii laá kuiti ndayí yó'o, ta xa'a ñayó'o nákuiso

na kuachi noo Ndios. Ñii k̄i'va ndatán n̄iya'a ndoso na ndi'i ndayí Ndios, saá yóo kuachi ndiso na noo Ndios.

11 Saá chi ñii laá Ndios kúu ta xa'a nda chiño ndi'i ndayí. Xa'nda chiño ra: “On vá'a kusun̄ ñii ta xí'in ñii ña'a ña on s̄iví kúu ñásí'í ra, ta ni on vá'a kusun̄ ñii ña'a xí'in ñii ta xa'a on s̄iví ȳi ñá kúu.” Ta tuku xa'nda chiño Ndios: “On vá'a ka'ni ñii n̄ivi inka n̄ivi.” Ta saá ká'an̄i xí'in ndó, tá ñii ta xa'a ñi ra ñii n̄ivi vará on vása ni-kis̄in ra xí'in inka ña'a ña on s̄iví kúu ñásí'í ra, ta tayó'o nákuiso ra kuachi noo Ndios, chi ndatán yóo ta xa'a n̄iya'a ndoso ndi'i ndayí, saá yóo ra.

12 X̄ini ñó'ó koto va'a yó xa'a to'on ká'an̄ yó ta xí'in ña ké'é yó. Saá chi vaxi ñii k̄iv̄i Ndios kasa nani ra xa'a kuachi yó. Ta xí'in to'on ña xa'nda chiño Jesucristo, kasa nani ra ña, chi to'on ña xa'nda chiño Jesucristo kómí ña ndee ña chindee ña m̄i yó ña on ka'nda chiño ka ñandiva'a noo yó.

13 Ta kixaa k̄iv̄i kasa nani Ndios xa'a kuachi yó, Ndios on kundá'ví ini ra koni ra n̄ivi na on vása ní-kundá'ví ini x̄ini inka n̄ivi. Ta n̄ivi na kundá'ví ini x̄ini inka n̄ivi, Ndios kundá'ví ini ra koni ra na. Ña kundá'ví ini yó x̄ini tá'an̄ yó kúu ña x̄ini ñó'ó ní noo Ndios, saá chi xí'in ña kundá'ví ini ra x̄ini ra n̄ivi kasa nani ra kuachi na.

X̄ini ñó'ó kasa ndivi yó to'on Ndios,

on sivi koni so'o kuiti yo to'on ra

14 Nañani yo xí'in náki'va yo, tá kuiti ká'an yo: "Yí'í kándixa j Jesucristo", káchí yo, ta on vása kisa ndivi yo chiño va'a ña sáná'a ña ndixa kándixa yo ra, ta to'on ká'an yo ndí kándixa yo, on vása ndáya'ví ña noo Ndios, ni on kúchiño ña sakaku ña mji yo.

15 Saá chi tá xito yo yoo ñii ñani yo án ñii ki'va yo, ta on koó ña kundixin na, ni on koó ña kuxu na,

16 ta káchí yo xí'in na: "Nakutá'an yo inká kivi. Va'a koo ún, ta va'a ná koo tikoto kundixin ún chi vixin ní, ta kuá'a kuxu ún nda xaa ini ún", káchí yo xí'in na, ta on vása taxi yo ña xini ñó'ó na nda'a na, ta nda manj ká'an yo to'on yo'o xí'in na, chi on vása ndáya'ví ña.

17 Tá ndasaá kuiti ká'an yo kándixa yo Jesucristo, ta on vása kisa ndivi yo chiño va'a ña kóni Ndios, nda manj ká'an yo kándixa yo Jesucristo, chi to'on vichí kuiti kúu ña.

18 Tá ñii ndó ká'an, káchí ndó: "Yoo nivi na kándixa Jesucristo, ta on koó chiño va'a ké'é na. Ta yoo inká nivi na kándixa Jesucristo, ta kisa ndivi na chiño va'a ña kóni Ndios", káchí ndó. Ta yí'í ká'an j, tá on koó chiño va'a ké'é nivi, ta saá on koó ña kómí na sáná'a na ndí ndixa kándixa na Jesucristo. Ta nivi na ké'é chiño va'a, nayó'o kómí na ñava'a sáná'a na ndí ndixa kándixa

na Jesucristo.

19 Tá yoo inká ndó ká'an, káchí ndó: "Kándixa j yoo ñii laá Ndios." Ta ndó'ó ká'an saá, vará va'a kándixa ndó, ta xini ñó'ó kundaa ini ndó ndí ñii ki'va saá ndi'í ñanímá ndiva'a kándixa ña yoo ñii laá Ndios, tãda kisin ña chi yí'ví ña xa'a ñayó'o.

20 Nañani yo xí'in náki'va yo, on kí'ví ní kani sijní ndó. Xini ñó'ó kundaa ini ndó ndí nda manj kúu ña kándixa ndó Jesucristo tá on vása kisa ndivi ndó chiño va'a ña kóni Ndios kasa ndivi yo.

21 ¿An on vása náká'an ndó ndasaá ke'é taAbraham, xij síkuá yo kuiya xina'á? Chi tayó'o chikaa so'o ra, ta kándixa ra to'on ña njka'an Ndios xí'in ra, ta kisa ndivi ra ña soko ra sa'ya ra taIsaac noo Ndios. Ta xa'a ñayó'o, Ndios njka'an ra ndí taAbraham kúu ra ta ta va'a ndino'o noo Ndios.

22 Ta vitin kundaa ini ndó ndí xini ñó'ó nakutá'an ña kándixa ra xí'in ña kisa ndivi ra ndatán kóni Ndios, ta xa'a ña chiño va'a kisa ndivi ra, njtondaa ra ña xindaa ndino'o ini ra Ndios.

23 Ta saá kundivi ña njka'an to'on Ndios ña káchí: "TaAbraham kándixa ra Ndios, ta xa'a ñayó'o, Ndios njka'an ra ndí taAbraham kúu ta ta ndii ta on koó kuachi ndiso noo ra", káchí to'on Ndios. Ta xa'a ña kisa ndivi ra ñayó'o, njka'an nivi saá: "TaAbraham kúu ta ta náta'an va'a xí'in Ndios."

24 Ñakan kundaa ini yo

Ndios ká'an ra ndí nivi na va'a ndino'o kúu yó nqo ra, chi kándixa yó ra ta kása ndivi yó to'on ra.

²⁵ Ta yóo inká to'on ña ndátoto'on xa'a ñii ña'a ña naní Rahab, kujya xina'a nixiyo ña ta xa'a si'un nixisin ña xí'in ku'a'a ní taa. Ta Ndios nika'an ra ndí nduu ñaña'a va'a ndino'o nqo ra xa'a ña chindee ña nalsrael; chi naki'in va'a ña ovi taa ta nixa'an xito naní ñoo Jericó. Saá chi ñaRahab taaan se'é ña nataa yó'o ini ve'e ña, ta chindee ña na nikaaku na nqo nañoo Jericó, ta saá kuchiño ndikó na kuano'o na nqo ndáti inká nataa tá'an na.

²⁶ To'on yó'o sáná'a ña mji yó ndí ña xini ñó'ó ní kúu ña kasa ndivi yó chiño va'a ña kóni Ndios. Ta vitin va'a ná kani sijní ndó xa'a inká ña sáná'a, ndí yikí koñu yó xí'in nima táku kómí yó, on kuchiño ta'vi tá'an ña, saá chi tá on koó nima táku kómí yó, ta nivi nixi'i kúu yó. Ta saá kunda'a ini yó tá ndixa kándixa yó Ndios, ta on kuchiño ta'vi tá'an ña kándixa yó ra xí'in ña kása ndivi yó chiño ña kóni ra.

3

Xini ñó'ó koto va'a yó xa'a to'on ka'an yó

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, va'a ndasaá kuiti lo'o ndó ndukú ndó kuu ndó nivi na sáná'a to'on Ndios. Saá chi Ndios kasa nani ra xa'a to'on ña sáná'a nivi, ta yo'vi ní ka saxo'vi ra nivi na sáná'a ña on sivi

ñandixa kúu, ta ndixa yo'vi ka xo'vi nayó'o nqo inká nivi na kándixa to'on Ndios.

² Ndi'i mji yó ku'a'a ní yichi náka va yó ku'a'a ní kuachi. Tá kuchiño naní'i yó nivi na nda ñii yichi on vása ká'an nda ñii to'on on vá'a, ta nivi yó'o ndixa kúu na navá'a ndino'o. Tá ndixa va'a kuchiño nivi xá'nda chiño na nqo to'on ká'an na, ta ñii ki'va saá kuchiño nivi yó'o ka'nda chiño na nqo ndi'i ña on vá'a kóni ke'é yikí koñu na.

³ Ta vitin kani sijní ndó xa'a ña sáná'a ñii ka ña chíkaa yó yu'u tíkuáyí ña nasita yó rí. Ñii ka lo'o ní kúu ña, ta xí'in ñakaa yó'o kuchiño ka'nda chiño yó nqo kití ká'no yó'o ña ko'on rí xí'in yó nqo kóni mji yó.

⁴ Ta inká ña ndátoto'ni xí'in ndó, kani sijní ndó xa'a tón barco. Ta tón ká'no ní kúu nó, vará nda xini ñó'ó nó tachi ndee ní ña sakanda ña nó ko'on nó, ta xí'in ñii yiton lo'o tón naní timón káva na tón barco yó'o ña ko'on nó nqo kóni mji taa ta káva tón barco.

⁵ Ta ñii ki'va saá ndó'o yó xí'in to'on ña ká'an yó. Saá chi lo'o ní yaa kómí yó ña táxi kama ní ka'an yó to'on, ta vará nda lo'o ní yaa kómí yó, ta ña ndee ní kúu ña nqo ndi'i yikí koñu yó. Ndatán yóo ñii ño'o lo'o chíin ña xixi, ta kuchiño ña ka'mi ña ñii yukú ká'no nqo yóo ku'a'a ní yiton, saá yóo yaa yó, chi kuchiño ña sandi'i ña xa'a

ku'a ní n̄ivi.

⁶ Ndatán yóo ño'ò xíxi, saá yóo to'on ká'an yó. Chi yáa yó táxi ña ka'an yó ndi'i saá noo to'on ña on vá'a, ta ndi'i ndee to'on on vá'a yó'o vaxi ña noo m̄ji ñaním̄a ndiva'a ká'no, ta kúchiño ña kasa kini ña ta sat̄iví ña m̄ji yó ndi'i saá k̄iví táku yó ñoyívi yó'o.

⁷ Ndixa m̄ji yó nan̄ivi xín̄i va'a yó ndasaá ka'nda chiño yó noo ndi'i saá noo kit̄i tí yóo ñoyívi yó'o, kit̄i tí kúu t̄iyukú, kit̄i tí yóo ndix̄in, kit̄i tí ñoo t̄ixin noo ño'ò x̄ika, x̄i'in ndi'i kit̄i tí ñó'o ini takuúí.

⁸ Ta nda ñii n̄ivi on k̄iví ka'nda chiño na noo to'on ña vaxi noo yáa m̄ji na. Chi yáa yó ña táxi ka'an yó to'on on vá'a, kómí ña ndee ndiva'a ña ka'an ña to'on xat̄i ña satakué'e ini n̄ivi.

⁹ Noo yáa yó vaxi to'on ña kisa ká'no yó Yivá yó Ndios. Ta tuku m̄ji noo yáa yó vaxi to'on ña ká'an yó sát̄av̄i chi'ña yó ink̄a n̄ivi. Ta on vá'a ka'an yó saá, chi Ndios kúu t̄a t̄a k̄isa va'a ndi'i n̄ivi ndatán yóo m̄ji ra.

¹⁰ Nañani yó x̄i'in náki'va yó, on vá'a kasa ndivi yó saá ña kée ov̄i noo to'on yu'u yó. Chi on vá'a ka'an yó to'on ña sát̄av̄i chi'ña n̄ivi, ta tuku kee to'on yu'u yó ña ka'an yó ná ke'é Ndios ñava'a x̄i'in n̄ivi.

¹¹ Ta va'a kani s̄inj̄i ndó ña saná'a ñii pozo noo vaxi takuúí. Ndatán yóo pozo yó'o, saá yóo yu'u yó x̄i'in to'on ká'an yó. Saá chi ñii

pozo noo káku takuúí visi, on k̄iví kaku takuúí yo'va ini ña.

¹² Ñandixa kúu ña, on vása k̄iví koon tíaceituna nda'a tón higo, ta ni on vása k̄iví koon ku'i higo nda'a tón uva. Ñakán tá yóo ñii pozo, on k̄iví ñii káchí kaku takuúí visi x̄i'in takuúí yo'va ini ña.

Ñayó'o ká'an x̄a'a ñandichí ña vaxi noo Ndios

¹³ Tá yóo ñii ndó'ó, ta xáni s̄inj̄i ndó n̄ivi ndíchí ní kúu ndó ta kúndaḡa ini ndó yich̄i Ndios, ta saá xín̄i ñó'ó ke'é ndó ñava'a, ta to'ó ní kutak̄u ndó, ta x̄i'in ñayó'o saná'a ndó ndí ndixa ñandichí Ndios kómí ndó.

¹⁴ Tá yóo ñii ndó'ó, ta kuín̄i ini ndó x̄ini ndó ink̄a n̄ivi, ta káchí ini ndó kúu ndó na kúchiño ka noo ink̄a n̄ivi, ta saá on vá'a kasa ká'no x̄i'in m̄ji ndó ña kani s̄inj̄i ndó ndí ñandichí ní kúu ndó, chi on s̄iví ñandaḡa kúu ña xáni s̄inj̄i ndó.

¹⁵ Saá chi tá xáni s̄inj̄i m̄ji ndó ndí n̄ivi ndíchí ní kúu ndó, ta ña xáni s̄inj̄i ndó saá on s̄iví ña vaxi noo Ndios kúu ñayó'o, ñandichí m̄ji ndó yó'o kuiti ñandichí n̄ivi ñoyívi yó'o kúu ña, saá chi ñandiva'a ká'no táxi ña kani s̄inj̄i ndó ndí n̄ivi ndíchí ní kúu ndó.

¹⁶ Saá chi tá yóo n̄ivi na kuín̄i ini x̄ini tá'an, ta káchí ini na kúu na na kúchiño ka noo ink̄a n̄ivi, ta noo táku nayó'o on ko'ó ñato'ó na x̄i'in ink̄a natá'an na, chi yóo ndi'i saá noo ña on vá'a ke'é na.

¹⁷ Ta n̄ivi na kómí ñandichí ña vaxi noo Ndios,

nayó'o kúu n̄ivi na ké'é ñava'a n̄o Ndios, to'ó táku na, ɔn vása káni tá'an na xí'in ink̄a n̄ivi, na va'a ini kúu na xí'in ink̄a n̄ivi, ta kúnda'ví ini na xíni na ink̄a n̄ivi, ta sáná'a na n̄o n̄ivi ñava'a ña xíni na ke'é na, ta ɔn vása nákaɣin na n̄ivi, ni ɔn vása kúu na n̄ivi na vatá ʼan na ɔvi yu'u.

18 Ta n̄ivi na vivíi táku xí'in tá'an, ta ñii k̄i'va saá ndúkú na ta chindeé na ña vivíi kutaku ink̄a n̄ivi xí'in tá'an na, nayó'o kúu na kisa ndivi ña kóni Ndios, ta Ndios káchí ra ndí nayó'o kúu n̄ivi na va'a ndino'o.

4

*On kúchiño kundikɔn yó yich̄i Ndios,
ta ñii káchí kundikɔn yó yich̄i ñoyívi yó'o*

1 ¿Míkíá vaɣi ña táxi kani tá'an ndó xí'in tá'an ndó? Ndi'i ña ɔn vá'a ña kúsij ini ndó ke'é ndó, ñayó'o káku ña níma m̄i ndó. Ña ɔn vá'a ña yóo níma ndó, ndi'i saá k̄iv̄i káni tá'an ña xí'in ndó, chi kóni ña ka'nda chiño ña n̄o ndó.

2 Ndó'ó kisa kuín̄i ndó xí'in ink̄a n̄ivi xa'a ña kómí na, chi kóni ndó kukomí ndó ku'a ní ñakuíká. Ta ɔn k̄iv̄i kukomí ndó ña, ta xa'a ñayó'o sákaku ndó kuachi xí'in tá'an ndó, ta káni tá'an ndó xí'in na, ta xá'ni ndó n̄ivi, chi kisa yich̄i ini ndó xa'a ña kómí na. ɔn vása kómí ndó ña kóni ndó chi ɔn vása ndúkú ndó ña n̄o Ndios.

3 Chi tá yóo ña ndúkú ndó n̄o Ndios, ta ɔn vása náki'in ndó ña, saá chi ndasaá kuiti ndúkú ndó ñakuíká kóni m̄i ndó ña koni ñó'ó ndó n̄o káchí ini m̄i ndó, ta ɔn vása ndúkú ndó ña kóni Ndios.

4 ¿Ndó'ó kúu n̄ivi na ɔn vása ndino'o kí'vi ini xíni ndó Ndios! ¿ʼAn ɔn vása kúndaʼa ini ndó, ndi'i n̄ivi na náta'an va'a xí'in ñoyívi yó'o ɔn kúchiño kuu na n̄ivi na náta'an va'a xí'in Ndios? Saá chi n̄ivi na kúsij ini kisa ndivi ndi'i ña ɔn vá'a ña kisa ndivi n̄ivi ñoyívi yó'o, n̄ivi yó'o kúu na ɔn x̄ijn chikaʼa so'o to'on Ndios, ni ɔn x̄ijn na koni na ra.

5 Xíni va'a yó to'on Ndios ña n̄ita na x̄ina'á kúu ñandaʼa ña káchí ndí Níma Ndios ña chikaʼa ra ini ndi'i m̄i yó na kándixa ña'á, kí'vi ní ini ña xíni ña m̄i yó, ta nda lo'o ɔn x̄ijn ña kuxíká yó n̄o Ndios.

6 Ta Ndios ká'no ní ñava'a taxi ra nda'a yó ña chindeé ra yó kúndeé yó n̄o ña ɔn vá'a, chi kí'vi ní ini ra xíni ra m̄i yó. Káchí to'on ra saá: "Ndios ɔn x̄ijn ra koni ra n̄ivi na kisa ká'no xí'in m̄i; ta va'a ní ka chindeé ra n̄ivi na to'ó ní ini n̄o ra", káchí to'on Ndios.

7 Ñakán xíni ñó'ó kandixa ndó Ndios ta kasa ndivi ndó ña kóni ra. Ta n̄o ñaníma ndiva'a ká'no xíni ñó'ó kasa ndeɣ xí'in m̄i ndó, ta kasa téé ndó níma ndó ña ɔn chikaʼa so'o ndó ña ká'an ña, ni ɔn kasa ndivi ndó ña kóni ña, ta saá ñaníma ndiva'a ká'no yó'o kama kee

ña ko'on ña noo ndó.

⁸ Kuyatin ndó noo Ndios, ta saá Ndios kuyatin ra noo ndó. Ndó'ó na ké'é ña on vá'a, sandakoo ndó ndi'i ña on vá'a ké'é ndó. Ta ndó'ó nivi na ovi yu'u, vitin xini ñó'ó sandakoo ndó yichi ñoyivi yó'o ta ndino'o ini ndó ko'on ndó yichi Ndios.

⁹ Ná kuchuchú ini ndó ta ná kuaku ndó xa'a ña on vá'a ké'é ndó. Ná sandakoo ndó ña kúsi ní ini ndó xini ndó ñoyivi yó'o, ta nduu ndó nivi na kuchuchú ini, ta ndikó ini ndó xa'a ña on vá'a ké'é ndó.

¹⁰ Kuxítí ndó ta kuaku ndá'ví ndó noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a ndó, ta nduu ndó nivi na va'a noo ra, ta Ndios ndasa ra ña kuu ndó nivi naná'no yichi noo xá'nda chiño ra.

On vá'a ka'an yó to'on ndiva'a xa'a tá'an yó

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on ka'an ndó to'on ndiva'a xa'a tá'an ndó. Táná ka'an ndó to'on ndiva'a xa'a nañani ndó án xa'a náki'va ndó, ta saá níma mii ndó káku ña kisa ndaa ndó xa'a kuachi tá'an ndó. Tá saá ká'an ndó, ta on vása kisa to'ó ndó ña xá'nda chiño Ndios, ña káchí ndí xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó. Ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'an ndayí Ndios, ta on vá'a kani siní ndó ndí mii ndó kúu na ná'no ka noo Ndios.

¹² Nii laá Ndios kúu ta ta chindú'u ndayí, ta ndasaá mii Ndios kúu ta kúchiño kasa nani xa'a kuachi nivi,

chi kómí ra ndee ña kúchiño sakaku ra nivi án taxi ra ña ndi'i xa'a na. Ta mii ndó, on ko'o ndayí kómí ndó ña ka'an ndó xa'a natá'an ndó ndí ndiso na kuachi noo Ndios.

On vása xini yó tá kutaku yó kivi taan

¹³ Sava ndó'ó ká'an ndó saá: "Vitin án taan ko'on yó inka ñoo ká'no, ta kasa chiño yó ñii kuiya, ta ku'a ní si'un kukomí yó", káchí ndó. Ta vitin koni so'o va'a ndó ña ka'an xi'in ndó.

¹⁴ On vása xini yó yukia vaxi kundo'o yó kivi taan. Saá chi on xini yó ndasaá yóo ña táku yó. Ndatán yóo ñii vikó nó'ó noo yuku, kánóo ña ñii káni lo'o ta saá ndáño'ó ña, saá yóo ña táku yó.

¹⁵ Ta xa'a ña on vása xini yó yukia kundo'o yó kivi ña vaxi, va'a ka ka'an yó, kachí yó saá: "Tá Ndios kóni ra, ta kutaku yó ta kasa ndivi yó chiño yó'o án chiño ka", saá xini ñó'ó ka'an yó.

¹⁶ Ta ndó'ó, ndatán ká'an nivi na ña'a ní ini, saá ká'an ndó, chi xani siní ndó kómí ndó ndee ka'nda chiño ndó noo ndi'i ña ké'é ndó. Ta ña xani siní ndó saá, ña on vá'a kúu ña.

¹⁷ Koto va'a ndó; tá xini ndó ké'é ndó ñava'a, ta on vása kisa ndivi ndó ñava'a yó'o, ta saá kómí ndó kuachi noo Ndios.

5

Ndá'ví ní nivi nakuiká na kúu na ndiva'a ini

¹ Konj sq'o va'a ndó'ó, nivi na kúu nakuiká. Kuaku ndó ta kuchuchú ini ndó chi vaxi kivi ña xo'vi ní ndó.

² Xa kixá'á tá'yi ndi'i ñakuiká kómí ndó, ta ndi'i tikoto ndó xa vaxi titikisin ña.

³ Ndi'i ñaoro xí'in ndi'i ñaplata ña kómí ndó xa ñikusu ndi'i ña. Ta xa vaxi yatin kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi, ta ndi'i ña ñikusu yó'o kúu ña ndakuin xa'a ña on vá'a ke'é ndó. Ta xa'a ña ndakuin ña saá, Ndios ti'vi ra ndó'ó ko'on ndó koko ndó noo xixi ño'o ndi'i saá kivi. Saá chi ndó'ó ndasaá kuiti ndi'i ní ini ndó nakaya ndó ndi'i ñakuiká ta taan va'a ndó ña, ta on vása ní-xini ñó'ó ndó ña ndatán kóni Ndios.

⁴ Tuku konj sq'o ndó. Ndó'ó on vása ní-cha'vi ndó nivi na kisa chiño xí'in ndó noo ño'o ndó, ta nivi na kisa chiño yó'o ndeé ní ká'an kuáchí na xa'a ndó. Ta Ndios, ta kómí ndi'i ndeé, xini sq'o ra ña ká'an na xa'a ndó. Si'un ña on vása ní-cha'vi ndó nayó'o ndakuin ña ndí ndiso ndó kuachi noo Ndios.

⁵ Noyivi yó'o xa va'a ní táku ndó xí'in ñakuiká ndó, ta xí'in si'un ndó xa ke'é ndó ndi'i ña kúsi ini ndó. Xa xixi ní ndó, ta xí'i ní ndó ta sanaño ní ndó mji ndó ndatán naño kití tí ka'ni na kuxu na, ta xa yatin vaxi kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndó.

⁶ Ndó'ó nakuiká sakuiso ndó kuachi nivi na on koó

kuachi kómí, tanda xa'ni ndó sava na, ta na on koó kuachi kómí yó'o on vása ní-kuchiño na xí'in ndó.

Xini ñó'ó kasa ndeé yó ini yó noo ña xo'vi yó

⁷ Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, chikaa ndó ndeé xí'in mji ndó ña kundati ndó anda kivi kixi tuku Jesucristo, ta kúu taKá'no noo yó. Ndixa xini ndó ñii ta ta kisa chiño noo ño'o si'na xini ñó'ó kasa ndeé ra ini ra kundati ra anda kivi kixá'á savi koon ra, ta kua'no ña chi'ra, ta saá anda kixaa kivi ña nakaya ra ña xa'no yó'o ta konj ñó'ó ra ña.

⁸ Ta mji ndó, ñii ki'va saá xini ñó'ó kasa ndeé ndó ini ndó, ta on sandakoo ndó kundati ndó, chi yachi ní kixaa kivi ndikó tuku Jesucristo.

⁹ Nañani yó xí'in náki'va yó, on vá'a ka'an ndó to'on kuáchí xa'a tá'an ndó, chi tá saá ka'an ndó, ta Ndios kasa nani ra xa'a kuachi mji ndó ta saxo'vi ra ndó'ó. Xa yatin ní vaxi ta kasa nani xa'a ndi'i kuachi nivi.

¹⁰ Nañani yó xí'in náki'va yó, naká'an ndó xa'a napro-feta na ñika'an ndoso to'on Ndios xina'á. Nayó'o nixo'vi ní na ta kúndeé na kuchiño na xí'in ndi'i ña nixo'vi na. Ta kisa ndeé na ini na ña xindati na ña sakaku Ndios na. Ta ndó'ó, ñii ki'va saá xini ñó'ó kasa ndeé ndó ini ndó ña kundati ndó.

¹¹ Tá yoo nivi na va'a kúndeé xí'in ndi'i ña xo'vi ní xo'vi na, ta nákaa ñasii ini

na, ta saá kúndaꝯ ini yó ndí Ndios chindeé ra nayó'o. Ta ndó'ó xa x̄inj̄ so'o ndó xa'a ta Job. Vará ndeé ní n̄ix̄o'v̄i ra ta kúndeé ra x̄i'in ndi'i ña n̄indo'o ra, ta ɔn vása ní-sandakoo ra yich̄i Ndios, ta Ndios tax̄i ra ñava'a nda'a tayó'o sond̄i'i. X̄i'in ñayó'o Ndios saná'a ra ndí ɔa ta ká'no ini kúu ra ta kí'vi ní ini ra x̄ini ra n̄ivi.

12 Nañani yó x̄i'in náki'va yó, kon̄i so'o va'a ndó ña ká'anj̄ x̄i'in ndó vitin, chi ink̄a to'on ká'no kúu ña. ɔn chiná'a ndó xa'a ñoyívi n̄ino, ni xa'a ñoyívi yó'o, ni xa'a nda ñii ink̄a ña yóo kuva'a. Tá ka'an ndó saá: "Ke'éj̄ chiño yó'o", án ka'an ndó: "ɔn ke'éj̄ chiño yó'o", ta saá x̄inj̄ ñó'ó kasa ndivi ndó ndatán yóo ña ká'an ndó. Chi tá ɔn vása kisa ndivi ndó to'on ká'an ndó, ta Ndios sax̄o'v̄i ra ndó'ó.

13 Tá ñii ndó'ó yóo ní ña xó'v̄i ndó, ta x̄inj̄ ñó'ó ka'an ndó ndukú ndó noꝯ Ndios ña chindeé ra ndó'ó. Tá ñii ndó'ó kúsij̄ ní ini ndó, ta x̄inj̄ ñó'ó kata ndó yaa yij̄ ña kasa ká'no ndó Ndios.

14 Tá ñii ndó'ó ndeé ní ndó'o ndó, ta x̄inj̄ ñó'ó ka'an ndó kana ndó nax̄ikuꝯa ve'e ño'o ña kixi na ka'an na ndukú na noꝯ Ndios xa'a ña sanda'a ra ndó'ó, ta x̄i'in ndayí Jesucristo chikaꝯ na aceite s̄inj̄ ndó án noꝯ kí'v̄i yikí koñu ndó.

15 Tá nax̄ikuꝯa yó'o ndáa ini na Ndios x̄i'in ndino'o ini na, ta kándixa na ndí Ndios kasa ndivi ra ña ndúkú na noꝯ ra, ta saá Ndios sanda'a

ra na ndeé ndó'o. Chi tá n̄ivi na ndeé ndó'o yó'o kómí na kuꝯchi noꝯ Ndios, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuꝯchi na.

16 Ñakán x̄inj̄ ñó'ó na'ma ndó kuꝯchi ndó x̄i'in tá'an ndó, ta ndukú ndó noꝯ Ndios xa'a tá'an ndó ña sandúva'a Ndios ndó'ó. Chi Ndios x̄inj̄ so'o ra ta táxi ra ña x̄inj̄ ñó'ó n̄ivi na kúu na x̄i'in ña ndixa ndino'o ini ndukú noꝯ ra.

17 ¿Án ɔn vása náká'an ndó xa'a taprofeta Elías?, ɔa ta n̄ika'an ndoso to'on Ndios x̄ina'á. X̄ikuu ra ñii n̄ivi ndatán yóo m̄ij̄ yó. Ta x̄i'in ndino'o ini ra n̄ika'an ra ndukú ra noꝯ Ndios ña ɔn koon sav̄i, ta saá ɔn koó sav̄i ní-koon noꝯ ño'o un̄i kujiya sava.

18 Ta n̄iya'a un̄i kujiya sava, ta tuku n̄ika'an ra ndukú ra noꝯ Ndios ña koon sav̄i, ta saá kixá'á koon sav̄i ndatán x̄inj̄ ñó'ó koon rá, ta noꝯ ño'o tuku naꝯoo kuji'nda'a ndi'i yiton tón kuji'i, ta n̄induta ña ch̄i'i n̄ivi ta naꝯoo ndi'i noꝯ ñaxixi.

19 Nañani yó x̄i'in náki'va yó, tá ñii ndó'ó sandakoo ndó yich̄i ña ndaa, ta ink̄a ndó'ó ká'an ndó x̄i'in n̄ivi yó'o ña nandikó tuku na ko'on na yich̄i ña ndaa,

20 ta ȳi'í kónij̄ ña kúndaꝯ va'a ini ndó ndí ña va'a ní kúu ña ke'é ndó saá. Chi tá chindeé ndó n̄ivi ña nandikó ini na ta sandakoo na kuꝯchi ña naꝯava tuku na, ta tuku naki'in na kuꝯan na yich̄i Ndios, ta x̄i'in ñayó'o chindeé ndó na ña kaꝯu na ña ɔn ndaño'ó na noꝯ Ndios. Ta

Ndios kasa ká'no ini ra x̄'á
ndi'i kuachi n̄ivi yó'o, vará
yóo kuá'á ní kuachi ndíso
na.

Tutu ñanoó ña nitāa tāPedro ña ti'ví ra kūa'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

*TāPedro ti'ví to'on yó'o
kūa'an ña chindeé ra nivi na
kándixa Jesucristo*

1 Yi'i, tāPedro, ñii taapóstol tā kisa chiño ño Jesucristo kúu i. Ta táa i tutu yó'o xā ña nda'a ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, na kúu na ñixita ní'nó ta táku ndó ñoo nivi na on sivi kúu naño mii ndó. Ta ñoo xíyo ño táku ndó vitin kúu ña ñó'o kūa'a xiiña ña naní Ponto, Galacia, Capadocia, Asia xí'in Bitinia.

2 Yivá yó Ndios nda ñanoó xa xini ra ndó'ó ta ñakaxin ra ndó'ó ña kuu ndó sa'ya ra. Ta xí'in Níma ra kisa ndivi ra ña kuu ndó nivi na ndii ño ra. Ta ke'é ra ñayó'o xí'in ndó chi kóni ra ña kasa ndivi ndó to'on ña ñika'an ra, ta kóni ra ña nakata ra kuachi ndó xí'in ñii Jesucristo ña ñixita nda'a tón cruz. Ta vitin kóni i ña ke'é Ndios ví'i ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú nda'a ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o.

*To'on yó'o ká'an ndasaá
xini ñó'ó kutaku yó
ta kundati yó ñava'a ño
Ndios*

3 Ta ná kasa ká'no yó Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Tāa taKá'no ño yó. Saá chi Ndios kúnda'ví ní ini ra xini ra mii yó, ta ke'é ra ña kaku xā yó ño ra, chi sanataku ra Jesucristo ño ña ñixi'i ra. Ta xa'a ña ñataku Jesucristo, ndino'o ndáa ini yó ta ndáti yó naki'in yó ñava'a kindo Ndios taxi ra nda'a yó.

4 Mii ñava'a yó'o ña ndáti yó xa yóo va'a ña ñoyivi ñino, ta nda ñii kivi on kukini ña, ni on tiví ña, ta nda lo'o on ndi'i xa'a ñava'a yó'o.

5 Chi xa'a ña ndino'o ndáa ini yó Ndios, Ndios xí'in nde ra ndixa ndáa ra mii yó, xa'a ña sakaku va'a ra yó. Saá chi ña ke'é ra saá kúu ña chitóni Ndios, ta sanativi ra ñayó'o ño nivi tá kixā kivi sondí'i ñoyivi.

6 Ñakán ná kunaka ñasi ini ndó, vará xini ñó'ó xo'vi ndó kūa'a ní ño ñayoví ña koto ndoso ndó'ó, ta ña xo'vi ndó vitin lo'o kuiti kivi kundo'o ndó saá.

7 Kixā ñayoví ño ndó ña koto ndoso ña ndó'ó án ndixa ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo, chi ña kándixa ndó ra ndatán yóo ka oro, saá yóo ña. Ta ndatán yóo ño'ó ña xixi, saá yóo ñayoví xo'vi ndó, saá chi ño'ó ña xixi xá'mi ña ndi'i ka vichí ña ndo ndaa xí'in oro, ta ndi'i xa'a ñaka on vá'a yó'o, ta saá kindo kuiti nina mii oro. Ta ña kándixa ndó Ndios ta ña kúndeé ini ndó xí'in ñayoví ña xito ndoso ndó'ó, ndaya'ví ní ka ñayó'o ño

ña kúu kaa oro, chi ndi'i xa'a ña kúu oro ñii kivi vaxi. Ta ndó'ó, tá on vása sandakoo ndó ña va'a kándixa ndó Ndios, ta kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o ta ndi'i nivi kuchiño koto na ra, ta saá Ndios kasa ká'no ra ndó'ó, ta taxi ra ñato'ó nda'a ndó.

⁸ Vará on ta'an koni ndó Jesucristo xí'in nduchy noo ndó, ta ndó'ó kí'vi ní ini ndó xíni ndó ra, ta kándixa ndó ra. Ta ká'no ní ñasij nákaa ini ndó, tãda ni on vása nání'i ndó to'on ña nandaxin ndó ndasaá yoo ñasij nákaa ini ndó.

⁹ Ta kúsij ní ini ndó vitin chi kũdaa ini ndó ndí Ndios xa sakaku ra ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo.

¹⁰ Naprofeta na ñika'an ndoso to'on Ndios kuyja xina'a, nayó'o ví'í ní ka'vi na ta vivíi sakuá'a na xa'a ña kũdaa ini na ndasaá ke'é Ndios ña sakaku ra nivi. Ta ndato'on na xí'in nivi xa'a ñava'a saní'i Ndios mji yó chi ta ká'no ní ini kúu ra.

¹¹ Níma Ndios* ñika'an ña ini naprofeta, ta ndato'on ña xí'in na ndasaá koo ña xo'vi Cristo, ta ta ti'vi Ndios ñoyívi yó'o ña sakaku ra nivi, ta ndato'on ña ndasaá koo ña ká'no ní ñato'ó naki'in ra sondi'i. Ta Níma Ndios ndato'on ña ndi'i ñayó'o kuyja xina'a, tá'an kumanj ku'a ní ka kuyja ña kixa ña kundivi ñayó'o. Ta saá naprofeta yó'o ka'vi na ta sakuá'a na ndasaá kũdaa ini na yu

kúu Cristo, ta ama kundivi ñayó'o.

¹² Ta Ndios nandaxin ra noo naprofeta ndí on sivi xa'a kivi ña táku mji na kúu ña ká'an ra xí'in na, ta xa'a kivi ña táku mji yó vitin kúu ña ñika'an ndoso na kuyja xina'a. Ta mji to'on va'a ñika'an ndoso nayó'o xina'a, vitin inka nivi xí'in ndee Níma Ndios ndato'on na to'on yó'o xí'in ndó xa'a Jesucristo. Ta anda naangel kóni na kũdaa ini na xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in mji yó.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios kóni ra ña kutaku ndii yó noo ra

¹³ Ñakán kani va'a sinj ndó ndasaá koo kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño Ndios. Koo ti'va ndó ña nasita xí'in mji ndó noo ña on vá'a, ta ndino'o ní ini ndó kãdixa ndó ndí Ndios ndixa taxi ra ñava'a nda'a ndó kivi kixi tuku Jesucristo ñoyívi yó'o.

¹⁴ Chi xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'an Ndios, ndatan yóo naválí na kisa ndivi to'on ká'an yivá na, saá kasa ndivi ndó. Ta vitin on kutaku ka ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a kóni yiki koñu ndó, ndatan xitaku ndó kivi xikuu ndó nivi na naa ini.

¹⁵ Ta saá nda víka xini ñó'ó kundikon ndó ko'on ndó yichí va'a, ta kutaku ndii ndó noo Ndios, chi Yivá yó Ndios ta kana mji yó nduu yó sa'ya ra, kúu ra ta ta ndino'o ndii.

* 1:11 Níma Ndios ñii kúu ña xí'in Níma Jesucristo.

16 Chi noḡ to'on Ndios ña nḡtaa na xina'á, nika'an ra xí'in nivi na ndikon ña'á, kachí ra saá: "Xini ñó'ó kuu ndó nivi nayji na kutaku ndii noḡi, chi yí'i kúu taḡa tayji", kachí Ndios.

17 Ta ndó'ó ká'an ndó ndúkú ndó ñava'a noḡ Ndios, ta kachí ndó Yivá ndó kúu ra, ta saá, xini ñó'ó kundaa ini ndó ndí Ndios on vása naḡaxin ra nivi, ta kúu ra taḡa ta ndasaá kuiti xí'in ñandaa kasa nani ra xa'a ndi'i ña ké'é nivi ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o xini ñó'ó xí'in ñato'ó kasa ndivi ndó ña kóni ra ndi'i saá kivi ña táku ndó ñoyívi yó'o.

18 Chi xini ndó Ndios saḡaku ra ndó'ó noḡ yichi yatá ña on vása ndaya'ví ña nixika ndó si'na, chi naxii síkuá ndó kúu na saná'a ndó'ó yichi yatá yó'o. Ta on sivi xí'in oro ta ni on sivi xí'in plata, kúu ña cha'vi Ndios xa'a ña saḡaku ra ndó'ó noḡ ña ku'a'an ndó yichi yatá, chi ñaoro xí'in ñaplata ñii kivi ndi'i xa'a ñayó'o.

19 Ta xí'in niji Jesucristo ña ndaya'ví ní ña nixita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, kúu ya'vi ká'no ní cha'vi ra xa'a ña saḡaku ra ndó'ó. Ta ndatán yóo ñii ndikachi lo'o tí ndii ndino'o, ta on koḡ ña on vá'a kómí rí, tí sóko nasutu noḡ Ndios xa'a kuachi nivi, saá nixiyo Jesucristo.

20 Ta on ta'an ka kuva'a ñoyívi yó'o, ta Ndios chindú'u ra ndí Jesucristo kuu taḡa ta kasa ndivi chiño

yó'o. Tá xa vaḡi yatin kivi sondí'í, ta Ndios tiví ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o. Xa'a ña kí'vi ní ini ra xini ra ndó'ó, kixaa ra ña saḡaku ra ndó'ó.

21 Xa'a ñava'a kisa ndivi Jesucristo kúu ña ndaa ini ndó Ndios, taḡa ta sanataku Jesucristo, ta taxi ra ñato'ó ká'no nda'a ra ñoyívi nino. Ta ñakán ndino'o ini ndó kándixa ndó Ndios, ta ndaa ini ndó ra ña ndati ndó kasa ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in ndó.

22 Ta vitin xa'a ña kisa ndivi ndó to'on ña ndaa nika'an Ndios, ta Nima Ndios kisa chiño ña ini ndó ña nduu ndó nivi na ndii noḡ Ndios. Ta xa'a ñayó'o kómí ndó ndee Ndios ña kúchiño kuki'vi ndino'o ini ndó koni tá'an ndó. Ta saá xini ñó'ó kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó xí'in ndi'i ndee ndó.

23 Chi Ndios taxi ra ña kaḡu xaá ndó vitin, ta on sivi ñii kúu ñayó'o xí'in ña si'na kaḡu ndó tixin si'í ndó ñoyívi yó'o, chi ndi'i nivi na kaḡu ñoyívi yó'o kixaa ña kivi nayó'o. Ta vitin xí'in ndee to'on Ndios ndó'ó kaḡu xaá ndó, ta saá kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. Saá chi to'on Ndios on vása ndi'i xa'a ña, táku to'on ra ndi'i saá kivi.

24 Chi to'on Ndios, ña nḡtaa ñii taprofeta xina'á, kachí ña saá:

Ndi'i nivi ndatán yóo ku'u kuí, saá yóo na.

Ñaká'no livi ña kómí nivi, yóo ña ndatán yóo

yita livi ña xá'no ñoq ku'ụ kuíj.

Chi ku'ụ kuíj yíchí ña, ta ñii kǐ'va saá yíchí yita livi xí'in ña, ta nakava ña ñoq ño'ọ ta ndi'i xa'a ñayó'o;

²⁵ ta tọ'on Ndios, ọn vása ndi'i xa'a ña, ta táku ña ndi'i saá kǐvǐ ña vaxi,

káchí tọ'on Ndios ña ñitaa ñii taprofeta. Ta tọ'on Ndios yó'o, kúu tọ'on va'a ña ñiká'an ndoso na ñoq ndó.

2

¹ Ñakán xínǐ ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i ñoq ña ọn vá'a, ọn ká'an ká ndó tọ'on vatá, ta ni ọn sandá'ví ndó inká ñivi; ọn kuu ká ndó ñivi na ọvǐ yu'ụ; ọn kasa kuínǐ ini ndó xí'in tá'an ndó; ta ọn ká'an ndó tọ'on visi xa'a inká ñivi.

² Ndatán yóo napá'á válí na sákán kaku, ta xí'j na soko ta xí'in ndino'o ini na ndúkú na ña chichín na, saá xínǐ ñó'ó nandukú ndó ndi'i ña nina va'a ña taxi vivíi kua'no ndó yichí Ndios, saá xínǐ ñó'ó kutaku ndó nda kixaa kǐvǐ ña naki'in ra ndó'ó ta kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kǐvǐ.

³ Chi ña vaxi kua'no ndó saá, ta ndixa xa kúndaq ini ndó ndí Jesucristo kúu taa ta va'a ní.

Tọ'on yó'o ká'an ndí Jesucristo yóo ra ndatán yóo yuu ká'no ña táku

⁴ Kuyatin ká ndó ñoq Jesucristo, Taa táká'no ñoq yó;

ndatán yóo ñii yuu ká'no ña táku, saá yóo ra. Vará ñivi sákana na yuu yó'o, ta Ndios ñakaxin ra yuu yó'o kuu ña yuu ñoq ña kunakaa xa'a ve'e.

⁵ Ta saá ndó'ó, ndatán yóo kua'a ní yuu táku, saá yóo ndó. Ta Ndios xínǐ ñó'ó ra ndó'ó ña kasa va'a ra ve'e ño'o ra. Ta ndatán yóo nasutu yǐi, saá yóo ndó ñoq Ndios ña sóko ndó ñoq ra ña kúu ña sákusi ini ra, ta xa'a ndi'i ña kǐsa ndivi Jesucristo, Ndios ndixa náki'in ra ña sóko ndó ñoq ra.

⁶ Chi tọ'on ña ñiká'an Ndios ña ñitaa taprofeta xina'a, káchí ña saá:

Kani ndichi j ñii yuu ká'no ña kúu ñanoq ña kunakaa títón xa'a ve'e j ña kuva'a xíkǐ Sion.*

Ñakaxinj ña kuu ña yuu ña ndáya'ví ní, ña ká'no ká ñoq ndi'i inká yuu ña ñó'o ve'e ño'o j.

Ta ndatán yóo yuu yó'o, saá yóo taa ta ñakaxinj;

chi tayó'o kuu ta ndáya'ví ní, ta tañoq kuu ra ñoq ndi'i nañoq j,

ta ndi'i ñivi na kándixa taa ta ñakaxinj yó'o, anda ñii kǐvǐ ọn vása kuka'an ñoq ñivi yó'o chi ọn sandá'ví ra na,

káchí tọ'on Ndios.

⁷ Ta ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo yuu ká'no ña ndáya'ví ní, saá yóo ra ñoq ndó, ta ñoq inká ñivi na ọn xǐin kándixa Jesucristo, ọn vása ndáya'ví ra

* 2:6 Ñoq xíkǐ Sion nákaa ñoo Jerusalén vitin.

noq na, ta saá kúndivi to'on Ndios ña káchí saá:

Yoo yuu ña ni-xiin niivi na kisa va'a ve'e koni ñó'ó na,

ta mji yuu yó'o nduu ña yuu ñanoq nákaa xa'a ve'e,

saá káchí to'on Ndios.

⁸ Ta tuku ká'an to'on Ndios, káchí ña saá:

Yuu yó'o kúu ña káchí'i xa'a niivi ta ñáni na,

káchí to'on Ndios. Ndi'i niivi na káchí'i xa'a ta ñáni na sata yuu yó'o kúu niivi na on xiin chikaa so'o, ta ni on xiin na kasa ndivi na to'on ña ká'an xa'a Jesucristo. Ta Ndios xa chitóni ra saá kundo'o niivi na on xiin koni so'o to'on ra.

To'on yó'o ká'an xa'a niivi na kúu naño Ndios

⁹ Ta ndó'ó, on sivi niivi na on xiin kandixa Jesucristo kúu ndó. Ndios nakaxin ra ndó'ó kuu ndó sa'ya mji ra. Ta kúu ndó nasutu na kisa chiño noq ta Rey Jesucristo, ta naño yji Ndios kúu ndó'ó. Ndios kúu ta ta kana ndó'ó ta tava ra ndó'ó noq yichi naa ña on vá'a xitaku ndó, ta vitin va'a táku ndó kuá'an ndó yichi noq yé'e ño'q livi ní Ndios. Nakaxin ra ndó'ó xa'a ña ka'an ndoso ndó xí'in niivi ña kundaa ini na xa'a ndi'i ñava'a ké'é Ndios.

¹⁰ On sivi niivi na kándixa Ndios xikuu ndó si'na, ta vitin naño Ndios kúu ndó; si'na niixika ndó yichi noq nisaq ini Ndios xini ra ndó'ó, ta vitin Ndios xa sakaaku ra

ndó'ó, ta ndixa kisa ká'no ini ra xa'a ndó.

To'on yó'o ká'an ndi xini ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'an Ndios

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní ini i xini i kúu ndó. Ndatán yoo niivi na yá'a kuá'an kuiti, saá yoo ndó táku ndó ñoyivi yó'o. Ta saá xáku ndá'vi i noq ndó, on taxi xí'in mji ndó ña kasa ndivi ndó ña on vá'a kóni yiki koñu ndó, chi ña on vá'a kóni yiki koñu ndó káni tá'an ña xí'in ñava'a kóni nima ndó.

¹² Ta va'a vivii kutaku ndó noq niivi na on xiin kandixa Ndios. Vará ká'an na ña on vá'a xa'a ndó, ta saá tá xito na ñava'a ké'é ndó, ta saá kasa ká'no na Ndios xa'a ñava'a yó'o kivi kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i niivi.

¹³ Chi xa'a ña ndikon ndó Jesucristo, xini ñó'ó kasa to'ó ndó ta kasa ndivi ndó chiño va'a ña ndúkú niivi na xá'nda chiño noq ndó, án tarey ká'no kúu ra,

¹⁴ án inká naná'no na sakuiso chiño tarey kúu na. Chi tarey taxi ra ndayí nda'a naná'no yó'o ña saxo'vi na niivi na ké'é ña on vá'a, ta taxi ra ndayí nda'a na ña ka'an na to'on va'a ña kasa to'ó na niivi na ké'é chiño va'a.

¹⁵ Chi Ndios kóni ra kasa ndivi ndó ñava'a, ta saá niivi na naa ini xí'in niivi na yá'a sijn on kuchiño na naní'i na to'on ndiva'a ka'an na xa'a ndó.

¹⁶ Ndatán yoo niivi na xika ndíka, saá táku ndó. Chi on

sjví ká ndayí kúu ña xá'nda chiño noo ndó. Ta saá vitin táku ndíká ndó xá'a ña kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta on vá'a ndikó ndó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño ña on vá'a. Vá'a kasa ndivi ndó chiño ña kóni Ndios, chi ñivi na kisa chiño noo Ndios kúu ndó.

¹⁷ Kasa to'ó ndó ndi'i ñivi. Ta ndixa kuki'vi ini ndó koni ndó nañani ndó xí'in náki'va ndó na kándixa Jesucristo. Ta ndixa kasa ká'no ndó Ndios. Ta kasa to'ó ndó tarey ta xá'nda chiño ñoo ndó.

¹⁸ Ndó'ó naesclavo, xínj ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño tapatrón ndó ta kasa to'ó ndó ra. Saá ke'é ndó xí'in ra tá vā'a taa kúu ra, ta vā'a ini ra, ta ñii kī'va saá vā'a ke'é ndó xí'in ra tá on vá'a taa kúu ra, ta kúu ra taa ta ndīva'a ní ini.

¹⁹ Ta ñivi na xínj ke'é ñava'a ña kóni Ndios ta kisa ndivi na ñava'a yó'o, ta saá ni, ta yóo inkā ñivi ta sáxo'vi na nayó'o, ta ñivi na ké'é ñava'a yó'o ta kúndeé ini na xí'in ña xó'vi na, ta saá naki'in na ñava'a nda'a Ndios.

²⁰ Ta ndó'ó, tá ke'é ndó ña on vá'a ta kúndeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó xá'a ña on vá'a ke'é ndó, ta noo Ndios on vása ndáya'vi ña kúndeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó. Ta saá ni, tá ke'é ndó ñava'a, ta xó'vi ndó xá'a ñava'a ke'é ndó, ta kúndeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó, ñayó'o kúu ña kóni Ndios, ta ndáya'vi ní ña noo ra.

²¹ Ndios kána ra ndó'ó kundikōn ndó yichj Jesu-

cristo, ta ndatán xí'in ña ká'no ini Jesucristo ñixo'vi ní ra xá'a ndó, ñii kī'va saá xínj ñó'ó ká'no koo ini ndó ta kúndeé ndó xí'in ña xó'vi ní ndó.

²² Ta Jesucristo, anda ñii kivi on vása ní-ke'é ra ña on vá'a, ta ni on vása ní-ka'an ra ñavatá, ni nda lo'o ñi-sandá'vi ra ñivi.

²³ Ta saá ni, ñivi ñika'an na to'on ña kándiva'a xí'in ra, ta mji ra anda lo'o ñi-ndikó ra ka'an ra to'on ndiva'a xí'in na. Tá ñivi saxo'vi ní na ra, ta mji ra on vása ní-ka'an ra xí'in ñivi yó'o ndí ñii kivi cha'vi na xá'a ña saxo'vi na ra. Saá chi ndáa ini ra Ndios ña kasa nani ra xí'in ñanda'a xá'a ndasaá yóo ña ke'é ñii ñii ñivi.

²⁴ Mji Jesucristo ñakuiso ra ndi'i kuachi yó kivi ñixi'j ra nda'a tón cruz. Ñixo'vi ra saá xá'a yó ña kuchiño sandakoo yó kuachi yó ta on ke'é ká yó ña on vá'a, ta kuchiño kutaku yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta xá'a ña takué'e yiki koñu Jesucristo kúu ña nduva'a yó.

²⁵ Ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó noo xito'o rí, saá ñixiyo ndó si'na. Ta vitin xa ñandikó ndó noo Jesucristo, ta kúu taa ta ndáa ndó'ó. Ndatán vivii ndáa ñii taa ndikachi sana ra, saá vivii ndáa Jesucristo ndó'ó ndi'i saá kivi, ña on ndi'i xá'a ndó.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá

xíni ñó'ó kutaku ñivi na xa tonda'a

1 Ta ndó'ó, náki'va yó ná yóo yij, xíni ñó'ó kasa to'ó ndó yij ndó, ta kasa ndivi ndó ndi'i chiño va'a ña ndúkú yij ndó ñoo ndó. Ta saá, tá on sivi na kándixa to'on ñava'a xa'a Jesucristo kúu yij ndó, ta xa'a ña xito na va'a táku ndó xí'in na, ta saá chikaá ini na kandixa na Jesucristo, vará on ta'an ka'an ndó xí'in na xa'a ra.

2 Kuchiño yij ndó kandixa na to'on va'a xa'a Jesucristo chi xito na ndixa táku ndii ndó, ta kisa ndivi ndó ña kóni Ndios.

3 On chinóo ní ndó ke'é ndó ndasaá kuiti xa'a ña ndasa livi xí'in mji ndó. Saá chi ña ndixa ndása livi náña'a on sivi ña livi nó'ni yisi siji ná kúu ña, ni on sivi ña ndóo ndaa xí'in mji ná ña kúu ka oro, ni on sivi ña ndixin ná tikoto livi ña yá'vi ní kúu ña.

4 Ta va'a ka kundi'i ini ndó, ta chikaá ndó ndee xí'in mji ndó ña va'a koo ini ndó ñoo Ndios. Chi náña'a ná va'a ini ta to'ó ini kúu ná ndixa livi ndino'o ta ndaya'vi ní ka náyo'o ñoo Ndios. Saá chi ña livi ini náyo'o nda ñii kivi on vása ndi'i xa'a ña.

5 Ñii ki'va saá náña'a ná kandixa Ndios kuyá xina'a xikuu ná ná livi ini ñoo Ndios. Saá chi xindaa ini ná Ndios ña kisa ndivi ra ña nika'an ra, ta kisa to'ó ná yij ná ta kisa ndivi ná chiño va'a ndúkú yij ná ñoo ná.

6 Ñii ki'va saá ke'é ña Sara

xina'a, chi kisa ndivi ña ndi'i ñava'a nika'an yij ña ta Abraham xí'in ña, ta xika'an ña to'on yó'o xí'in ra: "Tata, mji taká'no ñoo." Ta ndó'ó náki'va yó, tá ke'é ndó ñava'a ta on vása yí'vi ndó ña on vá'a, ta saá yóo ndó ndikon ndó ndatan nijiyi ña Sara kuyá xina'a.

7 Ta ndó'ó, nañani yó ná yóo násí'í, xíni ñó'ó vivii kutaku ndó xí'in násí'í ndó. Kasa to'ó ndó ná, vará lo'o ndee kómí ná ñoo ñandee kómí ndó, chi násí'í ndó yó'o ñii káchí naki'in ná xí'in ndó ñava'a ña kúu ña kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Tá va'a kisa ndivi ndó saá xí'in násí'í ndó, ta on koo ña kasi ñoo to'on ndó, ña koni so'o Ndios ña ká'an ndó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá xó'vi ñivi vará ke'é na ñava'a

8 Vitin ká'an jí xí'in ndi'i ndó. Xíni ñó'ó vivii kutaku ndó xí'in tá'an ndó ta koo yu'ú ndó xí'in tá'an ndó; kundá'vi ini ndó koni tá'an ndó; kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó ndatan kí'vi ini ndó xíni ndó ñani mji ndó xí'in ki'va mji ndó. Chindeé tá'an ndó xí'in ña xíni ñó'ó ndó; ta ká'no koo ini ndó xí'in tá'an ndó.

9 Tá yóo ñivi na ke'é ña on vá'a xí'in ndó, ta on ke'é ndó ña on vá'a xí'in na. Tá yóo ñivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in ndó, ta on ka'an ndó to'on ndiva'a xí'in na. Xíni ñó'ó ndúkú ndó ñoo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in ñivi na ke'é án ká'an ña on vá'a xí'in ndó, saá chi Ndios

naḡaxin ra ndó'ó ña ke'é ndó ñava'a xí'in nivi. Ta xa'a ñayó'o ndó'ó ndixa naki'in ndó ñava'a noo Ndios.

10 Ta to'on Ndios ña nita na xina'á, káchí ña saá:

Tá kóni ndó siji kutaku ndó, ta ñii ki'va saá kóni ndó va'a koo ndó ñoyívi yó'o,

ta saá kundaa va'a xí'in mji ndó ña on ka'an ndó to'on ndiva'a xa'a nivi,

ni on ka'an ndó ñavatá ña sandá'vi nivi.

11 Sandakoo ndó ké'é ndó ña on vá'a, ta xini ñó'ó ke'é ndó ñava'a.

Ndixa chikaá ndó ndee ña ndukú ndó va'a kutaku ndó xí'in nivi.

12 Chi Ndios ndáa ra nivi na ké'é ñandaá,

ta xa yóo ti'va ra ndakuin ra xa'a ña ndúkú na noo ra,

ta Ndios sáa ini ra xini ra nivi na ké'é ña on vá'a,

saá káchí to'on Ndios.

13 Tá chikaá ndó ndee ña ke'é ndó ñava'a, ta saá, ¿yu kúu nivi ke'é ña on vá'a xí'in ndó?

14 Ta saá ni, tá xó'vi ní ndó vará ké'é ndó ñava'a, ta Ndios chindee ra ndó'ó ña kunakaá ñasiji ini ndó. On kuyi'vi ndó noo nda ñii nivi, ta ni on kundi'i ini ndó noo ña on vá'a ke'é na xí'in ndó.

15 Ta xí'in ña ndino'o ini ndó kasa to'ó ndó Jesucristo, chi taKá'no noo yó kúu ra. Tá yóo nivi na ndaka to'on ndó'ó: "¿Ndachun kándixa ndó Jesucristo?", kachí na xí'in ndó, ta ndó'ó

xa koo ti'va ndó ndakuin ndó ndato'on ndó xí'in na xa'a ña ndachun ndáa ini ndó Jesucristo, ta ndáa ini ndó ña ndixa kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in ndó, ta xí'in ñato'ó ka'an ndó xí'in na ta vivii ndakuin ndó yu'u na.

16 Kasa ndivi ndó ñava'a ta vivii kutaku ndó ña on kóo ña sandi'i ini ndó noo Ndios. Ta saá, tá ká'an ndiva'a nivi xa'a ndó'ó, ta kuka'an noo na xa'a to'on vatá ká'an na, chi xito na ñava'a ké'é ndó xa'a ña ndíkõn ndó Jesucristo.

17 Tá taxi Ndios ña xo'vi ndó, ta va'a ka ná xo'vi ndó xa'a ña ké'é ndó ñava'a noo ña xo'vi ndó xa'a ña ké'é ndó ña on vá'a.

18 Saá chi mji Jesucristo nixo'vi ra ta nixi'i ra ñii laá yichi xa'a ndi'i kuachi nivi. Taa ta va'a kúu ra, taa ta on koó kuachi kómí kúu ra, ta nixo'vi ní ra xa'a ndi'i mji yó nivi na ndiso kuachi; ke'é ra saá ña kuchiño kuyatin yó noo Ndios ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi. Tá saxo'vi ní nivi yiki koñu Jesucristo ta xa'ni na ra, ta nataku ra noo ña nixi'i ra, ta ndixa táku ndino'o ra vitin.

19 Tá mií on ta'an natakú Jesucristo, ta Nima ra kee ña nixa'an ña nika'an ndoso ña noo nima nivi na nixi'i kuyá xina'á, nima nivi ña ñó'o ñii xiiña ña yóo ndatán yóo ñii ve'e kaá.

20 Ta nivi yó'o xikuu na xitaku kuyá xina'á xí'in taNoé, ta ke'é na ndi'i noo ña on vá'a ña on vása kóni Ndios. Ta Ndios taxi ra ndayí

nda'a ta Noé ña kasa va'a ra tón barco, ta kua'a ní kuyya kúva'a tón barco yó'o, ta ndi'i saá kuyya yó'o Ndios xí'in ña ká'no ini ra xindati ra ña nandikó ini ñivi yó'o xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta ndasaá kuiti oná ñivi xikuu na xiño'o ini tón barco, ta njakaku na noo ña ka'a na ini takuii.

²¹ Ta vitin mji yó, xa'a ña kándixa yó Jesucristo, chíchi yó ini takuii, ta ndatán Ndios sakaku ra ta Noé kuyya xina'a ña on ka'a ra ini takuii, saá sakaku ra mji yó ña on ndi'i xa'a yó. Ta ña xa chíchi yó saá, on sivi xa'a ña ndundii yiki koñu yó xikuu ña. Saá chi ña xa chíchi yó kóni kachí ña ndí xa kindoo yó xí'in Ndios ña kutaku ndii yó noo ra. Ta xa'a ña nataku Jesucristo, Ndios kúchiño sakaku ra mji yó.

²² Ta Jesucristo ndaa ra kuano'o ra ñoyivi ñino, ta yóo ra sijn kua'a Ndios, ta xá'nda chiño ra noo naángel ta xá'nda chiño ra noo ndi'i ndee ña kómí ndayí ñoyivi ñino.

4

To'on yó'o ká'an ndí xini ñó'ó viví kasa ndivi yó ndatán kóni Ndios

¹ Xa'a ña nixoví ní Jesucristo xa'a yó tá'an xitaku ra ñoyivi yó'o, ta ñii kiva saá ndó'ó xini ñó'ó sakuá'a ndó ña koo ti'va ndó ña xoví ndó xa'a ña ndikon ndó Jesucristo. Chi ñivi na

xó'vi xa'a Jesucristo, nayó'o xa sandakoo na yichi noo ké'é na ña on vá'a.

² Xa'a ña nixoví ní na xa'a ra, ñivi na ndikon Jesucristo on vása kisa ndivi ka na ña on vá'a kóni yiki koñu mji na, nda víka ndi'i saá kivi táku na ñoyivi yó'o chíkaa na ndee ña kasa ndivi na ña kóni Ndios.

³ Chi xa kua'a ní kuyya xitaku ndó ké'é ndó ña on vá'a ña kútoo ní ñivi ñoyivi yó'o na kúu na on vása kándixa Ndios. Xikuu ndó nataa na xikutoo ní kivi kuachi ñoyivi xí'in náña'a ná on sivi nási'i ndó kúu, án xikuu ndó náña'a ná xikutoo ní kivi kuachi ñoyivi xí'in nataa na on sivi yij ndó kúu, ta kisa ndivi ndó ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu mji ndó; xikuu ndó ñivi na xi'i ní nduta tá sáxíini ñivi; xikuu ndó ñivi na nixika noo kána viko noo ké'é ndó ndi'i saá noo ñakini ña káchí ini mji ndó; ta inká ña kini ní ké'é ndó xikuu ña kisa to'ó ndó ña kúu ídolo án ñaimagen ña on sivi Ndios ndino'o kúu.

⁴ Ta vitin ñivi natá'an ndó na si'na ñii káchí nixika ndó xí'in, nayó'o on vása kúndaq ini na ndachun on xijn ka ndó nakutá'an ndó xí'in na ta ké'é ndó ña on vá'a ké'é na, ta saá xa'a ña on vása táku ka ndó ndatán táku nayó'o kúu ña ká'an na to'on ndiva'a xa'a ndó vitin.

⁵ Ta on kundi'i ini ndó, chi kixaa ñii kivi nanivi yó'o ndakuin na noo Ndios xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é na, chi

Ndios xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi, án na taku kúu na, án na xa nixi'i kúu na.

6 Ta Jesucristo nixa'an ra noo nivi na xa nixi'i, ta nika'an ndoso ra to'on va'a xí'in na xa'a ña kuchiño kutaku nima na xí'in Ndios, vará yiki koñu na ña xa ndi'i xa'a kúu ña, chi nixi'i na, ndatán chindú'u Ndios ndi'i nivi kivi na xa'a kuachi na.

7 Xa yatin vaxi ña kixaa kivi sondí'i ñoyivi yó'o. Ta saá xini ñó'ó vivii ndino'o kundito ndó ña koo ti'va ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta ndi'i saá kivi taxi ndino'o xí'in mji ndó ña ka'an ndó xí'in Ndios.

8 Ña ká'no ka xini ñó'ó kasa ndivi ndó kúu ña xí'in ndi'i nima ndó kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó, chi tá va'a kisa ndivi ndó ñayó'o, ta saá ndixa yóo ti'va ndó kasa ká'no ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é natá'an ndó xí'in ndó, vará ku'a ní ña on vá'a ke'é nayó'o.

9 Ta vivii naki'in ndó nivi na kándixa Jesucristo na kixaa ve'e ndó, ta xí'in ñasii ini ndó ke'é ndó ñava'a xí'in na, ta on ka'an kuachí ndó xa'a ña ke'é ndó saá.

10 Ndios saní'i ra ndee va'a nda'a ñii ñii ndó, ta ñii ñii ndó xini ñó'ó koni ñó'ó ndó ndee va'a yó'o ña chindee tá'an ndó.

11 Tá Ndios saní'i ra ñava'a sava ndó'ó ña kuchiño ndó ka'an ndoso ndó to'on ra noo nivi, ta xini ñó'ó ka'an ndó to'on ña ndaa ña ndixa vaxi noo Ndios. Tá Ndios saní'i ra ñava'a sava ndó'ó

ña kuchiño ndó kasa ndivi ndó chiño va'a ña xini ñó'ó natá'an ndó, ta saá kasa ndivi ndó chiño yó'o xí'in ndee ña ndixa vaxi noo Ndios. Ta ñii ñii ñava'a ke'é ndó, vivii kasa ndivi ndó ña xa'a nivi na xito ñava'a yó'o ña kuchiño kasa ká'no na Ndios, saá chi Jesucristo kúu ta chindee nivi ña kasa ká'no na Ndios. Ta xa kánóo síkón ñato'ó ká'no Jesucristo, ta xa kómí ra ndee ña xá'nda chiño ra ndi'i saá kivi noo ndi'i ña yóo ñoyivi. Saá ná koo ña.

To'on yó'o ká'an xa'a nivi na ndikon Jesucristo xó'vi ní na ñoyivi yó'o

12 Nañani yóo xí'in náki'va yóo, na kí'vi ní ini xini kúu ndó'ó. On naka'nda ini ndó chi xa xó'vi ndó ña yó'vi ní ña kúu ña xito ndoso ndó'ó, ta on kani sini ndó ndí ndasaá kuiti mji ndó kúu na xó'vi ní xa'a ña kándixa ndó Jesucristo.

13 Nda víka, ná kunakaa ñasii ini ndó xa'a ña xó'vi ndó ndatán yóo ña nixó'vi ní Jesucristo. Ta saá ndixa kutú ndaa ka ñasii ini ndó kivi ndikó ra ñoyivi yó'o xí'in ndi'i ñava'a ká'no ña livi yé'e.

14 Tá yóo nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in ndó chi na ndikon Jesucristo kúu ndó, ta xa'a ñayó'o ná kunakaa ñasii ini ndó. Chi Nima Ndios ña kúu ña ndino'o ká'no, yóo ña xí'in ndó ndi'i saá kivi. Ta nivi na on vása kándixa Ndios ká'an ndiva'a na xa'a Nima ra, ta ndó'ó

na kándixa Ndios ndixa kisa ká'no ndó Níma ra.

15 Tá xó'vì ní ndó, ta vạ'a ná ọn kuu ña xạ'a ña xạ'ni ndó ñivi, ni xạ'a ña kisa kuí'ná ndó, ni xạ'a ña ke'é ndó inka ọọ ña ọn vạ'a ña yá'a ndoso ndó ndayí, ni xạ'a ña sakuiso chiño xí'in mji ndó ká'an ndó xí'in inka ñivi ndasaá xínì ñó'ó kasa ndivi na chiño mji na.

16 Tá xó'vì ndó xạ'a ña kúu ndó ñivi na ndíkọn Jesucristo, ta saá ọn vasa kuka'an ọọ ndó xạ'a ña ndíkọn ndó ra, ta ndạ víkạ kasa ká'no kạ ndó Ndios xạ'a ña inka ñivi ndixa nakoni na ndí ndó'ó kúu na kándixa Jesucristo.

17 Saá chi vitin xa kịxaa kịvì ña kixá'á Ndios kasa nani ra xạ'a ndi'i ñivi ndatán yóo ña ke'é na, ta si'na kixá'á ra kasa nani ra xạ'a ñivi na kándixa ña'á. Tá vitin xa kixá'á ra xí'in mji yó ta xó'vì ní yó, ta ndeé ní kạ xọ'vì ñivi na ndạ lo'o ọn xjìn chikaa sọ'o tọ'on vạ'a ña ñịkạ'an Ndios.

18 Chi tọ'on Ndios ña ñịtaa na xịna'á, káchí ña saá: Ta ñivi vạ'a, kundo'o ní na ta yọ'vì ní taxi na mji na ña sakaku Ndios na, ta saá, yọ'vì ní kạ kuchiño kaku ñivi na ké'é ña ọn vạ'a, na ọn xjìn kandixa Ndios, káchí tọ'on Ndios.

19 Ñakán ndó'ó, tá xó'vì ndó chi saá taxi Ndios kundo'o ndó, ta ọn vạ'a sandakoo ndó ké'é ndó ñavạ'a xí'in inka ñivi, ta ndixa xínì ñó'ó nataxi xí'in mji ndó nda'ạ Ndios, chi Ndios kúu tạ tạ kisa vạ'a

ndó'ó, ta ndixa kisa ndivi ra tọ'on ra ña kịndọo ra xí'in ndó.

5

Tọ'on yó'o ká'an ndasaá xínì ñó'ó

kutaku na ndiso chiño ọọ ñivi na kándixa Jesucristo

1 Vitin ká'anj xí'in ndó'ó nañani yó, naxikua'ạ na ndiso chiño ọọ ñivi na kándixa Jesucristo, saá chi yì'ị, ndatán yóo ndó'ó na ndiso chiño, saá yóo. Ta yì'ị xjìn kaxínj ña ndasaá ñixọ'vì ní Jesucristo xạ'a ndi'i yó. Ta kịvì ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta saá koto yó ña yé'e livi xí'in ñandee vạ'a ká'no ña kómí ra. Ta saá ñoyívi ñjino ñii káchí xí'in ra kukomí yó ña yé'e livi xí'in ndee vạ'a ká'no yó'o.

2 Xáku ndá'vìj ọọ ndó, vạ'a kundaa ndó ñivi na nákutá'an xí'in ndó xạ'a ña kándixa na Jesucristo. Ndatán vạ'a vivíi ndáa ñii tạ ndikachi saña ra, saá vạ'a kundaa ndó ñivi yó'o, chi Ndios sakuiso chiño ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó saá xí'in na. Ná ọn kuu ña kundaa ndó na xí'in ñanduxạ, ná ọn kuu ña kundaa ndó na xạ'a sị'ún, ta vạ'a xí'in ñasjì ini ndó kundaa ndó na, ta xí'in ndino'o níma ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios.

3 Ọn kani sịni ndó kómí ndó ndi'i ọọ ndayí ña ka'nda chiño ndó ọọ natá'an ndó ña kándixa Jesucristo na kúu na ndiso chiño ndó xí'in. Ta xínì ñó'ó si'na mji ndó vivíi kuni'i ndó

yichj v̄a'a kutaku ndó nõ nõyó'o, ta saá kuchiño na kundikõn na yichj ndó.

4 Saá chi ñii k̄ivj ndikó tuku taKá'no v̄a'a nõ nõyó yó ñoyívi yó'o. Ta m̄ji ra kúu taKá'no v̄a'a nõ nõyó ndó'ó na ndíso chiño ta vivii ndáa ndó natá'an ndó na kándixa Jesucristo. Ta k̄ivj ndikó ra, ta saá taxi ra nda'a ndó ñava'a ña livi ká'no ña nda lo'o õn vása ndi'i xa'a nda ñii k̄ivj.

5 Ta ndó'ó ñivi nakuáchi na kándixa Jesucristo, x̄ini ñó'ó kasa to'ó ndó nataa naxiku'a na ndíso chiño x̄i'in ndó, ta kasa ndivi ndó to'on ña ká'an na x̄i'in ndó. Ta ndi'i ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo, x̄ini ñó'ó kasa ñino x̄i'in m̄ji ndó, ta x̄i'in ñato'ó chindeé tá'an ndó, chi to'on Ndios ña ñitaa na x̄ina'á, káchí ña saá:

Ndios õn x̄iin ra koni ra ñivi na kisa ká'no x̄i'in m̄ji,

ta ndixa ké'é ra ñava'a x̄i'in ñivi na kisa ñino x̄i'in m̄ji nõ ra, káchí to'on Ndios.

6 Ta xa'a ñayó'o, kasa ñino x̄i'in m̄ji ndó nõ ndee Ndios, ta saá kixa'a k̄ivj ña chitóni Ndios, ta ndixa kasa ká'no ra ndó'ó.

7 Taxi ndó ndi'i ña sándi'i ini ndó nda'a Ndios, chi tayó'o kí'vi ní ini ra x̄ini ra ndó'ó ta ndáa ra ndó'ó.

8 Ta saá x̄ini ñó'ó vivii ndino'o kundito ndó ña koo ti'va ndó kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, ta koto v̄a'a ndó chi ñandiva'a ká'no ndixa sáa ní ini ña x̄ini ña ndó'ó, ta ndatán x̄ika ñii tileón tí x̄i'j

ní soko nándukú rí ña kaxi rí, saá x̄ika ñandiva'a yó'o sata ndó.

9 Chika'a ndó ndee x̄i'in m̄ji ndó ña õn kasa ndivi ndó ña kóni ñandiva'a ká'no. Ta x̄i'in ña ndino'o ini ndó x̄ini ñó'ó kandixa ndó Jesucristo ta nda lo'o õn sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó ra, saá chi xa x̄ini ndó ndi'ndi' saá x̄i'ña ñoyívi yó'o xó'vi ní nañani yó x̄i'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ndatán xó'vi ndó vitin.

10 Tá xa ndi'i ñiya'a ña ñixo'vi ní ndó, vará nda lo'o k̄ivj án kuiya ñixo'vi ní ndó, ta Ndios taxi ra ña tuku v̄a'a kutaku ndó. Chindeé ra ndó'ó ña nda ñii k̄ivj õn sandakoo ndó kándixa ndó ra, ta taxi ra ndee ra nda'a ndó ña õn nakava ini ndó, ta kasa ndivi ra ñava'a x̄i'in ndó ña chindeé ra ndó'ó ña ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó ra ndi'ndi' saá k̄ivj ña vaxi. Ndixa m̄ji Ndios kasa ndivi ra to'on ra x̄i'in ndó xa'a ña kí'vi ní ini ra x̄ini ra ndó'ó, saá chi xa k̄ana ra ndó'ó ñivi na kándixa Jesucristo ña kutaku ndó x̄i'in ra ndi'ndi' saá k̄ivj ñoyívi ñino nõ yóo ñava'a ká'no livi.

11 ¡Ná kasa ká'no yó Ndios ndi'ndi' saá k̄ivj, ta ndi'ndi' saá k̄ivj ná ka'nda chiño ra nõ ndi'ndi' ña yóo ñoyívi! Saá ná koo ña.

Ñayó'o kúu to'on sondi'i ña ñitaa taPedro nõ tutu yó'o

12 Ta ñani yó taSilvano, x̄i'in ña ndino'o ní ini ra ndikõn ra Jesucristo, tayó'o

chindeé ra yí'i ña nítáa ra tɔ'on nɔɔ tutu yó'o ña kúu ña nixaa nda'a ndó, chi kóni'i ndatɔ'on'i xí'in ndó ndasaá vivii xíni ñó'ó kutaku ndó, ta ndatɔ'on'i xí'in ndó ndí ndi'i ñava'a ké'é Ndios xí'in ndó kúu ña sáná'a ndí ndixa kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó. Ta saá nda ñii kivi on vá'a nandoso ndó ña ndixa kí'vi ní ini Ndios xíni ra ndó'ó.

¹³ Nívi na kándixa Jesu-cristo na táku ñoo Babilonia yó'o, tí'ví na tɔ'on ña chindeé na ndó'ó. Nívi yó'o kúu na ñakaxin Ndios ñii káchí ndatán ñakaxin ra ndó'ó ña nduu ndó sa'ya ra. Ta ñani yó tã Marcos tã yóo ndatán yóo sa'ya i, tí'ví ra tɔ'on chindeé ra ndó'ó.

¹⁴ Ta xí'in ña kí'vi ní ini ndó xíni tá'an ndó, chindeé tá'an ñii ñii ndó xí'in ña chito ndó nɔɔ tá'an ndó.

Ná koo ñava'a ini ndi'i ndó'ó, nívi na kándixa Jesu-cristo. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ña nītaā taPedro ña tī'ví ra kuā'an nda'a nīvi na kándixa Jesucristo

*TaPedro tī'ví tō'on yó'o
kuā'an ña chindeé ra nīvi na
kándixa Jesucristo*

1 Yī'i, taSimón Pedro, ñii taapóstol ta kīsa chiño ñoq Jesucristo kúu i. Ta táa i tutu yó'o xaā ña nda'a ndó'ó, nīvi na xa ñaki'in ñava'a ña livi, ña ndáya'ví ní, ña kúu ña ndáa ini ndó Ndios ndatán ndáa ini mji ndi Ndios. Ta vitin xa ñaki'in yó ñava'a yó'o, chi ta tañdaā kúu Jesucristo, taKá'no ñoq yó, ta kúu ra Ndios, Ta ta Sakaaku mji yó.

2 Xa'a ña vivii xini ndó Ndios ta vivii xini ndó Jesucristo taKá'no ñoq yó, ná ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaā ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o.

*Tō'on yó'o ká'an xini ñó'ó
kutaku yó
ta kasa ndivi yó ndatán kóni
Ndios*

3 Ta Ndios xí'in ndee ra, xa taxi ra ndi'i ña xini ñó'ó yó ña va'a kutaku yó ñoq ra ndatán káchí ini mji ra. Xa ñaki'in yó ndi'i ñayó'o chi vitin ndino'o ini yó xini yó Jesucristo, ta kúu ta ta

ñakana mji yó ña nduu yó nīvi na kukomí ñava'a ña livi ká'no ña kúu ña kómí mji ra.

4 Ta taxi ka ra kuā'a ní ka inka ñava'a ná'no nda'a yó, ña kúu ña ndáya'ví ní, chi ñii kī'va ndatán yóo ña nīka'an ra kasa ndivi ra, saá kīsa ndivi ra ña. Ndios taxi ra ñava'a yó'o nda'a ndó ña kuu ndó sa'ya ndino'o ra ta nduu ndó ndatán yóo mji ra. Ta saá kuchiño ndó kuxiká ndó ñoq ña on vá'a ñoyivi yó'o, chi nīvi ñoyivi yó'o ké'é na ndi'i saá ñoq ña on vá'a ña kúu ña káchí ini mji na. Chi ña on vá'a ké'é nīvi yó'o vaxi kua'no ka ña, ta sátivi ña mji na ta saá sátivi ña inka nīvi.

5 Ndó'ó nīvi na kándixa Jesucristo, xini ñó'ó chikaā ndó ndee xí'in mji ndó ña vivii kutaku ndó ta va'a kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Saá tuku chikaā ndó ndee ña koni va'a ka ndó Ndios.

6 Nasita xí'in mji ndó ña on ke'é ka ndó ña on vá'a; kundeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó, ta on sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó Ndios. Xini ñó'ó taxi xí'in mji ndó ña kutaku ndó ndatán káchí ini Ndios.

7 Ndixa kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó na kándixa Jesucristo, ta saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i nīvi.

8 Tá ké'é ndó ndi'i ñava'a yó'o, ta ndi'i saá kivi chikaā ndó ndee ña kua'no ka ndó xí'in ñayó'o ñoq Ndios, ta saá nduu ndó nīvi na kīsa ndivi chiño ña ndáya'ví ní, ta saná'a ndó ndi on sivi ña

manj kúu ña xínj va'a ndó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó.

⁹ Tá yóo nivi na kándixa Jesucristo, ta on vása kisa ndivi na ndi'i ñava'a yó'o, ta saá nivi yó'o táku naa na, ndatán táku nivi nakuáá nduchü noo, án na lo'o chíin kuiti va'a xito nduchü noo. Saá chi nivi yó'o xa nandoso na ndí Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ke'é na ta xa ndasa ndii ra na noo ra.

¹⁰ Ñakán, nañani yó xí'in náki'va yó, chikaá ndó ndee xí'in mji ndó ña kua'no ka ndó xí'in ñava'a ña ké'é ndó, chi ñayó'o sáná'a ña ndí ndixa Ndios nakaxin ra ndó'o ta kana ra ndó'o kúu ndó naño mji ra. Chi tá saá ké'é ndó, ta nda ñii kivi on nakava ndó noo ña on vá'a ña taxi sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo.

¹¹ Ta saá Ndios xí'in ñasij ini ra taxi ra ki'vi ndó noo xá'nda chiño Jesucristo ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta Jesucristo kúu Taa taKá'no noo yó ta kúu ra Taa ta Sákaku mji yó.

¹² Ta saá nda ñii kivi on sandakoo i sánaká'ánj ndó'o xa'a ndi'i ñayó'o, vará ndó'o xa xínj ndó ta ndino'o ini ndó kándixa ndó ñandaa ña nákaa táku ini ndó vitin.

¹³ Tá ña táku kaj, chiño noo i kúu ña sanaká'ánj ndó'o xa'a ndi'i ñandaa yó'o,

¹⁴ chi Jesucristo, taKá'no noo yó, taxi ra ña kúndaa ini ndí yaxhi ní kixaa ña kivi.

¹⁵ Ta xa'a ñayó'o chíkaa

níj ndee xí'in mji ña vivii saná'aj ndó'o ndi'i ña xínj ñó'o xa'a ña ndasaá va'a kutaku ndó ndatán kóni Ndios, ta saá tá xa nixi'ij, ta ndó'o nda ñii kivi on nandoso ndó to'on yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñalivi ña ká'no kómí Jesucristo

¹⁶ Tá kivi saná'a ndi ndó'o ña kúndaa ini ndó xa'a ña ndikó tuku Jesucristo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ra, ta on vása ní-ka'an ndi xí'in ndó to'on livi ña kaku sinj nivi ñoyívi yó'o. To'on ndixa kúu ña ndákuijn ndi xa'a ra, chi xí'in nduchü noo ndi xini ndi ñalivi ká'no ra ta xini ndi ndi'i ndee ra.

¹⁷ Xini ndi ndasaá Ndios Yivá yó taxi ra ñato'ó ká'no nda'a Jesucristo, ta taxi ra ña livi ká'no náye'e ra noo ndi, chi nda noo livi ní yé'e ñoyívi ñino kixi to'on ña nika'an, káchí ña saá: "Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsij ní ini i xini i ra", káchí Ndios.

¹⁸ Xini so'o ndi to'on yó'o, ña kee ñoyívi ñino kúu ña, saá chi ñayó'o xikuu ña kivi nixa'an ndi nixiyo ndi xí'in Jesucristo noo yuku síkón ña kúu yuku yi.

¹⁹ Ta saá ndixa kúndaa ini yó ndí to'on ña ndato'on naprofeťa xina'á kúu ñandaa. Ta va'a ndixa chikaá so'o ndó to'on ña nika'an nayó'o, saá chi to'on yó'o chindeé ña ndó'o. Ta to'on yó'o yóo ña xí'in ndó ndatán yóo ñii ño'o ña toon ndiní ñoó anda kixaa ña tivi

xitaan ta keta kimi tí tóon. Ta ndátán yóo kimi tí tóon xitaan, saá yóo Jesucristo, chi sánaye'e ra ini yó, ta táxi ra ña kundaa ini yó ñandaa.

²⁰ Xíni ñó'ó ní kundaa ini ndó ñayó'o: nda ñii ñivi on kúchiño na nandaxin mató'ón na xí'in sijní mji na, án ndátán káchí ini mji na, to'on Ndios ña ñitaa naprofeta xina'á.

²¹ Chi to'on ña ñika'an naprofeta on vása ní-kaku ña sijní mji na án níma mji na, saá chi Níma Ndios ñika'an to'on yó'o ini naprofeta ña ñika'an na ña xí'in ñivi, ndátán kóni Ndios.

2

To'on yó'o ká'an xa'a nataa na sáná'a to'on Ndios ña xa nasama na (Judas 4-13)

¹ Tixin naño Israel kuyja xina'á ñixiyo naprofeta na on vása ní-ka'an ndoso to'on ña ndaa ndátán yóo ña ñika'an Ndios, chi nasama nayó'o to'on Ndios ndátán káchí ini mji na. Ta ñii kí'va saá kixaa kivi ta nakuita nataa tixin ndó'ó, ta nayó'o saná'a na to'on ña vatá xa'a Jesucristo. Nataa na on vá'a sáná'a yó'o kata ní'no na to'on ña nasama na, ta saá sandá'ví na ñivi na koni so'o ña saná'a na, nda tondaa na ka'an na ndí on vása kándixa ka na Jesucristo, vará kúu ra ta ta ñixi'í xa'a ña sakaku ra na. Nataa na sáná'a ña on vá'a yó'o ndiso ní na kuachi, ta Ndios taxi

ra ñii kama kixaa ña sandi'í xa'a na.

² Ta ku'a'a ní ñivi kasa ndivi na ndi'í noo ña on vá'a xí'in ñakini, ndátán yóo ña táku nataa na sáná'a yó'o. Ta inka ñivi na on xiin kandixa Jesucristo koto na ña on vá'a ké'é nataa yó'o, ta saá ka'an ndiva'a na xa'a yichi ña ndaa.

³ Nataa na sáná'a ña on vá'a ndasaá kuiti kúsií ní ini na ña naki'in na ku'a'a ní s'í'un ndó xa'a ña sáná'a na ndó'ó ña káchí na kúu to'on Ndios, ta kúu ña to'on ña nasama mji na. Xa xina'á ní Ndios chitóni ra kasa nani ra xa'a ña on vá'a ké'é nayó'o, ta ndixa saá kundo'o na kivi ña vaxi.

⁴ Chi Ndios on vása ní-kisa ká'no ini ra xa'a naangel na ñiki'vi kuachi xina'á, ta sakana ra na ku'a'an na ndaya, ta nó'ni na ñó'o na noo naa, ña ndáti na anda kixaa kivi ña kasa nani ra xa'a ndi'í kuachi.

⁵ Ta ndixa Ndios ñi-kisa ká'no ini ra xa'a ñivi na xitaku ñoyívi yó'o kuyja xitaku taNoé xina'á. Ta taNoé ñika'an ndoso ra xí'in ñivi yó'o ndasaá vivíi xini ñó'ó kutaku na ndátán kóni Ndios. Ta ñivi yó'o ñi-xiin na chikaa so'o na to'on Ndios, ta saá Ndios sakoon ra savi na'á sata ñivi yó'o, ta ñixi'í ndi'í na, ta Ndios sakaku ra ndasaá kuiti taNoé xí'in uxá ñivi.

⁶ Saá tuku Ndios kisa nani ra xa'a kuachi ñivi naño Sodoma xí'in naño Gomorra, sandi'í ra xa'a

na xí'in ño'o xíxi ña k̄ee ñoyívi n̄ino, n̄ixixi ndi'i ñoo na xí'in ndi'i m̄iji na ʔnda nd̄uu ndi'i ña n̄ixixi yó'o yaa kuiti. Ñayó'o kúu ña sáná'a ndasaá kini ní kundo'o n̄ivi na ndiv̄a'a ini.

⁷ Ta Ndios sakaku ra taLot ña n̄i-xixi ra ñoo Sodoma, chi tayó'o x̄ikuu ra ñii t̄aa t̄a va'a ini, ta n̄ita'v̄i ní ini ra x̄ini ra ndi'i ña ʔn vá'a ñakini x̄itaku n̄ivi ñoo yó'o.

⁸ Taa t̄a va'a ní ini x̄ikuu ra, ta ñii ñii k̄iv̄i n̄iya'a yó'v̄i ní x̄itaku ra ñoo Sodoma, chi x̄ito ra ta x̄inj̄i so'o ra ndi'i noʔ ña ʔn vá'a ké'é n̄ivi yó'o.

⁹ Ndi'i ña ké'é Ndios xí'in n̄ivi sáná'a ña ndí x̄inj̄i ra ndasaá chindeé ra n̄ivi na chíkaa so'o toʔon ra, ña sakaku ra na noʔ ndi'i ña yó'v̄i x̄ito ndoso ña'á. Ta ñii k̄i'va saá, x̄inj̄i ra ndasaá saxo'v̄i ra n̄ivi na ké'é ña ʔn vá'a, ta ké'é ra saá xí'in na k̄iv̄i kixaa ña kasa nani ra xa'ʔa kuachi ndi'i n̄ivi.

¹⁰ Ta Ndios saxo'v̄i ka ra n̄ivi na táku kisa ndivi ndi'i ña ʔn vá'a ñakini ña kútoo ȳikí koñu m̄iji na, saá chi n̄ivi yó'o nda lo'o ʔn x̄iin na chíkaa so'o na toʔon xá'nda chíño Ndios noʔ na. Ta nataa na sáná'a toʔon Ndios ña nasama m̄iji na, só'ó ní na, ʔn vása táxi na xí'in m̄iji na ña kon̄i so'o na ñandaa. Ta kúu na n̄ivi na ña'a ní ini, ta káchí s̄inj̄i m̄iji na ndí kómí na ndee ká'no ka, ta ni ʔn vása yí'v̄i na kándiv̄a'a na xí'in ndee ná'no ka noʔ na.

¹¹ Ta naángel, na yóo noʔ Ndios, vará kómí ka na ndee noʔ nataa yó'o, ta naángel

yó'o ʔn vása x̄iin na ka'ʔn na toʔon ña kándiv̄a'a xa'ʔa inka ndee ná'no.

¹² Ta nataa ʔn vá'a yó'o ndatán táku kit̄i t̄iyukú táku na, chi kit̄i yukú yó'o ndasaá kuiti táku rí kisa ndivi rí ndatán kóni n̄ima m̄iji rí. Ta t̄iyó'o kaku rí xa'ʔa ña tiin n̄ivi rí ta ka'ni na rí. Ta ñii k̄i'va saá kundo'o nataa ʔn vá'a yó'o, chi nayó'o ká'ʔn na toʔon ndiv̄a'a xa'ʔa ña ʔn vása kúndaʔa ini na, ta ndatán ndi'i xa'ʔa kit̄i yukú, saá ndi'i xa'ʔa na.

¹³ Ta nataa ʔn vá'a yó'o, kixaa k̄iv̄i ña naki'in na ya'vi na xa'ʔa ña ʔn vá'a ké'é na ña táxi xo'v̄i inka n̄ivi. Xí'in ñasij̄i ini na ké'é na ndi'i noʔ ña kútoo ȳikí koñu na, ʔn koó ñato'ó kómí na, ni ʔn vása násita xí'in m̄iji na noʔ ña ké'é na ndi'i ña ʔn vá'a, vará ndiv̄i x̄ito ka n̄ivi kúu ña. Ta k̄iv̄i nataa ʔn vá'a yó'o xíxi na xí'in ndó noʔ yóo vik̄o noʔ nákutá'an ndó'ó na kúu na kándixa Jesucristo, ta ña ka'an ní noʔ kúu ña x̄ito ndó ñakini ké'é nataa yó'o.

¹⁴ Ta nataa ʔn vá'a yó'o, ndi'i násí'í ná x̄ito na noʔ, ta kútoo ní na k̄i'vi na kuachi ñoyívi xí'in ná. Nda ñii k̄iv̄i ʔn vása sándakoo na k̄i'vi na kuachi ña kúu ña kútoo ní ȳikí koñu m̄iji na. Ta chúu na n̄ivi na lo'o ní kándixa Jesucristo ña ké'é na ña ʔn vá'a. Nataa ʔn vá'a yó'o ʔn vása xaa ini na xí'in ña xa kómí na, ta ndi'i saá k̄iv̄i kóni na kukomí na ndi'i ña káchí ini m̄iji na. Nataa yó'o ndiso na chi'ña xa'ʔa ña ʔn

vá'a ké'é na, ta Ndios taxi ra ko'on na nqo xq'vi ní na.

¹⁵ Nataa yó'o xa sandakoo na yichí ndaa, ta naki'in na ndikón na kuá'an na yichí taprofeta Balaam ta ta xitaku xina'á, tayó'o xikuu sa'ya taBeor. Saá chi taprofeta yó'o kutoo ní ra ki'in ra si'un xa'a chiño on vá'a ké'é ra.

¹⁶ Ta saá kee ra kuá'an ra ña satavi chi'ña ra naño Israel, ta ni-kuchiño ra, chi ñii tiburra, kití tí on vása xini ka'an to'on kúu rí, ta tiyó'o nika'an rí to'on xí'in ra, ta xí'in ña nika'an rí sasi rí nqo ra, ta ni-kuchiño ra kasa ndivi ra chiño kí'vi ña kuá'an ra ké'é ra.

¹⁷ Nataa on vá'a yó'o yoo na ndatan yoo pozo yichí ña on koó takuii kómí, ta yoo na ndatan yoo vijko ña sandachí tachí na'á kuá'an ña nqo chinda'á tachí yó'o ña. Ta Ndios kasa nani ra xa'a nataa yó'o, ta ti'vi ra na ko'on na nqo naa ní ña xq'vi na ndi'i saá kivi.

¹⁸ Nayó'o kuá'a ní chinoo na nqo to'on ká'an na, ña sanoo na ini nivi ña kandixa na ña sáná'a na, ta to'on vichí ña on vása ndaya'ví kúu ña sáná'a na. Ta xí'in to'on yó'o chú'u na nivi na sakan sandakoo yichí on vá'a, ña tuku ké'é nayó'o ña on vá'a ña kútoo ní yiki koñu na.

¹⁹ Ta nataa on vá'a yó'o ká'an na, káchí na saá: "Tá kundikón ndó sata ndi, ta saá kuu ndó nivi na kaka ndíka nqo ndayí, ta saá on koó ka ña xá'nda chiño nqo

ndó", káchí na. Ta mji nataa yó'o kúu nivi na nó'ni kútu xí'in ndi'i nqo ñakini ta xí'in ndi'i nqo ña on vá'a ké'é na. Saá chi tá ñii ña on vá'a kúndeé ña nqo nivi, ta ña on vá'a yó'o kúu ña xá'nda chiño nqo nivi yó'o.

²⁰ Yoo nivi na xa kundaa ini to'on va'a xa'a Jesucristo Ta taKá'no nqo yó ta sandakoo na yichí ña on vá'a ñoyivi yó'o. Ta saá, tá nivi yó'o ndikó koo tuku na ta kixá'a na naki'in na yichí on vá'a, ta tuku taxi na ña xá'nda chiño ña on vá'a ñoyivi nqo na, ta saá nivi yó'o kuiso ka na kuachi nqo ña xindiso na si'na.

²¹ Va'a ní ka, níkuu, tá nda ñii kivi ni-kundaa ini na xa'a yichí ña ndaa, saá chi xa'a ña kundaa ini na yichí ña ndaa, ta sandakoo na yichí yó'o, ta ña ké'é na saá Ndios ndeé ní ka saxo'vi ra na.

²² Ta xí'in ña ké'é nivi na on vá'a yó'o saá, táxi na ña kundaa ini yó ndí ña ndíchí ká'an to'on ña káchí saá: "Tí ina ndikó tuku rí kaxi rí ñakini nduxan rí." Ta inka to'on ndíchí káchí saá: "Tíkiní sakan chichi rí xí'in takuii ndii, ta tuku ndikó rí sakuchu xí'in mji rí nda'yi kini", saá káchí to'on ndíchí.

3

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo ndikó ra ñoyivi yó'o

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní ini xini kúu ndó, ñayó'o kúu tutu ovi ña táaj xa'a nda'a ndó. Ta xí'in ña ovi tutu yó'o

saá sánaká'ánj ndó'ó ña ndixa xínj ñó'ó kani sjnj ndó xá'a ñavá'a ña kúu ñandii ndino'o.

² Kónij ña naká'an sjnj ndó to'on Ndios ña ñika'an ndoso naprofeta kuyja xina'á. Saá tuku kónij ña naká'an sjnj ndó ndayí ña xá'nda chiño Jesucristo Taa táká'no noo yó ta sakaaku mji yó, chi mji ndi naapóstol saná'a ndi ndó'ó to'on yó'o.

³ Ña si'na ka xínj ñó'ó kundaa ini ndó kúu ña ndasaá koo tá xa kuyatin vaxi kivi sondí'í. Chi kivi saá kutaku ñivi na kutoo ní ke'é ndi'i noo ña on vá'a ña káchí ini mji na, ta kusiki na ñivi xá'a ña kándixa na Jesucristo,

⁴ ta ka'an na xí'in na, ndaka to'on ña'á na, kachí na saá: "¿Mikíja yóo Jesucristo ña kasa ndivi ra to'on ra ña ñika'an ra xí'in ndó, ndikó ra ñoyívi yó'o? Chi xa ñixi'j va yivá si'í yó, ta tá kaa ka va ñoyívi yó'o, ndatan kaa ña kivi noo xina'á, ñii kiva saá kaa ña nda kivi vitin", kachí na, kusiki na ñivi na kándixa Jesucristo kivi saá.

⁵ Ñivi na kusiki yó'o on xjin na kandixa na ndí Ndios xí'in to'on ña ñika'an ra kisa va'a ra ñoyívi yó'o ta kisa va'a ra ñoyívi ñino. Ta noo yóo kuá'a ní takuí mjni, ta ñika'an Ndios ta kana ño'o yichí tixin takuí yó'o, ta saá takuí yó'o xino nduu rá ña.

⁶ Ta saá kivi xitaku taNoé, ta Ndios xá'nda chiño ra noo takuí ta sakoon ra savj na'á,

ta sandi'i ra xa'a ndi'i ña ñixijo ñoyívi kuyja xina'á.

⁷ Chi Ndios chindú'u ra to'on ra ña kasa ndivi ra ña ñika'an ra ndí ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino ña xito yó, ndati ña ñii kivi ndi'i xa'a ña xí'in ño'o xixi. Saá koko ndi'i ña kuva'a kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ñivi, ta ñivi na on vása ní-xiin kandixa Ndios ko'on na noo xo'vj ní na ndi'i saá kivi.

⁸ Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní inij xínij kúu ndó'ó; ta kónij ña on nandoso ndó ndí noo Ndios ñii kivi yóo ña ndatan yóo ñii mil kuyja, ta ñii mil kuyja yóo ña ndatan yóo ñii kivi, saá yóo ña.

⁹ Vará sava ñivi xáni sjnj na ndí Ndios kuáchi ní ra ña kasa ndivi ra ña ñika'an ra, ta on sivi saá yóo ña. Ndixa Ndios ta ká'no ini kúu ra xí'in ndi'i ñivi, on xjin ra ndi'i xa'a nda ñii ñivi; chi ndati ra ña ndi'i ñivi nandikó ini na noo ña on vá'a ké'é na, ta va'a ná kí'vi na yichí noo xá'nda chiño ra.

¹⁰ Ta kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o kuu ñii kivi ña on vása ndati ñivi, chi ndatan yóo ña kixaa ñii takuí'ná ñoo ña kasa kuí'ná ra, saá koo kivi ndikó Jesucristo. Ta kivi kundivi ñayó'o saá, ndeé ní ñi'j ta ndi'i xa'a ñoyívi ñino ña xito yó, ta ndi'i ña yóo ñoyívi ñino kaa koko ndi'i ña xí'in ño'o xixi ta ndi'i xa'a ña, ta ñoyívi noo ño'o yó'o xí'in ndi'i ña yóo noo ña ñii kiva saá kundo'o ña.

¹¹ Ta x̄a'a ña ndixa kúndaꝯ ini yó ndí ndi'i x̄a'a ñoyívi, ta saá xínì ñó'ó vivíi kutaku yó ta taxi xí'in m̄ji yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios.

¹² Ta xí'in ñasij̄ ini yó xínì ñó'ó kundati yó k̄iv̄i yó'o, ta chikaꝯ yó ndeꝯ xí'in m̄ji yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta saá kama kixaā k̄iv̄i ña kasa nani ra x̄a'a kuꝯchi ñivi. Chi k̄iv̄i yó'o ndi'i x̄a'a ñoyívi ñino ña xíto yó ta ndi'i ña kómí ña, k̄ok̄o ña xí'in ño'q̄ xíx̄i ta ndi'i x̄a'a ña.

¹³ Ta m̄ji yó ndátì yó ta ndáa ini yó Ndios ña kasa ndivi ra to'on ra ña ñika'an ra ndí ndasa x̄aá ra ñoyívi ñino ña xíto yó, ta ndasa x̄aá ra ñoyívi ño'q̄ yó'o. Ta ñaxaá kasa va'a Ndios yó'o kúu ño'q̄ kutaku ñivi na ndii níma, ta ndi'i saá k̄iv̄i kasa ndivi na ña kóni Ndios.

¹⁴ Ñakán, nañani yó xí'in náki'va yó, tá'an ndátì ndó ña kixaā k̄iv̄i ña kundivi ñayó'o, chikaꝯ ní ndó ndeꝯ xí'in m̄ji ndó ña ndii ta vivíi kutaku ndó ño'q̄ Ndios, ta ndixa koo va'a ini ndó chi xa va'a nákutá'an ndó xí'in Ndios.

¹⁵ Naká'an ndó ndí ta ká'no ini kúu Ndios, ta ndátì ra ña nandikó ini ñivi ño'q̄ ña ñon vá'a ké'é na x̄a'a ña kuchiño sakaku ra na. Ñii káchí ká'an to'on ña ñitaa ñani yó ta Pablo k̄iv̄i t̄iv̄i ra tutu ña ñixaā nda'a ndó; ñitaa ra tutu yó'o xí'in ñandíchí taxi Ndios nda'a ra.

¹⁶ Ño'q̄ ñii ñii tutu ña ñitaa ñani yó ta Pablo ndato'on ra

xí'in ndó x̄a'a ndi'i ñayó'o, ta ndixa yó'o sava to'on ña ñitaa ta Pablo ña yo'vi ní kundaꝯ ini yó. Ta ñivi na naa ini xí'in na sakán lo'o kuiti kándixa Jesucristo, nayó'o násama na to'on yó'o, ta ñii k̄iv̄a saá násama na ndi'i to'on ña ñika'an Ndios ña ñitaa ñivi x̄ina'á. Ta x̄a'a ña násama na to'on Ndios, ñivi yó'o ko'on na ño'q̄ xo'vi ní na ndi'i saá k̄iv̄i.

¹⁷ Ta ndó'o, nañani yó xí'in náki'va yó, x̄a'a ña kúndaꝯ ini ndó ñayó'o, xínì ñó'ó koto va'a ndó ña ñon taxi ndó sandá'ví ña ñon vá'a ndó'o ña nakava ndó yichí ñivi na ñon vá'a, ta ni ñon sandakoo ndó ña kándixa ndino'o ini ndó Jesucristo.

¹⁸ Nda víka ndixa ñii ñii k̄iv̄i xínì ñó'ó chikaꝯ ndó ndeꝯ ña koni va'a ka ndó Jesucristo, Ta ta Ká'no ño'q̄ yó, ta kúu ra Ta ta Sakaku m̄ji yó. Ñava'a ña xa taxi ra nda'a ndó chindeé ña ndó'o ña ndino'o ka kutaku ndó ñii ñii k̄iv̄i ndatán kóni m̄ji ra. Ná kasa ká'no ní yó ra nda vitin t̄anda ndi'i saá k̄iv̄i ña va'xi. Saá ná koo ña.

Tutu ñānoó n̄ṭaa taJuan ñā ṭi'vī ra kuā'an nda'a n̄ivi na kándixa Jesucristo

Ñayó'o ká'an xa'a Tō'on Ndios, ñā kúu Jesucristo, ƚaa ƚa kúu ndee ñā táxi ndino'o kutaku n̄ivi

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, vitin ká'an ndi xí'in ndó xa'a ƚaa ƚa xa táku nda on ƚa'an kixá'á koo kivi noó. Ta m̄i ndi, x̄ini so'o ndi to'on ñā n̄ika'an ra, ta xí'in nduch̄u noo ndi x̄ini ndi ra, ta ch̄inóo nda'a ndi sok̄o ra. Ta vitin ndátō'on ndi xí'in ndó xa'a ƚayó'o, ƚaa ƚa kúu Tō'on Ndios, ta kúu ra ndee ñā táxi kutaku ndino'o n̄ivi.

2 ƚaa yó'o, ƚa ndixa ndino'o táku, k̄ixaa ra noo ndi, ta x̄ini ndi ra xí'in nduch̄u noo ndi, ta vitin ndákuijn ndi xa'a ra noo ndó. Ta ndátō'on ndi xí'in ndó ndi m̄i ƚayó'o kúu ra ndee ñā táxi kutaku ndino'o n̄ivi noo Ndios, ta ƚayó'o nda si'na xa táku ra xí'in Ndios, ta saá Ndios ṭi'vī ra m̄i ƚayó'o ñā k̄ixaa ra noo ndi ñoyivi yó'o.

3 Ta vitin ndátō'on ndi xí'in ndó xa'a ñā xa x̄ini ndi, ta xa'a to'on ñā n̄ika'an ra ñā x̄ini so'o ndi. Ta saá ndó'ó, n̄ivi na kándixa to'on yó'o, ñii káchí vivii kutaku ndó xí'in ndi, ndatán ñii k̄i'va vivii táku ndi xí'in Yivá

yó Ndios ta xí'in Sa'ya ra Jesucristo.

4 Ta saá taa ndi tutu yó'o ñā kundaa ini ndó ta chikaa so'o ndó to'on yó'o. Ta xí'in ñā ke'é ndó saá ndixa ná kutú ndaa ñasij̄ ini ndi'i yó.

To'on yó'o ká'an ñā, ndatán yóo ño'o ñā yé'e, saá yóo Ndios

5 Ñayó'o kúu to'on ñā n̄ika'an Jesucristo x̄ini so'o ndi, ta vitin ndátō'on ndi to'on yó'o xí'in ndó, ñā káchí saá: Ndatán yóo ño'o ñā yé'e, saá yóo Ndios, ta nda lo'o on koó ñanaa yóo xí'in ra.

6 Táná ka'an yó ndixa vivii táku yó xí'in Ndios, ta saá ni, ndík̄on ka yó kuā'an yó yich̄i on vá'a ñā naa ní, ta ñavatá kúu ñā ka'an yó saá, ta on vása kisa ndivi yó ñandaa.

7 Yich̄i Ndios kúu ñava'a ñandaa noo yé'e ño'o ñā káku noo ra. Ta saá tá vivii ndík̄on yó yich̄i Ndios noo yé'e ño'o ñā káku noo ra, ta saá ndixa vivii táku yó xí'in tá'an yó, ta ndixa n̄i Jesucristo nákata ñā ndi'i kuachi yó.

8 Táná ka'an yó ndi nda lo'o on koó kuachi ndiso yó noo Ndios, ta saá n̄ivi na sándá'vī xí'in m̄i kúu yó, chi ñavatá kúu ñā ka'an yó saá, ta ndixa on koó ñandaa yóo ini yó.

9 Ta saá ni, tá na'ma yó ndi'i kuachi yó noo Ndios, ta ndixa Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta nakata ra ndi'i kuachi yó, ta ndasa ndii ra m̄i yó noo ra. Ndixa

Ndios ke'é ra saá xí'in yó, chi t̄a t̄andāa kúu Ndios ta ndixa kisa ndivi ra t̄o'on ra.

¹⁰ Ta saá ni, táná ka'̄an yó, káchí yó ndí nd̄a ñii k̄iv̄i ̄on vása ní-ke'é yó ña ̄on vá'a, ta xí'in t̄o'on yó'o chíkāa yó kūachi sāta Ndios ndí kúu ra t̄a t̄a vatá. Saá chi m̄ji Ndios káchí ra ndí ndi'i n̄ivi ké'é na ña ̄on vá'a. Tá ̄on vása kándixa yó t̄o'on yó'o ña ka'̄an Ndios xa'̄a yó, ta xí'in ñayó'o sáná'a yó ndí ̄on koó t̄o'on Ndios táku ini yó.

2

T̄o'on yó'o ka'̄an ndí Jesucristo chíndeé ra m̄ji yó ña náki'in ra t̄o'on yó nōo Ndios

¹ Ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, nd̄atán yóo sa'yāi, saá yóo ndó, saá chi kí'vi ní inīi x̄inīi ndó'ó. Ta táāi tutu yó'o xāa ña nda'a ndó xa'̄a ña ̄on ke'é ndó ña ̄on vá'a. Ta saá ni, tá yóo k̄iv̄i ké'é ndó ña ̄on vá'a, ta x̄inīi ñó'ó kund̄āa ini ndó ndí yóo ñii t̄a t̄a chíndeé m̄ji yó ña náki'in ra t̄o'on yó nōo Yivá yó Ndios, ta t̄ayó'o kúu Jesucristo, t̄a t̄andāa.

² Saá chi Jesucristo kúu t̄a t̄a n̄isoko xí'in m̄ji ña n̄ixi'̄i ra xa'̄a kūachi yó, ñakán Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'̄a kūachi yó. Ta ̄on s̄iv̄i ndasaá xa'̄a kūachi m̄ji yó kúu ña n̄ixi'̄i Jesucristo, ta xa'̄a kūachi ndi'i saá n̄ivi ñoyívi yó'o n̄ixi'̄i ra.

³ Tá kisa ndivi yó ña xá'nda chíño Ndios nōo yó, ta xí'in ña ké'é yó saá kund̄āa ini yó ndí ndixa x̄inīi

yó Ndios, ta vivíi táku yó xí'in ra.

⁴ Tá nakuita n̄ivi na ka'̄an, kachí na saá: "Ndi'̄i x̄inīi ndí Ndios, ta vivíi táku ndí xí'in ra", kachí na, ta n̄ivi yó'o, tá ̄on vása kisa ndivi na ña xá'nda chíño Ndios, ta saá n̄ivi na vatá kúu nayó'o, ta nd̄a lo'o ̄on koó ñandāa yóo ini na.

⁵ Ta saá ni, tá yóo n̄ivi na kisa ndivi ña ka'̄an t̄o'on Ndios, ta xí'in ñayó'o n̄ivi yó'o sáná'a na ndí ndixa nd̄āa kí'vi ini na x̄inīi na Ndios. Ta m̄ji yó, xa'̄a ña kisa ndivi yó ña ka'̄an Ndios, kund̄āa ini yó ndí ñii yóo yó xí'in Ndios.

⁶ Tá káchí yó ñii yóo yó táku yó ini Ndios, ta saá x̄inīi ñó'ó ke'é yó nd̄atán ke'é Jesucristo k̄iv̄i n̄ixika ra ñoyívi yó'o.

T̄o'on yó'o kúu ña xá'nda chíño nōo n̄ivi na kándixa Jesucristo

⁷ Nañani yó xí'in náki'vāa yó, ̄on s̄iv̄i ñii t̄o'on ña xāa kúu ña xá'nda chíñōi nōo ndó vitin, chi t̄o'on Ndios ña xa si'na yóo nd̄a k̄iv̄i nōo kúu ña. Ta t̄o'on yó'o ñii kúu ña xí'in t̄o'on ña yatá ña xa x̄inīi so'o ndó.

⁸ T̄o'on ña yatá kúu ña xá'nda chíñōi vitin nōo ndó, ña x̄inīi ñó'ó kuki'vīi ini yó koni tá'an yó. Ta saá ni, t̄o'on xāa kúu ñayó'o, chi ñii laá Jesucristo kúu t̄a ndixa nd̄āa kisa ndivi t̄o'on yó'o. Ta vitin ndó'ó, n̄ivi na ndík̄on yich̄i ra, ñii k̄i'va saá ndixa kisa ndivi ndó t̄o'on xāa yó'o. Ta vitin ndeé

ña ɔn vá'a ña naa, kuá'an ndi'i xa'a ña, saá chi kivi kixaa Jesucristo ñoyivi yó'o, ta ndatán yóo ña kixaa ño'o ndino'o ña yé'e, ta kúndeé ña noo naa, saá yóo ña.

9 Tá yóo nivi na ká'an, káchí na ndí ndikɔn na yichí va'a noo yé'e ño'o, ta nivi yó'o sáa ini na xini na natá'an na, ta saá ñavata kúu to'on ña ká'an na, chi ña sáa ini na xini na natá'an na sáná'a ña ndí ndikɔn ka na yichí ɔn vá'a noo naa ní.

10 Ta nivi na ndixa kí'vi ini xini natá'an na, ta nivi yó'o kúu na ndikɔn yichí va'a noo yóo ño'o yé'e. Ta nivi yó'o, ɔn vása yóo ini na ña sanakava xí'in m̄i na ña ke'é na ña ɔn vá'a.

11 Ta nivi na sáa ini xini inká nivi na kándixa Jesucristo, nivi yó'o, xí'in ña ké'é na saá sáná'a na ndí xika ka na yichí ɔn vá'a noo naa. Ta saá nivi yó'o ɔn vása xini na ndá yichí kuá'an na, saá chi ñanaa sakuáá ña nduchu noo na.

12 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'ya, saá yóo ndó, ta táa, tutu yó'o xaá ña nda'a ndó, chi Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá chi Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó.

13 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, na kúu nivi naxikuá'a na to'ó, táa, tutu yó'o xaá ña nda'a ndó, chi xa xini va'a ndó Jesucristo, ta xa táa xa táku ndá si'na ka tá ta'an kixá'a koo kivi noo ñoyivi. Ta

ndó'ó, natáa xí'in náña'a na kúu nakuáchí na kándixa Jesucristo, táa, tutu yó'o xaá ña nda'a ndó, chi xa kúndeé ndó noo ñanima ndiva'a.

Ndi'i ndó'ó na kúu nivi na kándixa Jesucristo, inká yichí ká'an, ndí ndatán yóo sa'ya, saá yóo ndó, ta táa, tutu yó'o xaá ña nda'a ndó, chi xa xini va'a ndó Yivá yó Ndios.

14 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, na kúu nivi naxikuá'a na to'ó, táa, tutu yó'o ña ndáto'on, xí'in ndó, chi xa xini va'a ndó Jesucristo, ta xa táa xa táku ndá si'na ka tá ɔn ta'an kixá'a koo kivi noo ñoyivi. Ta ndó'ó, na kándixa Jesucristo, na kúu nakuáchí, tuku táa, tutu yó'o ña ndáto'on, xí'in ndó, chi ndó'ó kúu nivi na kómí ní ndee Ndios, ta ndi'i saá kivi to'on Ndios yóo ña táku ña ini ndó, ta saá xa kúndeé ndó noo ñanima ndiva'a.

15 Xí'in ndi'i ndó'ó, na kúu nivi na kándixa Jesucristo, táa, tutu yó'o ña xaá nda'a ndó, ña ndáto'on, káchí, saá: ɔn kusii ini ndó kundikɔn ndó yichí ɔn vá'a ñoyivi yó'o, ta ndá lo'o ɔn kuki'vi ini ndó koni ndó ña ɔn vá'a ña yóo ñoyivi yó'o. Saá chi ndi'i nivi na kí'vi ní ka ini xini na ña yóo ñoyivi yó'o, nivi yó'o ɔn vása kí'vi ini na xini na Yivá yó Ndios.

16 Chi ndi'i ña ɔn vá'a ña yóo ñoyivi yó'o ɔn sivi ña káku noo Ndios kúu ña, ta kuiti káku ña noo ñanima ndiva'a ña xá'nda chiño noo ñoyivi yó'o. Tá kóni yó ke'é

yó ña ɔn vá'a ña kútoo ní yíkí koñu yó, án kóni yó kukomí yó ndi'i ña kúsij ini nduchü nɔɔ yó xíni ña, ta ña kóni yó saá ɔn sivi ña vaxi nɔɔ Yivá yó Ndios kúu ña. Tá nivi na ña'a ní ini kúu yó xa'a ñakuiká kómí yó án xa'a chiño ná'no ké'é yó, ta ña ña'a ini yó saá, ɔn sivi ña vaxi nɔɔ Yivá yó Ndios kúu ña. Saá chi ña xáni sinj yó saá kuiti káku ña nɔɔ yichi ɔn vá'a ñoyivi yó'o.

¹⁷ Ta ñoyivi yó'o xí'in ndi'i ña ɔn vá'a ña kútoo ní nivi, ña yá'a kuá'an kúu ña, ta kixaa ñii kivi ɔn koo ka ña. Ta saá ni, nivi na kisa ndivi ña kóni Ndios, nivi yó'o ɔn ndi'i xa'a na, ta ndixa kutaku na ndi'i saá kivi.

Tɔ'on yó'o ká'an xa'a taq ta sáq ini xíni Jesucristo

¹⁸ Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yoo sa'ya, saá yoo ndó, ta ndátɔ'onj xí'in ndó ndí xa vaxi kuyatin kivi sondí'í ñoyivi yó'o. Xa xinj sɔ'o ndó tá vaxi kuyatin kivi sondí'í, ta nakundichi ñii taq ta kúu ta sáq ní ini xíni ra Jesucristo, ta vitin xa yoo kuá'a ní nivi na kúu na sáq ini xíni na Jesucristo. Ta xí'in ñayó'o kúndaq ini yó ndí xa yatin vaxi kivi sondí'í ñoyivi yó'o.

¹⁹ Vará sava nivi na kúu na sáq ini xíni na Jesucristo vitin, xikuu nivi na si'na ñii xitaku xí'in yó, ta nivi yó'o ɔn sivi na ndixa kándixa Jesucristo xikuu na. Ta saá nita'vi tá'an na xí'in mji yó,

ta kee na kuá'an na. Ta xí'in ñayó'o kúndaq va'a ini yó ndí nivi yó'o nda ñii kivi ɔn vása ní-xiyo yu'ú na xí'in mji yó, chi ɔn vása ndino'o ini na kándixa na Jesucristo. Tá ndixa nivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo xikuu na, níkúu, ta yoo ka na kuá'an na yichi ra xí'in yó vitin. Ta xa'a ña nita'vi tá'an na xí'in yó, na kúu nivi na ndixa ndikon Jesucristo, kúndaq ini yó ndí nivi yó'o nda lo'o ɔn vása ní-xikuu na nañani yó án náki'va yó.

²⁰ Ta ndó'ó, ɔn sivi ndatán yoo nivi yó'o yoo ndó. Saá chi Jesucristo, Taq taYij, ti'vi ra Níma Ndios ña kutaku ña ini ndó. Ta xa'a ña táku Níma Ndios ini ndó, xa xíni ndó ndi'i ñandaq.

²¹ Ta xa'a ña kúndaq ini ndí xa xíni ndó ñandaq, táa j tɔ'on yó'o xaq ña nda'a ndó. Saá chi mji yó kúndaq ini yó ndí nda ñii tɔ'on ña vatá ɔn vása káku ña nɔɔ Ndios, taq ta kúu tãndaq ndino'o.

²² Ta, ¿yu kúu nivi na vatá ní? Nivi na vatá ní kúu na ká'an, káchí na ndí ɔn sivi taJesús kúu Cristo, taq ta ti'vi Ndios sakaku ra nivi ñoyivi yó'o. Nivi na káchí saá kúu nivi na sáq ini xíni na Jesucristo. Ta nivi yó'o kúu nivi na ɔn xijn kandixa Ndios, ni ɔn xijn na kandixa na Sa'ya ra Jesucristo.

²³ Tá yoo nivi na ɔn xijn kandixa Sa'ya Ndios, ñayó'o kóni káchí ña ndí ɔn xijn na kandixa na mji Ndios. Ta nivi na ndino'o ini ká'an ndátɔ'on na ndí kándixa na

Sa'ya Ndios, ta n̄vi yó'o kúu na táku Ndios ini.

²⁴ Ta ndó'ó, ɔn sandakoo ndó kándixa ndó tɔ'on va'a xa'a Jesucristo, ña kúu ña x̄inj̄i so'o ndó nda k̄iv̄j̄i nɔó ña k̄ixá'a ndó kándixa ndó ra. Ta x̄i'in ña ke'é ndó saá, ndi'i saá k̄iv̄j̄i yóo ndó táku ndó ini Jesucristo, ɔa ɔa kúu Sa'ya Ndios, ta ñii k̄i'va saá yóo ndó táku ndó ini Yivá yó Ndios.

²⁵ Jesucristo n̄ika'an ra, k̄indɔo ra x̄i'in yó, na kúu n̄vi na kándixa ña'a, ta n̄ika'an ra, káchí ra saá: "Nda'a n̄vi na kándixa ȳi'i taxīj̄i ña ndixa ndino'o kutaku na x̄i'in j̄i ndi'i saá k̄iv̄j̄i", saá káchí Jesucristo, k̄indɔo ra x̄i'in yó.

²⁶ Táaj̄i tɔ'on yó'o ña ndatɔ'on j̄i x̄i'in ndó xa'a n̄vi na kóni sandá'vi ndó'ó x̄i'in tɔ'on vatá.

²⁷ Jesucristo xa t̄i'vi ra Ním̄a Ndios ña koo ña x̄i'in ndó, ta Ním̄a yó'o yóo ña táku ña ini ndó ndi'i saá k̄iv̄j̄i. Ta saá ɔn vása x̄inj̄i ñó'ó ndó n̄vi ña saná'a na ndó'ó, chi Ním̄a Ndios sáná'a ña ndó'ó xa'a ndi'i ñanda'a. Ta ndi'i ña sáná'a Ním̄a Ndios kúu tɔ'on ña ndaa ndino'o, ta nda lo'o ɔn kɔó ñavata ká'an Ním̄a Ndios. Ta ndi'i saá k̄iv̄j̄i x̄inj̄i ñó'ó koo ndó kutaku ndó ini Jesucristo. Ta ñii k̄i'va ndatán Ním̄a Ndios sáná'a ña ndó'ó ndasaá kutaku ndó, ta saá x̄inj̄i ñó'ó va'a kutaku ndó.

²⁸ Ndó'ó, n̄vi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo sa'yaj̄i, saá yóo ndó, ta ndatɔ'on j̄i x̄i'in ndó ña

koo ndó kutaku ndó ini Jesucristo, ta nda ñii k̄iv̄j̄i ɔn sandakoo ndó yich̄j̄i ra. Ta saá tá kixaa k̄iv̄j̄i ndikó ra ñoȳivi yó'o, ta ɔn vása kuȳi'vi ndó nɔo ra, ni ɔn vása kuka'an nɔo ndó kuita ndó nɔo ra.

²⁹ X̄inj̄i yó Jesucristo kúu ñii ɔa ɔanda'a ndino'o, ta saá kúnda'a ini yó ndí ndi'i n̄vi na ké'é ñanda'a ndatán yóo ña ke'é Jesucristo, nayó'o kúu nasa'ya ndino'o Ndios.

3

Tɔ'on yó'o ká'an ndí sa'ya Ndios

kúu n̄vi na ndikɔn yich̄j̄i ra

¹ j̄iNdachun ndeé ní kí'vi ini Yivá yó Ndios x̄inj̄i ra m̄j̄i yó! Saá chi sákunaní ra yó sa'ya m̄j̄i ra. Ta, j̄indixa sa'ya Ndios kúu m̄j̄i yó! Ta n̄vi na ndikɔn yich̄j̄i ɔn vá'a ñoȳivi yó'o, ɔn vása nákonj̄i na ndí sa'ya Ndios kúu yó, chi n̄vi yó'o ɔn vása x̄inj̄i na Ndios.

² Nañani yó x̄i'in náki'va yó, n̄vi na kí'vi ní ini j̄i x̄inj̄i kúu ndó, ta ndatɔ'on j̄i x̄i'in ndó ndí m̄j̄i yó kúu sa'ya Ndios vitin. Ta saá ni, ɔn ɔ'an kúnda'a va'a ini yó ndasaá nduu yó k̄iv̄j̄i ña va'xi ña kutaku yó ñoȳivi n̄j̄ino x̄i'in Ndios. Ta vitin kúnda'a ini yó ndí k̄iv̄j̄i ndikó Jesucristo ñoȳivi yó'o, ta m̄j̄i yó, n̄vi na kándixa ña'a, nduu yó ndatán yóo ra. Saá chi x̄i'in nduch̄j̄i nɔo yó koni yó ra. Ndatán m̄j̄i káa ra, saá ndixa koni ndino'o yó ra.

³ Ta ndi'i n̄vi na kúsij̄i ini ndati ña ndikó Jesucristo,

chi ndáa ini na ndí kivi saá kundivi ña ndáti na, ñivi yó'o chíkaa na ndee xí'in mji na ña nduu na ñivi na on kóo kuachi kuiso noo Ndios. Ta xa'a ña ndíkõn na Jesucristo kúu ña ké'é na saá, chi Jesucristo kúu ta ta ndii ndino'o.

⁴ Ndi'i ñivi na ké'é ña on vá'a kúu ñivi na yá'a ndoso noo ndayí Ndios ta ndíso na kuachi noo ra. Saá chi ndi'i noo ña on vá'a ké'é ñivi kúu ña yá'a ndoso ndayí Ndios.

⁵ Xa xini ndó ña kixaa Jesucristo ñoyivi yó'o kúu xa'a ña kindaa ra kuachi ña ndíso ñivi. Ta nda lo'o on kóo kuachi ndíso Jesucristo, ta ta ndii ndino'o kúu ra.

⁶ Ta saá ñivi na ndixa ndíkõn Jesucristo, tá ñii táku na xí'in ra, ta ñivi yó'o on vása ndíkõn na yichi noo ké'é na ña on vá'a. Ta ñivi na ndíkõn yichi noo ké'é na ña on vá'a, ñivi yó'o kúu ñivi na on ta'an nakutá'an xí'in Jesucristo, ni on ta'an koni na ra.

⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndatán yóo sa'ya miji, saá yóo ndó, ta ndátõ'oni xí'in ndó ña on taxi ndó ña sandá'vi ñivi ndó'ó xí'in to'on vatá ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña káchí saá: Ñivi na kisa ndivi ñandaa kúu ñivi nandaa. Ndatán yóo Jesucristo ta tandaa, saá yóo ñivi yó'o, na kúu na kisa ndivi ñandaa.

⁸ Ta ñivi na on xjin sandakoo ke'é ña on vá'a kúu ñivi na ndíkõn yichi noo xá'nda chiño ñanímã ndiva'a, saá chi nda kivi

noo ñanímã ndiva'a on vása sandakoo ña ké'é ña ndi'i saá noo ña on vá'a. Ta xa'a ñayó'o Ndios ti'vi ra Jesucristo kixaa ra ñoyivi yó'o ña sandi'i ra xa'a ndi'i chiño ña ké'é ñanímã ndiva'a yó'o.

⁹ Tá ndixa sa'ya Ndios kúu yó, ta saá on vása ku'an ka yó yichi noo xá'nda chiño ña on vá'a noo yó, saá chi Ndios xa taxi ra Nímã ra ña táku ini yó, ta ndatán yóo ini Ndios saá yóo ini yó vitin. Ta xa'a ñayó'o, on vása kúchiño yó kutaku yó ké'é yó ña on vá'a. Saá chi vitin táku yó ké'é yó ña kóni Ndios.

¹⁰ Ta kúchiño kundaa ini yó yu kúu sa'ya Ndios ta yu kúu sa'ya ñanímã ndiva'a. Saá chi ndi'i ñivi na on vása kisa ndivi ñandaa, nayó'o sáná'a na ndí on sivi sa'ya Ndios kúu na. Ta ndi'i ñivi na on vása kí'vi ini xini nañani na án náki'va na, on sivi sa'ya Ndios kúu nayó'o.

¹¹ Ñayó'o kúu to'on Ndios ña xini so'o yó nda kivi kixá'a yó kándixa yó Jesucristo, to'on ña káchí saá: Kuki'vi ini yó koni tá'an yó, káchí ña.

¹² Ta on vá'a koo yó ndatán ñixiyo taCaín kuyã xina'a, chi tayó'o ñixika ra yichi ñanímã ndiva'a, ta xa'ni ra ñani ra. Ta, ¿ndachun xa'ni ra ñani ra? Ke'é ra saá xa'a ña kisa kuini ini ra xini ra ñani ra, chi ñani ra xitaku ra ké'é ra ñandaa noo Ndios, ta taCaín yó'o xitaku ra ké'é ra ña on vá'a.

13 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu n̄ivi na táku ké'é ñandaa. Ta xa'a ña ké'é ndó ñava'a saá, n̄ivi na ndíkõn yich̄i õn vá'a ñoyívi yó'o sáa ini na xini na ndó'ó. Ta nda lo'o õn naka'nda ini ndó koni ndó ña ké'é na saá.

14 Ta m̄iji yó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, kúu yó n̄ivi na kí'vi ini xini tá'an. Ta xí'in ña ké'é yó saá kúndaa ini yó ndí ndixa sandakoo va'a yó yich̄i õn vá'a ña salo'o sandi'i xa'a yó, níkuu, ta vitin kuã'an yó yich̄i nõ ndixa táku ndino'o yó nõ Ndios. Ta ndi'i n̄ivi na õn vása kí'vi ini xini natá'an na, n̄ivi yó'o, vará xika ka na ñoyívi yó'o, õn vása táku na nõ Ndios.

15 Ta ndi'i n̄ivi na sáa ini xini natá'an na, ta n̄ivi yó'o ñii ki'va kúu na xí'in n̄ivi na xika xá'ni inkã n̄ivi. Ta xini yó ndí ndi'i n̄ivi na xika xá'ni inkã n̄ivi, õn sivi n̄ivi na táku nõ Ndios kúu nayó'o.

16 Xini ñó'ó kundaa ini yó xa'a ñava'a ke'é Jesucristo xa'a yó, chi taxi xí'in m̄iji ra n̄ixi'j ra xa'a kuãchi yó. Ta ña ke'é ra saá táxi ña kundaa ini yó ndasaá xini ñó'ó ndixa kuki'vi ini yó koni yó nañani yó xí'in náki'va yó. Ta saá m̄iji yó n̄ivi na ndíkõn yich̄i Jesucristo, ñii ki'va ndatán kí'vi ini ra xini ra m̄iji yó, saá xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ta taxi xí'in m̄iji yó ña chindeé tá'an yó tãnda kivi yó xa'a nañani yó xí'in náki'va yó.

17 Tá yóo natá'an yó na õn

koõ ña xini ñó'ó ña kómí na, ta yóo sava m̄iji yó na kómí ña xini ñó'ó natá'an yó yó'o, ta saá va'a taxi yó ña xini ñó'ó na nda'a na. Tá õn vása ké'é yó saá, ta ñayó'o kóni kachí ña ndí õn vása kí'vi ini yó xini yó natá'an yó yó'o, ndatán Ndios kí'vi ní ini ra xini ra m̄iji yó.

18 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndatán yóo sa'ya j yóo ndó, ta ndátõ'on j xí'in ndó ndí õn vá'a kuiti ka'an yó kachí yó ndí kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, chi xini ñó'ó kasa ndivi yó chiño ña sáná'a ndí ndixa kí'vi ini yó xini yó na.

19 Tá xí'in ña ndixa kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, ta saá kúndaa ini yó ndí n̄ivi na ndixa ndíkõn Ndios kúu yó, ta õn vása kúka'an nõ yó nõ ra, ta va'a yóo ini yó nõ ra.

20 Ta saá ni, tá nímã yó chíkaã ña kuãchi xa'a m̄iji yó, ta saá xini ñó'ó kundaa ini yó ndí ká'no ní ka yóo ini Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a yó, ta Ndios xini va'a ra ndi'i ña yóo ini yó.

21 Ndó'ó kúu n̄ivi na kí'vi ní ini j xini j, ta ndátõ'on j xí'in ndó, káchij saá: Tá nímã yó õn vása chíkaã ña kuãchi sata yó nõ Ndios, ta saá õn vása kúka'an nõ yó nõ Ndios, ta xí'in ña ndino'o ini yó kuchiño yó ka'an yó xí'in ra.

22 Ta saá ndi'i ña ndúkú yó nõ Ndios, taxi ra ña nda'a yó, saá chi kisa ndivi yó ña xá'nda chiño ra nõ yó, ta ké'é yó chiño ña kúsij ini ra

xíni ra.

²³ Ta ñayó'o kúu ña xá'nda chiño Ndios ñoḡ yó: Xíni ñó'ó kandixa yó Jesucristo, ƚa ƚa kúu Sa'ya Ndios, ta xini ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó, ñii k'i'va ndatán mji Jesucristo xa'nda chiño ra ñoḡ yó kivi ñixika ra ñoyívi yó'o.

²⁴ Ta ndi'i ñivi na kisa ndivi ña xá'nda chiño Ndios, ñivi yó'o táku na ini Ndios ta Ndios táku ra ini ñivi yó'o. Ta ndixa kúndaḡ ini yó ndi táku Ndios ini yó chi ƚaxi ra Níma ra nda'a yó, ta ndixa táku Níma ra ini yó.

4

To'on yó'o ndátō'on ndasaá kúchiño nakoni yó Níma Ndios

¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu ñivi na kí'vi ní ini i xini i, ta ndátō'on i xí'in ndó ña ḡn kandixa ndó ndi'i ñivi na ká'an, káchí na saá: "To'on ña ƚaxi Níma Ndios kúu ña ká'an ndi", káchí na. Ta xini ñó'ó koto ndoso ndó ñivi yó'o xa'a ña kúndaḡ ini ndó án ndixa Níma Ndios kúu ña ƚaxi to'on ká'an na, chi yóo ku'a ní naprofeta vatá na xika ñoyívi yó'o vitin.

² Ndátō'on i xí'in ndó ndasaá kúchiño nakoni ndó tá ndixa Níma Ndios kúu ña ƚaxi to'on ña ká'an ñivi yó'o. Tá ñivi yó'o ndákuiin na xa'a Jesucristo, káchí na saá: "Jesucristo, kixaa ra ñoyívi yó'o, ta xikuu ra ñivi ndino'o xí'in yiki koñu ñii k'i'va ndatán yóo yiki koñu

mji yó", káchí na, ta saá kúndaḡ ini yó ndi to'on ña ká'an na kúu ña ƚaxi Níma Ndios nda'a na.

³ Ta ñivi na ḡn xiin ka'an ndi Jesucristo xikuu ra ñivi ndino'o, ta xikomí ra yiki koñu ndino'o, ñii k'i'va ndatán yóo yiki koñu mji yó, ta ñivi yó'o ḡn vása ká'an na to'on ña ƚaxi Níma Ndios nda'a na. Ta ñivi yó'o ká'an na ndasaá kuiti to'on ña ƚaxi níma ña sáḡ ini xini Jesucristo. Xa xini so'o ndó ndi ñii kivi kixaa níma yó'o, ña kúu ña sáḡ ini xini Jesucristo, ta vitin xa yóo ña, xika ña ñoyívi yó'o.

⁴ Ta ndó'ó, ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, ta ndó'ó kúu ñivi na ndikōn Ndios. Ta xa kúndeé ndó ñoḡ naprofeta vatá, na ḡn vása ká'an to'on Ndios. Ta mji ndó, xa'a ña táku Níma Ndios ini ndó, xa kúndeé ndó ñoḡ navatá yó'o, saá chi Níma Ndios kúu ña ndeé ní ka ñoḡ ñaníma ndiva'a ña xika ñoyívi yó'o.

⁵ Naprofeta vatá kúu ñivi na ndikōn yichi ḡn vá'a ñoyívi yó'o, ta ká'an na to'on ña ƚaxi níma ña xá'nda chiño ñoḡ yichi ḡn vá'a yó'o. Ta saá ñivi na ndikōn yichi ñoyívi yó'o chíkaa so'o na to'on vatá yó'o.

⁶ Ta mji yó, ñivi na ndikōn Ndios kúu yó, ta xa'a ñayó'o inka ñivi na xa xini va'a Ndios, nayó'o chíkaa so'o na to'on ña ká'an yó. Ta ñivi na ḡn vása ndikōn Ndios, ñivi yó'o ḡn xiin na chíkaa so'o na to'on ña ká'an yó.

Ta xí'in ña ké'é ñivi saá, kúchiño yó kundaa ini yó án Níma Ndios kúu ña táku ini ñivi yó'o, án níma vatá kúu ña táku ini na.

Tò'on yó'o ká'an ndí Ndios k'vi ní ini ra xíni ra ñivi

⁷ Nañani yó xí'in náki'va yó, k'vi ní ini ñ xíni ñdó'ó, ta ndi'i mji yó xíni ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó, saá chi Ndios kúu tã tã táxi ndeë nda'a yó ña ke'é yó saá. Ta ndi'i ñivi na k'vi ini xíni natá'an na, ñivi yó'o ndixa kúu nasá'ya Ndios, ta kúu na ñivi na ndixa va'a xíni Ndios.

⁸ Ndi'i ñivi na on vása k'vi ini xíni natá'an na, ta ñivi yó'o on vása xíni va'a na Ndios, chi ndixa ini Ndios chútú ña xí'in ña k'vi ní ini ra xíni ra ndi'i ñivi.

⁹ Ta Ndios saná'a ra ndí ña ndixa ndaa ní k'vi ini ra xíni ra ndi'i yó, chi t'ví ra Sa'ya ra tã ñii laá noo ra, kixaa ra ñoyívi yó'o, ta ñixi'j ra xa'a kuachi yó, ta xa'a ña ke'é ra saá kuchiño kutaku ndino'o yó ndi'i saá kivi xí'in Ndios.

¹⁰ Vará k'vi ní ini yó xíni yó Ndios, ta mji yó on vása tondaa yó kündeé yó ña kuki'vi ini yó koni yó ra ñii k'va ndatán Ndios k'vi ní ini ra xíni ra mji yó. Saá chi Ndios saná'a ra ndasaá ndeé ní k'vi ini ra xíni ra mji yó, chi t'ví ra Sa'ya ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o, ta ñisokò xí'in mji ra xa'a kuachi yó.

¹¹ Nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña kundaa ini yó ndí

Ndios k'vi ní ini ra xíni ra mji yó, ta saá mji yó ndixa xíni ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó.

¹² Nda ñii ñivi on tã'an koni na Ndios xí'in nduchu noo na, ta saá ni, tá ndixa k'vi ini yó xíni tá'an yó, ta saá Ndios yóo ra táku ra ini yó, ta xí'in ndeë ra ñii ñii kivi mji yó va'a ka kuki'vi ini yó koni tá'an yó, nda tondaa yó kuki'vi ini yó koni tá'an yó, ndatán ñii k'va k'vi ini Ndios xíni ra mji yó.

¹³ Ndixa Ndios xa taxí ra Níma ra yóo ña táku ña ini yó. Ta xí'in ña ke'é ra saá, kundaa ini yó ndí yóo yó táku yó ini Ndios ta Ndios yóo ra táku ra ini yó.

¹⁴ Ta mji ndi, xí'in nduchu noo ndi xíni ndi Jesucristo kivi ñixika ra ñoyívi yó'o, ñakán ká'an ndi ndákuijn ndi noo ndó ndí Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, ta Ndios t'ví ña'á ra kixaa ra ñoyívi yó'o xa'a ña sakaku ra ñivi noo ña on vá'a.

¹⁵ Ta ndi'i ñivi na ndino'o ini ká'an ña kándixa na ndí Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, Ndios yóo ra táku ra ini ñivi yó'o, ta ñivi yó'o yóo na táku na ini Ndios.

¹⁶ Xíni va'a yó ta kundaa ini yó ndí ndixa k'vi ini Ndios xíni ra mji yó, saá chi ini Ndios chútú ña xí'in ña k'vi ndino'o ini ra xíni ra ndi'i ñivi. Ta ndi'i ñivi na ñii ñii kivi táku na xí'in ña k'vi ini na xíni na Ndios, ta xí'in ña k'vi ini na xíni na natá'an na, ta ñivi yó'o, kúu ñivi na yóo táku ini Ndios, ta

Ndios yóo ra táku ra ini n̄ivi yó'o.

17 Ta xí'in ña yóo Ndios táku ra ini yó, t̄ondaa yó kuki'vi ndino'o ini yó koni yó ra, ta saá tuku t̄ondaa yó kuki'vi ndino'o ini yó koni yó natá'an yó. Ta ña táku yó saá, sáná'a yó ndí táku yó ndatán x̄itaku Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta xa'á ña táku yó saá ɔn kuyi'ví yó kuita yó n̄oɔ Ndios k̄ivi ña kasa nani ra xa'á kuachi n̄ivi.

18 Tá ndixa kúndaa ini yó ndí Ndios kí'vi ní ini ra x̄ini ra m̄i yó, ta tá kí'vi ní ini yó x̄ini yó Ndios, ta tá kí'vi ní ini yó x̄ini yó natá'an yó, ta ña ké'é yó saá ɔn taxi ña kuyi'ví ini yó n̄oɔ Ndios. Saá chi ña yí'ví ini n̄ivi n̄oɔ Ndios, káku ña n̄oɔ ña yí'ví ini na n̄oɔ ña saxo'v̄i ra na xa'á kuachi na. Ta saá tá yí'ví ini yó n̄oɔ Ndios, ta kóni kachí ñayó'o ndí ɔn t̄á'an t̄ondaa yó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó ñii k̄i'va ndatán kí'vi ini Ndios x̄ini ra m̄i yó.

19 Vitin kí'vi ini yó x̄ini yó Ndios chi Ndios kúu t̄aa t̄a si'na k̄ixá'á kí'vi ini x̄ini ra m̄i yó.

20 Tá yóo ñii n̄ivi, ká'an na káchí na saá: "Yi'j̄ kí'vi ini j̄ x̄ini j̄ Ndios", ta saá ni, n̄ivi yó'o sáa ini na x̄ini na natá'an na, ta ɔn s̄ivi ñandaa kúu ña káchí nayó'o ña kí'vi ini na x̄ini na Ndios. Saá chi tá ɔn vása kí'vi ini yó x̄ini yó n̄ivi na va'a x̄ito yó xí'in nduch̄u n̄oɔ yó, ta saá ɔn vása kúchiño yó kuki'vi ini yó koni yó Ndios, t̄aa t̄a

ɔn vása x̄ito yó xí'in nduch̄u n̄oɔ yó.

21 M̄i Jesucristo xa'nda chiño ra n̄oɔ yó, káchí ra saá: "Ndi'i n̄ivi na kí'vi ini x̄ini na Ndios, n̄ivi yó'o x̄ini ñó'ó kuki'vi ini na koni na natá'an na", káchí ra.

5

To'on yó'o ká'an ndí n̄ivi na ndík̄on t̄aJesús kúndeé na n̄oɔ yich̄i ɔn vá'a ñoyívi yó'o

1 Ndi'i n̄ivi na kándixa ndí t̄aJesús kúu Cristo, t̄aa t̄a t̄i'ví Ndios sakaku ra m̄i yó, ta n̄ivi yó'o kúu sa'ya ndino'o Ndios. Ta ndi'i n̄ivi na ndixa kí'vi ini x̄ini na Yivá yó Ndios, ta n̄ivi yó'o, saá tuku kí'vi ini na x̄ini na n̄ivi na kúu sa'ya ra.

2 Tá kí'vi ini yó x̄ini yó Ndios ta kisa ndivi yó ña xá'nda chiño ra n̄oɔ yó, ta xí'in ña ké'é yó saá, kúndaa ini yó ndí ndixa kí'vi ini yó x̄ini yó n̄ivi na ñii kúu sa'ya Ndios xí'in yó.

3 Tá ndixa kisa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios n̄oɔ yó, ta xí'in ñayó'o sáná'a yó ndí ndixa ndino'o kí'vi ini yó x̄ini yó ra. Ta ndi'i ña xá'nda chiño Ndios n̄oɔ yó ɔn vása yo'v̄i ní kasa ndivi yó ña.

4 Saá chi ndi'i m̄i yó, n̄ivi na kúu sa'ya Ndios, ndixa kúndeé yó n̄oɔ yich̄i ɔn vá'a ñoyívi yó'o. Xa'á ña kándixa yó Jesucristo, kómí yó ndee ña kúndeé yó n̄oɔ yich̄i ɔn vá'a.

5 Saá chi n̄ivi na kándixa Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, ndasaá kuiti n̄ivi yó'o kúu

n̄ivi na kúndeē n̄oq̄ yich̄i ɔn
vá'a ñoyívi yó'o.

*Tɔ'on yó'o ká'an ndí yóo
un̄i ña ndákuijn̄ xa'a Jesu-
cristo*

6 Jesucristo k̄ixaā ra ñoyívi
yó'o, ta yóo un̄i ña táxi
kundāā ini yó yu kúu ra. Saá
chi yóo takuii tá ch̄ichi Jesu-
cristo, ta yóo n̄ij̄ Jesucristo
ña n̄ix̄it̄a, ta yóo Ním̄a Ndios
ña ndákuijn̄ xa'a Jesucristo,
ta Ním̄a Ndios kúu ña ká'an
tɔ'on ndaā ndino'o.

7 Ta saá yóo un̄i ña
ndákuijn̄ xa'a Jesucristo
ñoyívi n̄ino, ta ñii ña kúu
Yivá yó Ndios, ta ink̄a ña
kúu Tɔ'on Ndios, ta ink̄a ña
kúu Ním̄a Ndios, ta ña un̄i
yó'o ñii laá kúu ña.

8 Ta yóo un̄i ña ndákuijn̄
xa'a Jesucristo ñoyívi yó'o, ta
ñii ña kúu Ním̄a Ndios, ta
ink̄a ña kúu takuii tá ch̄ichi
Jesucristo, ta ink̄a ña kúu n̄ij̄
ña kee yik̄i koñu Jesucristo
k̄iv̄i n̄ix̄i'j̄ ra nda'ā tón cruz.
Ta un̄i ñayó'o ñii yóo yu'ú
ña.

9 M̄ij̄ yó kándixa yó tɔ'on
ña ká'an n̄ivi x̄i'in yó, ta ña
ndáȳa'ví ní k̄a kúu tɔ'on ña
ká'an Ndios. Saá chi m̄ij̄
Ndios kúu t̄a t̄a ndákuijn̄
xa'a S̄a'ya ra Jesucristo.

10 Ta ndi'i n̄ivi na kándixa
Jesucristo t̄a t̄a kúu S̄a'ya
Ndios, ta ini ñii ñii n̄ivi
yó'o yóo tɔ'on ña ndákuijn̄
xa'a ra. Ta n̄ivi na ɔn
vása kándixa tɔ'on ña ká'an
Ndios xa'a Jesucristo, n̄ivi
yó'o kóni kachí na ndí Ndios
kúu t̄a t̄a vatá, chi ɔn x̄ijn̄
na kandixa na ndí tɔ'on ña

ká'an Ndios xa'a S̄a'ya ra
kúu ñandāa.

11 Tɔ'on ña ndákuijn̄ Ndios
kúu ña káchí saá: Ndios xa
t̄axi ra ña ndino'o kutaku
yó x̄i'in ra ndi'i saá k̄iv̄i ña
v̄axi. Ke'é ra saá x̄i'in yó
chi kándixa yó S̄a'ya ra Jesu-
cristo, t̄a t̄a t̄aku ndino'o, ta
ñii yóo yó x̄i'in ra.

12 Ndi'i n̄ivi na t̄aku Je-
sucristo ini, nayó'o kúu na
t̄aku ndino'o n̄oq̄ Ndios. Ta
n̄ivi na ɔn vása t̄aku Jesu-
cristo ini, nayó'o ɔn vása
t̄aku na n̄oq̄ Ndios.

*Tɔ'on yó'o ká'an ña ndí
n̄ivi na kándixa Jesucristo
kutaku ndino'o na ndi'i saá
k̄iv̄i*

13 Táāj̄ tutu yó'o ña xāa
ña nda'ā ndó, na kúu n̄ivi
na kándixa Jesucristo, t̄a t̄a
kúu S̄a'ya Ndios, chi kóni j̄
ña kundāā ini ndó ndí ndixa
xa t̄aku ndino'o ndó n̄oq̄
Ndios, ta kutaku ndó x̄i'in ra
ndi'i saá k̄iv̄i ña v̄axi.

14 Ta m̄ij̄ yó, n̄ivi na
kándixa Jesucristo, ndino'o
ndáa ini yó ña Ndios ndixa
x̄inj̄ s̄o'o ra ndi'i ña ndúkú
yó n̄oq̄ ra. Tá ña ndúkú yó
n̄oq̄ Ndios kúu ñava'a, ña
ñii kúu x̄i'in ña kóni m̄ij̄ ra,
ta saá ndixa ch̄ikāā s̄o'o ra
tɔ'on ká'an yó x̄i'in ra.

15 Ndixa kúndāā ini yó
ndí Ndios x̄inj̄ s̄o'o ra ndi'i
ña ndúkú yó n̄oq̄ ra, ta
xa'ā ñayó'o, ndáa ini yó ndí
Ndios xa t̄axi ra nda'ā yó ña
kúu ña ndúkú yó n̄oq̄ ra.

16 Tá x̄íto yó ñii natá'an
yó na kándixa Jesucristo ke'é
na ña ɔn vá'a, ta saá v̄a'a

na ndukú yó nõõ Ndios x̄a'a na. Ta saá Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra x̄a'a nayó'o, ta taxi ra ña v̄a'a nakutá'an tuku na x̄i'in ra. Tõ'on yó'o ká'an̄i x̄a'a ñivi na õn vása ní-ki'vi kuachi ndeé ña sandi'i x̄a'a na nõõ Ndios. Saá chi ndixa yóo kuachi ndeé ní ña sandi'i x̄a'a ñivi nõõ Ndios, ta õn vása ká'an̄i ña ndukú yó nõõ Ndios ña kasa ká'no ini ra x̄a'a kuachi yó'o.

17 Ndi'i saá nõõ ña õn vá'a ké'é ñivi, ñayó'o kúu kuachi nõõ Ndios. Ta saá ñi, õn s̄iví ndi'i ña õn vá'a ké'é ñivi kúu kuachi ña sandi'i x̄a'a na nõõ Ndios.

18 Ta m̄ji yó, ñivi na ndixa ndíkõn Ndios, õn vása táku k̄a yó ké'é yó ña õn vá'a. Saá chi Jesucristo, t̄aa t̄a kúu S̄a'ya Ndios ndáa ra m̄ji yó, ñivi na kándixa ña'á, ta saá ñaním̄a ndiv̄a'a õn vása kúchiño k̄a ña sandá'ví ña m̄ji yó.

19 Xín̄i yó ndí s̄a'ya Ndios kúu m̄ji yó, ta táku yó t̄ixin ndeë ra. Ta ñivi na ndíkõn yich̄i õn vá'a ñoyívi yó'o, nayó'o táku na t̄ixin ndeë ñaním̄a ndiv̄a'a ká'no.

20 Xín̄i yó ndí k̄ixaa Jesucristo S̄a'ya Ndios ñoyívi yó'o, ta xa taxi ra ña kon̄i v̄a'a yó Ndios t̄aa t̄a kúu t̄andaa ndino'o. Ta saá vitin táku yó ini S̄a'ya Ndios, t̄a kúu Jesucristo. Jesucristo kúu Ndios ndino'o, ta kúu ra t̄aa t̄a ndino'o táku ndi'i saá k̄iv̄i.

21 Nañani yó x̄i'in náki'v̄a yó, ndó'ó yóo ndó ndatán

yóo s̄a'yāi, ta ndátõ'on̄i x̄i'in ndó tõ'on ña x̄in̄i ñó'ó ní, ña káchí saá: Kasa kuenda x̄i'in m̄ji ndó ña õn kasa tõ'ó ndó, ñi õn kasa ká'no ndó nda ñii ñaidolo, ñi nda ñii ñaimagen, chi ndi'i ñayó'o kúu ndios vatá. Saá ná koo ña.

Tutu ñaov̄i n̄ita taJuan ña ti'ví ra kua'an nda'a n̄ivi na kándixa Jesucristo

*Xí'in to'on yó'o taJuan
ká'an ra chindeé ra n̄ivi na
kándixa Jesucristo na táku
inka ñoo*

¹ Yi'i, taá ta kúu taxikua'a, táa i tutu yó'o xaá ña nda'a ndó'ó, na kúu n̄ivi na naqaxin Ndios ña kandixa ndó Jesucristo ta kundikõn ndó yich̄i ra. Ndino'o ini i kí'vi ini i xini i ndó'ó, ta õn s̄iví ñii laá ȳi'í kí'vi ini i xini i ndó'ó, ta ndi'i n̄ivi na xa xini va'a yu kúu ñandaá, ñii káchí saá n̄ivi yó'o kí'vi ini na xini na ndó'ó.

² Saá chi yóo ñandaá táku ña ini yó vitin, ta kutaku ka ña ini yó ndi'i saá k̄iv̄i ña vaxi, ta xa'a ña kómí yó ñandaá yó'o, kí'vi ini yó xini tá'an yó.

³ Yivá yó Ndios xí'in Sa'ya ra Jesucristo, ¡ná ke'é ra kuá'a ní ñava'a xí'in yó! ¡Ná kundá'ví ini ra koni ra m̄ji yó! Ta, ¡ná taxi ra ña kunnakaá ñava'a ini yó! Ta, ¡va'a ná kundikõn yó yich̄i ñandaá, ta ndixa ná kuki'vi ini yó koni tá'an yó!

*To'on yó'o ká'an ña ndí
xini ñó'ó
kuki'vi ini yó koni yó natá'an
yó*

⁴ Kúsi i ní ini i chi xa naikutá'an i xí'in sava ndó'ó, n̄ivi na kándixa Jesucristo, ta saá kúndaá ini i ndí ndó'ó kúu n̄ivi na va'a ndikõn yich̄i ñandaá. Ta ñii k̄i'va ndatán yóo ña xá'nda chiño Yivá yó Ndios ñoo yó kasa ndivi yó, saá yóo ña kisa ndivi ndó.

⁵ Ta vitin, nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví i ñoo ndó ndí ndixa kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. To'on yó'o õn s̄iví ñii to'on xaá ña xá'nda chiño i ñoo ndó kúu ña, chi ñii káchí kúu ña xí'in ña xa xini so'o yó nda k̄iv̄i k̄ixá'a kándixa yó Jesucristo.

⁶ Tá ndixa kí'vi ini yó xini yó natá'an yó, ta xí'in ña ké'é yó saá sáná'a yó ndí kisa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios ñoo yó. Saá chi nda k̄iv̄i k̄ixá'a ndó kandixa ndó Jesucristo tãnda vitin, xa xini so'o ndó to'on ña xá'nda chiño ra ñoo yó, ña káchí saá: Xini ñó'ó kutaku yó xí'in ña kuki'vi ini yó koni yó Ndios, ta kutaku yó xí'in ña kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó.

⁷ Ñoyívi yó'o xa xika kuá'a ní n̄ivi na kóni sandá'ví ndó'ó xí'in to'on ña vatá ká'an na. N̄ivi yó'o kúu n̄ivi na õn x̄in ka'an ndí Jesucristo x̄ikuu ra n̄ivi ndino'o, ta x̄ikomí ra ȳikí koñu ndino'o, ñii k̄i'va ndatán yóo ȳikí koñu m̄ji yó. Ta n̄ivi na õn vása kándixa saá, kúu n̄ivi na kóni sandá'ví ndó'ó, ta kúu na n̄ivi na sáa ini xini na Jesucristo.

8 Kasa kuenda va'a xí'in m̄ji ndó ña ɔn kandixa ndó tɔ'on vatá ña ká'an n̄ivi yó'o. Saá chi tá kandixa ndó ñavatá yó'o, yiyo ní kɔtɔ ɔn naki'in ndó ndi'i ñava'a ña kóni Ndios taxi ra nda'a ndó.

9 Ndi'i n̄ivi na sandakoo yich̄i Jesucristo ta ku'a'an na ink̄a yich̄i, ta ña ké'é na saá sáná'a ña ndí Ndios ɔn vása yóo ra táku ra ini n̄ivi yó'o. Ta n̄ivi na ñii ñii k̄iv̄i va'a ndíkɔn na yich̄i Jesucristo, ta saá Yivá yó Ndios yóo ra táku ra ini n̄ivi yó'o, ta saá tuku Sa'ya ra Jesucristo yóo ra táku ra ini na.

10 Tá yóo n̄ivi na kixaa nɔɔ ndó, ta n̄ivi yó'o saná'a na ndó'ó ink̄a tɔ'on ña ɔn vása yóo yu'ú xí'in tɔ'on ña saná'a Jesucristo m̄ji yó, ta saá ɔn naki'in ndó n̄ivi yó'o xí'in ña ɔn vá'a sáná'a na, ni ɔn k̄a'an ndó kachí ndó xí'in na saá: "Va'a ya'a ndó koo ndó ve'e nd̄i xí'in nd̄i." ɔn kachí ndó saá xí'in na.

11 Saá chi táná k̄a'an ndó tɔ'on ña va'a naki'in ndó n̄ivi vatá yó'o, ta ña ké'é ndó saá kóni kachí ña ndí ñii kachí yóo yu'ú ndó xí'in ña ɔn vá'a ké'é na.

*Tɔ'on yó'o ká'an ndí
taJuan kóni ra
kɔ'on ra koto ra n̄ivi na
naki'in tutu yó'o*

12 Yóo ku'a'a ní k̄a ña kóni j̄ ndato'on̄i xí'in ndó, ta ɔn taa k̄a j̄ ña nɔɔ tutu. Ndáti j̄ ndí yach̄i ní xaa j̄ nda nɔɔ yóo ndó ña k̄a'an tá'an yó, ta saá nakutú ndi'i ini yó xí'in ñasij̄ ní.

13 Ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo yó'o nɔɔ yóo j̄ vitin, n̄ivi yó'o kúu na nakaxin Ndios kundikɔn na ra, ta vitin nayó'o tí'ví na tɔ'on xaa ña nda'a ndó ña chindeé na ndó'ó, na kúu n̄ivi na kándixa Jesucristo. Saá ná koo ña.

Tutu ñauni n̄taa taJuan ña ti'ví ra xaá ña nda'a taGayo

*Xí'in t̄o'on yó'o taJuan
chindeé ra taGayo*

¹ Yi'í kúu taxikua'a, ta táa i
tutu yó'o xaá ña nda'a yó'o
taGayo, ta kúu ta ta kí'vi
ndino'o ini i xini i.

² Nani yó, xini i ndí ndixa
va'a yóo ním̄a ún noo Ndios.
Ta ñii kí'va ndatán va'a yóo
ním̄a ún, saá kóni i ña va'a
koo yíkí koñu ún, ña nda lo'o
on kundedé kue'e xí'in ún.

³ Sava ñañani yó na
kándixa Jesucristo xa kixaa
na noo i, ta kúsii ní ini i
ña xini so'o i ña ká'an na
ndat̄o'on na ñava'a xa'a ún,
chi káchí na ndí vivii
kuá'an ún yichi ña ndaa.

⁴ T̄o'on yó'o kúu ña sákusii
ní ini i, saá chi ndatán yóo
sa'ya i ta kí'vi ní ini i xini i,
saá yóo ún noo i. Ta kivi
xini so'o i ndí nivi na yóo
ndatán yóo sa'ya i noo i, va'a
kuá'an nayó'o yichi ña ndaa,
ta t̄o'on yó'o kúu ña sákusii
ní ka ini i.

*T̄o'on yó'o ká'an
ndí taGayo va'a kisa ndivi ra
chiño Jesucristo*

⁵ Nani yó, va'a ní kisa
ndivi ún chiño Jesucristo.
Saá chi ndí'i saá yichi
chindeé ún ñañani yó na
kúu na kee inká xiiña, ta kivi
xaá nayó'o noo ún. Vará nda

ñii yichi, on ta'an kutá'an ún
xí'in ñañani yó yó'o, ta kivi
xaá na noo ún, ta táxi ún
nda'a na ña xini ñó'ó na.

⁶ Ta sava ñañani yó yó'o
na xa chindeé ún, kixaa na
noo nákutá'an ndi ña kisa
ká'no ndi Ndios, ta ndat̄o'on
na xí'in ndi ndasaá va'a
saná'a ún ña ndixa kí'vi ní
ini ún xini ún na. Ta vitin xa
ñixaa tuku nayó'o noo ún, ta
xáku ndá'ví i ndúkú i noo ún
ña chindeé tuku ún na, ta
taxi ún nda'a na ña xini
ñó'ó na ña ko'on na inká
xiiña. Ta xí'in ña ke'é ún
ñava'a saá, ndixa sakusii ún
ini Ndios.

⁷ Nañani yó yó'o, na
chindeé ún, kúu nivi na kee
ñoo m̄i na xa'a ña kuá'an
na kasa ndivi na chiño
Jesucristo, ta on vása xii
na naki'in na si'ún ya'vi na
nda'a inká nivi na on vása
kándixa Jesucristo.

⁸ Ta xa'a ñayó'o, m̄i yó,
na kúu nivi na kándixa Jesu-
cristo, xini ñó'ó chindeé yó
ñañani yó yó'o ña kee na
ko'on na ndat̄o'on na t̄o'on
ña ndaa xa'a Jesucristo. Ta
xí'in ña chindeé yó nayó'o
kóni káchí ña ndí ñii káchí
kisa chiño yó xí'in na xa'a
yichi ña ndaa.

*T̄o'on yó'o ká'an ña
ndí taDiótrefes kúu ta ta
ké'é ña on vá'a*

⁹ Xa ti'ví i ñii tutu kuá'an
ña nda'a ñañani yó xí'in
náki'va yó na nákutá'an
xí'in ún xa'a ña kisa ká'no
ndó Ndios. Ta taDiótrefes
kóni ra kuu ra ta ká'no ní
ka noo ndí'i ñañani yó xí'in

náki'vạ yó na nákutá'an ñoo ñoo tákụ ún, ta xạ'a ñayó'o, ọn xịin ra chikaạ sọ'o ra tọ'on ña ká'an ndi, ni ọn xịin ra kasa ndivi ra ña ndúkú ndi ñoo ra.

¹⁰ Ta saá tá tondaạ kivi xaa i ñoo ndó, ta ka'an i xí'in ta Diótrefes yó'o xạ'a ndi'i ña ọn vá'a ké'é ra, chi xáta ní'no ní ra tọ'on ña vata xạ'a ndi. Ta saá ni, ọn vása xaa ini ra ké'é ra ña ọn vá'a yó'o, ta tuku inka ña ọn vá'a ké'é ra kúu ña ọn xịin ra vạ'a naki'in ra nañani yó kivi kixaạ na ñoo ra xạ'a ña ndatọ'on na tọ'on ña ndạạ xạ'a Jesucristo. Ñoo ñoo tákụ ún yóo sava ñivi na kándixa Jesucristo, ta ta Diótrefes yó'o sási ra ñoo na kándixa Jesucristo yó'o, ña ọn xịin ra taxi na ña xini ñó'ó ñoo nañani yó na kixaạ ñoo na. Nda víka, ta Diótrefes táxin vạ'a ra ñivi na kóni chindeé nañani yó na kixaạ ñoo na, ta ọn vása táxi ka ra ña kivi tuku na ini ve'e ñoo nakutá'an nañani yó xí'in náki'vạ yó xạ'a ña kasa ká'no na Ndios.

Tọ'on yó'o ká'an ndi ta Demetrio kúu taa tạ vạ'a

¹¹ Ñani yó, yó'ó kúu taa tạ kivi ní ini xini, ta ká'an i xí'in ún ña ọn kundikọn ún yichị ñivi na ké'é ña ọn vá'a, ta vạ'a ka kundikọn ún yichị ñivi na ké'é ñavạ'a. Saá chi ñivi na ké'é ñavạ'a kúu sa'ya Ndios, ta ñivi na tákụ ké'é ña ọn vá'a, ñivi yó'o ọn tạ'án koni na Ndios.

¹² Ta ta Demetrio kúu taa tạ vạ'a ní, ta kánóo síkón

tọ'on vạ'a xạ'a ra ñoo ndi'i ñivi, ta ndixa tayó'o vạ'a ndikọn ra yichị ña ndạạ. Ta mji ndi, ndixa ndakuijn ndi ká'an ndi tọ'on vạ'a xạ'a ra, ta mji ún, xini ún ndi tọ'on ña ká'an ndi kúu ñandaạ.

Tọ'on yó'o ká'an ña ndi ta Juan ndati ra yachị ni xaa ra ñoo yóo ta Gayo

¹³ Yóo kuạ'a ní ka tọ'on ña kóni ka'an i xí'in ún, ñani yó, ta ọn xịin i taa i ndi'i ña ñoo tutu yó'o.

¹⁴ Saá chi ndati ña yachị ní xaa i ñoo yóo ún, ta saá kuchiño ka'an tá'an yó xạ'a ndi'i ña xini ñó'ó.

¹⁵ Ndios ná taxi ra ñavạ'a koo ini ún. Ta nañani yó xí'in náki'vạ yó na kándixa Jesucristo na tákụ ñoo yó'o xí'in i, tí'ví na tọ'on ña chindeé na yó'ó. Ta ndúkụ i ñoo ún ña chindeé ún ñii ñii ñivi na kándixa Jesucristo, na kúu na nákutá'an xí'in ún xạ'a ña kisa ká'no ndó Ndios.

Tutu ña ñitaa taJudas ña ti'ví ra kuá'an nda'a ñivi na kándixa Jesucristo

*TaJudas ti'ví to'on yó'o
kuá'an ña chindeé ra ñivi na
kándixa Jesucristo*

¹ Yi'i, taJudas, ta ta kisa
chiño ño Jesucristo kúu i, ta
ñani i kúu taSantiago.* Ta
taa i tutu yó'o xaá ña nda'a
ndó'o ñivi na ñakaxin Yivá
yó Ndios ña kundikon ndó
ra. Ndó'o kúu na kí'vi ní ini
ra xini ra, ta Jesucristo ndaa
ra ndó'o ño ña on vá'a.

² Ná ke'é Ndios ví'i ní ka
ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi
ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná
kutú ndaa ini ndó xí'in ndi'i
ñava'a yó'o, ta xí'in ndi'i ña
kí'vi ní ini ra xini ra ndó'o.

*To'on yó'o ká'an xa'a
nataa na sáná'a to'on Ndios
ña xa nasama na
(2 Pedro 2:1-17)*

³ Nañani yó xí'in náki'va
yó, na kí'vi ní ini i xini i
kúu ndó'o. Xa na'a kúu
ña xani sin i taa i ñi tutu
xaá ña nda'a ndó, chi kóni i
ndato'on ka i xí'in ndó xa'a
ña sakaku Ndios mji yó ño
ña on vá'a. Ta on kúchiño i
ke'é i saá, chi vitin ña xini
ño'o ka kúu ña taa i tutu
yó'o ña xaku ndá'vi i ño
ndó ña chikaá ndó ndee ña

on taxi ndó inka ñivi nasama
na ñandaa, ña kúu ña ndixa
ndaa ini yó ña sakuá'a yó
xa'a Jesucristo. Ta nda'a
mji yó ñivi na kándixa Jesu-
cristo, Ndios taxi ra ñandaa
yó'o ñi laá kuiti yichi, ta
kundeé ñandaa yó'o koo ña
ndi'i saá kivi vaxi.

⁴ Ndato'on i ñayó'o xí'in
ndó saá chi yóo sava nataa
on vá'a, ta nayó'o xini ní na
ndasaá sandá'vi na ndó'o,
ta saá nataa yó'o kuon ki'vi
na ma'ño ndó, ta sáná'a
na káchi na ndi mji yó na
kándixa Jesucristo kúchiño
ki'vi yó kuachi, ta on kundi'i
ní ini yó xa'a ña on vá'a
ké'é yó, chi saá ni Ndios kasa
ká'no ini ra xa'a kuachi yó.
Ta to'on Ndios ña ñitaa na
xina'a ká'an ña xa'a nataa
yó'o ndi na xa ndiso kuachi
kúu na, ta ko'on na ño xo'vi
ní na, chi on xini na kasa
ndivi na to'on ña xá'nda
chiño Jesucristo, ta kúu ñi
laá taKá'no ta xá'nda chiño
ra ño yó.

⁵ Xa xini va'a ndó yukia
ñindo'o ñaño Israel xina'a.
Ta kóni i vitin sanaká'ani
ndó'o ndi vará Ndios sakaku
ra naIsrael yó'o ño ñaño
Egipto, ta sandi'i ra xa'a ndi'i
naIsrael na xikuu na ñi-xiin
kandixa to'on ña ñika'an ra
xí'in na.

⁶ Ta yóo inka ña
sanaká'ani ndó'o ña kúu
ña ká'an xa'a naágel, na
ñi-xiin kasa ndivi chiño ña
xa'nda chiño Ndios ño na,
ta ñi-xiin na kutaku ka na
ño ñika'an Ndios xí'in na

* 1:1 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

kutaku na, saá chi ndukú na kasa ndivi na inká chiño ña kóni mji na. Ta xa'a ña on vá'a yó'o, Ndios taxi ra ña nó'ni na nó'o na ñii xiiña noo naa, ña ndáti na anda kixaa kivi ña kasa nani ra xa'a ndi'i ña kuv'a'a.

7 Ndatán kisa toon naángel yó'o noo Ndios, saá kisa toon nivi naño Sodoma xí'in nivi naño Gomorra xí'in inká ku'a'a nivi na ñoo yatin yó'o kujya xina'á. Saá chi nataa ñoo yó'o niki'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi kúu ñásí'í na, ta náña'a niki'vi ná kuachi xí'in nataa na on sivi yi ná kúu, ta nivi yó'o ke'é na ndi'i saá noo ñakini xí'in tá'an na. Ta xa'a ña on vá'a ke'é na, Ndios sandi'i ra xa'a naño yó'o xí'in ño'o xixi ña kee ñoyivi nino. Ndi'i ñayó'o sáná'a ña mji yó ña kundaa ini yó ndasaá kundo'o nivi na on xiin chikaa so'o to'on xá'nda chiño Ndios. Nanivi yó'o ko'on na xo'vi na noo xixi ño'o ndi'i saá kivi ña vaxi.

8 Ñii ki'va saá, kúu ña on vá'a ke'é nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na. Ta nataa yó'o kándixa na ta kisa ndivi na ndi'i ña ndáto'on xani xí'in na, ta kisa ndivi na ndi'i ña on vá'a ña kúu ña on vása kisa to'o na yiki koñu na, ta chikaa nino na to'on ña xá'nda chiño Ndios, ta ká'an na to'on ña kusiki na ta kándiva'a na xa'a ndee ná'no ña yóo noo síkón.

9 Ta kujya xina'á, ta ni nda mji ña Miguel, ñaángel ká'no noo ndi'i naángel,

ni-xiin ña ka'an ña to'on ndiva'a xí'in ñanima ndiva'a ká'no, kivi káni tá'an ovi ñayó'o xa'a yukú ñii ñayó'o naki'in yiki koñu ta Moisés. Ta ñaángel Miguel ndasaá kuiti nika'an ña xí'in ñanima ndiva'a, káchí ña saá: “¡Ndios ná saxo'vi ra yó'ó!”

10 Ta nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, nda lo'o on vása yí'vi na ká'an na to'on ndiva'a xa'a ndi'i ña on vása kundaa ini na. Ta táku na ndatán táku kití tiyukú, chi tiyó'o ké'é rí ndi'i noo ña kóni rí, ta on vása kundaa ini rí yu kúu ña va'a án yu kúu ña on vá'a. Ta nataa na ké'é saá, sátivi na ndi'i xí'in mji na xa'a ña on vá'a ké'é ná.

11 ¡Ndá'vi ní nataa yó'o! Chi ndikón na yichi ta Caín, ta kúu ta xa'ni ñani mji ra xina'á. Ta xa'a ña kútoo ní na kukomí na s'ún, ké'é na ña on vá'a ndatán ke'é ta Balaam kujya xina'á. Ta ndatán nixi'i ta Coré kujya xina'á xa'a ña toon ní nixiyo ini ra, saá ndi'i xa'a nataa yó'o xa'a ña toon ní ini na.

12 Kivi nákutá'an ndó kuxu ndó xí'in tá'an ndó xa'a ña náká'an ndó ndasaá nixi'i Jesucristo xa'a ndó, ta nataa yó'o na kúu na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, kixaa na noo xixi ndó ta kí'vi na, ta xixi na ta xí'i na ndatán káchí ini mji na, ta nda lo'o on vása kisa to'o na ndó'ó ni on vása kisa to'o na Ndios. Ta ña ké'é na saá sátivi ña viko noo nákutá'an ndó xixi ndó. Ta ndatán

yóo vjko yaa nqo síkón njno kaq ña kúu vjko vichí ña on koó saví sákoon, ta kuq'an ña yó'o ta kuq'an ña kaq ké'é tachi xí'in ña, saá yóo nataa yó'o. Ta ndatán yóo yiton, tón on koó kuj'i kóon nda'a, saá yóo nataa yó'o, ta inká njvi to'on na yiton yó'o tãnda tio'o nó tava na, ña ndi'i ndino'o xa'a yiton yó'o, ta ñii k'va saá ndi'i xa'a nataa on vá'a yó'o.

¹³ Ta ndatán yóo ña ké'é takuii mjini kivi ñii síso kini ndeé kánda rá, ta táva rá ndi'i m'í kini ñó'o ini rá, saá yóo ña ké'é nataa on vá'a yó'o. Saá chi ñakini ñó'o ini nataa na on vá'a yó'o kée ña ta tívi ña xíto inká njvi. Ta ndatán yóo kimi yé'e tí sãdakoo nqo xindoo rí, ta kée rí kuq'an xiká rí nda mji koyo rí nqo naa, saá yóo nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, chi Ndios xa chindú'u ra xa'a nataa yó'o ña kutaku na nqo naa ní ndi'i saá kivi ña vaxi.

¹⁴ Ta taEnoc ta kúu sa'ya ñani síkuá taAdán,† njka'an ndoso ra xa'a nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na, káchí ra saá: "¡Koto ndó! Xa vaxi taKá'no nqo yó, vaxi ra xí'in kuq'a ní mil naángel.

¹⁵ Vaxi ra ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i njvi ñoyívi yó'o, ta saxo'vi ra ndi'i njvi na kini xitaku, ta ndixa saxo'vi ra na xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é na ñoyívi yó'o, ta saxo'vi ra ndi'i njvi xa'a ndi'i

to'on ndiva'a njka'an na xa'a Ndios", káchí taEnoc.

¹⁶ Nataa on vá'a yó'o kúu na ká'an kuáchí ní yu'u ndi'i saá kivi, ta xíto ndaa na ndasaá yóo ñii ñii njvi ta kãndiva'a na xa'a na, ta nataa on vá'a yó'o ndasaá kuiti ké'é na ña káchí ini mji na. Ta ká'an na to'on ña kisa ká'no xí'in mji na, ta ndasaá kuiti xa'a ña kóni na naki'in na ñava'a nda'a njvi kúu ña ká'an na to'on lívi xí'in nayó'o, chi on síví ña ndino'o ini na kúu ña ká'an na saá.

To'on yó'o ká'an xa'a ña on sandakoo yó yichi Ndios

¹⁷ Ta ndó'o, nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'o kúu njvi na kí'vi ní ini xini. Naká'an ndó to'on ña njka'an ndoso naapóstol na kisa chiño nqo Jesucristo, Taa taKá'no nqo yó,

¹⁸ chi njka'an na saá xí'in ndó: "Tá xa yatin vaxi kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta kutaku njvi na kuaku ndaa xa'a to'on va'a ña ká'an xa'a Jesucristo, ta kusiki na ndó'o njvi na kãndixa ra, ta nayó'o ndasaá kuiti kutaku na ké'é na ndi'i saá nqo ña on vá'a ña káchí ini mji na", káchí naapóstol xí'in ndó.

¹⁹ Ta vitin táku njvi on vá'a yó'o xí'in ndó, ta nayó'o kúu na sákani tá'an ndó'o ña ná ta'vi tá'an ndó, chi njvi on vá'a yó'o ndasaá kuiti ndikon na kisa ndivi na ña kútoo yiki koñu mji na, ta on koó Níma Ndios táku ini na.

† 1:14 TaAdán xikomí ra ñii taa sa'ya ñani síkuá ra, ta taa yó'o xikomí ra ñii sa'ya ñani síkuá ra, ta naní Enoc.

20 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'vạ yó, vitin vạ'a ndáa ini ndó Ndios, ta ọn sandakoo ndó chíkaạ ndó ndeẹ xí'in tá'an ndó ña vivii kua'no kạ ndó xí'in ña ndáa ini ndó ra, ta ndino'o kạ kandixa ndó tọ'on yii ña ká'ạn xạ'ạ ra. Ta taxi xí'in mịi ndó ña ná chindeé Níma Ndios ndó'ó ña vạ'a kạ'ạn ndó xí'in Ndios.

21 Kutaku ndó ta kọ'ọn ndó yichị nọọ kí'vi ní ini Ndios xíni ra ndó'ó, ta ndixa ná kundaa ní ini ndó naki'in ndó ña kutaku ndó ndi'i saá kịvị xí'in Jesucristo, Tạạ táKá'no nọọ yó, chi tạạ tá kúndá'ví ní ini xíni mịi yó kúu ra.

22 Ta ndó'ó, kundá'ví ní ini ndó koni ndó nịvi na ọn vása kútụ kuạ'ạn yichị Jesucristo, ta chindeé ndó nayó'o ña ndino'o kạ kandixa na Jesucristo.

23 Ta chindeé ndó nịvi ña ọn kọ'ọn na ndaya nọọ xíxị ño'o ndi'i saá kịvị ña xọ'vị ní na. Kundá'ví ini ndó koni ndó nịvi na yọ'vị ní xó'vị tákụ ñoyívi yó'o, ta koto vạ'a ndó xí'in mịi ndó ña ndạ lo'o ọn ke'é ndó ña ọn vá'a ké'é nịvi ọn vá'a ñoyívi yó'o.

Xí'in tọ'on yó'o taJudas kisa ká'no ra Ndios

24 Ná kasa ká'no yó Ndios, chi kómí ra ndeẹ ña chindeé ra mịi yó ña ọn sandakoo yó yichị ña ndạạ ra ña kándixa yó. Ta kixaa kịvị ña kuita yó nọọ ra nọọ yóo ndi'i ñalivi ká'no, ta xí'in ndeẹ ra ndasa ra ña nduu yó nịvi na ndii, nịvi na ọn kọó kạ kuạchi

ndíso, ta kutú ndạạ ñasii ini yó kịvị saá.

25 Ná kasa ká'no yó tạạ tá kúu ñii lạá Ndios, ta ñii lạá mịi ra kúu tạndíchí ndino'o, ta kúu ra Tạạ tá Sákaku mịi yó. Ná kundaa vạ'a ini yó ndí Ndios kúu taká'no ní ta kómí ra ndi'i ndeẹ ta kómí ra ndi'i ndayí. Ta xạ'ạ ñayó'o ndixa kasa ká'no yó Ndios kịvị vitin xí'in ndi'i saá kịvị ña vạxi. Saá ná koo ña.

To'on yó'o ká'an xa'a ña sanativi Jesucristo noo taJuan*

*Ñayó'o kúu ña sanativi
Jesucristo noo taJuan
xa'a ña kundivi ña kivi ña
vaxi*

¹ To'on yó'o kúu ña saná'a Jesucristo yi'i taJuan. Saá chi si'na Ndios taxi ra to'on yó'o nda'a Jesucristo xa'a ña ndato'on ra xí'in ñivi na ndikon yichi ra yukia koo xí'in ndi'i ña yóo ñoyivi kivi ña yatin ní vaxi. Ta Jesucristo taxi ra ña kunda'a ini i xa'a ndi'i ñayó'o, chi tí'ví ra ñii ñaángel kixaa ña noo yi'i ña saná'a ña ndi'i ñayó'o noo i.

² Ta vitin yi'i ndato'on i xí'in ndó to'on ña ndaa ña ndakuiin xa'a ndi'i ña saná'a ñaángel noo i, ta to'on yó'o kúu to'on Ndios ña ndato'on Jesucristo xí'in i.

³ Ta ñivi na ka'vi to'on yó'o noo inká ñivi, ndixa koo ñasij ní ini nayó'o. Ta ndi'i ñivi na chikaa so'o ta kandixa na to'on yó'o, ndixa koo ñasij ní ini nayó'o. Saá chi to'on yó'o káku ña Níma Ndios, ta ká'an ña xa'a ña koo kivi ña vaxi, chi xa yatin vaxi kivi ña koo saá.

*

: To'on "Apocalipsis" kúu to'on griego ña kóni kachí xa'a ña ñixiyo se'é, ta saá nativi ña.

*TaJuan tí'ví ra to'on yó'o
ku'a'an ña uxá ñoo ña chin-
deé ra ñivi na kándixa Jesu-
cristo*

⁴ Yi'i, taJuan, tí'ví i tutu yó'o ña ko'on ña uxá ñoo ña ñó'o estado Asia. Tí'ví i to'on chindeé i ndó'o, ñivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndios kúu ta'a ta xa táku nda kivi noo, ta táku ra vitin, ta táku ka ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta mii Ndios xí'in Jesucristo xí'in uxá níma ña yóo xí'in Ndios noo xa'nda chiño ra, ná ke'é na ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi na ña koo va'a ini ndó.

⁵ Ná ke'é Jesucristo saá xí'in ndó chi kúu ra ta'a ta'nda'a, ta ndi'i to'on ña ká'an ra kúu ña ndixa ndaa, ta kúu ra ta'a ta'noo nataku noo ndi'i na ñixi'i, ta kómí ra ndayí ka'nda chiño ra noo ndi'i narey xí'in inká naná'no na kómí ndayí ñoyivi yó'o. Kí'vi ní ini ra xini ra mii yó, ta on ko'o ka kuachi ndiso yó noo Ndios, chi ñixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó, ta ñii ra ña ñixita nakata ña kuachi yó, ta ndundii yó noo ra. Ta saá ndi'i ña on vá'a on vása kúchiño ka ña ka'nda chiño ña noo yó vitin.

⁶ Ta Jesucristo taxi ra ndayí nda'a yó ña nduu yó ndatán yóo narey, chi ndixa ka'nda chiño yó xí'in ra. Ta ke'é ra xí'in yó ña nduu yó nasutu yi'i xa'a ña kasa chiño yó noo Yivá yó Ndios. ¡Ná

kasa ká'no yó Jesucristo ndi'i saá kivi! ¡Ta ndi'i saá kivi ná ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yoo ñoyivi! Saá ná koo ña.

⁷ Nii kivi ña vaxi ndikó Jesucristo ñoyivi yó'o, ta kixi ra ma'ño viko yaa. Ndi'i saá nivi koto na ra kixi ra. Tãda nivi na tivi tón lanza siin kándiká ra ña satakue'e na yiki koñu ra, nayó'o koto na ra kivi kixi ra. Ta nivi na ndoo ndi'i saá xiiña noo ño'o, na on vása ní-kandixa ra kúu na, nayó'o kuchuchú ní ini na nda kuaku na kivi koto na vaxi ra. Saá ná koo ña.

⁸ Ta Ndios, Taa taKá'no ta ndeé ka noo ndi'i ña yoo ñoyivi yó'o xí'in ñoyivi nino, káchí ra saá: “Yi'i naníi Alfa xí'in Omega,† chi yi'i kúu tãnoo ta yi'i kúu tãsondí'i noo ndi'i ña yoo. Saá chi kivi ñanoo kixá'a ñoyivi, ta yi'i kúu ta xa táku, ta táku i vitin, ta tá kixaa kivi sondí'i ñoyivi, ta táku ka i”, káchí Ndios.

Tõ'on yó'o ká'an xa'a ña nitivi noo taJuan, ke'é Ndios xí'in ra

⁹ Yi'i, taJuan, kúu i ñani ndó chi ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta ndó'ó xí'in yi'i, ndikõn yó yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta yi'i ñii kúu i xí'in ndó tá ñii káchí ña yó'vi xó'vi yó. Ta xí'in ndeë Ndios ña táku ini yó, ñii káchí kúndeé yó xí'in ña xó'vi yó. Xa'a ña nika'an ndoso i tõ'on Ndios ña saná'a Jesucristo

yi'i, nachino ná'no t'vi na yi'i kutaku i ñoo lo'o ña nákaa ma'ño mini, naní ña isla‡ Patmos xa'a ña saxo'vi na yi'i.

¹⁰ Ta ñii kivi yoo ka i isla Patmos yó'o, ta kúu ña kivi domingo, ña kúu kivi yi noo mji yó, nivi na kándixa Jesucristo, ta Nima Ndios kixaa ña noo i, ta sakundixin ní mji ña yi'i. Ta saá xini so'o i tõ'on ña kixi chí sata i, ta ndeé ní nika'an ña, ndatán yoo ña ndá'yi tón trompeta, saá nixiyo ña.

¹¹ Ta nika'an ña xí'in i tõ'on yó'o, káchí ña saá:

—Yi'i naníi Alfa xí'in Omega, chi tõ'on yó'o káchí ña yi'i kúu ta xa táku nda kivi noo, ta tá kixaa kivi sondí'i, ta táku ka i. Ta vitin xini ñó'ó taa ún tõ'on ña ká'an xa'a ña sanativi noo ún vitin, ta ti'vi ún tõ'on yó'o kõ'on ña uxá ñoo nda'a nivi na kándixa yi'i, na kúu na nákutá'an ñoo mji na xa'a ña kisa ká'no na yi'i. Uxa ñoo yó'o ñó'o ña estado Asia, naní ña Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, xí'in Laodicea —káchí tõ'on ña xini so'o i.

¹² Ta saá ñandikó koo i ña koto i yu kúu nivi ká'an, ta xini i uxá candelero ka ña kúu nina oro. Ta noo ña uxá ka yó'o nándoso uxá ño'o xixi.

¹³ Ta ma'ño noo yita uxá candelero ka yó'o, xini i ñii

† 1:8 “Alfa” kúu kivi letra ñanoo alfabeto tõ'on griego, ta “Omega” kúu kivi letra sondí'i alfabeto yó'o. ‡ 1:9 Tõ'on “isla” kóni káchí ña xa'a ño'o yichí, ta takuii mini xino nduu ndi'i rá ña.

tə ñíndichi, ndátán káa ñii ñivi saá káa ra. Ndíxin ra ñii tikotó káni ní, tãnda xá'a ra xáa ñoó tikotó yó'o. Ta tə ñíndichi yó'o nó'ni kándíká ra xí'in ñii ña kúu nina oro.

14 Ta yisí sijní ra kúu ña yaa ní. Ndátán yóo kachí yaa ní saá yóo yisí sijní ra. Ta nduchú ñoó ra yé'e ní ña: ndátán yé'e ño'ó ña xixí saá yé'e nduchú ñoó ra.

15 Ta xá'a taa yó'o livi yé'e ña, ndátán laton yé'e kaa ñabronce ña sakán kee ñixixí ta ndundii ndino'o ña, tãnda livi ka ví yé'e kíndoo ña, saá yóo xá'a ra. Ta ndeé ní ní'j káyí to'on ñika'an ra, ndátán kúu ñoó kóyo kuá'a ní takuí ñoó námi síkón ní, saá kuú ñika'an ra.

16 Ta nda'a kua'á tə ñika'an yó'o, yóo uxá kimi, ta yu'u ra keta ñii espada ña sijn ní ovi saá xiiña yu'u. Ndátán ndeé yé'e ño'ó ma'ño ndiví saá yé'e ñoó taa tə ñíndichi yó'o.

17 Tá xini j tayó'o, ta ñakava j xá'a ra, ta kíndoo j ndátán yóo ñii tə ñixí'j. Ta saá chínóo ra nda'a kua'á ra sata j, ta ñika'an ra saá xí'in j:

—On kuyi'ví ún, chi yí'j kúu taa tə xa táku nda kivi ñoó, ta tá kixaa kivi sondí'í, ta táku ka j.

18 Yí'j kúu taa tə ndixa táku. Ñixí'j, ta nataku j, ta vitin táku j, ta ndi'í saá kivi ña vaxi táku ka j. Kómí j ndayí ñoó ndeé ña xá'ni ñivi, ta kómí j ndayí ñoó ña ñaní Hades ñoó xá'nda

chiño ndeé yó'o —káchí ra xí'in j.

19 Ta ñika'an ka ra xí'in j, káchí ra saá:

—Taa ún ñoó tutu xá'a ndi'í ña xa xini ún, ta taa ún xá'a ndi'í ña kúndivi vitin, ta taa ún xá'a ndi'í ña vaxi ta kúndivi ña.

20 Ta vitin ndato'on j xí'in ún xá'a ña uxá kimi xí'in uxá candelero kaa ñaoro, ta ñoó ñakaa oro yó'o nándoso uxá ño'ó ña xixí, chi on tə'an kunda j ini ún yukíá kóni kachí ña. Uxá kimi tí xini ún ñoó yóo nda'a kua'á j, ñayó'o ká'an xá'a uxá naángel na ndaa ñivi na kándixa yí'j na táku uxá ñoo. Ta uxá candelero kaa ñaoro ñoó nándoso ño'ó xixí ká'an ña xá'a ñivi na kándixa yí'j, ta táku na uxá ñoo yó'o, ta nákutá'an na ñoo mji na xá'a ña kisa ká'no na Ndios —káchí ra xí'in j.

2

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o

xí'in ñivi ñañoo Éfeso na kándixa ña'á

1 Ta ñika'an ka ra xí'in j, káchí ra saá:

—Taa ún ñoó tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yí'j ta nákutá'an na ñoo Éfeso ña kisa ká'no na Ndios: “Yí'j kúu taa tə kómí uxá kimi nda'a kua'á j, ta yí'j kúu taa tə xíka ma'ño uxá candelero kaa ñaoro ñoó nándoso uxá ño'ó xixí, ta ká'an j xí'in ndó'ó, ñivi ñañoo Éfeso na kúu na

kándixa yí'í, ta káchí'í xí'in ndó saá:

² Xa xíní'í xa'a ndi'i ñava'a ña ké'é ndó, ta xíní'í ndeé ní kisa chiño ndó ñoqí, ta xíní'í va'a kúndeé ndó xí'in ña yó'vi ní xó'vi ndó. Ta xíní'í ndí ɔn vása kúsí'í ini ndó xíni ndó ñivi na ɔn vá'a ké'é. Ta xíní'í ndí xa xito ndoso ndó ñivi na ká'an xa'a mji kúu na naapóstol, ta ɔn sív'í naapóstol ndino'o kúu na. Ta saá kunda'a ini ndó ndí ñivi vatá kúu nayó'o.

³ Vará yó'vi ní xó'vi ndó xa'a ña kándixa ndó yí'í, ta ndixa kúndeé ndó xí'in ña xó'vi ndó, ta ɔn vása sándakoo ndó yichí'í.

⁴ Ta saá ni, yóo ñii kuachi ndó ñoqí. Saá chi vitin salo'o ní kí'vi ini ndó xíni ndó yí'í, ta ɔn vása yóo ini ndó ndatán ñixiyo ña si'na, chi kivi sakán kixá'a ndó kándixa ndó yí'í, ta ndeé ní ndixa ñiki'vi ní ini ndó xini ndó yí'í saá.

⁵ Xíní'í ñó'ó kunda'a ini ndó ndí xa ñasama ní ini ndó. Ta va'a naká'an ndó kivi ña sakán kixá'a kándixa ndó yí'í, ta ndixa ví ñiki'vi ní ini ndó xini ndó yí'í saá. Ta vitin va'a ndukú ndó ña nandikó ini ndó, ta tuku kuki'vi ní ini ndó koni ndó yí'í, ta tuku ke'é ndó ñava'a ñii kiva ndatán ke'é ndó kivi ñoqí kixá'a ndó kándixa ndó yí'í. Tá ɔn xini ndó nandikó ini ndó saá, ta kixa'a ta kindaa'i candelero ka'a ñaoro ña ká'an xa'a ndó'ó, ñivi na kándixa yí'í, ta ɔn kundichi ka ña ñoqí ñindichi ña.

⁶ Ta saá ni, yóo ñava'a ké'é

ndó ña kúu ña kúsí'í ní ini'í xíní'í, chi ndó'ó ndixa sa'a ini ndó xini ndó ña ɔn vá'a ké'é ñivi na ndíkɔn yichí'í ta Nicolás, ta ñii káchí'í yóo yí'í xí'in ndó ña sa'a ini'í xíní'í ña ɔn vá'a ké'é nayó'o.

⁷ Ndó'ó, ñivi na yóo sɔ'o, ná chika'a sɔ'o ndó tɔ'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yí'í, na táku ku'a'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndi'i ñivi na kúndeé ñoqí ndeé ña ɔn vá'a, chi ɔn vása sandakoo na yichí'í, ta nda'a nayó'o taxi'í kaxi na ku'i'í tí kóon nda'a yiton tón táxi kutaku na ndi'i saá kivi ña va'xi. Yiton yó'o yóo nó ma'ño ndi'i yiton tón yíta ñoqí yóo ndi'i ña livi va'a, ñoqí yóo Ndios" —káchí'í Jesucristo.

Jesucristo ndatɔ'on ra tɔ'on yó'o xí'in ñivi ñaño Esmirna na kándixa ña'a

⁸ Tuku ñika'an ra xí'iní, káchí'í ra saá:

—Taa ún ñoqí tutu tɔ'on yó'o ña kɔ'ɔn ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yí'í, ta nákutá'an na ñoo Esmirna ña kisa ká'no na Ndios: “Yí'í, káchí'í xí'in ñivi yó'o saá: Yí'í kúu ta'a ta xa táku nda kivi ñoqí, ta tá kixa'a kivi sondí'í, ta táku ka'i. Yí'í kúu ta'a ta ñixi'í, ta ñataku'í, ta táku'í vitin.

⁹ Yí'í xíní'í yukía ndeé ní yó'vi xó'vi ndó, ta xíní'í ndí nandá'ví kúu ndó, chi ɔn kóqí ñaku'ká kómí ndó. Tá saá ni, Ndios káchí'í ra ndí ndó'ó kúu ñivi naku'ká ní.

Ta xínij ndí yóo ñivi na ká'an ña on vá'a xá'a ndó. Nayó'o ká'an na ñavatá, káchí na ndí mji na kúu na-judío na ndíkõn yichí Ndios, ta on sivi ñandaa kúu ña ká'an na, chi nayó'o ndíkõn na yichí ñanímã ndiva'a ká'no ña ñaní Satanás.

10 Ta ndó'ó, on kuyiví ndó nõõ ña kixaa yoví ní xoví ndó. Chi yóo ñivi na kasa ndivi ña kóni ñanímã ndiva'a ká'no Satanás, ta ñivi yó'o tiin na sava ndó'ó, ta taan na ndó'ó ini ve'e kaa. Ña xoví ndó yó'o kúu ña koto ndoso ndó'ó án ndixa kandixa ka ndó yij, ta uxu kiví xoví ndó saá. Ta yij ká'an jí xín ndó on sandakoo ndó yichí, ta xín ña ndino'o ini ndó ná kandixa ka ndó yij ndã kixaa kiví ña kiví ndó. Ta saá naki'in ndó ñava'a ñoyivi ñino, chi yij taxi ña kutaku ndó xínij ndí saá kiví.

11 Ta ndó'ó, ñivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Nímã Ndios xín ndí ñivi na kándixa yij, na táku kuá'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndi'í ñivi na kundef nõõ ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichí, ñivi yó'o on kiví na nõõ Ndios, vará kiví na ta ndí'í xá'a yikí koñu na ñoyivi nõõ ño'o" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndatõ'on ra to'on yó'o xín ñivi ñaño Pégamo na kándixa ña'a

12 Ta ñika'an ka ra xínij, káchí ra saá:

—Taa ún to'on yó'o nõõ tutu ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yij ta nákutá'an na ñoo Pégamo ña kisa ká'no na Ndios: "Yij ká'an jí xín ñivi yó'o, káchí saá: Yij kúu ta ta kómí espada ña sijn ní õvi saá xiiña yu'u.

13 Ta yij xínij ndí ndó'ó táku ndó ñoo nõõ xá'nda chiño ñanímã ndiva'a ká'no Satanás. Ta saá ni, ndã ñii kivi on vása ní-sandakoo ndó ña kándixa ndó yij. Nixiyo ñii tãtã'an ndó taAntipas, ta xín ña ndino'o ini ra ñika'an ra to'on ña ndaa xá'aj, ta xá'a ñayó'o xá'ni na ra ñoo ndó nõõ xá'nda chiño ñanímã ndiva'a ká'no Satanás. Vará xínij ndó ndí ñixí'ij taAntipas yó'o xá'a ña kándixa ra yij, ta ndó'ó on vása ní-sandakoo ndó ña kándixa ndó yij.

14 Vará xitoj yóo ñava'a ní ké'é ndó, ta saá ni, yóo lo'o kuachi ndó nõõ. Saá chi yóo ñivi na nákutá'an xín ndó nõõ kisa ká'no ndó Ndios, ta ñivi yó'o on xijn na sandakoo na yichí yatá, chi ké'é ka na ña on vá'a. Ñii ki'va saá ndatán ke'é taBalaam kujya xina'a, saá ké'é ñivi yó'o. TaBalaam yó'o ñika'an ra xín taBalac ndasaá kuchiño sandá'ví ra ñaño Israel. Ta saá chu'u ra ñaño Israel ña ñakava na kuachi, chi xixi na ña sóko ñivi nõõ kuá'a ní ñaidolo án ñaimagen, ña on sivi Ndios

ndino'o kúu. Ta चु'u ra nataa ña ñiki'vi na kuachi xí'in náña'a ná on sivi ñásí'í na kúu. Ta चु'u ra náña'a ña ñiki'vi ná kuachi xí'in ta ta on sivi yi ná kúu.

15 Ta xito yoo inká ña on vá'a ké'é sava ndó'ó, chi on xjin ndó sandakoo ndó yichí ña on vá'a ña sáná'a ñivi na ndíkõn yichí ta Nicolás.

16 Ta xa'a ña on vá'a yó'o, xini ñó'ó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó yichí on vá'a, ta tuku ndixa kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Tá on xjin ndó ke'é ndó saá, ta yachi ní xaá jí xí'in espada ña keta yu'u, ta saá saxo'viji ndó'ó, ñivi na on xjin sandakoo yichí ña on vá'a.

17 Ta ndó'ó, ñivi na yoo so'o, ná chikaá so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Nima Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yi, na táku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios. Ndi'i ñivi na kúndeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichí, ta taxi ña kuxu na sita va'a ña yoo se'é. Sita va'a yó'o naní ña maná ña kee ñoyivi ñino. Ta taxi ñii yuu yaa nda'a ñii ñii ñivi yó'o, ta noo yuu yaa yó'o ka'yi kivi na ña xaá. Ta nda ñii inká ñivi on kundaa ini na yu kúu kivi xaá ñii ñii na, chi ndasaá kuiti ñii laá mji na kundaa ini na yu kúu kivi xaá kómí na" —kachi Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in ñivi naño Tiatira na kándixa ña'a

18 Tuku yichí ñika'an ra xí'in j, kachi ra saá:

—Taa ún noo tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yi ta nákutá'an na ñoo Tiatira ña kisa ká'no na Ndios: "Yi, taa ta ká'an xí'in ndó kúu Sa'ya Ndios, ta nduchú noo yé'e ña ndatán yé'e ño'o xixi. Ta ndatán yé'e ka kuáan ñabronce, ña sakán ñiyakón na ndu yé'e, saá yé'e xa'a. Ta ká'an jí xí'in ndó to'on yó'o:

19 Xini ndi'i ñava'a kisa ndivi ndó. Xini ndi' ndixa kivi ní ini ndó xini ndó yi, ta kivi ini ndó xini ndó nata'an ndó. Ta xini va'a kándixa ndó yi, ta va'a kisa chiño ndó noo. Ta xini ndi kúndeé ndó xí'in ña yo'vi xo'vi ndó, ta on vása sándakoo ndó yichí, ta vitin kisa ndivi ndó ku'a ní ka ñava'a noo ña si'na ke'é ndó.

20 Ta saá ni, ndiso ndó kuachi chi yoo ña on vá'a xini ké'é ndó. Chi xito ndó ña on vá'a ké'é ñii ña'a ña vata ña yoo xí'in ndó, ta on vása sási ndó noo ñáyó'o, ni on vása ká'an ndó xí'in ña xa'a ña on vá'a ké'é ña. Náña'a yó'o ká'an ña xa'a mji ña ndi kúu ña profeta ña ká'an ndoso to'on Ndios, ta on sivi ñandaa kúu to'on ká'an ña, chi ña sándá'vi ñivi kúu ña. Ta ñii kiva ndatán ña Jezabel sándá'vi ña ñivi kuja xina'a, saá sándá'vi ñáyó'o ñivi na kúu na kisa chiño noo vitin. Saá chi chú'u ña nataa ña

kí'vi na kuachi xí'in inká ña'a ñá on sivi ñásí'í na kúu, ta chú'u ñá náña'a ña kí'vi ná kuachi xí'in inká taa ta on sivi yí'í ná kúu. Ta chú'u ñá nivi ña kuxu na ña niso'ko inká nivi noo ku'a'a ní ñaídolo án ñaimagen ña on sivi Ndios ndino'o kúu.

21 Ta yí'í, xa xindati i ku'a'a ní kivi xa'a ña nandikó ini ñaña'a yó'o, ta xindati i ña sandakoo ñá yichi on vá'a ndikon ñá, ta on vása ní-xiin ñá sandakoo ñá kuachi ñá, ña kúu ña kí'vi ñá xí'in ku'a'a ní taa.

22 Ñakán taxi i ña kukomí ñáyó'o ñii ku'e'e ndeé, ta xa'a ku'e'e yó'o nakava ñá noo xito ñá. Ta nivi na ndikon yichi ñá, ta ñii kí'va ké'é na ña on vá'a yó'o, tá on xjin nayó'o nandikó ini na, ni on xjin na sandakoo na ña on vá'a ké'é na, ta yí'í saxo'vi ní nivi yó'o.

23 Ta nivi na kúu sa'ya ñáyó'o, yí'í taxi i ña takué'e na nda kivi na. Ta saá ndi'i nivi na kándixa yí'í ta nákutá'an na kisa ká'no na Ndios, kundaa ini nayó'o ndí yí'í kúu taa ta xini va'a ndasaá yóo ini nivi xí'in ndasaá yóo ña xáni siji na. Ta saá cha'vi i ñii ñii nivi ndatán yóo ña va'a án ña on vá'a ké'é na.

24 Ta yóo inká to'on ká'an i xí'in ndó'ó naño Tiatira, ndó'ó na kúu nivi na on vása kándixa ña on vá'a ña saná'a ñaña'a vatá yó'o, ni on vása ní-xiin ndó sakuá'a ndó ñandichí vatá ña ñó'o se'é, ña kaku níma

ñandiva'a ká'no Satanás. Ká'an i xí'in ndó'ó, nivi na ndixa kándixa yí'í ndí on ko'ko ka inká chiño yo'vi taxi i kasa ndivi ndó.

25 Ta ndasaá kuiti ñayó'o xini ñó'ó ke'é ndó: On sandakoo ndó yichi i, ta kándixa ka ndó yí'í anda kixa kivi ndikó i.

26 Ndi'i nivi na kündeé noo ndeé ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi i, ta kisa ndivi na ña kóni i ndi'i saá kivi, ta saá taxi i nda'a nivi yó'o ndayí ña ka'nda chiño na noo ndi'i nivi na ndóo ndi'i saá ñoyívi.

27 Ndatán yóo ndayí ña taxi Yivá i Ndios nda'a i, saá koo ndayí ña taxi i nda'a nivi yó'o ña ka'nda chiño na noo nivi ndi'i saá ñoo. Ta taxi i nda'a na ñii kaa ña yóo ndatán yóo yiton káni, ta xí'in kaa yó'o ndeé ní ka'nda chiño na noo nivi. Ta ndatán kaa yó'o kómí ña ndeé ña sakuáchi válí ña kisi ño'o, saá koo ndeé ña kukomí nivi yó'o ña sandi'i xa'a na nivi na on xjin sandakoo yichi ña on vá'a.

28 Ta yí'í, ndatán yóo kimi náye'e xitaan saá yóo yí'í, ta ndi'i saá kivi yóo i xí'in ñii ñii nivi yó'o na on vása ní-sandakoo na yichi i.

29 Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yí'í, na táku ku'a'a ñoo ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

3

Jesucristo ndatq'on ra to'on yó'o

xí'in nivi nañoo Sardis na kándixa ña'á

¹ Saá tuku nika'an ra xí'in*i*, káchí ra saá:

—Taa ún nqo tutu to'on yó'o ná ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa nivi na kándixa yí'i ta nákutá'an na ñoo Sardis ña kisa ká'no na Ndios: “Yí'i kúu*i* taa ta kómí uxá níma Ndios, ta ní'i*i* uxá kími yé'e. Xíní*i* ndasaá yóo ndi'i ña ke'é ndó. Vará inká nivi ká'an na xa'a ndó kúu ndó nivi na va'a táku, chí yóo ku'a ní chiño va'a ke'é ndó, ta yí'i ká'an*i* xí'in ndó ndí yóo ndó ndatán yóo nivi na nixi*i* nqo yí'i, chí on vása ndixa ndino'o ini ndó ndíkon ndó Ndios.

² iNakáxín va'a ini ndó!, ta chikaá ndó ndee, ta xí'in ña ndino'o ini ndó kundíkon ndó Ndios, ta xí'in ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó ñava'a ña kóni Ndios. Chí xíní*i* ndí chiño ña ke'é ndó, kúman*i* ka ña, saá chí on ta'an ke'é ndó ñava'a ndatán kóni Ndios.

³ Naká'an ndó xa'a ña sakuá'á ndó kivi sakan kixá'á ndó kándixa ndó yí'i. Nandikó ini ndó ta ko'on ndó yichí Ndios. Tá on vása chikaá so'o ndó to'on ká'an*i* xí'in ndó, ta saá ñii kama kixaá nqo ndó. Ndatán kixaá takuí'ná, kivi on vása ndáti ndó, saá kixaá*i* ta kasa nani*i* xa'a kuachi ndó.

⁴ Ta saá ni, yóo sava ndó'ó nañoo Sardis na ndixa kándixa yí'i, ta va'a kisa

ndivi ndó chiño nqo Ndios, ta on vása ke'é ndó ña on vá'a. Ta yóo ndó ndatán yóo nivi na nda lo'o on vása ní-kukini tikoto yaa ndíxin na. Ñoyívi nino kukomí ndó ndayí ña kaka ndó xí'in*i* ta kundixin ndó tikoto yaa, chí ñayó'o kúu ya'vi ndó xa'a ña ke'é ndó ña kóni Ndios.

⁵ Ndi'i nivi na kundedé nqo ndee ña on vá'a, nayó'o kundixin na tikoto yaa ñoyívi nino, ta on kindaa*i* kivi na nqo tutu yíi, nqo xa ka'yí*i* kivi nivi na kutaku xí'in*i* ndi'i saá kivi. Ta xa'a nivi yó'o, yí'i ka'an ndoso*i* nqo Ndios ta ka'an ndoso*i* nqo ndi'i naángel, ka'an*i*, kachí*i* saá: Nivi yó'o kúu na kutaku xí'in yí'i, kachí*i* xa'a na.

⁶ Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaá so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yí'i, na táku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios” —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndatq'on ra to'on yó'o

xí'in nivi nañoo Filadelfia na kándixa ña'á

⁷ Tuku nika'an ra xí'in*i*, káchí ra saá:

—Taa ún nqo tutu to'on yó'o ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa nivi na kándixa yí'i ta nákutá'an na ñoo Filadelfia ña kisa ká'no na Ndios: “Yí'i, taa ta ká'an xí'in ndó, kúu Taa ta Yíi ta Ndaa ndixa. Yí'i kómí llave ña xikomí tarey David ña nakoná yé'é ña kivi nivi

ñoo Jerusalén. Ta yé'é ña nakoná*j*, nda ñii ñivi on kuchiño na nakasi na yé'é yó'o. Ta yé'é ña nakoná*j*, nda ñii ñivi on kuchiño na nakoná na yé'é yó'o.

8 Yi'i xini ndi'i ñava'a kisa ndivi ndó. Ta ñoo ndó'ó xa nakoná*j* yé'é, ta nda ñii ñivi on kuchiño na nakasi na yé'é yó'o. Yi'i xini ndi' ndó'ó on vása kómí ndó kuá'a ní ndee, ta saá ni, ndino'o ní ini ndó chikaá so'o ndó to'on*j*, ta on vása ká'an ndó on xini ndó yi'i.

9 Ta kóni*j* ña kunda*a* ini ndó yu kúu ña ke'é*j* xí'in ñivi na on vá'a na kisa ndivi ña sáná'a ñaníma ndiva'a ká'no Satanás. Navatá kúu ñivi yó'o chi ká'an na ndí kúu na najudío na ndík'on yichi Ndios, ta on sivi ñanda*a* kúu ña ká'an na. Ta saá ñii kivi ña vaxi, yi'i ke'é*j* xí'in ñivi na vatá yó'o ña kuxítí na ñoo ndó'ó, ta saá ñivi yó'o kunda*a* ini na ndí kí'vi ní ini*j* xini*j* ndó'ó.

10 Xa xa'nda chiño*j* ñoo ndó ndí kündeé ndó xí'in ñayo'vi ta on sandakoo ndó yichi*j*, ta ndó'ó, ndixa xa kisa ndivi ndó to'on yó'o. Ta saá yi'i kunda*a* ndó'ó ñoo ñayo'vi ní vaxi ña koto ndoso ndi'i ñivi na táku ñoyívi ñoo ño'o.

11 Kóni*j* ña kunda*a* ini ndó ndí yachi ní ndikó*j*. Ta xa'a ñayó'o on sandakoo ndó yichi*j* ta ná kandixa ka ndó yi'i anda kixa*a* kivi ndikó*j*. Tá on ke'é ndó saá, ta inka ñivi na on vása sándakoo ña kándixa

na Ndios, nayó'o kuu na ñivi na naki'in ñava'a ñoyívi ñino, ta ndó'ó on naki'in ndó ñava'a yó'o.

12 Ndi'i ñivi na kündeé ñoo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi*j*, ta yi'i cha'vi*j* na xí'in ñava'a, chi ke'é*j* ña nduu na ñivi na xini ñó'ó ní ve'e ño'o Ndios ñoyívi ñino. Ndatán xini ñó'ó tón si'in tón veé ní ndiso ñii ve'e ká'no, saá koni ñó'ó na. Ta ndi'i saá kivi kutaku yatin na xí'in Ndios, ta nda ñii kivi on kee na ve'e ra. Ta ñii ñii na, ka'yi*j* na xí'in kivi Ndios, ta taká'no kisa to'ó*j*, ta ka'yi*j* na xí'in kivi ñoo Jerusalén ña xaá, ña kúu ñoo Ndios ña kixi ñoyívi ñino, ta kixa*a* ña ñoyívi ñoo ño'o. Saá tuku ka'yi*j* na xí'in kivi mii ña xaá.

13 Ta ndó'ó, ñivi na yóo so'o, ná chikaá so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i ñivi na kándixa yi'i, na táku kuá'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kisa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o

xí'in ñivi ñaño Laodicea na kándixa ña'a

14 Saá tuku ñika'an ra xí'in*j*, káchí ra saá:

—Taa ún ñoo tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndaa ñivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Laodicea ña kisa ká'no na Ndios: "Yi'i, ta ta ká'an xí'in ndó, ñaní ñanda*a* Ndixa, chi ta ta

ká'an ñandaa ndixa kúu, ta xí'in yí'i Ndios kisa va'a ra ndi'i ña yoo ñoyívi nqo ño'o xí'in ndi'i ña yoo ñoyívi njno.

¹⁵ Ta yí'i xíníi ndi'i chiño ké'é ndó. Ta xíníi ndí ndó'ó on vása va'a ké'é ndó, chi on vása yoo ndó ndatán yoo takuíi ñi'ni, ta ni on vása yoo ndó ndatán yoo takuíi vixin. ¡Va'a ní ka, níkuu, táná koo ndó ndatán yoo takuíi ñi'ni án takuíi vixin!*

¹⁶ Ta vitin ndó'ó, ndatán yoo takuíi nindiko, tá on vása yasin ka, saá yoo ndó nqo. Ta on vása yoo ndó ndatán yoo takuíi vixin, ni ndatán yoo takuíi ñi'ni. Ta xa'a ña yoo ndó saá, nduxaní ndó'ó yu'u.

¹⁷ Ndó'ó ká'an ndó kúu ndó njvi nakuiká ní, ta ká'an ndó ndí xí'in ndeë mji ndó ndukuiká ní ndó, ta on vása kisa maní ka nda ñii ña xíníi ñó'ó nda'a ndó, káchí mji ndó. Ta on vása kúndaa ini ndó ndí kúu ndó njvi nandá'ví na'á, njvi na nda lo'o on koó ña xíníi ñó'ó kómí, njvi na yalá vichí, njvi nakuáá nduchú nqo kúu ndó.

¹⁸ Ñakán kía yí'i ká'aní xí'in ndó ná sata ndó ñaoro nqo, oro ña kúu nina mji ndino'o, oro ña xa'mi na xí'in ño'o xixíi ña ndundii ndi'i mji ña. Ta saá nduu ndó njvi nakuiká ndino'o. Ta ká'aní xí'in ndó ná sata ndó nqo tikoto yaa kundixin ndó ña nakasi ndó ñayalá ndó ña on kuka'an

ka nqo ndó. Ta ká'aní xí'in ndó ná sata ndó nqo tatan ña chikaa ndó nduchú nqo ndó ña kuchiño va'a koto ndó.

¹⁹ Saá ká'aní xí'in ndó chi to'on yo'vi ká'aní xí'in ndi'i njvi na kúu na kí'vi ní ini xíníi, ta táxi ña xo'vi nayó'o xa'a ña nandikó ini na ta ko'on na yichí va'a. Ta vitin ndó'ó, xíníi ñó'ó nandikó ini ndó nqo ña on vá'a ké'é ndó, ta sandakoo ndó ña. Ta xí'in ña ndino'o ini ndó kundikon ndó Ndios.

²⁰ ¡Koto ndó! Yí'i kúu ta ta ñindichi yé'é ndó, ta kánaí ndó'ó. Ta ndó'ó, tá xíníi sq'o ndó ña kánaí ndó'ó, ta nakoná ndó yé'é, ta ká'an ndó xí'iní k'vi'ini ve'e ndó, ta saá yí'i k'vi'ini, ta kuxu xí'in ndó, ta ndó'ó kuxu ndó xí'in.

²¹ Ndi'i njvi na kundeé nqo ndeë ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichí, ta yí'i taxi ña koo na xí'iní ñoyívi njno ña ka'nda chiño na xí'iní. Saá chi yí'i xa kundeé nqo ndeë ña on vá'a, ta Yivá Ndios taxi ra nda'a táyi yíi tón to'ó ká'no ñoyívi njno nqo yoo xá'nda chiño xí'in ra.

²² Ndó'ó, njvi na yoo sq'o, ná chikaa sq'o ndó to'on yo'ó ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i njvi na kándixa yí'i, na táku ku'a ní ñoo, ta nákutá'an na kisa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

4

* 3:15 Takuíi ñi'ni kúu ña xíníi ñó'ó yó ña chindeé yó njvi na ndeé ndó'ó, ta takuíi vixin kúu táva'a ko'o yó.

*Tq'on yó'o ká'an xq'a
ndaśaá kisa ká'no na Ndios
ñoyívi ñino*

1 Tá ndi'i nika'an Jesu-
cristo ñayó'o, ta xini ñii
yé'é nóná ña ñoyívi ñino, ta
xini so'o'i mii tuku ndusu
ña si'na xini so'o'i tá noó,
ña yóo ndatán yóo ndusu
tón trompeta, ta kixi tq'on
nika'an ña xí'in i, káchí ña
saá:

—Na'a, ndaa ún ñino yó'o,
ta saná'a i yó'o ña kundivi
kivi vaxi —káchí ña xí'in i.

2 Ta xandikon mií saá
Níma Ndios kixaa ña noo i,
ta sakundixin ní mii ña yi'i,
ta xa'a ñayó'o nativi noo i
xini ñii táyi yii tón tq'ó
ká'no ñoyívi ñino, ta xini
ña yóo noo táyi yó'o.

3 Yé'e ndi'i mii ña ndatán
yé'e táxa yuu livi ña naní
jaspe án diamante. Ta ñii
saá tuku yé'e táxa ña ndatán
yóo yuu livi ña kuá'a ña naní
cornalina án rubí. Ta xini
ñii ñaku'a'nkú, xino nduu ña
táyí yii tón tq'ó ká'no yó'o.
Ñaku'a'nkú yó'o yé'e táxa ña
ndatán yé'e táxa yuu livi ña
kuí, ña naní esmeralda.

4 Ta noo yóo táyi yii tón
tq'ó ká'no yó'o xino nduu
oko komi táyi tón ná'no
tón tq'ó, noo ndoo oko
komi nataa xiku'a'a na kómí
ndayí. Ta naxiku'a'a yó'o
ndixin na nina tikoto yaa, ta
sini ñii ñii nayó'o kánoo ñii
corona ñaoro.

5 Ta noo táyi yii tón
tq'ó ká'no ñíndichi ma'ño
nayó'o, kee ku'a'a ní ña yé'e
nátaxa, ta mii yó'o káku
ña ní'i ndá'yi savj. Ta mii

yó'o vaxi ña ndeé ní síso
ní'i. Ndatán ní'i síso ká'an
ku'a'a ní ñivi, saá vaxi ña.
Yatin noo yóo táyi yii tón tq'ó
ká'no yíta uxá ño'o xixi, ta
uxá ño'o xixi yó'o ká'an ña
xa'a ña kúu uxá níma Ndios.

6 Ta saá tuku yatin noo
ñíndichi tón táyi yii tón tq'ó
ká'no, yóo ñii xiiña ña káa
ndatán káa yoso ndika, ta
ndatán káa noo takuii mini
saá káa noo ña, chi yoso yó'o
yé'e ña ndatán yé'e yuyu
yé'e ña tívi xito yó nda inka
tá'vi sata ña.

Ta yatin ní noo ñíndichi
táyí yii tón tq'ó ká'no xino
nduu komi ñatáku. Ta komi
ñatáku yó'o, nina nduchú
noo yóo ndi'i xiiña ña, ña
kúu kándiká ña xí'in sata
ña.

7 Ta ñii ñii ña komi táku
yó'o, síin ní ná'a ñii ñii
ña. Ta ñanoó táku yó'o,
ndatán káa tileón, saá káa
ña. Ta ñaovi táku, ndatán
káa tísindiki chée, saá káa
ña. Ta ñauni táku, ndatán
káa noo taa, saá káa noo ña.
Ta ñakomi táku, ndatán yóo
tasin tí ndáchí, saá yóo ña.

8 Ta ñii ñii ña komi táku
yó'o kómí ña iño ndixin ña.
Ta ndi'i saá xiiña mii ña,
tanda ñii ñii ndixin ña, nina
nduchú noo kúu ña. Ta ndi'i
saá ndivi ñoo, ña komi táku
yó'o kisa ká'no ña Ndios, ta
nda lo'o on vása xikuiin ña
ká'an ña tq'on yó'o, káchí ña
saá:

¡Taa yii, taa yii, taa yii kúu
Ndios!

¡Taa ta kómí ndi'i ndee kúu
Ndios!

Ndios kúu ɬa ɬa xa táku nda
kivj noó,
ta táku ra vitin, ta táku ra
ndi'i saá kivj ña vaɬi,
káchí ña komj táku, ká'an
ña xí'in Ndios.

9 Ña komj táku yó'o on
vása sándakoo ña kisa
ká'no ña Ndios, ta kisa to'ó
ní ña ra, ta ká'an ña xí'in ra:
"Táxa'vi ní ún, Ndios, yó'ó
kúu ún ɬa ɬa yóo noo táyi
yji tón to'ó ká'no, ta yó'ó
kúu ún ɬa ɬa xa táku nda
kivj noó, ta táku ún vitin, ta
táku ka ún ndi'i saá kivj ña
vaɬi", káchí ña komj táku.

10 Ta ñii ñii yichj ña komj
táku yó'o ká'an ña to'on
ña kisa ká'no ña Ndios, ta
na oko komj nataa xikua'a
na ndoo yatin, kuxítí na ta
kisa ká'no na Ndios, ɬa ɬa
yóo noo táyi yji tón to'ó, ta
kúu ra ɬa ɬa táku ndi'i saá
kivj. Ta sijnj ñii ñii naxikua'a
yó'o kánoo ñii corona ñaoro,
ta tiin na corona ña kánoo
sijnj na, ta chíso na ña noo
Ndios, ɬa yóo noo táyi yji tón
to'ó ká'no, ta ká'an na xí'in
Ndios, káchí na saá:

11 Tata Ndios, ñii laá yó'ó
kúu ɬa ɬa Ká'no noo
yó,

ta ñii laá mji ún kúu ɬa
ndáya'ví naki'in ndi'i
ñato'ó xí'in ndi'i ndee
va'a,

chi ñii laá yó'ó kúu ɬa ɬa
kisa va'a ndi'i ña yóo
ndi'i saá ñoyívi.

Ndatán chitónj mji ún saá
kisa va'a ún ña, ta saá
yóo ña,

ká'an naxikua'a xí'in Ndios
ɬa yóo noo táyi yji tón to'ó
ká'no.

5

*To'on yó'o ká'an xa'a ña
xini taJuan ñii tutu ña nitivi
ndaa*

1 Ta saá xini j ñii nomi tutu
ña nitivi ndaa, ña yóo nda'a
kua'á ɬa ɬa yóo noo táyi yji
tón to'ó ká'no. Ta ndi'i noo
tutu yó'o, ta ndi'i sata ña,
kómí ña ku'a'a ní to'on ña
nika'yi. Ta ña ñii nomi tutu
yó'o, uxa xiiña ndási ña xí'in
ñima kisín válí.

2 Ta xini j ñii ñaángel ña
kómí ndayí ká'no, ta xí'in
ndi'i ndee ña nika'an ña,
nindaka to'on ña, káchí ña
saá:

—¿Yu kúu ɬa ɬa ká'no ɬa
kómí ndayí nakoná ra ñii
ñii ña ñima kisín ndási tutu
yó'o? —káchí ñaángel.

3 Ta on koó nda ñii na
ní-kuchiño nakoná tutu yó'o,
ni nda ñii na ní-kuchiño koto
na ña nika'yi noo ña. On koó
nayó'o, ni ndi'i saá ñoyívi, ni
tixin ño'o, on koó nda ñii na
ní-kuchiño.

4 Ta saá kuchuchú ní ini j,
ta xaku ní j, chi on koó
nda ñii na kómí ndayí ña
nakoná na tutu yó'o, ni on
koó na kómí ndayí koto na
ña nika'yi noo tutu yó'o.

5 Ta ñii ɬa ɬa tá'an na oko
komj naxikua'a na yóo yó'o
nika'an ra xí'in j:

—On kuaku ní ka ún chi
yó'o yóo ɬa ɬa nanj "TíLeón
tí xá'nda chiño noo naño
Judá", ta ɬayó'o kómí ra

* 5:5 Qvi kivj yó'o ká'an ña xa'a Jesucristo.

inkā kivi ra naní ra “Sā'ya ñani síkuá tarey David.”* Ta tayó'o xa kündeé ra noḡ ñandivā'a ká'no, ñakán kómí ra ndayí ña nakoná ra ñii ñii noḡ ndásí xí'in ñimā kisín ña ndásí uxā xiiña nomi tutu yó'o —káchí ra xí'in i.

6 Ta saá xini i ñii Ndikachi,† ñíndichi rí yatin siin táyí yii tón to'ó ká'no. Táyí yó'o ñíndichi nó ma'ño kómí ñatáku xí'in na oko kómí nataa naxikua'a. Ta Ndikachi yó'o ná'a rí ndatán ná'a tí nixi'i nisoḡo nivi noḡ Ndios. Uxā kúu ndiki rí, ta uxā kúu nduchú noḡ rí. Ta uxā nduchú noḡ rí kúu ña kóni kachí xa'a uxā níma Ndios ña xa t'í'ví ra kuā'an ña ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o.

7 Ta Ndikachi yó'o nixaa rí noḡ Taa taKá'no, ta yóo noḡ táyí yii tón to'ó ká'no, ta tíyó'o k'i'in rí nomi tutu ña yóo nda'a kua'a ra.

8 Tá k'i'in rí nomi tutu yó'o, ta ña kómí táku xí'in ndi'i na oko kómí nataa xikua'a xikuxití ndi'i na noḡ Ndikachi yó'o. Ñii ñii na ní'i na ñii tón arpa, ta ñii ñii na ní'i na ñii ko'ḡ ñi'mā ñaoro noḡ ñó'o xuxa va'a ña támi ní xá'an. Ta ñi'mā xuxa va'a ká'an ña xa'a to'on ña ká'an nivi nayii xí'in Ndios.

9 Ta saá ña kómí táku xí'in ndi'i na oko kómí nataa naxikua'a xita na yaa yii ña xaá ña kisa ká'no na Ndikachi xí'in to'on yó'o:

Yó'ó kómí ún ndayí tiin ún nomi tutu yó'o.

Yó'ó kómí ún ndayí ña nakoná ún ña ndási tutu yó'o.

Saá chi nisoḡo xí'in mji ún noḡ Ndios, ta satakué'e na yó'ó, ta nixi'i ún.

Ta xí'in nji ún ña nixita, cha'vi ún xa'a kuachi ndi'i nivi, ña kuchiño na nduu na sa'ya Ndios.

Nivi na cha'vi ún xa'a, kúu na kixi ndi'i saá ñoo válí án ñoo ná'no ndi'i saá xiiña noḡ ño'o.

Ta kúu na ndi'i saá noḡ nivi ñoyívi, ta ká'an na ndi'i saá noḡ to'on.

10 Ta taxi ún nda'a nayó'o ndayí ña ka'nda chiño na xí'in ún noḡ ndi'i ña yóo,

ta ke' é ún xí'in na ña nduu na sutu yii, ta kisa chiño na noḡ Ndios.

Ta nayó'o ka'nda chiño na noḡ ndi'i nivi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi noḡ ño'o,

káchí na xita na yaa yii ña kisa ká'no na Ndikachi.

11 Ta xini i, ta xini so'o i ñii síso ká'an kuā'a ní naángel, nayó'o yá'a kuā'a ní millón kúu na. Ta xino nduu ndi'i na táyí yii tón to'ó ká'no xí'in kómí ñatáku, ta xí'in oko kómí nataa naxikua'a,

12 ta ndeé ní ká'an naángel, káchí na saá:

Ndikachi tí nisoḡo xí'in mji noḡ Ndios

† 5:6 Ndikachi yó'o kóni kachí ña xa'a Jesucristo, chi ndatán yóo ndikachi lo'o ña nisoḡo nivi noḡ Ndios xina'á, xa'a ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, saá yóo Jesucristo.

kómí rí ndayí ka'nda chiño
rí noḡ ndi'i n̄ivi xí'in
ndi'i ña yóo,

ta kómí rí ndayí ña naki'in
rí ndi'i ñakuíká
xí'in ndi'i ñandíchí
ndino'o,

ta kómí rí ndayí ña naki'in rí
ndi'i ndeḡ ká'no,

ta kómí rí ndayí ña naki'in rí
ndi'i ñatḡ'ó ká'no,

ta kómí rí ndayí ña kanóo
síkón ní ñatḡ'ó rí,

ta kómí rí ndayí ña kasa
ká'no yó rí xí'in ndi'i
m̄ij yó,

chi ña ndixa va'a kúu ña
naki'in rí ndi'i ñava'a
saá,

káchí naángel, ká'an na
tḡ'on ña kisa ká'no na
Ndikachi.

¹³ Ta saá x̄inj̄i sḡ'o'oj̄i ndi
ndi'i ña k̄isa va'a Ndios
k̄ixá'á ña kisa ká'no ña
Ndios, ta kisa ká'no ña
Ndikachi yó'o. Ndi'i ñayó'o
ña ke'é Ndios kúu ndi'i ña
táku án ña yóo ñoyívi noḡ
ño'o, xí'in ndi'i ña táku án
ña yóo ñoyívi n̄ino, xí'in
ndi'i ña táku án ña yóo t̄ixin
ño'o, xí'in ndi'i ña táku án
ña yóo t̄ixin takuúí m̄ini, ta
ndi'i ñayó'o ká'an ña, káchí
ña saá:

Ná kasa ká'no yó T̄a
t̄aKá'no t̄a yóo noḡ
t̄aȳi ȳij̄i tón tḡ'ó ká'no,
ta ná kasa ká'no yó Ndikachi
tí yóo xí'in ra.

Ná naki'in na ndi'i ñatḡ'ó
ká'no.

Ná kanóo va'a ñatḡ'ó na.

Ná naki'in na ndi'i ndeḡ
ká'no,

ta ná naki'in na ndi'i ñava'a
yó'o ndi'i saá k̄iv̄i
vaxi. Saá ná koo ña,
káchí ndi'i ña k̄isa va'a
Ndios.

¹⁴ Ta ña kom̄i táku ña yóo
x̄ino nduu t̄aȳi ȳij̄i tón tḡ'ó
ká'no n̄ika'an ña, káchí ña
saá:

—Saá ná koo ña —káchí
ña.

Ta na oḡo kom̄i t̄a
naxikuá'a na yóo x̄ino nduu
t̄aȳi ȳij̄i tón tḡ'ó ká'no,
x̄ikuxítí na nda noḡ ño'o, ña
k̄isa ká'no na Ndios, ta k̄isa
ká'no na Ndikachi.

6

*Tḡ'on yó'o ká'an x̄a'a ux̄a
ñim̄a kisín ña ndás̄i nomi
tutu*

¹ Ta x̄inj̄i Ndikachi naḡoná
rí ñii ñim̄a kisín ña kúu
ñanoó ña ndás̄i nomi tutu.
Ta saá ñii ñatáku ñatá'an
ña kom̄i táku, xí'in ndi'i
ndeḡ ña n̄ika'an ña, ndatán
ndá'yi sav̄i saá n̄ika'an ña
x̄inj̄i sḡ'o'oj̄i, ta n̄ika'an ña,
káchí ña saá:

—Na'a, kixi ún ta
koto ún! —káchí ña.

² Ta saá n̄ixaāj̄i ta x̄itoj̄i, ta
x̄inj̄i keta ñii kuáyí, tí yaa
kúu rí, ta t̄a t̄a yóso rí ní'i
ra ñii kuxun ña xa yóo ti'va.
Ta naki'in ra ñii corona ña
kanóo s̄inj̄i ra. Ta kúu ra
t̄aká'no t̄a xa k̄undeé noḡ
kuá'a ní n̄ivi na s̄ā ini x̄ini
ña'á, ta kee ra kuá'an ra ña
kani tá'an ra xí'in ndi'i ink̄a
n̄ivi na s̄ā ini x̄ini ña'á, ña
k̄undeé ra noḡ na.

³ Ta saá Ndikachi naḡoná
tuku rí ñim̄a kisín ña
kúu ñaḡvi, ta ink̄a ñatáku

ñatá'an ña kōmī táku
 nīkǎ'ǎn ña, káchí ña saá:

—¡Na'a, kixi ún ta
 koto ún! —káchí ña.

⁴ Ta nīxaajī ta xītoī, ta
 xīniī keta inka tikuáyí, tí
 kuá'á kúu rí. Ta taa tǎ yóso
 rí ñaki'in ra ñii espada, ta
 ñaki'in ra ndayí ña sandi'i ra
 xa'a ña va'a ndóo ñivi xí'in
 natá'an na ñoyívi ñoo ño'ó
 yó'o. Ta xí'in ñayó'o ñivi
 kixá'á na ka'ni tá'an na.

⁵ Ta Ndikachi ñakoná tuku
 rí inka ñimā kisín ña kúu
 ñaunī, ta xīniī so'ojī inka
 ñatáku ñatá'an ña kōmī, ta
 nīkǎ'ǎn ña, káchí ña saá:

—¡Na'a, kixi ún ta
 koto ún! —káchí ña.

Ta nīxaajī ta xītoī, ta xīniī
 keta ñii kuáyí, tí toón kúu rí,
 ta nda'a taa tǎ yóso rí kánóo
 ñii kaa ña cho'on kī'va na
 ndasaá veé ñakía'vi.

⁶ Ta saá xīniī so'ojī to'on
 ña nīkǎ'ǎn, ta kixi to'on yó'o
 ma'ño kōmī ñatáku ña yóo
 yatin ñoo yóo táyi yīi tón to'ó
 ká'no. Ta nīkǎ'ǎn ndoso ña
 ñoo ñivi, nīkǎ'ǎn ña, káchí
 ña saá:

—Xa ndaa ní ya'vi trigo
 xí'in cebada vitin. Ndatán
 yóo ya'vi ña chá'vi na ñii
 taa tǎ kīsa chiño ñii kīvi,
 saá cha'vi ndó xa'a ñii kilo
 trigo án unī kilo cebada.* Ta
 koto va'a ndó, ta on satīví
 ndó ña aceite, ni on satīví
 ndó ndutǎ vino tíuva —saá
 nīkǎ'ǎn to'on xīniī so'ojī.

⁷ Ta ñakoná Ndikachi inka
 ñimā kisín ña kúu ñakōmī,
 ta xīniī so'ojī nīkǎ'ǎn inka
 ñatáku ñatá'an ña kōmī,
 káchí ña saá:

—¡Na'a, kixi ún ta
 koto ún!

⁸ Ta nīxaajī ta xītoī, ta
 xīniī keta inka kuáyí, tí
 kuáán kóni kúu rí. Ndatán
 káa tí ndeé ndó'o saá yóo
 rí. Ta taa tǎ yóso rí ñani
 ra “Ndeē ña xá'ni ñivi.” Ta
 inka taa tǎ ndíkon vaxi sata
 tayó'o ñani ra “Hades” ña
 ká'ǎn xa'a xīiña ñoo xá'nda
 chiño ndeē yó'o ña xá'ni
 ñivi. Ta ovi na saá ñaki'in
 na ndayí ña ka'ni na ñii tá'ví
 ñivi ñoo ña kōmī tá'ví ñivi
 na kúu ndi'i ñivi na táku
 ñoyívi ñoo ño'ó. Chi ovi na
 saá kómí na ndayí ña ka'ni
 na ñivi yó'o xí'in espada sīin,
 án ka'ni na ñivi xí'in soko,
 án ka'ni ña'á na xí'in ndi'i
 ñoo kue'e, án taxi na ndayí
 nda'a tíkitī tīyukú ña ka'ni rí
 ñivi yó'o.

⁹ Ta Ndikachi ñakoná tuku
 rí inka ñimā kisín ña kúu
 ñao'on. Ta saá xītoī, ta xīniī
 ñíndichi ñii ñama yīi ñoo
 ñandoso ña sóko ñoo Ndios,
 ta xa'a ñama yīi yó'o ña yóo
 ñoyívi ñino, ndóo ndi'i níma
 ñivi na kúu na ñixi'ī xa'a
 ña nīkǎ'ǎn ndoso na to'on
 Ndios. Nīxa'ni na nayó'o
 xa'a ña on vása ní-sandakoo
 na yichī Ndios ta xa'a ña
 ndakuiin na xa'a ñandaā.

¹⁰ Ta níma na ñixi'ī yó'o,
 xí'in ndi'i ndeē na nīkǎ'ǎn
 na, káchí na saá:

—Tata Yivá yó Ndios, tǎ
 xá'nda chiño ñoo ndi'i ña
 yóo, ta yó'ó kúu taa tayīi,
 taa tǎ ndixa kīsa ndivi
 ñandaā, ¿ndasaá ka kīvi
 kundati ndī ña kixaā kīvi ña

* 6:6 Ñii denario kúu sī'ún ña kúu ya'vi ñii taa tǎ kīsa chiño ñii kīvi.

kasa nani ún xí'in n̄ivi x̄a'a kuachi ña x̄a'ni na ndi'i? ¿Anda ama taxi ún ña cha'vi n̄ivi x̄a'a ña x̄a'ni na ndi'i? —káchí na, ká'an na xí'in Ndios.

¹¹ Ta ñii ñii nayó'o naki'in na tikoto yaa nda'a Ndios, ta Ndios n̄ika'an ra xí'in na:

—Lo'o ka kivi kundati ndó, chi xini ñó'ó tondaa ña ka'ni na ndi'i nañani ndó án náki'va ndó, na kúu na chitóni ka'ni na x̄a'a ña kisa chiño na noo i, ndatán kisa chiño ndó'ó noo i —káchí Ndios xí'in na.

¹² Ta saá nakoná tuku Ndikachi ñimā kisin ña kúu ñaiño. Ta xito i, ta xini i ña ndeé ní n̄itaan, ta ño'o ká'no ña yé'e ndivi, on vása ní-ndi ka ña, ta k̄unaa ndi'i noo ña. Ndatán yóo tikoto toón ní ña ndixin n̄ivi na yóo xáku noo n̄ivi n̄ixi'i, saá toón k̄indoo ño'o ká'no yó'o. Ta tíyoo tí yé'e ñoó naa, nduu kuá'a ndi'i rí. Ndatán yóo n̄i kuá'a ní, saá k̄indoo kuá'a tíyoo.

¹³ Ta tikimi tí yóo ñoyívi n̄ino, ndeé ní k̄ixá'a kóyo rí. Kee rí nda ñoyívi n̄ino ta kóyo rí nda noo ño'o. Kóyo rí ndatán kóyo tikui'i nda'a tón yiton síkón ní, kivi ndeé ní kani t̄ach̄i tón yiton yó'o.

¹⁴ Ta saá ñoyívi n̄ino k̄ixá'a ña n̄ativi ndaa m̄ii ña, ndatán n̄ativi ndaa n̄ivi ñii yivi ñoo ña koo va'a ña. Saá chi ñoyívi n̄ino k̄ixá'a kuach̄an ndaño'ó ña, ta on vása tívi ka ña. Ta Ndios nasama ra ndi'i yukú síkón, ta nasama ra ndi'i xiiña ña naní isla, ña x̄ikuu ño'o yichí, ta x̄ino

nduu takuii m̄ini ña. Ta on vása yóo ka ndi'i yukú síkón, ni on vása yóo ka ndi'i ño'o yichí ña kúu isla noo n̄ixiyo ña si'na.

¹⁵ Ta ndi'i saá noo n̄ivi ñoyívi noo ño'o kee na kuach̄an na noo yóo yukú ña ndukú na noo yóo kavua án t̄ixin yuu ná'no ña kuchiño ko'on se'é na. Nan̄ivi yó'o kúu narey ná'no na kómí ndayí xá'nda chiño noo ndi'i n̄ivi, ta kuach̄an ink̄a nataa ná'no na xá'nda chiño noo natropa. Ta ñii k̄i'va saá kuach̄an ndi'i n̄ivi nakuiká xí'in ndi'i namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na ña kisa chiño na noo n̄i patrón na, ta ñii saá kuach̄an n̄ivi na kómí ndayí nakaxin chiño ña kasa chiño m̄i na.

¹⁶ Ndi'i n̄ivi yó'o kuach̄an na ndukú na noo kuchiño ko'on se'é na, ta n̄ika'an na xí'in yukú síkón, ta n̄ika'an na xí'in yuu kavua ná'no, káchí na saá:

—Va'a ka kama koyo ndó sata ndi, ta chise'é ndó ndi'i noo ta ta yóo noo táyi ȳi tón to'ó ká'no. Ta chise'é ndó ndi'i noo ña s̄a ní ini Ndikachi xini rí ndi'i, chi kóni rí saxo'vi rí ndi'i x̄a'a kuachi ndi.

¹⁷ Saá chi vitin k̄ixaa kivi Ndios xí'in Ndikachi ña saxo'vi na ndi'i n̄ivi x̄a'a kuachi na. Ta nda ñii n̄ivi on kuchiño na kundeé na noo ñayó'o —n̄ika'an na.

7

To'on yó'o ká'an ña x̄a'a n̄ivi na kómí sello Ndios ta'ya

na

¹ Tá ndi'i n̄iya'a ñayó'o, ta saá x̄ini j̄ k̄om̄i naáŋgel yíta na ñii ñii k̄om̄i xiiña ñoyívi: ñii ñaáŋgel ñíndichi chí ñoḡ kána ño'o, ink̄a ñaáŋgel ñíndichi ñoḡ kuá'an ketá ño'o, ink̄a ñaáŋgel ñíndichi chí norte, ta ink̄a ñaáŋgel ñíndichi chí sur. Ta naáŋgel yó'o sási na taḡh̄i ña ḡn kani ña takuií m̄ini, ni ḡn kani ña ñoḡ ño'o ȳichí, ni ḡn kani ña tón yiton.

² Saá chi k̄om̄i saá naáŋgel yó'o xa ñaki'in na ndayí nda'a Ndios ña sat̄iví na ño'o ñoyívi, ta kómí na ndayí sat̄iví na takuií m̄ini. Ta saá x̄ini j̄ ink̄a ñaáŋgel ket̄a ña chí ñoḡ kána ño'o, ta ñaáŋgel yó'o ní'í ña sello Ndios, taḡa taḡáku ndino'o. Ta xí'in ndi'i ndeḡ ña, ñika'an ña xí'in ink̄a k̄om̄i naáŋgel yó'o,

³ káchí ña saá:

—¡Kundati ndó! ḡn kixá'á ndó sat̄iví ndó ño'o ñoyívi, ni takuií m̄ini, ni tón yiton. Kundati ndó nd̄a sandi'i ndi ka'yi ndi xí'in sello ta'ya ñii ñii ñivi na kúu na kisa chiño ñoḡ Ndios.

⁴ Ta saá x̄ini s̄o'o j̄ to'on ña ñika'an ndasaá kúu ñivi na kómí sello Ndios, ta nayó'o kúu ñii ciento ḡvi s̄ik̄o k̄om̄i mil ñivi, ta kee na t̄ixin ña ñii ñii ña uxu ḡvi ti'vi ñivi na kúu sa'ya ñani síkuá taIsrael.

⁵ Uxu ḡvi mil ñivi yó'o, na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taJudá. Ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya

ñani síkuá taRubén. Ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taGad.

⁶ Ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taAser. Ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taNeftalí, ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taManasés.

⁷ Ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taSimeón. Ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taLeví. Ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taSacer.

⁸ Ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taZabulón. Ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taJosé, ta uxu ḡvi mil ñivi na kómí sello Ndios kúu nasa'ya ñani síkuá taBenjamín.

To'on yó'o ká'an ña xa'a kuá'a ní ñivi na ndixin tikoto yaa

⁹ Ta saá x̄ito j̄, ta x̄ini j̄ kuá'a ní ñivi, ta ñiya'a ní kuá'a kúu ñivi yó'o. Ta ḡn koó na kuchiño ka'vi ndasaá kúu na. Ñivi yó'o k̄ixi na ndi'i saá xiiña ñoyívi ñoḡ ño'o, ta k̄ixi na ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ndi'i saá ñoo válí. Nayó'o kúu na ndi'i saá ñoḡ ñivi, ta ká'an na ndi'i saá ñoḡ to'on. Ta nayó'o yíta na yatin ñoḡ yóo taḡa ta yóo ñoḡ táyi ȳij̄ tón to'ó ká'no, ta ñii saá yatin yíta na ñoḡ

Ndikachi. Ta ndi'i nayó'o ndíxin na tikotò yaa, ta ní'i na ñoo, ta sákanda na ñoo yó'o ña kisa ká'no na Ndios xí'in Ndikachi.

¹⁰ Ta nanívi kuá'a ní yó'o, xí'in ndi'i ndeę na, nika'an na, káchí na saá:

On koo inka na kúchiño sakaku nivi,

chi ñii laá yó'ó, Tata Yivá yó Ndios, ta yoo noo táyi yii tón to'ó ká'no,

ta yó'ó, Ndikachi, tí yoo xí'in ra,

ndó'ó kúu na kúchiño sakaku nivi,

káchí na, ká'an na.

¹¹ Ta ndi'i naángel yíta na, xino nduu na noo yoo táyi yii tón to'ó ká'no, ta noo yoo oko komi nataa naxikua'a xí'in komi ñatakú. Ta saá ndi'i naángel yó'o xikuxítí na nda noo ño'o yatin noo yoo táyi yii tón to'ó ká'no, ta kisa ká'no na Ndios.

¹² Ta nika'an na saá xí'in Ndios:

¡Saá ná koo ña!

¡Naki'in ún ña kisa ká'no ndi yó'ó Ndios xí'in ndi'i mji ndi!

¡Ná kanoo síkón ní ñato'ó mji ún!

¡Chi mji ún kúu ta ta kómí ndi'i ñandíchí ndino'o!

Ta xí'in ña ndino'o ini ndi, ká'an ndi xí'in ún: "¡Táxa'vi ún, Tata Ndios!"

¡Ta va'a naki'in ún ndi'i ñato'ó ká'no!

Chi yó'ó kúu ta ta kómí ndi'i ndeę ká'no,

ta kómí ún ndi'i ndayí noo ndi'i ña yoo.

¡Saá ná koo ña ndi'i saá kivi! káchí naángel xí'in Ndios.

¹³ Ta saá ñii ta taatá'an na oko komi naxikua'a, ñinda'ka to'on ra yi'i, káchí ra saá:

—¿Yu kúu nivi yíta yó'o, na ndíxin tikotò yaa? —káchí ra xí'in i.

¹⁴ Ta ndakuijn i, nika'an i xí'in ra:

—On vása xini i, Tata. Yó'ó kúu ta ta xini yu kúu na.

Ta saá nika'an ra xí'in i:

—Ndi'i nivi yó'o kúu na kee noo ña ndeé ní nixo'vi na. Ta nayó'o nakata na tikotò na xí'in nji Ndikachi ña nixita, ta saá nduyaa tikotò na.

¹⁵ Ta xa'a ñayó'o kómí na ndayí yíta yatin na noo yoo táyi yii tón to'ó ká'no. Ta ndivi ñoo kisa chiño na noo Ndios ve'e ño'o ra. Ndios, ta ta yoo noo táyi yii tón to'ó ká'no, koo ra xí'in na ta vivii kundaa ra na xí'in ndeę ra.

¹⁶ Ta nda ñii kivi on kivi ka na soko, ni on yichí ka na takuii. Ta ni on ndii ka yiki koñu na xí'in ña ñi'ni ní ño'o ká'no ña yé'e ndivi, ni on xo'vi ka na xí'in nda ñii noo ka'ni.

¹⁷ Saá chi Ndikachi tí yoo noo táyi yii tón to'ó ká'no, yoo rí xí'in na ta ndaa rí na. Ta sáná'a rí na noo yoo takuii ko'o na, ta takuii yó'o taxi kutaku ndino'o na. Ta Ndios yakón ra ña sanayaa ra nduta nduchu noo na xa'a ña xaku na, chi sandi'i ra xa'a ña kúchuchú ini nivi.

8

To'on yó'o ká'an xá'a Ndikachi ñakoná rí ñimá kisín ña kúu ñauxa

¹ Ta saá Ndikachi ñakoná rí ñimá kisín ña kúu ñauxa, ta ndi'i na yóo ñoyívi ñino ñii n̄yaa na, ñii kutásin ndi'i na, on koó ka na ká'an, tãda ñii sava hora ñixiyo saá.

² Ta saá x̄ini i ux̄a naángel na yita yatin noo yóo Ndios, ta ñii ñii na ñaki'in na ñii trompeta.

³ Ta x̄ini i ink̄a ñaángel ña ní'i ñii ko'ó ñi'ma ña kúu nina k̄aa oro, ta ñixaa ña, x̄ikundichi yatin ña noo yóo ñama ȳi noo nándoso ñaȳi ña sóko na noo Ndios. Ta ñaángel yó'o ñaki'in ña ví'i ní xuxa va'a ña sanakutá'an ña xí'in ndi'i to'on ña ká'an ñivi xí'in Ndios. Ñivi yó'o kúu ñivi naȳi na ndik̄on Ndios. Ta saá ñaángel ñisoko ña xuxa va'a yó'o noo ñama ȳi ña ñíndichi noo Ndios, ta yóo táyi ȳi tón to'ó ká'no.

⁴ Ta saá ñi'ma xuxa va'a xí'in to'on ña ká'an ñivi naȳi xí'in Ndios, k̄ixá'á ña kuá'an ndaa ña nda noo yóo Ndios.

⁵ Ta saá ñaángel yó'o tuku t̄jin ña ko'ó ñi'ma, ta sakutú ña ko'ó yó'o xí'in ño'ó xíxi ña yóo noo ñama, ta sakana ña ño'ó xíxi yó'o nda noo ño'ó ñoyívi. Ta saá x̄andik̄on k̄ixá'á ndeé ní ndá'yi sav̄i, ta ndeé ní síso, ndatán kuá'a ní ñivi ká'an, saá kúu. Ta kee kuá'a ní ña

naýe'e t̄axa, ta ndeé ní táan noo ño'ó ñoyívi.

To'on yó'o ká'an xá'a ux̄a naángel ña t̄ivi na tón trompeta

⁶ Ta saá ñii ñii na ux̄a ángel ní'i na ñii tón trompeta, ta xa yóo ti'va na ña t̄ivi na nó.

⁷ Ta saá ñaángel ñanoó t̄ivi ña tón trompeta, ta x̄andik̄on k̄ixá'á koon ñii kaxin, ta ñii kaxin yó'o ñisaka ña xí'in ño'ó xíxi, ta xí'in ñii kuá'á. Ta ndeé ní kóyo ndi'i ñayó'o noo ño'ó ñoyívi. Ta saá xa'mi ña ñii tá'vi yiton noo ña un̄i tá'vi yiton tón kúu ndi'i yiton tón yóo ñoyívi. Ta xa'mi ña ñii tá'vi ku'u kūi noo ña un̄i tá'vi ku'u kūi, ña kúu ndi'i ku'u kūi ña yóo ñoyívi.

⁸ Ta ñaángel ñaov̄i t̄ivi ña tón trompeta, ta saá x̄ini i ndatán kaa ñii yuk̄u ká'no ní, saá kaa ñii ña'a ña nákundixin ndi'i ño'ó xíxi. Ta ña nákundixin ño'ó xíxi yó'o ñakava ña noo takuií m̄ini. Ta saá ñii tá'vi noo ña un̄i tá'vi ña kúu ndi'i takuií m̄ini nd̄u rá nina ñii kuá'á.

⁹ Ta ñii tá'vi kit̄i noo ña un̄i tá'vi ña kúu ndi'i kit̄i tí tak̄u t̄ixin takuií m̄ini yó'o, ñixi'i ndi'i rí, ta ñii tá'vi tón barco noo ña un̄i tá'vi ña kúu ndi'i tón barco tón x̄ika noo takuií m̄ini, ndi'i xa'a ndi'i tón barco yó'o.

¹⁰ Ta ñaángel ñaun̄i t̄ivi ña tón trompeta, ta ñii k̄imi tí ká'no ní, ta nina m̄i ño'ó xíxi kúu rí, ta kee rí ñoyívi ñino ta ñakava rí noo ñii tá'vi yuta noo ña un̄i tá'vi

yuta, ña kúu ndi'i yuta ña yoo ñoyívi. Ta ñii kǐ'va saá ndo'o ndi'i pozo noo káku takuíi.

¹¹ Ta kǐmi yó'o naní rí Ajenjo, ta kǐvi rí kóni kachí ña: ñayova. Ta saá ndi'i ñii ña unǐ tá'ví takuíi pozo xí'in ndi'i ñii ña unǐ tá'ví takuíi yuta, ndu rá takuíi yova. Ta kuá'a ní nǐvi na xǐ'i takuíi tá yova yó'o nǐxi'i ndi'i na.

¹² Ta ñaáangel ñakomǐ tivǐ ña tón trompeta, ta saá nǐtivǐ ta nǐnda'va ñii tá'ví noo ña unǐ tá'ví ña kúu ndiníi ño'o ká'no ña yé'e ndiví. Ta nǐtivǐ ta nǐnda'va ñii tá'ví noo ña unǐ tá'ví ña kúu ndiníi tǐyoo tí yé'e ñoo. Ta nǐtivǐ ta nǐnda'va ñii tá'ví noo ña unǐ tá'ví ña kúu ndi'i tǐkǐmi. Ta saá kúnaa ñii ña unǐ tá'ví ndiví, ta kúnaa ñii ña unǐ tá'ví ñoo.

¹³ Ta saá xǐto i, ta xǐni so'o i ñii ñaáangel, ta ndáchí ña ma'ño ñoyívi nǐno, ta xǐ'in ndi'i ndee ña, nǐka'an ña, káchí ña saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ay! Ndá'ví ní nǐvi na táku noo ño'o, chí ndee ní xo'vi na táná inká unǐ naáangel tivǐ na tón trompeta. Ta vitin na unǐ ángel yó'o xa yoo ti'va na ña kixá'a ñii ñii na tivǐ na tón trompeta —nǐka'an ñaáangel.

9

¹ Ta ñaáangel ñao'on tivǐ ña tón trompeta, ta xǐni i ñii tǐkǐmi, tí kee nda ñoyívi nǐno, ta nakava rí nda noo ño'o. Ta naki'in rí ñii llave ña nakoná yé'é yavi ká'no ña kónó ní.

² Ta tǐkǐmi nakoná rí yé'é yavi ká'no yó'o, ta kuá'a ní ñi'ma kixá'a kée yu'u yavi yó'o. Ta yoo ña ndatán yoo ñi'ma ña vaxi tǐxin xǐton ká'no ña ndee ní xǐxi. Ta xǐ'in ñi'ma yó'o kúnaa noo ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta kǐsa kini ña tǐchǐ ña násita yó kutaku yó.

³ Ta tǐxin ñi'ma yó'o kee kuá'a ní tǐtika tí ná'no ní. Ta xandikōn kixá'a rí xǐta ní'no ndi'i rí, kuá'an rí ndi'i saá xiiña noo ño'o. Ta Ndios taxǐ ra ndee xatǐ nda'a rí. Ta ndatán yoo ndee xatǐ tǐtisi'ma, saá yoo ndee xatǐ tǐtika yó'o.

⁴ Ta Ndios xa'nda chiño ra noo rí, nǐka'an ra, káchí ra saá:

—On satǐví ndó nda ñii ña kúu ñaku'u kuíi, án yiton kuíi. Ta ndasaá kuiti nǐvi na on koó sello Ndios ta'ya kómí, nayó'o kani ndó ta satakué'e ndó na —káchí Ndios xǐ'in rí.

⁵ Ta ndasaá kuiti o'on yoo taxǐ Ndios ndee xatǐ nda'a rí ña saxo'vi ní rí nǐvi. Ta on vása ní-taxǐ Ndios ndayí nda'a rí ña ka'ni rí na. Ndee ní xo'vi nǐvi xǐ'in ña kini ní kí'vi koñu na noo káni rí na. Ndatán kini ní kí'vi noo káni tǐtisi'ma, saá xo'vi nǐvi yó'o.

⁶ Ta nǐvi na xo'vi ní ñayó'o, ndukú na ña ndixa kǐvi na, ta on kuchiño kixaa ña kǐvi na. Xǐ'in ndino'o ini na ndukú na ña kǐvi na xa'a ña on xo'vi ka na, ta saá ni, on kuchiño kixaa ña kǐvi na.

⁷ Ta tǐtika ná'no yó'o, ná'a rí ndatán ná'a tǐkuáyí tí xa yoo ti'va ko'on xǐ'in natropa

na káni tá'an xí'in nivi noq yoo kuachi ká'no. Ta ndatán ná'a corona ñaoro, saá ná'a ña kánoo sijní ñii ñii títika ná'no yó'o. Ta noq týó'o, ndatán ná'a noq nivi, saá ná'a noq rí.

⁸ Ta yisí sijní títika ná'no yó'o, ndatán ná'a yisí sijní ña'a, saá ná'a yisí sijní rí. Ta no'o rí, ndatán ná'a no'o tileón, saá ná'a no'o rí.

⁹ Ta tixin rí xí'in ndi'i kándiká títika ná'no yó'o, ndásí ña xí'in nina kaa ña on takué'e rí. Ta kivi sákanda rí ndixin rí, ñii ní'i káyi ña, ndatán kúu ní'i káyi kaa ña ñó'o xa'a ku'a'a ní tón carreta tón síta ku'a'a ní tíkuáyí tí ñii síso kama xíno ku'a'an noq káni tá'an nivi noq yoo kuachi, saá ní'i kánda ndixin rí kivi sákanda rí ña.

¹⁰ Ta si'ma títika ná'no yó'o, ndeé ní sijn noq ña, ndatán ña sijn yoo noq si'ma títisi'ma, saá yoo ña. Ta si'ma rí kómí ña ndeé ña satakué'e ña ta saxo'vi ní ña nivi. Saá chi týó'o kómí rí ndayí ña saxo'vi rí nivi tixin ña o'on yoo kuiti.

¹¹ Ta ñaká'no ña xá'nda chiño noq títika ná'no yó'o kúu ñii níma ndiva'a, ña kúu ña ndiso chiño xí'in yavi ká'no ña kónó ní. Ta ñandiva'a ká'no yó'o naní ña Abadón, to'on hebreo, ta naní ña Apolión to'on griego, ta ovi kivi yó'o ñii kóni kachí ña saá: Ña sándi'i xa'a ndi'i ña yoo.

¹² Ta ndi'i ñayó'o kúu ñanoo ñayo'vi ní nixo'vi nivi. Ta niya'a ña, ta kumaní

ka inká ovi ña vaxi ñayo'vi ní xo'vi na.

¹³ Ta ñaángel ñaiño tivi ña tón trompeta, ta saá xini so'o'i to'on ña kixi ma'ño nama yí ñaoro ña yoo yatin noq Ndios. Ta ñii ñii títion nama yí yó'o yoo ñii ña ná'a ndatán ná'a ndiki títiti, ta to'on ña nika'an kixi ña ma'ño noq yoo ndiki yó'o.

¹⁴ Ta to'on yó'o nika'an ña xí'in ñaángel ñaiño, ña ní'i tón trompeta, ta kachí ña saá:

—Ndaxin ún komi naángel na kúu na nó'ni yu'u yuta ká'no ña naní Éufrates —kachí ña.

¹⁵ Ta saá nindaixin na, ta ku'a'an ndika komi naángel yó'o, na kúu na xino'ni yu'u yuta. Saá chi mji hora yó'o, ta mji kivi yó'o, ta mji yoo yó'o, ta mji kuyá yó'o, xa chitóni Ndios koo ti'va naángel yó'o ña ka'ni na ñii tá'vi noq ña uní tá'vi nivi na kúu ndi'i nivi na táku ñoyívi.

¹⁶ Ta natropa na yoso kuáyí na ku'a'an noq yoo kuachi, natropa yó'o kúu na ovi ciento millón nivi, chi saá xini so'o'i ndasaá kúu nayó'o.

¹⁷ Ta xini i ku'a'a ní kuáyí, ta natropa na yoso tíkuáyí yó'o, ndásí kándiká na xí'in kaa ña nika'yi uní color. Ñii ña nika'yi kúu ña kuá'a ní, ndatán yoo ño'o xixi, yoo ña. Ta inká ña nika'yi kúu ña color ndi'i, ña yoo ndatán ndi'i ñoyívi ñino. Ta inká ña nika'yi kúu ña kuáán, ña kaa ndatán kaa ño'o

ká'ndi ña ñanı azufre. Ta sɨnɨ tikuáyí tí yóso natropa yó'o, ndatán ná'a sɨnɨ tîleón saá ná'a sɨnɨ rí. Ta yu'u tikuáyí yó'o kee ño'o xixi, xí'in ñi'ma, ta xí'in ño'o ká'ndi ña ñanı azufre.

¹⁸ Ta ñii tá'ví nɔɔ ña ɔnɨ tá'ví nɨvi ña kúu ndi'i nɨvi na táku ñoyívi, nɨxi'i na, chi nɨ-kuchiño na kundeé na nɔɔ ño'o xixi, ni nɔɔ ñi'ma, ta ni nɔɔ ño'o ká'ndi ña kee yu'u tikuáyí.

¹⁹ Ta ndeɛ tikuáyí yó'o kúu ndeɛ ña káku yu'u rí xí'in sɨ'ma rí. Saá chi sɨ'ma rí ndatán yóo kɔɔ xatɨ, saá yóo ña, ta nɔɔ sɨ'ma rí ndatán yóo sɨnɨ kɔɔ xatɨ, saá yóo ña, ta káni ña ta sátakué'e ña nɨvi.

²⁰ Ta saá ni, nɨvi na nɨndɔɔ táku, na kúu na ɔn vása ní-xi'i xí'in ña nɨxo'vi ní na, ta nayó'o nda lo'o nɨ-xiin na nandikó ini na, ni ɔn vása ní-xiin na sandakoo na ké'é na ña ɔn vá'a. Ta ni ɔn vása ní-sandakoo na ña kisa ká'no na ku'a'a ní nímá ndivá'a, ta ɔn vása ní-sandakoo na ña kisa ká'no na ku'a'a ní ñaídolo xí'in ñaimagen, ña ɔn sɨví Ndios ndino'o kúu, chi ñayó'o kuiti kuva'a ña xí'in kaa ñaoro, án xí'in kaa ñaplata, án xí'in kaa ñabronce, án xí'in yu'u, án xí'in yiton. Ta nda ñii ñaídolo ni nda ñii ñaimagen yó'o, ɔn vása kúchiño koto ña xí'in nduchu nɔɔ ña, ni ɔn vása kúchiño konɨ sɔ'o ña xí'in sɔ'o ña, ni ɔn vása kɨví kaka ña xí'in xa'a ña.

²¹ Ta nɨvi na nɨndɔɔ táku

yó'o, nɨ-xiin na sandakoo na ña xá'ni na inká nɨvi, ni ɔn vása ní-xiin na sandakoo na chíkaa na ña nákuati tásín na xa'a natá'an na, ni nɨ-xiin na sandakoo na ña kisa ku'ná na. Ta nataa, ni ɔn vása ní-sandakoo na kí'vi na kuachi xí'in náña'a ná ɔn sɨví nási'í na kúu. Ta náña'a, ni ɔn vása ní-sandakoo ná kí'vi ná kuachi xí'in inká ta ta ɔn sɨví yɨi ná kúu.

10

To'on yó'o ká'an xa'a ñaángel ña ní'i nomi tutu lo'o

¹ Ta saá xɨni i inká ñaángel ña kómí ndayí ká'no, kee ña ñoyívi nɨno, ta vaxi noo ña nda ñoyívi nɔɔ ño'o. Ndíxin ní ña vɨko yaa, ta ñii ñaku'a'nkú xɨno nduu ña nɔɔ yóo sɨnɨ ña. Ta náye'e nɔɔ ñaángel yó'o, ndatán náye'e ño'o ká'no ña yé'e ndiví. Ta ndatán yóo ɔvi yiton si'in tón síkón ní, tón yíta ndiso ve'e síkón, saá yóo xa'a ñaángel yó'o. Ta ndatán ná'a ña xixi xí'in ño'o, saá ná'a xa'a ñaángel yó'o.

² Ñii nomi tutu lo'o ña ñandika kánóo nda'a ñaángel yó'o. Ta xa'a kua'a ña ñíndichi ña nɔɔ takuú mɨni, ta xa'a yitin ña, ñíndichi ña nɔɔ ño'o yichí.

³ Ta xí'in ndi'i ndeɛ ñaángel yó'o nɨnda'yi ña. Ndatán ndá'yi tîleón, saá nɨnda'yi ña. Ta saá xandikon xɨni sɔ'o i ndatán ká'ndi ndá'yi savɨ uxá yichɨ, ta tɨxin ñayó'o xɨni sɔ'o i

ndi'i to'on ña nika'an ña ninda'yi savi yó'o.

⁴ Ta saá, xa yóo ti'va i taa i to'on yó'o, ta xini so'o i inka to'on ña kixi ñoyívi ñino, ta nika'an ña xí'in i:

—Chikaa se'é ún ini mji ún to'on xini so'o ún ña nika'an ndatán ká'ndi ninda'yi savi uxá yichí, ta on taa ún nda ñii to'on xini so'o ún yó'o —káchí to'on ña kixi ñoyívi ñino xí'in i.

⁵ Ta saá ñaáangel ña ñíndichi xí'in ñii xa'a ña noo takuí mjni, ta xí'in inka xa'a ña noo ño'o yichí, ndani'i ña nda'a kua'a ña chí ñino,

⁶ ta nika'an ña, káchí ña saá:

—Ndios kúu ta tá táku ndi'i saá kivi, ta kisa va'a ra ñoyívi ño'o xí'in ñoyívi ñino, xí'in ndi'i ña yóo ndi'i saá ñoyívi. Ta saá tuku kisa va'a ra takuí mjni xí'in ndi'i ña ñó'o tixin takuí mjni yó'o. Ta mji Ndios yó'o káchí ra ndí ndixa on kundati ka ra.

⁷ Saá chi tá kixaa kivi ñaáangel ñauxa tivi ña tón trompeta, tá mií saá kixá'a kundivi ndi'i ña chitóni Ndios xa'a ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ra. Ña chitóni Ndios yó'o xikuu ña on vása ní-kundaa va'a ini ñivi, ta ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña chitóni ra, ndatán yóo ña nika'an ra xí'in naprofeta, na xikuu na kisa chiño noo ra kuuya xina'a —káchí ñaáangel, xini so'o i.

⁸ Ta saá tuku xini so'o i to'on ña kixi nda ñoyívi ñino, ta nika'an ña xí'in i:

—Kua'an ki'in ún nomi tutu lo'o ña nandika kánoo noo nda'a ñaáangel ña ñíndichi xí'in ñii xa'a ña noo takuí mjni, ta xí'in inka xa'a ña noo ño'o yichí —káchí to'on xí'in i.

⁹ Ta saá nixa'ani noo ñaáangel, ta nika'ani xí'in ña:

—Taxi ún nomi tutu lo'o ña ní'ún nda'a i.

Ta nika'an ñaáangel xí'in i:

—Va'a ki'in ún tutu yó'o ta kaxi ún ña. Visi ní ña, ndatán visi ñoño, saá visi ndasa ña yu'ú ún. Ta saá ni, tá xa'a ña nda tixin ún, ta ndasa yova ña ndi'i tixin ún —káchí ñaáangel xí'in i.

¹⁰ Ta naki'ini nomi tutu lo'o yó'o nda'a ñaáangel, ta xaxi ña. Ta visi ní ñixiyo yu'ú i, ta saá nduu yova ní tixin i.

¹¹ Ta saá tuku nika'an ñaáangel xí'in i, káchí ña saá:

—Xini ñó'ó ka'an ndoso ún to'on ña ká'an Ndios xa'a ña kundo'o kua'a ní ñivi, ta xa'a ña kundo'o narey na xá'nda chiño noo na. Ta ñivi yó'o kúu na táku kua'a ní ñoo válí xí'in kua'a ní ñoo ná'no, ta ká'an na kua'a ní noo to'on —saá nika'an ña xí'in i.

11

To'on yó'o ká'an ña xa'a ovi taa ta ndakuijn xa'a ñandaa

¹ Ta saá Ndios taxi ra ñii yiton ndakú nda'a i, ndatán yóo ñii yiton tón chó'on kiva, saá yóo nó. Ta xini so'o i to'on ña ká'an ra, káchí ra saá xí'in i:

—Nakundichi ún, ta ko'on ún cho'on kiva ún ndasaá kúu ñakiva kómí ve'e ño'o ká'no, ta saá tuku cho'on kiva ún nama yijí ña ñíndichi ini ve'e ño'o yó'o, ta koto ún ta ka'vi ún ndasaá kúu ñivi na kisa ká'no yijí ini ve'e ño'o yó'o.

2 Ta on cho'on kiva ún ñayosọ ndíkạ ña yoo ke'e ve'e ño'o ká'no yó'o, chi taxi yosọ ndíkạ yó'o nda'a ñivi na on sivi najudío kúu, na kúu na on vása kándixa yijí. Nayó'o kukomí na ndayí ña kasa kini na ñoo yijí ñoo nákaạ ve'e ño'o ká'no yó'o, ta ovi siko ovi yoọ kuchiño na ke'é na saá.

3 Ta yijí, tivíj ovi taa ta ndixin tikoto toón ndatán ndixin ñivi na kixaa xaku ñoo ñivi ñixijí, ta ovi tayó'o ka'an ndoso ra to'onj ña ndaa ñoo ñivi. Ta ñii mil ovi ciento kivi konj ñó'ó nataa yó'o ña ka'an ndoso na to'on yó'o —káchí Ndios.

4 Ta ovi taa yó'o, taa ta ká'an ndoso to'on Ndios xí'in ñivi, yoo na ndatán yoo ovi yiton tón olivo án ovi kaa candelero. Chi ovi tón olivo xí'in ovi kaa candelero yíta ña ñoo Ndios, taa taká'no ñoo ndi'i ñivi xí'in ndi'i ña yoo.

5 Tá koo ñivi na ndukú ndasaá satakué'e na ovi nataa yó'o, ta saá ño'o xixijí ña kee yu'u nataa yó'o ka'mi ña ndi'i ñivi yó'o. Ta saá ndi'i ñivi na ndukú ke'é ña on vá'a xí'in ovi nataa yó'o, ndixa kivi ndi'i ñivi yó'o.

6 Ta ovi nataa yó'o kómí na

ndee ña on taxi na koon savj ndi'i kivi ña konj ñó'ó na ka'an ndoso na to'on Ndios ñoo ñivi. Ta kómí na ndee ña ndasa na ña nduu takuij ñijí kuá'a, ta kómí na ndee ña ke'é na ña xo'vi ní ñivi xí'in ndi'i saá ñoo ña yo'vi ní. Ta kómí na ndee xí'in ndayí ke'é na saá, ndasaá yichj kóni mji na.

7 Tá kixaa kivi sandi'i ovi nataa yó'o ka'an ndoso na to'on Ndios, ta saá ñii kitj tí ká'no ní, tí kini ní yijo kaa, keta rí tixin yavi ká'no ña kónó ní. Ta ndaa rí ñoo ño'o, ta kani tá'an rí xí'in ovi nataa yó'o. Ta kundeé rí ñoo na, ta ka'ni rí na.

8 Ta yikí koñu ndijí na ovi taa yó'o kundoo ña yichj ká'no ña yá'a ma'ño ñoo ká'no Jerusalén. Ta ñoo ká'no yó'o kúu ñoo xa'ni na Jesucristo Taa taká'no ñoo yó, chi katakaạ ndaa na ra nda'a tón cruz. Ta ñivi na on vá'a na taku ñoo ká'no yó'o, ñii kiva yoo na ndatán ñixijo ñivi na on vá'a na xitaku ñoo Sodoma án ñoo Egipto kujya xiná'a.

9 Ta unj kivi sava, ndi'i saá ñoo ñivi ñoyívi, na kee ndi'i saá ñoo válí xí'in ñoo ná'no, na kúu na ká'an ndi'i saá ñoo to'on, nayó'o kixaa na koto na yikí koñu ndijí na ovi taa yó'o. Ta nachiño on taxi na ndayí ña nduxun yikí koñu nataa yó'o.

10 Ta ndi'i ñivi kusij ní ini na xa'a ña ñixijí nataa yó'o, nda nakuita na ka'an na viko, ta kixá'a na saní'i na ña'a nda'a natá'an na chi

ndeé ní kusij ini na xa'a ña nixi'i nataa yó'o. Saá chi kani sinj na ndí ovj napro-feta yó'o kúu na kómí kuachi xa'a ña nixov'vi ní ndi'i nivi ñoyívi.

11 Ta ndi'i ya'a unj kivi sava, ta Ndios tiví ra tachi yu'u ra, ta kixaa ña kí'vi ña yíkí koñu ndí na ovj ta yó'o, ta nataku na. Ta saá nakuita na, ta ndi'i nivi nyj'ví ní na ña xini na ñayó'o.

12 Ta saá nataa na nataku yó'o, xinj so'o na to'on ña kixi ñoyívi njno, ta ndeé ní njka'an ña xí'in na, káchí ña saá:

—Na'a ndó ndaa ndó yó'o —káchí ña.

Ta kixi ñii viko yaa, ta xino nduu ña na, ta ndaa na, kuachan na nda ñoyívi njno. Ta ndi'i nivi na kúu na sáa ini xini nayó'o, xini na ndasaá ndaa na chí ñoyívi njno.

13 Ta mji hora yó'o, kixá'á ndeé ní táan, ta ñii tá'ví noo ña uxu tá'ví ña kúu ndi'i ñoo ká'no yó'o, ndi'i xa'a ña, ta uxu mil nivi nixi'j na. Ta nivi na njkaku nyj'ví ní na, ta kixá'á na kisa ká'no na Ndios ta yóo ñoyívi njno.

14 Ta ñayó'o kúu ñaovj ñayov'vi ní nixov'vi nivi. Ta va'a kundaa ini ndó ndí kumanj ka xov'vi na ñaunj, ta xa yatin ní vaxi ñaunj yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñaángel ñauxa ña tiví tón trompeta

15 Ta ñaángel ñauxa tiví ña tón trompeta, ta xinj so'o j to'on ña ká'an kuachan

na yóo ñoyívi njno, ta xí'in ndi'i ndeé na káchí na, ká'an na saá:

Vitin Jesucristo, ta ta tiví Ndios sakaku nivi, kixá'á ra xá'nda chiño ra xí'in Ndios noo ñoyívi noo ño'o.

Ta ndi'i saá kivi ña vaxi ka'nda chiño ra noo ndi'i nivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ra,

káchí kuachan ní to'on ña kixi ñoyívi njno ña xinj so'o j.

16 Ta oko komj nataa xikuachan na ndoo noo táyí ná'no tón to'ó, tón yóo yatin noo yóo Ndios, xikuxítí na, ta nitondaa ta'ya na nda noo ño'o ña kisa to'ó na Ndios, 17 ta ká'an na, káchí na saá:

Tata Ndios, taKá'no noo ndi kúu ún,

Ta ta kómí ndi'i ndeé ká'no kúu ún,

yó'o kúu ta ta ndixa táku vitin,

yó'o kúu ta ta xa táku nda kivi noo,

ta táku ka ún ndi'i saá kivi ña vaxi.

Xí'in ndi'i mji ndi táxi ndi ña táxa'vi ní ún,

saá chi xí'in ndi'i ndeé ká'no kómí ún,

xa kixá'á ún xá'nda chiño ún noo ndi'i nivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ún.

18 Kuachan ní nivi ndi'i xiiña ñoyívi yó'o sáa ní ini na xini na yó'o, Ndios.

Ta nayó'o ke'é na kuachan ní noo ña on vá'a ña sasaa na ini ún.

Ta vitin xa kixaa kivi saxov'vi ún nivi yó'o xa'a ña on vá'a ke'é na.

Ta vitin xa k̄ixaā k̄iv̄i ña kasa nani ún x̄a'ā ndi'i ñivi na kúu na xa ñixi'i,

ta taxi ún ñava'ā nda'ā naprofeta, na x̄ikuu na k̄isa chiño ñoq̄ ún x̄ina'ā.

Saá tuku taxi ún ñava'ā nda'ā ndi'i ñivi na kúu nayji chi kándixa na yó'ó ta k̄isa ká'no na yó'ó,

án ñivi válí kúu na, án ñivi ná'no kúu nayó'o, ta naki'in na ñava'ā nda'ā m̄ji ún.

Ta sandi'i ún x̄a'ā ndi'i ñivi na kúu na sandi'i x̄a'ā ndi'i ña k̄isa va'ā ún ñoyívi ñoq̄ ño'o,

saá káchí nax̄iku'ā x̄i'in Ndios.

¹⁹ Ta saá ñanonā yé'é ve'e ño'o ká'no ña yóo ñoyívi ñino ñoq̄ yóo Ndios, ta x̄ini i ini ve'e ño'o yó'o nákaā tón x̄aton̄ yji. Tón yó'o ká'an x̄a'ā ña ch̄indú'u Ndios ndixa kasa ndivi ra x̄a'ā nañoo ra na kúu na ndik̄on ña'ā. Ta saá x̄ini i ku'ā ní náye'e tax̄a, ta x̄ini so'o i ña ndeé ní ndá'yi sav̄i, ta ndeé ní síso, ndatán ku'ā ní ñivi ká'an, saá kúu. Ta ndeé ní kóon ñíí, ta ndeé ní táan ñoq̄ ño'o ñoyívi.

12

Tō'on yó'o ká'an x̄a'ā ñii ñaña'ā x̄i'in ñii tik̄oq̄ na'ā

¹ Ta saá x̄ini i ñoyívi ñino ñii seña ña ká'no ní, chi x̄ini i ñii ñaña'ā, ndixin ní ña ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta t̄xin x̄a'ā ña nákaā tíyoq̄ tí yé'e ñoó, ta s̄inj ñáyó'o

kánóo ñii corona ña kómí ux̄u ov̄i k̄imi.

² Ta ñó'o sa'ya ñá, ta ndeé ní ndá'yi ñá x̄i'in ña k'v̄i ñá, chi xa kóni kaku sa'ya ñá.

³ Ta saá x̄ini i ñoyívi ñino ink̄a seña ká'no ní, ña kúu ñii kit̄i tí ká'no ní, tí naní dragón. Nd̄atán ná'ā koq̄ na'ā, saá ná'ā rí. Tí kuá'ā kúu rí, ta ȳiyo ní kaā rí, ta ux̄a kúu s̄inj rí, ta ux̄u kúu nd̄ik̄i rí, ta ñii ñii s̄inj rí kánóo corona.

⁴ Ta x̄i'in s̄i'm̄a rí sanoo rí ñii ña un̄i tá'v̄i k̄imi ña kúu ndi'i k̄imi tí yóo ñoyívi ñino, ta sak̄oyo rí ndi'i tik̄imi tí sanoo rí yó'o nd̄a ñoq̄ ño'o. Ta tik̄oq̄ na'ā yó'o ñixaā rí, ta x̄ikundichi rí yatin ñoq̄ yóo ña'ā ñá ñó'o sa'ya yó'o, ta nd̄ati rí kaku sa'ya ñá, ta xa yóo ti'va rí kaxi rí sa'ya ñá.

⁵ Ta saá k̄aku sa'ya ñá, ñii talo'o, ta tayó'o kuu tāa ta ka'nda chiño x̄i'in ndi'i ndeé ká'no Ndios ñoq̄ ñivi ndi'i saá ñoo ñoyívi chi kuni'i ra ñii k̄aa ña k̄ani ña kuchiño sandi'i x̄a'ā ñivi na s̄aā ini x̄ini ña'ā. Ta k̄iv̄i k̄aku sa'ya ñá talo'o yó'o, ta naángel ñaki'in na ra nda'ā ñaña'ā yó'o, ta kánóo ra ñoq̄ nda'ā na kuano'o na x̄i'in ra ta ñaxaā na ñoq̄ yóo Ndios, tāa ta yóo ñoq̄ táȳi yji tón to'ó ká'no.

⁶ Ta ñaña'ā yó'o x̄ino ñá, kee ñá ku'āan ñá ñoq̄ yóo yuk̄u ȳichí, ta ñixaā ñá ñoq̄ xa k̄isa ndivi Ndios koo ñá. Ta saá ñii mil ov̄i ciento un̄i s̄ik̄o k̄iv̄i Ndios ch̄indee ra ñaña'ā yó'o, ña tax̄i ra ñax̄ixi nda'ā ñá.

⁷ Ta saá kixá'á yóo kuachi ká'no ñoyívi ñino. Ñaá ngel ká'no ña ñani Miguel, xí'in ndi'i naá ngel na ndóo xí'in ña, kixá'á na káni tá'an na xí'in tikoq na'á ta xí'in nima ndiva'a ña yóo xí'in rí.

⁸ Ta ñaá ngel Miguel xí'in naá ngel na ndóo xí'in mji ña, kündeé na ñoq tikoq na'á yó'o, ta kündeé na ñoq ndi'i nima ndiva'a ña yóo xí'in rí. Ta saá on vása ní-xiyo ka ndayí xikomí tikoq na'á ña koo ka rí ñoyívi ñino ñoq yóo Ndios, ni nima ndiva'a ña yóo xí'in rí on kuchiño koo ka ña ñoq yóo Ndios.

⁹ Ta naá ngel na yóo xí'in Ndios tava na tikoq na'á xí'in ndi'i nima ndiva'a ña yóo xí'in rí, ta sakana na tityó'o ta saá sakana na ndi'i nima ndiva'a ña yóo xí'in rí nda ñoyívi ñoq ño'o. Ta tikoq na'á yó'o kúu tikoq yata ní, ta inká kivi rí kúu Satanás án ñanima ndiva'a ká'no. Ta ñanima ndiva'a ká'no yó'o kúu ña sándá'ví ndi'i ñivi ñoyívi ñoq ño'o.

¹⁰ Ta saá xini so'oj ñii to'on ña kee ñoyívi ñino, ta ndeé ní ñika'an ña, káchí ña saá:

—Xa kixaa kivi ña sakaku Ndios ñivi na ndikon ña'á. Vitin kixaa kivi ña Ndios saná'a ra ndí mji ra kómí ra ndi'i ndeé ká'no, ta vitin kixá'á ra ka'nda chiño ra ñoq ñivi ndi'i saá ñoyívi. Ta saá tuku Jesucristo, ta ta tivi Ndios sakaku ñivi, vitin kómí ra ndayí ña xa'nda chiño ra ñoq ñivi

ndi'i saá ñoyívi. Saá chi ñanima ndiva'a ká'no, xa tava na ña, ña kee ña ñoyívi ñino. Ta mji ñanima ndiva'a ká'no yó'o kúu ña ndivi ñoó chikaá kuachi ñoq Ndios sata ñañani yóo xí'in náki'va yóo na kúu na ndikon Jesucristo.

¹¹ Ta vitin xa kündeé nayó'o ñoq ñanima ndiva'a ká'no. Saá chi ñii Ndikachi ña ñixita kivi ñisoko xí'in mji rí, taxi ña ndeé nda'a na. Ta saá tuku to'on ña ndixa ndaa ña ndakuin na xa'a Jesucristo, taxi ña ndeé nda'a na, ta xí'in ovi ndeé yó'o, kündeé na ñoq ñandiva'a ká'no. Ta ñivi yó'o, nda lo'o on vása ní-yi'ví na ñoq ña kivi na, ta taxi xí'in mji na kivi na xa'a ña kándixa na Ndios.

¹² Ta saá, iná kusij ini ndi'i ndó'o, na kúu na táku ñoyívi ñino ñoq yóo Ndios! ;Ta ndá'ví ní ñivi na táku ñoq ño'o! ;Ta ndá'ví ní ndi'i kití tí táku tixin takuií mjni! Ndá'ví ní ndi'i nayó'o, chi xa ñoq ñanima ndiva'a ká'no Satanás, ta kixaa ña ñoq ño'o, ta kixaa ña ñoq takuií mjni. Ndá'ví ní ñivi, chi ndeé ní saa ini ñanima ndiva'a ká'no yó'o, chi xa xini ña ndí salo'o ní kivi kómí ña ndayí ña kuchiño kasa ndivi ña chiño on vá'a —saá ñika'an to'on ña xini so'oj, ña kixi ñoyívi ñino.

¹³ Tá tikoq na'á, tí kúu ñanima ndiva'a ká'no, nakoto rí ta kundaá ini rí ndí xa sakana na rí nda ñoq ño'o, ta kixá'á rí ku'an rí sata ñañ'a, ña kúu ña sakán

kaꝓu sa'ya ñii taꝓo'o.

¹⁴ Ta Ndios taꝓi ra nda'a ñaña'a yó'o ovi ndixin titasin ká'no, ta saá ndachí ñá kuꝓan ñá nda yuku yichí, ta nixaa ñá ñii xiiña ñá xíká ní, noꝓ on koꝓo yatin tíkoꝓ na'á. Ta yuku yichí yó'o Ndios unj kuiya sava chindeé ra ñaña'a yó'o, ña taꝓi ra ñaxixi nda'a ñá.

¹⁵ Ta saá tíkoꝓ na'á kixá'á rí ndúxan rí kuꝓa'á ní takuii, ta takuii kuꝓa'á ní yó'o nduꝓ rá ñii yuta ká'no ní ña kuꝓan rá saꝓa ñaña'a, chi kóni tíkoꝓ na'á yó'o ña tani ñá ta ndi'i xa'á ñá xí'in takuii yuta yó'o.

¹⁶ Ta mji ño'o yichí chindeé ña ñaña'a yó'o, chi naꝓuiná xí'in mji ña ñii yavi kó'ó noꝓ xi'i ña ndi'i takuii yuta tá kee yu'u tíkoꝓ na'á.

¹⁷ Ta saá kini ní ka njsaa ini tíkoꝓ na'á xini rí ñaña'a, ta kee rí kuꝓan rí kani tá'an rí xí'in nasa'ya ñani ñá. Ta nasa'ya ñani ñáyó'o kúu nivi na kisa ndivi ña xá'nda chiño Ndios, ta ni on vása sándakoo na ña kándixa na to'on ña ndaa xa'á Jesucristo.

13

To'on yó'o ká'an ña xa'a ovi kití ná'no ní tí yiyo ní káa

¹ Ta saá yi'i ñíndichi i yu'u takuii mñi, ta xini i inká kití ká'no tí yiyo ní káa, keꝓa rí ini takuii mñi, ta uxá kúu sñi rí, ta yóo uxu ndiki sñi rí, ta kánóo ñii corona ñii ñii noꝓ ndiki sñi rí. Ta noꝓ ñii ñii sñi rí yóo kivi ña kúu to'on ña kándiva'a

xa'a Ndios ña chíkaa ñiño rí ñato'ó Ndios.

² Ndatán ná'a tídika'a saá ná'a rí. Ta ndatán ná'a xa'a tíoso, saá ná'a xa'a rí. Ta ndatán yóo yu'u tíleón saá yóo yu'u rí. Ta tíkoꝓ na'á taꝓi rí ndee xí'in ndayí ká'no nda'a tíkiti yiyo ní káa yó'o, ta taꝓi rí ña ka'nda chiño rí noꝓ kuꝓa'á ní nivi ñoyívi noꝓ ño'o.

³ Ta ñii ña uxá sñi kómí tíkiti yiyo ní káa yó'o, kini ní kónó takué'e ña, chi ndatán káa tí xa nixi'i, saá káa rí. Ta saá ni, xa nduꝓa'a sñi rí ña takué'e, ta ndi'i nivi na táku ñoyívi noꝓ ño'o, náka'nda ní ini na xini na tíyó'o, ta kixá'á na ndíkon na saꝓa rí.

⁴ Ta saá kixá'á nivi kúxítí na noꝓ tíkoꝓ na'á ña kisa ká'no na rí, chi xa taꝓi rí ndee xí'in ndayí nda'a tíkiti tí yiyo ní káa. Saá tuku kixá'á nivi yó'o kisa ká'no na mji kití tí yiyo ní káa, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kúu na kuchiño koo ndatán yóo tíyó'o? ¿Yu kúu na kuchiño kundichi noꝓ rí ta kani tá'an na xí'in rí? —káchí na.

⁵ Ta kití tí yiyo ní káa naꝓi'in rí ndayí ña ka'an rí to'on ña kisa ká'no xí'in mji rí, ta kandiva'a rí xa'a Ndios ña chíkaa ñiño rí ñato'ó Ndios. Ta ovi siko ovi yoo xikomí rí ndayí ña ka'an rí saá ta xikomí rí ndayí ña ka'nda chiño rí noꝓ nivi.

⁶ Ta xí'in ndayí yó'o, naꝓoná rí yu'u rí, ta kixá'á rí ká'an rí nina to'on ña on vá'a xa'a Ndios, ta ká'an rí

tò'on ndivà'a xà'a kivi Ndios, ta ká'an rí tò'on ndivà'a xà'a nõo yóo Ndios, ta ká'an rí tò'on ndivà'a xà'a ndi'i nivi na táku ñoyívi ñino nõo yóo Ndios.

⁷ Ta ñaki'in rí ndayí ña kani tá'an rí xí'in nivi na ndikõn Ndios anda kundeé rí nõo na. Ta ñaki'in rí ndayí ña ka'nda chiño rí nõo ndi'i saá nõo nivi ñoyívi, na kúu na kivi ndi'i saá nõo nõo ño'o, ta ká'an na ndi'i saá nõo tò'on.

⁸ Ta ndi'i nivi na táku ñoyívi nõo ño'o kasa ká'no na tíkiti tí yiyo ní káa yó'o. Nayó'o kúu nivi na õn koó kivi ñikayí nõo tutu yi ña kómí Ndikachi ñoyívi ñino. Ndikachi yó'o kúu tí ñitaxi xí'in mji ña ñixi'í rí xà'a kuachi nivi, ñii ki'va ndatán yóo ña chitóni Ndios nda kivi õn tá'an ka kasa va'a ra ñoyívi. Ta nõo tutu yi ña kómí Ndikachi ñoyívi ñino, ñikayí kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.

⁹ Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, chikaá so'o ndó ña ká'an tò'on yó'o.

¹⁰ Tá yóo nivi na chitóni Ndios kundasi na ini ve'e kaa, ta nayó'o xini ñó'ó kundasi na ini ve'e kaa. Tá yóo nivi na xà'ni inká nivi xí'in espada sijn, ta xí'in espada sijn kivi na xá'ni yó'o. Tò'on yó'o kóni kachí ndi nivi na ndikõn Ndios xini ñó'ó sakuá'á na kundeé na xí'in ñayoví xoví na, ta õn sandakoo na ña kándixa na Ndios.

¹¹ Ta saá xini inká kití tí

yiyo ní káa, tíyó'o keta rí tixin ño'o. Yóo õvi ndiki rí, ndatán yóo ndiki ndikachi saá yóo ña, ta ndatán yóo tò'on ña ká'an tíkoõ na'á, saá ká'an rí.

¹² Tíyó'o kisa chiño rí nõo kití tinoó tí xikomí ña kini ní kónó ña takué'e sijn rí, ta vitin xa nduva'a sijn rí. Ta tinoó yó'o taxi rí ndayí nda'a kití tí sakán keta tixin ño'o, ta tíoví yó'o kixá'á rí xá'nda chiño rí nõo ndi'i nivi na táku nõo ño'o. Káchí rí ká'an rí ndi xini ñó'ó ndi'i nivi kasa ká'no na kití tinoó tí xa takué'e sijn.

¹³ Kití tíoví yiyo ní káa yó'o, ke'é rí seña ná'no ní, tanda taxi rí ndi nda ñoyívi síkón kee ño'o xixi, ta ñikoyo ña nda nõo ño'o. Ta ndi'i nivi xito na ña ke'é rí saá.

¹⁴ Ta saá sandá'ví rí nivi na táku ñoyívi nõo ño'o xí'in ñaseña ná'no ke'é rí. Ta kití tinoó xini rí ndi'i ña ke'é tíoví yó'o. Ta saá kití tíoví yó'o xá'nda chiño rí nõo nivi ña kasa va'a na ñii ña'ná ká'no ña kundichi. Nayó'o kúu ña ña'ná tíkiti tinoó, tí kúu tí kónó ní takué'e sijn xí'in espada sijn ní, ta xa nduva'a rí.

¹⁵ Ta kití tíoví yó'o ñaki'in rí ndayí ña kuchiño taxi rí tachi rí ña ki'vi ña ña'ná ká'no tíkiti tinoó, ña ñindichi. Ta ña'ná yó'o ñaki'in ña tachi rí, ta saá kixá'á ña ká'an ña, káchí ña saá:

—Nivi na õn xini kuxítí nõo j ta kasa ká'no na yi'í, kivi ndi'i nayó'o —káchí ña'ná yó'o.

16 Ta kitj tíoꝿvǐ tí yjyo ní káa, xa'nda chiño rí ña ka'yi ñii sello ñii ñii njivi, án njivi ná'no, án njivi kuálí kúu na, án njivi nakuiká án nandá'ví kúu na, án namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na ña kisa chiño na noꝿ napatrón na kúu na, án njivi na kómí ndayí nakaixin chiño ña kasa chiño mji kúu na. Saá chi ndi'i njivi xinj ñó'ó kukomí na sello yó'o nda'a kua'á na án ta'ya na.

17 Tá on koꝿ sello yó'o kómí nda'a na án ta'ya na, ta nda ñii njivi on kuchiño na sata na ña xinj ñó'ó na, ni on kuchiño na sjikó na ñakía'vi. Ta sello yó'o kúu kivi kitj tinoꝿ, án número mji tinoꝿ yó'o, tí yjyo ní káa.

18 Yo'vi ní kundaa ini yó xa'a kitj yó'o, chi xinj ñó'ó ní ñandichí va'a sjinj yó. Tá yóo njivi na kundaa ini, ta va'a ndukú nayó'o yu kúu ña kóni kachí número mji kitj tí yjyo ní káa yó'o, chi número yó'o ká'an ña xa'a ñii ta, ta número yó'o kúu jño ciento unj sjikó jño.

14

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ti'vi ká'no njivi na xita yaa yji ña xa'a

1 Ta saá xinj Ndikachi ñindichi rí noꝿ xiki ña naní Sion. Kua'a ní njivi ndóo xí'in rí, ta ta'ya ndi'i nayó'o njika'yi ña xí'in sello Ndios, ña kúu kivi ra xí'in kivi Ndikachi. Njivi yó'o kúu ñii ciento oꝿvǐ sjikó komj mil.

2 Ta saá xinj so'o j ñii ña ndeé ní ní'j, ta káyi ña vaxi

ña, kée ña chí ñoyivi njino. Ndatán ndeé ní ní'j káyi takuii kua'a ní, tá kóyo noꝿ síkón ní, saá ndeé ní ní'j ña, ta káyi ña. Ta ndatán ndeé ní ndá'yi savi, saá yóo ña vaxi ña. Ta ndatán ndeé ní síso ña sáká'a na kua'a ní tón arpa, saá yóo ña síso.

3 Nanjivi kua'a ní yó'o xita na ñii yaa yji ña xa'a, noꝿ yóo yatin táyi yji tón to'ó ká'no noꝿ yóo Ndios. Ta mji yó'o yóo komj ñatakú xí'in oꝿko komj nataa xikua'a. On koꝿ ka nda ñii inká na xinj kuchiño kata yaa yji ña xa'a yó'o. Ndasaa kuiti na kúu ñii ciento oꝿvǐ sjikó komj mil njivi yó'o kúu na ti'va kata yaa ña xa'a yó'o. Ndios xa sakaaku ra nayó'o noꝿ njivi na on vá'a ñoyivi noꝿ ño'o, ta saá kuchiño na kutaku na xí'in ra.

4 Njivi yó'o kúu na xindaa va'a xí'in mji ña nj-ke'é na ña on vá'a án ñakini. Ta saá nandii kúu na, ta ndatán yóo nataa na on vása ní-tondaa nda ñii ña'a, saá yóo na. Ta ndi'i nayó'o, xí'in ña ndino'o ini na, ndikón na sata Ndikachi nda míchí kua'an rí. Ta Ndikachi yó'o kúu tí xa cha'vi xa'a nayó'o xí'in njí rí ña njixita. Ta ndatán yóo ñava'a ña kúu ñanoó ña sóko njivi nda'a Ndios, saá yóo njivi kua'a ní yó'o. Saá chi nayó'o njisoko xí'in mji na ña kasa chiño na noꝿ Ndios ta noꝿ Ndikachi.

5 Ta saá nda ñii to'on ña vatá on koꝿ ní-ka'an na, ni on koꝿ nda ñii kuachi ndiso na noꝿ Ndios.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'q
tɔ'on ña ká'an ndoso uní
naángel

⁶ Ta saá xini ñii ñaángel ndáchí ña ma'ño ñoyívi ñino, ta ñaángel yó'o ká'an ndoso ña tɔ'on va'a noo ndi'i saá ñivi na táku ndi'i saá xiiña ñoyívi noo ño'o. Ñivi yó'o kúu ndi'i saá noo ñivi, na ká'an ndi'i saá noo tɔ'on, ta kixi na ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ñoo válí ñoyívi. Ta tɔ'on va'a ña ká'an ñaángel nda ñii kivi on vása ndi'i xa'a ña, chi tɔ'on ña vaxi noo Ndios kúu ña.

⁷ Ta xí'in ndi'i ndee, ñaángel ká'an ña, káchí ña saá:

—Kasa tɔ'ó ndó Ndios ta kasa ká'no ndó ra, chi xa kixaa kivi ndí Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i ñivi. Kasa ká'no ndó Ndios, ta ta kisa va'a ndi'i ñoyívi ñino xí'in ñoyívi noo ño'o kúu ra, ta kisa va'a ra takuii mĩni xí'in ndi'i xiiña noo kaku takuii —káchí ñaángel.

⁸ Ta inká ñaángel ñaovi ña ndíkɔn sata ñaángel yó'o, ndáchí ña ma'ño ñoyívi ñino, ta ká'an ña káchí ña saá:

—Vitin ñoo ká'no Babilonia xa nakava ña, ta ndu ña ñoo ndá'ví ní, ña on koó ka ndee kómí, chi ñayó'o kúu ya'vi ña xa'a ña sandá'ví ní ña ñivi ñoyívi. Ndatán yóo ñaña'a ña kisin xí'in ku'a ní natã saá ñixiyo ñoo ká'no Babilonia,

chi ñivi ñaño yó'o natãxi xí'in mji na ña ke'é na ku'a ní noo ña on vá'a. Ta ñivi na ñoo ká'no Babilonia yó'o ké'é na ndatán ké'é ñii ña'a ña ndee ní chu'u ndi'i ñivi ñoyívi ña ko'o ní na vino xa'a ña saxiini rá na, ta ke'é na ku'a ní noo ña on vá'a, ñii ki'va ndatán ke'é mji ña —káchí ñaángel.

⁹ Ta inká ñaángel ñauni ndíkɔn ña sata ñaángel ñaovi, ndáchí ña ma'ño ñoyívi ñino, ta xí'in ndi'i ndee ña, ñika'an ña, káchí ña saá:

—Ndi'i ñivi na kisa ká'no tikití tí yiyo ní kaa, ta kisa ká'no na na'ná rí ña ñindichi, ta táxi na ka'yi sello tikití yó'o nda'a na án ta'ya na,

¹⁰ ta nayó'o yó'vi ní xo'vi na, chi ndixa sáa ini Ndios xini ra ña on vá'a ké'é na, ta saxo'vi ra na xa'a ña on vá'a ké'é na.* Ta ndixa yó'vi xo'vi nayó'o xí'in ño'o xixi, ta xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta ndi'i naángel xí'in Ndikachi koto na ña xó'vi nayó'o.

¹¹ Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, ndaa ñi'ma ño'o ña xixi noo xó'vi ní ñivi yó'o. Ta ñi ndivi, ta ni ñoo on kuchiño nakindée nanivi yó'o, na kúu na kisa ká'no kití tí yiyo ní kaa, ta kisa ká'no na na'ná rí, ta taxí na ta'ya na ña ñika'yi sello tikití yó'o —káchí ñaángel ñauni, xini so'o i.

* **14:10** Tɔ'on griego káchí ndí ña sáa ini Ndios xini ra ña on vá'a ké'é ñivi, ndatán yóo vino saá yóo ña. Ta ña yó'vi xo'vi ñivi xa'a ña on vá'a ké'é na, ndatán yóo ña xini ñó'ó ko'o na vino yó'o, saá yóo ña.

12 Ta saá ndi'i n̄ivi na kándixa Jesucristo ta kisa ndivi na ña xá'nda chiño Ndios, xini ñó'ó kasa ndee xí'in m̄i na ña kundee ka na xí'in ña yo'vi xo'vi na, ta on sandakoo na yich̄i Ndios.

13 Ta saá xini so'o i to'on ña kixi ñoyivi n̄ino, n̄ika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—Taa ún to'on yó'o: “Kivi vitin ta ndi'i saá kivi ña vaxi, ndi'i n̄ivi na ndik̄on Jesucristo, táná kivi na xa'a ña kándixa na ra, ta Ndios taxi ra ña kunakaa ñasii ini nayó'o” —káchí to'on ña xini so'o i.

Ta saá n̄ika'an Níma Ndios, káchí ña saá:

—Ndixa saá yóo ña, chi kivi xa'a n̄ivi yó'o ñoyivi n̄ino, ndixa nakindée na, chi xa kundivi chiño ke'é na ñoyivi noo ño'o. Ta saá ni, Ndios náká'an ra ndi'i chiño va'a ña kisa ndivi na, ta saá ñoyivi n̄ino naki'in na ña ya'vi na xa'a chiño va'a yó'o —saá káchí Níma Ndios, xini so'o i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taa ta nakaya ña yóo ti'va noo ño'o

14 Ta saá xito i, ta xini ñii viko yaa, ta noo viko yaa yó'o, yóo ñii taa ta ndatán kaa n̄ivi saá kaa ra. Ñii corona ñaoro kánóo sini tayó'o, ta ní'i ra ñii kaa sijn ña chikí'í noo. Tá kaa ñii ki'í ká'no ní, saá kaa ña.

15 Ta ink̄a ñaáangel keta ña noo yóo Ndios ñoyivi n̄ino. Ta xí'in ndi'i ndee ña, n̄ika'an ña xí'in ta yóo noo viko yaa yó'o, káchí ña saá:

—Vitin xí'in kaa sijn ní'í ún, kixá'á ún ka'nda ún ndi'i ña xa yóo ti'va nakaya ún, chi vitin xa kixaa kivi ña kixá'á ún nakaya ún ñayó'o noo ño'o —káchí ñaáangel xí'in ra.

16 Ta saá taa ta yóo noo viko yaa, kixaa ra noo ño'o, ta kixá'á ra xí'in kaa sijn ní'í ra, xá'nda ra ndi'i ña xa yóo ti'va naki'in ra noo ño'o.

17 Ta saá keta ink̄a ñaáangel noo yóo Ndios ñoyivi n̄ino, ta ní'í ña ink̄a kaa sijn, ña chikí'í noo. Tá kaa ñii ki'í ká'no ní, saá kaa ña.

18 Ta ink̄a ñaáangel keta ña noo yóo nama yii ña ñíndichi noo Ndios ñoyivi n̄ino. Ta ñaáangel yó'o kúu ña kómí ndayí ña ka'nda chiño ña noo ño'o xixi. Ta xí'in ndi'i ndee ña, n̄ika'an ña xí'in ñaáangel ña ní'í kaa sijn, káchí ña saá xí'in ña:

—Ta xí'in kaa sijn ní'í ún, kixá'á ún ka'nda ún, ndi'i tíuva, chi xa n̄ixino rí.

19 Ta saá ñaáangel yó'o noo ña noo ño'o, ta kixá'á ña xá'nda ña ndi'i tíuva. Ta taa ña tíuva yó'o ñii xiiña noo xa kuv̄a'a ko'on rí, ta kundoso na rí ña kee nduta rí. Ña kundoso na tíuva yó'o ká'an ña xa'a ña ndee ní xo'vi n̄ivi na on vása ní-xiin kandixa Ndios. Saá chi Ndios sáa ini ra xini ra ña on vá'a ké'é n̄ivi yó'o.

20 Ta noo xindoso na ndi'i tíuva yó'o kúu ña ñii xiiña ke'e sat̄a nama ña xino nduu ñoo ká'no. Ta ndi'i nduta tá kee noo xindoso na rí, ndu rá ku'a'a ní n̄i ku'a'a.

Ndatán kuá'a ní takuíi yuta tá kónó ní ta xíno rá kuá'an rá, saá kuá'an n̄i yó'o. Ta ña kuá'a ní n̄i yó'o sakutú ña ñii xiiña, ña kúu un̄i ciento kilómetro ñandika.† Ta ñakónó n̄i yó'o, ta saá tá ñindichi ñii tíkuáyí ini n̄i yó'o, ta xáa ña nda yu'u tiyó'o.

15

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'a uxá ñayo'vi ní xo'vi n̄ivi, tá xa yatin tonda kivi sondí'í

1 Ta saá x̄inī ñoyívi n̄ino ñii seña ká'no ní, ta ñaka'nda ní inī x̄inī ña. Saá chi x̄inī uxá naángel na kómí ndayí ña taxi na uxá noo ñayo'vi ní xo'vi n̄ivi, tá xa yatin tonda kivi sondí'í ñoyívi. Ta ndixa kundivi ña uxá yo'vi ní yó'o, ta saá yaa ña sáa ní ini Ndios x̄ini ra ña on vá'a ké'é n̄ivi.

2 Ta saá x̄inī ñii xiiña, tá káa takuíi m̄ini saá káa ña, ta noo ña, ndatán yóo yé'e noo yuyú yé'e, saá yóo noo ña. Ta kivi nátaxa ña, ndúu ña ndatán yóo ño'o kuá'á ña xixi. Ta yu'u takuíi m̄ini yó'o yíta kuá'a ní n̄ivi na kúu na xa k̄undé noo kit̄i tí ȳyo ní káa, ta ni on vása ní-kisa ká'no na ña'ná rí ña ñindichi, ni on vása ní-taxi na ka'yi ta'ya na x̄in sello ña kómí número tíkit̄i yó'o, ña ndát'o'on xa'a ndasaá ñaní rí. Ta ñii ñii n̄ivi na k̄undé noo kit̄i yó'o, ní'í na tón arpa tón taxi Ndios nda'a na.

3 Ta nayó'o x̄ita na yaa ȳi ña kisa ká'no na Ndios x̄in Ndikachi. Ndatán yóo yaa ȳi ña x̄ita ta Moisés, ta ta kisa chiño noo Ndios kuyá x̄ina'á, saá yóo yaa x̄ita nayó'o, ta ká'an na, x̄ita na saá:

Tata Yivá yó Ndios, yó'ó kúu ta kómí ndi'i ndee.

Ta ná'no ní, ta va'a ní ndi'i chiño ña kisa ndivi ún.

Ta ña ndaa ta ña ndixa kúu yich̄i ún.

Ta ñii laá yó'ó kúu ta Rey ta xá'nda chiño noo ndi'í ñoo ñoyívi.

4 Ndi'i n̄ivi x̄ini ñó'ó kasa tɔ'ó na yó'ó, Tata Yivá yó Ndios,

ta x̄ini ñó'ó kasa ká'no na yó'ó,

chi ñii laá yó'ó kuiti kúu ta taȳi ndino'o.

Ndi'i n̄ivi na k̄ixi ndi'í saá ñoo kixaa na noo ún, ta kasa ká'no na yó'ó,

chi kundaa ini na ndí yó'ó kúu t̄anda, ta x̄in ña ndixa ndaa kisa nani ún xa'a kuachi,

saá x̄ita na ñoyívi n̄ino, x̄ini so'o i.

5 Ta saá x̄ito i ñoyívi n̄ino, ta x̄inī ñanona ve'e ño'o ká'no. Ta ini ve'e ño'o yó'o yóo ñii xiiña ñaȳi ní noo yóo ñaȳi ña táxi naká'an n̄ivi ña ndixa Ndios kasa ndivi ra tɔ'on ña ch̄indú'u ra ñika'an ra kuyá x̄ina'á.

6 Ta m̄i xiiña ȳi ní yó'o, kee uxá naángel. Ta kómí na ndayí ña taxi na uxá noo

† 14:20 Un̄i ciento kilómetro kúu ñii mil ñño ciento estadio, ña kúu k̄i'va x̄icho'on ñaño griego.

ñayov̄i ní xov̄i ñivi ñoyívi k̄iv̄i ña vaxi. Naángel yó'o ndíxin na tikot̄o ñalino ndii, ña yaa ní kúu ña, ta yé'e ní tikot̄o yaa yó'o. Ta ñii ñii naángel yó'o nó'ni kándíká na xí'in ñii ña kúu nina oro. ⁷ Ta saá ñii ñatá'an ña kom̄i táku ña yóo yatin ñoq̄o táȳi tón ȳii tón to'ó ká'no, tax̄i ña nda'a ñii ñii naángel yó'o ñii copa ñaoro. Ta ñii ñii copa yó'o chútú ña xí'in ña sáa ini Ndios, ta táku ndi'i saá k̄iv̄i, chí ndixa Ndios saxov̄i ra ñivi xa'a ña on vá'a ké'é na.

⁸ Ta ini ve'e ño'o ká'no chútú ña xí'in ñi'ma ña vaxi kana ñoq̄o yóo Ndios. Chí ñi'ma yó'o ká'an ña xa'a nde'e ká'no Ndios, ta ká'an ña xa'a ñav̄a'a livi yé'e kómí Ndios. Ta nda ñii ñivi, ta nda ñii naángel on vása kómí na ndayí k̄iv̄i na ini ve'e ño'o yó'o anda ná ndi'i ya'a ña ux̄a yov̄i ní xov̄i ñivi.

16

To'on yó'o ká'an ña xa'a ux̄a copa ñoq̄o ñó'o ña sáa ini Ndios

¹ Ta saá x̄inj̄i so'ōj̄i to'on ña ndeé ní ñika'an. To'on yó'o k̄ixi ini ve'e ño'o ká'no ñoyívi ñino, ta ñika'an ña xí'in ux̄a naángel, káchí ña saá:

—Kua'an ndó ta nandiso ndee ndó ñoq̄o ñoyívi ño'o ña ux̄a copa ñoq̄o ñó'o ña sáa ini Ndios.

² Ta saá ñaángel ñanoq̄o kee ña kua'an ña, ta nandiso ndee ña copa ní'i ña ñoq̄o ño'o ñoyívi. Ta saá ndi'i ñivi

na kómí sello tíkit̄i ȳiyo ní káa, na kúu na k̄isa ká'no na'ná tíkit̄i yó'o ña ñíndichi, ta ñii ñii ñivi yó'o, kaku ñii ndi'i tá'yí ñoq̄o koñu na. Ta ndi'i tá'yí yó'o kí'v̄i ní ña, ta kini ní káa ña.

³ Ta saá ñaángel ñaov̄i nandiso ndee ña copa ní'i ña ñoq̄o takuú m̄ini. Ta saá takuú yó'o nduú rá nina ñii kuá'a. Ndatán yóo ñii ñivi na xa'ni na xí'in ña kini ní satakué'e na nayó'o, saá yóo ña. Ta saá ñixi'j̄i ndi'i tiaká xí'in ndi'i kit̄i tí táku ini takuú m̄ini.

⁴ Ta saá ñaángel ñaun̄j̄i nandiso ndee ña copa ní'i ña ñoq̄o takuú yuta xí'in ndi'i xiiña ñoq̄o káku takuú, ta takuú yó'o nduú rá nina ñii kuá'a.

⁵ Ta x̄inj̄i so'ōj̄i to'on ña ñika'an ñaángel ña kúu ña ndiso chiño xí'in takuú, ta káchí ña saá xí'in Ndios:

—Yó'ó kúu Ndios Ta'a taYij̄i, ta yó'ó kúu ta'a ta xa táku anda k̄iv̄i ñoq̄o, ta táku ún ndi'i saá k̄iv̄i. Ta xí'in ñandaa k̄isa nani ún xa'a kuachi ñivi, ta ñika'an ún ndí xinj̄i ñó'ó xov̄i ñivi xa'a ña on vá'a ké'é na.

⁶ Saá chí ñivi on vá'a yó'o, xa'ta na ñii ñivi na kándixa yó'ó Ndios, ta xa'ni ña'a na. Ta ñii k̄iv̄a saá xa'ta na ñii naprofeta na k̄isa chiño ñoq̄o m̄i ún, ta xa'ni na nayó'o. Ta vitin m̄i ún táxi ún ña xov̄i ní na xa'a ñii ñivi yó'o ña xa'ta na, chí ña xov̄i na saá kúu ya'vi na xa'a ña xa'ni na ñivi na x̄indik̄on yó'ó —káchí ñaángel xí'in Ndios.

7 Ta saá xini s'oj inka to'on ña vaxi noo ñindichi namá yii ña yoo ini ve'e ño'o Ndios ñoyivi ñino. Ta nika'an ña káchí ña saá:

—Tata Ndios, yó'ó kúu Taa taKá'no ta kómí ndi'i ndee. Ta xí'in ñandaa, ta xí'in ñandixa kisa nani ún ndi'i kuachi ñivi —káchí to'on ña xini s'oj.

8 Ta saá ñaáangel ñakomí ñandiso ndee ña copa ña ní'i ña sata ño'o ká'no ña yé'e ndiví. Ta Ndios taxi ra ña kukomí ño'o yé'e yó'o ndee ña ndeé ní ye'e ña, ta sandii ña ñivi xí'in ka'ni ña.

9 Ndi'i ñivi kini ní ndii koñu na xí'in ka'ni ño'o yó'o. Ta saá ka'an na to'on ndiva'a xa'a Ndios, taa ta kómí ndayí noo ña xó'vi na. Ta ñivi yó'o nda lo'o on vása ní-xiin na nandikó ini na noo ña on vá'a ké'é na, ni on vása ní-xiin na kasa ká'no na Ndios.

10 Ta saá ñaáangel ña'olon ñandiso ndee ña copa ní'i ña noo táyi ká'no noo xá'nda chiño kití tí yiyó ní káa. Ta ndi'i xiiña noo xá'nda chiño rí kixaa ña kúnna ndi'i, ni on vása ka lo'o tívi kuchiño koto ñivi. Ta ñivi na yoo noo xá'nda chiño rí, ndeé ní xó'vi na xí'in ña ká'un ní koñu na, tãnda kixá'a na xáxi ndoso na noo yáa mji na xí'in ña xó'vi na, chi on vása kúndeé na xí'in ña ká'un ní koñu na.

11 Ta saá nika'an ka na to'on ndiva'a xa'a Ndios, chi ndeé ní yo'vi xó'vi na xí'in ña ká'un ní noo ñindii koñu na, ta ndeé ní ndó'o na xí'in

noo kana ndi'i tá'yí koñu na. Ta saá ni, on vása ní-xiin na nandikó ini na, ni on vása ní-xiin na sandakoo na ña on vá'a ké'é na.

12 Ta ñaáangel ñaiño ñandiso ndee ña copa ní'i ña noo takuii yuta ká'no, ñaní Éufrates, ta xandikon ñiyichí ndi'i takuii yuta yó'o. Ta saá ñakoo ndika ñii yichí ña kuchiño ya'a narey, na kixi chí noo kána ño'o.

13 Ta xini i kee ñii kití yu'u tíkoo na'á, ta kee ñii kití yu'u kití tí yiyó ní káa, ta kee ñii kití yu'u taa taprofeta vatá. Ta ndatán ná'a tisa'va, saá ná'a ñii ñii uní kití yó'o. Ta kití yó'o kúu uní níma ndiva'a.

14 Ta uní níma ndiva'a yó'o kómí ña ndee ña ke'é ña seña ná'no ní ña koni ku'a ní ñivi. Ta ñanímá ndiva'a yó'o, kee ña ku'a'an ña ña kana ña ndi'i narey ñoyivi, ña nakutá'an na koo ti'va na xa'a ña kani tá'an na noo koo kuachi ká'no. Saá chí xa vaxi kivi ká'no ña chindú'u Ndios ña kúndeé ra noo ndi'i ña on vá'a. Saá chí Ndios kúu Taa ta kómí ndi'i ndee.

15 Xa'a ñayó'o xini ñó'ó naká'an ndó to'on ña nika'an Jesucristo xí'in ñivi na ndikon ña'á, káchí ra saá xí'in na: “¡Koto ndó ví! Ndatán kixaa ñii takui'ná ñii kivi ña on vása ndati ndó, saá koo kivi ndikó ñoyivi noo ño'o. Ta ñivi na ndito koo ti'va na ña naki'in na yi'i, ta ndixa Ndios taxi ra ña kunakaa ñasii ní ini nayó'o. Ta ñivi na ndito yó'o xini ñó'ó koo ti'va tikoto na ña

kundixin na, ña on kuka'an noq na yálá na kivi ndikó'í", káchí Jesucristo, nika'an ra.

¹⁶ Ta uní ñanímá ndiva'a sanakutá'an ña ndi'i narey ña kani tá'an na ñii xiiña ña naní Armagedón, to'on hebreo.

¹⁷ Ta saá ñaáangel ñauxa nandiso ndee ña copa ní'í ña noq ndáchí tachi kuá'an ña. Ta ve'e ño'ó ká'no ñoyívi ñino noq ñíndichi táyi yíi tón to'ó ká'no, kee to'on ña ndeé ní ká'an, káchí ña saá:

—Vitin xa kundivi ndi'í ña! —káchí ña.

¹⁸ Ta xandikon kee kuá'a ní ña náye'e taxa, ta ndeé ní ndá'yi savi, ta ndeé ní síso ndatán kuá'a ní ñivi ká'an, saá kúu. Ta ndeé ní kini yíyo táan noq ño'ó ñoyívi, ta nda ñii yichí on tã'án tãan saá nda kivi noq ña kuvá'a ñoyívi tandá kivi vitin.

¹⁹ Ta ñoo Babilonia ña sakunaní ñivi "ñoo ká'no" ñitá'vi ña uní xiiña xí'in ña ñíndiva noq ño'ó xa'a ña ñitãan ní. Ta ndi'í ñoo ná'no ña yóo ñoyívi ndi'í xa'a ndi'í ña. Ta Ndios on vása ní-nandoso ra ña yóo kuá'a ní ña on vá'a ke'é ñivi ñoo ká'no Babilonia, ta saa ní ini ra xini ra ña on vá'a yó'o. Ta saá Ndios taxi ra ña ndeé ní xo'vi ñivi ñaño yó'o xa'a ña on vá'a ke'é na.

²⁰ Ta saá ndi'í xiiña ño'ó yichí ña naní isla, on koó ka ña. Ta saá tuku ndi'í xa'a ndi'í yukú ná'no xí'in yukú válí, nakoyo ndi'í ñayó'o, ta on koó ka ña.

²¹ Ta nda ñoyívi ñino koon ní ñii kaxin ña ná'no ta veé

ní, ta ñii ñii ñayó'o veé ña ovi siko kilo án yá'a ka. Ta ñikoyo ña sata ñivi, ta ñivi na ñikaku noq ñayó'o, satavi chi'ña na Ndios chi ndeé ní ñixov'vi na xí'in ñayov'vi yó'o.

17

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña xo'vi ní ñoo Babilonia

¹ Ta saá ñii ñatá'an na uxá naáangel na kúu na xini'í uxá copa kixaa ña noq'í, ta nika'an ña xí'in j:

—Na'a, kixi ún xí'in j, ta saná'a j yó'o ndasaá xo'vi ní ñivi ñaño Babilonia, chi ñoo Babilonia yóo ña ndatán yóo ñii ña'a ká'no, ñá kí'vi kuachi xí'in kuá'a ní tã. Ñoo ká'no yó'o nákaa ña yatin noq yóo kuá'a ní yuta.

² Narey na xá'nda chiño noq kuá'a ní ñoo ná'no ñoyívi xa ndíkon na yichí ña saná'a ñaño Babilonia yó'o, ta saá ndi'í narey ke'é na kuá'a ní ña on vá'a, ndatán ke'é ñivi ñoo yó'o. Ta ña on vá'a ña chú'u ñaño yó'o ke'é ñivi, ndatán yóo nduta vino tá sáxíini ñivi, saá yóo ña. Ta ndi'í ñivi ñoyívi kúsi j ní ini na ña xí'i na nduta vino yó'o —káchí ñaáangel xí'in j.

³ Ta saá Níma Ndios sakundixin ní mji ña yí'í, ta ñii ñaáangel ní'í ña yí'í ñixa'an j xí'in ña nda ñii yukú yichí. Ta saá xini j ñii ñáña'a, yóso ñá ñii kití tí yíyo ní káa, tí kuá'a kúu rí. Ndi'í xiiña sata ñii rí kómí ña kuá'a ní kivi ña kándiva'a xa'a Ndios ña

chíkaa ñiño ñatọ'ó ra. Ta tíyó'o, ụxà kúu sịnị rí, ta ụxụ kúu ndịkị rí.

4 Ta ñáña'a yó'o ndixin ñá tikoto ndí'í tọón xí'in ña kuá'á. Ta kuá'a ní oro xí'in kuá'a ní yụu yé'e ña livi ña yá'ví ní, ndóo ndaa ña sata tikoto ndixin ñá. Ta xí'in ñii nda'a ñá, ní'í ñá ñii copa ñaoro ña chútú xí'in kuá'a ní nọ ña on vá'a, ta chútú ña xí'in ndi'i nọ ña kúu kuachi kini ña nịkị'vi ñá xí'in kuá'a ní nataa.

5 Ta ta'ya ñá nịka'yi ña xí'in ñii kivi ña yo'vi kunda ini yó, ta káchí ña saá: “Yí'í kúu ñoo Babilonia ká'no, chi ndatán yóo ñii ña'a ñá kúu si'í ndi'i náña'a ná on vá'a, ná kí'vi kuachi xí'in kuá'a ní ta, saá yóo i, ta tixin i kaku ndi'i ña on vá'a xí'in ñakini ña yóo ñoyivi nọ ño'ọ”, saá káchí tọ'on ña nịka'yi ta'ya ñáña'a yó'o.

6 Saá xito i, ta kunda ini i ndí ñáña'a yó'o ñá xini ní kúu ñá, chi xa xí'i ñá nị kuá'a ní nivi na xindikon Ndios, ta nị yó'o kúu ña nixita kivi xa'ni na nayó'o xa'a ña kándixa na Jesu-cristo. Ta ñaka'nda ní ini i xa'a ña xini i ñáña'a yó'o.

7 Ta saá nịka'an ñaangel xí'in i, káchí ña saá:

—¿Ndachun ñaka'nda ní ini ún? Vitin kixá'á i ndatọ'on i xí'in ún yu kúu ña kóni káchí ñáña'a yó'o, ta yu kúu ña kóni káchí kitị tí yiyo ní káa, tí yóso ñá, tí kómí ụxà sịnị xí'in ụxụ ndikị.

8 Kitị yó'o tí yiyo ní káa, tí xini ún vitin, kúu tí xitaku, ta

vitin on kọọ ka rí. Ta saá ni, ñii kivi ña vaxi keta rí nọ yavi ña kónó ní, ta saá kọ'on rí nọ ndi'i xa'a rí. Ta kivi keta rí nọ yavi yó'o, ta saá nivi na on kọọ kivi ní-ka'yi nọ tutu yi ña kómí Ndios nda kivi tá kixá'á kúva'a ñoyivi, nivi yó'o naka'nda ní ini na, ña koto na kitị tí yiyo ní káa yó'o, chi xitaku rí ta on kọọ ka rí, ta ndikó rí kixaa rí nọ ño'ọ —káchí ñaangel xí'in i.

9 Ta nịka'an ka ñaangel xí'in i, káchí ña saá:

—Ta ndixa xini ñó'ó ñandíchi sịnị nivi xa'a ña kunda ini na yu kúu ña kóni káchí ña xini ún yó'o. Ta saá kunda ini na ndí ña ụxà sịnị tí yiyo ní káa kúu ña ká'an xa'a ụxà xikị síkón nọ yóo ñoo Babilonia.

10 Saá tuku ká'an ña xa'a ụxà narey. O'on narey yó'o xa ndi'i xa'a na, ta ñii tarey tixin na ụxà yó'o xá'nda chiño ra vitin. Ta inka tarey on ta'an tonda kivi kixá'á ka'nda chiño ra. Tá kivi kixá'á ka'nda chiño ra, ta saá salo'o ní kivi ka'nda chiño ra.

11 Ta kitị tí yiyo ní káa, tí xitaku ta on kọọ ka rí vitin, tíyó'o ká'an ña xa'a ta ta kuu tarey taona. Ta tayó'o kuu ra ñii tató'an na ụxà narey, ta salo'o kivi ka'nda chiño ra, ta ndi'i xa'a ra.

12 'Ta ña ụxụ ndikị tí yiyo ní káa, tí xini ún, ká'an ña xa'a ụxụ narey na on ta'an kixá'á ka'nda chiño. Ta kivi kixá'á na ka'nda chiño na, ta kukomí na ndayí xí'in kitị

tí yiyó ní káa ña kuchiño ka'nda chiño na ñii hora kuiti.

¹³ Ñii laá kuiti kúu ña kóni ndi'i uxu narey yó'o kasa ndivi na, chi ñii koo yu'ú ndi'i na ña taxi na ndayí xí'in ndeę na nda'a kití tí yiyó ní káa ña kasa ndivi rí ndi'i ña kóni rí.

¹⁴ Ndi'i narey yó'o kani tá'an na xí'in Ndikachi, ta Ndikachi kundefé rí ñoo nayó'o, chi Ndikachi kúu ña ká'an xa'a Jesucristo, Taa taKá'no ní ka ñoo ndi'i naná'no, ta kúu ra taRey ká'no ní ka, taa ta xá'nda chiño ñoo ndi'i narey ñoyívi ñoo ño'o. Ta ñivi na yóo xí'in ra kúu na naķaxin mji ra, ta kana ra na ña kundikõn na ra. Ta ñivi yó'o nda ñii kivi õn sandakoo na yichí ra —káchí ñaáγγελ xí'in i.

¹⁵ Ta ñika'an ka ñaáγγελ xí'in i, káchí ña saá:

—Ta takuii yuta tá xini ún ñoo yóo ñaña'a ña õn vá'a, takuii yuta yó'o kúu ña ká'an xa'a ku'a ní ñoo válí xí'in ñoo ná'no, ta ká'an ña xa'a ku'a ní ñoo ñivi, xí'in ku'a ní ñoo to'on ña ká'an na.

¹⁶ Ta ña uxu ndiki ña xini ún ña kúu ña ká'an xa'a uxu narey, ñii kivi ña vaxi narey yó'o kusaá ini na koni na ñaña'a õn vá'a yó'o. Ta ñii ki'va saá kusaá ini kití tí yiyó ní káa koni rí ñaña'a yó'o. Ta saá narey xí'in tíkiti yó'o kindaa na ndi'i ña kómí ñá, ta sandakoo yálá na ñá, ta kaxi na koñu ñá. Ta koñu

ñá ña ndoo ndaa ñoo yiki ñá, ka'mi na ña xí'in ño'o xíxi.

¹⁷ Saá ke'é na xí'in ñaña'a ña õn vá'a yó'o, chi Ndios chikaá ra ini na ña kasa ndivi na ña chitóni ra. Ta ña chitóni Ndios kúu ña koo yu'ú narey ña taxi na ndayí nda'a tíkiti tí yiyó ní káa ña ka'nda chiño rí. Saá koo ña anda kundivi ndi'i to'on ña ñika'an Ndios xa'a kití yó'o.

¹⁸ Ta ñaña'a ña õn vá'a ñá xini ún, kúu ñá kóni kachí xa'a ñoo ká'no ní ña kúu ña xá'nda chiño ñoo ndi'i narey ñoyívi ñoo ño'o —káchí ñaáγγελ xí'in i.

18

To'on yó'o ndato'on ña ndasaá ndi'i xa'a ñoo Babilonia

¹ Ta ndi'i ñiya'a ñayó'o, ta saá xini i inká ñaáγγελ ña vaxi noo ñoyívi ñino. Ta ká'no ní ndayí kómí ña, ta ndeé ní náye'e ña, ta ndi'i ñoyívi ñoo ño'o ndeé ní náye'e ña xí'in ña yé'e ñaáγγελ yó'o.

² Ta xí'in ndi'i ndeę ña ñika'an ña, káchí ña saá:

—¡Xa naķava ñoo ká'no Babilonia, ta ndi'i xa'a ña! Ta vitin nduu ña ndasaá kuiti ñoo ñoo táku níma ndiva'a ta nduu ña ve'e ñoo nákutá'an ndi'i saá ñoo níma ndiva'a. Ta nduu ña ndasaá kuiti taká ndi'i kití tí kini tí ndáchí, ta tí kini ní kúu tí ndáchí yó'o, chi xáxi rí ndasaá kuiti ña kini án ña tá'yí.

³ Ta ndi'i saá ñivi na táku ndi'i ñoo ñoyívi ñoo ño'o, ndatán yóo ñivi na xa xí'i ní

nduta vino ta saxíini rá na, saá yóo nayó'o. Chi nduta vino tá xí'i nivi yó'o kúu ña ká'an xa'a ndi'i nọọ ña ọn vá'a ña kúsi'i ini nivi ké'é na. Chi nañoo Babilonia chu'u na nivi ña nataxi xí'in mji na nda'a ña ọn vá'a. Ta ndi'i narey ñoyívi kisa ndivi na ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a, ñii kị'va ndatán yóo ña ọn vá'a ke'é mji nañoo yó'o. Ta nivi na síkó ñakía'vi ndukuíká ní kạ na xa'a ña ví'í ní sata nañoo yó'o, saá chi nivi nañoo yó'o nda lo'o ọn vása ní-sandakoo na sata na ndi'i saá nọọ ña livi ña kúu ña yá'ví ní, ña kúu ña kúsi'i ní ini mji na —káchí ñaángel xí'in i xa'a nañoo Babilonia.

⁴ Ta saá xini sọ'o i inka to'on ña kixi ñoyívi ñino, ta káchí ña saá:

—Ndó'ó, nañoo mji i, xini ñó'ó kee ndó kọ'on xíká ndó nọọ ñoo ká'no ña ọn vá'a yó'o xa'a ña ọn ke'é ndó ña ọn vá'a ndatán yóo ña ọn vá'a ke'é nivi ñoo yó'o. Ta xini ñó'ó kee ndó ñoo yó'o xa'a ña ọn xọ'vi ndó, ndatán kini ní xọ'vi nañoo yó'o xa'a ña ọn vá'a ke'é na.

⁵ Saá chi ña ọn vá'a ke'é na ñoo ká'no yó'o, ku'a a ní kini xa'no ña, tанда ñoyívi ñino nixaa ña. Ta Ndios ọn nandoso ra xa'a ndi'i ña ọn vá'a ke'é nayó'o.

⁶ Ta vitin va'a ná saxo'vi Ndios nañoo yó'o xa'a ndi'i ña ọn vá'a ke'é na xí'in ku'a a ní nivi. Ndatán yóo ña ọn vá'a ke'é na, ta Ndios ná cha'vi ra na anda ọvi yichí xa'a ñii ñii ña ọn vá'a yó'o. Xa xó'vi ku'a a ní nivi xa'a

ña ọn vá'a ke'é nañoo yó'o. Ta xa'a ñayó'o, ná taxi Ndios ña xọ'vi mji nañoo yó'o anda ọvi yichí xa'a ñii ñii ña xó'vi nivi xa'a na.

⁷ Saá chi nivi na ọn vá'a ñoo yó'o, ña'a ní nixiyo ini na, chi xikomí na ndi'i nọọ ñakuíká ña livi ña káchí ini mji na. Ta vitin va'a ná taxi Ndios ña ndeé ní yọ'vi xọ'vi na. Saá chi nañoo ọn vá'a yó'o, ña'a ní ini na, ta ndasaá kuiti kisa ká'no xí'in mji na, ta xáni ini na, káchí na saá: “Mji yó kúu naná'no na xá'nda chiño nọọ ndi'i nivi. Ta ọn vása yóo yó ndatán yóo ñii ña'a ndá'ví ná nixi'í yii, chi nda ñii kivi ọn kóo ñayọ'vi xọ'vi yó, ni nda lo'o ọn kóo ña kuchuchú ini yó”, saá xáni ini na ñoo ká'no ọn vá'a yó'o.

⁸ Ta saá ni, ñii kivi ña vaxi nakutá'an ndi'i ña kini ní xọ'vi nañoo yó'o, ta kixaa ña kuaku na, kixaa soko kundo'o na, ta kixaa ndeé ña xá'ni nivi, ta kọkọ na xí'in ño'o ña xixi, ta saá kivi nayó'o. Saá kundo'o na, chi taa tandeé kúu Ndios, taa tá xá'nda chiño nọọ yó kúu ra, ta Ndios kasa nani ra xa'a kuachi nañoo ọn vá'a yó'o, ta saxo'vi ní ra na —káchí to'on kixi ñoyívi ñino xini sọ'o i.

⁹ Ta narey ñoyívi nọọ ño'o, na kúu na ñii káchí kisa ndivi ña ọn vá'a xí'in nivi nañoo yó'o, ta va'a ní xitaku na xí'in ndi'i ñakuíká xikomí ñoo yó'o, narey yó'o kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na xa'a ña ndi'i xa'a ñoo yó'o. Saá chi koto na ndasaá

ví'í kạ síkón kuạ'an ndaa ñi'mạ ña kée ñọ ño'ọ xíxị kịvị kọkọ ñoo yó'ọ.

¹⁰ Ta narey yó'ọ xíká vạ'a nakuita na ñọ yóo ñoo yó'ọ, saá chi kuyi'ví ní na kịvị koto na ña yọ'vị ní xọ'vị ña, ta kạ'an na, kachí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ọ ñoo ká'no Babilonia! ¡Ñoo ndeé ní, ta ñoo ká'no ní xịkuu ún! ¡Ta ñii kama kuiti kịxi ña yọ'vị ní xọ'vị ún! —saá kạ'an narey ñoyívi kịvị vạxi.

¹¹ Ta saá ndi'i ñivi ñoyívi na kúu na síkó ñakía'vi, kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na, chi ndi'i xạ'ạ ñoo yó'ọ. Saá chi ọn kóo kạ ñivi na sata ñọ na.

¹² Ọn kóo kạ ñivi na sata ña kúu oro, ña kúu plata, ni ọn sata kạ na kuạ'ạ ní yụụ ña livi, ña náye'e, ña yá'ví ní. Ni ọn kóo kạ ñivi na sata tikọtọ vạ'a ña yá'ví ní ña kúu lino án seda. Ta ọn kóo kạ ñivi na sata tikọtọ vạ'a ña kúu ña ndí'í tọón án ña kuá'á. Ni ọn kóo kạ ñivi na sata tón vịtị vạ'a tón támi ní xá'an, ni ọn kóo kạ ñivi na sata inka ñakuíká ña kúu ña ñanı marfil, xí'in inka ña kúu mármol. Ni ọn kóo ñivi na sata kạ ña kúu hierro, án inka kạ ña kúu bronce.

¹³ Ni ọn kóo kạ ñivi na sata kuạ'ạ ní canela, xí'in kuạ'ạ ní yụkụ ña yá'ví ña támi ní xá'an. Ta ọn kóo kạ ñivi na sata xuxa vạ'a, ni na sata ndutạ tá támi ní xá'an, tá ñanı mirra xí'in olíbano. Ni ọn kóo kạ ñivi na sata ndutạ vino, ni aceite, ni trigo, ni harina vạ'a. Ni

ọn kóo kạ ñivi na sata kitị tí kúu sịndikị, ni tındikachi, ni tíkuáyí, ni ọn kóo kạ ñivi na sata tón carreta. Ni ọn kóo kạ ñivi na sata inka ñivi ña kasa chiño na ñọ nayó'ọ.

¹⁴ Ta xạ'ạ ñayó'ọ, ndi'i ñivi ñoyívi na síkó ñakía'vi, kạ'an na xí'in ñoo Babilonia, kachí na saá:

—Ñoo Babilonia, ọn kóo kạ ñakuíká ña kuạ'ạ ní xịkomí ún. Ndi'i ñavạ'a ña livi ña xịkusij ní ini mịi ún xịni ún, ọn kóo kạ ña. Saá chi ndi'i xạ'ạ ñakuíká yó'ọ ñọ ún, ndạ ñii kạ kịvị ọn kukomí kạ ún ñakuíká yó'ọ —saá kạ'an ñivi na síkó ñakía'vi xí'in ñoo Babilonia kịvị ña vạxi.

¹⁵ Ta ñivi na síkó ñakía'vi yó'ọ, na xa ndukuíká ní kúu na, chi ñisikó na ndi'i ñọ ñakía'vi nda'ạ ñivi ñaño Babilonia, ta ñayó'ọ kuyi'ví ní na kịvị koto na ña yọ'vị ní xọ'vị ñoo yó'ọ. Ta saá nakuita xíká na, ta kuaku na, ta kuchuchú ní kạ'an na,

¹⁶ kachí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ọ ñoo ká'no Babilonia! Vạ'a ní livi xịndixin ún tikọtọ yá'ví ní ña kúu lino, ña kúu tikọtọ kuá'á án tikọtọ ndí'í tọón. Ta sạtạ tikọtọ yó'ọ xịndọo ndaa kuạ'ạ ní oro xí'in kuạ'ạ ní yụụ yé'e ña livi ní, ta yá'ví ní.

¹⁷ ¡Ta ñii kama kuiti ndi'i xạ'ạ ndi'i ñakuíká ún! —saá kạ'an na síkó ñakía'vi xí'in ñoo Babilonia kịvị vạxi.

Ta saá ndi'i naná'no na kúu na xá'nda chiño ñọ na káva tón barco, ta xí'in ndi'i ñivi na ñó'ọ kuạ'an ini tón

barco, xí'in ndi'i nivi na kisa chiño ini tón barco, xí'in ndi'i nivi na xini ñó'ó tón barco ña ndiso nó ña síkó na, ndi'i nivi yó'o nakuita xíká ndi'i na ñoq yóo ñoo Babilonia.

18 Kivi koto na ndasaá kuá'an ndaa ñi'ma ña kée ñoq xixi ño'o ña xá'mi ñoo yó'o, ta ka'an na xí'in ndi'i ndeë na, kachí na saá:

—On vása ní-xiyo inka ñoo ndatán nixiyo ñoo ká'no yó'o —kachí na.

19 Ta chiso na yaq siji na, chi kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na, ta chuchú ní ka'an na, kachí na saá:

—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní ún ñoo ká'no Babilonia, xí'in ndi'i ñakuiká ún! Chi kisa kuiká ní ún ndi'i nivi na kómí tón barco xí'in ndi'i nivi na ñisikó ñakía'vi ña ndiso tón barco, tón xíká ñoq takuí mĩni. ¡Ta ñii kama kuiti kixi ña ndi'i xa'a ún! —kachí nivi yó'o xí'in ñoo ká'no Babilonia ñii kivi ña vaxi.

20 Ta saá xini so'o i to'on ña ñika'an ñii ñaáangel, kachí ña saá:

—Ta vitin ndó'ó na ndóo ñoyivi ñino ñoq yóo Ndios, ¡ná kusij ní ini ndó! Ta ndó'ó naapóstol, na xikuu na tiví Ndios kisa ndivi chiño ra, ta ndó'ó naprofeta, na ñika'an ndoso to'on Ndios, ta ndi'i inka ndó'ó na kúu nayij chi ndíkõn ndó Ndios, ¡va'a ná kusij ní ini ndi'i ndó!, chi Ndios kisa ndivi ra ñandaq xa'a ndó. Saá chi kisa nani ra xa'a ña on vá'a ke'é nivi na ñoo ká'no yó'o xí'in ndó,

ta saxo'vi ra na xa'a ña on vá'a yó'o —kachí ñaáangel.

21 Ta saá ñii ñaáangel ña kómí ndeë ká'no ní tijn ña ñii yuú ká'no ña veé ní, ña kaa ndatán yóo yuú ña xini ñó'ó nivi ñoq ndikó na trigo, saá kaa ña. Ta ndaní'i ña yuú yó'o, ta sakana ña yuú yó'o ini takuí mĩni, ta ñika'an ñaáangel, kachí ña saá:

—Ndatán ndeé ní sakana i yuú yó'o ini takuí, saá koo ña ndeé ní sakana Ndios yó'o ñoo Babilonia, ta on koo ka ún nda ñii kivi ñoyivi.

22 Ta nda ñii kivi on koo ka ña xíta nivi yaa siji ña konj so'o nivi na xíká yichí ún, chi on koo ka nivi na sáká'a arpa, ni nivi na tívi tilalí, ni nivi na tívi trompeta. Ta ndi'i saá xiiña ún, on koo ka nda ñii nivi na kisa chiño ndi'i saá ñoq chiño, ni on koo ka ña konj so'o nivi ña ní'í ní yuú ña ndíko trigo.

23 Ni on koo ka ña náye'e tóon, ni on koo ka viko tonda'a ña sakusij ini nivi. Saá kundo'o yó'o ñoo Babilonia xa'a ña on vá'a ke'é ún. Nivi na síkó ñakía'vi ña xikomí ún xikuu na naná'no ní ka, ta ña'a ní nixiyo ini na. Ta yó'o ñoo ká'no Babilonia ñakuati tásín ún xa'a nivi na ndóo ndi'i saá xiiña ñoyivi ñoq ño'o, ta xí'in ñayó'o sandá'ví ún na.

24 Ta yó'o ñoo ká'no Babilonia kúu ña ndiso kuachi, chi xa'ni ún ta xa'a ún ñii naprofeta. Ta ñii kiva saá ke'é ún xí'in kuá'a ní nivi na kúu nayij xa'a ña ndíkõn na

Ndios. Ta x̄ata ún kūa'a ní n̄i ink̄a n̄ivi, chí ndíso ún kūachi x̄a'a ña x̄a'ni ún n̄ivi ndi'i saá xiiña ñoyívi ño ño'q —káchí ñaángel xí'in ñoo Babilonia.

19

Tq'on yó'o ká'an ña x̄a'a ña kisa ká'no na Ndios ñoyívi n̄ino

¹ Ta ndi'i n̄iya'a ñayó'o, ta saá x̄ini s̄o'o i kūa'a ní n̄ivi, ká'an na xí'in ndi'i ndeē na, ta káchí na saá:

¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!*
¡Ndios kúu t̄a t̄andeé ní, t̄a t̄a s̄akaku m̄i yó!

Ndi'i ñav̄a'a ná'no ña livi ní ña yé'e yóo ña xí'in Ndios.

² Chi xí'in ñand̄aa ndixa Ndios kisa nani ra x̄a'a kūachi.

Xa kisa nani ra x̄a'a kūachi na ñoo ká'no na ké'é kūa'a ní ña on vá'a.

Chi naño yó'o ch̄u'u na ink̄a n̄ivi ña ke'é na kūa'a ní ño ña on vá'a ñii k̄i'va ndatán ke'é m̄i na,

ta xí'in ña on vá'a ke'é na ñoo ká'no yó'o, kisa kini na ndi'i saá xiiña ñoyívi ño ño'q.

Ta naño yó'o x̄a'ni na kūa'a ní n̄ivi na kándixa Ndios.

Ta x̄a'a ña on vá'a yó'o, ká'an Ndios ndi x̄ini ñó'ó x̄o'v̄i ní na,

káchí kūa'a ní tq'on ña x̄ini s̄o'o i.

³ Ta tuku x̄ini s̄o'o i tq'on ña ñika'an kūa'a ní n̄ivi na

ndóo ñoyívi n̄ino, ta káchí na saá:

¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!
Saá chí ñi'm̄a ña v̄axi kana ño x̄ixi ñoo ká'no on vá'a yó'o,

ndi'i saá k̄ivi ndáa ñi'm̄a yó'o ñoyívi n̄ino, ta nd̄a lo'o on vása nd̄a'va ña,

káchí kūa'a ní tq'on ña x̄ini s̄o'o i.

⁴ Ta na ok̄o kom̄i t̄a na kúu nax̄ikūa'a ná'no, xí'in kom̄i ñatáku, na kúu na ndóo yatin ño yóo Ndios, x̄ikuxítí ndi'i na nd̄a ñit̄ond̄aa t̄a'ya na nd̄a ño ño'q, ta kisa tq'ó na Ndios, t̄a t̄a yóo táyi ȳi tón tq'ó ká'no. Ta ñika'an na, káchí na saá:

—¡Saá ná koo ña! ¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!
—káchí na.

⁵ Ta x̄ini s̄o'o i tq'on ña kixi yatin ño yóo táyi ȳi tón tq'ó ká'no, ta ñika'an ña, káchí ña saá:

¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios,
T̄a t̄a Ká'no ño yó!

¡Ndi'i ndó'ó na kisa chiño ño ra,

án nakuálí kúu ndó, án naná'no kúu ndó,

ndi'i ndó'ó na kisa tq'ó Ndios,

ná kasa ká'no ní ndó ra!
káchí tq'on ña x̄ini s̄o'o i.

⁶ Ta saá x̄ini s̄o'o i ña síso, ndatán yóo t̄ach̄i tq'on kūa'a ní n̄ivi ká'an na, ta ndatán yóo ña síso k̄ayi ní'i kóyo kūa'a ní takuúí námi síkón ní, ta ndatán yóo ña ndeē ní ní'i ndá'yi s̄avi, saá yóo

* 19:1 Tq'on hebreo “aleluya” kóni kachí ña: Ná kasa ká'no yó Ndios.

tɔ'on ña xini sɔ'o i, ta káchi na saá:

iNdi'i yó, ná kasa ká'no yó Ndios!

iChi vitin xa kixá'á xá'nda chiño Ndios,

Taa taKá'no noo ndi'i ña yóo ñoyívi kúu ra, Taa ta kómí ndi'i ndee ká'no kúu ra!

7 iNá kusij ní ini yó, ta ná kutú ñasij ini yó!

iNá chinóo síkón yó ñatɔ'ó Ndios!

Saá chi xa nitondaa kivi ña kixá'á viko ña tondaa Ndikachi.†

Xa yóo ti'va ña'á ña tondaa xí'in Ndikachi, ta ndáti ña ña kixaa yi ña ña naki'in ra ña.‡

8 Ta ña'á ña tondaa yó'o xa naki'in ña ndayí ña kundixin ña tikoto yaa va'a, ña kúu ñalino, ña kúu ñandii ña náye'e táxa,

(chi ñalino yaa yó'o ká'an ña xa'á ñava'a ña kúu ñandaa ndino'o ke'é nivi na ndikɔn Jesucristo), káchi tɔ'on ña xini sɔ'o i.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'á viko ña tondaa Ndikachi

9 Ta saá ñii ñaángel nika'an ña xí'in i, káchi ña saá:

—Vitin taa ún tɔ'on yó'o, ña káchi saá: “Nákaa ñasij ini nivi na kúu na kana Ndios kixi na viko tondaa Ndikachi” —káchi ñaángel xí'in i.

Ta tuku nika'an ñaángel xí'in i, káchi ña saá:

—Ndi'i tɔ'on ña nika'an xí'in ún kúu tɔ'on ña ndaa ña kixi noo Ndios —káchi ñaángel xí'in i.

10 Ta yi'j xikuxitíj noo ñaángel ña kasa tɔ'ó i ña, ta kama nika'an ñaángel yó'o xí'in i:

—On ke'é ún saá, on kuxití ún noo i. Saá chi ndatán yóo mji ún xí'in nañani ún na ndikɔn Jesucristo, saá yóo yi'j, chi ndi'i yó kisa chiño yó noo Ndios, ta kándixa yó tɔ'on ña ndaa ña nika'an Jesucristo, ta on sandakoo yó kándixa yó tɔ'on ra. Ta saá on vá'a kuxití ún noo i, chi xini ñó'ó ndasaá Ndios kuiti kasa ká'no yó. Chi tɔ'on ña saná'a Jesucristo ñii kúu ña xí'in tɔ'on ña nika'an naprofeta xina'á, saá chi ndi'i tɔ'on yó'o kaku ña noo Níma Ndios —káchi ñaángel xí'in i.

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'á taa ta yóso kuáyí tí yaa

11 Ta saá xini i ñoyívi ñino nanona ña, ta yó'o xini i ñii kuáyí, tí yaa kúu rí. Ta taa ta yóso rí naní ra taNdaa, taa ta on vása sándakoo yichi Ndios. Xí'in ñandaa xá'nda chiño ra, ta xí'in ñandaa káni tá'an ra xí'in ña on vá'a.

12 Ta nduchu noo ra yé'e ní ña, ndatán yé'e ño'o ña xixi, saá yé'e nduchu noo ra. Ta nándoso kuá'a ní corona siní ra. Ta ta'ya ra nika'yi ñii kivi ra ña on vása kúchiño kundaa ini nivi, ta ndasaá

† 19:7 Ndikachi yó'o ká'an ña xa'á Jesucristo. ‡ 19:7 Ña'á yó'o ña tondaa xí'in Ndikachi kóni káchi ña xa'á ndi'i nivi na kándixa Jesucristo.

kuiti m̄ji ra x̄ini ra yuk̄ia kóni kachí k̄ivi yó'o.

13 Ta tikot̄o ña ndixin ra ñii ndax̄in ndi'i ña x̄i'in ñii kuá'á. Ta ink̄a k̄ivi tayó'o kúu "T̄o'on Ndios."

14 Ta natropa na vaxi x̄i'in ra, na kee ñoyivi ñino, ñii ñii nayó'o kómí na tíkuáyí yaa yóso na. Ndixin na tikot̄o va'a ña kúu lino ña yaa ní, ta ndii ní ña.

15 Ta yu'ũ t̄a t̄a nan̄i T̄o'on Ndios keta ñii espada ña s̄ijn ní, ta x̄i'in espada yó'o kúchiño ra satakué'ẽ ra ñivi na k̄ixi ndi'i ñoo, na kúu na on x̄iin kandixa ña'á. Ta ndakú ní ka'nda chiño ra ñoo ndi'i nayó'o, chi ní'i ra ñii k̄aa ndatán yóo yiton k̄ani, ta x̄i'in k̄aa yó'o kúchiño sandi'i ra xa'a ñivi na s̄aa ini x̄ini ña'á. Ndatán ké'é ñivi na kó'ni tíuva x̄i'in ña x̄indoso na rí ña táva na nduta rí ña nduu rá vino, saá ke'é ra x̄i'in ñivi na on vá'a yó'o. Chi ña x̄indoso ra tíuva yó'o ká'an ña xa'a ña yó'vi ní xó'vi ñivi yó'o chi ndixa s̄aa ní ini Ndios x̄ini ra ña on vá'a ke'é na, ta Ndios kúu T̄a t̄a kómí ndi'i ndee ká'no.

16 Ta t̄a taká'no t̄a yóso kuáyí yaa, ndixin ra tikot̄o ká'no k̄ani, t̄anda s̄ikon ra t̄anda ñoo s̄i'in ra ñik̄a'yi k̄ivi ra, ña káchí saá: "T̄aRey ká'no ñoo ndi'i narey. T̄a t̄aKá'no ñoo ndi'i naná'no", káchí k̄ivi ña ñik̄a'yi ñoo tikot̄o ra.

17 Ta saá x̄ini ñii ñaángel ñíndichi ña x̄indoso ña ñoo ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta x̄i'in ndi'i ndee, ñaángel

yó'o k̄ana ña tioko chée, t̄ajin yá'á, x̄i'ña, x̄i'in ndi'i saá ink̄a ñoo kit̄i tí ndáchí ñoo s̄ikón, tí x̄axi koñu kúu rí, ta káchí ñaángel x̄i'in rí saá:

—Na'a ndó, kixi ndó nakutá'an ndó ñoo kána viko ká'no ña k̄isa ndivi Ndios xa'a ndó.

18 Kixi ndó ta kaxi ndó koñu narey, kaxi ndó koñu naná'no ñoo natropa x̄i'in koñu ink̄a nataa na kúu na téé ní, na xa'ni ku'a ní ñivi ñoo ñixiyo kuachi. Ta kaxi ndó koñu tíkuáyí x̄i'in koñu nataa na x̄iyoso rí, kaxi ndó koñu ndi'i saá ñoo ñivi, na kúu naná'no, na kúu nakuálí, na kúu ñivi na kómí ndayí nakaxin chiño ña kasa chiño m̄ji na, ta na kúu namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na ña kisa chiño na ñoo napatrón na. Na'a ndó kaxi ndó koñu ndi'i nayó'o —káchí ñaángel x̄i'in kit̄i tí ndáchí.

19 Ta saá x̄ini tukūi kit̄i tí ȳiyo ní káa, x̄i'in narey na xa'nda chiño ñoo ñivi ñoyivi, x̄i'in natropa na ndíkõn s̄ata nayó'o, nakutá'an na ta nakoo yu'ú ndi'i na ña kani tá'an na x̄i'in t̄a taká'no t̄a yóso kuáyí yaa, ta kani tá'an na x̄i'in natropa na ndíkõn s̄ata tayó'o.

20 Ta saá t̄a taká'no t̄a yóso kuáyí yaa x̄i'in natropa ra t̄jin na t̄ikit̄i tí ȳiyo ní káa, ta t̄jin na t̄aprofeta vatá, t̄a t̄a sandá'vi ñivi x̄i'in ña ke'é ra ku'a ní ñaná'no ña ñaka'nda ní ini ñivi x̄ini na. Chi ñivi yó'o t̄axi na ña

nika'yi sello tikití ta'ya na, ta kisa ká'no na na'ná tikití tí yiyo ní káa yó'o. Ta saá xini j ndasaá ta taká'no ta yóso kuáyí yaa sakana ra taprofeta vatá yó'o xí'in kití tí yiyo ní káa, ta nakoyo táku taprofeta vatá xí'in kití yó'o noo ndika ní noo xixi ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre.

²¹ Ta ndi'i inká nivi na ndikon sata taprofeta vatá xí'in kití tí yiyo ní káa, nixi'j ndi'i na xí'in espada sijn ña keta yu'u ta ta yóso kuáyí yaa, ta ndi'i kití tí ndáchí kixaa rí kaxi rí koñu na nixi'j. Ta ndi'i kití yó'o xaxi ná'ná rí koñu nivi nixi'j, nda ni-nani ka tixin rí kutú ña.

20

To'on yó'o ká'an ña xa'a mil kuyya ña ka'nda chiño Jesucristo

¹ Ta saá xini j ñii ñaángel, vaxi noo ña ñoyívi ñino, ta ní'i ña llave ña nakoná ña yé'é yavi kónó ní, ta ní'i ña ñii cadena ka ña ká'no.

² Ta ñaángel yó'o tijn ña tikití tí kúu koq na'á, ta tí kúu tikoq yatá, ta kúu rí níma ndiva'a ká'no noo ndi'i níma ndiva'a, ta Satanás kúu kivi ñanímá ndiva'a ká'no yó'o. Ta ñaángel ña ní'i cadena ka, katón ñanímá ndiva'a ká'no yó'o ña kuno'ni ñanímá yó'o ñii mil kuyya.

³ Tá ndi'i katón ñaángel ñanímá ndiva'a ká'no, ta sakana táku ña'á ña ini yavi ká'no ña kónó ní, ta nakasi kútu ña yé'é yavi yó'o, ta

chinoo ña sello sata yé'é yó'o, ña nda ñii nivi on kuchiño na nakoná na ña. Ta saá ñanímá ndiva'a ká'no on kuchiño ka ña sandá'ví ña nivi ñoyívi noo ño'o, nda ndi'i ya'a ñii mil kuyya. Nda saá Ndios taxi ra ña saña ñandiva'a ká'no yó'o ta nda salo'o kuiti ko'on ndika ña.

⁴ Ta saá xini j ku'a ní táyi tón to'ó ná'no noo ndoo ndi'i nivi na kómí ndayí kasa nani na xa'a kuachi. Ta xini j níma nivi na kúu na nixi'j ña kandoso na sikon na, chi xikuu na nivi na kándixa to'on Ndios ta nika'an na ñanda xa'a Jesucristo xí'in nivi. Ta nayó'o on vása ní-kisa ká'no na kití tí yiyo ní káa, ni on vása ní-kisa ká'no na na'ná rí, ni on vása ní-taxi na ña ka'yi sello rí ta'ya na, án nda'a na. Níma ndi'i nivi na nixi'j yó'o kúu ña xini j, ta saá natakú na ta kixá'á na xa'nda chiño na xí'in Jesucristo. Saá xa'nda chiño na xí'in ra ñii mil kuyya.

⁵ Ta ña natakú nivi na nixi'j yó'o naní ña "ña noo natakú na nixi'j." Ta inká nivi na kúu na xa nixi'j on vása ní-natakú yachi na, tанда ndi'i nija'a ñii mil kuyya yó'o, anda saá natakú na.

⁶ Nivi na kúu nanoq natakú, nákaa ñasij ní ini na, ta nivi nayij kúu na. Nayó'o on vása kúchiño kivi na yichi ovi, chi ndee ña xá'ni nivi nda lo'o on vása kómí ña ndayí noo nayó'o. Ta saá kutakú na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nduu na

nasutu, na kasa chiño nõo Ndios ta nõo Jesucristo, ta ka'nda chiño na xí'in ra ñii mil kujya.

⁷ Tá ndi'i nija'a mil kujya yó'o, ta ñaángel ña ti'vi Ndios saña ñanímã ndiva'a ká'no ña kúu Satanás.

⁸ Ta níma ndiva'a yó'o keta ña kọ'on ndikã ña xa'a ña sandá'ví ña ñivi na táku ndi'i saá ñoyívi, na kúu na sãã ini xíni Ndios, ta kúu na ñaño Gog xí'in ñaño Mago. Ña Satanás nakaya ña ndi'i ñivi yó'o ña kọ'on na kani tá'an xí'in ñivi na ndikõn Ndios. Kuã'a ní ñivi nakaya ña Satanás; ndatã kuã'a ní yotí ña yóo yu'u m̃ni, saá koo kuã'a ní ñivi na nakutá'an ña kani tá'an na xí'in ñivi na ndikõn Ndios.

⁹ Ñivi na kọ'on kani tá'an xí'in ñaño Ndios kee na ndi'i saá xiiña nõo ño'o, ta nandika na kọ'on na ta xaã na ta kono nduu na ñoo ña kúu ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra. Ta saá Ndios taxi ra ña koyo ño'o xixi ña kee ñoyívi ñino, ta ka'mi ña ndi'i ñivi na sãã ini xíni Ndios, ta ndi'i xa'a nayó'o.

¹⁰ Ta saá naángel Ndios tiin na ñanímã ndiva'a ká'no, ña kúu ña sandá'ví ñivi, ta sakana táku na ña nõo ndikã xixi ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña ñani azufre. Ta m̃ni nõo xixi ño'o yó'o kúu nõo xa sakana na tíkiti tí yjyo ní kãã xí'in taprofeta vatã ta kisa chiño nõo rí. Ta saá ndivi ñoó xo'vi ní ndi'i nayó'o ndi'i saá kivi ña vaxi.

To'on yó'o kãan ña ndi

Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ñivi

¹¹ Ta xini ñii táyi yji tón to'ó ká'no, tón yaa kúu nó, ta Ndios kúu taã ta yóo nõo táyi yó'o. Ta ñoyívi nõo ño'o xí'in ñoyívi ñino kee ña xíno ña kuã'an xikã ña nõo Ndios, ta ndã ñii ñivi õn kuchiño koto kã na ña.

¹² Ta saá xini ndi'i na ñixi'i, na xikuu naná'no xí'in na xikuu nandá'vi. Ta ndi'i nayó'o yíta na yatin nõo yóo táyi yji tón to'ó ká'no. Ta saá ñanõnã kuã'a ní tutu nõo ñikã'yi ña ke'é ndi'i ñivi kivi xitaku na ñoyívi. Ta saá ñanõnã inkã tutu nõo ñikã'yi kivi ndi'i ñivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá Ndios kisa nani ra xa'a kuachi ndi'i ñivi na ñixi'i. Ñii kiva ndatã yóo ña ke'é ñivi ña ñikã'yi nõo tutu, saá yóo ña kisa nani Ndios xa'a na.

¹³ Ta saá xini takuii m̃ni ñatãxi rá ndi'i ñivi na ñixi'i ini takuii yó'o, ta kee nayó'o kuã'an na nõo yóo Ndios. Saá tuku xini ndi'i ñivi na ñixi'i, na kúu na ndõo ñii xiiña nõo ñani Hades, ta kee ndi'i nayó'o, ta kuã'an na nõo yóo Ndios ña kasa nani ra xa'a kuachi na. Ta Ndios kisa nani ra xa'a kuachi ñii ñii nayó'o, ndatã yóo ña ke'é na.

¹⁴⁻¹⁵ Ta saá naángel Ndios tiin na ndee ña xá'ni ñivi, ta tiin na ña ñani Hades, ta sakana na ñayó'o, ñakoyo ña nõo ndikã xixi ño'o ndi'i saá kivi. Ta saá tuku naángel Ndios tiin na ndi'i ñivi na

on koo kivi ní-ka'yi noo tutu noo nika'yi kivi nivi na kutaku xí'in Ndios, ta sakana na nivi yó'o ña nakoyo na noo ndika xixi ño'o. Ta ña kundo'o nivi yó'o naní "ña kivi na yichí ovi."

21

Tɔ'on yó'o ká'an ña xa'a ndasaá nduxaa ñoyivi ñino xí'in ñoyivi ño'o

¹ Ta saá xini j ndí nduxaa ñoyivi ñino xí'in ñoyivi ño'o, chí on koo ka ñoyivi ñino ñanoó, ta on koo ka ñoyivi ño'o ñanoó, ta saá tuku on koo ka muni takuií.

² Ta saá xini j ñoo yij ña kuu ñoo Jerusalén ña xaá, vaxi noo ña ñoyivi ñino noo yoo Ndios. Livi ní kaa ñoo yó'o, ndatán livi kaa ñaña'a ña livi ní tikoto ndixin xa'a ña tonda'a ña, saá yoo ñoo, xini j.

³ Ta saá xini j so'o j to'on ña kixi noo yoo táyi yij tón to'ó ká'no ñoyivi ñino, ta xí'in ndi'i ndee ña ká'an ña, káchí ña saá:

—Ñoo yó'o kuu ñoo Ndios noo ndi'i saá kivi ña vaxi kutaku ra xí'in nivi na ndikon ña'a, ta nivi yó'o kuu na ñaño Ndios. Ta mii Ndios kuu ra Ndios mii na, ta nda ñii kivi on sandakoo ra na.

⁴ Ndios yakón ra ña sanayaa ra nduta nduchu noo na xa'a ña xaku na. Ta nda ñii ka yichí on kivi ka na, ni on koo ka ña kuchuchú ini na, ni on koo ka ña kuaku na xa'a, ni on

koo ka ña kuki'vi ka yiki koñu na, ta ndi'i ña nixo'vi na ta yachí on koo ka ñayó'o.

⁵ Ta ta ta yoo táyi yij tón to'ó ká'no nika'an ra, káchí ra saá:

—Vitin yi'j ndasa xaá j ndi'i ña kuvá'a tá yachí.

Ta tuku nika'an ra xí'in j, káchí ra saá:

—Taa ún to'on ña ká'an j xí'in ún chí to'on ña ndaa ña ndixa kuu ña —káchí ra.

⁶ Ta tuku nika'an ra xí'in j, káchí ra saá:

—Vitin xa kundivi ndi'i chiño ña chitóni j kundivi ñoyivi noo ño'o. Ta yi'j, naní j "Alfa xí'in Omega"* chí yi'j kuu tanoó, ta yi'j kuu tasondí'í noo ndi'i ña yoo. Ta ndi'i nivi na yichí takuií, taxi siji j takuií ko'o na. Ta takuií yó'o kómí rá ndee ña taxi rá kutaku nivi ndi'i saá kivi ña vaxi.

⁷ Ta ndi'i nivi na kúndeé noo ña on vá'a ta on vása ní-sandakoo na yichí j, nayó'o naki'in na ndi'i ñava'a taxi j nda'a na. Ta ndi'i saá kivi ña vaxi yi'j kuu Ndios mii na, ta nayó'o kuu nasa'ya mii j.

⁸ Ta nivi na sandakoo yichí j chí yí'ví na koto xo'vi na xa'a j, ta nivi na on vása kándixa yi'j, ta nivi na ké'é ndi'i saá noo ña on vá'a ñakini, ta nivi na xá'ni inka nivi, ta ndi'i ta ta kí'vi kuachi xí'in ña'a ña on sivi ñásí'í ra kuu, án ndi'i ña'a ña kí'vi kuachi xí'in ta ta on sivi yij ña kuu, ta nivi na nákuati tásin xa'a inka

* **21:6** "Alfa" kuu kivi letra ñanoó alfabeto to'on griego, ta "Omega" kuu kivi letra sondí'í alfabeto yó'o.

n̄ivi, ta n̄ivi na k̄isa ká'no ñáídolo án ñáimagen ña ɔn s̄jví Ndios ndino'o kúu, ta n̄ivi na ká'an ñavatá, ndi'i n̄ivi yó'o x̄in̄i ñó'ó kɔ'ɔn na koyo na nɔɔ ndík̄a nɔɔ x̄ix̄i ño'ɔ x̄i'in ño'ɔ ká'ndi ña n̄an̄i azufre. Ta ña xɔ'v̄i na ñayó'o n̄an̄i “ñá n̄ix̄i'j na yich̄i ɔv̄i” —káchí Ndios, n̄ik̄a'an ra x̄i'in̄i.

Tɔ'on yó'o ká'an ña x̄a'a ñoo Jerusalén ña x̄aá

⁹ Ta saá x̄in̄i'j ñii ñatá'an na ɔx̄a naángel na x̄in̄i'i ɔx̄a copa nɔɔ x̄iño'o ɔx̄a ñayo'v̄i ní n̄ixɔ'v̄i n̄ivi na x̄itaku tá xa yat̄in̄ k̄ix̄aa k̄iv̄i sondí'í ñoyívi. Ta ñaángel yó'o k̄ix̄aa ña nɔɔ'j, ta n̄ik̄a'an ña x̄i'in̄i, káchí ña saá:

—Na'a, kixi ún nɔɔ'j, ta saná'a'j yó'ó ñáña'a ñá koo ñásí'í Ndikachi —káchí ñaángel x̄i'in̄i.

¹⁰ Ta saá k̄ix̄aa Níma Ndios ta s̄akundixin̄ ní m̄ji ña ȳi'j, ta x̄in̄i'i ña ȳi'j n̄ix̄a'an̄i x̄i'in̄i ña ñii yuk̄u ká'no ña síkón ní. Ta saná'a ña ȳi'j ñoo ȳij ña kúu Jerusalén ña x̄aá. Ta saá x̄itɔ'j ndí nda ñoyívi n̄ino nɔɔ yóo Ndios v̄axi noo ñoo ȳij yó'o ña kix̄aa ña nda ñoyívi nɔɔ ño'ɔ.

¹¹ Ta ñoo ȳij ká'no yó'o livi ní yé'e táxa ña, chi ña yé'e táxa káku ña nɔɔ ña yé'e m̄ji Ndios. Ta ndatán yé'e táxa ȳȳu livi ña yá'v̄i ní, ña n̄an̄i jaspe, saá yóo ña. Ta ndatán yóo ȳȳu yé'e ña táxi koto yó nda ink̄a tá'v̄i s̄ata ña, saá yóo ȳȳu livi yó'o.

¹² Ñii n̄ama ká'no ní ta síkón ní ña, x̄ino nduu ña

ñoo ȳij yó'o. Ta n̄ama yó'o kómí ña ɔx̄u ɔv̄i yé'é, ta ñii ñii yé'é ñíndichi ñii ñaángel, ta ñii ñii yé'é n̄ik̄a'ȳi ña x̄i'in̄i k̄iv̄i ñii na ɔx̄u ɔv̄i t̄aa na x̄ikuu s̄a'ya t̄aIsrael k̄uȳa x̄ina'á, chi s̄a'ya ñani síkuá t̄aIsrael yó'o nd̄ȳu na ɔx̄u ɔv̄i ti'vi ná'no n̄ivi na kúu n̄ivi ñañoo Israel. Ta yé'é ñanɔɔ n̄ik̄a'ȳi ña x̄i'in̄i k̄iv̄i s̄a'ya t̄aIsrael t̄anɔɔ, ta yé'é ñaɔv̄i n̄ik̄a'ȳi ña x̄i'in̄i k̄iv̄i s̄a'ya ra t̄aɔv̄i, ta saá n̄ix̄aa n̄ik̄a'ȳi k̄iv̄i ndi'i na ɔx̄u ɔv̄i s̄a'ya t̄aIsrael nɔɔ ña ɔx̄u ɔv̄i yé'é ña kómí n̄ama ña x̄ino nduu s̄ata ñoo ȳij ká'no yó'o.

¹³ Ta ɔv̄i yé'é x̄ito ña chí nɔɔ kána ño'ɔ, ta ink̄a ɔv̄i yé'é x̄ito ña chí norte, ta ink̄a ɔv̄i yé'é x̄ito ña chí sur, ta ink̄a ɔv̄i yé'é x̄ito ña chí nɔɔ kuá'an ketá ño'ɔ.

¹⁴ Ta ɔx̄u ɔv̄i x̄iíña x̄a'a n̄ama ña x̄ino nduu ñoo ȳij ñó'ɔ ɔx̄u ɔv̄i ȳȳu ná'no. Ta ñii ñii ña ɔx̄u ɔv̄i ȳȳu yó'o n̄ik̄a'ȳi ña x̄i'in̄i k̄iv̄i ñii nataa na x̄ikuu ɔx̄u ɔv̄i naapóstol na k̄isa chiño nɔɔ Ndikachi. Saá chí ȳȳu ñanɔɔ n̄ik̄a'ȳi ña x̄i'in̄i k̄iv̄i ñii t̄aapóstol, ta ȳȳu ñaɔv̄i n̄ik̄a'ȳi ña x̄i'in̄i k̄iv̄i ink̄a t̄aapóstol, ta saá n̄ix̄aa n̄ik̄a'ȳi k̄iv̄i ndi'i na ɔx̄u ɔv̄i naapóstol nɔɔ ña ɔx̄u ɔv̄i ȳȳu ña kúu ña ñó'ɔ x̄a'a n̄ama yó'o.

¹⁵ Ta ñaángel ña n̄ik̄a'an x̄i'in̄i ní'í ña ñii ña ndatán káa yiton̄ ndakú, ta nina oro kúu ña. Ta ñaángel x̄in̄i ñó'ó ña ñayó'o x̄a'a ña cho'on k̄i'va ña ndasaá kúu

kì'va ña kómí ñoo yìi ká'no. Ta chọ'on kì'va ña ñama síkón ña xino nduu sata ñoo yó'o, ta chọ'on kì'va ña ndi'i yé'é ña kómí ñama yó'o.

¹⁶ Ta komi kúu sijn ñoo yìi ká'no yó'o, ta ñii kúu kì'va ña kómí ñii ñii sijn ñoo yó'o. Ñii kúu kì'va ñandíka ña, xí'in ñakáni ña, ta xí'in ñasíkón ña. Ta ñii ñii sijn ña, ña kúu ñakáni ña xí'in ñandíka ña, ta xí'in ñasíkón ña, kómí ñii ñii sijn yó'o ovi mil ovi ciento kilómetro.†

¹⁷ Ta saá chọ'on kì'va ñaángel ñandíka ñoo kuíkon ñama ña xino nduu sata ñoo yìi yó'o, ta kómí ña ñii ciento ovi siko komi vavi nda'á ɬaa. Chi ñakì'va chọ'on ñaángel yó'o ñii kúu ña xí'in kì'va ña chọ'on ñivi.

¹⁸ Ta ñama síkón kuva'a ña xí'in nina yuu livi ña yé'e táxa, ña ñani jaspe. Ta mji ñoo yìi ká'no kuva'a ña xí'in nina mji oro. Ta ndatán yoo yuyú yé'e ña táxi koto yó nda inká tá'ví sata ña, saá yoo oro yó'o.

¹⁹ Ta ña uxu ovi yuu ná'no ña ñó'o xa'á ñama ña xino nduu sata ñoo yó'o, kómí ña kuá'á ní yuu ña livi ní, ta yá'ví ní. Yuu ká'no ñano kómí ña yuu livi ña ñani jaspe ña kúu yuu ña yé'e táxa. Yuu ká'no ñao'vi kómí ña yuu livi ndí'í, ña ñani zafiro. Yuu ká'no ña'ni kómí ña yuu livi kuí ndí'í, ña ñani ágata. Yuu ká'no ñakomí kómí ña yuu livi kuí, ña ñani esmeralda.

²⁰ Yuu ká'no ñao'on kómí ña yuu livi yá'á kuá'á ña ñani ónice. Yuu ká'no ñaiño kómí ña yuu livi kuá'á ña ñani cornalina án rubí. Yuu ká'no ñauxa kómí ña yuu livi kuáán yá'á ña ñani crisólito. Yuu ká'no ñaona kómí ña yuu livi kuí kui'ya, ña ñani berilo. Yuu ká'no ñaijn kómí ña yuu livi kuáán yaa ña ñani topacio. Yuu ká'no ñauxu kómí ña yuu livi kuí kuáán ña ñani crisopraso. Yuu ká'no ña uxu ñii kómí ña yuu livi ndí'í kuá'á, ña ñani jacinto. Yuu ká'no ña uxu ovi kómí ña yuu livi ndí'í ndino'o, ña ñani amatista.

²¹ Ta ña uxu ovi yé'é ña kómí ñama ña xino nduu sata ñoo yìi, ñii ñii yé'é yó'o kuva'a ña xí'in ñii yuu yaa ña livi ní, ña yá'ví ní, ña ñani perla. Uxu ovi kúu yé'é, ta uxu ovi kúu perla ná'no yó'o. Ta yichi ká'no ñoo yó'o, nina ñaoro kúu ña. Ta ñoo yichi yó'o, ndatán yoo yuyú yé'e ña táxi koto yó nda inká tá'ví sata ña, saá yoo ña.

²² Ta ni-xini i nda ñii ve'e ño'o ñoo yìi ká'no yó'o, chi ndatán yoo ve'e ño'o ñoo yó'o, saá yoo mji Ndios, ɬaa ɬa kómí ndi'i ndee, xí'in Ndikachi tí yoo xí'in ra.

²³ Ta ñoo yìi ká'no yó'o on vása xini ñó'ó ka ña nandii ño'o yé'e ká'no ña ye'e ndivi, ni on vása xini ñó'ó ña ye'e tíyoo ño' ñañoó, saá chi mji Ndios xí'in mji Ndikachi kúu

† 21:16 Ovi mil ovi ciento kilómetro kúu uxu ovi mil estadio.

na livi ní ká'no yé'e ñoo yó'o.

²⁴ Ta ñivi na kixi ndi'i saá ñoo ñoyívi na kúu na kándixa Jesucristo, nayó'o kuu na kutaku ñoo yé'e yó'o. Ta ndi'i ñivi na xikuu narey ná'no na xikomí ndee xí'in ñakuíká, nayó'o xaá na taxi na ñava'a xikomí na nda'a Ndios.

²⁵ Ta ndi'i saá kivi kuu nóná uxu ovi yé'é ña kómí ñama ña xino nduu sata ñoo yó'o. On nakasi ka na yé'é yó'o, chi nda ñii yichi on koo ka ñoo naa, ndatán ñixijo ñoyívi yatá.

²⁶ Ta ñivi na kixi ndi'i saá xiiña ñoyívi, na kúu na xikomí ndee ná'no án na ñaki'in kuá'a ní ñato'ó, nayó'o xaá na ta taxi na ndi'i ndee xí'in ndi'i ñato'ó nda'a Ndios.

²⁷ Ta nda ñii ña kúu ñakini, ni ñayakuá on kuchiño kivi ña ñoo yii yó'o. Ni nda ñii ñivi na kúu na ké'é ñakini, ni ñivi na ká'an ñavatá, on kuchiño kivi na ñoo yii yó'o. Ndasá kuiti ñivi na ñika'yi kivi ñoo tutu ña kómí Ndikachi kúu ñivi na kuchiño kivi ñoo yii yó'o, chi ñoo tutu yó'o yoo kivi ndi'i ñivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.

22

¹ Ta saá ñaángel saná'a ña yi'i ñii yuta xí'in takuií ndii, ta takuií yó'o kúu tá táxi ndee ña kutaku ñivi. Ta ndatán yoo ña náye'e táxa yuyú yé'e saá yoo ña náye'e takuií yuta yó'o. Takuií yó'o kúu tá kaku mji ñoo yoo táyi

yii tón to'ó ká'no ñoo xá'nda chiño Ndios xí'in Ndikachi,

² ta xino takuií yó'o kuá'an rá ma'ño yichi ká'no ña yoo ñoo yii ká'no. Ta ovi tá'vi saá yu'u yuta yó'o yita yiton, ta koon ku'i nda'a nó. Ta ñivi na kaxi ku'i yó'o kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta yiton yó'o táxi nó koon uxu ovi ñoo ku'i nda'a nó, chi ñii ñii yoo táxi nó koon ku'i nda'a nó. Ta yuku nda'a yiton yó'o va'a sanda'a ña ndi'i ñoo kue'e ñivi na kúu na kixi ndi'i saá ñoo.

³ Ta nda ñii ka ña kómí chi'ña, on koo ka ña ñoo yii yó'o. Ta táyi tón to'ó ká'no Ndios xí'in Ndikachi kunakaá nó ñoo yii yó'o, ta ndi'i ñivi na kúu na kisa chiño ñoo ra, nayó'o kasa ká'no na ra.

⁴ Ta ndi'i ñivi yó'o ndixa koto na ñoo ra, ta ka'yi kivi ra ta'ya ñii ñii na.

⁵ Ta ñoo yii yó'o nda ñii kivi on kuñoó ka ña, ta on vása koni ñó'ó ka ñivi ño'ó va'a ña natoon na, ni on koni ñó'ó ka na ño'ó ká'no ña ye'e ndivi, chi mji Ndios kúu ta ta ye'e ñoo yii yó'o. Ta ñivi na yoo xí'in Ndios ka'nda chiño na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

To'on yó'o ká'an ña xa yatin ní vaxi kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

⁶ Ta saá ñaángel ñika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—To'on yó'o kúu ña ndaa ña ndixa. Mji Ndios, ta Ká'no ñoo yó, ta kúu ta ta ñika'an ini naprofeta kuja xina'a, vitin xa ti'vi ra ñaángel

mji ra ña ko'on ña taxi ña kundaa ini nivi na kisa chiño noo ra xa'a ña kama ní kundivi.

7 Ta nika'an Jesucristo to'on yó'o:

—¡Koo ti'va ndó! ¡Kama ní xaa! Ta nákaa ñasii ní ini nivi na kisa ndivi to'on Ndios ña yóo noo tutu yó'o —káchí ra.

8 Ta yi'i, taJuan, xini so'o i ta xini xi'in nduchú noo i ndi'i ñayó'o ña sanativi Ndios noo i. Tá ndi'i niya'a ña xini so'o i ta xini yó'o, ta saá xikuxítí nda noo ño'o noo ñíndichi ñaángel, ña kúu ña saná'a ña xini ta ña xini so'o i, chi kóni kasa ká'no i ñaángel yó'o, níkúu.

9 Ta nika'an ñaángel xi'in i, káchí ña saá:

—On ke'é ún saá, on kuxítí ún noo i. Saá chi ndatán yóo mji ún xi'in nañani ún naprofe ta xi'in ndi'i inká nivi na kisa ndivi ña ká'an to'on ña yóo noo tutu yó'o, saá yóo yi'i. Chi ndi'i yó kisa chiño yó noo Ndios. Xa'a ñayó'o xini ñó'o ndasaá kuiti Ndios kasa ká'no yó —káchí ñaángel xi'in i.

10 Ta tuku nika'an ñaángel xi'in i, káchí ña saá:

—On chikaa se'é ún to'on Ndios ña yóo noo tutu yó'o ña ká'an xa'a ña kundivi, chi xa yatin ní vaxi kivi ña kundivi ndi'i ñayó'o.

11 Ta vitin nivi na ké'é ña on vá'a, ta nayó'o, va'a ná kundikon na ke'é ka na ña on vá'a. Ta nivi na

ké'é ñakini, nayó'o, va'a ná kundikon na ke'é ka na ñakini. Ta nivi na ké'é ñava'a, ta nayó'o, va'a ná kundikon na ke'é ka na ñava'a. Ta nivi na nátaxi xi'in mji ña kasa ndivi na ña kóni Ndios, ta va'a nayó'o ná kundikon na kasa ndivi ka na ndi'i saá ña kóni Ndios —káchí ñaángel xi'in i.

12 Ta nika'an Jesucristo, káchí ra saá:

—¡Koo ti'va ndó! ¡Kama ní xaa! Ta xi'in yi'i xaa ya'vi ña cha'vi ñii ñii nivi, ndatán yóo ña va'a án ña on vá'a ke'é nivi yó'o.

13 Yi'i naníi “Alfa xi'in Omega”, chi yi'i kúu tanóo ta yi'i kúu tasondí'i noo ndi'i ña yóo ñoyívi. Kivi ñanóo kixá'a ñoyívi, ta yi'i kúu ta xa táku, tанда kixaa kivi sondí'i ñoyívi, ta táku ka i —káchí Jesucristo.

14 Ta nákaa ñasii ini nivi na kúu na nákata tikoto na ña nduyaa ní ka ña,* chi nayó'o kukomí na ndayí kaxi na ku'i tí kóon nda'a yiton, ta ku'i yó'o táxi kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Nayó'o kukomí na ndayí kivi na yé'é ña kómí namá ña xino nduu satá ñoo yii ká'no, ta saá kuchiño kutaku na ñoo yii yó'o.

15 Ta nivi na kundoo ke'e satá namá ña xino nduu ñoo yii, kúu nivi na ké'é ña on vá'a ñakini, xi'in nivi na kúu na nákuati tásín, ta nataa na kí'vi kuachi xi'in náña'a ná on sivi násí'i na kúu,

* 22:14 Ña nákata nivi tikoto na ká'an ña xa'a ña sándakoo nivi ña ké'é na ña on vá'a.

án náña'a ná kí'vi kuachi xí'in natqa na on sivi yij ná kúu, ndi'i nivi na xá'ni inká nivi, ta nivi na kisa ká'no ña kúu ídolo án ña kúu imagen ña on sivi Ndios ndino'o kúu, xí'in nivi na kúsiy ní ini ká'an ñavatá, ta nda lo'o on vása sándakoo na ña sándá'ví na inká nivi. Ndi'i nivi yó'o on kukomí na ndayí kivi na kutaku na ñoo yij ká'no xí'in Ndios.

¹⁶ Ta tuku nika'an Jesucristo, káchí ra saá:

—Yij, tajesús, xa tivíj ñaángel ña kisa chiño noo j xaá ña ka'an ña ndi'i to'on yó'o xí'in ún. Saá chi kónij ña ndato'on ún xí'in ndi'i nivi na kándixa yij ta nákutá'an na ñii ñii xiiña xa'a ña kisa ká'no na yij. Ta yij tuku naníj “Tio'o noo kaku yiton tón kúu tarey David.” Ta yij tuku naníj “Taa sa'ya ñani síkuá tarey David.” Ta tuku naníj “Kimi tí náye'e xitaan ni” † —káchí Jesucristo.

¹⁷ Ta Níma Ndios xí'in ñaña'a ña livi ní ña tonda'a xí'in Ndikachi, ká'an na káchí na saá:

—Na'a ndó kixi ndó noo Ndios —káchí na.

Ta ndó'o na xini so'o to'on yó'o, saá tuku ka'an ndó kachí ndó xí'in inká nivi:

—Na'a ndó kixi ndó noo Ndios —káchí ndó.

Ta ndó'o, nivi na yíchi takuií, va'a kixi ndó ko'o ndó takuií tá taxi kutaku ndó ndi'i saá kivi. Va'a kixi ndi'i

ndó ko'o ndó takuií yó'o, chi takuií tá sání'i Ndios ndó'o kúu rá.

¹⁸ Ta yij tajuan, ndixa ká'anj xí'in ndó'o, nivi na kúu na xini so'o to'on yó'o ña kúu to'on ña nika'an Níma Ndios ini j xa'a ña taa j ña noo tutu yó'o. Ndixa ndato'onj xí'in ndó, káchij saá: Tá yóo nivi na chinóo ka to'on ña nasama na ña ká'an to'on Ndios ña nitaaj noo tutu yó'o, ta Ndios chinóo ka ra ñayo'vi ní xo'vi nivi na ke'é saá. Ndatán yóo ña ká'an tutu yó'o xa'a ñayo'vi ní xo'vi nivi, ñii kiva saá xo'vi ní nivi yó'o.

¹⁹ Saá tuku tá yóo nivi na kindaa to'on Ndios ña nitaaj noo tutu yó'o, ta Ndios kindaa ra ndayí ña kutaku nayó'o xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá tuku Ndios kindaa ra ndayí ña kivi nayó'o kutaku na ñoo yij ká'no, ta kindaa ra nda'a nayó'o ndi'i ñava'a ña ká'an tutu yó'o xa'a.

²⁰ Taa ta kisa ndaa xa'a to'on yó'o ká'an ra xí'in ndó, káchí ra saá:

—Ndixa kama ní ndikó j —káchí ra.

Ta ndi'i nivi na kándixa ña ká'an ra káchí na saá:

—Saá ná koo ña. ¡Na'a, kixi ún, Tata Jesús, Taa taKá'no noo yó!

²¹ Ta Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a ní xí'in ndi'i ndó'o. Saá ná koo ña.

† 22:16 Ndi'i kivi yó'o ká'an ña xa'a Cristo, taa ta tiví Ndios ña sakaku ra nivi.